

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ

ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ

ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

---

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΩΟΣ

---

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ  
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ ΚΑΙ ΜΙΛΑΝΟΥ  
ΠΑΤΡΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ  
1922

## Ο ΟΓΔΟΟΣ ΤΟΜΟΣ ΤΟΥ "ΔΕΛΤΙΟΥ,"

---

Ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἑταιρεία τῆς Ἑλλάδος παραδίδει εἰς τοὺς ἔρευνητὰς καὶ φιλιστορας καὶ τὸν ὄγδοον τόμον τοῦ «Δελτίου» αὐτῆς καθ' ὅλα ἀντάξιον, χάρις εἰς τοὺς διαπρεπεῖς ἡμῶν συνεργάτας, τῶν προηγηθέντων ἐπτά, οἵτινες ἐναμίλλως μετὰ τοῦ Μουσείου, τοῦ Ἀρχείου καὶ τῶν ἄλλων ἔργων τῆς Ἑταιρείας ἀξιολόγους ὑπηρεσίας προσέφερον καὶ προσφέρουσιν εἰς τὰς ἱστορικὰς ἐν Ἑλλάδι ἐρεῦνας, δικαιώσαντες πλήρως τὰς προσδοκίας, αἷς ἐν ἔτει 1882, ἔτει τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν, παρῆγε τὸ εὐγλωττον κήρυγμα τοῦ πρώτου προέδρου αὐτῆς Τιμολέοντος Φιλήμονος.

Ἡ μελέτη τοῦ παρελθόντος εἰς πάντα τὰ ἔθνη ἐπιβάλλεται, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὸ Ἑλληνικόν, ἀποτελοῦσα δι' ἡμᾶς ὑψίστην καὶ ἱερὰν ὑποχρέωσιν. Ἀλλὰ πόσον ἔχομεν ὑπολειφθῆ ἐν τούτῳ ; Οὔτε οἱ μέσοι χρόνοι τῆς ἱστορίας ἡμῶν, οὔτε οἱ μελανοὶ τῆς δουλείας, οὔτε τὸ ἔργον τῆς ἀναστάσεως ἠρευνήθησαν καὶ ἐμελετήθησαν ἐπαρκῶς. Ἀπὸ τινων δεκαετηρίδων εὐτυχῶς ἤρχισε καὶ παρ' ἡμῖν πολλαχῶς ἐκδηλουμένη εὐγενῆς τάσις πρὸς ἔρευναν τῶν πατρῶν, ἰδίᾳ κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς μέσους χρόνους καὶ τὴν τουρκοκρατίαν καὶ πόθος πρὸς καλλιέργειαν τῆς ἱστορίας. Ἐν τούτῳ δ' εὐγνωμόνως πρέπει ν' ἀναμνησθῶμεν τοῦ Σάθα. Κατενοήθη δ' ὅτι ἀναπτύσσεται τῆς φιλοπατρίας τὸ αἴσθημα καὶ κρατύνεται τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ὅταν στενώτεροι καθίστανται τοῦ παρελθόντος οἱ πρὸς τὸ παρὸν δεσμοί. Ἀνάγκη τὸ ἔθνος νὰ γνωρίσῃ ἑαυτό, νὰ γνωρίσῃ ἐν ἀκριβείᾳ καὶ ἀληθείᾳ τὴν ἰδίαν ἱστορίαν, βασιζομένην ἐπὶ τῆς ἐρεύνης συμβάντων, ἀνθρώπων, τῶν κατὰ περιόδους ἰδεῶν καὶ τῆς ἐκάστοτε κοινωνικῆς καταστάσεως. Καὶ ναὶ μὲν ἀξιόλογοι ἔρευναι ἐγένοντο καὶ μελέται ἱστορικαὶ ἔξεδόθησαν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ἀλλὰ τὰ ἔργα ταῦτα ὑπῆρξαν τὸ προῖόν ἀτομικῶν καὶ μεμονωμένων προσπαθειῶν καὶ μό-

λις πρὸ τεσσαρακονταετίας κατενοήθη ἡ ἀνάγκη κοινῆς καὶ συστηματικῆς συνεργασίας πάντων τῶν λογίων τοῦ ἔθνους καὶ πάντων ἐν γένει τῶν δυναμένων νὰ παράσχωσι πολυτίμους συμβολὰς εἰς τὴν προαγωγὴν τοιούτου ἔργου.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις ἡ «Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἐταιρεία τῆς Ἑλλάδος» καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἤρξατο περισυλλέγουσα ἱστορικὴν καὶ ἐθνογραφικὴν ὕλην, ἀντικείμενα καὶ ἐνθύμια πρὸς διαφώτισιν τῆς μέσης καὶ νέας ἑλληνικῆς ἱστορίας, διασφύζουσα δὲ τὰ διασπειρόμενα καὶ ἐξαφανιζόμενα κειμήλια τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους. Καὶ ἦτο καιρὸς. Σωροὶ ἱστορικῶν ἀντικειμένων καὶ γραπτῶν μνημείων ἔξήγοντο τῆς Ἑλλάδος καὶ συνεπλήρουν ἢ κατήρτιζον ξένων συλλογὰς, ἐτύγγανε δ' ἐνίοτε τὸ πρᾶγμα λίαν παραδόξως ὄχι μόνον ἀνοχῆς, ἀλλὰ καὶ ἐγκρίσεως καὶ ἐνδιαρρύνσεως τῶν ἀρχῶν καὶ δὴ τῶν τεταγμένων, ὅπως φρουρῶσι καὶ προστατεύουσι τὰ ἐθνικὰ κειμήλια. Ὁ ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας ἑκπαιδεύσεως τοῦ 1863, εἰσηγήσει βεβαίως τῶν σοφῶν τῆς ἐποχῆς, ἀπηύθυνεν ἐγκύκλιον (ἀριθ. πρωτ. 3505) πρὸς τοὺς Γυμνασιάρχας, Καθηγητάς, Σχολάρχας, Διδασκάλους, νὰ συγκεντρώσωσιν ὅσα ἠδύναντο περισσότερα μνημεῖα, «ἅπερ πεμπόμενα θέλουσι διαβιβασθῆ τῷ σοφῷ ἱστοριογράφῳ Κ. Ὀληφίῳ (ἢ θελον νὰ εἴπωσι Χόπφ), προτιθεμένῳ νὰ συγγράψῃ γενικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ τὴν Φραγκοκρατίαν καὶ ζητοῦντι Χρυσόβουλλα, ἦτοι διπλώματα μετὰ σφραγίδων χρυσῶν ἢ ἀργυρῶν τῶν Βυζαντινῶν αυτοκρατόρων καὶ τῶν δεσποτῶν τοῦ Μωρέως, καὶ εἴ τι ἕτερον τοιούτον, ἀπὸ τοῦ 1200 μέχρι τοῦ 1500, καθόσον ἀφορῶσι τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, μέχρι δὲ τοῦ 1600, καθ' ὅσον ἀφορῶσι τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, διπλώματα ἐκδομένα ὑπὸ τῶν Δουκῶν ἢ ἄλλων ἐν Ἑλλάδι τιμαριωτῶν, δένδρα γενεαλογικὰ καὶ οἰκόσημα οἰκογενειῶν ὑπαρχουσῶν ἢ ἐκλιπουσῶν, κώδικας ἐκκλησιῶν περιέχοντας ἔγγραφα παραχωρητήρια, ἦτοι ἀφιερωτικὰ κτημάτων, τιμαριωτῶν Φράγκων ἢ τῶν δεσποτῶν τοῦ Μωρέως, συμβόλαια μεταξὺ ἰδιωτῶν, χρονικά, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν μονῆς τινος ἢ περιέχοντα ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ἐπιγραφὰς βυζαντινὰς, ἐπιγραφὰς λατινικὰς καὶ ἰτα-

λικὰς κλπ.» Καὶ ὅτι μὲν ὁ Κάρολος Χόπφ ὑπῆρξεν ἀνὴρ περίβλεπτος διὰ τὰς ἱστορικὰς αὐτοῦ ἐρεῦνας, τὰς ἀφορῶσας εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν Μεσαίωνα καὶ ἰδίως κατὰ τὴν φραγκοκρατίαν καὶ πολλῶν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀξιολόγων πονημάτων συγγραφεὺς καὶ ὅτι εἶχε δικαιώματα ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν καὶ ὅτι δι' ἐρευνῶν εἴχομεν καθῆκον νὰ ἐλθῶμεν εἰς βοήθειαν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τοῦτο τυγχάνει ἀναντίρρητον, ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα προτιμότερον ἦτο νὰ ἐλθῆ πρὸς τὰς πηγὰς τῆς ἱστορίας ἡμῶν ἢ αὐταὶ νὰ ἐξέρχωνται τῶν ὀρίων τοῦ κράτους καὶ νὰ μεταβαίνωσιν, ἀποχαιρετῶσαι ἡμᾶς διὰ παντός, ὅπως συνοικήσουσιν μετὰ τῶν ἀλλοδαπῶν σοφῶν, ἔστω καὶ φιλελλήνων. Ἦτο ἀληθῶς ἐν τούτῳ λίαν περίεργος ἢ διανοητικότης τῶν πολλῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Κράτους, ἦτις εὐτυχῶς ῥιζικῶς ἔκτοτε μετεβλήθη. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ ἀρνηθῆ τὴν εὐτυχίαν ἐν τούτῳ ἐπίδρασιν τοῦ ἡμετέρου ἰδρύματος διὰ τοῦ παραδείγματος, τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν δημοσιευμάτων αὐτοῦ, ὃν τὸ Δελτίον ὑπῆρξε τὸ κράτιστον, ὃπερ ἐκτὸς τῶν τοιούτων αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν παρέσχεν ἀφορμὴν καὶ εἰς ἀξιολόγους ἐρεῦνας καὶ μελέτας εὐτυχῆσαν ν' ἀριθμηθῆσιν μετὰ τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ τὸν Τάσον Νεροῦτσον, τὸν Ἀντώνιον Μηλιαράκη καὶ τόσους ἄλλους ἀκαμάτους ἐρευνητάς. Εἰς τὸν νέον νῦν τόμον τοῦτον, τὸν δον, συνειργάσθησαν ὁ Ν. Ι. Γιαννόπουλος, τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας, δημοσιεύων τὴν «*Μεσαιωνικὴν Φθιώτιδα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ μνημεῖα*», ὁ Στ. Θωμόπουλος, τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, τὸν «*Πιλαίων Πατρῶν Μητροπολίτην Θεοφάνην Α' (1612—1638) καὶ τὰ ὁμοφύκια αὐτοῦ*», ὁ ἐρευνητὴς Περικλῆς Γ. Ζερλέντης «*περὶ τῆς ἐν Λιβύρῳ Ἑλληνικῆς Σχολῆς*», ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ «*Φιλοθέου Καισαρείας τῶν Καππαδοκῶν*», ὁ αὐτὸς «*Θεοφάνην τὸν ἀπὸ Ἀρκαδίας Χίου*», ὁ Α. Ευγγόπουλος, τῆς ἐφορείας τῶν Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων, τὴν «*Μεγάλην Παναγίαν*», ὁ Γ. Ε. Τυπάλδος, πρόεδρος τοῦ τμήματος τῆς Γενεαλογίας καὶ τῶν Ἐμβλημάτων τῆς Ἐταιρείας, τοὺς «*Ἀπογόνους τῶν Παλαιολόγων μετὰ τὴν ἄλωσιν*» καὶ «*περὶ τοῦ εἰκαζομένου τάφου τοῦ Δουκὸς Δελαρός*», ὁ ἑταῖρος Ἀχ. Σ. Διαμαντάρης «*περὶ τῆς νήσου Καστελλορίζου*», ὁ Φαίδων Κουκουλές, συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, «*περὶ τοῦ ἐν*

Μεγάλῳ Ρεύματι ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν», ὁ Γ. Κ. Βογιατζίδης, τοῦ Ἰστ. Λ., «Νεοελληνικὰ ἀνέκδοτα, 1812—1831 (ἔγραφα τῆς ἱστορίας τῆς νήσου Ἄνδρου ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος)», ὁ Ἄν. Κ. Ὀρλάνδος «τρεῖς ἀνεκδότους Βυζαντινοὺς Ναοὺς τῶν περιχώρων τῆς Ἄρτης», ὁ διευθυντῆς τοῦ Ἱστορικοῦ ἀρχείου Κρήτης Ν. Γ. Παπαδάκης τὰ «Ἱστορικὰ ἀρχεῖα Κρήτης 1204—1915», ὁ Μ. Πρωτοσύγγελος τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Ἀθηναγόρας «τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Ἀλλῆ-πασᾶ» καὶ τὴν «ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Ἰωαννίνων Σχολὴν τῶν Δεσποτῶν», ὁ διευθυντῆς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Βυζαντινοῦ καὶ Νεοελληνικοῦ περιοδικοῦ Νίκος Βέης τὸν «Κατάλογον τῶν Ἑλληνικῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Ζακύνθῳ Φωσκολιανῆς Βιβλιοθήκης. Τέλος δημοσιεύουσιν «Ἱστορικὰ σημειώματα» ὁ Μάρσαλλ, ὁ Λουδ. Λιμπρίτης, ὁ Δ. Γρ. Καμπύρογλους, ὁ Πουλίτσας.

Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προσθέσωμεν λίαν ἐπιτυχῆ μετάφρασιν τῶν ἐπιστολῶν τῆς Νόρδενφλυχτ ὑπὸ τοῦ ἑταίρου Κ. Ν. Τσαουσοπούλου. Ἡ Ἰουλία Νόρδενφλυχτ ὑπῆρξεν παιδαγωγὸς καὶ φίλη τῆς βασιλείσσης Ἀμαλίας καὶ ἡ πρώτη αὐτῆς ὑπασπίστρια, ἣτις ἐξ Ὀλδεμβούργου τὴν συνώδευσεν. Αἱ πλήρεις χάριτος, εὐφυΐας καὶ εὐστόχων κρίσεων ἐπιστολαὶ αὐτῆς, ἐξόχως θελκτικὸν ἀνάγνωσμα, εἶναι συγχρόνως καὶ σπουδαία πηγὴ γνώσεως τῶν πρώτων βημάτων ἐν τῷ πολιτισμῷ τοῦ νεαροῦ ἡμῶν βασιλείου κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1837 μέχρι 1842 ἱστορικὴν περίοδον τῆς θεμελιώσεως αὐτοῦ. Διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐπιστολῶν τούτων τὸ «Δελτίον» ἠθέλησε νὰ ἐγκαινίῃ σειρὰν ἀπομνημονευμάτων, σημειώσεων καὶ ἐν γένει συμβολῶν χρησίμων εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῆς χώρας κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἀποκαταστάσεως μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ὁ τόμος καταλήγει διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν πράξεων τῆς Ἐταιρείας κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, ἀποτελοῦντα σταθμὸν ἐν τῷ βίῳ τῆς Ἐταιρείας, ἣς τὸ Μουσεῖον σπουδαίως ἐπλουτίσθη καὶ ἐτακτοποιήθη κατ' αὐτά, τὸ δ' ἀποθεματικὸν ἀνῆλθεν εἰς ὀκτακοσίας σχεδὸν χιλιάδας δραχμῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Ἰουλίου 1923

Ὁ Πρόεδρος

τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ν. ΡΑΔΟΣ

## Ἡ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΦΘΙΩΤΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ἘΝ Αὐτῇ ΜΝΗΜΕΙΑ

ὑπο  
Ν. Γ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

### Ἐἰσαγωγή.

Ὁ Ἰσπανὸς ἱστοριοδίφης Ἀντόνιος Rubió y Lluch ἐξέδωκε τῷ 1908 ἐν Annari de l'Institut de Studis Catalans περισπούδαστον μελέτην ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Els castells Catalans de la Grecia Continental. Ἀρχεται δ' ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ Βοιωτίας, Λοκρίδος καὶ Φθιώτιδος καὶ φθίναται μέχρι τῆς Λαμίας, ἣν περιγράφει, δημοσιεύων συγχρόνως ὅλα τὰ μεσαιωνικὰ φρούρια καὶ οἰκοδομήματα, ἅτινα ἀποδίδει εἰς τοὺς Καταλάνους. Καταλείπει δὲ τὴν ἀνατολικὴν καὶ βόρειον Φθιώτιδα μέχρι Φαρσάλου ὡς καὶ τὴν Δημητριάδα, διότι ἀσθενήσας κατ' ὁδὸν ἐξ ἐλωδῶν πυρετῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐπανακάμῃ εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰσπανίαν.

Ὑπεσχέθη εἰς τὸν φίλον ἱστοριοδίφην, τὸν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη Ἰτανοῖς διαφωτίσαντα τὴν τέως σλαβικὴν ἱστορίαν τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς ἀνακαλύψεως ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βαρκελώνης καὶ ἄλλων Ἰσπανικῶν πόλεων πολυτίμων ἐγγράφων, ἀναγομένων εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Καταλανικὴν περίοδον αὐτῆς καὶ διὰ σοβαρῶν μελετῶν, αἵτινες εἶναι ἡ βᾶσις σήμερον παντὶ τῷ μελετῶντι τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς ἀβεβαιότητος, τῶν παραχῶν, τῶν δηλώσεων καὶ τῶν καταστροφῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως αὐτῶν, νὰ συνεχίσω ἐγὼ τὴν ἐξέτασιν τῆς ὑπολειφθείσης χώρας καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν δημοσίευσιν ὅλων τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων αὐτῆς, ὅσα δὲν περιέχονται ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μελέτῃ τοῦ Α. Rubió y Lluch.

Ἀρχόμενος λοιπὸν ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν Λαμίαν κόμης Αἰλακίου φιλάνω εἰς Στηλίδα, Γαρδίκιον καὶ Πτελεόν, ὅπως περιγράψω τὴν ἀνατολικὴν Φθιώτιδα· ἐκεῖθεν δὲ στρέφω πρὸς Β. διὰ Σούρπης ἢ περιγράψω τὴν βόρειον Φθιώτιδα μέχρι Δομοσοῦ, μετ' ὃ ἐπανερχόμενος εἰς τὰς περὶ τὸν Πηγασιτικὸν κόλπον γόρως ἢ περιγράψω τὴν Δημητριάδα, τὸν Γῶλον, τὰ Λεχόνια καὶ τὸ Καστρί. Πολλὰ δὲ παρατίθημι φωτογραφικὰ ἀπεικασματα τῶν σπουδαιότερων σφριζομένων μνημείων.

#### Α' ΑΥΛΑΚΙ

Πρὸς Α. τοῦ Ζητουνίου (Λαμίας) εἰς ἀπόστασιν 10 χλμ. κείται τὸ χωρίον *Αἰλάκι* παρὰ τὴν Στηλίδα. Τὸ χωρίον τοῦτο μνημονεύεται ἐν ἐγγράφοις παρὰ Σάθα<sup>(1)</sup>. Καὶ ὁ μὲν ἱστορικὸς Δούκις<sup>(2)</sup> ἀναφέρει ὅτι, ὅτε ὁ Σουλτᾶνος Μουράτ ἀπαράσισε νὰ ἐξστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος συνεχίζων τὰς προηγουμένας ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοῦ στρατείας ἀπέστειλε τῷ 1423 ἐκ τῆς κατελημμένης ἤδη Θεσσαλίας τὸν κατακτητὴν αὐτῆς Τουρζάν-πασσᾶν ἡγούμενον 25,000 ἀνδρῶν, ὅπως ἐκδιώξῃ Θεόδωρον τὸν Β', Βυζαντινὸν δεσπότην, καὶ τοὺς Βενετοὺς ἐκ Πελοποννήσου. Κατὰ δὲ τὴν ἐπίδοσιν ταύτην ὁ Τουρζάν-πασσᾶς ἐλεηλάτησε κατ' ὁδὸν τὰς γόρως, δι' ὧν διήρχετο. «*Ἦν δὲ τότε, λέγει ὁ Δούκις, σταλεῖς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς ἑπιπέδιον Κανταζουζηνὸς ὁ Στραβομούτης, ποιήσας μεγάλην ζημίαν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι τοῖς κατοικοῦντας Τούρκους καὶ περιέπων ἀσφαλῶς τὰ πέριξ Ζητουνίου καὶ τὸ πολίχνιον*»<sup>(3)</sup>.

Ὁ Κανταζουζηνὸς οὗτος διεπραγματεύθη μετὰ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Βενετῶν προτείνας εἰς αὐτοὺς τὴν παράδοσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατοχυρωμένων μετὰ τοῦ Ζητουνίου πολισιμάτων Στηλίδος καὶ Αἰλακίου, ὡς δηλοῦται ἐκ τριῶν ἐγγράφων τοῦ 1423, ἐξαποσταλέντων ὑπὸ τῆς Βενετικῆς δημοκρατίας πρὸς τὸν ἐν Εὐβοίᾳ διοικητὴν αὐτῆς.

Καὶ διὰ μὲν τοῦ πρώτου, χρονολογουμένου ἀπὸ 7 Ἰουνίου, παραγγέλλει ἡ Βενετικὴ κυβέρνησις τὸν διοικητὴν αὐτῆς ἐν Εὐβοίᾳ νὰ

(1) Κ. Σάθα, Μνημεῖα Ἑλλην. Ἱστορ. Α', σ. 140—149, Γ', σ. 251.

(2) Δούκ. ἐκδ. Βόννης 189. Περὶ Βουρτσέλα, Φθιώτις, σ. 344.

(3) Δούκ. σ. 189.

δεχθῆ τοὺς ὑπὸ τοῦ Κανταζουζηνοῦ Στραβομούτου, ὃν καλεῖ *κατὰ τὴν Ζητουνίου*, παραχωρουμένους αὐτῇ τόπους τῆς Στηλίδος καὶ τοῦ Αἰλακίου (Stalide et Delavlahi) καὶ ἐξασφαλίσῃ αὐτούς. Αὐτὸ δὲ τοῦ δευτέρου, χρονολογουμένου ἀπὸ 10 Ἰουλίου, παραγγέλλει ἡ Βενετικὴ πολιτεία τὸν ἐν Εὐβοίᾳ διοικητὴν αὐτῆς νὰ τηρήσῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐκχωρηθέντα μέχρι νεωτέρας αὐτῆς διαταγῆς. Αὐτὸ δὲ τοῦ τρίτου, χρονολογουμένου ἀπὸ 27 Ἰουλίου, παραγγέλλει νὰ φροντίσῃ ἐν τῇ διαπραγματευομένῃ τότε εἰρήνῃ νὰ περιλάβῃ τοὺς τόπους τῆς Στηλίδος καὶ Αἰλακίου (Stalide et Vlachi), ἐλὼν ὁ διοικητὴς Ζητουνίου ἤθελε δόσῃ αὐτὰ εἰς τὴν διαίτησιν τῆς Εὐβοίας<sup>(1)</sup>. Ὅποια δ' ἀπέβη ἡ ἐκβασίς τῆς διαπραγματεύσεως ταύτης εἶναι ἄγνωστον.

#### Β' ΣΤΗΛΙΣ

Ἐν τῷ μετῷ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου κείται ἡ μικρὰ πόλις *Στηλῆς*<sup>(2)</sup>, ἐπίκειον τῆς Λαμίας. Περιβάλλεται κύκλωθεν ὑπ' ἑλαιῶνων, ἐκτεινόμενον μέχρι τῶν ὑπορειῶν τῆς Ὀθρουσ. Κατέχει δὲ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Φθιωτικῆς πόλεως τῶν *Φαλάρων*, διὸ καὶ ὁ δῆμος φέρει τὸ ἀρχαῖον ὄνομα. Ἐν αὐτῇ σφύζονται ἱκανὰ ἔρεματα τοῦ ἀρχαίου τείχους καὶ ἀνευρίσκονται ὑπὸ τῶν κατοίκων ἀρχαῖα μνημεῖα. Κατὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀντίπατρος περιβεβλημένος ὑπὸ πολλῶν δυσχερειῶν ἔνευεν τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ συμβάσεως ἐπαναστάσεως διέκεινεν ἐν Λαμίᾳ ἀναμένων ἐπιζουρίας ἐξ Ἀσίας, προτιμήσας τὴν πόλιν ταύτην διὰ τὴν ὀχυρότητα τῆς θέσεως καὶ τὸ ἕψος τῶν τειχῶν αὐτῆς καὶ διὰ τὸ ἐπίκειον αὐτῆς τὰ Φάλαρα, δι' οὗ ἠδύνατο νὰ ἐπιζωονῇ μετὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ<sup>(3)</sup>. Ὁ δὲ Λεωσθένης, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ἀπέκλεισε τὰ Φάλαρα, ἵν' ἀποκόψῃ τὴν σιγγωνοσίαν τοῦ Ἀντιπάρχου<sup>(4)</sup>. Κατὰ δὲ τὸ θέρος τοῦ 208 π. Χ. Φίλιππος ὁ Β' νικήσας τοὺς Αἰτωλοὺς ἀποχωρήσας εἰς Λαμίαν καὶ ἐγγλεισθέντας ἐν αὐτῇ ἐπανήγαγε τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς Φάλαρα, ὅπου ἀρίζοντο

(1) Σάθα, Μνημεῖα χλμ. ὡς ἄνω.

(2) Ἄλλοι μὲν γράφουσι τὸ ὄνομα *Στυλῆς* δι' Υ', ἄλλοι δέ, ἐν οἷς καὶ ὁ Βουρτσέλας *Στηλῆς* δι' Η'. Προτιμῶ τὴν δευτέραν γραφὴν.

(3) Διόδ. ΙΓ', 12. — Ἰουστ. ΧΙΠ, 5. — Στράβ. Θ', 434.

(4) Διόδ. ὡς ἄνω.

οί πρόσβαις Ῥοδίων, Ἀθηναίων καὶ Χίων περὶ καταπιύσεως τοῦ μεταξὺ αὐτοῦ τε καὶ τῶν Αἰτωλῶν πολέμου<sup>(1)</sup>. Κατὰ δὲ τὸν Ὀκτωβρίον τοῦ 192 π. Χ. ὁ Ἀντίοχος κατέπλευσεν εἰς Φάλαρα, προσκληθεὶς διὰ ψηφίσματος ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἐξ Λαμίας. Λαβὼν δ' ἐνταῦθα τὸ ψηφίσμα μετέβη εἰς Λαμίαν, εὐρὼν ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴν καὶ διὰ κοινῆς συνόδου τῶν Αἰτωλῶν ἐξελέγη ἀρχιστράτηγος αὐτῶν<sup>(2)</sup>. Κατὰ δὲ τὸν Λίβιον τὰ Φάλαρα ἦσαν πρὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν πολέμων πόλις πολυανθρωποτέρα διὰ τὸν ἔξοχον λιμένα καὶ τὰλλα πλεονεκτήματα αὐτῆς<sup>(3)</sup>. Δύο ἀρχαῖα ἐξ αὐτῆς ἐπιγραφαὶ εἶναι γνωσταί, ὧν μία ἀναθηματικὴ τῇ Ἀφροδίτῃ<sup>(4)</sup>.

Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῆς Καταλανικῆς κυριαρχίας ἐν ἔτει 1377 μ. Χ., ὅτε τὰ δουζάτα Νέων Πατρῶν καὶ Ἀθηναίων ἦσαν ἡνωμένα ὑπὸ ἓνα δοῦζα, τὸν τῶν Ἀθηναίων, διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, ἡ Στηλὶς ἐπήγετο εἰς τὴν βαρονίαν Ζητουνίου, ὡς καὶ τὸ Γαρδίσιον. Καθὼς δὲ μέχρι τοῦδε οἱ Ν. Γεωργιάδης, Γρηγορόβιος, Νερούτσος, Βουργελάς καὶ ἄλλοι ἐθεώρουν τὸ ἐν Θεσσαλίᾳ κάστρον Ἐσταυροὶ ὡς αὐτὴν τὴν Στηλίδαν<sup>(5)</sup>. Ὁ δὲ Ἰσπανὸς ἱστοριοδίφης Ἀντόνιος Rubió y Lluch θεωρεῖ ὡς τοιοῦτο τὸ *Kastri*, κείμενον παρὰ τὴν λίμνην Βουβηΐδα, ὡς θ' ἴδωμεν ἄλλαχού<sup>(6)</sup>. Τῷ δὲ 1423 ἀναφέρεται ἡ Στηλὶς μετὰ τοῦ παρ' αὐτὴν Αἰλακίου, ὡς κατεχομένη ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ διοικητοῦ Ζητουνίου Καντακουζηνοῦ Στραβομίτη, ὡς ἐν τοῖς περὶ Αἰλακίου ἐκτενῶς εἴπομεν.

### Μνημεῖα.

Ἐν Αἰλακίῳ καὶ Στηλίδι δὲν διασώθησαν σπουδαῖα μεσαιωνικὰ μνημεῖα, πλὴν τῶν ἀνημάτων ἀμφοτέρων τῶν πολισμάτων. Ἐν δὲ τῇ

(1) Tit. Livius, XXVI, 37.

(2) Liv. XXXV, 43—45.

(3) Liv. XXVII, 30.

(4) Inser. Gracciae, IX,<sup>2</sup>, 1359—1360.

(5) Ν. Γεωργιάδης, *Θεσσαλία*, ἐκδ. 1880.—Γρηγορόβιος, *Ἱστορ. τῆς πόλ. Ἀθηναίων*, μετάφρ. Σ. Π. Λάμπρου.—Γ. Νερούτσος ἐν *Δελτίῳ Ἰστ. καὶ Ἔθνολ.*

*Ἐταιρ.* τ. Δ', σ. 151, 181 καὶ 187.—L. Βουργελάς, *Φθιώτις*, σ. 332.

(6) Ant. Rubió y Lluch, *Als castells històrics de la Grècia continental*, ἐν *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1908, σ. 5.

ἀκτῇ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου ἐσώθησαν παράλλοι τινες πύργοι, τοιοῦτοι, οἷους θ' ἀνεύρωμεν ἐν Πτελεῶ καὶ Καδήραγα τοῦ Ἀλμυροῦ.

### Γ' ΓΑΡΔΙΚΙΟΝ

Τὸ *Γαρδίσιον* εἶναι πολίχνη κειμένη ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν κλιτύων τῆς «Ὀθρου». Τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶναι σλαβικόν· φέρεται δὲ ὡς ἔδρα ἐπισκοπῆς κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Παρ' αὐτὸ δὲ ἐπὶ λόφου ἀποτόμου, χωριζομένου διὰ χαράδρας ἀπὸ τῆς πολίχνης, κεῖνται τὰ εἰρηλίκια τῆς Κρεμαστῆς Λαρίσης, τῆς πρωτεύουσος τῶν Ἀχαιῶν καὶ πατρίδος κατὰ τινὰς τοῦ Ἀχιλλέως. Κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἡ Κρεμαστὴ Λάρισα ἀναφέρεται σπανιώτερον. Οὕτω τῷ 302 π. Χ. Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς κατέλαβε τὴν πόλιν. Τῷ δὲ 229 π. Χ. ἡ Κρεμαστὴ Λάρισα πιθανῶς μετεῖχε τοῦ Αἰτωλικοῦ συνεδρίου μετὰ τῆς Φαρσάλου, τοῦ Ἐζίνου, τῶν Φθιωτῶν Θηβῶν, τῆς Λαμίας καὶ τῆς Ὑπάτης. Τῷ δὲ 197 π. Χ. κατεῖχτο ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε'.

Τὸ Γαρδίσιον ὑπὸ τὸ σλαβικὸν αὐτοῦ ὄνομα, σημαῖνον πολίχνην (=Γραδίσι), ἀναφέρεται ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὡς ἔδρα ἐπισκοπῆς ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἐτέρως Γαρδικίας*<sup>(1)</sup>· διότι δύο πολισμοὶ ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα εἶναι γνωστὰ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν μὲν τὸ τῆς Φθιώτιδος, τὸ ὁποῖον πρὸς διάκρισιν καλεῖται *μεγάλον Γαρδίσιον*, ἕτερον δ' ἐν τῇ πεδινῇ Θεσσαλίᾳ μεταξὺ Λαρίσης καὶ Τρικκάλων, τὸ ὁποῖον βραδύτερον μετωνομάσθη *Ζάρονον*, διατηρηθέντος τοῦ πρότερον ὀνόματος ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ ὁμωνύμου ἐπισκόπου. Κατεῖχε δὲ τὸν ΙΒ' βαθμὸν ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη μεταξὺ τῶν τῇ μητροπόλει Λαρίσης ὑποκειμένων ἐπισκοπῶν.

Ἀναφέρεται δὲ πρῶξις συνοδικὴ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος «περὶ τῆς ὑπὸ τὸν Ναυπάκτου ἐπίσκοπον μονῆς τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἧς ἡ ἐφορὰ ἀνατίθεται Ἰωάννῃ ἀρχιεπισκόπῳ Γαρδικίου»<sup>(2)</sup>. Ἐπίσης ἐν τινι ἐπιστολῇ τοῦ πατριάρχου Μανουήλ, ἀπολυθείση μηνὶ Φεβρουαρίῳ τοῦ 1222 πρὸς τὸν μητροπολίτην Ναυπακτίας Ἰωάννην, ἀναφέρεται ὅτι ὁμοίᾳ ἐπι-

(1) Ῥάλλη καὶ Ποτλῆ, *Σύντθ. καὶ Ι. κανόνων*, Ε', 461.—Ἱεροζλ. *Συνέχδ.* ἐκδ. Parthey, 97.—Βουργελάς, *Φθιώτις*, 277.—Ν.Ι. Γιαννοπούλου, *Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι Θεσσαλίας*, ἐν *Ἐπετηρίδι «Παρνασσῶν»* τόμ. Γ', 1914, σ. 177—178.

(2) *Ἱεροσολυμιτ. Βιβλιοθ. Α'*, 312, 67.

στολή εἶχεν ἀποσταλῆ καὶ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Γαρδικίου (1). Ἐπίσης δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Ἀζομινᾶτος παρεβάλλει τὸν ἐπίσκοπον Γαρδικίου νὰ στείλῃ εἰς Ἀθήνας ἀμαξοποιούς, διότι τότε δὲν ὑπῆρχον τοιοῦτοι ἐκεῖ (2).

Βραδύτερον δ' ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ ἱαμβόλου Βενιαμίν τοῦ ἐκ Γουδέλης, περιηγηθέντος κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἔξωζή-βωσιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πληθυσμοῦ, ἀναφέροντος δ' ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ αὐτοῦ ἐπὶ λέξει τάδε: «Ἐντεῦθεν (ἀπὸ Ζητουνίου) διήμερος πορεία εἶναι εἰς Γαρδικιον, πόλιν καταστραμμένην καὶ ὀλίγους ἔχουσαν κατοίκους Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους». Πότε δὲ καὶ ὑπὸ τίνων ἐγένετο ἡ καταστροφή τοῦ Γαρδικίου, ἧς μνημονεύει ὁ Βενιαμίν, εἶναι ἄγνωστον.

Τὸ Γαρδικιον συχνάκις ἀναφέρεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι. Κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1204 κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ τὴν μετὰξὺ αὐτῶν διανομὴν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς τιμάρια, τὸ Γαρδικιον ἐπέχθη εἰς τὴν βαρωνίαν Ζητουνίου, τὴν δ' ἑλληνικὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ ἀντικατέστησε λατινικὴ τοιαύτη, ὑποκειμένη ἐπὶ Καταλιανοκρατίας εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Νέων Πατρῶν. (3) Ἐν ἐπιστολῇ δὲ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου Γ' ἀναφέρεται *Castrum Cardicense* ὡς ἔδρα ἐπισκόπου Λατίνου.

Τῷ δὲ 1209 οἱ ἱππῶται τοῦ ἀγ. Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ, οἵτινες εἶχον καταλάβῃ πολλὰς μονὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα ἐν Γαρδικίῳ, δὲν ἤρζοντο μόνον εἰς τὰς κατὰ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου θηβῶν ὀχληρίας, ἀλλὰ κατεφέροντο καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου Γαρδικίου, οἰκειοποιηθέντες μονὴν τινα ὑποκειμένην εἰς αὐτόν· ἔπειτα δὲ ὀχλιοποιήθησαν καὶ ὀλόκληρον τὴν ἐπισκοπὴν καὶ τὸ φρούριον Γαρδικίου, ἀπειλοῦντες θάνατον τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ὀπίζοντες τὸν δευτερεύοντα τῆς ἐπισκοπῆς, ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου πρὸς ἐπιτίμησιν αὐτῶν (4).

Τῷ δὲ 1275 ὁ δεσπότης Νέων Πατρῶν Ἰωάννης ὁ Δούζας Ἀγ-

(1) Ἄντ. Μηλιαρίζη, *Λεσβοῖται ἡ Πατρίδος*, 172.

(2) Miller-Λάμπρου, *Ἱστορ. Φραγκοκρατ. ἐν Ἑλλάδι*, Α', 29.

(3) *Πατρολογία Λατινικὴ* Migne, τόμ. 215ος, σελ. 229, 295, 297, 299, 9, col.—I. Βουρτσέλα, *Φθιώτις*, 231.

(4) Νερσούτσου, *Χριστ. Ἀθήναι ἐν Δελίῳ Ἰατρ. καὶ Ἑθν. Ἐκμορέας*, Α', 85.

γελοῦ Κομνηνῶς κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Νέων Πατρῶν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατορικῶν Ἰωάννου Κομνηνοῦ Παλαιολόγου καὶ Ἀλεξίου Καβαλλαρίου, ἡγουμένων 30,000 ἀνδρῶν, ζητήσας βοήθειαν ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Ἰωάννου Δελαγῶς καὶ λίσας τὴν πολισορίαν διὰ τῆς ὑπὸ τὸν Νικολαῖον Σαϊντ-Ὁμέρ εὐαρίθμου, ἀλλὰ γενναίως, φραγκικῆς στρατιᾶς εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς φιλοφροσύνης ταύτης τοῦ δουκὸς ὑπάνδρευσε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἐλένην Ἀγγέλαν τῷ ἡγεμονίδῃ καὶ ἔπειτα δουκὶ Ἀθηνῶν Γουλιέλμῳ Δελαγῶς, δούξ αὐτῷ ὡς προῖτα τὰς πόλεις καὶ τὰ φρούρια Γραβιάν, Σιδηρόκαστρον, Ζητοῦνι καὶ Γαρδικία. Οὕτω δὲ ἡ δύναμις τοῦ δουκίτου Ἀθηνῶν ἐπέξετάθη μέχρι Θεσσαλίας (1).

Τῷ δὲ 1204, ἀποθανόντος τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Γουλιέλμου Δελαγῶς, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γουίδων, νεαρὸς δούξ τῶν Ἀθηνῶν, ὑποστηριζόμενος τότε καὶ ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ οἴκου τῶν Ἀνδραγαθῶν παρὰ τοὺς συνεχεῖς πολέμους, οὓς ἠναγκάζετο νὰ διεξάγῃ πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου, διώκει καὶ τὴν ἰδίαν χώραν ἐν τελείᾳ ἀνεξαρτησίᾳ καὶ νὰ ἐπεξεύρῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἀσολύτως πρὸς βορρᾶν ἐπέτυχε. Καὶ διὰ μὲν τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἐλένης-Ἀγγέλας εἶχε περιέλθῃ εἰς οἰκειότητα καὶ φιλίαν πρὸς τὴν δυναστείαν Νέων Πατρῶν τῶν Ἀγγέλων· πρὸς νότον δὲ τῆς Θεσσαλίας κατεῖχε τὸ Ζητοῦνι καὶ τὸ Γαρδικίον, τὸ ὅποιον εἶχε δώσει ὡς τιμᾶριον εἰς τὸν φίλον Βονιράτιον τὸν ἐκ Βερόνης (Οὐηροναῖον, de Verona) καὶ μετ' οὗ πολὺ οὗτος, κατ' ἀγαθὴν τύχην, ἐγένετο κύριος ἀπᾶσης τῆς Θεσσαλίας (2). Τῷ δὲ 1294 ὁ δούξ οὗτος Γουίδων Δελαγῶς ἐν λειτουργίᾳ ἐν Θήβαις κατέλαβε πτωχὸν ἱππότην ἐξ Εὐβοίας Βονιράτιον τὸν Οὐηροναῖον, ἕγγονον τοῦ Γουλιέλμου Α', ὅστις εἶχε προσνομιάσει ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης, ἵνα χαρακτηρίσῃ αὐτὸν ἱππότην, ἔδωκεν εἰς αὐτόν τὸ Γαρδικίον καὶ τὸ Σελίτζερι (3) προικόμεν κτήριον τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἐλένης Ἀγγέλας, τὴν Σαλαμίνα, δεκατρία κἄστρα τοῦ δουκίτου ἐπὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ὡς σύ-

(1) *Liure de la Conqueste*, σ. 403, 413.—Sanudo, παρὰ Γορβί, *Chroniques grecoromanes*, σ. 136.—Νερσούτσου, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 103.

(2) Γρηγοροβλου-Λάμπρου, *Ἱστορ. πόλ. Ἀθηνῶν*, Α', 533.

(3) Ἀγνοοῦμεν ποῦ ἔκειτο τὸ Σελίτζερι.



ζυγον τὴν ἑξαδέλφην αὐτοῦ Ἀγνήν de Cicons, κυρίαν τῆς Αἰγίνης καὶ τῆς Καρύστου (1).

Καὶ ἐνῶ πολλὰς πόλεις τῆς Εὐβοίας, οἱ τριτημόριοι καὶ οἱ Βενετοὶ εἶχον ἀραιρέσει ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν, ἡ Κάρυστος ἐξηκολούθει καταχομένη ὑπ' αὐτῶν, μέχρις οὗ ὁ γενναῖος Βονιράτιος τῷ 1296 ἐκυρίευσεν ταύτην καὶ ἔκτοτε ἐδυνάστευεν ἐν Γαρδικίῳ, Καρύστῳ, Σελίγειῳ καὶ Αἰγίνῃ (Dominator Caristi et Gardichie et Seligerii et Eigne) (2).

Ἐν τινι δ' ἐπιτροπικῷ ἐγγράφῳ, δι' οὗ ἀπεστάλησαν ἐπίτροποι ὑπὸ τοῦ δουκὸς Ἀθηνῶν Γουίδουνοϋ Β' καὶ Ματθίλδης τῆς συζύγου αὐτοῦ ἐν ἔτει 1305 οἱ Ἰωάννης Sausset καὶ Ἰωάννης de Chyvinigi ἵνα ἀναλάβωσι τὴν πατρόαν τῆς Ματθίλδης κληρονομίαν ἐν Φλάνδρᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ, ὑπογράφεται ὡς μίσητος μεταξὺ τῶν ἀρχιεπισκόπων Δαυλίας Θωμᾶ καὶ Εὐφρίπου Γουαλθέρου (Walter) τῶν καθηγουμένων τῶν Μινωριτῶν Ἰαζώβου τοῦ ἐκ Πάρμας, τῶν Δομινικανῶν Ἀλφρέου τοῦ ἐκ Βεργάμου, τοῦ μεγάλου ταξίαρχου τῶν Ναϊτῶν Ἰπποτῶν τῆς Ῥωμανίας Ἰαζώβου de Neuf-château καὶ ἐκ τῶν ζωσιμῶν ἀρχόντων τοῦ κοντοσταύλου Ἀγγελβέρτου de Lüderkoke, τοῦ δυνάστου τῶν Σαλώνων Θωμᾶ Γ' de Stroponcourt, καὶ ὁ ταξίαρχος (τριτημόριος) Καρύστου καὶ δυνάστης Γαρδικίου Βονιράτιος ὁ ἐκ Βερώνης (de Verona) πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὁ δυνάστης Καρδίτσης τῆς Βοιωτικῆς καὶ Βάιλος (ἐπίτροπος) Μεγαλοβλαχίας (Θεσσαλίας) Ἀντώνιος Le Flamenc (3).

Κατὰ δὲ τὴν μεγάλην μάχην παρὰ τὸν Ἀλμυρὸν τῆς Θεσσαλίας μεταξὺ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Γουαλθέρου ἢ Βαλθέρου τοῦ ἐκ Βριένης (de Bréne) καὶ τῶν Καταλανῶν τῇ 15 Μαρτίου 1311, κατ' ἣν ἠττήθη ὁ δούξ πεσὼν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, τὸ ἄριστον μέρος τῶν εἰς τοὺς σεβαστοκράτορας (δεσπότης) Νέων Πατρῶν ἀνηκουσῶν ἄλλοτε χωρῶν περιήλθεν εἰς τοὺς Καταλανοὺς, ὡς καὶ ὀλίγηρος ἢ ἀνήκουσα

(1) Miller-Λάμπρου, *Ἱστορ. Φραγκοκρ. ἐν Ἑλλάδι*, Α', 275.

(2) Ἀρχεῖον Βενετίας, *Pacla* III, 79.— Πρβλ. Γρηγοροβίου-Λάμπρου, *Ἱστορ. πόλ. Ἀθηνῶν*, Α', 532.

(3) Νερούτσου, *Χριστ. Ἀθῆναι*, ἐν *Δελτ. Ἱστ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρείας*, Α', 122, σημ. 1.

εἰς τὸ δουκᾶτον Ἀθηνῶν χώρα μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου.

Ἐν ἔτει δὲ 1317 ὁ Καταλᾶνος δούξ τῶν Ἀθηνῶν Ἀλφόνσος Φαδριγος, ἐξ Ἀραγῶνος, νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ δυνάστου Εὐβοίας Βονιρατίου dalle Carceri, ἄρυσεν μόλις τὸ 16ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῆς, ὀνομαζομένην Μαρουλλιαν, ἔλαβεν ὡς προίτα σὺν τῷ φρουρίῳ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Καρύστου καὶ τῶν Ἀρμένων, τῇ νήσῳ Αἰγίνῃ, τὰς βαρωνίας τοῦ Ζητουνίου καὶ Γαρδικίου καὶ πλεῖστα καπέλλια καὶ πύργους ἀνὰ τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἀσπρίδα καὶ ἐν γένει ἅπαντα τὰ τιμάρια, ὅσα ὁ πατὴρ αὐτῆς εἶχε λάβει παρὰ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Γουίδουνοϋ (4).

Ὅτε δ' ἐν ἔτει 1319 συνομολογήθη εἰρήνη μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Ἀλφόνσου κατὰ τῆς Εὐβοίας μεταξὺ τούτου καὶ τῶν Βενετῶν διὰ συνθήκης παρέδωκεν οὗτος τὴν Εὐβοίαν, πλην τῆς Καρύστου. Εἰς δὲ τὴν Καταλανικὴν Ἑταιρείαν ἔδωκε τὴν νότιον Θεσσαλίαν, ἀρχομένην ἀπὸ Δομοζοῦ καὶ Φαρσάλων καὶ προσσηθηθεῖσαν εἰς τὸ δουκᾶτον Ἀθηνῶν. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης Ἀγγελος Δούκας, δεσπότης Νέων Πατρῶν, ἀπισθεὶς δὲν εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν ὑπὸ τῶν Καταλανῶν κατὰκτησιν τῶναντίον δὲ προσεπωνυμεῖτο κύριος Ἀθηνῶν ἔνεκεν συγγενείας, ἣν εἶχε συνάψει μετὰ τῶν τελευταίων δουκῶν τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τοῦ οἴκου Δελαγός. Πανόντος δ' αὐτοῦ ἀτέχνου τῷ 1312 ἡ Θεσσαλικὴ ἐκείνη δυναστεία τῶν Ἀγγέλων διεμελίσθη. Καί τινες μὲν τῶν χωρῶν αὐτοῦ περιήλθον εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, πενήθερόν αὐτοῦ, ἄλλαι δὲ περιήλθον εἰς ἑγχωρίους ἀρχοντας, τὰ ἄριστα ὅμως μέρη ἤρπασαν οἱ Καταλᾶνοι (5).

Ὁ δὲν Ἀλφόνσος λοιπὸν ἠγοούμενος τῶν Καταλανῶν εἰσέβαλεν ἀπὸ Ζητουνίου εἰς τὰς γῆσας τοῦ Πανόντος δουκὸς καὶ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου Β' Ἀγγέλου Δούκα καὶ κατέλαβεν ἁμαχητὶ τὴν γόρυν. Οὕτως αἱ Νέαι Πάτραι, τὸ Λοιδωρίσιον, τὸ Σιδηρόκαστρον, τὸ Ζητούνιον, τὸ Γαρδικίον, ὁ Δομοζὸς καὶ τὸ Φάρσαλον καὶ ἄλλαι πό-

(1) Νερούτσου, *Χριστ. Ἀθῆναι*, ἐν *Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας*, Α', 142.—Βουρτσέλας, *Φθιώτις*, 319.—Γρηγοροβίου-Λάμπρου, *Ἱστορ. πόλ. Ἀθηνῶν*, Α', 99.

(2) Νικηφ. Γρηγοροῦ, VII, 13, τόμ. Α' σελ. 279.—Γρηγοροβίου Λάμπρου, *Ἱστ. πόλ. Ἀθηνῶν*, Α', 110.

λαις συνηνώθησαν μετὰ τοῦ δουζάτου Ἀθηνῶν, λαβόντος ἤδη τὴν προσωρινὰν «*δουζάτον Ἀθηνῶν καὶ Νέων Πατρῶν*». Οὕτως ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Σιζελίας ἐν ἔτει 1319 προσηγορήθησαν τῷ στέμματι τῆς Σιζελίας πᾶσαι αἱ γῶραι τῆς Φθιώτιδος μέχρι Δημητριάδος πλὴν τῆς παραλίου πόλεως Πτελεοῦ, καταληρηθείσης ὑπὸ τῶν Βενετῶν (1).

Βραδύτερον ἄλλοι φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἀπόλεσαν οἱ Καταλῶνοι τὴν βαρωνίαν τοῦ Γαρδικίου, διότι, ὅτε ὁ μὲν Νέριος Ἀζμαϊουόλης ἢ Ἀτζαγιόλης, κόμης τῆς Κορίνθου, τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν Μεγάρων, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ 1335, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν ἡγούμενος στίφους μισθοφόρων Ἀλβανῶν καὶ κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας, ἡ δὲ κομητιὰ τῶν Λυκωνίων καὶ τῆς Δημητριάδος καὶ ἡ Φθιώτις προσηγορήθησαν εἰς τὸ ἐν Θεσσαλίᾳ Σερβιζὸν γαίτας, ὀνομαζομένη τότε *Μεγαλοβλαχία* καὶ τελευτήσῃ ὑπὸ τὸν Σέρβον βασιλέα Συμεὸν Οὐρὸς Λούζαν, τὸν Παλαιολόγον.

Τὸ *Γαρδικιον* περὶ τὸ ἔτος 1371 καταλήφθη ὑπὸ τῶν Βενετῶν, καταχόντων ἤδη καὶ τὸν Πτελεόν, καὶ διετέλεσαν ὑπ' αὐτοὺς μέχρι τοῦ 1470, ὅτε ἀμφότεραι αἱ πόλεις αὗται καταλήφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὡς θὰ εἴπομεν εἰς τὰ περὶ Πτελεοῦ.

### Μνημεῖα.

Ἐν Γαρδικίῳ διατηρήθησαν πολλὰ μνημεῖα τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων. Καὶ περὶ μὲν τῆς κομποπόλεως σφύζονται τὰ εἰρηπια διαφόρων ναυδαίων, ὧν τὴν θέσιν ἐνίοτε δηλοῦσι σφραῖμα πετρῶν μετ' ἀσθενῶν τοιχοματίων, καλυπτομένων συνήθως ὑπὸ θάμνων καὶ σκιαζομένων ἢ ὑπὸ γηραλέων δρυῶν καὶ πρίνων καὶ πλατάνων· ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Ἀγνάντη, ἀπέχοντι ὄραν περίπου ἀπὸ τοῦ Γαρδικίου, σφύζεται ναύστατος τῆς Παναγίας, ἐπεσφραγισμένος προχείρως, πλὴν διασφύζων πολλοὺς ἀρχιτεκτονικοὺς λίθους ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἑλληνιστοῦς τε καὶ βυζαντινοῦς, ἦτοι ζίονας, κιονόγραμμα, μεσοθύρια, θισοράκια καὶ ἄλλα. Ἀνωθεν δὲ τῆς δυτικῆς θύρας αὐτοῦ ἐπέκειντο ἐντετοιχισμένον ἀνά-

(1) Marino Sanudo, *Epist.* III, σ. 293, ἐκδ. Bougars. Ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη τῷ 1325. Πρβλ. Γρηγοροβίου-Λάμπρου, *Ἱστορ.* Ἀθηνῶν, Α', σ. 110. — Βουρτσέλα, *Φθιώτις*, σ. 319 καὶ ἐξῆς.

γλυρον ἐκ ξοιφόρου ἀρχαίου ἑλληνιστοῦ ναοῦ παριστῶν τρεῖς μορφάς (1). Τῷ δὲ 1901 ἐπισφραγισμένοι τὸ Γαρδικιον καὶ τὰ περὶ ἐσφραγισμένων τὰ ὀνόματα τῶν παρὰ τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀρχαίας Κρημαστῆς Λαοῖσης ζειμένων ἐν ἐρείπιοις παρεκκλησίων τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, τῶν Ἁγίων Ταξιαρχῶν ὑπὲρ τὴν ἀκρόπολιν, προσωτέρω ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ λόφου τοῦ Ἁγ. Νικολάου, παρ' ὀνόναβλόζει πηγῇ ὕδατος σκιαζομένη ὑπὸ γηραλέων πλατάνων. Ἐπὶ δὲ τῆς ΒΔ. κλιτύος τοῦ λόφου τῆς ἀκροπόλεως ἐσφύζετο ἔτι τῷ 1901 ἡ *Φραγκοκλησιά*, ἄστεγος, πλὴν μεταβάντες ἐκ δευτέρου τῷ 1912 πρὸς φωτογράφησιν αὐτῆς εἴσομεν αὐτὴν ἐξηρατισμένην μέχρις ἐδάφους, τὸ δὲ ὄλιζόν παρελάβεν ὁ καταστρέψας αὐτὴν δήμαρχος, ὅπως γίτη ἐν Γαρδικίῳ οἰκίαν (2). Ἐν δὲ τῇ κομποπόλει ὑπάρχουσιν οἱ ναοὶ τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων, ἐπὶ τῆς δυτικῆς θύρας τοῦ ὁποίου ζεῖνται παραστάδες ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετὰ βυζαντινῶν δορυβοειδῶν κοσμημάτων, λείψανα ἀναμνηστικῶς χριστιανιστοῦ ναοῦ τῶν πρώτων χριστιανιστῶν αἰώνων καὶ ζεῖται ἐν τῷ νότιῳ ἀκροπόλεως γυναικεῖον ἀγάλματος κομῆς, τῆς Ἁγ. Αἰκατερίνης καὶ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ὡς ἐπίσης καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (3).

Ἐξ τῶν ναῶν ταύτων ἐν τῇ Γαρδικίῳ καὶ τοῖς περὶ ἴσως πολλοὶ ταύτων ἦσαν ἀρχαῖοι ἑλληνιστοὶ ναοί, διότι καὶ ἡ θέσις αὐτῶν συνηγορεῖ πρὸς τοῦτο. Μάλιστα δὲ ὁ ἐν Ἀγνάντῃ ναύστατος τῆς Παναγίας, περὶ οὗ ἀνωτέρω, κατέχει ἀναμνηστικῶς τὴν θέσιν ἀρχαίου ἑλληνιστοῦ ναοῦ μεταβληθεὶς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἰς χριστιανιστῶν τοιοῦτον.

Ἐν δὲ τῷ ἀπέναντι τῆς Ἀγνάντης ζειμένῳ χωρίῳ Γαβριάνη, κομποπολίτι διὰ βαθείας διασφάγος, ὑπάρχει βυζαντινῶς ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἔχων τοὺς τοίχους καταγράφους ἐξ ἀγογραμμάτων

(1) Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο τῇ ὑποδείξει τοῦ μοχαθοῦ Χαρίτωνος, ἀγογραμματοῦ, ἐκομίσσαμεν εἰς τὸ ἐν Ἀλμυρῷ μουσεῖον. Ἐδημοσιεύσαμεν δ' αὐτὸ ἐν τῷ *Μηνίῳ* Φιλαρχ. Ἑταιρ. «Ὀθρυος, 5', 40, πίν. Γ'.

(2) Σφύζεται ἕτερα Φραγκοκλησιά ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κρημ. Λαοῖσης.

(3) Ἐν τῷ προωτέρῳ τοῦ ναοῦ εἶναι ἐπεσφραγισμένη ἀρχαία πλάξ ἐνεπιγράφους τοῦ 5' π.Χ. αἰῶνος μετ' ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς: ΔΙΟΝΥΣΙΟ ΔΙΟΝΥΣΙΩ ἢ-ου]. *Corp. Inscr. Graec.* ed. Kern, IX, 2, n. 95).

καὶ εἰκονοστάσιον ὀλόγλυφον ἐκ ξύλου καὶ ἐπίχρυσον. Ἐνωθεν δὲ τῆς δυτικῆς θύρας ἀναγινώσκειται ἐφ' ὄψω ἢ ἐπιγραφὴ κεφαλαίοις γράμμασιν: *αὐτὸς Ἀρεστορίθου ὁ θῖος καὶ πάνσεπιος πατρὸς αὐτοῦ τῆς ἡπερβελογημέτης ἁειπαρθένου Μαρίας δεσπίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἁειπαρθένου Μαρίας, | ἀρχιερατεύοντος τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου κυρίου Ἀνθίμου καὶ ἐφημερεύοντος τοῦ ἐκλαβεστάτου ἐν ἱεροῦσι πατρὶ καὶ Παπαγιώτη, | ἐπιτροπεύοντος τοῦ ἐντιμοτάτου κυρίου καὶ Παπαγιώτη . . . .* ΕΞΑ Μαΐου 12, ἔτος 1743, Α»<sup>(1)</sup>.

Ἐπισθεν δὲ τῆς κόγχης τοῦ ναοῦ κεῖται θυρὶς χωριζομένη διὰ κιονίου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐν εἴδει μεσοθυρίου μετὰ κιονοζόου σχηματίζοντος λύραν. Ἐνωθεν δὲ τῆς θυρίδος εἶναι ἐντετοιχισμένη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, πλαισιουμένη γύρωθεν καὶ ἀποκεκρουμένη κατὰ τὴν ἀνω δεξιάν γωνίαν, ἔχουσα ἐν ἀναγλύφῳ μέγαν σταυρὸν μετὰ κεραιῶν αἰαινομένων ἐν τοῖς ἄκροις καὶ ἐπιτύμβιον βυζαντικὴν ἑλιγερτὴν κεφαλαίοις γράμμασιν, ἔχουσαν ὅδε:

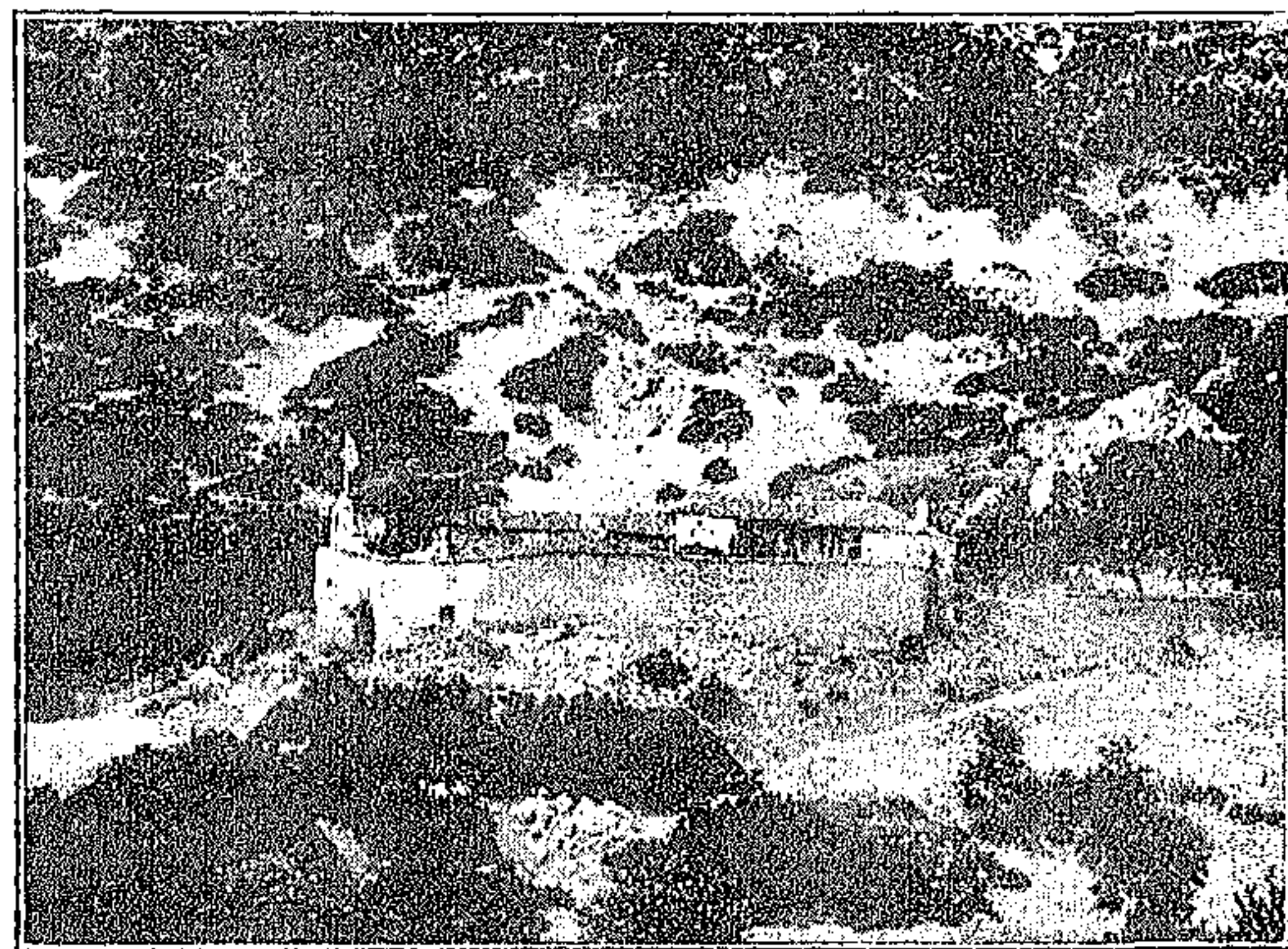
*αὐτὸς Χ(ριστ)ὸς μακάριστον Κα . . . .  
 τὸν ἐν δούλῳ καὶ κατὰ ταξίον ἀν-  
 τὸν ἐν οὐρανῷ — ἔς τὸν [ν]  
 δικαίων — Ὁ βουλι-  
 θῖς τὸν — σι(αν)ρὸν ἐ-  
 πίστε καὶ — ἐξ τῆν  
 ἀρτὸν τῶν(ν) — ἀγίω(ν) π(ατέ)ρων.  
 Μ(η)ρ(ος) Μαρτίου(ν) — καὶ ἰν)δικτι-  
 ὠνος)α.»<sup>(2)</sup>.*

Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ *Μαγαλά*, ἐν μὲν τῷ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου κεῖνται πλείστοι λίθοι καὶ κίονες μεγάλοι. Ἐπὶ ἡρειπωμένης δ' οἰκοδομῆς κεῖνται σπόνδυλοι κίονων καὶ τεμάχια κοσμητῶν λίθων. Ἐἰς ἀπόστασιν δὲ ὀλίγων τῆς ὥρας κεῖνται ἑρείκια παρεκκλήσιου Ἁγ. Δημητρίου, ἐνθ' ἑρείκια ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ναοῦ. Ἐπίσης ἐν παρεκκλήσιῳ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου κεῖνται δύο ἀρχαῖοι κίονες

(1) Πρὸς Ν. Ι. Γιαννοπούλου, *Ἐπισκοπικὸν Κατάλογον Θεσσαλίας*, ἐν *Ἐπετηρίδι Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρθενόου»*, τόμ. Γ', 1911, σ. 311.

(2) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, Χριστ. *Ἐπιγρ. Θεσσαλίας*, ἐν *Byzantinische Zeitschrift*, XXI, 1912, σ. 167, ἀρ. 25 [πανομοιοτύπως].

μονόλιθοι, εἰς κιονίσκος ἑλλειφοειδῆς, βυζαντιακὸς ἀναμειβόλος, μία κολυμβήθρα λιθίνη, πολλοὶ λευκοὶ λίθοι ἐξ ἀρχαίου οἰκοδομήματος ἐντετοιχισμένοι ἐν τῷ ναῷ, ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι αὐτόθι ὑπῆρχεν ἄλλοτε ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ναός, μεταβληθεὶς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν εἰς χριστιανικὸν τοιοῦτον. Διάφορα δὲ παρεκκλήσια ἐν ἑρείκιοις κεῖνται πέριξ τοῦ χωρίου, ἦτοι τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, τῆς Παναγίας Ξενιάς, τῶν Ἁγ. Ταξιαρχῶν καὶ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐπὶ βράχῳ.



Μονὴ Ἁγ. Γεωργίου ἐν Μύλοις ὑπὲρ τὸ Γαρδικίον.

Ἐπερθεν δὲ τοῦ Γαρδικίου εἰς ἀπόστασιν ὥρας περίπου κεῖται τὸ χωρίον Μύλοι, οἰκούμενον ὑπὸ 100 γεωργικῶν οἰκογενειῶν, διαρροῦμενον ὑπὸ πολλῶν ὑδάτων καὶ ἔχον ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου καινουργῆ, πλὴν ἐν αὐτῷ εὑρον παλαιὰ δίπτυχα καὶ εἰκόνας τοῦ 1722 ἔτους.

Ἐπὶ τῆς κλιτύος δὲ τοῦ ὄρους *Βομβόκα*, κλιτύου τῆς *Ὀψίως*, ἐν φύσει ὄχυρῳ καὶ βραχόδει θέσει κεῖται μεσαιωνικὸν μονύδριον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς ἀπόστασιν δεκαπέντε λεπτῶν τῆς ὥρας ἀπὸ τῶν Μύλων κείμενον, ἐπισκευασθὲν δὲ περὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα καὶ

χρησιμεύσαν ὡς ἔρεισμα κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀναξαρτησίας ἀγῶνα τοῦ 1821.

Εἶχε δὲ τότε ἱκανοὺς μοναχοὺς καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς τροφοδότεια τῶν μαχομένων παρασχοῦσα ἄστυλον εἰς οἰκογενεῖας καταρυγούσας ἐκεῖ κατὰ τὸν ἀγῶνα. Μετὰ δὲ τὴν ἀναξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἔφυγον μὲν τινες τῶν μοναχῶν, παρήμεναν δὲ ὀλίγοι, οἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ ἐξέλιπον. Ἐκτοτε ἡ μονὴ ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν ἔμεινεν οἰκουμένη ὑπ' ἑνὸς ἢ δύο μοναχῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα περιήλθεν εἰς τὰς διαλελυμένας μονάς. Τέλος ἐπ' ἐσχάτων διωρίσθη ἡγούμενος παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Λαμίας Θεοφίλου ὁ μοναχὸς Χαρίτων, χειροτονηθεὶς ἱερεὺς, ὅστις ἐπατέλεσε σπουδαίας βελτιώσεις ἐν τῇ μονῇ δι' ἀνεγέρσεως ξανῶνων, κωδωνοστασίων καὶ λοιπῶν.

Ὁ ναὸς μετὰ τριῶν κελτῶν ἐν τῷ κέντρῳ τετραγώνου περιβάλλου, τὰ δὲ κελτία καταλαμβάνουσι τὰς τρεῖς πλευρὰς Β, Α καὶ Μ. Ἡ εἴσοδος εἶναι πρὸς Δ, ἔσωθεν δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄνω τῆς εἰσόδου κελτία ἐντετοιχισμένον ἀνάγλυφον ἐκ λίθου λευκοῦ, φέρον δὺς ἀψίδας στρογγύλης στηριζόμενας ἐπὶ κίονων καὶ ἀνὰ ἓνα σταυρὸν ἐν ἐκατέρῳ. Καὶ ὁ μὲν ἐν τῇ δεξιᾷ ἀψίδι εἶνε διπλοῦς, στηριζόμενος ἐπὶ βάθρου καὶ ἔχων ἐνθεν καὶ ἐνθεν δύο δενδρύλλια φοινικοειδῆ μετὰ ῥοδάκων· ὁ δὲ ἐν τῇ ἀριστερᾷ εἶναι ἀπλοῦς καὶ ἔχει δύο λογχοειδῆ φύλλα ἐνθεν καὶ ἐνθεν μετὰ δύο ταινιοειδῶν ἐλίγων. Τὸ ἀνάγλυφον ταῦτα, ὡς ἐκ τῆς καθόλου τεχνουργίας αὐτοῦ ἐξάγεται, ἀνάγεται εἰς τοὺς ΒΒ' ἴσως μέγχι τοῦ Π' αἰῶνα καὶ δίδει ἡμῖν ἰδέαν τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος τοῦ μοναδρίου. Φαίνεται δὲ ἐν τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς εἰσόδου τοῦ μοναδρίου ἄνωθεν αὐτῆς ἀριστερά. Ἐν δὲ τῇ βύσσει κελταὶ σπόνδυλος κίονος μετὰ βύσσεως καὶ παρ' αὐτὸν ἕτερος λίθος μετ' ὀδοντωτῶν γλυφῶν.

Τόσον δὲ τὸ ἄνω μονύδριον, ὅσον καὶ τὰ λοιπὰ περὶ τὸ Γαρδιζιον ἠρειπωμένα παρεκκλήσια ἀνήκουσιν εἰς τὰ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους μονύδρια, περὶ ὧν γίνεται μνεία ἀνωτέρω ἐν τῷ ἱστορικῷ μέρει.

#### Δ' ΠΤΕΛΕΟΝ

Τὸ Πτελεὸν (ἄλλως Πτελεός, Πτελεός, ἢ παρ' Ὀμήρῳ ἢ Πτελεός) εἶναι πόλις προϊστορική, μνημονευομένη παρ' Ὀμήρῳ ὡς λαβοῦσα μέρος ὑπὸ τὸν Πρωτεσίλαον εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον<sup>(1)</sup>. Κατὰ δὲ τοὺς

(1) Ἠ. Β, 697.

ἱστορικοὺς χρόνους ἠκμαζεν ἡ πόλις, ἀναφερομένη ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τῷ 421 π. Χ., ὅτε, κατὰ τὴν Νιζίειον εἰρήνην, ἐπεχρεοῦντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ παραδώσωσι τὸν Πτελεὸν τοῖς Λακεδαιμονίοις<sup>(1)</sup>. Τῷ δὲ 302 π. Χ. κατελήφθη μετὰ τῆς Κρημαστῆς Λαοῖσης ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ<sup>(2)</sup>. Κατὰ δὲ τοὺς Μακεδονικοὺς πολέμους ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Λιζίνιος διερχόμενος ἐκ Θεσσαλίας κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων τὸν Πτελεὸν, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν κατοίκων.

Τὸ Πτελεὸν κατὰ μὲν τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους ἀναφέρεται ὑπὸ Νικίτα τοῦ Χωνιάτου, λέγοντος ὅτι: «ἐκ τοῦ πλοναίου εἰς ἀμπελῶνας καὶ παρὰ τὸν εἰσπλῶν τοῦ Παγκρατικοῦ κόλπου κειμένου Πτελεοῦ ἐστέλλοντο εἰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς πρὸ τῆς Φραγκοκρατίας χρόνους φορτία οἴνου» (Νικίτ. Χων. σ. 608)<sup>(3)</sup>. Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας σιχνάκις μνημονεύεται. Οὕτως, ὅτε τῷ 1204 κατέλαβον οἱ Φράγκοι τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ διενεμήθησαν πρὸς ἀλλήλους τὰς ἐλληνικὰς γῆρας κατὰ τὸ γεωγραφικὸν σύστημα, ἐν Πτελεῷ φαίνεται ὅτι ἐγκατεστάθησαν διάφορα μοναχικὰ τάγματα ἐκ Δύσεως, ὡς καὶ ἱστορικῶς τοιαῦτα, οἷα τὰ τῶν Ναϊτῶν καὶ Ἰωαννιτῶν. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι τὸ τάγμα τῶν Ἰωαννιτῶν εἶχε κτήσεις ἐν Πτελεῷ. Οἱ δ' ἐν αὐτῷ Ἰππῶτα ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν (praecceptor) Στέφανον κατεφέροντο κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Γαρδιζίου (Λατίνου), καταλαμβάνοντες κατ' ἀρχῆς μὲν μονὴν τινα, ἀνήκουσαν εἰς τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ, εἶτα δὲ καὶ ὁλόκληρον τὴν ἐπισκοπὴν καὶ αὐτὸ τὸ φρούριον Γαρδιζίου καὶ ἠπεύλουν θάνατον εἰς τὸν ἐπίσκοπον ῥαπίζοντες καὶ τὸν δευτερεύοντι τῆς ἐπισκοπῆς δεκανόν, περιμένοντα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰς ἐπιτίμησιν αὐτῶν<sup>(4)</sup>.

Ἐνεχέν λοιπὸν τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφατίου, βασιλέως Θεσσαλονίκης, ἐν ἔτει 1207 συμβασῶν δεινῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐριδῶν

(1) Θουκυδ. Β', 18.

(2) Διόδ. Σικ. XX, 110, 3.

(3) Πρβλ. Λάμπρου, *Μιχ. Ἀκομινάτου τὰ σφζόμενα*, Α', 315. Β', 88. — Μὴ λει Λάμπρου, *Ἰστ. Φραγκοκρ. ἐν Ἑλλάδι*, Α', 38.

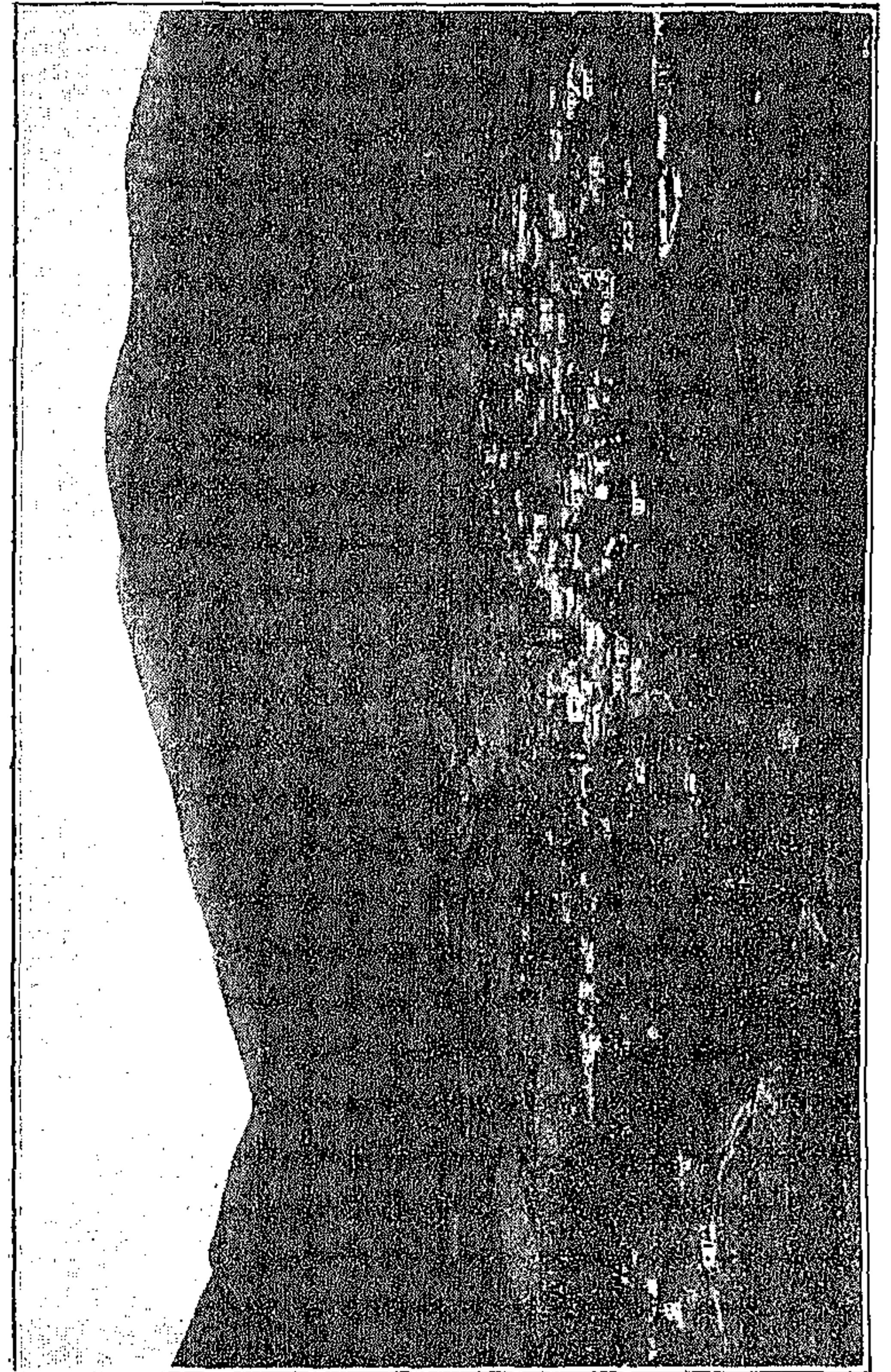
(4) Ἰννοκεντίου πάπα Ῥώμης, ἐπιστολαί, ἐν *Λατινικῇ Πατρολογίᾳ* τοῦ Migne, τόμ. 211ος, βιβλ. XIII, ἐπιστ. 101, 106, 107, 109, 117, 120. — Πρβλ. καὶ βιβλ. XI, ἐπιστ. 153. — Πρὸς δὲ Νερούτσου, *Χριστ. Ἀθῆναι, ἐν Δελφῶ*, Ἰστ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας, τόμ. Δ', σ...

ἀπανταχοῦ τῆς Λατινικῆς ἤδη αὐτοκρατορίας μεταξὺ τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κληρικῶν, διότι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρίκος, οἱ ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οἱ ὑποτελεῖς φρουδάρχοι ἠγεμόνες ἐπειράθησαν νὰ ἐκλαϊκεύωσιν αὐτά, ἀπεφασίσθη ἡ μεγάλη ἐν Ραβενίσκῃ σύνοδος τῶν Φράγκων μεγιστάνων ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος.

Κατὰ δὲ τῷ 1310 ὁ δούξ τῶν Ἀθηνῶν Βάλθερος ὁ ἐκ Βριέννης (de Brène) ὢν ἐστρατοπεδευμένος κάτωθι τοῦ Ζητουνίου (sotto di Giotona) διὰ δωρητηρίου ἐγγράφου ἀπὸ 6 Ἰουνίου παρεχώρει εἰς τὸν Βενετὸν Ἰωάννην Κυρίνην τὰ παρὰ τὸ Πτελεὸν κτήματα τῆς μονῆς τῆς *Κικονήθου* (Abbatia della Cochinta) κειμένης παρὰ τὸν εἰσπλῶν τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου καὶ ὀνομαζομένης σήμερον *Παλαιὰ Τρίκκερι* (1) ἢ *Τρίκκερη*.

Μετὰ δὲ τὴν παρὰ τὸν Ἀλμυρὸν φονιζωτάτην μάχην μεταξὺ Καταλανῶν καὶ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Βαλθέρου Βριεννίου τῇ 15 Μαυτίου 1311, καθ' ἣν ἠττηθέντων τῶν Φράγκων, ἅπασα ἡ μεσημβρινὴ Θεσσαλία καὶ αἱ μέχρις Ἀθηνῶν γῶραι περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν Καταλανῶν, ἀγνοοῦμεν ἂν τὸ Πτελεὸν κατεῖχτο ἀκόμη ὑπὸ τοῦ δεσπότη Νέων Πατρῶν Ἰωάννου Β' Ἀγγέλου Δούκα· ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐν ἔτει 1312, διαμελισθέντος τοῦ δουκάτου αὐτοῦ ὑπὸ διαφόρων ἀρχοντίστων, τὰ καλλίτερα μέρη ἤρπασαν οἱ Καταλανοί, ἐπωφελοῦμενοι τῶν μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων ἀρχοντίστων ἡμφυλίων σπαραγμῶν. Ὁρμώμενοι δ' ἐκ Ζητουνίου κατέλαβον τὸ Γαρδίσιον, τὰς Νέας Πάτρας, τὸ Σιδηρόκαστρον, τὰς πέραν τῆς Ὀθρυος κειμένας ὄχθρας πόλεις Λομοκὸν καὶ Φάσσαλον καὶ τὰς μέχρι τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, πλὴν τῆς ἐπιθαλαττίου πόλεως τοῦ Πτελεοῦ, διότι ταῦτο ἐπιχαλεσθῆν τὴν προστασίαν τῆς Βενετίας ἐκυρώθη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β' κατὰ προτίμησιν τοῖς Βενετοῖς, ἵνα μὴ περιέλθῃ καὶ ταῦτο εἰς χεῖρας τῶν Καταλανῶν. Ὁ δὲ Ἀλφόνσος Φαδρῖγος ἠναγκάσθη νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν παραχώρησιν ταύτην ὑποσχεθεὶς νὰ μὴ ἐνοχλήσῃ τοῦ

(1) Νερούτσου Χριστ. Ἀθήναι, ἐν Δελτίῳ Ἰστ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρείας, Δ', 127, σημ. 2.—Βουρτσέλα, *Φθιώτις*, 311.—Σφάλλεται δὲ ὁ κ. Βουρτσέλας νομίζων ὅτι ἡ νῆσος Κικονήθος εἶναι τὸ νῦν Ἀργυρονῆσι ἢ ἡ Σκίαθος. Ἡ Κικονήθος εἶναι ἡ σήμερον λεγομένη *Παλαιὰ Τρίκκερι*, γνωστὴ ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, ἐν ἣ σφύζεται καὶ νῦν ἀξιόλογος μονὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου.



ΤΟ ΠΤΕΛΕΟΝ

λοιποῦ τὸ Πτελεόν (1). Διηγήσθη δὲ ῥαίετος (raettore) Βενετὸς ἐξ Εὐβοίας, ἦτοι διοικητῆς τῆς πόλεως, ἦτις μόνη κατεῖχετο ἐν τῇ Στερεῇ Ἑλλάδι ὑπὸ τῶν Βενετῶν, πλὴν τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Κορώνης ἐν Πελοποννήσῳ. Κατεῖχον δὲ τὸ Πτελεόν ὡς ἐμπορικὸν καὶ στρατιωτικὸν σταθμὸν οἱ Βενετοὶ κατ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς καταλανικῆς κυριαρχίας μέχρι τουρκοκρατίας (2). Τοῦτο δ' ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Καταλανικῆς Ἐταιρείας Νικολάου Λανεία, κυρίου τῆς Γιαγατανα, ὡς νέου γενικοῦ ἐπιτρόπου ὑπὸ τοῦ Ἀλφόνσου Φαδρίγου, τοῦ πρωτοστράτορος Ὀθωνος (Ode) de Nouvelles καὶ πολλῶν ἄλλων Καταλανῶν συμβούλων καὶ συνδίκων, ἐξ ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Βενετίας Φιλίππου Belegno, καπετάνου καὶ βαίλου τῆς Εὐβοίας μετὰ τῶν συμβούλων αὐτοῦ Πέτρου Δανδόλου καὶ Ἰωάννου Κονταρίνη καὶ τῶν τριτημωρίων τῆς Εὐβοίας Βαρθολομαίου Γαίξη καὶ Πέτρου Dalle Carceri ὑπογραφείσης συνθήκης ἐν Θήβαις τῷ 1331, Ἀπριλίου ἡ, δι' ἧς ἐπανελήφθη ἡ συνθήκη τοῦ 1321 μετὰ τῆς νέας ὑπογραφέσεως ἐπιβαλλομένης εἰς τὴν Καταλανικὴν Ἐταιρείαν καὶ θεωρῆ αὕτη ὡς βενετικῆς κτήσεις τὸ παραθαλάσσιον πᾶσιμα Πτελεόν καὶ τὴν περίξ χώραν Nicopolita· τὸ Πτελεόν μετὰ τῶν περίξ κατεῖχετο τότε ὑπὸ τῶν Βενετῶν (3).

Τῷ δὲ 1349, ὅτε ἡ Θεσσαλία κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Κράλου τῆς Σερβίας Στεφάνου Δουσσάν, Σέρβος τις μεγιστάν, καλούμενος Γρηγόριος Προάλμπος ἢ Προλιούμ, καταλαβὼν τὴν Ἰωάννινα καὶ τὴν Θεσσαλίαν ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν καίσαρα καὶ ἐνέβαλεν εἰς τρόμον καὶ αὐτοὺς τοὺς κατέχοντας τὸ Πτελεόν Βενετοίς· διότι προσβαλὼν μετὰ πολυαρέθμων

(1) Marino Sanudo, ἐπιστολὴ III, γραφεῖσα τῷ 1321, ἐκδ. Bongars, σ. 293. — Γρηγοροβίου Λάμπρου, Ἰστ. πόλεως Ἀθηνῶν, Β', 111. — Βουρτσέλα, Φθιωτικῆς, σ. 320. — Νερούτσου, Χριστ. Ἀθῆναι, ἐν Δελτίῳ Ἰστ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρείας, Δ', σ. 147. — Miller Λάμπρου, Ἰστ. Φραγκοκρατ. ἐν Ἑλλάδι, Α', 351. — Horri, Geschichte Griechenlands, Β', 422.

(2) Miller-Λάμπρου, Ἰστ. τῆς Φραγκοκρατ. ἐν Ἑλλάδι, Α', 382.

(3) Γρηγοροβίου-Λάμπρου, Ἰστ. πόλ. Ἀθην. Β', 120-1. — Βουρτσέλα, Φθιωτικῆς, 320. — Ἡ δὲ Nicopolita εἶναι ἴσως παρεφθαρμένον ἑλληνικὸν ὄνομα. οὕτω γραφέν ἐν τῇ λατινιστῇ συνεταγμένῃ συνθήκῃ. Ἴσως Νικόπολις ἐκαλεῖτο χωρίον τι ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Πτελεοῦ.

Ἀλβανῶν τὴν φρουράν, ἀπεκρούσθη ὑπ' αὐτῆς, καίπερ παθούσης τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν (4).

Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τὰ ἔτη 1350-1355 πόλεμον μεταξὺ Βενετίας καὶ Γενούης τὸ Πτελεόν, τοῦ ὁποίου ἡ σημασία εἶχεν ἐπ' ἐσχάτων μεγάλως ἀξιεθῆ, ὑπέστη τὴν εἰσβολὴν καὶ δῆωσιν τῶν Γενουησίων (5).

Τῷ δὲ 1365 ἀνατέθη ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχείου εἰς μοναχὸν τινα Λουζῆν αἰ κτητορικῆ δικαιοσύνης καὶ ἐφορίας καὶ ἀποκομιῆς τῶν ἐν Πτελεῷ ἐδρισσομένων τριῶν πτριαρχικῶν μοναχίων (6).

Τῷ δὲ 1367 οἱ Ἀλβανοὶ κατέχοντες ἤδη τὴν Θεσσαλίαν ἐπέπεσον καὶ κατὰ τῆς βενετικῆς κτήσεις τοῦ Πτελεοῦ, ἀλλ' ἀποκρούσθησαν ὑπὸ τῆς γενναίας φρουρᾶς τῶν Βενετῶν, καὶ περ πολλὰ δεινὰ παθούσης ὑπ' αὐτῶν, εἰσέβαλον εἰς τὸ δουκάτον Νέων Πατρῶν καὶ κατέλαβον τὸ ὑπερθεῖν τοῦ Σπαραχειοῦ κείμενόν Σιδηρόκαστρον (7).

Ὁ δὲ βαίλος τοῦ Εὐβοίου (Εὐβοίας) Ἰωάννης Ἰουστινιάνης, Βενετὸς, ἀνήγαγε τῷ 1366 δαπάνη τοῦ δημοσίου τὸν ἐπὶ τῆς σερβικῆς κατακτήσεως καταστραφέντα οἶκον τῶν κατὰ καιροὺς διοικητῶν (rettori) καὶ παρέσχε τῷ νεοστὶ διορισθέντι διοικητῇ Πτελεοῦ (rettore) Νικολέττῳ Μανωλέσσῳ (1365—1367) ὅπλα καὶ πολεμικὰ πρὸς ἀποκρούσιν τῶν καὶ τότε ἀκόμη ἐξακολουθοῦντων καὶ ποιῶσι συχνάκις ληστρικῆς ἐπιδρομῆς περιοίκων Ἀλβανῶν (8). Φαίνεται λοιπὸν πιθανὸν ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς σερβικῆς κυριαρχίας ἐν Θεσσαλίᾳ θὰ κατελήφθη ἐπὶ βραχὺ τὸ Πτελεόν ὑπὸ τῶν ὑπὸ τὸν Προλιούμ Σέρβων, καταστραφέντος ὑπ' αὐτῶν καὶ τοῦ διοικητηρίου, τὸ ὁποῖον ἔπειτα ὁ Ἰουστινιάνης ἀνήγαγε δαπάνη τοῦ βενετικοῦ δημοσίου· ἀλλ' ἡ εἰσβολὴ αὕτη ἀπῆρξε πάντως βραχεῖα.

Τῷ δὲ 1395 ἡ μαρμιονία τῆς Βωδωνίτσης καὶ ὁ βενετικὸς σταθμὸς τοῦ Πτελεοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ ἦσαν αἱ μόναι ὑπολειπόμεναι χριστιανικαί

(4) Καντακούζ. Α', σ. 495. Β', 15, 239, 309-322, 355. Γ', 147, 150, 155, 314. — Νικηφ. Γρηγορά, Β', σ. 596, 611, 656-658, 663. — Ἡπειρωτικά, ἐκδ. Βόννης, 210-211. — Predelli, Commenortall, Β', 181.

(5) Miller-Λάμπρου, Ἰστ. Φραγκ. ἐν Ἑλλάδι, Α', 429.

(6) Miklostch καὶ Müller, Acta Patriarchatus Α', 471.

(7) Νερούτσου, Χριστ. Ἀθην., Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρ. Δ', 161.

(8) Νερούτσου, ὡς ἄνω, σ. 209 σημ.

μικροπολιτεῖαι τῆς βορειοανατολικῆς Ἑλλάδος. Πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἦσαν τουρκικὰ πρὸς μεσημβρίαν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν συμπεριλαμβανομένων, πρὸς δυσμὶς δὲ μέχρι τῆς Ναυπάκτου. Ἐπίσης δὲ καὶ αἱ Βόρειοι Σποράδες εἶχον προσωρινῶς ὑποκύψει εἰς τοὺς Τούρκους.

Τῷ δὲ 1416, ὑπογραφεύσης τῆς εἰρήνης μεταξὺ Βενετίας καὶ τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ Α' μετὰ τὴν περιφανῆ ναυμαχίαν τῆς Βενετίας κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἀνεγράφη καὶ εἰς ὄρος περὶ παλινορθώσεως τῆς μαρκωνίας Βωδωνίτισης, ἣτις μετὰ διακοσμητῆ βίον εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τούτου τῷ 1414 (Ἰουνίου 20) καὶ εἶχον καταρριφθῆ τὰ τεῖχη αὐτῆς, ὃ δὲ φυγὰς τότε ἐν Βενετία μαρκίων αὐτῆς Νικόλαος Ζώρξης, Βενετός, ἀφοῦ προσκυνήσῃ τὸν Σουλτάνον καὶ πληρώσῃ αὐτῷ ἐτήσιον φόρον. Ἄλλ' οὗτος παρεχώρησε τὸν τίτλον αὐτοῦ εἰς τὸν θείον αὐτοῦ βαρῶνον τῆς Καρύστου, αὐτὸς δ' ἐγένετο διοικητῆς τοῦ Πτελεοῦ ἕνεκεν τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκεν ὁ πατήρ αὐτοῦ πρὸς τὴν Βενετίαν, φρονεθεὶς μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων (1).

Μετὰ δὲ τὴν πτώσιν τῆς Βωδωνίτισης κατελήφθη καὶ τὸ Ζητούνιον ὑπὸ τῶν Τούρκων, μέχρι τότε κατεχόμενον ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ (κεφαλῆς) Καντακουζηνοῦ Στραβομύτη, οὗτω δὲ ὀλόκληρος ἢ ἀπὸ Ὀλύμπου καὶ μέχρι Βοιωτίας ἐκτεινομένη γῶρα ἐγένετο τουρκικὴ καὶ μόνον ἐν Πτελεῶ καὶ Εὐβοίᾳ ἐκυράτιζεν εἰσέτι ἡ σημαία τῆς βενετικῆς δημοκρατίας (2).

Ἐνῶ δὲ ἅπασα ἡ περὶ τὸ Πτελεὸν καὶ τὸ Γαρδίσιον γῶρα περιεσφίγγετο στενῶς ὅλον ἐν ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὸ Πτελεὸν καὶ ἡ Ναυπάκτος ἦσαν ἐπιζίνδουνοι πόλεις, ἅτε ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς Τούρκους. Εἶχε δὲ ληρθῆ ὑπὸ τῆς δημοκρατίας τῆς Βενετίας ἀπόφασις ἄλλοτε τὴν μὲν φρουρὰν τοῦ Πτελεοῦ ν' ἀποτελῶσιν Ἴταλοί, θιαίκτωρ (retto) δὲ αὐτοῦ διορίζετο Βενετός ἐξ Εὐβοίας, λαλῶν τὴν ἑλληνικὴν καὶ γινώσκων τὰ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν. Ἄλλ' ἤδη ὁ Νικόλαος Ζώρξης διετέλεσε τοιοῦτος ἐπὶ ἑπταετίαν, μετ' ὃ ἀπαδέχθη αὐθις ἡ Βενετία τὸ ἀρχαῖον σύστημα τοῦ ἀπ' εὐθείας διορισμοῦ θιαίκτορος Πτελεοῦ (3).

Γνωρίζομεν δ' ἐξ ἐγγράφων ὅτι ἡ Βενετία κατεῖχε κατὰ τὴν παρα-

(1) Miller - Λάμπρου, Ἰστ. Φραγκ. ἐν Ἑλλάδι, Β', 60.

(2) Miller - Λάμπρου, ἀνέδοξι, σ. 61.

(3) Κων. Σάθα, Μνημεῖα Ἑλλην. Ἰστορ. Γ', 225, 430, 452, 455.

λίαν τοῦ Πτελεοῦ εἰς ἰκανὴν κατὰ μῆκος ἀπόστασιν καὶ πλάτος 5 μιλίων ἀπὸ τῆς παραλίας εἰς τὴν μεσόγαιαν ἐν ἔτει 1439 καὶ κάτοικοι γεωργοὶ ἐξ Εὐβοίας μετέβαινον αὐτόσε καὶ ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγρούς· ἀλλ' ἡ παρενοχλούμενοι διηνεκῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον παραμελήσει τὴν καλλιέργειαν, οὕτως ὥστε δὲν ἐξήγοντο τοῦ λοιποῦ, ὡς ἄλλοτε, ἄφθονα φορτία σίτου κομιζόμενα εἰς τὰς εὐβοϊκὰς ἀκτὰς ἢ τὰς Ἀθήνας (4).

Κυριευθείσης δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1453, τὸ Πτελεὸν μετὰ τῆς Εὐβοίας ἔμεινεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Βενετῶν μέχρι τῆς 10 Ἰουλίου τοῦ 1470, ὅτε ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ ὁ Β' κυριεύσας τὴν Χαλκίδα, ἀφοῦ πρῶτον ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἐπῆλθε καὶ κατὰ τῆς ἐν Φθιώτιδι κτήσεως τῶν Βενετῶν, τοῦ Πτελεοῦ. Διόκει δὲ τότε τὸ φρούριον τοῦ Πτελεοῦ ὁ γενναῖος Βενετὸς Μαρίνος Πασγαλίνζος, ὅστις μετὰ κρατερὰν ἄμαιναν ἔπεσε μαχόμενος ἐν αὐτῷ. Μετὰ τρεῖς λοιπὸν ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Χαλκίδος ἔπεσε καὶ τὸ Πτελεὸν.

Τότε λοιπὸν εἰσορμήσαντες ἀγράτῃτοι οἱ Τούρκοι εἰς τὴν πόλιν ἐκυρίευσαν αὐτὴν τε καὶ τὸ φρούριον καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτόμενον Γαρδίσιον, ὅπερ ἐτέλει τότε ὑπὸ τὴν βενετικὴν προστασίαν καὶ κατοχὴν. Μετὰ τουρκικῆς δὲ σκληρότητος κατέστρεψαν τὸν ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις ἐνοικοῦντα ἰταλικὸν πληθυσμὸν, τοὺς δ' Ἕλληνας μετήγαγον αἰχμαλώτους εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ δὲ στόλος τῶν Τούρκων κατάρροτος λαρῶν καὶ αἰχμαλώτων, γυναικῶν καὶ παίδων, ἐξέπλευσεν ἐπιστρέφων εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τότε πάντες ὅσοι συνελαμβάνοντο, ἐὰν μὴ παρεδίδοντο εἰς αἰχμαλωσίαν, ἐσφάττοντο. Ἀκόμη δὲ καὶ νῦν σώζεται ἐν Πτελεῶ παράδοσις, καθ' ἣν ἀποικαὶ μετηνέχθησαν (γράφε αἰχμαλῶτοι) εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔδρυσαν τὴν συναικίαν, Φανάριον κληθεῖσαν, ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀεροπόλεως τοῦ Πτελεοῦ σφισομένου ἔτι πύργου, τὸν ὁποῖον Φανάριον καλοῦσιν. Ἴσως δὲ ἐπὶ βενετοκρατίας θὰ ὑπῆρχεν αὐτόθι ἀνηρημένος φανός τις γαρίν τῶν εἰσπλεόντων πλοίων.

Τὸ δὲ Σύντομον Χρονικὸν λέγει: «Ἐἶτα πορευθεὶς Μωάμεθ ὁ Β' ἔλαβε τὴν Αἴνον, εἶτα τὴν Ἀθήνα, τὴν Θάσον, τὴν Σαμοθράκη, τὸ

(4) Miller - Λάμπρου, Ἰστ. Φραγκοκρ. Β', 183 καὶ ἐξῆς.

"Αργος .... "Έφερρον γὰρ ἄπειτας ἐν τῇ πύλει ἄνδρας καὶ γυναῖκας .... ἄρας δὲ τὸ Φιλέρον καὶ τὸ Γαυδίσιον καὶ καταλείψας αὐτά, πάντα τὸν λαὸν ἔφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁμοίως καὶ τῆς Ἐδρόπων γυναῖκας τε καὶ πύδας καὶ ἀπέκτεινε πάντας τοὺς ἄνδρας" (1).

### Μνημεῖα.

Παρὰ τὸ Πτελεόν, ὡς ἐπίσης καὶ ἄλλοιῶ καὶ ἰδίως παρὰ τὸν βόρειον Μεσαιωνικὸν Ἄλιμρον καὶ τὴν Δημητριάδα, σφύζονται ἡμιζυγατραμμένοι πύργοι πινῶς μεσαιωνικοί. Ἐν Πτελεῶ ὅμως, πολίχνη ἐπιθαλασπία, ἣς ἡ ἀγοράτις ἔκειτο ἐπὶ λόφου κοινωιδουῦς ἀποτόμως καταπίπτοντος πρὸς τὴν θάλασσαν, ἡ μὲν κορυφή τοῦ κόνου περιστεφεται ὑπὸ τείχους μεσαιωνικοῦ, μετροῦντος ὕψος περὶ τὰ δύο καὶ ἑλέκειναι μέτρον, πλὴν ἀνωθεν ἰσοπεδουμένου ἐκ τῶν προσχώσεων, τὸ δὲ κέντρον τοῦ περιβόλου ἐπιστέφεται ὑπὸ τετραγώνου μεγάλου πύργου, κτίσματος ἀναμφιβόλως βενετικοῦ, μετροῦντος πλάτος ἐπ' ἐξάστης πλευρᾷς μέτρον 8 μ. καὶ ὕψος μέγα δυσκαταμέτρητον ἕως 30 μ. Ὁ πύργος οὗτος ὁμοίως σχεδὸν καθ' ὅλα τῶ ἐπὶ τῆς Καδμείας τῶν Θηβῶν κειμένῳ, στερεῖται εἰσόδου (2). Ἴσως ἐπήρξεν ἀνωθεν ὄρυφος, εἰς ὃν ἀνιέρχοντο διὰ ξυλίνης κλίμακος, διότι δὲν σφύζονται ἴσχη κλίμακος λιθίνης. Καλεῖται δὲ νῦν ὁ πύργος οὗτος *Φαράρι* ὑπὸ τῶν κατοίκων. Ἡ δὲ ἐπιτόλιος παράδοσις θέλει ὅτι ἐνταῦθεν ἀνεχώρησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τουρκοκρατίᾳ Ἕλληνας, ἀποσιωθέντες ἐν τῇ ὁμωνύμῳ ἐκεῖ συνοικίᾳ *Φαράρι*, ἐξ οὗ ἐκλήθησαν μετέπειτα οἱ λεγόμενοι *Φαραριῶται* τοῦ Βυζαντίου.

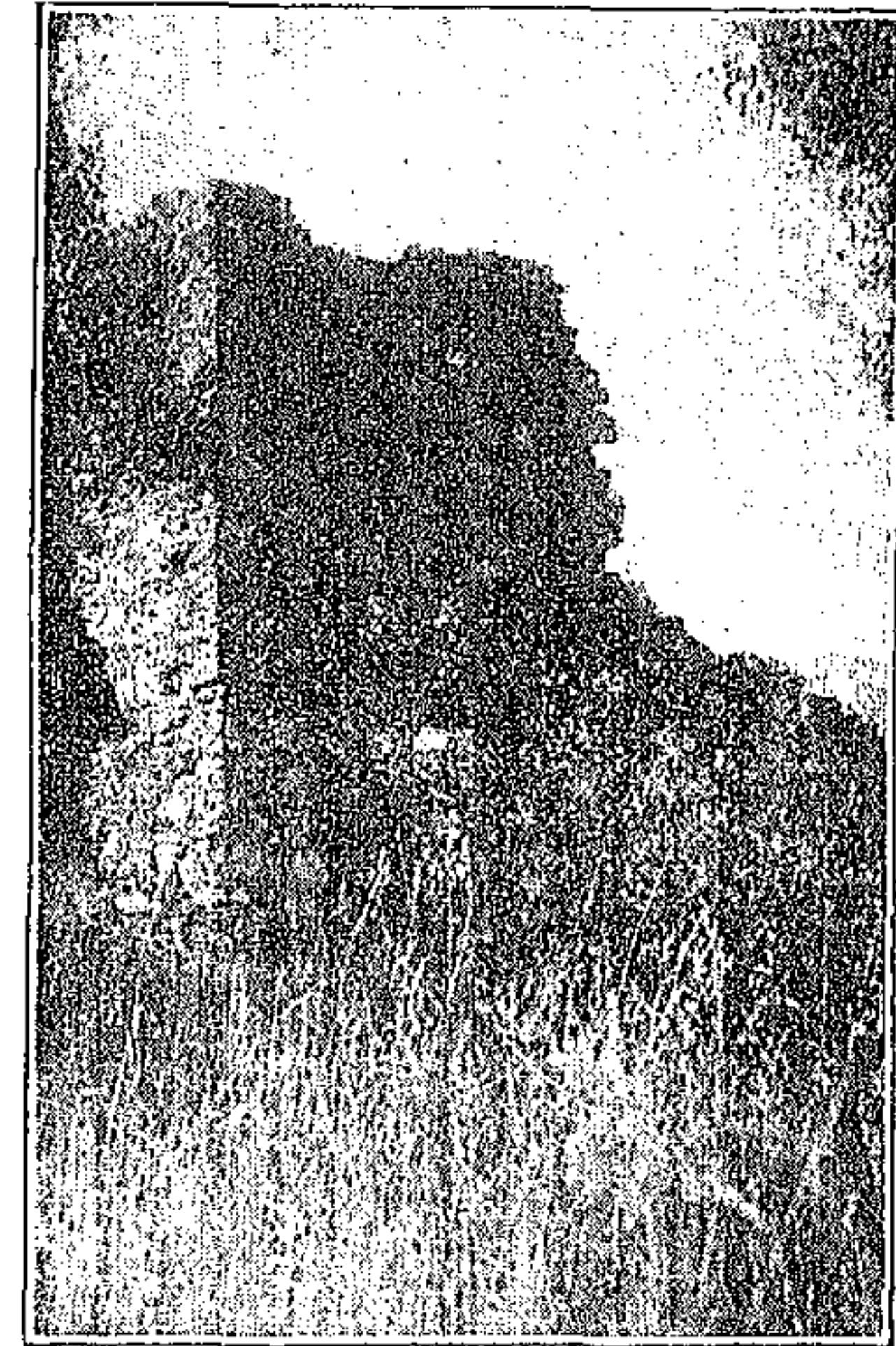
Παρὰ δὲ τὸν πύργον πρὸς τὴν Α. πλευρὰν αὐτοῦ εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βηματίων κεῖται ἡ δεξιαμενὴ, ἣτοι ὀρόγειος θολωτὸς ἀμφροδέκτης, ἢ μᾶλλον ἀποθήκη ὕδατος διὰ τὴν φρουρὰν καὶ διὰ τὴν ἡμερη-

(1) Σύντομον Χρονικόν, παρὰ Paspe XIII, 1. folio 51. — Misti, del cons. dei X, vol. XVII, fol. 103. — Βουρτσέλα *Φθιώτις*, 351-352. — Miller - Λάμπρου, *Ἴστορ. Φραγκοκρ. ἐν Ἑλλάδι*, Β', 212.

(2) Βλέπε εἰκόνα παρ' Ant. Rubio y Luch, *Los castels Catalans en la Gènesia continental* ἐν *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1910, σελ. 7, εἰκ. I καὶ μετάφρασις Γ. Ν. Μαυροῦκη 1912, σ. 16, εἰκ. 1. — Ἐπὶ τῆς Β. πλευρᾷς τοῦ πύργου εἰσὶν ἀνφοροδομημένοι λίθοι λευκοὶ ἀρχιτεκτονικοί· ἐπὶ δὲ τῆς Α. πλευρᾷς τεμάχιον λευκοῦ λίθου μετὰ γλυφῶν.

σίαν κοῦσιν, ἀλλ' ἰδίως ἐν καιρῶ πολιορκίας. Ἡ δεξιαμενὴ φέρει ὀπὴν πρὸς τὸ ἄνω καὶ εἶναι ἐπιχειρημένη ἔσωθεν δι' ἀσβέστου. Ἔχει δὲ μῆκος μὲν 5, μ. 60, πλάτος δὲ 4, μ. 80, καὶ ἀνοιγμα στομίου 0,80. Ὁ δὲ περιβόλος τοῦ τείχους περιέχει διάφορα κορητιδιώματα οἰκιῶν βυζαντινῶν.

Κατὰ δὲ τὴν ΜΔ ἀκτὴν τοῦ κόφου κεῖται πύργος μικρότερος τοῦ



Πτελεόν. — Ἀλατόπυργος, Βενετικὸς Πύργος ἐν τῇ παραλίᾳ κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ κόφου πρὸς δυσμᾶς.

ἄλλου, λεγόμενος νῦν Ἀλατόπυργος, διότι ὁ λαὸς νομίζει ὅτι ἐν αὐτῷ ἀποθηκαῦετο ἄλλοτε τὸ διὰ τὸ γάστρον ἄλας. Ὁ πύργος οὗτος εἶνα βενετικὸς, ὁμοίως πρὸς τοὺς ἐν Καταλωνίᾳ τῆς Ἰσπανίας ὑπάρχοντας παρὰ τὰς ἀκτᾶς αὐτῆς πύργους, τοὺς καλουμένους τῆς ἐπισκοπείσεως, ἣτοι torres de la Guarda, σφζομένους ἔτι ἐπὶ τῶν ἀκτιῶν καὶ κορησι-



μεύοντα; ὅπως ἐξ αὐτῶν ἐπαγρυπνῶσιν ἐπὶ τῶν ἀποβιβάσεων τῶν πειρατῶν (1). Οἱ παράκτιοι δ' οὗτοι πύργοι ἐλέγοντο καταλανιστὶ καὶ torres de la marina ἢ del mar (2). Ὁ Rubió y Lluch ἀναῖρε τοιοῦτους καὶ ἀλλαροῦ, ἰδίως δὲ τὸν πύργον ἢ φρούριον τῆς Λιβαδόστρου; (Ribadostvia) παρὰ τὴς Θήβας, οὗτος; κυρίου λιμένος τῶν Καταλάνων ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ. Ὀλόκληρος δ' ἡ πεδιάς τῆς Κοπαίδος καὶ Χαιρωνείας εἶναι πλήρης τοιούτων φρουρίων ἢ πύργων. Τοῦ; δ' ἐν Βοιωτίᾳ τοιοῦτους πύργους, ὡς τὸν τοῦ Μουλκίου ὁ Miller θεωρεῖ ἕν μέρει καταλανικῆς κατασκευῆς; ἕτερος δὲ ὀνομαζόμενος *Karboŋri* εἶναι φραγκικὸς (3). Καὶ ἐπειδὴ τὸ Πτελεὸν ἀπὸ τῆς κατακτίσεως τῶν Φράγκων καταίχεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν Βενετῶν, τοῦτον κτίσματα εἶναι οἱ δύο σφραζόμενοι πύργοι, ὧν ὁ ἐπικτιος διαβρώθη κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ τῶν κυμάτων κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρᾶν.

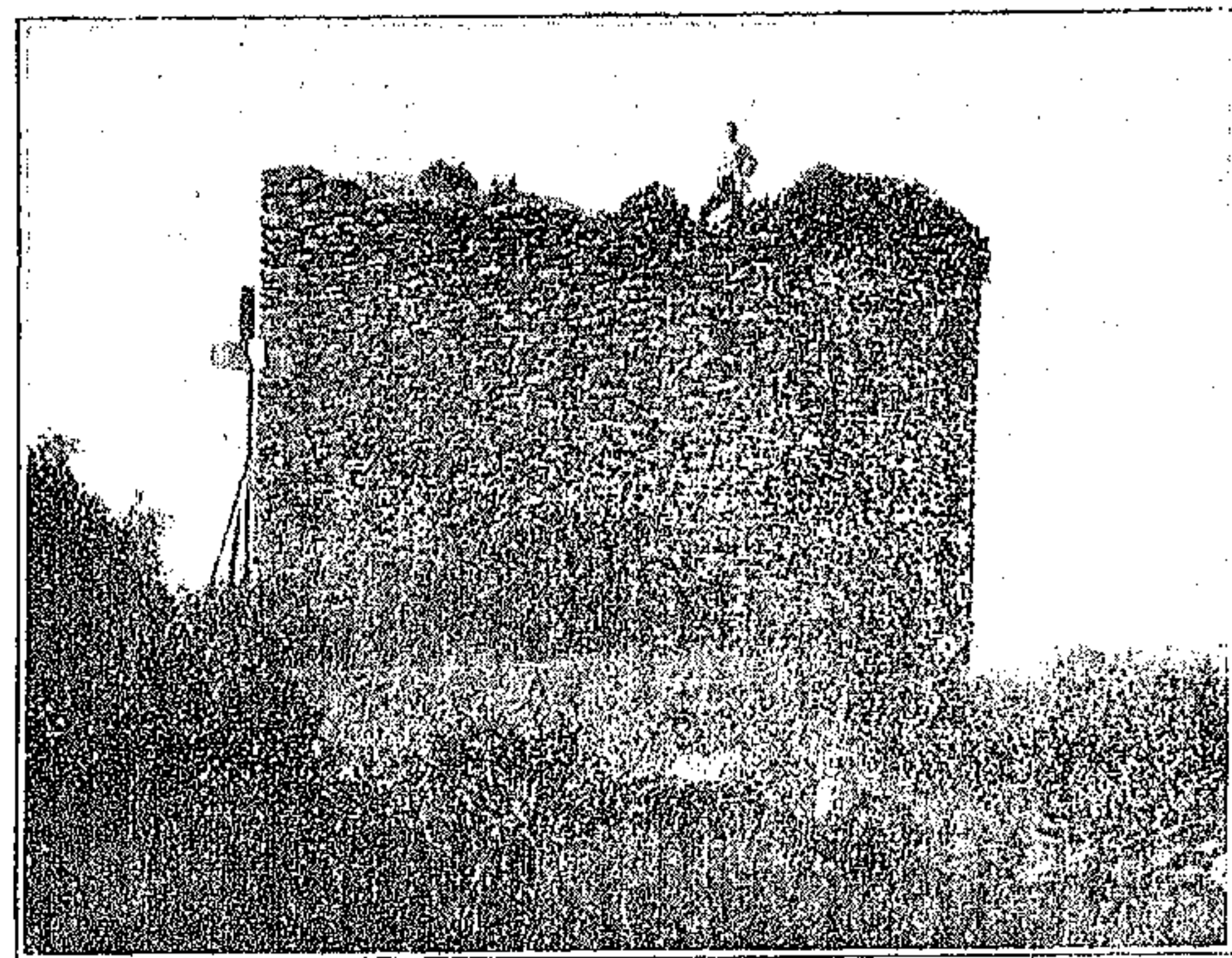
Ἐλάβομεν ἐπὶ τόπου καλὰς φωτογραφίας τῆς τε γενικῆς ἀπόψεως τοῦ κωνοειδοῦς λόφου μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ μεγάλου πύργου, ἰδιαίτερος δὲ αὐτοῦ τοῦ πύργου καὶ τοῦ ἐπακτίου Ἀλατοπύργου.

Ἐτέρα μνημεῖα τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων ἔχομεν ἐν Πτελεῷ παρὰ τὴν παραλίαν πρὸς Α' εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς τετάρτου τῆς ὄρας ἐν ἰλαιῶνι ἐρείλια ναύσκου τῆς Παναγίας, ἰστάμενα εἰς ἰκανὸν ὕψος ἐτι καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρᾶν, ἐνθα ὁ μῦαξ τοῦ ναοῦ. Ἡ οἰκοδομία εἶναι βυζαντιακὴ διὰ λίθων περιβαλλομένων γύρωθεν ὑπὸ πλίνθων ὀπτῶν, ἀλλ' ἂν ἐρείλια εἶναι κεκαλυμμένα ὑπὸ θάμνων. Ἐδέησε νὰ καθαρίσωμεν ὀλίγον τὸ εἶδος, ὅπως λάβομεν φωτογραφίαν τῆς ἐσωτερικῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ἐνθα ἐθέσαμεν καὶ κωνόκωνον σταυροφόρον τοῦ ναοῦ ἐκ λευκοῦ λίθου.

Ἐπίσης ἄξιον λόγου μνημεῖον εἶναι τὸ πρὸς τὸ ΒΑ. μέρος τῆς νῦν κωνοπέλεως Πτελεοῦ ἐπὶ τινος ῥάγως κείμενον μονόδριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐν μέρει ἐπιπευμασμένον, πλὴν διασφῆζον ἐξ τῆς ἀρχαιότητος ἰκανὰ σημεῖα. Πρὸ αὐτοῦ ἐκτείνεται τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου παρὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου, ἐναντι

δ' αὐτοῦ κεῖται τὸ Αἰάντιον ἀκρωτήριον τῆς Μαγνησίας μετὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ κωνοπέλεως τῶν Τρικκέρων. Ἡ δὲ ἀπομὴ ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ πορθμοῦ τῶν Τρικκέρων μετὰ τῆς ἐναντι ἀκτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου ἀφ' ἑνός, τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἀφ' ἑτέρου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ Σποραδῶν νήσων καὶ τῆς Εὐβοϊκῆς ἀκτῆς, εἶναι θαυμασιωτάτη. Δημοσιεύομεν δ' ἐνταῦθα ἀπομνημονεῖον τοῦ μονοδρίου.

Ἐτέρον μνημεῖον ἄξιον λόγου διεσώθη ἡμῖν παρὰ τὸ Πτελεὸν ἢ



Ἐρείλια πύργου Βενετικῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπέλεως Πτελεοῦ.

μονὴ τῆς Παναγίας Ξανθῆς λεγομένης. Αὕτη ἔκειτο ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου τοῦ Πτελεοῦ εἰς δίωρον μὲν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ κωνοειδοῦς λόφου τοῦ Πτελεοῦ περὶ, μῖα; δὲ ὄρας διὰ λέμβου θαλασσίως. Ἐνταῦθα προέχει ἐν τῇ θαλάσσει γῆινη γλώσσα εἰς ἰκανὸν μήκος; ἐπ' αὐτῆς δὲ τῆς χερσονησιζούσης γλώσσης ἔκειτο κατὰ τὸν μεσαιῶνα μία μεγάλη μονή, ὡς ἐξ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς ἐξάγεται, διότι ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν χερσονησιζούσαν ταύτην λωρίδα καταλαμβάνουσι τὰ ἐρείλια αὐτῆς. Οὕτως ὁ μὲν κεντριζὸς ναὸς ἔκειτο κατὰ τὰ

(1) Antonio Rubió y Lluch, *El castel Catalans en la Grecia continental*, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 3—καὶ μετάφρ. σ. 5 καὶ σημ. 2.

(2) *Αὐτόθι*, σ. 11, σημ. 2 μτρο.

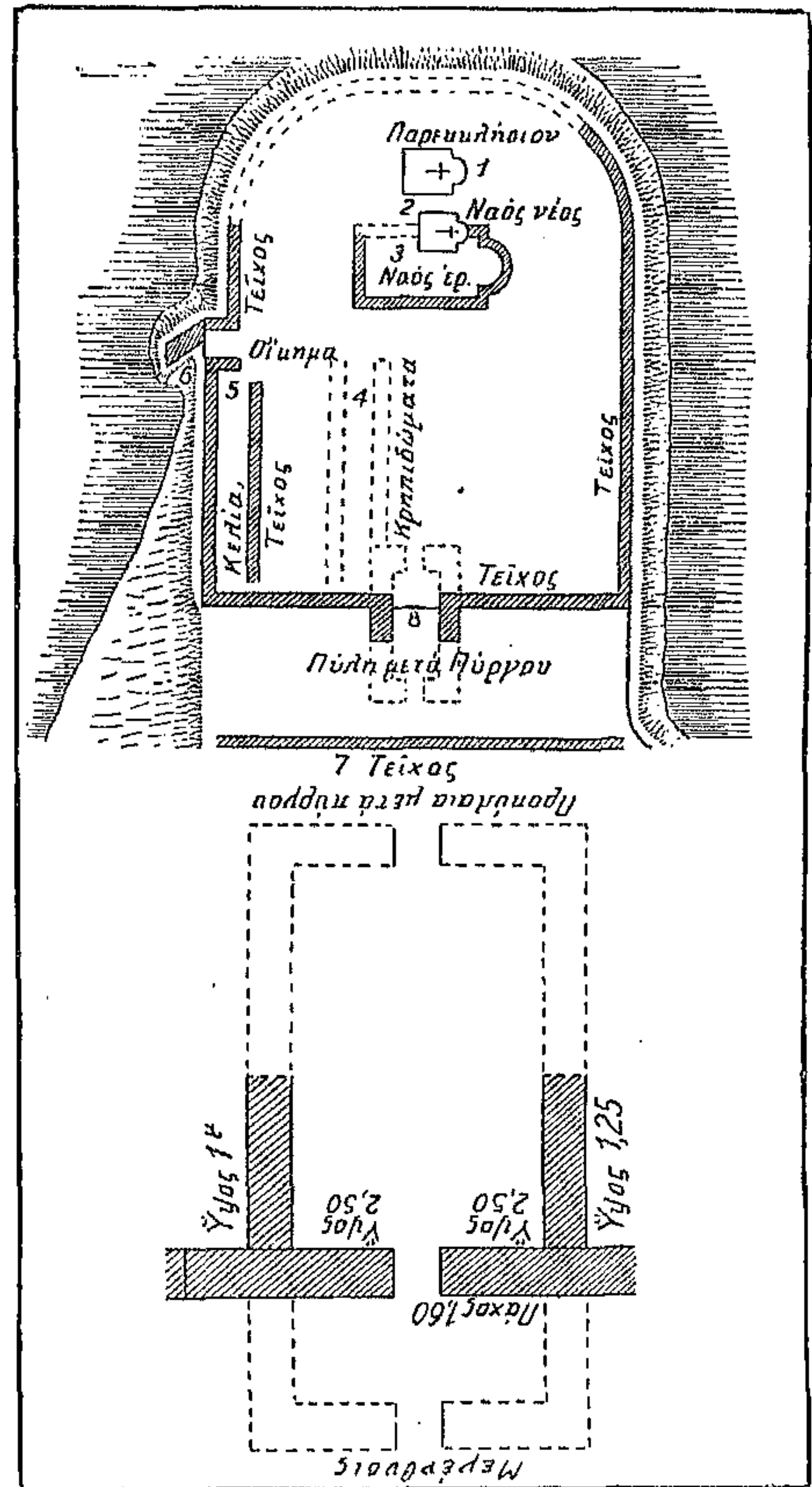
(3) Α. Rubió y Lluch, ὡς ἀνωτ. σ. 11 μτρο.

δύο τρίτα τοῦ μήκους ἐν τῷ κέντρῳ (ἀρ. 3), παρ' αὐτὸν δ' ἕτερον παρεκκλήσιον ἀγνώστου ἁγίου (ἀρ. 1), παρὰ δὲ τὴν δυτικὴν ἀκτὴν ἔκειτο ἡ ἀποβάθρα καὶ οἰκήματα ἕνα τῆς μονῆς (ἀρ. 6)· ὁ δὲ περίβολος αὐτῆς κατεῖχεν ὀλόκληρον τὴν κορίδα γῆς, οὗ ἔχνη τρανὰ φαίνονται. Καὶ ὁ μὲν ναὸς κατεστράφη μέχρις ἐδάφους. Μέρος δ' αὐτοῦ κατέλαβεν ἕτερος ναῖσκος ὁμώνυμος, ἀνεγερθεὶς ἐσχάτως, ἀνωθεν τῆς μεσημβρινῆς θύρας τοῦ ὁποίου ἐτέθη ὡς ἐγκύριος λίθος στήλη λευκοῦ μαρμάρου ἑλιτύμβιος, τοῦ δ' ἔως π.χ. αἰῶνος, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: ΦΙΛΙΚΑ ΕΥΒΙΟΤΕΙΑ ἐν δυοῖ στίχοις, ἣν διέλεψε μὲν ὁ Leake, κατέστρεψαν δ' ἐσχάτως αἱ ἀπειροβαλοὶ χεῖρες τῶν κτιστῶν, μόλις που διαφαινομένων τῶν γραμμάτων (ἀρ. 2). Ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς δὲ πλευρᾷ τοῦ περιβόλου ἴστανται ἔτι ἐν ἐρειπίοις τὸ ταίχος, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει πύλη, ὑπερασπιζομένη ἀνωθεν διὰ πύργου, οὗ εἰς ἰσάνον ὕψος τὰ τεῖχη κρέμονται (ἀρ. 8). Ἐντεῦθεν δὲ τοῦ ἐξωτερικοῦ ταίχους (ἀρ. 7) ἐκτείνεται ἀγρὸς καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσιν ἐλαϊά τινες· ἐν αὐτῷ δὲ αἱ κτίονται τῶν πέριξ χωρίων καλλιεργοῦντες τὸν ἀγρὸν εὐρίσκουσι ἀρχαῖα ἐλληνικὰ ἀναθήματα εἰς ἀρχαῖον ἐλληνικὸν ναόν, ἣτοι πῆλινα ἀγαλμάτια ἀνθρώπων καὶ ζώων, λύχνους, ἀγγεῖα κλπ. μάλιστα δ' ἐν χωρίδιον πῆλινον περὶ τὸ 0, 15 μῆκους ἐπολήθη ἐν Λαμία εἰς ἀρχαιοσυλλέκτην τινά. Μὴ ἐνταῦθα ἔκειτο ἀρχαῖόν τι ἱερὸν, τὸ Ποσειδῶνα, ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ποσειδῶνα, ἐξ οὗ (ἱεροῦ) ὠνομάσθη καὶ τὸ παρακείμενον ἀγροτήριον Ποσειδῶνα, ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ βασιλέως εὐσχοροῦντος εἰς τὴν θάλασσαν νῦν ὄρους Τριγοβαρτίου, στήματος πυραμειδοῦς;

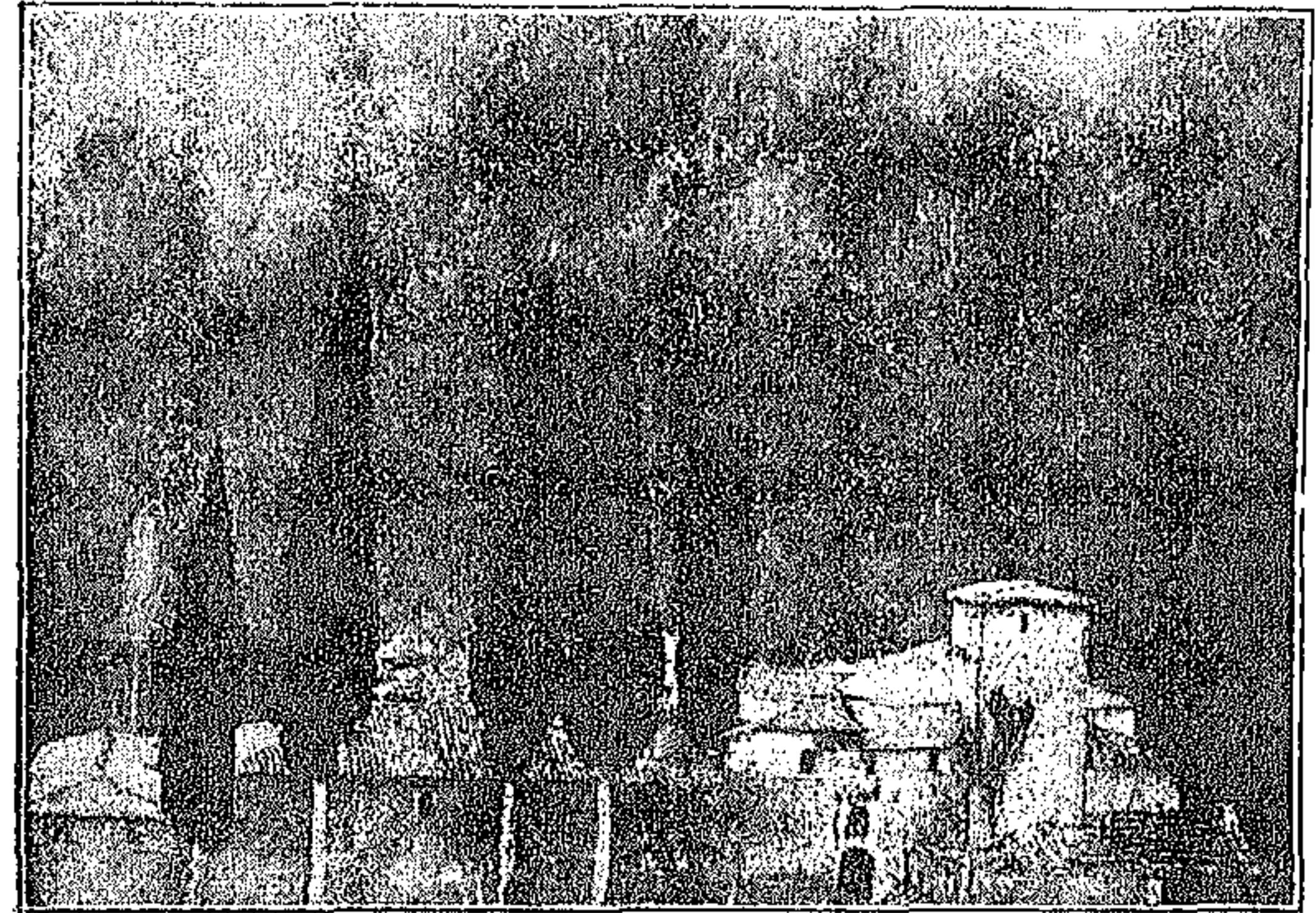
Παρὰ τὰ εἰρηπία ταῦτα ἐν τῇ πεδιάδι καίτοι παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, σκιαζόμενον ὑπὸ γηραλέων δρυῶν. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσιν ἀρχαῖοι λίθοι ἀρχιτεκτονικοὶ καὶ κτίοντά τινα βυζαντινὰ, ἀναμνηστικῶς προσεχόμενα ἐκ τῆς ἐν ἐρειπίοις ἤδη μονῆς τῆς Παναγίας. Ὀλόκληρος δὲ ἡ ἔκτασις αὕτη καλεῖται ἐκ τῆς ἐν ἐρειπίοις μονῆς Λαζκα Παναγίας.

Φωτογραφίαν καλὴν τοῦ πύργου καὶ τοῦ πυλῶνος τῆς μονῆς λαμβάνοντες ἐπὶ τόπου δημοσιεύομεν ἐνταῦθα.

Ἀπανερχόμενοι δὲ εἰς Ἀλατόπυργον διὰ λέμβου, καὶ ὀδεύοντες πρὸς δυσμὰς τὴν παραθαλασσίαν ὁδόν, συναντῶμεν εἰρηπία, εἰς τὰ



ὅποια ἰδιωτικῇ ἀνασσαφῇ ἤγαγεν εἰς φῶς μέγαν λευκὸν ὀρθογώνιον λίθον, βαρβάρως ἀπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν ἀνασσαφάντων, καὶ ἕτερον ἐκ κυανοφαίου λίθου μεσοθύριον βυζαντιαζὸν γαόν. Πιθανῶς ἐνταῦθα ὑπῆρχε χριστιανικὸς ναός. Προσωτέρω δὲ ἐν τῇ θαλάσῃ διαζοίγονται ὑπὸ τὰ ὕδατα ἕλη ἀρχαίας ἀποβάθρας καὶ ἔτι προσωτέρω φθάνομεν εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων, νεοστὶ ἀνεγερθὲν ἐπὶ ἀγ-



Ἁγ. Μονὴ Ξενίας (Ἀποψις ἐκ τῆς βορείου πλευρᾶς οὐσῆς βυζαντιαζῆς οἰκοδομῆς).

γαίου τοιοῦτου, μεθ' ὃ φθάνομεν εἰς λόφον, ἔφ' οὗ κεῖται τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐνθα ἀνευρίσκομεν βάσεις κιόνων καὶ κιονίσκων ἐκ λευκοῦ λίθου, βυζαντιαζῶν, ὡς καὶ τεμάχια βυζαντιαζῶν κεράμιων, ἐξ ὧν δηλοῦται ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχε παρεκκλήσιον βυζαντιαζόν.

Ἄτερα παρεκκλήσια, ἐπιστρωσμένα, περὶ τὴν ἀρχαίαν ἀγορόπολιν τοῦ Πτελσοῦ κεῖται τὸ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος πρὸς Β, ἐν μέσῳ ὑψηλῶν πρίνων, ἐν ᾧ ὑπάρχει, κατὰ τὴν ἐπιτόπιον παράδοσιν, ῥίζα πρίνου, ἧς ἡ ἐξαγωγή παρακωλύεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου. Σφάζονται δὲ πέτρις ἠρειπομένα κελλία καὶ βρύσις τῶν βυζαντιαζῶν χρόνων, τὸ δὲ ἔδα-

φος καλύπτεται ὑπὸ συντριμμάτων κεράμων καὶ πλίνθων βυζαντιακῶν καὶ ἐντὸς τοῦ ναΐδριου σφύζεται ἐκ λίθου κωνοειδοῦς μετὰ προεξέχοντος γείσου ἄνω καὶ κάτω Ἁγίας Τραπέζης βάλει τῶν χριστιανικῶν χρόνων καὶ παρ' αὐτὸ παλαιὰ δεξομενὴ.

Ἐναντι δὲ τοῦ κωνοειδοῦς λόφου τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Πτελεοῦ κεῖται ἕτερος λόφος κωνοειδῆς, δεσπόζων τοῦ ὄρου, ἐφ' οὗ κεῖνται νῦν νέαι οἰκίαι καὶ ὁ λιμὴν τοῦ Πτελεοῦ, οὗ τὴν κορυφὴν ἐκιστέφει τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Προφήτου Ἡλία. Ἐπὶ δὲ τῶν βορειοανατολικῶν πλευρῶν τοῦ λόφου τῆς ἀκροπόλεως ἐν τῷ ἔλαιῳ κεῖται τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, νεωστὶ ἐπισκευασθὲν ἐξ ἀρχαιοτέρου τοιοῦτου.

Πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ ὄρου τοῦ Πτελεοῦ κεῖται τὸ παρεκκλήσιον τῆς Παναγίας. Ἐν δὲ τῷ ἔλαιῳ τοῦ ὄρου κεῖνται τὰ ἔρειπια τοιχῶν ἀσβεστοκτιστῶν τῶν βυζαντιακῶν χρόνων εἰς ἀπόστασιν 1½ τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ἐναντι δὲ καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὑψοῦται ἕτερος κωνοειδῆς λόφος, περιστρεφόμενος ὑπὸ τείλους.

Ἐναντι τοῦ ἔρειπιῶνος ἐπὶ τῆς γεωσυνίζουσης ἀκτῆς τῆς Παλαιο-Παναγίας Ξενιάς ἐπὶ τῆς βορείου ἀκτῆς τοῦ κόλπου προέχει τὸ ἀκροτήριον *Τραχηλι*, ἐφ' οὗ κεῖται ὁμόνυμον χωρίον ἀκατοίκητον, γνωθὲν πρὸ πεντηκονταετίας ὑπὸ τοῦ Βελέντζα, ἀλλ' ὕστερον ἐρημωθὲν. Ἐν αὐτῷ κεῖται ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἐν ᾗ κεῖνται πολλοὶ ἀρχιτεκτονικοὶ λίθοι ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, μετανεχθέντες ἐκ τῶν ἔναντι κειμένων ἔρειπιῶν τῆς Παλαιο-Παναγίας Ξενιάς. Πῶς ἔπειτα ἐντεῦθεν ἡ Παναγία Ξενιά, κατὰ τὸν θρόνον, κατέρυξεν εἰς τὴν μονὴν ἐν *Βατοῖς* καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν τῆς Κισσιωτίας τοῦ Ἁλμυροῦ θὰ εἴπομεν τὰ δέοντα ἀλλαγῶν (1).

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι τὸ πρῶτον ἀτάθι ὑπῆρχε μονὴ ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας Ξενιάς, ἐξ ἧς τὸ σημερινὸν ὄνομα τῆς θέσεως· οἱ δὲ μωαχοὶ μετὰ τὴν ὑπὸ πειρατῶν καταστροφὴν τῆς μονῆς λαβόντες τὴν θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς Παναγίας μετέβησαν εἰς τὴν θέσιν *Βατὰ* ἢ *Κουκλιές*, μίαν ὥραν ἀπέχουσαν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν τῇ περιφερείᾳ Πτελεοῦ, ἐνθα ἐγκατεστάθησαν. Ἀδελφὸν ἂν ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ

(1) Ἡρβλ. καὶ Ν. Ι. Γιαννοπούλου, *Περιγραφή τῆς Μονῆς Ξενιάς, ἐν Ἀελίῳ* Ἱστο. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρεία, τόμ. Δ', σ. 658.



Εἰκ. 1. Ἐρείπια μονῆς Παλαιοξενιάς παρὰ τὸν Πτελεὸν (σ. 30).



Εἰκ. 2. Ἡ Φραγκόβρυσις ἐν Τσεγγελίῳ τοῦ Ν. Ἁλμυροῦ (σελ. 82).

θέσει ὑπῆρχεν ἄλλη μὲν ἢ αὐτοὶ οἱ φηγάδες μοναχοὶ ἰδρύσαν τοιαύτην. Ἐν τούτοις ὁμως σφύζονται ἐν τῷ τόπῳ ἑρείπια ἀρχαίας μονῆς καταστροαμμένης μέχρις ἐδάφους. Μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν καὶ τῆς ἐν Βατοῖς μὲν ταύτης δι' ἄγνωστον ἡμῖν αἰτίαν οἱ μοναχοὶ φεύγοντες καὶ πάλιν παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας καὶ κατέφυγον εἰς τὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀλιευροῦ κειμένην μονὴν τῆς Κισσιωτίσσης μεταξὺ τῶν χωρίων Κοκωτῶν καὶ Βρινίνης, ἔνθα ἐμόνασαν τοῦ λοιποῦ καταλιπόντες ἐκεῖ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Καὶ ἡ μὲν μονὴ τῆς Κισσιωτίσσης ἐτιμᾶτο καὶ τιμᾶται ἔτι ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἡ δὲ εἰκὼν τῆς Ξενιάς παριστᾷ τὴν Θεοτόκον βρεφοκομοῦσαν. Ἀνεκαθεν δὲ οἱ μοναχοὶ περιῆγον δύο εἰκόνας πρὸς συλλογὴν ἐλεημοσυνῶν, τὴν τῆς Ξενιάς καὶ τὴν τῆς Κοιμήσεως. Καίτοι δὲ ἡ σφραγὶς τῆς μονῆς ἀνεκαθεν φέρει τὸ ὄνομα Κισσιωτίσσης καὶ ἐν σημειώμασιν ἐπὶ βιβλίων τοῦτο τὸ ὄνομα φέρει, ἐν τούτοις ὁμως τὸ ὄνομα τῆς Παναγίας Ξενιάς ἐπεσζίασε τὸ πρῶτον, διὸ ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐπὶ φερμανίων σουλτανικῶν καὶ πατριαρχικῶν σιγγιλίων εἶναι γνωστὸν τὸ νέον ὄνομα τῆς Ξενιάς. Ἡ μονὴ αὕτη ἀνεκαθεν ἐκέχθητο ὡς παραλαύριον τὴν μεταξὺ Σούρπης καὶ Βρινίνης κειμένην μονὴν τοῦ Ἀγ. Νικολάου. Καταφυγόντες δ' εἰς αὐτὴν μετὰ τὸ 1867 οἱ μοναχοὶ ἔνεχεν ληστροικῶν ἐπιδρομῶν παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας μεταδόντες τὸ ὄνομα Ξενιάς καὶ εἰς τὸ παραλαύριον ὑπὸ τὸ ὄνομα *Κάτω Μονὴ Ξενιάς* ἢ *Κάτω Μοναστήρι* πρὸς ἀντίδιαστολὴν τῆς *Ἄνω Μονῆς Ξενιάς* ἢ *Ἐπάνω Μοναστήρι*.

Ἡ Ἄνω Μονὴ Ξενιάς μετὰ τὸ 1867 ἔμεινε ἀκατοίκητος, παραμένοντος ἐκεῖ μόνον ἐνίοτε ἐνὸς μοναχοῦ καὶ τινῶν ἀγροφυλάκων. Εἶναι δὲ ἀνοικοδομημένη τὸ δεύτερον μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πρώτης ὑπὸ τινος «Ροῦμ πάπα», ὡς ἐκ παραδόσεως φησὶται παρὰ τοῖς περιοίκοις, ἦτοι, φαίνεται, ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου Πελαγίου, ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ πάπα κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι (1204 καὶ ἐξῆς), ὅπως ὑποτάξῃ τὸν ὀρθόδοξον κλῆρον τῷ παπικῷ θρόνῳ. Τὰ κατορθώματα τοῦ Πελαγίου, αἱ ὀμότητες κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου καὶ οἱ ἐμπρησμοὶ τῶν μονῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τῶν μὴ δεξαμένων αὐτὸν εἰς κοινωνίαν, εἶναι γνωστὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Φαίνεται δὲ ὅτι τὴν αὐτὴν τύχην ἔλαβε καὶ ἡ Ἄνω Μονὴ Ξενιάς ἢ Κισσιωτίσ-

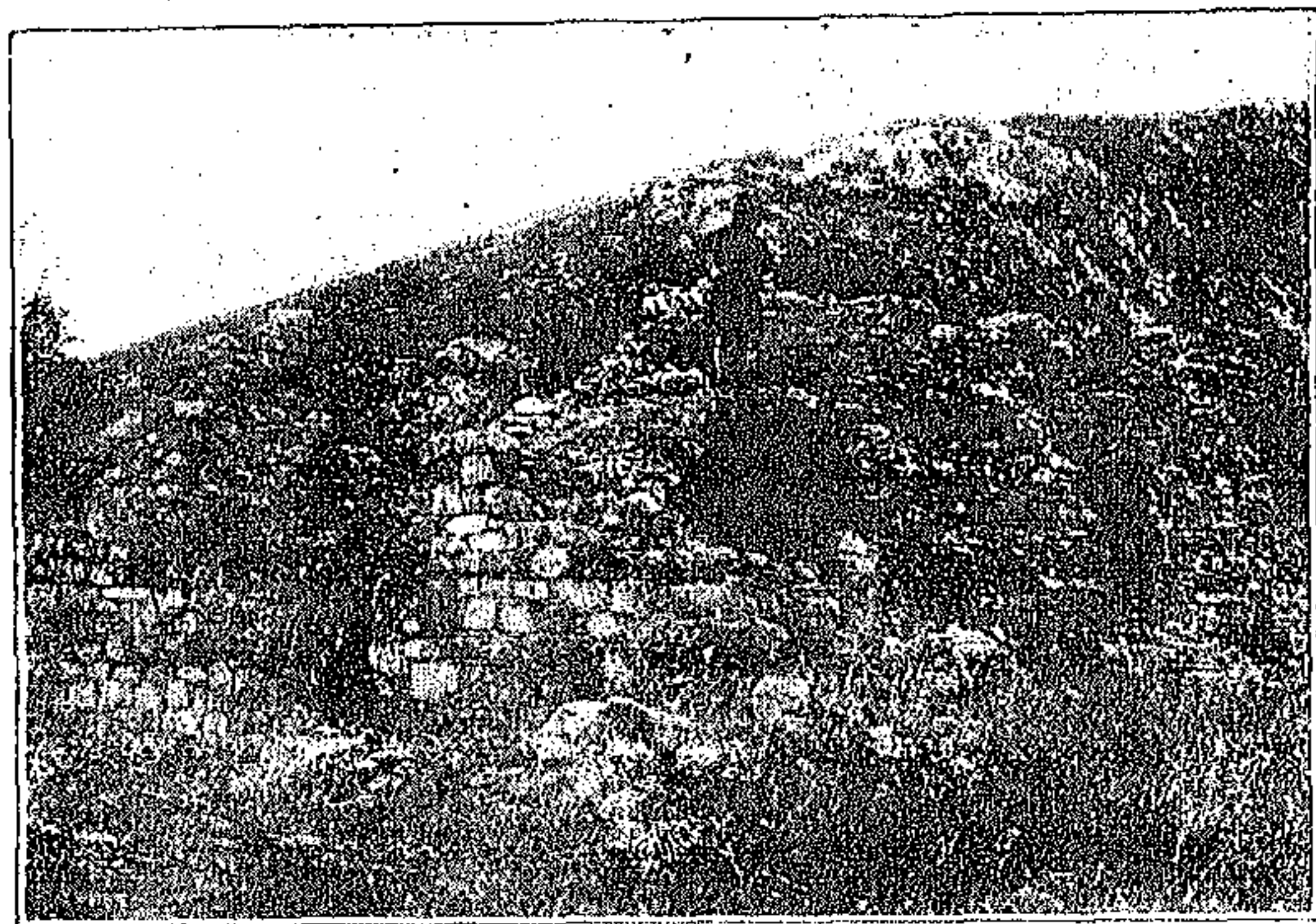
σης, ἴσως δὲ καὶ ἄλλαι παρ' αὐτὴν μοναί, οἷαν καὶ ἡ ἐν Ἐπιφ. μονὴ τῆς Λαύρας, ἣν ἐνέπρησε μὲν ὁ Πελάγιος, ἀνήγειρε δὲ ὁ Φράγκος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρίκος, ὃν ὕστερον οἱ Λαυριῶται εὐγνωμονοῦντες ἀνιστόρησαν ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ ἀνεγείροντα τὴν καταπεσοῦσαν μονήν. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἡμῖν γνωστὸν ἂν ἕτερός τις πατέρων ἀνήγειρε μετὰ ταῦτα τὴν καεῖσαν Ἐπιφ. Μονὴν Ἐπιφ. ἢ Κισσιωτίσσης, φαίνεται ὅμως πιθανώτερον ὅτι αὕτη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔμεινε ἐν ἐρειπίοις, μέχρι οὗ τῷ 1541, ὡς φαίνεται ἐγκεχαραγμένη ἐπὶ ὀγκολίθου παρὰ τὴν μεσημβρινοδυτικὴν γωνίαν τοῦ ναοῦ ἢ χρονολογία αὕτη, ἐν πλήρει τουρκικῇ κυριαρχίᾳ τῇ πρωτοβουλίᾳ ἴσως καὶ τῶν μητροπολιτῶν Λαρίσης ἁγίου Βησσαρίωνος ἢ Νεοφύτου συνελθόντες ἐκ νέου μοναχοὶ ἀνήγειραν βεβιασμένως καὶ ἀπειροκάλλως διὰ πληθῶν τὸν τε ναὸν καὶ τὰ κελιά ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀρχικοῦ ἐμβαδοῦ πλὴν τῆς βορείου πλευρᾶς, ἣν συνέστειλαν χάριν οἰκονομίας μέχρι τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἀφέντες καὶ τὰς πρὶν ἐν τῷ προναλίῳ κυπαρίσσους ἐκτὸς αὐτοῦ. Ὁ ναὸς εἶναι ὀρθογώνιος ἄνευ τρούλλου, κεραμοστεγῆς καὶ ἔσωθεν ἀνιστορημένος δι' ὠραίων τοιχογραφιῶν τοῦ 12' αἰῶνος, ὁσημέραι καταρρεουσῶν. Εἶχε δὲ σωθῆναι μέχρι τοῦ 1896—1899 ἐν τῷ μύακι ἢ Πλατυτέρα τῶν Οὐρανῶν μετὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀγγέλων πέριξ, κάτωθι τῆς θείας λειτουργίας καὶ κατωτέρω τῶν Ἱεραρχῶν, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ ἅγιος Βησσαρίων, μητροπολίτης Λαρίσης, γέρον λευκογένειος, περὶ οὗ ἐγράφημεν ἄλλαχοῦ δημοσιεύσαντες πανομοιότυπος καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, διαφέρουσιν ἄλλων πολλαχοῦ τῆς Θεσσαλίας σωζομένων. Ὁ ἡγουμανικὸς θρόνος καὶ ὁ θρόνος τῆς Παναγίας εἶναι ὀλόγλυφοι ἐκ ξύλου μετὰ λεπτῆς τέχνης καὶ ἐπίχρῳσοι. Ὁ ναὸς δὲ κατὰ τὴν ἐφ' ὑδροῖς ἄνωθεν τῆς δυτικῆς θύρας ἐπιγραφὴν ἀνιστορήθη ἐπὶ ἡγουμένων Κωνσταντίου καὶ Μαξίμου ἐν ἔτει 1665. Δύο κίονες μονόλιθοι λευκοῦ μαρμάρου ὑποβαστάζουσι τὸν ὄροφον τοῦ ναοῦ. Ἡ δὲ Ἁγία Τράπεζα στηρίζεται ἐπὶ κιονοκράνου μετὰ σπονδύλου κίονος καὶ γλυφῶν ἐξ ἀρχαιοτέρου ναοῦ. Προσέτι δὲ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ μεγάλων πλακῶν ὀρθογωνίων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἀνηκουσῶν ἴσως εἰς ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ναόν, καὶ μικρῶν ἐγχρόων πλακῶν, ἀνηκουσῶν πρότερον εἰς τὴν ὀρθομαρμάρωσιν τοῦ ἀρχικοῦ βυζαντιακοῦ ναοῦ. Ἐξώθεν δὲ ὁ ναὸς ἔχει ἐντετειχισμένα πολλὰ μαρ-

μάρινα τεμάχια ἀρχιτεκτονικὰ μετὰ κοσμημάτων βυζαντιακῶν καὶ ἐρριμμένους σπονδύλους κίωνων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐξ ἀρχαιοτέρου ἑλληνικοῦ ναοῦ. Κιονόκρανον δὲ τι ἐρριμμένον ἐν τινι δωματίῳ καὶ αἱ παραστάδες τῆς θύρας τοῦ ναοῦ μετὰ τοῦ ἐγκαρσίου λίθου, φέροντος γλυπτὰ κοσμήματα ἀρχαιοτέρας τέχνης, δεόν νὰ μελετηθῶσιν. Ἴσως τὸ κιονόκρανον εἶναι Θεοδοσιακόν. Μικρὰ δὲ τις δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ ἐν τῷ τόπῳ θὰ ἔλκε διάφορα ζητήματα τῆς προτέρας καταστάσεως τῆς μονῆς. Τεμάχια δὲ πλακῶν ἐντετοιχιζόμενα ἐν τῇ μεσημβρινῇ πλευρᾷ καὶ θωράκιά τινα μετὰ κοσμηματικῶν συμπλεγμάτων βυζαντιακῶν καὶ παραστάσεως τοῦ διπλοῦ σταυροῦ μετ' ἀγκυροειδοῦς βάσεως θὰ ἀνηκῶσιν ἀναμφιβόλως εἰς τὸ μεταξὺ ΙΑ'—ΙΓ' αἰῶνος χρονικὸν διάστημα. Ἡ μονὴ ἐκέκτητο καὶ βιβλιοθήκην ἐκ χειρογράφων, διασκορπισθεῖσαν δυστύχως ὑπὸ τῶν χωρικῶν καὶ τῶν ἀπαιδευτῶν μοναχῶν. Δύο δὲ εὐαγγέλια ἐπὶ μεμβράνης καὶ διάφορα ἄλλα ἐπὶ χάρτου χειρόγραφα τοῦ ΙΑ' μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀπόκεινται ἤδη ἐν τῷ μουσεῖῳ Ἀλμυροῦ.

Τὸ παραλαύριον δὲ τῆς Ἐπιφ. Μονῆς, ἦτοι ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀφισταμένη δύο ὥρας αὐτῆς ἐπὶ τῶν ΒΑ κλιτύων πρὸς τῷ πέρατι τῆς Ὀθρουοῦ ἀνηγέρθη τὸ δεύτερον κατὰ τοὺς 12' καὶ 13' αἰῶνας, ὡς ἐξάγεται ἐκ διαφόρων ἐπιγραφῶν. Ἐκτὸς τοῦ ναοῦ εἶναι ἐντετοιχιζόμενοι πολλοὶ λίθοι ἀρχιτεκτονικοὶ βυζαντιακοὶ μετὰ διαφόρων κοσμημάτων· ἐπὶ δὲ τῆς κόγχης τοῦ ναοῦ πλὴν ἄλλων εἶναι ἐντετοιχιζόμενα θωράκιά τινα καὶ πλάκες μετ' ἀναγλύπτων διπλῶν σταυρῶν, τελευτώντων εἰς ἀγκυροειδῆ κοσμήματα, ἔργα ἀναμφιβόλως τοῦ ΙΑ'—ΙΓ' αἰῶνος, ἐξ ὧν δηλοῦται ὅτι ὁ ναὸς καὶ ἡ μονὴ αὕτη ὑφίστατο κατὰ τὸν μεσαῖονα. Σπόνδυλοι δὲ κίωνων καὶ τινες ἀρχιτεκτονικοὶ λίθοι φαίνονται ἀνήκοντες εἰς ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ναόν. Ἐὰν δὲ ἐνταῦθα ἔκειτο τοιοῦτος ἀντικατασταθεὶς βραδύτερον διὰ βυζαντιακῆς μονῆς, δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν. Ἡ θέσις ὅμως τῆς μονῆς, τὰ ἄλλα, τὰ αὐτόρρητα ὕδατα δαψιλεστάτων πηγῶν καὶ τὰ πρὸ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ λόφου Καστρακίου, πρὸς Β αὐτῆς κειμένου, ἄσημα λείψανα ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλεως πείθουσιν ἡμᾶς νὰ ὑποπτεύσωμεν ἐνταῦθα ἢ πῶς ἄλλαχοῦ πλησίον τὴν ὑπαρξίν ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἱεροῦ. Ἐσχάτως δὲ ἀνοιχθεῖσης ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς μονῆς πύλης, ἀνευρέθησαν διάφοροι λίθοι ἀρχιτεκτονικοὶ εἰς βάθος ἑνὸς μέτρου, ἐξαχθέντες ἐκεῖθεν,

ἕτεροι δὲ καλύπτονται ὑπὸ παλαιῶν τοίχων. Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν δὲ τούτων λίθων, οὓς ἀνωτέρω περιεγράψαμεν, δηλοῦται ὅτι ἡ μονὴ εἶναι βυζαντινὸν γτίσμα, ἀδήλου ὄντος τοῦ χρόνου τῆς πρώτης ἀνεγέρσεως αὐτῆς. Ὁ δὲ ναὸς κείμενος ἐν τῇ κέντρῳ εἶναι ὁλοκτῆς μετὰ τρούλλου, ἀνευ ὁμῶς τοιχογραφιῶν· αἱ δ' ἐν αὐτῷ εἰκόνας δὲν εἶναι ἀρχαιότεραι τοῦ ΙΙ' αἰῶνος.

Πρὸς Β τῆς κάτω Μονῆς Ξεριᾶς εἰς ἀπόστασιν 1ῷ λεπτῶν τῆς ὄρις ὑφθαῖται ὁ λόφος Καστροῦ καλυπτόμενος ὑπὸ πρῶτων καὶ θάμων καὶ



Ἐρεῖπια Βυζαντιακῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγ. Τριάδος, ἀνηκούσης εἰς Βυζ. Μονὴν παρὰ τὴν Σούρην.

περιστερόμενος ὑπ' ἀσθενῶν τειχῶν ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀγραπόλεως ἀδήλου πόλεως, ἐκτεινομένης περὶ τὰς κλιτῆς τοῦ λόφου καὶ πρὸς δυσμὰς ἐπὶ στενῆς λωρίδος γῆς, ἐνθα κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους ἔκειτο κόμη τις, Παλαιοχώρι νῦν καλουμένου τοῦ χώρου, ἧς δὲ σφύζονται σωρεῖαι ἐρειπίων τῶν οἰκιῶν καὶ φυλάσσεται ἐν τῇ μονῇ μία εἰκὼν παλαιὰ Παναγίας τῆς Παλαιοχωριτίσσης.

Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὰ πέριξ τοῦ Πτελεοῦ, ὁπόθεν παρεξετράφημεν, παρατηροῦμεν ὅτι μεταξὺ τοῦ Πτελεοῦ καὶ τῆς Σούρης παρὰ

τὴν θέσιν Νιές, ἐνθα ὁ Παγασιτικὸς κόλπος σχηματίζει ὑπὲρμερον καὶ ἀσφαλῆ ὄριμον, ὑπὸ τὸ πυραμιδοειδὲς ὄρος Χλωμὸν κεῖται ὕψωμα, ἐφ' οὗ ἴσταγται ἀκέραιοι οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος, βυζαντιακῶν χρόνων, ἀνευ ὁμῶς στέγης. Ὁ ναὸς εἶναι ὠκοδομημένος κατὰ τὸ βυζαντιακὸν σύστημα, δηλ. ἕκαστον ὀρθογώνιον λίθον περιβύλλουσι πλίνθοι ὀπταί. Ἡ κόγχη ὁμῶς πρὸς Α τοῦ ναοῦ ἔπαθε φθοράν τινα ἐκ τῆς διαβρώσεως τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, ἐπομένως δὲν γνωρίζο-



Ἐρεῖπια Βυζαντιακῆς ἐκκλησίας Ἁγ. Τριάδος παρὰ τὴν Σούρην.  
—Κιονόκρανα βυζαντιακά.

μεν, ἐὰν αὕτη ἐξοσμεῖτο διὰ κεραμοπλαστικῶν κοσμημάτων. Ὁ ναὸς, ὀρθογώνιος ὢν, φαίνεται ὅτι εἶχε θόλον μετὰ τρούλλου ὑποβασταζομένου ὑπὸ τεσσάρων μονολίθων κίονων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὧν οἱ δύο εἶναι ἐρριμμένοι ἐντὸς τοῦ ναοῦ· ἴσως δὲ καὶ οἱ λοιποὶ δύο εἶναι κεκαλυμμένοι ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ καταπεσόντος τρούλλου (1). Τὰ δὲ διαζώματα τῶν ἀψίδων τοῦ ναοῦ φέρουσιν ἐν ἀναγλύφῳ κοσμήματα

(1) Τῶν κίονων ὁ ἕτερος εἶναι λίθου ὀρείτου, ἀμφότεροι δ' ἔχουσι μῆκος 2, μ 55.

κληματίδος μετὰ σταφυλῶν καὶ λεσβίου κύματος. Ἐν δὲ τῷ πρὸς μεσημβρίαν κειμένῳ νάρθηκι κεῖται ἐν ἐρειπίοις παρεκκλήσιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὡς ὑπόβαθρον μὲν Ἁγίας Τραπεζῆς κεῖται σπόνδυλος κίονος λευκοῦ, ὡς ἁγία Τράπεζα δὲ ἐχρησίμευε κιονόκρανον ἀρχαίου χριστιανικοῦ ναοῦ μετὰ φύλλων ἀκάνθης τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος λεπτῆς τεχνουργίας, οὗ εἰκόνα δημοσιεύομεν ἐνταῦθα. Ἐτερον δὲ κιονόκρανον ἐρριμμένον ἐντὸς τοῦ ναοῦ μεθ' ὠραίων γλυφῶν φυλλωμάτων φαίνεται μεταγενέστερον τοῦ πρώτου, Θεοδοσιακόν.

Πέριξ δὲ τοῦ ναοῦ κεῖνται ἠρειπωμένα κρηπιδώματα τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ, ἐν ᾧ ὑπῆρχον τὰ δωμάτια τῶν μοναχῶν, ὡς ἐκ τοῦ διαγράμματος τοῦ ἐμβραδοῦ δηλοῦται. Ἄρα ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἄλλη μονή, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὡς ἡ παράδοσις λέγει. Ἡ δὲ μονὴ αὕτη, μία τῶν περὶ τὸν Πτελεδὸν ὑπαρχουσῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Φραγκοκρατίας (1204 καὶ ἐξῆς), θὰ εἶναι ἐξ ἐκείνων, περὶ ὧν ἀνωτέρω γίνεται λόγος ἐν τῷ ἱστορικῷ μέρει.

Ἐὰν δὲ ἡ μονὴ ἢ ὁ ναός, ὡς ἐκ τοῦ ἀρχαιότερου κιονοκράνου ἐξάγεται, ὑπῆρχεν ἀρχαιότερον τοῦ δεκάτου αἰῶνος (μ.Χ.), δὲν δύναμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Δυνατὸν τὸ κιονόκρανον νὰ μετηνέχθη ἀλλαχόθεν διὰ θαλάσσης, κατανικηθείσης τῆς δυσκολίας ἐκ τοῦ ἀνωφερῆος τοῦ ἐδάφους. Οἱ δὲ μονόλιθοι κίονες, ἀδυνατοῦ οὔσης τῆς μεταφορᾶς αὐτῶν ἀλλαχόθεν, φαίνονται ἀνήκοντες εἰς ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἱερόν. Ἡ δὲ θέσις ἐνταῦθα δικαιολογεῖ τὴν ὑπαρξίν τοιούτου, ἀνασκαφὴ δὲ ἀλλ' ἄλυσή το ζήτημα. Φωτογραφία τοῦ ναοῦ καὶ τῶν δύο κιονοκράνων παρατίθεμεν ἐνταῦθα (1).

#### Ε'.—ΟΙ ΔΥΟ ΛΑΜΥΡΟΙ

Τὸ ὄνομα Ἄλμυρος εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος μ. Χ., ὅτε, βασιλεύοντος τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὁ Ἄλμυρος, ὡς πόλις τῆς Θεσσαλίας, εἶχεν ἰδίαν ἐπισκοπὴν, ὑποκειμένην τῷ μητροπολίτῃ Λαρίσης, κατέχουσιν τὴν γ' τάξιν, διαδεξαμένην δὲ τὴν ἐπισκοπὴν τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν (2). Ἐκ τῆς ἱστορικῆς δὲ ταύ-

(1) Ἐξωθι τῆς Σούρκης πρὸς Β κεῖται παρεκκλήσιον τι σταυροειδές, οὗ δείγματα ἔχομεν παρὰ τοῦ Γ. Λαμπάκη ἐν *Δελτίοις Χριστ. Ἀρχ. Ἐταιρείας*. Εἶναι δὲ λίαν παλαιὸν ἐπισκευασθέν.

(2) Βάλλη καὶ Ποτλῆ, *Σύνταγμα θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων τόμ. Β'*.—Ἱεροζλ.

της πληροφορία; μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἄλμυρος ἤκμαζεν ἀπὸ τοῦ Θ' μ. Χ. αἰῶνος. Ἐν δὲ τῷ μουσεῖῳ Ἄλμυροῦ ἀπόκεινται δύο χαλκαῖ σφραγίδες, ἀναγόμεναι εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας, εὗρεθεῖσαι δὲ ἐν τῷ νοτίῳ μεσαιωνικῷ Ἄλμυρῷ (Τσεγγέλι)(1). Ἴσως δὲ αἱ σφραγίδες αὗται ν' ἀνήκωσιν εἰς ἐπισκόπους Ἄλμυροῦ. Κατὰ δὲ τὴν μεταξὺ Πισατῶν καὶ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους συνθήκην ἐμπορικὴν τοῦ 1119 ἔτους, ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Γ', ἐπετρέπετο τοῖς Πισάταις νὰ ἐμπορεύωνται ἐν Ἄλμυρῷ, ἐνθα ὑπῆρχεν ἰδία συνοικία καὶ ναὸς αὐτῶν(2). Δύο δὲ ἄλλοεθνεῖς γεωγράφοι, ὁ Ἄραβ Ἐδρισῦς, ὅστις περιηγήθη τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, καὶ ὁ σύγχρονος σχεδὸν αὐτῷ Ἰουδαῖος ῥαββῖνος Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης τῆς Ἰσπανίας (1173), περιηγηθεὶς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἑξακρίβωσιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πληθυσμοῦ, ἀναφέρουσιν ὁ μὲν πρῶτος ὅτι εὔρε τον Ἄλμυρον σπουδαῖον ἐμπορεῖον(3), ὁ δὲ δεῦτερος λέγει: «*Ἐντεῦθεν (ἐκ Γαρδικίου) διήμερος πορεία εἶναι εἰς Ἀρμιλὸν (= Ἄλμυρον), πόλιν μεγάλην, παράλιον, μέγα ἐμπορεῖον τῶν Βενετῶν, τῶν Πισατῶν, τῶν Γενοσησίων καὶ ἄλλων ἔθνῶν*». Προστίθησι δὲ οὗτος ὅτι κατοικοῦν ἐν αὐτῷ 400 Ἰουδαῖοι, ὧν ἐπισημότεροι ἦσαν ὁ Σύλοκ, ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Σολομών(4).

Τῷ δὲ 1153 τὰ τὰ κτήματα τῆς Εὐφροσύνης Δούκαινας περιελάμβανεν ὁ Σουλτάνος. Βurckhard σελ. 6, § 642, 4. Πρὸβλ. Ν.Ι. Γιαννοπούλου, *Οἱ δύο Μεσαιωνικ. Ἄλμυροι*, Ἀθ. 1904, σ. 3.

(1) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, *Βυζαντιναὶ Σφραγίδες κλπ.* ἐν Byzant. Zeitschrift, τὸμ. XVII, σελ. 502—503, Α' καὶ Β'.

(2) Karl Hopf, σ. 174. — πρὸβλ. Ν. Γεωργιάδου, *Θεσσαλία*, 1880, σ. 117, 337.—Ν. Ι. Γιαννοπούλου, *Μεσαιων. Ἄλμυροι*, 1904, 3.

(3) Karl Hopf, σ. 163.—«...und Halmyros wichtiges Emporium». Edrisy, *Geografia Nubensis*, Paris 1619, μετάφρ. Γαλλικῆ ὑπὸ Jaubert 1836—1840.

(4) Καὶ πρὶν τοῦ Βενιαμὴν κατοικοῦν Ἰουδαῖοι ἐν ἀμφοτέροις τοῖς Ἄλμυροῖς. Πρὸβλ. ἐπιγρ. ἐν Byzant. Zeitschrift, XXI σελ. 155 καὶ 160, Karl Hopf, σ. 164—165. «In Thessalien liegen ferner Gardiki, eine zerstörte Stadt, in der nur wenige Griechen und Juden leben; dann das grosse Halmyros am Meere mit seinem Gebiet der haupt sächlichste Handelsplatz für Venetianer, Pisaner, Genuesen und andere Abendländer, mit 400 Juden, Chilok Joseph der Älteste und Salomo der Obervorsteher». Πρὸβλ. Βουρτσέλα, *Φθιωτίς*, σελ. 286.



βανον τὰς Θεσσαλικὰς πόλεις Βίσσενα, Φάρσαλον, Θαυμαζόν, Γρεβενῶνον, Ἀλμυρόν καὶ Δημητριάδα.

Ἡ πόλις τοῦ Ἀλμυροῦ διηρεῖτο τότε εἰς δύο μεγάλα τμήματα, τὸ βόρειον καὶ νότιον· διὸ καὶ ἐν τοῖς ἐπισήμοις χρυσοβούλλοις τῶν τότε χρόνων ἀναφέρονται δύο Ἀλμυροί. Οὕτως ἐκ τινος χρυσοβούλλου, ἐκδοθέντος ὑπὸ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τοῦ Γ' τὸν Νοέμβριον τοῦ 1199, δι' οὗ ἐπετρέπετο τοῖς Βενετοῖς νὰ ἐμπορεύωνται εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, μανθάνομεν τὰς ἐξῆς Θεσσαλικὰς πόλεις καὶ χώρας: *Μεγάλη Βλαχία* (Θεσσαλία), *Βελεγεία* (παλαιὰ Παγασιτικοῦ κόλπου), *Δημητριάς*, ἀμφότεροι οἱ Ἀλμυροί, *Γρεβενῶνον*, *Φάρσαλα*, *Λομοκός*, *Βίσσενα*, *Ἐξερός*, *Δοβροχοβίστα*, *Τρίγκαλα*, *Λάρισα* καὶ *Πλαταμιῶν* (1).

Ἐν δὲ τοῖς ἐρειπίοις ἀμφοτέρων τῶν Ἀλμυρῶν εὐρέθησαν μολυβδόβουλλαι τινα, ὧν ἓν ἀνήκει τῷ ἐπισκόπῳ Δημητριάδος καὶ Ἀλμυροῦ Νικολάῳ τῷ Βλαττῇ, χρηματίσαντι ἐπισκόπῳ τῷ 1230—1240, ἀναφερομένῳ δὲ ἐν ὑπομνήματι τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου περὶ τῆς μονῆς Μαζουριτίσσης (2). Ἔτερον δὲ εἰς τὸν δόγην τῆς Βενετίας Μιχαήλ, συμπληρωθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Νικολ. Πέτροβιτς Lichacev, διεμνηντοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Πετροπόλεως (3). Ἔτερον μολυβδόβουλλον ἀναφέρεται εἰς τινα, .. MA .., οὗ τὸ ὄνομα εἶναι παρεφθαρμένον ἐκ τοῦ χρόνου, ὅπερ δ' ἡμεῖς συμπληροῦμεν *Μαρουήλ Πατριεῖα στρατηγῶν*, ὅστις θὰ ἦδραυεν ἐν Ἀλμυρῷ (4). Ἔτερον δὲ ἀναφέρει ὄνομα *Μιχαήλ* τινος, ἀδήλου ιδιότητος: «/ Σφραγῆς Μιχ[α]ήλ τοῦ γ[ένους] Παναγιώτου».

Ἀλούσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων τῷ 1204, πᾶσαι τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Φθιώτιδος αἱ πόλεις

(1) Karl Hopt σελ. 174.—N. Γεωργιάδου, *Θεσσαλία*, σ. 116, ἐκδ. α'.—Miklosich καὶ Müller, *Acta et Diplomata Graeca, medi aevi*, τομ. IV.—Miller-Λάμπρου, *Ἱστορ. Φραγκοκρατ.* τ. Α', σ. 14.

(2) *Acta κλπ.* τ. IV παράβ. N. I. Γιαννοπούλου, *Μολυβδόβουλλα κλπ.* ἐν *Byzant. Zeitschrift*, τριμ. XVII, σ. 133-135, Β'. Πίν. ἀρ. Β'.

(3) N. Γιαννοπούλου, *Byz. Zeitsch.* XVII, σ. 136 πίν. ἀρ. Γ' καὶ *Byz. Zeitschr.* αὐτόθι, σ. 674, διόρθωσις Lichacev.

(4) N. I. Γιαννοπούλου, ὡς ἄνω, σ. 137-139, πίν. ἀρ. Δ'.

ὑπετάγησαν οἰκειοθελῶς τῷ βασιλεῖ Βονιφράτιῳ καὶ παρεχωρήθησαν ὡς φέουδα κληρονομικὰ εἰς Λομβαρδούς, Ἀλαμανούς καὶ Φλαμανδούς ἡγεμόνας. Ὡς βάσις δὲ τῆς διανομῆς τῶν χωρῶν τούτων ἐλήφθη ἡ τελευταία ἱμπορικὴ συνθήκη μεταξὺ τῆς Βενετίας καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Γ' τοῦ Ἀγγέλου. Οὕτως ἡ μὲν Λάρισα καὶ ὁ Ἀλμυρὸς παρεχωρήθησαν εἰς Λομβαρδὸν τινα δοῦκα Γουλιέλμον, αἱ δὲ Φθιώτιδες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Albertino καὶ Rollandino da Canossa· διότι ἐν τῇ κατὰ τῷ 1204 συμφωνηθείσῃ διανομῇ ταύτῃ (*Partitio Imperii Romaniae, pars secunda peregrinorum*) μετὰ τὰς πόλεις «Vescena, Fersala, Domocos», ἀναφέρονται «Revenica, duo Almyri cum Demetriadi» (1).

Κατὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Φράγκων ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Θεσσαλίαν ἐπεχείρησε μὲν ὁ Σγουρός, ὃν οἱ Φράγκοι ἐκάλουον «Lasgur», ν' ἀντιτάξῃ ἀμυναν καταλαμβάνων τὴν Λάρισαν καὶ τὰ Τέμπη, ἀλλ' ὁ Βονιφάτιος διήλθε διὰ τῶν Τεμπῶν εἰσελάσας εἰς Θεσσαλίαν, ὁ δὲ Σγουρὸς ἐγκαταλιπὼν τὴν Λάρισαν ὑπεχώρησεν εἰς Θερμοπύλας. Καταληφθείσης δὲ τῆς Λαρίσης, παρεχώρησεν ὁ βασιλεὺς Βονιφάτιος αὐτὴν τε τὴν Λάρισαν καὶ τὴν ἀξίαν λόγου ἔμπορικὴν παλαιὰν πόλιν Ἀλμυρόν, ἐν ᾧ ἤκμαζον αἱ ἔμπορικαὶ παροιζία τῶν Πισατῶν καὶ τῶν Βενετῶν, εἰς Λομβαρδὸν τινα εὐπατριδὴν Γουλιέλμον, τὸν ἐπικληθέντα ἐκ Λαρίσης (*de Larsa*).

Ἐνεκα δὲ τῶν ἀναφρεισῶν ἐρίδων περὶ ἐκλαϊκεύσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων μεταξὺ τῶν Φράγκων δυναστῶν καὶ τοῦ Λατινικοῦ κλήρου ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρῖκος κατήλθεν εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς εἰρήνευσιν τῶν καταστασιαζόντων Λομβαρδῶν ἡγεμόνων καὶ πρὸς διαρρύθμισιν τῶν πραγμάτων τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας τῇ 6 Ἰανουαρίου τοῦ 1209. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔαρος, κατέλαβε διὰ τῶν ὅπλων πᾶσας τὰς ὀχυρὰς πόλεις τοῦ βασιλείου καὶ αὐτὴν τὴν Λάρισαν τῆς Θεσσαλίας, ἐνθα οἱ Λομβαρδοὶ ἠττήθησαν ἐν μάχῃ μεγάλη ἐκ τοῦ συστάδην καὶ ἔφυγον διὰ νυκτὸς εἰς Πλαταμιῶνα. Ἀπὸ δὲ Λαρίσης κατηυθύνθη ὁ αὐτοκράτωρ εἰς Ἀλμυρόν, ὅπου οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας καὶ Φθιώτιδος προσήρχοντο εἰς προσκύνησιν, προ-

(1) Πρὸβλ. προχείρως, Τάσσου Νερσούτσου, *Χριστιανικαὶ Ἀθήναι*, ἐν *Δελτίῳ Ἱστορ. Ἑταιρ. Ἑλλάδος*, τόμ. Δ', σ. 88, σημ. 2.

πορευομένου και πολυχρονίζοντος του δροιοδόξου ανατολικού κλήρου μετά των αγίων εικόνων (1).

Ἐνῶ δὲ ὁ αὐτοκράτωρ διέμενεν ἐν Ἀλμυρῷ, πειραταὶ ἐξ Εὐβοίας μετὰ γαλλερῶν (τοῦ Raoult de Negrepoint) προσεπάθησαν ν' ἀπάγωσι μίαν μεγάλην ναῦν. Ἀκούσας ὁ αὐτοκράτωρ τὸν θόρυβον ἐγείρεται ὀρμητικῶς καὶ διέταξε τοὺς ἰππότες αὐτοῦ νὰ ὀπλισθῶσι καὶ ἐπιβῶσι λέμβων, ἵνα ἀποκρούσωσι τοὺς πειρατάς· ὄντως τῇ ἐγκαίρῳ ἐπεμβάσει τοῦ αὐτοκράτορος ἐσώθη ἡ ναῦς. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἐμάθη τὸ ναυάγιον τοῦ στόλου αὐτοῦ, πλέοντος ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Ἀλμυρόν, παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Πηλίου.

Ὁ αὐτοκράτωρ, διαμείνας ἐν Ἀλμυρῷ ἐπὶ τινα χρόνον ἀνεχώρησεν ἐκείθεν μηνὶ Ἀπριλίῳ τοῦ 1209· ὑπερκαταβάς δὲ τὴν Ὀθρυν κατεσχίνωσε μετὰ τοῦ ἐπιτελείου αὐτοῦ ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Ραυενίκης, κάτωθι τοῦ Ζητουνίου, παρὰ τὸν Σπερχεῖόν. Αὐτόθι συνεζητήθησαν ἅπαντα τὰ φορῶντα εἰς τὴν Φραγκικὴν κατάκτησιν ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα, καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως ὑπὸ τῶν αὐτόθι συνελθόντων Φράγκων μεγιστάνων καὶ ἰπποτῶν ἐπανέκαμψεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια (2).

(1) Buchon, *Nouvelles recherches historiques sur la principauté Française*, Paris, 1843, vol. I, part. I, page XXVIII. Ἠρβλ. Ville-Harduin, *La conquête de Constantinople*, traduction par M. Natalis de Wailly, Paris 1872, c. XXXII § 666. — Ν. Γεωργιάδου, *Θεσσαλ.* 1880, σ. 125. — Ν. Ι. Γιαννοπούλου, *Φθιωτικά*, 18. — Τ. Νερούτσου, *Χριστιανικαὶ Ἀθήναι, ἐν Δελτίῳ Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας τ. Δ'*, σ. 88.

Ὁ Φράγκος χρονογράφος Henry de Valenciennes λέγει: «Li empereres s' en vait à l' Almyro... et grüu li vont en contre... et li apportent les ancones, et si li font polucrone». Τὴν δὲ διήγησιν τοῦ Ville-Harduin περὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Ἀλμυρόν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν μεταφράσει εἰς τοὺς Δύο Μεσαιων. Ἀλμυροῦς σελ. 6, σημ. Ville-Harduin, *La conquête de Constantinople* ἐκδ. Buchon, Paris, 1872, XXXII, § 663 καὶ ἑ.

(2) Οἱ ἱστορικοὶ Σάβας, Παπαρηγόπουλος, Γεωργιάδης καὶ ἡμεῖς ἐν *Φθιωτικῶς* (σ. 18, σημ. 2) ἀκολουθήσαντες τὸν Buchon (*Recherches historiques* p. XXVII) ἐθεώρουν τὴν Ραυενίκαν κειμένην ἐν Θεσσαλίᾳ, παρὰ τὴν Λάρισσαν καὶ τὰ Τέμπη, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς ἐσώθη τὸ παρεφθαρμένον ὄνομα *Ρεβένια*. Ἄλλ' ὁ Βενιαμὴν Γουδέλας λέγει ὅτι εὑρεν ἐν αὐτῇ, πολλήν γη οὖση καὶ οἰκουμένη ὑφ' Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων, 100 Ἰουδαίους ἐμπόρους. Ἐπομένως ζητητέα μετα-

Ἐπὶ δεκαοκτὼ ἔτη διατηρηθείσης τῆς Φραγκικῆς κυριαρχίας ἐν Θεσσαλίᾳ, περιῆλθόν εἶτα εἰς τὸ δεσποτάτον τῶν Νέων Πατρῶν ἀμφοτέροι οἱ Ἀλμυροί, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ Θεσσαλία. Ἐν ἔτει δὲ 1246 Μιχαὴλ ὁ Β' δεσπότης τῆς Ἡπειροθεσσαλίας προσεπεκύρου διὰ χρυσοβούλλου γραφῆς τὴν ἐν τῇ γῶρᾳ τοῦ Ἀλμυροῦ διακειμένην μονὴν τοῦ κῦρ Ἰλαρίωνος, τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, ἀφαιρεθεῖσαν ὕστερον «ὕπὸ τῆς ἐπικρατούσης τῆς γῶρας τῶν Ἀλμυρῶν λατινικῆς ἐξουσίας, καὶ ἦν οὕτω μέχρι τοῦ νῦν». Ἐκ τοῦ ἐγγράφου δὲ τούτου μανθάνομεν ὅτι οἱ δύο Ἀλμυροὶ ἐκρατήθησαν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐπὶ τεσσαράκοντα δύο ἔτη (1204—1246)· διότι παρακατιῶν εὐθύς ἐπιφέρει ὁ δεσπότης Μιχαὴλ Β': «Ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ χεὶρ ἡ ὑψηλὴ ἐνίσχυσεν ἡμῶς ἐξῶσαι μὲν τῆς ὑφ' ἡμῶς ἐξουσίας τὸ ῥωμαιοβόρον φῦλον τῶν Λατίνων, ἐφελκῦσαι δὲ πρὸς ἑαυτοὺς τὴν ὑπόνομον αὐτοῖς καὶ ὑπόφορον γῶραν τοῦ Ἀλμυροῦ». Ἐκ δὲ τῶν ἐν Ἀλμυρῷ ἐδρευουσῶν ἀρχῶν τότε μανθάνομεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου: «τοῖς κατὰ καιροὺς δηλονότι, πρῶτοι τοῦ Ἀλμυροῦ, τοῖς ἀπογραφεῖσι, τοῖς ἐκπροσωποῦσι, τοῖς κατεπάνω, τοῖς ἀρχουσι, τοῖς ἀπαιτηταῖς καὶ παντὶ ἑτέρῳ δημοσιολειτουργοῦντι προσώπῳ». Ἐν δὲ τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ τοῦ Ἀλμυροῦ ἀπόκειται μολυβδόβουλλον βυζαντιακὸν στρατηγοῦ τινος, ἐδρεύοντος ἐν τῷ νοτίῳ μεσαιωνικῷ Ἀλμυρῷ.

Κατὰ δὲ τὸ ὑπόμνημα τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου τοῦ Αὐτορρανοῦ (1254—1260) περὶ τῆς μονῆς Μαζρουνιτίσσης, ἐκδοθὲν κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1256, μανθάνομεν ὅτι ἡ ῥηθεῖσα μονὴ τοῦ κῦρ Ἰλαρίωνος, ὡς μετόχιον τῆς μονῆς Μαζρουνιτίσσης, ἔκειτο ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Ἀγιοτάτης Ἐπισκοπῆς Βελεστίου. Ἐπομένως ἡ ἐπαρχία Ἀλμυροῦ

ἔξυ Θεριοπουλῶν καὶ Λαμίας· διότι αὕτη ἀναφέρεται ἀρχομένου τοῦ II' αἰῶνος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' ὡς ὑποκειμένη τῇ ἐπισκοπῇ Ζητουνίου· διότι ἐκεῖ ἀναφέρεται: «castrum de Siton super Ravenica», ἡτοι «τὸ Κάστρον Ζητούνιον ὑπερθεῖν τῆς Ραβενίκης». Ὁμοίως ἀναφέρεται ἐπανελημμένως ἐν ἐπιστολαῖς τοῦ Πάπα Ὀυωρίου τοῦ Γ' ὡς ὑποκειμένη τῇ ἐπισκοπῇ Ζητουνίου. Ι. Νερούτσου, *Χριστιανικαὶ Ἀθήναι, ἐν Δελτίῳ Ἱστορ. Ἑταιρ. Δ'*, σ. 88, σημ. 2. — Ν. Ι. Γιαννοπούλου, *Μεσαιων. Ἀλμυροὶ ἐν Ἐπετηρ. Παρνασσῶς* τόμ. II', καὶ ἐν ἰδ. τεύχει, σ. 7, σημ. 1. — Βουρτσέλα, *Φθιωτικῶς*, σ. 266, σημ. β').

τότε εποικαίνοτο ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Βελεστίνου<sup>(1)</sup>. Τοῦτο δ' ἐπιβεβαιώθη καὶ ἐκ τινος πλακῶς, ἀποκειμένης νῦν ἐν τῷ μουσεῖῳ Ἀλμυροῦ, ἐν ἣ ἀναφέρεται ὅτι τῷ 1275 ὁ ἐπίσκοπος Βελεστίνου Μιχαὴλ καθιέρωσε ναὸν ἐκ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ ἐνὶ τῶν δύο Ἀλμυρῶν<sup>(2)</sup>. Ἐκ δὲ τῆς ἐπισκοπῆς Βελεστίνου συγγέων ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ' τὸν Ἀλμυρὸν λέγει· «*Armiro, quae Vaestino dicitur*»<sup>(3)</sup>.

Τῷ δὲ 1260 ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος προσεπιζυροῖ τὴν μονὴν τοῦ κτῆ Ἰλαρίωνος ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Ἀλμυροῦ κειμένην εἰς μετόχιον τῆς μονῆς Μαζουνιτίσης.

Ἐν ἔτει δὲ 1265 ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Η', ὁ Παλαιολόγος, ἐν τινι συνθήκῃ μετὰ τοῦ δουκὸς τῶν Βενετῶν Ραϊνέρου Ζένου χορηγεῖ τοῖς Βενετοῖς «*τόπον εἰς κάθισμα εἰς τὸν Ἀλμυρὸν καὶ ποιήσωσιν ἐν αὐτῷ ἀναπαύσεις*», ἀπέκλεισε δὲ τὸν λαμμένα τοῦτον πρὸς τοὺς ἐν Ἑδρύβωια Βενετοὺς καὶ ἄλλους Φράγκους, πρὸς οὓς ὁ αὐτοκράτωρ εὐρίσκειτο ἐν ἐμπολέμῳ καταστάσει· «*... ἡ βασιλεία μου ἵνα ἔχη κατακεκρατημένην τὴν σκάλαν τοῦ Ἀλμυροῦ, ὅπως μὴ ἐπαίρωσιν ἀπὸ τῆς τοιαύτης σκάλας βρώσιμα καὶ πόσιμα οἷ ἐν τῷ Ἑδρύβω Βενετικοὶ καὶ ἀποκομίζωσι ταῦτα εἰς ζωάργειαν τῶν ἐν Ἑδρύβω ἐχθρῶν τῆς βασιλείας μου Λατίνων, μέχρις ἂν δώῃ Θεὸς καὶ γένηται ἐγκρατῆς ἡ βασιλεία μου τοῦ Ἑδρύβου καὶ τότε ἵνα ἀπολύσῃ ἡ βασιλεία μου καὶ τὴν τοιαύτην σκάλαν (τοῦ Ἀλμυροῦ) πρὸς τὸ μέρος τῆς Βενετίας*»<sup>(4)</sup>.

Ἐν δὲ τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ Ἀλμυροῦ ἀπόκειται μολυβδόβουλλον δουκὸς Βενετίας Μιχαὴλ<sup>(5)</sup>.

Τῷ δὲ 1268 ὁ δεσπότης Ἰωάννης Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος ἔπεμφε δύο ἐπιστολὰς πρὸς τὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀλμυροῦ κεφαλαιζεύοντα (=ἀρχηγὸν) Βασίλειον Μετροπόπουλον, γαμβρὸν τοῦ βασιλέως Μι-

(1) *Acta et Diplomata Graeca*, Συλλογὴ Melosich καὶ Müller, τόμ. IV pars I.

(2) *Δελτικὸν* τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλαρχ. Ἐταιρ. «Ὁθρουσ», τεύχος Β', σ. 21, ἀρ. 10. *Νεολόγος Ἑβδομ. Ἐπιθεώρ.* Κων(πόλεως, τόμ. Γ', σ. 927.

(3) Ἰννοκέντ. Γ', *Epistulae*, 15, 69.—Γρηγοροβλου-Δάμπρου, *Ἰστ. πόλ. Ἀθηνῶν*, Β', 27, σημ. 2.

(4) *Acta et Diplomata Graeca*, τόμ. Γ', σ. 78.

(5) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, *Μολυβδόβουλλα ἐν Βυζαντ.* *Zeitschrift*, τόμ. XVII, 186, καὶ διόρθ. *Litkaev*, σ. 674 αὐτόθι.

χαὴλ Η' τοῦ Παλαιολόγου καὶ λογοθέτην τοῦ δρόμου, περὶ ἀποδόσεως τοῖς μοναχοῖς τοῦ κατὰ τὸ χωρίον Κρουποῦς παρὰ τὴν Βοιβηΐδα λίμνην κειμένου μονυδρίου τοῦ Ἀγ. Νικολάου, ἐπειδὴ κατεκλύσθησαν αἱ ἀρόσιμοι αὐτοῦ γαῖαι ὑπὸ τοῦ βάλλον, καὶ τοῦ μονυδρίου τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, κειμένου παρὰ τὸ χωρίον Μεγάλην. Ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ διατάσει, ἵνα παρὰ τῆς ἐν Ἀλμυρῷ διακειμένης μονῆς τοῦ κτῆ Ἰλαρίωνος ὁ ἡθελίς κεφαλαιζεύων μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ εἰσπραχθῶσι τὰ 23 ὑπέρυπυρα, ἅτινα ὡς δημόσιον φόρον ἐπλήρωνεν ἡ μονὴ αὕτη, προσερχόμενα ἐξ ἀγορᾶς ἀμπέλων ἐν Ἀλμυρῷ, τοῦ Μορίβορι, τὰ εἰς τὴν Μαγούλαν μετὰ τῆς ἐκεῖσε ἐκκλησίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἅτινα ὑπέρυπυρα εἶχον ἀφεθῆ τῇ μονῇ καὶ ὑπὸ τῶν πρῶην δεσποτῶν Μανουὴλ καὶ Μιχαὴλ<sup>(1)</sup>. Φαίνεται δ' ἐκ τούτου ὅτι εἶχεν εὐρυτέραν ἀκτῖνα δικαιοδοσίας τῆς ἐπαρχίας Ἀλμυροῦ, περιλαμβάνουσαν τὰς ἐπαρχίας Φερῶν, Φαρσάλων, Ἰπῶς καὶ Δημητριάδος.

Τῷ δὲ 1267 ἐξεδόθη ἕτερον ἀργυρόβουλλον τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου Νιζηφόρου προσεπιζυροῦν τὴν μονὴν τοῦ κτῆ Ἰλαρίωνος ἐν Ἀλμυρῷ τῇ μονῇ Μαζουνιτίσης ὡς παραλαύριον αὐτῆς<sup>(2)</sup>.

Τῷ δὲ 1272 ἐξεδόθη ὑπόμνημα μηνὶ Ἰουλίῳ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ, δι' οὗ προσεπιζυροῦνται τῇ μονῇ Μαζουνιτίσης τὰ διάφορα αὐτῆς κτήματα, ἀναφέρεται δ' ἐν αὐτῷ ἡ φράσις «*ὀλοκοπιναρέα ἄλμυριοπιναρέα*», συνήθως κατὰ τοὺς τότε χρόνους, δι' ἧς ἐδηλοῦτο ἡ ἀξία τῶν χρυσῶν νομισμάτων, κανονιζομένων ἐκ τῆς ἀγορᾶς τοῦ Ἀλμυροῦ· ὀλοκόπινα δ' ἠλέγοντο τότε τὰ χρυσᾶ νομίσματα, οἷονεὶ ὀλοκόπινα. Ἐπίσης δ' ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγράφῳ καὶ ἐν τοῖς προαηρίοις τῆς Ζωῆς Στεφάνου Συροπούλου (1272 Σεπτέμβριος), τῶν ἀδελφῶν Κωνσταντίνου καὶ Ἰωάννου Κατσιδῶνη, κατοίκων Βελεστίνου (Μάϊος 1272), τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχοντίτη, τῶν Δρυανοβασιτιῶν (1272), τοῦ Μαρίνου καὶ τοῦ Νικολάου Βάρδα (Δεκέμβριος, 1272) κλπ. ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐπαρχία

(1) *Acta et Diplomata*, τόμ. IV, I, 387-388. *Μαγούλα*, λέξις σλαβονική=Μογιλα=λοφίσκος. Εἶναι δὲ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο τεχνητὰ γηλοφικὰ ἐπάργματα ἐν Θεσσαλίᾳ, περιχλωροῦντα προϊστορικούς συνοικισμούς. Χωρίον δὲ Μαγούλα ἔκειτο ἐν τῇ νῦν Ἀϊδινιώτικῃ Μαγούλᾳ τοῦ Ἀλμυροῦ, ἐνθα λείψανα βυζαντινὰ καὶ ἐρείπια ἐκκλησίας φαίνονται.

(2) *Acta* κλπ. IV.

χία Ἀλμυροῦ ἐκκλησιαστικῶς ἦν ἠνωμένη τῇ ἐπισκοπῇ Δημητριάδος· διὸ καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἐγγράφοις ἀναφέρεται ὁ ἐπίσκοπος Δημητριάδος καὶ Ἀλμυροῦ *Μιχαὴλ* καὶ πρωτοσύγκελλος καὶ ὅτι τινὰ τῶν ἐγγράφων τούτων ἐγράφησαν διὰ χειρὸς τοῦ αὐτοῦ ἀρχιερέως ἐν Δημητριάδι, «διὰ τὸ μὴ εἶναι δημόσιον ταβουλλάριον ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Δημητριάδος», τὰ δὲ τελευταῖα «διὰ χειρὸς ταβουλλάριου τῆς πόλεως Ἀλμυροῦ, τοῦ πανευλαβεστάτου κῆρ Κωνσταντίνου Ραγκαβέ»<sup>(1)</sup>. Ἐν δὲ τῇ νομισματικῇ συλλογῇ Ἀλμυροῦ ἀπόκειται μολυβδόβουλλον τοῦ ἐπισκόπου Δημητριάδος Νικολάου Βλαττῆ, μνημονευομένου ἐν ὑπομνήματι τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου περὶ τῆς μονῆς Μακρυντίσσης καὶ ἀκμάσαντος κατὰ τὰ ἔτη 1230—1240<sup>(2)</sup>. Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα ἡ ἐπιτοχία Ἀλμυροῦ ἐκκλησιαστικῶς ἦν ἠνωμένη τῇ ἐπισκοπῇ Δημητριάδος.

Ἐν ἔτει δὲ 1278 ὁ τῶν Νέων Πατρῶν δεσπότης Ἰωάννης ὁ Ἀνανεώσας τὴν μετὰ τῶν Φράγκων συμμαχίαν ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν, οἵτινες ὑπὸ Ἰωάννην τὸν Συναδητὸν καὶ Μιχαὴλ τὸν Καβαλλάριον καταλαμβάνοντες τὴν Δημητριάδα καὶ τὸν Ἀλμυρὸν ἠπαύλου τὴν Μεγαλοβλαχίαν. Οἱ δύο στρατοὶ συνητήθησαν περὶ Φάρσαλον καί, γενομένης μάχης, ἠττήθησαν κατὰ κράτος οἱ Βυζαντινοί, ὁ Συναδητὸς ἠχμαλωτίσθη, ὁ δὲ Καβαλλάριος πληγωθεὶς καιρίως ἀπέθανεν ἐν Θεσσαλονίκῃ<sup>(3)</sup>.

Τῷ δὲ 1289 ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος προσεπικυρῶν ἐν τινὶ χρυσοβούλλῳ (1289 Μάρτιος) τὰ κτήματα *Μαυρίας* τῆς Ἐλεούσης, μονῆς κειμένης ἐν τῇ περιουσίᾳ Φαναρίου καὶ ἐπονομαζομένης τῆς Λυκουσάδος ἐν Θεσσαλίᾳ, μετὰ τὰ ἐν τῷ θέματι Βουναίνης ἀναφερόμενα κτήματα προστίθησιν· «ἔτι τε εἰς τὸν τόπον τοῦ Ἀλμυροῦ χωρίον ἢ Μαγοῦλα καὶ οἱ Σμισαράτοι λεγόμενοι σὺν τῇ ἐκείσῃ γῆ τῶν Λεβαχάτων καὶ τῶν Ἰαρονάτων»<sup>(4)</sup>.

(1) Acta κλπ. IV. 1, p. 357—361.

(2) Ν. Γ. Γιαννοπούλου, *Μολυβδόβουλλα, κλπ. ἐν Byzant. Zeitschrift*, τόμ. XVII, σ. 133—135, πίν. ἀρ. Γ'.

(3) Ἐξεδόθη ὑπὸ Σπυρ. Η. Λάμπρου ἐν *Δελτίῳ Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρ.* τόμ. Β' καὶ *Acta κλπ.*

(4) Τὸ δὲ χωρίον *Μαγοῦλα* εἶναι ἢ γυν *Ἀθηνιώτικη Μαγοῦλα* πρὸς Μ. τοῦ Καρυμναίου.

Τῷ δὲ 1307 ἐληλατήθη ὁ Ἀλμυρὸς μετὰ τῆς Σκοπέλου ὑπὸ Φερδινάνδου τοῦ ἀνεπιού τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, ἀποσταλέντος παρὰ τοῦ θείου αὐτοῦ, ἵνα προσοικειωθῇ τοὺς Καταλανοὺς ἐν Θράκῃ, ὅπου διέτριβε τότε ἡ Καταλανικὴ Ἑταιρεία, ἣτις εὕρισκομένη ἐν μεγάλῃ διχονοίᾳ καὶ στάσει μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῆς εἶχε ζητήσει τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Φρειδερίκου τοῦ Β' (1). Προσελθὼν δὲ εἰς αὐτοὺς ὁ Φερδινάνδος μετὰ τεσσάρων γαλερῶν καὶ δύο ἄλλων πλοίων ἐν Καλλιπόλει ὑπέδειξεν αὐτοῖς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ βασιλέως καὶ ἐζήτησε νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτόν· μὴ ἐνδόντων δ' αὐτῶν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Φερδινάνδου ἕνεκεν τῆς μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν διχονοίας, οἵτινες ἤρξαντο νὰ φρονεύωσιν ἀλλήλους, καὶ φοβηθεὶς περὶ τῆς ἰδίας ζωῆς αὐτοῦ ἀνεχώρησεν ὁ Φερδινάνδος εἰς Θάσον, ἐνθα εἶρε τὸν Μουντάνερ, ἓνα τῶν ἀρχηγῶν αὐτοῦ, μετ' οὗ ἀπέπλευσε μετὰ τεσσάρων γαλερῶν καὶ δύο ἄλλων πλοίων καὶ λεηλατήσας καθ' ὁδὸν τὸν Ἀλμυρὸν καὶ τὴν Σκόπελον καὶ πυρπολήσας πᾶν ὅ,τι ἠδυνήθη νὰ εὔρη ἐξ ἐκδικήσεως ἐπὶ τῇ ὕβρει, ἣν εἶχεν ὑποστῆ, ἀπεβιβάσθη εἰς Χαλκίδα. Ἐκεῖ δὲ τῇ ὑποκινήσει τοῦ Γάλλου ναυάρχου de Ceroy συνελήφθη ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ παρεδόθη μετὰ τοῦ Μουντάνερ αἰχμάλωτος εἰς τὸν βάϊλον τῆς Εὐβοίας καὶ τοὺς ἄλλους τριτημορίου, ἀρπαχθέντων καὶ τῶν θησαυρῶν τοῦ Μουντάνερ ὑπὸ τῶν Βενετῶν. Ὁ δὲ Γουίδων Β', δούξ τῶν Ἀθηνῶν, βαρέως προσβεβλημένος ἕνεκα τῆς δηλώσεως τοῦ Ἀλμυροῦ, ὑποκειμένου εἰς τὸ δουκάτον Ἀθηνῶν (2), καὶ πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ceroy παρέλαβε τὸν αἰχμάλωτον βασιλόπαιδα, ὃν ἐνέκλεισεν εἰς τὴν Καδμεῖαν ἐν Θήβαις, εἰς τὸ φρούριον δηλ. τοῦ Σαῖντ - Ὀμέρ (3).

Τῷ δὲ 1308 ἡ Καταλανικὴ Ἑταιρεία ὑπὸ τὸν στρατάρχην αὐτῆς Ceroy, ὃς ἀντιπρόσωπον Καρόλου τοῦ Βαλεσιακοῦ, προελθοῦσα

(1) Ὁ Γρηγορόβιος (*Ἱστορία πόλ. Ἀθηνῶν* Α', 559) εἶπει ὅτι ὁ Φερδινάνδος ἦτο ἐξάδελφος τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Φρειδερίκου Β'.

(2) Ὁ Ἀλμυρὸς τότε ὑπήγετο εἰς τὸ δουκάτον Ἀθηνῶν, διότι, ἀποθανόντος τοῦ δεσπότη Νέων Πατρῶν καὶ σεβαστοκράτορος Κωνσταντίνου, τὸν ἀνήλικον υἱὸν αὐτοῦ ἐπετρόπευσεν ὁ δούξ Ἀθηνῶν Γουίδων ὁ Β' δούξ Ἀθηνῶν.

(3) Thomas, *Diplomatarium Veneto-Ievaniticum*, Α', 48—53. Πρβλ. Miller-Λάμπρου *Ἱστορ. Φραγκοκρ. Α'*, 307.

πρὸς νότον ἐκ Κασσανδρείας, ὅπου ἦτο κατεσκηνωμένη, καὶ διωκομένη ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ Χανδρηνοῦ διήλασε τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐτράπη τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν ἄγουσαν (1). Ἀπετελεῖτο δὲ τότε ἡ ἔταιρεία αὕτη ἐκ πεζῶν καὶ ἰππέων ἀνερχομένων εἰς ὀκτακισχιλίους καὶ πλέον ἄνδρας ἐκ παντοίων συγκεκμημένων ἔθνων. Οὕτως ἀμφεκομένη εἰς Θεσσαλίαν διεχέμασε μετὰ τὸν Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης παρὰ τὸν Πηνειὸν μέχρι τοῦ ἔτους 1309, ὅτε μετὰ τὸν ἀπ' αὐτῆς χωριστὸν τῶν Τούρκων συμμάχων εἰσήλασεν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Θεσσαλίαν. Ὁ δὲ κατέχων τότε αὐτὴν Ἰωάννης Ἀγγελος, σεβαστοκράτωρ Μεγαλοβλαχίας (Θεσσαλίας), διατελῶν ἄλλοτε ὡς ἀνήλικος ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ δουκὸς Ἀθηνῶν Γουέδωνος, ἀνίσχυρος ἤδη ν' ἀντεπεξέλει κατὰ τοῦ ληστρικοῦ τοῦτου στίφους τῶν Καταλανῶν, ἐσυνθηκολόγησε μετ' αὐτῶν κατὰ τὴν συμβουλήν τῶν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτοῦ ἰσχυρῶν, ἀναγκασθέντος ἤδη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ τοῦ στρατηγοῦ Χανδρηνοῦ.

Ἐνεκεν λοιπὸν τῆς ἀτυπῆς ἀποθηρευθείσης ἤδη Καταλανικῆς Ἐταιρείας πρὸς τοὺς ἐγγυοίους κατοίκους, ἦτις καὶ παρὰ τὴν συνθήκην μετὰ τοῦ δεσπότη τῆς Θεσσαλίας Ἰωάννου ἐξηκολούθει δημοῦσα καὶ καταστρέφουσα αὐτήν, βιουρθεὶς ὁ Σεποῦ ἀνεχώρησε τῇ 9 Σεπτεμβρίου 1309 *λάθρα* ἐκ τοῦ στρατοπέδου καὶ ἐπιβιβασθεὶς ἐπὶ τῶν ἐν τινι λιμένι τῆς Θεσσαλίας, πιθανῶς τοῦ Ἀλμουροῦ, ἰπποζουπῶν γαλερῶν αὐτοῦ ἀνεχώρησεν εἰς Γαλίαν. Ἡ δὲ Ἐταιρεία πλήρης ὀργῆς διὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σεποῦ, μείνασα ἤδη ἄνευ ἀρχηγοῦ, ἐφάνευσεν 14 ἐκ τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν δουλοφονίαν τοῦ Βεργγαρίου Ροζαφόρτε καὶ ἐξέλεξεν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς δύο ἰσπότης ὡς ἡγέτας, ἓνα Ἀλδάλιδον (= ὀδηγόν) (2) καὶ ἓνα Ἀλμουργάβαρον. Ἐκα-

(1) Νικηφόρου Γρηγοροῦ, VI, 6, σ. 216.—Θεοδούλου ἐν τῷ *Προσβετικῷ* ἐγκώμιον τοῦ Χανδρηνοῦ, ἐκδ. Boissonade, *Anecdota Graeca*, B', 188 καὶ ἐ. Πρὸ τοῦ Χανδρηνοῦ εἶχε διορισθῆ ἀρχηγὸς τῶν κατὰ Καταλανῶν στρατευμάτων ὁ Ἀγγελος Παλαιολόγος. Τὸν δὲ Χανδρηνοῦ τὸ Χρονικὸν Γαλαξειδίου ὀνομάζει Ἀνδρέαν ἢ Ἀνδρῆικον, ἀντικαταστήσαντα Ἀγγελον τὸν Παλαιολόγον (Κ. Σάθα, *Χρονικὸν Γαλαξειδίου* Ἀθῆναι, 1865, σ. 205 καὶ 225). Ἡ δίωξις τῶν Καταλανῶν ὑπὸ τοῦ Χανδρηνοῦ ἐφθασε μέχρι Θεσσαλίας, ὅπου γενομένης μάχης, ἠττήθησαν οὗτοι. «Ὁδὸν αὐτοῖς ἀμύνειν ἠδύνατο Θετταλοὶ καὶ πρὸς τοσοῦτον παραβάλλεσθαι κληθὸς (Boissonade, *Anecdota Graeca*, tom. II, Paris, 1830, σ. 188—211).

(2) *Aldeidun*, λέξις ἀραβικῆ σημαίνουσα τὸν ὀδηγόν. Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ

λεῖτο δὲ ἡ ἐξ Ἰσπανῶν, Καταλάνων, Σικελῶν, Ἀραγωνίων, Βουλγάρων καὶ Τούρκων συγκεκμημένη καὶ περιπλανωμένη ἀνὰ τὴν Θεσσαλίαν τότε μισθοφορικῆ αὕτη Ἐταιρεία «*Ἐθνητῆς στρατιᾶ τῶν Φράγκων ἐν Ρωμανίᾳ*», ἔχουσα ὡς ἔμβλημα ἐν τῇ σημαίᾳ αὐτῆς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, ἐρίππου (1).

Ὁ δὲ Νικηφόρος Γρηγοροῦς, χρονογράφος, μαρτυρεῖ ὅτι ἐπὶ ἐν ὀλόκληρον ἔτος ἔμεινεν ἡ Καταλανικὴ Ἐταιρεία ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐδρίσκουσα λείαν πλουσίαν ἐν αὐτῇ εἰς διατροφὴν καὶ λάφυρα. Οἱ δὲ Μεγαλοβλαχῖται (Θεσσαλοὶ) μεγιστᾶνες ἐλπίζοντες ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Βαλθέρου (Γουαλθήρου, Gautier) τοῦ ἐκ Βριέννης, προθύμως ἐδέχθησαν τὰ ληστρικὰ ταῦτα στίφη (2). Τέλος κατώρθωσεν ὁ δεσπότης καὶ σεβαστοκράτωρ Νέων Πατρῶν Ἰωάννης Ἀγγελος νὰ καταπέισῃ διὰ δώρων καὶ πολλῶν ὑποσχέσεων αὐτοὺς ν' ἀπέλθωσιν ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ δούς εἰς αὐτοὺς ὀδηγούς, ἵνα ἀγάγωσιν αὐτοὺς εἰς Βοιωτίαν καὶ Ἀχαΐαν. Ἡ Ἐταιρεία διήλασε τὸ ἔαρ τοῦ 1310 διὰ τῆς Βλαχίας (Θεσσαλίας), ἣν ὁ Muntaner καλεῖ: «*ἰσχυροτάτην τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου, οἰκουμένην ὑπὸ λαοῦ ἀχαλινώτου*» (3), πρὸς τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Φωκίδα.

Ἀγνοοῦμεν δέ, ἂν ὄντως ἐκ Θεσσαλίας οἱ Καταλάνοι εἰσέβαλον διὰ τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Φωκίδα, καθ' ἃ ἱστοροῦσιν οἱ Γρηγοροῦβιος καὶ Μίλλερ (4). Ὁ δὲ Νερούτσος λέγει λίαν ὀρθῶς ὅτι: «*ἀπαρὰ τοῦ συγκεκμημένου χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου καὶ τῶν ἐσφαλμένως ἱστορηθέντων ὑπὸ Νικηφόρου Γρηγοροῦ παραπεισθεὶς ὁ Κάρο-*

ἀρχηγοὶ τῶν Ἀλμουγαβάρων. Amari, *Vespro Siciliano*, τόμ. Α' σ. 235.—Γρηγοροῦβιου-Λάμπρου, *Ἱστορ. πόλ. Ἀθηνῶν*, τ. Β', σ. 16, σημ. 1.

(1) Τὸ Χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου καλεῖ αὐτοὺς *Ταραγῶνας καὶ Ταραγωνάτας* (Κ. Σάθα, σελ. 205 καὶ 225). Οὕτω καὶ ὁ Χαλκοκονδύλης (Α' σ. 9 καὶ 10, ἐκδ. Παρισίων), ἦτοι Ἀραγωνίους.

(2) Νερούτσου, *Χριστ. Ἀθῆναι ἐν Δελτ. Ἱστ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας*, Δ'. 127.

(3) Τὴν ἀγριότητα τῶν οἰκούντων τὴν Θεσσαλίαν, λεγομένην τότε *Μεγαλοβλαχίαν*, Βλάχων ἀναφέρει καὶ ὁ Ἰουδαῖος ῥαββίτιος Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης, μεσοῦντος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος.

(4) Γρηγοροῦβιου-Λάμπρου, *Ἱστορ. πόλ. Ἀθηνῶν*, Β', 18.—Miller-Λάμπρου, *Ἱστορ. Φραγκοκρατίας*, Α', 317.

λος Ηορτί ἔγραψεν δι οἱ Καταλῆνοι προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ δουκὸς Ἀθηνῶν ἦλθον εἰς Βοιωτίαν», ὅπερ θεωρεῖ ἀπίθανον. Ὁ δὲ Miller ἀναφέρει ὅτι οἱ Καταλῆνοι διελθόντες τὸ στενὸν τῆς Φούρκας ἦλθον εἰς Λαμίαν.

Ἀηλίκου δ' ὄντος τοῦ σεβαστοκράτορος Νέων Πατρῶν Ἰωάννου Β' Ἀγγέλου, εἶχε τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου Νέων Πατρῶν ἐποπτείαν ὁ προκάτοχος Βαλθέρος τοῦ ἐκ Βριέννης δούξ Ἀθηνῶν Γουίδων Β', ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν· ἤδη δέ, ἀνδρωθέντος αὐτοῦ καὶ ὄντος ἀτέκνου καὶ ἀσθενικοῦ, εἶχε συνομολογηθῆ συμμάχια τριπλῆ μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου, τοῦ δεσπότη Νέων Πατρῶν Ἰωάννου Β' Ἀγγέλου καὶ τῆς δεσποίνης τῆς Ἀρτης ἐπὶ τῷ σκοπῷ ν' ἀποκρούσωσιν ἐνόπλιος πᾶσαν τυχὸν ἀπόπειραν κατοχῆς ὑπὸ τοῦ δουκῆτος τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου Νέων Πατρῶν μετὰ τὸν θάνατον Ἰωάννου τοῦ Β' Ἀγγέλου. Ὁ δὲ νέος δούξ τῶν Ἀθηνῶν Βάλθερος ὁ ἐκ Βριέννης ἐπεχείρησε νὰ προσοικειωθῆ τὴν συμμάχια τῶν μισθοφόρων Καταλάνων ἐπὶ ἀδρόμῳ μισθῷ πρὸς κατάκτησιν τῆς Θεσσαλίας. Ἡ συμφωνία ἐγένετο κατὰ μὲν Νικηφόρον τὸν Γρηγορᾶν ἐν Θήβαις (τῆς Βοιωτίας), κατὰ δὲ τὸν Miller ἐν Ζητούνῳ (Λαμία)<sup>(1)</sup>. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Γρηγοροβίος ἀναφέρει ὅτι: «πολλοὶ ὑπάρχουσιν οἱ συνηγοροῦντες ὅτι ὁ δούξ δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἀγαλίνους ἐκείνους μαχίμους νὰ εἰσορμήσωσιν εἰς μέσην τὴν χώραν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσιν τοῦ δουκῆτος, τὰς Θήβας, ἀλλ' ἐθεώρησε πρόπον νὰ συνενωθῆ μετ' αὐτῶν κατὰ τὰ βόρεια σύνορον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ πλησίον τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου»<sup>(2)</sup>.

Κατὰ ταῦτα δὲ δυνάμειθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ Καταλῆνοι δὲν διήλθον τὴν Ὀθρυν πρὸ τῆς συμφωνίας. Ἐπομένως ἀβίβητα εἶναι τὰ ἱστορούμενα ὑπὸ τοῦ Muntaner, ὅτι οἱ Καταλῆνοι ἀφίκοντο εἰς τὸ

(1) Ἐκ τοῦ συγκεχυμένου Χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσονται τὰ γεγονότα ταῦτα ἐν σχέσει μετὰ τῆς ὑπὸ Βαλθέρου συμφωνίας καὶ τῶν Καταλάνων ἐν Ζητούνῳ καὶ εἶτα τῆς στρατείας αὐτοῦ κατ' αὐτῶν τῷ 1311, ὅτε εἶχον συγκεντρωθῆ ἐν τῇ πεδυνίδι Ζητουίνου οἱ φράγκα ὑπὸ τῶν Βάλθερον, ἐν οἷς καὶ ἐγγώριοι Ἕλληνες, ὀνομαζόμενοι ὑπὸ τοῦ Χρονικοῦ Ἐπαχτίαις, Γαλαξειδιῶται, Λοιδωρικειῶται, καὶ ἄλλοι χριστιανοί.

(2) Γρηγοροβίου—Λάμπρου Ἰστ. πάλ. Ἀθηνῶν Β', 20.

δουκῆτον Ἀθηνῶν, ἐνθα ὁ Βάλθερος ἐδεξιώθη αὐτούς· ἐπίσης δ' ἐσφαλμένα εἶναι τὰ ὑπὸ Νικηφόρου Γρηγορᾶ ἱστορούμενα, ὅτι προσκληθέντες οἱ Καταλῆνοι εἰσῆλθον εἰς Θεσσαλίαν, εἰς Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν παρ' τὰς Θήβας. Καὶ ἐπειδὴ ἐξ ἐνὸς ἐγγράφου, δι' οὗ ὁ δούξ Βάλθερος ἐδωρήσατο εἰς τὸν Βενετὸν Ἰωάννην Κουίρῖνον (Zuan Guirin) γαίας περὶ τὸν Πτελεόν, ἀνηκούσας εἰς τὴν μονὴν Κικυνήθου, ἐχούσας δὲ ἀξίαν χιλίων ὑπερπύρων, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὡς ὑποθήκην τῆς δωρεᾶς ταύτης τὴν μονὴν Cochinta (Κικύνηθον), χρονολογουμένου δὲ ἀπὸ 6 Ἰουνίου 1310, sotto la Gyrona (=Gyzona, κατὰ Miller, ἦτοι Ζητούνιον)<sup>(1)</sup>, ἐξάγεται ὅτι ὁ δούξ Ἀθηνῶν Βάλθερος εὗρίσκετο κάτωθι τοῦ Ζητουίνου ἐστρατοπεδευμένος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἤδη τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1310, ἔπεται ὅτι συμβολὴ μεταξὺ τῶν Καταλάνων καὶ τοῦ δουκὸς ἐγένετο κατὰ τὴν ὀρθότεραν γνώμην τοῦ Νερούτσου ἐν Φθιώτισι Θήβαις, σωζομέναις ἔτι, ὑπὸ τοῦ μεσάζοντος ἱππότη ἐκ Ρωσσελιῶνος (Rousillon) Ρογήρου Δελῶρ (Deslaur), διατελοῦντος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ. Ἐπομένως τὰς Θήβας τοῦ Γρηγορᾶ ἐννοητέας Θήβας τῆς Θεσσαλίας, αἵτινες ἐσφάζοντο ἔτι τότε, ὡς εἶπομεν, ἐνθα εἶχον συγκεντρωθῆ οἱ Καταλῆνοι.

Κατὰ δὲ τὴν συμφωνίαν ταύτην ἠξίωσαν οἱ Καταλῆνοι νὰ λάβωσι μισθὸν παρ' τοῦ δουκὸς ἀδρόν, ὃν καὶ παρεδέχθη οὕτως νὰ καταβάλῃ αὐτοῖς, ἦτοι ἕκαστος μὲν πάνοπλος ἱππεὺς συνεφωνήθη νὰ λαμβάνῃ 4 χρυσᾶς οὐγκίας, ἕκαστος δὲ πεζὸς μίαν οὐγκίαν χρυσῆν<sup>(2)</sup>. Προκατέβαλε δ' αὐτοῖς ὁ δούξ μισθὸν δύο μηνῶν.

Τῇ βοηθείᾳ λοιπὸν τῶν Καταλάνων καὶ τῶν συμπαρακολουθούτων αὐτοὺς Τούρκων, Βουλγάρων καὶ Σικελῶν ἠδυνήθη ὁ δούξ νὰ γίνῃ κύριος τῶν ἀκτῶν τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου καὶ ὑπὲρ τῶν τριάκοντα ὀχυρῶν πόλεων καὶ φρουρίων τῆς Θεσσαλίας.

(1) Γρηγοροβίου—Λάμπρου, Ἰστ. πάλ. Ἀθηνῶν Β', 20, σημ. 2. — Νερούτσου, Χριστ. Ἀθηνῶν. Δελτ. Ἰστ. Ἐταιρείας, Δ', 127, σημ. 2. — Miller, Ἰστορ. Φραγκοκρ., Α', 318, σημ. 1.

(2) Κατὰ τὸν Γάσσον Νερούτσον Χριστιανικαὶ Ἀθῆναι ἐν Δελτίῳ Ἰστ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρ. Δ', 128 σημ. 1) χρυσῆ οὐγκία εἶναι ἡ λεγομένη καταλανιστὶ Unce d'or, ἰσοδυναμοῦσα μὲ 12 1/2 φράγκα σημερινά. Κατὰ ταῦτα δὲ ὁ μισθὸς τῶν προσληφθέντων 1500 ἱππέων καὶ πεντακισχιλίων πεζῶν δὲν ὑπερέβαινε τὰς 9,000 χρυσᾶς οὐγκίας, ἦτοι 112,500 χρυσᾶ φράγκα σημερινά.

Τὸ χρονικὸν τοῦ Μωρέως λέγει ρητῶς περὶ τῆς συμφωνίας ταύτης καὶ τοῦ πολέμου τοῦ δουκὸς κατὰ τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων καὶ φρουρίων·

«*Νὰ μάχωνται τὴν Ρωμανζὰν καὶ τὴν Βλαχζὰν ἐπάρουσιν*

*Καὶ ὕσον ἐκερδήσασιν τοῦ Δομοκοῦ τὸ Κάστρον*

*Ἐσέβησαν εἰς σκάνδαλα καὶ εἰς μάχην γὰρ μεγάλην».*

Ὁ πόλεμος λοιπὸν διεξήχθη ἐπὶ ἕξ μῆνας πεισματώδης καὶ καταστρεπτικὸς ἐπεκταθεὶς τοῦλάχιστον μέχρι μέσης Θεσσαλίας καὶ ἐπήνεγκεν ἰσχυρὰν φθοράν, ὅπως ἐμαρτύρει ὁ σύγχρονος τότε Βενετὸς Μαριῖνος Σανούτος, λέγων ὅτι ἡ Θεσσαλικὴ Βλαχία, οὐσα εὐφορος καὶ πλουσία εἰς σιτηρὰ καὶ ἄλλα προϊόντα τῆς γῆς θὰ ἠδύνατο καὶ πάλιν γὰρ ἐξαγάγῃ τοιαῦτα, ὅπως ἄλλοτε ἐκ τῶν λιμένων Ἀλμυροῦ, Δημητριάδος καὶ τοῦ ὄρμου τῆς Lade<sup>(1)</sup>, ἐὰν ἐπανήρχετο εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν, πρὶν δηλώσῃ τὴν χώραν ὁ Βάλθερος Βοιέντιος ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Καταλάνων.

Μεταχειρισθεὶς λοιπὸν ὁ παλίμβουλος δουξ τὴν Ἐταιρείαν ὄργανον πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν του καὶ καταστὰς κύριος τριάζοντα καὶ πλέον φρουρίων καὶ πόλεων ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Φθιώτιδι, ἐπεδίωξεν ἤδη γ' ἀπαλλαγῇ αὐτῆς. Ἄφοῦ δὲ προηγουμένως ἐξέλεξε διακοσίους τῶν ἀρίστων ἰππέων καὶ 300 πεζοὺς ἐκ τῶν Καταλάνων, εἰς οὓς ἔδωκε μισθὸν καὶ γαίας πρὸς ἐνοίκησιν, τοὺς λοιποὺς ἀπέπεμψε, καίπερ ὀφείλων αὐτοῖς οὐ μόνον ἠθικὰς ὑποχρεώσεις πολλὰς, ἀλλὰ καὶ τεσσάρων μηνῶν μισθοῦς. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐπῆλθε ρήξις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ δουκός.

Δὲν μοὶ φαίνεται ὀρθὴ ἢ γνώμη τοῦ Miller ὅτι οἱ Καταλάνοι συμβληθέντες ἐν Λαμίᾳ μετὰ τοῦ δουκός διὰ τοῦ Ρογήρου Δελώρ (Deslaur) ἐπέστρεψαν διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, δι' ἧς εἶχον καταβῆ καὶ κατέλαβον τὸν Δομοκόν· διότι τὸ χρονικὸν τοῦ Μωρέως ἀναφέρει ρητῶς ὅτι, ἄφοῦ ἐκέρδησαν τοῦ Δομοκοῦ τὸ Κάστρον<sup>(2)</sup>

(1) Ὁ ὄρμος οὗτος ἀγνοεῖται νῦν. Οὕτως ὁ μὲν Σπ. Π. Λάμπρος ἐρωτᾷ, ἐν Ἰστ. πόλ. Ἀθῆν. ὑπὸ Γρηγοροβίου, Β', σ. 20, σημ. 4) μὴ εἶναι τὸ Λαδικὸν τοῦ δήμου Ὑπάτης; ὁ δὲ Νερούτσος (Χριστ. Ἀθῆν., Δελτ. Ἰστ. ἔτ. Δ', 123) λέγει ὅτι εἶναι ὁ ὄρμος τοῦ Λαύκου ἐν τῇ Θεσσαλικῇ Μαγνησίᾳ, ἀμαρτύρως ὅμως. Τὸ δ' ἀληθές ἀγνοεῖται ἢ Lade ποῦ ἔκειτο.

(2) Δὲν μοὶ φαίνεται πιθανὴ ἢ γνώμη τοῦ Miller ὅτι ἀφορμὴ τῆς ρήξεως

«*Καὶ ὕσον ἐκερδήσασιν τοῦ Δομοκοῦ τὸ Κάστρον,*  
*Εἰσέβησαν εἰς σκάνδαλα καὶ εἰς μάχην γὰρ μεγάλην»*

καὶ προῦκειτο ὁ δουξ μετὰ τῶν Καταλάνων γὰρ ὀδεύσασιν πρὸς τὸ Ζητούνιον (Λαμίαν) καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν γὰρ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν προτεύουσαν αὐτοῦ τὰς Θήβας τῆς Βοιωτίας, ἐπῆλθεν ἐν Δομοκῷ ἴσος μεταξὺ τούτου καὶ τῆς Λαμίας ἢ ρήξις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Καταλάνων, μὴ κρίναντος ἀναγκαίαν πλέον τὴν παρουσίαν τῶν Καταλάνων ἐν τῇ ἐντεῦθεν τῆς Λαμίας χώρᾳ αὐτοῦ. Φυσικῶς λοιπὸν πρέπει γὰρ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ κατὰ τῆς Μεγαλοβλαχίας (Θεσσαλίας) στρατείᾳ αὐτοῦ ὁ δουξ ἐτράπη διὰ Στυλίδος τὴν πρὸς τὸ Γαρδίκιον ἄγουσαν γενόμενος κύριος αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Πτελεοῦ, τῶν δύο Ἀλμυρῶν, ἐχόντων δύο σπουδαῖα κάστρα, καὶ τῆς Δημητριάδος· στραφεὶς δ' εἶτα πρὸς δυσμὶς κατέλαβε τὸν Βελεστῖνον, τὰ Φάρσαλα, ἄλλα τινὰ καστέλλια καὶ πολίσματα τῶν τε ἀκτῶν τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου καὶ τῆς ἔσω Θεσσαλίας καὶ εἶτα ἔφθασεν εἰς Δομοκόν, ὃν ἄφοῦ κατέλαβεν, ἔκρινεν εὐθὺς τὸν χρόνον γ' ἀπαλλαγῇ τῆς περαιτέρω ὀπηρεσίας τῶν Καταλάνων ἀπαιτήσας συγχρόνως γὰρ παραδώσωσιν αὐτῷ τὰ κυριευθέντα κάστρα καὶ λάφυρα. Ἡ δὲ Καταλανικὴ Ἐταιρεία βλέπουσα ἑαυτὴν ἀδικουμένην ὑπὸ τοῦ δουκός, ὅστις ἀγερώχως ἀπέπεμπε αὐτὴν ἐκ τῆς διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῆς αἵματος κατακτηθείσης Θεσσαλίας, συνάμα δὲ ὅτι καθυστέρει αὐτῇ 4 μηνῶν μισθοῦς, ἠναγκάσθη γ' ἀντιτάξῃ εἰς τὴν σκαιότητα ταύτην τοῦ δουκός τὴν δύναμιν τῶν ὄπλων αὐτῆς μέχρις ἐσχάτων ἀδυνατοῦσα ἄλλως τε γὰρ ἐξακολουθήσῃ τὸν πλάνητα καὶ περιπετειώδη αὐτῆς βίον τρεπομένη καὶ πάλιν πρὸς βορρᾶν διὰ μέσου χωρῶν ἐχθρικῶν ἀνευ πόρων καὶ ἀνευ ἐλπίδος τινὸς ἐγκαταστάσεως.

Τὸ χρονικὸν τοῦ Μωρέως ὡς αἰτίας τῆς ρήξεως ταύτης μεταξὺ τοῦ δουκός καὶ τῶν Καταλανῶν φέρει δύο :

α') Τὴν Φραγκικὴν ἀλαζονείαν, ἣν εἶχον ἰδίως οἱ ἰππῶται τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· καὶ

β') Τὴν κακὴν συμβουλίαν, ἣν ἔδωκαν εἰς τὸν δοῦκα ἄλλοι :

μεταξὺ τοῦ δουκός καὶ τῶν Καταλάνων ὑπῆρξεν ἡ κατοχὴ τοῦ Δομοκοῦ ὑπὸ τῶν δευτέρων. (Miller—Λάμπρου, Ἰστορ. Φραγκοκρατίας, Α', 318 καὶ ἐξῆς).

«Κ' ἐκεῖνος ἀπὸ ἀλαζωνιάς ὡς τὸ ἔχουσιν οἱ Φράγκοι  
 Ἄπὸ κακῆς τε συμβουλῆς ὁποῦ τοῦ Ἰδῶκαν ἄλλοι  
 Ἐβάλθη κ' ἐπολέμησε, τὸν πόλεμον ἐχάσεν (1)».

Ὁ δούξ λοιπόν, καθ' ἃ καὶ ὁ Νεροῦτσος ἀποφραίνεται, ὑπεκινήθη εἰς τὴν ἐκδιώξιν τῶν Καταλάνων καὶ ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ διακειμένου πρὸς αὐτοὺς βασιλέως Ροβέρτου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ (2).

Κατὰ ταῦτα λοιπόν ἡ ἔταιρεία ἐν τῇ νοτίῳ Θεσσαλίᾳ καταλαβοῦσα πολλὰ κάστρα ἀπήτει παρ' αὐτοῦ ταῦτα ὡς τιμάρια, ὅπως μείνη ἐν τῇ γῶρᾳ αὐτοῦ ὡς ὑποτελής. Τούτων δὲ τὴν παράδοσιν ἀπήτει ὁ δούξ. Ἐντεῦθεν λοιπόν ἐπῆλθεν ἡ μοιραία ρήξις. Οἱ μὲν Καταλάνοι ἐκράτησαν τὰ φρούρια ἐν τῇ νοτίῳ Θεσσαλίᾳ μέχρι Λαμίας, ὁ δὲ δούξ ἤρξατο τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα τοῦ 1310 νὰ πειρασθεύζηται διὰ τὸν κατὰ τῶν Καταλάνων πόλεμον (3). Ἐξήτησε λοιπόν βοήθειαν ἐξ ὅλων τῶν ὑπὸ τοῦ Φράγκου διατελουσῶν ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ τῶν Καταλάνων. Εἰς τὴν πρόσκλησιν δ' αὐτοῦ ἔσπευσαν ἅπαντες οἱ μεγάλοι τιμαριούχοι τῆς Ἑλλάδος (4). Πρὸς δὲ τούτοις τυχὸν ὁ δούξ τῆς συναιρέσεως Φιλίππου τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Γάραντος, τοῦ δεσπότη τῆς Ἀχαΐας, ἠδυνήθη καὶ τοὺς μεγιστᾶνας τοῦ πριγκηπάτου Ἀχαΐας, δηλαδὴ τῆς Πελοποννήσου, νὰ συναθροίσῃ εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς ἔταιρείας (5). Οὕτω προσῆλθον ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ ὁ δούξ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὁ μαρκίων τῆς Βοιωτίας, Ἀλβέρτος Παλλαβι-

(1) Χρον. Μωρέως στίχ. 5949 καὶ ἑ.

(2) Τῆ 1232. ἦτοι πρὸ 29 ἐτῶν, λέγει ὁ Νεροῦτσος (ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 129) τῇ βοήθειᾳ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου τῶν Καταλάνων εἶχεν ἀποσπασθῆ ἡ Σακελία ἀπὸ τοῦ Ἀνδηγαυοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Καρόλου Β' ἐνωθεῖσα τῇ βασιλείᾳ τῆς Ἀργυρώνος· διὰ τοῦτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Καρόλου βασιλεὺς Ροβέρτος, φοβούμενος τὰ ὅμοια παρὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι Καταλάνων, ὑπεκίνει κατ' αὐτῶν τὸν δούκα Βάλθερον.

(3) Γρηγορά, VII, α', 252.

(4) Τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ συγκεχυμένου Χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου: «Ἔρηται δὲ οἱ ὄλοι γέροι καὶ νέοι καὶ νὰ ἔρθοι οἱ βιαστικοὶ καταπάνου σιτοῖς κοινῶν... καὶ ἐρχόμενοι σὶν κάμπο τοῦ Ζητινίου» (Κ. Σάββα, Χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου, σ. 205).

(5) Ταῦτα ἀναφέρει καὶ τὸ Χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου. «Ἔστειλε γρηγορᾶς κπὶ μουλειτὰ οὐδὲ οἱ αἰεὶ ταῖς χώραις Ρούμελης καὶ Μωρέως».

τσίνη, ὁ ἀνθέντης τῶν Σαλώνων Θωμᾶς Γ', ὁ βαρῶνος τριτημόριος τῆς Εὐβοίας, Βονεράτιος Οὐζρωναῖος (de Verona) καὶ δύο ἄλλοι ἐν Εὐβοίᾳ δυνάσται, ὁ Γεώργιος Γκίζης, δυνάστης Τήνου καὶ Μηκόνου καὶ κύριος μιᾶς τῶν βαρωνιῶν τῆς Εὐβοίας, ὁ δυνάστης Λευκάδος, ὁ κόμης τῆς Κεφαλληνίας καὶ ἄλλοι. Συνελέγησαν δὲ 700 Γάλλοι ἱππότες καὶ οἱ συστρατεύσαντες μετὰ τοῦ δουκὸς Φράγκοι καὶ Ἕλληνες ἀνήρχοντο εἰς 6,400 ἱππεῖς καὶ εἰς πεζοὺς πλέον τῶν 8,000 (1), ἦτοι τὸ ἄνθος τῆς ἐν Ρωμανίᾳ ἱπποσύνης.

Ἡ δὲ καταλανικὴ ἔταιρεία ἠορίθμει τότε 8,000 ἄνδρας ἱππεῖς τε καὶ πεζοὺς, ἐν οἷς καὶ Θεσσαλοὶ αἰχμάλωτοι, στρατολογηθέντες ὑπὸ τῶν Καταλάνων διὰ τὴν περὶ τὸ τοξεύειν δεινότητα, καὶ Τούρκοι ἱππεῖς. Ἄπασα δ' ἡ στρατιὰ αὕτη οὔσα παλαιμάχος καὶ ἠσκημένη ἐν τοῖς ἀγῶσι δὲν ἦτο εὐκαταφρόνητος.

Ἡ μὲν λοιπόν στρατιὰ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηναίων Βαλθέρου ἦτο ἐπυροποπεδευμένη ἅπασα ἐν τῇ κἀτωθί τοῦ Ζητινίου πεδιάδι παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Φθιώτιδος καὶ Θεσσαλίας, ὅπθεν ἔμελλεν ὁ δούξ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Καταλάνους, ἵνα προφυλάξῃ τὰ στενὰ ἀπὸ τῆς εἰς τὴν γῶραν αὐτοῦ εἰσβολῆς αὐτῶν. Οἱ δὲ Καταλάνοι συνεκεντρώθησαν κἀτωθεν τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν περὶ τὸν Ἀλμυρόν, ὅπου ὠχυρώθησαν. Οὐδ' ἦτο δυνατόν ὁ δούξ, ὅστις καὶ πρὸ ἐνὸς ἔτους ἦδη, ὅτε ἐπεχείρει διὰ τῆς συμμαχίας τῶν Καταλάνων τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Θεσσαλίας, ἦτο ἐπυροποπεδευμένος ἐν Ζητινίῳ, καθ' ἃ εἶδομεν ἀνωτέρω, ν' ἀφήσῃ ἀνυπεράσπιστον τὴν εἴσοδον ἐκ Θεσσαλίας εἰς τὴν μεσημβρινὴν Φθιώτιδα διὰ Γαρδικίου - Στυλίδος εἰς Θερμοπύλας καὶ ἐκείνην, ἣτις ἄγει ἐκ Δομοκοῦ εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Θερμοπύλας (2). Τὸ δὲ Ζητινίον, ἦτοι ἡ νῦν Λαμία, ἀνέκαθεν ἦτο ἡ κλεῖς τῆς ἀπὸ Θεσσαλίας εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα πάσης εἰσβολῆς ἐχθρικής, ὁ δὲ κατέχων τὸ Ζητινίον (Λαμίαν) εἶναι κύριος ἀμφοτέρων τῶν ἐκ Θεσσαλίας εἰς Θερμοπύλας καὶ παρὰ τὸ Καλλίδρομον ὄρος ἀγρουσῶν διόδων (3). Διὰ

(1) Τοὺς ἀριθμοὺς τούτους ἀναφέρει ὁ Γρηγοράς (VII. τόμ. Α', σ. 252). Ὁ Μιντανερ ὁμοῦς ἀναφέρει 700 Γάλλους ἱππεῖς καὶ 21,000 πεζοὺς. (Πρβλ. Γρηγοροβίου - Λάμπρου, Ἰστ. πόλ. Ἀθην. Β', σ. 23, σημ. 2).

(2) Ἡροδ. Ζ', 196.

(3) Παράβ. Anton. Luch κερφίλ. Λαμία.



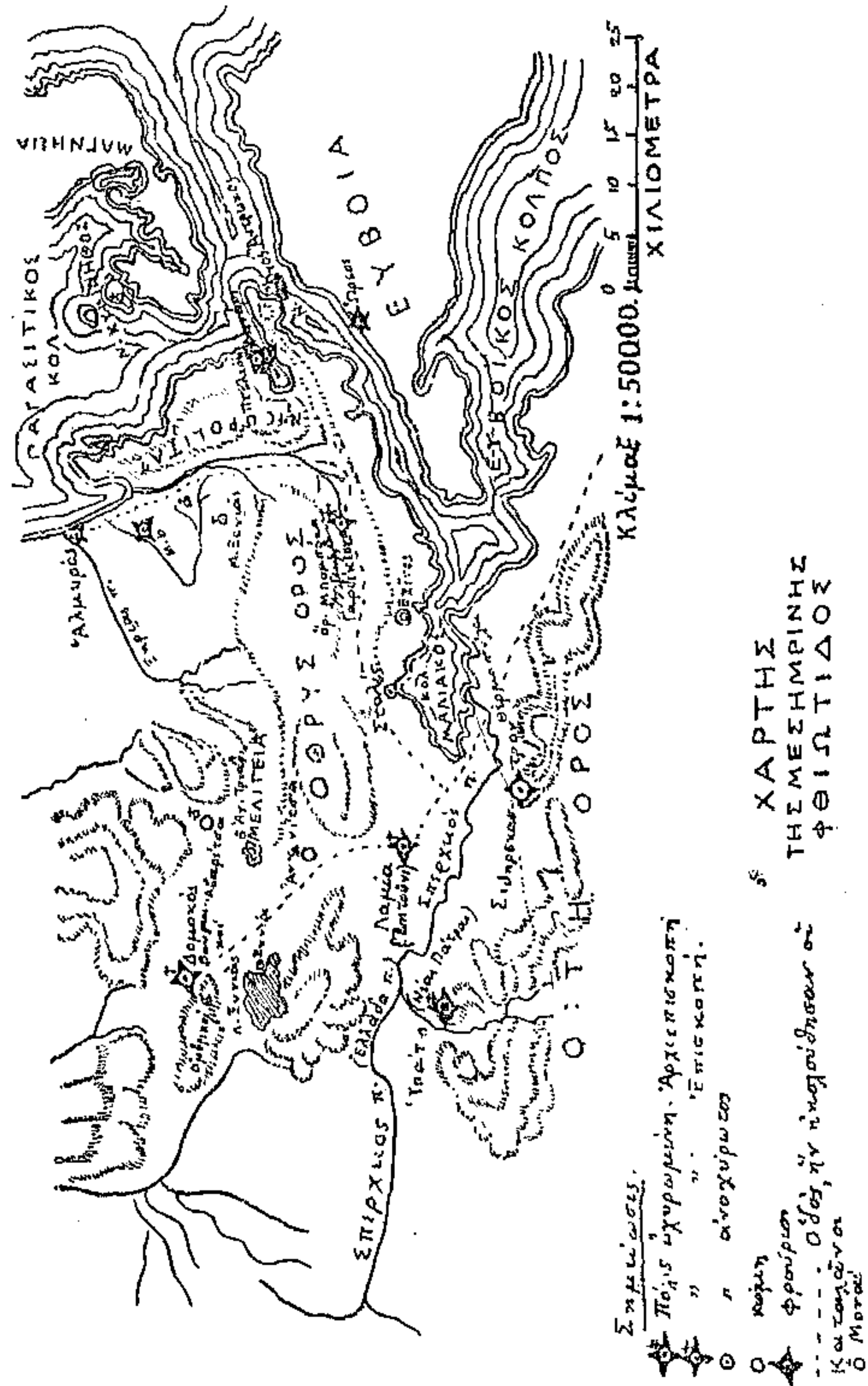
καὶ τὰ τεῖχη τῆς Λαμίας κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ τὰ τοῦ Ζητουνίου, ἅτινα τέλεια ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν σφίζονται, κατὰ τοὺς βυζαντιακούς χρόνους, ἦσαν σπουδαιότατα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Μαλίδος καὶ τῆς λοιπῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος (1).

Ἐὰν ὁ δούξ τῶν Ἀθηναίων, ὡς ἄλλος Λεωνίδας, ἐφύλασσε μόνον τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, οἱ Καταλάνοι ἠδύναντο, ὡς ἄλλοτε οἱ Πέρσαι, νὰ ὑπερφαλαγγίσωσιν αὐτόν, κατερχόμενοι εἰς Βοιωτίαν διὰ τοῦ Καλλιδρόμου. Κατέχων ὁμως τὸ Ζητούνιον καὶ τὴν πρὸ αὐτοῦ πεδιάδα, ἦτο κύριος ἀμφοτέρων τῶν ἐκ Θεσσαλίας εἰς μεσημβρινὴν Φθιώτιδα ἀγούσῶν διόδων καὶ ἠδύνατο νὰ παρακωλύσῃ πᾶσαν εἰσβολὴν τῶν Καταλάνων ἐκ Θεσσαλίας εἰς Βοιωτίαν. Ἡ γνώμη αὕτη ἐνισχύεται ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς σωζομένης διαθήκης τοῦ δουκός, συνταχθείσης πρὸ πέντε ἡμερῶν πρὸ τῆς μάχης ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ κάτωθι τοῦ Ζητουνίου, ἢτοι τῇ 10ῃ Μαρτίου 1311, περὶ ἧς κατωτέρω ὁ λόγος. Ἀποροῦμεν δὲ διὰ τὴν ὑπὸ στρατηγικὴν ἔποψιν ἀσυνεσίαν τοῦ δουκός, ἣν ἐπιρροτίζουσιν ἀδίκως αὐτῷ οἱ σύγχρονοι ἱστορικοί, ν' ἀφήσῃ καθήμενος ἐστρατοπεδευμένος κάτωθι τοῦ Ζητουνίου τοὺς Καταλάνους ἀμερίμνως εἰσβάλλοντας εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ, τὴν Βοιωτίαν, εἰς αὐτὴν δῆλα δὴ τὴν καρδίαν τοῦ κράτους αὐτοῦ τὰς Θήβας, καὶ νὰ θεᾷται αὐτοὺς ἀπαθῶς, εἴτα δ' ἐξορμῶν κατ' αὐτῶν ἐκ Ζητουνίου εἰς Βοιωτίαν καὶ προσβάλλον αὐτοὺς εἰς τὰ ἔλη τοῦ Κηφισοῦ!

Ἐπίσης δ' ἀποροῦμεν διὰ τὴν ἱστορικὴν ἔμμονὴν καὶ τὴν βαθεῖαν πίστιν τοσούτων συγχρόνων ἱστορικῶν εἰς τὰ ὑπὸ Νικηφόρου Γρηγοῦρα ἱστορούμενα περὶ τῆς μάχης ταύτης, γράψαντος μετὰ 50 ἔτη ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ καὶ δὴ ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν, τῆς γεωγραφίας τεθαμμένης οὐσης ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος, τὰς γεωγραφικὰς ἡμῶν γνώσεις ἀντλοῦμεν περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος μεσοῦντος τοῦ 13' αἰῶνος ἐκ τῶν ὁδοπορικῶν δύο ἀλλοειθῶν καὶ ἀλλοθρήσκων περιηγητῶν, τοῦ Ἰουδαίου Βενιαμὴν τοῦ ἐκ Τουδέλλης τῆς Ἰσπανίας καὶ τοῦ Ἀραβῶν Ἐδρισῦ.

(1) Πρᾶβλ. Antonio Rubió καὶ Lluich, *Pls castells Catalans de la Grècia continental*, ἐν Institut d' Estudis Catalans 1910, σ. 36). Τὴν στρατηγικὴν φύσιν τοῦ φρουρίου Ζητουνίου ἀνομολογεῖ καὶ ὁ Α. Rubió καὶ Lluich. (Πρᾶβλ. καὶ μετάφρ. τοῦ ἄνω συγγράμματος ὑπὸ Γ. Ν. Μαυράκη, Ἀθήναι 1912 σ. 52).

Ἐγράψαμεν δὲ τ' ἀνωτέρω, διότι βλέπομεν ὅτι οἱ νεώτεροι μεσαιωνοδίφαι μετὰ πεισμονῆς ἀκολουθοῦσι τὰ ὑπὸ Νικηφόρου Γρηγοῦρα πλημμελῶς ἱστορούμενα περὶ τῆς φονικωτάτης ταύτης μάχης, χωρὶς



ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ

νὰ ἐξετάσωσιν αὐτὴν ὑπὸ τοπογραφικὴν καὶ στρατηγικὴν ἔποψιν, ἐνῶ ἄλλως αὐτοὶ οὗτοι ἀνασκευάζουσι τόσῳ τὰ τοῦ Γρηγοροῦ, ὅσῳ καὶ τὰ τῶν ἄλλων συγχρόνων χρονογράφων ἡμετέρων τε καὶ ξένων ἀνακριβῶς ἱστορούμενα περὶ ἄλλων μαχῶν ἢ ναυμαχιῶν (1).

Κατὰ ταῦτα δὲ οἱ Καταλᾶνοι κατέχοντες μέχρι τέλους τὰς ἐν τῇ βορείῳ Φθιώτιδι ὀχυρὰς πόλεις οὐδεμίαν εἶχον ἀφορμὴν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς πέρας τῆς Ὀθρυος ὀχυρῆς θέσεις αὐτῶν καὶ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Βοιωτίαν κινδυνεύοντες νὰ ὑποστῶσι τὴν ἐπίθεσιν τοῦ καίτωθι τοῦ Ζητουνίου ἐστρατοπεδευμένου δουκός, ἡγουμένου ἰσχυροτάτης στρατιᾶς, ἣτις ποτὲ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι συνεζοτήθη ἐκ τῶν ἀρίστων καὶ μαχηωτάτων Φοίνικων ἱπποτῶν καὶ ἀξιολόγου μαιχίμου πεζικοῦ. Οὐδ' ἦτο ἄλλως δυνατὸν ὁ δούξ, παραφυλάττων τὸν τόπον τῆς διαστυρώσεως τῶν ἐκ Θεσσαλίας εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα ἀγουσῶν στενοποριῶν, νὰ μὴ ἀντιληφθῇ, ἢ ν' ἀφήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν διάβασιν ἐλευθέραν (2).

Ἴσως δὲ εἰς τὴν σύγκρουσιν ταύτην ἦλθη ὁ Γρηγοροῦς ἐκ τῆς ὁμωνυμίας τῶν περὶ τὴν Φθιώτιδα καὶ Βοιωτίαν τόπων. Ἀρχαιότατα ἤδη ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Θεσσαλῶν ἐξ Ἡπείρου εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ἐξηκοστῷ ἔτει μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, μέρος μὲν τῶν κατακτηθέντων ἰθαγενῶν πελασγικῶν πληθυσμῶν τῆς γῆρας ταύτης μετενίσταυσε εἰς Βοιωτίαν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἱερέων αὐτῶν συναποκομίσαν καὶ τὴν πατριῶν λατρείαν καὶ μετονομάσαν πόλεις, πεδιάδας καὶ ποταμοὺς ὁμωνύμως τοῖς ἐν Θεσσαλίᾳ, ἰδρῦσαν συγχρόνως καὶ ὁμώνυμα ἱερᾶ, μέρος δ' αὐτῶν διὰ τῆς ἐν Ἀργῇ συναφθείσης συνθήκης μεταξύ ἡττηθέντων καὶ κατακτητῶν περιέμεινε ἐν τῇ γῆρας ὡς πανέσται καὶ καλλιεργητὰ τῶν νέων κυρίων αὐτῶν. Οὕτω λοιπὸν ἔχομεν ἐν Βοιωτίᾳ πεδίον Ἀθαμάντιον, ὡς ἐν Φθιώτιδι, ποταμοὺς, Κουάριον καὶ Ἀμφρουσον, ὡς ἐν Φθιώτιδι, καὶ πόλεις Θήβας καὶ Κορώνειαν ὁμώνυμον δὲ ἱερὸν τῆς Ἰωνίας Ἀθηναῖς ἐν τε Φθιώτιδι

(1) Οὕτως ὁ Νικηφόρος Γρηγοροῦς (τόμ. Β', σ. 878) ὡς τόπον ναυμαχίας μετὰ τῶν Βενετῶν καὶ Γενουσησίων ὁρίζει τὸν Ὄρειον ἀντὶ τοῦ Ὄρειοῦ. (Πρὸβλ. Miller - Λάμπρου, Ἱστορία Φραγκοκρ. ἐν Ἑλλάδι, Α', σ. 310, σημ. 1).

(2) Πρὸβλ. Νερούτσου, Χριστ. Ἀθῆναι, ἐν Δελτῷ Ἰστ. καὶ Ἑθν. Ἑταιρ. τ. Δ', σελ. 130, σημ. 1.—Βουρτσέλα.

καὶ Βοιωτίᾳ (1). Οὐδόλως δ' ἀπίθανον ὅτι ἐκ τῶν 4 ποταμίων τῶν διαρρεόντων τὸ εὐκρονον Κρόκιον πεδίον, ὧν δύο μόνον τὰ ὀνόματα εἶναι γνωστὰ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, τὸ τρίτον νὰ ἔφερε τὸ ὄνομα Κηφισός, οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν γνωστὸν (2). Ὅτι λοιπὸν δὲν συμβάλλεται ἡμῖν ἡ ἱστορία, δύναται ν' ἀναπληρώσῃ ἢ ἀναλογίᾳ, ἢ γεωγραφία, ἢ στρατηγικῇ καὶ ἢ λογικῇ.

Ὁ δούξ λοιπὸν Βάλθερος ἐστρατοπεδευμένος ὢν ἐν Ζητουνίῳ, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, τῇ 10 Μαρτίου 1311 συνέταξε τὴν διαθήκην αὐτοῦ, σφραγισμένην ἔτι καὶ νῦν ἐν Τρικασίνοις τῆς Γαλλίας ἐπὶ προγαμηνῆς μετὰ κρημαστῶν κηρίων σφραγίδων, οἷονεὶ προαισθανόμενος τὸν θάνατον αὐτοῦ. Διὰ τῆς διαθήκης δὲ ταύτης ἐξεπλήρωσεν ἀπάσας τὰς υποχρεώσεις αὐτοῦ πρὸς τε τὴν γῆραν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ δουκὸς Γουλιέλμου Ματθίλδην, τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Ἰωαννέταν καὶ πολλοὺς τῶν ἀδελφῶν, ὅπου εἶχον ἀκολουθήσει αὐτὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκκληροδότησε δὲ εἰς διαφόρους ἐκκλησίας ἐν Παρθενῶνι, Θήβαις, Χαλκίδι, Κορίνθῳ, Ἀργεῖ, Λεβαδείᾳ, Δαυλείᾳ καὶ Βοδωνίτῃ διάφορα ποσὰ χρηματικά, εἰς δὲ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἰωάνναν τὴν Καστελλιονικὴν ἀνέθηκε νὰ κτίσῃ ἐν Ἀλητίῳ (Lecce) τῆς Ἰταλίας ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Λεονάρδου εἰς ψυχικὴν ὠφέλειαν αὐτοῦ καὶ τῶν προγόνων αὐτοῦ. Διόρισε δ' αὐτὴν ἐπίτροπον τῶν ἀνηλίκων τέκνων του Ἰσαβέλλης καὶ Βαλθέρου ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐν Ἑλλάδι, Ἀπουλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ κτήσεσιν αὐτοῦ ἐν τέλει δὲ διέταξεν ἵνα ὁ νεκρὸς αὐτοῦ κατατεθῇ ἐν τῇ ἐξῶθι τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τὴν ἀγούσαν ἱερὴν ὁδὸν εἰς Ἐλευσίνα κειμένη μονῇ τοῦ Δαφνίου, ὅπου ὑπῆρχον οἱ τάφοι τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ (3). Ἐν

(1) Ν. Γ. Γιαννοπούλου, Ἐπιγρ. ἑσαρχ. Ἀλμυροῦ ἐν Bull. de Corresp. Hellén. XV σ. 561.—Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Φθιωτικὴ πόλις Ἰωνίος ἐν Bull. de Corresp. Hellén. XVI, 473 καὶ ἑ.

(2) Ἴσως τοῦτο θὰ περιείχετο ἐν τῇ μεταξύ τῶν Ἀλέων καὶ Θηβαίων Φθιωτῶν ἀποφάσει τῶν ἐκ Δαρίου διατητητῶν περὶ ἀμφισβητουμένων ὄρειων, ἂν μὴ ὁ ἐσχάτως εὑρεθεὶς λίθος περιέχων τὰς πράξεις ταύτας δὲν ἦτο τεθραυσμένος ἀκριβῶς ἐν ᾧ τόπῳ κατονομάζονται τὰ ὄρια (Inscriptioes Graecae, τόμ. IX 2, σελ. X. Πρὸβλ. Perletzet, Bull. de Corresp. Hellén. XXV, 1901, σ. 347).

(3) Γρηγοροβίου - Λάμπρου, Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, Β' 23 - 29 — Miller - Λάμπρου, Ἰστ. Φραγκοκρ. ἐν Ἑλλάδι, Α', 332.—Νερούτσου, Χριστ. Ἀθῆν. Δελτ. Ἰστ. Ἑταιρ. Δ', 131.

ἔγγραφο συντάχθη ἐν Ζητουνίῳ (Giton) καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ μαρτύρων, οἱ ὅποιοι ἦσαν τότε ἐν Ζητουνίῳ, ἦτοι οἱ δυνάσται τῆς Ἰδύβοιας Ἰωάννης de Maisy καὶ Βονιφάτιος dalle Carceri καὶ ὁ Βάϊλος τῆς Ἀχαΐας Gilles de la Plainche (1).

Ὁ δούξ λοιπὸν Βάλθερος ἦτο ἐστρατοκεδευμένος κάτωθι τοῦ Ζητουνίου τῇ 10 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1311, καθ' ἃ εἶδομεν ἄνωτέρω. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐξεκίνησε κατὰ τῶν Καταλάνων, οἵτινες ἐναγωνίως ἀνέμενον τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ παρὰ τὸν Ἀλμυρόν, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι διστάζοντες καὶ συμποσούμενοι εἰς 3,000 περίπου ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Χαλίλ εἶχον ὄχυρωθῆ ἑκεῖ που πλησίον ἐπί τινος λόφου ὑποπεύοντες, κατὰ τὸν Muntaner, ὅτι ὁ μεταξὺ τοῦ δουκὸς καὶ τῆς ἐταιρείας τῶν Καταλάνων ἀγὼν ἀπέκρυπτε δόλον τινὰ καὶ ὅτι θὰ ἐπετίθεντο κατ' αὐτῶν, ἵνα τοὺς καταστρέψωσιν ἑκεῖ δ' ὄντες περιέμενον νὰ ἴδωσι τὴν ἐξβασιν τοῦ ἀγῶνος, ὥστε νὰ ἐπιπέσωσι σφάζοντες καὶ σκυλεύοντες.

Ἡ ὁδός, ἣν ἠκολούθησεν ἡ στρατιὰ τοῦ δουκὸς, δὲν εἶναι βεβαίως γνωστή, ἀφοῦ μάλιστα ἀμφισβητεῖται αὐτὸ τὸ πεδίων τοῦ πολέμου. Οὐχ ἦττον ὅμως ἠκολούθησε τὴν συντομωτέραν ὁδὸν διὰ Στυλίδος, Γαρδικίου εἰς Σούρπην, ἐνθα ἐκτείνεται πρὸς αὐτῆς τὸ εὐφορον Ἀθιμάντιον πεδίων καὶ ἐκεῖθεν προελάσας διὰ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἄλου, παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἀμφρύσου (Κεφαλώσεως νῦν) ἐφθασεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ἐνὸς τῶν τεσσάρων ποταμίων, ἅτινα διατρέουσι τὸ τεργνὸν καὶ εὐφορον Κρόκιον πεδίων, ἦτοι τὴν νῦν πεδιάδα τοῦ Ἀλμυροῦ (2). Ἐκ τῶν τεσσάρων δὲ τούτων ποταμίων δύο μὲν εἰ-

ναί γνωστὰ ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τὸ μὲν ἐν φέρον τὸ ὄνομα Ἀμφρύσου πηγάζει ἐκ τῶν προπόδων τῆς Ὀθρουοῦ, ἐφ' ἧς τὰ τεῖχη τῆς Ἄλου καὶ τοῦ Νοτίου Μεσαιωνικοῦ Ἀλμυροῦ, καὶ γύνεται μετὰ ἡμισείας ὥρας βραχὺν ροῦν εἰς τὴν θάλασσαν σχηματίζον κατὰ τὴν παραλίαν σχεδὸν μέχρις αὐτῶν τῶν πηγῶν αὐτοῦ ἔλη καὶ τέλματα ἀδιάβατα ὑπολανθάνοντα ὑπὸ πρᾶσινην πόαν καὶ βαθέα τέλματα καὶ γάνδακας, πλήρεις λιμναζόντων ὑδάτων (1). Τὰ ὕδατα δὲ τοῦ ποταμίου τούτου εἶναι ὑφάλμυρα καὶ ἐξ αὐτῶν παράγουσί τινες τὴν πόλιν Ἀλμυρὸς τοῦ μέσου αἰῶνος δαψύνοντες αὐτήν (2). Ἐὰν δὲ ὁ ποταμὸς οὗτος κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους ἐλέγετο Ἀλμυρὸς ἔνεκεν τῆς ιδιότητος ταύτης τῶν ὑδάτων αὐτοῦ δὲν γνωρίζομεν. Ἡ πόλις ὅμως τοῦ κάτω Ἀλμυροῦ, ἢ ροτίου, ἐξετείνεται κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου φθάνουσα μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Χωλορρεύματος καὶ μέχρι τῆς νῦν Ἀλμυριωτικῆς Μαρούλας, κάτωθι τῶν ἀμπελώνων τοῦ Ἀλμυροῦ, διαρροεμένη ὑπὸ τῶν τριῶν ποταμίων (3). Ἡ δὲ ἀκρόπολις αὐτῆς ἔκειτο ἐπὶ τοῦ λόφου, ἐνθα εἶναι τὰ εἑρείπια τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἄλου καὶ ὅπου σφίζονται σπουδαῖα εἑρείπια βυζαντιακοῦ φρουρίου. Ἐτερον δὲ φρούριον ἔκειτο ἐν τῇ παραλίᾳ, ὅπερ νῦν διασχίζει ἡ ἀπὸ Ἀλμυροῦ εἰς παραλίαν ἀμαξιτὸς ὁδός· τρίτον δὲ φρούριον ἔκειτο ἐν τῷ νῦν χωρίῳ Τσεγγελίῳ (4).

Τὸ δ' ἕτερον ἐκ τῶν συγγραφέων γνωστὸν ὄνομα ποταμοῦ εἶναι ὁ Κοκάριος, λεγόμενος καὶ Κουράλιος, παρὰ τὸν ὅποιον ἔκειτο τὸ πάλαι τὸ ἱερόν τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς. Ποῖον δ' ἐκ τῶν τριῶν ἄλλων ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦτο; Ἀγνοοῦμεν, ἅτε μὴ ὀρισθείσης εἰσέτι ἀκριβῶς τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Ἰτωνίου. Ἡμεῖς δ' ἀλλαχοῦ γράψαντες ὠρίσαμεν, ἄνευ ὅμως μαρτυριῶν ἐκ μνημείων, ὅτι ὁ Κοκάριος εἶναι ὁ νῦν Ξηριάς, ὅστις κατεσχόμενος ἐκ τῆς Ὀθρουοῦ παρὰ τὸ νῦν χωρίον

(1) Ν. Γ. Γιαννοπούλου *Φθιωτικά* σ. 5 καὶ 54.

(2) *Αὐτόθι* σ. 53. Καὶ τὴν πόλιν Ἄλος μετὰ διαλείας παράγουσιν οἱ νεώτεροι ἐκ τῶν ὑφαλμύρων ὑδάτων τοῦ Ἀμφρύσου, ἦτις μετωνομάσθη κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα Ἀλμυρὸς.

(3) Τοῦ αὐτοῦ, *Οἱ δύο μεσαιωνικοὶ Ἀλμυροὶ καὶ ὁ νῦν*, Ἐπιτηρ. Παρνασσῶ, II', 1901, καὶ ἐν ἀποσπάσματι σ. 25-27.

(4) Τοῦ αὐτοῦ, *αὐτόθι* σελ. 25.

(1) Ἐξεδόθη τὸ ἔγγραφο τοῦτο ὑπὸ d' Anbois de Jubainville, *Voyage pittoresque dans le département de l' Aube Troyes et Paris*, 1855, 332-40. — Ἐκεῖ δὲ τὸ ἔγγραφο τοῦτο ἐπισημασμένας δύο κηρίνας σφραγίδας, ὧν ἡ ἑτέρα φέρει τὴν ἐπιγραφήν: «Stigillum Bonifacii de Verona». Ἀρχεται δὲ διὰ τῶν λέξεων: «I. an de grace mil trois cens et once, lou maere H à dis jourz de mars, nous Gautiers, dux d' Ateinnes, cuens de Brienne et de Liche . . .» καὶ περατοῦται ὡδε: «donné et fait au Giton l' an et lou jours dessus dit».

(2) Ν. Γ. Γιαννοπούλου, *Φθιωτικά*, 1821, σ. 5-7, ἐνθα ὡς Κοκάριος ἀναφέρεται τὸ Χωλόρρευμα ἐσφαλμένως. Τοῦτο δὲ ἐπληρωθῆ μετὰ ἕν ἔτος τῷ 1892 ἐν *Bull. de Geogr. Hellénique* τόμος XVI, 473 καὶ ἑ.

Γενιτζεή και παραρρέων τὰ ἐπὶ τῶν βορείων ὑπορειῶν τῆς Ὀθρουοῦ κείμενα μικρὰ καὶ ἄσημα χωρία, ἅτινα καταλείπει δεξιά, καὶ τὴν νῦν πόλιν τοῦ Ἄλμυροῦ, κειμένην ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης αὐτοῦ, ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν (1).

Τὰ δύο δ' ἕτερα ποτάμια κεῖνται τὸ μὲν ἐν μεταξύ τοῦ Ἄμυρῦσσου καὶ τοῦ Ξηριᾶ, καλούμενον νῦν *Ματάξι*, τὸ δ' ἕτερον ἐκεῖθεν τοῦ Ξηριᾶ, καλούμενον νῦν *Χωλόρρευμα*. Πιθανῶς δὲ διὰ τοὺς ἀνωτέρου ἐκτεθέντας λόγους τὸ ἕτερον τῶν ποταμίων τούτων ἔφερε τὸ ὄνομα *Κηρισός*, ἐκ τῆς ὁμωνυμίας τοῦ ὁποίου μετὰ τοῦ βοιωτικοῦ Κηρισοῦ ἔπαθε τὴν σύγχυσιν ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς περὶ τοῦ τόπου τῆς μάχης(2).

Ἐκ τῶν ποταμίων δὲ τούτων μόνον τὰ τρία δύνανται γὰρ χρησιμεύσωσιν εἰς διοχετεύσειν διὰ διωρύγων ἢ τάφρων τῶν ὑδάτων αὐτοῦ (3). Ἐξ ἄλλου δὲ ὅτε Ξηριᾶς ποταμὸς καὶ τὸ Ματάξι, ὡς καὶ ὁ Ἄμυρῦσος, ἔχουσιν ἀριθοῦνα ὕδατα καθ' ἕνα τὸν Μάρτιον καὶ τὸν Ἀπρίλιον πάλαι, ἅτε κατερχόμενοι ἐκ τοῦ μέσου τῶν φαράγγων καὶ μεσοβούνην τῆς Ὀθρουοῦ καὶ μάλιστα ὅταν τὸ ὕψος εἶναι κεκαλυμμένον ὑπ' ἀριθόνων χιόνων. Ἐν ἐποχῇ δέ, καθ' ἣν ἐγένετο ἡ φονικωτάτη ἰσθμιαία μάχη, ἴητοι τῇ 15ῃ Μαρτίου 1311, ὁ Ξηριᾶς καὶ ὁ Ματάξις ἀριθονοῦσιν ὑδάτων.

Καὶ σήμερον δ' ἐτι τὸ ποτάμιον Ξηριᾶς ἐν μεγίστῃ καταροῇ ὑδάτων κατακλύζει τοὺς περὶ ἄγρου καὶ ἰδίως τοὺς κάτω τοῦ νῦν Ἄλμυροῦ παρὰ τὸ χωρίον Γεργέλι. Πρὸς φύλαξιν δὲ τῆς ἀπὸ τῶν ὑδάτων κατακλύσεως κατασκευάζουσι προχώματα. Ἀπὸ τῆς γαφύρας δὲ τοῦ νῦν Ἄλμυροῦ μέχρι τῆς παραλίας αἱ ὄχθαι τοῦ Ξηριᾶ καθίστανται χθισμαλώτεροι ἐξισοόμενοι πρὸς τὸ περὶ ἕδαφος. Ἦδύναντο λοιπὸν κάλλιστα οἱ Καταλᾶνοι γὰρ διοχετεύσωσι διὰ τάφρων τὰ ὕδατα τοῦ Ξηριᾶ καὶ νὰ σηματούσωσι παρὰ τὸν Νότιον Ἄμυρόν (τὸν μεσαιωνικόν) τεγνωτὸν καὶ ὑπολιανθάνον ἕλος.

Καὶ οἱ μὲν Καταλᾶνοι ἀνέμενον συντεταγμένοι τὴν ἐπερχομένην

(1) Ν. Γ. Γιαννοπούλου, *Ἡ Φθιωτικὴ πόλις Ἰωνος* ἐν *Bulletin de Corrresp. Hellén.* XVI, 1892, 473 καὶ ἑ.

(2) Περὶ τῆς ὁμωνυμίας διαφόρων ποταμῶν ἐν Ἑλλάδι παράβ. Πηγαιὸν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἱλιδι, Ἐγκέα ἐν Φθιώτιδι καὶ Μακεδονίᾳ, Ἀγελῶν ἐν Δυτικῇ Ἑλλάδι καὶ Φθιώτιδι, Κουάριον ἐν Φθιώτιδι καὶ Βοιωτίᾳ κλπ.

(3) Νερούτσου Χριστ. Ἀθῆναι, *Ἀελίον Ἰστ. καὶ Ἐθνολ.* Ἐταιρ. Δ'. 130.

στρατιὴν τοῦ δουκός. Οἱ δὲ πεντακόσιοι ἐκεῖνοι Καταλᾶνοι, οὓς ἐκλέξας μετὰ τὸ τέλος τοῦ Θεσσαλικοῦ πολέμου ὁ δουξ εἶχε κρατήσῃ παρ' ἑαυτῶν, ὅτε ἀπήλαυνε τοὺς ἄλλους, ἐλθόντες πρὸς αὐτὸν εἶπον ὅτι προετίμων νὰ συναποθάνουσι μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν μᾶλλον ἢ νὰ χύσωσιν ἀδελφικὸν αἷμα. Ὁ δὲ Βάλθερος ἀγερώχως ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ν' ἀπέλθωσιν εἰς τοὺς πολεμίους, οἵτινες καὶ ἀπῆλθον εἰς τοὺς Καταλᾶνους, προστεθείσης ἤδη ἰκανῆς δυνάμεως εἰς αὐτούς, ἑστρατοπεδευμένους ὄντας ἐν Ἄλμυρῶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ξηριᾶ.

Τὸ χρονικὸν τοῦ Μορέως λέγει: «Ἐκεῖσε εἰς τὸν Ἄμυρόν, ὅπου τοὺς εἶχε φέρει Ὁ δουξ καὶ τῶν Ἀθηναίων, ὁ μισερ Γζις ἰσθμιαίος» (στίχ. 5933—4). Προϊπτεύων δὲ ὁ δουξ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ μετὰ διακοσίων λογάδων ἰππέων, φερόντων χρυσοῦς περνιαστῆρας, καὶ ἀνυπομονῶν νὰ συγκρουσθῇ μετ' αὐτῶν, μόλις εἶδε τὴν ἐξ Ἀλμουγαβάρων (ἴητοι ψιλῶν στρατιωτῶν) προσφυλακίην αὐτῶν, ἐρώρησεν ἀκράτητος κατὰ τῶν Καταλᾶνων. Τὸν Βάλθερον ἠκολούθησαν οἱ περὶ αὐτὸν ἰππῶται, οἵτινες ἐρώρησαν ὅπως διασπάσωσι τὴν πυκνὴν φάλαγγα τῶν Ἀλμουγαβάρων· ἀλλ' οὗτοι προβαλλόμενοι τὰς λόγχας δι' ἀγρίων φωνῶν ἀπέκρουσαν τὴν ἐφοδὸν φονεύσαντες μάλιστα διὰ βέλους, μακρόθεν ἐκτοξευθέντος, καὶ τὸν δουξα. Οἱ δὲ κατάρακτοι ἵπποι τῶν ἀκολουθούντων τὸν δουξα ἰπποτῶν ἐνέπεσον πάραυτα εἰς τὴν πηλώδη γῆν· μάτην δὲ ἠγωνίζοντο οἱ ἰππῶται νὰ ἐξαγάγωσιν αὐτοὺς ἐκ τοῦ τέλματος ἰστάμενοι οὕτω ἵπποι καὶ ἀναβάται ὡς ἀγάλματα κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ: «οἱ δὲ (ἵπποι) τοὺς πόδας συγκαταχῶσαντες ἐφ' ἑνὸς ἴσταντο, καθάπερ ἀνδριάντας τοὺς ἐπιβάντας ἀνέχοντες». Ἄλλων δὲ ἰπποτῶν οἱ ἵπποι ἀφηγιάζοντες ἐκ τῶν ἀγρίων φωνῶν καὶ τοῦ ἀλαλαγμοῦ τῶν Ἀλμουγαβάρων καὶ ὀλισθαίνοντες ἐπὶ γλοιώδους τέλματος ἐπιπτον, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ οἱ ἰππῶται συγκυλιόμενοι ἐν τῷ τέλει μετὰ τῶν ἵππων, ὅτε φθάνοντες κατέσφαττον αὐτοὺς οἱ Καταλᾶνοι διὰ τοῦ ξίφους ἢ διεπέρων αὐτοὺς διὰ τῶν λογχῶν κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ Γρηγορᾶ: «Οἱ μὲν ἅμα ταῖς ἰππεῦσιν ἐκυλίοντο κατὰ τοῦ πηλοῦ, οἱ δὲ τοὺς ἰππέας ἀποβαλόντες πλημμελῶς ἐφέρνοντο κατὰ τοῦ πεδίου τοὺς πόδας συγκαταχῶσαντες ἐφ' ἑνὸς ἴσταντο» καθάπερ ἀνδριάντας τοὺς ἐπιβάντας ἔχοντες» (1).

(1) Νικηφόρου Γρηγορᾶ τόμ. Α', σελ. 253.

Οἱ Γοῦρκοι καὶ οἱ τουρκόπουλοι, ἤτοι Γοῦρκοι ἐκχριστιανισθέντες, οἵτινες δὲν εἶχον εἰσέτι λάβει μέρος ἐν τῇ μάχῃ, θεώμενοι μακρόθεν, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἐκ τινος λόφου τὴν μάχην καὶ ἀναμείνοντες τὴν ἐκβασιν αὐτῆς, βλέποντες δὲ τὴν σφαγὴν τῶν Φράγκων ὑπὸ τῶν Καταλάνων ἐπέπεσον καὶ οὗτοι κατὰ τῶν ἀτάκτως φευγόντων Φράγκων καὶ ἡ σφαγὴ ἐγένετο μεγάλη καὶ φοβερά.

Ἀποκόψαντες δὲ οἱ Καταλάνοι τὴν κεφαλὴν τοῦ δουκὸς καὶ διαπεράσαντες αὐτὴν ἐν αἰχμῇ δόρατος καταρροεμένη ἐν αἵματι ἐκόμιζον ἀναπάλλοντες ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν (1).

Τοσούτῳ δὲ μέγας ὑπῆρξεν ὁ φόνος, ὥστε, εἰάν πιστεύσωμεν τὸν Καταλάνον χρονογράφον Μουντάνερ, κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἐφρονεῦθησαν 20,000 πεζῶν καὶ πλέον καὶ ἅπαντες οἱ 700 Φράγκοι ἱππῶται πλὴν δύο, οἵτινες ἐπέζησαν. Ἦσαν δὲ οὗτοι Βονιράτιος ὁ ἐκ Βερώνης, ὅστις ἦτο γνωστὸς εἰς τοὺς Καταλάνους ὡς ἀγαθὸς φίλος, καὶ ὁ Ραγῆρος Δελώρ (Deslaur), ὅστις ὑπῆρξεν ὁ διαπραγματευσάμενος τὴν μεταξὺ τοῦ δουκὸς καὶ τῶν Καταλάνων μισθοφορικὴν συμμαχίαν. Οὐχ ἦττον ὅμως ἄλλαι πηγαὶ ἀναφέρουσιν ὅτι ἐπέζησαν τοὐλάχιστον δύο ἕτεροι ἱππῶται, ὁ βαρῶνος Εὐβοίας Ἰωάννης de Maisy καὶ ὁ μεγαλείτερος υἱὸς τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου, ὅστις εἶχε πληγωθῆ ἐν τῇ μάχῃ. Ἐπίσης δὲ οἱ δύο ἕτεροι ἱππῶται ἐπέζησαν μετὰ τὴν μάχην, ὁ Νικόλαος Γ' Σαιντ-Ὀμέρ καὶ ὁ δυνάστης τῆς ἐν Βοιωτίᾳ Καρδίτσης Ἀντώνιος Λεφλαμάν (Le Flamene). Καὶ ὁ μὲν πρῶτος παρεορέθη εἰς τὴν μάχην, ὁ δὲ δεύτερος δὲν εἶναι βέβαιον ἐλν παρεορέθη εἰς αὐτήν. Ὁ δὲ Miller φρονεῖ ὅτι ἔλαβε καὶ οὗτος μέρος εἰς αὐτήν, ἐξάγον τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐκ τοῦ ἔτι καὶ νῦν σφριζομένου νισσῶ βυζαντινοῦ ἐπ' ὁ-

(2) Ἡ γαλλικὴ παραλλαγή τοῦ χρονικοῦ τοῦ Μωρέως ἀναφέρει ὅτι ἡ μάχη αὕτη ἐγένετο τῷ 1309 ἐσφαλμένως. Περὶ δὲ τοῦ φόνου τοῦ δουκὸς Βαλθέρου ἀναφέρει τὰ ἑξῆς :

«... de la quelle dame le conte Hugues et le vaillant chevalier le conte Gantier de Brene, qui en la Remyro fu mors de Catellens de la Compaignie». (Buchon, *Recherches historiques sur la principauté Française*, σ. 263.). Καὶ ἀλλαγῶ ἡ αὕτη παραλλαγή τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μωρέως ποιεῖται μυσίαν τοῦ φόνου τοῦ δουκὸς Ἀθηνῶν ἐν Ἀλμυροῦ. «Et puisse fu en de cort avec la compaignie à eanx en la Remyro, si fu mors et des confis». (Buchon, *αὐτόθι* σελ. 239).

νόματι τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἐν Καρδίτῃ τῆς Βοιωτίας, ὃν ἐκτισεν ὁ Ἀντώνιος Λεφλαμάν «κατόπιν εὐχῆς γενομένης εἰς τὸν Ἅγιον πρὸ τῆς εἰς μάχην συμμετοχῆς». Ἡ δ' ἐν αὐτῇ σφριζομένη ἐπιγραφὴ ἀναφέρουσα τὸ ὄνομα τοῦ δυνάστου τούτου τῆς Καρδίτσης φέρει χρονολογίαν ἐν ἔτει «6819 Ἰνδικιῶνος ἐνάτης», ἤτοι τὸ ἔτος 1311 (1). Καὶ εἶναι μὲν χαρακτηριστικὸν τοῦτο διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ταύτης τῷ αὐτῷ ἔτει, καθ' ὃ συνεζροτήθη ἡ μάχη, οὐχὶ ὅμως καὶ πειστικὸν ὅτι ἡ μάχη ἐγένετο ἐν τοῖς περὶ τὴν Κωπαῖδα λίμνην πεδίοις· διότι καὶ ἐν Ἀλμυροῦ καὶ ὅπου ἀλλαγῶ ὁ Λεφλαμάν λαμβάνων μέρος ἐν μάχῃ ἠῶζετο ὑπὲρ τῆς διασώσεως αὐτοῦ εἰς τὸν πολιοῦχον ἅγιον τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἠδύνατο ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν εὐχὴν αὐτοῦ (2).

Ὅτι λοιπὸν ἐν τῇ αἱματηρᾷ μάχῃ τῆς 15 Μαρτίου 1311 παρὰ τὸν Ἀλμυρὸν κατελύθη ἡ Βουργουνδικὴ δυναστεία τοῦ οἴκου Δελαρός (Delaroché) ἐπὶ τοῦ δουκῆτος Ἀθηνῶν καὶ ἐξέλιπεν ἡ ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη (1205—1311) ἐπικρατήσασα ἐν Ἑλλάδι δυναστεία αὕτη. Ἐν αὐτῇ δὲ κατεστράφησαν ἅπαντες οἱ εὐγενεῖς ἱππῶται τῆς φραγκοκρατουμένης τότε Ἑλλάδος ταρέντες ἐν τοῖς τέλμασι τοῦ Ἀλμυροῦ, οὕτως ὥστε αὐτὸς προφύρος τις ἀνέζησεν, ἵπως ἀναγγείλῃ τὸ συμβάν», κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ Θεοδοῦλου (3).

Δικαιοῦμεθα δὲ γὰρ παραδεχθῶμεν ὅτι μετὰ τὴν παρὰ τὸν Ἀλμυρὸν πανολεθρίαν τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Βαλθέρου Βριεννίου οἱ Καταλάνοι γενόμενοι κύριοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης παρεδόθησαν εἰς δηλώσεις καὶ αἰχμαλωσίας καὶ σφαγὰς καὶ ἐμπρησμούς. Οὐδόλως δ' ἀπίθανον ὅτι αἱ πόλιν ἀνθήραι καὶ ἀκμάζουσαι ἐμπορικῶς δύο πόλεις τοῦ Ἀλμυροῦ, ἃς ἐξῆρξεν ἤδη ὁ Βενιαμὶν ἐκ Τρουδέλης ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ

(1) Ἴδὲ ἐπιγραφὴν παρὰ Miller-Λάμπροφ, *Ἱστορ. Φραγκοκρ. ἐν Ἑλλάδι*, Α', σ. 235. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ *αὐτόθι* σ. 325 καὶ σημ. 2. Εἰκόνα δὲ τῆς ἐκκλησίας ἐν σ. 326.

(2) Καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς δὲ παρ' Ὀμήρῳ λέγει ὅτι ὁ πατήρ αὐτοῦ Πηλεὺς ἠύχθη εἰς τὸν Σπερχειῶν, ὡς ἐπιχώριον ποτάμιον θεόν, εἰάν ἐπανέλθῃ ὁ Ἀχιλλεὺς ζῶν ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, νὰ κείρῃ τὴν κόμην αὐτοῦ καὶ ἀναθέσῃ αὐτῷ, προσφέρῃ δὲ θυσίαν ἑκατόμβης (Ἰλ. Ψ, 144—148). Καὶ παρ' ἡμῖν δὲ σήμερον οὕτω πράττει ὁ λαός.

(3) Θεοδοῦλου, παρὰ Boissonade, *Αποδοκὰ ἱστορικὰ*, τόμ. Β', σ. 200.

ΙΒ' αἰῶνος, θὰ διηρπάγησαν ὑπὸ τοῦ ἀκόλαστου ὄχλου τῶν Καταλάνων καὶ ἐνεπρήσθησαν. Τὸ συμπέρασμα δὲ τοῦτο ἐξάγομεν ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ἑρείπια τοῦ Βορείου Ἀλμυροῦ, ὅπου νῦν ἐκτίσθη ἡ νέα Ἀγγιάλος, πανταχοῦ ὅπου ἐγένοντο τυχαῖαι ἀνασκαφαί, φέρουσι τὰ ἕλη τοῦ ἔμπρησμοῦ (1). Ἐκ δὲ τῶν πυρικαύστων μαρμαρίνων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῶν τε ναῶν καὶ τῶν ἄλλων δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν οἰκοδομῶν μαρτυροῦσι περὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀκμῆς τῶν ἐμποριζομένων τούτων Θεσσαλικῶν μεγαλουπόλεων. Ὀλόκληρος δὲ ἡ Ἑλλάς ἐγένετο ἕρμαιον τῶν Καταλάνων· οἱ δὲ εὐπορώτεροι τῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν ἔφυγον εἰς Εὐβοίαν, κατεχομένην ὑπὸ τῶν Βενετῶν, ἦτις τότε ἦτο τὸ καταφύγιον τῶν Φράγκων, οἱ δὲ μένοντες ἔμφοβοι ὑπετάσσοντο εἰς τὸν ἀκόλαστον ὄχλον τῶν Καταλάνων, εἰσερχομένων ἤδη ἀμαχητὶ εἰς τὰ διάφορα φρούρια καὶ καστέλλια.

Οἱ Λεβαδεῖς, ὅπως ἀποφύγωσι τὴν λεηλασίαν, ἤνοιξαν ἐκουσίως τὰς πύλας τῶν τειχῶν τῆς πόλεως εἰς «τὴν εὐτυχῆ ἐταιρείαν τῶν Καταλάνων», ὡς ἐκαλεῖτο τότε αὕτη, λαβόντες ὡς ἀμοιβὴν τὴν πλήρη δίκαια καὶ προνόμια Φράγκων, κυρωθέντα καὶ διὰ τῆς μεγάλης σφραγίδος τοῦ Ἀγ. Γεωργίου (2). Αἱ δὲ Θῆβαι τῆς Βοιωτίας, οὗσαι τότε ἡ πλουσιωτάτη πόλις τῆς Ἀνατολῆς, τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου καὶ τὸ ἐντρυφήμα τῶν Γάλλων δουκῶν τοῦ οἴκου Δελαρός, καίπερ μὴ ἀντιστάσαι εἰς τὴν εἰσβολὴν τῶν Καταλάνων, ἐλεηλατήθησαν ὅμοιως ἀνηλεῶς, ὅπως καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Καδμείας ὑπέρολαμπρα ἀνάκτορα τῶν δουκῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν κομήτων τοῦ οἴκου Σάντ-Ὀμέρ. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ νικηφόρος στρατιὰ τῶν Καταλάνων προσελίσσασα ἀπρὸςδοκίμως κατέλαβεν

(1) Καθ' ἃ ἀνωτέρω εἴρηται, οἱ κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου ἐκτεινόμενοι δύο Ἀλμυροὶ διηρπάγησαν καὶ κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Καταλάνων. Τὴν καταστροφὴν δὲ ταύτην τοῦ Νοτίου Ἀλμυροῦ ὑπαινίσσεται καὶ τὸ συγκεχυμένον Χρονικὸν σημεῖωμα τῆς Μονῆς Ξενιάς, ἀντιγραφὴν ἀναμριβόλως ἐξ ἀρχαίου κώδικος τῆς Μονῆς καὶ τούτου συγκεχυμένου ἴσως, ὡσπερ τὸ Χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου. Δυστυχῶς ὅμοιος εἶναι βεβλαμμένον πρὸς τὸ κάτω μέρος ὑπὸ λήμης. Ἐδημοσιεύθη ὑφ' ἡμῶν ἐν *Δελτῶν* τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος (τόμ. Α'), τὸ δὲ πρωτότυπον ἐστάλη ὑφ' ἡμῶν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἐταιρείας ταύτης.

(2) Λάμπρου, *Ἐγγραφα πολ. Ἀθηνῶν* ὑπὸ Γρηγοροβίου, τομ. Γ', σ. 339. — Πρὸς. Miller — Λάμπρου, *Ἱστορ. φραγκικῆ. ἐν Ἑλλάδι*, τόμ. Α', σ. 328.

τὰς Ἀθήνας, κατὰ τὸν Νικηφόρον Γρηγορῶν, μετὰ μεγίστης εὐχερείας ὁμοῦ μετὰ τῶν χρημάτων, τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων τῶν ἠττηθέντων (1). Αἱ Ἀθήναι μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἐκυριεύθησαν ἐξ ἐφόδου καὶ διηρπάγησαν, ἐπυρπολήθησαν δὲ οἰκίαι τινὲς ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως μετὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Σωτῆρος, ὡς καὶ ὁ περὶ τὴν Ἀκαδημαίαν ἐλαιῶν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ χρονικοῦ τοῦ Ἀνθίμου, περὶ οὗ μετ' ἀμφιβολίας ὁμιλεῖ ὁ Miller.

Αἱ δὲ πρὶν ἀκμάζουσαι ἐπὶ ἐμπορίῳ καὶ πλούτῳ γῶραι τῆς Θεσσαλίας καὶ ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μέχρις Ἀθηνῶν, οὗσαι τὸ ἐντρυφήμα τῶν Φράγκων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸ κέντρον τῆς διαμονῆς τῶν ἐξοχωτέρων ἱπποτῶν, κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ ἀσυντάκτου καὶ πλανοβίου ὄχλου τῶν Καταλάνων, ὧν τὸ ὄνομα καὶ μέχρι σήμερον προφέρεται ἐν Θεσσαλίᾳ δηλοῦν τὸν βίαιον καὶ ἀπειθῆ. Οὗτοι ἐνεμήθησαν τὰς γαῖας καὶ τὰς γῶρας τῶν Βουργουνδίων μεγιστάνων καὶ ἐνυμφεύθησαν τὰς γῆρας καὶ τὰς θυγατέρας τῶν πεσόντων κατὰ τὴν μάχην ἱπποτῶν, ἕκαστος δὲ στρατιώτης ἔλαβε σύζυγον ἀναλόγως τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ (2). Ὁ δὲ Καταλάνος χρονογράφος Ραμὸν-Μουντάνερ ἀναφέρει ὅτι: «πολλὰ λάκκα τὴν μάλλον ἐξέχουσαν διὰ τὸ γένος καὶ τὴν καλλονὴν γαλλίδα δέσποιναν ἢ δεσποινίδα, εἰς τὰς φλέβας τῆς ὁποίας ἔρρεε τὸ εὐγενέστατον αἷμα τῆς Γαλλίας, ἔλαχε λαβὴν εἰς γυναῖκα ἄξιετος καὶ ἀγροῦκος πολεμιστῆς, ὅστις δὲν θὰ ἦτο ἄξιος νὰ φέρῃ τὸν τιτῆρα αὐτῆς καὶ ὁ ὁποῖος ἐν ἄλλοις χρόνοις ἠθέλει εἶναι εὐτυχῆς δουλεύων αὐτῇ ὡς ἱπποσύτης ἀντὶ εὐτελοῦς μισθοῦ» (3). Ὁ δὲ Ἰωάννης Βιλλάνης ὁ ἐκ Φλωρεντίας, σύγχρονος τῆς δεινῆς ἐκείνης καταστροφῆς τῶν Φράγκων, ἐπιλέγει: «οὐτως ὑπὸ τοῦ ἀγαλιωτοῦ ἔθρους τῶν Καταλάνων κατεστράφησαν τὰ γάρματα ἐκεῖνα τῶν Λατίνων, ἅπαντα εἶχον

(1) Τὸ Ἀγαγιονικὸν Χρονικὸν τοῦ Μορέως λέγει ὅτι ἡ ἡρωϊκὴ γῆρα τοῦ πεσόντος δουκὸς Βαλθέρου ὑπερημύνθη τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς ἣν εἶχε καταφύγει μετὰ τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ, μέχρις οὗ ἀπελπισθεῖσα περὶ ἐξοπερικῆς βοήθειας ἔφυγε μετὰ τοῦ νεαροῦ υἱοῦ αὐτῆς Βαλθέρου εἰς Νεάπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαλλίαν. Πρὸς. Λάμπρου, *Ἐγγραφα*, σ. 121.

(2) Νερούτσου, *Χριστ. Ἀθῆναι ἐν Δελτ. Ἱστ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας*, Α', 139.

(3) Τ. Νερούτσου *ἐνθ. ἀνωτέρω*, — Miller-Λάμπρου, *Ἱστ. φραγκικῆ. ἐν Ἑλλάδι*, Α', 329.

» ἀπολαύσει ποτὲ οἱ Γάλλοι, οὔτινες εἶχον ζήσαι ἐκεῖ ἐν εὐήμερίᾳ καὶ  
» πολυτελείᾳ μεγαλειτέρᾳ ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ χώρᾳ τῆς γῆς» (1).

Οὕτω λοιπὸν οἱ μὲν Καταλᾶνοι ἐπὶ ἑννέα ἔτη περιπλανώμενοι ἐγ-  
κατέστησαν ἐν τῷ λαμπρῷ δουκάτῳ τῶν Ἀθηνῶν· οἱ δὲ σύμμαχοι  
αὐτῶν Τοῦρκοι ἐπανέκαμψαν παρὰ τὰς παρακελεύσεις τῶν Καταλάνων,  
ὅπως μείνωσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐν τοῖς παραχωρηθεῖσιν ὑπ' αὐτῶν τρισὶν  
ἢ τέσσαρσι χωρίοις, λαβόντες ὡς κλῆρον τοὺς ἵππους, τὰ ὄπλα καὶ τὰς  
στρατιωτικὰς ἀποσκευὰς τῶν φονευθέντων Φράγκων (2). Φθιάσαντες  
δ' οἱ Τοῦρκοι εἰς Δαρδανέλλια ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς  
Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ Γενουησίων, οἱ δὲ  
σωθέντες ἐκ τοῦ φόνου ἐτελεύτησαν ἐν τοῖς κατέργοις τῶν Γενουησίων.

Ἡ παρὰ τὸν Ἀλμυρὸν φονικωτάτη ἄμα καὶ παραδοξοτάτη ἐν τῇ  
ἱστορίᾳ αὕτη μάχη τῆς 15 Μαρτίου 1311 κλείει τὴν ἱστορίαν τῶν δύο  
Ἀλμυρῶν καὶ μετ' αὐτὴν στεροῦμεθα ἱστορικῶν εἰδήσεων περὶ τῶν  
πόλεων τούτων. Ὅποιας δὲ μεταβολάς, ὁποιας ἱστορικῶς περιπετείας  
ὑπέστησαν αἱ πόλεις αὗται ἐν τῷ μετέπειτα χρόνῳ δὲν γνωρίζομεν! (3).

Ἀπασα δὲ ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλάς, ἦτοι ἡ μεσημβρινοανατολικὴ Θεσ-

(1) Giovanni Villani VIII, 51. — «E così le delizie de Latini acquistate  
anticamente per gli Franceschi... furono distraite». — Γρηγοροβίου-Λάμπρου,  
Ἱστορ. πολ. Ἀθηνῶν, Β' 33.

(2) Θεοδούλου, παρὰ Boissonade, *Anecdota Graeca*, τ. Β', σ. 201. — Πρβλ.  
Miller-Λάμπρου, Ἱστορ. Φραγκικῆ ἐν Ἑλλάδι, τ. Α', σ. 330. Κατὰ τὴν μαρ-  
τυρίαν δὲ ταύτην τοῦ Θεοδούλου παρατηρεῖ ὁ Miller ὅτι τὰ ἐν Χαλκίδι τῷ  
1810 εὑρεθέντα καὶ νῦν ἀποκεῖμενα ἐν τῷ Ἰστ. καὶ Ἐθνολ. Μουσείῳ τῆς Ἑλ-  
λάδος κράνη καὶ ὄπλα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς πεσόντας Φράγκους, κατὰ τὴν  
μάχην ταύτην μετενεχθέντα δῆθεν, κατὰ τὴν εὐφυῆ εἰκασίαν τοῦ Buchon (*La  
Grèce continentale*, σ. 134 καὶ ἑ.), ὑπὸ Βονιρατίου τοῦ ἐκ Βεργίνης. Παράβ.  
καὶ Γρηγοροβίου-Λάμπρου, Ἱστορ. πολ. Ἀθηνῶν, τόμ. Β', σ. 31, σημ. 1.

(3) Ἐν τε τοῖς Φθιωτικοῖς ἡμῶν (σ. 18) καὶ ἐν τοῖς Μεσαιωνικοῖς Ἀλμυροῖς,  
(Ἐπιτομὴ «Παργασσοῦ» Η', 1904, σ. 76 καὶ ἐν ἀποσπ. σ. 18) ἐγράφημεν ὅτι  
ἐν ἔτει 1336 ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη ἡ Βαλεσιακὴ ἐδώρησατο τῷ Νικολάῳ  
Ἀτζαϊώλῃ γαίας ἐν Ἀλμυρῷ καὶ Καλυβίσις ὑπολαβόντες ὅτι πρόκειται περὶ  
τοῦ Θεσσαλικοῦ Ἀλμυροῦ, ἐνθα καὶ Καλύβια χωρίον ὑπῆρχεν ἐκκαλαί. Ἀλλ'  
ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς περὶ τούτου πράξεως, λατινιστὶ συντεταγμένης καὶ ἐκ-  
δοθείσης ὑπὸ Buchon (*Nouvelles Recherches*, τομ. Β', σ. 65, ἀρ. V), πειθό-  
μεθα ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ Ἀλμυροῦ, ἀλλ' ἑτέρου κειμένου

σαλία μετὰ τῆς Φθιώτιδος, Φωκίδος, Λοκρίδος, Βοιωτίας καὶ Ἀττι-  
κῆς μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Καταλᾶ-  
νους ἀποτελέσασαι τὸ δουκάτον Ἀθηνῶν καὶ Νέων Πατρῶν (*Ducats  
d'Athenes ye la Patria*) καὶ μόνον ἡ παράλιος πόλις τοῦ Πτελεοῦ  
μετὰ τῶν πέριξ παρεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταν-  
τινουπόλεως εἰς τοὺς Βενετούς, ἵνα μὴ περιπέσωσι καὶ αὐταὶ εἰς χεῖρας  
τῶν Καταλάνων.

Κατὰ δὲ τὰς ἐρεῦνας τοῦ κ. Ἀντωνίου Rubió y Lluch ἡ μεσημ-  
βρινοανατολικὴ Θεσσαλία μέχρις ἔξω τῆς Λαρίσης ἦτο ἠνωμένη μετὰ  
τοῦ ὑπὸ τοῦ Καταλάνου δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν καὶ Νέων Πατρῶν  
πλὴν τοῦ Πτελεοῦ καὶ τῆς περιχώρου αὐτοῦ, ὑποκειμένου εἰς τοὺς  
Βενετούς (1).

Οὕτως ἡ μὲν Νοτιοανατολικὴ Θεσσαλία καὶ ἡ Φθιώτις, πλὴν τοῦ  
Πτελεοῦ, μετὰ τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας διετέλουν ἠνωμένα μετὰ  
τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν καὶ Νέων Πατρῶν κατεχόμενα ὑπὸ τῶν Κα-  
ταλάνων, ἡ δὲ βορειοδυτικὴ Θεσσαλία διετέλει ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ  
αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῶν μέσων περιῖπου τοῦ 14' αἰῶ-  
νος, ὅτε κατὰ τὸν πενταετῆ ἐμφύλιον πόλεμον μεταξὺ τοῦ Ἰωάννου  
τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου ἀνεφάνη ὁ μεγα-  
λεπήβολος κρᾶλης τῶν Σέρβων Στέφανος Δουσαν ἢ Δουκᾶνος, κατὰ  
τοὺς βυζαντινοὺς χρονογράφους, ὅστις διεδραμάτισε σπουδαῖον μέρος  
ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου καὶ ἰδίως ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἰπείρῳ.  
Καὶ προσεκλήθη μὲν Ἰωάννης Ξ' ὁ Καντακουζηνὸς ν' ἀναλάβῃ τὴν  
διοίκησιν τῆς Θεσσαλίας, ἀλλ' ἀπησχολημένος ὢν ἀλλαγῶ δὲν ἦλθεν  
εἰς αὐτήν· ἀπέστειλεν ὅμως τὸν ἀνεμὸν αὐτοῦ Ἰωάννην τὸν Πιγκέρ-  
νην, ὃν διώρισε διὰ χρυσοβούλλου τῷ 1349 διοικητὴν Θεσσαλίας ὑπὸ  
τὸν τίτλον «Κεφαλὴ Μεγαλοβλαχίας», ἄνδρα πολὺπειρον καὶ ἐμπειρο-  
πόλεμον (2). Οὗτος δὲ ὑπεβλήθη τὸν Καντακουζηνὸν διὰ τοῦ ἐξόχου

ἐν Πελοποννήσῳ, ὅπου εἶχε τὰς κτήσεις αὐτῆς ἡ ῥηθεῖσα αὐτοκράτειρα Αἰκα-  
τερίνη ἡ Βαλεσιακὴ (de Valois). Πρβλ. καὶ Γρηγοροβίου-Λάμπρου, Ἱστορ. πολ.  
Ἀθηνῶν, Β', σ. 123.

(1) Antonio Rubió y Lluch, *Los castells Catalans de la Grecia continental*, Barcelona 1910, p. 5. καὶ Atlas, La Grecia en 1330.

(2) Πρβλ. Νερούτσου, Χριστιαν. Ἀθήναι, ἐν Δελτίῳ Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ.  
Ἑταιρείας, Α', 154.

Θεσσαλικού ἱππικοῦ εἰς τὴν ἐκδίωξιν τῶν Καταλάνων ἐκ τῆς γῆρας ταύτης, ἀλλ' ἀπέθανε τῷ 1349. Ὁ δὲ κράτης τῆς Σερβίας Στεφάνου Δουσάν ἀνειπὼν ἑαυτὸν τσάρον καὶ βασιλέα τῶν Σέρβων καὶ Ρωμαίων καὶ Ἀλβανῶν προσήρτησεν εἰς τὸ εὐρὺ κράτος αὐτοῦ ὀλόκληρον τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἠπειρον μέχρι τῆς Ἄρτης πλην τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ἀνηκούσης τοῖς Καταλάνοις, καὶ τοῦ Πτελεοῦ λαβῶν προσέει καὶ τὴν προσηγορίαν «δεσπότης τῆς Ἄρτης καὶ κόμης τῆς Βλαχίας» (1). Διόρισε δὲ τῆς μὲν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἡγεμόνα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Συμεὼν Οὐρὸς ἢ Οὐρεσιν, εἰς δὲ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὰ Ἰωάννινα τὸν καίσαρα Γρηγόριον Πριάλμπον ἢ Πριλιούπ, Σέρβον, ὅστις ἡγούμενος σπιρῶν Ἀλβανικῶν ἐδῆου τὴν γῆραν ἐμβάλων εἰς τρομόν καὶ αὐτὴν τὴν φρουρὰν τοῦ Πτελεοῦ, παρθοῦσαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ἀλλ' γενναίως ἀντιστάσαν εἰς τὰς ἐπανειλημμένους ἐφόδους αὐτῶν (2). Οὕτω λοιπὸν ἡ Θεσσαλία μέχρι τῆς Οἴτης, μεσοῦντος τοῦ 14' αἰῶνος (τῷ 1350), διατέλει ὑπὸ τὴν Σερβικὴν κυριαρχίαν, οἱ δὲ δύο Ἀλιευροὶ περιλαμβάνοντο ἐν τῷ Σερβικῷ ταύτῳ κράτει.

Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Σέρβου μονάρχου Στεφάνου Δουσάν ἐν ἔτει 1355, ἔξεσθραγῃ ἀναρχία ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον ἀπέθανε καὶ ὁ Γρηγόριος Πριάλμπος ἢ Πριλιούπ, δυνάστης Θεσσαλίας, οὗ τὸν θάνατον προσεῖπεν ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος, ἰδρυτῆς τῆς μονῆς τοῦ κυρίου Μετεώρου ἐν Θεσσαλίᾳ, καὶ μετὰ τὴν πτώσιν Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ἀναρχία καὶ ἡ σύγχυσις ἐφθάσαν εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον. Ὁ δ' ἐν Θράκῃ διατελὼν ἑπαρχὸς Νικηφόρος, ἐκπτώτος δεσπότης Ἠπείρου, στρατεύσας εἰς Θεσσαλίαν ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν κατοίκων μετὰ χαρᾶς (3). Διαβὰς δὲ τὴν Πίνδον ἐτρέπη εἰς Ἀκαρνανίαν πρὸς ἐκδίω-

(1) Καντακ Γ', 89. — Γρηγοράς 15, 5. — Καλκοζονδ. κλπ. — Πρβλ. πρὸς τοῦτοις ἔγγραφα μονῶν Μετεώρων, ἐκδοθέντα ὑπὸ Νίκου Βέη, καὶ Miller-Λάμπρου Ἰστορ. Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλ. Α', 401.

(2) Καντακουζ. Α', 495. Β', 15. — Γ', 147, 150, 314 κλπ. — Νικηφ. Γρηγορά, Β', 596, 644, 656, 663. — Miller-Λάμπρου, Ἰστορ. Φραγκοκρατ. Α', 401. — Νερουτσου, Χριστιαν. Ἀθήναι ἐν Δελτ. Ἰστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρ. Α', 161.

(3) Ἰδὲ Βίον Ἀγ. Ἀθανασίου, δημοσιευθέντα ὑπὸ Ν. Ι. Γιαννοπούλου ἐν Νεολόγῳ Ἑβδομαδιαίῃ Ἐπιθεωρήσει Κηρύσεως, τ. Α'. 1891—1892.

ξιν τοῦ Συμεὼν Οὐρὸς. Ἀλλὰ νυμφρευθεὶς τὴν ἀδελφὴν τῆς γυναικὸς τοῦ ἀποθανόντος Στεφάνου Δουσάν ἐγένετο μισητὸς ὑπὸ τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες καὶ ἐπανεστάτησαν κατ' αὐτοῦ (1). Βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ μισθοφόρων Τούρκων, οἵτινες τότε ἐδῆουν καὶ κατέπτερον τὴν Θεσσαλίαν, ἐφρονεύθη ἐν μάχῃ συγκροτηθεῖσιν παρὰ τὴν πόλιν Ἀγελῶν (Ἄετὸν) ἐν ἔτει 1358 καὶ οὕτω κατελύθη τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου περιπεσὸν αὐτῷ εἰς τὴν κυριαρχίαν Σέρβων καὶ Ἀλβανῶν. Ὁ δὲ Συμεὼν Οὐρὸς προσαρτήσας εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ τὴν Ἠπειρον καὶ Θεσσαλίαν, ἔστησε τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐν Τρικκάλοις καὶ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν «αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων». Ἐν Τρικκάλοις δὲ σφίζεται ἀκόμη ἐπιγραφὴ περισφίζουσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δημοσιευθεῖσα ὑφ' ἡμῶν (2). Ἐκτοτε δὲ ἐδυνάστευσε μόνον ἐν Θεσσαλίᾳ, τὰ δὲ Ἰωάννινα παρεχώρησε τῷ 1367 εἰς τὸν Θωμᾶν Πρελοῦμποβιτς, υἱὸν τοῦ Γρηγορίου Πριλιούπ (Πριάλμπο) καὶ γαμβρὸν αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρὶ, τὴν δ' Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν εἰς δύο Ἀλβανούς ἀρχηγούς ἀνήκοντας εἰς τοὺς οἴκους Γκίνου-Μποῦα, Σπάτα καὶ Λζώσα.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας δὲ τοῦ Συμεὼν Οὐρὸς ἀνεπτύχθησαν καὶ αἱ ἐν Μετεώροις μοναί, ἄλλαι δὲ ἰδρύθησαν. Τοῦτου δὲ υἱὸς ὁ Ἰωάννης Οὐρὸς ἐγκαταλιπὼν τὸ σκῆπτρον τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου κατέφυγεν ἐν Μετεώροις καὶ περιεβλήθη τὸν μοναχικὸν τρίβωνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ ἐγκαταλιπὼν τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου εἰς τὸν δευτερότονον ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀγγελον. Διὰ δὲ τῆς δραστηριότητος καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ κατώρθωσεν ὁ μοναχὸς-βασιλεὺς ν' αὐξήσῃ τὴν σημασίαν τῆς μονῆς Μεταμορφώσεως τοῦ κυρίου Μετεώρου ἀνακαινίσας καὶ προσαυξήσας τὸν ναὸν αὐτῆς τῷ 1388 καὶ πλουτίσας τὴν μονὴν διὰ πολλῶν ζητημάτων (3) καταστάς βραδύτερον καὶ ἡγούμενος τῆς μο-

(1) Περὶ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Ἀλβανῶν ἰδὲ Σ. Π. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνημων, τόμ. 5', 175 καὶ ἑ. ἐν τῷ συγγιλῷ τοῦ πατριάρχου Νεῖλου περὶ τῆς μονῆς Λυκουσάδος ἐν Θεσσαλίᾳ παρὰ τὸ Φανάρι, ἔνθα νῦν τὸ χωρίον Λοξάδες.

(2) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, Bulletin de Correspondance Hellenique XXII, σελ. 406, ἀρ. 21 τοῦ αὐτοῦ ἐν Ἑπιστηρίδι Φιλολογικοῦ συλλόγου «Παργασσοῦ», Ε', 1901, σελ. 191.

(3) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, Τὰ Μετέωρα ἐν Θεσσαλίᾳ ἐν Νεολόγῳ Ἑβδομ. Ἐπιθεωρήσει, τομ. Α', 1891—1892.



νῆς. Χειροτονηθεὶς δὲ βραδύτερον ἐπίσκοπος Φαναρίου ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Λαρίσης Διονυσίου ἐτελεύτησεν ἐν εἰρήνῃ τῷ 1410 ἐν πλήρει τουρκικῇ κυριαρχίᾳ (1).

Τελευταῖος Σέρβος δυνάστης τῆς Θεσσαλίας φέρεται ὁ Στέφανος Δούκας Χλαπηνὸς κύριος τῶν Φαρσάλων καὶ τοῦ Δομοκοῦ καὶ ἐπίτροπος τοῦ μοναχοῦ βασιλέως Ἰωάννου Οὐρός, εἶτα Ἰωάσαφ, μεμνηστευμένος μετὰ τῆς νεαρᾶς κομίσεως τῶν Σαλώνων, ὃν ὁ Χαλκοκονδύλης ὀνομάζει *Ἐπακρονέα* (σ. 67), ὃ δὲ Νερουῦτσος λέγει ὅτι κατήγετο ἐκ Κερναγόρας, ἦτοι Μαυροβουνίου.

Οὗτω λοιπὸν οἱ Τούρκοι γενόμενοι κύριοι ὑπὸ τὸν Ἑβρενὸς βέην τῷ 1392 τῆς Θεσσαλίας προήλασαν μέχρι Ζητούνιου (Λαμίας), ἅπερ παρέδωκεν αὐτοῖς ὁ Ἕλληγ ἐπίσκοπος αὐτοῦ Σάββας, κατ' ἄλλους δὲ προσκληθέντες ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἀφοῦ κατέλαβον τὸ Ζητούνιον προυχώρησαν μεσημβρινώτερον καταλαμβάνοντες τὰς Νέας Πάτρας καὶ ἄλλας πόλεις καὶ κάστρα μέχρι Σαλώνων, ἅτινα ἐπίσης ὁ Ἕλληγ ἐπίσκοπος αὐτῶν Σεραφεῖμ παρέδωκε τῷ Σουλτάνῳ Βαγιαζήτ, προελαύνοντι ἀκατασχέτως καὶ δηοῦντι τὴν Βοιωτίαν (2). Βραδύτερον δὲ τῷ 1393 ἐξεκένωσε τὰς χώρας ταύτας ὁ Βαγιαζήτ πλὴν τῆς Θεσσαλίας, δοθείσης ὡς τιμᾶριον εἰς τὸν Ἑβρενὸς βέην ἕνεκεν τοῦ ἐκ τῶν Μογγόλων κινδύνου ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (3).

Ἀλλὰ βραδύτερον, ἐκτραγείσης στάσεως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ μεταξύ τῶν υἱῶν τοῦ σουλτάνου τούτου, ἐξεκενώθη αὐθις ἡ Θεσσαλία, ὃ δὲ αὐτοκράτωρ Μανουήλ ἀνέδειξεν ἄρχοντα τῆς Θεσσαλίας τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἰωάννην, ὅστις ἐπὶ δέκα ἔτη διώκει τὴν χώραν ὡς ἐπίτροπος τοῦ Βαγιαζήτ. Τῷ δὲ 1406, συνομογηθείσης εἰρήνης μεταξύ τοῦ Μανουήλ καὶ τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν, ὀλόκληρος ἡ Θεσσαλία ἐκκενωθεῖσα ἐδόθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα (4). Ὅριστικῶς δὲ ἡ Θεσσαλία κατελήφθη αὐθις ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ

(1) Ὁ Miller γράφει ὅτι ὁ Ἰωάσαφ ἀπεβίωσε τῷ 1411.

(2) Ἴδὲ λεπτομερεῖας παρὰ Miller-Λάμπρου, *Ἱστορ. Φραγκοκρ. ἐν Ἑλλάδι*, Β', 22.—Χαλκοκονδ. Β', 27. Κ. Σάββα, *Χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου*.

(3) Miller-Λάμπρου, *Ἱστ. Φραγκ. ἑλλ.* Β', σ. 24.

(4) Ὁ Χαλκοκονδύλης λέγει (ἐκδ. Βόννης 174.—Δούκας, ἐκδ. Βόννης, 79) : « Παρέδωκεν (ὁ σουλτάνος) Ζητούνιον τοῖς Ἕλλησι ».

1414 (1) ἢ κατ' ἄλλους τῷ 1410 ὑπὸ τοῦ Τουρχάν-Πασσᾶ, ὅστις συνώκισε τὴν βόρειον Θεσσαλικὴν πόλιν Τυρνάβον καὶ ἴδρυσεν ἐν Λαρίσῃ μὲν τὸ ἐπὶ τῆς γερύρας τοῦ Πηνειοῦ περικόμψον ἄλλοτε φερώνυμον Τουρκικὸν τέμενος καὶ ἐν Τυρνάβῳ ἐπίσης φερώνυμον τέμενος καὶ ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ *Τουρχάν* λεγομένην, χάριν τῶν Χριστιανῶν (2). Καὶ τὰ μὲν δύο τεμένη τοῦ Τουρχάν-Πασσᾶ ἐν τε Λαρίσῃ καὶ Τυρνάβῳ ἐξηφανίσθησαν ἐσχάτως, τὸ μὲν πρῶτον καταστραφέν ἐκ πυρκαϊᾶς καὶ εἶτα κατεδαφισθὲν τῷ 1900 περίπου, τὸ δὲ δεύτερον πρὸ τοῦ 1888, χρησιμεύσας τοῦ χώρου αὐτοῦ ὡς πλατείας τοῦ Τυρνάβου. Σφύζονται ὅμως ἐν μὲν Λαρίσῃ δύο μαυσωλεῖα (τουμπέδες) θολωτὰ τοῦ ἴδρυτοῦ καὶ τινος τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, ἐν δὲ Τυρνάβῳ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Νικολάου *Τουρχάν* (3). Ἡ δὲ Τουρκικὴ ἐπιγραφή, ἧς μνημονεῖ ὁ Palmerayer, διατρίψας αὐτόθι τῷ 1842, ἀπόλετο δυστυχῶς, ὡς αἱ πλεῖσται τουρκικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐν Θεσσαλίᾳ, μὴ ληφθείσης προνοίας πρὸς διάσωσιν αὐτῶν (4).

Τῷ δὲ 1415-16 τὸ Ζητούνιον ἦτο κατελημμένον ἤδη ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες εἶχον λεηλατήσει τὴν Εὐβοίαν καὶ καταστήσει φόρου ὑποτελῆ τὸν δοῦνα τῶν Ἀθηνῶν Ἀντώνιον Ἀτζαϊόλην, ἀλλὰ τῷ 1422 διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης μεταξύ τῶν Τούρκων καὶ τῆς Βενετίας ἀπηλλάγη καὶ τὸ Ζητούνιον.

Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἀμφοτέρωθεν οἱ Ἄλμιυροὶ ἐξηφανίσθησαν τὸ μὲν ἕνεκα τῆς πανόλους, ἐνσκηψάσης ἐν τῷ τόπῳ κατὰ τὸν 15' αἰῶνα, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς λεηλασίας τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἀλγερινῶν καὶ ἄλλων πειρατῶν, λυμαινομένων τότε τὴν Μεσόγειον. Καὶ ὁ μὲν παρὰ τὴν Ἄλιν Ἄλμιυρὸς προῖμος ἐξέλιπε, συνοικισθέντων βραδύτερον τῶν κατοίκων αὐτοῦ ἐν Πλατάνῳ καὶ ἴσως ἐν τοῖς χω-

(1) I. Βουρτσέλα, *Φθιώτις* σ. 313.

(2) Κων. Κούμα, *Ἱστορία ἀνθρῶπ. πράξ.* Ζ', σ. 391.—Πρβλ. Ν. Γεωργιάδου, *Θεσσαλία* ἐκδ. 1880, σ. 251.

(3) Ν. I. Γιαννοπούλου, *Ἐπιγραφαὶ Τυρνάβου*, ἐν Bulletin de Correspond. Hellén. XXIII, 414, 33.—Τοῦ αὐτοῦ ἐν *Ἀρμονία*, Β', 220, 22.

(4) Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τούτῃ διεσφύζετο ἡ βιογραφία τοῦ Τουρχάν Πασσᾶ. Πρβλ. Ν. Γεωργιάδου, *Θεσσαλία* ἐκδ. 1880, σ. 252.

ρίοις τοῦ Πηλίου<sup>(1)</sup> ὁ δὲ κατέχων τὴν θέσιν τῆς Πυράσου διετηρήθη μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐν μικρῷ χωρίῳ. Καίτοι ὅμως ἀμφότεροι οἱ Ἄλμυροὶ ἐξέλιπον, διεσώθη ὅμως παρὰ τῷ λαῷ τὸ ὄνομα αὐτῶν δοθὲν τῷ τρία τέταρτα τῆς ὥρας δυτικότερον τοῦ πρώτου (νοτίου) Ἄλμυροῦ συνοικισθέντι ἐπὶ Τουρκοκρατίας νέῳ Ἄλμυρῳ<sup>(2)</sup>. Πλείω περὶ τοῦ Ἄλμυροῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐγράψαμεν ἐν ἐξειδικῇ μελέτῃ.

### Μ Ν Η Μ Ε Ι Α

#### Νότιος Μεσαιωνικὸς Ἄλμυρός.

Ἐν τῇ δημοσιευθείσῃ μελέτῃ ἡμῶν τῷ 1904 «Οἱ δύο Μεσαιωνικοὶ Ἄλμυροὶ καὶ ὁ νῦν» ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρθασσοῦ» (τομ. Η') καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχεϊ (σελ. 24) ἐγράψαμεν ἐν ἐκτάσει περὶ τε τῆς ἱστορίας καὶ τῆς θέσεως τῆς εἰς δύο τμήματα διηρημένης ἐμπορικωτάτης καὶ πολυκινήτου ταύτης πόλεως τῆς Θεσσαλίας, τῶν Ἄλμυρῶν, πρῶτοι ἡμεῖς καταδείξαντες τὴν θέσιν, ἣν κατεῖχεν ἑκάτερον τμήμα. Διηρέσαμεν δὲ τότε τὸ τοπογραφικὸν μέρος εἰς δύο τμήματα· α') τὸν Νότιον Ἄλμυρον, καταλαμβάνοντα ἐν τῇ δυτικῇ ἀκτῇ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου τὸ μέρος ἰσθμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς θέσεως «Κεραλώσεως», ἐνθα τὰ ἱερεῖα τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἄλου κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Κοιλορρεύματος, καὶ β') τὸν Βόρειον Ἄλμυρον, καταλαμβάνοντα τὴν θέσιν τῆς νῦν κτισθείσης (τῷ 1906) Νέας Ἀγχιώλου καὶ ἐκτεινόμενον πρὸς

(1) Τὸ Πήλιον κατὰ τὸν μεσαίωνα ἦτο ἀραιῶς καιρημένον, διότι μόνον ἡ Ζαγορά, ἡ Δρυανουβαλίη, τὰ Λυκόνια ἢ Λεζώνια καὶ εἴ τι ἄλλο εἶναι γνωστὰ ὡς χωρία. Τὰ πλείστα χωρία, ὡς ὁ Ἄγ. Ὀνούφριος, ὁ Ἄγ. Λαυρέντιος, ὁ Ἄγ. Γεώργιος, ἡ Μακρυνίτσα, ἡ Πορτιριά κλπ., ἐγένοντο ἐξ ὁμωνύμων μονῶν, ὧν πλείστα ὑπάρχουσιν ἔτι καὶ νῦν. Ἴσως ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν διὰ τὸ ἀσφαλὲς μετενάστευσεν ἐκ τῶν δύο Ἄλμυρῶν ἐκεῖ.

(2) Ἐν τοῖς Φθιωτικοῖς ἡμῶν ἐκδοθεῖσι τῷ 1891 (σ. 56) ἐνομίσαμεν ὅτι ὁ ἕτερος τῶν Ἄλμυρῶν εἶναι ὁ ἤδη ὑπάρχων. Ἄλλ' ἐν μεταγενεστέρῃ μελέτῃ ἡμῶν, οἱ δύο μεσαιωνικοὶ Ἄλμυροὶ καὶ ὁ νῦν, δημοσιευθείσα ἐν Ἐπετηρίδι Φιλολογ. Συλλόγου «Παρθασσοῦ», τόμ. Η', 1904, διορθώσαμεν τὴν πλάνην ταύτην (ἀπόσπασμα, σελ. 20).

δυτικῆς μέχρι τοῦ χωρίου Καραμπάς. Τοπογραφικῶς τινὰς λεπτομερείας παραλείπομεν ἐνταῦθα, ἅτε εὐρίσκοντο τοῦ ἀναγνώστου αὐτὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ μελέτῃ. Ἐνταῦθα δὲ θέλομεν πραγματευθῆναι περὶ τῶν μνημείων τῶν βυζαντιακῶν χρόνων μέχρι Τουρκοκρατίας, ἅτινα ἢ σφύζονται ἐν τῷ τόπῳ, ἢ ἐσχάτως ἀνεκαλύφθησαν, καὶ περὶ ὧν, ἀγνώστων ἔτι τότε ὄντων, δὲν γίνεται μνεία ἐν τῇ μελέτῃ ἐκείνῃ. Βεβαίως, μὴ ἐνεργηθειῶν ἀνασκαφῶν, δὲν δυνάμεθα νῦν ὀρίσασθαι ἀκριβῶς τὰς θέσεις τῶν ναῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων. Θὰ διαφρέσωμεν ὅμως τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἰς τρία μέρη· α') τὰς οἰκοδομὰς, β') τὰ γλυπτὰ μνημεῖα καὶ γ') τὰ ἐνεπίγραφα μνημεῖα.

#### Α'.—Νότιος Ἄλμυρός.

Ὁ Νότιος Ἄλμυρός διηρεῖτο κυρίως εἰς δύο τμήματα· 1) τὰ φρούρια, 2) τὴν κυρίως πόλιν.

#### 1) Τὰ φρούρια.

Τὰ φρούρια ἦσαν τρία. Ἐν μὲν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ ἐκπεμπομένου ἐκ τῶν ἀνατολικῶν παραφυάδων τῆς Ὀθρυος, ἐφ' οὗ ἄλλοτε ἔκειτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Ἄλου καὶ πρὸ τῆς ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Β' καταστροφῆς αὐτῆς ἡ πόλις. Ἐτερον ἔκειτο παρὰ τὴν παραλίαν, ἐνθα νῦν τὸ ἐπίγειον τοῦ Ἄλμυροῦ, καὶ τὸ τρίτον ἔκειτο ἐπὶ τῆς παραλίας παρὰ τὴν νῦν θέσιν Τσεγγέλι.

Καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἄλου μεσαιωνικὸν φρούριον ἔχει σχῆμα ὀρθογώνιον. Καὶ πρὸς μὲν τὴν βόρειον πλευρὰν ἀκολουθεῖ κατὰ μῆκος τὸ κυκλώπειον τεῖχος, συγκείμενον ἐκ μεγάλων ἀκατεργάστων πολυγώνων λίθων, διακοπτόμενον ἐνιαχοῦ ὑπὸ τοῦ βυζαντιακοῦ τεύχους, ὅπερ ἀλλαγῶν βαίνει ἐπ' αὐτοῦ. Πρὸς δὲ τὴν ΒΔ γωνίαν καμπυλοῦται καὶ σχηματίζει πύργον, μεθ' οὗ βαίνει εὐθὺς κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καὶ φθάνει εἰς τὴν ΜΔ γωνίαν, ὅπου πάλιν σχηματίζεται πύργος τετράγωνος, μεγαλειότερος τοῦ προηγουμένου. Εἶτα στρέφεται πρὸς ἀνατολὰς σχηματίζον τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν, ἐνθα περὶ τὸ μέσον σχηματίζει γωνιώδη προεξοχὴν καὶ στρέφεται πρὸς ἀνατολὰς, ἐνθα σχηματίζεται πύργος τετράγωνος ἐπὶ τῆς ΜΔ γωνίας.

Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ μεσαιωνικοῦ τεύχους κατὰ τὸ μέ-

σον σχηματίζεται ὑψος πύργου, μεγαλείτερος τῶν ἄλλων καὶ κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν σχηματίζεται τρίτος πύργος μεγαλείτερος τοῦ μέσου.

Μεταξὺ δὲ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ βυζαντιακοῦ τείχους ἐκτείνονται δύο σειραὶ τῶν ἑλληνικῶν τειχῶν, ὧν ἡ μὲν μεσημβρινὴ ἄρχεται



Κυκλώπεια τείχη τῆς Ἄλου, ἐφ' ὧν Βυζαντιακὰ τείχη τοῦ Νοτίου Μεσ. Ἀλμυροῦ ἐπὶ λόφου «Κεφαλῶσεως».

ἀπὸ τοῦ ΜΑ πύργου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ μεσαιωνικοῦ τείχους, ἡ δὲ βόρειος ἀπὸ τοῦ ΒΑ πύργου τῆς αὐτῆς πλευρᾶς.

Κατωτέρω εἰς ἀπόστασιν τινα ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ μεσαιωνικοῦ τείχους ἕτερα σειρὰ τοξοειδῆς τείχους παχέος ἐκ ξηρολίθων κατασκευασμένου, ἄνευ συνδετικῆς τινος ὕλης, διαστειροῖ τὰ ἑλληνικὰ τείχη. Εἶναι δὲ ταῦτα προχώματα καὶ πυροβολεῖα τουρκικά, κατασκευασθέντα τῷ 1878, ὡς ἀποκρούσασιν εἰσβολὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐπὶ τινος δὲ ὄγκολίθου ἐνεχαράχθη τουρκικὴ ἐπιγραφή. Κατωτέρω ἐκτείνονται τὰ ἑλλ. τείχη καὶ παρὰ τὴν πύλην ὑφθύνται εἰς ἓν μέτρον περίπου, ἔνθα φαίνονται ἄριστα ἐν τῇ οἰκοδομίᾳ αὐτῶν.

Ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ μεσαιωνικὸν τείχος. Ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς παρὰ τὸν δεύτερον πύργον κεῖται δεξαμενὴ εὐρεία ἐκτισμένη διὰ τοίχων ἀσβεστοκτίστων τετραγώνου σχήματος' κατωτέρω δὲ μεταξὺ τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου πύργου κεῖται ἕτερα δεξαμενὴ κτιστὴ, μικροτέρα τῆς πρώτης. Ἀπὸ τῆς γωνίας δὲ τῆς πρώτης δεξαμενῆς ἐκτείνεται διαγωνίως ἐσωτερικὴ σειρὰ τείχους, ὑπερασπιζομένου διὰ πύργων γωνιωδῶν. Ἡ σειρὰ αὕτη καταλήγει ὀλίγον κατωτέρω τοῦ μέσου τῆς βορείου πλευρᾶς, μεθ' ἧς συνδέεται.

Ὅλοι δὲ οἱ πύργοι τῶν πλαγίων πλευρῶν μεσημβρινῆς καὶ βορείου εἶναι γωνιώδεις προεξοχαί' ἐπίσης δὲ καὶ τῆς μεσαίας σειρᾶς. Ἀνωθιαν δὲ ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς κεῖται ἕτερον τείχος ἐκ μικρῶν κυβολίθων κατασκευασθέν, τὸ ὁποῖον σχηματίζει ὕψωμα τεχνητὸν δι' ἐπιχώσεως. Πιθανὸν τὸ τείχος τοῦτο κατασκευάσθῃ ὡς ἀντέρεισμα τοῦ ὕψωματος τούτου. Ἐκ δὲ τῆς βορείου πλευρᾶς ἐκπέμπεται ἕτερα σειρὰ καθέτως ἑλληνικοῦ τείχους, ἣτις ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῶν κλιτύων τοῦ λόφου καὶ φαίνεται μακρόθεν ὡς ἀπεξηραμμένον ρεῖθρον ὄρεινοῦ χειμάρρου.

Τὸ ὕψος τῶν μεσαιωνικῶν τειχῶν πολλαχῶς ὑπερβαίνει τὸ μέτρον. Εἶναι δὲ ἅπαντα ἐκ τοῦ χρόνου καταστραμμένα. Ἀνώτερον δὲ τοῦ ἐνός καὶ ἡμίσεος μέτρον δὲν εὔρομεν.

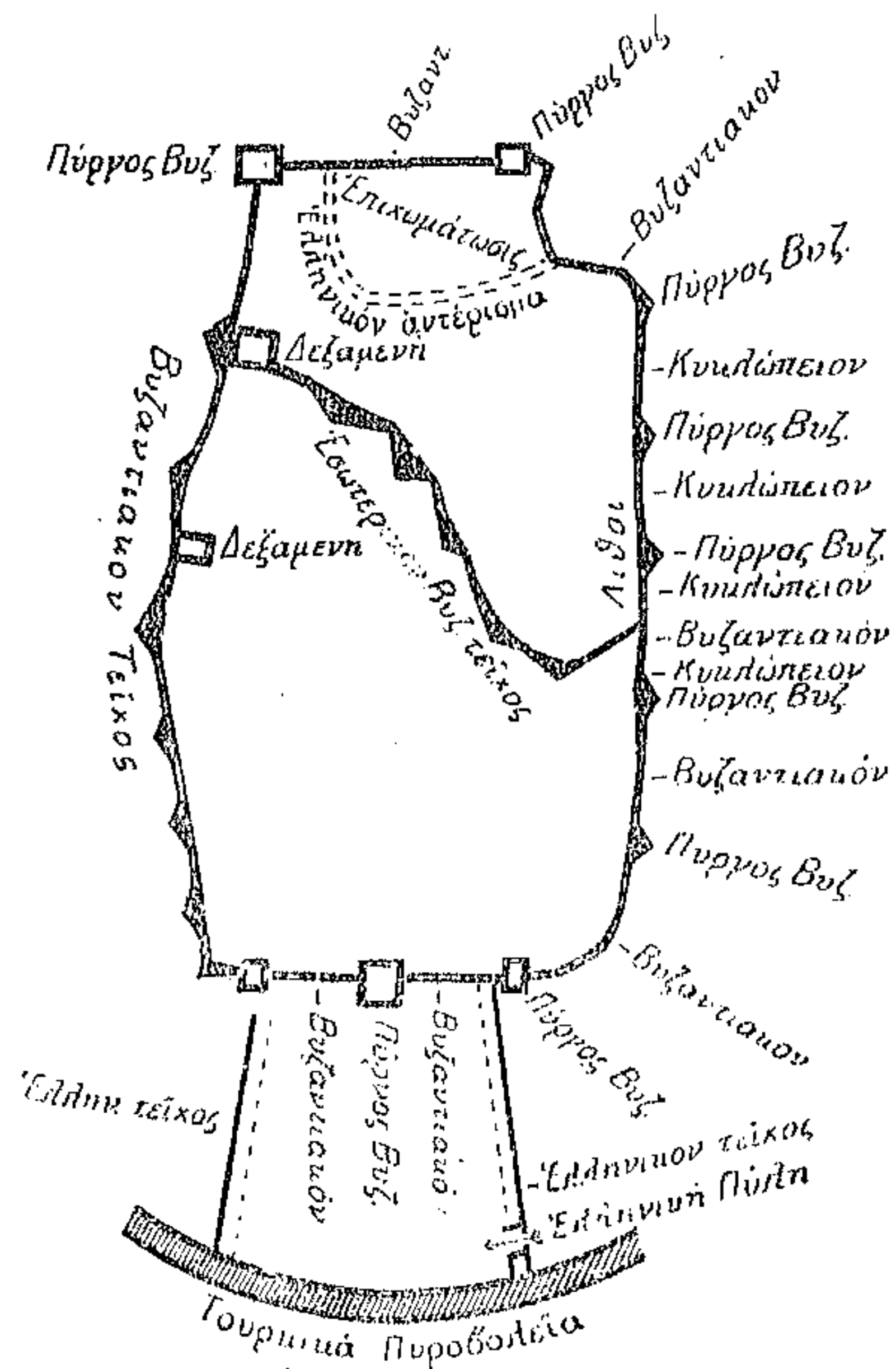
Δίδομεν δ' ἐνταῦθα πρόχειρον σχέδιον τοῦ διαγράμματος τοῦ φρουρίου τούτου τοῦ Ν. Ἀλμυροῦ καὶ τρεῖς εἰκόνας διαφόρων σημείων αὐτοῦ.

Μεταξὺ τῆς ἐπὶ τῆς ἀμαξιτοῦ ὁδοῦ Ἀλμυροῦ-Παραλίας γεφύρας ἐπὶ τοῦ χειμάρρου Ματάξη καὶ τῆς παραλίας Ἀλμυροῦ κεῖται ἐν ἔρειπίοις φρουρίον μεσαιωνικὸν ἀσβεστόκτιστον, τὸ ὁποῖον ἡ ἀμαξιτὸς τέμνει εἰς δύο ἄνισα μέρη. Τὸ φρούριον τοῦτο εἶναι στραγγύλον καὶ ἔχει πύργους ὁμοίους πρὸς τοὺς τοῦ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως φρουρίου, ὅπερ περιεγράψαμεν ἀνωτέρω, δῆλα δὲ γωνιώδεις ἀποφύσεις. Ἐσωθεν δὲ εἶχε θολωτὰ ὑπόστεγα, ὧν ἔχνη διατηροῦνται εἰσέτι ἐν ἔρειπίοις. Σχεδιάγραμμα τοῦ φρουρίου τούτου πρόχειρον παρέχομεν ἐνταῦθα. Ἐκτίσθη δὲ τὸ φρούριον τοῦτο πρὸς ἀμυναν τῆς ἀποβάθρας, ἣτις ἡ αὐτὴ ἦτο καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνιστοὺς καὶ κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους. Φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι εἶναι φραγκικὸν κτίσμα (1).

(1) Ν. Ι. Γιαννοπούλου. Οἱ δύο Μεσαιωνικοὶ Ἀλμυροί, ἐν ἰδ. τεύχει, σελ. 25.

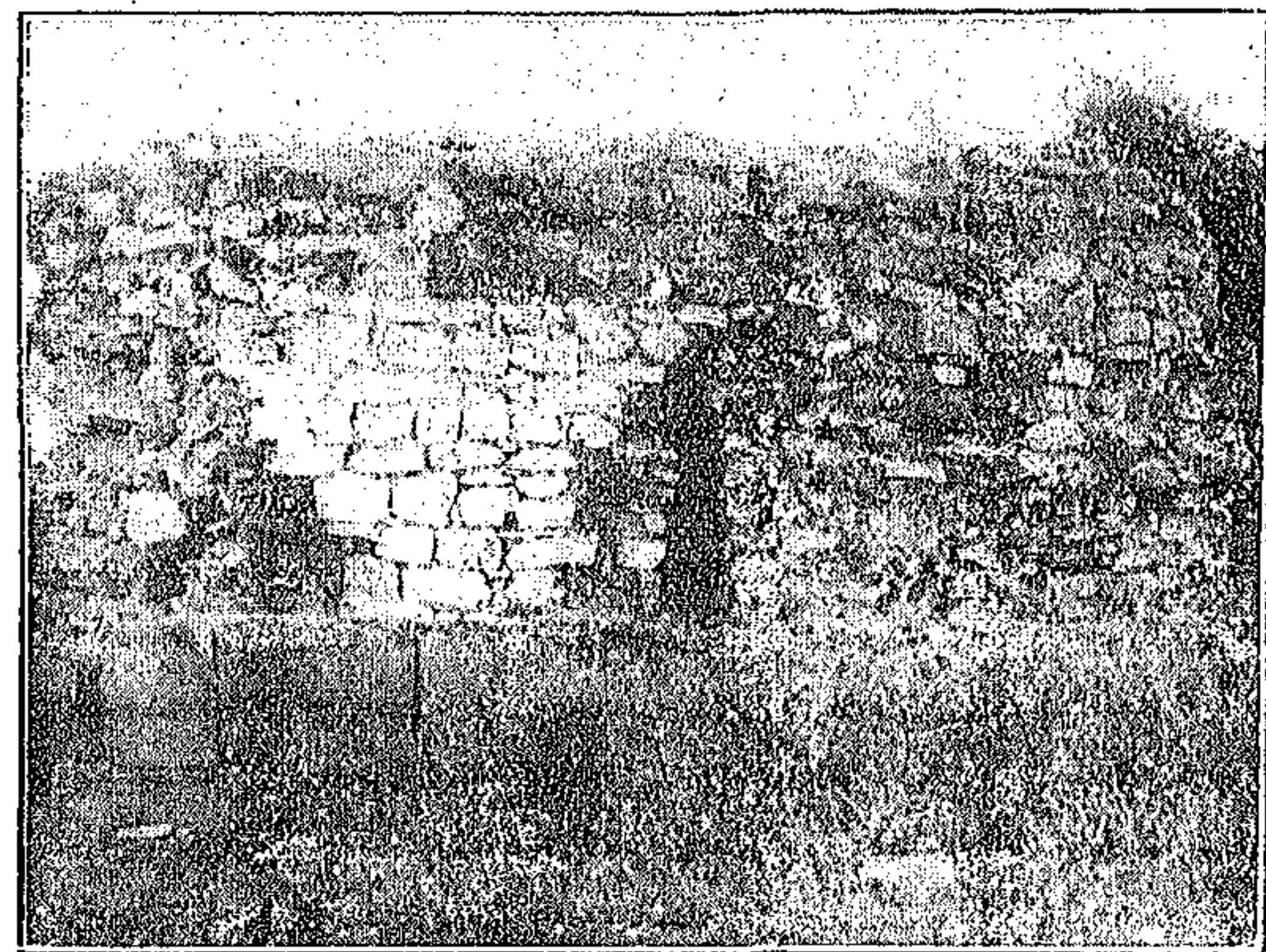
Σειρὰ τείχους σφίζεται μήκους 10 μέτρων περίπου παρὰ τὸν ἀγρο-  
τικὸν οἰκίσκον Ν. Κορώνη καὶ πλάτους ἑνὸς μέτρου ἐν τῇ θέσει  
Καραγάτς.

Ἄτερον τεῖχος σφίζεται ἐν τῇ νῦν θέσει Τσεγγέλι, συνεχομένη τῇ  
ἀνωτέρω καὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ τεῖχος τοῦτο συ-



ΠΡΟΧΕΙΡΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ  
ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ  
ΤΟΥ  
ΝΟΤΙΟΥ ΒΥΖ. ΑΛΜΥΡΟΥ

νείχεται μετὰ τῆς ἑτέρας σειρᾶς τοῦ τείχους Καραγάτς. Δύο δὲ ὀρθόγωνοι προμαχῶνες, κείμενοι εἰς τὰ δύο τελευταῖα ἄκρα τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ τεθωρακισμένοι δι' ὀγκωδῶν ὀρθογωνίων λίθων, εἰλημμένων ἐξ ἀρχαίων ἑλληνικῶν τειχῶν τῆς Ἄλου Ἰσως, φαίνονται ὄντες βυζαντιακῆς κατασκευῆς (1). Ὁ Βελή-πασσῆς, υἱὸς τοῦ αἰμοχαροῦς σατράπου τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ-πασσᾶ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 10' αἰῶνος ἐπεσκεύασε τὸ τεῖχος τοῦτο καὶ ἀνήγειρε μέγαρον, ἐν ᾧ κατοίκει, χω-



Πύργος βυζαντιακοῦ φρουρίου ἐν Τσεγγελίῳ ἐπὶ βάσει  
ἐξ ἑλληνικῶν τειχῶν.

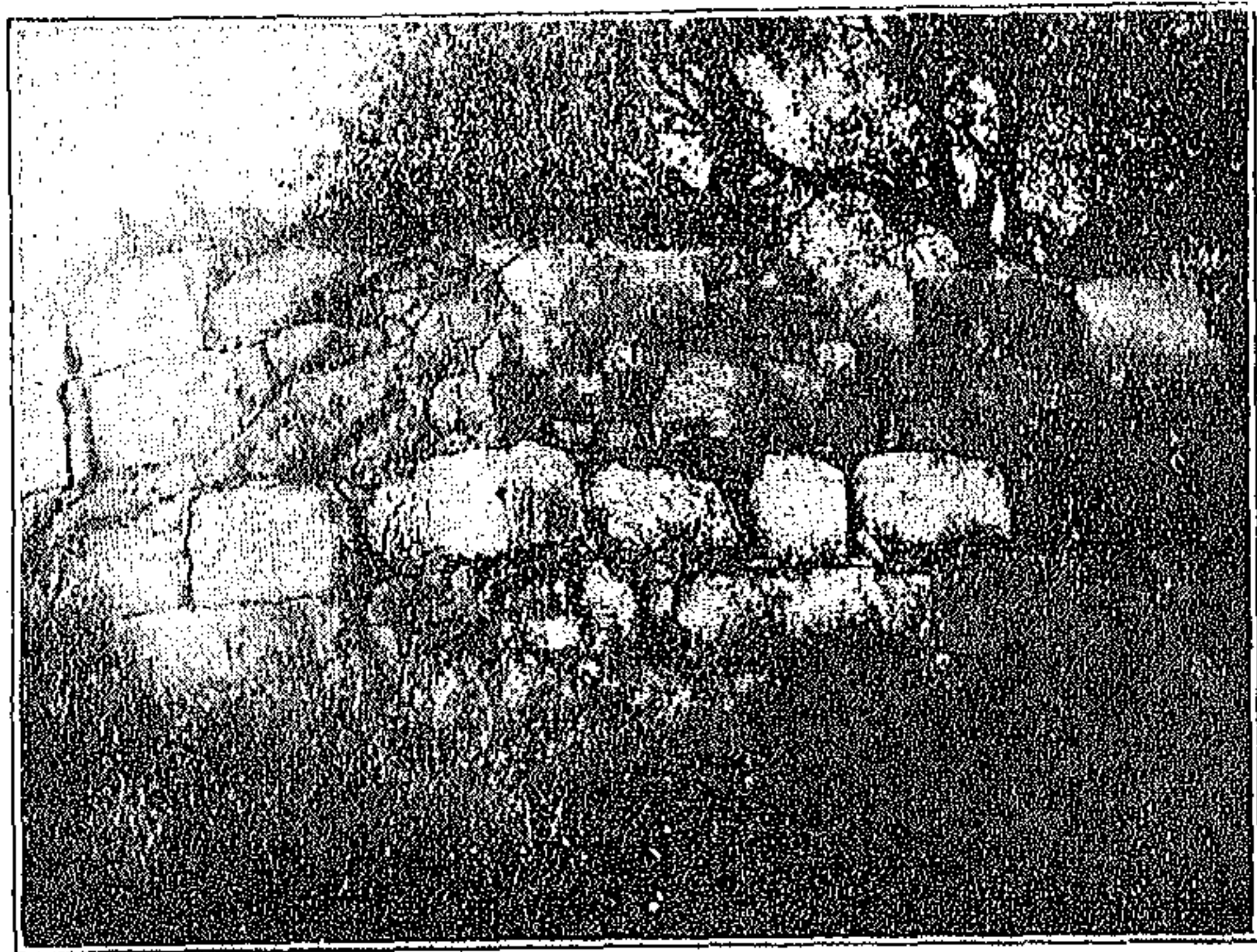
ρίον Τσεγγέλι καὶ ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου χάριν τῶν χριστιανῶν κατοίκων (2). Σφίζονται δ' ἐτι τὰ εἱλίπια τοῦ μεγάρου καὶ τοῦ χωρίου καὶ ἡ ἐκκλησία.

Ἐντὸς δὲ τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν κείται προμαχῶν τετράγωνος

(1) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, *Οἱ Μεσαιων. Ἄλμυροί*, ὡς ἄνω, σ. 26.

(2) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, *Φθιωτικά*, Ἀθῆν. 1891, σελ. 54. — Τοῦ αὐτοῦ, *Μεσαιων. Ἄλμυροί*, ὡς ἄνω, σελ. 26. — Ὁ κ. Ν. Γεωργιάδης (*Θεσσαλία*, 1880, σελ. 310) λέγει ὅτι τὸ φρούριον τοῦτο ἀνήγειρεν ὁ Βελή-πασσῆς.

(μήκους 1<sup>μ</sup>,40) ἔνδοθεν πεπληρωμένος γόματος καὶ ἔξωθεν τεθωρακισμένος διὰ μεγάλων λευκῶν ὀρθογωνίων ὀγκολίθων, πρὸς δυσμὰς δ' αὐτοῦ κείται κλίμαξ, δι' ἧς ἀνέρχεται τις ἐπ' αὐτοῦ, (1) (μήκ. 8<sup>μ</sup> 75 Χ 8<sup>μ</sup>, 75 πλ., ὕψος σφζόμενον 3 μέτρων).



Πύργος τετράγωνος βυζαντιακὸς ἐν Τσεγγελίῳ ἐξ ἀρχαίων λίθων.

Τοιαῦτα εἶναι τὰ σφζόμενα νῦν τρία φρούρια τοῦ Νοτίου μεσαιωνικοῦ Ἄλμυροῦ, ὧν φωτογραφικὰς εἰκόνας καὶ πρόχειρα σχεδιαγράμματα παρέχομεν.

## 2) Ἡ κυρίως πόλις.

Ὁ Νότιος μεσαιωνικὸς Ἄλμυρος ἔκειτο ἐν τῇ παραλίῳ κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Πιργασιτικοῦ κόλπου ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς θέσεως Κεφαλώσεως, ὅπου αἱ πηγαὶ τοῦ Ἀμφιπόσου, πρὸς Α. καὶ ἔξινουόμενος μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Χωλορρεϊάματος πρὸς Β. Ἐν τῷ εὐρεῖ τούτῳ χώρῳ διαρρεομένῳ ὑπὸ δύο ποταμίων, τοῦ Ματιάξη καὶ

(1) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, *Μεσαιων. Ἄλμυροί*, ὡς ἄνω, σ. 26.

τοῦ Ξηριᾶ ἢ Κουαρίου (1), πληθὺς ἐρειπίων οἰκιῶν, περιοχῶν, περιβόλων, τειχῶν κείνται· ἐν δὲ τοῖς ἀγροῖς πληθὺς κεράμων καὶ πλίνθων ὀπτῶν μεσαιωνικῆς κατασκευῆς κείνται καὶ ἀνευρίσκονται πολυπληθεῖς βυζαντινὰ νομίσματα διαφόρων χρόνων, χαλκᾶ, ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ. Ἐν



Νομίσματα Ἀρμενικόν.

θέσει Καραγάτς, ἧς ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, πληθὺς ἐρειπίων οἰκιῶν καὶ περιοχῶν μετὰ συντριμμάτων κεράμων καὶ πλίνθων ἀγείων καλύπτει τοὺς ἀγρούς. Ἐπίσης δὲ αὐτόθι ἀνευρίσκονται διάφορα μάρμαρα μετὰ γλυφῶν βυζαντιακῆς τεχνοτροπίας, προσερχόμενα ἐξ ἀρχαίων χριστιανικῶν ναῶν. Ἐπίσης δὲ καὶ ἐν τῇ θέσει Τσεγγέλι, ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, κειμένη ἐν τῷ ἀμυγδαλεῶνι, ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ἀνευρίσκονται πολλοὶ λίθοι βυζαντιακῆς τεχνοτροπίας μετὰ ζωσμημάτων καὶ γλυφῶν, τεμάχια λίθων, φέροντα διπλοῦς σταυρούς, ζιόνες τινες βυζαντιακοὶ καὶ ἑλληνικοί, εἰλημμένοι ἐξ ἀρχαίων ἑλληνικῶν ναῶν, κιονόκρανόν τι βυζαντιακὸν τετράγωνον μετὰ φυλλομάτων ἀκάνθης καὶ σταυροῦ καὶ πλάξ ὀρθογωνίου σχήματος φέρουσα γύρωθεν πλαίσιον καὶ ἔχουσα ἐν τῷ μέσῳ ἑγγλυφον παράστασιν διπλοῦ σταυροῦ ἐπὶ διπλοῦ βάρθρου, ἐνθεν δὲ καὶ ἐνθεν αὐτοῦ ἐπιγραφὴν «† Μνήσθητι Κ(ύριε) τῶν δούλων σου Ἰω(άννου) καὶ Γεοργίου» (2). Ἐπὶ δὲ τῆς Μ πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἦτο ἐντετειχισμένη ἐνεπίγραφος πλάξ ἐπιτύμβιος, μετενεχθεῖσα ἤδη εἰς τὸ μουσεῖον Ἄλμυροῦ (3). Πολλαχού δ' ἐν Τσεγγελίῳ ἀνακαλύπτονται ἐρεῖπια ἐκζησιῶν. Αὐτοῦ δὲ που

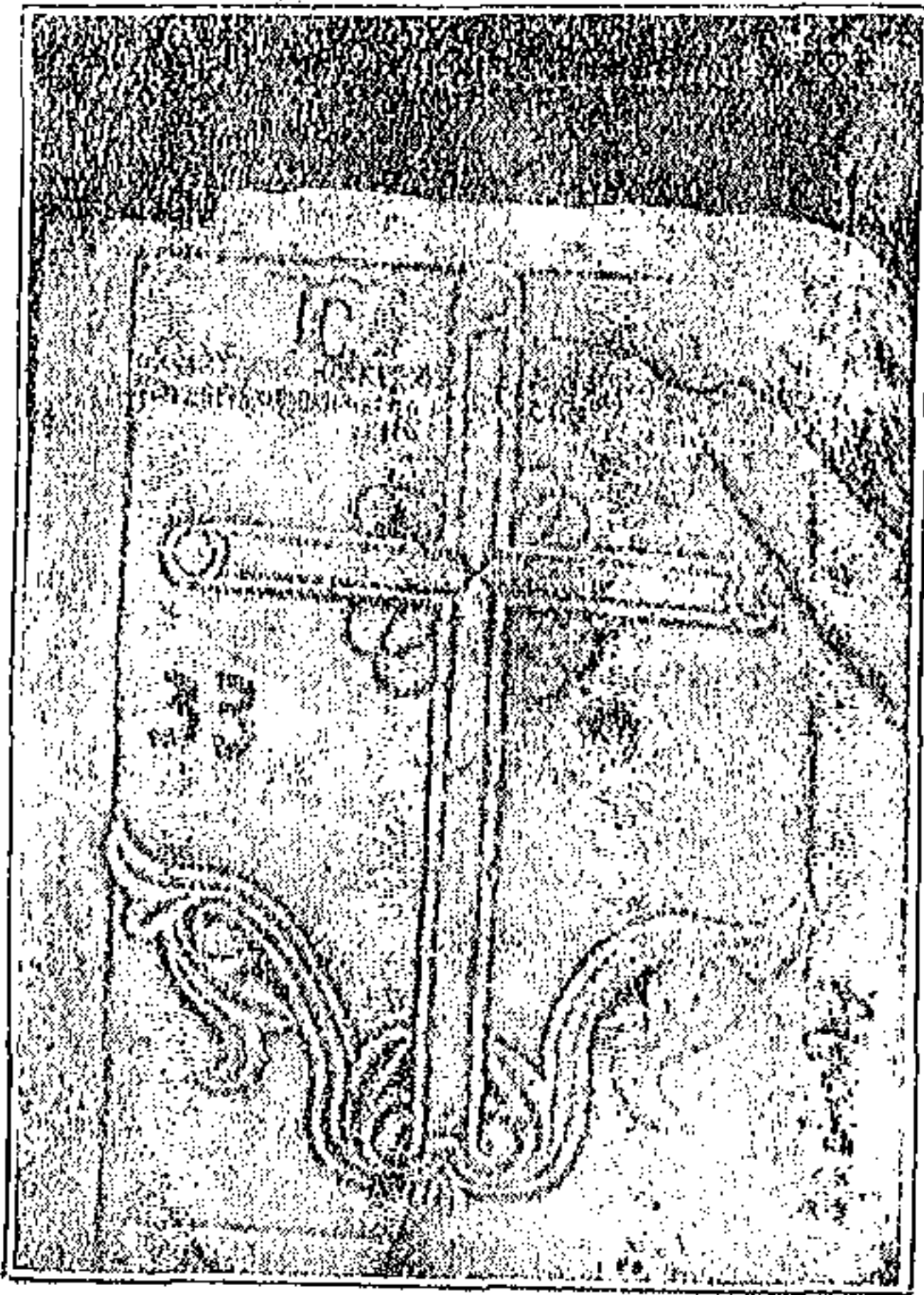
(1) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, *Φθιωτικά*, 1891, σελ. ὁ.—Τοῦ αὐτοῦ. *Ἡ Φθιωτικὴ πόλις Ἰταγος*, ἐν *Bulletin de Correspondance Hellénique*, τόμ. XVI, σελ. 473 καὶ ἐξῆς.—Τοῦ αὐτοῦ, *Μεσαιων. Ἄλμυροί*, ὡς ἄνω, σελ. 25.

(2) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, ἐν *Δελτίῳ Φιλολογ. Ἐταιρείας «Ὁρθουος»*, Γ', σ. 16.—*Byzant. Zeitschr.* XXI, σ. 159, ἀρ. 14.

(3) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, ἐν *Bulletin de Corresp. Hellén.* XIV, 214, σελ. 7. Ἀκόθι XXIII 400, π. 6.—*Byzant. Zeitschr.* XXI 158, 13.

παρὰ τὸν ἀμυγδάλεωνα σφύζεται καὶ ἡ Φραγκόβρυσις, ἣτις ὑπενθυμίζει ἡμῖν τὴν ὑπαρξίν ἐν Ἀλμυρῷ συνοικίας τῶν Πισαίων, Γενονησίων καὶ Βενετῶν, οὓς οἱ ἐγγώριοι ἐκάλουσαν ἐνὶ ὀνόματι Φράγκους (1).

Παραλείποντες τοπογραφικὰς τινὰς λεπτομερείας, ἃς εὕρισκε τις ἐν τῷ συγγράμματι ἡμῶν «Οἱ δύο Μεσαιωνικοὶ Ἀλμυροὶ καὶ ὁ γῆν»,



Ἐκέρθυρον χριστ. ναοῦ ἐνεπίγραφον (Ἀρχαιολ. Μουσεῖον Ἀλμυροῦ).

ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ὅτι ὀλίγον κατοικητῶν τῶν πηγῶν τοῦ Ἀλμυροῦ ἐν τῇ πεδιάδι ἔκειτο ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἀνήκων πιθανῶς εἰς τὴν ἐν Ἀλμυρῷ συνοικίαν τῶν Βενετῶν διότι γνωρίζομεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐπέτρεψε τοῖς Βενετοῖς νὰ κατέχωσι τὰς ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ Ἀλμυρῷ συνοικίας καὶ ναοὺς αὐτῶν. Ἡ δὲ θέσις τοῦ ναοῦ τούτου ἦν γνωστὴ ἐκ παραδόσεως τοῖς κατοικοῖς τοῦ Πλατάνου, ἐνθα ἐσχάτως ἀνευρεῖσθαι δύο πλάκες ἐνεπίγραφοι, αἵτινες

(1) Ν. Ι. Γιαγγοπούλου, *Μεσαιων. Ἀλμυρός*, σ. 26.

δυστυχῶς ἀπόλοντο. Ἰδρῦθη δ' ἐν τῷ τόπῳ ἐσχάτως φερώνυμος ναὸς τοῦ Ἁγίου Μάρκου ὑπὸ τῶν κατοίκων, κατὰ δὲ τὴν ἀπόρριξιν τῶν θεμελίων αὐτοῦ οἱ κτίσται ἀνεῦρον ἄλλα τε κειμήλια, ἀποκρυβέντα παρ' αὐτῶν, καὶ κίονια ἐλλειροειδῆ καὶ νόμισμα ἀργυροῦν τοῦ Μαρτίνου Ζαχαρίου, δυνάστου Χίου (1320—1329), ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι ὁ ναὸς ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πρὸ τοῦ 1320 (1). Πέριξ δὲ τοῦ ναοῦ τούτου πρὸ ἐτῶν εὐρέθησαν δύο πλάκες ἐκ μέλανος τραχίτου λίθου ἐνεπίγραφοι, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν Παναγίαν (2). Ἔτερον ὑπέρθυρον μετὰ σταυροῦ καὶ ἐπιγραφῆς δημοσιεύομεν ἐν εἰκ. 20 καὶ πόρπην φραγκικὴν ἐν εἰκόνι 21 (3). Ἐνεπίγραφα ἄλλα μνημεῖα ἐδημοσιεύθησαν πολλοῦ ὕφ' ἡμῶν.

Καὶ τοιαύτη μὲν διὰ βραχέων ἡ περιγραφή τῶν σφραγισμένων γῆν μνημείων τῆς πολυκινήτου καὶ ἐμπορικωτάτης πόλεως Νοτίου ἢ Κάτω Ἀλμυροῦ. Μεταβαίνομεν δὲ ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν μνημείων τοῦ Βορείου ἢ Ἄνω Ἀλμυροῦ.

### Βόρειος μεσαιωνικὸς Ἀλμυρός.

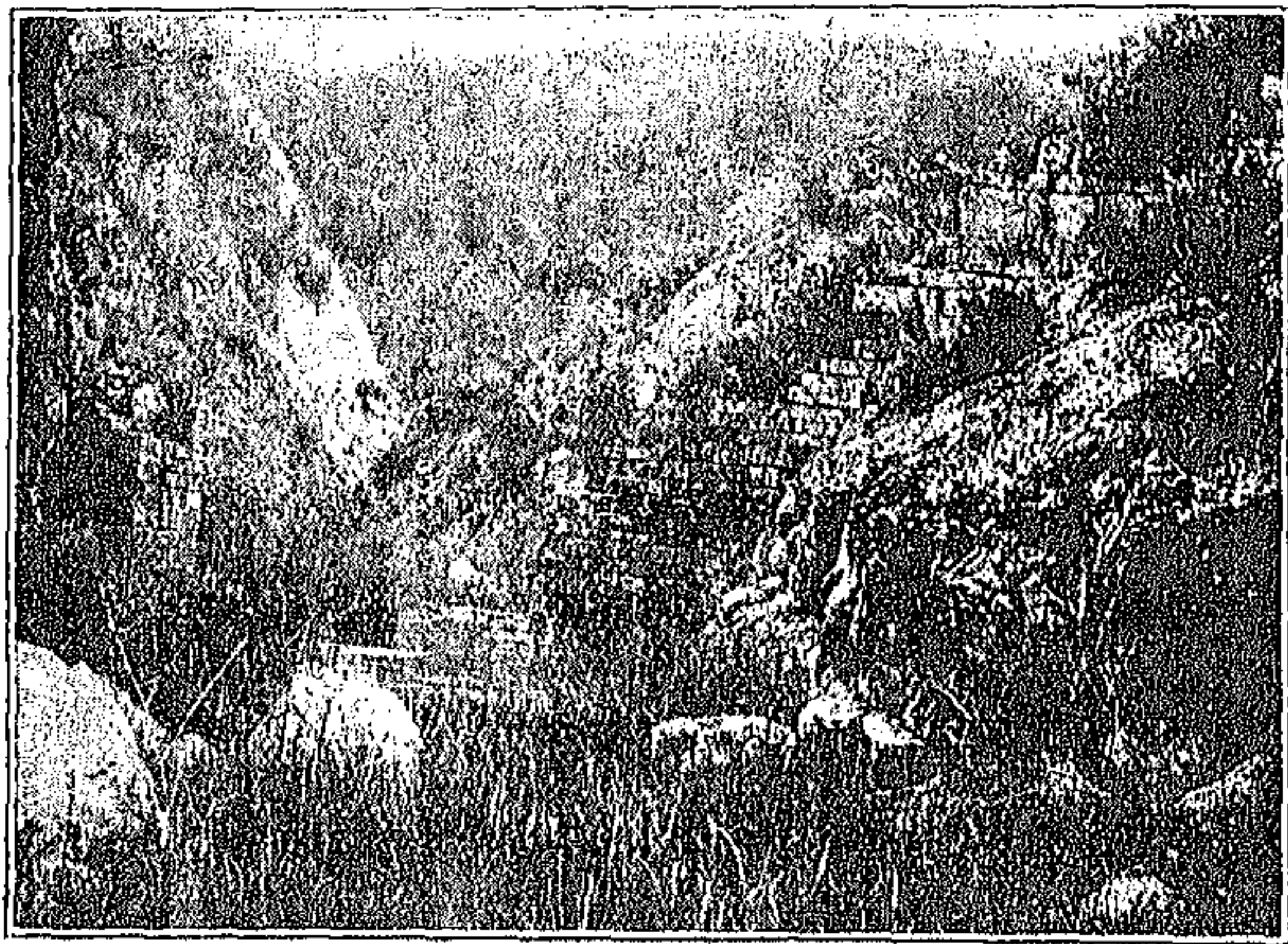
Ἐπὶ τῆς ΒΔ γωνίας τοῦ μυχοῦ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου, σχηματιζομένης δυτικῶς μὲν ἐκ τῆς ἐξαπλομένης μέγαι τοῦ κόματος τῆς θαλάσσης ὀρειᾶς καὶ τερπνῆς πεδιάδος τοῦ Ἀλμυροῦ, βορείως δὲ ἐκ τῶν ἐκτετακτομένων τῶν ΒΔ κλιτίων τῆς Ὀθρουοῦ παραφυάδων, αἵτινες

(1) *Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρ.* τόμ. Β', πλν. Α' ἀρ. 12—13—14. — *Οἱ Μεσαιων. Ἀλμυροί*, σελ. 23. Τὸ νόμισμα κατετέθη εἰς τὸ μουσεῖον Ἀλμυροῦ.

(2) Ν. Ι. Γιαγγοπούλου. Ἐπιγρ. ἐπαρχ. Ἀλμυροῦ, ἐν *Bulletin de Correspond. Hellén.* τόμ. XV, σ. 564, ἀρ. 3. Αἱ πλάκες αὗται ἐκτίσθησαν ἐν τῇ εἰσόδῳ καὶ τῇ κλίμακί τῆς οἰκίας Γ'. Σηροφόνη ἐν Πλατάνῳ.

(3) Ν. Ι. Γιαγγοπούλου ἐν *Bulletin de Correspond. Hellén.* XIV, σ. 244, ἀρ. 7. — *Ἐν Δελτίῳ Φιλαρχειοῦ Ἑταιρ.* «Ὀθρουοῦ» τεύχος Β', σελ. 6, ἀρ. 3. — σελ. 21, ἀρ. 30, σ. 23, ἀρ. 39. — *Bull. de Correspond. Hellén* XV, σ. 564, 3, 4. *Ἀπότῃ*, XXIII, σ. 396, 1, 2. — *Ἀπότῃ*, XIII, σ. 405, ἀρ. 23 ὑπὸ Fougeres. — *Νεολόγον Ἑβδωμ. Ἑπιθ.* (Κων)πολις) τόμ. Γ', σελ. 915, 927. — *Δελτίον Φιλ. «Ὀθρουοῦ»*, τεύχ. Β', σ. 21, ἀρ. 20, σ. 23, ἀρ. 39. — τεύχ. Γ', σ. 16. — τεύχ. Δ', σ. 45, ἀρ. 37. *Byzant. Zeitschrift*, XXI, σ. 150—166, ἀρ. 1—24.

περιβάλλουσαι κύκλῳ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄλμυροῦ εἰσχωροῦσιν εἰς τὸν Παγασιτικὸν κόλπον καὶ καταλήγουσιν εἰς τὸ ἀκρωτήριο Πύρραν (Ἀγκίστρι νῦν), ἔκειτο τὸ πάλαι ἢ ὀμηρικὴ πόλις Πύρασος διατηρηθεῖσα καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Ἡ πόλις αὕτη ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος (2500 ἔτη π. Χ.), ὡς ἐκ τοῦ αὐτόθι ἠφουμένου τεχνητοῦ λόφου ἐξάγεται, καὶ κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρό-



Βορ. Ἄλμυρος. Τὸ Φραγκογέφυρο.

νοὺς καὶ τοὺς ἱστορικοὺς ὁ λόφος αὗτος ἀπετέλει τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς. Ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι εὗρε τὴν Πύρασον κατεσκαμμένην, ἐσφύζετο δ' ἐν αὐτῇ ἔτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ τὸ Δημήτριον ἱερόν.

Κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους φαίνεται ὅτι ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς Πύρασου ἤκμαζε πόλις πλουσία καὶ ἐμπορικὴ, ὡς μαρτυροῦσι τὰ πολυάριθμα σφζόμενα μνημεῖα αὐτόθι τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων. Κατὰ δὲ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας καὶ ἐνταῦθα ἠνθίει χριστιανικὸς πληθυσμὸς, ὡς μαρτυροῦσι τὰ πολυάριθμα χριστιανικὰ μνημεῖα τῶν χρόνων ἐκείνων.

Εἰς ἀπόστασιν 20 λ. τῆς ὥρας δυτικῶς τῆς πόλεως καὶ ἐντὸς γα-  
ριάδρας μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῶν ἀρχαίων Φθιωτίδων Θηβῶν καὶ τῶν  
ὑπερκειμένων τοῦ χωρίου Καραμπὰς λόφου, δι' ἧς διέρχεται μεσαιω-  
νικὸν ὑδραγωγεῖον, σφύζεται ἐπὶ τοῦ νῦν Ἀλχανορρεύματος μεσαιωνικὴ  
γέφυρα, λεγομένη νῦν Φραγκογέφυρο, ἣτις ἀναμφιβόλως εἶναι κτίσμα  
φραγκικόν. Εἰκόνα ταύτης δημοσιεύομεν ὧδε ὑπὸ τὸ ὄνομα Φραγκο-  
γέφυρο.

#### ΑΡΜΕΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΕΝ ΑΛΜΥΡΩ

##### Α' Ἐπιγραφή Ἀρμενική.

Τῇ 5ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ 1900 μεταβίς εἰς Πλάτανον, κομόπολιν  
κειμένην πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ἄλμυροῦ εἰς ἀπόστασιν ὥρας περίπου  
ἐπὶ τῶν προπόδων τῆς Ὀδοῦ, ἀνεκάλυψα ἐν τινι κελλίῳ τῆς αὐ-  
τόθι ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ὀγκώλιθον φαιό-  
χρουν γῶριον, σχήματος ὀρθογωνίου, ἀποκεκρουσμένον δεξιᾷ καὶ  
ἀριστερᾷ καὶ φέροντα ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν αὐτοῦ τριστιχὸν ἐπι-

Տ Ա Պ Ա Ն Ս Տ Ա Տ Տ Օ Ի  
Ա Վ Ա Գ Ի Ո Ր Դ Ի Կ Ա Ր  
Ս Պ Ե Տ Ի Ն Ա Ր Ժ Կ

Ἀρμενικὴ ἐπιγραφή

γραφὴν ἀγνώστου γράμμασι γεγραμμένην. Ὁ λίθος ἔχει μῆκος μὲν  
0,μ. 95, πλάτος δὲ 0,μ. 40, πάχος δὲ 0,μ. 35. Κομισθέντος δὲ τοῦ λί-  
θου εἰς τὸ μουσεῖον Ἄλμυροῦ, ἐλήφθη φωτογραφικὸν ἀπότυπον, ὑπερ-  
ἔδημοσιεύθη ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς φιλαρκαίου Ἐταιρείας «Ὀδοῦ»  
(τεῦχος Γ', σελ. 32, πίν. Α').

Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀνακοινοθεΐσης εἶς τε τὴν τότε Γενικὴν  
Ἐφορείαν τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἀθήναις, τὰς αὐτόθι ἐδρευούσας  
σχολὰς Γαλλικὴν καὶ Γερμανικὴν καὶ τὸν ἐν Rostock τῆς Γερμανίας  
καθηγητὴν κ. Ὄθωνα Κερν, ἀπερίηναντο οἱ μὲν ἡμεδαποὶ ἀρχαιολό-  
γοι ὅτι αὕτη εἶνε Αἰθιοπικὴ, ὁ δὲ διευθυντὴς τῆς Γαλλικῆς σχολῆς

κ. Homolle ὅτι εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην διασήμου Ἀσιανολόγου ἐν Παρισίοις, Ἀρμενικὴ ἀρχαία, ἣς τὸ πνεῦμα ἦν· «*Ohtos estin o tafros tou deitros uioo tou deitros*»· οἱ δὲ Γερμανοὶ ὅτι εἶναι φοινικικὴ<sup>(1)</sup>, καὶ ὁ κ. Kern ζητήσας τὴν γνώμην τοῦ ἐν Στρασβούργῳ καθηγητοῦ κ. Hubschmann, ὅτι εἶναι Ἀρμενικὴ ἀρχαία· ὁ αὐτὸς δὲ, ζητήσας καὶ τὴν γνώμην τοῦ ἐν Βιέννῃ Ἀρμενίου καθηγητοῦ κ. Daschian, μοὶ ἔγραψεν ὅτι εἶναι Ἀρμενικὴ νεοτέρα ἐπιτύμβιος, ἣς τὸ πνεῦμα ἔχει ὡδε :

«*Ohtos estin o tafros tou Karapet (βαπτιστικὸν ὄνομα) ek Dast (πεδίου), uioo Hlia, en etei 1140 (= 1691 μ. X.)*».

Καὶ ἡ ἀνάγνωσις αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ *Μελίῳ* τῆς φιλαρχαίου Ἑταιρείας «*Ὁθροος*» (τεύχος I' σελ. 16) μετὰ τῆς πληροφορίας, ἣν δίδει ἡμῖν ὁ Daschian ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἐτυπώθη ὑπὲρ ἐν τῷ *Μελίῳ* (τεύχος I', σελ. 32, πίν. Α').

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ, πρὶν ἢ γνωσθῆ ἡ τοῦ κ. Daschian ἀνάγνωσις, ὁ ἐν Βόλῳ φιλόλογος κ. Πάτροκλος Παλαμηδᾶς προσέβη εἰς ἀναδημοσίευσιν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆς ἐν τῷ περιοδικῷ «*Προμηθεῖς*», ἐκδιδομένου ἐν Βόλῳ ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμενίτου (παράσημα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 154 φύλλου τοῦ 1901, σελ. 10—13). Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ὁ κ. Παλαμηδᾶς λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τῆς φιλαρχαίου Ἑταιρείας «*Ὁθροος*» δημοσίευσιν θεωρεῖ τὰ γράμματα ταῦτα ὡς *Πελασιζαί*.

Ὁ δὲ καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἑθνικῷ Πανεπιστημίῳ κ. Σ. Π. Λάμπρος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «*Μικταῖς σελῆσαι*» (σελ. 844) περιγράφων τὴν ἐν Βενετίᾳ νῆσον τοῦ Ἁγίου Λαζάρου, ἐν ἣ ἴδρυται ἡ τῶν Μεχιθαριστῶν μονὴ<sup>(1)</sup>, ποιεῖται μνηαίαν καὶ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆς, ἣν ἐπέδειξεν εἰς τὸν μοναχὸν κ. Ἐφριζιάν, ὅστις εὐχερῶς ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς Ἀρμενικὴν ἀναγνούς καὶ τὰς δύο ταύτας λέ-

(1) Mitteilungen Athen, τόμ. XXVI, σελ. 452.—Otto Kern, ἐν *Wochenschrift für Klassische Philologia*, 1901, No 7, σ. 178.

(2) Ἡ τῶν Μεχιθαριστῶν μονὴ εἶναι Ἀρμενικὴ οἰκουμένη ὑπὸ τῶν λεγομένων Ἀρμενοκαθολικῶν μοναχῶν ἢ Οὐνιτῶν. Εἶναι δ' οὗτοι ἄνδρες λόγιοι καὶ ἡ μᾶλλον ἀνεπτυγμένη ἱεραρχία τοῦ Ἀρμενικοῦ κλήρου πολυμαθέστατοι καὶ γλωσσομαθεῖς, διατηροῦντες τυπογραφεῖα κλπ.

ξεις βοστί καὶ Hairebedin. Καὶ ἡ μὲν πρώτη σημαίνει κατ' αὐτὸν υἱόν, ἡ δὲ δευτέρα εἶναι κύριον ὄνομα. Ἐπεφυλάχθη δὲ ὁ κ. Ἐφριζιάν, ὅστις εὐχερῶς ἀνέγνω τὰς δύο ταύτας λέξεις, ν' ἀναγνώσῃ καλλίτερον αὐτὴν καὶ ὀρίσῃ τὸν χρόνον αὐτῆς.

Ὁ δ' ἐν Βόλῳ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ μεγάλου καπνεμπορικοῦ οἴκου Σαρκιζιάν Ἀρμένιος κ. Μορρουκιάν ἐπισκεψάμενος τῷ 1903 τὸ μουσεῖον Ἀλμυροῦ καὶ ἰδὼν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἔλαβε φωτογραφικὸν ἀπότυπον, ὅπερ τῇ βοηθείᾳ τοῦ μικροσκοπίου ἀνέγνω ἐν Βόλῳ ἀνακοινωσάμενος τὸ πόρισμα τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἀπὸ 28 Ὀκτωβρίου 1903 ἐπιστολῇ αὐτοῦ οὕτως Ἀρμενιστί :

Ἦτοι : *Λαμπάνς τασχόσι ἀβακί βοστί (1) Γκαραμπεδίν (2)*. Ἑλληνιστί μεθερμηνευομένη : «*Τοῦτο εἶνε τὸ μνημεῖον ἀπὸ τὰς τοῦ Γκαραμπεδίν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀβάκ*». «*Τὸ δὲ ἔτος εἶναι Γρηγοριανὸν καὶ φέρει 1140, δηλαδὴ 211 χρόνων*».

Τελευταῖος δὲ ὁ παροσιώτατος πατήρ τῆς ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Ἁγίου Λαζάρου ἐν Βενετίᾳ Ἀρμενικῆς μονῆς τῶν Μεχιθαριστῶν κ. Βασίλειος Σαρκιζιάν γράφων μοι ἐν τῇ ἀπὸ 25 Δεκεμβρίου 1907 ἐπιστολῇ αὐτοῦ λέγει ὅτι ἔνεζεν φθορᾶς τοῦ λίθου αἱ δύο λέξεις *Μεσαζι* καὶ *Ἀβακί* εἶναι δυσανάγνωστοι ἐκλαμβινομένοι ἢ μία ἀντὶ τῆς ἑτέρας. Ὡς πρὸς δὲ τὸν χρόνον τῆς ἐπιγραφῆς ὁ κ. Σαρκιζιάν εἶναι σύμφωνος τοῖς προσηγουμένοις ἀναγνώσων ἐν αὐτῇ τὸ Ἀρμενικὸν ἔτος 1140, εἰς ὃ πρέπει νὰ προσθέσωμεν τὸ ἔτος 551 ἢ 552 καὶ θὰ προκύψῃ τὸ ἔτος 1691 ἢ 1692 μ. X. Ἀναγινώσκει δὲ ταύτην οὕτω :

«*Ταμπάνς (ἐστίν) Ντασιζι Ἀβακί ὄσσι Καραμπεδίν*», μεθ' ὃ ἔπεται ἡ χρονολογία 1140, καὶ μεταφράζει αὐτὴν γαλλιστί οὕτω :

«*Ce tombeau (est) du Karapiète fils d'Avak de Dastanpée 1140*».

Ἦτοι ἑλληνιστί : «*Οὗτος ὁ τάφος (ἐστὶ) τοῦ Καραμπέτ υἱοῦ τοῦ Ἀβάκ ἐκ Δάστ' ἔτος 1140*».

Μεθ' ὃ ἐπάγεται : «*Κολαζεύομαι νὰ πιστεύσω ὅτι μνημεῖον ἐκ μεγάλου λίθου μαρμάρου κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα δὲν εἶναι συνήθους χρή-*

(1) Ὁ κ. Λάμπρος γράφει : *vostl*.

(2) Ὁ κ. Λάμπρος γράφει : *Hairebedin*.



σεως. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει ὁ Καραμπιέτ, ὅστις ἀναπαύεται ἐκεῖ κάτω (ἐν Πλατάνῳ) ὄφειλε νὰ εἶναι πιθανῶς διακεκριμένον πρόσωπόν τι, ἢ ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ, ἢ διὰ τὰς προσενεχθείσας εἰς τὸν Πλάτανον ὑπηρεσίας αὐτοῦ. Τοῦτο θὰ ἦτο ἐνδιαφέρον ὡσαύτως διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρμενικῆς ἐπιδρομῆς ἐν Ἑλλάδι, ἐὰν ἠθέλετε νὰ ἐρευνήσετε καὶ εὔρητε σχετικὰς τινὰς ἱστορικὰς εἰδήσεις ἐν τοῖς δημοσίαις ἢ ἐκκλησιαστικοῖς ἀρχείοις τοῦ Πλατάνου καὶ τοῦ Ἀλμυροῦ.

Δυστυχῶς οὐδὲν ὁ πανδαμάτωρ χρόνος διέσωσεν, ἰδίως ἐν Πλατάνῳ τετράκις ἀπὸ τοῦ 1821 πυρποληθέντι.

Ἐν τούτοις ὅμως ἐσχάτως ὁ κ. Δημήτριος Κ. Τσοποτὸς ηὐτύχησε νὰ ἀνακαλύψῃ ἐν Θεσσαλίᾳ πηγὴν, ἐξ ἧς ἀντλεῖ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ (1) ὅτι ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μαξίμου Γ' τῷ 1480, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν δούκα τῆς Βενετίας, ἀναφέρονται ὅτι κατοικοῦν Ἀρμένιοι ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει ὧδε: «Εἰ οὖν ὁ μέγας καὶ ὑψηλότατος αὐθέντης (2), ἐτέρας πίστεως ὄν, τοὺς χριστιανοὺς καὶ πάντας ἀφίησιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς γνώμης καὶ πίστεως πάντας καὶ πέρουσι μαθῶν ὡς ἐν *Μεγάλῃ Βλαχίᾳ* (3) βιάζονται Ἀρμενίους ἵνα ὀρθοδόξους ποιήσωσι, γράψας καὶ στείλας ὥρισεν νόμον Θεοῦ εἶναι τὸ ἀβίαστον καὶ κατέπαυσε τὸν ἐκεῖσε διωγμὸν, πολλῶ μᾶλλον δίκαιόν ἐστιν ὑμᾶς ταῦτο ποιῆσαι».

Ἐξ αὐτῆς λοιπὸν ἐξάγεται ὅτι πρὸ τοῦ ἔτους 1480 ὑπῆρχον ἐν Θεσσαλίᾳ ἐγκατεστημένοι Ἀρμένιοι, ἄδηλον ἀπὸ πότε καὶ πῶς ἐλθόντες, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν πολλοὶ θὰ ἐσφύζοντο μέχρι τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, καθ' ὃν χρόνον τίθεται ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ. Πρὸς τὴν χρονολογίαν δὲ ταύτην τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μαξίμου Γ' δὲν ἀφίσταται πολὺ καὶ τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον ὑφ' ἡμῶν νόμισμα Ἀρμενικὸν τῶν βασιλέων Ἐτοῦμ καὶ Καϊκοσροῦ, διότι ἀπὸ τοῦ 1300—1480 δὲν μεσολαβοῦν ἢ 180—200 ἔτη τὸ πολὺ, καθ' ἃ ἠδύνατο νὰ ἀκμάσῃ ἐν Θεσσαλίᾳ Ἀρμενικὴ ἀποικία.

Ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ ἐνδειξίς τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπάρξεως Ἀρμενίων ὑπάρχει. Πρὸς Β. τοῦ Ἀλμυροῦ εἰς ἀπόστασιν ἡμίωρον κεῖται τὸ χωρίον *Κουρφαλί*, ὃν πρὶν Τουρκικὸν κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων κατοίκων καὶ διότι ἐν αὐτῷ ἐσφύζετο μέχρι τινὸς καὶ Τουρκικὸν τέμενος καὶ ἔξωθι αὐτοῦ Τουρκικὸν νεκροταφεῖον. Τὸ χωρίον τοῦτο, κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν γέροντος εὐπαιδευτοῦ Ὀθωμανοῦ ἐν Ἀλμυρῷ, ὀνομάζετο τουρκιστὶ *Οὐρφαλί*, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Τούρκων νὰ θέτωσιν εἰς τὸ τέλος πάσης κυρίας λέξεως τὴν τοπωνυμικὴν καὶ ἐθνικὴν κατάληξιν *λί*. Γνωρίζομεν δὲ ὅτι ἐν Ἀρμενίᾳ ὑπάρχει χώρα λεγομένη *Οὐρφάν*. Ὁ κάτοικος δ' αὐτῆς θὰ ἐκαλεῖτο τουρκιστὶ *Οὐρφαλίης*, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέν χωρίον, ἀνῆκον βεβαίως εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτοῦ, ἐκλήθη *Οὐρφαλί*. Οἱ δὲ Ἕλληνες κάτοικοι αὐτοῦ κατὰ παραφθορὰν μετωνόμασαν αὐτὸ *Κουρφαλί* ἢ παροξυτόνως *Κουρφαλί*.

Πότε ὅμως ἦλθε καὶ διὰ τίνα λόγον ἡ Ἀρμενικὴ αὕτη ἀποικία ἐν Θεσσαλίᾳ; Ἀγνοοῦμεν. Φαίνεται δὲ βέβαιον ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχου Μαξίμου ὅτι ἐν ἔτει 1480 ἤκμαζε σπουδαία ἀποικία ἐν Θεσσαλίᾳ, ἧς τὰ μέλη οἱ ὀρθόδοξοι κάτοικοι ἐβίαζον νὰ ἐξωμόσωσιν. Οἱ Ἀρμένιοι θὰ ἀπετάθησαν εἰς τὸ πατριαρχεῖον αὐτῶν, τοῦτο δὲ εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλῃν, ἧτις προεκάλεσε τὸ ἐν λόγῳ διάταγμα.

### Β' Ἀρμενικὸν νόμισμα.

Ἐν τῇ νομισματικῇ συλλογῇ τῆς Φιλαρχαίου Ἑταιρείας «Ὁθρυος» κεῖται χαλκοῦν νόμισμα φέρον ἔμπροσθεν ἵππεα ἅγιον καλπάζοντα καὶ διευθυνόμενον δεξιᾷ, κρατοῦντα δὲ τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ τὰ ἦνια τοῦ χαλινοῦ, τῇ δὲ ἑτέρᾳ ἢ ῥομφαίαν ἢ κλάδον φοίνικος καὶ ἔχοντα φωτοστέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· πλαγίως δ' ἀριστερᾷ τοῦ ἵππεως κεῖται ἀστήρ. Ἡ ὄψη δὲ παράστασις περιβάλλεται ὑπὸ κύκλου ἐκ σφαιριδίων. Ὁ ἵππος ὅμως τοὺς προσθίους πόδας ἔχει κεκαμμένους οὐχὶ ὡς ὁ ἵππος, τουτέστι τὰς γωνίας τῶν κνημῶν πρὸς τὰ ἔσω, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἔξω, ὡς ὁ ἀλέκτωρ. Νὰ υποθέσωμεν ὅμως ὅτι ἀδεξιότης τοῦ τεχνίτου ἀπειρογᾶσατο τοιοῦτοτρόπως τοὺς πόδας δὲν ἐπιτρέπεται, διότι ὁ ἵππος εἶναι κοινότατον ζῷον, ὥστε νὰ ὑποπίπτῃ εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ τοῦ τελευταίου ἀνθρώπου, πολλῶ μᾶλλον τεχνίτου. Ὑποπτεύομεν ὅμως μὴ ἢ

(1) Δ. Κ. Τσοποτοῦ, *Γῆ καὶ Γεωργοὶ Θεσσαλίας*, ἐν Βόλῳ 1912, σελ. 39.—  
Πρβλ. Miklosich u. Müller, *Acta et Diplomata Graeca aevi V*, 2, 284.

(2) Ὁ Σουλταῖνος.

(3) Ἡ Θεσσαλία, οὕτω τότε λεγομένη.

εἰκὼν παρίστησιν *ἱππαλεκτροῦνα*, ζῷον συμβολικόν, συχνάκις παριστάμενον ἐν ἀναγλύφωις καὶ ἐν ἄλλαις παραστάσεσι καὶ πρὸ μὲν Χριστοῦ, ἰδίως ὅμως ὡς Χριστιανικὸν σύμβολον τῶν πρώτων Χριστιανικῶν αἰώνων. Ὑπὸ τίνα ὅμως ἰδιότητα ἐνεχαράχθη ἐν τῷ προκειμένῳ νομίσματι ἀγνοῶ.

Ἡ ὀπισθεν ὄψις τοῦ νομίσματος παρίστησιν ἐντὸς κύκλου ἐκ σφαιριδίων περιθέοντος τὸν γῦρον τριστιχὸν ἐπιγραφὴν Ἀρμενικὴν τῆς μικρογραμμιάτου γραμμῆς. Πολὺν δὲ πιθανὸν φαίνεται ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι Κουρική, διότι ἡ γραφὴ ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὴν Κουρικήν. Ἀντίτυπον τοῦ νομίσματος τούτου ὑπεβάλλομεν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ κ. Ἰω. Σβορώνου, διευθυντοῦ τοῦ νομισματολογικοῦ μουσείου Ἀθηνῶν, ὅστις ἀπεφάνητο ὅτι εἶναι Ἀρμενικὸν τῆς ἐποχῆς τῶν βασιλέων Χεθούμ καὶ Καϊχοροῦ Β' τῆς Ἀρμενίας (1236-1224).

Ἐπίσης ἐζητήσαμεν καὶ τὴν γνώμην ἐκ' αὐτοῦ τοῦ ἐν τῇ μονῇ τῶν Μεκιδθαριστῶν ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Ἀγ. Λαζάρου διακεκομμένου λογίου πατρὸς Βασιλείου Σαοριζιάν, ὅστις λίαν φιλοφρόνως ἀνεκρινόσατο ἡμῖν ἐν ταῖς ἀπὸ 25 Δεβρίου 1907 καὶ 14 Ἀπριλίου 1908 (ν. ἡ.) ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ὅτι :

«Kai-Korsoû n'est pas un roi Arménien, c'est le Sultan d'Iconium, qui au XII siècle a fait des excursions dans le territoire de Hethoum. Ça m'interesse beaucoup de savoir si ces deux noms se trouvent sur la même monnaie, ou au contraire, la monnaie appartenant à Hethoum en quelle année est-elle frappée ? Est-elle en or ou en argent ?»

Ἦτοι : «Καϊ-Κοροῦ δὲν εἶναι βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας, εἶναι ὁ Σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου, ὅστις κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἐποιήσατο ἐπιδρομὰς ἐν τῷ διαμερίσματι τοῦ Χεθούμ. Ἐνταῦθα μ' ἐνδιαφέρει πολὺ νὰ γνωρίζω ἔάν τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα εὕρισκονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος ἢ τοῦναντίον τὸ νόμισμα ἀνήζον εἰς τὸν Χεθούμ κατὰ ποῖον ἔτος ἐκόπη ; Εἶναι χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ;»

Ἐν τῇ Ἀρμενικῇ ἱστορίᾳ εἶναι γνωστοὶ δύο βασιλεῖς τῆς Ἀρμενίας φέροντες τὸ ὄνομα Χεθούμ, ἦτοι Hethoum ἢ Χεθούμ Α', βασιλεύσας τῷ 1226 ἕως 1270, παρητήθη εἶτα τοῦ θρόνου καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ μοναχικὸν τάγμα τοῦ Ἀγ. Φραγκίσκου λαβὼν τὸ ὄνομα Μαζάριος,

καὶ Hethoum ἢ Χεθούμ Β', ὅστις τῷ 1289 διεδέξατο τὸν πατέρα αὐτοῦ Λέοντα Β' καὶ μετὰ τόσας ἐνδόξους νίκας κατὰ τῶν ἀπίστων τῷ 1305 παρητήθη τοῦ βασιλείου καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου ἐν Κύπρῳ.

Ὁ σοφὸς Ἀρμένιος πατήρ Λεόντιος M. Alishan ἐδημοσίευσεν ἕτερον ὅμοιον νόμισμα περίπου πρὸς τὸ ἡμέτερον, ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψευς τοῦ ὁποίου πέριξ τοῦ ἱαπέως ἀναγινώσκειται ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη Ἀρμενιστί :

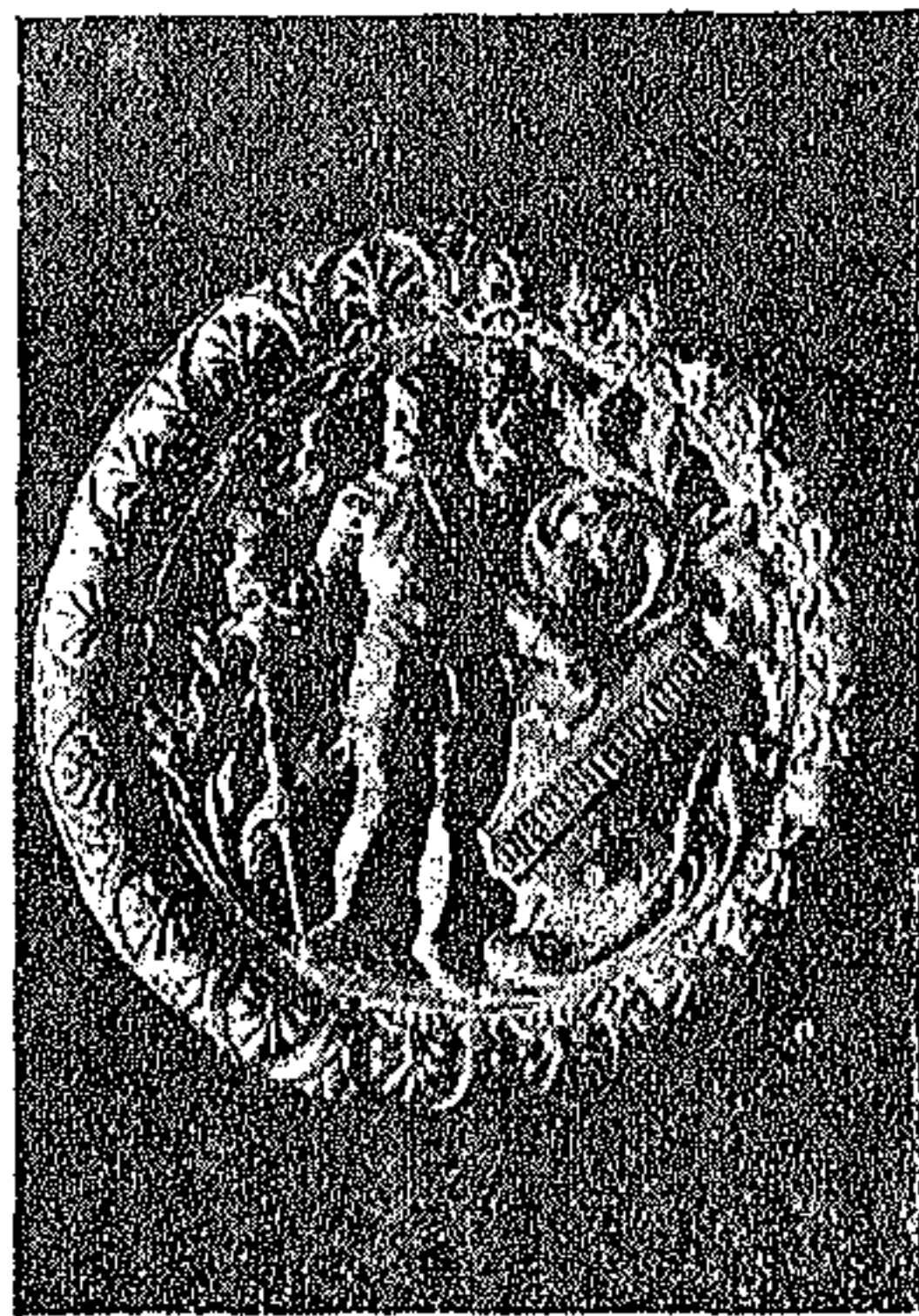
Հ ԵՊԻԸՐ ՔԵԹՈՒՄ ՀԱՅՈՒՏ

ἦτοι «Χεθούμ βασιλεὺς τῶν Ἀρμενίων» ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας ὀψευς τὸ ὄνομα τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Καϊ-Κοροῦ, ἐν γλώσσῃ Ἀραβικῇ. Ἐπομένως τὸ νόμισμα τοῦτο δημοσιευθὲν ἐν τῇ Ἐπιθεορήσει τῶν Μεκιδθαριστῶν πατέρων εἶναι κυρίως τοῦ βασιλέως Χεθούμ Α' κοπὴν μεταξὺ τοῦ 1240-1245 μ. Χρ., ὡς δεικνύει ἐναργῶς ἡ Ἀραβικὴ χρονολογία 636-641. — Τοῦτο τὸ νόμισμα, ὅπερ παρουσιάζει ἡμῖν παράδοξον φαινόμενον, θὰ ἐκόπη ὑπὸ τύπον μιᾶς συμμαχίας, ἄλλως θὰ ἦτο πρᾶγμα ἀνεξήγητον (1).

Κατὰ ταῦτα δὲ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ νόμισμα τὸ ἀποκειμένον ἐν τῷ μουσεῖῳ Ἀλκυροῦ ἀνήζει εἰς τοῦτο τὸ εἶδος τῶν νομισμάτων, σχεδὸν μιᾶς χρονολογίας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον μεταγενεστέρως, ἦτοι ὅτι ἀνήζει εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας Hethoum Β', περὶ τῶν ἐνδόξων νικῶν τοῦ ὁποίου διάφοροι συγγραφεῖς καὶ ἐπιτομογράφοι συνέθεντο θαυμασίαις ἱστορικῶς ἐπιτομάς, ἀποτελούσας κύκλον πολυάριθμον, ὡς αἱ ἐπιτελεσθεῖσαι ὑπὸ τοῦ βασιλέως Sabio, ἐν αἷς ἀναμνησθῶνται ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Ζωναράς, ὁ Hethoum καὶ ὁ Μάρκος Πόλος, τὰ κοινὰ Ἑλληνικῶς χρονικῶς μετὰ τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Μονάρχου ἐξείνου καὶ τὰ βασιλικῶς χρονικῶς τοῦ Δὸν Τακόβου καὶ τοῦ

(1) Βασιλείου Dr Sarkisseean, lettre person. de 14 Avril 1908. — «Done maintenant je suis en état de vous assurer que cette monnaie publiée par le Rev. P. Mekhithariste est proprement du roi Hethum I, elle est frappée entre 1240-1245 de notre ère, comme le montre évidemment la date arabe «636-641».

ἁγίου Φερδινάνδου κτλ. (1). Ἐὰν δὲ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐκλήθη καὶ διαμέρισμά τι τῆς Ἀρμενίας, ὡς γράφει ἡμῖν ὁ πανοσ. πατήρ κ. Βασίλειος Σαοριζιάν, τοῦτο ἐξεταστέον. Ὅπως ὅμως ποτ' ἂν ἦ, νόμισμα τοῦ Ηεθιοῦν χαλκοῦν, εὑρεθὲν ἐν Πλατάνῳ, εἶναι σπουδῆς ἄξιον τοσοῦτόν μᾶλλον, ὅσῳ ἢ εὐρεσις αὐτοῦ ἴσως ἐγένετο ἐν Κεφαλώσει ἢ



Πόρπη φριγκικὴ

περὶ αὐτήν, ἐνθα τὰ ἐρεΐπια τῆς ἀρχαίας Φθιωτικῆς πόλεως Ἄλου καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα Νοτίου Μεσαιωνικοῦ Ἄλμου, Γνωρίζομεν δὲ καὶ

(1) Antonio Rubio y Lluch, «*La lengua y la cultura Catalanas en Grecia en el siglo XIV*». — «La fama de sus vestas compilaciones historicas, que forman un sielo tan numeroso como las promouidas por el Rey Sabio, donde se mezclan Plutarco y Zonaras, *Hethoum*, y Marco polo, las vulgares chronicas reales de D. James y San Fernando, llegaba hasta los humanistas Italianos del siglo XIV, y su bien provista biblioteca excitaba la codicia de Coluccio saluto y del Don Juan I de P'aragón, que tanto como el dictato de amador de la gentileza meracerá et de amador de la Sabiduría».

ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ ἐκ τῆς λαμπρότητος τῶν ἀνευρισσομένων γλυπτῶν λίθων ὅτι ἀμφότεροι οἱ Ἄλμοιοι ἦσαν πόλεις λαμπρόταται, ἐμπορικώταται καὶ πλουσιώταται, καὶ ἂ ἀπερήματο καὶ ὁ ἱστορικὸς Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος. Ἴσως δὲ τότε ἢ ἀποικία τις τῶν Ἀρμενίων ὑπῆρχεν ἐν τῇ μιᾷ τῶν δύο τούτων πόλεων, ἢ στρατιῶται καταγόμενοι ἐξ Ἀρμενίας καὶ ἐλθόντες ἐνταῦθα κατὰ τοὺς παραχώδεις ἐκείνους χρόνους θὰ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν καὶ νομίσματα τοῦ Χεθούμ, ὧν ἐν καὶ τὸ ἡμέτερον, ἢ ἄλλως διὰ τοῦ ἐμπορίου θὰ συνηλλάσσοντο τότε οἱ ἔμποιοι τοῦ Ἄλμου μετὰ τῶν πόλεων τῆς Ἀρμενίας.

Πρὸς τὴν χρονολογίαν δὲ ταύτην τῆς ἀνωτέρου ἐπιστολῆς τοῦ πατριάρχου δὲν ἀντιτάσσεται σοβραῶς τὸ ἡμέτερον νόμισμα, διότι, ἐὰν τοῦτο χρονολογῆται, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, τὸν ΙΙ' αἰῶνα, δὲν μεσολαβεῖ ἢ χρονικὸν διάστημα 180—200 ἐτῶν, ὅτε ἠδύνατο ν' ἀζμαῖζι ἐν Θεσσαλίᾳ Ἀρμενικὴ ἀποικία, ἣτις θὰ ἐκόμισε καὶ τὸ ἀνωτέρω νόμισμα καὶ ἦς λείψανα θὰ ἐσώζοντο ἐν Θεσσαλίᾳ μέχρι τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὅτε ἀνάγεται ἡ ἀνωτέρου ἀρμενικὴ ἐπιγραφή.

Ο ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΘΕΟΦΑΝΗΣ Α΄  
Ο ΦΛΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΩΜΟΦΟΡΙΑ ΑΥΤΟΥ  
(1612--1638)

ΥΠΟ  
ΣΤ. ΘΗΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία οὐκ ὀλίγους ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ διαπρεπεῖς κληρικούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων δέον νὰ συγκαταλεγῇ καὶ ὁ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΖ΄ ἐκατονταετηρίδος ἀκμάσας Μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Θεοφάνης Α΄ ὁ Φλωρίας.

Γεννηθεὶς ἐν Δημητσάνῃ ὑπῆρξε τροφίμος τῆς αὐτῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ περιωνύμῳ ταύτης σχολῇ ἐπερῶ- τωσε τὰς σπουδὰς του, ἀναφερόμενος μετ' ἄλλων εἴκοσι τριῶν συσπου- δαστῶν ἐν τινὶ τῆς αὐτῆς μονῆς κώδικι, γεγραμμένῳ ἐν ἔτει 1630 ἐξ ἀρχαιοτέρου τοιοῦτου, ὡς ἐξῆς:

Θεοφάνης Ἀρχιερεὺς Παλαιῶν Πατρῶν ἐκ Δημητσάνης (1).

Μεταβὰς εἴτα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔτυχεν εὐρυτέρας παιδεύ- σεως καὶ σχέσεις συνῆψε μετὰ διαφόρων λογίων καὶ ἐπισήμων κληρι- κῶν τε καὶ λαϊκῶν, προεχειρίσθη δ' ἐν ἔτει 1603 Μητροπολίτης Σερ- ρῶν (2). Περὶ τοῦτου ὁ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοφάνους κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ

(1) Ἱερων. Βαγιατζῆ, Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ Ἑλλην. σχολῆς, ἐν «Ἐθαγ- γελικῷ Κήρυκι». Ἐν Ἀθήναις 1861. σελ. 505 καὶ αὐτόθι τοῦ 1865 σελ. 128. Ἐθ- θυμ. Καστόρη, Περὶ τῆς πρὸ αἰώνων ὑπάρξεως Ἑλλην. σχολῆς ἐν τῇ κατὰ τὴν Δημητσάναν ἱερᾷ μονῇ τοῦ Φιλοσόφου.

(2) Πρβλ. τὸ χρονικὸν τοῦ Παπα Συναδινοῦ ὑπὸ Σπυρ. Λάμπρου ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Ἀθήναις 1885. Τόμ. Β' σελ. 633. «Ἐξ (=1602) ἐγένηεν νέος ἀρχιερεὺς Σερρῶν ὁ κῆρ Θεο- φάνης ἐκ τῆν Κοσύντζα, ἄνδρος θεωρητικός, κτηνογέννης, πολυγένης, μα- κρουγένης, ἕως εἰς τὴν ζώνην».

ἔτους 1604 καταρτισθεὶς καὶ ὑπ' ἀριθ. 1 ἐπισημανθεὶς τῆς ἱερᾶς Μη- τροπόλεως Σερρῶν κώδιξ (2), οὗ πολλὰ μέρη ἐδημοσίευσεν ὁ ἀείμνη- στος λόγιος Θεσσαλονικεὺς Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου (3), ἀναφέρει τὰ ἐξῆς: «προκάτοχος τοῦ Θεοφάνους ἦτο ὁ Ἰωάνναφ, ὃς πολλὰ πρότερον βλάβας καὶ δυναστικῶς κατατυραννήσας τοῦ ἐκεῖ χριστιανικοῦ πλη- ρώματος τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σερρῶν ἐμισήθη καὶ ἀπεδιώχθη, ὡς πλεο- νέκτης καὶ ἄρπαξ καὶ ἄδικος, καθὰ αἱ περὶ τούτων ἀναφοραὶ διελίμ- βανον, καὶ ἕτερος ἀντ' αὐτοῦ ἐχειροτονήθη γνήσιος Μητροπολίτης Σερρῶν ὁ νῦν ἱερώτατος κῆρ Θεοφάνης ὑπέρτιμος καὶ ἕξαρχος πάσης Μακεδονίας νομίμως τε καὶ κανονικῶς κατὰ τὴν τοῦ λαοῦ ἀξίωσιν (4).

Ἐπὶ δεκαετίαν (1603-1612) διοικήσας τὴν μητρόπολιν Σερρῶν καὶ

(1) «Ὁ ἱερός οὗτος κώδιξ ὑπάρχει τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Σερρῶν, ἐγένετο δὲ παρὰ τοῦ πανισρωτάτου ἡμῶν ἀθηνῶς καὶ δεσπότης κηροῦ Θεοφά- νους ἐν ἔτει Ἰηρβ. Ἰνδικτιῶνος β' ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ» (=1604).

(2) «Αἱ Σέρραι καὶ τὰ προάστεια, τὰ περὶ τὰς Σέρρας καὶ ἡ μονὴ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου» ἐν Byzantinische Zeitschrift, Λειψία 1894 τόμ. Γ' σελ. 274.—Τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ 1893 τόμ. Ζ' σελ. 67. «Ἐκδρομαὶ εἰς τὴν βασιλι- κὴν καὶ πατριαρχικὴν μονὴν τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολογίας τὴν ἐν Χαλκιδικῇ».—(Χειρόγραφον). Πολυχρόνιον—μητροπολίτη τῆς ἀγιωτάτης μη- τροπόλεως Σερρῶν κηροῦ Θεοφάνους κτλ.—Τοῦτο ἦτο ἄλλοτε κτήμα τῆς μη- τροπόλεως Σερρῶν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐν τῷ περισελίδῳ τῆς α' σελίδος παρα- σημειώματος τοῦδε: «Ἡ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Σερρῶν καὶ ὅποιος τὸ ἀπο- ξενόσκει ἀφωρισμένος εἶη παρὰ τῆς ἁγίας Τριάδος· ἀγα. Ἰανουαριος:»—

(3) Ὁ Μ. Γεδεῶν ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ἐφημερίδῃ (Κων)πόλεως) «Ἀνατολῆ» τοῦ 1877 σελ. 42 ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ κώδικος τὸ συνοδικὸν γράμμα (ἐπὶ Ῥα- φαήλ), ἐν ᾧ δείκνυται ἡ καθάρσις τοῦ Ἰωάνναφ, παρανόμως καὶ ἔξοτερικῶς εἰσπηδήσαντος, καὶ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ κῆρ Θεοφάνους ἐν ἔτει Ἰηρδ' μηνὶ Μαρτίῳ Ἰνδικτιῶνος δ' (=1606).—Τοῦ αὐτοῦ, Πατριαρχικοὶ Πίνακες σελ. 514.—πρβλ. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη Μητροπολίτου Ἀμασείας, κατάλογον Μητρο- πολιτῶν Σερρῶν, ἐν «Νεολόγῳ» Κ-Πόλεως τῆς 5 Ἀπριλ. 1891. «Θεοφάνης 1606—1613».—Ὁ Μ. Le Quien (Oriens Christianus Τόμ. Β' σελ. 544) δὲν μνημονεύει τοῦ Θεοφάνους ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν μητροπολιτῶν Σερρῶν.—Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος Κ. Δημητρουπόπουλος οὐκ ὀρθῶς ἐν τῇ πραγματείᾳ του «Προσθήκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν τοῦ Κ. Σάθα» ἐν Λειψία 1871 σελ. 38, 63 καὶ 64 καλεῖ Θεοφάλακτον. Ταῦτο καὶ ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι. Ἐν Ἀθήναις 1915. Τόμ. ΙΒ' σελ. 350.

ἀντιγράψας «Βιβλίον χρονολογικόν, ἐνεξηγήσεις τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἕως τῆς βασιλείας κυρ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ»<sup>(1)</sup> ὑπεδείχθη ὑπὸ τοῦ τότε Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ πρῶτον Μητροπολίτου Παλαιῶν Πατρῶν (1601-1612) Τιμοθέου Α, ὡς ἄξιος διάδοχός του διὰ τὴν μητρόπολιν Π. Πατρῶν, εἰς ἣν καὶ μετετέθη φθίνοντος τοῦ ἔτους 1612.

Ὁ Θεοφάνης παρέχει ἡμῖν τὸ σπάνιον ἴσως παράδειγμα ἀρχιερέως, ὅστις οὐ μόνον τὴν πολυτάραχον μητρόπολιν Π. Πατρῶν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἐπτὰ συνεχῆ ἔτη (1612-1638) ἀταράχως καὶ εὐδοκίμως διώκησεν, ἀλλὰ καὶ διαρκῆς συνοδικός, ἐκτός τινων ἐλαχίστων διαλειμμάτων, ἀπὸ τοῦ 1616-1633 διετέλεσε τυγχάνων, φαίνεται, διὰ τὴν ἔκτακτον αὐτοῦ εὐφυΐαν καὶ ἰκανότητα τῆς ἀμερίστου ἐκτιμήσεως τῶν Πατριαρχῶν Τιμοθέου Α' καὶ Κυρίλλου Α' τοῦ Λουζάρεως. Μέγας δὲ ἀριθμὸς συνοδικῶν πράξεων φέρει τὴν ὑπογραφήν του (2).

(1) Χειρόγραφον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου. Νίκου Α. Βέη, Ἐκθεσις παλαιογραφικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐκδρομῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλυβρυτίων, ἐν τῷ περιοδικῷ Ἀθηνῶν Παναθήναια 1904. Τόμ. Θ' σελ. 139. — Τοῦ αὐτοῦ, Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Μονῆς τοῦ Μ. Σπηλαίου. Ἐν Ἀθήναις 1915. σελ. 103—101 ὑπ' ἀριθ. 109. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ κειμένου ἔπονται εὐθὺς τάδε:

Ἡ μὲν χεῖρ ἢ γράμμασι καλύψει τάφος·

ἢ δὲ γραφῇ μένη εἰς τοὺς αἰῶνας·

ὥσπερ ξένοι χαίροντ (ες) ἠδὴν π(ατ)ρίδα·

ὡύτως καὶ οἱ βιβλογράφον(τες) φθᾶσαι βιβλίου τέλος·

† Ἐν ἀρχ(ι)ερεῦσιν ἐλάχιστος Θεοφάνης, ὁ Σεφύ(ων). δούλος τ(ων) δούλ(ων) Χριστοῦ; — καὶ κατωτέρω ἡ μονοκονδυλιά † Θεοφάνης Σερρῶν. — Περὶ ἄλλων τινῶν κωδίκων τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ ἰδὲ Krumphacher Ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας μεταφρ. ὑπὸ Γ. Σπηριάδου. Ἐν Ἀθήναις 1897. Τομ. Α' σελ. 308.

(2) Α. Παπαδοπούλου Κερυμῆως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας. Ἐν Πετρούπολει 1897. Τομ. Δ' σελ. 92, 93, 95, 96. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἱεροσολ. Βιβλιοθήκη. Ἐν Πετρούπολει 1899. Τομ. Α' σελ. 9—14, 19, 20. — Γ. Miklosich et I. Muller, Acta et Diplomata Τομ. 5' σελ. 295. — Ἐκκλ. Ἀλήθεια ΚΠ. 1883. Τομ. Γ' σελ. 48. — Ε. Legrand, Bibliographie Hellenique du XVII siècle. Παρίσι 1896. Τομ. Α' σελ. 192. Α' 341, 343, 344, 346, 348. — Ὁ ἐν Κπόλει

Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην συνοδικήν του δρασίμ ὁ Π. Πατρῶν Θεοφάνης πατρικῆ, οὕτως εἰπεῖν, στοργῇ περιέβαλε τὴν χώραν τῆς πρώτης αὐτοῦ ἀρχιερατείας ἐπισκεπτόμενος αὐτὴν ἐνίοτε, πολύτιμά τινα ἱερὰ ἄμφια κομίζων δῶρα καὶ ἐν γένει συμβάλλον εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Σερρῶν, εἰς τὸν προμνησθέντα κώδικα τῆς ὁποίας ἀναγινώσκομεν τὰ ἐπόμενα· ἐν σελ. 2. «Ὁ ἱερὸς κόνδικας τῶν μεγάλων μαρτύρων Θεοδώρων ὃν περ κατεσκεύασεν ὁ πανιερότατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, ἔχων ἅπαντα τῶν ἐκκλησιῶν ἱερὰ τε καὶ σκευή, μούλκιά τε καὶ εἰσοδήματα, ἀφιερώματα καὶ ἐπαφήσεις (1) καὶ εἴ τις βουληθῆ δὲ εἰς τὸ ἀδικῆσαι ὧδε στρέψον κατ' αὐτῶν τὴ σπάθη καὶ τὸ ξίφος». Ἐν σελ. 28 ὁ Θεοφάνης ὑπογράφει οὕτω:

Ἐν ἔτει ζρκς (=1619)† ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Θεοφάνης καὶ Ἐξαρχος πατριαρχικὸς πάσης Λύσεως καὶ Πελοποννήσου.

(Πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς του)

Ἀποθανόντος τοῦ Μητροπολίτου Σερρῶν Τιμοθέου, ὡς διάδοχός του ἐξελέγη τῇ 26ῃ Ἀπριλίου 1626 ὑπὸ τῆς Συνόδου ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Π. Πατρῶν Ἀγίλλιος (2) τῇ συνδρομῇ τοῦ

Φιλολογ. Σύλλογος 1880. Παράρτημα ΙΗ' τόμου σελ. 174. — Β. Α. Μυστακίδου, Περὶ Κουρσουτσεσιμ ἐν περιοδ. Ἀθηνῶν Πανασσαῶ 1887. Τομ. ΙΑ' σελ. 646. — Γ. Γεωργιάδου, Ὁ ἐν Γαλατῆ ἱερὸς ναὸς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τῶν Χίων. Ἐν Κπόλει 1893 σελ. 373, 379 παρὰ I Pargoire ἐν ταῖς Echoes d' Orient. Paris. 1904. Τομ. Η' σελ. 104. — Ν. Σοκολώφ, Ἐπαρχιακὰ Ἐκκλησιαστικῆς ΚΠόλεως. Πετρογράδ 1915 σελ. 3—13. — Ἐν σιγγιλίῳ ἐκδοθέντι κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1639 ὑπὲρ τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ὑπογράφει ὁ ἀπὸ τοῦ 1638 παραιτηθεὶς τοῦ θρόνου Π. Πατρῶν Θεοφάνης, ὡς συνοδικός. Κτιτορικὸν ἢ Προσκυνητάριον τῆς ἱερᾶς καὶ βασιλικῆς μονῆς τοῦ Μ. Σπηλαίου. Ἀθήνησιν αομ. σελ. 93.

(1) Ἐκ τοῦ ἐπαφιέναι=διαθήκας.

(2) Α. Παπαδοπούλου Ἱεροσολ. Βιβλιοθήκη Τομ. Δ' σελ. 15. — Βυζαντινὰ Χρονικά, Πετρούπολις Τομ. Α' σελ. 678.

Θεοφάνους, εἰς τὴν ἐνδελεχῆ μέριμναν τοῦ ὁποίου ὀφείλεται καὶ ἡ κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ ἔτους 1624 ἔκδοσις ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς μονῆς, τῆς ἐγγυὸς τῆς ἰδιαιτέρας τοῦ πατρίδος κειμένης, τῆς τοῦ Φιλοσόφου, σιγιλλιώδους γράμματος, ἐν ᾗ κατόπι τῶν πρώτων τῆ τάξει ἀρχιερέων ὑπογράφει ὡς ἔπεται·

† Παλαιῶν Πατρῶν Θεοφάνης καὶ Ἐπίτροπος Πατριαρχικῆς  
καὶ ἑξαρχος τῆς Συνόδου (1).

Τὴν δὲ Μητρόπολιν Π. Πατρῶν, εἴ περ τις καὶ ἄλλος εὐηργέτησε, ἐξαλείφας πᾶσαν ἐν τῷ μέλλοντι ἀφορμὴν ἔριδος μεταξὺ ἐκείνης καὶ τῆς Μητροπόλεως Μονεμβασίας.—Εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρος Α' διὰ χρυσοβούλλου προεβίβασε τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Πατρῶν εἰς τάξιν Μητροπόλεως ἕνεκα τοῦ θαύματος τοῦ Πρωτοκλήτου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, διασώσαντος τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Σλαύων καὶ τῶν Σαρακηνῶν (806) καὶ ὑπέταξεν εἰς αὐτὴν τὰς τρεῖς ἐπισκοπὰς, Μεθώνης, Σαρσοκορώνης καὶ Λακεδαιμονίας, κατὰ τὴν πολυθρύλητον τοῦ Πατριάρχου Κιπύλεως Νικολάου Γ' (1084—1111) ἐπιστολήν, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Α' τὸν Κομνηνόν, ἀφαιρέσαντα τοῦ Μητροπολίτου Πατρῶν τὴν Ἐπισκοπὴν Λακεδαιμονίας καὶ ἀνυψώσαντα ταύτην εἰς τάξιν μητροπόλεως (2). Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Β' ὁ Παλαιολόγος κατ' Ἰουλίον τοῦ 1292 μεταξὺ πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων, τὰ ὁποῖα ἀπένειμεν εἰς τὸν μητροπολίτην Μονεμβασίας, ὑπέταξε καὶ τὰς Ἐπισκοπὰς Μεθώνης καὶ Σαρσοκορώνης(3), ὑποκειμένας ἐπὶ πέντε σχεδὸν αἰῶνας τῷ μητροπολίτῃ Π. Πατρῶν. Ἐκτοτε οἱ κατὰ καιροὺς μητροπολίται Π. Πατρῶν δὲν ἐλησμόνησαν τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν δίκαια

(1) Ἐκκλ. Ἀλήθεια ΚΠόλεως 1882. Τομ. Β' σελ. 629 ὑπόσημ.

(2) Στεφ. Ν. Θωμοπούλου. Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν. Ἐν Ἀθήναις 1888 σελ. 226—233.—Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας. Ἐν Ἀθήναις 1899 σελ. 61—65.

(3) Γ. Α. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων. Ἀθήνησι 1855. Τομ. Β' σελ. 388.—Κωνστ. Ν. Παπαμιχαλοπούλου. Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Μονεμβασίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῷ 1821. Ἀθήνησι 1874 σελ. 4—14,

ἐπὶ τῶν Ἐπισκοπῶν Μεθώνης καὶ Κορώνης. Καὶ ὁ μὲν μητροπολίτης Π. Πατρῶν Τιμόθεος Α' ἐπὶ τῆς πατριαρχίας Νεοφύτου Β' τοῦ ἀπὸ Ἀθηνῶν (1602—1603) ἐπιζητήσας ἐκκλησιαστικῶς τὴν διόρθωσιν τοῦ γενομένου ἀδικήματος ἐπέτυχε συνοδικῇ ἀποφάσει τὴν αὐθις ἔνωσιν τῶν Ἐπισκοπῶν Μεθώνης καὶ Κορώνης μετὰ τῆς μητροπόλεως Π. Πατρῶν, οἱ δὲ μητροπολίται Μονεμβασίας δὲν ἔπαυσαν ἐγείροντες ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν ῥηθεισῶν Ἐπισκοπῶν, ὧν τὴν προσόρτησιν εἰς τὴν μητρόπολιν Π. Πατρῶν καὶ οἱ μετὰ τὸν Νεόφυτον Πατριάρχαι Ῥαφαήλ Β' (1603—1608) καὶ Τιμόθεος Α' (1612—1622) ἐπεκύρωσαν συνοδικῶς. Τέλος ὁ Θεοφάνης, διὰ ν' ἀσφάλισι τὴν εἰς τὸ μέλλον ἀναμφισβήτητον πλέον ὑποταγὴν τῶν ἀνωτέρω δύο ἐπισκοπῶν εἰς τὴν μητρόπολιν Π. Πατρῶν, κατώρθωσεν ἐπὶ τῆς πατριαρχίας Κυρίλλου Α' τοῦ Λουκάρεως τὴν ἐν μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδ. ε' τοῦ ἔτους 1622 ἔκδοσιν σιγιλλιώδους γράμματος, φέροντος τὰς ὑπογραφὰς τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ τριάκοντα ἑπτὰ ἄλλων ἀρχιερέων (1). Οὕτω τῆς Κορώνης καὶ Μεθώνης αἱ Ἐπισκοπαὶ διετέλεσαν ἀνενοχλήτως ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Π. Πατρῶν μέχρι τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως.

Φθάσας εἰς λίαν προβεβηκυῖαν ἡλικίαν ὁ Θεοφάνης καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἐφησυχάσῃ πλέον ἐκ τῶν μόχθων καὶ ἐνοχλήσεων πολυετοῦς δράσεως ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου Π. Πατρῶν ὑπὲρ τοῦ ἀνεπιουῦ του Παρθενίου (2), Ἐπισκόπου Κερνίτζης, Δημητσανίτου καὶ τούτου καὶ κατὰ τὸν προμνησθέντα κώδικα τροφίμου τῆς Μονῆς τοῦ Φιλοσόφου καὶ τῆς σχολῆς ταύτης ἀποφοίτου. Ὄθεν ὑπέβαλε παραίτησιν τῇ 30ῃ Αὐγούστου 1638 (3) ἐπὶ τῷ ὄρω τοῦ προβιβασμοῦ τοῦ ἀνεπιουῦ του ἐκ τῆς τῆ Μητροπόλει Π. Πατρῶν ἀνέκαθεν ὑποκειμένης Ἐπισκοπῆς Κερνίτζης—τῆς μετέπειτα καὶ Καλαβρύτων—εἰς τὴν

(1) Τὸ ἀνωτέρω μακροσκελὲς σιγιλλιώδες γράμμα ἐδημοσίευσεν ὀλόκληρον ὁ ἀρχιεπισκοπάρχης τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχεῖου Ἀρχ. Χριστοφ. Κνήτης ἐν τῇ Ἐκκλ. Ἀλήθεια ΚΠ. 1910. Τομ. Α' σελ. 319—322.—Μ. Γεδεῶν Πατρ. Πίνακες σελ. 551.

(2) M. Le Quien, Oriens Christianus Τομ. Β' σελ. 182.

(3) Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη Τομ. Γ' σελ. 573.—Ἐκκλ. Ἀλήθεια ΚΠ. Τομ. Β' σελ. 696.

μητρόπολιν Π. Πατρῶν, ὡς εἶχε δικαίωμα ἐκ τῶν κανονικῶν διατάξεων, μὴ ἀπαγορευουσῶν τοῖς ἀρχιερεῦσι, μάλιστα τοῖς τῆ τοῦ βίου τελευτῆ ἔγγυς τυγχάνουσιν, ὅπως ὑποδεικνύωσιν τινὰ ὡς ἄξιον διαδόχον των (1). Καὶ ἡ μὲν παραίτησις ἐγένετο δεκτὴ· ὁ δὲ Παρθένιος ὑποβαλὼν καὶ τὸ ἑαυτοῦ ὑπόμνημα τῆ 3ῃ Ἰανουαρίου 1639. μετετέθη εἰς τὴν μητρόπολιν Π. Πατρῶν.

Πότε ἀπεβίωσεν ὁ Θεοφάνης, ὅστις κατὰ τὸν Le Quien ἐπὶ τεσσαράκοντα ὅλα ἔτη τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα διετήρησε, δὲν εἶνε γνωστόν· ὁ δὲ Palmieri (2) ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν ἀνωτέρω τοῦ Le Quien μαρτυρίαν καὶ τὴν ἐφ' ἐνὸς ὁμοφορίου τοῦ Θεοφάνους χρονολογίαν (1618) ἐσφαλμένως ὑποσημειοῖ ὡς ἔτος τελευτῆς τὸ 1658.

Ἐκτὸς τῆς μακροῦς καὶ εὐδοκίμου ἀρχιερατείας τοῦ Θεοφάνους δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον ἔν' ἀναφερόμεν τινὰ καὶ περὶ τῆς μεγαλοπροεπείας κατὰ τὰς ἱερουργίας ἀμφιέσεως, ἧς δεῖγμα περίτρανον ἔχομεν τὰ διασφζόμενα ὁμοφορία του.

α) Μικρὸν ὁμοφόριον ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τοῦ ἐν Σέρραις Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων φυλασσόμενον καὶ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν·

† ΤΟ] ΠΑΡΟΝ ΩΜΟΦΟΡΙΟΝ ΥΠΑ[Ρ]ΧΕΙ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑ-  
ΤΟΥ ΜΗΤΡΟ[ΠΟΛΙ]ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΥΠΕΡΤΙΜΟΥ Κ[ΑΙ]  
ΕΞΑΡΧΟΥ ΠΑΧΗΣ ΑΧΑΪΑΣ ΚΥΡΟΥ ΘΕΟ[ΦΑ]ΝΟΥΣ Κ[ΑΙ] ΑΦΙΕ-  
ΡΩΘΗ ΠΑΡ' ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΤΗ ΠΕΡΙΦΗΜΩ ΑΓΙΩΤΑΤΗ ΜΗΤΡΟ-  
ΠΟΛΕΙ ΣΕΡΡΩΝ ΕΝ ΕΤΕΙ ΖΡΚ (=1612) ΙΝΔ. ΙΕ. (3).

βον) Ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τῆς εἰς τὸ μέσον τοῦ Παγγαίου ὄρους καὶ ἐπὶ τῶν Β. κλιτύων αὐτοῦ κειμένης ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἀχειροποιήτου (Παναγίας), τῆς ἐπιλεγομένης Κοσσυφοινίσεως ἢ Ἰλικοσσυφοινίσεως, τηροῦνται ἐξόχου ποικιλτικῆς ἀμφια ἱερᾶ, ἐν οἷς κάλλιστον πάντων

(1) Κ. Μ. Γάλλη. Περὶ παραίτησεως ἐπισκόπων κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐν Ἀθήναις 1911 σελ. 95 ὑπόσημ. 27, ἐνθα καὶ περὶ Θεοφάνους.

(2) Βυζαντινὰ Χρονικά. Πετροῦπολις 1904. Τόμ. ΙΑ' σελ. 416 ὑπόσημ. 1.

(3) Γ. Λαμπάκη, Περιηγήσεις. Ἐν Δελτίῳ Ε' τῆς ἐν Ἀθήναις Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 1903 σελ. 51.—Ἡ ἀνωτέρω σημειουμένη ἐ' Ἰνδικτιῶν εἶνε ἐσφαλμένη μὴ προσηκουσα τῷ ἔτει 1612, ἀλλ' ἡ 17.

θαυμασίας τέχνης εἰς ποικίλματα ὁμοφόριον, οὐ καθ' ἑκάτερον τῶν ἄκρων ἔχουσιν ἀναγραφῆ·

† Τὸ παρὸν ὁμοφόριον ὑπάρχει τοῦ πανιερωτίτου Μ[η]ΤΡΟΠΟΛΙ-  
του Παλαιῶν Πατρῶν ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀχαΐας κυροῦ  
Θεοφάνους. Δι' χειρὸς Νεοφύτου ἱερ[ο]μον[α]χ[ου] ἔτους αχρημα  
(=1618) (1).

γον) Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τῆς Κρυπτοφέρρης (Grottaferrata) Μονῆ, κειμένη β 1)2 ὥρας μακρὰν τῆς Ρώμης (2), φυλάσσεται ἐπιμελῶς ὁμοφόριον, τὸ ὁποῖον κινεῖ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ διαφέρον τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν ἱερὰν μονὴν πολυπληθῶν ἀρχαιολόγων καὶ ἐπιδεικνύεται ὡς σπάνιον ἀριστούργημα ποικιλτικῆς τέχνης.

Περὶ τοῦ ἀνωτέρω ὁμοφορίου εἰδικῶς ἠσχολήθη ὁ Mgr. David Garabulini, δημοσιεύσας πολυσέλιδον σύγγραμμα (3)· ἐπίσης δ' ἔδημοσίευσαν καὶ ὁ Grisar (4) καὶ ὁ Μιῆoz (5) συνοπτικὰς, ἀλλ' ἀκριβεῖς περιγραφάς, ὡς καὶ ὁ Palmieri (6) συνοπτικωτάτην, τὰς ὁποίας πάσας ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν.

Τὸ ἀνωτέρω ἐπὶ ὑφάσματος ἐκ λευκῆς μετάξης μεγαλοπροεπείας χειροτέχνημα, πλουσιωτάτοις ποικίλμασι κεκοσμημένον, δεικνύει, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ σχῆμα καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐφέρετο, τὸ ἀληθὲς ὁμοφόριον τῆς ἀρχαιότητος, οὐχὶ τὸ τῆς Δύσεως pallium κατὰ τὸν μεσαῖωνα. Ἡ μακρὰ ταινία ἐπωμίσθη ὡς τὸ ἱερὸν ἀρχικὸν περιώμιον, ἥτοι ἀναπαυ-

(1) Κωνστ. Γ. Ζησοῦ, Μακεδονίας Χριστιανικά μνημεῖα. Ἐν Ἀθήναις 1914 σελ. 72.

(2) Περὶ Κρυπτοφέρρης ἐν γένει ὄρα Π. Καρολίδου «Ἡ ἐν Ἰταλίᾳ Ἑλληνικὴ μονὴ τῆς Κρυπτοφέρρης» ἐν περιοδ. Ὁ Ἑλληνισμός. Ἐν Ἀθήναις. 1904 σελ. 809—835, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐν περιοδ. Ἀθηναίων Ἀρμονία, 1901 τομ. Β' σελ. 241—257.

(3) Archeologia ed arte rispetto a un raro monumento Greco conservato nella badia di Grottaferrata. Roma 1883.

(4) Περιοδ. La civiltà Cattolica. Roma 1897. Τόμ. Θ. σελ. 220—223.

(5) L'art Byzantin à l'exposition de Grottaferrata. Roma 1906 σελ. 140—144.

(6) L'abbaye de Grottaferrata et son IX centenaire, ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς. Πετροῦπολις 1904. Τόμ. ΙΑ' σελ. 416.

ομένη ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καὶ πίπτουσα μετὰ τὸν γῦρον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν κάτω ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους (1).

Τὸ ὠμοφόριον τῆς Κρυπτοφέρρης φέρει τέσσαρας μεγάλους σταυροὺς καὶ οὗτοί εἰσιν ἀκριβῶς τὰ μέρη, ἐνθ' ἅφ' ἑαυτῆς ὠραιότερον ἐπίδεικνύεται ἡ ποικιλικὴ ἐργασία. Ὁ πρῶτος τῶν σταυρῶν τούτων κεῖται παρὰ τὸ ἔμπροσθιον ἄκρον, ὁ δεύτερος παρὰ τὸ ὀπίσθιον, οἱ δὲ λοιποὶ δύο κοσμοῦσι τὰ μέρη τοῦ στήθους πρὸς τε τὰ δεξιὰ καὶ τ' ἀριστερά. Πλὴν τούτων ὑπάρχει ἐντὸς ἀστέρος ἢ εἰκῶν τοῦ Σωτῆρος ἐνδεδυμένου ἐσθῆτα βασιλέως καὶ ἱερέως ἢ δὲ θέσις τῆς εἰκόνης κεῖται ἐπὶ



τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου (ἐνθα τὸ ὠμοφόριον περιελίσσεται δὶς), ὅπως κατὰ τὸ ἔθιμον τῶν Ἑλλήνων δείξῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀμνοῦ, ἀπαντῶσαν ἐν ἄλλοις τῆς Ἀνατολῆς ὠμοφορίοις ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, δηλουμένου ὅτι ὁ ἱερὸς ποιμὴν φέρει τοὺς πιστοὺς ἐπὶ τῶν ὤμων ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ, ὑπερτάτου ποιμένος.

Παραθέτομεν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ εἰρημένου περιοδικοῦ *La civiltà Cattolica* παραλαβόντες τὸ ἐκ φωτογραφίας ἀντίτυπον τῆς εἰκόνης τοῦ Σωτῆρος τὸ μὲν ὡς ὑπόδειγμα τῆς τέχνης, τὸ δὲ, ὅπως θέσομεν ὑπ' ὄψει τῶν ἀναγνωστῶν τὸ μοναδικὸν ὠμοφόριον ὡς εἶνε κεκοσμημένον.

(1) Ὅρα ἐν *Civiltà Cattolica* σελ. 215—216 ἀριθ. 2, τὴν τε περιγραφὴν τῆς πάλαι χρήσεως καὶ τὸ σχεδιογράφημα.

Αἱ πεποικιλμένα ἐπὶ τοῦ ὠμοφορίου σκηναὶ εἰσι πᾶσαι εἰλημμένα ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ διαιροῦνται εἰς τοὺς εἰρημένους τέσσαρας σταυροὺς κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῶν δύο σταυρῶν τῶν προσαρμοζομένων εἰς τὸ στήθος τοῦ ἀρχιερέως ἐκτυλίσσεται κατὰ τὸ μέσον καὶ εἰς μεγαλείτερον γῶρον ἢ εἰκῶν τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου, συνοδευομένη ἄνωθεν ὑπὸ τῆς παραστάσεως τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ κάτωθεν ὑπὸ τῆς παραστάσεως τῆς Βαπτίσεως ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἀμφοτέρων ἐντὸς μικροτέρων τετραγώνων. Ἐκάστη τῶν εἰκόνων τούτων συνοδεύεται ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν ἐπομένων ἐπιγραφῶν Ἡ ΧΥΓΕΝΕ[ΣΙΣ], Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ, Η ΒΑΠΤΗΣΙΣ.

Ἐπὶ τοῦ ἑτέρου σταυροῦ τοῦ στήθους κατὰ τὸ μέσον φαίνεται ἡ παράστασις πάντων τῶν ἁγίων ἄνωθεν ἢ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου, κάτωθεν ἢ τῆς εἰσόδου Αὐτοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα μετὰ τῆς πομπῆς τῶν βαίων καὶ κλάδων: ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΠΑΝΤΕΣ, Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩ[ΣΙΣ], Η ΒΑ·Γ·ΦΟΡΟΣ (μετὰ κλάδου φοίνικος). Ὑπάρχουσι λοιπὸν ἐνταῦθα δύο εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ συμπληροῦσαι ἀλλήλας: κάτωθεν ὁ Χριστὸς βασιλεὺς ταπεινὸς ἐν τῷ προομίῳ τοῦ πάθους Του (1) καὶ ἄνωθεν ὁ Χριστὸς ἐν τῇ δόξῃ, βασιλεὺς ὑψωθείς ἄνω τῆς γῆς. Ἡ αὐτὴ ἀντίθεσις, λέγει ὁ Grisar (2), τιθεμένης δηλ. τῆς μὲν ἐπὶ τῆς δὲ εἰκόνης, ἀπαντᾷ κατὰ τὸν Δ' μ.Χ. αἰῶνα ἐπὶ τῆς περιφήμου σαρκοφάγου τοῦ Ἰουνίου Basso ἐν ταῖς κρύπταις τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν τῷ Βατικανῷ.

Ἐπεται ὁ τρίτος σταυρὸς, ὅστις ἔκειτο παρὰ τῷ ἀριστερῷ γόνατι τοῦ ἀρχιερέως, ἔχων ἐν τῷ μέσῳ τὴν εἰκόνα τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, ἄνω τὴν Ὑπαπαντὴν καὶ πρὸς τὰ κάτω τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου: Η ΣΤΑΥΡΩΣΙΣ, Η ΥΠΑΠΑΝΤΗ, Η ΚΟΙΜΗΣΙΣ.

Ἡ δὲ εἰκὼν τοῦ τετάρτου σταυροῦ, φερομένη ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἐπὶ τῶν νώτων, περιλαμβάνει ἐν τῷ μέσῳ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος, ἄνω τὴν Ἀνάληψιν Αὐτοῦ καὶ κάτω τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος: ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ, ΑΝΑΛΗΨΙΣ, ΠΕΝΤΗΚΟ[ΣΤΗ].

(1) Ζαχαρ. Θ', 9. Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών... ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται εἰς σέ... πρᾶς καὶ ἐπὶ ὄνου καθήμενος κλπ.

(2) Σελ. 222.



Τέλος ὑπὸ τὸ ποίκιλμα τοῦ παλαιοῦ ὠμοφορίου προσετέθη εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν ὕφασμα, εὐδιάκριτον ἄλλως, ἐπὶ τῶν κροσπέδων τοῦ ὁποῦ ἀναγινώσκεται ἢ ἐν χρυσῷ σύγχρονος ἐπιγραφῆ· ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς

† ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΩΜΟΦΟΡΙΟΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

καὶ ἐπὶ τῆς ἐτέρας

ΥΠΕΡΤΙΜΟΥ ΚΑΙ ΕΞΑΡΧΟΥ ΠΑΧΗΣ ΑΧΑΪΑΣ ΚΥΡΟΥ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΕΤΟΥΣ ΖΡΚΣ' ΙΝΔΙΚΤΙΩΝΟΣ α ΛΙΡΙΑ... ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ 1618.

Ὁ χρόνος τῆς κατασκευῆς τοῦ εἰρημένου ὠμοφορίου δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὀρισθῇ ἐπακριβῶς, καθόσον οἱ περὶ τούτου γράψαντες δὲν εἶνε σύμφωνοι.

Ὁ Grisar λέγει ὅτι ἀνέρχεται εἰς τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ἐξ ὧσων εἶνε δυνατόν νὰ συμπεράνῃ τις ἐκ τοῦ εἰκονογραφικοῦ τύπου τῶν πολλῶν εἰκόνων αὐτοῦ, παραβαλλομένων πρὸς γραφάς, μωσαϊκά, μικρογραφήματα Βυζαντιακῆς προελεύσεως τῆς εἰρημένης ἐποχῆς. Ἀλλὰ πειστικωτέρα, προστίθῃσιν, εἶνε ἡ ἀπόδειξις, ἣν ἐκ τῆς παλαιογραφίας ἔχομεν, τὸ σχῆμα δῆλον ὅτι τῶν κεφαλαίων γραμμάτων τῶν ὀνομάτων τῶν προφητῶν ἄνω τῶν εἰκόνων αὐτῶν καὶ τὸ ἐπὶ τῶν παραστάσεων τῆς Καινῆς Διαθήκης σχῆμα τῶν κεφαλαίων γραμμάτων, ἅτινα συμπίπτουσι πρὸς τὴν ὑποδειχθεῖσαν ἐποχὴν.

Ὁ δὲ Μιῆζ (1) ἀναφέρει τὰ ἐξῆς· αἱ εἰκόνες τῆς Καινῆς Διαθήκης, αἱ παριστάμεναι ἐντὸς τῶν τεσσάρων σταυρῶν, δυνατόν ν' ἀπαντῶσιν εἰς μνημεῖα τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος ἢ καὶ ἀρχαιότερας ἐποχῆς μετὰ γενικῶν γραμμῶν ἀπαραλλάκτων· ἀλλ' αἱ λεπτομέρειαι τοῦ ἐνδύματος καὶ αἱ εἰδικότητες τοῦ τεχνικοῦ μέρους δὲν ἐπιτρέπουσιν, ἵνα πιστεύσῃ τις ἀπολύτως, ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐν λόγῳ ὠμοφορίου εἶνε προγενεστέρα τοῦ τέλους τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος, ἐὰν δὲν εἶνε σύγχρονος τῆς ἐπιγραφῆς 1618. Αἱ συγ-

κρίσεις μετὰ πολυαρίθμων ὕφασμάτων, πάντων βεβαίας χρονολογίας, φυλασσομένων ἐν ταῖς Μοναῖς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, περὶ τῶν ὁποίων ἐπραγματεύθη ὁ Κοντακῶφ, οὐδὲ τὴν ἐλάχιστην περὶ τούτου ἐγείρουσιν ἀμφιβολίαν. Ἐν τέλει ὁ Μιῆζ ἐπάγεται τὰδε· ἐὰν τις παρεδέχτο τὸ σύστημα δύο ἐξ ἐκείνων (ὑπονοεῖ τὸν Farabulini καὶ τὸν Grisar), οἵτινες ἐμελέτησαν τὸ ὠμοφόριον καὶ συνέκριναν αὐτὸ πρὸς μνημεῖα χαρακτῆρος λίαν διαφόρου, θὰ ἠδύνατο κάλλιστα ν' ἀποδώσῃ αὐτὸ εἰς ἐποχὴν πολὺ μεμακρυσμένην· ἀλλ' ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ὁ ὀγκώδης τόμος, τὸν ὁποῖον ὁ Mgr. D. Farabulini ἀφιέρωσεν εἰς τὸ ῥηθὲν μνημεῖον, καὶ ἐὰν ἔτι ἐξετράπη εἰς παραλληλισμούς, οὐς ἠδύνατό τις νὰ πολλαπλασιάσῃ ἐπ' ἄπειρον, τοῦτο προῆλθεν ἐκ τῆς πλημμελείας τῆς μεθόδου».

Τέλος ὁ Palmieri συντομώτατα ἀναφέρει· «Βυζαντινὸν ὠμοφόριον τοῦ ΧΙ—ΧΙΙΙ αἰῶνος».

Δὲν θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ἀπὸ παλαιάτων χρόνων ἢ τε ὕφαντικὴ καὶ ποικιλικὴ τέχνη ἐπιμελῶς καὶ εὐδοκίμως ἤσκούντο ἐν τισὶ πόλεσι τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ μετὰ τούτων συγκαταλέγονται καὶ αἱ Πάτριαι. Ἀκριβῆ δὲ γνῶσιν περὶ τῆς τελειότητος τῶν ὕφασμάτων, βαμβακερῶν, λινῶν καὶ μεταξωτῶν τῆς πόλεως ταύτης ἔχομεν κυρίως ἀπὸ τοῦ ἐνάτου μ. Χ. αἰῶνος. Αὐτόθι κατεσκευάζοντο παντὸς εἴδους μεταξωτὰ καὶ πορφυρᾶ ἱμάτια θαυμάσια διὰ τὴν λεπτότητα καὶ καλαισθησίαν τῶν ἐργαζομένων αὐτά. Ἡ δὲ ποικιλικὴ τέχνη εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον, οὕτως εἶπειν, τῆς τελειότητος, καὶ ἵνα μὴ μηκύνωμεν τὴν παροῦσαν ἀφήγησιν, ἀρκούμεθα νὰ ὑπομνήσωμεν τὰ θαυμάσια ἱμάτια, ἅτινα συνεπήγετο δῶρα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον Α' τὸν Μακεδόνα ἢ εἰς τὸ Βυζάντιον δις μεταβᾶσα πλουσιωτάτη δέσποινα τῶν Πατρῶν Δανηλῖς, μετὰ τῶν ὁποίων συγκατηριθμοῦντο καὶ ἑκατὸν ποικίλτραι (ζεντήτραι) γυναῖκες. Ὁ δ' ἕγγονος τοῦ Βασιλείου Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (1), τοῦ ὁποῦ οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ θαμβωθῶσιν εὐκόλως, καθὸ συνηθισμένοι εἰς τὴν λαμπρότητα τῶν ἐν

(1) L' art Byzantin à l' exposition de Grottaferrata σελ. 144 καὶ αὐτόθι Kondacoff. Τὰ μνημεῖα τῆς Βυζαντινῆς τέχνης τοῦ ὄρους Ἁθῶν. Πετρούπ. λ. 1902 (ῥωσιστί) Σχ. XXIX—XLV καὶ εἰκ. 92—96.

(1) Οἱ μετὰ Θεοφάνην. «Ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων Βασιλείου τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κλπ.», ἐκδ. Βόννης 1838 σελ. 318.

Κωνσταντινουπόλει βασιλέων, ἀπαριθμῶν λεπτομερῶς τὰ δῶρα ἐκεῖνα ἐπιλέγει ὅτι ἦσαν τοιαῦτα «οἷα τῶν ἐθνικῶν βασιλέων οὐδεὶς σχεδὸν μέχρι καὶ τότε πρὸς βασιλέα Ῥωμαίων εἰσήγαγε».

Ἐξ ὧν λοιπὸν τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν ῥηθέντων δὲν εἶνε ἄπορον, ὅτι τὸ ὠμοφόριον τῆς Κρυπτοφέρρης, ἂν μὴ ἀνάγῃται εἰς ἐποχὴν λίαν μεμακρυσμένην, κατὰ πᾶσαν ἴσως πιθανότητα δεόν νὰ συγκαταλεγῇ μεταξὺ τῶν τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος καὶ οὗτο τοῦ Grisar ἢ γνώμη, παρ' ὅλην τὴν αὐστηρὰν ἐπίκρισιν τοῦ Μιῆoz, φαίνεται ἡμῖν μᾶλλον ἀσφαλῆς.

Κατὰ τὴν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδα οἱ Πελοποννήσιοι ὑφαντουργοὶ καὶ ποικιλταὶ ἐξηκολούθουν κατασκευάζοντες παντὸς εἴδους θαυμάσια ἱμάτια διὰ τε λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς. Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐπὶ Φραγκοκρατίας ἐν ἔτει 1210 ἀναληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου τῶν Πατρῶν Ἀνσέλμου ὑποχρέωσις τοῦ ν' ἀποστέλλῃ δῶρον καθ' ἕνα ἔτος πρὸς τὴν περίφημον ἐν Γαλλίᾳ ἱερὰν μονὴν τοῦ Cluny ἧς ὑπῆρξε τρόφιμος, μεταξωτὸν ἔνδυμα ἐξάμιτον ἄριστον (examinum optimum), τὸ ὁποῖον οἱ συμπατριῶταί του μοναχοὶ τῆς ἐν Πάτραις ἱερᾶς Μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τοῦ Γηροκομείου (Sainte-Marie d' Ierocomata) ἰδίαις δαπάναις καὶ ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου, ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου αὐτοῖς παρεχομένου, τακτικώτατα κατασκεύαζον (1).

Πότε καὶ πῶς ἐκ Πατρῶν περιῆλθεν εἰς τὴν κυριότητα τῆς ἱερᾶς Μονῆς τῆς Κρυπτοφέρρης τὸ ἱερὸν τοῦτο ὠμοφόριον εἶνε παντελῶς ἄγνωστον. Οὐδὲ ὁ βιβλιοθηκᾶριος τῆς Κρυπτοφέρρης, λέγει ὁ Grisar, ἠδυνήθη νὰ ὑποδείξῃ αὐτῷ ἱστορικὴν τινα συμβολὴν περὶ τῆς ἐκεῖ μεταφορᾶς αὐτοῦ. Μόνον ἐν τινι καταλόγῳ τῆς Μονῆς, καταρτισθέντι ἐν ἔτει 1727, ὡς λέγει ὁ Farabulini (σελ. 61), ἀπλῶς ἀναγράφεται «un omoforio il nostro pallio».

Δὲν εἶνε ὅμως ἀπίθανον κατὰ τὴν ἀποδίωξιν τῶν Ἑνετῶν ὑπὸ

τῶν Τούρκων, ἀνακτησάντων τὴν Πελοπόννησον ἐν ἔτει 1715, κληρικοὶ καταφυγόντες εἰς τὴν Ἑσπερίαν μεταξὺ ἄλλων ἱερῶν κειμηλίων νὰ συναπεκόμισαν ἐκ Πατρῶν καὶ τὸ ὠμοφόριον τοῦτο, ὅπερ εἰς πάντας τοὺς ἐκάστοτε ἐπισκεπτομένους τὴν ἱερὰν Μονὴν τῆς Κρυπτοφέρρης Ἑλληνας παρέχει ἐνδόμυχον ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν, ὅτι ἐν Ἑλληνικωτάτῃ ὄντως μονῇ ἐπιμελέστατα φυλάσσεται καὶ μετ' Ἑθνικῆς ὑψηροφανείας ἐπιδεικνύεται, οἷον εἰ πολύτιμον αὐτῇ κληροδοτήμα τοῦ Θεοφάνους, ἑνὸς τῶν διαπρεπεστέρων Μητροπολιτῶν τῶν Παλαιῶν Πατρῶν καὶ Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου πάσης Δύσεως καὶ Πελοποννήσου.

(1) Bibliothèque de l' Ecole des Chartes Paris 1849. 2<sup>e</sup> serie Tome V p. 308—312 κατὰ F. Michel, Recherches sur le commerce, la fabrication et l' usage des étoffes de soie etc. Paris 1852 T. I p. 186—187, καὶ κατὰ W. Heyd, Histoire du commerce du Levant au moyen âge. Leipzig 1885. T. I p. 699.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΛΙΒΟΡΝΩ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ  
ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

ΥΠΟ

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ Γ. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ

Ὁ ἐλλόγιμος Θεμιστοκλῆς Βολίδης, ἐπιμελητὴς τῶν χειρογράφων τευχῶν ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ, ἐν μελέτῃ δημοσιευθείσῃ ἐν τετάρτῳ τεύχει τῶν «Χιακῶν χρονικῶν»<sup>1</sup> ἐπανορθοῖ τινα τῶν ἐν μελέτῃ μου «περὶ τῆς ἐν Λιβόρνῳ ἑλληνικῆς σχολῆς» ἐξ ἀνεκδότων γραμμάτων καὶ δὴ ὅτι ὁ ἐν Λιβόρνῳ ναὸς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος ὑφίστατο ἀπὸ τοῦ 1754 ἀντὶ τοῦ ὑπ' ἐμοῦ σημειουμένου ἔτους 1760 τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1775 ἐδίδασκεν ἐν Λιβόρνῳ ὁ Παναγιώτης Θωμᾶς, ὁ εἶναι λίαν ἀπίθανον, ἐκτὸς ἐὰν ἐδίδασκε κατ' ἰδίαν, ἀντὶ τοῦ ὑπ' ἐμοῦ σημειουμένου ἔτους 1802 τῆς συστάσεως τοῦ σχολείου. Περιπλέον δὲ προστίθεται ὅτι ἐκ προδημοσιευθεισῶν μελετῶν περὶ τοῦ Μισαήλ Ἀποστολίδου προκύπτουσιν ἀντιλεγόμενά τινα τῶν ὅσων ἐσημειώσαμην περὶ αὐτοῦ<sup>2</sup>. Ἐγὼ μὲν οὐ μόνον εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ εὐγνωμονῶ τὸν ἐλλόγιμον ἄνδρα περὶ τῶν προσθηκῶν τούτων, ἐξ ὧν ἠδύνατο νὰ προκύρῃ ἡ ἀλήθεια.

Ἄλλ' ὁ ἐλλόγιμος ἀνὴρ παρεῖδεν ὅτι ἐν τοῖς γράμμασι τῆς κοινότητος Λιβόρνου ὑπάρχει γράμμα, ἐξ οὗ μανθάνομεν ὅτι ἔτει 1760 μηνὸς Ἰανουαρίου ὀγδόῃ «ἡμέρα Κυριακῇ εἰς τὰς ὥρας ἑννέα ἔγινεν ἡ πρώτη λειτουργία καὶ ἐμοιράσθησαν λαμπάδες κοινῶς ὁλονῶν τῶν ἀδελφῶν καὶ λοιπῶν»<sup>3</sup>. Περιπλέον δὲ προστίθεται ὅτι τὸ συμφωνητικὸν γράμμα τῆς κοινότητος, ὃ δημοσιεύει ἀνευ ἐπισημάνσεως ἔτους καὶ ὡς ἀνεκδοτὸν, ἐγένετο ἔτει 1816 καὶ προεδημοσιεύθη ἐν Λογίου Ἐρμού

τῆς Βιέννης ἔτει 1816<sup>(1)</sup>. Προτάσσονται δὲ τοῦ γράματος τάδε· «γενομένης συνάξεως διὰ πιτακίων τοῦ συστήματος τῶν δεκαῆς ἀνεγνώσθη παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τὸ κάτωθι πρόβλημα τοῦ ὁποίου ἰδοὺ τὸ ἀντίγραφον»· ἐν τέλει δὲ κεῖνται τάδε· «μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἀπεδέχθη, συναπερασίσθη καὶ ἐκυρώθη παρὰ πάσης τῆς συνελεύσεως τὸ ἀξιόπαινον τοῦτο πρόβλημα. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην ἔγραψαν οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐνταῦθα ἐκκλησίας τὰ περὶ τούτου πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῶν σχολείων τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Χίου καὶ τῶν Ἰωαννίνων. Τὸ πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς γράμμα ἔχει οὕτως».

Ἐντιμώτατοι κύριοι ἐπίτροποι τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς.

Ἐκ Λιβόρνου α' Ἀπριλίου 1816.

Ὅχι μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἕνας, φίλοι ὁμογενεῖς, ὅστις ἔχει σταλαγμὸν αἵματος ἑλληνικοῦ εἰς τὰς φλέβας του, αἰσθάνεται χαρὰν ἀνέκφραστον, ἀκούων τὸν ἱερόν σας σκοπὸν καὶ τὴν ἀδιάκοπον προθυμίαν σας περὶ τοῦ φωτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦ ὁποίου γρήγορα ἐλπίζεται νὰ στολισθῶσι τὰ τέκνα τῆς μὲ τὰ λαμπρὰ ἔκεινα φῶτα μὲ τὰ ὅποια διὰ τοῦ θησαυροῦ τῆς φιλοσοφίας ἦσαν πάλαι ἐστολισμένοι οἱ διὰ παντὸς ἔνδοξοι πρόγονοί μας. Γνωρίζοντες δὲ ὅτι χρέος εἶναι, ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι κατοικοῦντας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ὅπου ἂν διατρίβωσι Γραικοὺς νὰ συναγωνίζονται καὶ νὰ συντρέχωσι κατὰ τὸ δυνατὸν διὰ νὰ ἐπιταχυνθῇ τῆς φιλοσοφίας ἡ πρόοδος, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν πατρίδα ἡ προτέρα αὐτῆς ζηλευμένη λαμπρὰ καὶ ἔνδοξος κατάστασις· διὰ νὰ ἐκπληρώσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐν μέρος τοῦ χρέους μας, καὶ νὰ μὴν εἶμεθα μόνον ἀργοὶ θεαταὶ τῆς εἰς τὸ καλὸν τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος μεταβολῆς, ἀπεφασίσαμεν διὰ συνελεύσεως νὰ τρέφῃ ἡ ἐδῶ ἐκκλησία τοῦ γένους μας νέους τρεῖς ὁμογενεῖς, ἕνα δηλαδὴ αὐτόθεν, ἄλλον ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ ἄλλον ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἐπὶ σκοπῷ νὰ σπουδάζωσι τέσσαρας χρόνους τὰς ἐπιστήμας εἰς τὰς ἐν Ἰταλίᾳ ἀκαδημίας ἢ εἰς Ῥώμην τὰς τέχνας, καθὼς ἀπὸ τὸ ἔγκλειστον τῆς ἀποφάσεως παρατηρεῖται ἀντίγραφον. Μετὰ τὴν παρέλευσιν τῶν τεσσάρων χρόνιων θέλει πᾶς ἕνας ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα του διὰ νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτὴν τὰ ὅσα ἀπέκτησε φῶτα. Ἡ ἐκλογή τοῦ νέου

(1). Θεμιστ. Βολίδου Χιακὰ καὶ πρὸς τὴν Χίον σχετικὰ ἔγγραφα ἐκ Λιβόρνου ἐν Χιακῶν χρονικῶν τεύχει Δ', σελ. 156—158.

(1) Περὶ τῆς ἐν Λιβόρνῳ ἑλληνικῆς σχολῆς, ἐν Παρνασσῷ (Ἀθήνησι, 1885 εἰς 8ον) τόμῳ Θ', σελ. 323—340.

(2) Θεμιστ. Βολίδου Χιακὰ καὶ πρὸς τὴν Χίον σχετικὰ ἔγγραφα ἐκ Λιβόρνου, ἐν Χιακῶν χρονικῶν (ἐν Ἀθήναις, 1919, εἰς 8ον) τεύχει Δ', σελ. 164—165.

(3) Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν Λιβόρνῳ ἑλληνικῆς κοινότητος.

θέλει γίνεσθαι κατὰ τὴν ἀπόφασίν μας, καὶ ὅταν μᾶς τὸν στείλετε ἐδῶ συντροφευμένον μὲ τὰς εἰς αὐτὴν ἐξηγημένας ἀποδείξεις, ἀναγκαίως διὰ τὴν καλὴν τοῦ σκοπομένου ἐκβασιν, θέλομεν ἡμεῖς φροντίσειν διὰ νὰ τὸν ἐξαποστείλωμεν νὰ σπουδάσῃ εἰς ὅποιαν τῶν ἀκαδημιῶν κρίνομεν καλλειτέραν.

Αὕτη, φίλτατοι ὁμογενεῖς, ἡ μικρὰ συνεισφορὰ γίνεται ὑπὲρ τὴν δύναμίν μας διὰ τὰ ὑπερβολικὰ τῆς ἐκκλησίας μας ἔξοδα καὶ ἀδιακόπους βοήθειας καὶ ἐλεημοσύνας πρὸς τοὺς καθ' ἡμέραν ἐδῶ ἐρχομένους πτωχοὺς καὶ δυστυχοῦντας ὁμογενεῖς, ὅμως νὰ βοηθήσωμεν καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος ἀπεφασίσαμεν, ὅχι μόνον ἵνα κάμωμεν τὸ ἀπαιτούμενον χρέος μας, ἀλλὰ καὶ σὰς νὰ ἐνθαρρύνωμεν πρὸς τὴν ἐνδοξὸν τῶν κοινοφελῶν ἀγώνων σας ἐξακολούθησιν, τῶν ὁποίων τὴν ἐκβασιν ἐπευχόμενοι παρὰ τοῦ πανσόφου Θεοῦ εὐτυχεστάτην, ἀδελφικοασπασζόμενοί σας ὁλοψύχως μένομεν προθυμότεροι.»

Ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν ἐν ταῖς «ἀγγελίαις» τοῦ ἐν Βιέννῃ δημοσιευομένου Λογίου Ἐρμού τοῦ ἔτους 1816 σταλέντα ὑπὸ τοῦ ἐν Τεργέστη Σταματίου Ροδοκανάκη, οἱ δ' ἐκδύται τοῦ Λογίου Ἐρμού προέταξαν τάδε· «διὰ τοῦ ἐν Τεργέστη φιλοκάλου καὶ φιλομούσου Σταματίου Ροδοκανάκη μᾶς ἐστάλησαν αἱ ἀκόλουθοι χαροποὶα εἰδήσεις κήρυκες γενναίων τῶν ὄντι ἐλληνικῶν φρονημάτων καὶ ἀρετῆς, καὶ ἀποδείξεις τοῦ ὅτι ἂν καὶ πολλοὶ τῶν εἰς διαφόρους τόπους διεσπασμένων Ἑλλήνων ἐλησμόνησαν ἢ ἀμελοῦσι τὰ πρὸς τὴν κοινὴν μητέρα καὶ πατρίδα ἱερὰ χρέη των, εὐρίσκονται ὅμως καὶ πολλοὶ πρόθυμοι ἐκπληρωταὶ τῶν χρεῶν τούτων ὅταν εὐρωσιν ἐνκαιρίαν· χαίρομεν ἐκ ψυχῆς, ἀσάκως λαμβάνομεν περίστασιν νὰ κηρύττωμεν πρὸς τὸ πανελλήνιον τοιαύτας εἰδήσεις»<sup>(1)</sup>. Καὶ ταῦτα μὲν ἀρκετὰ εἶναι ὡς πρὸς τὰς προσθήκας καὶ διορθώσεις τοῦ ἐλλογίμου Βολίδου.

Παρατίθεμαι δ' ἐν τέλει περὶ τοῦ πρώτου διδασκάλου τῆς ἐν Λιβόρνῳ ἐλληνικῆς σχολῆς Γρηγορίου Παλιουρίτου, ὃ παρεῖδον πρότερον. Ὁ Διονύσιος Πύρρος ἔπειτα, ὡς παραγεγόμενος ἐκ Λιβόρνου σημειοῦται· «διδάσκαλος δὲ ἐλληνικὸς ἦτον ὁ σοφὸς Γρηγόριος ὁ Παλιουρίτης λεγόμενος, ἕναν ὀφθαλμὸν εἶχεν ὁ μακάριος πλὴν ἔβλεπεν ὡς

(1) Ἐρμῆς ὁ Λόγιος (ἐν Βιέννῃ, 1816, εἰς 8ον), σελ. 199--203.

νὰ εἶχε τέσσαρας, αὐτὸς ἐτύπωσε τὴν ἐλληνικὴν ἱστορίαν εἰς δύο τόμους»<sup>(1)</sup>. ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Κούμας σημειοῦται «συγχρόνως μὲ τὸν Ἀλεξανδρίδην ἐκατεγίνετο εἰς ἔργον παρόμοιον (δηλαδὴ ἐλληνικῆς ἱστορίας) ὃ ἐν Λιβόρνῳ τότε διδάσκαλος τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς Γρηγόριος Παλιουρίτης ἱεροδιάκονος, Ἰωαννίτης τὴν πατρίδα. Συνέγραψεν ἢ συνέλεξεν ἐξ ἑτερογλώσσων συγγραφέων τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ 1807 εἰς δύο τόμους καὶ δεύτερον 1815»<sup>(2)</sup>. Ὁ Γρηγόριος ἔγραψε τῷ Ἀδαμαντίῳ Κοραῖ καὶ ἐζήτην τὴν αὐτοῦ βοήθειαν εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας<sup>(3)</sup>.

Σημειοῦμεν καὶ τινὰ ἁμαρτήματα γενόμενα ἐν τῇ «περὶ τῆς ἐν Λιβόρνῳ ἐλληνικῆς σχολῆς» μελέτῃ τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ Παρνασσῷ.

σελ. 326 στιχ. 1 προσθετέα ἡ λέξις *προστρέχουν* πρὸ τῆς λέξεως *βιαζόμενοι*· καὶ στιχ. 12 ἀπαληπτέα ἡ λέξις *δόξαι*. σελ. 331, στιχ. 2 προσθετέα ἡ λέξις *τοιούτοι* πρὸ τῆς λέξεως *μαθηταί*· καὶ στιχ. 18 προσθετέος ὁ σύνδεσμος *καὶ*· καὶ σελ. 332, στιχ. 8 ἀπαληπτέα ἡ λέξις *καλός*.

Ἐν χειρογράφῳ τεύχει γεγραμμένῳ ἐν Βιέννῃ ἔτει 1793 ἐπιγραφομένῳ δὲ «Ἀθανασίου Ψαλλίδα Λογική, κατὰ νεωτέρους μὲν συντεθεῖσα, μεθόδῳ δὲ μαθηματικῇ ἐξυφανθεῖσα χάριν τῶν φιλομούσων Ἑλλήνων» καὶ ἀποκειμένῳ ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ κεῖνται δύο ἐπιγράμματα τοῦ Γρηγορίου.

Γρηγορίου ἱεροδιακόνου Παλιουρίτου ἐπιγράμματα

εἰς τὴν Λογικὴν·

ὡς ἐκ τῆς βίβλου.

Τίπτ' ἐκθαμβος εἶ φράσιν θ' ὀράων μου ξεῖνε;

Τί γάρ; Εὐγενίου εἴμασιν, οὐκ ἐμέγε

Γεννήτωρ εἴλυξέ μευ, ἦε Ἀριστοτέλειο.

Κεῖνοι πρὸς δόξαν, πρὸς δὲ τὸ κοινὸν ἐμός.

(1) Περιήγησις ἱστορικὴ καὶ βιογραφία Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θεσσαλοῦ (ἐν Ἀθήναις, 1848, εἰς 8ον), σελ. 46.

(2) Κωνσταντῖνου Κούμα, Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων (ἐν Βιέννῃ, 1831, εἰς 8ον), τόμ. 5ῳ, σελ. μδ'.

(3) Νικολάου Ν. Δαμαλά, Ἐπιστολαὶ Ἀδαμαντίου Κοραῖ (ἐν Ἀθήναις, 1885, εἰς 8ον), τόμ. Α', σελ. 46.

Ἔτερον.

Τίς τεὸς ἦρα τοκεὺς δέλτος ἔρατή; Ψαλίδας.  
τοῦ γόνος; Ἑλλήνων. Ποῖ τέκε; Γερμανία.  
Τοῦ χάριν οὕτω; φροιτητῶν καὶ σαφηνίας ἡμῖν  
στρεπτεὸς σὸς ἢ πατήρ, μόχθοιο οἷα χάριν (').

## ΦΙΛΟΘΕΟΣ Ο ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΑΙΠΠΑΔΟΚΩΝ

Υ Π Ο

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ Γ. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ

Ὁ Φιλόθεος, ἀνὴρ Σίφνιος, ἔτει 1796 μηνὶ Ιουνίῳ Βάρνης Μητροπολίτης ὄν, ἐκνήσατο χειρόγραφον νομοκάνονα, ἐφ' οὗ ἐσημειώσατο τάδε· «αψιζ<sup>α</sup> φεβρουαρίου ιβ' ἡμέρα πέμπτη εἰς τὰς ἐννέα ὄρας τῆς ἡμέρας, διὰ κανονικῶν ψήφων καὶ συνοδικῆς ἐκλογῆς μετετέθη ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Βάρνης εἰς τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Τορνόβου ἐξωσθέντος τοῦ προκατόχου μας κυρίου Ματθαίου καὶ ὑπεροφίου γενομένου διὰ βασιλικοῦ προσκυνητοῦ ὁρισμοῦ ἀρχιερατεύσαντες εἰς Βάρναν ἀπὸ αψιγ' Σεπτεμβρίου θ' μέχρι τοῦ αψιζ' φεβρουαρίου ιβ' καὶ ὁ ἅγιος Θεὸς διὰ προεβειῶν τῆς κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου νὰ μᾶς ἐνδυναμώσῃ ἵνα ποιήσωμεν θεαρέστως τὸ ἐν αὐτῇ ἐμπιστευθέν μοι λογικὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ χριστιανικὸν ποίμνιον. † Ὁ Τορνόβου Φιλόθεος».

«Τῷ αὐτῷ ἔτει αψιζ<sup>α</sup> ὀκτωβρίου κβ<sup>α</sup> ἐξώσθημεν τῆς ἐπαρχίας ταύτης διὰ βασιλικοῦ προσκυνητοῦ ὁρισμοῦ καὶ ἀνέλαβε πάλιν αὐτὴν ὁ κύρ Ματθαῖος (') καὶ ἡμεῖς ἐπιστομαφέντες εἰς βασιλεύουσαν προσμένομεν τὸ ἔλεος τῆς ἐκκλησίας».

«Διοα<sup>α</sup> ὀκτωβρίου η' γνώμη κοινῇ καὶ συνοδικῇ ἐκλογῇ καὶ ἀποφάσει διὰ ψήφων κανονικῶν προεβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Καισαρείας Καίππαδοκίας καταβαλλὼν ἐξ ἰδίων μου γρόσσια χιλιάδας εἴκοσι τρεῖς, ἐκτὸς τοῦ ἀλλοτρίου χρέους ὄντος γρόσσια τριάκοντα ἐξ χιλιάδας καὶ διακόσια πενήκοντα, καὶ εἶπε ἐνδυναμώσαι με ἢ ἐξ ὑψους δύναιμι νὰ ἠμπορέσω νὰ οἰκονομήσω ἀπὸ τὸ ἀνεπὸφορον χρέος, καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἔρθασα ὑγιῆς εἰς Καισάρειαν τῇ γγ' δεκεμβρίου ἡμέρᾳ δευτέρᾳ καὶ ἐπρόδεχθεις παρὰ τῶν χριστιανῶν ἡλθον

(1) Ἰωάν. καὶ Ἄλκ. Σακκελλίωνος, Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος (ἐν Ἀθήναις, 1892, εἰς 8ον), σελ. 209—210.

(1) Μηνᾶ Δ. Χαρουδοπούλου, Πατριαρχικαὶ πινακίδες, ἐν Ἐκκλησιαστικῆς ἀληθείας (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1881—1882, εἰς φύλλ.) ἔτει Β', σελ. 278.

εἰς τὸ κονάκι εὐρὸν αὐτὸ ἐρείπιον καὶ σεσαθρωμένον καὶ ὄλην τὴν ἐπαρχίαν».

«Ἀφιγῶ Ιουνίου ἐγένεεν κτῆμα ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Βάρνης Φιλοθέου τοῦ ἐκ Σίφνου, ὠνηθὲν παρ' ἐμοί, ἀπὸ τὸ μεζάτη τοῦ μακαρίτου Οὐζιτζης».

«Ἄωσ', ὀκτωβρίου ἡ' ἐγένε κτῆμα τοῦ αὐτοῦ Καισαρείας Φιλοθέου Σιφναίου».

Τὸ ὑπόμνημα ψηφίσεως τοῦ Φιλοθέου εἰς τὴν μητρόπολιν Καισαρέων γεγονὸς μηνὶ ὀκτωβρίῳ τοῦ ἔτους 1801 κεῖται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμῷ 347 (σελ. 187-188) κώδικι τοῦ γραματοφυλακίου τῶν πατριαρχείων<sup>(1)</sup>.

Προκόπιος ὁ Ναζιανζηνὸς ἐπὶ πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ Νικαίας σημειοῦται:

Πρωτόθρονος δ' ἐτύγχανε τότε τῆς Καισαρείας  
ὁ κύριος Φιλόθεος πάσης Καππαδοκίας<sup>(2)</sup>.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Φιλόθεος, ἔτει 1783 μηνὸς δεκεμβρίου ἐνάτη ἐγένετο μητροπολίτης Βάρνης προστὰς ταύτης μέχρι μηνὸς φεβρουαρίου δωδεκάτη τοῦ ἔτους 1797, μεθ' ὃ μετετέθη εἰς τὴν μητρόπολιν Τορνόβου ἔτει 1797 μηνὶ φεβρουαρίῳ προστὰς ταύτης μέχρι μηνὸς ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1797. Εἶτα δὲ μηνὸς ὀκτωβρίου ὀγδὴ τοῦ ἔτους 1801 προεβιβάσθη εἰς τὴν μητρόπολιν Καισαρείαν τῶν Καππαδοκῶν, ἧς προέστη μέχρι θανάτου συμβάντος μηνὶ νοεμβρίῳ τοῦ ἔτους 1816. Κατὰ τὸν συγγραμάντα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Καππαδοκίας: «διεδέξατο τὸν Λεόντιον ὁ ἀπὸ Τορνόβου Φιλόθεος, ὅστις πρὸς τοῖς νενομισμένοις γράμμασι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας λαβὼν καὶ ἄλλα γράμματα παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ τῶν Φαναριωτῶν ἀρχόντων πρὸς τὸν διδάσκαλον Γερμανὸν ἦλθεν εἰς Καισαρείαν καὶ ἐζήτει ὅπως, πλὴν τῶν κατὰ προαίρεσιν τῶν Χριστιανῶν λαμβάνει, γένηται συνεισφορὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐξ ἐκάστης πόλεως

(1) Ἐλευθερίου Ταπεινοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Μελενίκου, ἐν Ἐκκλησιαστικῆς ἀληθείας (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1892, εἰς φύλλ.) ἔτσι 113', σελ. 136.

(2) Προκόπιου Ναζιανζηνοῦ, Διήγησις συνοπτικὴ διὰ στίχων πολιτικῶν, ἐν Ἀθῶν. Παπαδοπούλου—Κεραμέως Ἀναέκτων Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας (ἐν Περουπόλει 1897, εἰς 8ον) τόμος Γ', σελ. 343.

τῆς ἐπαρχίας· καίτοι δὲ οἱ ἐπαρχιοῦται ἀντέτεινον εἰς τοῦτο ὁ Γερμανὸς ὅμως, πρὸς ὃν εἶχον οἱ χριστιανοὶ καὶ ἀγάπην καὶ μεγίστην εὐλόβειαν κατέπεισεν αὐτούς»<sup>(1)</sup>.

Ἄνθιμος ὁ Ἀμασείας τίθησι τὴν ἐν Βάρνη ἀρχιερατείαν τοῦ Φιλοθέου ἔτεσι 1780—1797<sup>(2)</sup> καὶ τὴν ἐν Τορνόβῳ ἔτεσι 1801—1805<sup>(3)</sup>.

(1) Ἀναστασίου Μ. Λεβίδου, Ἱστορία τῆς Καππαδοκίας (ἐν Ἀθήναις, 1885, εἰς 8ον), τόμος πρῶτος ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, σελ. 200—202.

(2) Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας, ἐν Νεολόγου Κωνσταντινουπόλεως ἔτσι ΚΓ', 1891, ἰουλίου 17, ἀριθ. 6594.

(3) Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας, ἐν Νεολόγου Κωνσταντινουπόλεως ἔτσι ΚΒ', 1890, ὀκτωβρίου 12 ἀριθ. 6372.

## ΘΕΟΦΑΝΗΣ Ο ΑΠΟ ΑΡΚΑΔΙΑΣ ΧΙΟΥ

ΥΠΟ

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ Γ. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ

Δὲν εἶναι παραδεδομένον ποίας πατρίδος ἦτο ὁ Θεοφάνης καὶ πότε ἐγένετο ἐπίσκοπος τῆς ἐν Κρήτῃ Ἀρκαδίας· ἔτει 1659 μηνὸς μαρτίου τρίτη προήχθη εἰς τὴν μητρόπολιν Χίου καὶ ἂ ἐκ τοῦ δημοσιευομένου ὑπομνήματος ἐκλογῆς αὐτοῦ δηλοῦται· ἀλλὰ μετὰ τριῶν ἔτων καὶ πέντε μηνῶν ἀρχιερατείαν καθήρθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τοῦ ἀπὸ Λαρίσης μηνὶ ἀγούστου τοῦ ἔτους 1662, διότι προσκαλούμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα ἀπολογηθῇ τῶν καὶ αὐτοῦ κατηγοριῶν, περιφρόνησε τὰς διαταγὰς τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου· καίτοι καθηρημένος ὁ Θεοφάνης προσεπάθησε διὰ χρημάτων νὰ ζητήσῃ βίαν ἀντικανονικῶς τὴν μητρόπολιν Χίου, πρὸς τοῦτο δανεισθεὶς ἄσπρα πουργία ἑννέα παρὰ τοῦ γιαντισῆ ἀγασί, ἀπέτυχεν ὅμως τοῦ σκοποῦ· ἔνεκα δὲ τοῦ χρέους αὐτοῦ ἐφυλακίσθη· ἀλλὰ ἐδοκίμασθεῖσα αὐτὸν ἡ μεγάλη τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἐκ τοῦ χρέους αὐτοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀπόδασιν ἐξ μὲν πουργίων ὁ διαδεξιόμενος αὐτὸν πρῶτον Ἀχριδῶν Ἰγνάτιος, ἐν δὲ ἡ μεγάλη τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ὅτε μηνὸς ἀπριλίου εἰκοστῇ καὶ δευτέρῃ τοῦ ἔτους 1664 παρητήσατο τῆς ἐκκλησίας Χίου (1).

Μεθ' ὃ ὁ Θεοφάνης συγχωρηθεὶς ἐπορεύθη μετὰ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων εἰς Ρωσίαν ἐπὶ τῆς

(1) Καλλινίκου Δελικάνη, Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμος τρίτος, ἦτοι τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ πατριαρχικοῦ ἀρχιεποφυλακίου ἐγγράφα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου πρὸς τὰς ἐκκλησίας Ρωσίας, Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, Σερβίας, Ἀχριδῶν καὶ Πελίου (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1905, εἰς 8ον), σελ. 127—182.—Μ. Ι. Γεδεών Ἀνέκδοτα σημειώματα περὶ τῶν πατριαρχῶν Ἀνθίμου Β', Διονυσίου Ι' καὶ Ἱερεμίου Ι', ἐν Ἐκκλησιαστικῆς ἀληθείας (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1881—1882, εἰς φύλλ.) ἔτει Β', σελ. 601.—Γερμανοῦ Ἀφθονίδου, Σύντομος πραγματεία περὶ τοῦ σχίσματος τῶν Ρασκολνέζων, (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1876, εἰς 8ον), σελ. 164—172.

βασιλείας Ἀλεξίου καὶ παρεκάθισεν εἰς τὴν κατὰ τοῦ νεωτερίσαντος πατριάρχου τῆς Ρωσίας Νίκωνος γενομένης συνόδου ἔτει 1666 μηνὶ Ἰανουαρίου.

(Ἐκ τῆς Νομικῆς συναγωγῆς (1)).

† Ἐπειδὴ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Χίου ἀπροστατεύτου μεινῶσης, ἃ τε τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύσαντος κῆρ Γερασίου, παραίτησιν οἰκειοθελῆ πεποιηκότως, ὡς φαίνεται ἀνωτέρω οἰκειοχείρως γεγραμμένα, ἡμεῖς οἱ παρευρεθέντες ἀρχιερεῖς, προτροπῇ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν ἀθιέντου καὶ δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου κυρίου Παρθενίου, εἰσῆλθομεν ἐν τῷ πανσέπτῳ πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου, ἐν τῷ Διπλοφαναρίῳ, καὶ ψήφους κανονικῶς ποιησάμενοι ἐπὶ ἐκλογῇ προσώπου τοῦ ἀρχιερατεύσαντος ἐν αὐτῇ, πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ἀρκαδίας, τῆς, ὑποκειμένης ἐπισκοπῆς τῆς μητροπόλεως Κρήτης κῆρ Θεοφάνη, δεύτερον δὲ τὸν πρωτοσύγκελλον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κῆρ Ἀνθίμον καὶ τρίτον τὸν ὀσιώτατον ἐν Ἱερομονάχοις κῆρ Εὐθύμιον· ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν, καταστρώθη καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι ἱερῷ κώδιξι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας†· αχρῆ' μαρτίου λ', Ἰνδικτιῶνος ιβ'.

(Ἐκ τῆς Νομικῆς συναγωγῆς).

† Διονύσιος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης †.

† Πάσης τάξεως καὶ εὐρυθμείας αἰτία, τὸ εὐπειθῶς εἶζειν καὶ ὑποτάσσεσθαι, τὴν μὲν λογικὴν φύσιν, τῷ κατὰ νοῦν ἢ τάξιν ὑπερέχοντι, τὴν δ' ἄλογον, τῇ λόγου καὶ διανοίας μετεχούσῃ, ἄλλως γὰρ ἂν, οὐδεμία διοικήσις γένοιτ' ἂν ποτε τῷ παντὶ ὄρῳμεν γὰρ ὅτι καὶ τὰ ἀμοιροῦντα τοῦ λόγου ζῶα, τῇ φυσικῇ διαθέσει, σὺ μόνον τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ὑπεῖκοντα, ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐγενεστέροις τούτων ἢ κατὰ τι-

(1) Ὁ ἀντιγράψας τὸ γράμμα παρέλειπε νὰ σημειώσῃ τὴν σελίδα. (Περίληψις πατριαρχικῶν ἐγγράφων (τῆς Νομικῆς συναγωγῆς Δοσιθέου τοῦ Ἱεροσολύμων), ἐν Κ. Ν. Σάθα Μεσαιωνικῆς βιβλιοθήκης (ἐν Βενετίᾳ, 1892, εἰς 8ον), τόμῳ Γ', σελ.—594).

να τρόπον τῇ φυσικῇ κράσει, ἦτοι τοῦ σώματος ἐντονωτέρα δια-  
θέσει προὔχουσα ὑποπευόμενα. Ὁ δὲ χρηματίας μητροπολίτης Χίου  
Θεοφάνης, ἐφάνη καὶ τῶν ἀλόγων ζώων αὐτῶν ἀλογώτερος, καὶ τῇ  
τοῦ λογικοῦ δυνάμει ὑπὸ τῆς φύσεως κοσμηθεὶς, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δια-  
γωγὴν τοῦ βίου ἀλογωτέραν τῶν ζώων ἀπέφηνεν, οὐδὲ τὴν κατ' αἰσθη-  
σιν ζωὴν αἰσθανόμενος ὁ ἀνόητος, πολλάκις γὰρ τῇ κατ' αἰσθησιν ζωῇ  
φωτιζόμενα τὰ ἄλογα ζῶα, κατὰ τὸν φιλόσοφον, καὶ τὰς πρὸς σωτη-  
ρίαν διευθετεῖ, καὶ τὰ πρὸς διαφθορὰν τῆς ζωῆς αὐτῶν συμβαλλόμε-  
να ἀπορεύουσι· οὗτος δὲ οὐ γινώσκων, οὐ πείραν οὐκ αἰσθησιν, οὐ δα-  
κιμὴν τῶν πραγμάτων ἀνειληφὸς, καίτοι ποιμὴν λογικοῦ ποιμνίου ἀπο-  
κατασταθεὶς· καὶ φῶς καὶ λύχνος ὡς ἀρχιερεὺς ἐπονομασθεὶς, σκότος καὶ  
θρυσάλις καὶ ἀναίσθητος λίθος προσκόμιματος ἀπελέγχθη, καὶ ἤδη λέ-  
γεται κρέας ἀναίσθητον ὄμμασι πιμρανόσι, οὐδ' ἀλόγων πονηριῶν ἄμει-  
ρος ἐγεγόνει ὡς σκληρὰ τις γῆ καὶ ἄκαρπος, ἀκάνθιας γοῦν ἐκφύειν  
οὐκ ἄκησε, πολλὰ γὰρ δὴ καὶ τὰ τούτου ἄτοπα καὶ οὐ μόνον ἀρχιερεῦ-  
σι, καὶ ἅ τῆς ὁποσοῦν μετεχούσης φύσεως μὴ προσήκοντα λογικῆς,  
ἀλλὰ τούτων πάντων περιφρονήσαντες, ἐκεῖνο μόνον προσθῶμεν τῷ  
λόγῳ ὅτι πολλάκις προσκληθεὶς, πολλῶν καταβροχόντων αὐτοῦ καὶ διὰ  
γραμμάτων πατριαρχικῶν ἐπιτιμηθεὶς, παρηγενέσθαι ἐνταῦθα, καὶ ἀπο-  
λογηθῆναι πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας αὐτὸν ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ πρὸ  
ἡμῶν κύριον Παρθενίου, οὐδόλως ἐφρόντισε, καὶ ἤδη καὶ παρ' ἡμῶν διὰ  
γραμμάτων προσκληθεὶς ἐπὶ ἡμέρας ρητῆς, τῆς διαρκείας συντελε-  
σθείσης, καὶ πολλῶν μετέπειτα συντελεσθεισῶν ἡμερῶν οὐδεμίαν αἰσθη-  
σιν ἔλαβε τοῦ προσήκοντος, ἀλλὰ τὸ τῆς παρουσίας ἐπετελεῖτο λαμπρό-  
τητα «ὅσω πρὸς λύραν ἄδειν» εἴτε ὑπὸ ἐθελουζακίας, τοσαύτην ἀφη-  
ρίαν καταχέων τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως· διὸ δὴ συνόδου συγροτη-  
θείσης ὑπερτελοῦς ἱεροτάτων ἀρχιερέων καὶ λογιωτάτων κληρικῶν καὶ  
τὸ περὶ τούτου πάσις τρανῶς προβληθεὶν δεδόξασι συνοδικῶς ἀρτίηνα·  
τοῦτον τῆς λογικῆς ποιμνῆς ὡς ἄλογον καὶ τῆς χορείας τῶν ἀρχιερέων  
ὡς ἀναίσθητον, καὶ τῶν ὑποτασσομένων τῷ αἰζουμενικῷ θρόνῳ, ὡς ἀπει-  
θῆ καὶ ἀνυπότακτον. Ὅθεν ἡ μετριότης ἡμῶν τῇ συνοδικῇ ἀποφάσει  
δὲ ὁμοφορίου καὶ ἐπιτραχιλίου, τῇ δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ τοῦ παναγίου  
πνεύματος, ἐκάθηρεν αὐτὸν πάσης ἀρχιερατικῆς ἐνεργείας καὶ πράξεως  
καὶ τελείως τῆς πνευματικῆς χάριτος ἀπεγύμνωσε καὶ τοῦ θρόνου τῆς

μητροπόλεως Χίου ἀπηλλοτριώσε καὶ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπαρχίας  
ταύτης ἀπεστέρησε καὶ τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου ἀπεξένωσε, καὶ ἀπε-  
δίωξεν ἀπετακλείτως ὡς ἀπειθῆ, ὡς ἀνυπότακτον καὶ καταφρονητὴν  
τῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας, καὶ ἀπο-  
φάσεως κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς νόμους, ὡς φθορᾶς παραίτιον τῆς  
ζημίας τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτοῦ ἐπαρχίας, ὥστε ἀπὸ τοῦ νῦν λέγεσθαι  
Θεοφάνην μοναχόν, καὶ οὐδὲν ἄλλο, ἐν τάξει ἰδιωτῶν διάγοντα καὶ τὰ  
τῶν ἰδιωτῶν ἀπολαύοντα. Ὅθεν καὶ εἰς δήλωσιν τῆς τελείας αὐτοῦ  
καθαιρέσεως καὶ τῆς συνοδικῆς κατ' αὐτοῦ ἀποφάσεως, ἐγράφη ἐν τῷδε  
τῷ ἱερῷ (κώδικι) τῆς κατ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ  
ὑπεγράφει ἐν ἔτει σωτηρίῳ αχξβ' †· ἐν μηνὶ αὐγούστῳ Ἰνδικτιῶνος ιε' (1).

(ἐκ τῆς Νομικῆς συναγωγῆς, φύλλ. 73α).

† Ἐπειδὴ ἔχοντας τὴν μητρόπολιν Χίου τοῦ κυρίου Ἰγνατίου ἐγὼ ἠθέ-  
λησα λαβεῖν τὴν μητρόπολιν ταύτην δυναστικῶς καὶ διὰ τοῦτο ἐγένετο  
ἔξοδος εἰς τὰς θύρας τῶν μεγιστάνων καὶ εἰς τοὺς μεσιτεύσαντας πουγ-  
γία τῶν ἀσπρῶν ἐννέα, ἀπερ' ἐδανείσθη παρὰ τοῦ γιαντισᾶρ ἀγασί  
καὶ ἔξοδιασα ἐπὶ τὸ κατασχεῖν τὴν ἐπαρχίαν ταύτην· ἔπειτα διὰ τῆς  
κρίσεως λαβὼν πάλιν τὴν ἐπαρχίαν ταύτην τοῦ Ἰγνατίου ἔμεινε τὸ  
χρέος αὐτὸ εἰς ἐμὲ καὶ διὰ τοῦτο φυλακίσαντός με τοῦ γιαντισᾶρ ἀγασί  
σπλαχθησθεῖσά με ἡ ἱερὰ σύνοδος ὅ τε παναγιώτατος καὶ οἱ παρευρε-  
θέντες ἀρχιερεῖς καὶ κληρικοὶ καὶ ἄρχοντες τῆς πολιτείας κατέπεισαν  
τὸν κύριον Ἰγνάτιον ἀναδειχθεῖναι τούτου (τοῦ) χρέους τὰ ἔξῃ πουγ-  
γία καὶ πληρῶσαι πρὸς τὸν ἀγὰ ὑπὲρ ἐμοῦ, ὁμοίως καὶ ἡ ἐκκλησία  
πουγγίον ἐν καὶ ἐλευθεροθῆναι με τῆς φυλακῆς· ὅθεν αἰσχανόμενος  
τῆς ἀδυναμίας μου ἐποίησα παραίτησίν μου ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι  
τῆς μεγάλης ἐκκλησίας οἰκιοχείρως ἔγραψα καὶ ὑπόσχομαι ἐνώπιον τῆς  
ἱερᾶς συνόδου ὅτι ἐὰν ὀψέποτε ἠθέλα ἀθετήσω τὴν παραίτησίν μου  
ταύτην καὶ ἐνοχλήσω τὸν κύριον Ἰγνάτιον καὶ νὰ ζητήσω πάλιν τῆς ἐπαρ-  
χίας μου ταύτης Χίων, ἵνα δράμω εἰς θύρας μεγιστάνων, νὰ εἶμαι

(1) Ὁ ἀντιγράφος τὸ γράμμα παρέλειπε νὰ σημειώσῃ τὴν σελίδα. (Περὶλη-  
ψις πατριαρχικῶν ἐγγράφων (τῆς Νομικῆς συναγωγῆς Δοσιθέου τοῦ Ἱεροσολύ-  
μων), ἐν Κ. Ν. Σάβα Μεσαιωνικῆς βιβλιοθήκης τόμῳ Γ', σελ. 596.



χρεύσσης νὰ πληρώσω πρὸς μὲν τὸν κὺρ Ἰγνάτιον τὰ ἕξ πούγγια ταῦτα τοῦ ἀγᾶ, πρὸς δὲ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν τὸ ἐν πούγγιον καὶ ὃ τι ζημίαν προξενήσω νὰ προξενήσω καὶ νὰ εἶμαι ἀνυπολόγητος. Ὅθεν καὶ εἰς δήλωσιν τῆς οἰκειοφελοῦς μου παραιτήσεως καὶ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ χρέους ἐγράφη ἰδιοχείρως ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἡ ἐκθεσις αὕτη†· ἀχξδ' ἀπριλίῳ κβ'.

† Ὁ πρόην Χίου Θεοφάνης ἔγραψα τὴν παροῦσάν μου παραιτήσιν ἰδιοχείρως (1).

## ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΝΑΓΙΑ

ΥΠΟ

Α. ΣΥΓΓΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐντὸς τοῦ Τετραγώνου τοῦ Ἀδριανοῦ εὐρίσκετο ἄλλοτε ἡ ἐκκλησία ἡ γνωστὴ ὡς «Μεγάλη Παναγία» καὶ τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (1).

Ἐκ τῆς ἐκκλησίας ταύτης οὐδὲν σήμερον διασώζεται, διότι βλαβεῖσα κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊάν τοῦ 1884, τὴν ἀποτεφρώσασαν ὀλόκληρον τὴν παλαιὰν Ἀγορὰν, ζητηδαφίσθη κατὰ τὰς εὐθὺς ἀμέσως ἄρξαμένας ἀνασκευὰς πρὸς ἀποκάλυψιν τῶν ἐκεῖ ἀρχαίων οἰκοδομημάτων (2).

Καὶ ἡ μὲν μελέτη τῶν ὀλίγων γλυπτιστῶν ἰδίᾳ λειψάνων, ἕσα ἀπέμειναν ἐκ τοῦ μνημείου, δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ παρόντος. Ἐνταῦθα πρόκειται νὰ ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος «Μεγάλη Παναγία», ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἡ ἐκκλησία ἦτο γνωστὴ.

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὀφείλει τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο βεβαίως δὲν πρέπει νὰ σχετισθῇ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἐκκλησίας, διότι αὕτη, καθ' ὅσον γνωρίζομεν ἐκ τῶν περιγραφῶν, εἶχε τὰς συνήθεις διαστάσεις τῶν μικροτέρων ἀθηναϊκῶν ναῶν.

Ὁ Πανάρετος Κωνσταντινίδης δὲ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ ἐπίθετον κατέφυγεν εἰς ἱστορίαν ὀλόκληρον, μὴ βασιζομένην κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῶν γεγονότων. Κατ' αὐτὸν δηλαδὴ ἡ ἐκκλησία ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι ἐν αὐτῇ ὑπῆρχεν ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ γραφεῖσα εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία, ὡς λέγει, ὑπὸ μὲν τῶν ἐγχωρίων Ἀθη-

(1) M o m m s e n Aethiæ christianæ Λογ. 198 σ.112 κ. ἐ.Κ α μ π ο ὁ ρ ο γ λ ο υ Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων II 282 κ. ἐ.

(2) Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 1885 15. κ. ἐ.

(1) Τὴν παραιτήσιν ταύτην τοῦ Θεοφάνους ἀτελῆ ἐδημοσίευσεν ὁ Καλλίνικος Δελικάνης (ἐν Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμῳ τρίτῳ, ἦτοι τὰ ἐν ταῖς κώδικι τοῦ πατριαρχικοῦ ἀρχειοφυλακείου... ἐγγραφίαι... πρὸς τὰς ἐκκλησίας Ρωσίας, Βλαχίας καὶ Μολδαβίας... σελ. 782—783. ἐκ τῆς Νομικῆς συναγωγῆς τῆς Δοσιθέου τοῦ Ἱεροσολύμων, ἐν Κ.Ν. Σάθα Μεσαιωνικῆς βιβλιοθήκης, τόμῳ Γ, σελ. 596).

ναίων ἐκαλεῖτο Μεγάλη Παναγία, «οἱ ξένοι δὲ τουναντίον, καθὼς καὶ πάντες οἱ παρεπίδημοι, τὴν αὐτὴν ἁγίαν εἰκόνα Παναγίαν Ἀθηναϊώτισσαν ὠνόμαζον» (1). Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ εἰκὼν αὕτη τῆς Ἀθηναϊώτισσης, ἣν ἀναφέρει ὁ Κωνσταντινίδης, ἀπέκειτο κατὰ κρυσικὸν λόγον ἐν αὐτῷ τῷ Παρθενῶνι, ὡς ἄλλως τε ἀναφέρει καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀκολουθίας τῶν ὁσίων Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου (2) καὶ ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1395 ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας Ἴταλὸς Nicolo de Martoni, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἡ εἰκὼν εὐρίσκετο ἀκόμη ἐκεῖ (3).

Ὁ κ. Καμπούρογλου (ἐνθ' ἀν. 284) νομίζει, ὅτι «τὸ Μεγάλη, ὅπως καὶ τὸ Σώτειρα καὶ τὸ Γοργοεπήκοος καὶ ἄλλα εἶναι ἐπώνυμα τῆς Παναγίας τῶν Ἀθηναίων». Τὸ ἐπίθετον ὅμως «Μεγάλη Παναγία» ἀπαντᾷ καὶ ἄλλαχοῦ, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἐν Ἐλατεῖα (4).

Πάντως λοιπὸν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δοθεισῶν ἐρμηνειῶν οὐδεμία κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, φαίνεται ἐντελῶς ἱκανοποιητική. Ἀλλαχοῦ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ στραφῶμεν καὶ ν' ἀναζητήσωμεν τὴν καταγωγὴν τοῦ ἐπιθέτου τῆς ἐκκλησίας ταύτης.

Εἰς τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Μονὴν Ξηροποτάμου ἀπόκειται πολύτιμος ἐξ ὀφίτου μικρὸς δίσκος—Παναγιάριον—δῶρον κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ρωμανοῦ III Πουλχερίας, πρίγκιπι ὅμως ἔργον τοῦ 14ου πιθανῶς αἰῶνος (5). Ἐπὶ τοῦ δισκαρίου τούτου, πλὴν ἄλλων

(1) Σωτήρ IV (1830—1) 302 κ. ἔ. Κατὰ τὸν Νεροῦτσον (Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἔταιρ. III 63) κ. ε. ἡ εἰκὼν ἀνήκεν οὐχὶ εἰς τὸν Ἐθαγγελιστὴν, ἀλλὰ εἰς τὸν Ὀμιον Λουκᾶν τὸν Στειριώτην, τοῦ ὁποίου ὁ μαθητὴς Ἀνανίας μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἐκόμισε τὴν εἰκόνα εἰς Ἀθήνας.

(2) Νεοφύτου Κασοκαλυβίτου. Ἡ θεία καὶ ἱερὰ ἀκολουθία τῶν ὁσίων... Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου... Λειψία 1775 σ. 9.

(3) Judeich ἐν Athenische Mitteilungen XXII (1897) 429. Ἡ πληροφορία αὕτη ἀποδεικνύει ἐσφαλμένην τὴν παράδοσιν περὶ μεταφορᾶς τῆς εἰκόνης εἰς Τραπεζοῦντα καὶ ἰδρύσεως τῆς Μονῆς Σουμελά περὶ ἧς βλ. Νεροῦτσον ἐνθ' ἀν. σ. 64 Ἀκολουθίαν καὶ Κυριακίδου Ἱστορία τῆς παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα ἱερᾶς... Μονῆς... Σουμελά, Ἀθήναι 1898 σ. 25.

(4) Ν. Ἑλληνομνήμων I (1904) 173, 176.

(5) Οἱ πλεῖστοι θεωροῦσιν αὐτὸ ἔργον τοῦ 12ου αἰῶνος. Ἡ ἐπ' αὐτοῦ ὑπαρξὶς ὅμως τῆς θείας λειτουργίας, θέματος μόνις κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ἐμφανιζομένου, ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ τοποθετήσωμεν τὸ Παναγιάριον εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην.

παραστάσεων, ἐντὸς συγκεντρικῶν κύκλων εὐρισκομένων, εἰκονίζεται ἐν τῷ μέσῳ ἡ Θεοτόκος ὀλόσωμος, ὀρθία κατ' ἐνώπιον ὑφούσα τὰς χεῖρας ἐν σχήματι δεήσεως καὶ φέρουσα πρὸ τοῦ στήθους ἐν δίσκῳ τὸν



Εἰκ. 1. Παναγιάριον Μ Ξηροποτάμου (Κεντρικὴ παράστασις).

Ἰησοῦν. Ἀμφοτέρωθεν τῆς Θεοτόκου οἱ δύο Ἀρχάγγελοι Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ παρίστανται προσκλίνοντες καὶ θυμῶντες. Ἔλεος παρὰ τὴν κεφαλὴν τῆς Θεοτόκου εἶναι ἐγκεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή:

ΜΡ ΘΥ Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΝΑΓΙΑ (1).

Ἡ παράστασις αὕτη (Εἰκ. 1) καὶ αἱ συνοδεύουσαι αὐτὴν ἐπιγραφαὶ οἴπλουσιν ἀπροσδόκητον φῶς εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα. Αὕτη ἄγει ἡμᾶς

(1). Περὶ τοῦ δίσκου τούτου βλ. Diehl Manuel d'art byzantin Paris 1910 628 κ. ἔ. Brockhaus Die Kunst in den Athos — Klöstern Leipzig 1891. 50 κ. ἔ. Wulff Altchristliche und byzantinische Kunst Berlin—Neubabelsberg [1913—4] 616. Σωτηρίου Το Ἅγιον Ὄρος, Ἀθήναι 1921 (Συλλ. Ὁφελίμ. βιβλίων) 147 κ. ἔ. Περὶ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτοῦ βλ. Millet—Pargolre—Petit Inscriptions chretiennes de l'Athos I, Paris 1904 516, κ. ἔ. ὅπου καὶ ἡ προγενεστέρη βιβλιογραφία. Ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου ἐλήφθη καὶ τὸ ἐντὸθα παρατιθέμενον σχεδιάσμα, ὅπου εἰκονίζεται μόνον ἡ κεντρικὴ παράστασις.

εις τὴν σκέψιν, ὅτι ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ ἐκκλησίᾳ θὰ ὑπῆρχε πιθανῶς εἰκὼν ἀναλόγου τύπου φέρουσα ὁμοίαν ἐπιγραφὴν πρὸς τὴν τοῦ δισσαρίου τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου, ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι θὰ ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐκκλησία. Τὸ φαινόμενον ἄλλως ἐκκλησίας λαμβανούσης τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ εἰκόνης εἶναι, ὡς γνωστόν, τόσον ἀννηθες ὅστε, αὐδεμία παρίσταται ἀνάγκη ἀπαιριθμήσεως ἀναλόγων παραδειγμάτων.



Εἰκ. 2. Ἐλεφάντινος δίσκος ἐν Cabinet des Medailles Παρισίων.

Ἐκ τῆς ἀφειρησίας ταύτης ἐκκινουῦντες δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν ἀκριβέστερον τὸν τύπον, καθ' ὃν εἰκονίζετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ ἡ Θεοτόκος.

Ὡς εἶδομεν, ἡ ἐκκλησία ἐκαλεῖτο μὲν Μεγάλη Παναγία, ἀλλ' ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἡ εἰκονογραφικὴ παράστασις τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν τῇ γενέσει της οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ ἡ Θεοτόκος καθ' ἐνώπιον ἐν προτομῇ ἐντὸς κολυμβήθρας δεομένη καὶ φέρουσα τὸν Ἰησοῦν πρὸ τοῦ στήθους, συνοδευομένη δὲ ὑπὸ δύο ἀγγέλων (1).

Ὁ τύπος ὁμοῦς οὗτος τῆς Θεοτόκου μέχρι τῆς ὁσφύος εἶναι συνηθέστατος ὄχι μόνον ἐπὶ ἔργων μικροτεχνίας, ὅπως ὁ ἐλεφάντινος μι-

κρὸς δίσκος τοῦ Cabinet des Medailles τῶν Παρισίων (1) (Εἰκ. 2), ἀλλὰ καὶ ἐπὶ νομισμάτων (2) καὶ μολυβδοβούλλων (3), ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ φερητῶν εἰκόνων, ἀφοῦ ἄλλως τε τοιαῦται εἰκόνες τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ὡς ἡ τῆς συλλογῆς Lichacev (4) (Εἰκ. 3).



Εἰκ. 3. Εἰκὼν Συλλογῆς Lichacev.

Ἐπὶ τῇ βάσει ὅλων τῶν παρατηρήσεων τούτων δυνάμεθα, νομίζω, νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐντὸς τῆς ἀθηναϊκῆς ταύτης ἐκκλησίας ὑπῆρχε, θαυματουργὸς πιθανῶς, εἰκὼν παριστώσα τὴν Θεοτόκον μέχρι τῆς ὁσφύος ἐν στάσει δεήσεως μετὰ τοῦ Ἰησοῦ πρὸ τοῦ στήθους κατὰ τὸν

(1) *Bibliothèque de l'art chrétien* Paris, 1918 σ. 147 εἰκ. 58.

(2) *Wroth Catalogue of the imperial byzantine coins in the British Museum* London 1908 II. Πιν. LXXV 6, 7.

(3) *Schlumberger Sigillographie de l'empire byzantin*, Paris 1884, σ. 20, 21, 41, 43, 44, 47, 49, 56 κλπ.

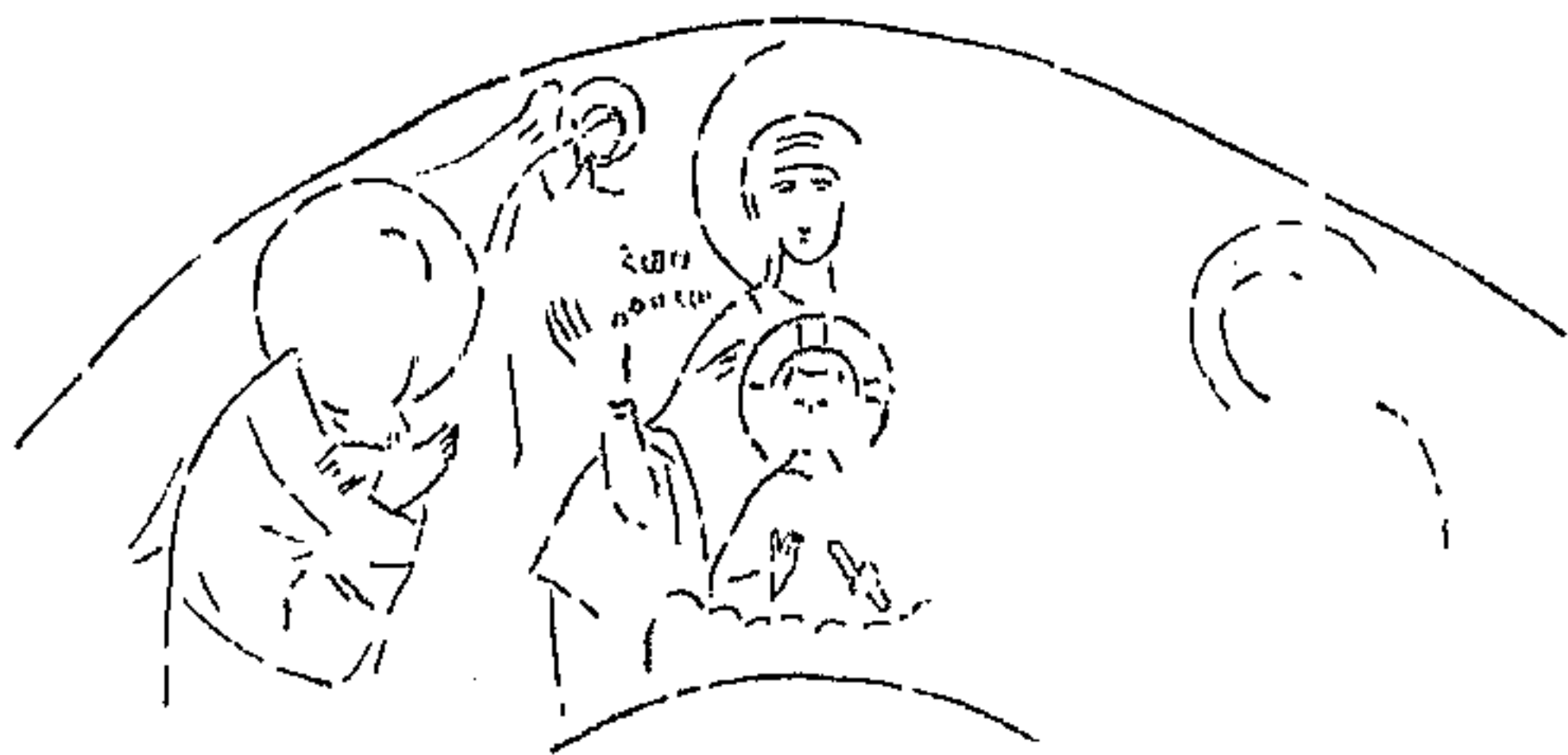
*Lichacev* Ἡ ἱστορικὴ σημασία τῆς ἰταλοελληνικῆς ζωγραφικῆς εἰς τὴν εἰκονογραφίαν τῆς Θεοτόκου, Πετρούπολις 1911 (ρωσιστὶ) σ. 75 εἰκ. 157 σ. 90 κ. ἑ. εἰκ. 188 κ. ἑ. Πιν. VII 10-17.

(4) *Lichacev* ἐνθ. ἄν. σ. 93 εἰκ. 202. Ὅμοιαν εἰκόνα καλῆς ἐκτελέσεως εὔρον εἰς τὸ ἀρχαιοπωλεῖον Χριστοδοῦλου.

(1) *Milet Monuments byzantins de Mistra* Paris 1910 Πιν. 90, 97.

τύπον τοῦ ἑλεφαντίνου δίσκου τοῦ Cabinet des Medailles καὶ τῆς εἰκόνης τῆς συλλογῆς Lichacev, φέρουσαν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Μεγάλη Παναγία», ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ τὸ οἰκοδόμημα.

Ἐάν παραδεχθῶμεν τὸ συμπέρασμα τοῦτο ὡς πιθανόν, τότε ἔχομεν, νομίζω, καὶ τὸν λόγον τῆς σχέσεως μεταξὺ τῆς εἰκόνης ταύτης καὶ τῆς εἰς τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν ἀφιερώσεως τῆς ἐκκλησίας.



Εἰκ. 4. Τοιχογραφία Παναγίας Βροντοχίου ἐν Μυστρῶ.

Ὡς εἶδομεν, ἡ παράστασις τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν ἀρχῇ οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ αὐτὸς ὁ τύπος τῆς Θεοτόκου, ὃν βλέπομεν εἰς τὸν ἑλεφαντίνον δίσκον τοῦ Cabinet des Medailles καὶ τὴν εἰκόνα Lichacev. Περὶ τούτου πείθει μία τῶν παλαιότερων, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον νομίζω, παραστάσεων τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἡ τοιχογραφία δηλαδὴ τῆς Παναγίας τοῦ Βροντοχίου ἐν Μυστρῶ (1) (Εἰκ. 4).

Εἰς τὴν τοιχογραφίαν ταύτην, ἥτις δυστυχῶς εἶναι πολὺ κατεστραμμένη, εἰκονίζεται ἐν τῷ μέσῳ ἡ Θεοτόκος καθ' ἐνώπιον μέχρι τῆς ὀσφύος δεομένη καὶ πρὸ τοῦ στήθους αὐτῆς ὁ Ἰησοῦς, τὸ κάτω μέρος τοῦ ὁμοίου, ὡς καὶ τὸ τῆς Θεοτόκου, καλύπτεται ὑπὸ νεφελῶν (2). Ἀμφοτέρωθεν τῆς Θεοτόκου ὑπάρχουσι δύο ἄγγελοι προσκλίνοντες (ταύτων διασώζεται μόνον ὁ πρὸς δεξιὰ) καὶ ὀλίγον περαιτέρω ὁ Ἰωακείμ καὶ ἡ Ἄννα, μόλις διακρινομένη. Τὴν τοιχογραφίαν ταύτην θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐκλάβῃ ὡς ἀπλὴν παράστασιν τῆς Θεο-

(1) Millet Mistra Πιν. 97.

(2) Ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος (Ἡ Κωνσταντινούπολις Ἀθήναι 1851-69 I

τόκου, ἂν δὲν διεσώζετο δεξιόθεν τῆς Παναγίας ἡ ἐπιγραφὴ  
(ΜΡ ΘΥ Η) ΖΩΟΔΟΧΟΣ (ΠΗΓΗ).

Ἡ τελεία σχεδὸν ὁμοιότης, ἡ ὑπάρχουσα μεταξὺ τοῦ ὑποτιθεμένου τύπου τῆς ἐν τῇ Μεγάλῃ Παναγίᾳ εἰκόνης καὶ τῆς τοιχογραφίας ταύτης τοῦ Μυστρῶ πείθει, νομίζω, ὅτι διὰ λόγους ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς ἡ ἀρχικὴ εἰκὼν, ἡ φέρουσα τὸ ὄνομα «Μεγάλη Παναγία», ἐξ οὗ ἐπεκλήθη καὶ ἡ ἐκκλησία, μετωνομάσθη κατόπιν εἰς Ζωοδόχον Πηγὴν, τοῦ παλαιοῦ ὀνόματος «Μεγάλη Παναγία» ἀπομείναντος, κατὰ παράδοσιν πλέον, μόνον εἰς τὸ οἰκοδόμημα.

Καὶ διὰ τίνα μὲν λόγον ἢ ἔνεκα τίνος γεγονότος ἡ εἰκὼν μετωνομάσθη, δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ γνωρίζωμεν. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ καθορίσωμεν τὸν χρόνον, καθ' ὃν περίπου ἔλαβε χώραν ἡ μετονομασία αὕτη. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς ἐξετάσεως τοῦ εἰκονογραφικοῦ θέματος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν τοῦτο εἰσάγεται εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην. Ἡ παράστασις αὕτη εἶναι ἐκ τῶν σχετικῶς ἀργότερον ἐμφανιζομένων εἰς τὴν βυζαντινὴν εἰκονογραφίαν, τὰς πρώτας δὲ αὐτῆς ἀπεικονίσεις εὐρίσκομεν μόλις κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων (1). Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι ἡ ἑορτὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς εἰσήχθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ συντάξαντος καὶ τὴν ἀκολουθίαν αὐτῆς Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἔζησε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 14ου αἰῶνος (2). Μία τῶν παλαιότερων μέχρις ἡμῶν διασωθειῶν παραστάσεων τοῦ εἰκονογραφικοῦ τούτου θέματος, ὅπου τοῦτο εἶναι ἀκόμη ἀπλούστατον, φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀνωτέρω τοιχογραφία τῆς Παναγίας τοῦ Βροντοχίου ἐν Μυστρῶ. Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ ναοῦ τούτου δύνανται μετὰ πολλῆς πιθανότητος ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ

335 σημ. 3) ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὴν Διήγησιν τοῦ Νικηφ. Καλλίστου Ξανθοπούλου εἰς τὸν μεσαῖον τροῦλλον τοῦ Ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Κει (τὸ νῦν ἁγίασμα τοῦ Μπαλουκλί) ἦτο ἐξωγραφημένη ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ «προχέουσα ὡς ἀπὸ τῶν κόλπων αὐτῆς τὸ ὕδωρ ἐν εἶδει νεφέλης». Ἐντούτοις παρὰ Ξανθοπούλου δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν τὴν πληροφορίαν ταύτην.

(1) Dalton Byzantine art and archaeology Oxford 1911 674 Wulff, ἐνθ. ἄν. 596.

(2) Millet Recherches sur l'icônographie de l'évangile, Paris 1916 92.  
Ebersoll Sanctuaires de Byzance, Paris 1921 64 κ. ε.

14ου αιώνας (1). Ἡ σχέσις τῆς τοιχογραφίας ταύτης τοῦ Βροντοχίου πρὸς τὴν ὑποτιθεμένην εἰκόνα τὴν ἐντὸς τῆς Μεγάλης Παναγίας δίδει εἰς ἡμᾶς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγένετο ἡ μετονομασία ἀπὸ «Μεγάλης Παναγίας» εἰς Ζωοδόχον Πηγὴν.

Ἡ κατεδαφισθεῖσα ἐκκλησία τῆς Μεγάλης Παναγίας, καθ' ὅσον δύνатаί τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τῶν διασωθέντων ὀλίγων γλυπτῶν ἀρχιτεκτονικῶν αὐτῆς μελῶν καὶ ἐκ τῆς παρὰ Couchaud ἀπεικονίσεως τοῦ τρουλλοῦ αὐτῆς (2), ἦτο φαίνεται ἔργον τοῦ 12ου πιθανῶς αἰῶνος. Κατὰ συνέπειαν ἡ ἐκκλησία ἀρχικῶς δὲν ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἀλλὰ ἢ ἦτο ἀφιερωμένη εἰς ἄλλην τινὰ ἑορτὴν τῆς Θεοτόκου καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ 14ου πιθανῶς αἰῶνος, μετονομασθεῖσης τῆς εἰκόνας, ἤρχισε πανηγυρίζουσα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὴν μετονομασίαν τῆς εἰκόνας ἡ ἐκκλησία ἐξηκολούθει νὰ φέρῃ μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς καταστροφῆς τῆς τὴν ὀνομασίαν «Μεγάλη Παναγία». Καὶ τώρα ἀκόμη, ὅτε πλέον ἡ ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει, εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς καίει κανδήλα, κατὰ δὲ τὴν ἑορτὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τελεῖται λιτανεῖα ἐκεῖ καὶ ἀγιασμὸς, περιεγομένης μικρᾶς ἐντελῶς νῦν ἀφανοῦς εἰκόνας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἣτις εὐρέθη ἐντὸς τῶν ἑρειπίων τῆς ἐκκλησίας καὶ φυλάσσεται νῦν εἰς τὸν πύργον τῆς Πύλης τῆς Ἀγορᾶς καὶ τῶν Ταξιαρχῶν (3).

*Krauthacher* Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας μετάφρ. Σωτηριάδου (Βιβλ. Μαροσλή) I 592.

(1) *Millet* *Mistra* *Avantissement Millet* *Iconogr. de l'évangile* 153. 215. Ἡ γνώμη τοῦ *Struck* *Mistra* *Wien* 1910, 98 χρονολογούντος αὐτὰς ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος δὲν εἶναι ὀρθή.

(2) *Couchaud* *Choix d'églises byzantines en Grèce*, Paris 1842. Πιν. 3.

(3) Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀνωτέρω ἐργασίας θὰ ἐχρεώζετο ἴσως ἡ ἐξέτασις τῆς καταγωγῆς τοῦ εἰκονογραφικοῦ τύπου τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα «Μεγάλη Παναγία», ὅσον τὸν παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς τὸ ἐξ ὀφίτου Παναγιᾶριον τῆς Μ. Ξηροκοτάμου. Ἡ ἔρευνα ὅμως αὕτη δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἐνταῦθα. Ἄφ' ἑνὸς μὲν ἐπειδὴ ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ λαμβάνομεν τὸν τύπον τοῦτον ὡς ἐσηματισμένον ἤδη καὶ ἄφ' ἑτέρου διότι ἡ λεπτομερὴς τοῦ ζητήματος τούτου ἐξέτασις θὰ ἦγεν ἡμᾶς πολὺ μακρὰν. Ἴσως αὕτη ἀποτελέσῃ προσεχῶς τὸ θέμα ἰδιαιτέρως ἐργασίας.

## ΟΙ ΑΠΟΓΟΝΟΙ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΛΑΩΣΙΝ(\*)

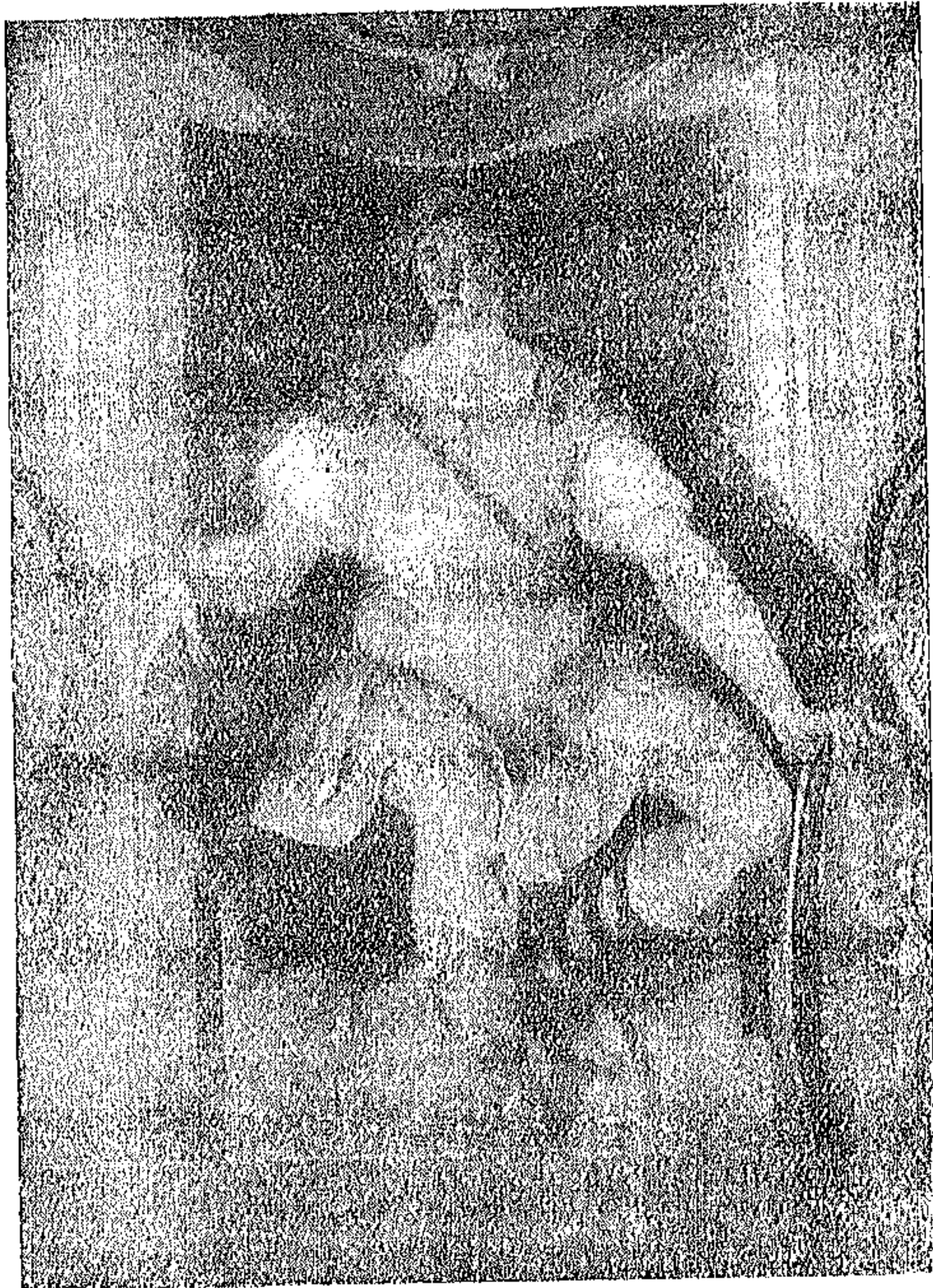
υπο

Γ. Ε. ΤΥΠΑΛΔΟΥ

Δὲν εἶναι ἄγνωστος ἡ παράδοσις εἰς ἡμᾶς, κύριοι, περὶ τῆς ἐξ Ἰταλίας καταγωγῆς τῶν Παλαιολόγων. Πλείστοι εἶναι αἱ ἐκδόσεις τῆς παραδόσεως ταύτης. Κατὰ μίαν ἐξ αὐτῶν, ἣν ἀναφέρει καὶ ὁ Θεόδωρος Σπανδωνῖνος, οἱ Παλαιολόγοι ἦσαν εὐγενεῖς Ῥωμαῖοι μεταβάντες μετὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἐξάρχων ἐπέστρεψαν εἰς Ἰταλίαν, ὅπου εἰς ἐξ αὐτῶν ἐνυμφεύθη ἐν Viterbo, ἀπόγονος δὲ τούτου, στρατηγὸς διάσημος, μετέβη ἐκ Viterbo εἰς βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Λάσκαρη, παρὰ τῷ ὁποίῳ καὶ παρέμεινεν ἔκτοτε διαρκῶς, νυμφευθεὶς δὲ ἐν Κωνσταντινίᾳ ἐγέννησε Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, πρῶτον αὐτοκράτορα ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης.

Ἄλλη παράδοσις φέρεται ἐν περγαμηνῇ ἀποκειμένη εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς πόλεως Viterbo ἑβραϊστὶ γεγραμμένη μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως. Κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην, ἣν ἔγραψε ραββῖνος τις Συμεὼν, ὅταν ὁ Σῦρος Πάπας Κωνσταντῖνος μετέβη ἐκ Ῥώμης εἰς Νικομήδειαν, συμπαρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εὐγενέστατον καὶ ἀνδρειότατον νέον, Ῥεμίγιον Λέλιον, κόμητα Βετουλανίας, ἐκ τῆς τάξεως τῶν Ῥωμαίων συγκλητικῶν, ὅστις τοσοῦτον ἤρρεσεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν τὸν Γ', ὥστε οὗτος ἐζήτησεν αὐτὸν πλησίον του καὶ μετὰ τῶν τιτουλῶν αὐτοῦ συγκατέλεξε Μέγαν Δομέστικον αὐτὸν ὀνομάσαι. Ὁ Λέλιος οὗτος ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Θεοβάλδου Λελίου, τοῦ ἐξοχωτάτου καὶ ἐνδοξοτάτου στρατηγοῦ, ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν Δωροθέαν, κόρην τοῦ Θεοφράστου, ἐξάρχου κατ' ἐξέλιονος τοῦ καιροῦ ἐν Ῥαβέννη, καὶ ὅστις, Λέλιος, ὑπὸ

(\*) Διάλεξις γενομένη ἐν τῷ τμήματι Γενεαλογίας καὶ Ἐμβλημάτων (ἐραλδικῶ) τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τῆ 21 Μαρτίου 1920.



(Εικόνη ἐν τῇ Λημαιογενίᾳ τῆς πόλεως Viterbo παριστῶσα τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Παλαιολόγον).

τινων ἐν Ἑλλάδι Παλαιολόγος ὀνομάζετο. Τοσαύτην δὲ εἶχεν ἐπιρροήν, ὥστε διὰ τῶν ὁπαδῶν του Ἐναστάσιον τὸν Γ', τὸν Ἀρτέμιον, εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐγκαθίδρυσεν. Οὗτος τὴν κόρην τοῦ Ἀρτεμίου Εὐτυχίαν ὡς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του σύζυγον ἔλαβε... καὶ ἐξακολουθεῖ ἡ διήγησις ἀναφέρειν τὸν χρόνον τῆς ἀποβιώσεως τοῦ Λελίου, τὰ ὀνόματα τῶν τέκνων του καὶ ἄλλα τινὰ δευτερευούσης σημασίας.

Ἄλλοι χρονογράφοι Ἰταλοὶ παραλαμβάνοντες ἀπὸ τὸν ἀρχαιότερόν τους Corbellizzo καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὸν ἐτι ἀρχαιότερον Lanzelotto ἀναφέρουν ὅτι εἰς πολὺ νεωτέραν ἐποχὴν μετέβη ὁ ἐκ Viterbo στρατηγὸς εἰς Κων)πολιν, τὰς ἀρχὰς δηλαδὴ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, συμφωνοῦντες εἰς τὸ ὅτι εἶχε κόρην ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Συμφωνοῦν ἐπίσης εἰς τὸ ὅτι τὸ ἐπώνυμον Παλαιολόγος εἶναι μετάφρασις τοῦ Viterbo. Vetus verbum = παλαιὸς λόγος.

Ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς παραδόξους πληροφορίας περιεργότερα εἶναι ἡ τοῦ Ἰαββίνου Σιμεῶν, διότι τὰ ὀνόματα, τὰ ὅποια οὗτος ἀναφέρει, εἶναι ὅλα ἀκριβῆ καὶ τὰ γεγονότα καὶ αἱ ἡμερομηνίαι ἐν πλήρει τάξει. Πράγματι ὁ Σῦρος Πάπας Κωνσταντῖνος (ὁ Ἑλλην Κ)τῖνος, ὁ καὶ μόνος ἐκ τῶν Παπῶν φέρων τὸ ὄνομα τοῦτο) ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ἐπιφανέστερου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑβδ' αἰῶνος μετέβη ἐκ Ῥώμης εἰς Κ)πολιν. Ἐπίσης εἶναι ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένον ὅτι ἡ ἀνάρρησις τοῦ Ἀρτεμίου ἢ Ἀναστασίου Β' τοῦ πρωτοσηζίτου (πρώτου γραμματέως τοῦ προηγουμένου αὐτοκράτορος Βαρδάνη ἢ Φιλίππου) εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὀφείλεται εἰς τὴν ὑποστήριξιν, τὴν ὁποίαν τοῦ παρέσχον οἱ καθολικοί. Καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ ἐξάρχου Ῥαβέννης, ὡς γνωρίζετε, οἱ διοικοῦντες τὰς Ἰταλικὰς ἐπαρχίας ἐν ὀνόματι τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων ἐξαρχοὶ ἐλέγοντο, πραγματικώτατον. Τόση ἀκρίβεια εἰς τὰ πρόσωπα καὶ τὰς ἡμερομηνίας, προκειμένου περὶ γεγονότων τῶν ἀπομεμαζωμένων, εἶναι πολὺ ἐπισημαστικὴ, γνωστοῦ ὄντος ὅτι σπανίως δύναται τις νὰ εἴρῃ ἀλόγηστα κείμενα τῶν τότε ἐποχῶν.

Τὴν παράδοσιν ταύτην, τὴν ὁποίαν καὶ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι καὶ γενεαλόγοι καὶ ὁ Ducan γε εἰς τὸ Glossarium καὶ ὁ πολὺς Litta εἰς τὸ θαυμάσιον γενεαλογικὸν ἔργον του «*Famiglie Celebri Italiane*» ἀναφέρουν, δὲν εἶναι ἄγνωστον ὅτι ἀπεδέχοντο καὶ μέλη τῆς

αυτοκρατορικῆς τῶν Παλαιολόγων οἰκογενείας εἴτε ἐξ ἀπλῆς ὑποβολῆς εἴτε, καὶ πιθανώτερον, διὰ τὴν κολακείαν τοῦ Πάπας, ὧν εἶχον ἀνάγκην κατὰ τοὺς δυσκόλους ἐξείνους καιροὺς. Οὕτως εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς πόλεως Viterbo ὑπάρχει ἐπιστολὴ τοῦ αυτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου τοῦ Η΄ πρὸς τὸν Ποντίφικα Οὐρβανὸν τὸν Δ΄, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Ἕλληγ μονάρχης συγκαίρων τὸν Οὐρβανὸν διὰ τὴν ἀνάγκην του εἰς τὸν παπικὸν θρόνον [1261] ἐκφράζει τὴν ἰδιαιτέριον του χαράν, διότι τὸ γεγονός τοῦτο ἔλαβε χώραν ἐν τῇ πόλει, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ οἰκογένειά του.

Ἐπίσης ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν χρονογράφων ὅτι ἡ Ζωὴ Παλαιολογίνα ἡ γνωστὴ διὰ τὴν ἐν Ρωσσίᾳ δράσιν τῆς κόρης τοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰς Ἰταλίαν διατρίβοντος Θεομῆ, δεσπότη τοῦ Μορέως, κόρης τοῦ Ἰταλοῦ πρίγκιπος Caracciolo, μεταβαίνουσα ἐκ Ρώμης εἰς Ρωσσίαν, ὅπως συζευχθῆ Ἰβάν τὸν Γ΄, διῆλθεν ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Viterbo καὶ διέμεινεν ἐπ' ὀλίγον ἕκατ, ὡς εἰς πόλιν ἐκ τῆς ὁποίας ἡ οἰκογένειά της κατήγετο. Εἰς τὴν πόλιν τοῦ Viterbo ἀπεβίωσε καὶ ἑτάφη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Παραδείσου τὸ ἔτος 1508 Ἰωάννης Λίσκαρης Παλαιολόγος, συγγενὴς τῆς αυτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων. Εἰς τὴν ἐπιτάφιον αὐτοῦ ἐπιγραφὴν ἡ πόλις τοῦ Viterbo ὡς κοιτὴς τῶν Παλαιολόγων ἀναφέρεται, *Paleologi Viterbi oritundi*.

Τέλος εἰς τὸ δημοσίον τῆς πόλεως ταύτης—τὸ ἱστορικὸν Palazzo Comunale—ὑπάρχουν αἱ εἰκόνας μερικῶν Παλαιολόγων μετὰ σχετικῶν ἐπιγραφῶν. Ἀηλαδή: 1) Ἡ εἰκὼν τοῦ κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ βασιβίνου Συμεὼν πρώτου μεταβάντος εἰς Κωνσταντινὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 5' ἑκατονταετηρίδος Ῥεμγίου Λελίου Ῥωμαίου γεροσυνασταῦ. 2) Ἡ εἰκὼν Μιχαὴλ Παλαιολόγου τοῦ Η΄, πρώτου αυτοκράτορος ἐκ τῆς οἰκογενείας, με σχετικὴν ἐπιγραφὴν (1). 3) Ἡ εἰκὼν Ἰωάννου τοῦ Η΄ με ἐπιγραφὴν βεβαιούσαν ὅτι μεταβαίνων οὕτως εἰς τὸ γνωστὸν συνέδριον τῆς Φλωρεντίας διῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως τῆς

(1) Τὴν εἰκόνα ταύτην δημοσιεύομεν ἐν σελ. 130. Ἡ Λατινικὴ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἑξῆς: MICHAEL PALEOLOGUS VITERBIENSIS: HIJUS FAMILIAE PRIMUS CONSTANTINOPOLIS IMPERATOR 1260

καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας του. 4) Ἡ εἰκὼν τοῦ προαναφερθέντος Ἰωάννου Λάσκαρη Παλαιολόγου, τοῦ ταυθέντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Παραδείσου, με ἐπιγραφὴν παραπλησίαν πρὸς τὴν ἐπιτάφιον του. Κατὰ παλαιὸς Ἰταλοὺς χρονογράφους ὑπῆρχον προσέτι καὶ ἄλλαι εἰκόνας καὶ ἐπιγραφαί, ὡς αἱ τοῦ Παλαιολόγου Παλαιολόγου, πρέσβεως Ἑρρίκου τοῦ Ε΄ παρὰ τῇ αἰλῇ τοῦ Βυζαντίου, συζύγου Ζωῆς Καντακουζηνῆς, ὅστις κατὰ τινὰ ἔκδοσιν τῆς παραδόσεως ἦτο ὁ πρῶτος εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταβὰς, καὶ ἄλλων προσέτι εἰκόνας καὶ ἐπιγραφαί, αἵτινες ὁμοίως σήμερον δὲν ὑπάρχουν. Αὐτὰ τὰ περὶ Παλαιολόγων ἐν σχέσει μετὰ τὴν καταγωγὴν των ἦσαν πρὸ καιροῦ γνωστά. Τώρα ἔγγραφον περιέχον, ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς περιφέρειου ταύτης πόλεως τοῦ Viterbo εὑρεθέν, ἔρχεται πάλιν ν' ἀνακινήσῃ τὴν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Παλαιολόγων γραφέντα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ νὰ ἀπασχολήσῃ τοὺς σήμερον περὶ τὰ γενεαλογικὰ καταγενομένους.

Τὸ ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον ἔφερον εἰς φῶς αἱ ἔρευναι ἀξιοτίμου ἐν Ἑραλδικῇ συναδέλφου, τοῦ ἀγαμέτου ἱστοριοδίφου, γνωστοῦ εἰς τοὺς παρ' ἡμῖν ἀναγνώστους τῆς Ἑραλδικῆς Ἐπιθεωρήσεως τῆς Ρώμης (*Rivista Araldica*), μαρκεσιῦ Ἀδριανοῦ Colocci, εἶναι γενεαλογικὸν δένδρον ἐπιτεμαχίου περιγαμηνῆς τόσον μεγάλου, ὥστε ὁ ἀνακαλύψας αὐτὸ τερατῶδες (*mastodontico*) τὸ ἀποκαλεῖ. ἔχει 15 ὀριζοντίας γραμμὰς ἀναλογούσας εἰς 15 γενεὰς Παλαιολόγων, ἀπὸ τοῦ 1106 μέχρι τοῦ 1620. Ὁ κ. Colocci δὲν ἐδημοσίευσε τὸ δένδρον, ὡς αὐτὸ ἔχει. Περιγραφὴν καὶ ἀναλύσιν μόνον κάμνει αὐτοῦ εἰς τὸ τεῦχος τῆς Ἑραλδικῆς Ἐπιθεωρήσεως τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου ἔ. ἔ. ἐκ τῆς περιγραφῆς δὲ ταύτης συνέταξα ἐγὼ τὸ δένδρον, τὸ ὁποῖον πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχετε, εἰς τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν τοῦ ὁποίου παρακαλῶ ὑμᾶς, ὅπως εὖμενῶς με παρακολουθήσητε.

Τὸ δένδρον ἐσχεδιάσθη, ἄγνωστον, ἐπαναλαμβάνων, ὁποῖον τὸ σχέδιον, κατὰ τὸ ἔτος 1620 ὑπὸ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, μετονομασθέντος Ἀθανασίου, μοναχοῦ ἐν ἀρχῇ μὲν εἰς τὴν μονὴν Ἁγίου Βασιλείου τῆς Παδούης, κατόπιν δὲ εἰς τὴν ἱστορικὴν μονὴν τοῦ Monte Cassino, κατ' ἃ ἐν τέλει τοῦ δένδρου αὐτὸς οὕτως ὑποσημειοῖ γράφων: «Δένδρον τῆς αυτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων, ἐκ τῆς ὁποίας κατάγομαι ἐγὼ ὁ Δὸν Ἀθανάσιος Παλαιολόγος».

1) Πρῶτος ἐν τῷ δένδρῳ—ὡς βλέπετε—ἀναγράφεται ὁ Παλαιολόγος

λόγος Παλαιολόγος ἐκ τῆς πόλεως Viterbo, ἀνὴρ ἐνδοξότατος εἰς τοὺς πολέμους τῆς Ἀνατολῆς, πρέσβυς τοῦ Αὐτοκράτορος Ἐρρίκου τοῦ Ε' (1106) παρὰ τῷ αὐτοκράτορι τοῦ Βυζαντίου, ὅπου νυμφεύεται Ζωὴν ἐκ τῆς εὐγενεστάτης οἰκογενείας τῶν Καντακουζηνῶν.

Πρόκειται προφανῶς περὶ τοῦ κατὰ παράδοσιν γενάρχου κατὰ τὴν ἔκδοσιν ἐκείνην τῆς καθόδου τῶν νεωτέρων χρόνων. Παραδόξως ὁ μαρκήσιος Colocci, ὁ ὁποῖος εἰς προγενέστερον αὐτοῦ ἄρθρον εἰς τὴν «Ἐραλδικὴν Ἐπιθεώρησιν» (1) δημοσιευθὲν γράφει ὅτι ἐν τῷ δημογραφικῷ μεγάρῳ τοῦ Viterbo, ὡς ἀναφέρουσι παλαιὰ χρονογράφοι, ὑπῆρχεν ἢ εἰκὼν ἢ μὴ σήμερον σφραγισμένη τοῦ Παλαιολόγου τούτου, ὡς πρὸ δλίγου αἰῶς ἀνέφερον, ἐν τῇ ἀναλύσει τώρα τοῦ δένδρου λέγει :

«Ἡ προσωπικότης αὕτη εἶναι ἱστορικῶς ἀνεξακριβώτος οὐδὲ εἰς τὰς Βιτερβιανὰς παραδόσεις ἀναφερομένη».

2) Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, ἐνδοξότατος Κων)πολίτης, μέγας δομέστικος τοῦ αὐτοκράτορος, νυμφεύεται κόρην τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν Κομνηνῶν.

Κατὰ τῶν Ἰταλῶν σχολιαστῶν οὗτος πιθανὸν νὰ εἶναι ὁ Ἀνδρόνικος μέγας δομέστικος, ὅστις ἐνυμφεύθη Εἰρήνην, κόρην Ἀλεξίου τοῦ Δ'. Πράγματι ὁ Ἀνδρόνικος ἐνυμφεύθη τὴν Εἰρήνην Ἀλεξίου Παλαιολόγου καὶ τῆς Εἰρήνης Ἀλεξίου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ.

3) Μιχαὴλ Παλαιολόγος καὶ Κομνηνὸς αὐτοκράτωρ Κων)πόλεως, ἀνὴρ εὐσεφῆς (huomo cattolico) νυμφεύεται κόρην τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Ἐν τῷ προσώπῳ τούτῳ ὁ εὐγενὴς μαρκήσιος ἀναγνωρίζει Μιχαὴλ τὸν Η', σύζυγον Θεοδώρου Λούκα, γεννηθέντα τὸ ἔτος 1224 καὶ ἀποβιώσαντα τὸ 1261. Οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Παλ. αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι οὗτος δὲν ἀπεβίωσε τὸ ἔτος 1261, διότι τὸ ἔτος τοῦτο ἐπανέκτησεν ἐκ τῶν Λατίνων αὐτοκρατόρων τὴν Κων)πολιν. Ἀπεβίωσε τὸ 1282.

4) Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος αὐτοκράτωρ Κων)πόλεως, νυμφεύεται Βιολάντην, μαρκησίαν τοῦ Μομφερράτου, κόρην Γουλιέλμου τοῦ Μεγάλου, Συμφωνεῖ ὁ κ. Colocci, καὶ ἐγὼ μαζί του. Πρόκειται περὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Β', τοῦ καὶ πρεσβυτέρου ὀνομαζομένου.

5) Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὅστις νυμφεύεται Σοφίαν Μομφερράτου, προφανῶς εἶναι Μιχαὴλ ὁ Θ', ἐξ οὗ :

6) α' Ἀνδρόνικος αὐτοκράτωρ, ὅστις νυμφεύεται Ἰωάνναν τῆς Σαβόγας· β') Δημήτριος πρίγκιψ τοῦ Μορέως· γ') Θεοδῶτος μαρκήσιος τοῦ Μομφερράτου· δ') Ν. ὀνομαζόμενος ἴσως Ἰωάννης· ε') κόρη ἀγνώστου ὀνόματος ὑπανδρευθεῖσα εἰς Ἰταλίαν.

Ἐξ αὐτῶν ὁ κ. Colocci μόνον τὸν πρῶτον ἀναγνωρίζει, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ὁ νεώτερος, δὲν συζητεῖ δὲ διὰ τοὺς ἄλλους, τοὺς ὁποίους καὶ ἐγὼ ἀφήνω ἄνευ σχολίων παρατηρῶν ἁπλῶς ὅτι ὑπάρχουν ἀνακρίβειαι τινες.

7) Καλογιάννης Παλαιολόγος αὐτοκρ. Κων)πόλεως, β') Μιχαὴλ, γ') Κωνσταντῖνος, πρίγκιψ τοῦ Μορέως. Κατὰ τὸν κ. Colocci οἱ δύο τελευταῖοι δὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν. Ὁ πρῶτος ὅμως εἶναι Ἰωάννης ὁ Ε'. Συμφωνῶ πληρέστατα. Ὁ συνθέτης τοῦ δένδρου φάινεται καλῶς γνωρίζων τοὺς αὐτοκράτορας, ἐνῶ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν περιπίπτει συχνάκις εἰς λάθη.

8) Τοῦ Ἰωάννου Ε' εἰς καὶ μόνος υἱὸς ἐν τῷ δένδρῳ φέρεται, Μανουὴλ Παλαιολόγος αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ κ. Colocci καὶ τὴν ἐμὴν εἶναι ὁ Μανουὴλ Β', ὅστις ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν Ἐλένην, κόρην τοῦ Δεσπότη Σερβίας Κωνσταντίνου Δραγάση.

Εἰς τὸν Μανουὴλ τὸν Β' ὁ σχεδιαστὴς τοῦ δένδρου δίδει 4 τέκνα.

9) Ἰωάννην Παλαιολόγον, Θωμᾶν πρίγκιπα τοῦ Μορέως, Δημήτριον πρίγκιπα τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀνδρόνικον τὸν Λαπροζονέλην (LaprosoneII). Καὶ τὰ τέσσαρα αὐτὰ τέκνα εἶναι ἱστορικῶς γνωστά. Τὸ ὄνομα—ἐν εἴδει ἐπιθέτου ἢ διακριτικοῦ—μόνον τοῦ LaprosoneII ἔρχεται πρώτην φορὰν εἰς φῶς. Ἡ μόνη ἐξήγησις, ἣν ἐγὼ ὑποθέτω ὅτι δυνάμεθα νὰ δώσωμεν εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὁ Ἀνδρόνικος οὗτος ὁ αὐτοκράτωρ Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν ἐπώλησεν εἰς τὴν Βενετίαν, γνωστὸν ὅτι ἀπέθανεν ὡς μοναχὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀκάσιος. Εἶναι ἐπίσης γνωστὸν ὅτι ἀπεβίωσεν ἀπὸ λέπτης, ἢ ὁποία εἶναι νόσος παρεμφερῆς τῆς λέπρας. Ἰταλιστὶ ἢ λέπρα λέγεται Ierpa καὶ ὁ λεπρὸς Ierproso. Νομίζω λοιπὸν ὅτι δυνάμεθα νὰ υποθέσωμεν—μὴ ἔχοντες ἄλλην ἐξήγησιν νὰ δώσωμεν—ὅτι ὁ Δὸν Ἀθανάσιος ἠθέλησε νὰ ἐξακριβώσῃ, νὰ χαρακτηρίσῃ δηλαδὴ μὲ μίαν ἰδιότητα ἓνα ἐκ τῶν προγόνων του

(1) Rivista Araldica Novembre 1918.



καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἰδιότητα τῆς νόσου, ἐξ ἧς αὐτὸς ἀπέθανε. Τὸ Leproso ἔγινεν ὑποχωριστικὸν καὶ μετεβλήθη εἰς τὸ μὴ γραμματικῶς σήμερον ὁρθὸν Leprosoneilo, βοηθούσης δὲ καὶ τῆς ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἀναστασιαίας τῆς γλώσσης, ἴσως δὲ καὶ τῆς κακῆς ἀντιγραφῆς ἐκ τῆς περγαμηνῆς, ἔγινε Leprosoneili. Τὸ ἄξιον ὅμως ἰδιαίτερας παρατηρήσεως εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἑρμανουὴλ Β' ἐν τῷ δένδρῳ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ Δὸν Ἀθανάσιος παραλείπει τρία τέκνα τοῦ ὡς ἄνω αὐτοκράτορος καὶ δὴ τὰ σπουδαιότερα, Κωνσταντῖνον τὸν τελευταῖον μεγαλομάρτυρα καὶ τὸν Θεόδωρον Β' τὸν Δεσπότην τοῦ Μορέως, οὓς πρὸς εὐχολίαν σας διὰ ζητητῶν γραμμάτων ἐν τῷ δένδρῳ ἐγὼ προσέθεσα, ἐνῶ συγχρόνως διὰ πρώτην φοράν, ἔξαιρετικῶς ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ πίνακος, δημιουργεῖ ἀπογόνους καὶ εἰς πρόσωπα μὴ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ καταγωγὴν συνδεόμενα. Οὕτω βλέπετε ὅτι εἰς τὸν ὡς ἄνω Ἀνδρονίκον τὸν Λατροζοπέλλην δίδει τέκνα Κωνσταντῖνον αὐτοκράτορα καὶ Βαλεντίαν, ἥτις λαβροῦσα σύζυγον Νικόλιον Κροῖσπον, δοῦκα τοῦ Ἀρχιεπελάγου, ἔσχεν ἐξ αὐτοῦ μίαν κόρην Εὐρήνην, ἥτις ἐνημερεύθη τὸν Καλογαίνην αὐτοκράτορα Ἰραπεζοῦντος. Δηλαδή, ἐὰν υποθέσωμεν ὅτι μὲ τὸν Κ)τῖνον αὐτοκράτορα ἐννοεῖ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν ΙΑ', ὑποπίπτει εἰς χονδροειδὲς σφάλμα, διότι ὁ Κ)τῖνος ἦτο ἀδελφὸς καὶ οὐχὶ υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐκτὸς καὶ ἂν ἐννοῇ ἄλλον Κων)τῖνον, υἱὸν τοῦ ὡς ἀτέκνου ἀποβιάσαντος θεωρημένου Ἀνδρονίκου, τὴν ὁποῖαν υἱὸν ἠναμιάζει αὐτοκράτορα ἐκ τοῦ τίτλου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅστις αὐτοκράτωρ Θεσσαλονίκης ἀπεκαλεῖτο.

Ὁ κ. Colocci παραδέχεται τοὺς ὡς ἄνω τέσσαρας ὡς πραγματικῶς ὑπάρξαντας καὶ ἀναγνωρίζει ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ πρώτου, τοῦ Ἰωάννου, Ἰωάννην τὸν Η'. Προσθέτει ὅτι λείπει ἐξ αὐτῶν ὁ Κ)τῖνος, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς καλλιτέρους γενεαλόγους εἶναι υἱὸς Ἰωάννου τοῦ Ζ', ὡς ἐπίσης υἱὸς αὐτοῦ ἦσαν καὶ οἱ ἄλλοι 4 οἱ προηγουμένοντες. Ἄγνοῶ ποῦ στηριζόμενος ὁ ἱστοριοδίφης γράφει ταῦτα, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι καὶ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες καὶ ξένοι Ἰωάννην τὸν Ζ' ὡς ἄκληρον ἀποθανόντα παραδέχονται, τέκνα δὲ ὁμοφώνως Ἑρμανουὴλ τοῦ Β' ἀναγράφουσι τοὺς προαναφερθέντας, ὡς καὶ ὁ Δὸν Ἀθανάσιος, ἐν τῷ παρόντι πίνακι. Ὁ εὐγε-

νῆς μαρκήσιος πρὶν ἢ ἐξακολουθήσει τὴν ἐξελίξιν τῶν περαιτέρω γενεῶν παραδέχεται ὅτι ἕως ἔδῳ, ἐκτὸς ἐλαχίστων διαφορῶν, αἴτινες ὡς ἐκ τοῦ δυσκόλου ἔργου δύνανται νὰ δικαιολογηθῶσι καὶ αἴτινες δὲν εἶναι καὶ ἀπίθανον νὰ στηρίζωνται ἐπὶ τῆς ἀληθείας, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ πρώται 9 γενεαὶ τοῦ δένδρου στηρίζονται ἐπὶ πιστοποιημένων γεγονότων καὶ προσώπων σχετικῶν μὲ τὴν ὑπέρολαμπρον αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν.

Δὲν ἔχει οὕτως ὅμως, παρατηρεῖ ὁ κ. Colocci, καὶ μὲ τὰς ἐπομένους 6 γενεάς. Ἡ δεκάτη γενεὴ ἔχει ἐν μόνον ὄνομα :

10) Παῦλος αὐτοκράτωρ διάδοχος (Paolo imperadore herede). Ποῖος οὗτος ; γράφει θαυμαστικῶς ὁ σχολιαστὴς τοῦ δένδρου. Καρνεάδης! Carneade, δηλαδή ἐντελῶς ἄγνωστος (κατὰ τὴν ἔκδοχόν, εἰς ἣν περιέπεσεν ἐν Ἰταλίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος φιλοσόφου). Δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ ἀτυχοῦς Κ)τῖνου ΙΑ', γράφει ὁ κ. Colocci, διότι οὗτοι ἔσβυσαν ἐν τῇ ἀλλῇ τοῦ Πάπα εἰς Ἰταλίαν καὶ εἶναι γνωστοὶ (ἐννοεῖ τοὺς ἀνεπιούς τοῦ Κ)τῖνου προφανῶς ὁ σχολιαστὴς, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ὁ Κ)τῖνος δὲν ἄφησεν ἀπογόνους), οὐδεὶς δ' αὐτοκράτωρ Παῦλος εὐρίσκεται μεταξὺ αὐτῶν. Υἱὸς τοῦ προβληματικοῦ αὐτοῦ Παύλου φέρεται ὁ :

11) Θεόδωρος, ὄνομα ἀπομεμονωμένον (isolato), ὡς τὸ ἀποκαλεῖ ὁ σχολιαστὴς, ἄγνωστον τί ἐννοῶν. Ἐὰν ἐννοῇ τὸ μόνον ὄνομα, τὸ μὴ ἔχον καὶ παραπλεύρως ἄλλα, ἄλλους δηλαδή ἀδελφούς, τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει ἀπολύτως οὐδεμίαν σημασίαν, διότι ἐν τῷ δένδρῳ πλεῖστα ὀνόματα φέρονται ἀπομεμονωμένα (isolati). Παρατηρήσατε: ὁ Ἀνδρονίκος (2), ὁ Μιχαὴλ (3), ὁ Ἀνδρονίκος (4), ὁ Μιχαὴλ (5), ὁ Μανουὴλ (8), ὁ Παῦλος (10), ἐκ τῶν 10 δηλαδή γενεαλογιῶν τῶν προηγουμένων τοῦ Θεοδώρου ἢ ζ', ἢ ζ' καὶ ἢ θ' δὲν ἔχουν πρόσωπα ἀπομεμονωμένα, ἐπομένως δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐννοῇ ὁ σχολιαστὴς ὅτι ὁ Θεόδωρος εἶναι ἀπομεμονωμένος, δηλαδή καίτοι ἀπόγονος τῶν προηγουμένων ἄγνωστον τίνος υἱός. Ἐὰν οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα, φλ. μᾶς εἶναι εὐκολώτερον ν' ἀνεύρωμεν παρακατιόντες ἴσως ἡμεῖς τὸν ἄγνωστον τοῦτον Θεόδωρον.

12) Γεώργιος Παλαιολόγος. Ἄλλος ἄγνωστος κατὰ τὸν κ. Colocci.

13) Δὸν Φραγκῖσκος Παλαιολόγος Ἀλέξαρχος (Alexarcho), ὅστις νυμφεύεται τὴν Χριστοφιλίαν Acalli.

Δημήτριος, Παῦλος, Ἄννα εἶναι τὰ τέκνα τοῦ Γεωργίου ὅλα πρόσωπα ἄγνωστα κατὰ τὸν κ. Colocci. Τὸ Ἀλέξαρχος (Alexarcho) τοῦ ὑπενθυμίζει τὸ ἐπώνυμον Ἐξαρχος, κοινότατον μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ραγιαδῶν, οἵτινες μετενάστευσαν εἰς Ῥουμανίαν. Εἶναι ἐπώνυμον φαναριωτικόν, ὅπως εἶναι ἐπώνυμον φαναριωτικὸν καὶ ραγιαδιζὸν τὸ Acalli. Εἰδρισζόμεθα ἤδη, ἐπιλέγει ὁ σχολιαστής, ἐν πλήρει ἀστικῇ τάξει (in piena borghesia Ievantina).

14) Δὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὀνομασθεὶς κατόπιν Ἱερεμίας, μοναχὸς λογιώτατος ἐν Ἀγίῳ Βασιλείῳ τῆς Παδούης, Μιχαὴλ (ἕτερος ὀνόματος ἀδελφός) καὶ Λικατερίνη, νυμφευθεῖσα ἕναν Ἱερεμίαν Βοεβόδαν τῆς Μολδαυίας. Ἀντὰ τὰ τρία πρόσωπα, διὰ τὰ ὅποια ὁ κ. Colocci δὲν ἀναφέρει τίνας ἐκ τῶν προηγουμένων τῆς 13ης γενεᾶς εἶναι τέκνα, ἀποτελοῦν τὴν 14ην γενεάν.

Διὰ τὸν Ἱερεμίαν λέγει ὁ σχολιαστής ὅτι δὲν τοῦ ἐδόθη καιρὸς νὰ ἐρωτήσῃ εἰς Ραδονα. Ὑποθέτει ὅτι θὰ ἔζησε περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἡ ἀδελφή του Λικατερίνη ἐνυμφεύθη ἕναν Βοεβόδα τῆς Μολδαυίας, αὐτὸ εἶναι μία ἀπόδειξις διὰ τὸν κ. Colocci ὅτι οἱ τελευταῖοι ἀπόγονοι ἐξεφυλίσθησαν ὡς Ἕλληνες ραγιαδες τῆς Ῥουμανίας, διότι αὐτὸ τὸ Βοεβόδας σημαίνει μεγαλοκτηματίας, τσιφλικοῦχος, γαιοκτήμων, εὐγενής κλπ. Προσθέτει δὲ ὅτι ὅλοι αὐτοὶ οἱ μικροεγγεγεῖς ἰσχυρίζοντο, δικαίως ἢ ἀδίκως δὲν δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τὴν ἐκλείψασαν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν.

Υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ ἢ Ἱερεμίου :

15) Ὁ κατασκευαστὴς τοῦ δένδρου Δὸν Ἀνδρόνικος, ὀνομασθεὶς Δὸν Ἀθανάσιος, μοναχὸς ἐν Ἀγίῳ Βασιλείῳ Παδούης καὶ κατόπιν ἐν Montecassino.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ γενεαλογία τοῦ περιέργου ἐγγράφου, curioso raro, κατὰ τὸν κ. Colocci, ὅστις ἐν συνεχείᾳ τοῦ δημοσιεύματός του μᾶς πληροφορεῖ ὅτι (παραλείπω τὰ σχόλια καὶ ἀναφέρω μόνον τὰ γεγονότα) οὐχὶ ὀλιγότερον τῆς γενεαλογίας εἶναι περίεργοι αἱ ἐπικυρώσεις, δι' ὧν ὁ Δὸν Ἀθανάσιος ἐπλούτισε τὸ δένδρον, πρὸς τὸν σκο-

πὸν ὅπως γίνῃ πιστευτὴ ἢ αὐτοκρατορικὴ αὐτοῦ καταγωγή. Ἀκούσατε.

Προσυπογράφει αὐτό : Μοναχὸς Ἄγγελος Σιάκας (Sciacca) ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν ἑλασσόνων ἀδελφῶν (fratti minori), ὅστις καὶ ἱστοριογράφος αὐτοαποκαλεῖται. Κατόπιν ἔρχονται δύο μάρτυρες Ἕλληνες, Δημήτριος Δαυὶδ ἐκ Κ)πόλεως καὶ Γεώργιος Talesi (Δαλέσιος Ἰσως) ἐκ Πάρου, οἱ ὅποιοι ἀρκίζονται ὅτι εἶναι τὸ ἀληθές, τὸ κατὰ παράδοσιν δένδρον. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δένδρου, ὡς καὶ τῶν ἄνω ὑπογραφῶν, πιστοποιεῖται κατόπιν ἀπὸ τρεῖς νέους μάρτυρας Σικελούς, ἀπὸ τρεῖς συμβολαιογράφους τοῦ Παλέρμου καὶ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν δικαστὴν τοῦ Παλέρμου Φραγκῖσзон Κωνσταντίνην διὰ συμβολαιογραφικῆς πράξεως τοῦ συμβολαιογράφου Παλέρμου Francesco Ditrovato. Τὸ γνήσιον τοῦ δένδρου, ὡς καὶ τῶν προαναφερθεισῶν ὑπογραφῶν, πιστοποιεῖ ἡ γερουσία τοῦ Παλέρμου, τὴν 29ην Μαρτίου 1617. Τὰς σφραγίδας τῆς πόλεως τοῦ Παλέρμου, ὡς καὶ τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἀφρικανιστῶν τῆς πόλεως ταύτης, ἐπικυρώνει συμβολαιογραφικὴ πράξις τοῦ ἐν Ῥώμῃ συμβολαιογράφου Olivelli, πιστοποιουμένη ἀπὸ τὴν γερουσίαν τῆς Ῥώμης, ἀπὸ τὸν Monsignor Spinola εἰσηγητὴν τῆς Reverenda Camera (ἡ Reverenda Camera ἦτο εἶδος Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν, εἰσηγητὴς δὲ αὐτῆς ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος, οὕτως εἶπεῖν, τοῦ Πάπα, ὁ ἀναφέρων εἰς αὐτὸν τὰ ἀφορῶντα τὴν οἰκονομικὴν διοίκησιν) καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους, οὓς δὲν ἀναφέρει ὁ μαρκήσιος Colocci, ὅστις δὲν δύναται μὲν ν' ἀποφανθῆ, ἐν πρόκειται περὶ ἀπάτης ἢ οὐ, μὴ γνωρίζων τὰ ἑλατήρια, τὰ ὅποια ἔθησαν τὸν Ἕλληνα μοναχόν, ὡς τὸν ὀνομάζει, εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ δένδρου, καὶ μὴ ἔχων γνῶσιν τῶν πράξεων του παρὰ τῆ παπικῆ ἀυλῆ, κατὰ τὴ ὅποια κατὰ τὴν κρίσιν του προσεπάθησε ν' ἀποκρίσῃ ἐπιτροπὴν. Πάντως ὅμως, κατὰ τὸν σχολιαστὴν, πρόκειται περὶ ἐραλδικῆς μπλόφας (Bluff araldico) συνηθεστάτης κατὰ τὰς ἐποχὰς ἐκείνας, ὅτε σωστὴ βιομηχανία διὰ πράξεων παρηλλαγμένων, πιστοποιητικῶν πλαστογραφημένων καὶ ἄλλων ὁμοίας φύσεως ἐγγράφων ἐξυπηρέτησε τὴν ἀνθρωπίνην ματαιοδοξίαν.

Ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἐπιχυθῆ φῶς ἐπὶ τῶν πηγῶν τῶν ἱταλικῶν γενεαλογικῶν, λέγει ὁ διακεκριμένος ἐραλδιστὴς, θὰ ἀπεδεικνύετο ὅτι πλεῖ-

σταί ἐξέχουσαι οἰκογενεαί, αἵτινες ἐγένοντο δεκταὶ εἰς τὰ τάγματα τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ τῆς Μάλτας, εἰς τὰ ἔγγραφα, τὰ ἐκ τῆς ὡς ἄνω ἐπιχειρήσεως προερχόμενα, τὸ ὀφείλουσι. (Περὶ τῶν ταγμάτων τούτων, ἰδίᾳ δὲ περὶ τοῦ περιωνύμου τῆς Μάλτας, πρῶτην Ῥόδου, ἀρχικῶς Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλὴμ, τοῦ ὁποίου τσαούτη ἢ σημασία, ὥστε εἰς τὰς βιογραφουμένας εὐγενεῖς οἰκογενεῖας μετὰ τοὺς τίτλους ν' ἀναφέρεται: ἐφόρεσε τὸ ἔνδυμα τῆς Μάλτας, *vestì l'abito di Malta*, ἴσως θὰ λάβω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ὁμιλήσω βραδύτερον).

Ἐπανερχόμενος εἰς τὰς κρίσεις του περὶ τοῦ δένδρου ὁ κ. Colocci ἀναγνωρίζει ὅτι τὸ ἔγγραφο τοῦ Viterbo εἶναι ὡσαύτως κερμῆλιον παράδοξον καὶ περιεργον (*curioso e strano*), ἢ μεγαλειτέρα δὲ παραδοξότης ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὸ Viterbo, διότι εἶναι ἀληθές, λέγει ὁ ἐγκριτος ἱστοριοδίφης περιείνων τὸ μακροσκελὲς ἄρθρον του, ὅτι μία παράδοσις, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε καὶ ἀνεκοινώσαμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστιας τῆς «Ἐρυθρικῆς Ἐπιθεωρήσεως», λέγει ὅτι οἱ Παλαιολόγοι κατήγοντο ἐκ Viterbo, ἀλλὰ τὸ δένδρον τοῦτο ἀντὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἀληθεῖς Βιτερβιανὰς παραδόσεις ἀπομακρύνεται ἐξ αὐτῶν.

Ἀσκέτως πρὸς τὰς ἄλλας σκέψεις τοῦ ἐπιλόγου τοῦ ἁρθρου, τοῦ κρίνοντος τὸ δένδρον, παρατηρῶ ὅτι ἡ τελευταία παράγραφος αὐτοῦ, ἢ ἀφορῶσα τὴν παράδοσιν, δὲν εἶναι ὀρθή, ὡς καὶ ἡμεῖς δύνασθε νὰ παρατηρήσετε, διότι, ἀφοῦ ὁ Λὸν Ἀθανάσιος, ὁ τοῦ γενεαλογικοῦ πίνακος συγγραφεὺς, ἀρχεται τῆς γενεαλογίας προτάσσων τὸν Παλαιολόγον Παλαιολόγον ἐκ τῆς πόλεως τοῦ Viterbo ἄνδρα ἐνδοξότατον ἐν τοῖς πολέμοις τῆς Ἀνατολῆς, πρέσβυν Ἐρρίκου τοῦ Ε' παρὰ τῆ ἀδελφῆ τοῦ Βυζαντίου κ.λ.π., ἢ παραδόσις (ὡς παραδόσις ἐκδοχὴ 3η) ἐτηρήθη ἐξ ὀλοζλήρου.

Ἄφραϊκον νὰ σᾶς ὁμολογήσω ὅτι μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τὴν μακροσκελεῆ τοῦ δένδρου ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου Ἰταλοῦ ἱστοριοδίου θὰ εἶχον καὶ ἐγὼ τελείως πεισθῆ περὶ τῆς ἀστειότητος αὐτοῦ, ἐὰν μὴ ὀνόματι τινα τῶν τελευταίων γενεῶν, ἀκριβῶς ἐκείνων, αἵτινα ἔπεισαν τὸν κ. Colocci νὰ καταδικάσῃ τὸ δένδρον, γνωστὰ δὲ εἰς ἐμὲ ἐξ ἰδιαιτέρων μου ἄλλων μελετῶν, δὲν ἐκίνουν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν μου.

Εἶναι πασίγνωστον ὅτι ἅπαντες οἱ μέχρι σήμερον δημοσιευθέντες

γενεαλογικοὶ πίνακες τῶν Παλαιολόγων, οἱ ἔχοντες ὅπωςδήποτε ἀξίαν, ἰδιαιτέρως δὲ οἱ τοῦ Χόπφ ἐν *Chroniques gréco-romaines* ἐκ τῶν γνωστῶν ἑπτὰ υἱῶν τοῦ Μανουὴλ Β' μόνον εἰς τὸν Θωμᾶν τὸν Δεσπότην τοῦ Μορέως ἀποδίδουν ἀπογόνους, καὶ δι' Ἀνδρέαν καὶ Μανουὴλ (παραλείπω τὰς θυγατέρας), ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος παραδέχονται ὅτι νυμφευθεὶς ἀπεβίωσεν ἐν Ῥώμῃ ἄτεκνος, ὁ δὲ δεύτερος, ὁ ὁποῖος κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ κατὰ τὸ τὰ γνωστὰ κτήματα, ὅτι ἔσχε δύο υἱούς, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος, Ἰωάννης, ἀπεβίωσε χριστιανός, ὁ δὲ δεύτερος, Ἀνδρέας, ἀσπασθεὶς τὸν μωαμεθανισμόν ἀπεβίωσε καὶ οὗτος μετὰ τὸ 1519. Οὕτω διὰ τῶν δύο αὐτῶν υἱῶν τοῦ Μανουὴλ καὶ ἔγγονων τοῦ Δεσπότη Θωμᾶ κλείει ἡ γενεαλογία τῶν Παλαιολόγων. Παρὰ τοὺς ἐπισήμους, ἅς τοὺς ὀνομάσομεν οὕτω, πίνακας τούτους, οἱ ὁποῖοι ἐχρησίμευσαν ὡς βάσις ὅλων τῶν νεωτέρων γενεαλόγων ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι ἐν τούτοις βέβαιον ὅτι οἱ δύο υἱοὶ καὶ δύο ἔγγονοὶ τοῦ Θωμᾶ δὲν εἶναι οἱ τελευταῖοι τοῦ βασιλεύσαντος οἴκου τῶν Παλαιολόγων.

Οἱ Παλαιολόγοι ἐπέζησαν καὶ μετὰ τούτους καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἀπὸ τούτων πρῶτους, τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ, ἔχομεν τὸν μέχρι πρῶτων ἐτῶν ἄγνωστον Κωνσταντῖνον, ἔγγονόν τοῦ Δεσπότη Θωμᾶ, υἱὸν δὲ τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἀποβιώσαντος τὸ ἔτος 1502 Ἀνδρέου, ὃν ἅπαντες οἱ γενεαλόγοι καὶ ἱστοριογράφοι, μηδὲ τοῦ Χόπφ ἐξαιρουμένου, ὡς ἄτεκνον πάντοτε ἀνέφερον. Δύο ἔγγραφα ἄχι τόσον πολὺ γνωστὰ, ἐπίσημα ὅμως, μᾶς παρέχουν τὴν περὶ τῆς ὑπάρξεώς του πληροφορίαν. Τὸ α' εἶναι ἔγγραφο τοῦ ἐν Ῥώμῃ πρέσβευος τῆς Βενετίας Antonio Giustiniani ὑπὸ ἡμερομηνίαν 21 8)βρίου 1502 (δηλαδὴ ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρέου), δι' αὐτοῦ δὲ πληροφορεῖ τὴν κυβερνήσιν του ὅτι ὁ Πάπας Ἀλέξανδρος 5' σχηματίζει σῶμα ἐκ 200 ἑλαφρῶν ἱππέων, οὗ τὴν διοίκησιν ἀναθέτει εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Δεσπότη τοῦ Μορέως. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Pasquale Villari, Φλωρεντία 1876, τὴν ἀφορῶσαν τὴν δράσιν τοῦ ὡς ἄνω ἐν Ῥώμῃ Ἐνετοῦ πρεσβευτοῦ. Τὸ ἕτερον ἔγγραφο εἶναι τοῦ Μαρκησίου Μαντούης πρὸς τὸν Δήμαρχον ἢ Διοικητὴν τῆς πόλεως Ὀστιλίας Φραντζίνου (*Donino Potestati Ostigliae Franzino*), δι' οὗ ὁ

κύριος τῆς Μαντούης διατάσσει τὸν ὡς ἄνω διοικητὴν νὰ ὑποδεχθῆ ἔξ ὀνόματος τοῦ τὸν ἐκ Γερμανίας ἐπιστρέφοντα Κωνσταντῖνον, Δεσπότην τοῦ Μορέως, διοικητὴν τῆς φρουρᾶς τοῦ Πάπα, ἀγαπητότατον φίλον του, καὶ νὰ τὸν φιλοξενήσῃ ἀξιοπρεπῶς καὶ πλουσίως δι' ἐξόδων του εἴτε ἐν Revere εἴτε ἐν Ὀστιλία κατ' ἀρέσκειαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Κωνσταντίνου. Τὸ ἐγγράφον φέρει ἡμερομηνίαν 17 8)βρίου 1508, ἐδημοσιεύθη δὲ καὶ εἰς τὸ Giornale Araldico τῆς Πίζας τοῦ μηνὸς Αὐγούστου 1888. Διὰ τῶν ἄνω δύο ἐγγράφων πιστοποιεῖται ἡ ὑπαρξις ἐνὸς τοῦλάχιστον υἱοῦ Ἀνδρέου τοῦ Παλαιολόγου. Τοῦτο παραδέχεται καὶ ὁ Emile Legrand ἐν ἔργῳ του, περὶ οὗ κατοπτερόν ἀέλουμεν διαλάβει.

Σὰς εἶναι γνωστὸν οὖν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀνεκαλύφθη ἐν τοῖς ὑπογείοις κλησίαις τινὸς τῆς Ἀγγλικῆς κοινοπόλεως Landulph φέροτρον, ἐντὸς τοῦ οὐοίου διετηρεῖτο ἐν ἀρίστη καταστάσει τὸ πτώμα ὄραίου γέροντος, ὁ οὐοίος, κατ' ἄ προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς στήλης ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ εὐρεθείσης καὶ ἐκ τῶν ληξιαρχικῶν προέξεων αὐτῆς, ἦτο ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος υἱὸς Καμύλλου, ὅστις ἦτο υἱὸς Προσπερου, τοῦ οὐοίου πατῆρ ἦτο ὁ Θεόδωρος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, οὗ πατῆρ ἦτο ὁ Θωμᾶς ἀδελφὸς Κ)τίνου Παλαιολόγου αὐτοκράτορος Κ)πόλεως. Ὅταν ὁ Θεόδωρος οὗτος μετέβη εἰς Ἀγγλίαν ἀπὸ τὸ Pesaro τῆς Ἰταλίας, ἦτο χῆρος νυμφευθεὶς εἰς Ἰταλίαν, εἶναι ἀγνωστον ὅμως, ἂν κατέλειπε τέκνα ἐκ τῆς Ἰταλίδος συζύγου του. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐνυμφεύθη τὴν Μαρίαν Balls, ἔξ ἧς ἀπέκτησε πέντε τέκνα, περὶ τῆς μυθιστορηματικῆς τύχης τῶν οὐοίων, ἐλειδῆ αὐτῇ εἶναι ἄσχετος μὲ τὸ θέμα μας, περὶ τὸν ν' ἀσχοληθῶμεν.

Τὸ γεγονός τῆς μεταβάσεως τοῦ Θεοδώρου εἰς Ἀγγλίαν εἶναι ἀναμφισβήτητον, χρησιμεύει δὲ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὡς ἀρετηρία συζητήσεων ἐν τῷ τύπῳ, ὡς αἱ τελευταῖαι ἐκεῖναι τῶν ἐτῶν 1910 καὶ 1912 ἔξ ἀφορμῆς τῶν ἀπειτήσεων, ὅλος ἀκαδημαϊκῶν ἄλλως τε, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου προέβιβαλλον ἢ ἐν Λονδίῳ διαμένουσα Ἀγγλὶς κυρία Εὐγενία Παλαιολόγου, τὴν οὐοίαν καὶ ἐγὼ προσωπικῶς ηὐτύχησα νὰ γνωρίσω πρὸ ἐτῶν εἰς Λονδῖνον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ τέως πρεσβευτοῦ μας κ. Γενναδίου. Ἐξ ἀφορμῆς λοιπὸν τῶν ἀπειτήσεων τῆς κυρίας ταύτης, πρὸς διεκδίκησιν τῶν οὐοίων, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, καὶ κομ-

τάτον ἀπὸ πλουσίους τινὰς εἶχε συστηθῆ, πολλὰ ἔγραψεν ἢ τότε ἐν Λονδίῳ ἐκδιδομένη ἡμερῆς «Ἑλληνικὸς Κῆρυξ» καὶ ἐν γένει ὅλος σχεδὸν ὁ Εὐρωπαϊκὸς τύπος, ἐγὼ δ' ὁ ἴδιος ἐδημοσίευσσα ὑπὸ τῷ ψευδώνυμον «Get» σχετικά τινα ἐν τῇ «Ἐστία» τῆς 8ης 8]βρίου 1910. Μετὰ δύο ἔτη πάλιν νέα συζήτησις προεκλήθη ἐν τῷ καθημερινῷ Ἰταλικῷ τύπῳ, ἐπενέβην δὲ ἐγὼ πάλιν δημοσιεύσας ἐν τῷ γνωστῷ περιοδικῷ «Bolletino Araldico» τῆς Βενετίας τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου 1912 τὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος σκέψεις μου, αἱ οὐοίαι, ὡς καὶ αἱ ὡς ἄνω ἐν τῇ «Ἐστία» δημοσιευθεῖσαι, ἐστηρίζοντο εἰς τοὺς γνωστοὺς γενεαλογικοὺς τῶν Παλαιολόγων πίνακας, οὓς πρὸ μικροῦ ἀνέφερον, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν οὐοίων ἐχαρακτήριζον ὡς ἀσπίρηκτα τὰ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἀγγλων Παλαιολόγων ἐκ τοῦ Θωμᾶ, τοῦ τελευταίου Δεσπότη τοῦ Μορέως. Παρὰ τὴν πρὸ δεκαετίας ἐν τούτοις ἐκφρασθεῖσαν γνώμην μου, ὅτι ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ κλάδος τῶν Παλαιολόγων, τοῦ οὐοίου ἢ ὑπαρξις εἶναι ἀναμφισβήτητος, δὲν κατήγετο ἐκ τοῦ Θωμᾶ, νομίζω ἤδη, καὶ εἰς τοῦτο συντελεῖ καὶ ὁ ὑπὸ μελέτην πίναξ καὶ ὅσα πρὸ ὀλίγου περὶ Κ)τίνου ἐγγονοῦ τοῦ Θωμᾶ ἐξέθεσα, νομίζω, λέγω, ὅτι ἡ καταγωγὴ αὐτῆ δύναται νὰ θεωρηθῆ πολὺ πιθανή, ἂν μὴ καὶ βεβαία. Ὁ πολὺς Ῥοδοκανάκης, ὁ συγγραφεὺς τοῦ μοναδικοῦ διὰ τὸν ὄγκον του, τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ἐν πολλοῖς ἀξίαν λόγου ὕλην του ἔργου «Ἰουστινιᾶναι Χῖος», ἀέλων νὰ ἀποδείξῃ τὴν προικτικὴν αὐτοῦ καταγωγὴν μεταξὺ διαφόρων ἀρχαίων γεφυρῶν, ὡς ἀρχιτεκτονικῶς κατεσκευάσεν, ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ καὶ μίαν ἄλλην ἀκόμη ἀναφέρων ὅτι πρόγονος αὐτοῦ Δημήτριος Ῥοδοκανάκης ἐνυμφεύθη τὴν Θεοδώραν Παλαιολόγου, κόρην τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀποβιώσαντος, ὡς εἶδομεν, Θεοδώρου, ἦτις καὶ μετεβίβασεν αὐτῷ τὰ ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου δικαιώματά της.

Τὸ γεγονός τῆς τελέσεως τῶν γάμων τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου μετ' τῆς Ἀγγλίδος Μαρίας Balls ὁ Ῥοδοκανάκης δὲν τὸ ἀρνεῖται, χαρακτηρίζει μόνον τὸν γάμον ὡς παράνομον, διὰ νὰ δώσῃ κῦρος εἰς μόνην τὴν κατ' ἐφ' ἑαυτὴν φαντασίαν προμάμην του, ἦτις καὶ μετεβίβασεν εἰς τὸν οἶκόν του τὰ ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου δικαιώματά της. Ὁ Legrand ἐν τῷ γνωστῷ «Dossier Rodocanachi», ἐν τῷ οὐοίῳ τόσον σκληρῶς μαστιγῶναι τὸν πρόφην φίλον του, ἀνακαλύπτει, μεταξὺ ἄλλων, τὸν φαντα-

σιώδη ὡς ἄνω γάμον. Παραδέχεται ἐν τούτοις ὡς ἐντελῶς πραγματικὴν τὴν ὑπαρξιν τῶν Παλαιολόγων ἐν Ἀγγλίᾳ, προσθέτει ὅμως ὅτι ὁ πατήρ, ὁ πάππος καὶ ὁ πρόπαππος τοῦ Ἀγγλου, ἄς τὸν ὀνομάσωμεν οὕτω, Θεοδώρου, δηλαδὴ ὁ Κάμιλλος, Πρόσπερος καὶ Θεόδωρος, εἶναι ἄγνωστοι. Ὅσον ἀφορᾷ, παρατηρεῖ, τὸν τρίπαππον Ἰωάννην Παλαιολόγον, ὃν ἡ ἐπιτάφιος ἐπιγραφή ἀναφέρει ὡς υἱὸν τοῦ Θωμᾶ, οἱ ἱστορικοὶ δὲν τὸν ἀναφέρουν ἐπίσης. Ἐν συμπεράσματι ὁ Legrand ἐπὶ τῇ βίᾳ τῶν ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων παραδεδεγμένων δὲν παραδέχεται τὸν ὡς ἄνω τρίπαππον τοῦ Θεοδώρου ὡς υἱὸν τοῦ Θωμᾶ, ἀρῆγει ὅμως νὰ ἐννοηθῇ, καὶ τοῦτο διὰ μέσου τῶν γραμμῶν, ὅτι πιθανὸν ὁ Ἰωάννης, ὅστις ἐκ τῆς ἐπιταφίου ἐπιγραφῆς υἱὸς τοῦ Θωμᾶ φέρεται, νὰ εἶναι ὁ Ἰωάννης ὁ ἐγγονὸς τοῦ Θωμᾶ καὶ υἱὸς τοῦ Μανουὴλ, ὅστις ὑπὸ τῶν χρονογράφων ὡς ἐπιστρέψας ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν πατρίδα του φέρεται καὶ ἐνταῦθα ὡς ὀρθόδοξος ἀποβιώσας.

Εἶναι ἐν τούτοις γνωστὸν ὅτι ὁ Λέων Ἀλλάτιος, ὁ σοφὸς Χῖος βιβλιοθηκᾶριος τοῦ Βατικανοῦ, ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ De Ecclesiae occidentalis κλπ. ἀναφέρει τρεῖς υἱοὺς τοῦ Θωμᾶ, Ἀνδρέαν, Μανουὴλ καὶ Ἰωάννην, ὁ Legrand ὅμως στηριζόμενος εἰς τὰ παρὰ τῶν ἄλλων τῶν προγενεστέρων τοῦ Ἀλλατίου γραφέντα φρονεῖ ὅτι ἐξ ἀπρασεξίας ὁ Ἀλλάτιος ἔγραψε τὸν Ἰωάννην υἱὸν τοῦ Θωμᾶ. Ὅπως δὴποτε καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, εἴτε υἱὸς τοῦ Θωμᾶ ἦτο ὁ τρίπαππος τοῦ Ἀγγλου Θεοδώρου εἴτε ἐγγονὸς του ἐκ τοῦ Μανουὴλ εἴτε καὶ αὐδὲν ἐκ τῶν δύο ἀκόμη, ἐν ἡμᾶς ἐνδιαφέρει ὅτι οἱ ἐν Ἰταλίᾳ ὡς σβεσθέντες φερόμενοι Παλαιολόγοι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀνδρέου δὲν ἐσβέσθησαν, ἀλλὰ ὑφίσταντο μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνος, ὅτε δηλαδὴ μετέβη ἀπὸ τὸ Pesaro εἰς Ἀγγλίαν ὁ Θεόδωρος. Καὶ ἄλλα ὅμως πηγαί, ὡς αἱ πληροφορίαι τοῦ Λορεδάνου καὶ τοῦ Λεξιμανοῦ, τὰς ὁποίας καὶ ὁ Ζαμπέλιος ἀναφέρει εἰς τὰ <Δημοτικὰ ἄσματα τῆς Ἑλλάδος>, προσεπιζυροῦσι τὴν ὑπαρξιν ἀπογόνων τοῦ Ἀνδρέου, οἵτινες διέμενον εἰς τὴν πόλιν Pesaro, μεθ' ἧς καὶ δι' ἰδιαιτέρων δεσμῶν συνεδέοντο ἐκ τοῦ γάμου Θεοδώρου Β' δεσπότη τοῦ Μορέως μετὰ τῆς Κλεόπης Μαλατέστα κόρης τοῦ κυρίου τῆς ὡς ἄνω πόλεως.

Πλεῖστα ἄλλα εἶναι αἱ πληροφορίαι αἱ κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰς διάφορα Ἑραλδικὰ περιοδικὰ γραφεῖσαι περὶ ὑπάρξεως ἀπογόνων τῶν Παλαιολόγων εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας, ἐκ τῶν τελευταίων δέ, γνωστῶν μοι, ἡ μικρὰ διατριβὴ τοῦ κ. Γεωργίου Alati, ἄλλου

συνεργάτου τῆς <Ἑραλδικῆς Ἐπιθεωρήσεως>, ἡ δημοσιευθεῖσα εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦτο τὸν Μάϊον 1919, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι ἐν βιβλίῳ τοῦ F. P. Massi ἐπιγραφομένου <Σελίδες Μαρκεζιανῆς Ἱστορίας> (Pagine di istorie marchigiane) δημοσιευθέντι ἐν Ferrmo τὸ 1898 ἀναφέρονται ἀπόγονοι τῶν Παλαιολόγων, ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ὡς ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν παράλιον πόλιν τοῦ Ἁγίου Ἐλπιδίου (S. Elpidio a Mare) κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰῶνος. Γενάρχης τῶν Παλαιολόγων τούτων φαίνεται Λίβιος Ἀνδρόνικος, ὅστις μετὰ διαμονὴν ἐν Γενοῦῃ ἐγκατεστάθη εἰς Ἁγιον Ἐλπίδιον. Ὁ Massi προσθέτει ὅτι αὐθεντικαὶ πληροφορίαι σοβαρῶν παλαιῶν συγγραφέων πιστοποιοῦν ὅτι ἄλλος Ἀνδρόνικος τὸ ἔτος 1590 συγκατελέγετο μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως (Gonfalonieri e Priori) καὶ ὅτι ἄλλοι ἐπίσης Παλαιολόγοι κατέλαβον ὁμοίαν θέσιν κατὰ τὸν ἴδιον αἰῶνα καὶ τὸν ἐπόμενον, δηλ. τὸν 15' καὶ 12'. Τελευταῖος ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης τοῦ Ἁγίου Ἐλπιδίου φέρεται ἱερεὺς τις Φίλιππος Παλαιολόγος, ἠγούμενος τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς τὸν Ἁγιον Ἐλπίδιον. Αὐτὰ, τὰ πρὸ καιροῦ γνωστά μοι εἶχον ὅπ' ὄψιν μου νὰ σᾶς ἀναφέρω πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι δὲν ἐξέλιπον οἱ Παλαιολόγοι ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν, ὅτε πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν μέλος ἔγκριτον τοῦ τμήματός μας, ὁ φίλος κ. Πετροζόκκινος, μοι ἔδωκεν ὀλιγοσέλιδον φυλλάδιον, τὸ ὁποῖον πρὸ τινῶν ἐτῶν φίλος του Ἰρλανδοῦ ἀξιωματικὸς ἐν Ἰνδίας ἐδώρησεν αὐτῷ. Τὸ ἔντυπον τοῦτο, ἄνευ χρονολογίας καὶ τόπου ἐκδόσεως, εἶναι Ἀγγλιστὶ γεγραμμένον μὲ κείμενα Λατινικὰ καὶ Γαλλικὰς παρατηρήσεις, περιέχει γενεαλογικὸν πίνακα τῆς οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων, ὁμοίον τῶν ἄλλων γνωστῶν πινάκων, οἵτινες, ὡς πλειστάκις ἀνεφέραμεν, μὲ τοὺς ἐγγόνους τοῦ δεσπότη Θωμᾶ λήγουσιν, ἐγγραφή δὲ ἐπὶ τῷ σποπῷ ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ δωρητοῦ τοῦ ἐντύπου Ἰρλανδοῦ ἀξιωματικοῦ Dortu διὰ μέσου ἄλλων πρὸ αὐτῆς οἰκογενειῶν, Musso, Grungo, Bonnici, Wzzini, Pace, Stafragi, ἐκ τῶν Παλαιολόγων κατάγεται, ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Μαρία Παλαιολόγου κόρη Γεωργίου Παλαιολόγου ἐνυμφεύθη τὸν Φίλιππον Stafragi. Τὸ ἔντυπον αὐτό, ὡς ἄλλα πολλὰ παρομοίου εἴδους, δημοσιευθέντα πρὸς πιστοποίησιν εὐγενοῦς καταγωγῆς, δὲν θὰ εἶχεν οὐδε-

μίαν ἀξίαν, ἐὰν δὲν ἀνέφερε γεγονότα πολὺ περίεργα, ἐντελῶς δὲ ἄγνωστα καὶ πρωτοφανῆ. Ὁ γράψας αὐτὸ εὐθύς ἀμέσως μετὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ δένδρου τοῦ γνωστοῦ τῶν Παλαιολόγων, τὸ ὁποῖον, ὡς κατ' ἐπανάληψιν ἐνταῦθα ἐλέχθη, λήγει μὲ τοὺς ἐγγονοὺς τοῦ Δεσπότη Θεοδώρου, ἔρχεται εἰς τὸν ἀδελφὸν τούτου τὸν Θεόδωρον, τὸν ἕτερον Δεσπότην, ὅστις συμφιλιωθείς μὲ τὸν κατακτητὴν ἔλαβε τὴν Σηλυμβριάν καὶ ἔμεινεν ἐν Ἑλλάδι, καὶ παραθέτει ὁλόκληρον τὸ χωρίον τοῦ Ducange, ἐκ τῆς Historia Byzantina, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Γάλλος χρονογράφος ἀναφέρει τὸ γνωστὸν γεγονός, ὅτι ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος ἐκ τοῦ γάμου τοῦ μετὰ τῆς Κλεόπης Μαλατέστα εἶχε μίαν κόρην, τὴν Ἑλένην, ἣτις ἐνυμφεύθη τὸν Ἰωάννην Β', βασιλέα τῆς Κύπρου. Εὐθύς ἀμέσως μετὰ τὴν παράθεσιν τοῦ ὡς ἄνω κειμένου ἀρχίζει γενεαλογίαν μὲ τὸν Ἐμμανουὴλ Παλαιολόγον ὡς υἱὸν τοῦ ὡς ἄνω Θεοδώρου, χωρὶς ν' ἀναφέρῃ, ἂν ὁ Ἐμμανουὴλ οὗτος εἶναι τέκνον ἄγνωστον Θεοδώρου καὶ Κλεόπης Μαλατέστα ἢ τοῦ Θεοδώρου μὲ ἄλλην σύζυγον. Προσθέτει ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Ἐμμανουὴλ, ὁ πρότερον φερὸν ἐμφανιζόμενος, ἐνυμφεύθη τὴν Ἰσαβέλλαν Pollo καὶ ὅτι ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ Φρειδερίκου τοῦ Γ', αὐτοκράτορος τῆς Λύσεως, μὲ δίπλωμα, ὅπερ περιλαμβάνεται εἰς τὰ «Διπλώματα», βιβλίον Α' σελὶς 72. Υἱὸς τοῦ Ἐμμανουὴλ τούτου ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, μεταναστεύσας εἰς Πεδερμόντιον, ἀναγνωρίσθη ἐπίσης ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος. Τὸ δίπλωμα εὑρίσκεται εἰς τὸ Βιβλίον Β' «τῶν Διπλωμάτων» ἐν σελίδι 740. (Λί ἐπιστολαὶ καὶ αἱ πράξεις τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἀπεβίωσεν ἐν Linz τὸ 1493, ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ: Fontes Regni Austriacarum, Diplomata, ἐν Βιέννῃ τὸ ἔτος 1885 καὶ Diplomata et Acta, Βιέννη 1893, καθ' ἃς πληροφορίας παρέσχε μοι μετὰ πάσης εὐγενοῦς προθυμίας ὁ σεβασμιώτατος τῶν καθολικῶν ἀρχιεπίσκοπος κ. Petit. (Δυστυχῶς ἐν Ἀθήναις ἀδύνατον νὰ ἐξακριβώσῃ τις, ἐὰν πράγματι ὑπάρχουν τὰ ὡς ἄνω διπλώματα ἀναγνωρίσεως τοῦ Ἐμμανουὴλ καὶ Μιχαὴλ). Τοῦ Μιχαὴλ υἱὸς φέρεται Ἰωάννης Θεόδωρος Παλαιολόγος, ἀναγνωρίσθεις ὑπὸ τῆς Γερουσίας τῆς Ρώμης τὸ 1525, ἐξ οὗ Ἰωάννης Γεώργιος πατὴρ Πέτρου Δημητρίου Παλαιολόγου, ἀναγνωρίσθέντος ἐπίσης ὑπὸ τῆς Γερουσίας τῆς Ρώμης τὸ 1565 καὶ ὑπὸ Βούλλας τοῦ Πάπα Παύ-

λου τοῦ Γ' κατὰ τὸ βιβλίον Β' σελὶς 10 (προφανῶς τῶν πράξεων τοῦ ὡς ἄνω ποντίφικος). Υἱὸς τοῦ Δημητρίου τούτου φέρεται Ἰωάννης Παλαιολόγος, καθ' ἃ περὶ αὐτοῦ μνημονεύει ὁ Ἐπίσκοπος Ὁρσίνη. Υἱὸς τοῦ Ἰωάννου ὁ Γεώργιος ἐν Μεσσήνῃ γεννηθεὶς, οὗ ἡ κόρη Μαρία Παλαιολόγου ἐνυμφεύθη τὸν Φίλιππον Stafragi, τοῦ ὁποῖου πάλιν ἡ κόρη Αἰκατερίνη Stafragi Παλαιολόγου ἐνυμφεύθη τὸν κόμητα Μιχαὴλ Wzzini. Τὸ περιεργότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἐν τῷ ὀλιγοσελίδῳ τούτῳ ἐντύπῳ διαλαμβανόμενα εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τοῦ κόμητος Ἰγνατίου Φραγκίσκου Wzzini Παλαιολόγου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Σαλβατόρου Ἰακώβου Wzzini ἱππότη τοῦ τάγματος Ἀγίου Ἰακώβου τῆς Σπάθης καὶ ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας Wzzini ὡς πατρικίων Ρωμαίων. Τὸ ἔγγραφον τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης ὡς Ρωμαίων πατρικίων καὶ ὡς ἀπογόνων ἐκ θηλυγονίας τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων ἐξεδόθη τὸ ἔτος 1735, φέρει τὰς ὑπογραφὰς τεσσάρων γερουσιαστῶν, εὑρίσκεται δὲ κατατεθειμένον ἐν τῇ γραμματείᾳ τοῦ τάγματος τῆς Μάλτας, διευθυνομένης σήμερον ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν διπλωμάτων τοῦ Μεγάλου Μαγίστρου τοῦ τάγματος Φραῖ Ἐμμανουὴλ Πίντο τοῦ ἔτους 1744, φύλλῳ 153. Ἐκ τῆς καταθέσεως τοῦ ὡς ἄνω ἔγγραφου παρὰ τῷ τάγματι τῶν ἱπποτῶν τῆς Μάλτας καθ' ἣν ἐποχὴν ἀρχηγὸς τούτου ἦτο ὁ Πορτογάλλος Ἐμμανουὴλ Pinto de Fonseca, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποῖου ἀνεγνωρίσθη τὸ πρῶτον ὁ τίτλος τῆς ἐξοχωτάτης ὑψηλότητος (altesse Eminentissime) διὰ τοὺς Μεγάλους Μαγίστρους τοῦ τάγματος, φαίνεται ὅτι ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὸ τάγμα τῆς Μάλτας ὁ προαναφερθεὶς Ἰακώβος Σαλβατόρος Wzzini, ἱππότης τοῦ ἰσπανικοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τῆς Σπάθης (1)

Ἐὰν ὅσα ἀναφέρονται ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ, τῷ εὑρισκομένῳ εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ τάγματος τῆς Μάλτας, ἠδύναντο νὰ πιστοποιηθῶσι διὰ παραβολῆς πρὸς τὰ κείμενα τῶν ἀναγνωρίσεων Ἐμμανουὴλ καὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου τοῦ Γ', Ἰωάννου Θεοδώρου Παλαιολόγου καὶ Πέτρου Δημητρίου Παλαιολόγου ὑπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Γερουσίας καὶ τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ Γ' καὶ ἐλεγχθῶσιν ὡς

(1) Τὸ τάγμα τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων, Ἰδρῦθη τὸ ἔτος 1170.

ἀκριβῆ, νέα πηγὴ διὰ μελλούσας μελέτας περὶ τῆς περικαλήτου οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων ἤθελε προστεθῆ. Φρονῶ ὅτι εἰς τὸ ἀρτιαιστάτον τμήμα μας ἐπιβάλλεται ἡ ἐξακριβωσις αὐτῶν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος μὴ ὄντες εἰς θέσιν ὅπως ὀριστικῶς ἀποφανθῶμεν, δυνάμεθα καλῆ τῆ πίστει ἐπικουρικῶς μόνον ἐνισχύσεις νὰ προσφέρωμεν εἰς τὴν βεβαιότητα ἡμῶν περὶ ὑπόθεσις ἀπογόνων τῶν Παλαιολόγων ἐν Ἰταλίᾳ καὶ συνεπῶς καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τῷ δένδρῳ τοῦ Vitebo ἀναφερομένων.

Πλὴν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ βιοσάντων Παλαιολόγων μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ ἐν Ἑλλάδι παρέμειναν τοιοῦτοι. Πιθανὸν νὰ μὴ ἦσαν υἱοὶ τῶν δεσποτῶν ἢ ἔγγονοι τῶν αυτοκρατόρων, ἀλλ' ἦσαν πάντως, κατὰ τὴν κρίσιν μου τουλάχιστον, ἀπόγονοι δευτερευόντων κλάδων, πάντοτε ὅμως ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς ρίζης τῶν Παλαιολόγων. Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ἰταλὸς στόλαρχος Λόριος παρέλαβεν ἐπὶ Γενουησίων κατέργων καὶ εἰς Χίον μετέφερε πλείστους ἐκ τῶν προυχόντων ὅσοι ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγῃσι τὴν μάχαιραν τοῦ κατακτητοῦ. Ἐκ τῆς Χίου οὗτοι πάλιν μετεφέρθησαν εἰς Κρήτην. Εἰς τὸν κατὰλογον τῶν εἰς Κρήτην μεταφερθέντων, τὸν ὁποῖον ὁ Ἑνετὸς προβλεπτής τοῦ στόλου συνέταξε καὶ εἰς Βενετίαν ἀπέστειλε, συμπεριλαμβάνονται οἱ Μανουὴλ καὶ Δημήτριος Παλαιολόγοι, οὓς φρονῶ ὅτι δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὡς καθαρῶς Παλαιολόγους, διότι, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ εὐγενῶν, οἵτινες ἐκ θηλυγονίας ἐκ τῶν Παλαιολόγων κατήγοντο, θὰ προέτισσον κατὰ τὰ γενικῶς εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους κρατοῦντα τὸ μητρικὸν ἐπώνυμον τοῦ Παλαιολόγου. Οἱ δύο οὗτοι Παλαιολόγοι, οἱ τὰ τόσον γνωστά, ὡς τὰ εἴπομεν καὶ αυτοκρατορικὰ, ὀνόματα φέροντες τοῦ Δημητρίου καὶ Μανουὴλ δὲν εἶναι οὔτε ὁ Δημήτριος ὁ τοῦ Κωνσταντίνου ἀδελφός, ὅστις, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὴν ἄλωσιν ἤρχε τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μιστρᾶ, καὶ ὁ ὁποῖος ἀργότερον συνεβιβάσθη μετὰ τοῦ κατακτητοῦ, πολλῶ δὲ μᾶλλον ὁ Μανουὴλ ὁ τοῦ Δεσπότη Θεομᾶ υἱός, διότι οὗτος ἐγεννήθη δύο ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐν Ρώμῃ. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς ἐπισήμου ταύτης διαβεβαιώσεως τοῦ Ἑνετοῦ προβλεπτοῦ, τὰ ὀνόματα πλείστων Παλαιολόγων συναντῶμεν εἰς πόλεις τινὰς τῆς Πελοποννήσου καὶ νήσους ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν διατελούσας, ἐξ ὧν βεβαίως δὲν σᾶς εἶναι ἄγνωστα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου Ζυ-

γομαλᾶ ἐν μιᾷ τῶν πρὸς Κρούσιον ἐπιστολῶν τοῦ ἀναφερόμενα, Κωνσταντίνου, Μανουὴλ, Θεοδώρου καὶ Ἀνδρονίκου. Ταῦτα πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι ἐκτὸς τῶν γνωστῶν, τῶν ἀναγνωρισθέντων, οὕτως εἰπεῖν, ἀπογόνων τοῦ Θεομᾶ, οἵτινες ἐν Ἰταλίᾳ ἔζησαν, πολλοὶ ἄλλοι Παλαιολόγοι, ἐκ τῆς αὐτῆς μεγάλης οἰκογενείας καταγόμενοι, ἐπὶ πολλὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔτη ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους ἐν Ἑλλάδι ἐπέζησαν.

Τὰ ὀνόματα πλείστων τούτων ὁ ἀείμνηστος Σάββας ἀνέσυρεν ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας, τῶν μεγάλων τούτων κοιμητηρίων τῆς Ἑλλάδος, ὡς ὀρθότατα ἀποκαλεῖ αὐτὰ ὁ συγγραφεὺς τῆς «Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι» κ. Οὐίλλιαμ Μίλλερ. Ἀναφέρω μερικοὺς ἐξ αὐτῶν κατὰ χρονολογικὴν σειρᾶν.

Ὁ Ἀνδρόνικος, εἰς ὃν ἡ Ἑνετικὴ κυβέρνησις ἔδωκε τὸ ἔτος 1469 τὸ Καστὸν τοῦ Ναυπλίου διὰ τὰς ἐξόχους πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας του.

Ὁ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος παρεχώρησεν οἰκισθελῶς τὴν Λῆμνον εἰς τοὺς Βενετοὺς καὶ ὅστις τασσόμενος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Δημοκρατίας ὡς ἀρχηγὸς σώματος Ἑλλήνων προσέφερε πολυτιμοτάτας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς κατὰ τῆς Φεοράρας καὶ Παδούης πολέμους (1482).

Ὁ Θεόδωρος, ὅστις τὸ 1479 ἦτο ἀρχηγὸς στρατιωτῶν, κατὰ τὴν ἔννοιαν, ἣν γνωρίζετε ὅτι εἶχε τὸ ὄνομα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὸ ὄνομα Θεόδωρος ἐπαναλαμβάνεται πάντοτε εὐφήμως καὶ πάντοτε μετὸν βαθμὸν ἀρχηγοῦ στρατιωτῶν ἢ ἰππέων ἀπὸ τοῦ 1479 μέχρι τοῦ 1529 ὅτε μὲν ἐν Ἑλλάδι, ὅτε δὲ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Δαλματίᾳ, ὥστε φαίνεται ὅτι πλείονες τοῦ ἐνὸς Θεόδωροι ὑπῆρξαν ἀρχηγοὶ ἰππέων. Ὁ ἀνδρειότατος ἰππότης (Cavaliere strenuissimo) Γεώργιος, ἀρχηγὸς στρατιωτῶν μετὰ τῶν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1496 ὁμοιοβάθμιων υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Ἰωάννου.

Ὁ Νικόλαος, ἐπίσης τὸ 1496 ἀρχηγὸς ἰππέων ἐν Δαλματίᾳ.

Ὁ Ἰωάννης, ἀρχηγὸς σώματος ἰππέων κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κεφαλληνίας ὑπὸ τῶν Τούρκων (τὸ 1498). Εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ἰωάννου τούτου ἀνήκεν ὁ φρονευθεὶς κατὰ τὴν ἐναντίον τοῦ φρουρίου ἔφοδον, πρόγονος ἀγαπητοῦ συναδέλφου μας, Μᾶρκος Σιγοῦρος.

Ὁ Μανουὴλ, ἀρχηγὸς ἰππέων εἰς Ἰταλίαν τὸ 1514.

Ὁ ἰππότης Ἰωάννης, ἀρχηγὸς τοῦ ἰππικοῦ ἐν Κύπρῳ τὸ 1542.

Ὁ Παῦλος, ἀρχηγὸς σώματος ἰππέων εἰς Ἰταλίαν τὸ 1522.

Ὁ Δημήτριος, ἐπίσης ἀρχηγὸς τὸ 1527, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, ἐπαναλαμβάνομένων πάντοτε τῶν αὐτῶν ὀνομάτων πότε μὲν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῶν Τούρκων πολεροῦντων καὶ πότε ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Δαλματία κατὰ τῶν ἄλλων ἐχθρῶν τῆς Βασιλείσης τοῦ Ἀδρια μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 15' αἰῶνος.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Σάββα δημοσιευθέντα ἔγγραφα τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς Παλαιολόγους εἶναι πάμπολλα, ὅλα δὲ καὶ ἐκ τῶν ἡμερομηνιῶν των καὶ ἐκ τοῦ τρόπου, διὰ τοῦ ὁποῖου περὶ αὐτῶν ἐκφράζεται ἡ Γαληνοτάτη ἐν τοῖς ἔγγραφοις, τοῖς ἀπειθνομένοις πρὸς τὰ διάφορα ἐν Ἀνατολῇ ὄργανά της, φανερόνουν τὴν μεγάλην τῶν Παλαιολόγων καταγωγὴν. Ἡ καταγωγὴ αὕτη ἔτι μᾶλλον ἐπιχυροῦται ἐξ αἰτήσεως Δημητρίου Παλαιολόγου, ἀπλοῦ λογχοφόρου, Lanza sprezzata, ἐν Κεφαλληνία. Οὗτος δι' ἀναφορᾶς του ἐκ Κεφαλληνίας, συνταχθείσης ὑπὸ ἡμερομηνίαν 27 Ἰανουαρίου 1584, παρακαλεῖ τὴν Ἑνετικὴν κυβέρνησιν, ὅπως λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ καταγωγὴν, τὰς καταστροφάς, ἃς ἡ οἰκογένειά του ὑπέστη ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Δημοκρατίας, καὶ τὰς ὑπηρεσίας, ἃς οἱ πρόγονοί του εἰς αὐτὴν προσέφερον, προσιβάσῃ αὐτὸν εἰς ἀρχηγόν, ἔστω καὶ μικροῦ σώματος ἰππέων, ὅπως ἦτο καὶ πρὶν ἐν Κύπρῳ. Ἐκ τῆς αἰτήσεως προκύπτει ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος ἔλαβε παρὰ τῆς Βενετίας τὸ Καστρί τοῦ Ναυπλίου τὸ ἔτος 1469 συνελπίσας τῶν μεγάλων αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν ὅτι ὁ Ἰωάννης ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς οἰκειοφελῶς τὴν Λήμνον, ἣν εἶχε λάβει παρὰ τοῦ ἑξαδέλφου του τοῦ Δεσπότη τοῦ Μορέως, καὶ ὅτι διὰ τοῦ γυναικαδέλφου του ἢ γαμβροῦ του Στεφάνου, Βοεδόβια Μολδαυίας, σπουδαίως ἐξυπηρέτησε τὴν πολιτικὴν τῆς Βενετίας (τὸ Cognato ἰταλιστὶ σημαίνει καὶ τὸν γυναικαδέλφον καὶ τὸν γαμβρόν) ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ αἰτουῦντος Ἰππότης Ἰωάννης, ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Κύπρῳ ἰππικοῦ, ἀγρίως ἐφρονεύθη μετ' ἑνὸς υἱοῦ του ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς νήσου καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ αἰτῶν, καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες τῆς οἰκογενείας, αἰχμάλωτοι ἀπήχθησαν καὶ τέλος ὅτι μετὰ ἑξαετῆ αἰχμαλωσίαν καὶ διαμονὴν εἰς τὰ κάτεργα ἐλεύθερος πλέον, ὑπηρετῶν ὡς ἀπλοῦς λογχοφόρος, ζητεῖ τὴν διοίκησιν σώματος, ἔστω καὶ μικροῦ, ἰππέων.

Ὅλα τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἱστορικῶς ἀκριβῆ. Ἔννοῶ τὰ ὅσα ἀφο-

ροῦν τὰ πρόσωπα τῶν Παλαιολόγων, διότι δὲν μοι ἐδόθη καιρὸς, οὔτε θὰ μοι ἦτο καὶ εὐκόλον νὰ ἐξακριβώσω τὰ τῆς δράσεως τοῦ Βοεδόβα Στεφάνου, γαμβροῦ ἢ γυναικαδέλφου τοῦ κυρίου τῆς Λήμνου Ἰωάννου, ὅστις ὡς ἑξαδέλφος τοῦ δεσπότη τοῦ Μορέως φέρεται. Διὰ νὰ εἶναι ὁ ἐν λόγῳ Ἰωάννης ἑξαδέλφος τοῦ ὡς ἄνω δεσπότη, πρέπει νὰ ἦτο τέκνον Θεοδώρου τοῦ Α', ὅστις εἶχε τὸν τίτλον τοῦτον ἀπὸ τοῦ 1385—1407, Ἀλλὰ εἰς τὸν Θεόδωρον οὐδεὶς χρονολόγος ἢ γενεαλόγος δίδει ἀπογόνους. Καὶ ἄλλη ὑπόθεσις εἶναι δυνατή, καὶ ἴσως πιθανώτερα τῆς προηγουμένης, ὅτι ἐνδεχόμενον ὁ Ἰωάννης, ὁ κύριος τῆς Λήμνου, νὰ ἦτο ὁμώνυμος υἱὸς Ἰωάννου τοῦ Ζ', κυρίου τῆς Λήμνου, ἣν ὡς προῖκα οὗτος εἶχε λάβει παρὰ τῆς συζύγου του Εὐγενίας Γατελοῦζου. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἰδοὺ διάφοροι Παλαιολόγοι ἀναμφισβήτητοι, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Βενετίας ἐν Ἰταλίᾳ δρῶντες καὶ πιθανώτατα ἐκεῖ γυμνευόμενοι καὶ ἐκεῖ ἀφήνοντες ἀπογόνους.

Πιστοποιήσαντες οὕτω τὴν ὑπαρξίν καὶ ἄλλων ἀπογόνων ἐκ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἐκτὸς ἐκείνων, οἵτινες ὑπὸ τῶν διαφόρων γενεαλόγων καὶ αὐτοῦ τοῦ κ. Colocci ὡς τελευταῖοι ἀπόγονοι τῆς μεγάλης οἰκογενείας θεωροῦνται, ἃς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ νεοανακαλυφθὲν δένδρον. Ἐν αὐτῷ εὐρίσκομεν πρῶτον ἄγνωστον τὸν Παῦλον. Οὗτος δύναται νὰ εἶναι κάλλιστα ὁ Παῦλος ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1522, ὡς πρὸ ὀλίγου εἶδομεν, ἀρχηγὸς σώματος ἰππέων ἐν Ἰταλίᾳ εἴτε υἱὸς ἄγνωστος καὶ αὐτὸς τοῦ Θεοδώρου, ὡς ὁ προμνημογευθεὶς ἄγνωστος ἐπίσης Ἐμμανουήλ, ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου ἀναγνωριζόμενος, ἢ οἷοσδήποτε ἐκ τῶν διαφόρων υἱῶν τοῦ Ἐμμανουήλ καὶ δὴ τοῦ νεωτέρου Ἀνδρέου, δεσπότη τοῦ Ρουσία, οὗ ἄγνωστος ὁ χρόνος τοῦ θανάτου. Δεύτερος ἄγνωστος ὁ Θεόδωρος. Ἀλλὰ ἐνῶ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ὀνομάτων, ὃν πρὸ ὀλίγου σᾶς ἀνέγνωσα, ἕνα μοναδικὸν Παῦλον εἶδομεν, τοῦναντίον πληθώρα Θεοδώρων ὑπάρχει ἐναὐτῷ, ὡς πιθανώτερον δὲ δυνάμεθα νὰ παραδεθῶμεν τὸν Θεόδωρον ἀρχηγὸν ἰππέων ἐν Ἰταλίᾳ τὸ 1529. Αἱ ἐποχαὶ συμφωνοῦν κάλλιστα οὐδὲ πρέπει νὰ ξενίσῃ ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον πατὴρ καὶ υἱὸς εἶχον τοὺς αὐτοὺς βαθμούς, ἀφοῦ, ὡς πρὸ ὀλίγου σᾶς ἀνέφερον, τὸ ἔτος 1496 ἔχομεν τὸν ἰππότην Γεώρ-



γιον Παλαιολόγον, ἀρχηγὸν στρατιωτῶν συγχρόνως μὲ δύο υἱούς του Κωνσταντῖνον καὶ Ἰωάννην. Τρίτος ἀγνωστος ὁ Γεώργιος, ὅστις πιθανὸν νὰ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ θείου του, ἀν παραδεχθῶμεν τὸν Θεόδωρον ὡς πατέρα του, διότι ὁ προαναφερθεὶς Γεώργιος ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου. Ἐξ τῆς γ' γενεᾶς ἐξ τῶν τριῶν ὀνομάτων τοῦ Φραγ. Ἀλεξάνδρου, Παύλου καὶ Δημητρίου μόνον τὸ τελευταῖον ὄνομα εὐρίσκουμεν εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ Σάβα τὸ ἔτος 1524 μεταξὺ τῶν ἀνδρείων ἀρχηγῶν ἱππέων. Ὁ Δὸν Φραγζίσκος καὶ ἐξ τοῦ «Δὸν» τούτου καὶ ἐξ τοῦ Αλεχαργο πιθανώτερον φαίνεται ὅτι εἶχεν ἱερατικὸν τι ὄφρξιον, διότι μὴ δεχόμενος τὴν γνώμην, ἣν σᾶς ἀνέφερον, τοῦ Ἰταλοῦ σχολιαστοῦ, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ κοινοῦ ἑπωνύμου Ἑξαρχος, φρογῶ μᾶλλον ὅτι τὸ Αλεχαργο εἶναι κακὴ γραφὴ ἢ καὶ ἀντιγραφὴ ἴσως τοῦ Αλ Ἐχαργο, ἔχει δὲ πάντοτε σχέσιν μὲ τὴν λέξιν Ἑξαρχος ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ τίτλου. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡ ἄλλη σκέψις τοῦ κ. Colocci, ὅτι εὐρισκόμεθα μὲ τὸν Ἑξαρχον αὐτὸν ἐν πλήρει ἀστικῇ τάξει, κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι ἐντελῶς ἀστήρικτος.

Περὶ τῆς ιδ' γενεᾶς οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν. Μελέτια ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Βασιλείου τῆς Παδοῦης, ἀν ἐγένοντο, θὰ μᾶς ἔφερον ἴσως εἰς φῶς χρησίμους πληροφορίας. Τὸ μόνον ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ἀντιθέτως τῶν σχολίων τοῦ κ. Colocci, ὅστις, ὡς προηγουμένως σᾶς ἀνέφερον, θεωρεῖ ὡς τελείως ἐκφυλισθὲν τὸ γένος ἐξ τοῦ ὅτι ἡ Αἰκατερίνη ἐνυμφεύθη ἓνα Βοεβόδα, χαρακτηρίζων τοὺς Βοεβόδας ὡς ἀπλοῦς εὐγενεῖς τσαρλικούχους, εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ ἓνας αὐτὸς Βοεβόδας, ὁ σύζυγος τῆς Αἰκατερίνης, Ἱερεμίας Βοεβόδας, εἶναι ὁ ἡγεμὸν τῆς Μολδαυίας Ἱερεμίας Βιντίλιος, ἡγεμονεύσας ἀκριβῶς κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15' αἰῶνος, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Λιουσιίου Φωτεινοῦ (1) ἀναγράφεται. Αἱ ἐποχὰὶ συμπίπτουσιν ἀκριβέστατα, ὥστε ἡ πληροφορία τοῦ Δὸν Ἀθανασίου περὶ τῆς θείας του Αἰκατερίνης ἀντὶ νὰ φανερώνη ὅτι ἡ γενεὴ τῶν Παλαιολόγων ἔξεφυλλίσθη εἰς Ἑλληνας ραγιαδες ἀποδεικνύει τὸναντίον ὅτι κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15' αἰῶνος συνεδέετο μὲ ἡγεμονικοὺς τῆς Μολδαυίας οἴκους, ὡς καὶ πρὸ αἰῶνος περίπου, ὅτε, ὡς προηγουμένως εἶδομεν, ὁ τῆς Αἰμῆνου κύριος

(1) Διον. Φωτεινοῦ. Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας κλπ. Βιέννη 1818. Τομ. Γ' σελ. 93.

Ἰωάννης ἦτο γαμβρὸς ἢ γυναικάδελφος τοῦ Βοεβόδα τῆς Μολδαυίας Στεφάνου.

Τὰ κατὰ τὸν τελευταῖον ἀπόγονον τοῦ δένδρου, τὸν καὶ συντάκτην αὐτοῦ, Δὸν Ἀθανάσιον, θὰ ἠδυνάμεθα βεβαίως νὰ πληροφορηθῶμεν, ἐὰν ἐγένοντο αἱ δέουσαι ἔρευναί εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς μονῆς Montecassino. Τότε θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν, ἀν αἱ περὶ αὐτοῦ κρίσεις τοῦ κ. Colocci, ὡς ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ δένδρου σᾶς ἀνέφερον, εἶναι ὀρθαὶ ἢ οὔ. Τὸ κατ' ἐμὲ ἄγομαι νὰ παραδεχθῶ ὅτι τὸ δένδρον δὲν εἶναι φανταστικὸν καὶ ὅτι ὁ Δὸν Ἀθανάσιος ἐγνώριζε τοὺς ἀμέσους προγόνους του. Ὡς πρὸς τοὺς ἀποτέρους περιέπεσαν εἰς μερικὰς ἀνακρίβειας, αἱ ἀνακρίβειαι ὅμως αὐταὶ δὲν εἶναι ἀρκεταὶ διὰ νὰ πείσουν τινὰ, ὅπως χαρακτηρίσῃ τὸ δένδρον ὡς φανταστικόν. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαιτήσωμεν ἀπὸ τὸν Δὸν Ἀθανάσιον νὰ ἔχη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 15' αἰῶνος ἀλανθάστους πληροφορίας περὶ ὅλων τῶν προσώπων τῶν πρὸ δύο καὶ πλέον αἰῶνων προγόνων του, καθ' ἣν στιγμὴν πρόσσωπα διὰ τὴν πολυμάθειαν αὐτῶν διακρινόμενα, σύγχρονα δὲ ἐντελῶς μὲ γεγονότα, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν διαδοματισθέντα, ἀνακριβῶς μεταδίδουν αὐτὰ. Μὴ λησιμονῶμεν ὅτι ὁ καρδινάλιος Ἰσίδωρος, ὁ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παραστάς λιγάτος τοῦ Πάπα Νικολαίου, ἔγραψεν ὅτι ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ εἶχε σύζυγον καὶ θυγατέρα, ὡς ὁ κατακτητὴς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν σατράπαι ἐβίβασαν. Ἐπίσης ὅτι ὁ ὑπερτέρας μορφώσεως ἐπίσκοπος Σιένης Αἰνεῖας Σίλβιος Πικολόμιнос, ὁ εἰς τὸν παπικὸν θρόνον ἀνεληθὼν τὸ ἔτος 1458 ὑπὸ τὸ ὄνομα Πίος Β', ἀναφέρει εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' εἶχεν υἱόν, ὅστις μετὰ τὴν ἄλωσιν διεσώθη εἰς Πέραν, ὅπου ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Πῶς νὰ εἶναι κατὰ τὸν 15' αἰῶνα τόσο ἀκριβῆς ὁ Δὸν Ἀθανάσιος, ὅταν σύγχρονοι τοῦ Κωνσταντῖνου τὸν ἐθεώρουν ἔγγαμον, μόλις δὲ ἓνα αἰῶνα μετὰ τὴν πτῶσιν ἢ ἰδία ἐπεγράται ἰδέα ὅτι εἶχε σύζυγον καὶ τέκνα, ἅτινα μετὰ τὸν λοιπὸν συγγενῶν διέταξεν ἀποκεφαλίσωσιν, ὅπως μὴ περιπέσωσιν εἰς χεῖρας τοῦ κατακτητοῦ; Ἰδέα τόσο πιστευτή, ὥστε καὶ ὁ σοφὸς Θεοδόσιος Ζυγομαλᾶς εἰς μίαν ἀπὸ τὰς πρὸς Κρούσιον ἐπιστολάς του νὰ τὴν ἀναφέρῃ λέγων· «φέρεται λόγος ὅτι μεταδὸς τῶν θείων μυστηρίων τοῖς παισὶν αὐτοῦ, τῇ βασι-

επίσημη και πολλοῖς συγγενέσι και οἰκείοις ἅπαντας ἀποκεφαλίσθῃναι προσέταξε τοῦ μὴ αἰχμαλωσίας τυχεῖν». Ὁ πολὺς μάλιστα Γερμανὸς καθηγητῆς ἐπὶ τῇ πληροφορίᾳ ταύτῃ ἐπιτάφιον εἰς τὴν ἀνύπαρκτον βασιλίδα συνέταξε.

Ἐὼν λόγον μου περαίνω μὲ τὴν εὐχὴν, ὅπως πρόσωπα ἀρμόδια ὑπὸ τοῦ κράτους εἰς τὰ διάφορα ἀρχεῖα τῆς Ἑσπερίας ἀποστελλόμενα προβῶσιν εἰς εἰδικὰς ἐρεῖνας περὶ τῶν ἀπογόνων τῆς ἱστορικωτάτης οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων. Ἐχῶ τὴν βεβαιότητα ὅτι νέα ἔρευνα, νέα μελέται θὰ φέρωσιν εἰς φῶς νέα στοιχεῖα ἀφορῶντα τὴν μεγάλην και περιπετειώδη ταύτην οἰκογένειαν.

---

# ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

(*Ανεκαλύφθη εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς πόλεως Viterbo ἐπὶ τοῦ Μαρτυρίου Α. Colocci.*)

(*Σύνθεσις Γ. Ε. Τεπάλδου*).

## 1) ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ἕκ τῆς πόλεως Viterbo ἀνὴρ ἐνδοξότατος εἰς τοὺς πολέμους τῆς ἀνατολῆς, ἀπεσταλμένος αὐτοκράτορος Ερρίκου τοῦ Ε' (1106) παρὰ τῷ αὐτοκράτορι τῆς Κ]πόλεως, ὅπου νυμφεύεται Ζωὴν ἕκ τῆς εὐγενεστάτης οἰκογενείας τῶν Κατακουζηνῶν.

2) ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, ἐνδοξότατος Κ]κολίτης Μέγας Δ'μέτρικος, νυμφεύεται κόρην τῆς αὐτοκρ. οἰκογενείας.

3) ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ, αὐτοκράτωρ Κ]πόλεως, ἀνὴρ εὐσεβής, νυμφεύεται κόρην τῆς αὐτοκρ. οἰκογεν.

4) ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ, αὐτοκράτωρ Κ]πόλεως, νυμφεύεται τὴν κόρην τοῦ Μαρζιάωνος τοῦ Μομφερράτου Βιολάντην.

5) ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ, αὐτοκράτωρ Κ]πόλεως, νυμφεύεται τὴν κόρην τοῦ Μαρζιάωνος Μομφερράτου Σοφίαν.

6) ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, αὐτοκράτωρ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΘΕΟΔΑΤΟΣ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΚΟΡΗ  
| νυμφ. Ἰωάννην Σαβοΐας. Πριγκιψ Μορέως Μαρζίων Μομφερράτου (ἴσως Ἰωάννης) ἕκ τῆς Ἰταλίας

7) ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ, αὐτοκράτωρ ΜΙΧΑΗΛ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Πριγκιψ Μορέως

8) ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, αὐτοκράτωρ

9) ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ (\*) ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (\*\*) ΘΩΜΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΑΜΠΡΟΖΟΝΕΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ (\*)  
Δεσπότης Μο- 'Ο τελευταῖος αὐτο- Πριγκιψ Μο- Πριγκιψ Λακ- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΛΕΝΤΙΑ  
κράτορ κρῆτος Εἰς Ν. Κρήτων  
Αυτοκράτωρ

10) ΠΑΥΛΟΣ, αὐτοκράτωρ διάδοχος

11) ΘΕΟΔΩΡΟΣ

12) ΓΕΩΡΓΙΟΣ

13) ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΑΛΕΞΑΡΓΟΣ ΠΑΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΝΑ

14) ΜΙΧΑΗΛ (μετονομασθεὶς Ἰερεμίας) ΜΙΧΑΗΛ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

| Μοναχὸς λογιάτατος εἰς Ἅγιον Βασίλειον Παδούης εἰς Βοεβόδαν Μολδαβίας Ἰερεμίας

15) ΔΟΝ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ (κατόπιν Δὸν Ἀθανάσιος), μοναχὸς εἰς Ἅγ. Βασίλειον καὶ κατόπιν εἰς Monte Cassino.

(\*) Τὰ τρία αὐτὰ ὀνόματα δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν περιγραφήν τοῦ δένδρου ὑπὸ τοῦ κ. Colocci. Βλέπε σελίδα 136 τοῦ κειμένου.

## ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟΥ

(*Αναγνωρισμένη χρονολογικῶς ἐν ἐπισήμοις ἔγγράφοις*)

ΥΠΟ

ΑΧΙΛ. Σ. ΔΙΑΜΑΝΤΑΡΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

*Τὰ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. — Προνόμια Καστελλοριζίων. — Βαθμιαία περικοπή καὶ κατάργησις αὐτῶν.*

*— Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἔγγράφοις. — Πωλητήρια ἔγγραφα οἰκοπέδων καὶ ἄδειαι ναυπηγήσεως πλοίων.*

Ἐκ τῆς πολλῆς ὕλης περὶ τῆς νήσου Καστελλοριζίου καταχωρίζω ἐνταῦθα ὀλίγα μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ δυνηθῶ ἐντὸς ὀλίγου νὰ δημοσιεύσω καὶ τὰ λοιπά. Ὅπως δὲ πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, οὕτω καὶ μετὰ τὴν μερικὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ 1829, ὅτε πλέον αἱ πλείους τῶν Καστελλοριζιακῶν οἰκογενειῶν εἶχον ἐπιστρέφει ἐκ τῆς διασπορᾶς εἰς τὴν πατρίδα των, οἱ κάτοικοι ἀπέλαμβανον τῆς αὐτῆς, ὡς αἱ λοιπαὶ ὁμότιχοι προνομιούχοι ἀνατολικαὶ Σποράδες, αὐτοδιοικήσεως πληρόντες ἑτησίως εἰς τὴν κρατοῦσαν Κυβέρνησιν ἀσήμαντόν τι καὶ ἀόριστον ποσόν.

Τὸ ἀόριστον τοῦτο ποσὸν ὠρίσθη τῷ 1836 ἐπὶ Σουλτὰν Μαχμούτ τοῦ Β', νομαρχοῦντος ἐν Ῥόδῳ τοῦ Δηλαβέρ πασᾶ, ὑπὸ τὰς ἐξῆς περιστάσεις. Μετὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμον τῷ 1828 αἱ νῆσοι Κάλυμνος, Λέρος, Πάτμος καὶ Ἰκαρία μετὰ τῆς Σάμου ἐσχημάτισαν νησιωτικὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς προσωρινῆς διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὅτε τὸ πρωτόκολλον τοῦ 1833 ἐκανόνισεν ὀριστικῶς τὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ἡ μὲν Σάμος τῷ 1835 ἐκηρύχθη αὐτόνομος Ἡγεμονία, διὰ δὲ τὰς ἄλλας τέσσαρας νήσους ἐξεδόθη Σουλτανικὸν Φερμάνιον, διὰ τοῦ ὁποίου ὠρίζετο.

α'), Ἐκάστη τῶν νήσων τούτων νὰ διοικῆται ὑπὸ τῶν καταλλή-

λων ἐν αὐτῇ προϋχόντων, ἐκλεγομένων ἑτησίως ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Οἱ προϋχόντες οὗτοι ἀνέλαβον πραγματικῶς τὴν διοίκησιν, τὰ δικαστήρια, τὰ εἰσοδήματα καὶ τὰς δαπάνας τῆς Κοινότητος καὶ ἐξήσκουν τὰ καθήκοντα αὐτῶν κατὰ τὰ πατροπαράδοτα ἥθη καὶ ἔθιμά των καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας.

β') Νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου καὶ νὰ πληρώνωσιν ὠριασμένον ἑτήσιον φόρον εἰς τὴν ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν.

γ') Αἱ ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ νὰ μὴ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως πράγματα καὶ εἰς τὰς διαφορὰς τῶν κατοίκων τῶν νήσων τούτων.

Ὅπως δὲ αἱ λοιπαὶ νῆσοι, οὕτω καὶ τὸ Καστελλόριζον ἅμα τῇ ἐκδόσει τοῦ φερμανίου τούτου διὰ τὰς θηθείσας τέσσαρας νήσους ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους εἰς Ῥόδον, οἵτινες ἐζήτησαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸν τότε νομάρχην Δηλαβέρ πασᾶν νὰ ὀρισθῇ καὶ ἡ ἑτησία φορολογία τῆς πατρίδος των κατ' ἀποκοπήν. Οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι τοῦ Καστελλοριζίου ἦσαν

Χατζῆ Ἀπόστολος Πεγκλῆς

Χατζῆ Γεώργιος Πισσᾶς καὶ

Χατζῆ Μανώλης Κυριακοῦ (ὁ ἐπιλεγόμενος Μανώλας).

Ἐπιτυχόντες οὗτοι τοῦ σκοποῦ των ἐπέστρεψαν εἰς τὸ Καστελλόριζον κομίζοντες τὴν ἐξῆς Νομαρχιακὴν διαταγὴν (Μπουγλουρδί), διὰ τῆς ὁποίας, ὡς σαφῶς ἐν αὐτῇ καταφαίνεται, ὄχι μόνον ὠρίσθη τὸ ἑτήσιον ποσὸν τῆς κατ' ἀποκοπήν φορολογίας τῶν Καστελλοριζίων εἰς 48000 γρόσια, ἀλλὰ καὶ ἐχαρίσθη εἰς αὐτοὺς τὸ Ὑγειονομεῖον καὶ τὸ Τελωνεῖον.

Ἐγγραφον 1.

«Γ. Σ. Ὁ ὑψηλότατος Δηλαβέρ πασᾶς ἡγεμὼν Ἀνατολῆς καὶ Ῥόδου.

»Πρὸς τοὺς προεστῶτας, δημογέροντας, πλοιάρχους καὶ λοιποὺς κατοίκους, ῥαγιάδες τοῦ Καστελλοριζίου.

»Σᾶς κάμνομεν γνωστὸν μὲ τὸ παρὸν ὑψηλὸν μας Πουγιουρδί, ὅτι φθάσαντες εὐτυχῶς εἰς τὴν καθέδραν τοῦ Μανσουπίου (1), ὅπου ἡ

(1) Μανσοῦπιον = ἰνώτερον ἀξίωμα, ἀνώτερος βαθμὸς, εἰς ὃν διορίζεται ὑπάλληλός τις κυβερνητικός.

κραταιά Βασιλεία μᾶς ἐδιόρισεν, εὐρομεν ἐνταῦθα τοὺς νεωστὶ ἀπεσταλμένους προεστῶτας καὶ πληρεξουσίου τοῦ τόπου σας (βασιλῆδες μᾶς) Χ' Γεώργ. Πισσᾶν, Χ' Μανώλην Κυριακοῦ, Χ' Ἀποστόλην Πεγζλήν, οἱ ὅποιοι μᾶς ἐπαρησιασαν ἀναφορὰν σας, δι' ἧς παρακαλεῖτε καὶ ζητεῖτε νὰ σας δοθῆ ἑπιπέμνον τὸ πολιτικὸν δόσιμον τοῦ τόπου σας χρονικῶς, δηλαδὴ Μαζτοῦ. "Ὅθεν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀναφορᾶς σας, δὲν ἐλείψαμεν νὰ στέρξωμεν χροαστικὴν κοινὴν ὁμολογίαν σας, ἀπὸ γρόσια σιυράντα ὀκτὼ χιλιάδες (48000) χαρίζόμενοι εἰς τὸν φρακὴν φουκαρᾶ (1), τὰ ὅποια ἐννοοῦνται διὰ τὸν καθὲς χρόνον, πληρόνντες τα εἰς τρεῖς διορίας, τουτέστι τὸ ἐν τρίτον τὴν πρώτην Μαρτίου παρελθόντος, τὸ ἐν τρίτον εἰς τὴν πρώτην Ἰουνίου καὶ τὸ ἄλλο τρίτον εἰς τὴν πρώτην Νοεμβρίου ἐλευσομένου τοῦ τρέχοντος ἔτους.

Σὰς προτάξωμεν ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους νὰ ἔχετε ὀπακοὴν εἰς τοὺς προεστῶτας καὶ Δημογέροντας τοῦ τόπου σας, εὐχόμενοι νὰ σας ἀκούωμεν ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους εὐχρισστημένους ἐπειδὴ ἄλλο δὲν ἐπιθυμοῦμεν, εἰ μὴ τὴν ἀνεσιν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ φρακὴν φουκαρᾶ, νὰ κάμνουν δουβᾶν (2) διὰ τὸν κραταιότατον ἡμῶν Ἄνακτα, οὗ τὸ κράτος εἶη διαμονίζον.

Ἄπὸ τὸ Λιβάνι

Ἐξεδόθη ἐν Ῥόδῳ τῇ 16 Μαρτίου 1836.

Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ εἶναι ἐπισυνημμένος καὶ ὁ λογαριασμὸς τῆς νήσου ὡς ἐξῆς.

Ἐγγραφον 2

Ῥόδος, 16 Μαΐου 1836

Λογαριασμὸς τῆς νήσου Καστελλορίζου διὰ τὸ χρονικὸν πολιτικὸν



Χαριστὴ Καστελλορίζου.



Ἡ ἀπὸ τοῦ πελάγους ἄποψις τοῦ Καστελλορίζου.

(Ἐκ παλαιᾶς εἰκόνης).

(1) Φακὴ φουκαρᾶς, ἢ πτωχολογιά.

(2) Δουβᾶς, δέησις, προσευχὴ εἰς τὸν Θεόν.

δύσμιόν των, ἀναβαῖνον εἰς γρόσια 48000, προερχόμενον ἀπὸ τὰ κά-  
τωθεν ὀνομαστί κονδύλια·

Μάρτιος.—Μάρτ ταμιέ	γρ.	500
Καλιντζὶ μπεντιλιῖσι	»	6000
Γζεμιντζὶ παρασί	»	1000
Τεφσιρναμά	»	1200
Ἄβιατ Καπιτάν Πασιᾶ	»	7300
Αὐγούστος.—Καπιτανλίκ	»	440
Χεντιέδες	»	250
Τερζιμανιγιέ	»	30
Χαρατζοχάρτια	»	16280
Μουκαντᾶς τοῦ νησιῦ	»	<u>15000</u>
		Γρόσια 48000

Ἵγειονομεῖον, ἦτοι ἡ Κουρναντίνα τοῦς ἔγινε χάρις».

Μέσα εἰς τὰ δέκα ταῦτα κονδύλια, τῶν ὁποίων τινὰ εἶνε δυσνόητα, τὴν δὲ μερίδα τοῦ λέοντος λαμβάνει ὡς δῶρον ὁ Καπιτάν πασιᾶς, καὶ τὰ πλεῖστα δὲ ἀναφέρονται εἰς ναυτικούς φόρους, περιέχονται πάντες οἱ ἄμεσοὶ καὶ ἔμμεσοὶ φόροι καὶ ὁ μισθὸς τοῦ Σούμπαση καὶ τοῦ βαρ-  
διάνου του.

Ἐν' τῇ ἐρμηνείᾳ, τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ ἔγγραφο τῆς Δημογεροντίας, τὰ κονδύλια ταῦτα ἐρμηνεύονται ὡς ἑξῆς·

Μάρτ ταμιέ==τροφοδοσία Μαρτίου.

Καλιντσὶ μπεντιλιῖσι==δικαίωμα πλιόρχων καὶ ναυπηγῶν τοῦ Ὑ-  
πουργείου τῶν ναυτικῶν.

Γζεμιντζὶ παρασί==χρήματα τῶν ναυτῶν.

Τεφσιρναμά==δικαίωμα ἐπεξηγηματικοῦ ἔγγραφου (·)

Ἄβιατ Καπιτάν Πασιᾶ==δικαίωμα ἀρχιναυάρχου.

Καπιτανλίκ==δικαίωμα πλοιαρχίας.

Χεντιέδες==δῶρα.

Τερζιμανιγιέ==ἀποδείξεις κεφαλικοῦ φόρου, δικαίωμα διερμηνέως.

Χαρατζοχάρτια==κεφαλικὸς φόρος.

Μουκαντᾶς==κεκομμένος φόρος.

Τοῦς πληρεξουσίους των οἱ Καστελλορίζιοι ἐπιστρέφαντας ἐκ Ρό-

δου ὑπεδέχθησαν ἐν χαρᾷ καὶ ἐπανηγύρισαν τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σο-  
ποῦ των ἄδοντες·

«Ἐβίβα τοῦ Σουλτάνου  
τοῦ Δηλαβέρ πασιᾶ,  
πῶκαμε τὸ νησί μας,  
ἴσαν τᾶλλα τὰ νησιά.»

Φαίνεται δ' ὅμως ὅτι μετὰ τῶν πληρεξουσίων τούτων ὁ Δηλαβέρ-  
πασῆς ἀπέστειλεν εἰς Καστελλόριζον καὶ Ἄλῃν τινα ἀγῶν, διορισμέ-  
νον σοῦπασην (διοικητήν). Οἱ δὲ Καστελλορίζιοι, καίτοι μετὰ τὴν ἐκ  
τῆς διασπορᾶς ἐπιστροφὴν των εἶχον δεχθῆ τοιοῦτον διοικητὴν Τοῦρ-  
κον, τὸν Μοῦσταφᾶ ἀγῶν, ὡς θὰ ἴδομεν παραχατιόντες, στηριζόμε-  
νοι εἰς τὸ Μπουγιουρδὶ τοῦ Δηλαβέρ πασιᾶ δὲν ἠθέλησαν νὰ δεχθῶσι  
τὸν Ἄλῃ ἀγῶν ὡς διοικητὴν, προβάλλοντες ὅτι διὰ τοῦ Μιζροῦ (τῆς  
κεκομμένης φορολογίας τῆς νήσου) καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Μπου-  
γιουρδίου ἀπηλλάσσεται ἡ πατρίς των πάσης Κυβερνητικῆς διοικήσεως,  
πάσης ἄλλης κυβερνητικῆς ἐπιβολῆς. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ καίτοι διη-  
ρέθησαν εἰς δύο φατρίαις, τῆς μὲν μὴ θελοῦσης τὸν Τοῦρκον τοῦτον  
διοικητὴν, τῆς δὲ ἐτέρας ἐπιμεναύσης νὰ μὴ ἀντιτείνωσιν εἰς τὴν Κυ-  
βέρνησιν, ἀλλὰ νὰ δεχθῶσι τὸν Ἄλῃ ἀγῶν ὡς σοῦπασην. Ὑπερίσχυ-  
σεν ὅμως ἡ γνώμη τῶν πρώτων καὶ οὕτως ἠναγκάσθη ὁ Ἄλῃ ἀγῶν νὰ  
ἐπιστρέψῃ ἀμέσως εἰς Ρόδον. Τὸ τοιοῦτον ἐξηρέθισε σφόδρα τὸν ὑψηλό-  
τατον Ἰγερμόν Ἀνατολῆς καὶ Ῥόδου Δηλαβέρ πασιᾶν, ὅστις ἀμέσως καὶ  
αὐτὸς ἐξιπέστειλε τὸν ἴδιον σοῦπασην εἰς Καστελλόριζον μετὰ τὴν ἐξῆς  
ἀπειλητικὴν ἐπιστολήν.

Ἐγγράφον β.

« Τ. Σ.

Ὁ ὑψηλότατος Δηλαβέρ πασιᾶς, Ἰγερμόν Ἀνατολῆς καὶ Ῥό-  
δου κ. τ. λ.

Πρὸς τοὺς προεστῶτας, δημογέροντας, πλουάρχους καὶ λοιποὺς  
κατοίκους, ῥαγιαδες τῆς νήσου Καστελλορίζου ὑποκειμένης εἰς Ῥόδον.

Σᾶς κάμνομεν γνωστὸν μετὰ τὸ παρὸν ὑψηλὸν μας σουγιουρδὶ, ὅτι  
μετὰ τὸν ἐρχομὸν ἐνταῦθα τοῦ ἰδιοῦ μας Ἄλῃ ἀγῶν ἐπληροφορήθημεν τὴν  
ἀκαταστασίαν τοῦ λαοῦ σας καὶ τὸ στασιῶδες καὶ φιλοτιμίαν πνεῦμα  
μερικῶν τῶν συμπατριωτῶν σας, ἐπ' ᾧ κεραιξενεσθέντες ἐδυσχερестή-

θημεν καὶ ἐπειράχθημεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν φιλοτιμίαν καὶ καλὴν δι-  
οίκησίν μας. Ἡμεῖς ἀνεγνωρίσαμεν τοὺς προεστῶτας σας ἐνταῦθα, τοὺς  
ἐτιμήσαμεν μετὰ τὰ συνήθη κοσμήματα καὶ τοὺς ἐστείλαμεν αὐτόθι διὰ  
τὴν ἰσυχίαν καὶ οἰκονομίαν τοῦ τόπου σας, τοὺς ἐδώσαμεν τὸ Γιου-  
προῦκι (1) καὶ Ἰλτιζάμι (2) χαριζόμενοι καὶ εὐσπλαχνιζόμενοι  
τὸν Φαζήρ Φουζαοῦ, ἐπομένως τοὺς ἐπροστάξαμεν νὰ ἀληγοτίσουν (3)  
τὸν ἰδιοῦν μας Ἄλῃ ἀγῶν καὶ νὰ τὸν βάλουν εἰς τὸ Γιουπροῦκι μετὰ ἓ-  
ναν ἄνθρωπον ἰδιοῦν σας πληρόνοντάς των διὰ τὴν ἐπιστάσιαν του καὶ  
τέλος νὰ μοιράζωσιν τὰ χαριζόμενα κατὰ τὸ νομὸν τερτέρι (4), ὡς  
ἔρχεται ὁ μοχτζιζ (5) βουλλομένος ἀπὸ τὴν βασιλεύουσαν. Ἐσεῖς ὅ-  
μως ἀποσχιρτήσατε ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ πιστοῦ ῥαγιαλικίου, κηρύττοντες  
αὐτόθι, ὅτι τὸ ἐπὶ ἡμῶν ἐπάνω σας ἀποξενόνοντές μας διόλου  
ἀπὸ τὴν διοίκησιν! Δὲν ἴξεύρετε ὅτι εἰς τόπον τουρκικόν, ὅπου κατοι-  
κοῦν ἰσλαμίδες (6), εἶνε κάστρον βασιλικὸν καὶ ἰζαμί μαχτοῦ δὲν γίνεται;  
δὲν σᾶς ἐκάμαμεν τεμπέλι (7), ὅτι ὁ λόγος μαχτοῦ εἶνε ἀπηγορευμένος  
καὶ νὰ μὴν γίνεται σοχπέτι (8); Δὲν καταλαμβάνετε ὅτι μαχτοῦ χάρις  
βασιλικὸν φερμάνι δὲν γίνεται; Τὸ κατιλίκι (9) τοῦ τόπου ἀπαρθε-  
νεύει (10) εἰς τοὺς ἰσλαμίδες καὶ ἐσεῖς δὲν πρέπει νὰ ἀνακατεύεσθε ἢ  
καρναντίνα ἔγινε μετὰ βασιλικὸν φερμάνι καὶ πρέπει νὰ ἴξεύρωμεν τί ἰσά-  
τι (11) ἔδειξε καὶ πιάνει τὸν κάθε μῆγα καὶ ὁ ἄκρι τοῦδε διορισμένος  
ἐπιστάτης τῆς καρναντίνας πρέπει νὰ μᾶς παραδώσῃ λογαριασμὸν ἀπὸ  
τὴν πρώτην μαρτίου μέχρι σήμερον. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐλν καὶ δὲν κάμνε-  
τε ἰταάτι (12) εἰς τὸ ὑψηλὸν ντοβλέτι, δὲν θέλετε νὰ μᾶς γνωρίσετε  
βαλῆν ἐκ μέρους τῆς ὑψηλῆς ὀθωμανικῆς πόρτας, δὲν δέχεσθε αὐτόθι  
σοῦμπασὴν μας διὰ τὰ τέλη σας καὶ τὰ λοιπά, ὅμα ὅπου πληροφορη-  
θοῦμεν μετὰ πρῶτον θέλει ἀναφερθοῦμεν ἐπισήμως εἰς τὸ ὑψηλὸν ντο-  
βλέτι γράφοντες συγχρόνως καὶ τὸν συνάδελφόν μας Ὀσμῶν πασιᾶν  
πῶς πρέπει νὰ φερθῆ εἰς λαὸν ἀχάριστον καὶ ἀγνώμονα καὶ ἢ ἁμαρτία  
εἰς τὸν λαμὸν σας. Ἐν τασούτῳ στέλλομεν ἐκ νέου αὐτόθι τὸν ἰδι-  
κὸν μας Ἄλῃ ἀγῶν διορισμένον σοῦμπασην τῆς νήσου σας, ὅστις εἶνε  
προσταγμένος νὰ καθίσῃ εἰς τὸ Γιουπροῦκι καὶ νὰ διοικῆ μετὰ τὴν γνώ-  
μην τῶν γερόντων σας καὶ σᾶς προστάζομεν νὰ δείξητε τὴν πρέπου-  
σαν ὑπακοήν καὶ εὐπειθειαν.

Οὕτω ποιήσατε ἐξ ἅπαντος ὡς γράφοντες ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν καὶ μὴ ἄλλως· ἐξ ἀποφάσεως.

Ἐν Ῥόδῳ τῇ 20 Μαΐου 1836

Ἄπο τὸ διβάνι».

Σημειώσεις τοῦ ἐγγράφου.

- (1) Γιομπρούκι ἢ Γιομπρούκι—τελωνεῖον.
- (2) Ἰλιτζάμι, ἢ δεκάτη.
- (3) ἀληγοτίζω, κριτῶ, δέχομαι.
- (4) Νοφούς τεφτέρι βιβλίον, ἀπογραφῆς, ληξιαρχικὰ βιβλία.
- (5) Μποχτζῶς, μπόγος, κόμπος, δέμα.
- (6) Ἰσλιάμιδες, πιστοὶ ὀθωμανοὶ τὸ θρήσκευμα.
- (7) Τερπίχι, διαταγὴ ἀπαγορευτικὴ.
- (8) Σοχπέτι, ζουβέντα, λόγος, ἀναφορὰ προφορικὴ.
- (9) Κατηλίχι, ἐξουσία, κορίσις ἢ τοῦ Καδῆ.
- (10) Ἀπαρτενεύει, ἀνήκει (apartenir).
- (11) Ἰράτι, εἰσόδημα.
- (12) Ἰταάτι, εὐπείθεια, ὕπακοή.

Τὰς ἐξηγητικὰς τῶν λέξεων τούτων, ὡς καὶ πασῶν τῶν ἐν τοῖς ἐπομένοις ἐγγράφοις, ὀφείλω εἰς τὴν εὐγενῆ προθυμίαν τῶν κ. κ. Νικολ. Παπαθανασίου διδασκάλου καὶ Ἀναστ. Φιλαλήθους φαρμακοποιοῦ.

Ἐκ τοῦ ἀπειλητικοῦ τούτου ἐγγράφου τοῦ Δηλαβέρ πασᾶ καταλαμβάνομεν ὅτι κατὰ τὸ διάμεσον διάστημα τοῦ χρόνου ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Μπουγιουρδίου τοῦ γεκομμένου φόρου μέχρι τοῦ Μαΐου ἀντηλλάγησαν ἐγγράφα διὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ σούπαση Ἀλῆ ἀγᾶ ὑπὸ τῶν Καστελλορίζιων καὶ ὅτι ἀπαγορεύθη εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου ταύτης καὶ τὸ νὰ προσφέρωσι τὴν λέξιν μαχτοῦ, τὴν ὁποίαν αὐτὸς αὐτός ὁ Δηλαβέρ πασᾶς γράφει ἐν τῷ μπουγιουρδίῳ του.

Ὅτι τὸ τελωνεῖον καὶ ἡ δεκάτη εἶχε δοθῆ εἰς τὴν Κοινότητα καὶ ὅτι ἡ Νομαρχία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐζήτησε νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰ τοῦ τελωνεῖου καὶ τῆς διοικήσεως.

Ὁ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ ἀναφερόμενος Ὅσμαν πασᾶς θὰ ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ἢ τῶν Ναυτικῶν, πρὸς τὸν ὁποῖον θὰ ἔγραφε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀπειθεῖς καὶ ἀγνώμονας Καστελλορίζιους.

Ἐν τῷ τέλει τοῦ ἐγγράφου ὁ Δηλαβέρ Πασᾶς προτρέπει τοὺς κατοίκους νὰ δεχθῶσι τὸν σούπαση Ἀλῆ ἀγᾶν, ὅστις κατὰ τὰ προνόμια θὰ διορίζει «μὲ τὴν γνώμην τῶν γερόντων».

Πλὴν λοιπὸν τοῦ γεκομμένου φόρου οἱ Καστελλορίζιοι, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῶν δώδεκα προνομιστικῶν νήσων, εἶχον καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ τελωνεῖου, τῆς δεκάτης καὶ τοῦ ὄγειονομείου. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων εἶχον καὶ τὸ προνόμιον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐλῶσα πάντων τῶν διαμειβομένων ἐγγράφων μεταξὺ Νομαρχίας καὶ πάσης ἐν γενεὴ τουρκικῆς ἀρχῆς καὶ τῶν Κοινοτήτων τῆς Δωδεκανήσου ἦτο ἡ Ἑλληνική, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων ἐγγράφων. Οὐ μόνον δὲ τὰ μεταξὺ τῶν Κοινοτήτων καὶ τῆς Νομαρχίας ἀποστελλόμενα ἐγράφεοντο Ἑλληνιστί, ἀλλὰ καὶ αἱ κλήσεις καὶ αἱ δικαστικαὶ ἀνακοινώσεις καὶ ἀποφάσεις καὶ πάντα γενικῶς τὰ ἐγγράφα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐγράφεοντο.

Καὶ τὰ μὲν Νομαρχιακὰ ἐγγράφα καὶ διατάγματα (Μπουγιουρδία) ἐγράφεοντο Ἑλληνιστί μέχρι τοῦ 1857. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους τούτου, καθ' ὃ «Καϊμακάμης καὶ Μάλ Μουδήρης τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἀρχιπελέγους» ἦτο ὁ Καλὴλ βέης, διοικητῆς δὲ ἐν Καστελλορίζῳ ὁ Ἀλῆ ἀγᾶς καὶ δήμαρχοι ὁ Ἀγαπητὸς Π. Χ. Εὐσταθίου, Χατζῆ Μιχαλάκης Σάββα καὶ Σάββας Χατζαναστάσης, ἐγράφεοντο εἰς ἑλληνικὴν ἄμα καὶ τουρκικὴν μέχρι τοῦ 1874, ὅποτε Νομάρχης μὲν ἐν Ῥόδῳ ἦτο ὁ Ἰσμαήλ Μασούκ, διοικητῆς δὲ ἐν Καστελλορίζῳ ὁ Μεχμέτ Ἐμὴν Βέης καὶ διοικητικοὶ πάρεδροι ὁ Ἀρχιμανδρίτης Βενιαμίν, ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος, Βασίλειος Γ. Πισσᾶς καὶ Μιχ. Κ. Ἀθερινός. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου τὰ ἐκ Ῥόδου ἀποστελλόμενα ἐγγράφα ἐγράφεοντο μόνον τουρκιστί καὶ ἐστρελλοντο ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν διοικητὴν, ὅστις δ' ὅμως ἐξηκολούθει γράφον πρὸς τὴν Δημογεροντίαν ἑλληνιστί. Καὶ τοῦ δικαστηρίου δὲ πᾶσαι αἱ πράξεις διεξήγοντο ἑλληνιστί, ἡ δὲ διοίκησις ἐμίσθου ἐπὶ τούτῳ ἐκ τῶν ἰδίων γραμματέα Ἑλληνα. Τοιοῦτοι γραμματεῖς εἶχον διορισθῆ πρῶτος ὁ Ἰωάννης Μαλαζὸς καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Ἀγαπητὸς Ἰ. Χαράμης, ἀμφότεροι Καστελλορίζιοι.

Βαθμηδὸν δ' ὅμως κατηργήθη καὶ τοῦτο καὶ οὕτως ἀπὸ τοῦ 1894 ἐπὶ διοικητοῦ τοῦ Καστελλορίζου τοῦ Γιουσούφ Ζιᾶ βέη πᾶν ἐγγράφον τοῦ τε διοικητικοῦ καὶ δικαστικοῦ συμβουλίου τῆς νήσου πρὸς τὴν δη-



μογεροντίαν καὶ πρὸς πᾶσαν ἄλλην ἀρχὴν ἢ πρὸς ἰδιώτας ἐγράφετο τουρκιστὶ καὶ μόνον αἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐκτιθέμεναι προκηρύξεις ἐγράφοντο ἑλληνιστὶ καὶ τουρκιστὶ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1900 μόνον τουρκιστὶ. Ἡ Δημογεροντία ἐγραφε πάντοτε ἑλληνιστὶ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ προνομίου τῆς γλώσσης. Οἱ δὲ Καστελλορίζιοι ἐπαγγελθόντες ἐκ τῆς διασπορᾶς ἐπεδόθησαν εὐθύς εἰς τὰ ἔργα των. Καὶ τὰς μὲν ἀδείας τῆς ναυπηγήσεως τῶν πλοίων καὶ τὰ πωλητήρια τῶν ἐκτὸς τῆς θαλάσσης εὐρισσομένων γηπέδων ἐλάμβανον ὡς καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκ Ῥόδου παρὰ τῶν νομαρχῶν, τὰ δὲ πωλητήρια τῶν ἐν τῇ ξηρᾷ οἰκοπέδων συνέτασσον μεταξύ των διὰ ματύρων καὶ ἐνίοτε ἐπικυροῦντες αὐτὰ διὰ τῆς σφραγίδος καὶ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ σούμπαση, ἦτοι τοῦ Γούρκου διοικητοῦ. Καταχωρίζω ἐν ταῦθα πωλητήριά τινα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετ' αὐτήν.

α') Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἔγγραφον 4.

«(Υπογραφή τοῦ Βαλῆ) Τ. Σ.

Ἐνδοξότατος καὶ ἐκλαμπρότατος καὶ πολυχρονεμένος Γιουσοῦρ μπέης, Βαλῆς τοῦ Σαντζακίου τῆς Ῥόδου, μουτεβελλῆ ἀγᾶς καὶ ναζιρη ἀγᾶς καὶ χαρατσῆ ἀγᾶς τῆς κραταιᾶς βασιλείας.

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον, στὸν σούμπαση Μεεμέτ ἀγᾶ καὶ στοὺς προεστοὺς, πρωτογέροντες, καραβοκυρούς, παπῆδες, γέροντας, μεγάλους καὶ μικρούς· σᾶς γράφω καὶ σᾶς προστάζω ἐξ ἀποφάσεως· θεωρῶντας τὸ ἐνδοξόν μου πιουρδίν, σᾶς λέγω ὅτι ἔδωσα ἕνα τόπον στὰ πᾶρια (1) τοῦ Χατζῆ Στάτη νὰ φτειάξῃ ἕνα σπίτι. Ὁ τόπος εἶνε στὰ πᾶρια κοντὰ κατὰ τὸν λεβάντη στής πέτρες ποῦ ἔνε ῥιζομέναις καὶ τὸν ἔδωσα τὸν τόπον αὐτὸν νὰ φτειάξῃ ἕνα σπίτι καὶ νὰ μὴν μπουρῆ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ κανένας ὡς τόπος ἐδικός του· ὁ τόπος εἶνε σαράντα πηθαμὲς νὰ γίνῃ σπίτι καὶ αὐλὴ καὶ ξεύρετέ το. — Ἔτσι νὰ κάμετε ὡς γράφω ἐξ ἀποφάσεως.

1818 Νοεμβρίου 2, Ῥόδος.

Ἔγγραφον 5.

« Τ. Σ.

Ἐνδοξότατος καὶ ἐκλαμπρότατος καὶ πολυχρονεμένος Γιουσοῦρ

(1) Στὰ ἄμπάρια, τοπωνυμία ἐν τῇ νήσῳ.

μπέης Βαλῆς τοῦ Σαντζακίου τῆς Ῥόδου· μουτεβελλῆ ἀγᾶς καὶ χαρατσῆ ἀγᾶς τῆς κραταιᾶς βασιλείας.

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον, στὸν σούμπαση Μεεμέτ ἀγᾶ νταῆ (1) καὶ στοὺς προεστοὺς, πρωτόγερον, καραβοκυρούς, γέροντας, μεγάλους καὶ μικρούς, ἄνδρες καὶ γυναῖκες· σᾶς γράφω καὶ σᾶς προστάζω ἐξ ἀποφάσεως· θεωρῶντας τὸν ἐνδοξόν μου πιουρδίν, σᾶς λέγω νὰ ξεύρετε ὅλοι σας πῶς ἔδωσα ἄδειαν τὸν Χατσῆ Μιχάλη Βασίλη, διὰ νὰ φτειάξῃ ἕνα σπίτι ὡς τὸ θέλει πλησίον τοῦ Χατζῆ Κωσταντῆ Τσοπάνη καὶ νὰ μὴν τὸν πειράξῃ κανένας.

Ἔτσι νὰ κάμετε ὡς γράφω ἐξ ἀποφάσεως.

1820 Ἰανουαρίου 12, Ῥόδος.

Ἔγγραφον 6.

«(Υπογραφή τοῦ Βαλῆ). Τ. Σ.

Ἐνδοξότατος καὶ ἐκλαμπρότατος καὶ πολυχρονεμένος Γιουσοῦρ μπέης, Βαλῆς τοῦ Σαντζακίου τῆς Ῥόδου, μουτεβελλῆ ἀγᾶς, ἀφρατὰρ ἀγᾶς καὶ χαρατσῆ ἀγᾶς τῆς κραταιᾶς βασιλείας.

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον, στὸν σούμπαση Μεεμέτ ἀγᾶ καὶ στοὺς προεστοὺς καὶ πρωτόγερον καὶ καραβοκυρούς, γέροντας μεγάλους καὶ μικρούς· σᾶς γράφω καὶ σᾶς προστάζω ἐξ ἀποφάσεως· θεωρῶντας τὸ ἐνδοξόν μου πιουρδίν, σᾶς λέγω νὰ ξεύρετε ὅλοι σας ὅτι ἔδωσα τὴν ἄδειαν τὸν Χατσῆ Στάτην μαραγζὸν διὰ νὰ κάμῃ ἦγουν νὰ κτίσῃ ἕνα σπίτι πηθαμὲς τριάτα, λέγω 30, καὶ γειτόνοι του εἶνε τὸ ἕνα μέρος τοῦ Χατζῆ Ἠλία καὶ ποῦ τὸ ἄλλο θάλασσα καὶ νὰ μὴν μπορῆ νὰ τὸν πειράξῃ κανένας κ' εἶνε μὲ τὴν ἄδειάν μας.

Ἔτσι νὰ κάμετε ὡς σᾶς ἐγράφω ἐξ ἀποφάσεως.

1821 Μαρτίου 23, Ῥόδος.

Ἔγγραφον 7.

« Τ. Σ.

Ἐνδοξότατος ἐκλαμπρότατος καὶ πολυχρονεμένος Γιουσοῦρ μπέης

(1) Νταῆς, θεῖος, παλληκαρᾶς.

Βαλῆς τοῦ σαντζακίου τῆς Ῥόδου, μουταβελλῆ ἀγᾶς, ἀρυσιατῆ ἀγᾶς καὶ χαρατσιῆ ἀγᾶς τῆς κραταιᾶς βασιλείας.

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον, στὸν σούμπασιν Μεεμέτ ἀγᾶν καὶ στοὺς προεστοὺς καὶ πρωτόγερον καὶ καραβουκυρέους καὶ γέροντας μεγάλους καὶ μικροὺς, σᾶς γράφω καὶ σᾶς προστάζω ἐξ ἀποφάσεως· θεωροῦντας τὸ ἐνδοξόν μου πουγιουρδί, σᾶς λέγω νὰ ξεῦρετε ὅλοι σας ὅτι ἔδωσα τὴν ἄδεια τὸν Χατζῆ Γεώργιν Τριανταφύλλου διὰ νὰ κτίσῃ ἕνα σπήτι πιθαμὲς 30 κάτω παρὰ τοῦ Παπᾶ Γληγόρη τῆςπέλι μέσ' στήν θάλασσαν καὶ νὰ μὴν ἐμπορῆ νὰ τὸν πειράξῃ κανένας.

Ἔτσι νὰ κόμειτε ὅπως γράφω ἐξ ἀποφάσεως.

1821 Μαρτίου 26, Ῥόδος.»

(Τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶνε νοθευμένον, διότι ἀντὶ τοῦ ἕνα σπήτι ἐγράφη δι' ἄλλης μελόνης ἐντὸς σπήτια καὶ τὰς 30 πιθαμὰς τὰς ἔσμαν 300).

Ἄδεια ναυπηγήσεως πλοίου πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἔγγραφον 8.

« Ὑπογραφή τοῦ Βαλῆ). Ἦ. Σ.

Ὁ ἐνδοξότατος καὶ ἐκλαμπρότατος καὶ πολυχρονημένος Γιουσοῦφ βέης Βαλῆς τοῦ σαντζακίου τῆς Ῥόδου, μουταβελλῆ ἀγᾶς καὶ ναζῆρ ἀγᾶς καὶ χαρατσιῆ ἀγᾶς τῆς κραταιᾶς βασιλείας.

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον στὸν σούμπασιν Μεεμέτ Ἀγᾶ καὶ στοὺς προεστοὺς, πρωτόγερον, γέροντας, καραβουκυρέους μεγάλους καὶ μικροὺς· σᾶς γράφω καὶ σᾶς προστάζω ἐξ ἀποφάσεως· θεωροῦντας τὸ ἐνδοξόν μου πουρδίν, σᾶς λέγω νὰ ξεῦρετε ὅλοι σας, ὅτι ἔδωσα τὴν ἄδειαν τὸν χατσιῆ Στάη Παπᾶ Νικόλα, διὰ νὰ φτειάξῃ ἕνα καράβι στὸν τόπον σας πηχῶν δέκα ὀκτώ λέγω 18 καὶ νὰ τὸν ἀρήσετε, νὰ μὴν τὸν πειράξῃ κανένας, νὰ τὸ φτειάξῃ, νὰ τὸ ῥύψῃ στήν θάλασσαν μὲ χωρὶς φόβον.

Ἔτσι νὰ κόμειτε ὡς σᾶς ἐγράφω ἐξ ἀποφάσεως.

1820 Μαρτίου 15, Ῥόδος.»

β) Πωλητήρια οἰκοπέδων καὶ ἄδεια οἰκοδομῆς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Ἔγγραφον 9.

« Ὑπογραφή τοῦ Μουτασερίφη. Ἦ. Σ.

Ὁ ἐψηλότατος αὐθέντης Μεεμέτ Σουκιοῦρ μπέης μουτασερίφης τοῦ σαντζακίου τῆς Ῥόδου.

Εἰς τὸ Καστελλόριζον, εἰς τὸν Μουσταφᾶ ἀγᾶν καὶ Χατζῆ Γεώργιν καὶ Χατζῆ Στάη καὶ Χατζῆ Θεοδόσι Πεγλόγλου καὶ Γαβριήλ ὀγλοῦν καὶ λοιποὺς ῥαγιαδες μικροὺς καὶ μεγάλους, βλέποντας τὸ ἐνδοξόν καὶ φοβερόν μου πουγιουρδί, σᾶς προστάζω· ὁ τόπος ὅπου εἶνε ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ παράθυρα τῆς Βαίττενας ὀνομαζόμενος τῆς Διμηνοῦς, ἴσα μὲ τῆς Συρναῖας, τὸν ἔδωσε ὁ γέρο Γάττης τὸν υἱόν του Χατζῆ Δημήτρη, διὰ νὰ κτίσῃ σπήτι, λοιπὸν νὰ μὴν τύχῃ τινὰς νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ὡσάν ὅπου εἶνε πράγμα ἐδικόν του· ἔτσι σᾶς προστάζω νὰ κόμειτε χωρὶς καμμίαν πρόφασιν, ἐξ ἀποφάσεως.

1830, Δεκεμβρίου 18.»

Ἔγγραφον 10.

« Ὑπογρ. Μουτασερίφη. Ἦ. Σ. (Ἡμερομηνία τουρκιστί.)

Ὁ ἐνδοξότατος, ἐκλαμπρότατος καὶ πολυχρονημένος αὐθέντης Χασάν μπέης, μουτασερίφης τοῦ σαντζακίου τῆς Ῥόδου, μουταβελλῆ ἀγᾶς τοῦ βασιλικοῦ Ἰμαρετίου καὶ μέγας ναζῆρ ἀγᾶς τῆς κραταιᾶς βασιλείας.

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον εἰς τὸν ἐδικόν μας Μεεμέτ ἀγᾶν, εἰς ὅλους τοὺς προεστῶτας καὶ λοιποὺς ἐγκατοίκους ῥαγιαδες μικροὺς καὶ μεγάλους, μὲ τὸ παρόν μας πουγιουρουλτί δίδομεν τὴν ἄδειαν τὸν Δημήτρη Χ' Ἀντωνῆ διὰ νὰ κτίσῃ, ὅποταν θέλῃ, ἕνα σπήτι εἰς τὸν τόπον ὅπου εὐρίσκεται πλησίον τῆς θαλάσσης, κάτω ἀπὸ τὸ σπήτι τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας, πλησίον τοῦ ὀσπητίου Ἰζοπάνη, ὁ ὁποῖος αὐτὸς τόπος εὐρίσκεται ἤδη εἰς τὴν ἐξουσίαν του ὡς ἴδιόν του ἀναπόσπαστον κτήμα, ὑπ' οὐδενὸς μὴ ἐνοχλούμενος, δι' ὃ καὶ σᾶς παραγγέλλομεν ὅπου νὰ μὴ τὸν πειράξῃ τινὰς ἢ τοῦρκος ἢ ῥαγιαῖς, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἶνε οἰκοκύρις, νὰ τὸν κάμῃ αὐτὸν τὸν τόπον ὅ,τι θέλει.

1831: Ἰουλίου 26. Κονάκι.»

Ἔγγραφον 11.

« Ἦ. Σ.

Ἡμεῖς Χαλίλ Ῥηφᾶτ Καπετᾶν πασσαῖς. Πρὸς τὸν Σούμπασιν καὶ πρὸς τοὺς δημογέροντας τῆς νήσου Καστελλορίζου γνωστοποιούμεν

ἡμᾶς ὅτι ἐπουλήσαμεν εἰς τὸν ζύριον Χ'' Μεγάλην Πεγελῆν δύο οἰκόπεδα κείμενα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης ἀπὸ τὸν λατουμῶν τῆς Ἀλωφῆς τοῦ ἀμπελιοῦ ἐκτεινόμενον κατὰ τὸ Νιγυρτάκι πῆχεις μῆκος πενήτηκοντα καὶ πλάτος τριάκοντα γὰ κτίσι ἀνενοχλήτως· οὕτω ποιήσατε ἐξ ἀποφάσεως.

Μαρμαρίτση, Ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς Ναυαρχίδος Μαχμουδιέ.

1832 — 21 — Αὐγούστου. Εἰς Καστελλόριζον.»

Ἐγγραφοῦ 12.

« (Υπογρ. Μουτασερίφη), Τ. Σ. (Ἡμερομηνία τουρκιστί).

Ἡμεῖς Καπουτζήπασης Χασᾶν Πέης μουτασερίφης τοῦ σαντζακίου τῆς Ῥόδου καὶ τὰ λοιπά.

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον εἰς τὸν σούπασην Μεῖμὲτ ἀγᾶν καὶ εἰς ὅλους τοὺς προεστῶτας· διὰ τοῦ παρόντος μου σᾶς εἰδοποιῶ, ὅτι ἐπουλήσαμεν τὸν μισὸν πύργον, τὸν Δημήτρι Χ'' Ἀντωνᾶ κατὰ τὸν τεσχερέν, ὅπου τὸν ἔδωσαν ὁ ἔδικός μας Ζεϊνέλ ἀγᾶς ὡς διαλαμβάνει, καὶ τινὲς γὰ μὴν ἐναντιωθῆ εἰς αὐτόν.

1833. Νοεμβρίου 9. Κονάκι.»

Ὁ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ μνημονευόμενος τεσχερέν τοῦ Ζεϊνέλ ἀγᾶ ἔχει ὡς ἐξῆς·

Ἐγγραφοῦ 13.

« Διὰ προσταγῆς τοῦ ἐνδοξοτάτου ἀθηνῶς μου Χασᾶν μπέη, ἐγὼ ὁ Ζεϊνέλαγας δίδω τὸν πύργον τὸν μισὸν τὸν Δημήτριον Χ'' Ἀντωνᾶ, διὰ γὰ κτίσουν ὁσπίτια καὶ εἰς τὰ ἐξῆς εἶνε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ὡς ἰδιῶν των πράγμα καὶ δι' ἀσφάλειαν ἔδωσα τὸ παρὸν εἰς χεῖράς των καὶ εἰς ἔνδειξιν.

Τῆ 7 Σεπτεμβρίου, Καστελλόριζον. 1833

Τ. Σ. Ζεϊνέλαγας βεβαιοῶ.»

Ἐγγραφοῦ 14.

« Τ. Σ.

Ἡμεῖς Καπουτζήπασης Χασᾶν μπέης Μουτασερίφης τοῦ σαντζακίου τῆς Ῥόδου, Μουταβελῆ ἀγᾶς τοῦ βασιλικοῦ Ἰμαρετίου, Χαριτσῆ ἀγᾶς καὶ μέγας Ναζήρ ἀγᾶς τῆς κραταιᾶς βασιλείας.

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον, εἰς τὸν ἡμέτερον σούπασην Σολεϊμᾶν ἀγᾶ καὶ τὸν Ἀθερινόζογλου, Κομιανόζογλου καὶ εἰς ὅλους τοὺς λοιποὺς προεστῶτας.

Διὰ τοῦ παρόντος μας Σᾶς εἰδοποιῶμεν ὅτι τοὺς τρεῖς ὁσπιτοτόπους ὅπου εὑρίσκονται αὐτοῦ ἔμπροσθεν εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον πηγαδιοῦ, ἀντιπρὸ τοῦ Ἀντιφέλλου, πλησίον τοῦ Χ'' Κυριάκου Καλαϊτζί, τοὺς ἐπουλήσαμεν τὸν Ἐρμανοῦλ Ι. Κισσήμιον διδάσκαλον καὶ ἐλάβομεν τὸ δίκαιόν μας σῶρον· ὅθεν μένοσαν οἱ εἰρημένοι τρεῖς ὁσπιτοτόποι εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ δεσποτείαν του ὡς καλῶς πωληθέντες καὶ καλῶς ἀγορασθέντες. Διὸ καὶ σᾶς προσταξομένην ὅπου γὰ μὴν ἐναντιωθῆ τινὰς εἰς αὐτόν ἐξ ἀποφάσεως.

1834, Ὀκτωβρίου 8. Κονάκι.»

Ἐγγραφοῦ 15.

« Τ. Σ.

Ὁ ἀρχηγότατος ἀθηνῶν Χ'' Ἀλῆ πασᾶς Μουχαφούζης τῆς Ῥόδου καὶ τῶν Σποράδων νήσων.

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον, πρὸς τοὺς Δημογέροντας καὶ συμβούλους τῆς αὐτῆς νήσου καὶ πρὸς ὅλους τοὺς βαγιάδες μικροὺς καὶ μεγάλους· διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὑψηλοῦ ὀφισμοῦ σᾶς προσταξομένην ὅτι κατὰ τὸ μέρος τοῦ καρενέ Χ'' Νικολίου Κομιανόζογλου εἰς τοῦ ντουβαρίου τὸ καντούνι τοῦ Σταμάτη Γαυλάρη τοῦ ὀσπητίου τὸ καντούνι καὶ ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ Χ'' Ἀθερينوῦ καὶ Μιχαήλ Σαμάττατση, τὰ ὅποια μὲν εἶνε πηλαῖον τῆς μπεϊλίδικης σκάλας, γὰ μὴ τοιμήσῃ τινὰς διὰ γὰ ζητήσῃ γὰ κτίσι καρενεῖον ἢ μαγαζεῖον, ἢ ἄλλην καμμίαν κατασκευὴν γὰ κτίσι διὰ γὰ μὴ γίνεται ἔμπόδιον εἰς τὰ ἐλλειψομένη πλοῖα, καὶ ἂν ἤθελέ τις ἀνθαιρέτως γὰ βιάσῃ γέρον καὶ γάσῃ γὰ κτίσι, ἀμέσως γὰ τοῦ τὰ κρημνίζετε καὶ ὅπου θέλει ἂς ὑπάγῃ γὰ κινήσῃ ἀγωγὴν. Οὕτω ποιήσατε ἐξ ἀποφάσεως.

1840. Σεπτεμβρίου 13. Ἀπὸ τὸ Διβάνι.»

Ἔγγραφο 16.

« Τ. Σ.

Ἐνδοξότατος Καϊμακάκης Ῥόδου, Σποράδων νήσων κ.λ.π.

Ἄξιμῃ μπέης.

Ἐπειδὴ μᾶς ἐζήτησαν ἄδειαν οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Καστελλορίζου διὰ νὰ τοὺς δοθῆ τύπος διὰ νὰ κτίσουν ὀσπήτια, διότι στενοχωροῦνται καὶ ἔχουν ἀνάγκη, διὰ τοῦτο κατὰ τὴν βασιλικὴν διαταγὴν δίδεται παρ' ἡμῶν ἡ ἄδεια πρὸς τὸν Σάββαν Φυτὸν διὰ ἕνα ὀσπητόταπον μᾶκρος πῆχεις 12 καὶ πλάτος πῆχ. 10 ἐντὸς τῆς θαλάσσης, εἰς τὰ πηγὰδια, κάτω ἀπὸ τὰ καρούθουρα τοῦ πενθεροῦ του, χωρὶς νὰ τὸν ἐνοχλήσῃ κανεὶς.

Τὴν 18 Μαΐου 1847, ἀπὸ τὸ Λιβάνι τῆς Ῥόδου.»

Ἄδεια ναυπηγήσεως πλοίων μετὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Ἔγγραφο 17.

« Τ. Τ.

Ἐψηλότατος ἀθλότης Δηλαβέρ πιασιᾶς Μέντεσε, Σαντζακίου

Ῥόδου καὶ τῶν Σποράδων νήσων.

Εἰς τὸ Καστελλόριζον, εἰς τὸν ἰδικόν μας τὸν Ὁμὲρ ἀγᾶ καὶ εἰς τοὺς Δημογέροντας καὶ προεστώτας καὶ κατοίκους Ῥούμαϊους διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὀψηλοῦ ὀρισμοῦ σᾶς εἰδοποιούμεν ὅτι ἐδώσαμεν ἄδειαν τοῦ Μιχαλάκη τοῦ Μπάριμα Σάββα διὰ νὰ φτειάξῃ αὐτοῦ εἰς τὸ Καστελλόριζον ἕνα καράβι πηχῶν δέκα ἐγγεᾶ καὶ νὰ μὴν ἔχῃ ἀπὸ τινα παρὰ μισρὸν ἐμπόδιον, ὡς ἁγιάς τῆς κραταιᾶς ἡμῶν βασιλείας.

Ὅστος εἶνε ὀψηλὸς ἡμῶν ὀρισμὸς ἐξ ἀποφάσεως.

1836, Δεκεμβρίου 18 ἀπὸ τὸ Λιβάνι.»

Ἔγγραφο 18.

Ἐ Τ. Σ. Ἐνδοξότατος Μουχασίλης τῆς Ῥόδου Σακαὶρ ἐφένδης.

Εἰς νήσον Καστελλόριζον, εἰς τοὺς προεστούς, καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἁγιάδες κατοίκους τοῦ αὐτοῦ νησίου, σᾶς γίνεται γνωστὸν ὅτι εὐρισχομένη εἰς τὴν ὀποταγὴν τῆς Ῥόδου ἢ νήσου Καστελλόριζον καὶ με-

τὸ νὰ εἶνε νήσος πατρόδης καὶ δὲν ἔχει γῆν νὰ δουλεύεται, διὰ τοῦτο ὄλοι οἱ κάτοικοι ἐγλιστᾶμιδες καὶ ἁγιάδες εἶνε βιασμένοι νὰ δουλεύουν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ ἐβγάλλουν τὰ ἔξοδα τῆς ζωτροφίας των καὶ νὰ πληρώνουν τὸ δόσιμόν τους καὶ τὸ χωράτι τους, τοῦτου ἔνεκεν ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς ὁ Χατζῆ Ἰωάννης Χατζῆ Μάρκου Καστελλοριζιώτης, ἐφρανέρωσε τὴν κατὰστασίοντου ὅτι διὰ τὴν ὀφέλειάν του χρειάζεται ἕνα πλοῖον δεκατριῶν πηχῶν Ἰμπρίκη, νὰ τὸ ναυπηγήσῃ εἰς τὸ εἰρημένον νησίον τοῦ Καστελλορίζου, πραγματευτάδικον καὶ οὕτω πληροφορηθέντες ὅτι εἶνε ἁγιάς βασιλικός, τοῦ ἐδώσαμεν τὴν ἄδειαν νὰ τὸ ναυπηγήσῃ καὶ νὰ τὸ ταξειδεύῃ με σημαίαν ἁγιάδικην με ναύτας ἐντοπίους Καστελλοριζιώτας καὶ με ὀπόσχεσιν νὰ μὴν τὸ πωλήσῃ εἰς σούδιτον (1) ποτέ, μόνον νὰ τὸ ἔχῃ καὶ νὰ τὸ δουλεύῃ πρὸς ὀφέλειάν του καὶ χρειᾶς τυχοῦσης νὰ δουλεύῃ καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν ὀπηρεσίαν.

Λαβόντες ὅθεν ἐγγύησιν ἀπὸ τοὺς προεστώτας τοῦ αὐτοῦ νησίου, ἐδώσαμεν τὴν ἄδειαν εἰς τὸν εἰρημένον Χατζῆ Ἰωάννην Χατζῆ Μάρκου νὰ ναυπηγήσῃ εἰς τὸ Καστελλόριζον δεκατριῶν πηχῶν ἕνα Ἰμπρίκι, ὡς ἰδικόν του κτήμα, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἐνοχίαν ἄλλος κανένας. Διὸ καὶ τοῦ δίδεται τὸ παρὸν μας ἐσφραγισμένον, διὰ νὰ μὴν ἔχῃ εἰς τὸ ἔξῃς κανένα ἐμπόδιον.

Ῥόδος, 1841, ὀκτωβρίου 28.»

Ἔγγραφο 19.

« Τ. Σ.

Ἐνδοξότατος Καϊμακάκης Ῥόδου, Σποράδων νήσων κ.λ.π.

Ἄξιμῃ μπέης.

Εἰς τὴν νήσον Καστελλόριζον πρὸς τὸν ἡμέτερον Σούμπασην, πρὸς τὸν ἐπίτροπόν μας καὶ πρὸς τοὺς Δημάρχους διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὀψηλοῦ ὀρισμοῦ σᾶς γνωστοποιούμεν ὅτι δίδεται παρ' ἡμῶν ἡ ἄδεια πρὸς τὸν Χ' Γιάννην Ἄννας, διὰ νὰ ναυπηγήσῃ ἕνα καράβι τῆς δυνάμεός του, με τὸ ὀποῖον νὰ ζῆ τὴν οἰκογένειάν του, χωρὶς ὀμως νὰ ὀψόσῃ εἰς αὐτὸ ξένης δυνάμεων σημαίαν, ἀλλ' οὔτε νὰ τὸ πωλήσῃ

(1) Σούδιτος (suldito), ὀπήκοος, ἐνταῦθα βεβαίως ἐγγοεὶ ὀπήκοον ξένης δυνάμεως.

εἰς ξένης δυνάμεως ὀπλήζον. Ἐξ ἐναντίας θέλει πληρῶνει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον γρόσια 25000. Οὕτω ποιήσατε ἐξ ἀποφάσεως.

Τὴν 18 Μαΐου 1847, ἀπὸ τὸ Διβάνι τῆς Ῥόδου.

Σημειώσεις ἐπὶ τῶν ἐγγράφων, τὰ ἅποια καταχωρίζω μὲ διορθωμένα τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα.

Μουταβελή ἀγῶς, ὁ ἀρχιεπιστάτης βασιλικῆς, ἦτοι ἀναφερόμετος ἢ ἀγαθοεργοῦ καὶ ἀποφάσεως.

Ναζίρ ἀγῶς, ὁ ἀρχιεργατὸς (προϊδρυπουργός)

Χαροτσὴ ἀγῶς, ἀρχιεπιστάτης τῶν κεφαλικῶν φόρων.

Ἀφρατὰ ἀγῶς, μυστιζοσήμενος, ἢ ὁ μετὰ τὴν τριπέζαν εὐχόμενος εἰς τὸν Σουλτᾶνον ὀφείων.

Ἰμαρέτ, βασιλικὸν ἀξίωμα.

Καπουτσήμασης, ἀρχιεργατὸς τῶν ἀνακτόρων· βασιλικὸς ἀπονεμόμενος εἰς ἀπαιδεύτους ἢ εἰς ἀρχηγούς ἀτάκτων στρατιωτικῶν σοφίτων, ἀξιωματικοὺς τῶν ἀνακτόρων.

Μουχαφούζης· ὁ ἀρχιεργατὸς, στρατιωτικὸς διοικητής.

Διβάνι, τὸ ἀνώτατον συμβούλιον.

Μουχασίλης, ὁ εἰσπράτων. Οὕτως ἐκαλοῦντο τὸ πάλαι διοικητικοὶ ὑπάλληλοι εἰσπράττοντες τοὺς κυβερνητικοὺς φόρους καὶ ἐκπληροῦντες συγχρόνως καὶ ἀντιπροσώπου νομάρχου, ἦτοι μουτασαρίφη.

Μέντεςε. Οὕτω καλεῖται σήμερον ἡ ἐπαρχία Μούγλων τοῦ νομοῦ Ἀϊδινίου· φαίνεται λοιπὸν ὅτι εἰς τὴν νομαρχίαν τῆς Ῥόδου συμπριλαμβάνετο τότε καὶ ἡ ἐπαρχία τῶν Μούγλων.

Ἐκ τῶν προεκτεθέντων τούτων ἐπισήμων ἐγγράφων ἐξάγομεν τὰς ἐξῆς ἱστορικὰς εἰδήσεις διὰ τὸ Καστελλορίζον.

α') Ὅτι πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τοῦ 1818 μέχρι τοῦ 1821 νομάρχης μὲν ἦτο ὁ Γιουσοῦφ μπέης, σούπασης δέ, ἦτοι διοικητῆς ἐν Καστελλορίζῳ ὁ Μεμετ ἀγῶς.

β') Ὅτι κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως τὸν νομάρχην Γιουσοῦφ μπέην διεδέχθη ὁ Σουζιοῦρ ἢ Σουζροῦ πασῶς, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψα ἐν τῷ προηγουμένῳ μέρει τῆς ἱστορίας Καστελλορίζου κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

γ') Ὅτι κατὰ τὸ 1830 σούπασης ἐν Καστελλορίζῳ ἦτο ὁ Μουσταφᾶ ἀγῶς, τῷ δὲ 1831 μέχρι τοῦ 1834 ὁ Μεμετ ἀγῶς, ἐκτὸς ἂν ὁ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. ἐγγρ. θ ἀναφερόμενος Μουσταφᾶ ἀγῶς ἦτο ἰδιαιτερός ἀντιπρόσωπος τοῦ φοβεροῦ Σουζιοῦρ μπέη.

δ') Ὅτι κατὰ τὸ 1836 σούπασης ἦτο ὁ Ὁμέρ ἀγῶς, νομάρχης δὲ ὁ Δηλαβέρ πασῶς. Τῷ 1840 νομάρχης ἦτο ὁ Χατζῆ Ἀλῆ πασῶς, τῷ δὲ 1841 ὁ Σακκίρ ἐφέντης, τῷ δὲ 1847 ὁ Ἀζιμῆ μπέης, ὅστις πλὴν τοῦ σούπαση εἶχε καὶ ἰδιαιτερόν ἐπίτροπόν του ἐν Καστελλορίζῳ.

ε') Ὅτι ὁ νομάρχης Χασᾶν μπέης εἶχεν ἐν Καστελλορίζῳ ἀντιπρόσωπόν του ἰδιαιτερόν τὸν Ζεϊνέλ ἀγῶν.

ς') Ὅτι παλαιότερον ἐν Καστελλορίζῳ οἰκογένειαι τινες ἐκαλοῦντο μητροῦθεν, κατὰ τὴν τῶν ἀρχαίων Λυκίων συνήθειαν ὡς εἶνε ἢ τῆς Βαίττενας, τῆς Δημηνοῦς, τῆς Σμυρναῆς καὶ τῆς Ἄννας. Καὶ ἡ μὲν οἰκογένεια τῆς Δημηνοῦς ἐξέλιπεν ἤδη, αἱ δὲ λοιπαὶ τρεῖς ὑφίσταντα ἀκόμη.

ζ') Ὅτι τῶν μὲν οἰκοπέδων μέτρον πρὸ μὲν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἡ σπιθαμὴ, μετὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν ὁ πήχυς, τοῦ δὲ μήκους τῶν πλοίων μέτρον ἦτο πάντοτε ὁ πήχυς.

η') Ὅτι καὶ οἱ κατὰ καιροὺς ναύαρχοι, ὡς ὁ Χαλῆλ Γραφᾶτ πασῶς, ἐδικαιοῦντο γὰ πωλῶσιν οἰκόπεδα κείμενα ἐν τῇ θαλάσῃ.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

### Δολικησις.—Δικαστήρια.

Πρὸ τοῦ 1821 πλὴν τῆς διοικητικῆς καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν τῆς νήσου εἶχον οἱ κάτοικοι, προεδρεύοντος ἐν ταῖς δικαστικαῖς συνεδριάσεσι καὶ ἐπιπροσώπου τὰς ἀποφάσεις τοῦ Ἀρχιερέως, ὁσάκις ἐτύγχευε διατρέβων ἐν τῇ νήσῳ. Οἱ δήμαρχοι ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκυβέρνησαν τὴν μικρὰν κοινότητα καὶ ἐδίκαζον τὰς παρεπιπτούσας ὑποθέσεις τῶν πολιτῶν ἄνευ γραπτῶν νόμων ἢ νομοσχεδίων, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἄγραφα πάτρια ἤθη ἢ ἔθιμα καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας.

Εἰς τύπον διοικητοῦ ὑπῆρχεν, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις

ἐγγράφοις, Ὄθωμανός τις Σούμπιας ἢ Ζαμπίτης ἢ Ἄγῆς καλούμενος. Πλὴν τούτου ὑπῆρχον ἐν τῇ νήσῳ καὶ ὁ Χαρατσῆς, διὰ τὴν εἰσπραξίν τοῦ κεφαλινοῦ φόρου καὶ εἰς τσαούσης. Ἐὰν δέ τις τῶν κατοίκων ἐθεώρει ἑαυτὸν ἠδικοημένον ὑπὸ τῆς Δημορχίας, μετέβαινεν ὁ ἴδιος εἰς Ῥόδον ἢ ἔστελλεν ἀντιπρόσωπον ἢ δι' ἀναφορᾶς ἐκάλει ἐκεῖθεν εἰδικὸν ὑπ' ἄλλῳ Χριστιανὸν ἢ Ὄθωμανόν, ὅστις ἐκαλεῖτο Πουπασίρης ἢ Μουπασίρης. Ὁ τοιοῦτος ἀνεθεώρει τὴν δίκην μετὰ τῶν δημάρχων καὶ οἴτως ἡ Δημορχία ἐξέδιδε πάλιν τὴν τελεσίδικον ἀπόφασιν.

Μετὰ δὲ τὴν διοικητικὴν μεταρρυθμίσειν τοῦ 1869, περὶ ἧς θὰ ἐμιλήσομεν παρακατιόντες, διορίσθη παρὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἰς ἐπιστάτης τοῦ τελωνείου καὶ εἰς δικαστῆς μὲ τὸ δικαίωμα νὰ προδικάζῃ καὶ νὰ δικάζῃ πάσας τὰς ὑποθέσεις καὶ διαφορὰς τῶν κατοίκων, οἵτινες ἠδύναντο μετὰ τὴν ἐκδοσὶν τῆς ἀποφάσεως νὰ κάμωσιν ἔρεσιν εἰς Ῥόδον, ἀφοῦ πρῶτον ἠθέλον καταθέσει μετὰ ἐγγρητοῦ τὴν χρηματικὴν ποσότητα, διὰ τὴν ὁποίαν κατεδικάσθησαν.

Ἡ ὅλη διοίκησις συνέζευτο ἐκ δεκατεσσάρων ἀτόμων ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Καϊμαζάμη καὶ ἦτο διηρημένη εἰς τρία συμβούλια α') εἰς τὸ διοικητικὸν (Ἰνταρέ-μεζιλίς, β') εἰς τὸ δικαστικὸν (Χουκοῦκ-μεζιλίς) καὶ γ') εἰς τὸ δημορχικὸν (Πελετιέ-μεζιλίς), τοῦ ὁποίου πάντα τὰ καθήκοντα μέχρι σήμερον ἐξεπλήρου ἡ Δημογεροντία.

Εἰς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον παρευρίσζετο πάντοτε ὁ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος ἱερεὺς, τὰ δὲ μέλη ἦσαν λαϊκοὶ Χριστιανοί.

Τὸ τελευταῖον διοικητικὸν καθεστὸς εἶχεν ὡς ἑξῆς. Ἡ Δημογεροντία ἐκλεγομένη κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ συνέζευτο ἐκ πέντε μελῶν ἐργαζομένων ἀμισθί καὶ διετήρει δύο γραμματεῖς ἐμισθίου, ἐξετέλει δὲ πάσας τὰς υποχρεώσεις τῆς Δημορχίας καὶ τοῦ Εἰρηνοδικείου, ἐπέβλεπεν ἐπὶ τῆς ὑφισταμένης καὶ ἀδοποιίας καὶ ἐπὶ πάντων τῶν δημοσίων ἔργων καὶ ὑποθέσεων τῆς νήσου, διόρει καὶ συνετήρει τὰ σχολεῖα καὶ τὰς ἐκκλησίας, τὸ δημοτικὸν γραμματεῖον καὶ τὰς φιλανθρωπικὰς δωρεάς, ὄριζε τὰς τιμὰς τῶν πωλουμένων πραγμάτων, ἐπετήρει τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ τῶν πωλητῶν, τὸν φωτισμὸν τῆς πόλεως καὶ ταῦτα πάντα δι' ἰδιαιτέρων ἐπὶ τούτου κλητῆρων καὶ ὑπαλλήλων πληρωνομένων ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Κοινότητος.

Ὁ Καϊμαζάμης εἶχε τίτλον ὑποδιοικητοῦ καὶ ἦτο ἀντιπρόσωπος τῆς

Κυβερνήσεως, εἶχε δὲ ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τὴν ἀστυνομίαν καὶ χωροφυλακίαν, ἀποτελουμένην ἐξ ὀκτὼ χωροφυλάκων ὀθωμανῶν, ἐνὸς μουλαζίμη καὶ ἐνὸς τσαούση καὶ τούτων ὀθωμανῶν. Ἐλάμβανε καὶ ἐκοινοποίει εἰς τὴν Δημογεροντίαν τὰς διαταγὰς καὶ τὰς ἀποφάσεις τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐξετέλει τὰς ἀποφάσεις τοῦ διοικητικοῦ καὶ δικαστικοῦ συμβουλίου καὶ τῆς Δημογεροντίας.

Αἱ ἐκλογαὶ τῶν διοικητικῶν συμβούλων καὶ τῶν δικαστικῶν παρῆδρον ἰγίνοντο ὡς ἑξῆς. Κατὰ τὸν Φεβρουάριον μῆνα, μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν οἱ Δημογέροντες ὑπέβαλλον γραπτῶς εἰς τὸν διοικητὴν τινὰς τῶν προζήτων καὶ προὔχόντων κατ' ἐκλογὴν. Ἰῆτα συνήζοντο ἐν τῷ διοικητηρίῳ ὁ διοικητῆς, ὁ πρόεδρος τοῦ πρωτοδικείου, ὁ μαγμουντίρης, ὁ γραμματεὺς τῆς διοικήσεως καὶ ὁ ἐπίτροπος τοῦ Ἀρχιερέως, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ τοιούτου, οἵτινες ἐκ τοῦ ὑποβληθέντος καταλόγου τῶν υποψηφίων τῆς Δημογεροντίας ἐξέλεγον διὰ μὲν τὸ διοικητικὸν συμβούλιον ἑξ ὑποψηφίους, διὰ δὲ τὸ δικαστικὸν τρεῖς. Τοὺς οὕτω προτιμηθέντας ὑπέβαλλε πάλιν ὁ διοικητῆς εἰς τὴν Δημογεροντίαν, ἣτις ἀφαιροῦσα δύο μόνον ἀπὸ τούτων τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου καὶ ἓνα ἐκ τοῦ δικαστικοῦ ἐδήλου ἐπισήμως πρὸς τὸν διοικητὴν τοὺς ὑπ' αὐτῆς προτιμηθέντας, ὧν τὰ ὀνόματα ἀπέστελλεν ὁ διοικητῆς εἰς τὸ ἐν Ῥόδῳ νομαρχιακὸν συμβούλιον, ὅπερ ἐκλέγον δύο διὰ τὸ διοικητικὸν καὶ ἓνα δικαστὴν ἀπέστελλεν ἀρμοδίως τοὺς ἐπισήμους διορισμοὺς τούτων εἰς τὸν διοικητὴν. Ἡ διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας τῶν τοιούτων ἦτο διετής. Ἐὰν δὲ συνέβαινε νὰ παραιτηθῶσιν ἢ δι' ἄλλας αἰτίας νὰ παυθῶσι καὶ οἱ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος διορισθέντες διοικητικοὶ καὶ δικαστικοὶ σύμβουλοι, τότε τὰ, ὡς ἄνωτέρω εἴρηται, ὑποδεικνυόμενα πρὸς ἐκλογὴν πρόσωπα ἦσαν διπλάσια τὸν ἀριθμὸν.

Τὸ πρωτοδικεῖον, τοῦ ὁποίου ὁ πρόεδρος διορίζετο παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, εἶχεν ἰδιαιτέρον γραμματεῖα καὶ δικαστικὸν κλητῆρα. Παρατίθημι ἐνταῦθα δικαστικὰς ἀποφάσεις ἐκδοθείσας πρὸ τοῦ 1824 καὶ μετ' αὐτό.

Ἐγγραφον 20.

α°Ο Πισσιδεῖς (τὸ ὄνομα δυσανάγνωστον) ἐπιβεβαιοῖ.

Αἰεὶ τοῦ παρόντος ἡμῶν ἐπιβεβαιωτικοῦ καὶ ἐμμανύσου γραμματος δηλοποιοῦμεν ὅτι ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς ὁ Γεωργιάκης, υἱὸς τοῦ Ἰωάννη

Χατζῆ Ἀποστόλη,, ἐκίνησεν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Μανόλη χατζῆ Παλάση, ζητῶν τὸ ὀσπήτιον, τὸ ὁποῖον εἶχε τῷ τάξει εἰς καιρὸν ὅπου ἐστεφανώθη τὴν κόρην αὐτοῦ ὁ ῥηθὲς Γεωργιάκης βάζοντας καὶ διορίαν ἐνὸς χρόνου διάστημα. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ῥηθὲς Μανόλης εἰ μὲν καὶ δὲν φτειάσει τὸ ὀσπήτιον τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Γεωργιάκη ἕως τοῦ ἀγίου Δημητρίου μὲ ὄλα τὰ ἀναγκαῖα κατὰ τὴν συνθήθειαν τοῦ τόπου, νὰ ἔχη νὰ δίνῃ ὁ ῥηθὲς Μανόλης εἰς τὸν γαμβρὸν του καὶ τὰ δύο ὀσπήτια, τὸ ἓνα ὅπου εἶνε γραμμένο μέσα εἰς τὸ προικοσύμφωνον καὶ τὸ ἄλλο, ὁποῦ κἀθηται αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον ἐπὶ μαρτυρία τῶν παρευρεθέντων ἐντιμοτάτων κληρικῶν, τιμωτάτων προεστῶν καὶ καρβοκυραίων καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ ῥηθέντος Γεωργιάκη, υἱοῦ τοῦ Γιάννη χατζῆ Ἀποστόλη, ἀπογ. Μαρτίου α΄.

Μανόλης τοῦ Χατζῆ Παλάση ὑπόσχομαι.

Χ΄ Νικόλας λογοθέτης μάρτυς.

Κομνηνὸς ἔξαρχος μάρτυς.

Χ΄ Παρασκευᾶς Σίκη μάρτυς.

Ἀλέξανδρος ῥεγίσης μάρτυς.

Χ΄ Γεώργιος Χ΄ Σταμάτη μάρτυς.

Πιτζόνας μάρτυς.

... Παπᾶ Πέτρου μάρτυς.

Ἔγγραφον 21.

« Ὁ Πισσιδεῖας (ἢ αὐτὴ ὑπογραφή, οἷα καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ ἐγγράφῳ) ἐπιβεβαιοῖ.

Ἐνώπιον τῆς ἡμῶν ταπεινότητος καὶ τῶν παρευρεθέντων ἐντιμοτάτων κληρικῶν ὁ Γεωργιάκης υἱὸς τοῦ μακαρίτου Ἰωάννου παρασταθεὶς ἐκίνησεν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ἀνεμιοῦ του Ἰωάννου ζητῶν λογαριασμόν, μὲ τὸ νὰ γίνῃ, διὰ τὰ ὅσα ἄσπρα ἔλαβε καὶ χρέος (... ἐρθηαρμένου) Ἀποστόλη πατρὸς τοῦ Ἰωάννου, ὑπὲρ οὗ μετ' αὐτοῦ διαμαχόμενος ἐξήτει τὸ δίκαιόν του καὶ ταῦτο ἐπιμελῶς ἐξετάσαντες ἔγνωμεν ὅτι ὁ ῥηθὲς ἀνεμιός του Ἰωάννης εἶνε ὑποκείμενος εἰς χρέος ἑκατὸν ἐξήκοντα τριῶν γροσ. καὶ ἀπεφασίσθη νὰ τὰ πληρώσῃ εἰς τὸν θεῖόν του διὰ τὴν διαφορὰν καὶ παντὸς ζητήματος λόγου καρβίου· ἀλλ' ἐπειδὴ

μετὰ τῶν παρευρεθέντων ἐκρίναμεν εὐλογον οἶκτωρ καὶ εὐσπλαγχνία φερόμενοι διὰ τὴν ἀτελείαν (οὕτως) ἡλικίαν τοῦ Ἰωάννου καὶ ἀκυβερνησίαν, ὁμοθυμαδὸν ἐπαρακινήσαμεν τὸν Γεωργιάκην νὰ τοῦ χάρισῃ τὰ πενήκοντα γρ: καὶ νὰ λάβῃ μόνον τὰ ἑκατὸν δέκα γρ: καὶ εὐχαριστήθῃ εἰς τὴν παρακίνησιν ἡμῶν· δι' ὃ καὶ ὁ Ἰωάννης εἰς τὸ ἐξῆς ἔχει νὰ πληρώσῃ αὐτῷ τὰ ἑκατὸν δέκα γρόσια, διὰ νὰ εἶνε παρὰ τοῦ θείου του ἀνενόχλητος καὶ ἀκαταζήτητος, μὴ θέλοντας νὰ ἠξεύρῃ ἀπὸ τὸ τῆς Ἀραβίας χρέος ἢ ἀπὸ ἄλλο τι ἰντερέσιον τοῦ καρβίου ἐξ ἀρχῆς, ἀχρις οὗ ἰδίῳ στόματι ὁμολογῶν ὅτι χρεωστεῖ τὰ ῥηθέντα ἑκατὸν δέκα γρόσια ἐγχειρίζοντάς τα ἤδη τῷ θεῖῳ του ἢ ὁμολογίαν. Καὶ εἰς ἔνδειξιν οὖν τῆς τελείας αὐτῶν ἐξοφλήσεως καὶ τοιαύτης ὑποσέσεως τοῦ Ἰωάννου ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον γράμμα ἐνυπόγραφον ἐπὶ μαρτυρία τῶν ἐντιμοτάτων κληρικῶν καὶ καρβοκυραίων καὶ ἐδόθη τῷ διαληφθέντι Γεωργιάκῃ, ὅπως ἔξει τὸ κῦρος ἐν παντὶ κριτηρίῳ τῆς δικαιοσύνης. ἀπογ. Φεβρ. ιε΄. Κομνηνὸς ἐπίτροπος τοῦ ἀγίου Πισσιδεῖας μάρτυς.

Χατζῆ Θεοδόσης Πηγκλῆς μαρτυροῖ.

Μιχαγῆλος ῥεγίσι μάρτυς.

Χ΄ Στέφανος πρωτοδομέστικος μάρτυς.

Δούλος τ' Ἀντώνη ἀρχων τῶν ἐκκλησιῶν μάρτυς.

Χ΄ Σταυριανὸς παρών. >

Ἔγγραφον 22.

« Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος δηλοποιοῦμεν ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ νήσῳ Καστελλορίζῳ προεστῶτες καὶ γέροντες ὅτι ὁ Χατζῆ Ἀγαπητός, υἱὸς Χατζῆ Κυριακοῦ Πίτσηκα, ἐκίνησεν ἀγωγὴν κατὰ τῆς Μιχαλάκαινας εἰς τὸν Χασάν μπέην ἐφέντη μας καὶ τῆς ἔφερεν πουπασίρην διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς κόρης καὶ ἐρχόμενοι ἐπαρουσιάσθη ἔμπροσθεν τοῦ ἐνδοξοτάτου Ἀρίφ ἀγᾶ ζαμπίτη μας, παρόντων τῶν προεστῶτων καὶ τοῦ Μεεμὲτ τσαούση καὶ ἔλαβε τὸ δίκαιόν του καὶ δὲν ἔχει νὰ ζητῇ εἰς τὸ ἐξῆς ὁ ῥηθὲς Χατζῆ Ἀγαπητός παρὰ τῆς Μιχαλάκαινας οὔτε ὀβολόν, ἕως ἂν ὁποῦ ἔγιναν ἡμῶν ἰσκαὶ ἀμιζ νταβαντάν τουρκικώτερον εἰπεῖν. Ὅθεν ἐγινε τὸ παρὸν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τῆς Μιχαλάκαινας, ὅπως ἔξει τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχύν.

1812, Ἰουλίου 23.

Χ" Γαλητός υπόσχειται εἰς τὰ ἄνωθεν.

Χ" Θεοδόσης παρών.

Χ" Γεώργιος Μαλαξοῦ παρών.

Πρωτόγερος παρών.

Νικόλας Χατζῆ Πιτζόνη γραφίας παρών.<sup>2</sup>

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων μανθάνομεν πλὴν τοῦ τρόπου τῆς διαδικασίας καὶ τῶν ἀποφάσεων, ὅτι κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους συχνὰ διορίζοντο ὑπὸ τῶν Ἀρχιερέων ἐκκλησιαστικοὶ τιτλοῦχοι, ὅποιοι εἶνε: Χ" Νικόλαος Λογοθέτης, Κομνηνὸς Ἐξαρχος, Χ" Στέφανος πρωτοδομέστικος, Δούλος τ' Ἀντώνη ἄρχων τῶν Ἐκκλησιῶν.

Δεύτερον ὅτι οἱ Καστελλορίζιοι συνῆπτον ἐμπορικὰς σχέσεις ἐν Ἀραβίᾳ (Αἰγύπτῳ). Καὶ τέλος ὅτι κατὰ τὸ 1812 ὁ ζαμπίτης Καστελλορίζου ὠνομάζετο Ἀρῖφ ἁγῆς, Νομίωχης ἐν Ῥόδῳ ἦτο ὁ Χασάν μπέης καὶ τσαούσης ἐν Καστελλορίζῳ ἦτο ὁ Μερμέτ, ἕως ὃ μετὰ ταῦτα διορισθεὶς καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ζοηματίας Σούρπιαως, ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

*Αἱ πρῶται μετὰ τὴν ἐπανόστασιν εἰς Καστελλόριζον ἐκ τῆς διασπορᾶς ἐπιστρέφασαι οἰκογένεια. Ὁ Μητροπολίτης Πισιδείας Γεράσιμος ἐν Καστελλορίζῳ τῷ 1825.*

Εἶδομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Καστελλορίζου κατὰ τὴν ἐπανόστασιν τοῦ 1821 ὅτι ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπέστειλεν εἰς Ῥόδον τὸν φοβερὸν Σουρζιοῦρ πασᾶν, ἵνα καταπνίξῃ τὴν ἐπανόστασιν καὶ ὅτι οἱ Καστελλορίζιοι φοβούμενοι ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων ἐκ τῆς ἀλέαντι ἐγγύτατα κειμένης Ἀσιατικῆς παροῦσας ἐγκατέλειπον τὴν νήσον των καὶ ἀπῆλθον πρὸς ἀσφάλειαν τῶν οἰκογενειῶν των εἰς ἄλλας βορειότερας νήσους. Τίτῃς τούτων κατέφυγον εἰς Ῥόδον, ὁπόθεν τῇ προτροπῇ τοῦ Σουρζιοῦρ πασᾶ ἐπέστρεψαν ἀμέσως εἰς Καστελλόριζον εὐνοούμεναι ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς τουρζίζουσαι. Αἱ οἰκογένεια αὗται ἦσαν οἱ Καραζεπούνηδες, οἱ Παπαγεργόσηδες, ἡ τοῦ Γερμαῖου, οἱ Γαβριηλογλοῦδες, οἱ Κομιανοζογλοῦδες καὶ ἡ τοῦ Τράττογλου, μετ' ἃν ὁ φοβερὸς Σουρζιοῦρ πασᾶς εἶχε συνδέσει ἐμπορικὰς σχέσεις, ἔχον ἄλλους μὲν συνεταίρους εἰς πλοῖα, ἄλλους εἰς ἐμπόριον, ἄλλους εἰς ποιμένα καὶ

ἄλλους ὡς ὀφειλέτας ζοημάτων μὲ ὑπερόγκους τόκους. Πάντοτε δὲ οἱ ἀτυχεῖς οὔτοι ἔμενον χροῶσται πρὸς αὐτόν, ὡς θὰ ἴδομεν ἐν ἰδιαίτερω κεφαλαίῳ, ἐν ᾧ φαίνεται ὅτι οἱ κληρονόμοι ζητοῦσι μετὰ τὸν θάνατόν του τὴν χροῆν παρὰ τῶν ὀφειλετῶν του. Αἱ οἰκογένεια αὗται ἐπέστρεψαν λίαν ἐνωρὶς ἀπὸ τοῦ 1824, ὡς γίνεται φανερὸν ἐκ τῶν ἐξῆς ἐγγράφων τοῦ Σουρζιοῦρ πασᾶ.

Ἐγγραφον 23.

«Τ. Σ. Ὁ Ἰνδοξότιτος, ἐκλαμπρότατος καὶ πολυχρονεμένος αὐθέντης Μερμέτ Σουρζιοῦρ Μπέης, Μουτασερίφης τοῦ σαντζακίου τῆς Ῥόδου.

Εἰς τὸν Χατζῆ Νικόλα Παπᾶ Γρηγόρη καὶ εἰς τὸν καπιτάν Γεράσιμον βλέποντας τὸ ἔνδοξόν μου πουγιουρδὶν σᾶς προστάζω βλέπω ὅτι ἦλθετε εἰς τὸ Καστελλόριζο καὶ κἀθεσθε, ὡς φαίνεται διὰ τὰ ἐγγενεῖς εἰς καιρὸν ὅπου ἔπρεπεν εὐθὺς νὰ φορτώσετε ξύλα καὶ νὰ πάτε τώρα, ὅπου εἶναι ἀκόμη κωλοσύνες εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ νὰ βάλετε ἀλάτι νὰ ἔλθετε ἔδῳ καὶ ἐγὼ σᾶς βρίζω πολλὰ καλὰ ταξίδια. Εὐθὺς ὅπου λάβετε τὸ παρόν μου νὰ ἀκολουθήσετε καθὼς σᾶς προστάζω, νὰ ταυραντίσετε! εὐθὺς μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ νὰ πάτε καὶ νὰ ἔλθετε καλὸν κατευόδιον, νὰ ζητάξετε τὴν δουλειάν σας! νὰ μὴν ἀμελήσετε εἰς αὐτὰ τοῦ σᾶς γράφω καὶ εἶνε διὰ καλὸν σας, ὥστε νὰ κἀμετε ἔξ ἀποφάσεως. 1825, Ὀκτωβρ. 25».

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦλθεν εἰς Καστελλόριζον καὶ ὁ Μητροπολίτης Πισιδείας Γεράσιμος, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐξῆς ἐκκλησιαστικοῦ γραμματός.

Ἐγγραφον 24.

«Ἡ ταπεινότης ἡμῶν ἐγγράφη ἐν τῷ ἡμετέρῳ οἴκῳ τῆς ἀγίας ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης, κατὰ τὴν δοθεῖσαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐξουσίαν ὑπὸ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων εἰς τὸ χειροτονεῖν ὑποδιακόλους, διακόλους καὶ εἰς τὸ τοῦ πρεσβυτέρου εἰσάγειν ἀξίωμα, καὶ ταύτης τῆς χάριτος καὶ εἰς τὴν ἡμῶν ταπεινότητα διαλθούσης, χειροτόνησα πρεσβύτερον τὸν ἐν ἱερομονάχῳ κὺρ Γεράσιμον κατὰ τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ

1 ταυραντίζω, τουρκ.=δυναμῶνω, ἐπισπεύδω.



πνευματικοῦ αὐτοῦ πατρὸς, καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Δέδωκα δὲ αὐτῷ ἐξουσίαν ἱερουργεῖν ἀκωλύτως ἐν ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις. Ὅθεν καὶ εἰς τοῦτο γέγονε τὸ παρὸν συστατικὸν τῆς ἡμῶν ταπεινότητος καὶ ἐπεδόθη τῷ διαληφθέντι ἱερομονάχῳ κὺρ Γερασίμῳ εἰς ἀσφάλειαν αὐτοῦ. α ω κ ς. Μαρτίου 25

† ὁ Πισσιδεῖας Γεράσιμος.\*

Ἐγγραφοῦ 25.

«† Ἡ ταπεινότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος εὐεργετεῖ τῷ τιμῷ κατὰ πνεῦμα αὐτῆς ἀγαπητῷ Κὺρ Χατζῆ Νικολάῳ Μιχαῆλ τὸ ὀρφάνιον τοῦ Ταυλάριος διὸ γράφουσα ἀποφαίνεται καὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι παρακελεύεται, ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἴη καὶ ὀνομάζεται ταυλάριος τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίας νήσου Καστελλορίζου, ὡς τίμιος ἀνὴρ ὢν καὶ εὐλαβὴς εἰς τὰ θεῖα. Ὅφείλει δὲ ἔχειν τὴν προσήκουσαν τιμὴν καὶ καθεδρεῖαν κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ, τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος παρὰ πάντων καὶ καλεῖσθαι ταυλάριος, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς συνελεύσεσιν ἐνδημεῖν καὶ ἐφ' ὧν χρειὰ γένηται συνδιατεῖν τὰ πρὸς βελτίωσιν τῆς τυχοῦσης ὑποθέσεως μετὰ τῶν λοιπῶν κληρικῶν κατὰ τὴν διατίπωσιν τῶν θείων κανόνων καὶ νόμων προσέτι ἐπιχορηγοῦμεν αὐτῷ καὶ εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον εἰς τὸ δεξιὸν μέρος εἰς τὸ ἄνωθεν μέρος τοῦ θρόνου τὸ δευτέρου στασίδιον ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ. Εἰς δὲ τὴν περὶ τούτου δήλωσιν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον γράμμα καὶ ἐδόθη τῇ αὐτοῦ τιμότητι εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν. α ω κ ς: Μαρτίου: κη' Καστελλόριζον.

\*(Ὁ Πισσιδεῖας Γεράσιμος βεβαιοῖ.\*

Ἐγγραφοῦ 26.

«Τ. Σ. Ὁ ἐνδοξότατος, ἐκλαμπρότατος καὶ πολυχρονεμένος ἀθέντης Μεεμέτ Σουκιούρ Μπέης, Μουτασερίρης τοῦ σαντζακίου τῆς Ῥόδου.

Εἰς τὸ Καστελλόριζον, εἰς τὸν Χατζῆ Νικόλα Καραζιπουνόγλου βλέποντας τὸ ἐνδοξὸν καὶ φοβερόν μου πουγιουρδί, σὲ προστάζω. Ἐλαβα τὸ γράμμα σου καὶ εἶδα τὰ ὅσα γράφεις. Τὸ λοιπὸν ἔχεις τὴν ἄδειάν μου νὰ κάμνῃς εἰς τὴν δούλευσιν τοῦ Φουρτουναίου καθὼς σὲ διορίζει

καὶ δὲν θέλεις ἔχεις καμμίαν πείραξιν· ἔτσι νὰ κάμῃς καθὼς σὲ προστάζω ἐξ ἀποφάσεως.

1826 Αὐγούστου 31.»

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων μαθαίνομεν ὅτι ὁ Σουκιούρ πασᾶς ἦτο πολὺ δραστήριος εἰς τὰς ἐμπορικὰς του ἐπιχειρήσεις καὶ πολὺ αὐστηρὸς πρὸς τοὺς συνεταίρους του καὶ ὅτι πολλὰ φορτία ξυλείας καὶ ἄλλων εἰδῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐφρόντιζε νὰ εὐρίσκη διὰ τὰ πλοῖά του, τὰ ὅποια εἶχεν ἐν συνεταϊρισμῷ μετὰ Καστελλοριζίων ἢ εἶχε πλοιάρχους ἐν αὐτοῖς τοιοῦτους.

(Ὁ Φουρτουναῖος ὁ ἐν τῷ 26 ἐγγράφῳ ἀναφερόμενος ἦτο ἐκ τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Μπλιωτῶν, ἀποκατασταθεὶς, τεκνοποιήσας καὶ ἀποθανὼν ἐν Καστελλορίζῳ.

Βλέπομεν ἐπ ἴσοις ἐν τοῖς ἐγγράφοις τούτοις ὅτι τοὺς ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως εὐνοουμένους ἐτίμων καὶ οἱ κατὰ τοὺς δεινοὺς τούτους καιροὺς Μητροπολίται. (Ὁ ἐν τῷ 25 ἐγγρ. μνημονευόμενος Χατζῆ Νικόλαος Μιχαῆλ ἦτο ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Καραζεμπουνιδῶν. Ἐκ δὲ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τίτλου τοῦ ταυλαρίου προῆλθεν ἡ ὀνομασία τῆς οἰκογενείας τῶν Ταυλαριδῶν. Ταυλάρης—Ταυλάρης καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ἑτουρκικοῦ ταυλάρ=βουνά.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ἐγειρονομεῖον.

Εἶδομεν ἐν τῷ ἐγγράφῳ τοῦ Δηλαβέρ πασᾶ (ἀριθ.1) ὅτι τὸ ὑγειονομεῖον ἐχαρίσθη εἰς τοὺς Καστελλοριζίους, τὰς δὲ ἐξ αὐτοῦ εἰσπράξεις ἐκαρπούτο ἡ Κοινότης. Καὶ πρὸ μὲν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκδοθὲν ἐγγραφοῦν ὑγειονομικῆς πιστοποιήσεως ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον σχετικὸν δὲν εἶδον. Μετὰ δὲ τὴν ἰπανάστασιν τὰ Καστελλοριζιακὰ πλοῖα ἐταξείδευον μὲ σημαίαν Ἱεροσολυμιτικὴν, αἱ δὲ πιστοποιήσεις ἐγράφοντο ἐλληνικῶς καὶ ἀντὶ ὑπογραφῆς ὑγειονόμου ἐτίθετο ἡ σφραγὶς τοῦ ἁγίου Νικολάου, τοῦ προστάτου τῶν ναυτικῶν καὶ ἐλέγετο «σφραγὶς τοῦ ἁγίου Νικολάου», διότι ἐν αὐτῇ παρίστατο ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου τούτου ἐν προτομῇ. Τὴν πιστοποίησιν ταύτην ἐπεκέρωνε καὶ ὁ προξενικὸς πρῶτος τῆς Ἀγγλίας. Ὡς τοιοῦτος πρόξενος ἐν Καστελλορίζῳ ἦτο κατὰ

τὸ 1833 ὁ Φουρτουναῖος Βιλιώτης ἢ Μπιλιώτης ἀντιπροσωπεύων πλὴν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Τασκάνης καὶ τῆς Ῥωσσίας.

Ἱστοποιήσεις ὑγειονομικῆς.

Ἔγγραφον 27.

«Ἀναχωρεῖ ἐντεῦθεν μὲ ἐλευθέραν κοινονίαν ὁ πλοίαρχος Νῦ Γεώργιος Γιαννάδου, διοικητῆς τοῦ μαρτίγγου, ὀνομαζόμενον Κοινοστινίνα, μὲ σημαίαν τῆς Ἱεροσαλῆμης. Ἔχει ναύτας σὺν ἑαυτῷ δέκα, ἀριθμ. 10. Καὶ ὁ πραγματευτής του εἰς, ἀρ. 1. Τὸ φορτίον αὐτοῦ ὑπάγχει κερεστές. Ἡ πατρίς μας θεῖον ἔλκει χαίρει ἄκραν ὑγείαν παρακαλοῦντες λοιπὸν τὰς φιλικὰς δυνάμεις, νὰ μὴν ἐνοχλοῦσι τὴν διάπλευσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ μάλιστα νὰ παρέχουσι χρεῖας τυχοῦσης καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἀντίληψιν καὶ ἀξιημίωτον βοήθειαν. Εἰς πιστοποίησιν δίδεται αὐτῷ τὸ παρὸν ἐναρμόγιον μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Καστελλόριζον τῆ 24 Μαρτίου 1833

Οἱ τῆς νήσου Καστελλόριζου Δημογέροντες ὑποβεβαιοῦμεν.

Τ. Σ. »

Ὅπισθεν τῆς πιστοποιήσεως ταύτης εἶνε ἰταλιστὶ γεγραμμένη ἢ ἐπιχώριος τῆς σφραγίδος τοῦ ἁγίου Νικολάου ὑπὸ τοῦ ὑποπροξένου τῆς Ἀγγλίας ἔχουσα ἑλληνιστὶ ὡς ἐξῆς:

«Διαβεβαιοῦμεν ἡμεῖς Μ. Λαμί ἀντιπρόσωπος τοῦ ὑποπροξένου τῆς Α. Μ. τῆς Βρετανικῆς (οὗτος), ὅτι ἡ σφραγὶς τοῦ ἁγίου Νικολάου εἶνε τοῦ ναοῦ τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν καὶ ἐτέθη ὑπὸ τῶν προυζόντων ἐπὶ παρουσίᾳ ἡμῶν εἰς πίστωσιν.

Καστελλόριζον τῆ 6 Ἀπριλίου 1833.

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἐκλαμπροτάτου Κυβερνητικοῦ Ἑταλλίλου Φουρτ. Μπιλιώτη

κατὰ διαταγὴν

Μ. Λαμί ἀντιπρόσωπος καὶ γραμματεὺς. Ἐπετα ἐπεβιβάσθη ἐν αὐτῷ ἀκόμη εἰς ἐπιβάτης Ἑλλην καὶ οὗτος ἐγένοντο ἐν ὄλῳ δώδεκα, ἀρ. 12.

Τ. Σ. »

Ἐκθὺς δὲ κατὰ τὸ 1836, κατὰ τοὺς μῆνας τῆς ἐκδόσεως τοῦ μαχτοῦ, αἱ μικροφιλοτιμίαι δὲν ἔλειψαν μεταξὺ τῶν κατοίκων, οἵτινες φαίνεται θεσιθροῦντες διηρέθησαν εἰς δύο ἢ τρεῖς φατρίες καὶ οὕτως ἐκθὺς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπολαύσεως παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς αὐτονομικῆς διοικήσεως, ἠνάγκασαν τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐπέμβῃ

εἰς τὰ ἔσωτερικά των πράγματα, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω ἐν τῷ ἀπειλητικῷ ἐγγράφῳ (ἀρ. β) τοῦ Δηλαβέρ πασα.

Τῷ 1836 ἦτο διωρισμένος ὑγειονόμος ἐν Καστελλορίζῳ ὁ χατζῆ Νικόλαος Κομνηνός, κατὰ τοῦ ὁποῖου ἔγραψαν οἱ δημογέροντες ζητοῦντες τὴν παῦσιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ τὸν παύσωσι, διότι ἦτο πανίσχυρος ἐν Ρόδῳ. Αὐτὸς μόνος ἐξ ὄλων τῶν Καστελλοριζίων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ὑψώσῃ ἐπὶ τῆς οἰκίας του ὀθωμανικὴν σημαίαν. Διὰ τοῦτο ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ εἰρωνικῶς τὸ ἐξῆς:

«Χατζῆ Νικόλας Κομνηνός Κόνσολας Ὀθωμανός.»

Περὶ τούτου περιεσώθησαν τὰ ἀκόλουθα ἔγγραφα.

Ἔγγραφον 28.

« Τ. Σ. »

Ὁ ὑψηλότατος ἀθέντης Χαρίτζ Ἀχμέτ Πασσῆς Μουχαρούζης τῆς Ρόδου καὶ τῶν Σποράδων νήσων.

Εἰς νήσον Καστελλόριζον, εἰς τοὺς προεστούς καὶ δημογέροντας καὶ εἰς ὄλους τοὺς κατοίκους ῥαγιάδες μικροὺς καὶ μεγάλους: διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὑψηλοῦ ὀρισμοῦ σᾶς εἰδοποιούμεν ὅτι ἐλάβομεν τὸ γραμμὰ σας καὶ εἶδομεν τὰ γραφόμενα. Ὅσον μὲν διὰ τοὺς προεστῶτας, ὅπου τοὺς ἀλλάξατε, ἂν εἶνε διὰ τὸ συμφέρον τῆς νήσου, καλὸν ἐστίν. Ὅσον δὲ διὰ τὸν Κομνηνόζογλον γράφετε ὅτι ταράζει τὸν κόσμον καὶ δὲν σᾶς ἀφίνει ἡσυχίαν, θέλω νὰ μᾶς εἰπῆτε τί σᾶς ἔκαμε. Μὲ τὸ νὰ ἐζήτησε τὸν τόπον 1 διὰ νὰ κάμῃ σκάλαν 2 καὶ μαγαζί, διὰ τὸν ὁποῖον τόπον ἔχει τόσα ἔγγραφα ἀπὸ τοὺς πρὸ ἡμῶν τοπάρχους καὶ ἔσεῖς ἐσηκώθητε διὰ νὰ τὸν λιθοβολήσετε μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, ἢ μήπως, ἐπειδὴ ὑψώνει τὴν Ὀθωμανικὴν σημαίαν πειράζεσθε ἔσεῖς; Ἄν δὲν εἰσθε εὐχαριστημένοι μαζί του, παραστήσατε τὰ δικαιολογήματά σας, ἢ μήπως, ὅτι τὸν ἐδιορίσαμεν ἐπιστάτην τοῦ ὑγειονομείου, ἐφρονήσατε καὶ λέτε ὅτι κάμνει καταχρήσεις; Τὸ ὑγειονομεῖον δὲν προσεγενεῖ καμμίαν καταχρησιν ἀπάνω εἰς τοὺς ἐντοπίους οὔτε ζημίαν τὸ ὑγειονομεῖον εἶνε διὰ τοὺς ἔξωθεν. Παρασιύσατε ἀνίσως καὶ αὐτὸς ἠθέλησε νὰ λιθοβολήσῃ κανένα, καλῶς ἔσεῖς αὐτόν. Καὶ τί λέγομεν διὰ αὐτόν; Ὁ σούπασης τί κακὸν σᾶς ἔκαμεν, ὁ ὁποῖος φέρει πρόσω-

1) Τόπος, σπητότοπος, οἰκόπεδον.

2) Σκάλα, ἀποβάθρα κτιστή.

που ἰδικόν μου καὶ ἰσεῖς ἐρλυαρήσατε τὰ μύρια ἔναντίον του καὶ τὸν ἐφοβηρίσατε μὲ λιθοβολισμοὺς καὶ πόσα κακὰ δὲν ἐκάμετε καὶ κάμνετε καθ' ἡμέραν; Στοχάζεσθε τάχα, ὅτι θέλομεν τὰ σιωπήσῃ; Ὅχι δὲν εἶνε πράγματα σιωπήσεως, ἀλλ' ἐγὼ ἔρχομαι ἐντὸς ὀλίγου αὐτοῦ καὶ τότε θέλω ἀποδώσει καθένα τῶν ἔργων του τὴν ἀνταμοιβήν. Ἐξ ἀποφράσεως.

1837, Ἰουλίου 13. Ἀπὸ τὸ Λιβάνι.»

Ἔγγραφον 29.

«Γ. Σ.

Ὁ ὑψηλότατος αὐθέντης Χαφίς Ἀχμέτ Πασσᾶς Μουχαβούζης τῆς Ῥόδου καὶ τῶν Σποράδων νήσων.

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον. Πρὸς τὸν Χ' Νικόλαν Κομιανόζογλου, διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὑψηλοῦ ὀρισμοῦ σὲ κάμνομεν γνωστόν, ὅτι σὲ ἐπιφορτίζομεν τὸ βᾶρος τοῦ ὑγειονομείου πάλιν, εἰς τὸ ὁποῖον θέλεις ἐπιμελεῖσαι καθὼς πρέπει βασιτῶντας τακτικὸν λογαριασμὸν καὶ μὲ μεγάλην προσοχήν, διὰ νὰ μὴν ἀκολουθηθῶν σήματα οὔτε εἰς τὸ ἓνα μέρος οὔτε εἰς τὸ ἄλλον (οὔτως), παρὰ νὰ εἶνε μὲ τάξιν τὸ ὑγειονομεῖον, ὥστε ὅπου νὰ μὴν εὐρίσκη τινὰς παρὰ μικρὰν πρόφρασιν. Προστάζομεν δὲ καὶ ὅλους τοὺς πλοιάρχους καὶ λοιποὺς ἐγκατοίκους διὰ νὰ φυλάττουν τὰ ὑγειονομικὰ χρέη καθὼς πρέπει καὶ νὰ μὴν ἀντιτείνου εἰς τὰ εἰσοδήματα τοῦ ὑγειονομείου. Νὰ προσέχουν καλῶς, ὅταν ἔρχονται ἀπὸ ὑποπτα μέρη, νὰ καθαρίζωνται πρῶτον καὶ ἔπειτα νὰ λαμβάνουν κοινωνίαν, διὰ νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ (ὃ μὴ γένοιτο) κανένα μόλυσμα ἀπάνω εἰς τὸν τόπον καὶ τότε εἶνε κοινὴ ζημία· ἀλλὰ νὰ εἶσθε σύμφωνοι ὅλοι εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον, διότι ὅταν πάσῃ ἓνας, πάσχει ὅλον τὸ κοινόν. Λοιπὸν προσέχετε καλὰ καὶ κάμετε ὡς σᾶς προστάζομεν ἐξ ἀποφράσεως. 1838 Μαρτίου 31, ἀπὸ τὸ Λιβάνι.

Προσέτι σὲ προστάζομεν τὰ διακόσια εἰκοσιπέντε γρ. Νο 225, ὅπου ἐδόθησαν ἀπὸ τὸ ὑγειονομεῖον διὰ Χ' Παλάσιδες καὶ λοιποὺς νὰ τὰ κάμῃς τεσλίμι ἢ τὸν ἀνθρώπὸν μας χωρὶς ἄλλον (οὔτως).

Τ. Σ.»

Κατ' τὸ αὐτὸ ἔτος 1838 ἀντὶ τοῦ Χ' Νικολ. Κομιανόζογλου διορίσθη εἰς τὸ ὑγειονομεῖον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Χ' Σπύρος καὶ ἀντὶ

τούτου κατηγορηθέντος ὡς καταχραστοῦ διορίσθη τὸ ἐπόμενον ἔτος 1839 ὁ Δημήτριος Χατζῆ Ἀντωνᾶ ἢ Ἀντωνόγλου.

Ἔγγραφον 30.

«Γ. Σ.

Ὁ ὑψηλότατος αὐθέντης Χαφίς Ἀχμέτ Πασσᾶς, Μουχαβούζης τῆς Ῥόδου καὶ τῶν Σποράδων νήσων.

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον, πρὸς τὸν ἡμέτερον Χαφίαν ἀγᾶν Σούπισην, πρὸς τοὺς δημογέροντας Κομιανόζογλου καὶ Ἀθερινόζογλου, πρὸς τοὺς πλοιάρχους καὶ λοιποὺς ἐγκατοίκους μικροὺς καὶ μεγάλους, διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὑψηλοῦ ὀρισμοῦ, σᾶς κάμνομεν γνωστόν, ὅτι ὄχι μόνον ἐδῶ εἰς Ῥόδον, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τοῦ ὑψηλοῦ Δεβλετίου ἐστάλησαν ὑψηλοὶ ἀνακτορικοὶ ὀρισμοί, διὰ νὰ τακτοποιηθῶσι τὰ ὑγειονομεία καὶ νὰ φυλάττωνται τακτικαὶ καραντῖναι τόσον ἐδῶ, καθὼς καὶ εἰς τὰς ὑπὸ τὴν Ῥόδον ὑποκειμένας νήσους. Καθὼς σᾶς εἶνε γνωστόν, ὅτι εἴχαμεν διορίσει καὶ αὐτοῦ τὸν Χατζῆ Σπύρον Κομιανόζογλου ὑγειονόμον προστάζοντες τον συνεχῶς νὰ προσέχη καλῶς, ὥστε νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ παραμικρὰ κατάχρησις. Ἡμεῖς ὅμως πολλάκις πληροφοροῦμενοι ἀπὸ διαφόρους ἀνθρώπους Τούρκους, Ρωμαίους, Φράγκους τὰς συνεχεῖς του καταχρήσεις κατὰ διαφόρους ἰποχάς, δὲν ἐδίδαμεν πίστιν. Ἰδὴ δὲ πληροφορηθέντες μετὰ βεβαιότητος ἀπὸ τοὺς ἐδῶ ἐρχομένους Χατζίδες, Ἰσλάμιδες, ὅτι φθάσαντες αὐτοῦ ἀπὸ Ἀλεξάνδρειαν, ἀντὶ νὰ τοὺς φυλάξῃ ὑπὸ κάθαρσιν ἑνδεκα ἡμερῶν, τοὺς ἔδωσεν ἑλευθέραν κοινωνίαν ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν δι' αἰσχοκέρδειαν χορηγῶν πρὸς αὐτοὺς νέον διαβατήριον, οἵτινες ἐρχόμενοι ἐδῶ, ἀπὸ τὸ διαβατήριόν των ἐφάνη ἢ δολιότης του καὶ ἢ ἀπροσεξία, τὴν ὁποίαν ἔχει ἐπάνω εἰς τὸ λοιμοκαθαρητήριον, ἐν ταυτῷ δὲ καὶ ἡ παρακοὴ κατὰ τῶν βασιλικῶν διαταγῶν.

Ὅθεν διὰ τὰς τοιαύτας καταχρήσεις τον μὴ δίδοντες πίστιν τοῦ λοιποῦ εἰς αὐτόν, τὸν ἐπαύσαμεν πρὸ τινῶν ἡμερῶν μὲ ἡγεμονικὸν ὀρισμόν μας, διορίζοντες ἀντ' αὐτοῦ τὸν Δημήτρη Χ' Ἀντωνᾶν. Πλὴν μερικοὶ ἐξ ὑμῶν ἀνόητοι καὶ χονδροκέφαλοι ἄνθρωποι μὴ γνωρίζοντες τὴν προσταγὴν τοῦ ὑψηλοῦ Δεβλετίου ἐτόλμησαν νὰ μᾶς γράψουν ὅτι διὰ ποίαν αἰτίαν, ἐν ᾧ εἶνε τόσοι Ἰσλάμιδες καὶ Ῥαγιαδες κάτοικοι αὐτοῦ νὰ ἐπιστατῶσι Φράγκοι εἰς τὴν Καραντῖναν; Εἰς καιρὸν ὅπου

οἱ ἀνόητοι καὶ οὐτιδανοὶ γνωρίζουν ὅτι καὶ ἐδῶ (εἰς Ρόδον), ἐν ᾧ εἰ-  
 μεθα ἡμεῖς ἢ ἀρχή, πάλιν ἔχουν τὴν φροντίδα καὶ οἱ ἐδῶ ἐκλαμπρότα-  
 τοι Πρόξενοι ἐπιστατοῦντες ἀπὸ μίαν ἑβδομάδα ὁ καθένας κατ' ἐπα-  
 νάληψιν, διὰ τὰ μὴν ἀκολουθοῦν καταχρήσεις. Μὲ τὸν ἐρχομὸν του  
 ἐδῶ ὁ διαληφθεὶς Χ' Σπῆρος ἐρωτώμενος ἀπὸ ἡμῶς ἐφάνη, ὅτι εἶνε  
 πταίστης καὶ τὸ πταῖσμά του ἐστίαθη τόσον μεγάλον καὶ τόσον κακόν,  
 ὥστε ἦτο διὰ τὰ στείλωμεν τὸν φέρομεν ἐπίτηδες, (ἀλλ' εὐρέθη τὰ  
 ἔλθῃ μόνος του) καὶ τὰ παιδευθῆ ἄστυρῶς καὶ τὰ φυλακωθῆ, ἂν δὲν  
 ἐμεσολαβοῦσαν ἀπὸ διάφορα μέρη, διὰ τὰ τὸν συγχωρήσωμεν. Ἴδῃ  
 δὲ καὶ αὐτῆς σᾶς προστάζομεν, ἵνα ἐξακολουθῆτε καθὼς καὶ προλαβόν-  
 τες σᾶς ἐγράψαμεν καὶ τὰ ἐπιστατοῦσιν οἱ αὐτοῦσε ἐβρισκόμενοι κύ-  
 ριοι Πράκτορες ἀπὸ μίαν ἑβδομάδα κατ' ἐπανάληψιν, καθὼς καὶ ἐν-  
 ταῦθα οἱ κύριοι Πρόξενοι, ὅλα δὲ τὰ εἰσερχόμενα πλοῖα θέλουσι φυλάτ-  
 τει τὴν κλίμασιν των κατὰ τὴν ταρίφα, τὴν ὁποίαν ἐστείλαμεν προ-  
 λαβόντως πρὸς τὸν ὑγειονόμον Δημήτριον, ὅστις θέλει ἔχει τὴν φρον-  
 τίδα διὰ τὰ λαμβάνῃ τὸ δικαίωμα ὑγειονομείου, χωρὶς παραμικρὰν κα-  
 τάχρησιν, καὶ δίδοντας τὸ διαβιτήριον τὰ σημειώνεται καὶ παρὰ τῶν  
 Πρακτόρων, χωρὶς τὰ χορηγῆται κοινονία εἰς κανένα, ἂν δὲν φυλάξῃ  
 πρότερον τὴν διορισθεῖσαν κλίμασιν του.

Προστάζομεν ἴθιεν καὶ αὐτῆς ὅλους ἡμῶς Ἰσλάμιδες καὶ Ραγιαῖδες  
 τὰ μὴ τολμήσῃ τις τὰ ἐναντιοῦθῃ τὸν διαληφθέντα Δημήτριον ὑγειο-  
 νόμον εἰς τὸ παραμικρόν, αὐτε τὰ ψευδοῖσιν λόγον κατ' αὐτοῦ, διότι  
 τὰ τὸν Θεὸν δὲν θέλει ἀπαρῶγει ὁ τοιοῦτος τὴν πανήν, ὁποίας τάξε-  
 ως ἀνθρώπος καὶ ἂν εἶνε, ἐξ ἀποφάσεως.

1839, Ἰουλίου 4, ἀπὸ τὸ Λιβάνι.

Μετὰ τὸν Δημήτριον Ἀντωνῶν εἶνε ἀγνωστον ποῖος διορίσθη  
 ὑγειονόμος ἐν Καστελλορίζῳ· εὖρον ἄμως πιστοποιήσιν ἐξδοθεῖσαν τῇ  
 2114 Ἰουλίου 1843 γεγραμμένην μὲν Ἰταλιστὶ ὑπ' ἀριθ. 985 τοῦ  
 πλοιάρχου Χατζῆ Γεωργίου Κονταξογλου, ὑπογεγραμμένην δὲ παρὰ  
 Εὐρωπαϊοῦ ὑγειονόμου, ὅτινος τὸ ὄνομα εἶνε δυσανάγνωστον καὶ  
 φέρουσαν σφραγίδα μικρὴν τετράγωνον τὸ σχῆμα μὲ γράμματα τουρ-  
 κικά. Ἐξ τούτων φαίνεται ὅτι εἰς τὸ ὑγειονομεῖον ἐπεστάται εὐρωπαϊ-  
 ος. Παρὰ δὲ γερόντων ἑμαθον ὅτι κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ὑγειονόμος ἦτο

πραγματικῶς εὐρωπαϊὸς τις Ἰταλός, ὅστις ἠσπάσθη μὲν τὴν Ὀθωμα-  
 νικὴ θρησκείαν, διετήρει δὲ τὸ εὐρωπαϊκὸν ὄνομα Κάρολος.

Τῷ 1844 ἡ Κυβέρνησις διώρισεν ὑγειονόμον τὸν Χαλῆλ ἐφένδην,  
 ἀλλ' οἱ κάταικοι τῆς νήσου δὲν ἐδέχθησαν αὐτὸν καὶ ἀπέπεμψαν ὀπίσω  
 εἰς Ρόδον. Τοῦτο παρόργισε τὸν τότε Νομάρχην Χασὴν Πασᾶν, ὅστις  
 ἀπέστειλε πρὸς τοὺς προεστώτας Καστελλορίζου τὴν ἐξῆς ἀπειλητικὴν  
 ἐπιστολήν.

Ἐγγραφον 31.

<Τ. Σ.

Ὁ ὑψηλτάτος Μουχαρούζης τῆς Ρόδου καὶ τῶν Σποράδων  
 νήσον Χατᾶν Πασᾶς.

Εἰς νήσον Καστελλορίζον, πρὸς τὸν ἡμέτερον Μεῖμὲτ' ἀγᾶν σούπα-  
 σην, πρὸς τοὺς Δημογέροντας, Συμβούλους καὶ πρὸς ὅλους ἐν γενεῖ  
 τοὺς κατοίκους Ἰγλι Ἰσλάμιδες καὶ Ραγιαῖδες μικροὺς καὶ μεγάλους.  
 Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὑψηλοῦ ὀρισμοῦ σᾶς γνωστοποιούμεν ὅτι  
 ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὴν τριμνηστήν τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου μηνὸς  
 σᾶς εἴχαμεν διατάξιν, ἵνα ἐξαποστεύητε τοὺς κατὰ τοῦ Χαλῆλ ἐφένδη  
 ὑγειονόμου τῆς νήσου σας Ἰσλάμιδες καὶ Ραγιαῖδες μάρτυρας, ἵνα  
 ἀποδείξουν ὅσα κατ' αὐτοῦ ἐκαρῶσθητε, καὶ δὲν τοὺς ἐστεύετε, ἐγνω-  
 ρίσαμεν ὅτι ὅσα κατ' αὐτοῦ εἶπατε ἦσαν συζοφαντίαι· διὰ τοῦτο τὸν  
 ἐξαποστελλόμεν καὶ αὐτῆς αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν του, διατάττοντές σας,  
 ἵνα μὴ τολμήσῃ τις μικρὸς ἢ μέγας τὰ εἶπε λόγον κατ' αὐτοῦ· καὶ  
 ἐὰν εὐρεθῶσι μερικοὶ ἄτακτοι, οἵτινες ἠθέλον ζινηθῆ κατ' αὐτοῦ, ἀμέ-  
 σως τὰ τοὺς συλλάβετε καὶ φυλακίσετε, διὰ τὰ στείλωμεν ἀνθρώπους  
 τὰ τοὺς συλλάβουσι καὶ φέρουσι πρὸς ἡμᾶς· εἰ δὲ καὶ δὲν δύνασθε τὰ  
 τοὺς συλλάβετε, σημειώσατε τὰ ὀνόματά των καὶ γράφετέ μας διὰ τὰ  
 φροντίσωμεν ἡμεῖς τὴν σύλληψίν των· ἀλλ' ἐν ζητήσατε τὰ κάμετε  
 κανένα ζουμχούρι· πάλιν γενικῶς, ὡς εἴσθε συνειθισμένοι καὶ ἀπὸ τοῦ  
 Μαρασλῆ Ζαδὲ τὴν ἐποχήν, γνωρίσατε ὅτι σᾶς ἐβίβασεν ἡ ὀργὴ τοῦ  
 Θεοῦ, καὶ ὅτι δὲν θέλετε δονηθεῖν ἀποφυγεῖν τὴν ἀνήκουσιν εἰς ἐσᾶς  
 τιμωρίαν, ἐπειδὴ καὶ μόνοι σας τὴν προσκαλεῖτε· διὰ τοῦτο καὶ τὸν  
 διετάξαμεν, ὅτι καθὼς ἴδῃ κανένα τοιοῦτον ζίνημα, τὰ συμπαραλάβη  
 μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν προσφορὸν ὑγειονομικὸν ἐπιστάτην σας Ἀλῆ κα-  
 1 Ζουμχούρι, δημεγρσία, ἀντροσία.

βάτην<sup>1</sup> καὶ νὰ ἔλθωσιν ἐδῶ καὶ μετ' ἐ ταῦτα θέλει γίνει ἡ περὶ τούτου ἀκριβῆς ἔρευνα ὅπου ἀνήκει (καὶ νὰ φυλαχθῆ νὰ μὴν ἀνακατωθῆ εἰς τοῦτο κανένας ἰσλάμης) καὶ θέλετε ἀπολαύσειν τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας σας.

Πρὸς τὸν διαληφθέντα Χαλήλ ἐφένδην ἐδώσαμεν τυπωμένους τεσκερέδες τῆς πόλεως, τοὺς λεγομένους διαβατήρια, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν δύναται τις νὰ ταξειδεύσῃ εἰς κανένα μέρος τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας, τοὺς ὁποίους θέλει χορηγῆ εἰς τοὺς ἐντοπίους ἰσλάμους καὶ ῥαγιαδες, ὅσοι ταξειδεύουν καὶ τοὺς ὁποίους θέλει διορισθῆ αὐτοῦ ἓνας τῶν ἰσλάμικων γραμματεῦς, νὰ τοὺς καταγράψῃ τὰ χαρακτηριστικά των, κατὰ τὴν συνήθειαν. Σεῖς δὲ Σούτσια Μεϊμέτ ἀγᾶ καὶ Δήμαρχοι, θέλετε χορηγεῖν εἰς κάθε κάτοικον, ὅπου θέλει ἀναχωρήσει ἔγγραφον ἄδειαν μὲ τὰς ὑπογραφάς σας, τὴν ὁποίαν νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν ὑγειονόμον, διὰ νὰ λαμβάνῃ τὸν εἰρημένον τεσκερέ του, ἂν δὲν ἔξῃ, καὶ νὰ ἀναχωρῆ· οἱ δὲ ἰδικοὶ σας τεσκερέδες θὰ μένουν εἰς χεῖρας τοῦ ὑγειονόμου, ὡς ἐγγυηταὶ σεῖς τῶν ἀναχωρούντων· ἄλλῶς, χωρὶς τεσκερὲν ὅπου ληφθῆ τις ἐξ ὑμῶν θέλει πληρώνει καὶ χαράτζιον, καὶ τεσκερὲ θέλει τοῦ δίδουν καὶ διάφορα ἐμπόδια θέλει ἅπαντᾶ.

Εἰς τὰ ὑγειονομικὰ δικαιώματα δὲν ἔχει τις τὴν παραμικρὰν ἐξουσίαν νὰ ἐπεμβαίῃ, οὔτε νὰ ἐρωτᾶ, ἀλλὰ νὰ βλέπῃ τοὺς κανόνας τοιχοκολλημένους καὶ νὰ ἀκολουθῆ κατὰ τὴν ἐννοϊάν των ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. Ἡ μόνη μας ἐπιθυμία εἶνε νὰ τακτοποιηθῆτε καὶ σεῖς ὀπωσοῦν καὶ νὰ γνωρίσετε τὰ χρέη σας, ἀλλ' ἐν καὶ σεῖς μένετε ἀμεταμέλητοι, ὄψεσθε μόνοι σας, εἰς ἡμᾶς δὲν μένει καμμία ἁμαρτία, διότι πολλάκις καὶ προφορικῶς καὶ διὰ διαταγμάτων σᾶς ὁμιλήσαμεν καὶ σᾶς ἐσυμβουλευσαμεν τὰ δέοντα, πλὴν ἐσεῖς δὲν ἀκούετε· καὶ ἀλοίμονον εἰς κείνους, οἵτινες ὁμιλοῦσιν εἰς αὐτὰ ὅπου δὲν ἀκούουν. (!)

Τὸ παρὸν μας ἀφοῦ σᾶς ἀναγνωσθῆ, θέλετε τὸ ἐπιστρέψειν εἰς χεῖρας τοῦ Χαλήλ ἐφένδη. Οὕτω γενέσθω ἐξ ἀποφάσεως.

1844, ὀκτωβρίου 9, ἀπὸ τὸ Διβάνι.»

Τί ἀπέγινε μετὰ ταῦτα, ἐδέχθησαν δηλαδὴ οἱ Καστελλορίζιοι τὸν Τοῦρκον ὑγειονόμον ἢ οὐ, καὶ ἐπὶ πόσον χρόνον διετῆρει τὰ ὑγειονομικὰ καθήκοντα ὁ Χαλήλ ἐφένδης, ἀγνοοῦμεν. Τῷ δὲ 1849 εἶχε διο-

ρισθῆ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἄλλος Τοῦρκος ὑγειονόμος, ὁ Χατζῆ Τταχίρ ἀγᾶς, ὁ ὁποῖος κατέθλιβε τοὺς πλοιάρχους καὶ δι' αὐτὸ ἡ Κοινότης ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους εἰς Ῥόδον μὲ τὴν ἐξῆς κατ' αὐτοῦ ἐπιστολήν.

Ἐγγραφον 32.

«Υψηλότατε Βεζύρη Μεχμέτ Ῥαγιούπ Πασᾶ, ἡγεμὸν τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐν Καστελλορίζῳ τῇ 2 Δεκεμβρίου 1849. Οἱ ταπεινῶς ὑποφαινόμενοι εἴμεθα στελμένοι ἀπὸ τὴν Κοινότητα, ἵνα προπάρωμεν τὴν ὑποταγὴν τῆς νήσου μας καὶ εὐπειθειαν τοῦ ῥαγιαζίου μας καὶ ἐπομένως νὰ ἀκούσωμεν τὰς ὑψηλὰς διαταγὰς τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάν Ἀβδούλ Μετζίτ. Ἀφοῦ τὰς ἠκούσαμεν καὶ ἐννοήσαμεν τὰς ὅσας ἀνακουφίσεις καὶ ἐλαφρώσεις θέλει νὰ προξενήσῃ, ὑψώσαμεν χεῖρας ἰκέτιδας πρὸς τὸν Ὑψιστον διὰ τὴν πολυζωΐαν καὶ εὐτυχίαν του. Ἐπομένως ἡ ὑψηλότης της μᾶς ἐπρότεινε ἂν ἔχωμεν παράπονα νὰ τὰ ἀναφέρωμεν. Ὅθεν σᾶς λέγομεν διὰ τὸ μέγαλον ἄδικον ὅπου προξενεῖται εἰς τὴν νήσόν μας ἀπὸ τὸν ἐνταῦθα Καρατίνατζη Χατζῆ Τταχίρ ἀγᾶ εἰς τὰ μικρά μας πλοίαρια χωρητικότητος κοιλῶν 50 καὶ 100 ἢ καὶ 150 καὶ τὸ μεγαλύτερον 200, ὅπου μὲ αὐτὰ καθημερινῶς λαμβάνουν ἀνάγκην οἱ πατριῶται μας καϊκτσίδες καὶ ταξειδεύουν εἰς τὸ ἀντικρὸ μέρος τῆς Ἀνατολῆς ἀπέχον ἀπὸ τὴν νήσόν μας πέντε, ἕξ μίλια, βία<sup>1</sup> δέκα, διὰ πέτρας, ξύλα καὶ κλαδιὰ εἰς τόπους ἐρήμους καὶ ἀβάτους, ὅπου ἐκεῖ οὔτε ὑγειονόμοι, οὔτε φύλακες, οὔτε ἀνθρωποι εὐρίσκονται καὶ ὅμως ὁ ἐνταῦθα διαληφθεὶς ναζίρης<sup>2</sup> λαμβάνει εἰς τὸ κάθε ταξειδί τρία γρόσια, ἂν καὶ δύο ταξειδία κάμῃ τὴν ἰδίαν ἡμέραν. Ἡ ὑψηλότης της, ὅταν τότε τὸ εἶπαμεν, μᾶς εἶπεν ὅτι θέλει θεραπεύσει αὐτὸ τὸ κακόν. Ὅμως αὐτὸς ἔξακολουθεῖ τὰ ἴδια καὶ χειρότερα. Λοιπόν, Αὐθέντα, παρακαλοῦμεν ἅπαντες μικροὶ καὶ μεγάλοι νὰ ἐνεργήσῃτε τοῦλάχιστον εἰς τὸ ἐξῆς νὰ διαταχθῆ νὰ μὴ ὑποχρεῶνῃ αὐτὰ τὰ πλοίαρια νὰ πληρώνουν, ὅταν πηγαίνουν εἰς μέρος, ὅπου δὲν ἔχει ὑγειονόμους καὶ φύλακας.

1 βία (υία) = ἰσόπολύ.

2 ναζίρης = πράκτωρ

Ταῦτα καὶ μένομεν οἱ δοῦλοί της  
Τ. Σ.»

Μετὰ τὸν Ἰταλὸ ἀγῶ διωρίσθη ὑγειονόμος ὁ Νικόλ. Παπαδόπου-  
λος ἢ Νικολάκης ἐκ τῆς νήσου Ἀντιγόνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως  
καταγόμενος, τῷ δὲ 1859 διωρίσθη ὁ ἐκ Ρεδιαστοῦ Γεώργ. Παπικίδης,  
ἔπειτα ὁ Μαρίνος Κονιδάκης καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Νικόλ. Οἰκονομίδης,  
ὃν διεδέχθη μέχρι τῆς ἐπαναστάσεώς μας (τῷ 1913) ὁ υἱὸς του Θεόδωρος  
Ν. Οἰκονομίδης.

Ἐκ τῶν προεκτεθέντων ὑγειονομικῶν ἐγγράφων μανθάνομεν  
ὅτι ὑπῆρχεν εἶδος τι πλοίων, ὅπερ ἐκαλεῖτο *μαρτίγο*. Ἐν τινι  
ναυλοσυμφωνητικῷ ἐκδοθέντι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῷ 1839, ὁκτω-  
βρίου 24, τὸ πλοῖον λέγεται *μαρτιγάνα*. «Ὁ πλοίαρχος Χ΄  
Μιχαλάκης Σάββας τῆς Ἱερουσαλὴμ Μαρτιγάνας, ὀνόματι ἅγιος Νι-  
κόλαος, χωρητικότητος ἐννεακοσίων τσίρακα—τσίρακα<sup>1</sup> ζανταρίων Κων-  
σταντινουπόλεως...»

Ἄλλο εἶδος πλοίου ἦτο τὸ *περγαντῖνο* ἢ περγαντί, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἐγγράφοις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Υπῆρχε καὶ ἄλλο εἶδος πλοίου, ὅπερ ἐλέγετο *σαϊτιά* (sagitta),  
ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐπομένου ἐγγράφου.

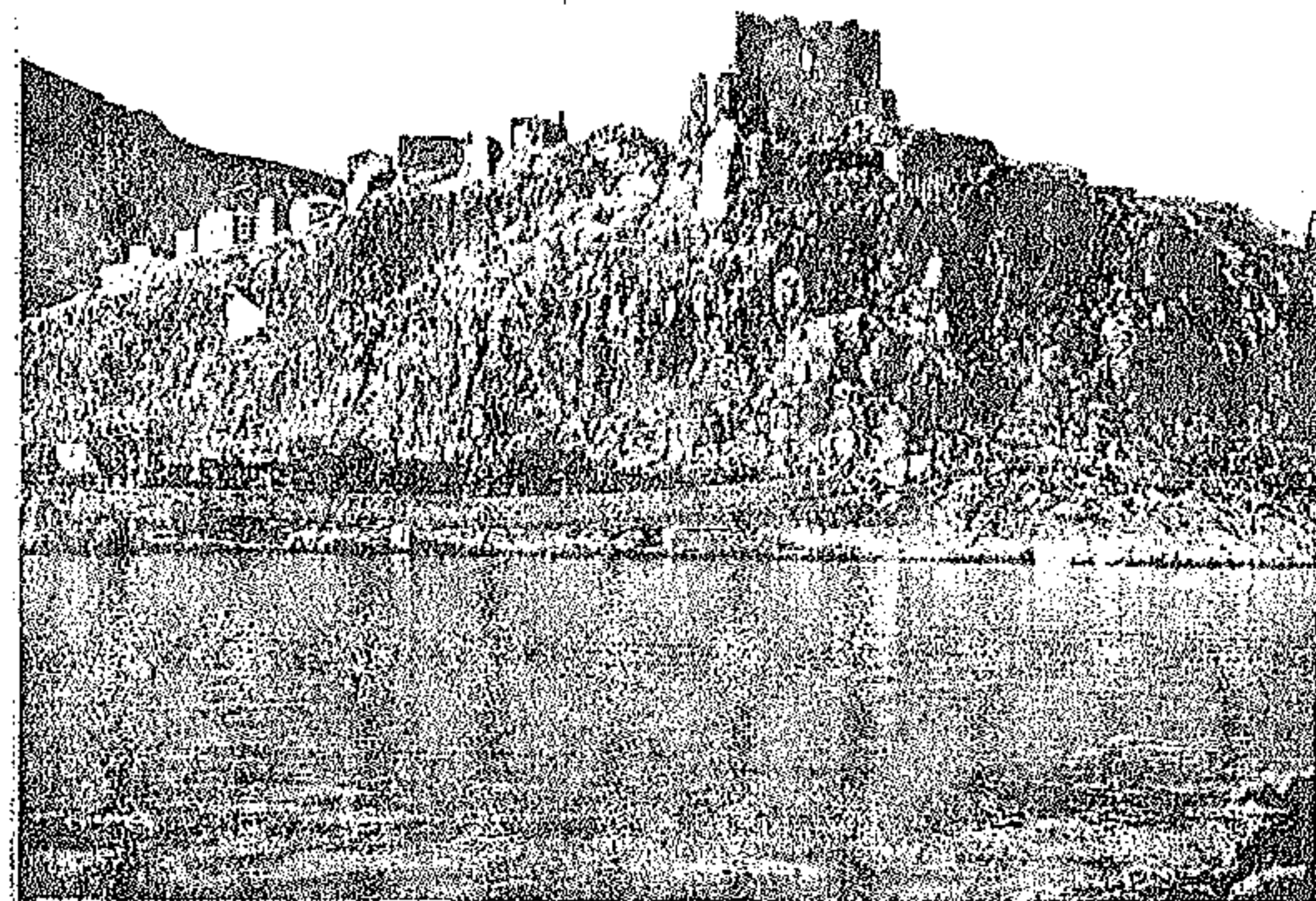
Ἐγγράφον ΒΒ.

«1783, Νοεμβρίου 15. Παρόντων. Διὰ τοῦ παρόντος ἐμμαντέρου  
καὶ ἀποδεικτικοῦ γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Μιχάλης Σαϊτζῆς<sup>1</sup>  
Κλαδάκης ἠθέλησεν οἰκειοθελῶς καὶ αὐτοπροαιρέτως ἀπὸ τὴν ἰδίαν  
αὐτοῦ σαϊτιῶν ὅπου ἔχει πουλᾷ τὸν κῆρ Ἀποστόλη Λέζκια Καστελ-  
λοριζώτην ἕνα τελην<sup>2</sup> διὰ γράσια ὀκτακόσια, λέγω νοῦμερον γρ. 800,  
ἅπερ καὶ τὴν ἔλαβε σφρα καὶ ἀνεκλιπῆ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἕξῃς  
νὰ τὸ ἐξουσιάζῃ ὁ ἄνωθεν Ἀποστόλης ὡς οἰκειοναυτοῦ ζήτημα ἀναπό-  
σπαστον, ἅτε ἀγορασθὲν καὶ τελείως ἐξωφληθῆν. Ὅθεν ἔγινε καὶ τὸ  
παρὸν γράμμα μὲ τοὺς ἀποκρίσθαι μάρτυρας, ἵνα ἔχη τὸ κῆρος καὶ  
τὴν ἰσχὺν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ Ἀποστόλη εἰς ἀσφάλειαν, νὰ εἶνε  
καὶ καθυποχρῆσθαι μέσα εἰς τὴν παρούσῃ σαϊτιῶν ὁ ἴδιος Ἀποστόλης,  
νὰ δίδῃ λογαριασμὸν διὰ καθαροῦ καταστίχου εἰς ἔσοδα καὶ ἔξοδα.

<sup>1</sup> τσίρακα=τσίρακα=ὡς ἔγγιστα, περίπου.

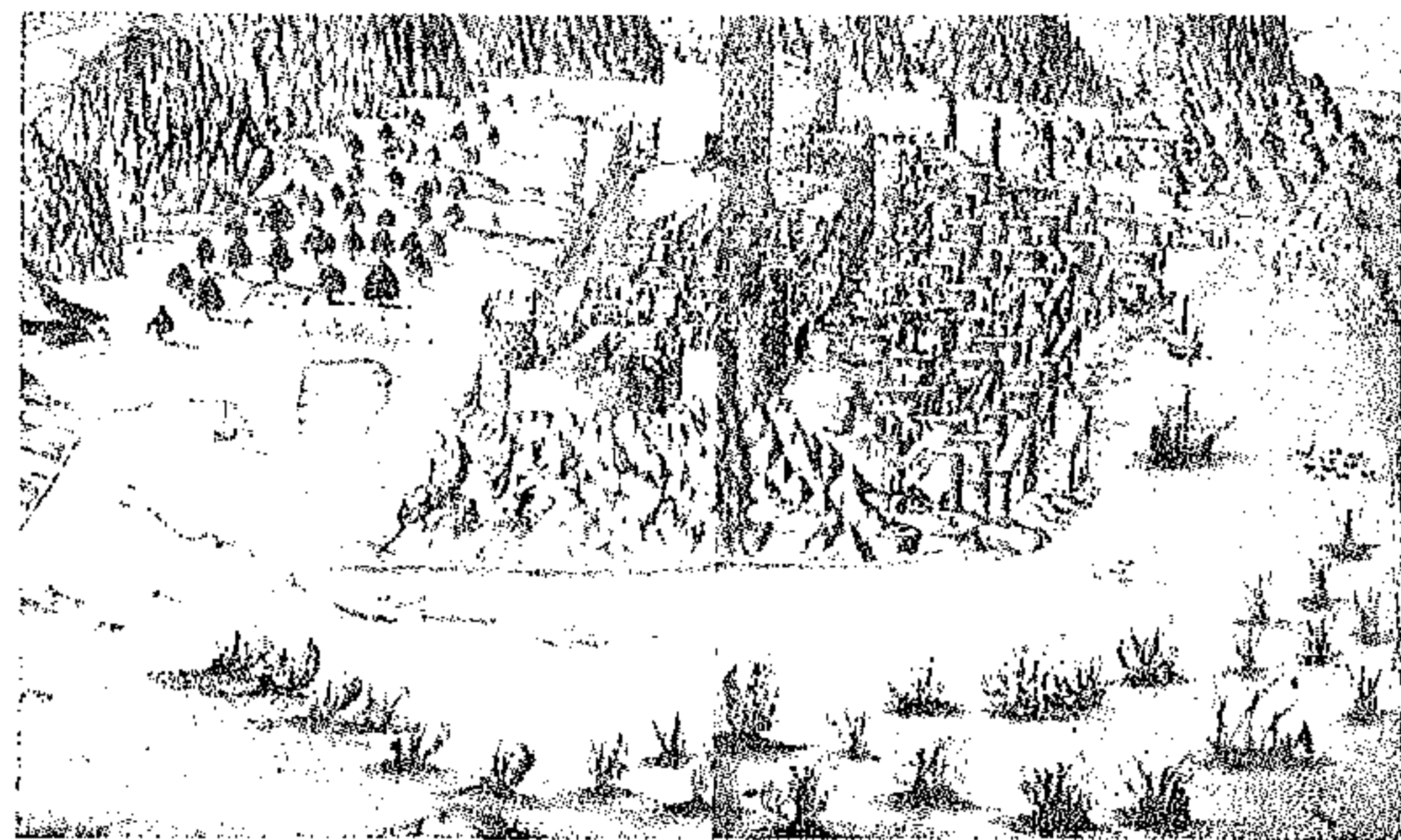
<sup>1</sup> Σαϊτζῆς=ἰδιοκτητῆς ἢ πλοίαρχος σαϊτιῶς ἢ κατασκευάζων τοιαύτας.

<sup>2</sup> Τέλι. Ἄραβ.=τὸ τρίτον.



Τὰ ἐστίρια τοῦ κῆρου τοῦ Καστελλοριζίου

— Παλινογράμμου. —



Προσβολὴ τοῦ Καστελλοριζίου ἐπὶ τοῦ στόλου τοῦ Μοροσίτη.

Ἐκ παλαιοῦ ἰχθυογραφημάτων.

Μιχάλης Κλαδάκης ὑπόσχομαι εἰς τὰ ἄνωθεν.

X'' Γεώργιος Ἰζοπάνης μάρτυς.

X''' Νικόλαος Ἰζοπάνης μάρτυς.

Ἐγώ γράφω Γεώργιος Πολιὸς μάρτυς.»

Ὁ Dapper (Description des îles d' Archipel) ἀναφέρει ὅτι οἱ Καστελλορίζιοι εἶχον εἶδος τι πλοίων, τὰ ὅποια οἱ Ἰουρκοὶ ὠνόμαζον *Καραμουσάτ*. Τοῦτο δὲν φαίνεται ἀληθές, ὡς μὴ μαρτυρούμενον δι' ἐγγράφου τινὸς ἢ ἐκ παραδόσεως ἀναφερόμενον. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι πλοῖόν τι ἀνήκον εἰς Ὀθωμανὸν ἐκαλεῖτο *Καραμουσάτ* ἢ ὁ πλοίαρχος αὐτὸς ἐκαλεῖτο *Καρᾶ Μουσᾶς*, ὁ δὲ Dapper ἀκούσας τοῦτο ἰξέλαβε τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν ὡς εἶδος πλοίου.

Τῷ 1833 δὲν ὑπῆρχε φαίνεται ἐν Καστελλορίζῳ εἰδικὸς ὑγειονόμος, ἀλλὰ τὰς πιστοποιήσεις ἐξέδιδον οἱ προεστῶτες σφραγίζοντες αὐτὰς διὰ τῆς σφραγίδος οὐχὶ τῆς Κοινότητος, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Νικολάου. Τὰς δὲ πιστοποιήσεις ἐπεκύρωνε καὶ εἰς τῶν προξενικῶν πρακτόρων. Πρόξενοι δὲ τότε τῆς μὲν Ἑλλάδος ἦτο ὁ Ἰωάν. Δεκάριστος, τῆς δὲ Ρωσσίας, Ἀγγλίας καὶ πασῶν τῶν *Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων* ὁ Φουρτουναῦτος Μπιλιώτης, ὅστις εἶχε γραμματέα καὶ ἀντιπρόσωπόν του τὸν Μ. Λαμὶ (ἐγγράφον 27).

Τὸ Ὑγειονομεῖον λοιπὸν ἐθεωρεῖτο ὡς ἀρχὴ διεθνῆς.

Διὰ τῆς πιστοποιήσεως παρεκαλοῦντο αἱ *φιλικαὶ Δυνάμεις* «να μὴ ἐνοχλῶσι...» κ. τ. λ. Κατὰ τὰ ἔτη 1836 καὶ 1837 ὑγειονόμος ἦτο ὁ Χ. Νικόλ. Κομνηνός, τὸν ὅποιον τινὲς τῶν κατοίκων δι' ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐζήτησαν νὰ κακοποιήσωσι καὶ νὰ ἀντικαταστήσωσι δι' ἄλλου. Τῷ 1838 ὁ νομάρχης Χαφίζ Ἀχμέτ πασᾶς διώρισε καὶ πάλιν αὐτόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ κατεγράσθη τῶν ὑγειονομικῶν καθηκόντων, ἀντὶ τούτου δι' νομαρχιακῆς διαταγῆς διωρίσθη ὁ Δημήτρ. Χ. Ἀντωνῆς. Καὶ σούπασης μὲν ἐν Καστελλορίζῳ ἦτο ὁ Χασὰν ἁγᾶς, προεστῶτες δὲ ὁ Κομιανόζογλος καὶ Ἀθερινόζογλος, (ἐγγρ. 28, 29, 30).

Τῷ 1844 Νομάρχης μὲν ἐν Ρόδῳ ἦτο ὁ Χασὰν πασᾶς, σούπασης δὲ ἐν Καστελλορίζῳ ὁ Μεεμέτ ἁγᾶς. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Καστελλορίζιοι ἐξεδίωξαν κακῶς δι' ἐπαναστάσεως τὸν Ὀθωμανὸν ὑγειονόμον Χαλήλ ἐφένδην, πρὸς τὸν ὅποιον ἰδύθησαν παρὰ τῆς Νομαρχίας ἐντυπα διαβατήρια καὶ διαταγαὶ καὶ ὁδηγίαι περὶ τοῦ τρόπου τῆς χρήσεως αὐτῶν.

Δῆλα δὴ ὁ Χασάν πασᾶς διὰ τοῦ ὑψηλοῦ του ὀρισμοῦ (ἔγγρα; 31) ἐξήτησε παρὰ τὰς προνομίας ν.λ. ἐπιβάλλῃ τὴν φορολογίαν τῶν διαβατηρίων εἰς τοὺς νησιώτας τῆς Λαοδεκανήσου, οἵτινες ὅμως δὲν ἰδέχθησαν τοῦτο καὶ κατώρθωσαν, ὥστε νὰ λαμβάνωσι δωρεὴν τὰ διαβατήρια τῶν ἀπὸ τὰς τοπικὰς τῶν νήσων ἀρχῶν καὶ ὑπὸ ἰδιαίτερον τύπον ἐντὸς δῆλα δὴ τῶν διαβατηρίων τῶν νησιωτῶν τούτων ἰγράφετο ὅτι «ὡς κάτοικος τῶν Προνομιούχων Σποριάδων, ἀπηλλάσσετο παντὸς φόρου». Βαθμηδὸν ὅμως καὶ τὸ προνόμιον τοῦτο καιηργήθη.

### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

#### Τελωνεῖον.

Καὶ τὸ τελωνεῖον, ὡς εἶδομεν, ἐχαρίσθη παρὰ τοῦ Ληλαβέρ πασᾶ εἰς τοὺς Καστελλορίζους, ὡς ρητῶς ἀναφέρεται ἐν τῷ Μπουγιουρντίῳ τῆς 20 Μαΐου 1836 (ἔγγρα. 3). Ἄλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἡ Κυβέρνησις ἢ αὐτὴ ἐξήτησε ν.λ. ἀφαιρέσῃ τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀπὸ τοὺς Καστελλορίζους. Τῷ 1844 ὁ νομάρχης Ρόδου Χασάν πασᾶς ἀπέστειλε πρὸς τὴν Δημογεροντίαν τὸ ἐξῆς ἔγγραφον.

Ἔγγραφον 34.

«Τ. Σ.

Ὁ ὑψηλότητος Μουχαφούζης τῆς Ρόδου καὶ τῶν Σποριάδων νήσων Χασάν πασᾶς

Εἰς νῆσον Καστελλόριζον· πρὸς τοὺς Δημογέροντας καὶ Συμβούλους· διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὑψηλοῦ ὀρισμοῦ, σᾶς κάμνομεν γνωστὸν ὅτι, ἐπειδὴ καὶ πλησιάζει ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἔρχονται οἱ σφρουγκυράδες ἀπὸ τὸ βοῦτος καὶ φέρνουν τὰ σφρουγκυρία, ἅπαιος εἶνε ἀγοραστῆς αὐτῶν, ὅποιοσδήποτε ἄνθρωπος κ' ἂν εἶνε, ν.λ. τὸν ὑποχρεώετε διὰ νὰ πληρώνη τὸ Βασιλικὸν τελώνιον σῶνον δέκα τοῖς ἑκατὸν καὶ τότε νὰ τὸ ἐμβαρκάρη.

Περὶ τούτου δὲ θέλομεν σᾶς στείλειν καὶ μερικτοὺς τεσκερέδες τοῦ τελωνεῖου, διὰ ν.λ. τοὺς δίδετε, χωρὶς ὅμως νὰ παραβλέπετε καὶ χαρίζετε ὀβολόν· ἐκτὸς ἂν εἶνε τινάς, ὅπου θλ. τὸ ὑπάγη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπὸ ἐκεῖνον νὰ λαμβάνετε ἀξιοχρεῶν ἐγγυητήν, ὅτι θέλει σᾶς φέρει τεσκερὲν ἀπὸ ἐκεῖ, ὅτι ἐπλήρωσε τὸ σωστὸν τελώνιον, καὶ ἂν δὲν φέρη νὰ πληρώνη ὁ ἐγγυητῆς του σῶνον τὸν λογαριασμὸν τοῦτον, καὶ τότε νὰ τοῦ δίδεται ἄδεια· καθὼς καὶ εἴ τι ἄλλο πράγμα ἐβγαί-

νει, ὁποίου εἶδους καὶ ἂν εἶνε, ὡσὰν βαλανίδι καὶ λοιπά. Καὶ ἐάν, εἰς τὸ ἐναντίον, ἀκούσωμεν ὅτι δὲν ἐνεργήσατε κατὰ τὴν διαταγὴν μας, θέλετε ὑποχρεωθεῖν σεῖς εἰς τὴν αὐτὴν πληρωμὴν, χωρὶς ν.λ. δυνηθῆτε νὰποφύγετε ὀβολόν, καὶ πρὸς γνῶσίν σας. — 1844, Ἰουλίου 10, ἀπὸ τὸ Διβάνι.»

Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ δημογέροντες οὐδεμίαν ἔδωσαν προσοχὴν εἰς τὸν ὑψηλὸν αὐτὸν ὀρισμὸν τοῦ Χασάν πασᾶ, δι' ὅπερ ὀργισθεῖς οὗτος ἐξήτησε νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ τὰ διαβατήρια, ὡς εἶδομεν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 31 ἀπειλητικῷ ἔγγραφῳ, ἐν ᾧ ἀπειλεῖ αὐτὸς ἑαυτὸν γράφων «ἀλοῖμονον εἰς ἐκείνους, οἵτινες ὀμιλοῦσιν εἰς αὐτία ὀποῦ δὲν ἀκούουν» !!

Ἐπὶ τέλους τῷ 1872 ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἀποκατέστησε διὰ τῆς βίας τὸ τελωνεῖον εἰς τὸ Καστελλόριζον παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῆς Κοινότητος. Διὰ γενικῆς δὲ τῶν κατοίκων πασῶν τῶν Προνομιούχων νήσων ἀναφορᾶς καὶ τῇ ἐπεμβάσει τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβευτῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τὸ Συμβούλιον τοῦ Κράτους ἐξέδωκε τῷ 1876 ἀπόφασιν, δι' ἧς κατηγοῦντο τὰ ἐν ταῖς νήσοις ταύταις ἀποκατασταθέντα τελωνιακὰ γραφεῖα· ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὕτη οὐδόλως ἐλήφθη ὑπ' ὄψει καὶ ἔμεινεν ἀνεκτέλεστος. Οἱ νησιῶται ἀνεφέρθησαν καὶ πάλιν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην δι' ἀντιπροσώπων, ἦτις διὰ νὰ καταπραῦνη προσωρινῶς τοὺς νησιώτας τούτους καὶ νὰ φανῇ ὅτι σέβεται τὴν μεσολάβησιν τῶν Εὐρωπαϊῶν πρέσβεων, ὑπεσχέθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸ ταμεῖον ἐκάστης Κοινότητος ἐκ τῶν ὀκτὼ τοῖς ἑκατὸν τὰ τρία ἐκ τῶν εἰσπραττομένων τελωνιακῶν εἰσοδημάτων διὰ τὰ σχολεῖα καὶ διὰ τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα τῶν νήσων. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο τοῦ χρόνου προϊόντος περιορίσθη νὰ δίδῃ ὁ κατὰ καιροὺς τελώνης εἰς τὴν Κοινότητα Καστελλορίζου χίλια διακόσια (1200) γρόσια κατ' ἔτος· καὶ ταῦτα ἐδίδοντο τακτικῶς μέχρι τῆς καταλύσεως τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν (τῷ 1913).

Τῷ 1834 ὁ Χασάν πασᾶς διώρισε τὸν Χ. Κωνσταντῖνον Ἀθηρινὸν πρεσβῶτα τῆς νήσου διὰ τοῦ ἐξῆς μπουγιουρντίου.

Ἔγγραφον 35.

«Υπογραφή. Τ. Σ. Χρονολογία τουρκιστί.

Ἡμεῖς Καπουτζήπασης Χασάν Πέης, Μουτασαρίφης τοῦ σαντζακίου τῆς Ρόδου, μουταβαλῆ ἀγᾶς τοῦ Βασιλικοῦ Ἰμαρετίου Χαρατζῆς ἀγᾶς καὶ μέγας Ναζήρ ἀγᾶς τῆς κραταιᾶς Βασιλείας.



Εἰς νῆσον Καστελλόριζον· εἰς τὸν Χ. Μιχάλην Πηγνόγλου, διὰ τοῦ παρόντος μας σὲ εἰδοποιοῦμεν, ὅτι ἔστωντας καὶ νὰ ἐδιορίσαμεν προεστὸν τῆς πατρίδος σας τὸν Χ. Κωνσταντῖνον Ἀθερινόζογλου εἰς τύπον τοῦ ποτὲ ἀδελφοῦ του, νὰ τὸν παραστέξεσαι καὶ ἐπὶ εἰς κάθε υπόθεσιν, ἐπειδὴ καὶ εἶνε ἀρχάριος καὶ μὲ μέσον ἰδικόν σου θέλω νὰ κάμῃς κάθε τρόπον ὅπου νὰ συναχθοῦν οἱ παράδες ὁποῦ σᾶς γράφομεν καὶ νὰ δοθοῦν τὰ χαρατσοχάρτια εἰς ἐκεῖνους ὅπου ἀκόμα δὲν τὰ ἐπλήρωσαν, καὶ ἀπὸ τὸ ἡμῶν ὅσα ἠμπορέσεις, ὥστε νὰ γεμίσουν δέκα χιλιάδες γρόσια, ἐπειδὴ καὶ ἔχομεν μουπασίρην εἰς τὸ κεφάλι μας, καὶ ἡμεῖς θέλομεν σὲ ἔχει πάντοτε εἰς τὸ ναζάρι μας (1).

Ταῦτα καὶ ὑγίαινε.

1834, Σεπτεμβρίου 30, Κονάκι.»

Καὶ ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου βλέπομεν ὅτι ὁ Χασὶν πιασᾶς ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Καστελλορίζους τὸν φόρον τῶν Χαρατσοχαρτίων.

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Νομαρχιακοὶ ἀντιπρόσωποι.

Ἰερὸν Μονὴ Μύρων τῆς Λυκίας.

Εἶδομεν ἀνωτέρω (ἐγγρ. 12, 13 καὶ 19) ὅτι οἱ νομίοχαί εἶχον ἐν Καστελλορίζῳ ἰδιαιτέρους ἀντιπροσώπους τῶν Τούρκων. Τὴν ἀρχὴν ταύτην τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν Νομαρχῶν φαίνεται ὅτι ὑπεστήριξαν εἴτα ἡ φιλοπρωτία καὶ ἡ δοξομανία μερικῶν πολιτῶν, διότι τοιοῦτοι ἀντιπρόσωποι ἐζημιώσαν καὶ Ἕλληνας κάτοικοι τῆς νήσου. Οὗτοι δὲ καλούμενοι βεγκίλια ἦσαν ὁ Χατζῆ Νικόλαος Κομνηνὸς καὶ ὁ Δημήτριος Ἀντωνᾶς, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς ἐγγράφων.

Ἐγγραφον 36.

« Τ. Σ.

Ἐπισημειώματα Χαλῆλ Παράτ, Καπνυτὸν πιασᾶς.

Πρὸς τοὺς προεστῶτας καὶ πιστοὺς ἁγιάδες τῆς νήσου Καστελλορίζου.

Σᾶς κάμνομεν γνωστὸν μὲ τὸ παρόν μας, ὅτι συστήνομεν αὐτόθι βεγκίλιαν μας τὸν Χατζῆ Νικόλαον Κομνηνὸς ὄγλου, διὰ νὰ ἐπαγρυπνῇ καὶ ἐπιστατῇ εἰς κάθε υπόθεσιν τοῦ κοινοῦ σας ὡς παλαιὸς καὶ ἰδεᾶτος καὶ σαδῆκ χαγᾶς ὅπου ἐστάθη ἀνέκαθεν, ἔχοντας τὴν ἀδειάν μας

(1) Ναζάρι, τὸ ὄμο, ἡ ὄψις, ἡ βασκανία· εἰ ταῦθα σημαίνει τὴν εὐνοίαν.

νὰ ὑψώνη εἰς τὸ ὀσπήτιόν του ὀθωμανικὸν σαντζάκι κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν καὶ μὴν ἤθελε πειραχθῆ ἀπὸ κανένα τῶν Ἰσλάμηδων, ἢ ἀπὸ κανένα τῶν Ῥαγιαδῶν, ἀλλὰ μάλιστα νὰ εἶνε ἀπείρακτος καὶ ἀνενόχλητος καὶ πρὸς εἶδησίν σας.

Οὕτως εἶνε ἡ ὑψηλὴ προσταγὴ μας καὶ ποιήσατε ἐξ ἀποφάσεως.

1843 Νοεμβρίου 4.

Ἀπὸ τὸ διβάνι τῆς αὐτοκρατορικῆς Ναυαρχίας.»

Ἐγγραφον 37.

« Τ. Σ.

Ἐνδοξότατος Καϊμακάμης Ῥόδου, Σποράδων νήσων κ.λ.π. Ἀζμῆ Μπέης.

Εἰς τὴν νῆσον Καστελλόριζον, πρὸς τὸν ἡμέτερον Σούμπασην καὶ Δημάρχους τῆς αὐτῆς νήσου· διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὑψηλοῦ ὀρισμοῦ σᾶς εἰδοποιοῦμεν ὅτι ἐδιορίσαμεν ἐκ μέρους μας ἐπίτροπον τὸν Χατζῆ Νικόλαον Κομνηνοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον θέλετε φέρετε τὸ ἀπαιτούμενον σέβας, ὡς ἄνθρωπον γηραλέον, καὶ τὸν ὁποῖον θέλετε προσκαλεῖ εἰς κάθε συνεδρίαν τῆς πατρίδος σας κρίνοντες καὶ ἀποφασίζοντες τὸ δίκαιον· ὁμοίως θέλετε καταγράψει καὶ ὅλους τοὺς ὀσπητοτόπους στέλλοντές μας τὸν κατάλογον, τὸν ὁποῖον ὁμοῦ μὲ τὸν Σούμπασην καὶ τὸν Χατζῆ Νικόλαον θέλετε κάμει φέροντες καὶ τὰ μένοντα τοῦ φόρου σας.

Οὕτω ποιήσατε ἐξ ἀποφάσεως.

Τὴν 14 Μαρτίου 1847. Ἀπὸ τὸ Διβάνι.»

Ἐγγραφον 38.

« Τ. Σ.

Ἐπισημειώματα τῆς Ῥόδου καὶ τῶν Σποράδων νήσων ἐνδοξότατος Ἐτέμ πιασᾶς,

Εἰς τὴν νῆσον Καστελλόριζον, πρὸς τὸν ἡμέτερον Σούμπασην, πρὸς τοὺς Δημάρχους, Συμβούλους καὶ εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους μικροὺς τε καὶ μεγάλους· διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὑψηλοῦ ὀρισμοῦ, σᾶς γνωστοποιοῦμεν ὅτι παρουσιασθεῖς ἔμπροσθέν μας ὁ πατριώτης σας Δημήτριος Χατζῆ Ἀντωνόγλου, τὸν ὁποῖον εὐρόντες ἄνθρωπον φρόνιμον καὶ ἀξία· ὑπολήψεως διορίζομεν αὐτὸν ἐκ μέρους μας ἐπίτροπον διὰ νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς τὰς κοινὰς υποθέσεις τῆς νήσου σας, πρὸς διατήρησιν τῆς κοινῆς ἡμῶν ἡσυχίας. Χρεώστ ἴτε ὅμως καὶ σεῖς

νά φέρετε πρὸς αὐτὸν τὴν ἀπαιτουμένην ὑπόληψιν καὶ σέβας, αὐτὸς δὲ νὰ σᾶς ἀγαπᾷ καὶ νὰ προσέχη νὰ ἀποδίδεται τὸ δίκαιον ὅπου ἀνήκει, σύμφωνος πάντοτε μὲ τὸν Σούμπασην καὶ τοὺς Δημάρχους.

Ἡμεῖς ὅλος διόλου πάντοτε ἐπιθυμοῦμεν τὴν κοινὴν ἡσυχίαν σας καὶ τὴν εὐπείθειαν τῶν βασιλικῶν διαταγῶν, χωρὶς ν' ἀκολουθοῦν δυσαρέσκειαί.

Οὕτω ποιήσατε ἐξ ἀποφάσεως,

Τὴν 27 Αὐγούστου 1848.

Ἀπὸ τὸ Διβάνι τῆς Ῥόδου.»

Ἔγγραφον 39.

« Τ. Σ.

Ὁ Μουχαφούζης τῆς Ῥόδου καὶ τῶν Σποράδιων νήσων, ὑψηλότατος Μααχσοῦπ Πασσᾶς.

Εἰς τὴν νῆσον Καστελλόριζον, πρὸς τὸν Δημήτριον Χατζῆ Ἀντωνᾶ διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὑψηλοῦ ὄρισμοῦ σὲ γνωστοποιοῦμεν, ὅτι ἐβεβαιώθημεν, ὅτι ἐξημέτισας καὶ εἰς τοὺς ἰροκατόχους μας ἐπίτροπος αὐτῶν διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς σὲ διορίζομεν ἐκ μέρους μας ἐπίτροπον καὶ θέλει ἐπαγρυπνεῖς πάντοτε πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ φακῆρ φουκαρᾶ καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς κοινῆς ἡσυχίας, παρευρισκόμενος πάντοτε εἰς κάθε συμπίπτουσαν συνεδρίασιν, ἵνα ἀποδίδεται τὸ δίκαιον, ὅπου ἀνήκει, χωρὶς ποτε νὰ συμφωνήσῃ εἰς τὸ ἄδικον, ἀλλὰ μάλιστα θέλει μᾶς εἰδοποιεῖς πρὸς ὀδηγίαν μας. Σὺ δὲ ὡς καλὸς πατριώτης νομίζομεν ὅτι θέλεις ἐπαγρυπνεῖς πάντοτε πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον, διὰ τοῦτο καὶ σὲ διορίζομεν καὶ νὰ τὸ δεχθῆς ἀφρεύκτως.

Τὴν 15 Δεκεμβρίου 1848. Ἀπὸ τὸ Διβάνι τῆς Ῥόδου.»

Ὁ τελευταῖος οὗτος Δημήτριος Χατζῆ Ἀντωνᾶς ἢ Ἀντωνόγλους ἐπολιτεύετο μετὰ ταῦτα ὡς δήμαρχος καὶ εἶτα διορίσθη ἐπιστάτης ἐκ μέρους τῆς Ῥωσικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἀνακαινίσεως τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν Μύροις, περὶ οὗ ἔγραφα ἐν τῷ Ξενοφάνει τοῦ Μικρασιατικοῦ Συλλόγου «Ἀνατολῆς» (τόμ. Γ' καὶ Δ'). Ἦτο δὲ τετιμημένος διὰ βασιλικῶν Ῥωσικοῦ παρασήμου καὶ μεταβαίνων εἰς Ῥόδον διὰ λέμβου ἵνα δώσῃ λογαριασμὸν εἰς τὸν ἐκεῖ πρόξενον τῆς Ῥωσίας Ἐρ. Δούτσην ἐπνίγη ἀνατραπίσης τῆς λέμβου ὑπὸ τρικυμίας.

Ἡ σύζυγός του ἔκλαιεν αὐτὸν ἐπιλέγουσα.

«Γιὰ ἑκατὸν ματσάρικα  
ἔφκες Δημήτρι μ' ἄδικα  
κ' ἐκεῖνα τρυπημένα  
τὰ τρισκαταραμένα.»

Πρὸς τὸν Δημήτριον τοῦτον ἔδοσαν τὸ ἐπόμενον ἔγγραφον οἱ ἐν Καστελλορίζῳ πρόξενοι.

Ἔγγραφον 40.

«Ἡμεῖς προξενικὸς πράκτωρ Ῥωσσίας, Ἀγγλίας καὶ λοιπῶν Ἐθροπαϊκῶν Δυνάμεων.

Διακηρύττομεν εἰς ὅποιον ἀνήκει : ὅτι ὁ κύριος Δημήτριος Χ' Ἀντωνᾶ κάτοικος εἰς τὴν ἐνταῦθα παρεπιδημίαν μου, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐδῶ διαμονῆς μου, διήγαγε μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν του καὶ ξένων μὲ τιμὴν, ὑπόληψιν καὶ χρηστοθήθειαν καὶ ἐπολιτεύθη μὲ ὅλους καλῶς ὠφελῶν αὐτοὺς εἰς τὰς ληθοδοσίας καὶ διενέξεις των γράφων καὶ ὀμιλῶν καὶ ἐπανορθῶν αὐτοὺς κατὰ τὸ δίκαιον, ὅσάκις ἦ χρεῖα τὸ ἐκαλοῦσε, χωρὶς νὰ φανῆ ποτε ταραξίας, δημεγέρτης, ἢ ἄλλου ὀποιουδήποτε ἐγκλήματος ἢ κακουργήματος δημοσίου ἢ μερικοῦ καὶ ὑποσημειοῦμαι.

Ἐν Καστελλορίζῳ 1842, Φεβρουαρίου α'.

Τ. Σ. Fort. Biliotti, Agente

Προστίθεται καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦ ὑποφαινομένου ὅτι ὁ διαληφθεὶς κύρ. Δ. Ἀντωνᾶς ἔμπορος καὶ προῦχων τῆς πατρίδος του διῆγεν ἐνίμως καὶ ἐναρέτως καὶ ὡς τοιοῦτον τὸν συνιστῶμεν.

Ἐν Καστελλορίζῳ αὐθημερόν. Γ. Δεκάριστος Ἑλληὴν πράκτωρ.»

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐγγράφων ἐξάγομεν ὅτι ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1832 ἐν Μαρμαρίτση ναυλοχῶν καὶ ἐν τῷ ἔγγρ. 36 ἀναφερομένοις Χαλῆλ Γ' φρατ Καπετᾶν πασᾶς, εὗρισκετο καὶ κατὰ τὸ 1843 ἐν Καστελλορίζῳ ἢ εἰς τὰ πέριξ αὐτοῦ μέρη καὶ διώρισεν ἀντιπρόσωπόν του καὶ σύμβουλον τὸν Χ' Νικόλ. Κομνηνόν. Ὁ ναύαρχος οὗτος μὲ τὸν στολίσκον του προσωρμίσθη εἰς Ἀνδριάκην, ἐπίνειον Μύρων τῆς Λυκίας, ὁ δὲ τότε ἡγούμενος ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τοῦ ἁγίου Νικολάου Γ' ἐράσιμος ὑπεδέχθη αὐτὸν καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν ναυαρχίδα τρεῖς ἄμνους, βούτυρον, τυρόν, μέλι κ. τ. λ. Ὁ δὲ Χαλῆλ πασᾶς εὐχαριστηθεὶς ἐκ τῶν δώρων

ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν ἄδειαν τοῦ ἀνοικοδομῆσαι τὸν ἱερὸν ναὸν τῆς Μονῆς καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κελλῖα. Πρὸς τοῦτο δὲ ἡ κοινότης Καστελλορίζου ἐξέδωκε τὰς ἐφεξῆς δύο ἐγκυκλίους, διότι ἐκ παλαιοῦ ἡ Μονὴ αὐτὴ ἐξηρτάτο ἀπὸ τὴν Δημογεροντίαν Καστελλορίζου.

Ἔγγραφον 41.

«Ἐντιμώτατοι Κληρικοὶ ἐκάστης ἑπαρχίας, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι καὶ ἀπανταχοῦ χρήσιμοι Προεστῶτες καὶ Γέροντες, καὶ ἐπίτροποι τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν, τιμιώτατοι Πραγματευταὶ καὶ Καραβοκύριοι, καὶ πρωτεύοντες τῶν τεχνῶν καὶ Ἰσναφίων, καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες ἀδελφοὶ Χριστιανοί.

Ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Ἐπαρχίαν ταύτην Πισσιδείαν, εἰς τὰ Μύρα τῆς Λυκίας, τὸ ἱερὸν καὶ σεβάσιμον Μοναστήριον σεμνυνόμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου Μύρων τῆς Λυκίας τοῦ θαυματουργοῦ ὑπάρχον, ὅπερ πάλαι ποτὲ ἐν εὐημερίᾳ καὶ καλῇ καταστάσει τῶν ἐν αὐτῇ ἀκουσμένων Πατέρων, καλῶς (καὶ ἰναρέτως τὸν) βίον ἀκουστῶν ἐν ἀνέσει διεκυβερνᾶτο. Ἦδη δὲ ὀφθαλμοφανῶς βλέπομεν (ὅτι τὸ εἰρη)μένον τοῦτο μοναστήριον σεσάθροται ἐκ τῆς παλαιότητος καὶ ἐρείπιον ἀποκατέστη κ(ατα)κημνισθῆν, καὶ εἰς χρέος ὑπέπεσε βαρύτερον ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων καὶ δεινῶν ἀνωμαλιῶν. Τούτου ἕνεκα καταβὰς ὁ Ὑψηλότατος Καπετὰν πασᾶς εἰς τὰ ἐδῶθεν πλησίον μέρη τοῦ εἰρημένου Μοναστηρίου τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ, ἀνεφέρθη ὁ Ἰγούμενος τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου πρὸς αὐτὸν ζητῶν τὴν ἄδειαν τῆς ἀνακαινίσεως καὶ οἰκοδομῆς τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου. Τοῦ Θεοῦ εὐδοκοῦντος καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου βοηθοῦντος, ἐδόθη ἡ ἄδεια τοῦ ἀνακαινισμοῦ καὶ ἀνορθώσεως. Πέμπεται ἤδη πρὸς πάντας τοὺς φιλοχρίστους καὶ φιλελεήμονας θεοσεβεῖς χριστιανούς ἐκ μέρους τούτου τοῦ Μοναστηρίου, τῇ εἰδήσει καὶ ἐπιστάσει τοῦ ἐπιτοπίου Ἀρχιερέως Πισσιδίας καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ τοῦ Μοναστηρίου καὶ πρὸς καλλωπισμὸν καὶ οἰκονομίαν ἐπὶ τὸ θεοφιλὲς τοῦτο ἔργον κοινῶς ἐδιωρίσθη ὁ κὺρ Γεράσιμος, ὅστις καὶ Καθηγούμενος ἦν τῆς Μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἀνὴρ θεοσεβῆς τε καὶ τίμιος, οὗ ὡς ἀποδεξόμενοι ἴλεω τῷ ἡμῶν καὶ εὐμενεῖ τῆς ψυχῆς διαθήσει, συνδράμετε καὶ βοηθήσετε εἰς τὸ ρηθὲν Μοναστήριον λόγῳ καὶ ἔργῳ, καὶ τὴν κατὰ δύναμιν ἐλεημο-

σύνην πλουσίᾳ χειρὶ ἀπόδοτε παρέχοντες εἰς χεῖρας αὐτοῦ ὅσην βοήθειαν ἕκαστος ἐκ Θεοῦ φωτισθῆ ἢ ἐν ἀφθονίᾳ καὶ ἰλαρῇ δόσει καὶ προαιρέσει, χορηγοῦντες ὁ μὲν πολὺ, ὁ δὲ ὀλίγον, καθ' ἃ δυνάμεως ἔχετε καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως, καὶ ὡς παρὰ Θεοῦ ὀδηγηθῆτε, γράφοντες καὶ τὰ ὀνοματά σας, ἵνα μνημονεύωνται ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ Μοναστηρίῳ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου, ὅπως ἀπαλλαγῆ τοῦ ἐπικειμένου αὐτοῦ χρέους καὶ ἐπισκευασθῆ, ἀνεγερθῆ καὶ καλλωπισθῆ, εἰς δόξαν τοῦ ἐν αὐτῷ ὑμνουμένου Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ. Ὑμεῖς δέ, τὸ ὀρθόδοξον σύστημα καὶ πλήρωμα, αἱ ἐλεοῦντες καὶ βοηθοῦντες ἔχετε τοὺς καρπούς καὶ τὰς ἀμοιβὰς μυριοπλασίους παρὰ τοῦ μισθαποδότου Θεοῦ, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος καὶ τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Νικολάου εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν! Ἀμήν.

1836. Αὐγούστου 4. ἐν Καστελλορίζῳ

Οἱ Δημογέροντες τῆς νήσου Καστελλορίζου βεβαιοῦμεν

X'' Γεώργης Πισσᾶς

T. Σ. X'' Μαλόνης X'' Κυριάκου

X'' Ἀποστόλης Πεγκλῆς.»

Ἔγγραφον 42.

«Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, Πανοσιώτατοι ἱερομόναχοι, τιμιώτατοι Πρόκριτοι καὶ Δημογέροντες καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες ἀδελφοὶ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ πάσης τάξεως καὶ βαθμοῦ καὶ ἡλικίας, Πολιτικοί, Ναυτικοί, Στρατιωτικοί, Πλοίαρχοι, Ὀπλαρχηγοὶ καὶ Πρωτομαγίστρος τῶν εὐλογημένων Ρουφετίων (:) τὸν ἐν Χριστῷ ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι περιπτυσσόμεθα.

Γνωστὸν ἔστιν ἅπασιν τοῖς χριστεκωνύμοις ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς λαοῖς, ὅτι ἐξ ἀμνημονεύτων αἰώνων ὁ ἐν Μύροις τῆς Λυκίας ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ἁγίου Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ τιμώμενος καὶ θαυμαζόμενος πάνσεπτος καὶ ἱερὸς ναός, προσκυνεῖται καὶ θαυμάζεται παρ' ὅλοις τοῖς ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς καὶ χάριν εὐλαβείας καθ' ἐκάστην διαβαίνουσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις τῶν ἐπαναστάσεων ἐκημνίσθη φρεῦ! καὶ ὅλως ἔγινεν ἐρείπιον, ἀπολεσθέντων καὶ τῶν διαφόρων εἰσοδημάτων αὐτοῦ καὶ ἐπειδὴ ἤδη θεία συνάρσει ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἐπιδιόρθωσιν, ἀνοικοδομησθῆν καὶ ἀνέγειρσιν αὐτοῦ, βλέποντες καὶ τὴν ἀνέχειαν ἡμῶν (καταβαλόντες)

(οὕτως) ἕκαστος ἡμῶν ἐκ τοῦ ὑστερήματός μας καὶ μὴ ἐξαρκέσαντα (οὕτως), ρίπτομεν τὰ ἄμματα καὶ εἰς τοὺς ἔξω ἄπανταχοῦ Ὁρθοδόξους Χριστιανούς ἡμῶν ἐν Κυρίῳ ἀδελφούς, ὑψόνομεν τὴν φωνήν, παρακαλοῦμεν καὶ δεόμεθα τὰ φιλελεήμονα σπλάγγνα ὑμῶν, ἵνα βοηθήσητε καὶ ἐλεήσητε ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν, ὡς ὁ Πανάγαθος Θεὸς ἠθέλε σᾶς φωτίσει. Πρὸς τοῦτον τὸν θεῖον σκοπὸν τῆς ζητείας ἐκλέξαντες ἐδιωρίσαμεν τὸν τιμιώτατον πατριότην ἡμῶν κύριον Πετράκη Γενῆ Μιχάλην. Διὸ σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ παραδώσετε εἰς αὐτὸν ἕκαστος τὴν σννειδισμένην σας βοήθειαν, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καρδίας του ἕκαστος, χωρὶς καμμίαν ὑποψίαν καταχρήσεως, καταγράφοντες τὸ πολῦτιμα ὀνόματά σας καὶ τὸ ποσὸν τῆς βοηθείας σας εἰς τὸ ἐπὶ τούτου κρατῶν (οὕτως) καιάστιχον, διὰ νὰ μνημονεύονται ἐν αὐτῷ παρὰ τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου πρὸς ψυχικὴν καὶ σωματικὴν σας ὠφέλειαν καὶ διὰ νὰ ἔχητε βοηθόν, προστάτην καὶ ἑύστην εἰς τὰς ἀνάγκας, θλίψεις καὶ κινδύνους σας τὸν ελεήμονα καὶ ἀντιλήπτορα θερμὸν τὸν θαυματουργὸν πατέρα ἡμῶν ἅγιον Νικόλαον.

Ἀδελφοὶ Χριστιανοί! Ἡ ἐλεημοσύνη ἀπλῶς καὶ κατὰ μόνας διδομένη μακαριστοὺς ἀπεργάζεται τοὺς ἐλεοῦντας ἐν Εὐαγγελίοις λέγων. «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται» πολλῷ μᾶλλον εἰς τὰ τοιαῦτα θεῖα καὶ τοῦ Θεοῦ σκηνώματα, ἀγίων οἰκητήρια ἐπιχειομένη πλουσίως δὲν θέλει ἐπιδαμιλεύσει εἰς ὑμᾶς ὁ ἐπουράνιος Θεὸς τὴν χάριν, τὴν δωρεὰν καὶ τὴν εὐλογίαν του εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις σας, εἰς τὰ ἔργα σας, εἰς τὰς ἐκδουλεύσεις σας πλουσιοπάροχα; «Πλούσια γὰρ τὰ ἐλέη τοῦ Θεοῦ». Δράξασθε λοιπόν, ἀδελφοί, μὲ καθε προθυμίαν ἐλεήσατε τὸν ἄλλοτε ἐλεοῦντα τοὺς πτωχοὺς, ἀνοίξτε τὰς χεῖράς σας καὶ δανείσατε αὐτὸν τὸν Θεόν, διότι «ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῷ», διὰ νὰ ἀπολαύσητε τὸν μισθὸν ἑκατονταπλασίονα καὶ διὰ νὰ ἔχητε βοηθόν, ὑπερασπιστὴν καὶ σωτήρα ὄλων ὑμῶν τὸν θαυματουργὸν πατέρα ἡμῶν ἅγιον Νικόλαον.

Ἡ δὲ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ πλουσιοπαρόχου μεγάλου Θεοῦ καὶ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Τῷ αὐτῷ, Λυγούστου α'. Ἐν Καστελλορίζῳ.—Ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀγίου Νικολάου τῶν Μύρων.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Καστελλορίζου καὶ Δημογέροντες».

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο οὐδεμίαν φέρει ὑπογραφήν. Ὁ δὲ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενος Πετράκης Γενῆ Μιχάλης εἶνε ὁ εὐδοκιμήσας ἐν τῷ πολέμῳ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὡς πηδαλιούχος εἰς τὸν στόλον, καὶ εἰς πολλὰς ναυμαχίας κατὰ τῶν Τούρκων διακριθεὶς. Τὰ ἔγγραφα 38 καὶ 39 μᾶς λέγουσιν ὅτι τῷ 1848 Νομάρχης ἐν Ῥόδῳ ἦτο ὁ Ἐτέμ Πασᾶς καὶ κατὰ τὸν Νοέμβριον διεδέχθη αὐτὸν ὁ Μαχσοῦκ Πασᾶς. Τοῦτον δὲ πάλιν διεδέξατο τῷ 1849 ὁ Μεχμέτ Ραγιοῦπ Πασᾶς (ἔγγραφο 32).

Ἐν τῷ ἔγγραφῳ 37, λέγεται ὅτι διετάχθησαν οἱ Δήμαρχοι νὰ καταγράψωσι τοὺς ὀσπητοτόπους ὄλους καὶ νὰ στείλωσι τὸν κατάλογον αὐτῶν εἰς τὴν Ῥόδον. Τοιοῦτον κατάλογον εὑρον, ἀλλὰ φαίνεται μεταγενέστερος ἰδοὺ αὐτός.

Ἐγγραφο 43.

Κατάλογος τῶν τόπων ὅπου ἀγόρασεν ὁ καθεὶς καὶ τῶν ἀμπελιῶν. Ἐπιάσαμεν ἀπὸ τὸν κάβον τοῦ Διακουργιοῦ καὶ ἐρχόμεθα μέσα.

1. Τρεῖς ὀσπιτοτόπους τοῦ Νικολάου Ἰωάννου Κου-	Γρ.
φοῦ εἰς τὴν Πέρα Μεργιὰ εἰς Ὀβριούς. . . . .	» 407
2. Ἐνα ὀσπιτότοπον τὸν Μιχάλην Λικάνδρου πλησίον	
τοῦ Νικολάου Παλλάρη . . . . .	» 280
3. Τρεῖς ὀσπητότοποι πλησίον τοῦ Μιχάλη Λικάνδρου	
τοῦ Παυλῆ Δημητρίου Εἰρηῆνης. . . . .	» 500
4. Ἐνα ὀσπιτότοπον τοῦ Ἀθανάσι Μισοκουφᾶ πά-	
νωθεν τοῦ Παυλῆ Δημήτρι Εἰρηῆνης. . . . .	» 50
5. Ἐνα ὀσπιτότοπον τὸν Ἀνδρέαν Χ. Σταμάτη πλη-	
σίον τοῦ Ἀθ. Μισοκουφᾶ. . . . .	» 50
6. Ἐνα ὀσπιτότ. τοῦ Χ'. Ἡλία Χατσατούρογλου	
μεταξὺ Παυλῆ καὶ Μανώλη Πισσᾶ. . . . .	» 350
	» <u>1637</u>
7. Ἐνα τόπον τὸν Γεώργι Ἀναστασᾶ πάνωθεν τοῦ Χ'	
Ἡλία Χατσατούρογλου. . . . .	» 100
8. Ἐνα ὀσπιτότ. τοῦ Χ' Κωνσταντῆ Ἰακώβου ἀπὸ ἐδῶ	
ἀπὸ τὴν χώραν, πλησίον τοῦ Πισσᾶ. Ἐνα ἔτι ἀπὸ	
αὐτὸν κατὰ τὸ ὕψωμα τοῦ βουνοῦ καὶ οἱ δύο. . . . .	» 36
	» <u>2097</u>

Ἡ ὄπισθεν σοῦμα. . . . .	»	2097
9. Ἐνα ὄσπητόν τὸν Σάββαν Χ'' Αναστάση μεταξὺ τοῦ Χ'' Κωνσταντῆ καὶ Δημήτρι Παπα Λαζάρου, ὁποῦ ἀγόρασεν ἀπὸ τὴν παλαιάν Δημαρχίαν μὲ στέρναν. . . . .	»	360
10. Τὸν Χ'' Ἰωάννην Παρμπούττη ἕνα τόπον πάνωθεν τοῦ Χ'' Κωνσταντῆ πλησίον τοῦ πάνω του κατὰ τὸ Διακούρι. . . . .	»	140
Γρ. Δύο χιλ. ἄδ.ς πεντακόσια ἐνενηντα ἑπτὰ		<u>2597</u>
11. Ἐνα τόπον τοῦ Χ'' Γεώργι Κιζιλᾶ πλησίον τοῦ Δημήτρι Παπα Λαζάρου. . . . .	»	380
12. Δύο τόπους τοῦ Μανώλη Καϊλῆ πάνωθεν τοῦ Δημήτρι Καραζεπούνη. . . . .	»	520
13. Ἐνα τόπον τὸν Νικόλ. Παπουτσῆ, πλησίον τοῦ Δημήτρι Καραζεπούνη. . . . .	»	400
14. Ἐνα τόπον τὸν Ἰωάννη Καραζεπούνη πλησίον τοῦ Νικόλα Παπουτσῆ . . . . .	»	408
Γρῆσια τέσσαρες χιλιάδες διακόσια ἐνενηντα ἑπτὰ.		<u>4297</u>
15. Ἐνα τόπον τὸν Λουκᾶ Γανᾶ πλησίον τοῦ Ἰωάννη Ῥέπα καὶ Χ'' Γεωργίου Κουτσούκου. . . . .	»	208
16. Ἐνα τόπον ὁ Ἀποστόλης Κυριάκου Παρμπέρη πλησίον τοῦ Χ'' Γεώργι Κοντούζογλου. . . . .	»	400
17. Ἐνα τόπον ἐπάνωθεν ἀπὸ αὐτὸν ὁ ἴδιος. . . . .	»	200
18. Ἐνα τόπον τὸν Νικόλα Παρμπέρη πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ του. . . . .	»	400
Γρ. Πέντε χιλιάδες πεντακόσια πέντε. . . . .	»	<u>5505</u>
19. Ἐνα τόπον τὸν Χ'' Ἀγαπητὸν Πίτζηκα πλησίον τοῦ Νικόλα Παρμπέρη. . . . .	»	253
20. Ἐνα τόπον τὸν Σάββαν Παπα Γληγόρη πλησίον εἰς τ' ἄνω τόπον τοῦ Ἀποστόλη. . . . .	»	100
Γρ. πέντε χιλιάδες ὀκτακόσια πενήντα ὀκτώ.		<u>5858</u>
Ἡ ὄπισθεν σοῦμα . . . . .	»	5858
21. Ἐνα τόπον τὸν Σάββα Χ'' Ἀναστάση, πλησίον τοῦ πάππου του τοῦ Κομιανοῦ τὴν στέρναν κατὰ τὸ Διακούρι. . . . .	»	100

22. Ἐνα τόπον τὸν Διαμαντῆν Κουζουβιάλαν, ἐπάνω τοῦ Νικόλα Παρμπέρη καὶ πλησίον τοῦ Σάββα. . . . .	»	100
23. Ἐνα τόπον τὸν Χ'' Ἀναστάση Χ'' Βασίλη πλησίον τῆς Μαριᾶς τοῦ Στρατῆ τὴν ἐλιάν. . . . .	»	290
24. Ἐνα τόπον τοῦ Χ'' Δημήτρι Κοντυλιοῦ, γάτωθεν ἀπὸ τὴν ἐλιάν του. . . . .	»	208
Ἐξ χιλιάδες πεντακόσια σαράντα ὀκτώ. . . . .	»	<u>6548</u>
25. Ἐνα τόπον τὸ Γιώργι Νικόλα Φυτὸν πλησίον τοῦ Βασίλει Ζαμπιλᾶ . . . . .	»	183
26. Ἐνα τόπον τὸν Κωνσταντῆ Κιζάλας εἰς τὸ Νιρτάκι . . . . .	»	147
27. Ἐνα τόπον τὸν Βασίλει Κιζάλας πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντῆ. . . . .	»	147
28. Ἐνα τόπον τὸν Ἰωάννην Ἀγάριστη πλησίον τοῦ Βασίλει Κιζάλας . . . . .	»	147
29. Ἐνα τόπον τὸν Νικόλαν Ζαμπέλας πλησίον τοῦ Ἰωάννη Ἀγάριστης. . . . .	»	140
30. Ἐνα τόπον τὸν Μαλαξὸν Ἀνδρέαν πλησίον τοῦ Ἰωάννη Ἀγάριστης. . . . .	»	150
Γρ. Ἐπτὰ χιλιάδες τετρακόσια ἐξηνταδύο. . . . .	»	<u>7462</u>
31. Ἐνα ἀμπέλι τοῦ Χ'' Γεώργι Κοντούζογλου. . . . .	»	500
32. Ἐνα ἀμπέλι τοῦ Χ'' Σπύρον Διαμαντάρου. . . . .	»	495
33. Ἐνα ἀμπέλι τοῦ Γεώργι Παπα Δημήτρι. . . . .	»	580
34. Ἐνα ἀμπέλι τοῦ Χ'' Γεώργι Κιζιλᾶ, συντροφικὸν μὲ τὸν Χ'' Παλάση, ὁ μὲν Χ'' Γεώργις Κιζιλᾶς ἐπλήρωσε. . . . .	»	816
35. Ὁ δὲ Παλάσης Πιτσόνη . . . . .	»	805
Γρ. Δέκα χιλιάδες ἑξακόσια πενήντα ὀκτώ. . . . .	»	<u>10658</u>
Ἡ ὄπισθεν σοῦμα. . . . .	»	10,658
36. Ἐνα ἀμπέλι ὁ Εὐστάθιος, συντροφικὸν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀγαπητοῦ . . . . .	»	1200
37. Ἐνα ἀμπέλι τὸν Σταμάτι Ταγλάρι. . . . .	»	515
38. Ἐνα ἀμπέλι τὸν Σάββα Παλιαπάση συντροφικὸν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του. . . . .	»	400
39. Ἐνα ἀμπέλι τοῦ Μιχαλάκη Τούλουτσα. . . . .	»	338

Γρ. Δέκκ τρεῖς χιλιάδες ἑκατὸν ἕνδεκα . . . . . » 13111

Ἐν τῷ ἔγγραφῳ 40 ἀναφέρεται ὡς προξενικὸς πράκτωρ τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἰωάννης Δεκάριστος. Οὕτως διορίσθη τοιοῦτος ἀπὸ τοῦ 1836, ὡς φαίνεται ἐν ἔγγραφῳ σταλέντι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐν Ῥόδῳ ὑποπροξένου τῆς Ἑλλάδος Ε. Σκαραμαγκᾶ ὑπ' ἀριθ. 65 καὶ ἡμερομηνίαν 10)22 Νοεμβρίου 1836. Λιπέτεσε δὲ τοιοῦτος πολιτικὸς ὑπάλληλος ἐνταῦθα μέχρι τοῦ 1855. Μετὰ τοῦτον διορίσθη προξενικὸς πράκτωρ τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἰούλιος Μπορέκας Κάσσιος, ὡς φλ ἴδωμεν ἐν τῷ οἰκίῳ κεφαλαίῳ.

### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα, ἢτοι Πατριαρχικαὶ ἐπιστολαὶ—1837 . 1838

Ἐγγραφοὺν 44.

«Γρηγόριος ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως

Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Τίμιοι Προεστῶτες καὶ χρήσιμοι Πρόκριτοι καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι Χριστιανοὶ τοῦ Καστελλορίζου τῆς ἐπαρχίας Πισσιδείας, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ εὐλογία καὶ συγχώρησις.

Ἐράθομεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τολμᾶται μία κατάχρησις ἀνήκοος καὶ ἐναντία εἰς τὸ καθήκον τῆς ἱερᾶς τάξεως τῶν πνευματικῶν ὑποθέσεων, ὅ ἐστι, μερικοὶ ἐξ ἡμῶν μὴ εὐχαριστούμενοι εἰς τοὺς διοριζομένους κατὰ καιρὸν ἐπιτρόπους τοῦ Ἀρχιερέως σας, κινουσιν ἀγωγὰς καὶ φατριασμούς, διὰ τὰ τοὺς ἀλλάζωσι συνεχῶς καὶ ἐκ τούτου συμβαίνει ἀνωμαλία εἰς τὰς ἀρχιερατικὰς ὑποθέσεις τοῦ γνησίου Κυριάρχου σας ἱεροτάτου Μητροπολίτου Πισσιδείας ἀγαπητοῦ ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἀδελφοῦ κυρίου Γερασίμου καὶ ταραχὴ καὶ σκάνδαλον μεταξύ σας.—Ὅθεν ἐπειδὴ ὁ ἀτακτος καὶ ταραχοποιὸς αὐτὸς τρόπος εἶνε ἀπαράδεκτος καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις ἀείποτε ἐφίεται τὴν θεοφιλεῖ καὶ εἰρηνικὴν ἐν πᾶσιν ἀγωγὴν καὶ πολίτευμα τῶν ἀπανταχοῦ εὐσεβῶν, ἰδοὺ γράφοντες διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν Πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς, ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν ὑμῖν νὰ παύσητε ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναμίγνυσθε εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀρχιερέως σας, καθότι αὐτὴ ἀναφέρεται ὅλως διόλου εἰς τὴν ἱερότητά του, ὅστις εἶνε πάντῃ ἐλεύθερος νὰ διορίζη ἐπίτροπον τῶν Ἀρχιερατικῶν ὑποθέσεων του, ὄντινα ἐγκρίνη ὁ ἴδιος τῶν τιμίων καὶ

εὐυπολήπτων συμπολιτῶν σας καὶ μήτε ἐμμέσως μήτε κατ' εὐθείαν νὰ φαίνεσθε ἰμφιλοχωροῦντες εἰς τοῦτο, τὸ ὅποιον εἰς οὐδὲν μέρος συμβαίνει τῶν ἀπανταχοῦ, ἐπειδὴ ὅστις ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἕξῃς φωραθῆ ἀναμιγνυόμενος εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀρχιερέως σας, παρενοχλῶν ἢ τὴν ἱερότητά του ἢ τὸν ἤδη διορισμένον ἐπίτροπόν του, Χ' Μιχαὴλ Πεγκλῆν, ὁ τοιοῦτος ὡς ταραχοποιὸς θέλει δοκιμᾶσαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀγανακτήσεως τὴν δικαίαν παιδείαν μετανοῶν ἀνωφελῶς. Ἐ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

αὐλῆ', -Ιουλίου στ'.

«Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ Εὐχέτης.»

Ἐγγραφοὺν 45.

«Γρηγόριος ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως,

Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καὶ ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι καὶ τίμιοι Προεστῶτες καὶ Πρόκριτοι καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι Χριστιανοί, κάτοικοι τοῦ Καστελλορίζου τῆς ἐπαρχίας Πισσιδείας, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

Χρέος ἀπαραίτητον ἔχουσιν οἱ ἀπανταχοῦ εὐσεβεῖς Χριστιανοί, κοντὰ εἰς τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ εὐλάβειαν καὶ εὐπείθειαν πρὸς τὸν κατὰ τόπον Ἀρχιερέα αὐτῶν, νὰ ἀποδίδωσι καὶ τὰ νόμιμα καὶ τεταγμένα αὐτοῦ ἀρχιερατικὰ εἰσοδήματα καὶ δικαιώματα κύρια καὶ τυχηρά, ἀφ' ὧν περιμένει τὴν ἔξοικονόμησιν καὶ ἀπόδοσιν τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἐπαρχιακῶν καὶ ἰδίων ἐξόδων, τὴν ἀποστολὴν τοῦ βασιλικοῦ μισθοῦ καὶ τῶν αὐλικῶν διαφόρων καὶ ἄλλων ἀφεικτῶν δαπανημάτων.

Μανθάνομεν ὅμως ὅτι ἀπὸ μέρους ὑμῶν τῶν Κατοίκων τοῦ Καστελλορίζου συμβαίνει διακράτησις τῶν ἀρχιερατικῶν δικαιωμάτων τοῦ γνησίου καὶ κανονικοῦ Ἀρχιερέως σας ἱεροτάτου Μητροπολίτου Πισσιδείας ἀγαπητοῦ ὑμῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφοῦ κυρίου Γερασίμου καὶ δὲν γίνεται προθυμία εἰς ἀπόδοσιν τῶν ἱερῶν δικαίων τῆς ἱερότητός του, πράγμα ὅσον κατάκριτον καὶ ἐφάμαρτον πρὸς ὑμᾶς τοὺς ἀπολαμβάνοντας τὰς πνευματικὰς καὶ ἀρχιερατικὰς προστασίας καὶ περιθάλψεις τῆς ἱερότητός του, τοσοῦτον ἀπαράδεκτον εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίαν.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν γράφοντες διὰ τῆς παρουσίας Πατριαρχικῆς ἡμῶν ἐπιστολῆς, ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν πᾶσιν ὑμῖν ἱερωμένοις καὶ λαϊκοῖς καὶ συμβουλευόμεν καὶ ἀποφαινόμεθα νὰ λείψη εἰς τὸ ἐξῆς ἡ τοιαύτη ἀνευλαβὴς καὶ ἀθέμιτος παρεκτροπὴ καὶ ἰδιορρυθμία καὶ νὰ φιλοτιμηθῆτε ὅλοι κοινῶς μὲ ἱλαρὰν προαίρεσιν καὶ νὰ ἀποδώσετε σῶα καὶ ἀνελλιπῆ τὰ ὀφειλόμενα ἁρχιερατικὰ εἰσοδήματα τοῦ γνησίου κυριάρχου σας καὶ πνευματικοῦ ποιμένος, χωρὶς νὰ τολμήσῃ τις νὰ ἀντιτείνῃ εἰς τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν, καθ' ὅτι ὄχι μόνον ἀφ' ἑλκεὶ τὴν βαρυνθμίαν τῆς ἱερότητός του, ὅστις βεβαρυμένος ὢν μὲ τὴν ἐνοχλὴν τοσούτων ἰδίων καὶ αὐλικῶν τῆς Ἐπαρχίας δαπανημάτων, σὺδαιμόθεν ἄλλοθεν περιμένει τὴν ἐξοικονόμησιν αὐτῶν, εἰμὴ ἀπὸ τῶν τούτων δικαιωμάτων του. Ἀλλὰ ὁ τοιοῦτος φιλάδικος καὶ ἰδιορρυθμὸς καὶ κατακρατητὴς τῶν ἱερῶν δικαίων γνωστὸς γενόμενος καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, θέλει δοκιμάσει ἀφεύκτως τὰπίχειρα τῆς ἀνευλαβείας καὶ ἀπειθείας του· οὐ μὴν δέ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θέλετε ἱερακολουθῆ τακτικῶς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἁρχιερατικῶν τούτων δικαιωμάτων, φαινόμενοι εὐγνώμονες πρὸς τὸν εἰρημένον γνήσιον Ἀρχιερέα σας καὶ ἐπαυξάνοντες τὴν εἰς ὅλους σας πατρικὴν του ἀγάπην καὶ τὴν θερμὴν προστασίαν εἰς τὰς πνευματικὰς καὶ ἄλλας ἀνάγκας καὶ ὑποθέσεις σας. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου.

Ἐἴδισται δὲ ἀπανταχοῦ, ὡς νόμιμον καὶ ὑπὸ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ὑπαγορευόμενον τὸ νὰ ἔχωσιν οἱ κατὰ τόπους Ἀρχιερεῖς καὶ πνευματικοὶ Ποιμένες τὴν ἐποπτείαν καὶ διεύθυνσιν τῶν ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις αὐτῶν κειμένων ἱερῶν Μοναστηρίων, τῶν ἐνοριακῆν τάξιν λαχόντων καὶ μελῶν τῆς Ἐπαρχίας γνωριζομένων «πάντων γάρ, φησὶν ὁ ἱερός κανὼν, τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὁ Ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα.» Κατὰ τοῦτο λοιπὸν εἶνε ἐπόμενον νὰ διεξάγῃ καὶ νὰ ἐποπτεύῃ τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν Μυρέων ὁ γνήσιος Ἀρχιερεὺς σας ἅγιος Πισσιδεῖας, ὄχι μόνον κατὰ λόγον κυριαρχικοῦ δικαιώματος, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ διοικῆται θεοφιλῶς καὶ θεαρέστως τὸ ἱερὸν αὐτὸ σκήνωμα ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἱερότητός του καὶ νὰ ἀποκαθίσταται ἐν αὐτῷ ἡγούμενος σεβάσμιος καὶ πεῖραν ἔχων πραγμάτων καὶ ὄχι νέος καὶ ἀσυγκρότητος ἀπ' ἐναντίας τῆς ἀπαιτουμένης μοναστηριακῆς εὐκοσμίας.

Διὰ τοῦτο καὶ παραγγέλλομεν νὰ μὴν ἤθελεν ἀντιτείνει οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν εἰς τὰς ἐπ' ὀφειλὴν καὶ θεαρέστῳ διοικήσει τοῦ εἰρημένου ἱεροῦ Μοναστηρίου ἐνεργουμένας ἁρχιερατικὰς διατάξεις τοῦ Ἀρχιερέως σας· καὶ μάλιστα τὰς περὶ ἀποκαταστάσεως ἡγουμένου, ὅστις ἀπαιτεῖται νὰ εἶνε σεβάσμιος, ἱεροπρεπὴς καὶ ἰδέα μοναστηριακῆς εὐρυθμίας συγκεκοτημένος, καὶ νὰ μὴ προτιμῶνται εἰς τὴν ἡγουμενείαν νέοι τινὲς καὶ ἀνίδεοι, οἱ ὅποιοι εἶνε προσφορότεροι νὰ ἀπέρχωνται εἰς τὰς ἔξω ὑποθέσεις τοῦ Μοναστηρίου καὶ νὰ φαίνωνται χρησιμώτεροι καὶ ὀφελιμώτεροι.

Οὕτω λοιπὸν γινώσκοντες ποιήσατε, καθὼς ὑμῖν γράφοντες παραγγέλλομεν, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

αὐλή, Αὐγούστου κή.

† Οὐ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ εὐχέτης.»

Ἐγγραφον 46.

»διάρχου τοῦ πῦνιεροτατοῦ κυρι κυρ γερασμοῦ ἁγίου πσιδία· εἰρυφίστην ὁ καπυταν ἡκόλας διοματάρηδισ κληρίκος τῆς νισου τᾶυτις ρύτωρ ἐκκλησιας στηκος

1838 καστελλοριζο  $\frac{\Delta\alpha}{12}$

† Ὁ Πισσιδεῖας Γεράσιμος εὐχέτης † »

Τὴν πρώτην Πατριαρχικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Καστελλοριζίους (ἀρ. 44) προσεκάλεσαν βεβαίως αἱ μικροφιλοτιμίαι καὶ φιλοδοξίαι πολιτῶν τινῶν, οἵτινες διὰ ταραχῶν καὶ φρατριῶν ἤθελον νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν τῆς ἁρχιερατικῆς ἐπιτροπείας, ἥτις καὶ ζηλωτὴ ἦτο καὶ εἰσοδήματα φαίνεται ὅτι εἶχε. Τούτου ἕνεκα καὶ μερὶς ὀλόκληρος πολιτῶν ἐξανέστη κατὰ τοῦ Ἀρχιερέως Γερασίου, ὃν καὶ κατεδίωξαν κακῶς καὶ νὰ κακοποιήσωσιν· ζήτησαν βαλόντες πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν του, ὡς μοι διηγήθησαν οἱ γέροντες.

Ἐκ δὲ τῆς δευτέρας Πατριαρχ. ἐπιστολῆς (45) μανθάνομεν ὅτι οἱ Καστελλοριζιοὶ ἠρνοῦντο νὰ δώσωσιν εἰς τὸν Γεράσιμον τὴν ἐτησίαν ἐπιχορήγησιν του καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς ἐπιτροπείας καὶ διότι παρὶ τὴν θέλησιν τῆς Δημογεροντίας Καστελλοριζίου διώρισεν ἡγούμενον τῆς Μονῆς τῶν Μύρων τὸν νέον ἱερέα Γεράσιμον, τὸν ὅποιον αὐτὸς

οὗτος ἐχειροτόνησε πρεσβύτερον τῷ 1826 δούς αὐτῷ τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Καὶ ἄλλοτε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἕνεκα τοῦ Μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐξεδιώξαν οἱ Καστελλορίζιοι τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἰωάσαφ, ὡς ἀναγινώσκομεν εἰς τὰ «Ἑλληνικὰ κείμενα,» γνήσιμα τῆς ἱστορίας τῆς Ῥωμανίας, συλλεγέμενα καὶ ἐκδιδόμενα μετὰ προλόγου ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως. Ἐν Βουκουρεστίῳ 1909. «Ἰωάννης ὁ καὶ Ἰωάσαφ, ἱερομόναχος Ῥόδιος, ἱεροκῆρυξ. Ἰστάθη εἰς τὴν Σκόπελον ὑπὲρ τοὺς δέκα χρόνους διδάσκαλος· εἶτε περιῆλθε τὸ ἁγιώνυμον ὄρος, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Ῥόδον, τὴν Χίον καὶ Σμύρνην καὶ ὅπου ἂν ἀπῆλθεν, ἐκήρυττε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐκαμεν ἐξήγησιν εἰς τὸ Ἄσμα τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἐτυπώθη. Ἀπὸ τὴν Σμύρνην ἐλθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ Πατριάρχου Κυρ Προκοπίου ἐδίδαξεν εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν.

Οἱ ἑξαρχῶταί μου Λυβισίου καὶ Καστελλορίζου προσκλαυθέντες ἀπὸ τὸν ἐπίτροπόν μου Πισσιδείας, τὸν ἔδωκα τὴν ἑξαρχίαν μου. Τὸν ἐχειροτόνησε λοιπὸν ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἀρχιεπίσκοπον εἰς τὰ Μύρα τῆς Λυκίας καὶ προσετέθη τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ αὐτῇ τὸ Λυβίσι καὶ Καστελλορίζου διὰ βασιλικοῦ περατίου καὶ ἐξέκαμα ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἑξαρχίαν, γενομένην ἤδη ἑπαρχίαν του. Τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Νικολάου κεῖται ἐπὶ τῆς μεγάλης ξηρᾶς τῆς Λυκίας καταντικρὺ τῆς νήσου Καστελλορίζου (1). Ὡς Κυριάρχης ἠθέλησε νὰ τὸ ἐπισκεφθῆ καὶ νὰ περιλάβῃ τὸ δεδουλευμένον εἰσόδημά του. Εὔρεν ἱεροσυλίαν. Ὡς ἀπολίτευτος ἀφώρισε τοὺς ἐπίτροπους, ἅντας ἀπὸ τὸ Καστελλορίζον, ἀντὶ τοῦ νὰ τὸ παραβλέψῃ καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ μὴ γένη εἰς τὸ ἐξῆς ἱεροσυλία. Αὐθαδιάσαντες αὐτοὶ τὸν ἐξεδιώξαν ἀτίμως ἐκεῖθεν. Λιωχθεὶς κατέφυγεν εἰς τὴν Ῥόδον. Δὲν ἐστάθη τρόπος νὰ τοὺς δυσωπήσῃ ὁ Ῥόδου καὶ νὰ τὸν εἰρηνοποιήσῃ μετὰ τοὺς ἑπαρχιώτας του Καστελλορίζιότας, μετὰ ὅλον ὅπου ἔγραψεν ὁ Πατριάρχης εἰς αὐτοὺς περιστάσεώς του νοθεσίας. Ἦλθεν οὖν εἰς τὴν Σμύρνην, κακεῖθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁθεν μετὰ τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Κύπρου Κιταίων, ἀπερχόμενον εἰς τὴν Κύπρον, τὸν ἐσυντρόφεισεν ὁ πατριάρχης δούς τὰ ἀναγκαῖα συστατικά διὰ νὰ τοὺς εἰρηνοποιήσῃ μετὰ αὐτὰ ὁ

(1) Τὰ Μύρα δὲν κεῖνται ἀπέναντι τοῦ Καστελλορίζου.

Κιταίων. Φθάσαντες οὖν ἐκεῖ ἔτελείωσαν τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης καὶ ἐβάλλθη εἰς τάξιν ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' ὁ Κιταίων συμπεριέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν Κύπρον». Διεξοδικώτερον ἀναφέρει ταῦτα ὁ Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης «Ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ πολιτικῶν τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν» ἐν σελ. 643 ὡς ἐξῆς·

«Τὸν ἱεροκῆρυκα Ἰωάννην, ὃν τινα εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Πατριάρχης Προκόπιος ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Σμύρνης καὶ ἀποκυτέστησεν ἱεροκῆρυκα τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας εὐδοκμήσαντα εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα καὶ ἐπαινούμενον διὰ τὴν εἰς τὰς Γραφὰς εἰδημοσύνην, προεβίβασεν ὁ Πατριάρχης εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Μύρων τῆς Λυκίας, ἀποκαταστήσας διαδόχον τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Τὴν ἑξαρχίαν μου Λιβύσι καὶ Καστελλορίζον ὡς κυριάρχης καὶ πληρεξουσιός της τὴν εἶχα δώσει ἐπιτροπικῶς ὡς σύνηθες τῷ Πισσιδείας· ἡ Πανιερότης του παρηγόησει τοὺς κατοικητὰς Καστελλορίζου τε καὶ Λιβυσίου, τούτου γιγνομένου ἐπὶ οὐκ ὀλίγους χρόνους ἀδιακόπως· τέλος πάντων μετ' ἔστειλαν ἀναφορὰν μετὰ ὑπογραφᾶς καὶ σφραγίδας ὑπὲρ τὰς 100 λαϊκῶν τε καὶ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου ἐκκλησιαστικῶν ἐκλιπαροῦντες καὶ δεόμενοι τὴν λύτρωσιν τῶν κακῶν καὶ τὴν ἔξωσιν τοῦ Πισσιδείας. Ἐφερον δὲ τὰ ἔγγραφα ἄνθρωποι 14 αὐτόχθονες Καστελλορίζου τε καὶ Λιβυσίου. Ἐπαρησιώσθησαν τῇ Συνόδῳ· εἶχον προσκλαυθεῖ καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν Σύνοδον καὶ τὸν εἶχε γράψῃ ἡ Σύνοδος προστάττουσα τὸ ἀνεπηρέαστον, εἶπον καὶ τῶν νὰ κάμουν τὸ αὐτό· δὲν τὸ ἔστερξαν, λέγοντες ὅτι ἀνωφελές, ἐπειδὴ εἶνε ἀδιόρθωτος.

Ὁ Ἐφέσου, ὡς καπουκεγαγιάς τοῦ Πισσιδείας ἐμπόδιζε τὴν ἔξωσιν· ἀλλὰ τέλος πάντων τὴν κατακραυγὴν καὶ κατηγορίαν φοβηθεὶς ἔπαυσε τοῦ δεφενδεύειν καὶ πωλήσας ἐγὼ τῷ Ἰωάννῃ χιλίων γρουσίων τὴν ἑξαρχίαν μου αὐτήν, ἐχειροτονήθη διάδοχος τοῦ ἁγίου Νικολάου γενόμενος μητροπολίτης τῶν Μύρων τῆς Λυκίας. Φθάσας κεῖσε εὔρεν ἱεροσυλίαν τῶν ἐπίτροπων τοῦ Μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Νικολάου κειμένου καταντικρὺ τοῦ Καστελλορίζου ἐπὶ τῆς Ἀσίας. Οἱ ἐπίτροποι ἦσαν Καστελλορίζιῶται· δὲν εὐχαριστήθη νὰ ἐμποδίσῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν ἱεροσυλίαν, μόνον, ὡς ἀπολίτευτος, ἀπεφάσισε νὰ ποκτῆσῃ τὰ κλαπέμενα καὶ τοὺς ἐβίαζεν εἰς πληρωμὴν. Μὴ ἔχοντας τὸν τρόπον τῆς πληρωμῆς



ἤλεγχεν ἐπ' ἐκκλησίας καὶ τέλος τοὺς ἀφόρους καὶ ἀπαξ καὶ δίς. Τὸν ἐδίωξαν κακῶς. Καταφυγὼν εἰς τὴν Ῥόδον, ὁ Ῥόδου ἐφρόντισε νὰ τὸν συμβιβάσῃ μὲ τὸ ποίμνιον. Διὰ τὸ ἀπολίτευτόν του μεμρόμενός τον πῶς ὑπερμάχεται τῶν Καστελλοριζιωτῶν, φυγὼν ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς τὴν Πόλιν. Ὁ Προκόπιος συστήσας πάλιν μὲ συνοδικὰ γράμματα τὸν ἔστειλε μὲ τὸν Κυτείου, ἀπερχόμενον εἰς τὴν Κύπρον.

Ἐλθόντες εἰς τὸ Καστελλόριζον ὁ Κυτείου ἐμεσολάβησε διὰ τὴν εἰρηνοποίησιν καὶ διὰ τὰ τοὺς καταπίεση εἶπεν ὅτι ὡς ἀναγκαῖον καὶ προκομμένον πρέπει νὰ τὸν πάρῃ μαζί του εἰς τὴν Κύπρον, διὰ νὰ κηρύξῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Οὕτως ἔγινε καὶ μετὰ χρόνον ἐπανῆλθεν ὁ Ἰωάννης εἰς τὸ Καστελλόριζον. Ἀλλὰ τῷ ἔτει 1789 ἔγραψε τῇ Συνόδῳ ὀνομάζων τοὺς ἐπαρχιώτας του κακοὺς καὶ τρισκαταράτους.»

Διὰ δὲ τοῦ τελευταίου ἐπισκοπικοῦ ἐγγράφου (46) φανερόν γίνεται ὅτι ὁ Καπετὰν Νικόλας Διαμαντάρης διορίσθη ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ(!) καὶ τοι ἦτο πάντῃ ἀγράμματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Π'

Λογαριασμοὶ τῆς Κοινότητος. — Ἀναφορὰ Καστελλοριζίων κατὰ σοῦ διοικητοῦ Κατῆρ ἀγᾶ (1843 — 1849).

Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα τὸ ταμεῖον τῆς Κοινότητος Καστελλοριζίου ἦτο εὐπορον καὶ ὅτι ἐδάνειζε χρήματα καὶ εἰς τοὺς πολίτας. Τοῦτο γίνεται φανερόν ἐκ τῶν ἐρεξῆς ἐγγράφων.

Ἐγγράφον 47.

«1843 Μαρτίου 9, Καστελλόριζον.

Λογαριασμοὶ τοῦ πρωτογέρου Βασίλει Χ'' Διοματάρη.

Ὁ φόρος τοῦ νησίου μας ἀπὸ	Γρόσια	
κουραμάδες . . . . .		52735
Ἀπὸ περιζεντιέδες . . . . .		65
Ἀπὸ κουμέρχιν καὶ τόπους, ὅπου ἐπωλήθησαν		
δύο τόποι τοῦ Δημήτρη Καραῖεπούνη		
ἓνας τόπος τοῦ καπετὰν Βασίλει		
ἓνας τοῦ Σάββα Χ'' Παλάση καὶ		
ἓνας τοῦ Μουρσελλα' ἀντ' ὅλα . . . . .	γρ.	6305
Ἀπὸ Μουρσελλᾶν τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου . . . . .	»	1000
« Χ'' Ἡλίαν Παρασκευᾶ, μὲ ὁμολογίαν . . . . .	»	1000

» Βαρθολαμον Χ'' Σταυριανοῦ . . . . .	»	1000
» Δημήτρι Χ'' Ἀντωνᾶ . . . . .	»	1000
	»	<u>63105</u>
Ἀπὸ Χ'' Γεώργ. Κοντούζογλου μὲ ὁμολογίαν	»	1000
» Χ'' Ἡλίαν Ἀλεξαντρῆ . . . . .	»	4035
» Βαρθ. Νικολ. Πιτζόνη . . . . .	»	500
» Σάββα Χ'' Παλάση . . . . .	»	50
» Μουρσελλᾶν . . . . .	»	59
» Χ'' Δημήτριον Ττάττην . . . . .	»	65
Τὸ χαίριν ὅπου ἐσύναξεν ὁ Βασίλεις . . . . .	»	<u>676</u>
Ἐξῆντα ἑννέα γιλ. τετρακόσια ἑνενηντα . . . . .	»	69490
Ἀφαιρῶντας τὰ ἀντικρῶ . . . . . γρ.		<u>69393</u>
Ἐνενηντα ἑπτὰ γρόσια . . . . .		00097
Μένει νὰ χρεωστῇ ὁ Βασίλεις Διοματάρη γρόσια ἑνενηντα ἑπτὰ.		
Χ'' Θεοδόσιος Μαλαξὸς παρὼν		
Χ'' Λίας Χ'' Δημήτρι	»	
Χ'' Κυριακὸς Πιπαζάρη	»	
Χ'' Παναγιώτης Χ'' Σταυριανοῦ		
Δημήτρι Χ'' Ἀντωνᾶ		
Χ'' Μιχάλης Χ'' Ἀγαπητοῦ		
Χ'' Κυριακὸς Ττάττη		
Μαλαξὸς Χ'' Γεωργίου		
Δημήτριος Καραῖεπούνη.		
(Ἀπέναντι τοῦ ἄνω λογαριασμοῦ τῶν ἐσόδων εἶνε τὰ ἔξοδα ὡς ἐξῆς.)		
Τὰ ὅσα ἐμπασεν ὁ Βασίλεις εἰς χρέη καὶ ἔξοδα μηνιαῖα.		
Εἰς τὸν Χαζινὲν τῆς Ῥόδου διάφορα καὶ τόκοι αὐτῶν . . . . . γρ.		51455
Τὸν παλαιὸν ἀγᾶν διὰ ρέστα, ὅπου εἶχε νὰ λάβῃ . . . . .	»	1322
Διὰ δώδεκα μῆνες τοῦ βαρδιάνου . . . . .	»	<u>720</u>
		53497
Διὰ πέντε μηνιαῖα τοῦ Χ'' Θεόφιλου . . . . .	»	500
Τοῦ πρωτιγέρου διὰ ἓνα χρόνον . . . . .	»	1200
Τοῦ ἀγᾶ Ἀχμέτ ἀγᾶ τὰ μηνιαῖά του . . . . .	»	<u>3558</u>
		58775

Παλαιὸν χρέος, ὅπου ἐφαίνονταν εἰς τὸ κατὰ.

στιχον τὸ παλαιὸν . . . . .	»	1177
Περσινὸν χρὸς ὃ ἐπλήρωσεν ἡ χώρα . . . .	»	2092
Ἐξοδα τοῦ κοινοῦ διάφορα, μεζῖλια κ.λ.π. . .	»	2880
Καβὲς τοῦ κοινοῦ . . . . .	»	<u>120</u>
	»	65024
Πακκιάδες περσινούς . . . . .	»	<u>4444</u>
	»	69468
Ἀφαιροῦμεν λάθος . . . . .	»	<u>75</u>
Ἐξήντα ἑννέα χιλ. τριακόσια ἑνενήντα τρία .	»	<u>69393</u>
		Ἐγγραφον 48.

Ὁμολογία Χ'' Μιγάλη Ἰωάννου.

«Ἐλαβα ὃ ὑποκάτωθεν ὑπογεγραμμένος Χ'' Μιγάλης Ἰωάννου ἀπὸ τὴν πατρίδα μου γρ. τὸν ἀρ. τρεῖς χιλιάδες, Ν° 3000, τὰ ὅποια τὰ ἔλαβα δάνεια σίγουρα τῆς ξηρᾶς εἰς προθεσμίαν ἡμέρας ἑνενήντα μίαν 91 καὶ ἐρχομένης τῆς διορίας μου νὰ ἔχω νὰ τὰ πληρώσω χωρὶς λόγον προφράσεως καὶ διὰ ἀσφάλεια ἔδωσα τὴν παροῦσάν μου καὶ ὑποφαίνομαι. α', Ἰουνίου 1844. Καστελλορίζον.

Χ'' Μιγάλης Ἰωάννου ἔλαβα τὰ ἄνωθεν.

Χ'' Κωνσταντῆς Χ'' Εὐσταθίου μαρτυροῦ.

Χ'' Λίας Παρασκευᾶ παρών.

Ὁ γράμας Σπύρος Γεωργίου καὶ μαρτυροῦ.»

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω λογαριασμοῦ βλέπομεν ὅτι πολὺ ταχέως τὸ ἐπὶ Δηλαβῆρ Πασᾶ ὄρισθὲν ποσὸν τῆς φορολογίας τῆς νήσου ἠϋξήθη καὶ ὅτι πλὴν τούτου καὶ ὁ μισθὸς τοῦ ἀγαῖ ἐπληρώνετο ἀπὸ τὸ κοινὸν ταμεῖον. Ἡ φορολογία ἠϋξήθη ἀπὸ 48000 εἰς 61455. Μαθαίνομεν πρὸς τούτοις ἐκ τοῦ λογαριασμοῦ τούτου, ὅτι οἱ ἐκάστοτε πρωτόγεροι καὶ οἱ μετ' αὐτῶν συνεργαζόμενοι, ὡς ὁ ἐν τῷ αὐτῷ λογαριασμῷ ἀναφερόμενος Χ'' Θεόφιλος, ἦσαν μισθωτοί, λαμβάνοντες μηνιαίως γρ. 100.

Ὁ Καπετᾶν Βασίλειος Διοματῆρης, ἐμὸς πρὸς πατρὸς θεῖος, ἀπεβίωσε τῷ 1852 ἐν τῷ πλοίῳ παρὰ τὰς Χελιδονίας νήσους καὶ ἐτάφη ἐν Γραμπουση παρὰ τὴν πηγὴν τοῦ ὕδατος.

Ὁ μισθὸς τοῦ κλητῆρος τῆς Δημογεροντίας ἦτο γρόσια ἑξήκοντα κατὰ μῆνα.

Ἀγᾶς τῷ 1843 ἐν Καστελλορίζῳ ἦτο ὁ Ἀχμέτ, εἰς τὸν ὅποιον,

καθὼς καὶ εἰς τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ, προσεφέρετο καὶ ὁ καιρὸς ἐκ μέρους τῆς Κοινότητος.

Βλέπομεν ἐπ' ἴσης ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου πλὴν τῆς τακτικῆς φορολογίας προσέφερον καὶ προαιρετικῶς δωρεὰς εἰς τὸ ταμεῖον, αἱ ὅποια ἔκαλοῦντο περικκεντέδες καὶ χαῖρια καὶ ὅτι τὰ οἰκόπεδα ἐπωλοῦντο παρὰ τῆς Κοινότητος καὶ τὸ τελωνεῖον (Κουμέρχιν) εἰσέπρατταν ἡ Κοινότης.

Τῷ 1848 Σούμπασης ἡ Μουδίρης ἐν Καστελλορίζῳ ἦτο ὁ Χατζῆ Κατὴρ ἀγᾶς, ἄνθρωπος ὠμὸς, ἀπληστος καὶ ἀρπαξ. Τούτου ἕνεκα ἀνεφέρθησαν οἱ Καστελλορίζιοι εἰς τὸν νομάρχην ἀπαιτοῦντες τὴν ἄμυσον παῦσιν αὐτοῦ διὰ τῆς ἐξῆς ἀναφορᾶς:

Ἐγγραφον 49.

«Υψηλότητε Χατζῆ Ἀλῆ Ἐφέντη, Καϊμακάμη τῆς Ῥόδου κ.τ.λ. Σᾶς προσκυνοῦμεν.

Μετὰ δὲ τὴν προσκύνησίν μας ἀπαξάπαντες οἱ ἐν τῇ νήσῳ Καστελλορίζῳ κάτοικοι, βλέποντες ὅτι ὁ ὑποδιοικητῆς σας Χατζῆ Κατὴρ ἀγᾶς καταχρᾶται τῶν χρεῶν του καὶ ἐκατήντησε τὸν λαὸν φακῆρ φουκαρᾶ μικροῦς τε καὶ μεγάλους, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας εἰς ἐνόχλησιν, διότι χωρὶς νὰ κάμνη μεζιλίσι καὶ νὰ ἐρευνᾷ, δέρνει, κτυπᾷ, παίρνει τζερεμέδες (1) ἀνεξετάστως, φυλακόνει γυναῖκας καὶ ἄνδρας ἄνευ αἰτίας καὶ χωρὶς καμμίαν ἐρευναν. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐκαταντήσαμεν ἀπὸ αὐτὸν εἰς τυραννίαν, ἐναντίων τῶν ὑψηλῶν διαταγῶν τοῦ Γαληνοτάτου καὶ σεβαστοῦ ἡμῶν βασιλέως, ὅστις ἀγαπᾷ τὴν ἄνεσιν καὶ ἡσυχίαν καὶ βελτίωσιν τοῦ φακῆρ φουκαρᾶ, καὶ αὐτὸς μᾶς κατατυραννεῖ, παρακαλοῦμεν θερμῶς τὴν Ὑμετέραν Ὑψηλότητα, ἵνα μᾶς πέμψητε ἄνθρωπον φρονιμώτερον διοικητὴν τῆς νήσου μας. Διὰ χιτήρι σας τὸν ὑπεφέραμεν ἕως τὴν ἵδωμεν ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν Διοικητὴν φρονιμώτατον, ὥστε νὰ φέρῃ τὴν εὐταξίαν, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἄνεσιν τοῦ φακῆρ φουκαρᾶ.

Κατ' οὐδένα τρόπον, Λυθέντα, αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον δὲν τὸν δεχόμεθα ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι πιστοὶ ραγιάδες τῆς Κραταιᾶς Βασιλείας καὶ ἐλπίζομεν μὲ πρῶτον νὰ ἴδωμεν ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν Διοικητὴν φρονιμώτατον, ὥστε νὰ φέρῃ τὴν εὐταξίαν, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἄνεσιν τοῦ φακῆρ φουκαρᾶ.

(1) Τζερεμέδες = πρόστιμον.

Ἡ διαγωγή μας, Ἀθήναι, εἶνε γνωστὴ πρὸ τῶσων αἰῶνων, ὅτι εἴμεθα εὐάγωγοι καὶ εὐπειθεῖς εἰς τὰς ὑψηλὰς διαταγὰς τοῦ Γαληνοτάτου ἡμῶν Βασιλέως Σουλτάν Ἀλτουλ Μετζιτ (οὐ τὸ κράτος εἶη διαιωνίζον !)

Τότε λοιπὸν θέλει παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ ὑγίαν καὶ μακαριότητά σας, καὶ ὁ Θεὸς νὰ σῶς ἀξιῶσιν εἰς ὑψηλότερον βαθμόν. Εἶθε !

Σῶς προσκυνοῦμεν καὶ μένομεν ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι πιστοὶ ραγιάδες τῆς Κραταιᾶς Βασιλείας.

1849, Ἰουλίου 29, Καστελλορίζω.

Τ. Σ. »

Περὶ τῶν κατηγοριῶν τούτων κατὰ τοῦ Χατζῆ Κατήρ ἀγᾶ εὔρον καὶ τὸ ἐξῆς μαρτυρικὸν ἔγγραφον.

Ἐγγραφον 50.

«Οἱ ὑποφαινόμενοι παρουσιασθέντες ἀνόρθητοι ὁμολόγησαν μὲ καθαρὰν συνείδησιν καὶ φόβον Θεοῦ, δι' ὅσα γρόσια ἐπῆρεν ὁ Χ'' Κατήρ ἀγᾶ παρ' αὐτῶν καὶ λέγουσιν ὡς ἀκολούθως· ὅτι ἀπὸ ἐμὲ τὸν Ἰωάννην Χριστοδούλου ἐπῆρε γρ. 150 καὶ ἔδωκε τὴν ἄδειαν τοὺς μαστόρους καὶ ἐδούλευσαν εἰς τὸ πλοῖόν μου, διότι μὲ τοὺς εἶχεν ἐμποδισμένους· αὐτὰ ἔδωσα μὲ τὸ ἐν φόβῳ Θεοῦ. Παρομοίως καὶ ὁ Γεώργιος Παπαῦ Δαμιανοῦ λέγει μεθ' ὅρκου, ὅτι τὸν ἐπῆρεν ὁ Χ'' Κατήρ ἀγᾶ γρ. 80 καὶ τὸν ἔδωκεν ἄδειαν καὶ ἐδούλευσαν οἱ μαστόροι του εἰς τὸ καράβι του, ὅπου τοὺς εἶχεν ἐμποδισμένους. Ὁ Νικόλαος Χ'' Εὐσταθίου κάμνει ἀγωγὴν διὰ τὰ 150 γρ. ὅπου τοῦ ἐπῆρεν ἀδίκως ὁ Χ'' Κατήρ ἀγᾶ ἐπὶ προφάσει ἠεσίματος. Ὁ Μιχάλης Καϊλῆς κλαίει καὶ αὐτὸς καὶ παραπονεῖται διὰ τὰ 250 γρ. ὅπου τὸν ἐπῆρεν διὰ τὴν ἀδικον ἀγωγὴν τοῦ Μιχάλη Συμαίου. Φωνάζει καὶ ὁ Βασίλειος Κιζάλας διὰ τὰ 40 γρόσια, ὅπου τὸν ἐπῆρε παραλόγως.

1849, Αὐγούστου 11, ἐν Καστελλορίζω.

Ἰωάννης Χριστοδούλου

Βασίλειος Κιζάλας

Νικόλαος Χ'' Εὐσταθίου

Μιχάλης Καϊλῆς

Γεώργιος Παπαῦ Δαμιανοῦ.

Ἐπικυροῦται τὸ γνήσιον τῆς ὑπογραφῆς τῶν κυρίων Ἰωάννου Χριστοδούλου, Βασιλείου Κιζάλας, Νικόλαου Χ'' Εὐσταθίου, Μιχάλη Καϊλῆ καὶ Γεωργίου Παπαῦ Δαμιανοῦ.

Τῇ αὐτῇ ἡμερομηνίᾳ 1849, Αὐγούστου 11, Καστελλορίζω.

Τ. Σ.

Ἀγαπητὸς Μουρσελάς

(τῆς Δημογεροντίας)

Δημητρίος Εὐσταθίου.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Ἄμερ ἀγᾶς.—Γαλιμναμές (=ὄδηγίαι).

Ὁ Νομάρχης Χ'' Ἀλῆ ἐφένδης εἰσήκουσε τὰς παρακλήσεις τῶν Καστελλοριζίων καὶ ἀπέστειλε νέον διοικητήν, τὸν ἀληθῶς φρόνιμον καὶ πρᾶον Ἄμερ ἀγᾶν δούς αὐτῷ γραπτὰς καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταπεφρασμένας ὄδηγίας περὶ τοῦ τρόπου τῆς διοικήσεως ὡς ἐξῆς.

Ἐγγραφον 51.

«Μετάφρασις τοῦ Γαλιμναμέ.

Κατὰ χρέος τοῦ Μεμουριετιοῦ (1) σου διορισθεὶς ὑποδιοικητῆς εἰς τὴν νῆσον Καστελλορίζω, ὅποιαιδῆποτε ὑποθέσεις ἐμφανισθῶσι, χρεώστεις διὰ τοῦ Μετζλησίου ( ) μὲ τοὺς Δημάρχους νομίμως τε καὶ δικαίως νὰ τὰς ἐπιθεωρεῖτε. Καὶ ἐκ τῶν Βασιλικῶν ὑπηκόων, τῶν κατ' ἐκλογὴν ψηφισθέντων Μέλη τοῦ Μετζλησίου Δημογέροντες διὰ τὰς νομίμως καὶ καλῶς ἀποπερατωθείσας καὶ ἀποφασισθείσας ὑποθέσεις, ἀναγκαιοὶ νὰ τὰς ἀπερνᾶτε εἰς τὸν Κόνδικά σας ὑπογράφοντες καὶ σφραγίζοντες αὐτάς, τῶν ὁποίων τὰ ὅμοια νὰ στέλνετε καὶ εἰς ἐμέ.

Καὶ παρατηροῦντες ἀκριβῶς τὰς ἐν γένει ὑποθέσεις ἐκάστου Βασιλικοῦ ὑπηκόου ἐξ ἴσου, παρατηρῶν τὴν ἰσότητα.

Καὶ ὅσα ἄτομα εἰς τὸ μετζλήσι σας θέλουσιν εὐρεθῆ, νὰ εἶνε μόνον βασιλικοὶ ὑπήκοοι, καὶ ξένοι ὑπήκοοι δὲν θέλει ἀνακατωθῶσι καμμίαν φορὰν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς πατρίδος σας καὶ οὔτε νὰ διορισθῶσι μέλη τοῦ Μετζλησίου.

Καὶ ὅσας ληψοδοσίαι καὶ μικραὶ διαφοραὶ θέλουσι θεωρηθῆ, ὡς προεῖπον, διὰ μέσου τῶν Κότζα-μπασιδίων (2) χωρὶς φιλοπροσωπίαν

(1) Μεμουριέτ, τὸ καθῆκον τῆς ὑπαλληλίας.

(2) Μετζλήσι, τὸ συμβούλιον, ἢ συνεδρῖον.

(3) Κοτζᾶ-μπάσης, δημογέρον, πρόκριτος Χριστιανικῆς Κοινότητος.

καὶ νὰ μένωσι πάντοτε ἀμφοτέρωθεν εὐχαριστημένοι. Καὶ ἂν κανεῖς ἐκ τῶν ὕσων διαφέρουνται καὶ δὲν πείθονται καὶ ζητοῦσι νὰ ἐνέξωσι τὴν ὑπόθεσιν των ἐνταῦθα, τότε διὰ τῶν Μαζπατάδων (1) σας ἐξιστορῶντες τὴν ὑπόθεσιν των, ὡς ἐμφανίζονται εἰς ἡμᾶς οἱ διαφιλονικούμενοι. Καὶ ὅσοι λησταί, κλέπται, φρονεῖς καὶ ἄλλαι κακουργίαι ἤθελον συμβῶσι, τὰς ὁποίας δὲν ἐλπίζω, χρεωστεῖτε ἄνευ ἀνακρίσεώς σας, εὐθύς νὰ τὰς πέμπητε εἰς ἐμὲ ὁμοῦ μὲ τὰς διαμαρτυρίας σας διὰ τοῦ ζαπτιέ(2) σας, καὶ μὲ τοὺς κληρονόμους τῶν ἀποθανόντων καὶ κακῶς παρ' αὐτῶν παιδόντων, καὶ πάντοτε πρέπει νὰ προσέχετε.

Τῆς εἰρημένης νήσου οἱ διάφοροι φόροι εἰς ὅσας χιλιάδας γρόσια συμποσοῦνται, αὐτὴν τὴν εἰρημένην ποσότητα κατὰ τὴν τοπικὴν σας τάξιν διὰ τῶν Δημογερόντων καὶ Μουχτάρηδων, κατὰ τὸ ἀνήκον ἐκάστου νὰ συναζώνται καὶ νὰ στέλλωνται ἐνταῦθα, εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Ῥόδου.

Καὶ οἱ ζαπτιέδες ἅπου ἐδιορίσθησαν, τοὺς μισθοὺς αὐτῶν κατὰ μῆνα εἰς τὴν παρρησίαν τῶν δημογερόντων, πληρόνοντάς τους ἀπὸ τὸν συναχθέντα φόρον νὰ λαμβάνης ἕξ αὐτῶν, τὰ δὲ λοιπὰ διὰ τῶν Κατζα-μπασιδῶν νὰ τὰ στέλνης εἰς ἐμᾶς καὶ νὰ λαμβάνης τὴν τακτικὴν ἀπόδειξιν, καὶ ὅσα ἐκ τῶν ἐγκατοίκων τὸν διορισθέντα μισθόν σου, αὐτὰ νὰ λαμβάνης, χωρὶς νὰ τολμήσης νὰ λάβης περισσότερον οὔτε ἐν λεπτόν, ἐκτὸς ὅσαι ὑποθέσεις θέλουσι σὲ παρουσιάσῃ ἀπὸ τὸ ταξίλι (3) τῶν γροσίων τῶν ἀποφασισθέντων (7) ὑποθέσεων, ἀπὸ αὐτὰ μόνον νὰ λαμβάνης 5 τοῖς 100.

Ὅθεν ὅσοι ἐκ τῶν ἐγκατοίκων τῆς νήσου σας ἐπιβᾶται, ἐὰν ἤθελον ὑπάγει εἰς τὰ ἐν τῇ νήσῳ κείμενα χωριά, αὐτοὶ ὡς μὴ λαμβάνωσι διαβατήρια· εἰ δὲ ὅσοι ἤθελον ταξειδεύσει εἰς κανὲν ἄλλο, ὅποιονδήποτε νησί ἢ εἰς τὴν Ἀσίαν ἢ ἐνταῦθα εἰς Ῥόδον ἢ εἰς ἄλλο τι μέρος, χρεωστεῖ νὰ λαμβάνῃ τὰ ἐγγυητικὰ μπιλλέττα ἐκ μέρους τῶν μουκτάρηδων καὶ κατζα-μπασιδῶν, τὸ ὁποῖον ἐγγυητικὸν μπιλλέττον νὰ διαλαμβάνῃ τὸ ἐπάγγελμά του, καὶ διὰ ποῖον μέρος καὶ οὕτω νὰ τῷ

(1) Μαζπατάς, πρακτικὸν Συμβουλίου.

(2) Ζαπτιές, ἀστενομικὸς χοροφύλαξ.

(3) Ταξίλι ἢ ταξίλι, εἰσπραξίς.

(7) Οὕτως.

δίδεται τὸ τυπωμένον διαβατήριόν του, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐμπεριέχεται ἡ ἡλικία, τὸ ἀνάστημά του καὶ ἡ πατρίς του.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον χρεωστεῖτε νὰ τῷ καταχωρῆτε εἰς τὸ μένον κομμένον φύλλον τοῦ διαβατηρίου του ὁμοῦ μὲ τὴν ἡμερομηνίαν καὶ νὰ τὸ ἀπεράσετε εἰς τὸ κατάστιχον.

Καὶ ἂν κανεῖς ξένος ὑπήκοος ἔλθῃ, πρέπει νὰ παρρησιάσῃ τὴν ἐκ τοῦ κονσολάτου του ἀπόδειξιν συνωδευμένην μὲ τὰ διαβατήριά του καὶ ἂν αὐτὸς εἶνε ὑπανδρὸς μένος, χρεωστεῖ νὰ φέρῃ ἀποδεικτικὸν καὶ ἀπὸ τὸν Μουχτάρη τοῦ Μαχαλά του καὶ ἀνήκει ἀκριβῶς νὰ ἐξετάζετε τὰ διαβατήρια. Καὶ αὐτὰ τὰ διαβατήρια διὰ τοὺς ἐντοπίους πρέπει νὰ εἶνε δι' ἓν (οὕτω) χρόνον, καὶ εἰς τὸ διάστημα τοῦ χρόνου, ὡσάκις περιφέρεται, τόσον μόνον χρεωστεῖ νὰ τὸ παρουσιάσῃ εἰς τὸν Μουδέρην καὶ νὰ τὸ ὑπογράψῃ.

Καὶ ἂν καμμία γυνὴ ἤθελεν ἀναχωρήσει εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς κανὲν ἄλλο μέρος, πρέπει ὁ Μουχτάρης ἢ οἱ Δημογέροντες νὰ δώσωσιν ἐγγύησιν δι' ὅσον καιρὸν θέλει ἐπιστρέφει καὶ τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἀναχωρήσεώς της καὶ τότε νὰ τῇ δίδετε τὸ διαβατήριόν της. Ἐν δὲ αὕτῃ ἡ γυνὴ ἔχῃ εἰς τὸν μισευμόν της καμμία κόρη, ἢ υἱόν, καὶ αὐτοὶ πρέπει νὰ ἀπερασθῶσιν εἰς τὸ ἴδιον διαβατήριον, ἢ καὶ ὁ σύζυγός της μετὰ τῆς γυναικὸς νὰ καταχωρῆται καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ἴδιον διαβατήριον, χωρὶς νὰ ληφθῇ περὶ τούτου κἂν εἰς ὀβολός, ἐκτὸς μόνον, ἂν ὁ υἱὸς των εἶνε ἐν ἡλικίᾳ.

Καὶ πρὸς τούτοις, καθὼς σᾶς εἶνε γνωστὸν ὅτι, δὲν συγχωρεῖται ἄδεια διὰ καμμίαν οἰκογένειαν καὶ μὲ ἀπλοῦν μόνον λόγον τῶν Μουχτάρηδων καὶ Κοτζα-μπασιδῶν, χωρὶς ἐσφραγισμένον ἐγγραφον, προσέχων ἀκριβῶς νὰ μὴ δώσητε εἴτε εἰς ἀνδ.α εἴτε εἰς γυναῖκα διαβατήριον.

Καὶ ἂν τὰ διαβατήριά σας δὲν θὰ σᾶς ἐξαρκῶσι, πρὸ δ' ο μῆνας νὰ μᾶς εἰδοποιήτε. Καὶ ἀπὸ κάθε διαβατήριον νὰ λαμβάνετε κατὰ τὸ νιζάμι (8) γρόσια ἕξ· καὶ ἐκ τῶν ἕξ γροσίων τὰ μὲν  $4 \frac{1}{2}$  ἀνήκουσιν εἰς τὸ Βασιλικὸν ταμεῖον, τὰ ὅσῃα νὰ τὰ στέλνετε, καὶ τὸ ἐν ἡμῶν νὰ δίδεται εἰς τὸν διευθυντὴν τῶν διαβατηρίων.

Καὶ ὅτι εἰς ὑπήκοος Βασιλικὸς ἤθελε ταξειδεύσει εἰς καμμίαν ξέ-

(8) Νιζάμι=νόμος.

νην επικράτειαν, ἀνήκει νὰ λάβωσι τὰ ἐγγυητικά των καὶ νὰ ἔλθωσιν ἀπὸ ἡμᾶς νὰ λάβωσι τὰ διαβατήριά των καὶ προσέχετε ἀκριβῶς εἰς αὐτὴν τὴν ὕλην τῶν διαβατηρίων.

Καὶ χρεωστεῖτε νὰ παρατηρῆτε ἀκόμη σχεδὸν καὶ ὅσοι ψαράδες ἤθελον ἀλιεύσει, νὰ λαμβάνωσι καὶ αὐτοὶ ἀποδείξεις ἄνευ ὀβολοῦ· καὶ ἂν ἄνευ ἀποδείξεως ἤθελον σᾶς μρανισθῆ καὶ αὐτοὶ ὡς ἄπειθεῖς νὰ φυλάξωσι καραντίνα.

Καὶ ἐπίσης ὅλοι οἱ διαβᾶται ἅμα μὲ τὸ διαβατήριόν του, νὰ λαμβάνη ἀσφαλῶς καὶ ἀπὸ τὸ ὑγειονομεῖον. Τούτου χάριν πρέπει ἀκριβῶς νὰ παρατηροῦνται τὰ διαβατήρια, διότι τὰ παρ' ἡμῶν διοριζόμενα Βασιλικά πλοῖα ἤθελον ἀπαντήσῃ τινὰ ἄνευ διαβατηρίου καὶ ἄνευ πιλλέτου τοῦ ὑγειονομεῖου, νὰ συλλαμβάνωνται ὡς κακοῦργοι.

Διατάττεσθε πρὸς τούτους ὅτι, ὅσοι τυχὸν ξένα ἄτομα ἔλθωσιν εἰς τὴν νῆσόν σας, χρεωστεῖτε διὰ τοῦ μετζλησίου σας νὰ τοὺς ἐρευνᾶτε ἀκριβῶς τό, πόθεν ἦλθον, ὁποίου ἔθνους, ὁποίας πολιτείας καὶ ὁποίου ἐπαγγέλματος; εἶνε· καὶ ἂν τινες ἐξ αὐτῶν σᾶς δώσωσιν ὑπόνοιαν, μετὰ βαθείας σκέψεως χρεωστεῖτε ἀνυπερθέτως νὰ τον ἐξοστρακίζετε.

Καὶ ὅσοι ἐκ τῶν τιμίων ξένων, ἀνήκει τὰ λαμβάνετε ἐγγύησιν δι' ὅσον καιρὸν θέλει μείνει εἰς τὴν νῆσόν σας, καὶ μετὰ τὴν προθεσίαν του πάλιν νὰ ἐξετάζωνται διὰ μέσου σας. Καὶ ἐν τούτῳ χρεωστεῖτε ἐξ ἴσου ὅσοι ἤθελον ἔλθει εἰς τὴν νῆσόν σας ἢ ἐγκατοικοὶ ἢ ξένοι κατὰ πρῶτον νὰ παρρησιάζῃ τὸ διαβατήριόν του καὶ τὸ πιλλέτον του εἰς τὸν ὑγειονόμον· καὶ εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας, νὰ μὴ συγχωρῆται ἡ ἄδεια τῆς ἐξόδου των. Καὶ ὁποιοσδήποτε ἐπιβάτης ξένος κρατῶν ἀνὰ χειρὰς του διαβατήριον, χρεωστεῖτε πάλιν νὰ ἐρευνήσετε τό, πόθεν ἦλθε καὶ διὰ πόσον καιρὸν θέλει διατρέφει καὶ σημειώνοντες τὸν καιρὸν τῆς διαμονῆς του μὲ ἐγγύησιν νὰ τῷ παραχωρεῖται ἡ ἄδεια τῆς κοινωνίας του, ἐκτὸς τῶν ὅσοι ἤθελον ἐμφανισθῆ, χωρὶς νὰ παρρησιάζωσι τὴν αἰτίαν τοῦ ἐρχομοῦ των, νὰ μὴν τοὺς συγχωρῆται ἡ ἐλευθέρη ἄδεια. Ἐν ἐνὶ λόγῳ χάραν δὲν ἔχουσιν οἱ ἀργοὶ καὶ ὀκνηροὶ καὶ σχεδὸν ἂν εἶνε καὶ μὲ διαβατήρια.

Καὶ οὕτω κατὰ χρέος σας ἀπαιτεῖ νὰ ἀναγνώσετε τὸν παρὸν (οὕτω) μου Ταλιμναμὲν εἰς τὸ Μεντζλήσι σας ταῦταλεξεί τὴν ἔννοιάν του καὶ ὡς τὸ σὺνηθεὶς καταγράφωντες εἰς τὸν Κόνδηκά σας καὶ ἀναγ-

καιοὶ νὰ διατηρῆτε τὰ ἐν αὐτῷ ἐν ἄκρῳ εὐπειθείᾳ καὶ προσοχῇ διὰ τὴν ὀφέλειαν καὶ ἡσυχίαν σας.

Καὶ τοῦ λοιποῦ παρ' ὅσων τυχὸν λάβετε ἀνάγκην, ἀδιστακτως νὰ μᾶς εἰδοποιήσετε, διὰ νὰ ἀποκαταστήσετε τὴν πάγκοινον εὐταξίαν τῶν ἐγκατοίκων σας, οἵτινες εὐγνωμονοῦντες νὰ προσφέρωσι τὰς ἀπαιτούμενας ἐνθέρμους εὐχὰς διὰ τὴν μακροβιότητα τοῦ Α. καὶ Φ. Β. (Λαοφιλοῦς καὶ Φιλανθρώπου Βασιλέως;).

Καὶ αὐθις ὅσα ἀναγκαιοῖσθε διὰ τοῦ Μετζλησίου σας, νὰ μᾶς εἰδοποιήτε.

Ἐν Ῥόδῳ, 1265 Ἰζεμάζιλ ἀχῆρ.—»

Καὶ ἀναφέρει μὲν ἐν τῷ Ταλιμναμὲ τούτῳ ὁ Νομάρχης, ὅτι ἡ εἰσπραξις τῶν διαφόρων φόρων τῆς νήσου ἀνατίθεται εἰς τοὺς Δημογέροντας καὶ Μουχτάρηδες τοῦ τόπου, ἀλλ' ὅμως ἀποφεύγει σκοπίμως νὰ κάμῃ μνεῖαν καὶ τοῦ ὠρισμένου χρηματικοῦ ποσοῦ τῆς ἐτησίας πρὸς τὴν Κυβέρνησιν φορολογίας τῆς νήσου.

Ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου μανθάνομεν πρῶτον ὅτι ὁ Νομάρχης διατάσσει τὸν διορισμὸν Μουχτάρηδων, οἵτινες εἶνε οἱ σφραγιδοεὐλακες ἢ ἐνοριάρχαι, οἱ εἰσπράττοντες τοὺς κυβερνητικοὺς φόρους ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Δεύτερον δὲ μανθάνομεν ὅτι ὁ ὑψηλότιτος Χ'' Ἀλῆ ἐφέντης διατάσσει τὴν ἐπιβολὴν τῶν διαβατηρίων, τὰ ὁποῖα, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἐζήτησε νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ ὁ Χασάν πασσᾶς τῷ 1844.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I'

Ἀρχαιρεσίαι Δημάρχων. — Νομοσχέδιον προικοδοσιῶν καὶ συνοικεσιῶν. — Διακήρυξις περὶ εὐταξίας καὶ ἡσυχίας τῶν πολιτῶν. — Τοπικὸν δικαίωμα (Κάσσα).

1849 — 1850

Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1849 ἐγένοντο ἐν Καστελλορίζῳ πρῶτην ἤδη φορὰν αἱ ἀρχαιρεσίαι διὰ πρακτικοῦ καὶ διορίσθη ἔμμισθος δήμαρχος ὁ Χ'' Θεόφιλος Μιχαήλου ἢ Ρήγας.

Ἴδου τὸ πρακτικόν.

Ἐγγραφον 52.

«Ἀπαντες οἱ ἐν τῇ νήσῳ Καστελλορίζῳ κάτοικοι μικροὶ τε καὶ μεγάλοι συνελθόντες εἰς κοινήν συνέλευσιν ἐκλέξαμεν ὁμοψήφως καὶ

ὁμογνώμως διὰ Δημαρχόν μας τὸν Χατζῆ Θεόφιλον Μιχαήλου καὶ διὰ συμβούλους τοὺς κυρίους Χατζῆ Νικόλαον Κομνηνοῦ, Δημήτριον Χατζῆ Ἀντωνᾶ καὶ Δημήτριον Καραζεπούνην, αἵτινες ἀποκαθίστανται πληρεξούσιοι ἐκ μέρους ὄλων ἡμῶν, διὰ νὰ διοικήσουν τὸ κοινόν μας δικαίως, ἡσύχως καὶ ἐπωφελῶς. Ὁ δὲ μισθὸς τοῦ Δημάρχου θέλει εἶναι πρὸς ἑκατὸν γρόσια τὸν καθέκαστον μῆνα ἀπὸ τῆς σήμερον, καὶ εἰς ἔνδειξιν ὑποσημειούμεθα.

1849 Σεπτεμβρίου 5, ἐν Καστελλορίζῳ.

Ἄπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Ν. Καστελλορίζου.

Τ. Σ. (ἔπονται αἱ ὑπογραφαί).»

Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἤρξαντο πλέον οἱ Καστελλορίζιοι νὰ διοργανώσωσι τὰς ἀρχάς των συστηματικώτερον καὶ νὰ τακτοποιῶσι τὰς διαφόρους ἐσωτερικὰς κοινὰς ὑποθέσεις.

Τῆ 20 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου συνέταξαν καὶ ἐξέδωσαν καὶ τὴν πρώτην περὶ προικοδοσιῶν καὶ συνοικεσίων προκήρυξιν ὡς ἑξῆς.

Ἔγγραφον 53.

«Προκήρυξις εἰς τὸν λαόν.

Οἱ εἰς τὴν νῆσον ταύτην κατοικοῦντες ἅπαντες, ἰλιθόντες εἰς τολικὴν γενικὴν συνέλευσιν καὶ συσχεπτόμενοι περὶ τῶν συνοικεσίων, ὅπου οἱ γαμβροὶ ζητοῦν ἀπὸ τοὺς πενθεροὺς καὶ πενθεροὶς διὰ προικοδοσίαν ἐκτὸς τὸ συνειθισμένον σπήτι καὶ ἄλλο σπήτι καὶ τόπους, πράγματα ἀνυπόφορα καὶ δυσβάστακτα, μὲ τὴν μεγαλυτέραν ἀδιακρισίαν καὶ ὁμότητα, καὶ τούτου ἕνεκα ἀφανίζονται οἱ πτωχοὶ καὶ ζημιώνονται σημαντικὰ οἱ ἔχοντες τοὺς τρόπους καὶ ἐξ αὐτῶν πολλοὶ κατανατοῦν εἰς ἔνδειαν καὶ δυστυχίαν ἄκραν καὶ ἔγιναν ἐλεεινοί, τὸ ὅποῖον πραγματικῶς ἐφάνη καὶ φαίνεται εἰς πολλὰς ἐποχάς, καὶ τὸ ὅποῖον οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῆ.

Ὅθεν δι' αὐτὰ καὶ τὰ τοιαῦτα μὲ μίαν γνώμην καὶ ἀπόφασιν σταθεράν, μικροὶ καὶ μεγάλοι ἐφώνασαν νὰ διορθωθῆ τοῦτο τὸ ἀπάνθρωπον, φθοροποιὸν καὶ ὀλέθριον ἀποτέλεσμα. Καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὅσοι γαμβροὶ μέλλει νὰ νυμφευθοῦν, νὰ μὴ ἔχουν δίκαιον οὔτε λόγον νὰ ζητοῦν περισσότερο ἀπὸ ἓν ὀσπήτιον, ἐκεῖνο ὅπου ἔχει ὁ καθ' εἷς καὶ δύναται νὰ δώσῃ, ἀλλ' οὔτε συκῆν ἢ ἐλαίαν δύναται νὰ δώσῃ, οὔτε τῆς νύμφης ὁ πατήρ ἢ ἡ μήτηρ ἢ συγγενεῖς νὰ τολμῶσι νὰ δίδουν πε-

ρισσότερον ἀπὸ ἓν ὀσπήτιον καὶ τὴν συνειθισμένην τῶν ρουζῶν προικοδοσίαν τῆς θυγατρὸς των, κατὰ τὸ τοπικὸν ἔγγραφον οὔτε πρὶν οὔτε μετὰ καὶ οὔτε ἰδιαίτερα καὶ μυστικὰ ἔγγραφα νὰ γίνωνται· καὶ ἂν τοιαῦτα γίνωνται, νὰ εἶνε ἀνίσχυρα καὶ ὡς χαρτία ἄγραφα.

Αὐτὰ ὅλα καλῶς καὶ ὀρίμως συσχεψάμενοι κοινῇ γνώμῃ νὰ ἐξακολουθῶνται ἀπαρασάλευτα καὶ ὁ παραβάτης καὶ ἀπειθὴς τῶν ἄνω διαλαμβανομένων νὰ παιδεύηται πρῶτον αὐστηρῶς ὡς μισόκαλος καὶ κακοποιὸς καὶ ἐχθρὸς τῆς πατρίδος ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα τῆς Ῥόδου, ὑποφέρων ἓνα χρόνον φυλακὴν καὶ ἐπομένως νὰ πληρώσῃ πρῶστμα δέκα χιλιάδας γρόσια· αἱ μὲν πέντε εἰς τὸ κοινόν τῆς νήσου ταύτης, αἱ δὲ τρεῖς εἰς τὸ ὀρφανοτροφεῖον τῆς Ῥόδου, καὶ αἱ δύο εἰς τὸν Ἀρχιερέα τῆς Πισσιδείας.

Πρὸς τούτοις ἐνεκρίθη διὰ ἀσφάλειαν, ὅσα προικοσύμφωνα μέλλει νὰ γίνουν, νὰ βάλλωνται ὑπ' ὄψιν τῆς Δημαρχίας καὶ νὰ σφραγίζονται μὲ τὴν κοινὴν σφραγίδα· καὶ ὅσα δὲν γίνουν ὡς εἶπομεν, νὰ εἶνε ἄκυρα καὶ ἀνίσχυρα.

Τούτου ἕνεκα ἔγινε τὸ παρὸν ἐπισήμως διὰ παντοτεινὴν ἐλάτρωσιν καὶ κοινὴν ὠφέλειαν.

Τῆ 20 Δεκεμβρίου 1849, Καστελλορίζον.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης.

Τ. Σ. »

Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος 1850 ἡ Δημογεροντία προέβη εἰς κοινοποίησιν τῆς ἑξῆς διακηρύξεως περὶ εὐταξίας καὶ ἡσυχίας τοῦ λαοῦ.

Ἔγγραφον 54.

« Διακήρυξις.

Ἡ Δημαρχία τῆς νήσου ταύτης παρατηροῦσα τὰς ἀταξίας, τὰς κακοπραγίας καὶ καταχρήσεις, αἵτινες ἠκολούθησαν καὶ ἀκολουθοῦν εἰσέτι καθ' ἑκάστην ἀπὸ πολλοῦς, διατάττει εἰς τὸ ἑξῆς εἰς ἅπαντας τοὺς κατοίκους καὶ παροίκους τῆς νήσου ταύτης ὡς ἀκολούθως.

Α'. — Οἱ ἔμποροι νὰ καταγίνωνται εὐτάκτως καὶ νὰ διευθύνουν ἐν ἄκρῃ ἡσυχίᾳ καὶ ὑπολήψει τὸ ἔμποριόν των, ὑποκειμένοι πάντοτε ἀνυπερθέτως εἰς τὰ παρὰ τῆς κοινότητος θεσπισμένα τοπικὰ καὶ λοιπὰ τοῦ νόμου δικαιώματα.

Β'. — Οἱ πλοίαρχοι νὰ διευθύνουν κατὰ τοὺς ναυτιλιακοὺς καὶ ὑγειονομικοὺς κανόνας μὲ ὄλην τὴν ἀκρίβειαν, τιμιότητα καὶ ζῆλον τὰ

πλοιά των και λοιπὰ συμφέροντα τῆς βιομηχανίας των, ὑποκείμενοι καὶ αὐτοὶ πάντοτε ἀνυπερθέτως εἰς τὰ παρὰ τῆς Κοινότητος θεσπισμένα τοπικὰ καὶ λοιπὰ τοῦ νόμου δικαιώματα.

Γ'. — Οἱ ναῦται, οἱ τεχνῖται, οἱ μεταπρῶται καὶ λοιποὶ βιομηχανῖται νὰ ἐξακολουθοῦν χωρὶς ἀνωμαλίας καὶ συγχύσεις, ἀλλὰ μὲ τὴν προέπουσαν καὶ ἀπαιτουμένην εὐταξίαν εἰς τὰ συμφέροντα τῆς βιομηχανίας των.

Δ'. — Οἱ σπογγαράδες, ὡσαύτως καὶ αὐτοὶ νὰ ἐξακολουθοῦν μὲ τὴν ἀνήκουσαν εὐταξίαν εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ ἐπαγγέλματός των καὶ εἰς τὰ συμφέροντα τῆς βιομηχανίας των, οἵτινες θέλουν συμμορφώνονται μὲ τοὺς ν.υτιλιακοὺς καὶ ἰγειονομικοὺς κανόνας, ὑποκείμενοι καὶ εἰς τὰ συμφέροντα τῶν μνησθέντων δικαιωμάτων τῆς Κοινότητος.

Ε'. — Οἱ πάροικοι νὰ ἐξακολουθοῦν φρονίμως καὶ εὐτάκτως τὴν μὲ τοὺς ἐνταῦθα συνοίκησίν των, ὑποκείμενοι εἰς τὰς ἀνωτέρω διατάξεις.

ΣΤ'. — Οἱ ἔχοντες ὑποθέσεις μετὰ τινος ἢ ἀπαιτήσεις ἀπὸ τινος, ἂν ἀπαντήσωσιν ἀνθιστάσεις, θέλουν παρουσιάζονται ἐνώπιον τῆς ἀρμοδίου ταύτης ἀρχῆς, διὰ νὰ ἐκθέτουν τὰ δικαιολογήματα τῶν ὑποθεσῶν των ἢ τῶν ἀπαιτήσεών των, αἵτινες θέλουν θεωροῦνται διὰ τῆς ἀρχῆς, χωρὶς νὰ προσενῆ κανεὶς ὀχλαγωγίας καὶ ἀταξίας ὡς αὐτόδικος εἰς τὴν ἀγορὰν κατὰ τοῦ ἀντιδίκου του.

Ζ'. — Δυνάμει ὅθεν τῆς παρουσίας διακηρύξεως, οἱ ἀπειθεῖς καὶ οἱ ἐλαίμονες εἰς τὰς ἀταξίας των θέλουν παιδεύονται αὐστηρῶς, θὰ καταδιώκονται ἀνελεήμονα παρὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης καὶ θὰ πέμπωνται εἰς τὴν προϊσταμένην Ἀρχὴν, Νομαρχίαν τῆς Ῥόδου καὶ τῶν ὑπαγομένων μερῶν, διὰ νὰ δίδουν ἀπολογία τῶν κακῶν πράξεών των, εἰς τὴν Αὐτοῦ Ἐξουχότητα τοῦ Νομάρχου τῆς Ῥόδου Μεχμέτ Ῥαγίπ Πασσᾶ καὶ πρὸς ὁδηγίαν τοῦ καθενός, διότι ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ εὐσπλαγχνία εἰς τοὺς ἀπειθεῖς καὶ ἀτάκτους ἐπαυσε πλέον ἀπὸ τοῦ νῦν.

Ἐν Καστελλορίζῳ, τὴν 18 Σεπτεμβρίου 1850

Ἡ Δημαρχία τῆς νήσου Καστελλορίζου.

Τ. Σ. »

(Ἡ συνέχεια εἰς τὸν Θ'. Τόμον)

## Ο ΕΝ ΜΕΓΑΛΩ ΡΕΥΜΑΤΙ ΝΑΟΣ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ

ΥΠΟ  
ΦΑΙΔΡΝΟΣ ΚΟΥΚΟΥΛΕ

Ἐν τῷ κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου προαστείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μεγάλῳ Ρεύματι ἴδρυνται σεμνὸν ἱερὸν εἰς τοὺς Ταξιάρχας τῶν ἀνω δυνάμεων ἀφιερωμένον. Περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ τὸ πρῶτον ὑπὸ Μ. Κωνσταντίνου ἀνεγερθέντος ναοῦ τούτου ἐπιθυμῶν ἐνταῦθα νὰ διαλάβω (1), σκόπιμον κρίνω νὰ ἐξετάσω ἐν πρώτοις ἂν οὗτος κεῖται εἰς ἣν καὶ ὁ παλαιὸς θέσιν, τοῦτο δὲ διότι ἡ ἐξακριβώσις τοῦ τοπογραφικοῦ τούτου σημείου εἶναι λίαν σημαντικὴ διὰ τὴν ὅλην ἔρευναν.

Κατὰ πολλοὺς τῶν ἐρευνητῶν ὁ σημερινὸς ναὸς κεῖται εἰς ἣν ἀκριβῶς καὶ ὁ παλαιὸς θέσιν (2). Κατὰ τὸν Tournefort ὁ τελευταῖος οὗτος ἴδρυτο ἐν τῷ σημερινῷ προαστείῳ Κουρτουσεσμέ (3), κατὰ δὲ τὸν

(1) Ἡ ἱστορία τοῦ ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι ναοῦ τῶν Ταξιάρχων εἶναι κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους κῶπως περίπλοκος, διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Ὁ ναὸς, κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ χρονολογικοὺς, ἔκειτο κατὰ τὸν Ἀνάπλου, κατὰ τὸν Ἀνάπλου δ' ὁμοίως ὑπῆρχε καὶ ἕτερον Μιχαήλιον, τὸ ἐν τῷ Σωσθενίῳ, νῦν Στένια. Ἐντεῦθεν, συγχυθέντων τῶν πραγμάτων, συνέβη, ὥστε οὐ μόνον νεώτεροι ἐρευνηταὶ ν' ἀποδώσασί τινα τῶν πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι Μιχαήλιου σχετιζομένων γεγονότων εἰς τὸ ἐν Σωσθενίῳ Μιχαήλιον καὶ τὰνάπαιον, ἀλλὰ καὶ Βυζαντινοὶ ἀκόμη συγγραφεῖς, ὡς ἐν ταῖς ἐξῆς θὰ ἴδωμεν. Τὴν σύγχυσιν ἐννοεῖται ὅτι προῦκάλεσεν ἡ λ. Ἀνάπλους, δι' ἧς ἐδήλουν οἱ Βυζαντινοὶ 1) ὅλην τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μέχρις Εὐξείνου Πόντου ἀναπλεομένην ἑκτασιν τοῦ Βοσπόρου 2) τὴν Εὐρωπαϊκὴν αὐτοῦ ἀκτὴν πᾶσαν ἢ τοῦλάχιστον τὸ ἀπὸ Συκαῶν (Γαλατᾶ) μέχρι Σωσθενίου (Στένια) τμήμα αὐτῆς 3) θέσιν ἐν τῷ σημερινῷ Ρούμελι Χισοῦ κειμένην καὶ 4) τὸν πρὸς Β. τοῦ Κουρτουσεσμέ καὶ κατὰ τὸ Μ. Ρεῦμα χῶρον. Ὅρα J. Parroire, *Anaple et Sosthène en Iewstia* τοῦ Ρωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως 3. 65 ἐξ.

(2) Τοῦτο ὑπεστήριξαν Κωνσταντῖος ὁ ἀπὸ Σινάου ἐν τῇ Κωνσταντινιάδι του σ. 130 καὶ Σκαυλάτος ὁ Βυζάντιος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει του 2.115.

(3) Tournefort, *Relation d' un voyage au Levant* 2. 446.

J. Pargoire πρὸς βορρᾶν τοῦ Κουρουτσεσιμέ, ἴσως δ' ἐν ἢ καὶ ὁ σημερινὸς θέσει (1). Ἐννοεῖται ὅτι πάντα ταῦτα λέγονται, χωρὶς νὰ φέρονται καὶ ἀποδείξεις περὶ τοῦ πράγματος.

Μελετῶν κατὰ τὸ 1905 τὰ κατὰ τὸν ναῶν, ἐστρέψα καὶ πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο τὴν προσοχήν μου, ἢ ἐρευνά μου δὲ δὲν ἀπέβη εἰς μίτην. Ἐν τῷ ὑπογείῳ τοῦ κατὰστῆματος τοῦ κ. Ἀποστόλου Ἡλιάδου ὕπερ ἀπέχει τῆς νῦν ἐκκλησίας τριάκοντα καὶ δύο περίπου βήματα πρὸς Α, εἰς βάθος ὑπὲρ τὰ τρία Γαλλικὰ μέτρα, μὲν ὑπεδείχθη δάπεδον, ἐφ' οὗ σφύζονται δύο τμήματα τοξοειδοῦς ταινίας ψηφιδωτῆς, μήκους 0,30 καὶ 0,70, πλάτους δ' ἀμφότερα 0,08. Τὸ μωσαϊκὸν τῆς ταινίας ἀποτελεῖται ἐκ πλακῶν πρασίνων, λευκῶν καὶ κοκκινοπῶν. Περὶ τὰ λείψανα ταῦτα σφύζονται διάφοροι πλάκες καὶ μάρμαρα, εἰς αὐτὴν δὲ τὴν κατάστασιν πιστοποιεῖ ὅτι εὔρε τὸν χώρον πρὸ τεσσαρακογυατίας ὁ ἰδιοκτήτης, ὅστις μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι κατὰ τὴν ἀνόρυξιν ἀπέρριψε πολλὰ μικρὰ τεμάχια μαρμάρων κανονικῶς λελαξευμένων. Ὅτι τὰ μάρμαρα ταῦτα καὶ τὸ δάπεδον ἀνήκουσιν εἰς ἴδιον ἐπίσημον πᾶς τις νοεῖ· ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν χώρον τοῦτον οὐδὲν ἄλλο ἴδιον λόγου ἄξιον μνημονεύεται, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ εἰς τοιοῦτο βάθος εὐρέθησαν τὰ λείψανα, νὰ τ' ἀποδώσωμεν εἰς τὸν ἀρχαῖον ἐκαῖνον ναῶν τοῦ Μιχαῖλ, περὶ οὗ ἀμέσως θὰ ὁμιλήσω.

Ἄν τὰ περὶ τῶν ὁ λόγος ἐρεῖται ὑπερφαίνονται «τὸ τῶν μαρμάρων ἐπίχαρι, οἷς δὴ οἱ τε τοῖχοι καὶ τὰ ἑδάφη παντάπασιν περιβέβληνται, ὡς εἶπεν ὁ Προκόπιος (2), ἂν ἐπιμένως ἀνήκουσιν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοδοσιανοῦ ἀγεγερωμένον ναῶν, τοῦτο θ' ἀποδείξῃ ἀκριβοῦς σκάφικῃ ἐρευνᾷ. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὡς κέρδος μένει ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἢ πιστοποιήσῃς ὅτι ὁ ἀρχαῖος ναὸς τοῦ Ταξιάρχου ὑπῆρχεν εἰς ἣν θέσιν καὶ ὁ σημερινός, καὶ μόνον μετατοπίσεις τινάς, οὐχὶ μεγάλας, ὑπέστη κατὰ τὰς ἐκείναις ἀνοικοδομήσεις, ἀφ' οὗ, ὡς εἶπον, τὰ ἐρεῖτια μόλις 32 βήματα ἀπέχουσι τοῦ σημερινοῦ ναοῦ.

Πρῶτος περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ναοῦ συντόμως ὁμιλήσεν ὁ P. Gyllius (3).

(1) J. Pargoire, "Ενθ' ἀν. 60, 81.

(2) Προκόπιου, Περὶ κτισμάτων, 1 κεφ. 8, 13 (Παρη).

(3) P. Gyllius, De Bosphoro Thracico βιβλ. 2 σ. 147 ἐξ.

μετ' αὐτὸν δ' ὁ Du Cange κατὰ τὸ 1680 (4). Τρίτος ὁ λόγιος Πατριάρχης Κωνσταντίας ὁ ἀπὸ Σιναίου εἶπε πλειότερα καὶ δὴ καὶ τὰ κυριότερα (5). Τέταρτος ἐπανῆλθεν ἐπὶ τὸ θέμα Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος (6). Ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν ὁ J. Pargoire, κυρίως ἀπὸ τοπογραφικῆς ἀπόψεως ἐξετάζων τὰ κατὰ τὸν Ἀγάπλον, ἐσημείωσε τὰ δεόντα καὶ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ναοῦ (7), τὴν τελευταίαν δὲ περὶ τοῦ θέματος littérature συνεκέντρωσεν ὁ J. Ebersolt (8). Τέλος ὁ Μ. Γεδεών, γράφων δι' ὀλίγων περὶ τῶν κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ Κατάστενον ναῶν, ὑπεσχέθη τῷ 1904 νὰ πραγματοποιῇ διὰ μακροτέρων περὶ τοῦ ἡμετέρου ναοῦ (9), μέχρι τοῦδε ὅμως, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, δὲν ἐπανῆλθεν ἐπὶ τὸ θέμα.

Ἐννοεῖται δ' ὅτι πάντες οἱ προμνημονευθέντες συγγραφεῖς παρακολουθοῦσι τὴν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (7), μόνος δ' ὁ Γεδεών ἀπτεται σποράδην καὶ τῆς τῶν τελευταίων αἰῶνων (8).

Πρῶτος ἰδρυτῆς τοῦ ναοῦ, εἰς τὸν Ταξιάρχον τῶν ἄνω δυνάμεων Μιχαῖλ ἀφιερωμένου ἐγένετο Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦ Ε' αἰῶνος Σωζομενόν, πληροφοροῦντα ἡμᾶς (9) ὅτι εἰς τὸ ἱερὸν κατέρευγον πάσχοντες ἐκ ποικίλων νοσημάτων, ἐκεῖ δὲ δι' ἐγκοιμήσεως καὶ ἐπιφανείας τοῦ Μιχαῖλ ἐτύγγανον τῆς ἰάσεως. Πυρετοί, ἀρ-

(1) Du Cange, Constantinopolis Christiana σ. 187.

(2) Ἐν τῇ Κωνσταντινιάδι του σ. 130.

(3) Σκ. Βυζαντίου, Ἡ Κωνσταντινούπολις 2. 115. 116. Ὅρα καὶ Μ. Γεδεών, Βυζαντινὸν ἱστοριολόγιον 283.

(4) J. Pargoire, "Ενθ' ἀν. μάλιστα ἐν σελαῖν 60 καὶ 77-80.

(5) J. Ebersolt, Sanctuaires de Byzance σ. 100.

(6) Μ. Γεδεών, Ἱστοριολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ 275. Ὅρα καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας τόμ. 25 σ. 72.

(7) Ὁ Ebersolt μάλιστα μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

(8) Μ. Γεδεών, Ἐκκλησιαὶ Βυζαντινὰ ἐξακριβοῦμενα σ. 85 ἐξ. 143 ἐξ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ἱστοριολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 162 ἐξ. 315 ἐξ.

(9) Σωζομενόν, Ἐκκλησ. ἱστορ. 2. 3 (κατὰ Migne PG. 67 στήλ. 940 941 καὶ σποράδην πολλαχοῦ τῶν ἔργων του τούτων, ἐν οἷς ἀνανοισθῆναι κοινοτικά ἔγγραφα καὶ σημειώσεις ληφθεῖσαι ἐκ τοῦ μεγάλου κώδικος τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀσωμάτων τοῦ Μεγάλου Ρεύματος, ὃν μετὰ ἑτέρου μικροτέρου συνεβουλεύθη καὶ ἐγὼ τῷ 1905.



θρησκευτικὰ καὶ ρευματικὰ πάθη, διάφορα ἀνίατα νοσήματα ἐθεραπεύοντο ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, ὅστις εἶχε καταστῆ γνωστότατος ὄχι μόνον ἀνὰ τὴν περίχωρον, ἀλλὰ καὶ πολὺ μακρὰν, ἂν κοίνη τις ἐκ τοῦ αὐτοῦ Σωζομενοῦ λέγοντος: «ἐπισημότερον δὲ μάλιστα ξένους τε καὶ ἄιτοῖς ἐξ ἐκείνου γενέσθαι συνομολόγηται τὴν ἐν ταῖς Ἑστίαις ποτὲ καλουμέναις ἐκκλησίαν». Καὶ ἐγίνετο μὲν ἡ θεραπεία ἐν τῷ Μιχαηλίῳ ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἀσκληπιείοις, ὅτι ὅμως ἐκεῖ ὅπου ἰδρῦθη τοῦτο ὑπῆρχε παλαιότερον ἀρχαῖος ναὸς εἰς ἰατρικὴν θεότητα ἀφιερωμένος, οὐδαμῶθεν πιστοποιεῖται. Τὸ δισχυρίσθη ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Maury (1), χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸ ἀποδείξῃ (2).

Τὴν ἀνωτέρω σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Σωζομενοῦ παραλαβὼν συγγραφεὺς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, Νικηφόρος ὁ Κάλλιτος, διέστρεψεν ἀποδίδοντας πάντα τὰ ἐν αὐτῇ λεγόμενα εἰς τὴν ἐν τῷ Σωσθενίῳ μονὴν τοῦ Μιχαὴλ καὶ ἀρξασθεὶς μόνον νὰ προσθήσῃ ὅτι «τῆς ἰσῆς χάριτος μετέχει καὶ ὁ ἐν τῷ Ἀνάπλω τοῦ Ἀρχαγγέλου νεὸς» (3). Ἐκ τοῦ συγγραφέως τούτου μόνον μαθητάνομεν, τὸ καὶ πιθανὸν ἄλλως τε, ὅτι ὁ ἡμέτερος ναὸς ἦτο «περικρανής, κατ' οὐδὲν τῶν ὅσα εἰς φιλοτιμίαν ἦκει βασιλικὴν λειπόμενος» (4).

Ὁ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου παρὰ τὴν θάλασσαν ἰδρῦθεὶς οὗτος ναὸς, ὁ καὶ κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ Ε' αἰῶνος ἀναφερόμενος (5), παρερχομένου τοῦ χρόνου, ἐφθείρετο, οὕτως ὥστε ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὑπῆρχε κίνδυνος μέρους αἰφνης καταπέση. Τὴς ἰκεσίας

(1) Alfred Maury, *De temple appelé Sosthenium qui existait au Palais Constantin au lieu appelé Hestiar en l'heure Archéologique* τοῦ 1841 σ. 159. Ὁ Maury, ἐγραφε καὶ ἄλλως συγγέει τὸ ἡμέτερον Μιχαήλιον πρὸς τὸ ἐν Σωσθενίῳ γράφων (σ. 145) «Ὁ ναὸς τοῦ Ἀνάπλου ἢ τῶν Ἑστίων πρὸ τῆς μετατροπῆς του εἰς Χριστιανικὸν ἐκαλεῖτο Σωσθενίον».

(2) Ἰστορ. ἀσθενείων πρὶ ἔχεν ὁ Ἀρχαγγέλος Μιχαὴλ καὶ ἐν Χώναις τῆς Φρυγίας πρὸς F. Wiegand, *Der Erzengel Michael in der bildenden Kunst* σ. 6 ἐξ. Περὶ ἐγκοιμήσεως ὁρ. H. Delchaye, *Les légendes hagiographiques* σ. 176-177.

(3) Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου, Ἑκκλ. Ἰστορ. *Migne PG. 145* στήλ. 1329 c. Ὁρ. καὶ J. Pargoire, *Anaple et Sosthène Iwestia* β. 84.

(4) Ἐνθ' ἀν. στήλ. 1328.

(5) Εἰς αὐτὸν ἐτέλεσε λειτουργίαν ὁ πικριάρχης Γεννάδιος κομίζων εἰς Λιγυῖν τὸν Στυλῆτην τὰ λείψανα Συμεῶν τοῦ Στυλῆτου.

λοιπὸν τῶν ἐν αὐτῷ ἱερέων εἰσακούσας ὁ μέγας βασιλεὺς κατέρριψε τὸν καταπεπονηκότα ναὸν εἰς ἔδαφος καὶ ἐκ βάθρων αὐτὸν ἀνοικοδόμησε, δι' ἐμβολῆς πετρῶν τὴν ἐξεῖ παραλίαν εἰς ἀγορὰν μεταμορφώσας καὶ μεταξὺ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ ναοῦ μαρμαρόστροτον αὐλὴν κατασκευάσας. Τὸν ναὸν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Προκόπιου (1) περιέβαλλε στοὰ ζωνκική, μόνον πρὸς ἀνατολὰς διακοπτομένη, ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτῆς ὑπῆρχε τὸ ἱερὸν ἔχον ὄροφον ἐν θόλῳ μετάρσιον, πολλὰς στοὰς καὶ ἀφθονίαν ποικιλοχρόμων μαρμάρων ἐν τε τοῖς τοίχοις καὶ τῷ ἐδάφει, ἔτι δὲ χρυσοῦ πλήθος πανταχόθεν περικεχυμένον. Ὁ ναὸς, ὡς ὁ ἴδιος Προκόπιος πιστοποιεῖ, ἦτο ὅμοιος πρὸς τὸν ἐν τῷ Ἑβδόμῳ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, εἶχε δὲ, ὡς ἐκ τῆς περιγραφῆς φαίνεται, πολλὰς ἀναλογίας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου (2).

Ναὸς τοῦ Ἀρχιστρατήγου, ἄγνωστον ὅμως ἂν ὁ Ἰουστινιάνειος οὗτος, ἀναφέρεται ὑπάρχων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸν Γ' αἰῶνα, ἀφ' οὗ Συμεῶν ὁ Μεταρραστής ἐν τῷ βίῳ Δανιὴλ τοῦ Στυλῆτου λέγει (3) «καὶ κατὰ τὸν τοῦ Πόντου εἰσπλοὴν γενόμενον (τὸν Δανιὴλ) ὁ τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ ναὸς αὐτὸν ὑποδέχεται, ὅς ἐκεῖ καλῶς ἴδρῦται», ἔτι δὲ κατὰ τὸ 1000 μ. Χ. Μάρτυς ὁ γράφων τὴς *Antiquitates Constantinopolis* (4).

Τὴν κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἔπαρξιν τοῦ ναοῦ μαρτυρεῖ ὁ Συναξαριστής, βεβαιῶν ὅτι ἡ ἐν αὐτῷ σύναξις ἐγίνετο κατὰ τὴν ἕκτην Σεπτεμβρίου εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἐν Κολοσσαῖς τῆς Φρυγίας θαύματος τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ (5).

(1) Προκόπιος, Περὶ κτισμάτων 1. 8.

(2) J. Ebersolt, *Les églises de Constantinople* σ. 21. Ὁρ. καὶ σελ. 253, 255.

(3) Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Δανιὴλ τοῦ Στυλῆτου, *Migne PG. 116. 981 a.* Ἐπ.θ. καὶ J. Pargoire, *Anaple et Sosthène* σ. 84.

(4) Οὗτος λέγει: «Τὸν δὲ Ἀρχιστρατήγον τὸν εἰς τὸν Ἀνάπλου ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀνήγειρε» *Migne PG. 112* στήλ. 1277 d.

(5) Μηνὶ τῷ αὐτῷ (Σεπτεμβρίῳ) σ'. Ἐορτὴν ἐπιτελοῦμεν τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ, ἀνάμνησιν ποιούμενοι τοῦ θαύματος τοῦ δι' αὐτοῦ γενομένου ἐν Κολοσσαῖς τῆς Φρυγίας. . . . Διὰ ταῦτα τοῖνον, τὴν ἀνάμνησιν τοῦ Ἀρχιστρατήγου ποιούμενοι, συναγόμεθα ἐν τῷ σεπτῷ αὐτοῦ τεμένει τῷ ἐν τῷ Ἀνόπλω. H. Delchaye, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae* 20/21. Ἡ

Νικήτας ὁ Χωνιάτης ἐν τῷ βίῳ Ἰσαακίου Ἀγγέλου τοῦ Κομνηνοῦ λέγει ὅτι οὗτος «ἐπισκευάσαι δὲ βουλευθεὶς καὶ τὸν ἐν τῷ Ἀνάπλω νεδὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω τάξεων Μιχαήλ, εἴ τις ἐν πλαξί τοῖς βασιλείοις δόμοις ὑπέστρωτο καὶ περιήμικαζε τοὺς τοίχους καλλίστη τε τῇ στιλπνότητι καὶ ρανίσιν ἐστιγμένη ποικιλόχρῳοις, ἔκεισε μετακεκόμμενα. Ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ Ἀρχαγγέλου διὰ χωριμάτων καὶ ψηφίδων τυπώματα, ὅσα ἢ πόλις ἔστεγεν ἢ κόμαις καὶ χώραις ἀνέκειντο φυλακτήρια, χειρὸς ἀρχαίας ἔργα καὶ θαυμασίας, εἰς τὸ αὐτὸ συνήθηροσε τέμενος» (1).

Ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου στηριζόμενοι πάντες σχεδὸν οἱ ἐρευνηταὶ δέχονται ὅτι ὁ ἐν μεγάλῳ Ρεύματι ναὸς τοῦ Ταξιάρχου, λήγοντος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος (1185—1195) ὑπέστη γενικὴν ἐπισκευὴν καὶ πλουσίως διακοσμήθη (2). Ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή· ἐν τῷ δημῳδαί δῆλα δὴ κειμένῳ τοῦ Χωνιάτου, τὸ ὁποῖον, ὡς ἄλλοτε ἀπέδειξα, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐγράφη (3), ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνωτέρου χωρίου ὡς ἐξῆς διατυπύται. «Βουλευθεὶς δὲ καὶ τὸν ἐν τῷ Ἀνάπλω ναὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου, τὴν γὼν ὀνομαζομένην λαύραν, ἀνακαινίσαι καὶ καλλωπίσαι...». Λαύρα ὅμως, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Παχυμέρους, ἐλέγετο ἢ ἐν τῷ Σωσθενίῳ μονῇ τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ (4)· αὕτη ἄρα ἐπὶ Ἰσαακίου Ἀγγέλου ἐπισκευάσθη καὶ οὐχὶ ὁ ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι ναός.

Εἶπον ἀνωτέρῳ πάντες σχεδὸν οἱ ἐρευνηταί, διότι ὁ J. Pargoire ὑπενόησε τὸ πρᾶγμα, δι' ὃ, περὶ τοῦ χωρίου ὀμιλῶν, ἐγράφη «libre d' y voir Arnaout-Keni ou Stenia, je me prononce plutôt pour ce σύναξις τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἐν τῷ Σωσθενίῳ, κατὰ μὲν τὸν Συναξιστὴν ἐγγίγεται τῇ 89 Ἰουλίῳ, κατὰ δὲ τὸ τ ποικίλ τῆ; Μεγάλῃς Ἐκκλησίᾳ; τῇ 91 τοῦ αὐτοῦ μηνός. Ὁρα J. Pargoire, *Anapla et Sosthène* σ. 94.

(1) Νικήτας Χωνιάτης, Χρονικὴ δ' ἡμετέρας 531. 8 ἔξ.

(2) Οὕτω π. χ. ὁ Κωνσταντῖνος, Κωνσταντινιάς σ. 130, ὁ Σκ. Βεξάντιος, Ἡ Κωνσταντινούπολις 2. 116 καὶ ὁ J. Ebersolt, *Sanctuaires de Byzance* σ. 100.

(3) Ὁρα τὴν ἐρώπ.ον τῶν ἐπιστολῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας ἀνακοίνωσίν μου ἐν Ἀθηναῖς τόμ. 30 σ. 439.

(4) Ὁ Παχυμέρης ὀμιλεῖ περὶ τῆς κατὰ τὸν Ἀνάπλου μονῆς; (413, 19), τὴν αὐτὴν ὅμως εἰς δύο χωρία καλεῖ τὴν κατὰ τὸν Ἀνάπλου λαύραν 899, 7. 414, 4.

dermier (1). Τὸ δημῳδες κείμενον τοῦ Χωνιάτου φρονῶ ὅτι ὀριστικῶς ὑπὲρ τοῦ Σωσθενίου λύει τὸ ζήτημα. Θεόδωρος ὁ Σκουταριώτης ἐν ταῖς προσθήκαις αὐτοῦ εἰς τὴν χρονικὴν συγγραφὴν τοῦ Ἀκροπολίτου μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Βατάτζης βλέπων ὅτι «ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει τῶν τότε αὐτῆς ἀρχόντων Ἰταλῶν πολλὰς τῶν ἐν αὐτῇ ἐκκλησιῶν βουλευσαμένων καταστρέψαι, πρὸς θεραπείαν τῆς ἐνοῦσης ἐνδείας αὐτοῖς, αὐτὸς δὴ χρήμασιν ἐξωγησάμενος, σφᾶς διαμένειν περιεποιήσατο: ἢ τῶν Βλαχερνῶν αὐταὶ ἢ τε τῶν Ρουφριανῶν καὶ ἢ ἐν τῷ Ἀνάπλω τοῦ Ταξιάρχου τῶν ἄνω δυνάμεων» (2). Ἄν τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρεται, ὡς πιστεύω, εἰς τὸν ἐν Μ. Ρεύματι ναὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου, τότε πιστοποιεῖται ὅτι οὗτος ὑπῆρχεν αὐτόθι κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος καὶ εἶχε καὶ πλοῦτόν τινα, ἅψ' οὐ διὰ τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ οἱ φράγχοι ἤθελον νὰ θεραπεύσωσι τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἐνδειαν. Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος συγγέων, ὡς εἶπον, τὸ ἐν Σωσθενίῳ Μιχαήλιον πρὸς τὸ ἡμέτερον καὶ τὰ περὶ τούτου ὑπὸ τοῦ Σωζομενοῦ λεγόμενα εἰς ἐκεῖνο ἀποδίδων, προσθέτει «τῆς Ἰσῆς δὲ χάριτος μετέχει καὶ ὁ ἐν τῷ Ἀνάπλω τοῦ Ἀρχαγγέλου νεός». Τὸ χωρίον τοῦτο δεικνύει ὅτι κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Ἀνάπλω ναός, ἴσως ὅμως οὐχὶ ἐν ἀκμῇ. Ἄν ὄντως ἤκμαζε τότε ὁ ἐν Μ. Ρεύματι ναός τοῦ Ἀρχιστρατήγου, ὑπῆρχε λόγος νὰ συγχυθῆ ὑπὸ τοῦ Καλλίστου πρὸς τὸν τοῦ Σωσθενίου (3); Ὁ ναός τοῦ Ἰουστινιανῶν, κατὰ χρονικὰ διαστήματα ἀνοικοδομούμενος, ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχε πλέον κἀτερείπωθῆ ὑπὸ μικροτέρου ἱεροῦ ἀντιζαταστάθεις. Τοῦτο φαίνεται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Δούζα γραφομένων, ὅστις μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Β' οἱ Τούρκοι θέλοντες κατὰ τὸ 1452 νὰ κτίσωσι τὸ φρούριον τοῦ σημερινοῦ Ρούμελι Χισάρ «τὴν παρακομιδὴν (τῶν ὑλικῶν) καὶ ἐκ τῆς Περαιᾶς καὶ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἅπασαν παρὰ τῶν ἐρειπίων τῶν

(1) J. Pargoire, *Ἐνθ'* ἀν. 86. Ὁρα καὶ σ. 95, 96.

(2) Θεόδωρου Σκουταριώτου, Προσθήκαι εἰς τὴν ἱστορίαν Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου ἐν Γεωργίου Ἀκροπολίτου, Χρονικὴ συγγραφὴ 1, 287, 20 (Heisenberg).

(3) Τοῦτο συνεπέραγεν ὁ J. Pargoire, *Ἐνθ'* ἀν. 84, ἡ εἰκασία δὲ δὲν στερεοῦται πιθανότητος.

κειμένων τῶν ποτεμεγάλων ἀναθημάτων ἐλάβριστον ἔξ ὧν καίτινας κίονας μετακομίσαντες ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἱαξιάρχου Μιχαήλ» (1).

Περὶ τοῦ κατὰ τὸ Μέγα Ρεῦμα ἱεροῦ προκειμένου, οἱ συγγραφεῖς πάντοτε λέγουσιν ὃ ἐν τῷ Ἀνάπλω ναὸς ἢ ἢ ἐν τῷ Ἀνάπλω ἢ κατὰ τὸν Ἀνάπλων ἐκκλησία, οὐδέποτε δ' ἢ ἐν τῷ Ἀνάπλω μονή. Καὶ λέγει μὲν ὁ Μ. Γεδεὼν ὅτι ὁ ἡμέτερος ναὸς εἶναι ἢ κατὰ τὸν Ἀνάπλων λαύρα ἢ μονή, ἣν Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος παρεχώρησεν ὡς μετόχιον εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅστις καὶ μέχρι τοῦ 1300 κατεῖχεν αὐτήν (2), ἐκ τῶν χωρίων ὅμως τοῦ Παχυμέρους, ἅτινα πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τούτου προσάγει, φαίνεται σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ τῆς κατὰ τὸ Σωσθέμιον μονῆς τοῦ Μιχαήλ, ὡς ἔδειξε καὶ ὁ Pargoire (3), ὅστις ἄγνωστόν μοι ποῦ στηριζόμενος ἔγραψεν ὅτι ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν τοίχων τοῦ ἐν Μ. Ρεύματι Ἱαξιάρχου ἐστιάσθησαν μοναχοὶ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς περιόδου (4).

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι κατὰ τὸ 1452 οἱ Τούρκοι, τὸ Ροῦμελι Χισάρ κτίζοντες, ἔλαβον ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἡμετέρου ναοῦ κίονάς τινας. Ὅτι ὅμως οὐχὶ μόνον κίονας, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερους λίθους ἐκ τῶν τοίχων καὶ θεμελίων θ' ἀπεκόμισαν, μάρτυς Γύλλιος, ὅστις, ἐπισκεφθεὶς τὸ Μ. Ρεῦμα κατὰ τὸν 1571 αἰῶνα ὑπερμεσοῦντα δὲν εὔρεν οὐδὲ τὰ θεμέλια τῶν παλαιῶν ἱερῶν, ἀλλ' ἰκόνους τάρρους ἐκ τῆς ἐξορύξεως (5). Αὐτὸς γὰρ λέγει δ' ὁ Γύλλιος ὅτι τὸ Μ. Ρεῦμα οἱ τῶν χρόνων τοῦ Ἑλλήνες ἐκάλεον Ἀσώματον, ἀπὸ ἐπιφανοῦς ποτε ἱεροῦ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ «ab aede olim nobili Michaelis Archangeli», φυσικὸν εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ τότε ὑπάρχον ἐκεῖ ἱερόν δὲν ἦτο ἐπιφανές (6).

Ἀνακαίνισις τοῦ ναοῦ τούτου ἐγένετο τῷ 1677 ὑπὸ τοῦ μεγαλοδώρα καὶ εὐλαβοῦς Μανουὴλ τοῦ ἐκ Καστορίας, ἀνδρὸς ὅστις ὑπὲρ τῆς

(1) Μιχ. Δοῦκας, Ἱστορ. 212. 21. J. Pargoire, "Ενθ' ἀν. σ. 96.

(2) Μ. Γεδεὼν, Βυζαντινὸν ἑορτολόγιον σ. 283. Ὅρα καὶ *Du Canne, Constantinopolis Christiana* σ. 187.

(3) J. Pargoire, "Ενθ' ἀν. σ. 87.

(4) J. Pargoire, "Ενθ' ἀν. σ. 60.

(5) P. Gyllii, *De Bosphoro Thracico* βιβ. 2 σ. 160. Τὸ ἔργον τοῦ Gyllii ἐξεδόθη τῷ 1561. Ὅρα καὶ Σκ. Βυζαντινοῦ, Ἡ Κωνσταντινούπολις 2. 116.

(6) P. Gyllii, "Ενθ' ἀν. 2 σ. 147.

παιδείας τοῦ ἔθνους μας πολλὴ ἐπραξεν, ἰδούσας σχολεῖα ἐν Καστορίᾳ, Κωνσταντινουπόλει, Ἀρτη καὶ Ἀνατολικῶν (1). Τῆς ἀνακαινίσεως ταύτης μνεῖαν ποιεῖται πλὴξ ἐντετειχισμένη νῦν ἐν τῷ τοίχῳ τῷ ἀπέναντι τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ ναοῦ, λέγουσα τὰ ἑξῆς (2)

IC	XC
NI	KA

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗ ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝΤΙΜΟΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΤΑΤΟΥ ΕΠΙ ΑΡΧΟΥΣΙ ΚΥΡΙΟΥ ΜΑΝΟΥΗΛΟΥ ΕΚ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ ΥΠΕΡ ΨΥΧΙΚΗΣ ΑΥΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΑΣ.

ΕΤΕΙ ΑΠΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΔΑΧΩ.

ΜΗΝΙ ΜΑΪΟΥ.

Πληροφορίας ἀσφαλεῖς περὶ τοῦ ναοῦ τούτου, ὅστις ἀναφέρεται τῷ 1683 ὡς ἔχον κορτίον πρὸς βοήθειαν τοῦ Παναγίου Τάφου (3), ἔχομεν μόνον ἀπὸ τοῦ 1752 (4), ὅποτε ἀρχοῦνται τὰ σημειώματα τοῦ μεγάλου κώδικος τοῦ ναοῦ, ὅστις μετὰ τοῦ ἑτέρου μικροτέρου κώδικος τῶν εἰσοδημάτων καὶ δαπανημάτων τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τῶν Παμμεγίστων Ἱαξιαρχῶν τοῦ χωρίου Μεγάλου Ρεύματος» τοῦ ἀπὸ τοῦ 1815 ἀρχομένου, ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν πηγὴν πρὸς γνῶσιν τῆς ἱστορίας τοῦ

(1) Προτροπὴ μάλιστα τοῦ κατὰ τὸ 1660 εἰς Κωνσταντινούπολιν μετοβάντος Πατριάρχου Ἱεροσόλυμων Νεκταρίου. Μελετιοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία 3,468. Ὅρα καὶ Μ. Παργαίκο, Περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῆς Σχολῆς ΚΠ. 19. 11. Περὶ τοῦ ἐκ Καστορίας Μανουὴλ ὅρα καὶ ὅσα γράφονται ἐν ΚΠ. 2,288.

(2) Ἐν τῷ τοίχῳ τοῦ περιβόλου ἔχουσιν ἐντετειχισθῆ καὶ διαφόρων ἄλλων ἐπιγραφῶν θραύσματα, ἅτινα ἀποτεριζόμενά ποτε, θὰ ἔχωσι νὰ μᾶς διδύξωσι σημαντικὰ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ναοῦ.

(3) Μ. Γεδεὼν, Ἐκκλησιαὶ Βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμεναι σ. 27.

(4) Ἐν γένει ἀκριβεῖς πληροφορίες περὶ ναῶν πρὸ τοῦ 1670 δὲν ὑπάρχουσιν οὔτε ἐν Πατριαρχικοῖς οὔτε ἐν κοινοτικοῖς κώδικεσι. Μ. Γεδεὼν, Ἑορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 145.

ναοῦ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΙΓ' μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος (1). Ὁ ὑπὸ τοῦ ἐκ Καστορίας Μανουλάκη ἀνακαινισθεὶς ναὸς ἕνα αἰῶνα μετὰ ταῦτα καὶ τι πλέον, παλαιωθείς, φαίνεται ὅτι καὶ πάλιν ἀνεκαινίσθη. Περὶ τούτου πληροφορεῖ πλῆξ ἐντετυχισμένη γῆν παρὰ τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ ἔξωθεν, ἥτις καὶ τοῦ Ἡπειρώτου ἀρχιτέκτονος τὸ ὄνομα μᾶς παρέχει. Ἐπὶ τῆς πλακῶς ἔχουσι γραφῆ τὰ ἑξῆς.

IC	XC
NI	KA
: 1796	

ΚΤΙΤΟΡΑΣ Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΒΙΚΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΣΤΑΝ-  
ΖΙΚΟ ΚΟΣΤΑΝΤΙΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΑΡΧΙΑ ΤΟΥ ΟΙΣΑΝΙΟΥ.

ΙΟΥΛΙΟΣ

Ὁ ναὸς οὗτος εἶχε δάπεδον ἐπεστρωμένον διὰ μαρμάρων, τοίχους δ' ἐκ τούβλων κατεσκευασμένους. Κατὰ τὸν κώδικα, διὰ τὰ πρῶτα ἐπληρώθησαν γρόσια 1966, διὰ δὲ τὰ δεύτερα 1542 καὶ ἄσπρα 30. Ἡ στέγη του ἦτο κεραμοσκεπῆς. Περὶ τοιχογραφιῶν οὐδεὶς λόγος. Ἡ ἑσπεριτικὴ ἐπιφάνεια τῶν τοίχων εἶχεν ἐπαλειφθῆ δι' ἀσβέστου, ἀπλῶς δ' ἐλαιοχρωματισθῆ ἡ στέγη διὰ τινος Ἡλίου Πορτάρη, εἰς ὃν ἐπληρώθησαν γρόσ. 277 καὶ ἄσπρα 72. Ὁ ναὸς περιεβάλλετο, ὡς καὶ ὁ προηγούμενο, ὑπὸ περιβόλου, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν οὐ μόνον τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν κοινῶν γραμμάτων σχολεῖον, ἔτι δ' οἱ ὀντάδες τῆς συνάξεως τῶν ἐπιτρόπων καὶ τὰ κελλῖα τῶν ἱερέων.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Μ. Ρεύματος εἶχον ἐν τούτοις τὸ ἀτύχημα ἐν ἔτος μετὰ ταῦτα νὰ ἴδωσι πυρπολούμενον τὸν ναὸν των (2). Κατὰ σημειώματα τοῦ μεγάλου κώδικος ἀπὸ 1ης Φεβρουαρίου 1797 μέχρι 1ης Φεβρουαρίου 1798 διήκοντα πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ ἐπληρώθησαν

(1) Τὰ σημειώματα τοῦ μεγάλου κώδικος προχωροῦσι μέχρι τοῦ ἔτους 1846.

(2) Τότε ἐκάη καὶ τὸ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Τόση δ' ἦτο ἡ βία τοῦ πυρός, ὥστε καὶ τὰ πικρακτεμένον νεκροταφείου τὰ δένδρα ἐκάησαν.

γρόσια 77. 249. Δὲν εἶχον ὅμως συνέλθει οἱ ἐντόπιοι ἀπὸ τοῦ πληγματος τούτου καί, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, νέα πυρκαϊὰ κατὰ τὸ 1798, τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Τριάδος, ἀπετέφρωσε καὶ πάλιν τὸν ναόν. Οἱ κάτοικοι, χροσμένοι ἐκ τῆς προτέρας πυρκαϊᾶς, ἐβρέθησαν ἐν ἀπογνώσει· συνελθόντες ὅμως ταχέως καὶ τῆς ἡθικῆς ὑποστηρίξεως τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς ὕλικῆς προστασίας τῶν ἐγναπίων ἀρχόντων τυχόντες, ἀπεφάσισαν ν' ἀνοικοδομήσωσι τὸν ναόν. Περὶ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ τὸ δεύτερον καέντος τούτου ναοῦ γνωρίζομεν ἐκ τοῦ κώδικος ἀρχοῦντα (1) ἄρ' οὔ δήλα δὴ οἱ ἐγγχώριοι, Πατριαρχικῇ προτροπῇ καὶ συγκαίνεσι (2), ἐπώλησαν τὰ μὴ χρειώδη μούλκια τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐδανείσθησαν χρήματα, ἐπὶ τῷ ἔργῳ νὰ τὰ πληρώσωσιν ἐκ τῶν πρώτων εἰσπραξέων τοῦ ναοῦ καὶ ἐξ ἄλλων θὰ ἐλάμβανον πωλοῦντες τι στασίδια αὐτοῦ, ἐτέθησαν ἐπὶ τὸ ἔργον, ἀναθέσαντες τὴν οἰκοδομίαν τοῦ ἱεροῦ εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Ἰωάννην, τὸν καὶ τὸ σχέδιον γράψαντα, καὶ τὸν Κομνηνὸν κάλλιαν, τὴν δὲ γενικὴν ἐποπτείαν τοῦ ἔργου, κατ' ἀπόφασιν τῶν πανευγενεστάτων ἀρχόντων, ναξίσηδων τῆς χώρας καὶ ὅλων τῶν ἐγγχωρίων (3), εἰς τὸν ἀρχοντα Σεργάσην τζελεπῆν Διαμαντάκη, τὸν Πορτάσην κύριον Δημητράκη, τὸν Σουλουτζιάρην κύριον Δημητράκη, τὸν κύριον Γρηγοράσον Χατζῆ Μιμῆ, τὸν κύριον Μωυτζέλον καὶ τὸν κύριον Ἰωάννην Παναῖν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, ὑπὸ θαύου ἐμπνεόμενοι ζήλου, ὡς ἄριστα τὴν ἀνατεθείσαν αὐτοῖς ἐντολήν ἐκπληρώσαντες, κατέθησαν τὴν ἀρχὴν, ἀφ' οὔ ἐλογοδότησαν (4). Ἐκ τῆς λογοδοσίας ταύτης μανθάνομεν, πλὴν ἄλλων, ὅτι ὁ ναὸς, ὅστις κατὰ

(1) Κατὰ γράμμα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1798 ἐκδοθέν, ὁ ναὸς ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἀνεκαινίσθη, ἀφ' οὔ «ἄπαρ ἀνηγέρθη καὶ ἐκαλλωπίσθη, μετ' οὐ πολὺ δὲ, κρίμασιν οἷς οἶδε Θεός, ἐπυρπολήθη καὶ ἀπετεφρώθη» Μ. Γ ε δ ε ὡ ν, Ἐργοτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 162, 163.

(2) Ὅρα Μ. Γ ε δ ε ὡ ν, Ἐργοτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 324.

(3) Ἡ ἀπίφασις ἐλήφθη τῇ 13 Ἰουνίου 1798. Μ. Γ ε δ ε ὡ ν, Ἐνθ. ἀν. σ. 322, 323.

(4) Εἰς τὸν Πρόεδρον τούτων Διαμαντάκη Καζανασιμάκη τὸν καὶ ἐπὶ ἐξουσίαν ἐπειτα προσδρεύσαντα τῆς ἐπιτροπείας τοῦ ναοῦ ἐδόθη, τιμῆς ἕνεκα, κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1803 στασίδιον «ἀνευ δόσεως» Μ. Γ ε δ ε ὡ ν, Ἐκκλησιαὶ Βυζαντιναὶ ἐξακριβούμεναι σ. 148.

τὴν 31 Ἰανουαρίου 1799 εἶχε πλέον περατωθῆ, ἐστοίχισε γρόσια 39, 333 καὶ ἄσπρα 18, ὅτι καὶ πάλιν οἱ τοῖχοί του κατεσκευάσθησαν διὰ τούβλων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπληρώθησαν γρόσια 1360, ὅτι εἶχε στέγην δίφρουτον κεκαλυμμένην διὰ κεράμων, ὅτι εἶχε γυναικεῖα στασίδια καὶ κάτω παρὰ τοὺς δύο χοροὺς (1) καὶ ἄνω, ἔχοντα πρὸ αὐτῶν καφάρια, ὅτι εἶχε διαμέρισμα ὑπόγειον λιθόκτιστον, ἐν ᾧ ἐτίθεντο πρὸς φύλαξιν τὰ ἱερά σκεύη καὶ ἄμφια καὶ τέλος ὅτι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τὰ παράθυρα, πρὸς προφυλάξιν ἀπὸ τῆς πυρκαϊᾶς, εἶχον παραθύρο βύλλα διὰ μεταλλίνου ἐλάσματος ἐπενδεδυμένα (2). Ἡ περὶ τοῦ ναοῦ πραγματεία μου ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ 1850· μέχρι λοιπὸν τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἐγένετο μικροτέρα μὲν ἐπισκευὴ κατὰ τὸ 1825, ὅποτε ἐπληρώθησαν γρόσια 831 «διὰ κεραμίδια τῆς ἐκκλησίας», μεγαλύτερα δὲ καὶ δαπανηρὰ κατὰ τὸ 1834, ἀποκοπέντος καὶ τοῦ μέρους ἐνθα ἔμενον ὁ δεξιὸς χορὸς. Κατὰ τὴν 31 Αὐγούστου 1834 σημειοῦται ἐν τῷ κώδικι εἰς οἰκοδομὴν κελίων, δουβαρίων, ἐπισκευῆν ἱεροῦ, οἰκοδομὴν δύο ὀσπητίων, ἀκαρετίων ἐκκλησίας γρόσια 48, 799 καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν «γρ. 14, 855 ἀπὸ πωλήσεως στασιδίων παλαιῶν καὶ νεοπροσθεθέντων ἐν τῇ ἐπισκευῇ». Ἀνακεράμωσις τέλος τῆς στέγης τοῦ ναοῦ ἐγένετο κατὰ τὸ 1847, ὅποτε διὰ 22,500 κεραμίδια ἐπληρώθησαν γρόσια 1268 (3).

(1) Ἡμετέρος ναὸς ὑπὸ τῶν διαφόρων συγγραφέων ἄλλοτε ἄλλως προσωνομεῖτο, αἱ πλεῖστα δὲ τῶν προσωνομιῶν τούτων φαίνεται ὅτι ἦσαν δηλώδεις.

(1) Τὰ κάτω καὶ παρὰ τὸν δεξιὸν χορὸν ἦσαν προωρισμένα διὰ τῶν ἀρχιεπίσκοπων καὶ εὐρίσκοντο, κατὰ τὸν κώδικα, «ὑπὸ τοῦ θρόνου καὶ παρὰ τὴν κολῶνα». Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπῆρχεν ἰδιαιτέρα θόσις καὶ διὰ τρία στασίδια αὐθεντικὰ, τῶν ἡγεμόνων δῆλα δὴ Μολδοβλαχίας, Ὀύινας, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἦρχοντο ἀρωγοὶ εἰς τὴν χρεῖαν τοῦ ναοῦ.

(2) Ταῦτα κατεσκευάσθησαν μόλις τῷ 1805, συγκεισφερόντων τῶν συναφίων τῶν καϊκιστῶν καὶ λεπτουργῶν.

(3) Ὁ Μ. Γεδεών, Ἐκκλησιαὶ Βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμεναι σ. 85, ἀναφέρει τὴν ἐπὶ Μαγουήλ τοῦ ἐκ Καστορίας ἀνακαίνισιν τῆς ἐκκλησίας προσθέτει «Ὁ ναὸς τοῦ Μεγάλου Ρεύματος, ὡς οἰκοδομή, οἷα φαίνεται σήμερον, ἔστιν ἔργον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος». Ἡ πληροφορία, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν προσηρημένων, δὲν εἶναι ἀκριβής, ἀφ' οὗ ἡ ἐκκλησία δις ἐν τῷ μεταξὺ ἐκάη καὶ ἀπαξ τοῦλάχιστον γενικῶς ἐπεσκευάσθη.

Ὁ Σωζομενὸς (1) λέγων ὅτι ὁ χώρος ἐν ᾧ ἴδρυτο ὁ ναὸς ἐκαλεῖτο Μιχαήλιον, μᾶς ἀφίνει νὰ ὑπονοήσωμεν ὅτι οὕτω καὶ τὸ ἱερὸν πάλαι ὠνομάζετο. Ἐνα αἰῶνα μετὰ ταῦτα ὁ Προκόπιος (2) καλεῖ τὸ ἱερὸν ναὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου, οὕτω δὲ βραδύτερον ὁ Θεοφάνης (3) καὶ μετ' αὐτὸν Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος (4). Συμεὼν ὁ Μεταρραστῆς ἐν τῷ βίῳ Δανιὴλ τοῦ Στυλίτου (5) τὸν ὀνομάζει ναὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, ναὸν δὲ τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἐν τῷ Ἀνάπλω ἢ τὸν Ἀρχιστράτηγον τὸν εἰς τὸν Ἀνάπλων ὁ Κεδρηνός (6).

(1) Σωζομενός, Ἐκκλησι. Ἱστορ. 2. 3. (Migne PG. 67 στήλ. 940).

(2) Προκόπιος, Περὶ κτισμάτων 1 κεφ. 8. 17. (Hauray).

(3) Θεοφάνης, Χρονολογία 24. 1 (De Boor).

(4) Νικηφόρου Κάλλιστου τοῦ Ξανθοπούλου, Ἐκκλησι. Ἱστορ. 7.50 (Migne PG. 145 στήλ. 1329.) Περὶ τοῦ κατὰ τὸ Σωσθένιον ναοῦ τοῦ Ἀρχιστρατήγου ὀμιλῶν ὁ Ἰ. Μαλάλας (Χρον. σ. 403, 4) τὸν ὀνομάζει ἐκκλήριον τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, τὸ δὲ Πασχάλιον Χρονικὸν (713.12) ὀμιλεῖ διὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀρχαγγέλου πέραν εἰς τὰ Περσῶν. Καὶ Νικήτας ὁ Χωνιάτης (Χρονικ. Διήγ. 230. 22) τὸν ἐν Χῳναῖς ναὸν τοῦ Μιχαήλ καλεῖ Ἀρχαγγελικὸν ναὸν.

(5) Περὶ Migne PG. 116 στήλ. 981a. Τὴν αὐτὴν προπωνομίαν ἐπαδηλοῦσι καὶ τὶ τοῦ Συναξιστοῦ. «Διὰ ταῦτα τίνον τὴν ἀνάμνησιν τοῦ Ἀρχιστρατήγου πιπυόμενοι συναγόμεθα ἐν τῷ σεπτῷ αὐτοῦ τεμένει τῷ ἐν τῷ Ἀνάπλω». H. Delehaye, Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae 21.

(6) Γ. Κεδρηνοῦ, Σύνοψ. Ἱστορ. 1. 498. 5. Ὅρα δὲ καὶ τὸ τέμενος τοῦ Μιχαήλ τὸ ἐν τῷ Σωσθενίῳ ὁ Νικήτας Χωνιάτης (Χρονικ. Διήγ. 581. 9) καὶ ὁ Γ. Ἀκροπολίτης (Χρονικὴ συγγραφή 1834 ἐκδ. Heisenberg) καλοῦσι ναὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου, Ἀρχιστρατήγον δὲ τὸ αὐτὸ τὴ Πάτρια τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Th. Prager, Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως 2. 267. 4.) Ὁ χαρακτηρισμὸς ἐν γένει τοῦ ναοῦ τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ ὡς ναοῦ τοῦ Ἀρχιστρατήγου εἶναι συνηθέστατος κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν. Ἀναγὰρ Κομνηνῶν εἰπὲν (1.211.12) ὀμιλεῖ διὰ τὸ ἐν Δυρραχίῳ τέμενος τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ. Μιχαήλ δ' ὁ Ἀταλασιάτης (Ἱστορ. 140. 16) διὰ τὸν ἐν Χῳναῖς περιβόητον τοῦ Ἀρχιστρατήγου ναὸν. Νάδς ἢ ἐκκλησία τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἀναφέρεται ἐν ἐγγράφοις τοῦ 11ου καὶ 12ου αἰῶνος (Miklosich et Müller, Acta et Diplomata 5. 307, Trinchera, Syll. 307, 229), προσέτι δὲ καὶ τὸν ΙΔ' Miklosich et Müller, Ἐγθ' ἀν. 5, 95, 6, 255,

Ὅτι ὁ ναὸς ἐλέγετο καὶ Ἀνάπλους ἐγράφη ἐν τοῖς Πατρίοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνθα ἀναγινώσκουμεν (1)· τὸν δὲ Ἀνάπλου ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἀνήγειρε», ἢ πληροφορία ὁμοίως δὲν εἶναι πιστευτή. Πάντως ὁ συγγραφεὺς ἠθέληε γὰρ εἶπαι, τὸν ἐν τῷ Ἀνάπλω ναόν.

Κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας λέγεται ἢ ναὸς τοῦ Ταξιαρχοῦ Μιχαὴλ (2) ἢ τοῦ Ταξιαρχοῦ τῶν ἄνω δυνάμεων (3) ἢ Ἀσωμάτος (4) ἢ συνηθέστερον κατὰ πληθυντικὸν Ἀσωμάτοι (5), ὁ τύπος δὲ οὗτος φαίνεται ὅτι ἐπεκράτει μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ III' αἰῶνος (6). Ἐκτατε, μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καλεῖται ναὸς ἢ ἐκκλησία τῶν Ἀσωμάτων (Ταξιαρχῶν), ὡς φαίνεται ἐκ τῆς σφραγίδος καὶ τῶν κωδίκων, ἀλλὰ καὶ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, ὡς ἐπ' ἑσῆς φαίνεται ἐκ τῆς κατὰ τὸ 1777 γενομένης σφραγίδος καὶ τῶν Πατριαρχικῶν γραμμάτων. Ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, τὸ τέμενος καλεῖται ἐκκλησία τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν ἢ ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν, ἢ προσωνυμία δ' αὕτη καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ νῦν.

(1) Th. Preger, Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως 2. 265. 18.

(2) Μιχ. Δούκας, Ἱστορ. 242. 21.

(3) Θεοδώρου Σκουταριώτου, Προσθήκαι εἰς τὴν Ἱστορίαν Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου ἐν Γεωργίου Ἀκροπολίτου Χρονικῇ συγγραφῇ 1.287.25 (ἐκδ. Heisenberg).

(4) Γ. Φραγτζῆ, Χρονικ. 223, 2. 275, 13.

(5) Γ. Φραγτζῆ, Ἐνθ' ἀγ. 233. 9. Ἀσωμάτων κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἀναφέρει ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (Opusc. 290, 72).

(6) Τῷ 1561 ὁ Γάλλος (De Bosphoro Thracico 2. 147) καλεῖ τὸ χωρὶον Μ. Ρεῦμα, τῶν Ἀσωμάτων. Τῷ 1568 ἱερομόναχος τις Ἱερόθεος ἀναφέρειται ὅτι ἔμεγεν ἐν χωρῷ Κυρρουτσισμὲ «ἐνλ' μέσον τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ καὶ τῶν Ἀσωμάτων» Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Συμβολαὶ εἰς τὴν χρονολογίαν καὶ ἱστορίαν τῶν μεταγενεστέρων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείας τόμ. 4 σ. 400. Τῷ 1584 ἔχομεν γράμμα τοῦ Πατριαρχοῦ Ἱερὲμου τοῦ Β' ἀπευθυνόμενον πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς χώρας τῶν Ἀσωμάτων Crusius, Τυρογραφία σ. 291. Ἐν ἀναγραφῇ ἐκκλησιῶν ἔχουσῶν κοινὰ τοῦ Παναγίου Τάφου, γραφείσῃ δὲ μικρὸν μετὰ τὸ 1683, ὁ ναὸς καλεῖται ἐκκλησία τῶν Ἀσωμάτων. Μ. Γεδεώγ, Ἐκκλησιαὶ Βυζαντιναὶ ἐξακριβούμεναι σ. 27. Τέλος Σέργιος ὁ Μακρᾶϊος, Ὑπομνήματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Κ. Σάθα, Μεσοβιβ. 3. 255 καλεῖ τὴν ἐκκλησίαν γὰρ τῶν Ἀσωμάτων.

Ὁ ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν, πρὶν ἢ ὑπὸ τῶν πυρκαϊῶν δυστυχῆσθαι, φαίνεται ὅτι εἶχε πλοῦτον ἱερῶν καὶ πολυτίμων σκευῶν καὶ ἀμφίων, ὧν πολλὰ προσέφερον οἱ εὐσεβεῖς Χριστιανοὶ ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας. Ἰδίως ἠθμολορεῖ οὗτος ἀργυρῶν σκευῶν καὶ ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν ἀναθημάτων ἀναρτώμενων εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Ταξιαρχοῦ. Τῷ 1750 π. χ. εἶχε τόσα παλαιὰ καὶ ἀχρηστὰ ἀσημικᾶ, ὅστε οἱ ἐπίτροποι ἐπώλησαν ἐξ αὐτῶν ὀκάδας 62 1/2 ( ), κατὰ δὲ τὸ 1797 εἰσέπραξαν γρόσια 197 ἀπὸ τῆς πωλήσεως χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἀνθρωπίσκων καὶ χρυσῶν δακτυλιδίων.

Ἐκ καταγραφῆς τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων τοῦ ναοῦ γενομένης τῷ 1768 μανθάνομεν ὅτι οὗτος εἶχε τὰ ἑξῆς ἀργύρεα σκευῆ·

ἑμίαι κολυμβήθραν ἀσημένια μετὰ τὸ κανδηλέρι τῆς (2)	δράμια	2.400
μία μεγάλη κανδήλα ( )	»	1.700
ἄλλη μία μεγάλη	»	1.200
ἄλλη μία μεγάλη	»	625
» » »	»	450
» » »	»	625
» » »	»	450
» » »	»	400
» » »	»	775
» » »	»	650
ἄλλας δύο κανδήλας	»	500
ἄλλας δύο	»	350
ἄλλην μίαν μεγάλην	»	850
		<hr/> 10.975

(1) Ὅτι τῷ 1810 ἡ Πύξυ ἀπῆρθε παρὰ τῶν Πατριαρχικῶν πεντακισχίλιας ὀκάδας ἀργύρου, ὡς φ' ὅρον, ἢ ἐκκλησία τοῦ Μ. Ρεῦματος, καίτοι ὑπὸ πυρκαϊῆς κατὰ τὰ ἔτη 1797 καὶ 1798 παθοῦσα, πλὴν προσέφερον ἀργύρου ὀκάδ. 6 καὶ δράμια 190. Ὅρα Β. Μυστακίδου, Ἱστορικαὶ εἰδήσεις πρὸς Κυρρουτσισμὲ σ. 28.

(2) Ἡ αὕτη σημειοῦται καὶ ὡς «κολυμβήθρα μετὰ δύο ἰγέλους κερφομένους, ὁ εἰς ἀκάρφωτος».

(3) Ἐν ἑτέρῃ ἀναγραφῇ τοῦ αὐτοῦ ἔτους σημειοῦται κανδήλας ἀσημένιας μικρῆς καὶ μεγάλης τριάκοντα τρεῖς. Κατὰ τὸ 1805, μετὰ τὴν πυρκαϊῶν δῆλωση, ὁ ναὸς εἶχε δεκαεξὶ κανδήλας ἀσημένιας.

ἄλλως ἑπτὰ κανδήλας	δράμια	375
μίαν ρόκαν πολυελαίου μετὸ σίδηρόν της	»	3.600
ἄλλην μίαν ρόκαν πολυελαίου μετὸ σίδηρόν της	»	1.075
μίαν ρόκαν πολικανδήλου μετὸ σίδηρόν της	»	2.000
κανδήλας μικρὰς μετὰ περιστάτικα τῶν πολυελαίων	»	3.900
ἄλλες κανδήλας	»	5.975
δύο μανουάλια	»	2.400
δύο θυμιατὰ καὶ τρεῖς δίσκους	»	1.600
δύο γενιουλουπτάνια	»	100
τέσσαρα κανδηλέρια μετὰ ἄλλα λειανώματα	»	1.200
δύο ἑξαπτέρυγα καὶ ἓνα σταυρὸν	»	1.150
ἄλλες κανδήλας μικρὰς	»	650
		<hr/>
		35.000

Ἐν ἑτέρῳ δ' ἀναγραφῇ τοῦ αὐτοῦ ἔτους, συμπληρωματικῇ τῆς προηγουμένης, προστίθενται ἀκόμη «μία εἰκὼν τοῦ ἁγίου Ὀνουφρίου ἁσημένια —εἷς σταυρὸς μεγάλος ἁσημένιος— ἕτερος μικρὸς ἁσημένιος —εἷς σταυρὸς ἁσημένιος χαλασμένος— δισκοπότηρα τέσσαρα μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς - ἐν εὐαγγέλιον μαλαγματοκαπνισμένον (\*) —δύο εὐαγγέλια κατλαδισμένα ἁσημένια καὶ δύο κανιὰ ἁσημένια» (2).

Πρὸς τούτοις ἐκέκτητο ὁ ναὸς, ὁμοίως κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, «μίαν ἀποκαθήμενον κεντητὴν —ἓνα ἐπιτάριον κεντητόν, παλαιὸν— ἕτερον ἐπιτάριον — μίαν ποδιὰν χρυσὴν κεντητὴν τῆς ἁγίας τραπέζης— ἕτερον στοφένιον καὶ ἕτερον πάλιν ἄσπρο παννί— ἑννέα ἀέρες— ποδιὰν τῆς προθέσεως στόμα ὠραία πύλην χρυσὴν (3) — ἓνα ἐπιτάριον καὶ δύο παντέρες τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῶν Ταξιαρχῶν (4).

(1) Τῷ 1817 ἠγοράσθη εὐαγγέλιον ἐσματωμένον ἀντὶ 1800 γροσίων.

(2) Πάντα ταῦτα ὑφίσταντο μέχρι τοῦ ἔτους 1785, προήρχοντο δὲ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἐκ δωρεῶν τῶν εὐσεβῶν, ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας. Μετὰ ταῦτα κατὰ τὸ 1799 σημειοῦνται ὡς ἀγορασθέντες δύο πολυέλαιοι, δύο δὲ δίσκοι ἀργυροῦ, ἀντὶ γροσίων 380, κατὰ τὸ 1817.

(3) Βραδύτερον, τῷ 1818, ἐπληρώθησαν γροσία 131 δι' ἓνα μπερδὲν τῆς ὠραίας πύλης.

(4) Ἡ ἐκκλησία ἀνελάμβανε τότε, πρὸς ὄφελός της, καὶ τὰς κηδεύας, δι' ὃ ἀναφέρεται ὅτι κέκτηται μανδήλια τῶν λειψάνων δεκατρία καὶ πασάτες δύο, γυρὸν μετὰ δύο πόδους, μαξιλλάραν κεντητὴν διὰ τὰ λείψανα καὶ ἕτερον μαξιλλάραν κεντητὴν.

Ἄμφια δ' εἶχε τότε τὰ ἐξῆς· «ἐνοῦράριον χρυσοῦν καινούργιον - ἐν οῦράριον παλαιὸν-τέσσαρα ἄλλα οῦράρια-πέντε χρυσᾶ πετραχήλια-ἕτερα ἐπιτραχήλια ἑπτὰ-ἑπτὰ φελόνια χρυσᾶ-δέκα φελόνια ἀπὸ αὐθεντικὰ καβάδια (1) -δέκα φελόνια παλαιὰ-τρία στιχάρια χρυσᾶ-στιχάρια παλαιὰ ὀκτὼ-τέσσαρα περιζώνια ἁσημένια-ἐν περιζώνιον μικρὸν σιντερένιον-πέντε ζευγάρια ὑπομάνικα καλὰ -ἐπιμάνικα καβάδια ἑπτὰ (2).

Ὁ ναὸς ἐκέκτητο πρὸς τούτοις τριῆμα τιμίου ξύλου, ἀφιέρωμα τοῦ ἁγίου Σταυρουπόλεω, καὶ δύο κομμάτια ἁγίων λειψάνων.

Διὰ τὰ συμπληρωθῆ δ' ὁ κατάλογος τῆς διακοσμῆσεως τοῦ ναοῦ, ἃς προστεθῆ ὅτι, πλὴν τοῦ θρόνου, τοῦ ἄμβωνος καὶ τοῦ τέμπλου (3) μετὰ τῶν εἰκόνων του (4), κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ τέμπλου καὶ ἀπέναντι τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ ὑπῆρχεν εἰκὼν Θεοτόκου τῆς Μαυρομολιτίσσης (5), πολλαχοῦ δὲ πλῆθος εἰκόνων. Ἐκ σημειώματος γραφέντος τῷ 1803, μετὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊάν ἐπομένως, πληροφοροῦμεθα

(1) Δεῖγμα καὶ τοῦτο ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῶν Παριδουναβίων χωρῶν οὐχὶ μόνον διὰ χρηματικῶν ἐτησίων δόσεων ἐβοήθουν τὸν ναόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀποστολῆς ἱερῶν ἀμφίων.

(2) Τὰ ἱερὰ ἄμφια ἐπιδάσαντο εἰς ἰδιαιτερον λιθόκτιστον ὑπόγειον σκευοφυλάκιον ὡς μαγαζὶ χαρακτηριζόμενον.

(3) Τὸ τέμπλον ἐτίθη μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1798, μόλις τῷ 1803 καὶ ἐπληρώθησαν δι' αὐτὸ γροσία 5.800 καταβληθέντα ὑπὸ τε ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ ρουφελίου τῶν μπακάληδων.

(4) Αἱ δεσποτικαὶ εἰκόνες ἐτέθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1804.

(5) Εἰς τὸ *Kara Tach*, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τοῦ δεσπόζοντος τοῦ Ρούμελι Χισρῆ, ὑπῆρχε τὸ μοναστήριον τοῦ Μαυρομόλου ἔχον τεσσαράκοντα καλογήρους κατὰ τὸ 1652. *S. Petrides, Eglises Grecs de Constantinople en 1652 en Échos d'Orient 4.48*. Τὸ μοναστήριον τοῦτο δυσπραγοῦν κατὰ τὸ 1672, διελύθη τῷ 1713. Ἐκτοτε, πιθανῶς, μετακομίσθη ἡ εἰκὼν εἰς τὸν ναόν τοῦ Μ. Ρεύματος. Περβ. Σκ. Βυζαντίου, Ἡ Κωνσταντινούπολις 2, 176—177. Μ. Γε. δεωγ, Ἐκκλησιαὶ Βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμεναι σ. 114, 115 καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἐορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 262. Εἶχε δὲ τοποθετηθῆ πρὸ τῆς εἰκόνος ταύτης κουτίον, τὸ ὁποῖον ἀπέδιδεν ὀλίγα γροσία ἐτησίως. Οὕτω τῷ 1799—1800 σημειοῦται ἐν τῷ κώδικι γρ. 19. 90 «ὅσα ἀπὸ συνάξεως ἐκ τῶν κατ' ἐμ' προσθεν τῶν ἁγίων εἰκόνων κουτίων Μαυρομολιτίσσης καὶ Ταξιαρχῶν» καὶ πάλιν κατὰ τὸ 1825 «γροσία 20 ὅσα ἀπὸ τῆς ἐπιτάριου τῆς Μαυρομολιτίσσης»

ὅτι τότε ἡ ἐκκλησία εἶχεν εἰκόνας ἑκατὸν δέκα καὶ ἑπτὰ (1).

Ἐπελευθέρουσης, ἐννοεῖται, τῆς μεγάλης πυρκαϊᾶς τοῦ 1797, τὰ πλεῖστα τῶν ἀμφίων καὶ σκευῶν τῆς ἐκκλησίας κατεστράφησαν, διὰ τοῦτο κατὰ τὸ ἀπὸ 1ης Φεβρουαρίου 1797 μέχρι 1ης Φεβρουαρίου 1798 χρονικὸν διάστημα βλέπομεν ὅτι πληροῦνται ἐγρόσια 956 εἰς μεταξωτὸν διὰ φελόνια ἕξ καὶ στιχάρια τρία, ἔτι δὲ εἰς χρυσὸν καὶ κατιρὲν δι' ἐπιτραχήλια ὀκτώ· εἶτα γρόσια 30 εἰς ζωγραφίαν καὶ χρύσωμα ἁγίου Ἀρτοφορίου, γρόσια 262 καὶ παρᾶδες 60 εἰς κανδήλας μεγάλας πρὸς γρόσια 8.90 ἑκάστην, γρόσια 34 εἰς μπερδὲν τῆς μεγάλης πόρτας, γρόσια 130 εἰς δισκέλι μὲ τὰ σιντέρια γρόσια 51 εἰς τὰς τρεῖς κολυμβήθρας, γρόσια 25 εἰς δύο σιδηρᾶ μανουάλια, γρόσια 204 εἰς πολυκάνδηλον μὲ κανδήλια 24, γρόσια 162 καὶ παρ. 60 εἰς ἀργυροῦς δίσκους δραμίων 325, γρόσια 206.105 εἰς σαμδάνι διὰ τὰ ὄκηρια τῶν ἄρτων καὶ γρόσια 109 καὶ παρ. 114 εἰς ἐπιχρῦσασιν καὶ ἐπαργύρωσιν τῶν Εὐαγγελίων, τῶν ἑξαπτερόγων καὶ τοῦ σταυροῦ.

Ἐν τῷ ναῷ, ὅσον ἐκ τῶν κωδίκων δυναίμεθα νὰ συμπεράνωμεν, κατὰ τὸν ΠΓ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα ἱερούργουν τέσσαρες ἱερεῖς, προεστῶτες τῆς ἐκκλησίας καλούμενοι, ὧν ὁ ἀριθμὸς κατὰ καιροὺς ἠϋξάνεν ἢ ἠλάττωτο(2). Εἰς τούτους δέον νὰ προσθέσωμεν καὶ ἕνα ἱεροδιάκονον καὶ δύο ψάλτας. Οἱ ἱερεῖς οὗτοι, ὅσας μάλιστα ἦσαν ἱερομόναχοι, κατόικουν εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ περιβόλου κελλία, ἐτέλουν δὲ κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἐπισκόπου, προϊσταμένου καλουμένου. Τιούτους προϊσταμένους τῆς ἐκκλησίας τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Μ. Ρεύματος γνωρίζομεν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τοὺς ἑξῆς.

Τὸν Σταυρουπόλεως Ἀνθιμον (ἔτ. 1768) (3), τὸν Ἐφέσου Σαμουήλ (ἀπὸ τοῦ 1794 μέχρι Ἰουλίου τοῦ 1798 τοῦλάχιστον) (4), τὸν Κλαυδιουπόλεως Νεόφυτον (τοῦλάχιστον κατὰ τὸ 1804), τὸν Μελιτηνῆς Ἰωσήφ

(1) Ὁ ναός, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1798 καὶ ἐντεῦθεν εἶχε καὶ ὥρολόγιον.

(2) Ἄλλοτε οἱ προεστῶτες ἦσαν τρεῖς μὲθ' ἐνὸς ἀρχιερατικοῦ προϊσταμένου. Κατὰ τὸ 1807 ἡ ἐκκλησία εἶχε τρεῖς προεστῶτας, ἕνα ἡμεμέριον καὶ ἕνα ἀρχιμανδρίτην.

(3) Ἡ διαθήκη τοῦ ἐπισκόπου τούτου ἐσφύζετο ἐν τῷ ἀρχιεφ κατὰ τὸ 1782 Μ. Γ ε δ ε ὦ ν, Ἐκκλησιαὶ Βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμεναι σ. 96.

(4) Τῷ 1805 ὑπῆρχεν ἐν Μ. Ρεύματι μνημεῖον τούτου.

(ἀπὸ 1ης Μαρτίου 1806 μέχρι τέλους τοῦ 1814 τοῦλάχιστον) (1) καὶ τὸν Θεοδορουπόλεως Ἀνθιμον (ἀπὸ Μαΐου τοῦ 1817 μέχρι τοῦ 1820) (2).

Ἐν λάβῃ δὲ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν προθέσει τοῦ 1819 ἀναφέρεται ὑπὲρ ἀναπαύσεως Σαμουήλ, Νεοφύτου, Ἰερεμίου, ἀρχιερέων, τότε θὰ εἶναι ἴσως διατεθειμένος καὶ τὸν Ἰερεμίαν τοῦτον νὰ προσγράψῃ εἰς τοὺς ἀρχιερατικούς προϊσταμένους τῆς ἐκκλησίας τοῦ Μ. Ρεύματος.

Ὅτι δ' ἡ ἐκκλησία τοῦ Μ. Ρεύματος εἶχεν ἀρχιερατικὸν προϊστάμενον οὐδόπως ἄπορον, ἀφ' οὗ πολλοὶ τῶν λογάδων τοῦ ἔθνους ἐν Μ. Ρεύματι κατόικουν καὶ τὸ χωρίον ἦτο τὸ πολυπληθέστατον τῶν τοῦ Βοσπόρου (3). Ἡ δόξα μάλιστα τοῦ ναοῦ ἦτο παλαιόθεν μεγαλυτέρα. Ἐν αὐτῷ κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ Ε' αἰῶνος ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γεννάδιος ἀπέθηκε προσωρινῶς τὰ λείψανα Συμεῶν τοῦ Στυλίου τὰ κατὰ βασιλικὴν ἐπιταγὴν κομιζόμενα πρὸς Δανιὴλ τὸν Στυλίτην, τὸν ἄνωθεν τοῦ Μιχαηλίου διάγοντα, τελέσας ἅμα καὶ πατριαρχικὴν λειτουργίαν (4). Ὁμοίως ἐν αὐτῷ κατὰ τὸ 1767, παμπληθοῦς πανηγύρεως γενομένης καὶ πατριαρχικῆς λειτουργίας ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ματθαίου, ἐχειροτονήθη κατὰ μῆνα Μάιον Ἀλεξανδρείας ὁ Κυπριανός, παραιτηθέντος τοῦ Ματθαίου, ἕξ δ' ἔτη μετὰ ταῦτα, τῷ 1783, ἀποθανόντος τοῦ Κυπριανοῦ, ἐν τῷ αὐτῷ ὁμοίως

(1) Ὁ Ἰωσήφ οὗτος προεχειρίσθη κατὰ τὸ 1806 ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας Γρηγορίου τοῦ Ε' ἐπὶ τῷ ἀποκατασταθῆναι προεστῶτα ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, κατὰ θεομῆς δεήσεις καὶ παρακλήσεις τῶν ἐκτὸς κατοίκων εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν. Β. Μ υ σ τ α κ ε δ ο υ, Ἱστορικαὶ σελίδες περὶ Κουρουνεσεμὲ σ. 76.

(2) Ταῦτα σημειοῦται ὁ Μ. Γ ε δ ε ὦ ν, Ἐορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 172. Κατὰ τὸν κώδικα ἐν τούτοις τῷ 1808 δίδονται γρόσια 824 «τῷ ἁγίῳ Μελιτηνῆς ἀναχωρήσαντι». Μήπως πρόκειται περὶ ἀπλῆς ἀποδημίας; Τῷ 1821 ἀναφέρεται ἐν τῷ κώδικι «ὁ ἀρχιερεὺς μας» ἄρα ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀρχιερατικὸς προϊστάμενος ἐν Μ. Ρεύματι.

(3) Τὸ χωρίον κατὰ τὸ 1683 ἦτο τὸ πολυπληθέστατον τῶν ἐν τῷ Καταστῆνῳ, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐτησίας παροχῆς 4 1/2 κιορρεκτσῆδων, ἧτοι ἀνδρῶν ἐργαζομένων πρὸς ἐξάρτυσιν πλοίων εἰς τὸν βασιλικὸν ναύσταθμον, ἐν ᾧ τὰ ἄλλα χωρία παρῆχον 1 - 4 - Μ. Γ ε δ ε ὦ ν, Ἐκκλησιαὶ Βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμεναι 25.

(4) Migne PG. 116. 1012. c.



ναῶ ἐγένετο ἡ μετάθεσις τοῦ ἀπὸ ἐπισκόπου Μετρῶν εἰς Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας προβιβασθέντος Γερασίμου (1).

Οὐ μόνον δὲ Πατριάρχαι ἦν τῶ ναῶ ἱεροῦργησαν, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ καὶ ἐτάφησαν. Οὕτω ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Σωφρόνιος ὁ Β' ἐκδημήσας πρὸς Κύριον ἐνταῦθα ἐτάφη τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1780, ὁμοίως δὲ κατὰ τὴν 29 Ἰουνίου τοῦ 1785 ὁ διάδοχος τούτου Γαβριὴλ ὁ Γ' ὁ ἀπὸ παλαιῶν Πατρῶν (2). Αὐτόθι ἐπ' ἴσης κατετέθη κατὰ τὴν 17ην Ἰουνίου τοῦ 1859 τὸ σκήνωμα Κωνσταντίνου τοῦ Β' τοῦ ἀπὸ Τυρνόβου καὶ κατὰ τὴν 8ην Ἰουνίου τοῦ 1881 Γρηγορίου τοῦ ΣΤ' τοῦ ἀπὸ Σερρών (3).

Τὴν διοίκησιν τῶν τῆς ἐκκλησίας, τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΙ' αἰῶνος, εἶχον ἀναλάβει δώδεκα ἄνδρες καλούμενοι «ἐπίτροποι τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τῶν Ἀσσιμαίων» ἢ «ἐπίτροποι τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τῶν Παρμεγίστων Ταξιαρχῶν τοῦ Μεγάλου Ρεύματος», ὧν σπουδαιότατος ἦτο ὁ καιμιμάλης (= ταμίας) ὁ καὶ χρέη προέδρου ἐκτελῶν (4), ὁ συμβοηθὴς λεγόμενος, εἰς ὃν ἐνίοτε προσετίθετο καὶ δεῦτερος, καὶ ὁ γραμματεὺς (5).

Οὗτοι, ἔχοντες ἐφόρους καὶ ἐξελεγκτάς, ἀρχαιότερον μὲν πέντε, βραδύτερον δὲ δύο (6) καὶ ἐκλεγόμενοι ἐπὶ ἕν ἔτος (7), μετὰ τὴν ἐπι-

(1) Σεργίου Μακραιοῦ, Ὑπομνήματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 3. 255, 334.

(2) Σεργίου Μακραιοῦ, Ὑπομνήματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐν Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 3. 338 καὶ Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάκου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλυσιν σ. 619, 641.

(3) Μ. Γεδεώγ, Ἐορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 28, 29. Γενομένη ἐπὶ Ἰουλίῳ τοῦ Γ' πατριαρχικῆς λειτουργίας τὴν 12 Νοεμβρίου 1906, κατετέθησαν τὰ ὁσπία τῶν δύο τελευταίων Πατριαρχῶν ἐν ἐπιτοῦτῳ τάφῳ. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἡγεμόνες Μολδοβλαχίας ἐνταῦθα ἐθάκτοντο ὡς λ. γ. ὁ Ματθαῖος Γκινας καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Μουρούσης (Μ. Γεδεώγ, Ἐκκλησιαὶ Βυζαντιναὶ ἐξακριβούμεναι σ. 151).

(4) Ἐν τοῖς κώδιξι συχνὰ σημειοῦται ἐπὶ τῆς καιμιμαλείας τοῦ δεῖνος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

(5) Οἱ τρεῖς ἢ τέσσαρες οὗτοι ἄνδρες πάντοτε ἀπέγραφον τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα.

(6) Ὅρα Φ. Κοσκουλέ, Περὶ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν τοῦ Μεγάλου Ρεύματος ἀπὸ τοῦ 1750 μέχρι τοῦ 1850, Ξενοφάνους τόμ. Γ' σ. 414.

(7) Πολλάκις ἡ ἀρχὴ παρετείνεται καὶ ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρονικὸν διάστημα,

κύρωσιν τῆς ἐκλογῆς τῶν ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου, ἀνελάμβανον τὸν κανονισμὸν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων ὡς καὶ πάσης ὑποθέσεως τῆς πολυμερῆ κοινωνικῆν δρᾶσιν ἐχούσης ἐκκλησίας (1), σφραγίζοντες διὰ τὸ ἀσφαλέστερον τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα διὰ τῆς τριμεροῦς καὶ εἴτα τετραμεροῦς σφραγίδος (2) καὶ ὑπόχρεοι ὄντες, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους, νὰ λογοδοτῶσιν εἰς τὸ κοινὸν τῆς χώρας διὰ τῆς ὑποβολῆς τῶν σχετικῶν λογαριασμῶν (3), οὓς ἐπεκέρου τὸ Πατριαρχεῖον (4). Κάποτε μάλιστα, ὁσάκις τὰ κομματικὰ πάθη ἦσαν ἐν ἀκμῇ, τοῖς λογαριασμοῦς ἐρχόμενοι εἰς Μ. Ρεῦμα ἐξήλεγχον μετὰ τῶν ἐγγχωρίων ἀρχόντων μητροπολίται, ἀπαξ δὲ κατὰ τὸ 1750 καὶ αὐτὸς ὁ Πατριάρχης Θεοδόσιος (5).

Ὅφειλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὑπὸ θεῖου ζήλου ἐμπνεόμενοι οἱ ἐπίτροποι ἐφρόντιζον νὰ εἶναι ἐν τάξει μὲ τοὺς λογαριασμοὺς τῶν, ὑπῆρχον ὁμῶς καὶ περιστάσεις, καθ' ὅς ἡμφεσβήτουν τὴν ἀκρίβειαν αὐτῶν οἱ ἐγγχώριοι (6) καὶ δὴ καὶ οἱ ἔφοροι τῶν σχολείων, τὰ ὅποια εἶχον πολλοὺς λογαριασμοὺς μὲ τὸ παγκάριον τῆς ἐκκλησίας, ἄλλοτε δα-

Οἱ τῷ 1762 π. γ. ἐκλεγέντες ἐπίτροποι παρέμειναν ἐν τῇ ἀρχῇ 16 ἔτη, ἤτοι μέχρι τοῦ 1768. Φ. Κοσκουλέ, Ἐνθ' ἀν. σ. 416 Μ. Γεδεώγ, Ἐορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 316, 317.

(1) Περὶ ταύτης ὄρα Φ. Κοσκουλέ, Ἐνθ' ἀν. σ. 410 ἐξ.

(2) Τύπου; σφραγίδος μέχρι τοῦ 1850 ἔχαμεν τρεῖς. Τούτων οἱ δύο εἶναι τοῦ 1777 μὲ τριμερῆ σφραγίδα καὶ πῆριξ ΒΟΥΛΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΣΣΙΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ ἢ τῶν ΠΑΡΜΕΓΙΣΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ἡ δὲ εἷ; μὲ τετραμερῆ σφραγίδα καὶ πῆριξ ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΡΜΕΓΙΣΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ. Ὅρα καὶ Φ. Κοσκουλέ, Ἐνθ' ἀν. σ. 412.

(3) Οἱ λογαριασμοὶ οὗτοι κατεγράφοντο καὶ ἐν τῷ κώδικι τοῦ ναοῦ ἀπὸ τοῦ 1814, μάλιστα κατεγράφοντο καὶ εἰς Πατριαρχικὸν κώδικα σφραγισμένον ἐν Μ. Γεδεώγ, Ἐορτολόγιον σ. 193.

(4) Ταῦτο μέχρι τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος· ἐκτοτε μέχρι τοῦ 1808 οἱ λογαριασμοὶ ἐδίδοντο πρὸς ἐξέλεξιν εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν προϊστάμενον καὶ τοὺς ἐντοπίους ἀρχοντας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1850 ἀκλῶς κατεγράφοντο ἐν τῷ κώδικι. Φ. Κοσκουλέ, Περὶ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν Μεγάλου Ρεύματος ἀπὸ τοῦ 1750 μέχρι τοῦ 1850 Ξενοφάνους τόμ. 3 σ. 416.

(5) Φ. Κοσκουλέ, Ἐνθ' ἀν. 416.

(6) Οὗτοι ἐνίοτε, ὡς τῷ 1768, παρεστάμενοι ἐπὶ συνόδου, ἐζήτουν τὴν ἔξωσιν τῶν ἐκτεροπῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν παρέληψιν τῶν λογαριασμῶν αὐτῶν.

νείζοντα και ἄλλοτε παρ' αὐτοῦ δανειζόμενα. Ὡς χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῶν ἀνωμαλιῶν ἀναφέρω ὅτι τῷ 1826 εὐρέθη ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ σχολὴ ὤφειλε τῇ ἐκκλησίᾳ γρόσια 2.264, ἐξελεγχθέντων ὁμως ἀκριβῶς τῶν λογαριασμῶν, ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἐκκλησία ὤφειλεν εἰς τὴν σχολὴν γρόσια 5.100 (1).

Εἶπον ὅτι οἱ ἐπίτροποι ἐπώπτενον και διερρῦθμιζον τὰ ἔσοδα και ἔξοδα τοῦ ναοῦ.

Τὰ ἔσοδα ἀπετέλουν α') αἱ εἰσπράξεις τῶν ἐν τῷ ναῷ περιφερομένων δίσκων κατὰ τὰς Κυριακὰς και λοιπὰς ἑορτὰς (2) ὡς και τῶν πρὸ τοῦ Ταξιάρχου και τῆς εἰκόνης τῆς Μαυρομολίσσης κουτίων, β') αἱ εἰσπράξεις τῶν ἐν ξέναις ἐκκλησίαις και δὴ τῇ τοῦ Μπεμπεκίου περιγεγομένων κουτίων (3), γ') τὰ ἐκ τῆς πωλῆσεως παλαιῶν ἀργυρῶν σκευῶν και χρυσῶν και ἀργυρῶν ἀναθημάτων συναγόμενα, δ') τὰ ἐξ ἐνοικίων ἢ πωλῆσεως κτημάτων (οἰκιῶν, καταστημάτων, κήπων, ἀμπελιῶν) τῆς ἐκκλησίας εἰσπραττόμενα (4), ε') τὰ ἐκ τοῦ ἀγιάσματος τοῦ

(1) Φ. Κοουσελά, Ἱστορικὰ σημειώματα περὶ τῶν σχολῶν Μεγάλου Ρεύματος ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς και Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας 7.129.

(2) Συνήθως περιφέροντο δύο δίσκοι ἐλέους και βοήθειας, κατὰ δὲ τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς πλείονες. Ἀιήλθον δ' αἱ εἰσπράξεις τῶν δίσκων τούτων κατὰ τὸ 1807 εἰς γρόσια 277 και παρ. 30, κατὰ δὲ τὸ 1808—1809 εἰς γρόσια 1025. Εἰς τὰς τελευταίας ταύτας εἰσπράξεις περιλαμβάνονται και τὰ ὑπὸ τῶν δίσκων τῶν σχολαίων συναχθέντα.

(3) Μετὰ τὰς πυρκαϊάς. Τὸ σχετικὸν συστατικὸν γράμμα τοῦ Καλλινίκου δρᾶ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 5 ἐγγράφῳ. Εἰσπράχθησαν δ' ἐκ τοῦ κουτίου τούτου κατὰ μὲν τὸ 1799—1800 γρόσια 94 : 99, κατὰ δὲ τὸ 1800—1801 γρ. 103:51 και κατὰ τὸ 1801—1802 γρ. 112:60. Εἰς τὰς δύο τελευταίας εἰσπράξεις συμπεριλαμβάνονται και τὰ ὑπὸ τῶν κουτίων τοῦ Ταξιάρχου και τῆς Μαυρομολίσσης εἰσπραχθέντα.

(4) Ὁ ναὸς κατὰ τὸ 1785 εἶχε 2½ οἰκίας και καταστήματα, ταῦτα δὲ παρεῖχε ἐπὶ ἐνοικίῳ. Τῷ 1803 ἔλαβεν ἐνοικίον ἐκ τῶν κτημάτων του γρόσια 700. Ἐκ τῶν ἀμπελιῶν του ἔλαβε κατὰ τὸ 1799—1800 γρόσια 130, ἐκ δὲ τοῦ μεγάλου μόνου κατὰ τὸ 1801 γρ. 54. Ἐπωλοῦντο δὲ τὰ κτήματα εἰς χρέονους δαιτῶν οἰκονομικῶν στενοχωριῶν. Ἐξ ἐγγράφου κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1798 γεγραμμένου, ἦτοι μετὰ τὴν δευτέραν πυρκαϊάν, ὁποσῶ τὰ ἐξῆς: «Ἡ κατὰ τὴν χώραν μας ἐκκλησία διὰ τὰ ὑπέρογκα βάρη τῶν χρεῶν της ἐφ' ἑαυτὴν εἰς χρεῖαν ὁποῦ γὰ πωλῆση τὰ μὴ χρεωδὴ της μούλκια, διὰ γὰ ἠμπορέση γὰ οἰκονομήσῃ

Προφήτου Ἡλιοῦ, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1782 εἰσπραττόμενα (1), στ') αἱ βοήθειαι αἱ ὑπὸ ἄλλων ἐκκλησιῶν παρεχόμεναι (2), ζ') τὰ προερχόμενα ἐκ δωρεῶν τῶν φιλοχρίστων Χριστιανῶν εἰς μετρητὰ ἢ κτήματα (3), η') τὰ ἐκ τῆς τοκίσεως τῶν χρημάτων τοῦ παγκαρίου (4),

τὴν τωρινὴν ἀνοικοδομὴν και τὸν ἀναγκαῖόν της καλλωπισμόν, τὸν ὁποῖον ἡ προεπισυμβάσα πυρκαϊά, ἀποτεφρώσασα τῆς ἡρῆσας· λοιπὸν ψήφῳ τῶν κατοίκων πανευγενεστάτων ἀρχόντων ναζιρηδῶν και γνώμη τῶν παρευρεθέντων ἐγχωρίων ἐπωλήσαμεν οἱ ὑπογεγραμμένοι ἐπίτροποι.....»

(1) Ἐκ γράμματος τοῦ Πατριάρχου Θεοδοσίου φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ 1772 ἡ πατριαρχικὴ ἐξαρχία τοῦ ἀγιάσματος τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ εἶχε παραχωρηθῆ εἰς τὸν Ἰωάννην Ρουσότον, δέκα ὁμως ἔτη μετὰ ταῦτα, τῷ 1782, ἐπὶ Γαβριήλ, ἡ ἐξαρχία αὕτη ἐφιλοτιμήθη εἰς τὸ παγκάριον τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀσωμάτων. Μ. Γ ε δ ε ὡ ν, Ἑκκλησιαὶ Βυζαντιναὶ ἐξακριβούμεναι σελ. 95.97 και τοῦ αὐτοῦ Ἐορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 252. Ὁ ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν εἰσέπραξε κατὰ τὸ 1792 ἐκ τῆς πανηγύρεως τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ γρόσια 210 και ἄσπρα 99, τῷ 1795 γρ. 579, τῷ 1799 γρ. 100L, τῷ 1800 γρ. 798 και τῷ 1801 γρ. 847.

(2) Κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1720—1722 διάστημα ἔλαβεν ὁ ναὸς ἀπὸ τῶν ἁγίων Νικόλαον τῆς Ἁγίας (Τξιβαλλου) ἄσπρα 2.400, κατὰ δὲ τὸ 1797—1800 ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κουρουτσασμὰ γρόσια 200. Μ. Γ ε δ ε ὡ ν, Ἐορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 268.

(3) Διὰ χαριστηρίων γραμμάτων. Συνήθως κατατίθεντο εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας και ὑπὲρ αὐτῆς μεγαλύτερα ποσά, ὑπὸ τὸν ὄρον ὁμοῦ δὲ καταθέτης γὰ λαμβάνη μικρὸν τόκον ἐφ' ὄρου ζωῆς ἢ γὰ καθῆται ἐπὶ μικρῷ ἐνοικίῳ εἰς οἰκημα τῆς ἐκκλησίας. Οὕτω τῇ 19 Ὀκτωβρίου 1797 σημειοῦται ἐν τῷ κώδικι «1000 γρόσια ἐλάβομεν παρὰ τοῦ διδασκάλου Ἰωακείμ, ἐπὶ τῷ ὄρω γὰ ἀπολαμβάνη τὸν τόκον ἐν ὄρω ζῆ και μετὰ τὸν θάνατόν του γὰ μένωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς τὸ ἐπὶ χειρὸς του γράμμα τῶν ἐπιτρόπων». Τῷ 1825 παραδίδεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν μία ὁμολογία τῆς Ταρῶς Ἀναγνώστου γροσίων 500 ἐπὶ τῷ ὄρω γὰ λαμβάνη αὕτη, ἐφ' ὅσον ζῆ, ἀνάλογον τόκον, μετὰ δὲ τὴν ἀποβίωσιν της τὰ μὲν 250 γρόσια γὰ μένωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ μνημόσυνα και συλλεΐτουργα, τὰ 150 γὰ δοθῶν εἰς νοσοκομεῖα, τὰ δὲ ὑπόλοιπα 100 εἰς τὰ δύο σχολεῖα τῆς χώρας. Κατὰ τὸ 1834 ἡ κοκκῶνα Φανίτζα Χριστοδοῦλου ἀφιερώνει γρόσια 1500 εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐπὶ τῷ ὄρω γὰ καθῆται εἰς οἰκημα τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ μηνιαίῳ ἐνοικίῳ γροσίων 15. Καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν σχολείων δ' ἀφιερούμενα κατατίθεντο εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας, ὑπὸ τὸν ὄρον γὰ δίδωνται εἰς αὐτὰ ἑτησίως ὠρισμένοι τόκοι.

(4) Ὁ ναὸς ἐδάνειζεν εἰς ἰδιώτας ἢ και ἐκκλησίας. Τῷ 1764 εἶχε δανείσει

θ') τὰ μηνιαίως ὑπὸ τῶν κατοίκων κατὰ κοινήν συμφωνίαν προσφερόμενα (1), ι') τὰ ἐκ διαφόρων ἐπιβαλλομένων δασμῶν εἰσπραττόμενα (2), ια') τὰ ἀπὸ παρηρησιῶν λαμβανόμενα (3), ιβ') τὰ ἀπὸ πωλήσεως τάρφων (4), ιγ') τὰ λαμβανόμενα ἐκ τῆς πωλήσεως στασιδίων, μετὰ ἀνοικοδομήσιν τοῦ ναοῦ, ιδ') τὰ ἐκ τῆς ἀγορᾶς τῶν μεριδίων τοῦ ναοῦ παρὰ τῶν προεστώτων εἰσπραττόμενα καὶ ιε') τὰ ἐκ τῶν χρυσοβούλων τῶν ἡγεμόνων Μολδοβλαχίας ἐλέη.

Περὶ τῶν τριῶν τελευταίων ἐσόδων ἄς ἐπιτραπῆ ἔνταῦθα διὰ μακροτέρων νὰ ὁμιλήσωμεν.

Ἐπεκράτει συνήθεια νὰ ἀγοράζωσιν οἱ Χριστιανοὶ τὰ ἐν τοῖς ναοῖς γυναικεῖα στασίδια ἐφ' ὅρου ζωῆς (5), ὡσάντις ὁμοίως ὁ ναὸς ὑπὸ πυρκαϊᾶς ἢ ἄλλης αἰτίας κατεστρέφετο, τότε, μετὰ τὴν ἀνοικοδομήν, αἱ γενόμεναι ἀγοραὶ ἠκυροῦντο καὶ οἱ κάτοχοι ἐπανηγόραζον τὰ ἀπαξ ἀγορασθέντα (6). Τοῦτο ἐγένε καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Μ. Ρεύματος μετὰ τὴν πυρκαϊάν τοῦ 1798. Τότε, διαρριθύντων τῶν στασιδίων εἰς τρεῖς τάξεις, προσεκλήθησαν διὰ γραμμάτων οἱ ἐντόπιοι ν' ἀγοράσωσι καὶ πάλιν τὰ στασίδια τῶν, σύστασιν δὲ πρὸς τοῦτο ἔκαμε κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1798 καὶ Γρηγόριος ὁ Ε' διὰ Πατριαρχικοῦ γράμματος (7).

γρόσια 1000 εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον τῆς Ξυλόπορτας, τῷ δὲ 1811 γρόσια 3000 εἰς τὸν ἐν Κουρουτσουμὲ ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου.

(1) Ὑπάρχει γράμμα τῆς 6ης Σεπτεμβρίου 1825 ὁμιλοῦν περὶ τοιαύτης τιμῆς μηνιαίας συνδρομῆς τῶν κατοίκων πρὸς κουφισμὸν τῶν χρεῶν τῆς ἐκκλησίας. Μ. Γ ε δ ε ὦ ν, Ἐκκλησίαι Βυζαντιναὶ ἐξακριβούμεναι σ. 150.

(2) Κατὰ τὸ 1815 εἰσεκράχθησαν, κατὰ τὸν κώδικα, γρόσια 177 ἀπὸ μετρολόγι καπήλων, γρόσια 73 καὶ πυρ. 20 ἀπὸ κανταριάτικα καὶ γρόσια 31 καὶ πυρ. 20 ἀπὸ σεργιά ψυράδων.

(3) Ὅρα τὸ ὑπ' ἀριθ. 6 ἔγγραφο ἐν τέλει.

(4) Τὸ νεκροταφεῖον ἐκείτο ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ. Ἐκ σημειωμάτων γνωρίζομεν ὅτι οἱ ἐπίτροποι ἔλαβον γρόσια 500 ἀπὸ τὸν Δημητράκη Σουτζον δι' ἀγορὰν τοῦ μνήματός τευ, κατὰ δὲ τὸ 1805 γρόσια 250 ἀπὸ τὸ μνήμα τοῦ ἁγίου Ἐφέσου Χαμουήλ.

(5) Ταῦτα μετεβίβαζον καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους.

(6) Ἐὰν ἐγένετο μεγάλη ἐπισκευή, οἱ κάτοχοι στασιδίων ἐπλήρωνον τὸ ἥμισυ τῆς ἀρχικῆς τιμῆς τῶν.

(7) Ὅρα τοῦτο παρὰ Μ. Γ ε δ ε ὦ ν, Ἐορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 162 ἐξ.

Κατὰ τὸν κώδικα ἕκαστον τῶν στασιδίων τοῦ γυναικείου ἐτιμᾶτο κατὰ τὸ 1805, εἴαν μὲν ἦτο εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τοῦ ὑπερόρου, γρόσια 1000, εἴαν εἰς τὴν δευτέραν, 100, εἴαν εἰς τὴν τρίτην, 80 καὶ 10, ἂν εἰς τὴν τετάρτην. Τὰ παρὰ τὸν τοῖχον κατὰ μὲν τὴν δεξιὰν κλίμακα ἐτιμῶντο 4 γρόσια, δύο δὲ τὰ παρὰ τὴν ἀριστεράν (1). Τὰ κάτω στασίδια ἐτιμῶντο τὰ μὲν παρὰ τὸν δεξιὸν χορὸν γρόσια 200, ἄλλα τόσα δὲ τὰ παρὰ τὸν ἀριστερόν. Τέλος τὰ παρὰ τὸν τοῖχον δεξιοῦ καὶ ἀριστεροῦ χοροῦ ἀνὰ γρόσια 50.

Θὰ ἦτο δὲ σημαντικὸν τὸ εἰσπραττόμενον ποσόν, ἀρ' οὗ στασίδια ἐν τῷ ναῷ, τοῦλάχιστον ἀπὸ 1ης Φεβρουαρίου 1797 μέχρι 1ης Φεβρουαρίου 1798, ὑπῆρχον ἐν ὅλῳ 546.

Εἶπον ὅτι ἐν τῷ ναῷ ὑπῆρχον τέσσαρες προεστῶτες, ὧν ἕκαστος ἦτο κάτοχος ἐνὸς τῶν τεσσάρων μεριδίων τούτου, λαμβάνων, ἀπέναντι πληρωμῆς ἐμβιατικίου, πάντα τὰ εἰς αὐτὸ ἀνήκοντα δικαιώματα καὶ εἰσοδήματα, ἐκκλησιαστικά καὶ ἐνοριακά, κύρια καὶ τυχηρά. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων μεριδίων τὸ ἐν κατὰ τὸν 1Η' αἰῶνα ἀρχόμενον (2) εἶχε δοθῆ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς κτήμα τῆς «διὰ τὰς ἐπιχειρέσας αὐτῇ χρείας καὶ ἀνάγκας», τοῦτο δὲ καὶ ἐπώλει αὐτὴ εἰς διαφόρους προεστῶτας ἐπὶ τῷ ὄρῳ, μετὰ τὸν θάνατόν των, πάλιν νὰ μείνῃ κυρία τούτου. Πλὴν τοῦ κανονικοῦ τούτου ὅμως μεριδίου, φαίνεται ὅτι ἠγόραζεν ἢ ἐκκλησία κατὰ καιροὺς καὶ ἕτερα μερίδια προεστώτων εἰς βαθὺ γῆρας ἐξικνουμένων ἢ καταχρέων, ὡς συνέβη τῷ 1806 μὲ τὸ μερίδιον τοῦ Νομοφύλακος κῦρ Μιχαήλ.

Ἡ περὶ μεριδίων τάξις αὕτη ἐτηρήθη μέχρι τοῦ 1785. Ἐκτοτε οἱ ἔφοροι καὶ ἐπίτροποι καὶ ἄρχοντες, θέλοντες νὰ ὑποστηρίξωσιν οικονομικῶς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον τῆς χώρας των, ἐνήργησαν αὐτὸ ν' ἀγοράζῃ διὰ τοῦ παγκαρίου τῆς ἐκκλησίας τὰ μερίδια καὶ ἐπομένως νὰ

(1) Ἐπιθι καὶ Μ. Γ ε δ ε ὦ ν, Ἐκκλησίαι Βυζαντιναὶ ἐξακριβούμεναι σ. 147.

(2) Ἐπὶ πατριαρχοῦ Γαβριήλ τῷ 1784 ἐξεδόθη σιγilliῶδες γράμμα ἀναφέρον ὅτι «ἐν τῶν τεσσάρων μεριδίων τῆς ἐκκλησίας..... πρὸ πολλῶν χρόνων ἀφειμένον ὑπῆρχεν εἰς τὸ παγκάριον τῆς ἐκκλησίας διὰ τὰς ἐπιχειρέσας αὐτῇ χρείας καὶ ἀνάγκας». Ὅρα κατωτέρω τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 ἔγγραφο.

ἔχη τὰ ἕξ αὐτῶν ἔσοδα (1), ὄντως δὲ τὰ ἠγόρασε διαδοχικῶς κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1785 καὶ 1816 χρονικὸν διάστημα (2).

Ἡ πώλησις ἐγένετο διὰ γράμματος πρᾶτηρίου ἔμμαρτύρου, ἐπικυρουμένου ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου, ἐπεβεβαιούτο δὲ καὶ διὰ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος (3).

Ἐν ἐπίσης τῶν κυρίων εισοδημάτων τοῦ ναοῦ ἀπετέλουν καὶ τὰ παρὰ τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας ἐτήσια ἐλέη. Ταῦτα, κατὰ τὴν ἡμέραν συνήθως τῆς ἑορτῆς τοῦ ναοῦ, ἴτοι τὴν 8ην Νοεμβρίου, παραλαμβάνόμενα, ἴσαν χρήματα, συνήθως διακόσια ἕως τετρακόσια γρόσια (4), ἐκ τῶν εισοδημάτων τῶν τελωνείων ἢ τῶν ἀλατωρυχείων πεμπόμενα ἢ καὶ κηρός, λίτραι συνήθως 150 (5).

Ἐκ τῶν σημειωμάτων τοῦ μεγάλου κώδικος φαίνεται ὅτι οἱ ἡγεμόνες Μολδοβλαχίας ἔπεμπον εἰς τὸν ναὸν τὰ ἐλέη των συνεχῶς ἀπὸ τοῦ 1727-1819 μετὰ τῶν σχετικῶν ἐκάστοτε χρυσοβούλλων (6), ἅτινα,

(1) Ταῦτα ἴσαν ἐτήσιον ἐνοίκιον παρὰ τῶν προεστώτων λαμβανόμενον ἀπὸ 200—1000 γροσίων. Τῷ 1807 διὰ τρία μερίδια ἢ σχολῆ ἐλάμβανεν ἐτησίως ἐνοίκιον γρόσια 1000, τῷ 1817 γρόσια 811 παρ' ἐκάστου καὶ τῷ 1822, 1200.

(2) Ὅρα Φ. Κουκουλέ, Ἱστορικὰ σημειώματα περὶ τῶν σχολῶν Μεγάλου Ρεύματος Δ.Ι.Ε.Ε. 7 σ. 123, 133 Μ. Γεδεών, Ἐκκλησῖαι Βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμεναι σ. 146, 148, 149, 150 καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἑορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 335 ἐξ.

(3) Ὅρα καὶ τὸν ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Ε' τῷ 1807 ἐκδοθέντα τόμον περὶ τῶν μεριδίων τῆς ἐκκλησίας τῶν λεγομένων γεδικίων παρὰ Μ. Γεδεών, Ἑορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 291 ἐξ. καὶ ἐπιθ. Ἐνθ' ἀν. σ. 326 ἐξ. καὶ Φ. Κουκουλέ, Ἱστορικὰ σημειώματα περὶ τῶν σχολῶν Μεγάλου Ρεύματος σ. 134, πρὸς δὲ τὸ ἐν τέλει τῆς παρούσης διατριβῆς ὑπ' ἀριθ. 4 ἔγγραφο.

(4) Ἀπαξ κατὰ τὴν 30 Μαρτίου τοῦ 1730 πέμπονται ὑπὸ Γρηγορίου Γκίνα μόνον 50 γρόσια ἐτησίως ἐκ τοῦ βάμματος (τελωνείου) Γαλαταίου. Τῷ 1807 γράφεται ἐν τῷ κώδικι γρ. 500 ἀπὸ ὑψηλότατον αὐθέντην Ἀλεξανδροῦδα Μουρούζη.

(5) Οὕτω τῷ 1781 ἐπὶ Κωνσταντίνου Μουρούζη, ἦν δωρεάν ἐπεκύρωσε διὰ χρυσοβούλλου του τῷ 1783 δ' Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Μ. Γεδεών, Ἐκκλησῖαι Βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμεναι σ. 99.

(6) Ἀναγραφὴν τούτων ὄρα παρὰ Μ. Γεδεών, Ἐνθ' ἀν. 99-100 καὶ 143-144.

δυστυχῶς, σήμερον δὲν ὑπάρχουσι. Μόνον τριῶν τούτων ἠδυνήθηεν νὰ εὔρω ἀντίγραφα, ταῦτα δὲ καὶ δημοσιεύω ἐν τέλει τῆς παρούσης διατριβῆς (ἀριθ. 1. 2. 3).

Τὰ ἔσοδα τοῦ ναοῦ ἀπετέλουν α') τὰ εἰς μισθοδοσίαν τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἐκκλησίας, ἴτοι τῶν ψαλτῶν, διακόνου, κανονάρχου καὶ κανδηλάπτου διδόμενα (1) β') τὰ πληρωνόμενα εἰς τὸ Πατριαρχεῖον δι' ἐμβατικῶν τῶν μεριδίων τῶν προεστώτων (2), ἅτινα ἀνήρχοντο εἰς 300-440 γρ. ἐτησίως (3), γ') τὰ διδόμενα πρὸς ἀγορὰν ἢ ἐπισκευὴν ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων δ') τὰ πρὸς ἀγορὰν γηπέδων ἢ οἰκημάτων ἢ καὶ χωραφίων καταβαλλόμενα ε') τὰ εἰς μερικῶς ἢ γενικῶς ἐπισκευῆς ἢ καὶ ἀνοικοδομήσεις τοῦ ναοῦ ἢ τῶν κελλίων τοῦ περιβόλου πληρωνόμενα στ') οἱ ἕνεκα δανείων εἰς ιδιότηας ἢ ἐκκλησίας πληρωνόμενοι τόκοι (4) καὶ ζ') τὰ πρὸς συντήρησιν τοῦ σχολείου τῶν κοινῶν γραμμάτων διδόμενα, μέχρι τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου (5).

Καὶ αὗται μὲν ἴσαν αἱ τῆς ἐκκλησίας δαπάναι· οἱ ἐπίτροποι ὅμως ἔχοντες εὐρυτέραν κοινωνικὴν δρασίαν καὶ κυβερνῶντες τὴν ὅλην κοινότητα μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς χώρας (6), εἶχον καὶ ἄλλα ἔσοδα. Ἐπληρωνον λοιπὸν ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου μέχρι τοῦ 1801 τοὺς τέσ-

(1) Κατὰ τὸν κώδικα, τῷ 1790 ἐπλήρωσαν ἡ ἐκκλησία γρόσια 1055 εἰς ἐτήσιον μισθὸν «ψαλτῶν, διακόνου, κανδηλάπτου, κβαγιαῖ τῆς χώρας καὶ ἄλλων». Ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι σημειοῦται 1810 γρόσια 58,60 «δοσὰ τοῖς ὑπηρέταις, τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὰ ἔκκαλαι χόριν διδόμενα τὰς ἀποκριάς, Πάσχα, Ἀγίων Ἀποστόλων, Προφήτου Ἡλίου καὶ Δεκαπενταύγουστον.

(2) Ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, χρόνον τὰ μερίδια ἀνήκον εἰς τὸ παγκάριον.

(3) Τῷ 1740 ὁ ναὸς ἐπλήρωσε δι' ἐμβατικῶν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα γρόσια 300. Μ. Γεδεών, Ἐκκλησῖαι Βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμεναι σ. 86.

(4) Οἱ τόκοι οὗτοι ἴσαν 40, 50 καὶ 60 γρόσια κατὰ πονγγίον. Ὁ Διαμαντάνικς Καζαναζμάζης ἐπὶ τῆς προεδρίας του (1709-1805) ὑπεβίβασεν τὸν τόκον εἰς 30 καὶ 25 γρόσια κατὰ πονγγίον.

(5) Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἰδρύσιν αὐτοῦ κατὰ καιροῦς, ὡς τῷ 1833, ὅτε προσέφερε γρόσια 600.

(6) Ὅρα Φ. Κουκουλέ, Περὶ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν Μεγάλου Ρεύματος ἀπὸ τοῦ 1750 μέχρι τοῦ 1850 ἐν Ἐσγοφάνους τόμ. 3 σ. 412, 413. Ἐπιθ. καὶ Μ. Γεδεών, Ἐκκλησῖαι Βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμεναι 86 ἐξ.

σαρας νυκτοφύλακας (1) καὶ τὸν κεχαγιᾶν (\*), κατέβαλλον δι' ὁδοποιίαν, ἠγόραζον καὶ συνετήρουν τὰς πρὸς κατὰσβεσιν τῶν πυρκαϊῶν ὑδραυτλίας, ἐδαπάνων ὑπὲρ τῶν πυροσβεστικῶν (\*\*), ἐπλήρωνον τὰ κοινὰ ἔξοδα (τξερμεδέες) τῆς χώρας, ἐπεμελοῦντο τῶν ἐκθέτων; κατέβαλλον τὰς δαπάνας τῆς ἐξώσεως τῶν ἀνηθίκων κατοίκων, ἐβιοήθουν τοὺς πτωχοὺς (3) καὶ ἤρχοντο ἐπίκουροι τῶν μετὰ πυρκαϊᾶν (4) ἢ ἐν καιρῷ πανώλους δυστυχοῦντων (5).

(1) Τῷ 1751 ὑπῆρχεν εἰς νυκτοφύλαξ καὶ ἐλάμβανε μηνιαίως γρόσια τρία, κατὰ δὲ τὸ 1795 ἦσαν τέσσαρες οἱ νυκτοφύλακες καὶ ἐλάμβανον ἑτησίως γρόσια 292. Ἀπὸ τοῦ 1801 διὰ γράμματος τοῦ Νεοφύτου (Μ. Γ ε δ ε ώ γ, Ἐορτολόγιον 336 ἐξ.) ὥρισθη νὰ πληρώνωνται οἱ νυκτοφύλακες ὑπὸ τῶν κατοίκων, ἐπειδὴ δὲ οἱτοὶ δὲν ἐδείκνυντο πρόθυμοι περὶ τὴν πληρωμὴν, διὰ τοῦτο κατ' Ἀγούστον τοῦ 1803 ἐξεδόθη ἐπιτίμιον κατὰ παντὸς δυστροποῦντος.

(2) Τῷ 1751 ὑπῆρχε μόνον εἰς κεχαγιᾶς λαμβάνων μηνιαίως γρόσια 3. Τῷ 1824 οἱ κεχαγιᾶδες ἦσαν δύο καὶ ἐλάμβανον ἑτησίως γρόσια 1266, τῷ δὲ 1831 εἶχον μηνιαῖον μισθὸν γρόσια 150.

(3) Οὔτοι τῷ 1838 ἦσαν τὸν ἀριθμὸν ἐννέα καὶ ἐλάμβανον ἑτησίως μιαν ἄνδρυσαν, ἐν ζευγάρῳ γεμενιά ὑποδήματα καὶ ἐν χωρατζοχάρτιον, πρὸς δὲ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ περιφέρωσι δίσκον δις τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν ἡμέραν δῆλα δὴ τῶν Θεοφανείων καὶ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ.

(4) Οὔτως ἠγόραζον κάρβουνα διὰ τοὺς πτωχοὺς τῆς χώρας, συνάζοντες δὲ διάνεμον ἐλέη εἰς αὐτοὺς κατὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ τὴν Μ. Πέμπτην. Τὴν πρώτην μάλιστα Φεβρουαρίου 1803 ἀπεφασίσθη νὰ καταβάλλωνται ἑτησίως γρ. 1200 ὑπὲρ 44 πτωχῶν ἐγγωρίων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀγνωστον ὅμως ἐπὶ πόσον χρόνον διετηρήθη ὁ θεσμὸς οὔτος. Μ. Γ ε δ ε ώ γ, Ἐορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ σ. 183.

(5) Ἐκ τοῦ κώδικος φαίνεται ὅτι διὰ τὴν κατὰ τὸ 1769 ἐν τῷ χωρίῳ ἐπισυμβῆσαν πυρκαϊᾶν τὸ ταμεῖον τοῦ ναοῦ ἐπλήρωσε γρόσια 708.

(6) Κατὰ τὸ 1799 ἐπλήρωσε τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον γρόσια 135 εἰς ἐνταφιασμὸν τῶν ὑπὸ πανώλους καθόντων καὶ διατροφὴν τῶν συγγενῶν αὐτῶν. Δι' ἐκκλησιαστικῶν χρημάτων ἐκ' Ἰσῆς ἠγοράσθη καὶ τόπος λεγόμενος τοῦ Παριανοῦ, εἰς ἣν ἐν καιρῷ πανώλους, πρὸς προφύλαξιν, κατέφυγον οἱ κάτοικοι. Μ. Γ ε δ ε ώ γ, Ἐορτολόγιον 185. Ἡ ἐκκλησία ὁμοίως, τῇ βοήθειᾳ τῶν ἐγγωρίων, ἐπλήρωσε διὰ τὴν σύμπηξιν καλύβης παρὰ τὰ μνήματα, ἐν ἣ, ἐν καιρῷ πανώλους, ἐμεγεν ἱερῆς προσφέρων τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τοὺς προσβαλλομένους ὑπὸ τῆς νόσου. Ταῦτα ἀνεξαρετήτως τῆς κοινῆς βοήθειας τῆς χώρας, ἦτις δὲν ἔλειπε. Κατὰ τὸν κώδικα, τῷ 1813-1814 συνάλεξεν ἡ χώρα γρόσια 6,358 διὰ τοὺς μεμολυσμένους πτωχοὺς. Μ. Γ ε δ ε ώ γ, Ἐορτολόγιον σ. 187.

Ἡ εὐεργετικὴ δρᾶσις τοῦ ναοῦ ἦτο καὶ εὐφυτέρα. Κατ' ἀπόφασιν τουτέστι τῶν προϋχόντων καὶ ἐπιτροπῶν ἢ συνήθως καὶ κατὰ σύστασιν τοῦ Πατριαρχείου, περιεφέρετο ἐν τῷ ναῷ κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ μεγάλης ἑορτῆς δίσκος ὑπὲρ τῶν νοσοκομείων καὶ τῶν φυλακῶν (1), ὑπῆρχε δ' ἐν αὐτῷ καὶ κουτίον ὑπὲρ τοῦ Παναγίου Τάφου (2). Ἄς μὴ παραλειφθῆ δ' ἐνταῦθα ὅτι ἐνιαχοῦ τοῦ κώδικος ἀναφέρεται «διανομὴ τοῖς ἀλγμυλώτοις ξένοις».

Ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἑσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ναοῦ δεικνύει τὸν διαρκῶς αὐξανόμενον προϋπολογισμὸν αὐτοῦ. Κατὰ τὸ 1752-1753 τὰ μὲν ἑτήσια ἔσοδα τοῦ ναοῦ ἀνήρχοντο εἰς γρόσια 1,693 καὶ ἄσπρα 11, τὰ δ' ἔξοδα εἰς γρόσια 1,180 καὶ ἄσπρα 108. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα τῷ 1760-1761 τὰ ἔσοδα ἀνῆλθον εἰς γρόσια 3,254 καὶ ἄσπρα 45, τὰ δ' ἔξοδα εἰς γρ. 2,500 καὶ ἄσπρα 81. Τῷ 1774 πάλιν τὰ μὲν ἔσοδα ἀνήρχοντο εἰς γρόσια 31,735 καὶ ἄσπρα 9, τὰ δ' ἔξοδα εἰς γρόσια 31,746 καὶ ἄσπρα 90. Τὸ 1808-1809 τὰ μὲν ἔσοδα ἦσαν γρόσια 35,378, τοσαῦτα δὲ καὶ τὰ ἔξοδα. Τῷ 1824 τέλος τὰ μὲν ἔσοδα συνεποσοῦντο εἰς γρόσια 45,901, εἰς τοσαῦτα δὲ καὶ τὰ ἔξοδα.

Ἡ ἐκκλησία, ἕνεκα τῶν πυρκαϊῶν καὶ ἄλλων ἀναγκῶν, εἶχε πολλὰ χρέη. Ἀρχομένου π. γ. τοῦ 1798 ἐχρεώσται γρ. 145,076, ἐν ἔτος δὲ μετὰ ταῦτα, ἐν ᾧ εἶχε νὰ εἰσπράξῃ γρόσια 15,686, ὥφειλε γρόσια 98,732 καὶ πάλιν κατὰ τὸ 1800 ἐπὶ εἰσπρακτέων 16,902 γροσίων ὥφείλοντο γρόσια 110,009.

(1) Οὐχὶ ὁμοίως κατὰ τακτὰ διαστήματα. Κατὰ τὸ 1791 «κατὰ κοινὴν γνώμην καὶ συνοδικὴν ἀπόφασιν» περιεφέρετο κατὰ πάσας τὰς Κυριακὰς καὶ λοιπὴς μεγάλης ἑορτῆς «δίσκος τοῦ ὁσπηταλίου καὶ τῶν φυλακῶν».

(2) Τῷ 1683 ἀναφέρεται, ὅτι ἐν τῷ ναῷ ὑπῆρχε κουτίον ὑπὲρ τοῦ Παναγίου Τάφου. Μ. Γ ε δ ε ώ γ, Ἐκκλησιαί Βυζαντιναί· ἐξακριβοῦμεναι σ. 27, κατὰ δὲ τὸ 1822 περιεφέροντο κατὰ τὰς Κυριακὰς, δεσποτικὰς καὶ θεομητορικὰς ἑορτῆς δύο δίσκοι, εἰς ὑπὲρ τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ ἕτερος ὑπὲρ τῶν κοινῶν νοσοκομείων. Εἰς τὸν ἐν Ἐυλοπόρτη γὰρ ἁγίου Δημητρίου τοῦ Κανόβη, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἑορτασμοῦ, ἔδωκε κατὰ τὸ 1823 ὁ ἡμέτερος ναὸς γρόσια 10. Μ. Γ ε δ ε ώ γ, Ἐορτολόγιον σ. 168, ἐπέτρεψε δὲ κατὰ τὸ 1798 νὰ περιέλθωσι τὴν ἡμέραν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ 11 δίσκοι ξένων ἐκκλησιῶν, οἵτινες συνάλεξαν γρόσια 199 καὶ παρ. 69.

Κατὰ τὸ 1801-1802 ὀφείλοντο γρόσια 3,000 εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἰς τὸ Νεοχώρι, 2,000 εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας Καφατιανῆς τοῦ Γαλατᾶ, 2,500 εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου κατὰ τὸν Γαλατᾶν, 2,000 εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Θεοδώρων κατὰ τὴν Βλάγκαν, 2,000 εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας κατὰ τὸ Ἐγρὶ καπὶ καὶ 500 εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου κατὰ τὸ Ἐδιρνέ καπὶ (1).

Ἐπ' ἴσης τῷ 1803 ὀφείλοντο γρόσια 3,000 εἰς τοὺς γουναρᾶδες καὶ ἐπιτρόπους τῆς ἱερᾶς σχολῆς τῆς νήσου Πάτμου (2) καὶ 3,000 εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς τῆς χώρας Ἀρναούτ-κιοῦ, εἰς τοὺς τελευταίους δὲ τούτους γρόσια 5,000 κατὰ τὸ 1820, 2,041 κατὰ τὸ 1824, 5,100 κατὰ τὸ 1826 καὶ 5,000 κατὰ τὸ 1828. Τέλος κατὰ τὸ 1804-1805 ὀφείλεν ὁ ἡμέτερος ναὸς γρόσια 4,000 εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας κατὰ τὸ Κοντοσκάλι. Ὅτι δὲ κατὰ τὸ 1825 δὲν θὰ ἦτο καλὴ ἢ οἰκονομικὴ θέσις τοῦ ναοῦ συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ ὅτι ὑπάρχει γράμμα τῆς 6 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου, καθ' ὃ ἐπικυροῦσιν οἱ ἐγγχώριοι προηγουμένην συμφωνίαν των περὶ παροχῆς μηνιαίας χρηματικῆς χορηγίας πρὸς συντήρησιν τοῦ ναοῦ καὶ πρὸς κουφισμὸν τῶν χρεῶν αὐτοῦ.

Τοσαῦτα, ἐν δυνατῇ συντομίᾳ, περὶ τοῦ κατὰ τὸ Μ. Ρεῦμα ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν, ὅστις ἀριθμῶν βίον συνεχῆ δέκα καὶ ἕξ περίπου ἑκατονταετηρίδων, κατὰ μὲν τοὺς πρώτους ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του αἰῶνας ἀνεδείχθη ἐπίσημος διὰ τὴν ἐν αὐτῷ θαυματουργὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω δυνάμεων Μιχαήλ, κατὰ δὲ τοὺς μετὰ τὴν ἄλλωσιν ἐγένετο σπουδαιότατον κέντρον οὐ μόνον θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ κοινωνικόν, ἐπιωφελῶς ἐπιδρᾶσαν ἐπὶ τὴν διακυβέρνησιν καὶ ἠθικοποίησιν τῆς κοινότητος Μεγάλου Ρεύματος, ἧς κόσμημα λαμπρὸν ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει.

(1) Πολλὰ τῶν ποσῶν τούτων ἐδανείζοντο εὐχαρίστως διὰ τὸν λαμβανόμενον τόκον.

(2) Τὸ χρέος τοῦτο παρόμεινε μέχρι τοῦ 1805-6, διότι τότε πληρώνονται ὡς τόκος γρόσια ἑξήκοντα.

## ΕΓΓΡΑΦΑ

### 1.

*Ἰωάννης Ἀλέξανδρος Ἰωάννου Καλλιμάχης, Βοεβόδας, Ἐλέος Θεοῦ Ἀθηνῆς καὶ Ἱγερμὸν πάσης Μολδοβλαχίας.*

Ὅσπερ ἐξ ὠκεανοῦ ποταμούς τε καὶ τὰς θαλάσσας αὐτὰς εἰσεῖν ἐν τῇ γῇ ὁ φυσικὸς βούλεται λόγος, οὕτω δὲ καὶ ὁ Εὐαγγελικὸς τὸ σύνολον τῶν ἀρετῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀρχεσθαι ἔρωτος καὶ ὡς ἀπὸ πηγῆς τινος ἀεννάου τε καὶ πολυχεύμονος, ἀναπηγάζειν ἡμῖν τοῖς εὐσεβέσι πᾶσαν ἀρετὴν καὶ πᾶν ὀτιοῦν δόρημα τέλειον. Ἐνθὲν τοι καὶ πρὸ πολλῶν ἢ μᾶλλον τοῦ παντὸς τιθέναί χρεῶν τὸν θεὸν ἔρωτα, οἷς ἀρετῆς μέλλει καὶ θεοῦ τοῦ τελείου δωρήματος. Ἴεν οἶκῳ οὖν Κυρίου καὶ ἐν αὐλαῖς οἴκου Θεοῦ ἡμῶν, ὅσον τὸ ἐρ' ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς τὴν πρόνοιαν ἡμῶν ποιούμενοι, οὐδὲν ἀλλ' ἢ χρεῶν ἀπάντων ἀφοσιούμεθα τὸ ὀσιότατον τῆς θείας ταύτης ὅτι μάλιστα ἀντεχόμενοι ἀγάπης καὶ εὐχαριστίας, ὡς ἂν τις εἴποι, σμικρὸν τι τεκμήριον ὑποφαίνοντες. Καὶ δὴ, σεπτοῦ τινος τεμένους κειμένου μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ λεγόμενον Ἀρναούτκιοῦ, ἐπ' ὀνόματι δὲ τῶν παμμεγίστων σεμνονομένου Ταξιαρχῶν, Μιχαήλ τε καὶ Γαβριήλ, ἀντιλαμβάνεται ἤδη ἔγκομεν καὶ διὰ τοῦ παρόντος ἡμετέρου ἀθηνεζικοῦ χρυσοβούλλου σμικρὸν τι ἔλεος ἐτήσιον ἀναθέσθαι, εἰς ἀνακουφισμὸν τῆς ἐφημέρου αὐτοῦ δαπάνης.

Θεῖα τοίνυν ζήλω κινούμενοι, ἀποφαινόμεθα καὶ διορίζομεν λόγῳ ἐλέους καὶ βοηθείας ἐτησίου εὐλαβῶς καὶ φιλοτίμως χορηγεῖσθαι τῷ διαληφθέντι τῶν Ἀσωμάτων ἱερῷ ναῷ ἀπὸ μὲν τῶν Ἀθηνεζικῶν ἡμῶν βαμμιάτων γρόσια ἑκατόν, ἕτερα δ' ἑκατόν ἀπὸ τῶν Ἀθηνεζικῶν ἁλοπηγίων, ὥστε συμποσούμενα γρόσια διακόσια ἐξαποστέλλεσθαι ἐτησίως καὶ ἀνελλιπῶς διὰ τοῦ ἐνταῦθα διοριζομένου ἐπιτρόπου, ἐπὶ τῷ ἐγχειρίζεσθαι ἀσφαλῶς τοῖς κατὰ καιρὸν εὐγενεστάτοις ἀρχουσι ναζίρηδες τῆς ῥηθείσης ἐκκλησίας κατὰ τὴν ὁγδόην τοῦ Νοεμβρίου (καθ' ἣν καὶ ἡ ἑορτὴ τῶν Ἀσωμάτων ἐπιτελεῖται) διατάττουσιν αὐτῷ, ὡς ἂν ἐκεῖνοις δόξῃ ἐπιωφελέστερον. Ταύτην οὖν τὴν βοή-

θειαν ἡμεῖς πρῶτον τῷ ναῷ τούτῳ προτανεύοντες, ἀξιοῦμεν καὶ τοὺς μετ' ἡμῶν τὸν θεοσυντήρητον τοῦτον θρόνον τῆς ἡγεμονίας Μολδοβλαχίας διαδεξομένους Ἐκκλημπροτάτους ἀδελφοὺς ἡμῶν ἐπικυροῦσαι αὐθεντικῶς καὶ δι' ἰδίων αὐτὴν ἐπισφραγῖσαι χρυσοβούλλων, ἵνα κοινὸν ἢ πάντων ἡμῶν τὸ μνημόσυνον καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ μισθαποδοσία. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐξεδόθη καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον αὐθεντικὸν χρυσοβούλλων, εἰς ἀσφάλειαν διηνεκῆ τε καὶ ἀπαράτρεπτον, κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐν Μολδοβία ἡμετέρας ἡγεμονίας.

Ἐν ἔτει αὐτῷ<sup>ο</sup> Μαρτίου αὐ

*Ἰωάννης Ἀλέξανδρος Καλλιμάχης Βοεβόδας,*

2.

*Ἰωάννης Ἀλέξανδρος Νικολάου Σουτζος, Βοεβόδας, Ἐλέω Θεοῦ Ἀυθέντης καὶ Ἡγεμῶν πάσης Μολδαβίας.*

Ὅρθως πάνυ ὁ Σταγειρίτης καὶ τῶν φιλοσόφων ἕπιτος ἀποφαινεταί, ὡς οὐδὲν ἴσον μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἢ μόνον τὸ πρὸς πάντας κηδεμονικὸν καὶ φιλάνθρωπον· γίγνεται γὰρ τούτου, φύρδην οἴχονται πᾶσαι ἀρεταί, διακενῆς εἰς προᾶξιν ἀγόμεναι, ὑπερανίστανται μέντοι τούτου πολλῶ τῷ μέτρῳ ἢ πρὸς τὰ Ἱερὰ τεμένη προμηθεῖα καὶ ἐπίσκεψις, ὅσα καὶ σώματος ψυχῆ διενήνοχεν. Ἐξείνων μὲν γὰρ κηδεμονίας ἀξιοῦμένων καὶ φιλάνθρωπίας, ὁ αἰσθητὸς μόνον διασφίεται κόσμος καὶ ἐπίγειος, τούτων δὲ προμηθείας καὶ ἐπισκέψεως ἐπιτυχόντων, μετὰ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ὁ ὑπὲρ αἰσθησιν συντηρεῖται κόσμος καὶ οἶον οὐράνιος, καὶ τὰ κάτω τοῖς ἀνω συνάπτεται, καὶ Θεοῦ ὁμιλίας ἀνθρώπος ἀξίος κρίνεται. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῆς Θεοσώστου Ἡγεμονίας Ἡμῶν ἔγνωμεν ἀντιλαβέσθαι καὶ πρόνοιαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ποιήσασθαι, καὶ ἄλλων μὲν Ἱερῶν Σηκῶν εἰς δόξαν καὶ ἕμνον Θεοῦ συντελούντων, οὐχ ἥμισυ δὲ καὶ τοῦ περικαλοῦς ναοῦ καὶ Ἱεροῦ τεμένους, ἐν τῇ Βασιλευούσῃ τῶν πόλεων ἰδρυμένου, κατὰ τὸ κοινῇ λεγόμενον Μέγα Ρεῦμα, καὶ ἐπ' ὀνόματι τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν σεμνυνομένου, Μιχαήλ, καὶ Γαβριήλ, καὶ δι' Αὐθεντικοῦ Ἡμετέρου χρυσοβούλλου ἐπικυροῦσαι τὰ ἄνω προτέρων κατ' ἔτος ἐλάμβανεν ἀπὸ τῆς ἐπιτραπέισης ἡμῶν ταύτης τεσσάρων τετρακόσια γρόσια. Ὑπὸ γὰρ τοῦ θείου ζήλου κινούμενοι, ἀποφαινώμεθα διατάττοντες, ἐλέους χάριν καὶ ἀντιλήψεως, ἐκ μὲν τῶν Αὐθεν-

τικῶν Ἡμῶν βαμμάτων μετ' εὐλαβείας καὶ φιλοτιμίας ἀποπέμπεσθαι γρόσια διακόσια, ἄλλα τε τσαῦτα διακόσια ἀπὸ τῶν Αὐθεντικῶν ἀλοπηγίων. Ἄ δὲ συμποσούμενα γρόσια τετρακόσια μέλλουσιν ἐξαποστέλλεσθαι κατ' ἔτος, μηδενὸς ἐνδέοντος, παρ' οἷς ἂν κατὰ καιρὸν εὐγενεστίτοις ἄρχουσι τὰ κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν Ἐκκλησίαν ἐπιτραπῆ ἀποδοθῆσόμενα ἐν τῇ 84' τοῦ Νοεμβρίου, κατ' ἣν καὶ ἡ ἑορτὴ ἐπιτελεῖται τῶν Ἀσσημάτων. Ταῦτα οὖν ὡς σωτηριώδη καὶ Θεῷ ἀρέσκοντα γνόντες τε καὶ θεσπίσαντες ἀξιοῦμεν καὶ ὅσοι μετ' ἡμῶν τῶν ἐκκλημπροτάτων ἀδελφῶν ἡμῶν διαδέξονται τὸν θεοφροῦρητον τοῦτον θρόνον τῆς ἐν Μολδοβλαχία Ἡγεμονίας ἐμπεδῶσαι ἡγεμονικῶς, ἐπισφραγίζοντες ἰδίοις χρυσοβούλλοις, ὡς ἂν κοινῇ πάντες μνημῆς ἀξιόμεθα ἀπολαύοντες χάριτος θείας καὶ ἀντιδόσεως ὑπὲρ γῆν τε ὄντες καὶ τῇ ἀτελευτήτῳ λήξει γινόμενοι. Διὸ δὲ ἐξεδόθη καὶ τὸ παρὸν Ἡμέτερον Αὐθεντικὸν χρυσοβούλλων, ἀσφαλείας ἕνεκεν διηνεκοῦς καὶ ἀμεταθέτου, κατὰ τὸ α' ἔτος τῆς ἐν Μολδαβία Ἡμετέρας Θεοβραβεύτου πρώτης Ἡγεμονίας αῶα<sup>ο</sup> Νοεμβρίου κδ'.

*Ἰωάννης Ἀλέξανδρος Σουτζος, Βοεβόδας.*

3.

*Ἰωάννης Ἀλέξανδρος Κωνσταντίνου Μουρούζης, Βοεβόδας, Ἐλέω Θεοῦ Ἀυθέντης καὶ Ἡγεμῶν πάσης Μολδοβλαχίας.*

Ὅσοι περ ἐν τοῖς βιωτικοῖς τε καὶ χαμιαζήλοις πολιτεύμασι τὰ καλῶς τε καὶ χρησίμως προθεσπιζόμενα καὶ κοινῇ τοῖς πολιτευομένοις συντείνοντα τιμᾶται διατηρούμενα, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐν τοῖς ἱεροῖς τε καὶ ὑπεργείοις ὅσα Θεῷ σεπτῶς καθωσιώται δέον ἐπικρατύνειν καὶ σέβεσθαι. Τὰ μέντοι γὰρ λιτήν τε καὶ ῥέουσιν τὴν ὠφέλειαν ἐπαγγέλλεται, τὰ δὲ γε δαμιλῶς τε καὶ ἀριθόνως τὰ αἶδια προμνηστεύεται. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐνεφανίσθησαν ἡμῖν χρυσοβούλλα τῶν πρὸ ἡμῶν εὐσεβεστίτων Αὐθεντικῶν θεσπίζοντα ἐτησίως δίδοσθαι ἀπὸ τῆς Θεοσώστου ταύτης ἡγεμονίας τῷ κατὰ τὸ Ἀρναούτκιοι ναῷ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν ἀπὸ μὲν τῶν Αὐθεντικῶν Βαμμάτων γρόσια διακόσια, ἀπὸ δὲ τῶν Ὀκνῶν ἕτερα τσαῦτα, τὸ ὅλον δηλαδὴ

τετρακόσια, ταύτη τοι καὶ ἡμεῖς τὴν βοήθειαν ταύτην καὶ χάριν κραι-  
τύνοντες καὶ διὰ τοῦ Ἀθηντικῶν ἡμῶν τοῦδε χρυσοβούλλου ἐπικυ-  
ροῦντες, θεσπίζομεν καὶ τοῦ λοιποῦ γρόσια τετρακόσια ἀπὸ τῶν ἡμε-  
τέρων Ἀθηντικῶν τελωνειῶν τε καὶ ἀλυκῶν, ἀνὰ διακόσια παρ' ἐκά-  
στης, τοῖς τῆς ῥηθείσης Ἐκκλησίας ἐφόροις κατὰ πᾶν ἔτος διὰ τῶν  
εὐγενεστάτων Ἡμετέρων ἀρχόντων Καπουκεχαγιάδων παρέχεσθαι,  
ἵν' ἐνθεν οὕτως ἐπικουρίας πρὸς τὰς χρείας τυγχάνουσα καὶ τῶν χρεῶν  
ἀπὸ μέρους κουφισομένη ἐν ταῖς κατ' ἡμέραν ἀγναῖς τε καὶ ἀνα-  
μάτοις θυσίαις τὸ Θεῖον ἡμῶν τε καὶ τοῖς ἀρχομένοις ὡς εὐμενέστα-  
τον ἐξαίτεται καὶ ἕλεον καὶ ἀρωγὸν καὶ πάσης σωτηρίου χάριτος  
χορηγόν. Οὐ μὴν ἀλλ' ἀξιούμεν καὶ τοὺς μετ' ἡμῶν τῆς ἡγεμονίας  
τοὺς οὐκίας διαδεξομένους ἐκλαμπροτάτους Ἀθηντας ἀδελφοὺς ἡμῶν  
ὡσαύτως ἰδίως χρυσοβούλλοις διατηρεῖν καὶ κρατύνειν, ἵνα τ' ἀγαθὸν  
εἰς τὸ διηνεκὲς διαρκῆ τε καὶ σόζηται. Ἐπὶ τούτοις καὶ τὸ παρὸν  
ἡμέτερον Ἀθηντικὸν χρυσόβουλλον ὑποτυπώσαντες ἐκδεδόκαμεν τῷ  
χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ πέμπτῳ Σωτηρίῳ ἔτει, τετάρτῳ δὲ τῆς ἐν  
Μολδαβία δευτέρας ἡγεμονίας, κατὰ μῆνα Νοέμβριον, ἐν Ἰασίῳ τῇ  
Ἀθηντικῇ ἡμῶν Καθέδρᾳ.

*Ἀλέξανδρος Κωνσταντῖνος Μουρούζης, Βοεβόδας.*

4.

*Προκόπιος ἐλέη Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας  
Ρώμης καὶ Οἰκουμηνικὸς Πατριάρχης.*

Διὰ τοῦ παρόντος ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμμα-  
τος δῆλον γίνεται ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἀσσημάτων Ταξιαρχῶν  
τοῦ Μεγάλου Ρεύματος, τεσσάρων ὄντων τῶν μεριδίων τῶν ἐν αὐτῇ  
προεστώτων, τὸ ἐν ἐκ τούτων ἐδέδοτο διὰ πατριαρχικοῦ ἐμβρατικίου  
γράμματος τῷ ὀσιωτάτῳ Ἀμβροσίῳ, ἤδη δὲ μετὰ θάνατον ἐκείνου  
ἐδόθη μὲν αὐτῷ τὸ ἐν ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων μεριδίων δι' ἐμβρατι-  
κίου γράμματος τῷ ἤδη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ προεστεύοντι ὀσιω-  
τάτῳ ἐν Ἱερομονάχοις Κύρῳ Σεραφείμῳ, συνέβησαν μὲντοι ἀφημαχίαι

καὶ ταριχῶν μεταξὺ τῶν ἐγγωρίων τούτων Χριστιανῶν (1) παρασιάντες  
γὰρ οὗτοι ἅπαξ καὶ δῖς, πολλάκις ἔμπροσθεν τῆς ἡμῶν μετριότητος,  
ἰδίᾳ τε καὶ συνοδικῶς ἐνεφάνισαν ἐν πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν  
γράμμα ἐκδεδομένον μὲν ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ προκατόχου ἡμῶν  
ἀοιδίμου Κωνσταντινουπόλεως Γαβριήλ, γεγραμμένον δὲ κατὰ τὸ προ-  
παρελήλυθός χιλιοστὸν ἑπτακοσιοστὸν ὀγδοηκοστὸν τέταρτον σωτή-  
ριον ἔτος καὶ περιέχον, ὅτι τὸ ἐν ἐκ τῶν τεσσάρων μεριδίων τῆς εἰ-  
ρημένης Ἐκκλησίας καὶ ἐνορίας πρὸ πολλῶν χρόνων κατὰ κοινὴν αἴ-  
τησιν τῶν προκριωτέρων ἐνοριτῶν Χριστιανῶν διὰ πατριαρχικῶν  
καὶ συνοδικῶν γραμμάτων ἀφειμένον ὑπῆρχεν εἰς τὸ παγκάριον τῆς  
Ἐκκλησίας ταύτης διὰ τὰς ἐπιχειμένας αὐτῇ χρείας καὶ ἀνάγκας. Ἰὴτα  
δὲ οἱ αὐτοὶ συνενορῶνται Χριστιανοὶ ἔχοντες πνευματικὸν τῆς ἐνορίας  
αὐτῶν ἐπὶ χρόνους παμπάλλους τὸν εἰρημένον Ἀμβρόσιον διὰ τὴν  
πρὸς ἐκεῖνον εὐλάβειαν καὶ σέβας κοινῇ γνώμῃ ἐξητήσαντο ἐκεῖνον  
προεστῶτα τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν ἐπιτρέψαντες ἐκεῖνον τὸ τοῦ παγκαρίου  
εἰρημένον μερίδιον ἐπὶ συμφωνίᾳ, ὅπως τὸ μερίδιον τοῦτο ἔχη ὁ ῥη-  
θεὶς Ἀμβρόσιος, ἐν ὅσῳ ζῆ, μετὰ θάνατον μὲντοι ἐκείνου πάλιν πε-  
ριέρχεται τὸ αὐτὸ μερίδιον εἰς τὸ παγκάριον τῆς Ἐκκλησίας ταύτης,  
ὡς καὶ πρότερον, ἐμφανίσαντες οὖν πολλάκις οἱ εἰρημένοι Χριστιανοὶ  
τὸ ῥηθὲν πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα θερμῶς ἐξητοῦντο τὴν  
ἐπικύρωσιν ἐκείνου προβαλλόμενοι καὶ τὰς τοῦ εἰρημένου παγκαρίου  
χρείας καὶ ἀνάγκας' σκέψεως οὖν συνοδικῆς γενομένης καὶ ἐπὶ πολὺ  
τῆς ὑποθέσεως ταύτης βασανισθείσης, τελευταῖον, τῇ συναινέσει καὶ

(1) Ἴδου τίνα σχετικὰ γράφει ὁ Ἀθανάσιος Ὑψηλάντης εἰς τὰ  
«Μετὰ τὴν ἄλωσιν» αὐτοῦ (σ. 687) «Ἱερομόναχος τις ἔδωκεν εἰς τὸ παγκάρι  
τῆς κατὰ τὸ Μέγα Ρεῦμα Ἐκκλησίας τῶν Ἀρχιστρατήγων γρόσι. 1500 ἐπὶ  
συμφωνίᾳ τοῦ, ἐν ὅσῳ ζῆ, γὰρ ἔχη τὸ ἐν μερικὸν ἀπὸ τὰ τρία τοῦ ἐμβρατικίου  
τῆς Ἐκκλησίας καὶ θανόντος του γὰ μείνη τὸ μερικὸν τοῦ ἐμβρατικίου εἰς τὸ  
παγκάρι, διὰ γὰ τὸ πωλήσῃ ὅποιον θέλει. Τούτου θανόντος, ὁ βεβίλης τῆς δρα-  
γομανίας τῆς Πόρτας πεῖζαδὲς Ἀλέξανδρος Καλλιμάχης ἐμήνησε τὸν Πατριάρ-  
χην Προκόπιον γὰ δώσῃ τὸ μερικὸν αὐτὸ τοῦ ἐμβρατικίου τῷ διδασκάλῳ τῶν  
τέκνων του Σεραφείμ. Τὸ ἐπρόσταξεν ὁ Πατριάρχης τοῖς ἐπιτρόποις τοῦ παγ-  
καρίου ἀπεκρίθησαν τὸ ὅτι ζημιούται ἡ Ἐκκλησία, ἐπειδὴ καὶ τὸ εἰσόδημα  
τοῦ μεριδίου αὐτοῦ ἔχει γὰ μείνη κέρδος τοῦ παγκαρίου».



τῶν εἰρημμένων ἐνοριτῶν Χριστιανῶν, ἀπεφάνθη ἐξοικονομηθῆναι τὴν ἀπόθεσιν ταύτην τρόπῳ τοιῷδε, ὅπως δηλαδὴ καὶ οἱ τέσσαρες προεστῶτες τῆς Ἐκκλησίας ταύτης διακυβερνῶνται καὶ τὸ παγκάριον αὐτῆς μηδὲν παραβλάπτεται, ἀλλ' ἔζη ἀπαραιμιότως τὸ ἐν ἓκ τῶν τεσσάρων μεριδίων, ὡς καὶ πρότερον, κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ προεκδοθέντος ἐκεῖνου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γραμματός, καὶ δὴ τὰ μὲν περὶ τῶν λοιπῶν τριῶν μεριδίων τοῖς τέσσαρσι προεστῶσι διαρκήθῃ καὶ ἄκονομήθῃ δι' ἑτέρου πατριαρχικοῦ ἡμῶν καὶ συνοδικοῦ γραμματός, περὶ δὲ μόνου τοῦ ἑνὸς μεριδίου ἐκ τῶν τεσσάρων ἔγνωμεν ἀφεθῆναι πάλιν αὐτὸ εἰς τὸ εἰρημμένον παγκάριον καὶ ἐπικυρωθῆναι τὸ περὶ τούτου προεκδομένον ἐκεῖνο πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα, διὸ καὶ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμῶν Ἱερωτάτων Ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ ἐν ἓκ τῶν τεσσάρων μεριδίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐνορίας τῶν Ἀσσημάτων Ταξιαρχῶν τοῦ Μεγάλου Ρεύματος, τὸ ἀφεμὲνον μὲν πρότερον εἰς τὸ παγκάριον τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, εἶτα δὲ δοθὲν τῷ ῥηθέντι ποτὲ Ἀμβροσίῳ ἐπιταῖς ῥηθείσαις συμφωνίαις, τοῦντεῦθεν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὑπάρχῃ πάλιν ἀφεμὲνον εἰς τὸ παγκάριον τῆς ῥηθείσης Ἐκκλησίας καὶ παραλαμβάνουσιν οἱ ἐπίτροποι ἐκεῖνου ἀνελλιπῶς τὰ ἀνήκοντα τῷ μεριδίῳ τούτῳ ἐνοριακὰ εἰσοδήματα καὶ δικαιώματα ἀποπληροῦντες κατ' ἕκαστον ἔτος εἰς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας τὸ σύνθηδες καὶ διορισμένον αὐτοῦ ἐμβιατικὸν καὶ παραλαμβάνοντες εἰς χεῖρας αὐτῶν καὶ τὸ περὶ τούτου πατριαρχικὸν ἐμβιατικοχάρτιον. Ὅστις δὲ καὶ ὁποῖος τῶν Χριστιανῶν μικρὸς ἢ μέγας, ἀνὴρ ἢ γυνή, ὁποῖα οὖν τάξεως καὶ βαθμοῦ ταλμύση κινηθῆναι ὅπωςδῆποτε εἰς ἀνάρεσιν τῶν ἐν τῷ παρόντι συνοδικῶς ἀποφαινθέντων καὶ ἐπιχειρήσῃ ἀφελεῖν καὶ ἀποστερῆσαι τὸ ρηθὲν μερίδιον τοῦ εἰρημμένου παγκαρίου, ὁ τοιοῦτος ἀφορισμένος ὑπάρχῃ καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος καὶ πάσαις ταῖς πατριαρχικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος καὶ ὑπόδικος· ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν ἐπικυρωτικὸν γράμμα καὶ ἐδόθη εἰς τὸ εἰρημμένον παγκάριον

καταστρωθὲν καὶ τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ἐν ἔτει σοτηρίῳ μψπη'

Ἐν μηνί Ἰουλίῳ Ἰνδικτιῶνος ἕκτης.

Ἡ.

*Καλλίνικος ἕλερ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.*

Ὅσιότατοι ἱερομόναχοι οἱ ψάλλοντες εἰς τὴν κατὰ τὸ Μπεμπέκι ἱερὰν Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Χαραλάμπους καὶ τίμιοι ἐπίτροποι καὶ λοιποὶ χρήσιμοι συνενορῖται, εὐλογημένοι Χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῶν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις.

Γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, ὅτι διορίσθη παρ' ἡμῶν ὁ τιμιώτατος κὺρ Κωνσταντῖνος Φώτη Ψάλτου ἐπίτροπος, διὰ τὴν περιφέρειαν εἰς αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν τὸ διορισμένον κουτίον τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν τοῦ Μεγάλου Ρεύματος κατὰ πάσας τὰς Κυριακὰς καὶ δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἑορτὰς καὶ λοιπὰς μνείας τῶν ἑορταζομένων ἁγίων, κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ τὴν συνάγη τὸ διδόμενον προαιρετικῶς ἔλεος παρὰ τῶν φιλελεημόνων Χριστιανῶν διὰ βοήθειαν καὶ ἐπικουρισμὸν τοῦ ἐπιχειμένου βαρυτάτου χρέους τῆς ῥηθείσης Ἐκκλησίας. Τούτου χάριν καὶ γράφοντες εὐχόμεθα καὶ εὐλογοῦμεν ὑμῶς πάντας καὶ ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν ἐκκλησιαστικῶς, ὅπως, πληροφορούμενοι τὸν γενόμενον παρ' ἡμῶν τούτον διορισμὸν, ὁποῦ τὴν περιφέρειαν δηλ. ὁ εἰρημένος Κωνσταντῖνος τὸ κουτίον τῆς ῥηθείσης Ἐκκλησίας τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν τοῦ Μεγάλου Ρεύματος ἐν αὐτῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν συνήθειαν, εἰς ὅλας τὰς Κυριακὰς καὶ δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἑορτὰς καὶ εἰς ὅλας τὰς μνείας τοῦ χρόνου τῶν ἐνδόξως ἑορταζομένων παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἁγίων καὶ τὴν συνάγη τὸ διδόμενον προαιρετικὸν ἔλεος εἰς βοήθειαν τῆς καταβεβαρημένης ἐκεῖνης Ἐκκλησίας τοῦ Μ. Ρεύματος,

ἀναλάβητε ζῆλον ἔνθεον καὶ μετὰ προθυμίας καὶ ἡλαρῆς γνώμης παρέχητε τὴν ἔλεημοσύνην ὑμῶν εἰς αὐτὸ προσφέροντες πλουσιοπαρόχως χωρὶς τινος γογγυσμοῦ καὶ δίχα τινὸς ἔμποδίου εἰς τὴν τεταγμένην, ὡς διείληπται, περιφορὰν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κοιτίου, ὅπως διὰ τῆς τοιαύτης δαψιλοῦς ἡμῶν βοηθείας καὶ θεαρέστου ἔλεημοσύνης ἐπικουρισθῆ καὶ ἡ ἱερὰ ἐκείνη Ἐκκλησία τοῦ Μεγάλου Ρεύματος ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου αὐτῇ τσοῦτου χρέους, περιποιούμενοι κατὰ τὸ εἶκόσ καὶ αὐτὸν τὸν περιφερόμενον τὸ ἐκκλησιαστικὸν κοινόν, ὡς ἀγωνιζόμενον καὶ κοπιῶντα εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο ὑπόργημα. Οὕτω λοιπὸν γινώσκοντες ποιήσατε ὡς γράφομεν ἐξ ἀπαράσεως, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος καὶ ἡ εὐχὴ καὶ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος εἴη πᾶσιν ὑμῶν. αωγ'.

Ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ Ἰνδικ. 7'.

6.

Ἐκρίθη εὐλόγον παρὰ τῶν παρευρεθέντων ἐγγωρίων καὶ ἀναγκαῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνέδοσαν καὶ οἱ ἐγγωριάζοντες πανευγενέστατοι ἄρχοντες, ὅτι ὅλα τὰ γυναικεῖα στασιδία τόσον τοῦ ἐπάνω γυναικείου, ὅσον καὶ τοῦ κάτω, εἴτε ἐκεῖνα ὅπου ἦτο ἀγορασμένα πρὸ τῆς πρώτης ἀνοικοδομῆς τῆς ἐκκλησίας παρὰ ὁποιασοῦν τάξεως ἀγοραστῶν, τῆς κατὰ τὸν ἀμέσως παρελθόντα χειμῶνα γεγονῆσας, εἴτε ἐκεῖνα ὅπου ἠγοράσθησαν μετὰ ταύτην τὴν οἰκοδομήν, ὅλα ταῦτα νὰ εἶναι ἀφιερωμένα καὶ δεδομένα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς ἰδιόν της κτήμα ἡ Ἐκκλησία παντελευθέρως νὰ τὰ πωλῆ ἀποβλέπουσα πρὸς τὸ συμφέρον της πρὸς ὅσους ἠβελον νὰ τὰ ἀγοράσωσιν. Οἷτινες θέλουσιν εἶναι κτήτορες αὐτῶν ἔχοντες ὅλην τὴν δεσποτείαν καὶ πληρεξουσιότητα χωρὶς καμμίαν ἀπαίτησιν ἢ ὅλως ἐναντίωσιν τῶν πρώτων ἀγοραστῶν, οἱ ὁποῖοι θέλουσιν εἶναι καὶ μετροῦνται ἀδιάφοροι καὶ ὡς μὴ ἀγοράσαντες, ἀλλ' ἀριθμούμενοι καὶ συγκαττόμενοι μὲ τοὺς λοιπούς, ὅπου εἰς τὸ ἐξῆς μέλλουσι νὰ ἀγοράσωσι. Ἡ ἀνάγκη ὅπου κατέστησε δικαίαν τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν εἰρημμένων στασιδίων εἶναι ὁ ἀπὸ τῆς πυρκαϊῆς κοντὰ εἰς τὰ κτήματα καὶ εἰσοδήματά της καὶ αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας παντελὴς ὀλεθρος. Ἡ ἀνοικοδομὴ αὐτῆς ἦτο μὲν ἀναγκαιοτάτη, τὸ μὲν διὰ νὰ ἐκ-

κλησιάζονται, ὡς καὶ πρότερον, οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ καὶ νὰ λαμβάνωσι τὰς χάριτας καὶ δωρεὰς παρὰ τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ, ὅσας ἐν συντετριμμένη καὶ ταπεινῇ τῇ καρδίᾳ παρ' Αὐτοῦ ἐξαιτοῦνται, τὸ δὲ καὶ διὰ νὰ πληρώσῃ πρὸς τοὺς δανειστὰς της τὰ βαρύτατα χρέη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπιρροησιμένη, δύσκολος δὲ καὶ σχεδὸν ἀδύνατος διὰ τὴν σπάνιν καὶ παντελῆ ἔλλειψιν τῶν μετρητῶν, καὶ διὰ τὸ νὰ μὴν ἠθέλῃ τις νὰ τὴν δανείσῃ βλέποντάς την ἐστερημένην τῶν προτέρων ἀπολαύσεων, μὲ τὰς ὁποίας ἠνδρίζετο καὶ ἀπελογεῖτο εἰς τὰ χρέη καὶ εἰς ὅλα τὰ προσπίπτοντα. Ὡστε μετὰ πολλὰς σκέψεις ἐφάνη ἀρμόδιος οὗτος ὁ ἄνω ῥηθεις τρόπος, ἡ ἐπιστροφή δηλ. τῶν στασιδίων, ὁ ὁποῖος καὶ ἐπίστωσε καὶ κατέπεισε τοὺς ζηλωτὰς τῶν καλῶν εἰς τὸ νὰ δανείσωσι τώρα καὶ ἄλλα εἰς ἀνοικοδομὴν καὶ κάλλωπισμὸν τῆς πυρποληθείσης Ἐκκλησίας τῶν κτημάτων καὶ ὅσων τὴν ἀπεκατέστηνον τὸ πρῶτον ζηλωτὴν καὶ περίφημον καὶ νὰ γίνῃ ἡ καινὴ πάλιν καινή.

Ταῦτα τὰ δάνεια συμφωνήθη νὰ πληρωθῶσιν ἀπαρασαλεύτως πρὸς τοὺς δανειστὰς ἀπὸ τὰς πρώτας συνάξεις ὅπου ἠθέλαιν γίνῃ, χωρὶς νὰ δοθῇ μηδὲ ὀβολὸς εἰς τὰ πρῶτα δάνεια, ἕως νὰ ἐξοφληθῶσι τὰ νέα χρέη. Ὑστερον δὲ τῶν ἄνω συμφωνιῶν ἐφάνη πρέπον νὰ ἀποσιωπηθῶσιν εἰς τὸ ἐξῆς τὰ προγεγραμμένα καὶ μνημονευόμενα εἰς τὴν παρρησίαν ὀνόματα ἀπλῶς ὅλα καὶ ζώντων καὶ τεθνεώτων πάσης τάξεως καὶ νὰ γίνῃ νέον κατάστιχον τῆς παρρησίας ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὸ ἐξῆς καὶ νὰ μνημονεύωνται ὅσοι μὲ τοιαύτην θέλησιν ἀκολούθως καταβάλλωσι. Διὰ νὰ στερεωθῇ τοῦτο, ἀπεφασίσθη ὅτι καὶ οἱ προεστῶτες νὰ σηκώσωσι τὴν νεοφανῆ μὲν, ἐπιβλαβῆ δὲ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς Ἐκκλησίας συνήθειαν καὶ τάξιν, ὅπου ἐσύστησαν καὶ ἐμνημόνευσον τὰ ὀνόματα τῶν ἐγγωρίων ζώντων καὶ τεθνεώτων μὲ μίαν ἐτήσιον ἰδίαν ἀπόλαυσιν, καὶ μὲ τοῦτο ἐπήγαινε νὰ σχολιάσῃ ἢ ἀπὸ τῶν παρρησιῶν ἀπόλαυσις τῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ παύσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς αἱ προσφωνήσεις τούτων τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ νὰ μνημονεύωσιν εἰς τὰς λειτουργίας μόνον τὰ ὀνόματα ἐκεῖνων ὅπου δίδουσι τὰς λειτουργίας, καὶ ὄχι ἄλλα ἔξω ἀπὸ ἐκεῖνα. Ταῦτα συνετέθησαν καὶ ὑπεγράφησαν παρὰ τῶν παρευρεθέντων εἰς τελείαν ἀσφάλειαν.

1798 Ἰουνίου 13. Μέγα Ρεῦμα.

## Ο ΕΙΚΑΖΟΜΕΝΟΣ ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ DELAROCHE (\*)

ΥΠΟ

Γ. Ε. ΤΥΠΑΛΔΟΥ

Καθὼς γνωρίζετε, αἱ Ἀθηναίαι μετὰ τῶν Θηβῶν ἐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν λατίνων σταυροφόρων τῆς 4ης σταυροφορίας τοῦ 1204 περιήλθον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ἐκ Βουργουνδίας οἴκου τῶν Delaroche. Οὗτοι ἐν ἀρχῇ μὲν εἶχον τὸν τίτλον τοῦ μεγαζύρη, μεγάλου κυρίου, βραδύτερον δὲ κατὰ τὸ 1260 καὶ ἐπὶ Γουΐδωνος 1ου, ἀνεπιού τοῦ πρώτου ἡγεμονεύσαντος Ὀθωνος, προσέλαβον τὸν συμφωνότερον πρὸς τὰ φραγκικὰ ἦδη τίτλον τοῦ Δουκὸς τῶν Ἀθηναίων.

Ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Delaroche ἔμειναν αἱ Ἀθηναίαι μέχρι τοῦ ἔτους 1308, ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δουκὸς Γουΐδωνος 2ου, τοῦ ὁποῦ ἡ μήτηρ, ὡς γνωστόν, ἦτο Ἑλληνίς τὸ γένος ἐκ τοῦ μεγάλου τῶν Κομνηνῶν οἴκου, ἡ κληρονομία τοῦ Δουκάτου ἔλλείπει ἀρρένων ἀπογόνων τοῦ Γουΐδωνος περιήλθεν εἰς τὸν ἐξ ἀδελφῆς ἀνεπιόν του Βιάλλερον ἢ Γουαλιπιέρον, ἂν προτιμᾶτε, κόμητα τῆς ἐν Ἰταλίᾳ πόλεως Lecce.

Ἐσχηματίσθη, οὕτως ἐν Ἀττικοβοιωτίᾳ δευτέρα γαλλικὴ δυναστεία, ἡ ὁποία ὅμως δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, καθόσον τρία ἔτη μετὰ τὴν εἰς τὸν Δουκικὸν θρόνον ἀνάρρησίν του ὁ Βιάλλερος εὗρισκεν οἰκτρὸν θάνατον (τὸν Μάρτιον τοῦ 1311) ἐν τῇ γνωστῇ δραματικῇ παρὰ τὸν Βοιωτικὸν Κηφισσοῦν μάχῃ κατὰ τῆς περιήρμου «Καταλωνικῆς Ἑταιρείας». Ἡ γαλλικὴ οὕτως ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων κυριαρχία μόλις ὑπερέβη τὸν ἓνα αἰῶνα διαρκέσασα 107 ἀκριβῶς ἔτη.

Μετὰ τὴν καταστρεπτικὴν διὰ τοὺς Γάλλους ὡς ἄνω μάχην (ἐξ 700ων εὐγενῶν ἵπποτων δύο μόνον φαίνεται ὅτι διεσώθησαν) καὶ τὸν

θάνατον τοῦ Δουκὸς Βαλθέρου τὸ Δουκάτον περιήλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τῆς «Καταλωνικῆς Ἑταιρείας», ὅπως ἀπεκλήθη τὸ στυγρὸς τῶν ἀγρίων μὲν, ἀλλὰ γενναίων πολεμιστῶν, οἵτινες ὑπὸ Ἑλλήνων ὡς μισθοφόροι ἐν Ἑλλάδι τὸ πρῶτον μετακληθέντες κατόρθωσαν κύριοι πολλῶν μερῶν νὰ γίνωσι καὶ τέλος καὶ αὐτῶν τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ Ἑταιρεία, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ προφυλάξῃ τὴν περισπούδαστον νέαν ἰδιοκτησίαν ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῶν διαφόρων ἄλλων ἐν Ἑλλάδι Φράγκων ἡγεμόνων, ἠναγκάσθη νὰ θέσῃ τὰς κτήσεις τῆς ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἀραγωνίας. Ἐκυβερνήθη οὕτω τὸ νέον Δουκάτον ὑπὸ διαφόρων τοποτηρητῶν ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀραγωνίων ἡγεμόνων μέχρι τοῦ 1385, ὅτε κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἐκ Φλωρεντίας Νερίου Ἀτζαϊώλη, δημιουργηθείσης οὕτω τῆς τρίτης καὶ τελευταίας φραγκικῆς ἡγεμονίας.

Ἀυτὰ ὅλα, καὶ ὅσα ἀκόμη σχετικὰ περὶ τῶν Δουκῶν θὰ λάβω τὴν τιμὴν νὰ εἶπω, εἶναι ἐκ τῆς ἱστορίας εἰς ὅλους ὑμᾶς γνωστά, ἀναγκάζομαι ὅμως νὰ τὰ ἐπαναλάβω, διὰ νὰ ἐννοηθῇ καλύτερον ἡ περὶ τοῦ οἰκοσήμεου τῶν Δουκῶν Delaroche ἐσφαλμένη κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἀντίληψις. Περὶ τὸ οἰκόσημον τοῦτο κυρίως περιστρέφονται αἱ ὀλίγα λέξεις, τὰς ὁποίας μὲ εὐμενῆ καλωσύνην ἀκροῶσθε.

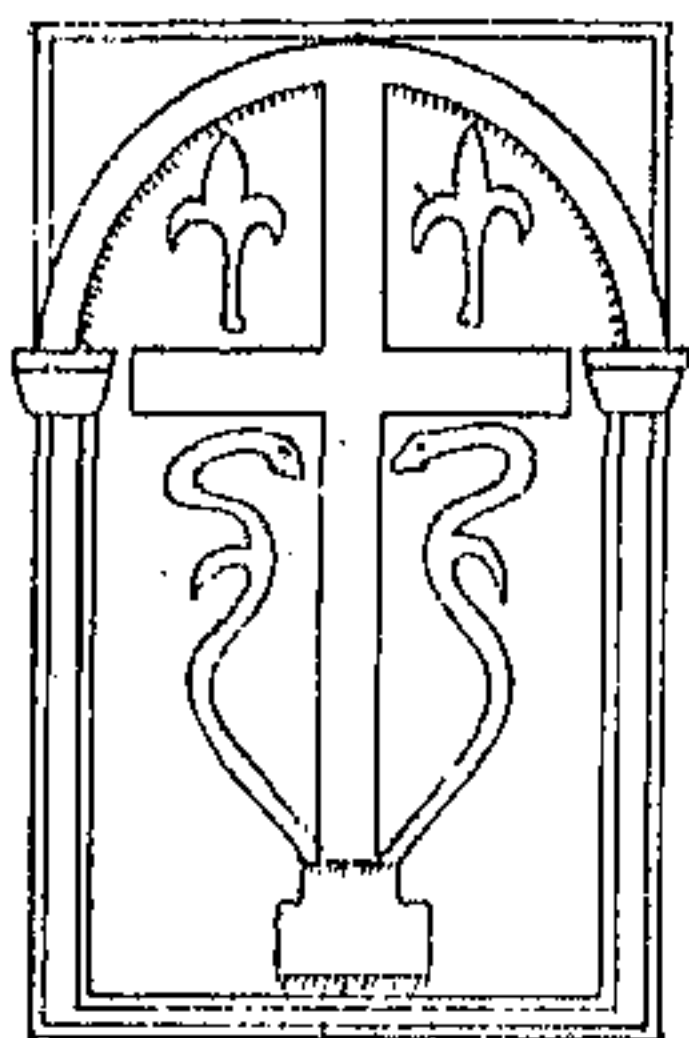
Ὁ Πρῶτος Δουξ Ἀτζαϊώλης, Νέριος Α', ἀπέκτησεν ἓνα μόνον υἱὸν ἐκ τῆς Ἑλληνίδος ἐρωμένης του Μαρίας Ῥέντη, τὸν Ἀντώνιον, ὁ ὁποῖος ἔλλείπει νομίμων κληρονόμων ἀνεγνωρίσθη κύριος τοῦ Δουκάτου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του. Ὁ Ἀντώνιος ἔλαβε δύο συζύγους Ἑλληνίδας, τὴν Ἑλένην Χαλκοκονδύλη, τῆς γνωστῆς Ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας, καὶ τὴν Μαρίαν Μελισσηνοῦ, κόρην τοῦ κυρίου τοῦ Ἄστρους Λέοντος Μελισσηνοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δύο τούτων συζύγων του οὐδὲν τέκνον ἀπέκτησε. Τὸν ἄτεκνον ἀποβιάσαντα Ἀντώνιον διεδέχθη ὁ ἀνεπιός του Νέριος Βος, τοῦ ὁποῦ ἡ χήρα Κυάρα ἐστραγγαλίσθη εἰς Μέγαρο τὸ ἔτος 1454 ὑπὸ τοῦ ἀνεπιού τῆς Δουκὸς Φραγκίσκου διὰ λόγους σχετικοὺς μὲ τὴν κληρονομίαν τοῦ Δουκάτου καὶ οὐχὶ ἐρωτικούς, ὡς παρά τινων ἐπιστεύθη. Ὁ Φραγκίσκος οὗτος Ἀτζαϊώλης ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος Δουξ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὰς Ἀθήνας τὸ ἔτος 1456 καὶ μετὰ 2 ἔτη τὴν Ἀκρόπολιν. Με

(\*) Διάλεξις, γενομένη ἐνώπιον τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Μοναστηρίου Δαφνίου τῇ 19ῃ Ἀπριλίου 1920.

τὴν κατάληψιν τοῦ ἱεροῦ βράχου ἐξέλιπε πλέον ὀριστικῶς πᾶν ἕχνος λατινικῆς κυριαρχίας.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπὶ δύο καὶ ἡμισυ ὀλοκλήρους αἰῶνας Φραγκικῆς κατοχῆς ἢ μονῆ τοῦ Δαφνίου ἦτο Λατινική, διότι, ὡς γνωστόν, ὁ Ὀυῖων Delaroche, ὁ πρῶτος τῶν Ἀθηνῶν κύριος, ἔσπευσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἅμα τῇ ἐγκαταστάσει του νὰ μετακαλέσῃ ἐκ Γαλλίας τοὺς περιφήμους Βενεδικτίνους μοναχοὺς, τοὺς Κιστερζινοὺς, ἐπικληθέντας οὕτως ἐκ τῆς πόλεως Σιτώ, ἐν τῇ ᾗ τὸ τάγμα των τότε ἠδρευεν. Οἱ Βενεδικτῖνοι οὗτοι παρέμειναν ἐν Δαφνίῳ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Φραγκικῆς κατοχῆς, ἀνεχώρησαν δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν.

Καθ' ὃν χρόνον ἢ μονῆ ἦτο λατινική, ἐτάφησαν ἐν αὐτῇ πλέον



(Εἰκὼν 1). Ἡ ἐπιτύμβιος πλάξ τοῦ Δαφνίου.

τοῦ ἐνός ἐκ τῶν διαφόρων Δουκῶν. Βέβαιον καὶ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ἐτάφη ἐδῶ ὁ τελευταῖος ἐκ τῶν Delaroche Γουίδων ὁ Β'. Τοῦτο μαρτυρεῖ πιστοποιητικὸν τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ταφῆς του ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ τότε λατίνου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν Ἐρρίκου, τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς Δαφνίου Βενεδικτίνου Ἰακώβου καὶ διαφόρων ἄλλων προσωποτικῶν. Ἐπίσης δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πολὺ πιθανή, ἂν μὴ καὶ βεβαία, ἢ ταφὴ τοῦ ἀκεφάλου σώματος τοῦ Βαλθέρου Βριεν-

νίου, τοῦ ὁποίου ἡ κεφαλή ἀποκοπεῖσα ὑπὸ τῶν Καταλάνων μετὰ τὸν θάνατόν του ἐν τῇ ἀναφερθείσῃ τοῦ Κηφισσοῦ μάχῃ ἐπωλήθη εἰς τοὺς συγγενεῖς του, οἵτινες τὴν ἔθαψαν εἰς τὸ οἰκογενειακὸν τῶν Βριεννίων μαυσωλεῖον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σταυροῦ—Santa Croce—ἐν Ἀλετίῳ. Ὅτι πιθανότατα τὸ σῶμα τοῦ Βαλθέρου ἐτάφη ἐδῶ δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τοῦ ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Βάλθερος εἰς τὴν πρὸ τῆς καταστρεπτικῆς δι' αὐτὸν μάχης συνταχθεῖσαν διαθήκῃν του ὀρίζει, ὅπως μετὰ τὸν θάνατόν του ταφῇ εἰς τὴν μονὴν Δαφνίου, εἰς τὴν ἁποίαν ἀφήνει καὶ σχετικὸν κληροδότημα.

Ἐκ τοῦ ἀναμφισβητήτου ὅπως δῆποτε γεγονότος τῆς ἐδῶ ταφῆς Γουίδωνος τοῦ Β' πολλοὶ ἐπίστευσαν ὅτι ἢ πρὸ ἡμῶν λάφναξ, ἢ φέρουσα ἐγγεγλυμμένην τὴν παράστασιν, τὴν ὁποίαν βλέπετε (εἰκὼν 1), ἦτο ὁ τάφος τοῦ τελευταίου τῶν Delaroche ἐκλαβόντες τὰ σημεῖα ταῦτα ὡς οἰκόσημα.

Πρῶτος εἰς τὸ σφάλμα τοῦτο ὑπέπεσεν ὁ Γάλλος ἱστοριοδίφης Buchon, ὁ πολὺς τῶν Recherches de la Morée συγγραφεὺς. Μετὰ τὸν Buchon πολλοὶ υἰοθέτησαν τὴν γνώμην του εἰς τρόπον, ὥστε καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς μεγάλα εὐρωπαϊκὰ λεξικά, ὡς τὸ τοῦ Larousse ἢ πρὸ ἡμῶν παράστασις φέρεται ὡς οἰκογενειακὸν τῶν πρώτων Δουκῶν τῶν Ἀθηνῶν οἰκόσημον (1).

Τὸ σίμβολον τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παριστᾷ οἰκόσημον, διότι δὲν ἔχει τὰ στοιχεῖα οἰκοσήμου. Τὸ πρᾶγμα εἶναι καταφανὲς διὰ πάντα γνώστην τῆς τέχνης καὶ τῆς συνθέσεως τῶν οἰκοσήμων, ἐπειδὴ ὅμως θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ὁ φιλοτεχνήσας τὴν παράστασιν ἦτο ἀνίδεος τοῦ σχήματος καὶ τῆς τεχνοτροπίας τῶν οἰκοσήμων καὶ ὅτι τὰ ἐν τῷ ἀτέχνῳ ὑπὸ οἰκοσημολογικῆν, ἅς εἴπωμεν, ἔποψιν σχεδίῳ ἀπεικονιζόμενα ἀντικείμενα ἔχουν σχέσιν μὲ ἐμβλήματα τῶν Delaroche ἢ τῶν μετ' αὐτοὺς ἡγεμονευσάντων Βριεννίων ἢ καὶ αὐτῶν τῶν τελευταίων Δουκῶν, τῶν Ἀτζαϊωλῶν, ἅς ἐξετάσωμεν τὰ οἰκόσημα τῶν διαφόρων τούτων οἴκων ἀρχόμενοι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἀπὸ τοὺς Delaroche.

(1) Καὶ ὁ Λάμπρος φαίνεται ἀσπαζόμενος τοῦτο (Οὐίλ. Μίλλερ, Φραγκοκρατία. Τόμ. Α', σελ. 312).

Τὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ἀποδιδόμενα οἰκόσημα, τὰ γνωστὰ ἐκ διαφόρων συγγραμῶν καὶ γενεαλογικῶν δημοσιευμάτων, εἶναι τὰ ἑξῆς:

1ον) Θυρεὸς φέρων 9 τετράγωνα, ἕξ ὧν τὰ 5 ἀργυρᾷ καὶ τὰ 4 ἐπίλοιπα κυανᾷ, σχήματος φολιδωτοῦ.

(Τὸ οἰκόσημον τοῦτο συμφωνεῖ πληρέστατα μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ Ὀθωνος Delaroché, τὴν εἰρισταμένην εἰς τὰ ἀρχεῖα γαλλικῆς τινος πόλεως τῆς Haute-Saone).

2ον) Θυρεὸς μὲ 9 τετράγωνα, ἕξ ὧν 5 κυανᾷ καὶ 4 χρυσᾷ.

3ον) » » 9 » » 5 ἐρυθρᾷ καὶ 4 χρυσᾷ.

4ον) » » 9 » » 5 χρυσᾷ καὶ 4 μὲ ἐρμίνας.

Δηλαδή καὶ τὰ 4 γνωστὰ οἰκόσημα βίαιον ἔχουν τὰ ἰσορροποῦντα τετράγωνα, τὸ ἐπιρρολλέ κατὰ τὴν ἐραλδικὴν φρασιολογίαν, ἐναλλάσσομένων τῶν τετραγώνων ἀπὸ χρυσοῦ εἰς ἐρυθρᾷ ἢ κυανᾷ καὶ τάνάπαλιν. Κρίνα ἢ ὄφεις βλέπετε οὐδαμοῦ ἀναφαίνονται.

Ἄς ἔλθωμεν εἰς τοὺς Βοιεννίους.

Τούτων 3 οἰκόσημα εἶναι γνωστά:

1ον) Τὸ οἰκόσημόν των ὡς Δουκῶν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον εἶναι ὅμοιον σχεδὸν μὲ τὸ τῶν προκατόχων των Delaroché, ἴτοι θυρεὸς μὲ 9 τετράγωνα, ἕξ ὧν 5 κυανᾷ καὶ 4 ἀπὸ ἐρμίνας.

2ον) Τὸ οἰκόσημον, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ὁ κλάδος τῶν κομήτων τῆς Ἰόπης μὲ τὸν ἐρυθρὸν σταυρὸν τὸν εἰς τὰ ἄκρα πεπλατυσμένον (croix pattée) ἐντὸς χρυσοῦ θυρεοῦ καὶ

3ον) Τὸ οἰκόσημον, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ὁ Βάλθερος Βοιέννιος, ἐπὶ τίτλῳ μόνον Δουξ τῶν Ἀθηνῶν, κόμης τῆς ἰταλικῆς πόλεως Lecce καὶ κύριος τῆς Φλωρεντίας, υἱὸς τοῦ ὑπὸ τῶν Καταλανῶν φονευθέντος Βαλθέρου. Τὸ οἰκόσημον τοῦτο ἦτο: Ἐπὶ ἐρυθροῦ πεδίου δύο ἀντιμέτωποι χρυσοῖ λέοντες κρατοῦντες διὰ τοῦ ἐμπροσθίου ποδὸς ἕκαστος μικρὰν ἀργυρᾷν σημαίαν.

Τῶν Ἀτζαϊώλων τέλος τὰ οἰκόσημα εἶναι πασίγνωστα.

Οὗτοι εἶχον τὸν ἀργυροῦν λέοντα ἐπὶ κυανοῦ πεδίου, κρατοῦντα διὰ τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν ἀργυρᾷν σημαίαν, ἐφ' ἧς διάφορα ἐραλδικὰ ποικίλια, ἢ τὸν κυανοῦν λέοντα ἐπὶ ἀργυροῦ πεδίου, κρατοῦντα διὰ τῶν δύο πάντοτε ἐμπροσθίων ποδῶν κρίνον (ὁ κρίνος, ὡς γνω-

ρίζετε, ἴτοι καὶ ἐξακολούθει ἀκόμη νὰ εἶναι τὸ σήμβολον τῆς πόλεως τῶν ἀνιέων, (τῆς Φλωρεντίας) καὶ διάφορα ἄλλα, πάντοτε βίαιον ἔχοντα τὸν λέοντα.

Ἐὰν λοιπὸν θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀπατηθῆ ἐκ τοῦ κρίνου τῆς παραστάσεως τῆς λάρνακος, μόνον εἰς τὸν τάφον Ἀτζαϊώλου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδώσῃ τὸ ὑποθετὸν ὡς οἰκόσημον τῶν Delaroché. Ἀλλὰ ἐκτὸς τοῦ ὅτι, ὡς εἴπομεν, ἡ παράστασις αὐτὴ καὶ ἑαυτήν, ὡς ἔχει, ἀποκλείει πᾶσαν ἰδέαν περὶ οἰκοσήμεου, ἐκτὸς τοῦ ὅτι οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ὅτι Ἀτζαϊώλης τις ἐτάφη ἐδῶ, ἢ πτωχὴ αὐτὴ λάρναξ μόνη τῆς μαρτυρεῖ ὅτι ἀδύνατον νὰ περιέκλεισέ ποτε ὅσα τῶν βαθυπλοῦτων καὶ μεγαλοπρεπῶν Φλωρεντίνων, τῶν ὁποίων τὰ ἐν τῇ μονῇ τῆς Certosa πλησίον τῆς Φλωρεντίας μυσωλεῖα καταπλήσσουσι διὰ τὸν ἀφάνταστον πλοῦτον καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν των ἀξίαν.

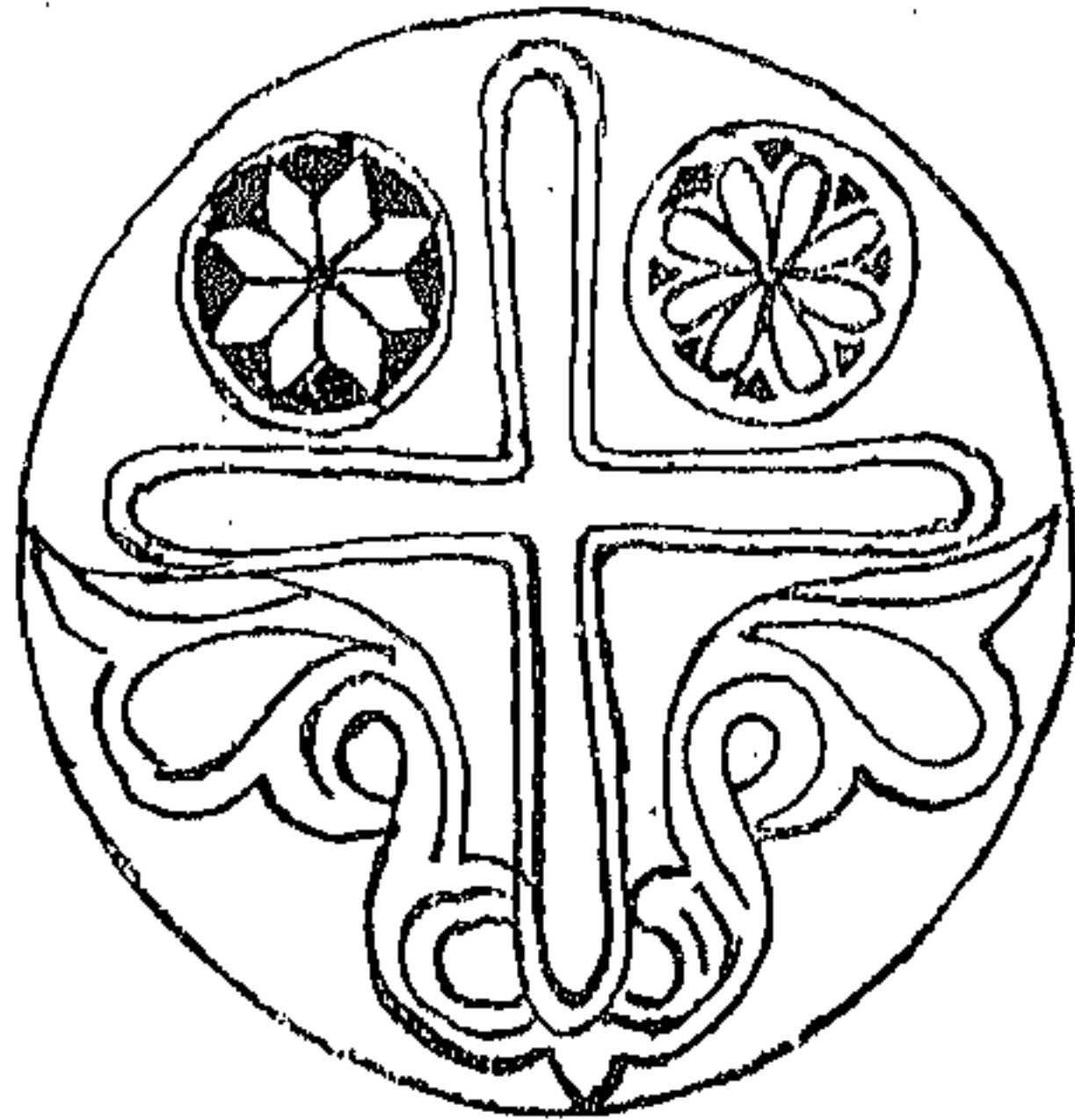
Ὁ Buchon, ὅστις, ὡς εἴπομεν, πρῶτος ἐνόμισεν ὅτι τὸ πρὸ ἡμῶν λάξευμα εἶναι οἰκόσημον τῶν Delaroché, πιθανὸν νὰ ἐπλανήθη ἐκ τοῦ κρίνου, τὸ ὁποῖον ὄπαρχει εἰς τὰ ἐμβλήματα τῆς Βουργουνδίας, πλὴν τὸ ἐν λόγῳ κρίνον ἔχει σχέσιν μὲ τὴν βασιλικὴν γαλλικὴν οἰκογένειαν, ἧς μέλη ἠρξάν ποτε τοῦ Δουκάτου τῆς Βουργουνδίας, οὐδεμίαν δὲ συνάφειαν μὲ τοὺς ἀπλῶς ἐκ Βουργουνδίας καταγομένους σύγγενεῖς Delaroché.

Ὁρθότατα ὁ Lenorman ἐν τῇ διατριβῇ του «Le Monastère de Daphni près d' Athènes sous la domination de Princes croisés» παρατήρησεν ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Buchon ὡς οἰκόσημον ἀναφερόμενον δὲν δύναται νὰ εἶναι τοιοῦτον, πλὴν καὶ οἱ μετὰ τὸν Buchon περὶ τοῦ ἀναγλύφου ἀσχοληθέντες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἡμέτερος Λαμπάκης, ὑποπίπτουσιν εἰς τὸ ἴδιον ἐν μέρει λάθος παραδεχόμενοι ὅτι ἡ παράστασις εἶναι σύνθετος ἐπιτάριως συμβολικὴ παράστασις, ἀποτελούμενη τὸ μὲν ἐξ ἐκκλησιαστικῶν συμβόλων, τοῦ ὄψεως δηλαδή, τὸ δὲ ἐκ μέρους τῶν σημάτων τῆς οἰκογενείας τῶν Delaroché, ὧν οἱ κρίνοι ἀποτελοῦσι κατ' αὐτοὺς ἓνα ἐκ τῶν οὐσιωδεστέρων γνωρισμάτων.

Μὲ τὴν γνώμην τοῦ Lenorman τάσσεται καὶ ὁ Millet εἰς τὸ γνωστὸν περὶ τῆς μονῆς τοῦ Δαρνίου σύγγραμμά του (1) συμφωνῶν

(1) G. Millet Le Monastère de Daphni.

ὅτι τὸ λάξευμα εἶναι ἁπλῆ Βυζαντινὴ διακόσμησης, τῆς ὁποίας τὰ κρίνα δεικνύουσιν τὴν λατινικὴν προέλευσιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Millet πιδανὸν ἐν μέρει νὰ σφάλλεται ὡς πρὸς τὴν λατινικὴν προέλευσιν τῶν κρίνων. "Ἐν τὰ κρίνα αὐτὰ εἶναι λατινικῆς ἢ ἑλληνικῆς προελεύσεως, δὲν δυνάμεθα ὀριστικῶς ν' ἀποφρασιθῶμεν." Ὑπάρχουν οἱ ἰσχυρίζομενοι ὅτι κρίνα ὁμοίου σχήματος μὲ τὰ ἐν τῷ πρὸ ἡμῶν ἀναγλύφῳ εὐρίσκονται ὄχι μόνον εἰς μνημεῖα Βυζαντινῆς, ἀλλὰ καὶ καθαρῶς ἀρχαίας χριστιανικῆς τέχνης (1). Οἰκόσημα ἑλληνικὰ παλαιὰ δυστυχῶς



(Εἰκὼν 2). Βυζαντινὸν κόσμημα ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Millet (προμετωπίς).

δὲν ὑπάρχουν καὶ ἐπομένως οὔτε κρίνα ἐραλδικά. Ὅπως δὴποτε ὅμως, καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ κρίνα ἔχουν λατινικὴν τὴν προέλευσιν, ὡς ὁ Millet ἰσχυρίζεται, οὔδεις λόγος συντρέχει νὰ φησάσωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται περὶ ἐραλδικῶν κοσμημάτων.

Ὁ Millet εἰς τὸ ἀναφερθὲν συγγραμμά του (καὶ ἀκριβῶς ἐν τῇ προμετωπίδι τοῦ βιβλίου) θέτει βυζαντινὸν κόσμημα, τὸ ὁποῖον ὡς βράσιν ἔχει τὸν σταυρὸν, κάτωθεν τούτου δύο ἀκάνθιας, ὀριοειδῶς μέχρι τοῦ μέσου τοῦ σταυροῦ ἀνερχομένας, καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ ἄνω σκέλους τοῦ σταυροῦ δύο ρόδακας (εἰκὼν 2). Ἐν σελίδι 13ῃ τοῦ

(1) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Α. Ξυγγοπούλου.

αὐτοῦ ἔργου πραγματευόμενος ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς πρώτης Βυζαντινῆς μονῆς δημοσιεύει τὸ αὐτὸ ὡς ἄνω κόσμημα, εὐρισκόμενον ἐν ὑπαίθρῳ τινὲ τῆς μονῆς, εἰς τὴν θύραν τῆς πρὸς δυσμὰς αὐτῆς, ὡς πρὸ ὀλίγου παρατηρήσατε, τοῦ ὁποῖου ἡ τεχνοτροπία τῆς ἀκάνθιας ὁμοιάζει πρὸς ἄφεις (εἰκὼν 3). Εἰς ἄλλας σελίδας τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔργου, ἔνθα ἀναπαρίστανται διάφορα ψηφιδωτὰ τῆς μονῆς ἔξ



(Εἰκὼν 3). Βυζαντινὸν κόσμημα ἐν Δαφνίῳ, δημοσιευθὲν ὑπὸ Millet.

ἐκείνων, τὰ ὁποῖα πρὸ ὀλίγου ἐβλαυμάσατε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμιλείας τοῦ προλαλήσαντος διακεκριμένου ἀγορητοῦ(1), διακρίνονται κρίνα καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας ἀγγέλων καὶ ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων ἁγίων καὶ αὐτοκρατόρων. Παραβάλλοντες τὰ ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ Βυζαντινὰ κοσμήματα, τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Millet δημοσιευθέντα, πρὸς τὸ πρὸ ἡμῶν ἀναγλυφον δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, κατὰ τὴν ἐμὴν τοῦλάχιστον γνώμην, ὅτι ὁ τεχνίτης, ὁ θελήσας νὰ λαξεύσῃ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ταύτης

(1) Διάλεξις Ἄ. Ὁρλάνδου, «Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Μονῆς καὶ τῆς τέχνης τῶν ἐν αὐτῇ ἔργων».

λάρνακος τίς οἶδε ποίου καλοῦ χριστιανοῦ, ἠγοριμένου ἴσως ἢ ἄλλου, ἐπι-  
σήμου τῆς μονῆς προσώπου, χριστιανικῆν τινα παράστασιν, ἀντέγρα-  
ψε τὰ ἐν τῇ μονῇ εὐρισκόμενα Βυζαντινὰ ἐκκλησιαστικὰ κοσμήματα,  
ὅμοια καὶ ἄλλα τῶν ὁμοίων ἔχομεν παρατηρήσει εἰς πλείστας παλαιὰς  
ἐκκλησίας, ὡς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κυνηγοῦ, ναοῦ Πεντέλης κλπ.,  
μετατρέψας τὰς ὀφειδοῦς ἐλισσομένας ἀκάνθιας εἰς ὄφεις, τοὺς δὲ ρό-  
δακας εἰς κρίνους, συμβολίσας οὕτω διὰ μὲν τῶν κρίνων τὸν Ἐὐαγγελ-  
λισμὸν τῆς Θεοτόκου, ἥτις ἐγέννησε τὸν καταπατήσαντα τὸν θάνατον,  
διὰ δὲ τῶν ὄφεων τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀναγέννησιν.

Συμπεραίνων νομίζω ὅτι δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν ἀδιστάκτως  
μὲν ὅτι ἡ πρὸς ἡμῶν παράστασις δὲν εἶναι οἰκόσημον, μετὰ μεγάλης  
δὲ πιθανότητος, ἂν μὴ καὶ βεβαιότητος, ὅτι ἡ λάρναξ αὕτη ἢ τόσον  
πιοχὴ οὐδέποτε ἐφιλοξένησε τὰ ὅσα οἶοιμὴν ποτε ἐκ τῶν Δουκῶν τῶν  
Ἀθηνῶν.

Γεννᾶται τώρα τὸ ἐρώτημα. Τί ἀπέγιναν οἱ τάφοι τοῦ Δουκὸς  
Γουίδωνος τοῦ Β' Delaroché, ὅστις ὠρισμένως ἐνταῦθα ἐτάφη, καὶ  
τοῦ Βαλθέρου Βριεννίου, τοῦ ὁποίου κατὰ συμπερασμὸν ἐπίσης  
ἔδω ἑτάφη τὸ ἀκέφαλον σῶμα; Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι εὐχερής. Δύο  
τινὰ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἢ ὅτι ὅτι οἱ τάφοι συληθέντες κατε-  
στράφησαν ἐντελῶς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπὶ 4 σχεδὸν αἰῶνας τουρ-  
κικῆς κατοχῆς, οὐδενὸς ἔχοντος αὐτῶν διασωθέντος, ἢ ὅτι ἔχει δίκαιον  
ὁ φίλος κ. Καμπούρογλου ὑποθέτων ὅτι εὐρίσκονται κάτωθεν τῆς  
αὐτῆς ταύτης ἢ εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ναοῦ. Τὴν τε-  
λευταίαν ταύτην ὑπόθεσιν τοῦ ἀκαμμένου ιστοριοδίφου μόνον ἢ σκα-  
πάνη θὰ ἠδύνατο νὰ διευκρινήσῃ.

## ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ (1)

1812—1831

ΥΠΟ

Ι. Κ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ Δ. Φ.

### VI. "Ἐγγραφα τῆς ἱστορίας τῆς νήσου" Ἀνδρου ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος.

19. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο ἀνεπίγραφον, ἀχρονολόγητον καὶ ἀνυπόγρα-  
φον περιεῖχεται ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ Θ. Καίρη πίντως θ' ἀνήκει εἰς τὸ  
δεύτερον ἔτος τοῦ Ἀγῶνος.

Ἐπειδὴ ὡς ἐκ τῆς ἀναρχίας προῆλθεν ἡ ἀσυμφωνία καὶ ἐξ αὐτῆς  
προέκυψαν τὰ πάνδεινα εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν ἐστάθη πλέον ἀδύνατον  
νὰ ὑποφέρωμεν μέχρις ἀναλγησίας καὶ εὐηθείας τὴν σκληρὰν τῆς  
ἀναρχίας μάστιγα ἥτις ἀπὸ ἀρχῆς τῆς ἐνάρξεώς της ἐπάταξε τὰς κε-  
φαλὰς ἡμῶν, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ γειτνιαζούσαι ἐπαρχίαι ἠσθάνθησαν πρὸς  
πολλοῦ τῆς εὐνομίας τὰ θέλητρα μεταξὺ τῶν ὁμοίων καὶ ἡ νῆσός  
μας δὲν ἐστάθη εἰς τὴν προσφορὰν της εὐκαταφρόνητος. Μετὰ μα-  
κρὰν καὶ ἀξιοδάμνητον ἐγκατάλειψιν τοῦ νὰ ἀμφιβάλλωμεν περὶ φυ-  
σικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως τιμῆς καὶ ἰδιοκτησίας ἠναγκάσθημεν τέλος πάν-  
των νὰ ἐλθομεν εἰς ἑαυτοὺς ἀνθόρηται ν' ἀναλάβωμεν τὰ πηδάλια εἰς  
χεῖρας καὶ νὰ διοικήσωμεν τὴν πατρίδα ἡμῶν ὑπὸ τὴν ἀδιάρκτον τῶν  
ἐθνικῶν νόμων αἰγίδα ἀπαλατιόμενοι ἀπὸ μίαν τοιαύτην φρικτὴν καὶ τυ-  
ρανικὴν ἀναρχίαν. Ὁ σκοπὸς ἡμῶν οὕτως μακρὸν τοῦ νὰ στηρίζηται εἰς  
ἀρχὰς τινας στασιώδεις ἢ ἰδιωφελεῖς μερικῆς εἶναι σκοπὸς τῆς πατρίδος  
γενικῶς, σκοπὸς βᾶσιμος, ἱερὸς σκοπὸς τοῦ ὁποίου ἢ μόνη αἰτία εἶναι ἡ  
ἀνάγκησις τῶν δικαίων τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τιμῆς ὄλων τῶν κατοίκων, τὰ  
ὅποια ἐνῶ πάσα ἡ ἑλληνικὴ ἐπικράτεια τὰ χαίρεται ἀπὸ ἡμᾶς μόνον ἢ  
σκληρὰ ἀναρχία ἀπεπόρισσε νὰ ἀφαιρέσῃ. Ἀπὸ τοιαύτας ἀρχὰς τῶν δι-  
καίων ὀρμώμενοι καὶ θέλοντες νὰ ἐξομοιωθῶμεν μὲ τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας,  
συνόδου πληρεστάτης συγκροτηθείσης καὶ σκέψεως βαθυτάτης γινομέ-

(1) Συνέχεια ἐκ τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας  
Τόμ. Ζ' σ. 64. Αἱ ἀνορθογραφίαι ἐτηρήθησαν, ὅπως εἶναι εἰς τὸ χειρόγραφο.

νης περὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰς τὸ ποιὸν εὐτυχοῦς ἀποκαταστάσεως, ἐνεκρίναμεν παυδημεὶ καὶ ἀπεφασίσαμεν ὁμοψήφως ὅλοι κοινῶς ἐκ συμφώνου ὡς ἐξ ἑ-ὄς νὰ συναπαρτήσωμεν ἓνα σύνδεσμον τοπικόν, γενικὸν μὲν ἐπιδεκτικὸν δὲ παντὸς εἴδους ὀργανισμοῦ τοῦ ὡς ἐκ τῆς διοικήσεως· ἀλλὰ τοῦτο ἀναγκαίως προϋποτίθησι τὴν ἀναγκαίαν συνδρομὴν τῶν κατὰ μέρος ἀτόμων εἰς ἓνα τέλειον ὅλον. "Ὅθεν καὶ ἐκλέξαμεν ἐκ τῶν προκρίτων τοὺς ἰκανωτέρους καὶ ἀξιοτέρους ἀρ' ἐκάστου μέρους καὶ τάξεως τοὺς ἐξῆς, Δημ. Περ. Καμπάνη, Γεώρ. Φράντζ. Ντελαγραμμάτικα, Μιχ. Νικ. Καΐρη, Λεον. Λορ. Πολέμη, Μιχ. Λορ. Καΐρη, Λεον. Ἄντ. Καμπάνη, Μιχ. Βαλ. Καΐρη, Γεώρ. Νικ. Κοτάκη, Ἀγγ. Γζίζι-νου Ἰαλόντε, Λεον. Σταμ. Μπίστη, Γεώργ. Δημ. Καμπάη, Νικολ. Ἰωάν. Καμπανάκη, Νικ. Γεώρ. Κονδύλη, οἵτινες πρόκειται χορῆς νὰ γίνωνται δημογέροντες νὰ διορίζουν ἄλλους δοκίμους, ὅσοι εἶναι χρεία, εἰς τακτὸν καιρὸν. Καὶ διορίζοντές τους τοὺς ἀπεφασιστήσαμεν εἰς τὰ πράγματα τῆς πατρίδος τελείους πληρεξουσίους, καίτοι μὴ θέλοντας, ὡς τιμίους, φρονίμους, εὐδοκίμους, πρακτικούς, εὐσυνειδήτους καὶ ἀξιοσεβάστους συμπολίτας, κρίνοντες ἀνάξιον νὰ ζῶμεν πλέον ἡμεῖς μίαν ζωὴν τοιαύτην, ἰδίαν μᾶλλον τῶν ἀλόγων ζῴων παρὰ τῶν λογικῶν ὄντων. Εἰς τοὺς διαληφθέντας λοιπὸν ἐκλελεγμένους ἐνεπιστεύθη πᾶσα τῆς πατρίδος φροντις καὶ πρόνοια· εἰς τούτους ἐνεπιστεύθη ἡ πατρις πληρεξουσίως τὸ νὰ εἰσκαλοῦνται μετὰ τῆς ὑπερτάτης διοικήσεως τοπικῆς ὑποθέσεως. Πᾶσα φροντις καὶ χρέος των εἶναι τὸ νὰ ἐπαγρυπνοῦν ἀταύτως εἰς τὸ νὰ διατηρῶνται ἀκριβῶς οἱ νόμοι καὶ νὰ ἐκτελοῦνται δι' αὐτῶν ἀμέσως αἱ συμφέρονται προσταγαὶ τῆς ὑπερτάτης διοικήσεως ὡς πρὸς τὴν πατρίδα. Εἰς τούτους καθιερώθη τὸ βᾶρος τοῦ νὰ κρίνουν καὶ νὰ ἀνακρίνουν συνημμένως ἐπὶ τῆς χώρας μετὰ τοῦ κατὰ καιρὸν ἐπάρχου ἐπιτοπίως κάθε τοπικῆν ὑπόθεσιν καὶ νὰ ἀποδίδουν εἰς αὐτὴν τὸ προσήκον πέρας ἐν δυνάμει τῆς διοικήσεως τῶν νόμων νὰ διατηροῦν ἀμέσως ἐν δυνάμει τῆς ὑπερτάτης διοικήσεως διὰ τοῦ ἐπάρχου ἀδιάσειστα καὶ ἀπαραμοίωτα τὰ τοπικὰ νόμιμα, ἔθιμα δηλ. τὰ προικοσύμφωνα, αἱ διαθήκαι κ.τ.λ.' νὰ προστατεύουν ἐν δυνάμει τῆς ἐξουσίας νὰ ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἐπάρχου ἀφιλοπροσώπως ἐκάστου τὸ δίκαιον. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τούτων καθήκοντα, τὰ δὲ δικαιώματά των τὰ ἐξῆς. Καὶ ἀπλῶς μὲν ὡς ὄργανα συντελεστικά τῶν

διαταγῶν τῆς ὑπερτάτης διοικήσεως ὡς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ὡς ἐκλελεγμένους ἀπὸ τὸ ὅλον ὀφείλομεν οἱ κάτοικοι ὅλοι νὰ τοὺς ἀναγνωρίσωμεν μόνους ἰκανοὺς καὶ ἀξιοσεβάστους προκρίτους, ἀπονέμοντες κάθε σέβας καὶ ὑποταγὴν εἰς αὐτοὺς καὶ πρὸ πάντων ὑποσχόμενοι νὰ τοὺς μαντινήσωμεν εἰς κάθε ἐνδεχόμενον κατὰ τὸ σῆμα τῆς πατρίδος μας. Οὗτοι δὲ ὑπόσχονται ἐν ταῦτῳ καὶ ὑποχρεοῦνται καθὼς καὶ ἐξεπίτηδες προσυπογράφονται ὅτι στέργουν εἰς τὰ ἐξῆς. "Ὅστις ἐξ αὐτῶν ἤθελε προσκρούσει ἢ εἰς τοὺς νόμους ἢ εἰς τὰς διαταγὰς τῆς ὑπερτάτης διοικήσεως ἢ διατροπῶν ἀντιτείνει εἰς τῶν πλέων τὴν ψῆφον καὶ διασχίζει τοὺς ἄλλους ἢ ὅτι φιλοπροσώπως χαρίζεται ἢ ἐπὶ χρήμασιν ἢ δώροισι τὸ ξένα πραγματεύεται δίκαια ὅστις ἤθελε φοραθῆ τοιοῦτος νὰ γίνετα ἀμέσως ἔκπτωτος τῆς τάξεώς του. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ γε δόξαντα καὶ κοινῇ ψήφῳ παρ' ἡμῶν ἀποφασισθέντα πρὸς κοινὴν εὐταξίαν καὶ ἰσυχίαν μας· καὶ ἡμῶν τὸ ἔργον τὸ ἀπὸ μέρος μας ἐπερωθή. Παρακαλοῦμεν δὲ θερμῶς ἂν ἤμεθα Ἕλληνας νὰ ἐπιστρέψουν πρὸς ἡμᾶς ἐπικυρωμένα κατὰ τὸ δίκαιον τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν τὰ εἰρημένα ζητήματα ἐν οἷς ὡς ἐπὶ τετραγώνου λίθου στηρίζεται ἡ εὐνομία καὶ εὐδαιμονία καὶ βασιτυατὴ εἰρήνη καὶ ὁμόνοια τῆς πατρίδος μας.

20. *Ἐξωθι: «τῷ πανοσιωνιάτῳ ἀγίῳ συγκέλλῳ κυρίῳ κερῖτῳ Σωφρονίῳ Καμπανάκη. Εἰς Ἄνδρον κατὰ τὸ Κάστρον.»*

Προσφιλέστατέ μοι θεῖε, ἐξ Ἄργους τῆ 29 Ἰουνίου 1822.

Τῆ 24 Ἰουνίου ἐφθάσα αἰσίως εἰς τὰ ἐνταῦθα δὲν ἤξεύρω ὅμως ἂν μείνω πολὺν καιρὸν ἐδῶ, ἢ ἂν ἐπιστρέψω εἰς τὰ αὐτόθι, ἢ ἂν ὑπάγω εἰς ἄλλο μέρος, ὅπου αἱ περιστάσεις μὲ κάμωσι νὰ διευθινθῶ. Τοῦ Ναυπλίου τὰ πράγματα καταγράφονται ἀκόμη· μετὰ δὲ τὴν καταγραφὴν καὶ ἀφ' οὗ πάρωσιν οἱ Τοῦρκοι τὸ ἐν τρίτον θέλουσι μετακομισθῆ μὲ ἔδικά μας καράβια εἰς κανὲν τῆς Ἀνατολῆς μέρος, καὶ τότε μένει ὅλον τὸ Ναύπλιον εἰς τὴν ἐξουσίαν μας (1). Σήμερον ἤρχισαν νὰ κινουῦνται τὰ Πελοποννησιακὰ στρατεύματα διὰ νὰ ὑπάγωσι νὰ κτυ-

(1) Ἴδὲ Σπ. Τρικούκη, Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως, ἐκδ. β', 2, 240 ἔ.



πήσωσι τὸν Χουρσούτπασα. ὅς τις ἐμβῆκεν εἰς Λεβαδίαν μὲ ἀρκετὰς δυνάμεις (1). Τὸν ἑπαρχὸν τῆς Πατρίδος μας ἤλλαξεν ἡ διοίκησις, καὶ στέλλει ἀντ' αὐτοῦ ἄλλον, δὲν ἠξεύρω ὅμως οὔτε τίς ἔγραψε κατ' αὐτοῦ, οὔτε τίς τὸν κατέτρεξεν (2). Εἶπέ, παρακαλῶ, εἰς τοὺς συμπαιτριώτας μας, ὅτι δὲν εἶνε χρεῖα νὰ ἔχωσιν ἐδῶ ἄνθρωπον διὰ τὰς ὑποθέσεις των, καὶ νὰ ἐξοδεύονται φθάνει μόνον νὰ γράψωσι πρὸς τὴν βουλὴν τὰ παρὰ τὸν καὶ κατορθώσουσιν ὅ,τι καὶ ἂν θέλωσι· πρέπει ὅμως νὰ ἦναι σύμφωνοι· οἱ στέλλόμενοι διοικηταὶ εἰς διαφόρους τόπους, πέμπονται ὄχι διὰ νὰ ἦναι τύραννοι, καὶ ἰβρισταί, ἀλλὰ νὰ διοικῶσιν ὡς ἄλλοι πατέρες· καὶ ὅταν δὲν πράττωσιν οὕτω, γίνονται ὑπεύθυνοι, καὶ καταδικάζονται. Μόνη ἡ συμφωνία καὶ ὁμόνοια θέλει κάμει τοὺς συμπαιτριώτας μας καὶ δυνατοὺς καὶ ἐπιτυχεῖς, καθὼς ἡ κατάρατος διζόνοια τοὺς κατασταίνει τῶντι δυστυχεῖς.

Ὁ πὸς ἀνεπιὸς Θεόφιλος.

21. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο δὲν φέρει ἐξωθὴ ἰδίων ἐπιγραφῆν, ἐγκλεισθὲν, ὡς εἰς ἕξω, ἐντὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 22 ἔγγράφου τοῦ διευθυνομένου πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον κύριον Θεόφιλον Καΐρη, εἰς "Υδραν".

Κατὰ τὴν προκήρυξιν τῶν κυρίων ἀρμοστῶν (3) συναχθέντες οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης ὁμοφύρως ἐξελέξαντο διὰ πληροξουσίαν παραστάτην τῆς ἐπαρχίας Ἄνδρου τὸν κύριον Θεόφιλον Νικολάου Καΐρη διὰ νὰ παρευρίσκηται παρὰ τῇ ὑπερτάτῃ Διοικήσει (4), διὰ καὶ ὑπογραφῆσθαι ἐν τῷ παρόντι κατὰ τὸν περὶ τοῦτου ὀργανικὸν νόμον τῆς ὑπερτάτης Διοικήσεως (5). Ἐν Ἄνδρῳ τῆν 2 Νοεμβρίου 1822. Ὁ

(1) Ἰδὲ Σπ. Τρικούπην, αὐτόθι 2, 265 ἔ. ἐνθα λείπει ἡ χρονολόγησις.

(2) Περὶ τοῦ προβουλαύματος τοῦ ἐπιτελεστικοῦ, δι' αὐτὴν ἀντικατεστάθη ὁ πρῶτος ἑπαρχὸς Ἄνδρου Κλήρης διὰ τοῦ Κ. Ράδου, ἰδὲ Ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας. Ἐν Ἀθήναις 1857, 1, 123.

(3) Περὶ τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἀπὸ 1 Μαΐου 1822 καὶ διορισμοῦ τῶν ἀρμοστῶν ἰδὲ Ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας 1, 328—9.

(4) Εἰς τὴν Α' ἐν Ἐπιδαύρῳ ἔθν. Συνάλευσιν ἡ Ἄνδρος δὲν ἀντιπροσωπεύετο, καθ' ὅτι καὶ ἄλλαι νῆσοι, ἰδὲ Σπ. Τρικούπην αὐτόθι 2, 133.

(5) Ὁργανικὸς νόμος εἶναι τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ Α' Ἐθνικῆν Συνάλευσιν, ὃ ἰδὲ ἐν Ἀ. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τόμ. 2, 15-36.

Ἄνδρου Διονύσιος, Γαβριήλ Δελαγραμμάτικας, Λεόντιος Καμπάνης διδάσκαλος, Λεόντιος Καμπάνης, οἰκονόμος τῆς Ἄνδρου, Γαβριήλ Καΐρης, Νεόφυτος Καμπάνης, Μακάριος Καμπάνης, πρωτοπαπᾶς τῆς Ἄνδρου, Σταματέλος Ἀθανάσιος, Νικόλαος Καΐρης, Νικόλαος Δαπόντες, Μιχαήλ Κωτάκης, Περσῆς Καμπάνης, Γεώργιος Καμπανάκης, Πέτρος Ἀθηναίου, Νικόλαος Θεοδώρου Καΐρη, Νικόλαος Κωτάκης, Δημήτριος Νικολάου Καΐρη, Λεονάρδος Πολέμης, Λορέντζος Καΐρης, Μιχαήλ Λορέντζου Καΐρης, Γεώργιος Κωτάκης, Ἰωάννης Καμπανάκης, Κωνσταντῖνος Κωτάκης, Νικόλαος Καμπανάκης, Ζανῆς Σπυρίδων, Θεόδωρος Καΐρης, Φραντζέσκος Γε. Ντελαγραμμάτικας, Μιχαήλ Γεωργίου Καΐρης, Λεονάρδος Κυριακός, Νικόλαος Κονδύλης, Λεονάρδος Καμπάνης, Ἰζανῆς Δαπόντες, Κωνσταντῖνος Καρκάκης, Πέτρος Καΐρης, Αὐγουστῆς Ἰω. Δαπόντες, Ζανῆς Λεονάρδου Καμπάνης, Ἰωάννης Καμπανάκης, Λεονάρδος Καμπάνης, Δημήτριος Ταπόντες, Σταματέλος Κωτάκης, Αὐγουστῖνος Ταπόντες, Δημήτριος Ντελαγραμμάτικας, Ἀντώνιος Καΐρης, Γάσπαρης Ντελαγραμμάτικας, Γεώργιος Καΐρης, Μιχαήλ Καμπάνης, Τομάζος Νέρης, Ἀλέξανδρος Νέρης, Ἀντώνιος Νέρης, Γεώργιος Καΐρης, Φραντζέσκος Δελαγραμμάτικας, Γεώργιος Μπέης, Γεώργιος Ντελαγραμμάτικας, Μιχαήλ Νικολάου Καΐρης, Νικολὸς Γουλατοῆς, Χατζῆ Πηροῖκος, Ἀντώνης Χατζῆ Μπηροῖκου, καπετὰν Δημήτρη Χαδοῦλης, καπετὰν Γεωργάκης Πασκάλης, καπετὰν Νικολὸς Ἀνύσης, καπετὰν Μιχάλης Φακῆς, καπετὰν Λεονάρδος Ράλλιας, καπετὰν Νικολὸς Κωστής, Νικολὸς Κουτέλης, Νικόλαος Γούναρης.

Ἐν τέλει δὲ χειρὶ τοῦ ἐπάρχου Ἄνδρου ἀναγινώσκονται :

Ἀριθ. 339 τοῦ πρωτοκόλλου. Ἡμεῖς ὁ ἑπαρχὸς Ἄνδρου πιστοποιοῦμεν, ὅτι ἡ ἀνωθεν ἐκλογή ἐγένεν ἐν γενικῇ συνελεύσει καὶ αἱ ὑπογραφαὶ εἶνε ἰδιόχειροι τῶν ἰδίων ὑπογεγραμμένων.

Ἐν Ἄνδρῳ τῆ 8 Νοεμβρίου 1822 ὁ ἑπαρχὸς Ἄνδρου  
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΡΑΔΟΥ

Ὁ Γενικὸς γραμματεὺς  
Βαπτιστῆς Δρόσος

22. *Ἐξωθι*: «Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον Κύριον Θεόφιλον Καί-  
ρην εἰς Ἔδραν».

Σοφολογιώτατε Διδάσκαλε, Κατ' ἐπιταγὴν τῆς ὑπερτάτης Διοι-  
κήσεως ἵνα ἐκλεχθῶσι τὰ παραστατικά μέλη τῶν νήσων εἰς τὸ Βου-  
λευτικὸν σῶμα, ἐπροβάλλθη τοῦτο καὶ εἰς τὴν πατρίδα σας· διορι-  
σθεῖσα παρ' ἡμῶν μία γενικὴ συνέλευσις σιμυρώνως ὅλοι οἱ κάτοικοι  
ἐκλεξαν τὴν σοφολογιότητά σας εἰς τοῦτο τὸ ὑποῦργημα, γνωρίζον-  
τας τὴν φιλογένειαν καὶ παιδείαν τοῦ ὑποκειμένου σας εὐχαριστήθη-  
μεν κατὰ πολλὰ εἰς ταύτην τὴν ἐκλογὴν. Ἐν ᾧ λοιπὸν σᾶς στέλλομεν  
ἐγγράφως τὴν γνώμην τῆς πατρίδος σας σᾶς φανερόνομεν καὶ τὴν  
γνώμην τῆς Διοικήσεως, ἥτις εἶπε τὸ νὰ ἀπέλθετε ἀμέσως ἐν Ἑρμιόνη  
τῆς Πελοποννήσου ἀνευ ἀναβολῆς· περὶ δὲ τῶν ἀναγκαίων σας ἐξό-  
δων θέλετε ἀναφερθῆ εἰς τὸ Μινιστέριον τῆς οἰκονομίας, ἵνα λάβετε  
ἐγγραφὸν διαταγὴν πρὸς τὸν ἑπαρχὸν τῆς παρρησιαζομένης ἐπαρχίας  
διὰ νὰ σᾶς τὰ ἐμβάξῃ. Ἐν Ἄνδρῳ τὴν 3 Νοεμβρίου 1822.

Ἐκ τῶν ἀρμοστῶν τῶν νήσων

Κ. Μεταξᾶς, Βασίλης Νικολάου γγίνη Χατζηγιωάννης Σκανδάλης.

23. *Ἐξωθι*: «Τῷ σοφῷ διδασκάλῳ κυρίῳ Θεοφίλῳ Καίρῳ τῷ ἐξ  
Ἄνδρου εἰς Ἔδραν».

Ἀγαπητὲ ἀδελφέ καὶ διδύσκαλε, οὐκίς ἀνεχώρησας ἀπὸ τὴν φί-  
λην πατρίδα, ἦτον ἀπερίγραπτος ἡ θλίψις, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμαζον·  
ἦδη ὅμως ἂν καὶ σὲ εἶδον πάλιν ἀναχωροῦντα δὲν ἐλυπήθην τόσον,  
στοχαζομένη ὅτι θέλω σὲ ἰδεῖ μετ' ὀλίγας ἡμέρας Πλὴν ἀγαπητέ μοι  
ἀδελφέ, ἠθέλησε πάλιν ἡ βίαστικὸς τύχη νὰ μὲ λυπήσῃ, ἠθέλησε νὰ  
μὲ ἔξη τοσοῦτον καιρὸν μακρὰν τοῦ φιλοστόργου πατρὸς μου, μακρὰν  
τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ μου, μακρὰν τοῦ εὐεργέτου καὶ διδασκάλου  
μου καὶ μακρὰν τοῦ εὐλιχρῖνοῦς φίλου μου· παραγοροῦμαι ὅμως φαν-  
ταζομένη, ὅτι ἐνῶ ζητεῖ νὰ μᾶς λυπῇ, ἴσως μᾶς ὠφελεῖ. Διότι ἐὰν ἠθέ-  
λαμεν ὑπάγει εἰς τὸν Πόρον, ἦτον πιθανὸν νὰ χίσωμεν ὅσα ἠδυνή-  
θημεν νὰ λάβωμεν ἀπὸ Κυδωνίας, ἐὰν πάλιν ἀναχωροῦσαμεν (1), ἐνῶ

(1) Νοεῖται ἐξ Ἄνδρου.

εὐρίσκετο ἔξω ὁ ἐχθρικός στόλος, ἴσως ἠθέλαμεν γενῆ θύματα τῶν  
ἀπανθρώπων καὶ βαρβάρων ἐχθρῶν (1) . . . . (2) Ὑγίαινε,  
ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἀδελφέ, ἐνθυμούμενος τὴν ἀδελφὴν σου.

1822 Νοεμβρίου 4 ἐν Ἄνδρῳ.

Ε. Ν.

24. *Ἐξωθι*: «Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον Κύριον Θεόφιλον Καί-  
ρην εἰς Ἔδραν».

Ἐπαρχία Ἄνδρου, ἀριθ. 344 τοῦ πρωτοκόλλου Προσωρινῆ Διοί-  
κησις τῆς Ἑλλάδος, Κύριε Θεόφιλε,

Σπεύδω νὰ εἰδοποιήσω εἰς τὴν σοφολογιότητά της, ὅτι ἐπ' ἐκκλη-  
σίας ἐκλέχθη παραστάτης τῆς ἐπαρχίας μας διὰ νὰ παρευρίσκεται εἰς  
τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν κατὰ τὸν ἐκδοθὲν περὶ τούτου νόμον(3). Εἰ-  
μαι εὐέλπις ὅτι θέλει δεχθῆ μετὰ χαρᾶς τὸ ζήτημα τῶν συμπατριω-  
τῶν της, καὶ ὅτι θέλει ὑπακούσει εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, ἥτις  
τὴν προσκαλεῖ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἑρμιόνην διὰ νὰ συμβουλεύῃ καὶ νὰ  
συναποφασίσῃ τὰ συμφέροντα τοῦ γένους του ὁποῖα ὁ ὀρίζων κατε-  
χάρισεν νὰ ὑπομειδῇ. Ὁ ὑμέτερος γραμματεὺς θέλει σᾶς διηγηθῆ  
ἀκριβῶς τὰ ὅσα ἐμάθαμεν νεωστὶ ἀπὸ Παρὰ περὶ τοῦ ἐμπρησμοῦ καὶ  
τοῦ νέου καπετὰν πασαῦ τοῦτο τὸ θαῦμα νομίζω ὅτι εἶπε ἱκανὸν διὰ  
νὰ κορέσῃ τὴν πλεονεξίαν της. Διὰ τοῦ ἰδίου σπουδάσατε νὰ μᾶς εἰ-  
δοποιήσῃτε τὴν ἀφίξιν σας εἰς Καστρί καὶ τὰ τῆς ἀγαθῆς σας ὑγείας  
διὰ νὰ χαίρω καθότι γνωρίζετε τὴν πρὸς ὑμᾶς φιλίαν μου καὶ πρὸς  
τὸ ὑποκείμενόν σας βαθύτατον σέβας μου. Τῇ 7 Νοεμβρίου 1822 ἐν  
Ἄνδρῳ.

Ὁ ἑπαρχὸς Ἄνδρου  
ΚΩΝΣΤ. ΡΑΔΟΥ

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς  
Βαπτιστῆς Λρόσος

25. Καὶ τὸ ἐγγράφον τοῦτο οὐδεμίαν φέρει ἔξωθι ἐπιγραφὴν εἰμὴ  
δύο σημειώματα: «ἐπαρρησιώσθη τὰς 25 Μαρτίου 1823 ὁ Πρόεδρος  
τῆς ἐπιτροπῆς Γεώργιος Καλαρῶς· ὁ γραμματεὺς τῆς ἐπιτροπῆς Ἰωάν-  
νης Σακελλαρόπουλος».

(1) Περὶ τοῦ περιήλου τούτου ἔξωθι τῆς Ἄνδρου τοῦ τουρκικοῦ στόλου  
ἰδὲ Σ. Τριμούκη, αὐτόθι. 2, 315 καὶ ἐνταῦθα κατωτ. τὸ ἐγγράφον 27.

(2) Περιέκοψκ ἐνταῦθα εἰδήσεις τινὰς ἀναξίας λόγου.

(3) Ἴδε ἀνωτ. ἐνταῦθα ἐγγράφ. 20.

Ὁ ἡμέτερος Ἐπαρχιώτης Κύριος Θεόφιλος Καΐρης ἐκλεχθεὶς κατὰ τὸν νόμον ἀπὸ θ'. Νοεμβρίου, αὐχβ'. ὑπὸ ἀρ. ιζ'. ἑνιαύσιος παραστάτης τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας Ἐνδρου διὰ τὴν Β'. περίοδον τῆς προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἔρχεται αὐτόσε ἔχων ἐκ μέρους τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας πᾶσαν πληρεξουσιότητα, δι' ἣ καὶ ὑπογραφόμεθα. Ἐν Ἐνδρῳ τὴν 28 Ἰανουαρίου 1823. (*Ἐνταῦθα ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ 101 Ἀνδρῶν τῶν πλείστων δ' ὄντων τῶν αὐτῶν τοῖς ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγράφῳ ὑπογεγραμμένων παραλείπομεν τὰ ὀνόματα, πλὴν τῶν Ἀντωνίου Βαλάμη ἐπιτρόπος (=ἐπίτροπος) τοῦ Ἄρνᾶ (=Ἄρνᾶ, Γιαννούλης ἐπίτροπος τοῦ Ἀμολόχου, Καστρίσιος Ἐνδρου).*)

Ἄρθ. 69 τοῦ πρωτοκόλλου. Ὁ ἔπαρχος Ἐνδρου ἐπιβεβαίωσι ὅτι αἱ ὑπογραφαὶ εἰσι τῶν αὐτῶν ὑποκειμένων

ΚΩΝΣΤ. ΡΑΔΟΥ

Ὁ Γενικὸς γραμματεὺς  
Βαπυσιῆς Ἀρόσος

26. Ἐξωθεν οὐδεμία ἐπιγραφή.

Φιλογενέστατε Κύριε Θεόφιλε, ἐκ τῶν προλαβόντων γραμμῶν μας ἐπληροφόρηθητε ἱκανῶς περὶ τῆς ἐπαρχίας μας, ἡ παροῦσα θέλει σᾶς ἐγγειρισθῆ παρὰ τῶν Κυρίων Μιχαήλ Καΐρη καὶ Δημητρίου Καμπάνη, αἵτινες κοινῇ ψήφῳ ἐκλεχθέντες πληρεξούσιοι παραστάται τῆς νήσου μας ἀπέρχονται εἰς τὰ αὐτόθι οἱ ὅποιοι καθοδηγοῦμενοι καὶ ἀπὸ τὰς φρονίμους συμβουλίας σας εἶμαι εὐέλπιδες ὅτι καὶ τὸ γενικὸν συμφέρον θέλει προστατευθῆ καὶ ἡ νήσός μας θέλει ἐπαινεθῆ. Ἐπειδὴ τὸ σταθρὸν συστατικὸν σας γράμμα δὲν διαλαμβάνει ὅτι ἐδιορίσθητε παραστάτης διὰ τὴν Βαν περίοδον τῆς προσωρινῆς Διοικήσεως, καὶ ἐπὶ φόβῳ μὴ συμβῆ ἑμπόδιόν τι, ἔχοντα ἀναγκαστὸν νὰ ἐνεργήσω καὶ τὸ ἐγκεκλεισμένον καὶ ἀκολουθήσατε κατὰ τὰς περιστάσεις. Ἐγὼ ἅμα ὅπου συγχωρηθῶ ἀπὸ τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις, ἀπέρχομαι εἰς Πελοπόννησον καὶ εἶθε νὰ ἀξιωθῶ ὅσον τάχος διὰ νὰ ἀπαλλαγθῶ ἀπὸ τὴν ἀηδὴ πολυασχολίαν. Ὁ Κύριος Σωφρόνιος θέλει σᾶς πληροφορήσει διεξοδικῶς τὰ κατ' ἡμᾶς, καὶ εἴχεσθε διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς νήσου μας. Παρὰ τῶν παραστατῶν μας θέλετε λίσσει τριακόσια γρόσια δι' ἔξοδά σας' αἱ ἀλλεπάλληλαι χρηματικαὶ πληρωμαὶ ἐξεκένωσαν

(1) Ἐν Α. Ζ. Μάμουκι, αὐτόθ. 3, 69 ε.

τὸ ταμεῖόν μας, ὥστε δὲν εὐρέθημεν κατὰ τὸ παρὸν εἰς εὐκολίαν νὰ σᾶς στείλωμεν περισσότερα. . . . (1)

Ἐν Ἐνδρῳ τὴν 7 Φεβρουαρίου 1823

Ὁ ἔπαρχος Ἐνδρου

ΚΩΝΣΤ. ΡΑΔΟΥ

27. Ἄρθ. 153. Πρὸς τὸν φιλογενέστατον Βουλευτὸν Κύριον Θεόφιλον Καΐρη. Σπεύδω νὰ σᾶς κοινοποιήσω τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν ὅτι ἡ νήσός μας ἀπληλλάχθη ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐπαπειλεῖτο κίνδυνον διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν γνωστῶν κακούργων τοὺς ὁποίους ἄρ' οὐ ἐπεριωρίσαμεν κατ' ἀρχὴς πολυτρόπως μὴ τολμῶντες νὰ κηρυχθῶμεν φανεροὶ ἐναντίον τους, διὰ τὸ ἄστατον τοῦ ὄχλου, τοῦ ὁποῖου τὸ πείσμα ἐπιδεικτικὸν ὄν διαφθορᾶς εἶχε διασεισθῆ ἀπὸ τὰς ψευδοκηρύξεις ταύτων τῶν λαοπλάνων καὶ ἐνασχολούμενον ἐπαγρύπνως εἰς σύστασιν τῆς ἀναγκαίας πρὸς ἀντίστασιν προπαρασκευῆς. Οὗτοι δὲ ἐπ' ἐλπίδι νὰ μοὶ ἀποκοιμίσωσιν, ἐγνώρισαν ὅτι δὲν ἐπιδέχεται ἀναβολὴν τὸ σχεδιὸν τους, καὶ οὕτω μᾶς ἐβίασαν νὰ συγκατανεύσωμεν διὰ νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὸ Κᾶστρον, παρακινούμενοι καὶ ἀπὸ συμβίαςας τινὲς ἀταξίας τῶν ἰδῶ οὓς ἰνεθάρρουνεν ἡ εὐαρησία τους' ἀναχωροῦντες δὲν εὐχαριστήθησαν νὰ περιορισθῶσιν εἰς χωρίον Μένετες κατὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὑπόσχεσίν των ἀλλ' ἄρχισαν (ἐκτὸς τῶν ψευδαποστόλων των) νὰ περιέρχονται μὲ τὴν στασιώδη των, ἀπὸ χωρίον εἰς χωρίον ὥστε ἐκατήντησαν καὶ εἰς τὸ ἐπάνω Κᾶστρον, ἀπ' ὅπου ὁ ἀνδρεῖος ἀστυνόμος μας Ἀθανάσιος τοὺς ἐδίωξε διὰ τοῦ πυρὸς καὶ σιδήρου' ἀπελπισθέντες οὖν κατέρυγον εἰς Παλαιόπολιν καὶ κατακυριεύσαντες τρία πλοῦρια ἀπῆλθον εἰς τοὺς Φούρνους πλησίον τῆς Ἀγίας, ἀρπάζοντες καὶ λεηλατοῦντες, καταγιγόμενοι ἅμα διὰ τῶν ψευδαποστόλων πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ μισροῦ σκοποῦ των, ὥστε ἀπέβλεπεν, ὡς ἐπληροφόρηθημεν ἀπὸ ταῦς συλληφθέντας ὁπαδαύς των) νὰ φονεύσωσιν ἐμέ, πολλοὺς ἄρχοντας καὶ δυνατοὺς καὶ δι' ἀναφορᾶς τοῦ ὄχλου πρὸς τὸν ἀρχικρατριστὴν των, νὰ κατασταθῶν κύριοι καὶ διοικηταὶ τῆς Ἐνδρου, πλὴν οἱ δυστυχεῖς ὄνειροπόλουν! Τελευταῖον μαθόντες ὅτι ὑπῆγαν εἰς βοήθειάν τους ἀπὸ χωρίον Ἄρνᾶ περίπου τριάντα

(1) Περιέκοψα ἐνταῦθα εἰδήσεις τινὲς ἀναξίως λόγου.

ἄτομα, καὶ ὅτι ἐτοιμάζοντο νὰ ὑπάγωσι καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη ἠναγκά-  
σθημεν νὰ ἐκστρατεύωμεν προσωπικῶς ἐναντίον των καὶ φθίσαντες  
τοὺς ιδιώξαμεν μὲ ὄλην τὴν αὐθάδη ἀνθίστασίν των κακῶς, συλ-  
λαβόντες ὀκτώ, οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγον ἑλευθῶς εἰς Κάρυστον, ὅθεν  
μας ἐπαπειλοῦν διὰ τοῦ παρ' αὐτῶν ἀπατηθέντος Καπετὰν Νικόλα (1)  
ζητοῦντες ἅμα καὶ τοὺς συλληφθέντας, τοὺς ὁποίους ἡμεῖς ἀφήσαμεν  
ἐλευθέρους. Μεταξὺ τῶν φυγόντων φαίνεται ὅτι ἐπληρώθησαν ἕνα δύο  
καιρίως, καὶ οὕτω ἡ νῆσός μας λυτρωθεῖσα ἀπὸ ὀλέθρια δεινὰ χαίρε-  
ται ἤδη ἐντελεστάτην ἰσυχίαν καὶ εὐταξίαν δεικνύοντες ἅπαντες τὴν  
πρὸς ἡμᾶς εὐγνωμοσύνην τους. Ἐγὼ δὲ βεβαρωμένος ὢν ἀπὸ τὰς πολυ-  
ειδεῖς ἀσχολίας καὶ ἀλλεπαλλήλους περιστάσεις παρακαλῶ νὰ συνεργή-  
σητε τὴν αὐτόθι ἀριξίαν μου μ' ὅλον ὅτι αἰσθάνομαι λύπην ν' ἀποσπαι-  
σθῶ ἀπὸ ἕναν λαὸν ὅστις δεικνύει πολλὰ τεκμήρια ἀγάπης πρὸς ἐμέ.  
Ἐκ τῶν ἐξ καταδίκων τοὺς τέσσαρους ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας συμπεριλαμ-  
βανομένου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἀποστάτου Βαλῆ καὶ θέλομεν βάλαι  
εἰς πρᾶξιν τὴν ἀπόφασιν τῆς διοικήσεως κατὰ τὰ σταλθέντα μας ἀντί-  
γραφα, ἅμνα ἐφθάσαν μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν ρηθέντων κακούργων. Σή-  
μερον ἐπέστρεψε καὶ τὸ μετακομίσαν πλοῖον εἰς Ναύπλιον τὸν γραμ-  
ματέα τῆς ἐπαρχίας μας, δι' οὗτινος τῆς ἐπιστολῆς ἐπληροφόρηθημεν  
τὴν εἰς τὰ αὐτόθι . . . . . (2) μετὰ τοῦ κ. Σωφρονίου . . . . . (3)  
πληροφορηθῶμεν καὶ τὴν περὶ ἡμῶν ἀπόφασιν τῆς ἐθνικῆς διοικήσεως.  
Τὰ ἄχρι τοῦδε τρέξαντα ἐβράδυναν καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν 20 χιλιά-  
δων γροσίων τὴν ὁποίαν ἤδη ἐνεργοῦμεν εἰς τοῦτο συνέτρεξεν οὐκ  
ὀλίγον καὶ τὸ ἄτοπον φέρσιμον τοῦ Δημητρίου Καμπάνη ὅστις ἔδοκί-  
μασε νὰ προξενήσῃ σχίσματα, κηρύττων διὰ τῶν ὀλίγων ὀπαδῶν του  
ὅτι ἔμειναν 15 χιλ. γροσία νὰ συναχθῶν λείψιμα τοῦ ἀντιδεκάτου  
διὰ νὰ χρησιμεύσουν τάχα εἰς ἀποπλήρωσιν τῆς ἀποφασισθείσης ποσό-  
τητος, χωρὶς νὰ στοχασθῆ ὁ ἀναίσχυτος φιλοτάραχος, ὅτι ἐκτὸς τῶν  
ἀναγκαίων τοπικῶν ἐξόδων διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εὐταξίας, καὶ ἀπο-  
φυγῆν τῆς πανώλους, καὶ πολλοτάτων δι' ἔνδειαν μὴ δυναμένων νὰ  
πληρώσουν, μᾶς ἐδιόρισαν οἱ κ. κ. ἄρμοσταὶ νὰ πληρώσωμεν καὶ πολ-

(1) Οὗτος εἶναι ὁ Καπετὰν Νικόλας Βηριώτης Καρύστιος, περὶ οὗ ἴδὲ  
Ἄρχαι τῆς ἑλλην. Παλλιογενεσίας 1,225.

(2) (3) Κεγὸν ἔνενα φθορᾶς τοῦ χάριτος.

λὰ χρεὴ καθὼς καὶ τὰ 1500 γροσία διὰ τὸ ναυαγηθὲν μύστι-  
κον τοῦ Ψαριανοῦ. Γνωρίζεις κάλλιστα ὅτι οἱ χρηματίσαντες  
ὑπουργοὶ τῆς τυραννίας, εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ κατασπαράττουν τὴν  
κοινὴν ἰσυχίαν μ' ὅλον ὅτι δὲν τὸν ἐγνωρίζα δὲν ἐνέκρινα τὴν ἐκλο-  
γὴν του, καὶ διὰ νὰ μὴν προσκρούσω εἰς τὴν γνώμην ὀλίγων τινῶν  
τὴν ἐπεκέρωσα μάλιστα δὲν ἔπρεπε νὰ διορισθῆ καθότι ἐφωράθη καὶ  
συνεργὸς τῆς παροναξίου φατρίας ἐντρέπομαι νὰ σᾶς ἐκθέσω πόσα ὁ  
καινόδοξος οὗτος ἐφλυαρεῖ κατ' ἐμοῦ, καὶ μὲ ποίαν καταφρόνησιν  
ὠμίλει περὶ τῆς σοφολογιότητός σου, καὶ λυποῦμαι, εὐλικρινέστατε  
φίλε, διότι μεταξὺ τοῦ σμῆνους τῶν εὐγενῶν τῆς πατρίδος σου δὲν  
μετέχει κανεὶς τῆς φιλοπάτριδος ἐναρέτου ψυχῆς σου. Παρακινούμε-  
νοι ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κατὰ τῆς Καρύστου στρατοπέ-  
δου, καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἀποστατῶν ἠναγκάσθημεν νὰ στρα-  
τολογήσωμεν, καὶ κατ' αὐτὰς θέλομεν τοὺς ἐκστρατεύσει . . . . . (1)  
προξενεῖ τινα ἔξοδα, ἀφ' οὗ διέσωσε τὴν πατρίδα ἀπὸ τοὺς κακούργους  
θέλει συντελέσει καὶ εἰς τὴν δόξαν της, ὅτι εἰς τὴν κυρίευσιν τῆς  
Καρύστου ἡ ἄνδρος δὲν ἀπεδείχθη ἀμέτοχος χρείας τυχεύσης κατὰ  
τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἔχομεν ἤδη ἱκανοὺς νὰ ἀνθέξωμεν, καὶ αὐτοὶ οἱ  
ἴδιοι εὐκόλα δύνανται νὰ ἐπιστρέψουν—νέα δὲν ἔχομεν νὰ σᾶς προσ-  
θέσωμεν ἢ ἐν Τήνῳ πανώλης λήγει εἰς ὑφῆσιν, καὶ μὲ ὅλον τὸ σέβας εἰμι

Ὁ ἑκατος ἄνδρου  
ΚΩΝΣΤ. ΡΑΔΟΥ

Ἐν Ἄνδρῳ τῇ 2 Μαΐου 1823.

Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐμίθομεν ὅτι οἱ ἐν Κων)πόλει πρέσβεις κινηθέν-  
τες διὰ νὰ ἀφαιρέσουν τὴν ὑπεράσπισίν των ἐκ τῶν Εὐρωπαϊῶν οἵτινες  
εἰσῆχθησαν εἰς τὴν δούλευσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ὁ καπετὰν πασιῆς  
θυμωθεὶς τοὺς ἐρώτησε πόθεν παρεκινήθησαν νὰ κάμουν αὐτὸ τὸ  
ἄδικον, αὐτοὶ δὲ ἀπεκρίθησαν ἐπειδὴ δύνανται νὰ ἀγορασθῶν  
ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ παραδώσουν τὸν στόλον, καὶ διὰ νὰ μὴν  
προσανθῆ εἰς αὐτούς, προλαμβάνουν διὰ τοῦ κινήματος τούτου. Ἄμα  
ἀκούσας ταύτην τὴν ἀπόκρισιν ἀπεδίωξεν ὄλους τοὺς φριίγκους, συλ-  
λαβὼν τοὺς τυχόντας Ἄρμενοβραιογραφικούς προσέτι. . . . (2)

(1) Κεγὸν ἔνενα φθορᾶς τοῦ χάριτος.

(2) Οὕτω κολοβὴ παρέμεινε ἡ ἐπιστολή.

## 28. "Εξωθι: «τῆ Εὐανθία».

Ἀγαπητὴ Εὐανθία, Καὶ ἐγὼ ἐλαλήθην ὄχι ὀλίγον διότι μὲ τὰ λοιπὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἔφερον εἰς τὰ αὐτόθι ὁ θεῖος, συναπωλέσθη καὶ ἡ πρὸς σὲ ἐπιστολή μου. . . . (1) Δι' αὐτὰ καὶ δι' ἄλλα αἰτια λοπαῖμα ὄχι ὀλίγον ἀκόμη, διότι δὲν ἔλαβον εἰσέτι τὴν διὰ Ὑδρας σταλείσαν ἐπιστολήν σου εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς φαίνεται, ἐτραγοδεῖς τὰ δεινὰ τῆς φιλῆς πατρίδος καὶ τῶν συμπατριωτῶν, ὅτε ἀπὸ τὸν βαρβαρικὸν περιπλέετο στόλον (2) Ἦθελε πιστεύσει, φίλη ἀδελφί, ὅταν μετέφραζες τὸν ἠρωϊσμὸν τῆς θυγατρὸς, ὅτι ἠθελες εὐρεθῆ εἰς τὰς αὐτὰς περιστάσεις, ὅτι ἠθελες ἰδεῖ τὸν βαρβαρικὸν στόλον ἐπαπειλοῦντα τὴν Ἄνδρον, ὅτι ἠθελες βλέπει τοὺς ἄνδρας νὰ τρέχωσαν εἰς τὰ ὄπλα διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν γῆν εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθησαν, τὰς γυναῖδας νὰ περιφέρωνται τεθορυβημένοι, τὰ παιδιά ἀγνοοῦντα τὸν κίνδυνον εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκοντο; Ναί, ἀγαπητή, ἠθελον δώσει ὄχι μίαν ἀλλὰ χίλιας ζοιάς, ἂν εὐρισκόμην τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰς τὴν φίλην πατρίδα, στιγμὴν τῶντι ἔνδοξον δι' αὐτήν, καὶ ἦτις δὲν θέλει λησμονηθῆ βέβαια ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν. Πόσον ἐπεθύμουν ἂν ἦτον τρόπος νὰ σημειώνης, ὅσα καθ' ἐκείστην εἰς τὴν πατρίδα συμβαίνουσι, γοῖ ἄρῃσα καθ' ἡμερῶν τὰ περιπίπτοντα· εἶνε ἀνάγκη ὅμως νὰ σημειώσης καὶ ὅσα ἐξ ἀρχῆς συνέβησαν, διὰ νὰ ἔχωμεν τοῦλάχιστον ὀλίγην ἰδέαν αὐτῶν, ἦτις ἕως χρησιμεύσει εἰς τὸ μετέπειτα (3) . . . . (4) 1823 Ἰουνίου 20 ἐκ Τριπολιτσᾶ.

ὁ ἀδελφός σου  
Θ [ΕΟΦΙΛΟΣ]

## 29. "Εξωθι οὐδεμία ἐπιγραφή.

Σοφολογιώτατε! Ἡ παροῦσά μας ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ σὺς παρακαλέσωμεν στενωῶς, ἵνα κατὰ τὴν ἔσπευον πρὸς τὴν σεβαστὴν Διοίκησιν ἀναφορῶν μας παρασταθῆτε ὡς παρασιότης τῆς νήσου μας καὶ ὡς καλὸτατα πληροφορημένος τὴν ὑπόθεσιν τῶν λογαριασμῶν εἰς τὸ νὰ θεωρηθῶσιν ἀπὸ τὴν σεβαστὴν Διοίκησιν οἱ λογαριασμοὶ τοῦ ἐπαρχ-

(1) Ἐνταῦθα περιέκοψαι εἰδήσεις τινὰς ἰδιωτικῆς χροιάς.

(2) Ἰδὲ ἐνταῦθα ἄνωτ. ἔγγραφο 24.

(3) Πρὸβλ. Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἐταιρ. 7, 11.

(4) Ἐνταῦθα κειρέκοψαι τινὰ ἀνάξια λόγον.

χου, διὰ τὰ ὁποῖα ἄφησαν οἱ ἄρμισταὶ λείψανα ἀντιδεκάτου καὶ συνεισφορᾶς γρ. 21691 κατὰ τὸ πρὸς τὸν ἑπαρχον γράμμα τῶν ἰδίων Ἐδῶ ὡς ἠξεύρατε δὲν ἐτελειώθησαν ἐξ αἰτίας ὅπου μᾶς εἶπεν ὅτι ἀναχωρεῖ πρὸς καιρὸν διὰ Σύρον, καὶ τώρα ἐβεβαιώθημεν ὅτι ἀπέρασεν εἰς Πελοπόννησον, διὸ καὶ μένει πλέον εἰς τὴν φιλογενεῖάν σας διὰ νὰ παρασταθῆτε εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν προσκυνοῦντές σας μένόμεν, τὴν 3 Μαρτίου 1824 ἐν Ἄνδρῳ. Ἐσοῦθεν τῆς παρούσης αἰς περικλείονται ἴσα τῶν λογαριασμῶν τοῦ ἑπαρχου καὶ πλέον ὡς πληροξοῦσιον ὅπου καταστήνει ἡ νῆσος πρᾶξατε τὰ συμφέροντα.

(Ἐνταῦθα ἔπονται 72 ὑπογραφαὶ Ἀνδρῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι οἱ αὐτοὶ τοῖς καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 26 ἔγγραφῳ.

Πιστοποιοῦμεν ὅτι αἱ παροῦσαι ὑπογραφαὶ εἰσιν ἰδιόχειροι τῶν κυρίων προκρίτων τῆς ἐπαρχίας ταύτης τῇ 13 Μαρτίου 1824 ἐν Ἄνδρῳ

ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς ἐπαρχίας  
ΒΑΠΤΙΣΤΗΣ ΔΡΟΣΟΣ

## 30. "Εξωθι οὐδεμία ἐπιγραφή.

Ἐπεριτάτη Διοίκησις! Μὲ τὸ νὰ πλησιάζῃ ἡ προθεσμία τῶν παραστατῶν, καὶ κατὰ τὸν ὀργανικὸν νόμον πᾶσα νῆσος εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐκλέξῃ τὸν παρασιότην τῆς, ἡμεῖς ἐκλέγομεν αὐτὸς καὶ διὰ τὸ ἐρχόμενον τὸν πρώην παρασιότην μας Κ. Θεόφιλον Καίρην, τοῦ ὁποῖου τὰ ὑπὲρ πατρίδος εὐλικρινῆ αἰσθημάτων χάριν βραχυλογίας ἀποσιωποῦμεν, παρακαλοῦντες μόνον θερμῶς ἵνα ἐπικυρωθῆ καὶ μὲ ὅλον τὸ σέβας ἐσμέν· τὴν 19 Μαρτίου 1824 ἐν Ἄνδρῳ.

(Ἐνταῦθα ἔπονται 42 ὀνόματα Ἀνδρῶν τῇ αὐτῇ χειρὶ ὑπογεγραμμένων).

Πιστοποιοῦμεν ὅτι αἱ ὀπιθεῖν ὑπογραφαὶ τῶν Κ. προκρίτων ταύτης τῆς ἐπαρχίας εἰσιν ἰδιοχείρως των, τῇ 13 Μαρτίου 1824 ἐν Ἄνδρῳ

ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς ἐπαρχίας  
ΒΑΠΤΙΣΤΗΣ ΔΡΟΣΟΣ

Ἐπισημαίνεται ὅτι ἴσον ἀπαρῶντα τῷ πρωτοτύπῳ ὁ Δ. Γραμματεὺς.

31. "Εξωθι: «Πρὸς τὸ ἔξοχον Ὑπουργεῖον τῶν ἑσωτερικῶν εἰς Κρανίδιον». — Περίοδος Βα ἀριθ. 52 τοῦ πρωτοκόλλου' προσωρινῆ Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τὸν ἐξοχώτατον ὑπουργὸν τῶν ἑσωτερικῶν. Παρὰ τοῦ σεβαστοῦ παρασιότητος τῆς ἐπαρχίας μας Κυρίου Θεο-

φύλου, ὅστις πρὸ ἡμερῶν ἀνεχώρησε διὰ ταῦτόν τι πρέπει νὰ ἐπληροφορηθῆται τὰ περὶ τῆς ἐπαρχίας ἢ ὁποῖα ἄχοι τῆς ὄρας χαίρεται ἄκραν ἰσχυρίαν ἀπὸ τὴν ἰδίαν κοινῇ ψήφῳ κατὰ τὴν 10 τοῦ ἐνεστιῶτος ἐκλέχθη καὶ αὐτὸς πληρεξούσιος παραστάτης τῆς ἐπαρχίας "Ανδρου διὰ τὴν ἐπομένην Γην περίοδον ὁ ἴδιος Κύριος Θεόφιλος ὡς ἡ παρὰ τῶν ἐπαρχιωτῶν ἐσώκλειστος ἀναφορὰ ἀπὸ Κίρουστον χθὲς ἐμείθομεν παρ' ἐνὸς ἡμετέρου πλοιαρίου, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐστείλαμεν κατὰ ζήτησιν τοῦ στρατηγοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τῶν ἐν τῇ Ἰθάβόια Ψαριανῶν, περίπου τέσσαρες χιλιάδας ὀκάδας ἄλευρον διὰ χρῆσιν τοῦ ἐκεῖ στρατοπέδου, ὅτι οἱ ἐχθροὶ νικηθέντες πολλαίως καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντιέξουν, εἶνε ἔλπις νὰ πραγματοποιηθῶν τὴν παρὰδοσὶν των (1), καὶ μὲ τὸ προσῆκον σέβας μένομεν.

Τῇ 13 Μαρτίου 1824 ἐν "Ανδρῳ.

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἐπιρχου ὁ Γεν. Γραμματεὺς  
ΒΛΗΤΙΣΤΗΣ ΔΡΟΣΟΣ

32. "Ἐξωθί: «Τῷ Πανοσιώτατῳ Κυρίῳ Θεοφίλῳ Καίρῳ "Ανδρου».

Περίοδος Β' ἀριθ. 754 Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος, τὸ Βουλευτικὸν σῶμα πρὸς τὸν πανοσιώτατον βουλευτὴν Κύριον Θεόφιλον Καίρῳ. Πρὸ πολλοῦ ἀνεγνώσθη ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ἡ ἔγγραφος παραίτησίς σου ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ χώρου, οἱ εὐλογησανεὶς καὶ δίκαιοι λόγοι ἐγνώσθησαν, ὅτι ἀναντίρρητοι, ἀλλὰ τὸ βουλευτικὸν διὰ τὸ δίκαιον σέβας, ὅπου φέρει πρὸς τὸ ἐνάρετον καὶ σεβασμιον ὑποκείμενόν σου, ἐδυσκολοῦντο νὰ ἀποφασίσῃ τὴν συγκατάνευσίν σου· τέως δὲ ἐπειδὴ καὶ ἤδη συμπληροῦται καὶ ἡ β' περίοδος τῆς διοικήσεως, ἀναγκάζεται νὰ συγκατανεύσῃ, ἀφ' οὗ πρῶτον σὲ εὐχαριστήσῃ πρεπόντως ἐκ μέρους ὅλου τοῦ ἔθνους διὰ τὸν ζῆλον, εὐλαβίαν καὶ συνετὰς γνώμας τὰς ὁποίας πολλαίως ὑπὲρ πατρίδος βουλευόμενος ἔδωκας· ὑγίαινε λοιπὸν ὠφελῶν τὴν πατρίδα καὶ πάντοτε ὅπου ἂν τύχῃς ζῶν καὶ διατρέβων.

Τῇ 20 Ἀπριλίου 1824 ἐν Ἀργεῖ

ὁ ἀναπρόεδρος

† ΒΡΕΣΘΕΝΩΝ ΘΕΟΔΩΡΗΓΟΣ

ὁ α' γραμματεὺς

ΙΩ. ΣΚΑΝΔΑΛΙΔΗΣ

(1) Ἴδὲ περὶ τούτων Σ. Τρικούπην αὐτόθ. Β, 104 οὗ αἱ εἰδήσεις συμπληροῦνται διὰ τῶν ἐνταῦθα ἀναφερομένων.

33. "Ἐξωθί: «Τῷ Σοφολογιώτατῳ καὶ φιλογενεσιώτατῳ παραστάτῃ τῆς ἐπαρχίας "Ανδρου Κυρίῳ Θεοφίλῳ Καίρῳ τῷ κατὰ πνεῦμά μοι νῦν εὐχετικῶς εἰς Ψαρά». Σοφολογιώτατε παραστάτα Κύριε Θεόφιλε, τὴν σοφολογιότητά της πατρικῶς ἐν κυρίῳ εὐχόμενος ἠδέως προσαγορεύω. Ἡ πατρίς ἡμῶν ἐπιθυμοῦσα πάντοτε νὰ καυχῆται εἰς τοὺς ἀγαθοὺς καὶ ἐναρέτους αὐτῆς υἱοὺς καὶ εἰς αὐτοὺς μόνους νὰ ἐμπιστεύηται τὴν δόξαν καὶ εὐδαιμονίαν της ἠῶχετο κατ' ἀρχὰς τῆς συστάσεως τῆς προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐπιτύχῃ ἐκ τῶν υἱῶν της ἀγαθοῦ πινος καὶ ἐναρέτου καὶ ἀξίου, ὥστε νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν τούτου ἰκανότητα τὸ μέγα τοῦ παραστάτου τῆς Διοικήσεως ὑπουργημα καὶ χάρις τῷ Θεῷ ἐπέτυχε τῆς σοφολογιότητός της ἀξίας τῶν θεριῶν εὐχῶν της ἔχαιρε καὶ εὐφραίνετο αἰσθανομένη ὅτι διὰ τοῦ τοιούτου παραστάτου της οὐ μόνον αὐτὴ ἰδίᾳ ἀλλὰ καὶ τὸ ἔθνος κοινῶς ὠφελεῖται. Ἀλλ' αἴφνης διεδέχθη τὴν χαρὰν λύπη, διότι ἡ σοφολογιότης της παρητήθη τῆς παραστάσεως καὶ τῆς ἐκ ταύτης ὠφελείας τὴν πατρίδα ἐστέρησε· διανοημένη ἡ πατρίς πῶς ἐπιτύχῃ τοιούτου ἄλλου παραστάτου δὲν ἐπενόησεν ἄλλο συμφερότερον καὶ ἰσχυρίας καὶ ὠφελείας παραίτιον εἰ μὴ νὰ παρακαλέσῃ καὶ αὐτὸς θεριῶς τὸν Κύριον Θεόφιλον διὰ παραστάτην καὶ τῆς γ' περιόδου τῆς Διοικήσεως, ἐλπίζουσα ἀδυστάκτως ὅτι διὰ τὴν φιλοκαγαλίαν καὶ φιλοπατριότητα τοῦ ἀνδρός καὶ διὰ τὴν φιλογένειαν καὶ πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας ἀδελφικὴν ἀγάπην τῆς Σεβαστῆς βουλῆς τῶν Ψαρῶν, θέλει ἐπιτύχῃ τῆς αἰτήσεώς της· ὅθεν καὶ ἐγώ, σοφολογιώτατε, βλέπων τὴν πατρίδα ἡμῶν στερουμένην ἄλλου ἐναρετωτέρου καὶ εὐποληπτοτέρου καὶ φρονάζουσας καὶ ζητοῦσας καὶ αὐτὸς μετὰ θεριμοῦ ζήλου διὰ παραστάτην της τὴν σοφολογιότητά της, πικραλῶ ἰδιαιτέρως καὶ παλαιῶ πατρικῶς τὴν φιλοπάτριδα καὶ φιλόσοφον ψυχὴν της ἵνα μὴ παραβλέψῃ οὐδὲ ταύτην τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, ἀλλὰ νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτὴν ὡς φωνὴν Θεοῦ, καὶ εἰμὶ εὐελπίς ὅτι καὶ ἡ πατρίς θέλει γνωρίσει τὰ πρὸς αὐτὸν χρέη της καὶ θέλει πείθεται εἰς τὰς κοινωφελεῖς συμβουλίας της μετὰ περισσοτέρας προθυμίας· ταῦτα μὲν παρακλητικῶς, τὰ ἔτη σας εἶεν ἄνωθεν ὅτι πλεῖστα καὶ σωτηριωδέστατα τῆς σοφολογιότητός της, ὅλως πρὸς Θεὸν διάπυρος εὐχέτης, ἐν "Ανδρῳ ἀποκδ'. Μαΐου ἡ'. καὶ εἰς τοὺς ἀριστοὺς πρόθυμους

Ὁ "Ανδρου  
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

## 34. "Εξωθι οὐδεμία ἐπιγραφή.

Σοφώτατε παραστάτα! "Αν καὶ μέχρι τοῦδε δὲν παραβλέφατε μήτε τὴν παραμικρὰν περίστασιν διὰ τὰ ἐνεργῆτε καὶ τὰ θυσιαίσετε τὸ πᾶν ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν πολῦτιμον ὑγείαν σας διὰ τὴν ὠφέλειαν καὶ δόξαν τῆς πατρίδος μας καὶ τοῦ ἔθνους' τὴν βέβαια δὲν πρέπει νὰ παραβλέψετε καὶ ταύτην ἴτις εἶπε ἡ κρισιμοτάτη ὡς πρὸς τὴν "Ανδρον. Ἡ πατρίς μας διὰ τὸ ὑπόδηγμα τοῦ παραστάτου, μάλιστα κατὰ τὰς ἀρετὰς τὰ προτερήματα καὶ τὴν ἀξιοσύνην, ὅπου ἡ Διοίκησις ἀπαιτεῖ ἀρεύκτως νὰ ἔχη τὸ ἄτομον τὸ ἐκλεγόμενον ἀντιπρόσωπον τῆς ἐπαρχίας, ὄχι μόνον ἀξιότερον καὶ ὑποληπτικώτερον ἀπὸ τὴν σοφολογιότητά σας δὲν ἔχει διὰ τὰ ὠφελῆ καὶ αὐτὴν καὶ τὸ ἔθνος, ἀλλ' οὔτε ἄλλον τινὰ εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκλέξῃ χωρὶς νὰ ἀνάψωσιν ἐν αὐτῇ διχόνοια καὶ ταραχαὶ μεγάλα. Τούτων λοιπὸν οὕτως ἐχόντων ἐκλέξαμεν καὶ αὐτὴν τὴν σοφολογιότητά σας ἐννόμως παραστάτην μας καὶ διὰ τὴν Γην περίοδον τῆς προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος ἀναφέροντες καὶ πρὸς τὴν Σεβαστὴν Διοίκησιν τὰ χρειώδη περὶ τούτου. Γνωρίζομεν ὅτι ἐφάνημεν ἀγνώμονες ὡς πρὸς τὰς δουλεύσεις ὅπου ἐκάμετε εἰς τὴν πατρίδα μας κατὰ τὴν παρελθούσιν περίοδον' γνωρίζομεν ὅτι καὶ κατὰ τὸν μισθὸν δὲν εὐχαριστήθητε ὡς ἔπρεπε, παρακαλοῦμεν ὁμῶς καὶ αὐτὴν νὰ ὑπακούσῃτε εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος διὰ τὰ παύσουν τὰ κακὰ τὰ ὅποια ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπαπειλοῦν νὰ συνέβουν εἰς αὐτήν' ὑποσχόμεθα δὲ εἰς τὸ ἐξῆς καὶ νὰ ὑπακούομεν εἰς τὰς ἀγαθὰς συμβουλὰς σας καὶ νὰ οἷς ἀναναπαύσομεν καθ' ὅλα διὰ τὸ παρελθὸν καὶ ἐφτερινὸν ἔτος' καὶ μ' ὅλον τὸν προσῆκον σέβας ὑποσημαίνομεθα τῇ 8 Μαΐου 1824 ἐν "Ανδρῶν.

(Ἐνταῦθα ἔπονται 55 ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ "Ανδρῶν).

Ἡ παροῦσα ἐκλογή ἐπικυροῦται καὶ παρ' ἡμῶν ὡς νόμιμος.

Τῇ 10 Μαΐου 1824 ἐν "Ανδρῶν

Ἐν ἀπουσίᾳ ἐπαρχοῦ ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς "Α. Σκου  
ΒΛΠΤΙΣΤΗΣ ΔΡΟΣΟΣ

"Ὅτι ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ.

"Ὁ Α. Γραμματεὺς.

35. "Εξωθι: «Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον διδάσκαλον κύριον Θεόφιλον Καίτην εἰς Σῦραν».

Σοφολογιώτατε διδάσκαλε κύριε Θεόφιλε Καίτη, Ἡ ἐπαρχία μας κατὰ κοινὴν ἐκλογὴν παρεκάλεσε τὴν σοφολογιότητά σου διὰ τὰ ἐπιστρέψῃς εἰς τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν καὶ νὰ σταθῆς πάλιν παραστάτης τῆς ἐπαρχίας μας ἐν τῷ σεβαστῷ βουλευτικῷ σώματι καὶ διὰ τὸ ὑπόλοιπον ταύτης τῆς βασιλευσίδου καὶ διὰ τὸ ὀλόκληρον τῆς γῆς' διὰ τὸ δυστύχημα ὅμως τῶν Ψαρῶν γενομένης ἀναβολῆς τινος τῶν πραγμάτων καὶ ἡ σοφολογιότης σου ἄχρι τοῦδε ἡσύχαζες. Τώρα ὅμως δὲν λείπομεν καὶ αὐτὴν τοῦ νὰ σὲ παρακαλέσωμεν διὰ τὰ ὑπακούσῃς εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος σου καὶ νὰ ἐπιστρέψῃς εἰς τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν διὰ παραστάτης τῆς ἐπαρχίας ταύτης' σὰς στέλλομεν τὴν ἀναγκαίαν διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν ἀναφορὰν μας καὶ γρόσια χίλια. Περιστὸν κρινόμεν τὸ νὰ σὲ παρακαλέσωμεν νὰ ὀμολῆς τὰ δέοντα ὑπὲρ τῆς πατρίδος μας, ἐλπίζοντες τὴν ἀπαιτουμένην βοήθειαν διὰ τῆς φιλοπατριότητός σου σοὶ εὐχόμεθα ὑγείαν' τὴν αὐτὴν Αὐγούστου 1824 ἐν "Ανδρῶν.

(Ἐνταῦθα ἔπονται 49 ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ "Ανδρῶν).

Αἱ ἄπισθεν καὶ ἀνωθεν ὑπογραφαὶ εἶνε αἱ ἰδιόχειροι τῶν προκρίτων καὶ δημογερόντων τῆς ἐπαρχίας' ἀριθ 228 "Ανδρῶν τῇ 24 Αὐγούστου 1824.

"Ὁ ἐπαρχος  
ΗΒΟΣ ΡΗΓΑΣ

"Ὁ Γεν. Γραμματεὺς  
Σταμάτης Ψωμᾶς

36. "Εξωθι: «Πρὸς τὸ Σεβαστὸν βουλευτικὸν σῶμα εἰς Νάπλιον».

Ἐπερτάτη Διοίκησις, Ὁ παραστάτης τῆς ἐπαρχίας μας σοφολογιώτατος κύριος Θεόφιλος Καίτης μετὰ τὸ νὰ ἠσθένησεν αἰτήσας καὶ λαβὼν τὴν ἀφεσίην του παρὰ τοῦ Σ. Βουλευτικοῦ Σώματος εἶδομεν ὅτι

παρητήθη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνέλαβε τὰ τῆς ὑγείας του, πάλιν κοινῇ γνώμῃ τῆς ἐπαρχίας μας ὅλης ἐψηφίσθη διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ αὐτόθι νὰ ἀποπληρώσῃ καὶ τὸ ἔλλειπον τῆς Βας περιόδου καὶ διὰ νὰ σταθῇ καὶ διὰ τὴν ἐπερχομένην Γην. Ἐν τούτῳ διὰ τὰ τρέξαντα συμβεβηκότα τῶν Ψαρῶν ἕως τῶρα, δὲν ἐφωδιάσθη· σήμερον λοιπὸν οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι δημογέροντες τῆς ἐπαρχίας μας μετὰ τὴν κοινήν γνώμην τῶν ἐγκατοίκων διὰ ταύτης τῆς ἀναφορᾶς μας παρακαλοῦμεν τὴν Σ. Διοίκησιν νὰ ἤθελε τὸν δεχθῆ πάλιν διὰ παραστάτην μας καὶ διὰ τὸ ἔλλειπον ταύτης [τῆς περιόδου καὶ διὰ τὴν ἐρχομένην Γην· ταῦτα ἀναφέροντες μετ' ὄλον τὸ σέβας μένομεν τῇ κ' Αὐγούστου 1824 ἐν Ἄνδρῳ.

(Ἐνταῦθα ἔπονται 46 τῇ αὐτῇ χειρὶ γεγραμμένα ὀνόματα Ἄνδρων).

Αἱ ὀπισθεν καὶ ἀνωθεν ὑπογραφαὶ εἶνε ἰδιόχειραι τῶν προκρίτων καὶ δημογερόντων τῆς ἐπαρχίας ὅλης· Ἄνδρῳ τῇ 24 Αὐγούστου 1824. Ὁ ἐπαρχος ΗΒΟΣ ΡΗΓΑΣ ἀριθ. 122. Ὁ Γεν. Γραμματεὺς Σταμάτης Ψωμᾶς. Ὅτι ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ, ὁ Α' Γραμματεὺς.

37. Ἐξωθι: «Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον Κύριον Θεόφιλον Καίρη εἰς Σῦραν». Σοφολογιώτατε διδάσκαλε κύριε Καίρη, Σᾶς κλείωμεν δύο γράμματα ὑπογεγραμμένα παρὰ τῶν προκρίτων καὶ δημογερόντων τῆς ἐπαρχίας, τὸ ἓν διὰ τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν καὶ τὸ ἄλλο διὰ τὴν σοφολογιότητά σου γράφοντα, ἐπειδὴ καὶ ἐψηφίσθη παραστάτης νὰ ἀπέλθῃς πρὸς τὴν Σ. Διοίκησιν ὅσον τάχιστα. Γρόσια χίλια σῆς στέλλομεν κατὰ τὴν θέλησιν τῶν συμπατριωτῶν σας ὅλων τὰ ὅποια ἔρριψαν εἰς τὸ κομπάρτο τῶν φτεινῶν δοσιμάτων. Ἡ ἐπαρχία κατὰ τὸ παρὸν εἶνε ἐν ἡσυχίᾳ, τὸ ἀντιδέκατον συνάζεται καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας ἐλπίζομεν ὅτι δὲν θέλει μένει εἰμὴ ὀλίγα τζουρούτικα ὡς σοῦ εἶνε γνωστὰ ὅτι μένει πάντα, ὅθεν καὶ ἀναμένομεν τὴν διαταγὴν τῆς ὑπερτάτης Διοικήσεως διὰ ὅπου μᾶς διατάζει νὰ στείλωμεν τὰ μετρητά. Ἡ σεβαστὴ Διοίκησις τοῦλάχιστον καὶ διὰ ἐφέτος τυχάνει νὰ λάβῃ εὐσπλαχνίαν διὰ τοὺς ἐντοπίους τούτους νὰ ἀφήσῃ γρόσια 5 χιλιάδας διὰ τοπικὰ ἔξοδα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐπαρχείου· διότι

ἀφ' ὅσα ἐρρίφθησαν εἰς τὸ κομπάρτο κοντὰ εἰς τὰ τζουρούτικα ὅπου θέλουσι μένει ἀσύνακτα καὶ ἀπὸ κουμέρκι ὅπου ὑπέθεσαν γρόσια 2 χιλιάδας δὲν θέλει ἐμβῆ οὔτε παρᾶς· ἀναφέρομεν σήμερον εἰς τὸ Σ. ἐκτελεστικὸν περὶ τούτου, ἀλλὰ καὶ ἡ σοφολογιότης σου τυχάνει νὰ ἐκθέσῃτε αὐτὴν τὴν ἀνάγκην ὡς εἰδήμων τῆς καταστάσεως τῆς νήσου καὶ πρὸς αὐτὸ καὶ πρὸς τὸ Σ. Β. σῶμα. Ἡ ἐπιτροπὴ ὑπόσχεται ὡς εἶδατε μετ' ἐμβρίθειαν, ὅτι ὁ τόπος δὲν ἔχει νὰ ὑποφέρῃ ἄλλα ἔξοδα, οὔτε εἰς τὰ παραπλέοντα ἑλληνικὰ πολεμικὰ καὶ καταδρομικὰ πλοῖα οὔτε εἰς τοὺς διαβαίνοντας ἐντεῦθεν στρατιώτας, ἀφ' οὗ ἤθελαν δώσει τὰς 50 χιλιάδας γρόσια τοῦ ἀντιδέκατου σῶον, ἕως σήμερον ὅμως ἔχουν καὶ τὰ πλοῖα βόδια πάμπολλα παρμένα ἐβγαίνοντας μετὰ τὰς βάρκας εἰς τὰ ἀκρωτήρια καὶ γιδοπρόβατα ὄχι ὀλίγα καὶ ὄντες πένητες καὶ πτωχοὶ ὑστερημένοι ἄλλος τὸ βόδιον καὶ ἄλλος τὸ πρόβατόν του καίτοι ζωντανοὶ ἀπεθαίνουν καθ' ἑκάστην· διὸ ἀνάγκη νὰ γείνη ἡ οἰκονομία νὰ μείνουν τοπικὰ ἔξοδα διὰ νὰ τοὺς ἐξοικονομήσωμεν καὶ αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς προφυλάξωμεν ἀπὸ ἐσομένης καταχρήσεως· ὁ τόπος ἀδιάκοπα τοιαῦτα βάρητα ὑπέφερε καὶ ὑποφέρει, δὲν σᾶς ἐκτείνομαι καθότι καὶ φιλογενῆς καὶ φιλόπατρις ὢν δὲν θέλει ἀμελήσετε νὰ βεβαιώσετε τὴν Σ. Διοίκησιν περὶ πάντων. Ἰδὴ ἤρχισαμεν νὰ συστήσωμεν τὸ ἀλληλοδιδασκτικόν· ἐξητάξαμεν ἐπιτρόπους, ἤρχισαν νὰ φθειάσθωμεν τὴν σάλα εἰς τὸ παλαιὸν ἑλληνικὸν σχολεῖον πρὸς τὸ κάτω ἀνοικτὸν μέρος τῆς αὐλῆς ὅπου ἐπέτυχε κάλλιστα καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ ἔκτασις, ἐπομένως θέλει ἀρχίσωμεν τὸ τοῦ Κορθίου καὶ Ἀμολόχου(1) γράφεμας λοιπὸν ἐκεῖθεν παρατηρῶντας ἐν τῷ νεοσυστηθῆσομένῳ παντὸς ὅ,τι συμβάλλει εἰς προκοπὴν καὶ αὐξήσιν τούτων. Τὰ ἔξοχα ὑπουργεῖα εἶνε πολυφρόντιστα· διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν νὰ μὴν λείπετε ἡ σοφολογιότης σου νὰ μᾶς ἰδεάζετε διὰ κάθε περίεργον ἐξερχόμενον ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἐκ τοῦ Σ. Β. σώματος καὶ Ἐκτελεστικοῦ, τόσον καὶ ἄλλων νέων περιέργων ἔξωθεν ἐρχομένων ἐν τῷ κέντρῳ. Ὁ παραστάτης τῆς Σαντορίνης κύριος Εὐαγγέλης Μαντζαράκης, εἶνε καὶ φίλος καὶ δραστήριος, μετ' ὑποσχέθη διὰ ὅ,τι δὲν εἰμπορεῖτε ἡ σοφολογιότης σου ἀπὸ

(1) Περὶ ἀνιδρύσεως τριῶν σχολῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀγῶνος ἐν Ἄνδρῳ. Ἴδε ἐκθεσίαν Γρηγορίου Ποῦδου διδασκάλου ἐν Φίλῳ τοῦ Νόμου ἀριθ. 66.



ἀδυναμίαν σωματικὴν νὰ περπατῆτε διὰ [νὰ] ἐπιτελέσετε νὰ τὸν παραλάβετε τῆς φιλογενείας του διὰ νὰ σᾶς συμβοηθῆ· ὅθεν ἐν τοιαύτῃ περιστάσει μεταχειρισθῆτε τὴν εἰλικρινῆ του φιλίαν. Τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ προκατόχου μου κυρίου 'Ράδου ἀφ' οὗ ἀποσυνάξωμεν τοῦτο τὸ ἀντιδέκατον θέλομεν τοὺς βάλει ὑπὸ θεωρίαν διὰ νὰ τελειώσουν καὶ νὰ σταλθοῦν εἰς τὸ ἔξοχον ὑπουργεῖον τῆς οἰκονομίας· βλέπω ὅμως ὅτι μὲν νὰ πληρωθοῦν οἱ κολαζῆδες(;) καὶ τοῦ Ψωμᾶ ἡ διαταγὴ διότι εἶνε ὅλα τζουρούτικα περιπεπλεγμένα καὶ δυσδιάλυτα. Παρακαλοῦμεν συστηματικῶς νὰ αποφασίσετε νὰ μᾶς γράφετε κἂν ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, τὸ ὁποῖον θέλει μᾶς δίδει πολλὴν εὐχαρίστησιν νὰ εἰδοποιούμεθα κάθε τι μὲ βίας καὶ ταῦτα κοινοποιοῦνται πρὸς τοὺς ἐπαρχιώτας θέλουν χαροποιοῦνται ἀδιστάκτως, πιστεύοντες τὰ γεγραμμένα παρὰ τῆς σοφολογιότητός σου· ἐν τούτῳ δὲ μὲ ὅλην τὴν εἰλικρινείαν σᾶς ἀκριβοπροσκυνῶ.

Τὴν 24 Αὐγούστου 1824 Ἄνδρφ.

Ὁ ἔκτονος  
ΗΒΟΣ ΡΗΓΑΣ

Κἀγὼ ἰδιαιτέρως σᾶς προσκυνῶ, σᾶς εὐχομαι κατευόδιον καὶ ἀπὸ Ναύπλιον νὰ λάβωμεν ὅσον ὀγλήγορα γράμματά σας δηλωτικὰ τὰ τῆς ὑγείας σας καὶ τ.λ.

ΣΤ. ΨΩΜΑΣ

ὄ.	230 ἀπὸ 4:5	γρόσια	9.18.30
τάλ.	4		40.
σελ.	1		7.20
1 τριάρι			3.
παραδ.			.30

εἰς γρόσιον γρόσια 1000 μὲ σημεῖον Α. Θ. Α.

Νο 1

38. Ἐξωθι οὐδεμία ἐπιγραφὴ.

Ἀγαπητὴ Εὐανθία, εἶδες λοιπὸν τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ τὴν κατασχύνην του· εἶδες τὰς πομπώδεις νῆάς του ὡς ἄλλας πλεούσας νήσους καὶ μὴ δυναμένας νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν ἐναντίον εὐθραύ-

στον καὶ μικρῶν πλοιαρίων. Χαίρω διότι εὐχαριστήθης εἰς αὐτὴν τὴν θεῖαν καὶ ἐπεύχομαι νὰ ἀκούσης ἐντὸς ὀλίγου νέους θριαμβοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς. Πίστευσε δέ, ἀγαπητὴ ἀδελφῆ μου, ὅτι κατὰ τὴν περιγραφὴν τὴν ὁποῖαν κάμνεις, ἐνόμισα καὶ ἐγὼ ὅτι βλέπω τὸν ὑπερήφανον ἐχθρὸν τῆς ἀνθρωπότητος τρέμοντα ἐμπροσθεν ἀνδρείων πολεμιστῶν, ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας των, καὶ σὲ παρακαλῶ ὁσάκις εὐρίσκεις εὐκαιρίαν νὰ με γράφης διὰ νὰ μετριάζης κἂν τὴν πικρίαν τῆς ξενιτείας μου, ἐπιθυμῶ δὲ νὰ φυλάττης πρωτότυπα τῶν ἐπιστολῶν σου. Ἄν δὲν ἔγραψα εὐθύς φθάσας ἐδῶ τοῦτο προῆλθεν ὄχι ἐξ ἀμελείας, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς καταράτου ἀσθενείας ἣτις ἐκυρίευσεν τότε τοὺς ἐκτελεστάς καὶ με ἐμπόδιζε νὰ ἐτοιμάσω τὰ διὰ τὴν Ἄνδρον ἀναγκαῖα γράμματα. Τώρα δὲ ἀφοῦ ἐμετρίασε τὸ κακὸν θέλω γράφει ὁσάκις εὐρίσκω ἄνθρωπον γνώριμον, εἰς τὸν ὁποῖον δύναμαι νὰ ἐμπιστεύωμαι τὰς ἐπιστολάς μου. Ἀπὸ τὸ περικλειόμενον γραμματίον καταλαμβάνεις ὅτι ὁ Θεὸς οὔτε ἔπαυσεν οὔτε θέλει παύσει ποτὲ νὰ φροντίζῃ περὶ ἡμῶν καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ὄχι μόνον δὲν θέλει μᾶς ἀφήσει τεριλύπους, ἀλλ' ὅτι θέλει μᾶς ἀξιώσει νὰ φέρωμεν εἰς πέρας τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐπεχειρήσθημεν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ πρόεδρος μετέφερε τὴν οἰκογένειάν του εἰς Ὑδραν δὲν ἤξεύρω ἂν ἔχη ἀκόμη τὸν σκοπὸν περὶ τοῦ ὁποῖου μὲ εἶπε. Ἐπεθύμουν ὅμως νὰ λάβω τὴν ἀπόκρισιν τοῦ πρώτου μου γράμματος διὰ νὰ μάθω τὴν γνώμην σου καὶ οὕτω νὰ ἤξεύρω τί ἤμπορῶ νὰ ἀποκριθῶ . . . .

Ἐν Ναυκλίῳ 1824 Ὀκτωβρίου 13,

Ὁ ἀδελφός σου  
ΘΕΟΦΙΛΟΣ

39. Ἐξωθι: «Πρὸς Σοφολογιώτατον διδάσκαλον κύριον Θεόφιλον Καίτην παραστάτην τῆς ἐπαρχίας Ἄνδρου, εἰς Ναύπλιον». Ἐπαρχεῖον Ἄνδρου.

Τὴν σοφολογιότητά της προσκυνῶ, εἰς τὰς 12 τρέχοντος ἐστάλη ἡ τελευταία μου, ἐν ἣ σᾶς ἐξιστόρουν τὴν κατάστασιν τῆς Ἄνδρου καὶ τὰ ἐν αὐτῇ διατρέξαντα ἀνέλπιστα συμβεβηκότα, σᾶς εἶχον καὶ

διάφορα γράμματα περικλεισμένα, ὥστε ἐλπίζω ὁ ἀντάρτης Γεώργιος Σπηλιωτόπουλος νὰ ἔλαβε τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας του. Μίαν γωλέταν εἶχα συμφωνημένην διὰ νὰ μετακομίση αὐτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του ἕως Σύραν πληρώσας τὸν ναῦλον ἐγὼ διὰ γρόσια 70· αὐτὸς ὅμως ὁ κάκιστος ἀνὴρ ἄφ' οὗ ἐβγήκεν εἰς τὸ πέλαγος ἐβίασε τοὺς ναῦτας ὡς ἔμαθον καὶ τοὺς ὑποχρέωσε διὰ νὰ τὸν φέρωσιν ἕως αὐτοῦ, παρακαλῶ νὰ ἐπιμεληθῆτε διὰ νὰ πληρωθῶσιν οἱ ἀθῶοι ναῦται τὸ περιπλέον, διότι τὰ γρ. 70 εἶνε πολλὰ ὀλίγα ἕως αὐτοῦ, ἰδεάζοντας καὶ αὐτὴν του τὴν ἀταξίαν ὅπου ἀνήκει. Ἐσωθέν σᾶς περικλείω γράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλπίζω νὰ χαροποιηθῆτε, τὸ μὲν ἐν θέλετε συνοδεύσει μὲ ἰδικόν σας διὰ Ὑδραν εἰς τὸν συντάκτην τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου, ὅπως ἐκτραγωδήσῃ ὀλίγον εἰς τὴν ἐφημερίδα του τῶν ἐπιτρόπων τὰ ὀνόματα μὲ κάποια σχόλια πρὸς ἐρεθισμόν τῶν ἐπιλοίων διὰ νὰ τελειώσωμεν καὶ τὰ ἄλλα δύο. Τὸ δὲ ἄλλον νὰ ἐγχειρίσετε πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς φιλανθρωπικῆς Ἐταιρείας (1) παρακινήσαντές τους καὶ νὰ καταγραφῶσιν εἰ δυνατόν τὰ ὀνόματα τῶν συνδρομητῶν εἰς τὴν ἐφημερίδαν, ὥστε ἄφ' οὗ τὰ ἰδῶσι οἱ λοιποὶ τῶν ἐδῶ ἐλπίζω εὐκόλως νὰ συνάξω καὶ ἄλλα χρήματα· ἂν εἶχον εὐκαιρίαν κατ' εὐθείαν ἤθελα στείλει ἀμέσως τὰ συναχθέντα ἀργύρια καὶ περιμένω ἀπάντησίν των. Τὰ κοινὰ τῆς ἐπαρχίας μας πράγματα ἔλαβον γαλήνην, τὸ πᾶν εἶνε εἰς ἡσυχίαν, καὶ οἱ συμπράκτορες τοῦ μιανοῦ ἔργου μετὰ τοῦ ἀποστάτου Γ. Σπηλιοτοπούλου εὐρίσκονται τεταπεινωμένοι, καὶ χωρὶς νὰ κάμω κατ' αὐτῶν παραμικρὸν κίνημα ἐπαιδεύθησαν αὐστηρῶς μὲ μόνον τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεώς των, καὶ μένω εἰς ἀγάπην σας ΗΒΟΣ ΡΗΓΑΣ.

Ἐξ Ἄνδρου τῆ 17 Ὀκτωβρίου 1824.

40. Ἐξωθι: «Πρὸς τὴν εὐγενεστάτην ἐπιτροπὴν τῶν νησιακῶν ἐπαρχιῶν, εἰς Μύκονον».

Ἐὐγενεστάτη ἐπιτροπὴ τῶν νησιακῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ σεβαστὴ Διοίκησις διέταξε νὰ μᾶς ἀφήσητε γρόσια ὃ χιλιάδας ἐκ τοῦ ἀντιδε-

(1) Περὶ ἰδρύσεως ἐν Ναυπλίῳ τῆς Φιλανθρ. Ἐταιρείας ἴδε Φίλον τοῦ Νόμου ἀριθ. 42, 102 καὶ Σπ. Τρικούπη, αὐτόθ. β, 166 ἔ. 2. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν Τζαμαδοῦ, Μεταξᾶ καὶ γραμματέως τοῦ Ν. Σαλτέλη.

κάτου μας διὰ τὰ τοπικὰ ἔξοδα· ἀλλ' ἢ εὐγενεία σας εἶχετε ἀναχωρήσει ἐντεῦθεν ὅτε μᾶς ἦλθεν ἡ διαταγὴ, καὶ ἐπειδὴ αὐτῶν ἡ οἰκονομία νὰ γείνη ἄλλοθεν εἶνε ἀδύνατον, ὡς θέλει σᾶς γράψω καὶ ὁ εὐγενέστατος ἑπαρχός μας, διὰ τοῦτο τὸν ἐπαρακαλέσαμεν νὰ σταλθῆ εἰς τὴν εὐγενείαν σας ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς του κ. Σταμάτης Ψωμᾶς, μετ' αὐτοῦ καὶ εἰς ἐκ τῶν προκρίτων μας ὁ κ. Νικόλαος Καμπανάκης διὰ νὰ σᾶς φέρουν τὴν αὐτὴν διαταγὴν· διὰ τῆς ὁποίας τὴν ἐκπλήρωσιν παρακαλοῦμεν τὴν φιλογένειαν σας νὰ συντρέξητε ὡς φιλογενεῖς καὶ πατριῶται, καθότι ἠξεύρετε ἐκ τῆς θέσεως ἢ νῆσός μας εἰς τὰ ἔξοδα καθημερινὰ ὑπόκειται, καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι ἐπακριβῶς θέλουν σᾶς ἀναφέρει· ὅθεν καὶ μένομεν,

Ἐν Ἄνδρῳ τῆ 2) Ὀκτωβρίου 1824

Ἀδελφικοσασκαζόμενοί σας εἰ πατριῶται

(Ἐνταῦθα ἔπονται 20 ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ Ἀνδρῶν).

41. Ἐξωθι: «Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον Κύριον Θεόφιλον Καίτην παραστάτην τῆς Ἄνδρου εἰς Ναύπλιον».

Σοφολογιώτατε διδάσκαλε κύριε Θεόφιλε Καίτη. Τὸ ἀπὸ 17 τρέχοντος γράμμα σας ἔλάβομεν καὶ ἐξ αὐτοῦ χαίρομεν τὰ αἴσια τῆς υἰείας σας εὐαγγελισθέντες· παρατηροῦμεν ὅτι ἐνηργήθησαν δι' ὅσα ἐγράφομεν πρὸς τὸ Σεβαστὸν Ἐκτελ. σῶμα καὶ πρὸς τὰλλα ὑπουργεῖα. Ἐπιταῖ ὑπομονὴ διότι δὲν ἐδυνήθητε νὰ λάβετε τὴν διὰ τὰς ὃ χιλιάδας γρ. διαταγὴν, πρὸς τὸ τελωνεῖον τῆς Σύρας καὶ ἂν αὐτὸ μεταπωληθῆ καιροφυλακτεῖτε παρακαλοῦμεν ὅπου ἂν συμπέση περίστασις δεξιὰ πάλιν νὰ τὴν ζητήσετε. Εἶδὲ πρέπει ὅπως εἰμπορέσωμεν νὰ οἰκονομηθοῦμεν καὶ νὰ ληφθοῦν μόνον εἰς τὸ ἐρχόμενον ἀντιδέκατον. Ὁ ναύτης ὁ Ἄνδριος ὃν ἐπῆγεν ἕως κρανίδι ὁ σπηλιωτόπουλος ἐπίστρεψεν ἐδῶ· αὐτὸς τυχαίνει νὰ παιδευθῆ πρὸς σωφρονισμόν καὶ παράδειγμα ἄλλων· τὴν ἐφημερίδα τῶν Ἀθηναίων ἐγράψαμεν πρὸ πολλοῦ καὶ μᾶς ἔρχεται καὶ αὕτη. Τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον ἠνοιξεν μὲ ἐπίσημον παράταξιν χθές(1)· διδάσκαλον ἐβάλαμεν τὸν κύριον μενέλαον μὲ μισθὸν γρόσια πεντακόσια, συνέτρεξαν δὲ πολλοὶ σπουδαῖοι

(1) Περὶ τῶν ἐγκαινίων τοῦ ἐν Ἄνδρῳ Σχολεῖου ἴδε Φίλον τοῦ Νόμου ἀρ. θ. 86.

καὶ ἤδη ἐλπίζομεν ἐντὸς ὀλίγου γὰ εἶναι ἔτοιμοι διδάσκαλοι οὐκ ὀλίγοι, διὰ τὰ ἄλλα ἢ ὕλη προετοιμάζεται καὶ κατὰ τὸν μάρτιον πρέπει γὰ οἰκοδομηθῶν. Περιμένομεν νεώτερά σας, διὰ γὰ ἴδωμεν τὴν κατά-  
 παυσιν καὶ τῶν πολιτικῶν ταραχῶν καὶ τῆς ὀλεθρίας ἀσθενείας, καὶ μὴν λείπετε συχνὰ γὰ μᾶς γράφετε, τοῦλάχιστον διὰ γὰ μὴν τᾶκοῦμεν παρ' ἄλλων διαφορετικά. Τὸν γρηγόριον διδάσκαλον ἐξοικονομήσαμεν μύλις κατ' αὐτὰς καὶ ἀποπληρώσαμεν ἐν τοσοῦτῳ τὰ τῆς ἐπαρχίας ἐδῶ τρέχουσι κάλλιστα ὡς οὐδέποτε καὶ ἡσυχία εἰς ὅλην τὴν νῆσον· σὰς ξαναενθυμίζομεν διὰ γὰ ἐνεργήσετε ὅσον τάχιστα ὃ δυνατὸν διὰ τὴν χλιαρχίαν τοῦ καπετάνου Μιχάλη φακῆ καὶ τοῦ υἱοῦ του Γιαννοῦλη διότι κάποσον θέλει μᾶς χρησιμεύσῃ διὰ γὰ φέρωμεν εἰς φιλοτιμίαν μερικοῦς· τοῦτο εἶναι εὐκολοκατόρθωτον ὡς μοῦ φαίνεται, καὶ ὅταν τὰ σεβαστὰ μέλλη ἀναλάβουν ἐνεργήσατέ το' μεγάλως μᾶς λυπεῖ διὰ τὸ ὅτι ἡ βρωμερὰ νόσος ἀκόμη δὲν ἐξαλείφθη, κάποσους καλοὺς πατριώτας μᾶς ἤρασε ἐφέτος καὶ ἄς ἔχη δόξαν ὃ ὕψιστος.

Ἄνδρῳ τῆ 5 Δεκεμβρίου 1824

ὁ εἰλικρινῆς φίλος  
 ΗΒΟΣ ΡΗΓΑΣ

Ἐγχειρίσατε καὶ τὴν ἔσωθεν τοῦ κυρίου χρυσογέλου' ἰδιαιτέρως σὰς προσκυνῶ ὁμοίως καὶ τὸν κύριόν μοι Σωφρόνιον.

Τῆ 21 Δεβρίου. Χθὲς ἐπέστρεψα ἀπὸ ἀρνὰ καὶ ἠῦρα μίαν διαταγὴν ἐνταῦθα παρὰ τοῦ ἐξόχου ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν ὅπου κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σ. ἐκτελ. ὑπ' ἀριθ. 889 ἐξέδοσαν, διαλαμβάνουσα ὅτι ὁ Γιαννούλης καὶ οἱ λοιποὶ ἀμολοχίται ὑπέφεραν καὶ ὑποφέρουν εἰς ἀμόλοχον· κακομεταχειρίσθη τοὺς ἐκεῖ μεταβάντας ἐκ Καρύστου χριστιανούς τὸ ὅποιον εἶναι διαβολή· ἐπειδὴ ὁ μὲν Γιαννούλης καὶ οἱ λοιποὶ ἀμολοχίται ὑπέφεραν καὶ ὑποφέρουν ἀπὸ τὰς καταχρήσεις αὐτῶν καὶ κακοηθείας ἀπειρας ζημίας, εἰς τοὺς καρπούς τῶν χωραφίων των καὶ εἰς τὰ ζῶα των· μ' ὅλον ὅτι τοὺς ὑπεδέχθησαν μὲ καθε φιλοφροσύνην ἀλλ' εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἐξ ἴσου κακοηθέστατοι καὶ ὁ Γιαννούλης ὡς ἐπίτροπος ἐκεῖ ἐμπλέχθη μὲ μπελᾶ διὰ τὰς αὐτὰς ἀταξίας των καὶ διὰ τοὺς ἀναμεταξύ των καυγάδες ὡς εἰς κατὰ τοῦ ἄλλου φερόμενοι ὡς ἄγριοι λύκοι· ὥστε ὅταν εἴμουν εἰς ἀμόλοχον ἐβιάστηκα γὰ διώξω

ἰκεῖθεν καὶ μερικοὺς καὶ οἱ πρωτοστάται ἦταν τὰ λεγόμενα τοῦ παπᾶ κωνσταντῆ τὰ παιδιά, οἱ ὅποιοι ἂν εἶναι αὐτοὶ τυχένοι γὰ παιδεύθωιν ὡς κάριστοι, διότι καὶ ἐγὼ μὲ ἀναφορὰν τῶν συμπατριωτῶν των τὰς ἐξόρισα· οὕτω παρακαλοῦμεν γὰ ἐξετάσετε καὶ γὰ ἀναφέρετε καὶ πρὸς τὸ Σεβ. Ἐκτ. καὶ πρὸς τὸ ἐξοχὸν ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν διὰ γὰ πληροφορηθῶσι τὴν ἀλήθειαν,

ἄνευ ἐτέμου μένω ὃ αὐτὸς  
 ΗΒΟΣ ΡΗΓΑΣ

42. Ἀκέφαλος ἐπιστολὴ πρὸς Θεόφιλον Καίτην ἐξ Ἄνδρου ἀπευθυνομένη, πιθανώτατα ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου τῆς Ἄνδρου Ἡβου Ρήγα.

Ἐγραψα πρὸς τὸν φίλον του εἰς Σύρα ὅτι σύντροφος δὲν θέλει γὰ γείνη ἀλλ' οὔτε κέρδη ἐπιθυμεῖ τοιαῦτα ἀπὸ τὴν μεταπραγμάτευσιν τῶν ἐθνικῶν τῆς πατρίδος του δικαιωμάτων καὶ ὅτι γὰ παύση καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συντρόφοι του ἀπὸ τὸ γὰ ζητῶσι ἐν παρόμοιον· εἰς τὴν Ἄνδρον εἶναι ἀδύνατον γὰ γείνη, διότι αὐτοὶ ποτὲ δὲν ἀπέφυγον ἀπ' ἐκεῖνο ὅπου ἡ Σεβαστὴ διοίκησις τοὺς ἐπρόσταξε καὶ εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι πλέον τιμίως καὶ εἰλικρινῶς ἐπλήρωσεν πάντοτε ἀπὸ κάθε ἄλλην Νῆσον. Ἐσωθεν εὕρισκατε καὶ ἐν γράμμα τῶν συμπατριωτῶν σας· τὰ πρὸς τὸν πρόεδρον καὶ Κωλλέτην γράμματά μου ἂν εἶναι ἀνάγκη τὰ ἐγχειρίζετε, τούναντιον τὰ βαστάτε. Τὰ γρόσια 5000 ὅπου ἡ Σεβαστὴ διοίκησις ἐχάρισε εἰς τὴν νῆσον ἐφέτως ἐπειδὴ καὶ δὲν τὰ ἐλάβαμεν ἕως τώρα μὴν ἔχοντας τὸν τρόπον ἀπὸ κανὲν μέρος, μοὶ φαίνεται ὅτι εἶναι καλὸν γὰ ἐνεργήσητε δευτέραν προσταγὴν διὰ γὰ τὰ λάβωμεν ἀπὸ τὸ ἐρχόμενον ἀντιδέκατον· ἴσως μᾶς χάριση καὶ διὰ ἐφέτος ἄλλα τόσα ὅπου γὰ θεμελιώσωμεν σχολεῖον καλὸν εἰς τὴν Ἄνδρον μὲ τὴν ποσότητα αὐτῆν. Ἐχετε ὅμως καιρὸν μοῦ φαίνεται ἀκόμη γὰ τὸ ὀργανίσητε ἐπειδὴ καὶ θὰ περάση πολὺ διάστημα ἐν ὅσῳ γὰ γείνη ἀρχὴ τῆς συνάξεως τῶν χρημάτων.

Τῆ 17 Ἰανουαρίου 1825

μένω ὃ αὐτὸς

Τὰ γράμματά σας εἰς τὸ ἐξῆς γὰ μᾶς τὰ ἐξαποπέλλετε μέσον τοῦ

αὐταδέλφου σας Δημητρίου εἰς Σύρα, ἐπειδὴ καὶ μὲ τὸν νέον ἑπαρχον<sup>(1)</sup> δὲν ἔχομεν γνωριμίαν. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ψαριανοὺς ἄρχισαν νὰ σκαρώνουν ἔδω μύστικα καὶ σκαμπαβίας, ὁ τόπος ὅλος ἐσηκώθη νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἐπειδὴ καὶ τοὺς φθείρουν τὰ κάρπιμα δένδρα, ὡσὰν σκιάμενα, ἐλαίας καὶ ἄλλα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ζῶσι· ὁ τόπος ξυλικὴν δὲν ἔχει, ὅθεν οἱ μαστῶροι μὴν εὐρίσκοντες συμφωνοῦν μὲ τοὺς μπερμπάντιδες καὶ κακοποιοῦν, ὅπου δὲν ἔχουν ἔδικά των ἀλλὰ πηγαίνουν εἰς τὰ ὑποστατικά τῶν ἄλλων καὶ κόπτουν διὰ νυχτὸς καὶ οὕτω γίνεται μεγάλη ἀδικία καὶ κακὸν εἰς τὸν τόπον· αὐτὸ ἐγὼ τὸ ἐμπόδισα μὲ δραστηριότητα, εἶναι ὅμως καλὸν νὰ ἐνεργήσητε καὶ προσταγὴν ἀπὸ τὴν Διοίκησιν. Ἐγχειρίσατε καὶ τὸ ἔσωθεν εἰς τοὺς παραστάτας τῶν Ψαρῶν, λέγοντάς τους τὰ αἴτια ὅπου ὁ τόπος ἐμποδίζει· εἰς τὸν ἰδικόν τους ὅμως καπετάνιον Γεώργην ἐδόθη πλέον ἢ ἄδεια ἀπὸ τὸν λαὸν νὰ σκαρώσῃ τὴν σκαμπαβίαν του, εἰς ἄλλον ὅμως ὄχι. Τὸ μόνον καλὸν ὅπου διὰ τὴν Ἄνδρον εἶναι δυνατόν νὰ ὀργανίσῃτε εἶναι διὰ νὰ ἀποφασίσῃ ἢ Διοίκησις ἀπ' αὐτοῦ τὴν ποσότητα τοῦ ἀντιδεκάτου ἢ 50 ἢ γρ. 60 χιλιάδες χωρὶς νὰ ἔλθῃ ἐπιτροπή, ἀλλὰ μία προσταγὴ εἰς τοὺς κατοίκους καὶ εἰς τὸ ἑπαρχεῖον, νὰ τὰ συνάξῃ καὶ νὰ τὰ στείλῃ ἐν καιρῷ πρὸς τὴν Σεβ. Διοίκησιν· ὅταν ὅμως καταντήσῃ νὰ ἔλθουν Χῖοι καὶ Ὑδραῖοι νὰ συνάξουν, ἀλοίμονον, ἔχει ἢ Διοίκησις νὰ περιμελῆ κακὰ τῆς Ἄνδρου ἀποτελέσματα καὶ εἶναι ἁμαρτία νὰ φθαρῇ ἐτοῦτος ὁ κάλλιστος ἑλληνικὸς λαός, καὶ τούτων ὅλων τὴν φροντίδα σὰς τὴν ἀφιερώνει ἢ πατρίς ἐπάνω σας ὅπως ἐνεργήσατε τὸ καλλίτερον. Ἐδὼ πρὶν τὸν Ἰούλιον μῆνα εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ συναχθῇ παρᾶς, ὡς ἠξέυρετε, οἱ Χῖοι ὅμως διὰ τὸ ἐμπόριον τοῦ μεταξίου σκοπεύουν ἴσως μεγάλα πράγματα εἰς ἴδιον τους ὄφελος καὶ ὄχι τῆς Σεβ. Διοικήσεως, κακὸν ὅμως καὶ ὀλέθριον διὰ τὴν Ἄνδρον. Ἐγχειρίσατε καὶ τὸ πρὸς τὴν φιλανθρωπικὴν ἑταιρείαν γράμμα μου· σήμερον ἔμβασα κατὰ τὸν διορισμόν της πρὸς τὴν ἐν Σύρα ἐπιτροπὴν ὅσα ἐμπόρεσα νὰ συνάξω ὡς εἰς τὸ γράμμα των βλέπετε καὶ ὡς φροντίσῃ νὰ τὰ λάβῃ, ἀκολούθως ἐλπίζω καὶ ἄλλα.

Τῆ 22 Ἰανουαρίου 1823

ὁ αὐτός

Ἰσπερ. Τὸν θεῖον σας Κύριον Σωφρόνιον προσκυνῶ.

(1) Νοεῖται τῆς ἐπαρχίας Σύρας καὶ Μυκόνου.

43. Ἐξωθὶ ἢ ἐπιγραφή: «Τῷ σοφολογιωτάτῳ διδασκάλῳ κυρίῳ Θεοφίλῳ Καίρῳ παραστάτῃ τῆς νήσου Ἄνδρου εἰς Ναύπλιοι».

Σοφολογιώτατε διδάσκαλε κύριε Θεόφιλε, ἐλάβομεν ὅλα τὰ γράμματά σας ὅσα ἕως τώρα μᾶς ἐστειλάτε. Πόσῃν χαρὰν, πόσῃν ὀφείλειαν μᾶς ἐπροξένησαν διὰ τὰς ἰπωφελεῖς εἰς ἡμᾶς συμβουλὰς σας ἀδυνατοῦμεν νὰ παραστήσωμεν· τόσον μόνον σὰς λέγομεν ὅτι αἱ εἰς ἡμᾶς συνεταὶ παραινέσεις σας ἐνέσπειραν εἰς τὰς ψυχὰς μας τὴν ἀγάπην τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φιλοκαλίας καὶ εἴμεθα διὰ πάντα εὐγνώμονες καὶ δι' ὅσα μᾶς ὀδηγεῖτε καὶ δι' ὅσῃν προστασίαν καθ' ἐκάστην ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὡς ἐνθερμος αὐτῆς ζηλωτῆς δεικνύετε, βλέποντες δὲ καὶ τὰς πρακτικὰς ἀρετὰς σας καὶ καυχώμεθα καὶ εὐχόμεθα ὑπὲρ τῆς ἐναρέτου σοφολογιότητός σας. Ἡ πατρίς μας κάλλιστα διάγει μὲ τὸ νὰ ἠξιώθημεν εἰς τὴν ὑπερτάτην καὶ θεοστήρικτον διοίκησιν μας ἑπαρχον διοικητὴν μας Ἄνδρου ἐνάρετον, προθυμότατον εἰς ὅσα ἀφορῶσι πρὸς εὐταξίαν καὶ εὐδαιμονίαν μας. Ἀλληλοδιδασκικὸν σχολεῖον ἐπεμελήθη νὰ μᾶς συστήσῃ, ὅλα τ' ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἐπίδοσιν τῶν παιδῶν μας ἐξ ἰδίων κατέβαλεν. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἑλληνικὸν μας σχολεῖον πῶς νὰ ἀνακαινίσῃ καὶ πῶς νὰ τὸ πλουτίσῃ μὲ βιβλιοθήκην μεγάλως ἀγωνίζεται. Βλέπει ἀλίμενον τὴν πατρίδα μας καὶ καιρίως λυπεῖται παρατηρῶν καὶ κατὰ τοῦτο τρόπον τινὰ νὰ εὕρῃ. Ὡς ὁ φιλόστοργος πατὴρ εἰς τὰ ἴδια τέκνα οὕτω καὶ ὁ καλοκάγαθος ἑπαρχός μας εἰς τὴν πατρίδα μας φέρεται. Ἐκ τούτων ὅλων ὡς σοφὸς ἀνὴρ καταλαμβάνετε ὅτι καὶ εἴμεθα ὅλοι κοινῶς κατὰ πάντα εὐχάριστοι εἰς τὸν ἑπαρχόν μας κύριον Ἡβὸν Ρήγαν καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦμεν νὰ μᾶς χάρισῃ καὶ πάλιν ἢ Σεβαστῇ Διοίκησιν μας τὸν τοιοῦτον ἑπαρχον. Καὶ τούτου τοῦ καλοῦ διὰ νὰ ἀξιωθῶμεν παρακαλοῦμεν τὴν ἡμετέραν φιλοπάτριδα Σοφολογιότητα καὶ εἴμεθα εὐέλπιδες καὶ κατὰ τοῦτο μὲ τὸ νὰ ἀγαπᾶτε καὶ μὲ τὸ νὰ ἀκούετε τὴν φωνὴν πατρίδος σας. Μὴ παύετε ποτὲ ἀπὸ τοῦ νὰ ὀφελῆτε τὴν πατρίδα σας παρακινουῦντες καὶ προϊστάμενοι. Δὲν εἶνε θαυμαστὸν ἂν μεταξὺ τῶν εἰρηνευόντων καὶ εὐτακτούντων εὐρεθῶσι ποτὲ ταραχοποιοὶ καὶ ἀτακτοὶ τινες οἵτινες μὴν ὑποφέροντες νὰ βλέπωσι τὴν κοινὴν ἡσυχίαν μας ἠθέλον μᾶς καταταράττει ἢ διὰ φατριῶν ἢ δι' ἀναφορῶν πρὸς τὴν Σ. διοίκησιν μας, αἵτινες

ἀναφοραὶ ἂν ποτε ἐμφανισθῶσιν ἢ εἰς τὴν Σ. διοίκησιν μας ἢ εἰς τὴν ὑμετέραν φιλήσυχον Σοφολογιότητα καὶ δὲν εἶνε ὑπογεγραμμένοι ἀπὸ τοὺς δημογέροντας τῆς νήσου μας καὶ ἀπὸ τὸ ἐπαρχεῖον ἐπισφραγισμένοι παρακαλοῦμεν γὰρ τὰς ἀκυρόντες ὡς ταραχοποιούς καὶ ἐναντίας εἰς τὴν κοινὴν γνώμην τῆς πατρίδος μας. Καὶ τοιαῦτα πράγματα ὅσον δύνασθε ἐμποδίζετε ὡς ἀνατρέποντα τὴν κοινὴν μας εὐταξίαν. Σᾶς ἀσπαζόμεθα ἀπὸ μέσης ψυχῆς ἅπαντες.

Ἐν Ἐπιτομῇ 28 Ἰανουαρίου 1825

(Ἐνταῦθα ἐπονται ἰδιοχείρως αἱ ὑπογραφαὶ πολλῶν Ἀνδρῶν, ἐν τέλει δὲ : ὁ Ἄνδρου καὶ Σύρας Διονύσιος).

44. Ἐξωθι : «Τῷ σοφολογιωτάτῳ Διδασκάλῳ κυρίῳ Θεοφίλῳ Καίρῳ, παραστάτῃ τῆς νήσου Ἄνδρου. Εἰς Ναύπλιον.»

Σοφολογιώτατε Διδάσκαλε κύριε Θεόφιλε !

Κατὰ τὴν ὁποῖαν μᾶς ἐδώκατε περὶ τῆς δημοπρασίας ὅλων τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν εἰς τὸ προλαβόν γραμμα σὺς ὁδηγίαν ἐκλέξαμεν γενομένης κοινῆς συνελεύσεως ὅλης τῆς νήσου μας, πληρεξουσίου τοὺς κυρίους Νικόλαον Ἰωάννου Καμπανάκη καὶ Φιλόθεον Λεονάρδου Καμπάνη, ὡς εἰδήμονας εἰς τὰ τοπικὰ ἔθιμα, οἵτινες θέλουσι παρῆρσιαισθῆ εἰς τὴν Σ. Διοίκησιν ἔχοντες παρ' ἡμῶν ἐνυπόγραφον πληρεξουσιότητα καὶ θέλουσι πασχίσει ὅσον τὸ δυνατόν, διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος τῆς πατρίδος μας εἰς τὴν δημοπρασίαν ταύτην. Οὐ μικρὸν δὲ συμφέρον μας ἐκρίναμεν καὶ τὸ γὰρ γράψωμεν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης πρὸς τὴν ὑμετέραν σοφολογιότητα, ὡς εὐνοῦστατον παραστάτην τῆς Πατρίδος μας. Πολλὰ πληροφορημένοι εἰσθε εἰς πόσῃ δυστυχίαν εὐρίσκεται ἡ Πατρίς μας διὰ τὴν ὁποῖαν καὶ μόνην μὲ πολλοτάτας δυσκολίας κατ' ἔτος δύναται νὰ συνάξῃ ἀπὸ τὸν πτωχὸν λαὸν τῆς τὸ διοριζόμενον ἀντιδέκατον ἂν καὶ κηρύττεται ὡς πλουσία παρὰ τῶν μὴ εἰδότεων τὴν ἀληθῆ αὐτῆς κατάστασιν. Καὶ ἀφοῦ δυστυχεῖ ἀδυνατοῦσα εἰς τὸ παρελθὸν ἀντιδέκατον, κρίνατε ἤδη, ὡς σοφὸς τίνας δυνάμεις θέλει ἔχει εἰς ἀνώτερον μέλλον ἀντιδέκατον. Μέγα χρέος ἔχομεν νὰ συνεργῶμεν εἰς βοήθειαν τῆς ὑπερτάτης ἡμῶν Διοικήσεως, διὰ τὰ πρὸς τοὺς καθημερινούς πολέμους ὑπέρογκα ἔξοδα. Ἀλλὰ πό-

σον ; ὅσον δυνάμεθα βέβαιά· διότι τοῦτο καὶ εἰς Θεὸν εἶναι φίλον. Πέρουσι μόλις ἐδυνήθημεν νὰ συνάξωμεν τὸ διορισθὲν ἀντιδέκατον. Ὅθεν ἂν μᾶς χαρισθῆ μέρος, μεγάλην φιλανθρωπίαν θέλει εἰς ἡμᾶς δείξει ἡ φιλόπτωχος Διοίκησίς μας. Ἄλλ' ἂν αἱ περιστάσεις τοιοῦτον τι δὲν μᾶς συγχωρῶσι, παρακαλοῦμεν νὰ μένωμεν καὶ εἰς τὴν περυσινὴν ποσότητα. Ἄλλ' ἂν οὔτε τοῦτο δὲν ἦναι δυνατόν εἰς ἡμᾶς, τότε ὑπὲρ τὴν δύναμιν προσταττόμεθα καὶ τί ποιητέον ἀμηχανοῦμεν. Καὶ τὸ ἔλεος τῆς Διοικήσεως καλῶς οἶδαμεν, καὶ εἰς τὸν σὸν πατριωτισμὸν καυχώμεθα. Παρακαλοῦμεν λοιπὸν ἐπιμόνω παρακλήση, ὅσον δύνασθε, καὶ κατὰ τοῦτο νὰ δείξητε τὴν εἰς τὴν δυστυχῆ Πατρίδα ἐποφειλομένην προστασίαν σας. Ἐλπίζομεν, ὅτι διὰ τῆς ὑμετέρας φιλοπατρῖδος σοφολογιότητος θέλει διορισθῆ εἰς ἡμᾶς ἢ κατωτέρα, ἢ ἴση μὲ τὴν περυσινὴν ποσότης ἀντιδεκάτου. Ἄλλ' ἂν ἦναι ἀδύνατον, τὸ νὰ προστεθῆ ἔτι μικρὰ ποσότης : δηλαδή ἕως δέκα χιλιάδες, ἢ καὶτι δυσοικονόμητον μὲν, ἀλλ' ὑποφερτόν, ὅταν ἀποφασίσωμεν νὰ πεινάσωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν τοιαύτην μας ἀνάγκην καὶ πάλιν θέλη φανῆ ἢ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη σας. Ταύτην τὴν γνώμην μας ἐδώκαμεν καὶ εἰς τοὺς στελλομένους πληρεξουσίου, τοὺς ὁποίους θέλετε ὁδηγήσει, καὶ μὲ τοὺς ὁποίους θέλετε συνεργήσει ὑπὲρ τῆς Πατρίδος. Καὶ ἀφοῦ διορισθῆ τὸ ἀντιδέκατον στέλλετε διαταγὴν ἀπὸ μέρους τῆς Διοικήσεως πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν ἐπαρχον, καὶ συνάξομεν, ὅσον δυνάμεθα ταχύτερον, τὸ ἀντιδέκατον διότι κατὰ τὸ παρόν, ὡς ἠξεύρετε, δὲν δυνάμεθα οὐδ' ὀβολὸν νὰ συνάξωμεν, καὶ μάλιστα χωρὶς διαταγῆς. Περὶ τῶν τοπικῶν ἐξόδων πρὸ πάντων φροντίσατε τόσον περὶ τῶν περυσινῶν, ὅσον καὶ περὶ τῶν ἐφεινῶν. Προλαβόντως σᾶς ἐπέμψαμεν ἕν γραμμα, εἰς τὸ ὁποῖον σᾶς ἀναφέρομεν διὰ νὰ μᾶς χαρισθῆ καὶ πάλιν παρὰ τῆς Σ. Διοικήσεως ὁ καλοκάγαθος ἡμῶν ἐπαρχος κύριος Ἡβος ῥήγας καὶ ἕως τώρα ἀπάντησιν τοῦ γραμματός μας δὲν ἐλάβομεν διὰ τοῦτο σᾶς στέλλομεν τὸ ἀντίγραφον. Παρακαλοῦμεν λοιπὸν καὶ αὐθις νὰ εἰσακουσθῆ αὐτὴ ἢ παράκλησίς μας. Σᾶς ἀσπαζόμεθα ἅπαντες ὀλοψύχως.

Ἐν Ἐπιτομῇ 19 Φεβρουαρίου 1825.

Οἱ Συμπατριῶταί σις Ἄνδρῶν

(Ἐπονται 35 ὑπογραφαί).

45. "Εξωθι : «Τῷ Σοφολογιωτάτῳ διδασκάλῳ κῶ Θεοφίλῳ Καίρῳ τῷ παραστάτῃ τῆς "Ανδρου. Εἰς Ναύπλοιον».

Σοφολογιώτατε κύριε Θεόφιλε, μὲ τὸν ἀνεψιόν μου Πέτρον σᾶς ἔγραψα καὶ προλαβόντως ἀκόμη, μὲ τ' αὐτὰ γράμματα σᾶς ἔλεγον πολλὰ τῆς καταστάσεως τῆς ἐπαρχίας ταύτης διὰ νὰ προσπαθήσετε νὰ ἐνεργηθοῦν ἀπὸ μέρος τῆς διοικήσεως ὅσα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν τῆς νήσου· ἤδη σᾶς λέγω ὅτι μόλις ἐδυνήθημεν ἐξ αἰτίας τῶν βαρυχειμίωνων νὰ τοὺς περιμαζεύσωμεν προχθὲς καὶ συνελθόντες ἐψήφησαν πληρεξουσίου ἀπεσταλμένους διὰ τὴν δημοπρα[πρα]σίαν τῶν προσόντων τὸν κύριον Νικόλαον Καμπανάκη καὶ Φιλόθεον Καμπάνη : ἔχοντες καὶ τὴν σοφολογιότητά σου νὰ συνεπιστατήσης αὐτοῖς κατὰ πάντα, τὸ ὅποιον καὶ νὰ μὴν ἐγράφετο, τίς ἀμφιβάλλει ὅτι διὰ τὸ δίκαιον καὶ διὰ τὴν πατρίδα σου, αὐθόρμητος δὲν ἦθελες συντρέξει νὰ περαιωθῇ ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὅποιον στέλλωνται.

Ἐλπίζομεν ἢ σεβαστῇ Διοίκησις εἴτε ἐπὶ δημοπρασίας εἴτε εἰς ἀντιδέκατον πάλιν νὰ εὐχαριστηθῇ διὰ νὰ μείνη εἰς τὸν τόπον ἀφ' οὗ παραστήσετε τὴν ἐπὶ τοῦτου ἀνάγκην τὸ δίκαιον καὶ τὸ συμφέρον· διὸ μὲ ὅποιον τρόπον ἤθελε μείνη εἰς τὸν τόπον ἀναγκαίως κρίνω διὰ χρέος μου νὰ σημειώσω τὰκόλουθα. Καθὼς καὶ ἡ σοφολογιότης σου ἠξεύρεις τὴν ἀνέχειαν τοῦ τόπου γενικῶς δὲν ἔμπορεῖ ἄλλως νὰ γενῆ εἰμὴ ἀπὸ αὐτοῦ νὰ εὐγῆ σφοδρὰ ἐπιταγὴ διὰ τὰ χρήματα καὶ ἡ ἐπιστάσια τῆς συνάξεως νὰ σταλθῇ εἰς τὸν ἐπαρχον ὅπου οὕτως ἔξοικονομοῦνται αἱ ἀπειραι ἐνδεχομέναι καταχρήσεις αἵτινες γενηθῆσάμεναι θέλουν φέρει ζημίαν, κατηγορίαν, καὶ ἀνυποληψίαν διὰ τὸν τόπον παρὰ τῇ σεβαστῇ διοίκησει· περὶ τοῦ τελωνείου, σχολείων μοναστηρίων καὶ ἐξόδων ἐδόσαμεν τινὰ σημείωσιν τοῦ κυρίου Ν. Καμπανάκη διὰ νὰ ἐνεργήσετε τὰ ἀνάγκαια εἰς σύστασιν τούτων· πολλὰ ἠθέλαμεν σᾶς γράψαι περὶ διοργανημοῦ τοῦ τόπου ἐδῶ καὶ διὰ ἡμᾶς νὰ ἀναφέρετε ἐν τῇ Σ. Διοίκησει· ἀλλὰ καθὼς σᾶς προείπαμεν τὰ ἀτοπήματα τῶν ἐθίμων τούτων τῶν ὅσων μεταχειρίζονται ἐδῶ ὡς νόμους, εἶναι ὅσον ἄδικα, τόσον καὶ πολυποίκιλα, διὰ τοῦτο καὶ ἔχομεν ἀπόφασιν μετ' ὀλίγας ἡμέρας νὰ καταβῆ αὐτοῦ ὁ σταμάτης : διὰ νὰ συνομιλήσετε περὶ αὐτῶν καὶ νὰ ἐνεργήσετε τὴν ἐνδεχομένην διόρθωσιν καὶ εἴτε νὰ

ἀναλάβετε τὰ τῆς ὑγείας σας διὰ νὰ σᾶς εὐρῆ αὐτοῦ ἦτοι νὰ μὴν βιασθῆτε ἀπὸ τὸ ζαῖφλήκι σας νὰ ἀναχωρήσετε.

Ἴδοῦ σᾶς σημειοῦμεν καὶ τὰ ὅσα ὡς εἶπομεν ὅτι ἠθέλαμεν δώσει τῷ κυρίῳ Καμπάνῃ εἰς σημείωσιν διὰ τὰ σχολεῖα.

Ἐφέτος ἐπλήρωσαν δι' ἀντιδέκατον καὶ βοήθιαν γρόσια 4500· γρόσια 2000 ἢ πανάχραντος· 2100 ἢ ἀγία καὶ 400 ὁ ἅγιος Νικόλαος. Αὐτὰ ἡ Σ. διοίκησις διατάττουσα νὰ δίδονται εἰς τὰ σχολεῖα τῆς "Ανδρου θέλουν βαστάξει καὶ αὐτῆν, ἐνῶ ἂν ἀρεθῶσι ἄλλως πως θέλουν κολοβωθῆ καὶ νὰ κατανήσουν εἰς τίποτα· τοῦτο ἀφ' οὗ διαταχθῆ ἐπομένως γίνεται ὁ ὀργανησμός καὶ διορίζονται οἱ ἐπίτροποι οἱ ὅποιοι ἀμέσως νὰ διατάττωνται παρὰ τῆς σεβαστῆς διοικήσεως καὶ πρὸς αὐτὴν νὰ δίδουν λόγον τῶν πράξεων τους. Τὰ μοναστήρια εὐχαριστοῦνται νὰ δίδουν τὴν αὐτὴν ποσότητα διότι βλέπουν προφανῶς ὅτι δίδουν τὰς ἐλλεημοσύνας τῶν χριστιανῶν διὰ νὰ γίνουν τὰ παιδιὰ των καλοὶ πατριῶται καὶ ἐνάρετοι χριστιανοί. Τὸ τοῦ κάστρου σχολεῖον ἔχει ἀνάγκην ἐφέτος, ἂν εὐοδοῦνται τὰ τῆς διοικήσεως καὶ τὰ ἄρματα μας θριαμβεύουν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ : ἕως γρόσια 4 χιλ. διὰ νὰ οἰκονομηθῇ σάλλα ἐκ νέου διὰ τὴν ἑλληνικὴν παράδωσιν καὶ ἐπισκευὴν νὰ γενῆ ἐν εἶδος σάλτις λυκείου διὰ νὰ ἔμποροῦν εὐκόλα καὶ [μὲ] οἰκονομίαν 40 ἕως 50 μαθηταὶ νὰ ζοῦν μέσα : καθὼς στέλλωνται ἀπὸ τὰ χωρία νὰ σπουδάσουν καὶ πολλὰ ἀναχωροῦν μὴν εὐρίσκοντας τόπον οἰκήματος : σχεδὸν τὰ ἦμυσι ἢ γρόσια 2000 χιλ. χρειάζονται καὶ διὰ τὸ ἄνω κάστρον : καὶ ἂν σταθοῦμεν ἐδῶ θὰ τὰ ἀρχήσωμεν, ἀφ' οὗ ὅμως οἰκονομήσετε τὴν ἄνωθεν ποσότητα· τὰ λοιπὰ ἀκούσετε παρὰ τοῦ κυρίου Νικ. Καμπανάκη.

Ἐν τοσοῦτοι σᾶς ἀσταξόμεθα ὁ Ἐπαρχος  
ΗΒΟΣ ΡΗΓΑΣ

"Ανδρῳ τῇ 20 φεβρουαρίου

καγὼ ἰδιαιτέρως σᾶς προσκυνῶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ θείου σας καὶ εἶθε καλῶς εὐρῶ αὐτοῦ.

ΣΤ. ΨΩΜΑΣ

("Εξωθι εὐρηται σημείωμα ἄλλη χειρὶ) :

διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν σχολίων, γράφει ὁ ἐπαρχος ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν

κύριον Ἄλ. Μαυροκορδάτον, ὅτι θέλεται τοῦ ὁμιλήσει ἡ σοφολογιότης σας.

46. Περίοδος Γ' ἀρ. 478. Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος τὸ Βουλευτικὸν σῶμα πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον Βουλευτὴν κύριον Θεόφιλον Καίτην.

Σᾶς δίδεται ἔγγραφος ἡ ἄδεια κατὰ τὴν αἰτησίην σας, νὰ ἀπέλθῃτε εἰς τὰ ἴδια πρὸς ἀνάρρωσιν σας μὲ προθεσμίαν τριῶν μηνῶν καὶ ἀφ' οὗ τελειώσῃ ἡ προθεσμία χρεωστεῖτε νὰ ἐπιστρέψῃτε εἰς τὰ καθήκοντά σας.

Τῆ 10 Μαρτίου 1825 ἐν Ναυπλίῳ

ὁ Πρόεδρος

ΠΑΝΟΥΤΣΟΣ ΝΟΤΑΡΑΣ

ὁ Β. Γραμματεὺς

ΑΝΔΡΕΙΑΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

47. Περίοδος Γ' ἀρ. 578 Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος, Τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Θρησκείας πρὸς τοὺς πανιερωτάτους ἀγίους ἀρχιερεῖς τοὺς τε Κανονικοὺς καὶ Τοποτηρητάς τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους.

Ἐπειδὴ πολλαὶ καταχρήσεις ἐκκλησιαστικαὶ καὶ παρανομίαι ἐπεπόλασαν εἰς τὰς νήσους ταύτας, τόσον ἀπὸ τοὺς καλογήρους ὅσον ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς καὶ λαϊκοὺς, καθὼς ἐκ πολλῶν ἀναφορῶν ἐπληροφορήθη ἡ Σ. Διοίκησις, διὰ νὰ μὴ προχωρῇ ἡ ἀταξία αὕτη καὶ βλασημεῖται δι' ἡμᾶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ κατανήσῃ τὸ χριστιανικὸν εἰς παντελῆ ἀσέβειαν καὶ ἀπόλειαν, ἐκλέξασα τὸν Σεβασμιότατον ἅγιον ἀρχιμανδρίτην Κύριον Σωφρόνιον Καμπανάκη, ἄνδρα Σεβασμιον, καὶ δεδοκιμασμένον εἰς τὴν σύνεσιν καὶ σεμνότητα τῶν ἡθῶν του ἐξέδωκε διαταγὴν, ὑπ' ἀριθ. 3684 φεβρ. 28 ἵνα περιέλθῃ ἑξαρχικῶς τὰς νήσους ταύτας καὶ ἐπιστατήσῃ εἰς τὴν διόρθωσιν ὅλων αὐτῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀταξιῶν καὶ παρανομιῶν, καθὼς κεφαλαιωδῶς ἐν ἰδιαιτέρῳ ἐπισήμῳ διατάττεται. Διατάττεσθε λοιπὸν ἡ πανιερότης σας, ἵνα ὑποδεξάμενοι τὴν αὐτοῦ Σεβασμιότητα μετὰ τῆς ἀνηκούσης τιμῆς καὶ ἀγάπης περιθάλητε καὶ συμπράξῃτε αὐτῷ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ὅσων διετάχθη, τὸ ὁποῖον καὶ ἐλπίζεται ὅτι θέλει ἀποδεχθῆ ἡ προθύμως παρὰ τῆς πανιερότητός σας, διὰ τὸ ὀφειλόμενον Σε-

βας καὶ τὴν εὐπείθειαν εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Σ. Διοικήσεως· εἴητε ὑγιαίνοντες ἐν κυρίῳ τῇ 4 Μαρτίου 1825 ἐν Ναυπλίῳ. Εἰς ἀπουσίαν τοῦ ὑπουργοῦ τῆς θρησκείας ὁ γεν. γραμματεὺς. Ὅτι ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ.

Ἐν Ἄνδρῳ τῇ 15 Μαρτίου 1825

ὁ ἑξαρχος

ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΚΑΜΠΑΝΑΚΗΣ

48. Ἐξωθεν οὐδεμία ἐπιγραφή.

Περιπόθητε Δημήτριε, διὰ τὰς κατεπειγούσας ἀνάγκας τοῦ ἔθνους ἀπερασίσθη νὰ κάμῃ τὸ βουλευτικὸν καὶ δεύτερον ἔρανον. Εἰς τὸν πρῶτον ἔδωκα πεντακόσια γρόσια· εἰς τοῦτον ἠγαγκιάσθη νὰ γράψω χίλια. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἐδῶ δὲν ἔχω νὰ δώσω κἀνένα πικρῶν, παρακαλῶ νὰ κάμῃς αὐτόθεν πάντα τρόπον ἢ διὰ τῶν φίλων μας ἢ ὅπως ἄλλως ἠμπορέσῃς νὰ οικονομίσῃς χίλια γρόσια καὶ νὰ τὰ δώσῃς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐπαρχοῦ τῆς Σύρας διὰ νὰ τὰ περάσῃ εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ὑδρας· νὰ λάβῃς δὲ ἀπὸ τὴν εὐγενίαν του ἀπόδειξιν ὅτι τὸν ἔδωκες χίλια γρόσια εἰς ὄνομά μου διὰ τὸν ἔρανον τοῦ βουλευτικοῦ καὶ νὰ μὲ τὴν στείλῃς μὲ πρῶτον. Τὰ χίλια γρόσια θέλεις τὰ δώσῃς ἀμέσως ἀφοῦ λάβῃς τὸ γράμμα μου καὶ θέλεις μὲ εἰδοποιήσῃς περὶ αὐτοῦ ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον...

Ἐν Ναυπλίῳ 1825, Δεκεμβρίου 7.

ὁ ἀδελφός σου

ΘΕΟΦΙΛΟΣ

49. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἄνδρου γνωρίζοντες τὴν μεγάλην ὀφρέλειαν καὶ πολιτισμὸν καὶ ὅσα πολλὰ καλὰ φέρει καὶ εὐτυχίας ὁ λιμὴν εἰς τὸν τόπον ὅπου ὑπάρχει ἀναλόγως τῆς θέσεως καὶ χωρητικότητός του πολλαπλασίως ἀναλογουμένης, ἀποφασίζομεν σήμερον κοινῇ γνώμῃ νὰ πλουτίσωμεν τὴν Νῆσον μας, ἔλλειπῆ διόλου, ἀπὸ ἑνα λιμένα τὸ κατὰ δύναμιν ἱκανὸν νὰ φέρῃ ἂν ὄχι ὅλας τὰς εὐτυχίας τῶν ἄλλων λιμένων, τοῦλάχιστον ὅσα εἶναι δυνατόν εἰς τὴν θέσιν καὶ χωρητικότητά του. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοκίνητοι ἕκαστοι ἡμῶν καταβάλλομεν τὸ κατὰ δύναμιν καὶ εἰς τὴν τελείωσιν αὐτοῦ τοῦ κοινωφελοῦς ἔργου καθημέραν σπουδάζομεν, διὰ τοῦτο συμφώνως ἐκλέγομεν μεταξὺ τῶν

ἀγαθῶν συμπολιτῶν μας τοὺς τιμίους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πατριότας μας κυρίους Μιχαὴλ Α. Καΐρη, Γεώργιον Καμπανάκη, Μιχαὴλ Β. Καΐρη, Αὐγουστῆγον Ε. Ταπόντε, Αὐγουστῆγον Ἰω. Ταπόντε, Γιαννούλην Δημητρίου, Πλάτωνα Ἑλ. Τρουλινόν, Νικόλαον Γούναρη, Ἀντώνιον Μπιρῖκον, Δημήτριον Πασχάλην, Λεονάρδον Γουλανδρῆν, Γεώργιον Α. Καριστινόν, Λεονάρδον Ράλιαν καὶ Λεονάρδον Α. Καμπάνην καὶ Ἀλέξανδρον Καΐρη, εἰς τοὺς ὁποίους κοινῆ γνώμη παραδίδομεν καὶ ἐμπιστευόμεθα ὅλον τὸ βάρος καὶ τὴν φροντίδα τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ τοῦ ὠφελιμοτάτου κοινοῦ καλοῦ δηλ. τὴν σύναξιν, ἐξόδουσιν, ἀποκατάστασιν καὶ τελείωσιν τοῦ λιμένος. Οὗτοι ἔχουσι χρέος νὰ ἀπολογισθῶσι δι' ὅλας τῶν τὰς πράξεις εἰς τρεῖς συγχεύσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἢ μία θέλει γίνῃ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τούτου τοῦ ἔργου, ὅπότεν αὐτοὶ ἠθέλον ἐγκρίνουν, ἢ ἄλλη ὅπότεν ἀνάγκη τις ὀποιαδήποτε ἠθέλε τούτους ὁδηγήσει, καὶ τότε δι' εἰδήσεώς των, καὶ ἡ τελευταία, εἰς τὸ τέλος, καθ' ἣν ἡμέραν θέλει μᾶς παραδόσουν τὸ λιμένα ἐντελῆ, ἱκανόν, καὶ ἄξιον τῆς ἐλπίδος μας, καὶ τῆς ὑπολήψεώς των, καὶ νὰ ἀπολάβωσι τῆς πατρῆδος τὴν κοινὴν εὐχαρίστησιν· εἰδοποιουμέν δὲ τοὺς ἐκλελεγμένους τούτους, ὅτι καὶ εἰς ἀπὸ ἡμᾶς ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου δὲν θέλει ἐνατιωθῆ, μήτε προστάξει, μήτε ἀλλοιώσει τὰ καλῶς πραττόμενα, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου ὅποιος πατριώτης ἠθέλεν ἐγκριθῆ παρ' αὐτῶν θέλει ὑπακούει, θέλει συμβοηθεῖ αὐτοὺς εἰς κάθε ἀναγκαίαν ὑπόθεσιν καὶ συμβουλήν. Ἐνδύομεν αὐτοὺς πάσης πληρεξουσιότητος ν' ἀναφερθῶσιν εἰς τὴν Σ. Κυβέρνησιν, νὰ διορίσωσι καὶ ν' ἀποκαταστήσωσιν ὅσα συμφέρουν εἰς τὴν τελείωσιν τούτου τοῦ ἔργου νὰ καταστήσωσιν σχέδιον καὶ τάξιν, ὅπως ἐγκρίνωσι. Νὰ διορίσωσιν ἐπιστάτας καὶ γραμματέα, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ ἐπιμεληθῶσιν εἰς ὅσα ἡ τιμιότης των, καὶ ὁ πατριωτικὸς ζῆλος των ἠθέλε τούτους ὁδηγήσει συμφώνως εἰς τὴν αἰσίαν ἀποπεράτωσιν τοῦ κοινωφελοῦς τούτου ἔργου· τὸ δὲ κυριώτερον νὰ ἀρχήσῃ εὐθὺς μετὰ τὸ τέλος τῆς ὑπογραφῆς τούτου τοῦ πληρεξουσιοῦ γράμματος ἢ σύναξις τῆς αὐτοπροαιρέτου συνεισφορᾶς καὶ εἰς χεῖρας τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης νὰ φυλαχθῆ ἀσφαλέστατα. Ταῦτα πάντα κοινῆ γνώμη καὶ ἀμεταθέτῳ ἀποφάσει ὑπογράφουμεν. Ἐν Κάστρῳ τῆς Νήσου Ἄνδρου.

Τὴν 8 Ἰαννουαρίου 1823.

(Ἔπεται 95 ὑπογραφαὶ τῆ αὐτῆ χειρὶ πᾶσαι).

Ἐπικυροῦται ὅτι ἴσον ἐστὶν ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου.

Ἐν Ἄνδρῳ τὴν 10 φεβρουαρίου 1828. Οἱ Γ. Δημογέροντες Ἄνδρου Α. Καμπάνης, Ἀντώνιος Χατζῆ Μπιρῖκου, Ἀλέξανδρος Καΐρης, Γιαννούλης Δημητρίου.

50. Ἐξωθι : «Τῷ ἐξοχωτάτῳ Κόμητι Κυρίῳ ἡμῶν Κυρίῳ Ἰωάννῃ Καποδίστρια Σ. Κυβερνήτῃ τῆς Ἑλλάδος».

Ἐξοχώτατε Κόμης Κύριε ἡμῶν Κύριε Ἰωάννη Καποδίστρια Σβραυτὲ Κυβερνήτῃ τῆς Ἑλλάδος,

Πολλάκις βλέποντες θεοτίμητε Κυβερνήτῃ, τὸ ἀλίμενον τῆς Νήσου μας καὶ διὰ στερήσιν γῆς ἀναγκαζόμενοι τὰ ὄρη νὰ γεωργῶμεν, ἐκ τῶν ὁποίων ἢ μικρὸν ἢ καὶ οὐδένα καρπὸν τῶν πολυμόχθων ἰδρώτων ἐνίοτε λαμβάνομεν, ἠθελήσαμεν πρὸς μικρὰν ἐλάφρῳσιν τῆς ἀφορήτου πενίας μας, καὶ διὰ νὰ δυνηθῶμεν μετὰ χρόνον μικρὸν ἐμπόριον εἰς τὴν Νῆσον μας νὰ συστήσωμεν, διὰ τοῦ ὁποίου θέλομεν ἔχει εὐπορώτερον τὰ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ μᾶλλον κοινωνικώτερον βίον, νὰ κατασκευάσωμεν λιμένα εἰς τὴν ἀλίμενον Νῆσον μας. Ἄλλ' ἐλειδῆ ὑπὸ τύραννον ἡμεν, ὅστις ὄχι μόνον δὲν προΐστατο τῶν τοιούτων καλῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἐδίωκε δὲν ἐδυνήθημεν ποτὲ νὰ ἐκτελέσωμεν τὸ πρὸ πολλοῦ μελετώμενον. Ἐλέει δὲ θεῖῳ ἀφ' οὗ ἀπεσεύσαμεν τὸν βάρβαρον ζυγόν, πάλιν τὸν πρῶτον σκοπὸν ἐπανελάβομεν. Ὅθεν κοινῆ γνώμη καὶ προθυμίᾳ ὅλων τῶν κατοίκων τῆς Νήσου μας κατεγράψαμεν ἕκαστος οἰκεία θελήσει εἰς κατάλογον ὅσα χρήματα συνεισφέρει εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ λιμένος. Ἐνθαῤῥουνθέντων λοιπὸν ἡμῶν εἰς τὴν κοινὴν συνδρομὴν ἐκάστου, διορίσθη ἐπιτροπὴ τοῦ λιμένος, διὰ νὰ παραλαμβάνῃ τὰ χρήματα καὶ νὰ ἐξοδεύῃ, φυλάττουσα ἀκριβῆ καταγραφὴν ὅλης τῆς ληροφοσίας τοῦ λιμένος, ἐκαλέσαμεν ἔπειτα λιμεναποιδὸν συμφωνήσαντες αὐτῷ καὶ ἤδη θεῖα συνάρσει ἀρχόμεθα τοῦ ἔργου. Ἄλλ' οἶδαμεν ὅτι τοιαῦτα κοινωφελῆ καταστήματα διὰ νὰ ἐκτελῶνται εὐτυχῶς προηγεῖται νὰ προστατεύωνται ἀπὸ σοφὴν καὶ κραταίην προστασίαν φιλοκάλου προστάτου, διὰ νὰ μὴν ἰσχύῃ ὁ φθόνος τοῦ μισοκάλου, καὶ συμβαίνει κώλυμα. Τοῦτο λοιπὸν καὶ ἡμεῖς



ὑποπτεύοντες, προστρέχοντες ὑπὸ τὴν σκέλην τῆς ὑμετέρας φιλοκαλῶν  
Ἐξοχότητος καὶ παρακαλοῦμεν νὰ δείξη ὑπεριόπισιν εἰς τὴν κατα-  
σκευὴν τούτου τοῦ λιμένος, ὡς οἶδεν ὁ διαβητικώτατος αὐτῆς νοῦς,  
ἀποστείλασα εἰς τὴν Νῆσον μας Σεβαστὴν ὑψηλὴν διαταγὴν ἐντόνωσ  
διατάττουσαν, ὅτι μέλλουσιν αὐστηρῶς νὰ παιδευθῶσιν, ἂν φανῶσι  
τινὲς ἀντενεργοῦντες, καθὼς καὶ νὰ τιμηθῶσιν οἱ συνεργοῦντες καὶ  
οὕτω φιλοτιμουμένων τῶν συνεργῶν, καὶ ἀπειλοημένων τῶν ἀντενερ-  
γῶν νὰ δυνηθῶμεν νὰ φέρωμεν εἰς ἔκβασιν τὸν περὶ τοῦ λιμένος σκο-  
πὸν μας. Λέξαι λοιπὸν *Ἐδμενέσσετε Κυβερνήτα*, ταύτην τὴν ταπεινὴν  
ἡμῶν τῶν δούλων σου ἱκεσίαν μὲ ὄμμα ἡλαρὸν, μὲ νοῦν σοφόν, καὶ  
μὲ καρδίαν φιλόανθρωπον. Ὑπεριόπισαι τοῦ τοιοῦτου καινοφροῦς  
κατορθώματος οἷς οἶδας τρόποις πρὸς εὐτυχῆ ἐκπεραίωσιν. Ταῦτα  
παρακαλοῦμεν, καὶ μένομεν μὲ βαθύτατον σέβας ὑποκλινέσθαι τοῦ  
λοι. Τὴν 19 φεβρουαρίου 1828, ἐν Ἄνδρῳ.

Ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ λιμένος

(Ἔπονται 15 ὑπογραφαί).

Ἐπισημαίνεται τὸ γνήσιον τῶν ὑπογραφῶν, τῇ αὐτῇ ἡμέρῃ.

Οἱ γενικοὶ Δημογέροντες τῆς νήσου Ἄνδρου Λεονάρδος Καμπα-  
νης, Ἀντώνιος Χατζῆ Μπιρίκου, Γιαννοῦλης Δημητρίου, Ἀλέξαν-  
δρος Καίρης.

Ἐξωθι: α' Ἀριθ. 605. Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον Κύριον Θεόφι-  
λον Καίρη, ἡ ἐπιτροπικὴ δημογεροντία Ἄνδρου.

Ἄρ. 605 Ἑλληνικὴ Πολιτεία

Ἡ ἐπιτροπικὴ Δημογεροντία Ἄνδρου

Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον Κύριον Θεόφιλον Καίρη.

Ἐγκλείεται ἀντίγραφον τῆς πράξεως τῆς ἐκλογῆς τῶν πληρεξου-  
σίων τῆς Νήσου μας διὰ τὴν Ἀ. ἔθνικὴν Συνέλευσιν, ἐπισημασμένων  
παρὰ τῆς Δημογεροντίας, ἐν ᾧ δεικνύεται ὅτι ἡ συνάθροισις τῶν νο-  
μίμων ἐκλογέων τῆς πόλεως, Κομῶν καὶ χωρίων τῆς νήσου ταύτης,  
μετὰ τοῦ προέδρου διὰ τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐνεκαστεύθησαν τὴν πλη-  
ρεξουσιότητα τῆς Νήσου ταύτης εἰς τὴν Σοφολογιώτατά σας, καὶ εἰς

τὸν Κύριον Δημήτριον Π. Καμπάνην. Ἡ Δημογεροντία αὕτη εὐχαρί-  
στος εἰδοποιῶσα εἰς τὴν Σοφολογιώτατά σας τὴν νόμιμον ταύτην ἐκλο-  
γὴν, Σᾶς συγγαίρει διὰ τὴν ὁποῖαν δικαίῳ τῷ λόγῳ χαίρετε κοινὴν  
ἐμπιστοσύνην τῶν συμπολιτῶν σας. Σπεύδομεν δέ, συμπολίτα, νὰ σᾶς  
παρακαλέσωμεν νὰ δείξητε καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην τὸν πρὸς  
τὴν πατρίδα ἐνθερμον ζῆλον, ὁ ὁποῖος Σᾶς χαρακτηρίζει μὲ τὴν ἀπο-  
δοχὴν τῆς πληρεξουσιότητος, τὴν ὁποῖαν ἡ πατρίς Σᾶς ἀφιέρωσε. Ἐπι-  
μεθετα πεπεισμένοι εἰς τὸς ἀρετάς σας, διὰ τὰς ὁποίας κρίνεσθε ἄξιος  
τῆς κοινῆς ἐμπιστοσύνης ὅτι θέλεται ὑπακούσει προθύμως καὶ εἰς  
ταύτην τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος ἄξιως τῶν θερμῶν εὐχῶν της.

Καὶ μὲ τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην ὑποσημασμένα.

Ἐν Ἄνδρῳ τῇ 30 Μαΐου 1829

Οἱ Δημογέροντες Π. Καμπανίτης, Α. Παλάγκος, Γ. Δημητρίου, ὁ  
γραμματεὺς Κ. Καρχαίτης.

52. Ἐξωθι: α' Ἀριθ. 3903. Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον Κύριον, Θ.  
Καίρη, ὁ Ἐκτακτικὸς Ἐπίτροπος τῶν Βορείων Κυκλάδων.

Ἀριθ. 3903 Ἑλληνικὴ Πολιτεία

Ὁ κατὰ τὸ Τμήμα τῶν Βορείων Κυκλάδων ἔκτακτος Ἐπίτροπος

Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον Κύριον Θρον Καίρη,

Ἡ ἐπιτροπικὴ Δημογεροντία τῆς Νήσου Ἄνδρου δι' ἀναφορᾶς της  
ὑπ' ἀριθ. 607 μᾶς ἐσώκλειεν τὴν ἐσώκλειστον πρὸς σὲ πρόσκλησιν της  
ὑπ' ἀριθ. 605 δι' ἧς Σὲ κοινοποιεῖ τὰς πράξεις τῆς ἐκλεκτικῆς Συνα-  
θροίσεως τῆς Νήσου ἐκείνης, κατὰ τὴν ὁποῖαν Σ' ὀνόμασε ἕνα τῶν  
πληρεξουσίων της, διὰ τὴν τετάρτην Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.

Σὲ διευθύνομεν λοιπὸν, κόρη, τὴν πρόσκλησιν ταύτην τῆς Ἐπι-  
τροπικῆς Δημογεροντίας Ἄνδρου, κατ' αἰτησίαν της, καὶ Σὲ προτρέπω-

μεν νὰ μὴν φανῆς ἀδιάρροτος εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος Σου, καὶ εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐπαλήθευαν τῶν Σιμεπολιτῶν Σου.

Τῆ 11 Ἰουλίου 1829 ἐν Ἐρμουπόλει Σύρας

Ὁ ἔκτακτος ἐπίτροπος  
Ν. ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ

ὁ Γραμματεὺς  
Φ. Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

53. "Εξωθι: «Πρὸς τὸν πανοσιότατον Κύριον Σωφρόνιον Καμπανάρην, Ἄνδρου».

Πανοσιότατε Κύριε Σωφρ'νια, τὴν 26 Ἰουλίου 1831 ἐν Σύροι. Καὶ χθὲς μὲ τὸν παλαιότερον σὺν ἔγραψα. Ἡ παρουσία σὺν ἔρχεστε μὲ τὸ ἐξεπίτηδες πλοῖον [τὸ ὁποῖον] στέλει ἡ δημογεροντεία αὐτοῦ πρὸς τὸν Κύριον Σέρβιον διὰ τὴν εἰδοποιήσῃ τὸ κοινὸν νὰ ἐκλέξουν δύο πληρεξουσίουσ διὰ τὴν ἄδρον, ὡς ἐκλέξαν καὶ θέλει ἐκλέξουν καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ μέρη. Εἰς αὐτὴν τὴν πληρεξουσιότητα ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐκλεχθοῦν ἄτομα, πρῶτον νὰ ἔχουν ζῆλον πατριωτικοῦ καὶ δευτέρου ὁποσοῦν καὶ παραστατικὸν λόγον καὶ νὰ γνωρίζουν νὰ ἐκφράξουν τὰς ἰδέας των συνεννοούμενοι μετὰ τῶν ἄλλων. Ἐμὲ μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ ἓνας ἐκ τῶν δύο νὰ ἐνεργήσῃτε νὰ γένῃ ὁ Δημήτριος, τοῦ ζῆου Θεοφίλου ὁ ἀδελφός, καὶ ἂν εὐρίσκειται ἐδῶ εἰς τὴν ἐκλογὴν δὲν βλάπτει. ὁ Ναύαρχος Μυαούλης ἔστειλεν σήμερον εἰς τὴν δὲ δημογεροντείαν γράμμα διὰ τοῦ ὁποῖου λέγει ὅτι οἱ Ναύαρχοι ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἐδικαίωσαν τὸ ζήτημά του λέγοντας εἰς τὸν Γενάρδι τῆς ρωσσίας ὅτι ἐφέρθη κακῶς νὰ ἐπεμβαίνει εἰς τὰ ἐσωτερικὰ δικαιοῦματα τοῦ ἔθνους — καὶ οὕτως γνωρίζεται ἐν ὑπολήψει ἐξουσιαστικῆς ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου — ἤθελα νὰ σὺν εἰπῶ διὰ τὴν ἐκλέξῃτε τὸν Σταμάτην Ψωμῶν ἓν μέλος τῆς πληρεξουσιότητας, ἀλλ' ἐπειδὴ πρῶτον ἀσθενεῖ καὶ δευτέρου διεβιάθη ἐδῶ μὲ τὸν ἔρχομόν του ἀπὸ Ἀἴγιαν ἐνεργὸς τῆς Κυβερνήσεως (τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν αὐτοῦσ) γνωρίζω καὶ ἐμενοῦ νὰ αἰσθήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν εὐρίσκω διόλου λαβὴν, τὸν κόπον ὅμως πῶς ἐμπορεῖτε νὰ τὸν λαλήσῃτε, διὰ τοῦτο δὲν τὸ καίνο συμπέρον.

Ἡ Μύκωνος χθὲς ἄλλαξε τὴν δημογεροντείαν τῆς τὴν πρῶτην, τὸ αὐτὸ θέλει ἀκούσωμεν ὅτι ἐγένεν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας αἵτινες εἶχον ἀρχὰς Κυβερνητικὰς, δὲν ἀμφιβάλλω ὡς προγραμμαμένα σὺν ἔχω νὰ ἐξομαλύνῃτε καὶ ἀπ' αὐτοῦ ὅλα τὰ ἐμπόδια. Σὺν προσκυνῶ καὶ μένω μὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἀπαντήσεώς σας ὁ γνωστός σας καὶ φίλος σας σὺν προσκυνεῖ Ἄ. Νίκας.

Ὁ Κύριος Λεόντιος Καμπάνης μανθάνω ὅτι δὲν θέλει νὰ εὐγῆ ἀπὸ τὸ φρόνημά του καὶ μοῦ κακοφάινεται, ἂν μίαν φορὰν δὲν ἀπάντησεν τι ἀπευκταῖον διὰ χάριν τῶν φίλων του, φοβοῦμαι ὅτι ἄλλοτε δὲν θέλει ἐμπορέσει νὰ τὸ ἀποφύγῃ χωρὶς νὰ δυνηθοῦν οἱ φίλοι του νὰ τὸν βοηθήσουν.

#### Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

Ἐν Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἐτ. τόμ. Ζ' σ. 5, στίχ. 5 καὶ 12, ἀντὶ Σεπτεμβρίου γράφε *Μαῖον* σ. 11, στίχ. 10 πρόσθεσ ὅτι τὸ πρὸς τὸν Ῥοζαρόλην ὑπόμνημα ἐδημοσιεύθη ἐξ ἄλλης ἀλλὰ κακῆς μεταφράσεως, ὡς δεικνύει ἀπλή ἀντιβολὴ πρὸς τὴν τοῦ Θεοφίλου Καίρη, καὶ ἐν Ἀρχεῖφ Ῥώμα τοῦ Δ. Καμπούρογλου (ιδὲ αὐτόθ. τόμ. Α' σ. 537) πρβ. Ἐπετ. Παρν. 1917 σ. 51.

Τόμ. II' σ. 285, στίχ. 30 ἀντὶ Α. Γραμματεὺς γράφε *Δ' Γραμματεὺς*.

ΤΡΕΙΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΝΑΟΙ  
ΤΩΝ ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ

ΥΠΟ  
ΑΝΑΣΤ. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ

Ὁ ἐξερχόμενος πρὸς νότον τῆς πόλεως Ἄρτης, ἀφ' οὗ διαβῆ τὸ θρυλικὸν «γεφύριον» καὶ λάβῃ δεξιὰ τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν Φίλιππιάδα θὰ συναντήσῃ μετὰ τέταρτον περίπου ὄριον παλαιόν, ἀπέριττον ναῖσρον, κεχωρισμένον κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν εἰς τὸ πικρὸν καὶ ὑγρὸν ἐκεῖ ἔδαφος, διατρυπῶντα δὲ μὲ τὸν ὑψηλὸν τοῦ τροῦλλον τὸ πυκνὸν φύλλωμα πελωρίας δρυός, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὁποίας θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ἔχει καταφύγει.

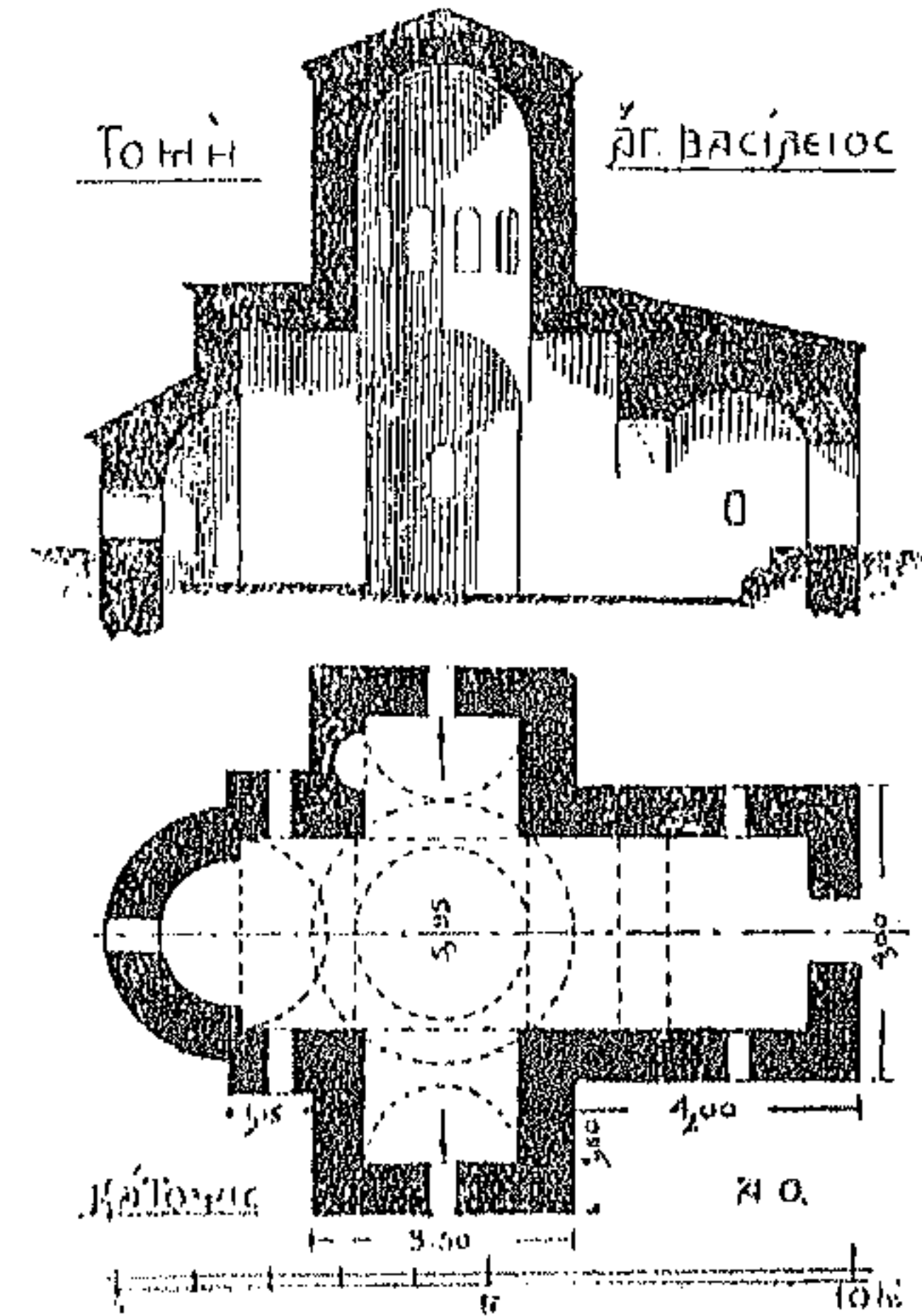
Δὲν θὰ ἤξιζεν ἕως νῦν τύχη ἰδιαιτέρας μνείας ὁ εἰς μνήμην τοῦ Ἁγ. Βασιλείου τιμώμενος μικρὸς αὐτὸς ναός, ἂν δὲν παρουσίαζεν ἐν τῇ κατόφει του (εἰκ. 1)—μόνος αὐτὸς ἐν τῇ ναοβριθεῖ Ἄρτι—τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ ἐλεύθερον, μὴ ἐγγεγραμμένον δηλονότι, ὡς συνήθως, ἐντὸς ὀρθογωνίου.

Ὡς οἱ ὀλίγοι ὁμοίωσχημοι ναοί, οἷς ἀπαντῶμεν ἐν Ἑλλάδι, οὕτω καὶ ὁ παρὰ τὴν Ἄρταν Ἁγιος Βασιλείος ἔχει περιορισμένας διαστάσεις<sup>(1)</sup>. Τὸ μῆκος του κατὰ τὸν μέγαν ἄξονά του μετρούμενον ἐσωτερικῶς ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν του θύρας μέχρι τοῦ παραθύρου τῆς ἡμικυλινδρικοῦς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, ἴσως εἶναι προσκεκολλημένη

(1) Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐν σχήματι ὀρθογώνου σταυροῦ τρουλλωτῶν ναῶν τῆς καλαιᾶς Ἑλλάδος ὁ τῆς Παναγίας τοῦ Βλαχικῆ ἐν Ἀετινῇ ἔχει ἐσωτερικῶς μῆκος 6.95, ὁ ἐν Σουκαμίῳ ναὸς τῶν Ἁγίων Τεσσαρτάκοντα 6.03, ὁ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Θεολόγου παρὰ τὸ Εὐκάλιον τῆς Δωριδος 6.65 ἄνω τοῦ μεταγ. νάρθηκος (\*Α. Ὁρλάνδου, Ἡ μορφή Βασιλικῶν Ἀθῆναι 1922 σελ. 28), ὁ ἐν Πύργῳ τῆς Μάνης Ἁγ. Πέτρος 8.70 (*Tramuaire BSA* 1908—9 πλν. XI). Μικρῶν δὲ διαστάσεων φαίνεται νὰ εἶναι καὶ ὁ ἐν Μ. Χώρα παρὰ τὸ Ἀργίσιον σταυροσχημος ναός, εἰς ὃν προσετέθη μεταγενέστερον ὁ τετράγωνος νάρθηξ (*Λαμπρakis Mémoires* 1902 εἰκ. 12).

κατὰ τὸ ἀνατολικὸν σκέλος τοῦ σταυροῦ, εἶναι μόνον 8.65, τὸ δὲ μεγαλύτερον του πλάτος ἐσωτερικῶς 5.95.

Τὸ σχηματίζοντα τὸν σταυρὸν σκέλη καλυπτόμενα διὰ κυλινδρικοῦν καμαρῶν εἶναι πάντα ἰσομήκη (1.60—1.70) μηδ' αὐτοῦ τοῦ δυτικοῦ



Εἰκὼν 1

ἐξαιρουμένων, ὅπερ φαίνεται ἐν τῇ κατόφει μακρότερόν τῶν ἄλλων, ἐπειδὴ φέρει προσκεκολλημένον κατὰ τὴν προέκτασίν του νάρθηκα μήκους 1.90 (εἰκ. 1). Ὅτι δὲ τὸ πρόσθετον τοῦτο τμήμα εἶναι αὐτοτελὲς ἀποδεικνύει καὶ ἡ καλύπτουσα αὐτὸ καμάρα, ἴσως εἶναι ἐκτισμένη καθέτως πρὸς τὴν τοῦ δυτικοῦ σκέλους (εἰκ. 1, τομὴ).

Ὡς πρὸς δὲ τὸ πλάτος αἱ ἐγκάρσιαι κεραῖαι τοῦ σταυροῦ, ἀκολουθοῦσαι τὸν γενικὸν κανόνα εἶναι κατὰ τι (0.20) στενότεραι τῶν λοιπῶν· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ τέσσαρα σκέλη καλύπτονται, ὡς εἴπομεν, δι' ἡμικυλινδρικοῦν θόλων, οἷσιν κατὰ κανόνα ὑφείλουσι νὰ ἔχωσι τὸ αὐτὸ

περίπου άνοιγμα, ίνα σχηματισθῆ ἡ τετράγωνος τοῦ τροῦλλου βάσις, ἡ μνημονευθεῖσα διαφορὰ πλάτους ἐξαγοράζεται δι' ἐγκοπῶν πλάτους 0.10 (εἰκ. 1) ἀνοιγομένων κατὰ τὰς τέσσαρις γωνίας τοῦ κεντρικοῦ τετραγώνου, ἐφ' οὗ στηρίζεται ὁ τροῦλλος.

Ἡ τοιχοδομία τοῦ ναῖσκου εἶναι κατασκευασμένη δι' ἀργῶν λίθων οὐχὶ κατ' ἰσόδομον σύστημα τεθειμένων, μετὰ πλίνθων ἀτάκτως κατὰ τοὺς ἄρμους παρεμβαλλομένων. Οἱ τοῖχοι οὐδεμίαν φέρουσι διακόσμησιν πλὴν τῶν τοξωτῶν πλαισίων τῶν μικρῶν θυρίδων, αἵτινες ἀνοίγονται κατὰ τὰς πλευρὰς τοῦ νάρθηκος καὶ κατὰ τὸ μέσον τοῦ Β. καὶ νοτίου σκέλους. Πλινθίνη διακόσμησις εὔρηται μόνον ἐπὶ τοῦ τροῦλλου. Οὗτος βαίνων ἐπὶ λίαν ὑψηλῆς σφενδόνης (ὑψ. 3.05) ἔχει ἐξωτερικὴν διάμετρον 3.50, καλύπτεται δὲ ὑπὸ ἡμισφαιρίου διαμεμορφωμένου ἐξωτερικῶς εἰς κῶνον. Ἐπὶ τῆς σφενδόνης ἀνοίγονται ὀκτώστενα (0.32X0.80) παράθυρα περιβαλλόμενα ὑπὸ πλινθίνοῦ ἡμικυκλικοῦ πλαισίου καὶ ὀδοντωτῆς ταινίας. Ὁμοία ταινία εὔρηται καὶ κατὰ τὴν συνέσπιν τῆς σφενδόνης πρὸς τὴν στέγην. Κιτῶθεν δ' αὐτῆς εἶναι τοποθετημένοι ἐν εἴδει ζαρφόρου (ὑψ. 0.30) πλίνθοι κατὰ γραμμὴν τεθλασμένην, κατὰ συνδυασμὸν λίαν συνήθη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους Ἡπειρωτικοὺς ναοὺς, μεθ' ὧν ὁ Ἁγ. Βασίλειος ἔχει κοινὸν χαρακτηριστικὸν τὸ τε κυλινδρικὸν σχῆμα καὶ τὸ μέγα ὕψος τῆς σφενδόνης ἐν σχέσει πρὸς τὴν διάμετρον καὶ τέλος τὴν κωνικὴν μορφήν τῆς στέγης (1).

Ἐσωτερικῶς ὁ ναῖσκος οὐδεμίαν διατηρεῖ τοιχογραφίαν, ἅτε καλυπτόμενος ὑπὸ παχέος ἀσβεστοκονιάματος. Ὡς πρὸς δὲ τὴν χρονολογίαν κατασκευῆς του, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ τρόπου τοιχοδομίας καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ ὕψους τοῦ τροῦλλου του, δὲν δύναμεθα νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν προγενέστερον τῶν χρόνων τῆς Ἀλώσεως.

Ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ, ὅστις σήμερον τυχάνει μετόχιον τοῦ ἐν Χαλκιάδες ναοῦ τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου, φυλάσσεται καὶ τὸ ἐν εἰκότι 2 παριστάμενον ἀρίστης διατηρήσεως κορινθιαῖον κιονόκρανον, ὕψους 0.40 πλευρᾶς δ' ἄβιακος 0.30. Τὴν διακόσμησιν τοῦ καϊάθου του ἀπο-

(1) Ὁρα Βερσίκην ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1916, 198 ἔ. Πρακτικὰ Ἀρχ. Ἐταιρείας 1914, 244.

ελοῦσι κάτω μὲν 8 ἰσχυρῶς ἀναγλύπτοι ρόδακες περιφερικῶς τοποθετημένοι, ἀφ' ὧν ἐκφύονται ἐναλλάξ φύλλα μαλακῆς ἐσχηματοποιημένης ἀκάνθης (:) φθάνοντα μέχρι τῶν τριῶν τετάρτων τοῦ ὕψους καὶ κλάδοι φυλλωτοὶ ἀναρρόμενοι μέχρι τοῦ ἄβιακος, ἐνθα καὶ ἀνακρίπτονται πρὸς τὰ κάτω. Τέλος ἀπὸ τῶν σημείων ἐπαφῆς τῶν φύλλων πρὸς τοὺς κλάδους ἀναρριχῶνται πρὸς τὰς τέσσαρας τοῦ ἄβιακος γωνίας ἕλικες.

Ἡ πρωτότυπος αὕτη διακόσμησις ἔλκει ἀναμφιβόλως τὴν κατα-



Εἰκότι 2. Κιονόκρανον.

γωγὴν τῆς ἐκ τοῦ Θεοδοσιανοῦ λεγομένης τύπου· διὰ τοῦτο δὲ κλίνω νὰ θεωρήσω τὸ ὑπ' ὄψει κιονόκρανον ὡς ἀνήκον μᾶλλον εἰς τοὺς παλαιохριστιανικοὺς χρόνους. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν τύπον προελεύσεώς του, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἀνήκει εἰς κτίριόν τι εὐρισκόμενον ἐντὸς ἀμπελώνος τέταρτον περίπου τῆς ὄρας πρὸς Ν. τοῦ Ἁγ. Βασιλείου, ἐνθα διακρίνονται τὰ θεμέλια ναοῦ μεθ' ἡμικυκλικῆς ἀψίδος φρουρῆς ἐντεταχισμένην ἀρχαίαν ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν. Ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ σχεδίου τοῦ ναοῦ τούτου, κεκαλιμμένον σήμερον ὑπὸ σοφοῦ χωμάτιου καὶ πετρῶν, μετὰξὺ τῶν ὁποίων προβάλλουσιν ἐν μέσῳ ἀπροσίτων ἀκανθῶν τριμάχι τίνα ἀρχιτεκτονικοῦ ἀναγλύπτου διακόσμου, δὲν ἔγω δύνατον νὰ ἐπιτευχθῆ δι' ἀπλοῦ καθαρωμοῦ ἀπρητέτο συστηματικῆ ἀνασκαφῆ, ἢς ἡ ἐκτέλεσις ἀνεβλήθη εἰς χρόνον εὐθετώτερον.

Ἐπιστρέφοντες ἤδη εἰς τὴν γέφυραν καὶ ἀκολουθοῦντες τὴν πρὸς Ν, ἦτοι πρὸς τὸ τμήμα τοῦ Κάμπου καὶ τοὺς Κωστακιοὺς, φέρουσαν ὁδὸν θὰ διακρίνομεν μακρόθεν ὀλίγον μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ χωρίου τούτου καὶ εἰς θέσιν Πλισοί<sup>(1)</sup> πυκνὰ δρυῶν φυλλώματα περιβάλλοντα τὸν τροῦλλον εὐμεγέθους βυζαντινοῦ ναοῦ, τοῦ Ἁγ. Δημητρίου τοῦ ἐπιλεγομένου Κατσούρη. Ὁ ναὸς οὗτος ἀπετέλει ἄλλοτε τὸ καθολικὸν σταυροπηγιακῆς μονῆς, διαλυθείσης ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος πιθανότατα, σήμερον ὅμως πλὴν τοῦ ναοῦ οὐδὲν ἄλλο ἔχγος τῆς παλαιᾶς μονῆς φαίνεται, ἕως λόγῳ τῆς ἐπελευθέρσεως περὶ τοῦ ναοῦ μεγάλης ἐπιχώσεως.

Γνωρίζομεν ὅμως τὴν ὑπαρξίν τῆς μονῆς ταύτης ἐκ συνοδικοῦ ὁρισμοῦ τοῦ ἔτους 1229, δι' οὗ αἰτήσῃ τοῦ Ἁρτης Ἰωάννου τοῦ Α' αὐτὴ τε καὶ ἡ ὄρειαν πρὸς Δυσμᾶς κειμένη σταυροπηγιακὴ ἐπίσης μονὴ τοῦ Προδρόμου τῆς Ροδιᾶς ἀπελευθέρωσαν τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ τοῦ Β' (1222—1240) καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Πανιερωτάτου Ἁρτης. Ὁ ὁρισμὸς οὗτος ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τε Ριῶλη καὶ Ποτλῆ (Σύνταγμα θείων καὶ ἱερῶν κανόνων Ἀθήνησιν 1855 τόμ. Ε' σελ. 106) καὶ ὑπὸ Σερραφείμ (Δοκίμιον περὶ Ἁρτης 369), ἔχει δὲ οὕτω.

«Γερμανός, ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως κλπ. Πανιερώτατε Ἁρτης, ἐν Κυρίῳ συναδελφέ. Πολλὰκις ἐγένετό μοι δι' ὄχλου ἢ ἀγισσύνης σου περὶ τῆς ἐν Ἁρτη μονῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κατσούρη ὡς συστάσεως ἐπὶ σταυροπηγίῳ ἐμῷ καὶ τῆς ἑτέρας Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου, τῆς δομηθείσης παρὰ τοῦ πανευγενεσιτάτου Κομνηνοῦ κυρίου Κωνσταντίνου ἐν τῇ ἀρχοντείᾳ τοῦ

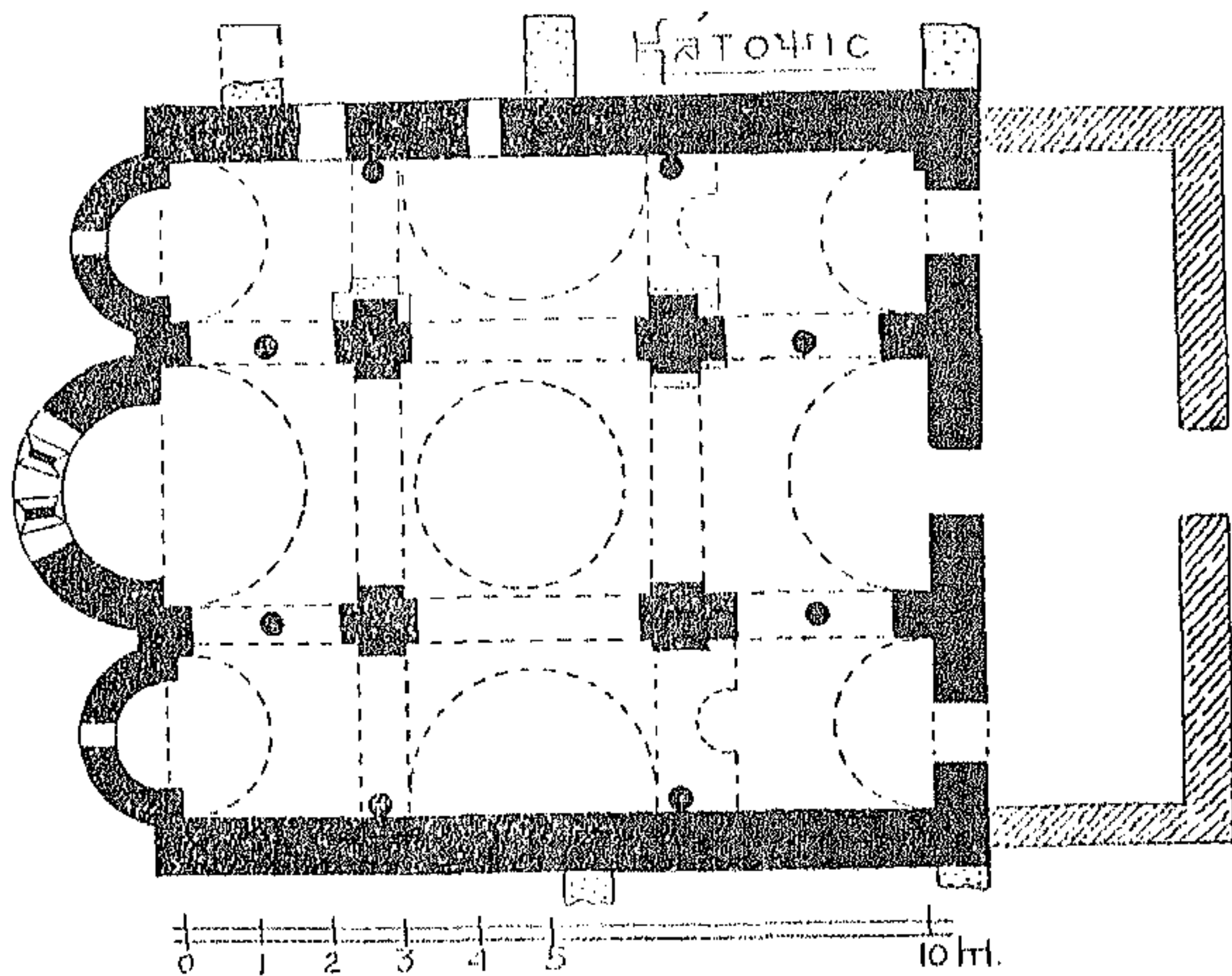
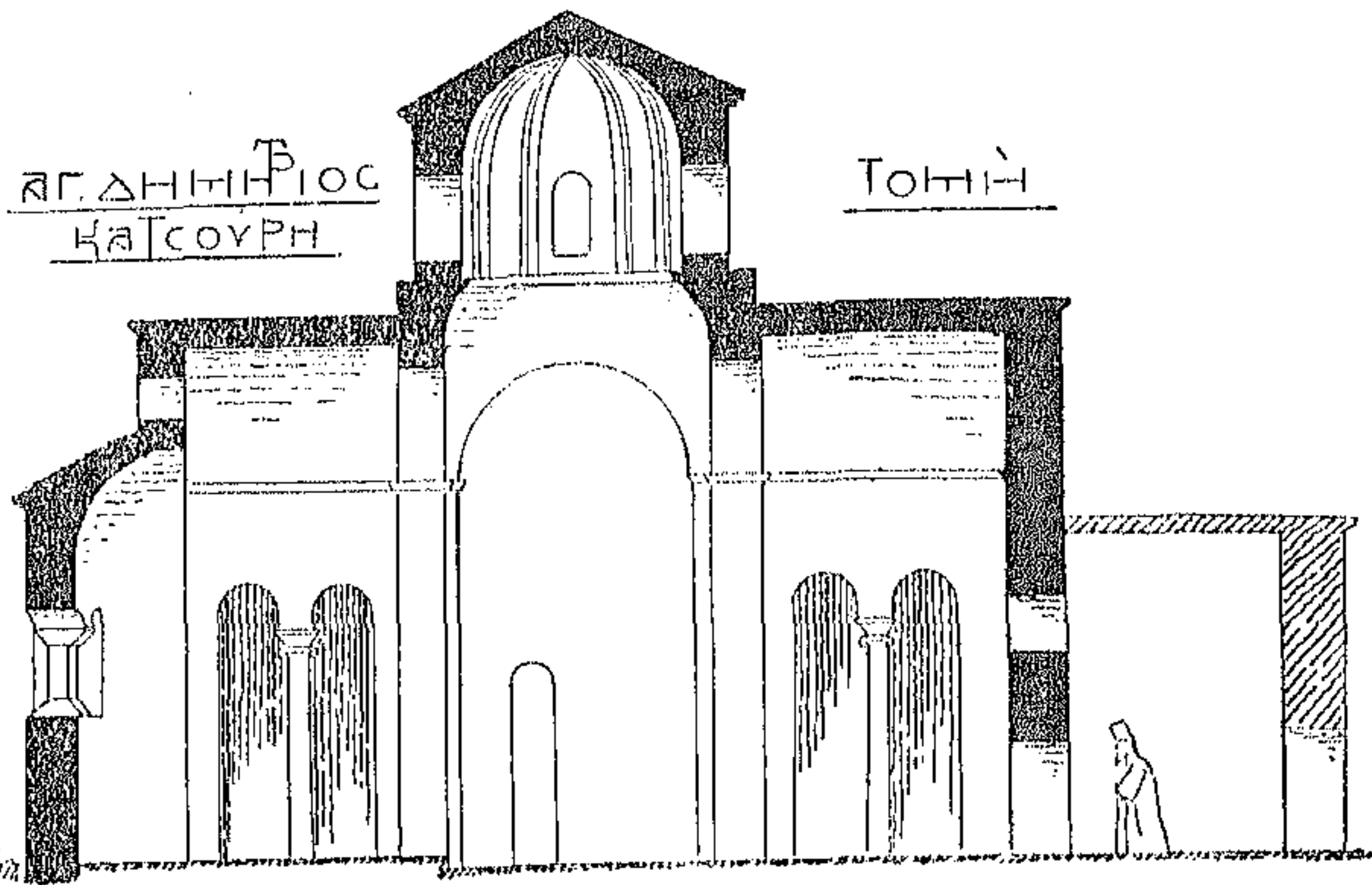
(1) Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, τῇ σήμερον σχεδὸν μόνον ὑπὸ κοιμένην συγκαταμένη, λέγεται ὅτι ὑπῆρχον ἄλλοτε χωρίον πλούσιον, ἐρημωθὲν ὑστερότερον λόγῳ «τῆς ἀνευλαβείας καὶ τῆς μυσαρῆς κερδοσκοπίας τῶν καταλιπῶν του», οἵτινες ἀπραγματεύοντο νὰ πωλήσωσιν εἰς ἕτεροθρήσκους τὰ ἱερὰ λείψανα τοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνος καὶ τῆς Ἁγ. Θεοδώρας, συζύγου τοῦ αυτοκράτορος Θεοφίλου, λείψανα ἅτινα εἶχε κομίσει μεθ' ἑαυτοῦ ὁ μετὰ τὴν Ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεταναστεύσας εἰς Πλισοὺς ἱερεὺς Γεώργιος Χαιρέτης ἢ Καλοχαιρέτης. Πλείονας λεπτομερείας περὶ τῆς κεραιτέρου τύχης τῶν ἱερῶν λειψάνων δὲ παρὰ Σερραφείμ τῷ Βεζαντινῷ Δοκίμιον ἱστορικῆς τιγος περιλήψεως τῆς Ἁρτης σελ. 40 καὶ 322 ἔ.

Σμοκόβου, χωρίου Βαλτίτης καὶ τοῖς λοιποῖς καὶ ἐδόξουν μηδὲν προσπατεῖν τοῖς κανόσιν ἐκ τούτου· οὐκ εἰς δὲ κατὰ τὸν ἐνδεχόμενον λόγον, ὅτι σοὶ ἀνήκουσαν, ὡς ἐπισκόπος ἐγγωρίῳ αἱ τοιαῦται Μοναί, ἀπολύοι ταύτας τῆς ἐμῆς χειρὸς ἀπ' ἐντεῦθεν καὶ ἔξωστί σοι ἐπιλαβέσθαι αὐτῶν ἀπάρτι καὶ τὰ ἐπισκοπικὰ δίκαια ἐν ταύταις διενεργεῖν καὶ διεξάγειν ταῦτα, καὶ διοικεῖν κατὰ τὴν κανονικὴν διατύπωσιν. Ὅθεν καὶ ἡ μὲν ἐμὴ ἀναφορὰ σχολίασα ἀπεντεῦθεν ὀφείλει ἀπὸ τῶν τοιούτων μονῶν· διαγνωσθῆναι δὲ ταύταις ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἔξῃς τῆς Σῆς Ἱερότητος.

Μηνὶ Ἀπριλίῳ ἐπινεμήσει Β' ΨΛΖ' (=6737—1229 μ. Χ.).

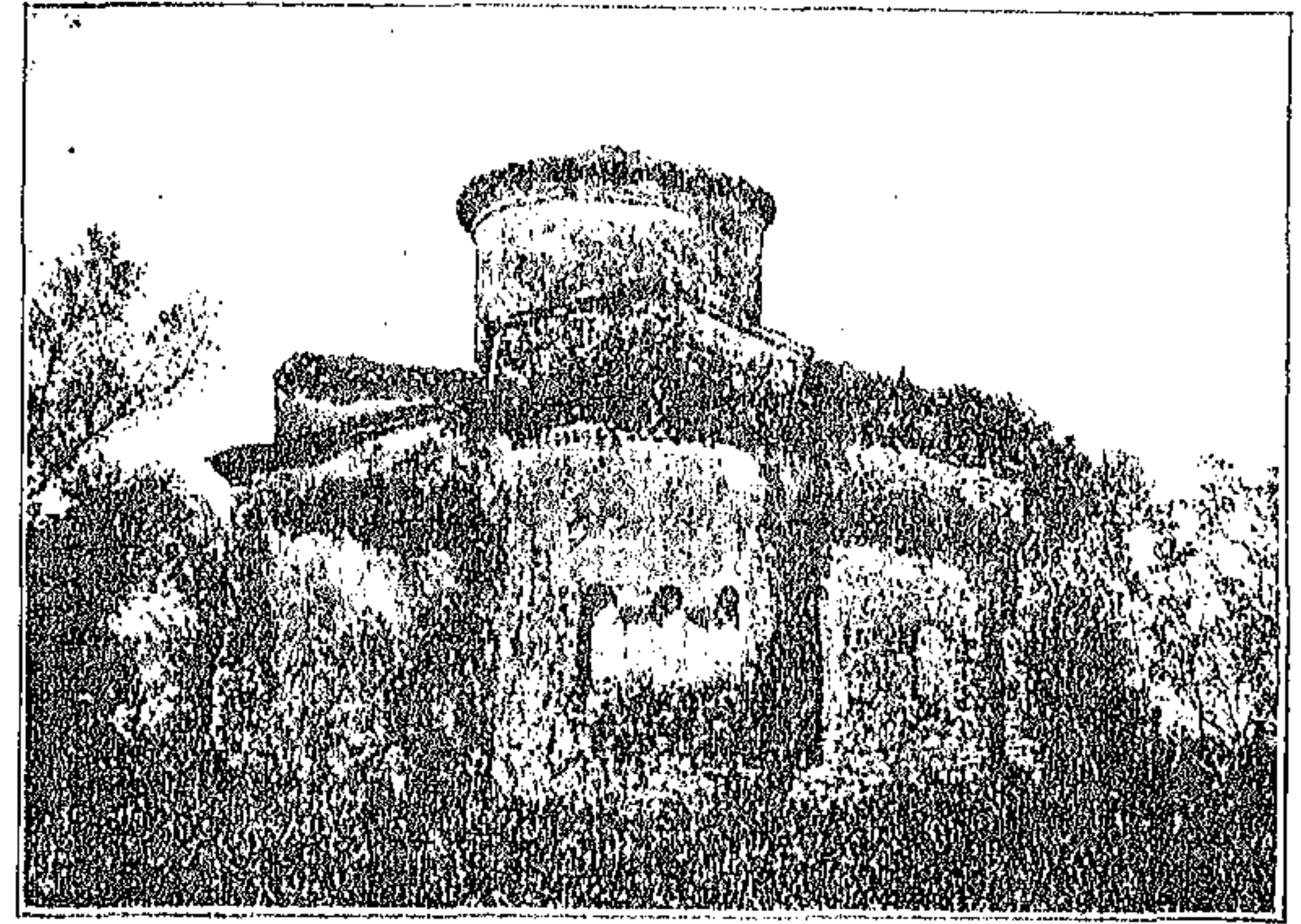
† Ὁ Βονίτης Ἰωάννης	† Ὁ Ἀετοῦ Νικόδημος
† Ὁ Βελλᾶς Μανουὴλ	† Ὁ Αρμενοπόλεως Θωμᾶς
† Ὁ Βουθροτοῦ Δημήτριος	»

Κατὰ ταῦτα ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου εἶναι πάντως ἀρχαιότερος τοῦ ἔτους 1229. Ἄς ἐξετάσωμεν ἤδη καὶ τὸ ἀρχιτεκτονικὸν αὐτοῦ σχέδιον. Ταῦτο εἶναι ἐν κατόψει (εἰκ. 3) τετράγωνον πλευρᾶς 11,00 μ., εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄψιν τοῦ ὁποίου εἶναι προσκεκολλημένα τρεῖς ἡμικυκλικαὶ ἀψίδες. Κατὰ δὲ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ τετραγώνου ἔχει προστεθῆ μεταγενέστερός τις ὀρθογώνιος νάρθηξ πλάτους 2,57. Τὸ τετράγωνον τοῦ κυρίου ναοῦ διαιρεῖται ἑσωτερικῶς εἰς τρεῖς δρόμους (εἰκ. 3), ὧν ἑασσιος ἀντιστοιχεῖ πρὸς μίαν τοῦ ἱεροῦ ἀψίδα. Ἡ διάρρηξις αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ σειρᾶς ὀρθογωνίων καὶ κυκλικῶν στηριγμάτων, κεισῶν καὶ κίωνων, ἐναλλάξ τοποθετημένων εἰς τρόπον, ὅστε εἰς τὸν εἰσερχόμενον γεννᾶται εὐθὺς ἢ ἐντύπωσις, ὅτι εὐρίσκειται ἐντὸς βασιλικῆς. Προέγχει δὲ βασιλικῆς σχῆμα φαίνεται ὅτι εἶχεν ἀρχικῶς δοθῆ εἰς τὸν ναόν· συνάγεται δὲ ταῦτο κυρίως ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὸ μεσαῖον τμήμα τοῦ μέσου δρόμου, ἐφ' οὗ ἐπιβάθηνται ὁ τροῦλλος, δὲν εἶναι τετράγωνον, ἀλλ' ὀρθογώνιον (3,35×2,90), τοῦθ' ὅπερ δὲν θὰ συνέβαιεν ἂν ἀρχικῶς ὁ ναὸς προσωρρίζετο νὰ ἔχη τροῦλλον. Θὰ ὑπῆρχον λοιπὸν ἀρχαιότερον μετὰ τῶν κεισῶν, οἵτινες βασιλεύοντες τὸν τροῦλλον, κίονες, ἀφαιρεθέντες βραδύτερον, ἔνα κατασκευασθῶσιν αἱ ὑπερθεῖν αὐτῶν ἐγκύρσιαι καμάραι,



Εἰς Β.

αἰτινες συναντώμεναι πρὸς τὰς κατὰ μῆκος τοῦ μεγάλου δρόμου ἐστήριξαν τὸν μετὰ νευρώσεων ὑψηλὸν τροῦλλον, ὃν βλέπομεν μέχρι σήμερον. Ἄλλ' ἔχομεν καὶ ἄλλας ἀκόμη ἐνδείξεις, ὅτι τὸ ἀρχικὸν σχῆμα τοῦ ναοῦ ἦτο τὸ βασιλικόν. Ἴδου δὲ ποῖα εἶναι αὐταί. 1ον) Ἡ παρατηρούμενη ἐναλλαγὴ πεσσῶν καὶ κιόνων, ἣτις μέχρι τοῦδε εἶναι γνωστὴ μόνον εἰς βασιλικὰς τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος, ἦτοι τὴν τῆς Καλαμπακάς<sup>(1)</sup>



Εἰς Α. Ἀνατολικὴ ὄψις Ἀγ. Δημητρίου.

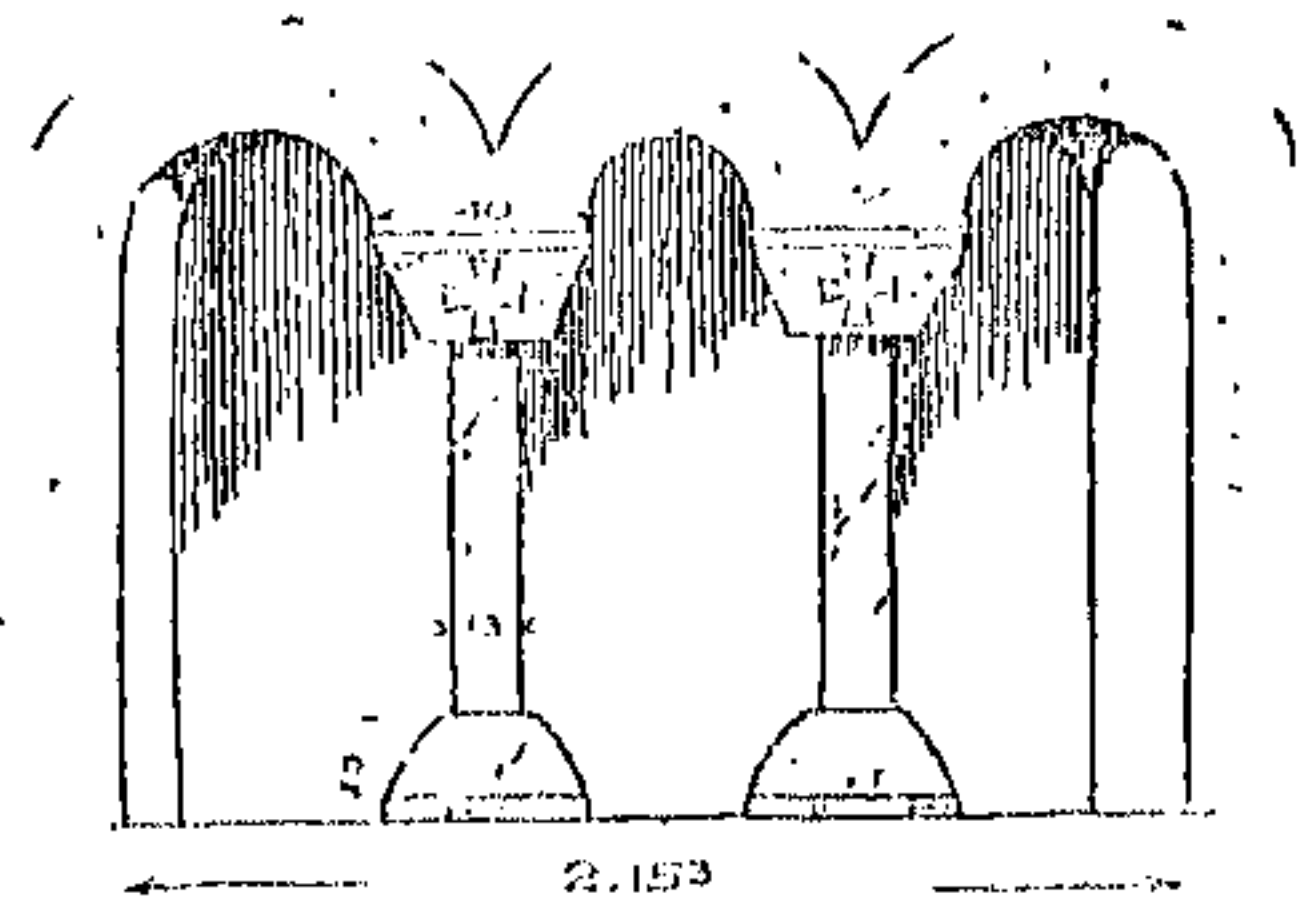
καὶ τὴν τοῦ Γουδιῦ<sup>(2)</sup>. 2ον) Τὸ ἡμικυκλικὸν σχῆμα τῶν ἀψίδων καὶ ἡ μορφή τοῦ ἐπὶ τῆς μεσαίας αὐτῶν τριλόβου παραθύρου. 3ον) Ὁ τρόπος τῆς τοιχοδομίας, ὅστις εἶναι ὁ εἰς βασιλικὰς κυρίως ἐν χρήσει, ἦτοι οὐχὶ ἰσάδομος, ἀλλὰ δι' ἀγωγῶν λίθων μεμιγμένων μετὰ ἀλίνθων. 4ον) Τὰ παλαιοχριστιανικοῦ τύπου μετ' ἐπιθημίτων κιονόκρανα τῶν ἐσωτερικῶν κιόνων. Ταῦτα πάντα καθιστῶσι πιθανότατον τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Ἀγ. Δημήτριος εἶχεν ἀρχικῶς σχῆμα βασιλικῆς, ἀλλ' οὐχὶ ὅμως

(1) Lampakis Mémoire 1902 σελ. 30.

(2) Ξυγγόπουλος Ἀρχ. Ἐφηρ. 1913 σελ. 107, Millet École Grecque σελ. 21.

ξυλοστεύου Ἑλληνιστικῆς, ἀλλὰ θολοστυπιάτου, οἷα κατασκευάζοντο ἐν Ἑλλάδι κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν μεταρρυθθεῖσαι ἐξ Ἀνατολίας (3). Ἐν τῇ προκειμένῃ δὲ περιπτώσει δυνατόν ἢ ἀρχικὴ κατασκευὴ ν.λ. ἀνέρχεται εἰς τὸν 10ον μ. Χ. αἰῶνα.

Οἱ μεταξὺ τῶν πεσσῶν κίονες συνενοίμενοι πρὸς τούτους διὰ μικρῶν τόξων εἶναι μαρμαρίνοι καὶ ἔχουσι κορυφοὺς μονολίθους αὐλακουμένους ὑπὸ ἰωνικῶν ραβδώσεων. Φέρουσι δὲ χαμηλὰ ἰωνικὰ κιονό-



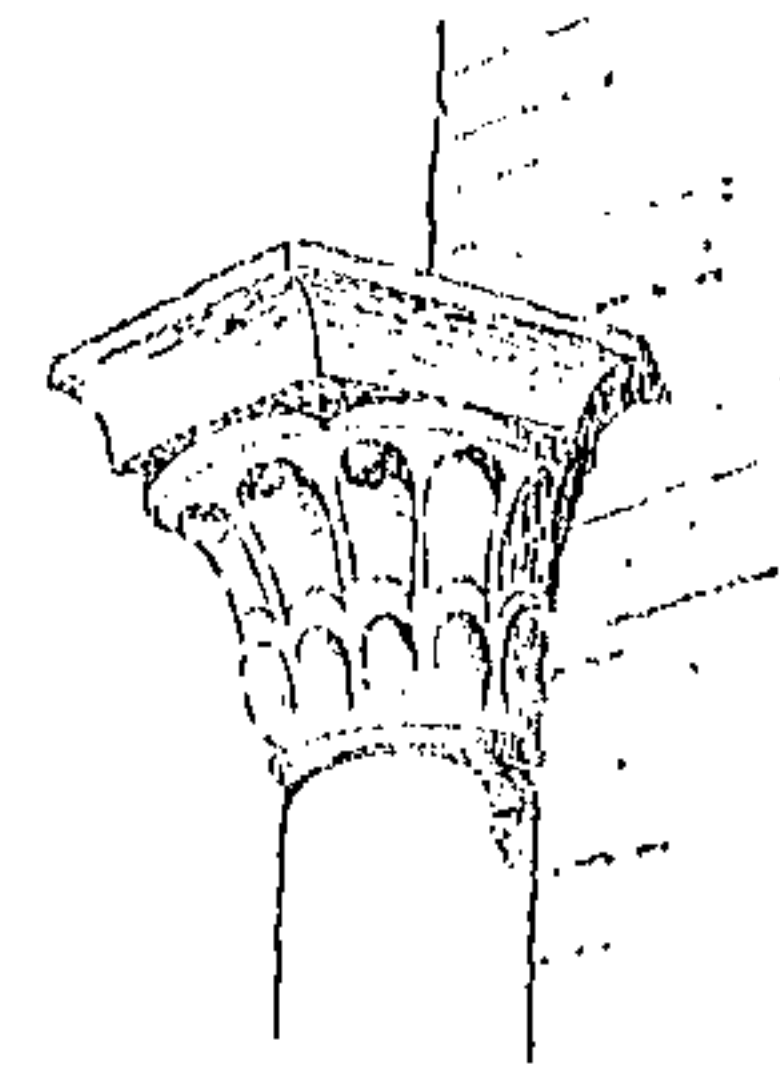
Εἰκ. 5. Παράθυρον ἀφ᾽ ἑὸς Ἁγ. Δημητρίου.

κρανα, ἐφ' ὧν ἐπικαίθηται βαρῆα ἐπιθήματα τοῦ γνωστοῦ παλαιοχριστιανικοῦ τύπου.

Οἱ τε κορυφαὶ καὶ τὰ κιονόκρανα δὲν εἶναι ἀπίθανον ν.λ. ἐλήφθησαν ἐξ ἀρχαίου τινὸς κειρίου τῆς γειτονικῆς Ἀρμενίας. Παλαιοχριστιανικοῦ ὁμοίως τύπου εἶναι καὶ οἱ χωρίζοντες τὸ τρίλοβον παράθυρον τῆς μέσης κόγχης κιονίσκοι (εἰκ. 4 καὶ 5) μὲ τὰ χαμηλὰ ἡμικυκλικὰ καὶ στενὰ τοξόγλια, αἵτινα τοὺς συνδέουσι πρὸς ἀλλήλους καὶ τὸν τοῖχον.

Πλὴν δὲ τῶν κίωνων τῶν κιονοστοιχιῶν εἴρηγται καὶ τέσσαρες κίονες τοποθετημένοι παρὰ τοὺς πλευρικοὺς μακροὺς τοίχους τοῦ κειρίου εἰς θέσεις ἀντιστοιχοῦσας πρὸς τοὺς φέροντας τὸν τροῦλλον 4 πεσσούς (εἰκ. 3). Οἱ κορυφαὶ τῶν κίωνων τούτων εἶναι ἀρράβδωτοι, στεροῦνται δὲ οἱ δύο καὶ κιονοκράνου. Τῶν δὲ λοιπῶν δύο (τῶν πρὸς τὸ ἰερόν) τὸ κιονόκρανον ἔχει τὸ ἐν εἰκ. 6 παριστάμενον σχέδιον, ὅπερ

ζωηρῶς ἐνθυμίζει τὰ λεγόμενα περγαμηνὰ κιονόκρανα. Οἱ 4 παρὰ τοὺς τοίχους κίονες ἔχρησίμευον πρὸς ὑποστήριξιν πλατέων ἐπιστυλίων γεφυροῦντων τὸ ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων πρὸς τοὺς πεσσούς κενόν. Ἐπὶ τῶν δύο δὲ δυτικῶν ἐπιστυλίων τούτων ὑπάρχουσι κόγχαι ἡμικυκλικαὶ βλέπουσαι πρὸς Δ. καὶ ἀποτελοῦσαι τρόπον τινὰ παρεκ-



Εἰκ. 6. Κιονόκρανον τῶν παρὰ τοὺς τοίχους κίωνων.

κλήσει. Τοιαύτη διεκείρισε μεταῦρον πλευρικῶν παρεκκλησίων τὸ πρῶτον ἐνταῦθα συναγτάται, καὶ ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζω.

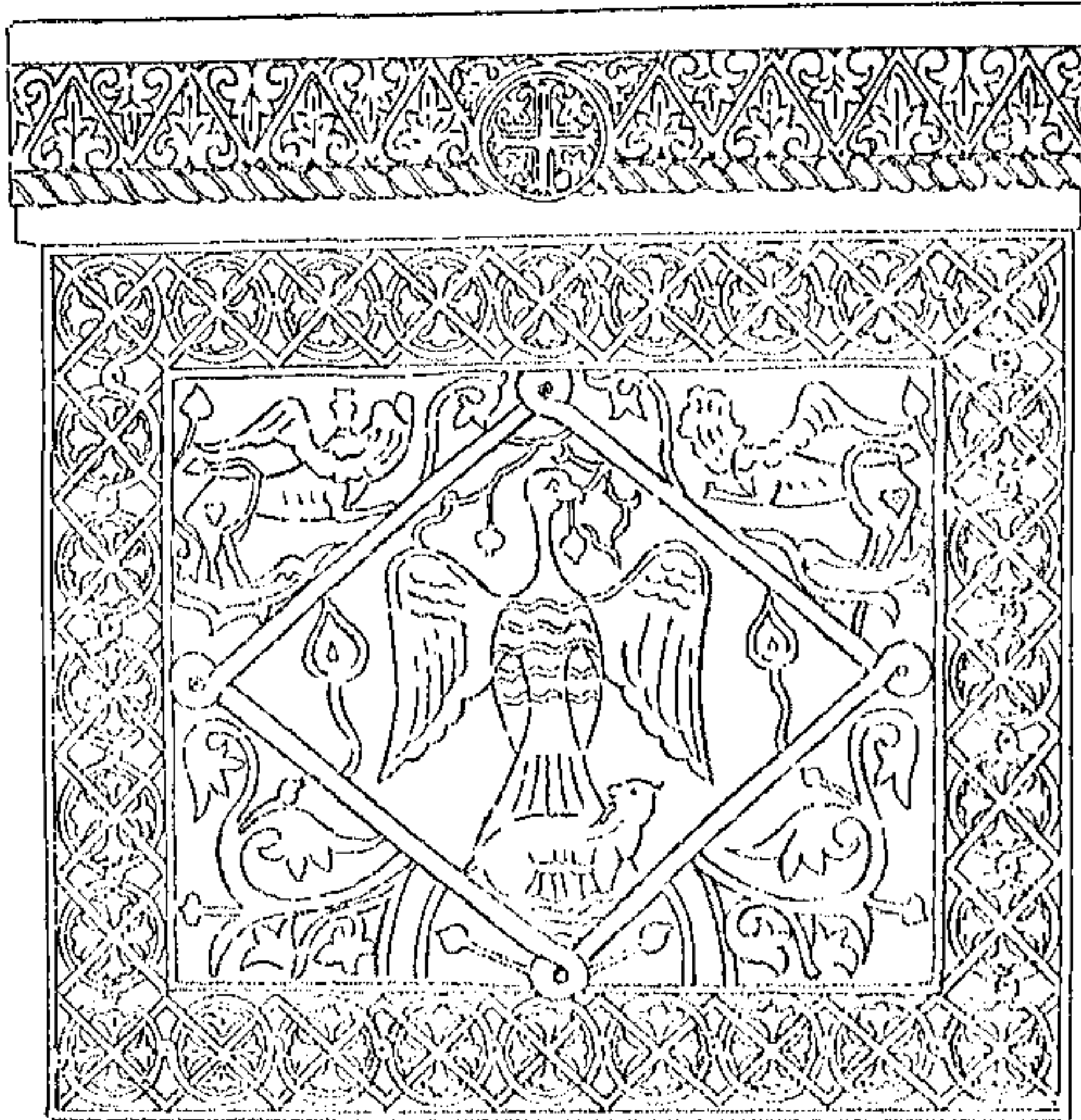
Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν διακόσμησιν τοῦ ναοῦ, τοιαύτη ἐξωτερικῶς μὲν δὲν ἐπῆρξε λόγῳ τῆς εὐτελοῦς τοιχοδομίας, ἥτις ἐπέβαλεν ἀργότερον τὴν διὰ παχέος κονιάματος ἐπίχρισιν τῶν τοίχων.

Ἀντιθέτως ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἔχομεν πλοῦτον διακοσμήσεως ἐμφανιζόμενον εἰς τε τὰ γλυπτὰ θοοράγια τοῦ παλαιοῦ μαρμαρίνου εἰκονοστασίου καὶ τὰς πολυχρόμους τοιχογραφίας, αἵτινες καλύπτουσι πλείους τῶν τοίχων τὰς ἐπιφανείας.

Ἐξ τῶν ἀναγλύφων πλακῶν τοῦ παλαιοῦ τέμπλου διατηρήθησαν κατὰ χώραν εἰσὶν δύο, σηματοληφθεῖσαι ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς καὶ τὸ παλαιὸν θέσεως ἀνεγερθέντι κτιστῷ εἰκονοστασίῳ. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τῷ προσβλέποντι πλακῶς ἐχούσης διαστάσεις 0.92Χ0.90 εἰκονίζεται κατὰ τὸν ἐπιπεδῶγλιφον τρόπον αὐτὸς ἔχων τὰς πτέρυγας ἀνασκαμμένας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς τὰ

(3) Millet *École Grecque* σελ. 16

δεξιά (εἰκ. 7). Καὶ διὰ μὲν τοῦ ρομφεοῦς του κρατεῖ τὸ πτηνὸν καρπὸν ροιᾶς κρεμάμενον μετ' ἄλλων ἀπὸ ποικίλοσχημῶν ἐλιξοειδῶν βλαστῶν, διὰ δὲ τῶν ποδῶν του ἔχει ἀρπάσει λαγοὺν πτήσσοντα καὶ μετὰ

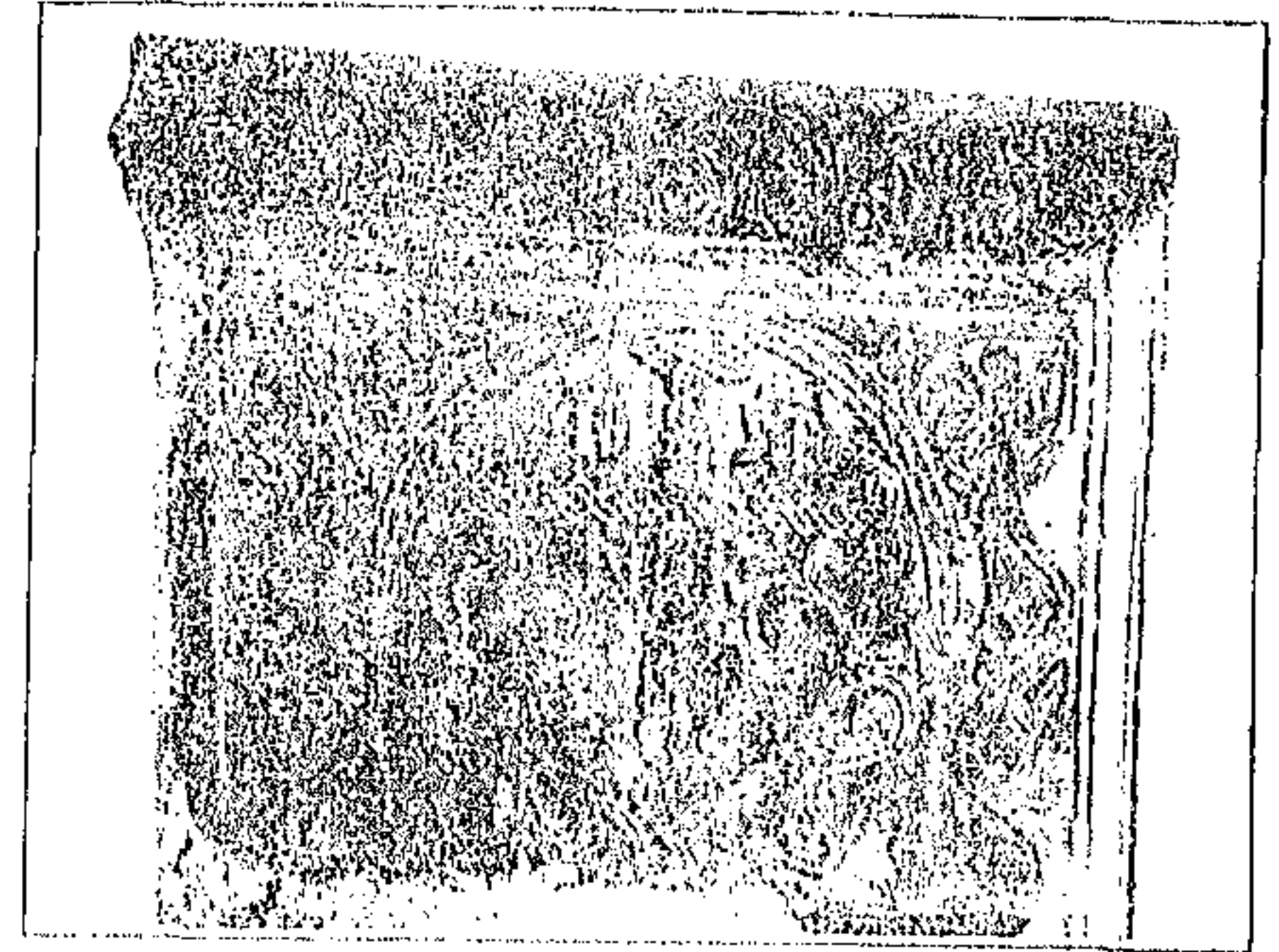


Εἰκ. 7. Θωράκιον εἰκοσυσταίου.

τρόπου στρεφόμενον, ἵνα προσβλέψῃ τὸν ἄρπαγά του. Ἡ παρᾶστασις αὕτη περιζλεῖται ἐντὸς ρομφεοῦ, οὕτως αἱ γωνίαι εὐρίσκονται κατὰ τὰ μέσα τῶν πλευρῶν περιγεγραμμένου εἰς τὸν ρομφεὸν τετραγώνου. Καὶ τὰς μὲν δύο ἄνω γωνίας ἀληθοῦσι παρᾶστασις σφαιγγῶν, ἔχουσάν τὸ μὲν ἐμπρόσθιον ἡμιον τοῦ σώματος γωνιακῶς-σφαιγγῶς, τὸ δὲ ὀπίσθιον λέοντος (1). Αἱ δὲ δύο κάτω γωνίαι εἶναι πεπληρωμένα δι' ἀν-

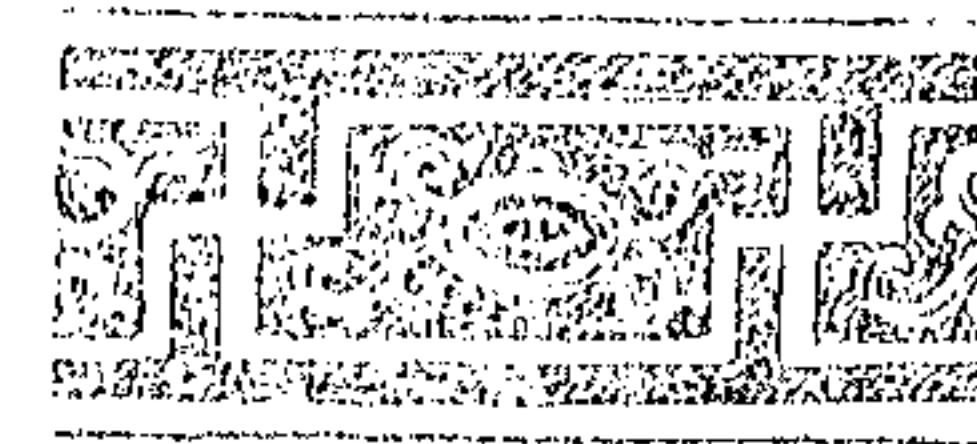
(1) Ἰδύνατό τις γὰρ ὑποθέσῃ ὅτι αἱ ὀπίσθιοι πόδες εἶναι πόδες ἴακου, ἀλλ' ἢ χαρακτηριστικὴ θέσις τῆς οὐράς, ἐξοχομένης πρὸς τὰ ἄνω διὰ μέσου τῶν ποδῶν, ἀποδεικνύει ὅτι λέοντος ὀπίσθια ἠθάλησαν ὁ τεχνίτης ἢ ἀπεικόνισα, καθ' ὅν τρόπον βλέπομεν αὐτὰ εἰς πολλὰ μέρη παρᾶστασις τοῦ ζώου τούτου ἐν τῇ βυζαντινῇ τέχνῃ.

ἡμισοειδῶν πλοχμῶν. Σημειωτέον, ὅτι τὰ κενὰ τοῦ πεδίου τῶν παραστάσεων εἶναι ἀκόμη κατὰ τὸ πλεῖστον πεπληρωμένα δι' ἐγγρόμου κηρομαστίχης.



Εἰκ. 8. Θωράκιον εἰκοσυσταίου.

Τὴν ὅλην σύνθεσιν περιζλεῖ ὄρθαιον ἀνάγλυπτον πλαίσιον, ἐπὶ τῆς ἄνω πλευρᾶς τοῦ ὁποίου ἐπιχάθεται λοξότιμητον γείσον κοσμού-



Εἰκ. 9. Κόσμημα γραπτὸν ἐκ τῆς νοτίας καμάρας.

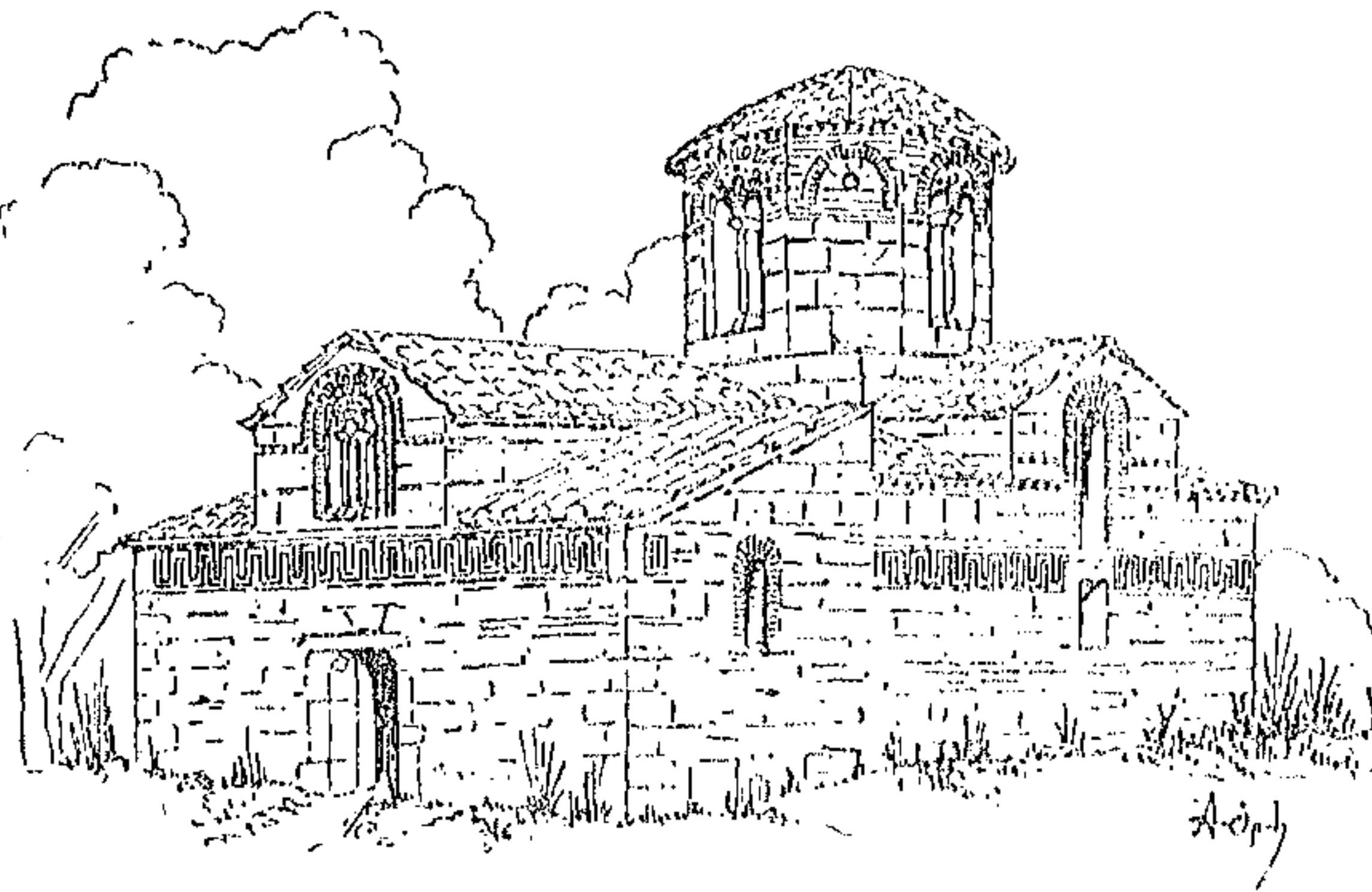
μενον καὶ αὐτὸ δι' ὄρθαιου γλυπτῶ κοσμημάτων καὶ φέρον ἐν τῷ μέσῳ τὸ σύνθημα ἐν τῇ βυζαντινῇ τέχνῃ κομψίον (εἰκ. 7).

Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας πλευρᾶς (εἰκ. 8), εὐρισκομένης ἀριστερὰ τῆς ὄρθαιας Πύλης εἰκονίζεται μέγας ἀνάγλυπτος σταυρὸς περιβαλλόμενος ὑπὸ ὄρθαιων πλοχμῶν. Κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας τῶν σκελῶν του



επάρχει ἀνάγλυπτος καὶ οὐχὶ χαρακτὴ ἢ συνήθης συντετριμμένη ἐπιγραφὴ ΝΙ—ΚΑ—ΙC—ΧC (1).

Ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ, αἱ λίαν δυσκόλως δύναται τις νὰ διακρίνη λόγῳ τοῦ σκότους, ὅπου ἐπιγραφεῖ ἐν τῷ ναῷ, φωτιζομένῳ μόνον ὑπὸ τῶν 4 παραθύρων τοῦ τροῦλλου καὶ τῆς θύρας, ἄξια πα-



Εἰκ. 10. Ἅγ. Νικολάου ὄψις ἀπὸ ΝΑ.

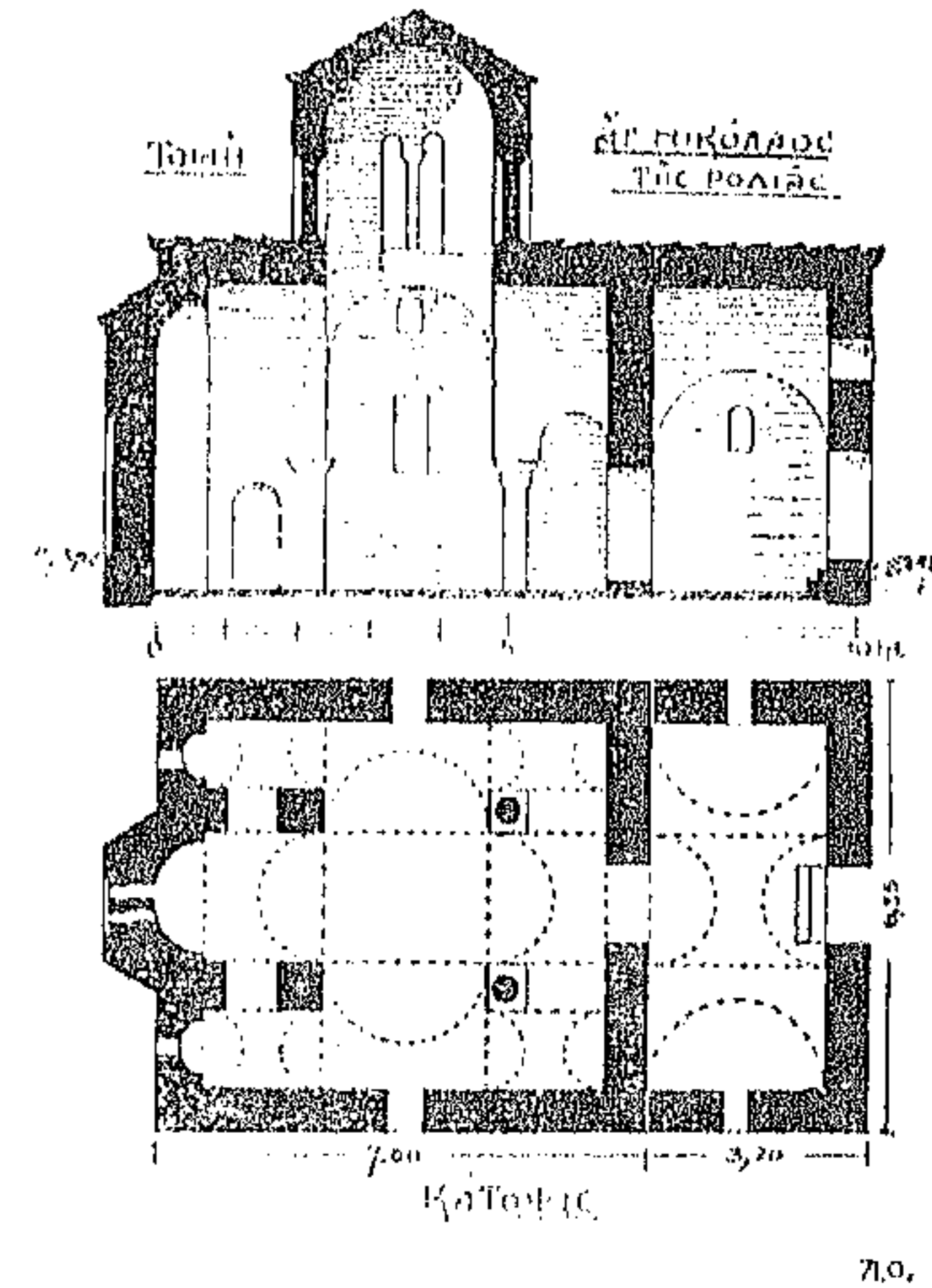
ρατηρήσεως εἶναι ἐν μὲν τῷ διαζωνιῳ αἱ εἰκονίζουσαι τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν θυσίαν τοῦ Ἀβραάμ, ἐν δὲ τῇ ὑπερῷον τῆς Ἅγ. Τριακῆς καμάρας ἢ Μεταμόρφωσης, ἐν δὲ τῇ προθέσῃ αἱ εἰκόνας τῶν Ἁγίων Ἀνατολίου καὶ Τριφύρονος.

Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῷ κεντρικῷ ναῷ εἰκόνων καὶ αἱ ὁποσδήποτε εἶναι ἐπὶ μὲν τῆς βορείας καμάρας τοῦ σταυροῦ ἢ Βασιλέως καὶ ἡ εἰς Ἄδου κίβδος, ἐπὶ δὲ τῆς νοτίας ἢ Γέννησις καὶ ἡ Ὑπαιπαντή, ἐν ἣ τὸ βρέφος Ἰησοῦν κρατεῖ εἰς τὰς ἀγκάλιας τοῦ ὁ Σαμεὼν καὶ τέλος ἐν τῇ δυτικῇ καμάρῳ ἢ Πεντηκοστή. Αἱ μνημονευθεῖσαι τοιχογραφίαι εἶναι ἀσφα-

(1) Χαρακτηριστικὴ δὲ τὴν Ἄριστον εἶναι ἡ ἐκφραγὴ Νικῆ Ἰησοῦς Χριστός, ἀγὲ τοῦ συνήθους Ἰησοῦς Χριστός νικῆ.

λῶς χρόνων μεταγενεστέρων τῆς Ἀλώσεως, ὡς σαφῶς ὑποδεικνύει ἡ μετρία τῶν τέχνη.

Δέκα περίπου λεπτὰ τῆς ὥρας ΒΛ τοῦ Ἅγ. Δημητρίου εὑρεθαι ἐν θέσει Κιρκιζάτες ὠραῖος ναῖσκος τοῦ Ἅγ. Νικολάου, ἐπιλεγομένου τῆς Ροδιᾶς, ἐκ τῆς δευωνήμου καὶ ὄραν ἀπ' αὐτοῦ πρὸς Δ. ἀπε-

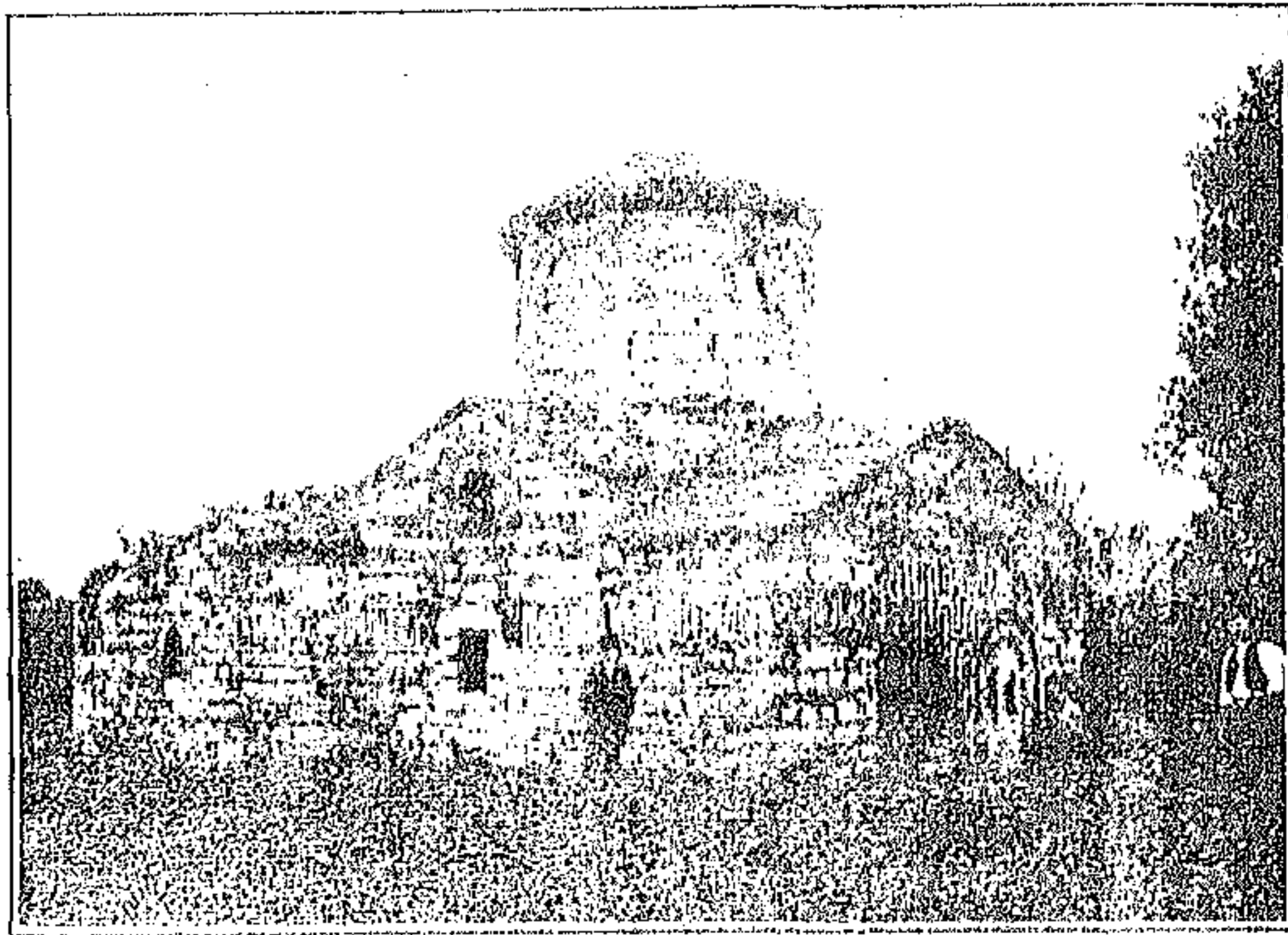


Εἰκ. 11.

χοῦσης μονῆς, περὶ ἧς ἀνωτέρω (σελ. 316) εἴπομεν, ἧς καὶ διατελεῖ μετόχιον. (Εἰκ. 10).

Ὁ ναὸς τοῦ Ἅγ. Νικολάου, οὕτως τὴν κάτοψιν καὶ τομὴν παρέχει ἡ εἰκ. 11, εἶναι σταυροειδῆς μετὰ τροῦλλου, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λεγομένων δικτανίων (Zweisäulenkirchen) ναῶν, ἐν οἷς δηλ. ὁ τροῦλλος ἀπ' ἐνὸς μὲν στηρίζεται ἐπὶ δύο κίβδων τοποθετημένων κατὰ τὴν ΒΛ καὶ ΝΑ γωνίαν τοῦ βασικοῦ τετραγώνου, ἀπ' ἐτέ-

ρου δὲ ἐπὶ τῶν μετώπων δύο τοίχων ἀναχωρούντων ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ καὶ χρησιμεύοντων, ὅπως χωρίζωσι τὸ κυρίως ἱερόν ἀπὸ τῆς προθέσεως καὶ τοῦ διακονικοῦ. Ὁ σταυρὸς εἶναι ἐνταῦθα ἐγγεγραμμένος εἰς ὀρθογώνιον ἐσωτερικῶν διαστάσεων 5.25X5.67, εἰς τὸ ὁποῖον πρὸς ἀνατολὰς μὲν εἶναι προσκεκολλημένη κόγχη ἔχουσα ἑξωτερικῶς τὸ



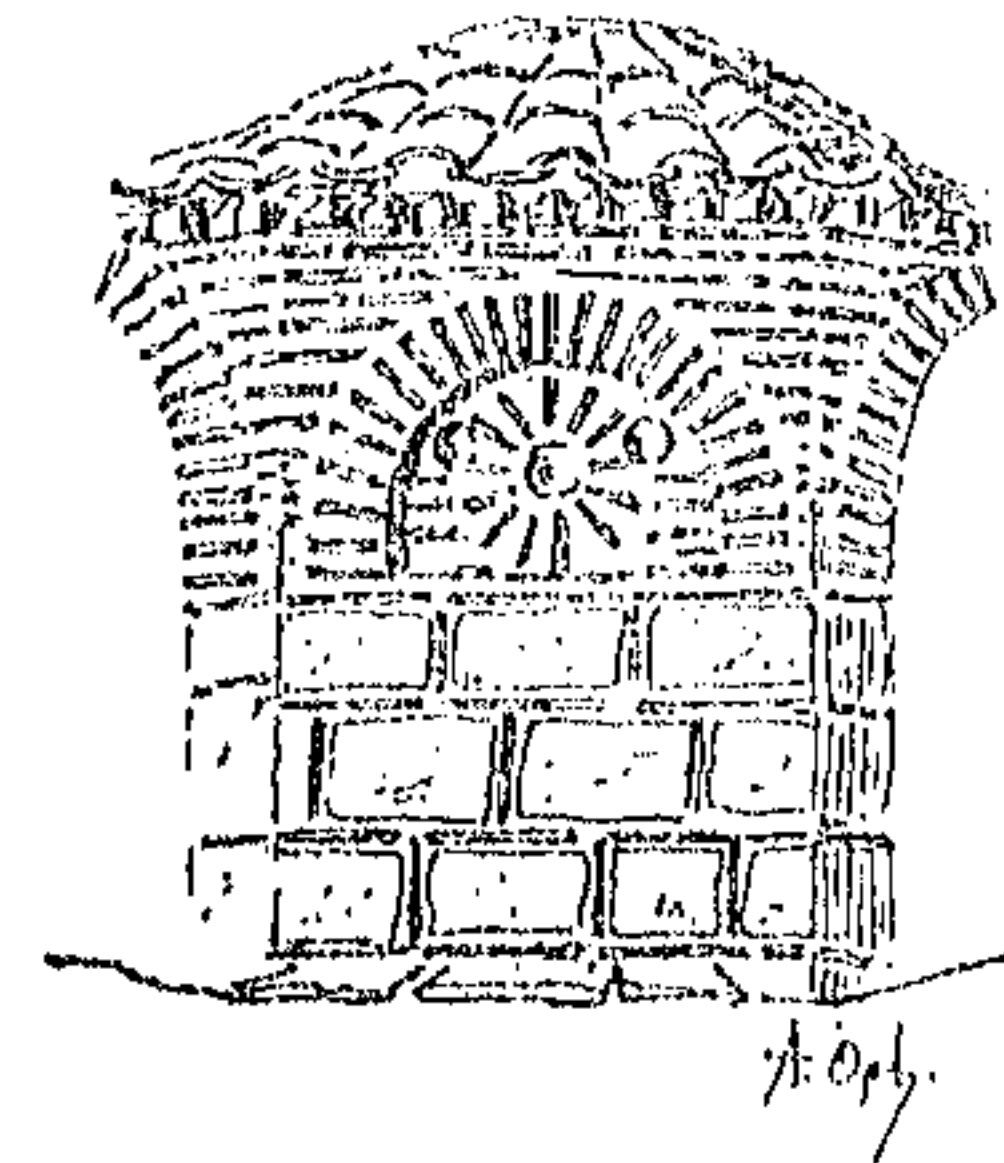
Εἰκ. 12. Ἁγ. Ν. τοῦ ὁμοῦ ὄψεως ἀπὸ ΝΑ.

σχήμα ἡμιεξαγώνου, πρὸς δυτικὰς δὲ νάρθηξ ὀρθογώνιος πλάτους 2.55. Πάντα τὰ διαμερίσματα τοῦ ναοῦ, ἴητοι αἱ τέσσαρες τοῦ σταυροῦ κεραῖαι, οἱ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ περιγεγραμμένου τετραγώνου καταλειπόμενοι μικροὶ χώροι καὶ τέλος τὰ τρία τμήματα, εἰς ἃ χωρίζεται ὁ νάρθηξ, εἶναι κεκαλυμμένα διὰ καμαρῶν κυλινδρικών.

Λόγω τῶν μικρῶν διαστάσεων τοῦ ναοῦ μόνον ἡ μεσαία κόγχη τοῦ ἱεροῦ ἔξέχει, αἱ δὲ λοιπὰ διαμορφώθησαν ὡς ἀπλαῖ νίμφαι (niches) ἀνοικθεῖσαι ἐν τῷ πάχει τοῦ τοίχου.

Ὁ ναὸς εἶναι ἐκτισμένος καθ' ὀριζοντίας στρώσεις διὰ κανονικῶν ἀφραστολίθων, κατὰ τοὺς ἄρθρους τῶν ὁποίων παρεμβάλλονται παχεῖα

πλίνθοι (εἰκ. 11 καὶ 12). Οἱ τοῖχοι φέρουσι πλινθίνην διακόσμησιν συνισταμένην ἐξ ὑψηλοῦ μαιάνδρου κοσμοῦντος δίκην ζωφόρου τὴν πρόσοψιν τοῦ νάρθηκος καὶ τὰς τρεῖς πλευρὰς τοῦ κυρίως ναοῦ. Ἰδιαιτέρως δὲ ἡ κόγχη τοῦ ἱεροῦ διακοσμήθη διὰ τεσσάρων σειρῶν τοιούτων μαιάνδρων, σχηματίζοντων ἐνταῦθα συνεχεῖς σταυροὺς (εἰκ. 12). Πάντα τὰ τοξωτὰ τοῦ ναοῦ παράθυρα, ἴητοι 1) τὰ δύο μικρὰ κατὰ τὰς στενὰς πλευρὰς τοῦ νάρθηκος, 2) τὰ δύο ὑπὸ τὰ ἀετώματα τοῦ Β καὶ Ν σκέλους τοῦ σταυροῦ μονόλοφα, 3) τὸ δίλοβον τῆς κόγ-

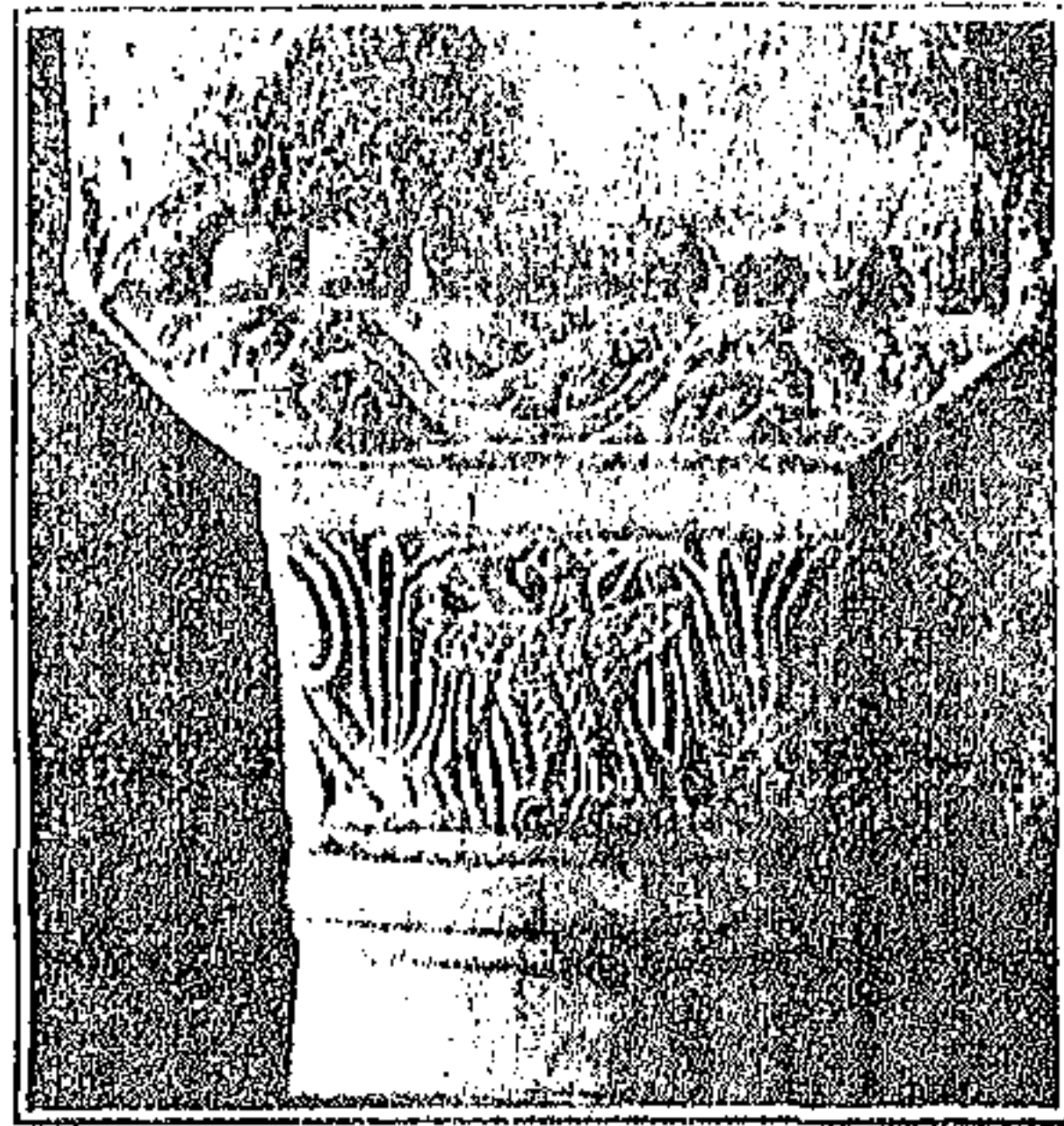


Εἰκ. 13. Λοπτομέρεια τοῦ τροῦλλου.

χης τοῦ ἱεροῦ, 4) τὸ δίλοβον ἑπὲρ τὴν θύραν τοῦ νάρθηκος καὶ 5) τὰ δίλοβα τοῦ τροῦλλου ἐκοσμήθησαν ὑπὸ πλινθίνων πλαισίων. Ὀδοντωτὰ ταινία ἐκ πλινθίων περιβάλλουσι τὸ παράθυρον τοῦ ἱεροῦ καὶ τὸ τῆς πρόσοψεως καὶ σχηματίζουν γείσον εὐθὺς ὑπὸ τὴν στέγην. Ἄλλ' ἡ μεγαλύτερα διακόσμησις ἐπεφυλίχθη διὰ τὸν τροῦλλον. Ἐπὶ τῆς ὀκταγωνικῆς σφενδόνης τούτου ἐκτισμένης διὰ κανονικῶν πλινθοπεριβλήτων κορολίθων εὔρηται ἐπὶ τεσσάρων μὲν πλευρῶν ἀνὰ ἓν δίλοβον παράθυρον(-), ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν πλευρῶν ἀνὰ ἓν

(1) Τὰ παράθυρα ταῦτα φαίνεται ὅτι ἐφράχθησαν ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, διότι καὶ τὸ κείμενον τῶν εἰκ. εἶναι παλαιόν (εἰκ. 12).

πλίνθινον τυφλότοξον περιβάλλον πλίνθινον ἀκτινωτὸν κύκλον, τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου κατέχει «ρόδιον» πινάκιον. Ἄλλα δὲ πάλιν «ρόδια» πινάκια σταυροειδῶς ἢ ἄλλως (εἰκ. 13) διατεταγμένα κατὰ τὴν περιφέρειαν τῶν ἀκτινωτῶν κύκλων ἢ κατὰ τὸ τρίγωνον, ὅπερ ὑπέρκειται τῶν διλόβων παραθύρων, συμπληροῦσι διὰ τῶν ζωηρῶν χρωμάτων τὴν ὅλην διακόσμησιν τοῦ τροῦλλον. Ὁ συνολικὸς ἀρι-



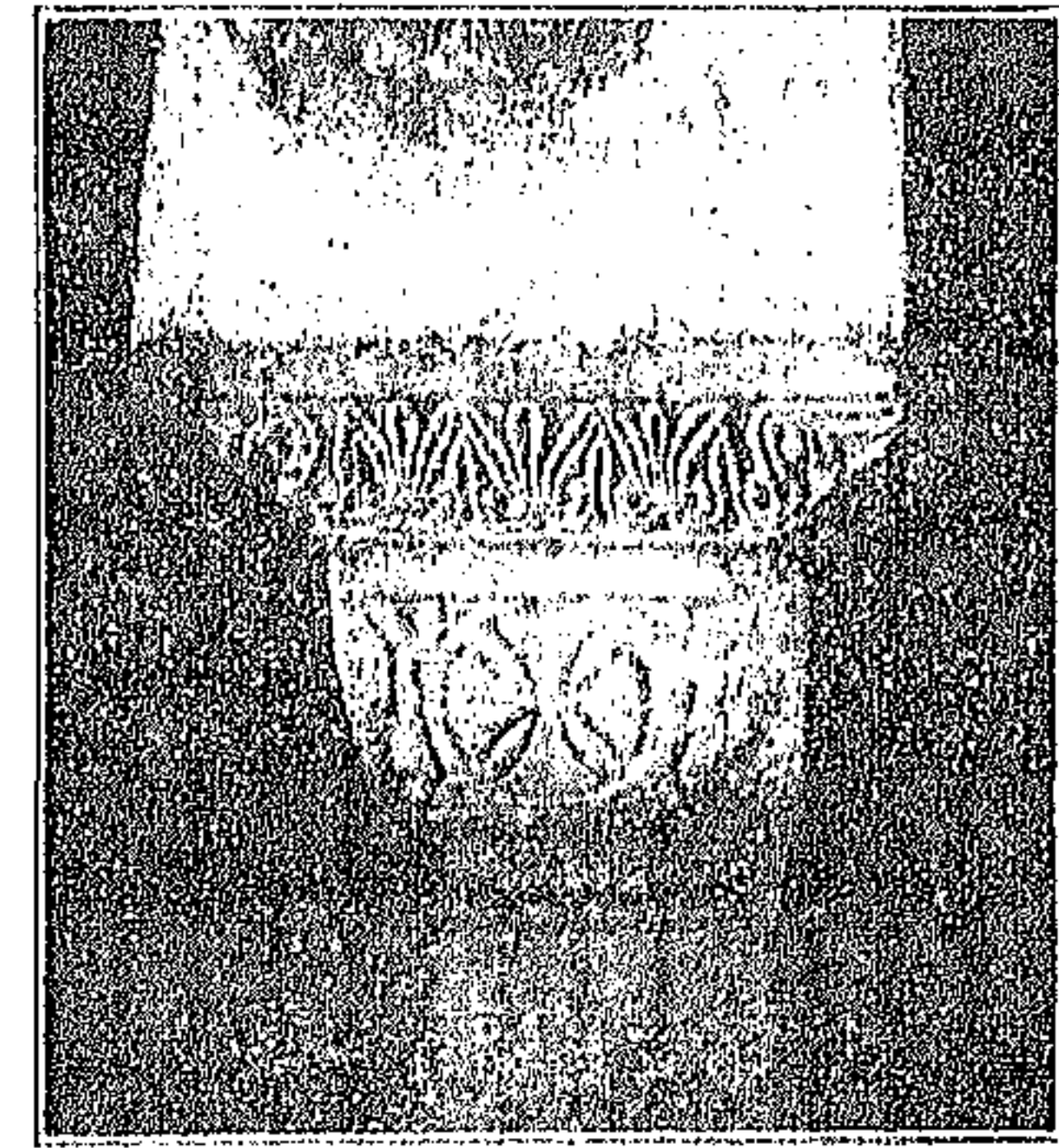
Εἰκ. 14. Κιονόκρανον Ἁγ. Νικολάου.

θμὸς τῶν πινακίων τοῦτων ὑπερβίβει τὰ 25' ἐξ αὐτῶν ὅμως τὰ πλείστα σήμερον ἀφῆρέθησαν ἢ ἐθραύσθησαν.

Ἄξιοπαράτητος εἶναι καὶ ἡ διάταξις τῆς στέγης τοῦ ναοῦ (εἰκ. 12), καθ' ἣν μία ἐνιαία ἀετωματοειδὴς στέγη καλύπτει τὴν ἀνατολικὴν καμάρην καὶ τὰ παρ' αὐτὴν δύο μικρὰ διαμερίσματα (ΒΑ καὶ ΝΑ), ὡς ἐπίσης ἄλλη ὁμοία ἰσομεγέθης στέγη καλύπτει τὴν δυτικὴν καμάρην καὶ τὰ παρ' αὐτὴν διαμερίσματα (ΝΑ καὶ ΒΑ). Ἡ τοιαύτη διάταξις, ἐφαρμοσθεῖσα καὶ εἰς πλείστους ἄλλους ναοὺς τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῆς Μακεδονίας, γίνεται χάριν εὐκολίας τῆς κατασκευῆς, πρὸς ἀποφυγὴν δηλ. ἐκτελέσεως πολλῶν μικρῶν στεγῶν. Ἐνδιαφέρον τέλος εἶναι καὶ ὁ

τρόπος στεγάσεως τοῦ νάρθηκος, ὅστις ἐνθυμίζει τὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Γ' οὐροεληκόου (1).

Ἄνταξία τῆς ἑξωτερικῆς διακοσμῆσεως εἶναι καὶ ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ ναοῦ διακόσμησις, γλυπτικὴ τε καὶ γραφικὴ. Τὴν γλυπτικὴν ὅμως δὲν βλέπομεν ἐνταῦθα ἐπὶ πλακῶν τοῦ εἰκονοστασίου, διότι τοιοῦτον φαίνεται ὅτι οὐδέποτε ἔσχεν ὁ Ἁγ. Νικόλαος, ἀλλ' ἐπὶ τῶν κιονοκρανῶν

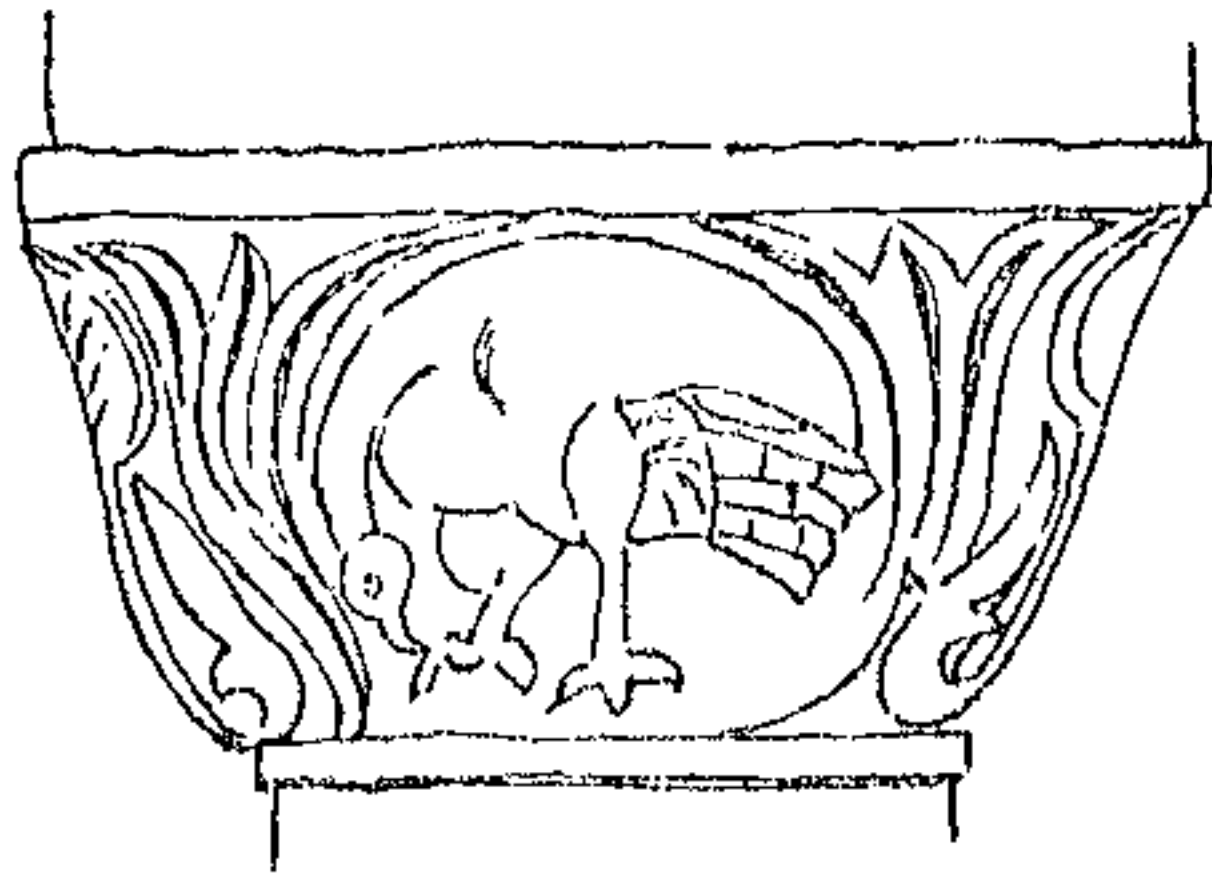


Εἰκ. 15. Κιονόκρανον Ἁγ. Νικολάου.

τῶν δύο χαμηλῶν κίονων, οἵτινες στηρίζουσι τὸν τροῦλλον. Οἱ κίονες οὗτοι ἕψους μόντις 1,80 μετὰ τοῦ κιονοκρανοῦ εἶναι ἀρράβδουτοι, στεροῦνται δὲ καὶ βίβασιν. Τὸ κιονόκρανόν των ἀποτελεῖται ἐκ καλαθοειδοῦς σώματος καὶ ἐνὸς χαμηλοῦ ὑπεράνω ἐπιθήματος ἢ μᾶλλον ἄβακος. Κάλαθος καὶ ἐπίθημα εἶναι καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας αὐτῶν πλευρὰς πλουσίως διακεκοσμημένα, ὁ μὲν διὰ παικίλων παραστάσεων, τὸ δὲ δι' ὑδόντων καὶ ἀνθεμίων. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ βορείου κίονος εὐρηματίζονται ἐπὶ μὲν τῆς βλεπούσης πρὸς Α πλευρῆς τοῦ κιονοκρανοῦ ἀετὸς

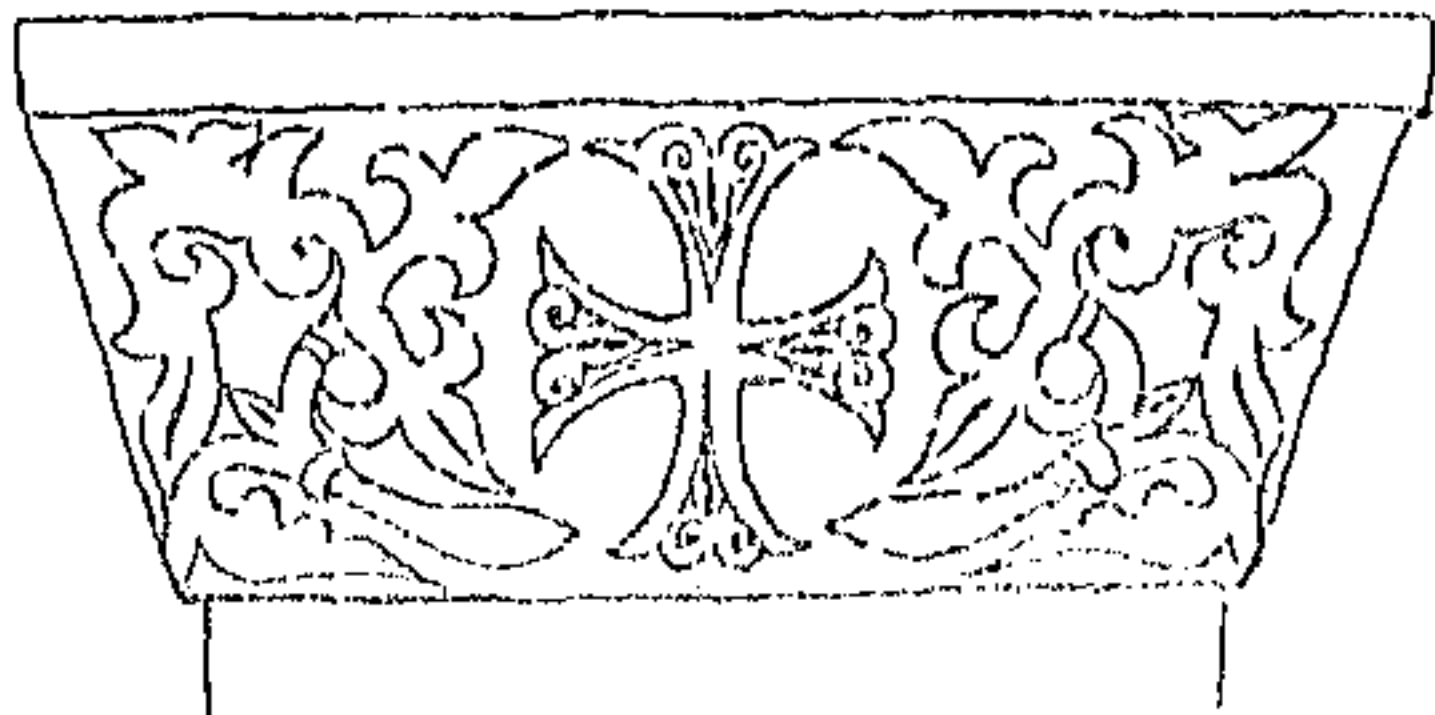
(1) *Struck Athen. Mitteilungen* 1906 σελ. 296 (α, 1).

ἐντὸς φυλλωμάτων, στρέφων πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν κεφαλὴν καὶ ἔχων τὰς πτέρυγας ἀνοιχτάς (εἰκ. 14), ἐπὶ δὲ τῆς Ν πλευρᾶς ὠραῖος ἰσοσκελῆς



Εἰκ. 16. Κιονόκρανον Ἁγ. Νικολάου.

σταυρὸς, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποῦ ἐλαξεύθησαν συμπλέγματα ἀνθεμίων (εἰκ. 15), ἐπὶ δὲ τῆς Β. πλευρᾶς κάτω μὲν πτηνὸν κυρτούμενον εἰς θαιμασίαν καμπύλην, ἵνα δαγκύσῃ διὰ τοῦ ράμφους τὸν ὄνυχά του

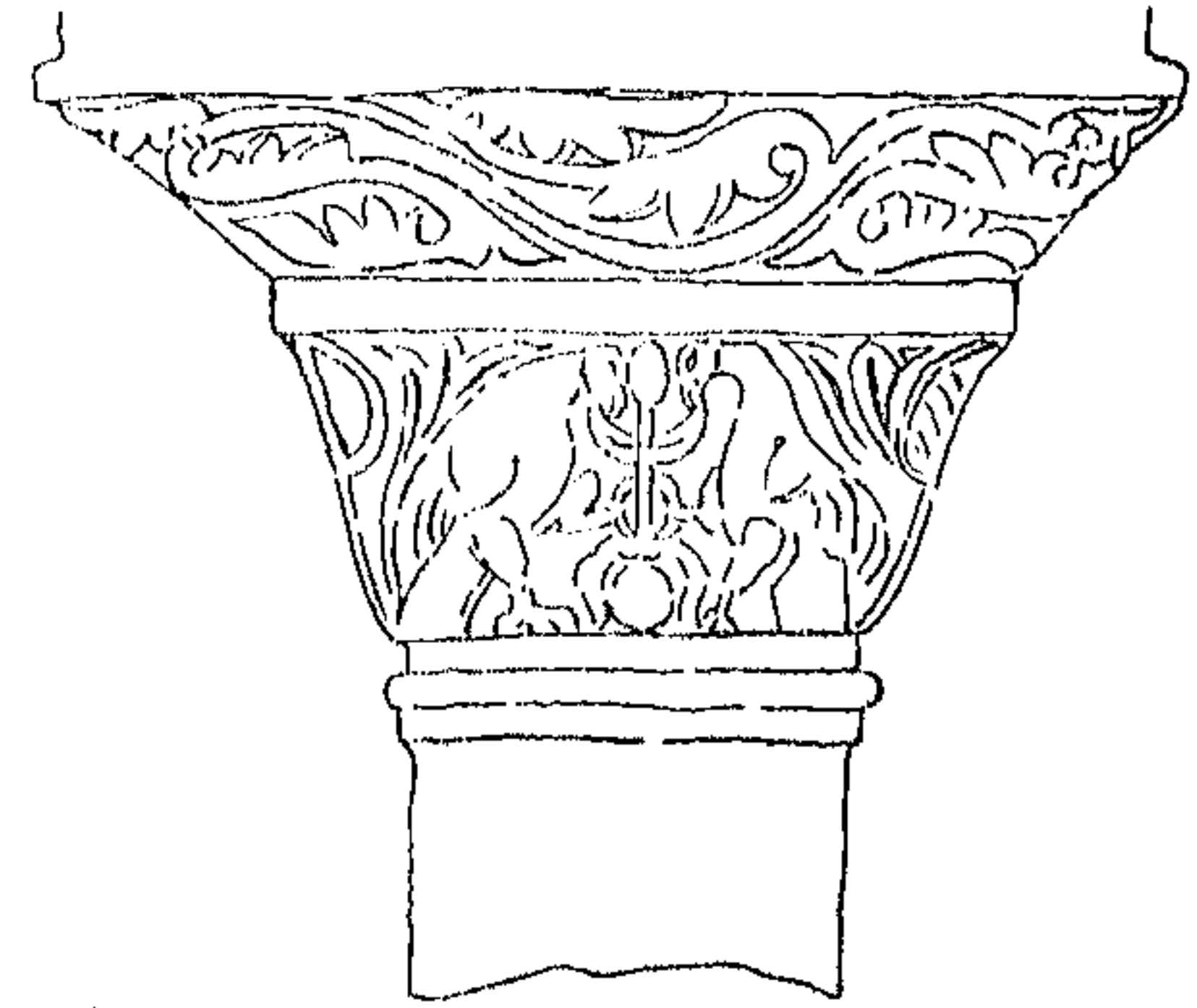


Εἰκ. 17. Ἐπιθήμα κιονοκράνου.

(εἰκ. 16), ἀνω δὲ ἐπὶ τοῦ ἐπιθήματος σταυρὸς μεταξύ ἀνθεμίων (εἰκ. 17) καὶ τέλος κατὰ τὴν Δ πλευρᾶν δύο πτηνὰ κίοντα ἐκ περιρραπτηρίου, εὐρισκομένου ἐν τῷ μέσῳ των (εἰκ. 8). Αἱ δύο τελευταῖαι αὗται παραστάσεις ἔχουσιν ἰκτελοσθῆ μετὰ περισσοῦς χάριτος, ἀφελείας καὶ ἀληθείας, ὡς ἄλλως καὶ αἰωνοὶ αἱ λουραὶ, αἵτινες μᾶλλον ὡς ἰσχυρῶς χαρακτηρεῖ ἢ ἀνάγλυφοι δύνανται γὰρ χαρακτηρισθῶσιν.

Ἐπὶ δὲ τοῦ κιονοκράνου τοῦ Ν κίονος εἰκονίζονται ἐπ' ἡμισῶν

τῶν πλευρῶν σταυροὶ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιθήματος τῆς Β πλευρᾶς ὁ διπλοῦς σταυρὸς τῆς σταυρώσεως.



Εἰκ. 13. Κιονόκρανον Ἁγ. Ν. κολάου.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς τοιχογραφίας, αἵτινες καλύπτουσι τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ, αὗται ἐμποιοῦσι ζωηρὰν ἐντύπωσιν λόγῳ τῶν θερμῶν χρωμάτων των καὶ κυρίως τοῦ ζωηροῦ κυανοῦ βιόθους των, ὅπερ ἐνθυμίζει τὸ βάθος τῶν εἰκόνων τῆς Ἀττικῆς ὁμορφῆς ἐκκλησιᾶς, πρὸς ἃς αἱ εἰκόνες τοῦ Ἁγ. Νικολάου ἔχουσι κάποιαν ὁμοίότητα ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν ἐπιτέλειαν. Τοῦτον ὅμοιος ἢ διατήρησις εἶναι δυστυχῶς πολὺ κατωτέρα λόγῳ τῶν ἀφθόνων ἡλίκτων, αἵτινα ἔχουσιν ἀποδέσει ἐπ' αὐτῶν τὰ περιλείποντα τοὺς τοίχους ὕδατι.

Διακρίνει τις ἐν τούτοις εὐκόλως τὰς σκηναίς, ἃς εἰκονίζουσιν, αἵτινες εἶναι ὡς ἐξῆς κατανεμημέναι. Ἐν τῇ μεσαίᾳ κόγχῃ, ὡς συνήθως, ἢ ἰσατοτέρῃ τῶν οὐρανῶν φέρουσα τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ οὐχὶ ἐν ἐγκολπίῳ. Ἐπὶ τῆς ἀνωθεν τοῦ ἀνατολικοῦ σκέλους τοῦ σταυροῦ καμάρης εἰκονίζεται κατὰ μὲν τὰ κλάγια ἢ Μετάληψις τῶν Ἀποστόλων, κατὰ δὲ τὴν κορυφὴν ἢ Ἀνάληψις, ἐν ἣ ὁ Χριστὸς παρίσταται ἐντὸς ἐγκολπίου φερομένου ὑπὸ τεσσαίρων πετώντων ἀγγέλων. Ἐν τῇ

κόγχη τῆς προθέσεως εἰκονίζεται κάτω μὲν ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ, ἄνω δὲ τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, ἐν δὲ τῷ διακονικῷ ἀντιστοίχως ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ καὶ ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν, δεξιὰ δὲ ὁ ἅγ. Σίλβεστρος καὶ ἀριστερὰ ἕτερος ἅγιος δυσδιάκριτος.

Ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων, οἵτινες χωρίζουσι τὸ ἱερὸν βῆμα ἀπὸ τῆς προθέσεως καὶ τοῦ διακονικοῦ, εἰκονίζονται ὁ ἅγ. Γρηγόριος καὶ ἅγ. Πολύκαρπος ὁ Σμύρνης, ὁ ἅγ. Κωνσταντῖνος καὶ ἡ ἅγ. Ἐλένη, ἄνω δὲ καὶ δεξιὰ ἡ τῶν Μάγων Προσκύνησις.

Ἐπὶ δὲ τοῦ βορείου σκέλους τοῦ σταυροῦ εἰκονίζεται ἐπὶ μὲν τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ καὶ ὁ ἅγ. Γεώργιος, ἀντικρὺ δὲ τούτων ἡ Πεντηκοστή. Ἐπὶ δὲ τοῦ Β τοίχου ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου μὲ τοὺς Ἀποστόλους ὑπεράνω ἐν νεφέλαις. Ἐν δὲ τῷ Ν σκέλει τοῦ σταυροῦ παρίσταται ἐπὶ τῆς καμάρης ἀνατολικῶς μὲν ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, ἐν ἣ διακρίνονται πλὴν τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ θείου βρέφους ὁ Ἰωσήφ, οἱ ποιμένες, ἡ σκηνὴ τοῦ λουτροῦ καὶ αἱ σχετικαὶ ἐπιγραφαὶ των, δυτικῶς δὲ ἡ εἰς Ἄδου κἀπόδος καὶ νοτίως, ἦτοι ἐπὶ τοῦ τοίχου, ἡ Βαῦφόρος.

Ἐπὶ δὲ τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ σταυροῦ φαίνεται ὅτι παρίστατο ἐπὶ τῆς καμάρης ἡ Προδοσία τοῦ Ἰούδα καὶ ἡ Σταύρωσις.

Τέλος κατὰ τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ μὲν ΒΛ διαμερίσματος εἰκονίζονται οἱ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Ἐφέσου κοιμηθέντες ἑπτὰ παῖδες, ὧν διακρίνονται αἱ ἐπιγραφαὶ ἅγ. Αἰωνύσιος, Ἰάμβλαχος, Ἀντωνῖνος, Μαρτίνος, Ἰωάννης, Ἐξκουστωδιανός. Ἐν δὲ τῷ ΝΑ διαμερίσματι κάτωθεν τοῦ Ἰησοῦ εὐλογοῦντος ὁ ἀπόστολος Ἀνανίας ἐν μέσῳ δύο ἄλλων ἁγίων, ὧν δὲν διακρίνονται τὰ ὀνόματα.

Τέλος λείψανα ἀγιογραφικῶν ἀμυδροτάτα εὑρήναι καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ νότιου.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν χρονολογίαν τῶν τοιχογραφικῶν, περὶ ταύτης δὲν εἶναι εὐκόλον ν' ἀποφανθῇ τις. Πιθανὸν γὰρ εἶναι τοῦ Ἰδου αἰῶνος ἢ καὶ ἔτι ὑστερότεραι. Ὁ ναὸς ὅμως εἶνε ἀσφαλῶς κτίσμα τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τοῦ δεσποτάτου, ἦτοι τοῦ Ββου μ. Χ. αἰῶνος.

## ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ 1204—1915

ΥΠΟ

N. I. ΠΑΠΑΔΑΚΗ

Διευθυντοῦ Ἱστορικῶν Ἀρχείων Κρήτης.

Ἐνωστὴ εἶναι ἡ διὰ τὴν ἱστορίαν μεγάλη χρησιμότης τῶν διαφόρων μνημείων, τῶν γραπτῶν καὶ τῶν τῆς τέχνης. Ἐκ τῶν μνημείων ταύτων, τὰ ὅποια ἔς ἀεὶ μένουσι τὰ αὐτὰ καὶ ἀμετάβλητα—κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς προφορικὰς παραδόσεις—καὶ μεταδίδουσι τὰς ἀσφαλτέρας ἱστορικὰς ἀληθείας, γράφεται ἡ ἀκριβὴς καὶ αὐθεντικὴ ἱστορία.

Ἐξ ἄλλων τοιαῦτα μνημεῖα, ὄρατὰ καὶ ἀκτὰ, θεωροῦνται ὡς αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἱστορία, ζῶσα καὶ λαλοῦσα, ἡ ὅποια εὐγλωττότερον παντὸς βιβλίου καὶ ἀκοπώτερον διδάσκει τὰ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ μνημώτερα αὐτὰ ἐν τῇ μνήμῃ καθιστᾷ.

Ἐκ τούτων ἐξηγεῖται ὁ σπουδαιότατος σκοπὸς τῆς ἰδρύσεως καὶ διατηρήσεως Μουσείων καὶ Ἀρχείων, εἰς τὰ ὅποια φυλάττονται τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης καὶ τῆς γραφῆς, ὅσα γίνονται χρήσιμα διὰ τὴν καθόλου ἱστορίαν τόπου τινός.

Ἐν Κρήτῃ τὰ κυριώτερα μνημεῖα, τὰ ὅποια διδάσκουσι ἡμᾶς τὴν ἀρχαίαν προγονικὴν ἱστορίαν ὑπὸ ἑποικιν πολιτισμοῦ, ἐξήχθησαν καὶ ἰξέγονται δι' ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν ἐκ τῶν κόλτων τῆς γῆς, ἐνθα διάφοροι καταστροφαί, εἴτε ἐκ τῆς φύσεως εἴτε ἐξ ἐπιδρομῶν προσελθοῦσαι, εἶχον καταχρῆσθαι αὐτὰ, ἀλλ' ἔτι καὶ τὰ εἶχον διαφυλάξει μέχρις ἡμῶν. Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἔχει ληφθῆ φροντίς περὶ αὐτῶν καὶ σήμερον ἀποτελοῦσιν ἀνεξέμητον θησαυρὸν συνειλεγμένα εἰς τὰ ἀρχαιολογικὰ Μουσεῖα τῆς Κρήτης.

Περὶ τῶν γραπτῶν ἱστορικῶν ἀρχείων ἐσχάτως μόλις ἐλήφθη τις παρ' ἡμῶν πρόνοια.

Τῆς Κρήτης, ἅμα ἀπελευθερωθείσης, ἀπαραίτητον ἦτο καθῆκαν νὰ περισυλλέξῃ ὅσα θὶ ἠδύνατο στοιχεῖα αὐθεντικὰ τῆς μακρᾶς, περιπετειώδους καὶ ἐνδόξου ἱστορίας αὐτῆς. Τοῦ καθήκοντος τούτου ἐγκαίρως μὲν ἐπελήφθη, ἀλλ' ἀνεπαρκῶς. Περσυνελέγησαν ἀρχεῖα τῆς Τουρκικῆς περιόδου καὶ ἀπὸ ἰδιωτῶν ἠγορεύθησαν ἄλλα ἀρχεῖα σχετιζόμενα τὰ μὲν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ πρὸς τὴν τοῦ 1866, τὰ δὲ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κρήτης (ἀπὸ τοῦ μακαρίτου ἐξ Ἡρακλείου Στεφ. Νικολαΐδου), ἐλλείπει ὅμως εἰδικῆς ὑπηρεσίας Ἀρχείων τὰ περισυλλεγόμενα δυσκορπίζοντο πάλιν καὶ ἐχάνοντο ἢ ἐφθείροντο.

Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1920 κατηρτίσθη ἰδιαίτερα «Υπηρεσία Ἀρχείων» μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ περισυλλέξῃ καὶ διαφυλάξῃ τὰ ἐν Χανίοις εὑρισκόμενα ἐπίσημα ἀρχεῖα - τὰ πρὸ τῆς ἐνώσεως τῆς Νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος - ὅσα δὲν εἶχον ἀκόμη διαρκαγῆ ἢ καταστραφῆ. Ἡ περρωρισμένη δικαιοδοσία τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας κατέστη βλαδιμηδὸν εὑρυτέρα περιλαβοῦσα πάντων ἐν γένει τῶν ἱστορικῶν Ἀρχείων Κρήτης τὴν μέριμναν, οὐ μόνον τῶν ἐν Χανίοις καὶ τῶν ἐν τῇ λοιπῇ Κρήτῃ ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ εὑρισκομένων. Ἔγιναν δὲ καὶ αἱ παρὰ τῷ ἀρμοδίῳ Ὑπουργεῖῳ ἀπαιτούμεναι ἐνέργειαι πρὸς ἴδρυσιν μονίμου τοιχοῦ γραφείου Ἀρχείων ἐν Κρήτῃ καὶ πρὸς συγκρότησιν ἰδίας ἐπαγγελματικῆς Ἐπιτροπείας ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀρχεῖακῆς Ὑπηρεσίας. Ὅσα ταχύτερον τὸ Ὑπουργεῖον ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην, τόσῳ περισσότερον θὰ διευκολυνθῆ καὶ θὰ ἐπιταχυνθῆ τὸ χαλεπὸν καὶ μακρὸν ἔργον τῆς Ὑπηρεσίας τῶν Ἀρχείων.

Ἐκ τῶν μέχρι σήμερον ἐργασιῶν προκύπτουσι τὰ ἐπόμενα πορίσματα.

Τὰ Ἀρχεῖα τῆς Κρήτης, εἰς ὅσα θὰ περιτραφῆ τὸ ἔργον τῆς ἀρχεῖακῆς ὑπηρεσίας, δὲν ἰκτείνονται πέραν τῆς Ἑνετικῆς Κυριαρχίας, διαροῦνται δὲ εἰς Ἀρχεῖα α) τῆς Ἑνετικῆς περιόδου (1201—1669), β) τῆς Τουρκικῆς καὶ Αἰγυπτιακῆς (1669—1898), γ) τῆς Λιεθνοῦς (1898—1899) καὶ δ) τῆς Ἀυτονομιακῆς (1899—1915). Εἰς τὰ τῆς Τουρκικῆς περιόδου περιλαμβάνονται καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ ἀρχεῖα.

Περὶ τῶν ἀρχείων ἐκάστης περιόδου θὰ γίνῃ ἐνταῦθα σύντομος λόγος καὶ δὴ:

### Α' Ἑνετικὴ περίοδος.

Ἐξ ἐπισημῶν ἀρχείων τῆς Ἑνετικῆς Κυριαρχίας εὐδὲν ἀπολύτως ὑπάρχει ἐν Κρήτῃ. Αἱ Ἑνετικαὶ ἀρχαὶ ἀποχωροῦσαι ἐκ Κρήτης ἀπέκομισαν εὐτυχῶς πάντα τὰ ἐπίσημα ἀρχεῖα, τὰ ὅποια καὶ διεφυλάξαν σχεδὸν ἀκέραια μέχρι σήμερ ν. Ὅσα ἔτυχον ἀφελθέντα ἐν Κρήτῃ κατεστράφησαν.

Ὀλίγα μόνον χειρόγραφα διεσώθησαν εἰς τινὰς Μονᾶς, ἦτοι α) ἐν τῇ Μονῇ Ἀρετίου τοῦ δήμου Φουρνῆς Μεραμβέλλου περὶ τὰ 100 ἀντίγραφα συμβολαίων, Ἑλληνιστὶ γεγραμμένα ὑπὸ Κρητῶν νοτάρων, τὰ ὅποια σήμερον φυλάσσονται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ἰδημοσιεύθησαν δὲ ἐν τῷ περιοδικῷ «Χριστιανικῇ Κρήτῃ» ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Στ. Ξανθοῦδίδου. β) ἐν τῇ Μονῇ Χρυσοπηγῆς τρία Δουκικὰ Διατάγματα, γεγραμμένα Λατινιστὶ καὶ Ἰταλιστὶ (κατὰ τὸ Ἑνετικὸν ἰδίωμα) καὶ ἀναγόμενα κατὰ τὰ ἔτη 1580, 1608 καὶ 1611, τὰ ὅποια ἐπίσης ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἐφόρου καὶ ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ ἰδημοσιεύθησαν, ὑπὸ δὲ τοῦ κ. Ἰωσήφ Γερόλα (J. Gerola) ἐν φωτοτυπικοῖς ἀπεικασμασι περιελήφθησαν εἰς τὸ πολύτιμον αὐτοῦ ἔργον «Monumenti veneti nel Isola di Creta» (1).

Ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ Κρήτης εὑρίσκονται τώρα τὰ ἑξῆς.

α) Ἀτλὰς τοῦ Βασιλείου Κρήτης ἐκδοθεὶς ὑπὸ Μάρκου Boschini τῷ 1651 καὶ περιλαμβάνων 61 χάρτας, ὧν οἱ μὲν 59 παριστῶσι πόλεις καὶ φρούρια τῆς Κρήτης, ὡς εἶχον ἐπὶ Ἑνετῶν, οἱ δὲ 2 τελευταῖοι φρούρια τῶν νήσων Κυθήρων καὶ Τήνου, αἱ ὅποια, ὡς καὶ ἡ Μύκονος, ἦσαν ἠνωμένα ἐν τῷ Βασιλείῳ Κρήτης. Ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχαιολογοῦντος κ. Ἰωάννου Πανζίκη. Ὁμοίον ἀντίτυπον εὑρίσκεται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Μουσείου.

(1) Τυχὸν εὐκαιρίας γὰρ ἀναγνώσω πολλάκις καὶ νὰ ἐξετάσω τὰ χειρόγραφα ταῦτα Δουκικὰ Διατάγματα ἠτύχησα νὰ συμπληρώσω τὰ ἐφθαρμένα μέρη αὐτῶν καὶ ν' ἀναγνώσω τὰς ἐξιτήλους καὶ δυσαναγνώστους λέξεις.

Ἐκ τῶν ἐν Βενετίῳ ἀρχείων ἠτύχησα ἐπίσης - χάρις εἰς τὴν προθυμίαν τοῦ ἀκτι ἐπὶ ἀπιστολῆ τῆς Κυβερνήσεως διατρέβοντος κ. Σπ. Θεοτόκη - νὰ εἶρω πάντα τὰ πρὸς τὰ Διατάγματα σχετικὰ ἔγγραφα, δι' ὧν πλήρως διαφωτίζεται ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς Χρυσοπηγῆς. Διὰ τοῦτο θὰ γίνῃ χρεῖα νὰ παρασκευασθῆ νέα τῶν Διαταγμάτων ἐκδοσις μετὰ τῶν σχετικῶν στοιχείων.

β') Περιγραφή λεπτομερῆς ἐτέρου "Ατλαντος, Κρήτης, ἐκδοθέντος ὑπὸ Κορνέρ τῷ 1625, περιέχοντος 32 χάρτας περιβαλλομένους ὑπὸ διαφόρων χρυσῶν ποικιλιμάτων, οἰκοσήμεων καὶ συμβολικῶν παραστάσεων. Ὁ "Ατλας εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐν Βενετία Μαρκιανὴν Βιβλιοθήκην.

γ') Ἀντίγραφον τοῦ ἐν τοῖς Ἀρχείοις Βενετίας εὑρισκομένου χειρογράφου «Χρονικοῦ» ἐκ σελ. 105, γραφέντος τῷ 1686(?) ὑπὸ τοῦ ἐν Κρήτῃ διατελέσαντος συμβολαιογράφου Ἀντονίου Τρίναν. Ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1182 ἀποστασίας τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ Βυζαντιακοῦ Κράτους ἐκθέτει ἀκολουθῶς τὴν Ἑνετικὴν κατάληψιν τῆς Νήσου καὶ τινὰς τῶν κατὰ τῆς Δημοκρατίας ἐπακολουθησασῶν ἐπαναστάσεων τῶν νησιωτῶν. Περιλαμβάνει δὲ καὶ στατιστικὰς τινὰς πληροφορίας, ὡς καὶ πίνακας, δεικνύοντας τὰς ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰρακλείου, Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Σητείας ἀρχαίας ἰθαγενεῖς οἰκογενεῖας, τὰς ἐκ Βενετίας μετακισθείσας, τοὺς Ἑνετοὺς εὐγενεῖς, τοὺς Κρητὰς εὐγενεῖς καὶ ἄλλα (1).

Τὰ λοιπὰ ἀρχεῖα τῶν Ἑνετικῶν χρόνων μετακομισθέντα, ὡς προεῖπον, εἰς Βενετῖαν φυλάττονται ἕκαστὸν εἰς τὰ Καταστήματα τοῦ Δημοσίου Ἀρχείου (Archivio di Stato) ὑπὸ τὸν τίτλον Ἀρχεῖον τοῦ Λούκα Κρήτης.

Ὁ ἐπόμενος πίναξ δεικνύει τὰ διάφορα τοῦ Ἀρχείου τμήματα, 40 τὸν ἀριθμὸν, κεχωρισμένα ἐπὶ τῇ βίβει τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγγράφων (κατὰ τὴν τελευταίαν ταξινομήσιν τοῦ Καθηγητοῦ Predelli), τὸ χρονικὸν διάστημα, εἰς ὃ ἀναφέρεται ἕκαστον τμήμα, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν δεσμίδων ἑκάστου τμήματος.

(1) Τὸ Χρονικὸν οἶδεν ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς Βενετίας καὶ ὁ Ζημιπέλιος\* παρῆλαβε δ' ἐξ αὐτοῦ καὶ κατεχώρισεν εἰς τὸ τέλος τῶν «Κρητικῶν Γάμων» παρῆλαβον τοῦ μέρους τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν ἐπὶ Καντανοῦ ἐπαγίασιν τοῦ 1570.

Καὶ ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς τῆς ἐν τῇ Μονῇ Γωνιάς σοφισμένης ἐν χειρογράφῳ ἱστορίας γραφείσης πιθανῶς κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἐγίνωσκον τὸ Χρονικὸν τοῦ Τρίναν καὶ ἐξ αὐτοῦ παρῆλαβε πλὴν ἄλλων καὶ τὴν πρὸς τοὺς Κρητὰς ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ὡς δηλοῖ καὶ ὁ ἴδιος λέγων «καὶ δὲν εἶναι οὔτε πορισσώτερον οὔτε ὀλιγώτερον ἀπ' ὅ,τι γράφει τὸ παλαιὸν γράμμα ὑπὸ χειρὸς Ἀντωνίου Τρίναν, Ταμπουλαρίου τῆς μεσαρίας Κυδωνίας».

*Ἀρχεῖον τοῦ Λούκα τῆς Κρήτης.*

I.	Ducali e lettere ricevute γράμματα	(Δουκικά καὶ ἄλλα ληφθέντα (1402—1669) δεσμίδες 7
II.	Missive e responsive τικά	(ἀποστελλόμενα καὶ ἀπαντη- (1407—1643) δεσμίδες 2
III.	Atti antichi	(πράξεις παλαιαὶ - δικαστικαὶ) (1225—1474) δεσμίδες 2
IV.	Deliberazioni del Maggior Consiglio	(Ἀποφάσεις τοῦ μείζονος Συμβουλίου τῶν Ἑθνεῶν (1344—1363) δεσμίδες 1
V.	Deliberazioni del Consiglio dei feudati.	(Ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου τῶν Τυμπαριούχων) αἰὼν (XIII—XVII) δεσμίδες 1
VI.	Proclami (Προκηρύξεις)	(1313—1669) δεσμίδες 4
VII.	Catastichi del Sestiere dei SS. Apostoli	(Βιβλία οικονομικῆς διαχειρί- σεως, τοῦ ἕκτου, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων) αἰὼν (XIII—XVI) δεσμίδες 5
VIII.	Cavalli (Ἰππότης)	(1385—1664) » 2
IX.	Incani (Ἀημοπρασία)	(1338—1640) » 1
X.	Sentenze (Ἀποφ. δικαστικαὶ)	(1361—1669) » 3
XI.	Memoriali antichi (παλαιὰ ὑπομνήματα)	(1319—1669) » 19
XII.	Grimaldi e processi varii δικογραφία)	(Ποινικαὶ καὶ ἄλλα διάφοροι (1368—1650) δεσμίδες 1
XIII.	Testamenti (Λιαθῆραι)	(1332—1650) » 1
XIV.	Registri di leggi statuarie Κράτους)	(Πρωτόκολλα νόμων τοῦ (1207—1669) δεσμίδες 1
XV.	Miscellanea di carte sciolte e frammenti	(Ἀνάμεικτα ἐξ ἀποχωρισθέν- των φύλλων καὶ τμημάτων) δεσμίδες 1
XVI.	Carte Greche, Tourche ed Ebraiche καὶ Ἑβραϊκά)	(Φύλλα Ἑλληνικά, Τουρκικά δεσμίδες 1

XVII.	Senza Marea (ἀνευ τίτλου)	δεσμίδες	7
XVIII.	Miscellanea processi e carte araldiche (Ἀνόμεικτα ἐκθέσεις καὶ φύλλα μὲ συμβολικὰς παραστάσεις)		
XIX.	Verifiche di nobilita Cre-tense (Ἐπιβεβαιώσεις Κρητικῆς εὐγενείας)	(1207—1669)	δεσμίδες 1
XX.	Officiali (Ἐπιμετρησιακὰ)	(1537—1621)	δεσμίδες 2
XXI.	Ufficio del proprio (Ἐπιμετρησιακὴ κτηματικὴ)	(1563—1647)	δεσμίδες 1
XXII.	Successioni (Διαδοχαί, κληρονομίαι)	(1569—1664)	δεσμίδες 1
XXIII.	Registro entrate feudi (Κατάστιχον προσόδων τιμαριωτικῶν)	(1637—1638)	δεσμίδες 1
XXIV.	Pegni (ἐνέχυρα)	(1637—1652)	2
XXV.	Mandati e Pensioni (Ἀποστολαὶ καὶ συντάξεις)	(1649—1669)	2
XXVI.	Rettimo processi (Λίζαι ἐν Ρεθύμῳ)	(1582)	2
XXVII.	Processi di provv. cap. g <sup>te</sup> . etc. (Ἐκθέσεις Προβλεπτοῦ, Στρατάρχου κ.λ.)	(1574—1666)	δεσμίδες 1
XXVIII.	Atti del Inquisitor, Sindico et avogator Pietro Correr (Πράξεις τοῦ Ἐρευνητοῦ, Ἐλεγκτοῦ καὶ Δημοσίου Ἐπιμετρησιακοῦ Π. Κορρέρ)	(1837)	δεσμίδες 1
XXIX.	Atti del cap. g <sup>te</sup> Mar. Bragadin (Πράξεις τοῦ Στρατάρχου Μάρκου Βραγαδίνου)	(1639—1641)	δεσμίδες 2
XXX.	Dispacci (Ἀποστολαὶ στρατευμάτων ἐκστρατείας)	(1645—1646)	δεσμίδες 1
XXXI.	Extraordinario Visite militari (Ἐκτρατιαὶ ἐπισκέψεις)		δεσμίδες 1

XXXII.	Giudicati, processi, stime, stabili traslati (Δικαστικαὶ ἀποφάσεις, δίκαι, ἐκτιμήσεις, μεταβιβάσεις ἀκινήτων)		δεσμίδες 1
XXXIII.	Citazioni, Pieggerie, procure (Ἀγωγαὶ ἐπιτροπικὰ κ.λ.)		δεσμίδες 1
XXXIV.	Attestazioni di nascite (Ἐπιμαρτυρήσεις γεννήσεων)	(1540—1572)	δεσμίδες 2
XXXV.	Attestazioni matrimoniali (Ἐπιμαρτυρήσεις γάμων)	(1559—1593)	δεσμίδες 1
XXXVI.	Liber natiuitatum filiorum nobilitum (Βιβλίον γεννήσεων υἱῶν εὐγενῶν)	(1584)	δεσμίδες 1
XXXVII.	Senza marea (ἀνευ τίτλου)	(1568)	δεσμίδες 1
XXXVIII.	Sponsali, matrimonii, nascite Candia (Ἀρραβῶνες, γάμοι καὶ γεννήσεις ἐν Κρήτῃ)	(1559—1664)	δεσμίδες 6
XXXIX.	Reggimento di Sitia (Λοίκεσις Σητείας)		1
XL.	Reggimento di Tine (Λοίκεσις Τήνου)		1

Ἡ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀπόδοσιν τῶν τίτλων τῶν διαφόρων τμημάτων, τὴν ὁποίαν ἐκείμαμεν ἔδω, χωρὶς νὰ ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, πιθανὸν νὰ μὴ εἶναι κατὰ πάντα ἐπιτυχής.

Πλὴν τοῦ ἀρχείου τοῦ Λούκα τῆς Κρήτης ὑπάρχει ἐν Βενετίᾳ καὶ τὸ Συμβολαιογραφικὸν ἀρχεῖον, τὸ ὁποῖον ἐγκλείει τὰ πρωτότυπα τῶν Συμβολαιογραφικῶν πράξεων διακοσίων ὀγδοήκοντα ἑννέα Συμβολαιογράφων Κρήτης, Ἑνετῶν καὶ Κρητῶν, ἀπὸ τοῦ 1271 μέχρι τοῦ 1669. Ὀνομαστικῶν καὶ χρονολογικῶν κατάλογον τῶν συμβολαιογράφων τούτων κατέχει τὸ ἀρχεῖόν μας (1).

Ἀμφότερα τὰ ἀρχεῖα αὐτά, τὸ τοῦ Λούκα καὶ τὸ Συμβολαιογραφικόν, εὐρίσκονται κατὰ τὸ κλεῖστον ἐν καλῇ καταστάσει καὶ ἡ ἀνά-

(1) Τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἀτλαντος Κοριέρ, τὸ ἀντίγραφον τοῦ Χρονικοῦ Τρίταν, τὸν πίνακα τῶν ἀρχείων, τὸν τῶν συμβολαιογράφων μὲ τὰς σχετικὰς πληροφορίας, ὡς καὶ σιγίλλιον τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ἔπεμψεν ἡμῖν ἐκ Βενετίας ὁ κ. Σπ. Θεοτόκης, ὃ καὶ χάριτας ὑπεύλομον πολλάς.



γνωσις αὐτῶν δὲν εἶναι πολὺ δύσκολος εἰς τὸν κάτοχον τῶν γλωσσῶν Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς (Ἑνετικοῦ ἰδιώματος), παλαιογραφικῶς γεγραμμένων.

Εἶναι δὲ προφανὴς ἡ μεγάλη σπουδαιότης τῶν ἀρχείων αὐτῶν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης. Λιὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται νὰ πραγματοποιηθῇ πλέον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πρὸ πολλοῦ ἔχει θεωρηθῆ ὡς ἀπαραιτήτως ἐνδεδειγμένον, ἦτοι ἡ δι' ἀποστολῆς καταλλήλων προσώπων ἀναδίφησις τῶν ἐν λόγῳ ἀρχείων. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη θὰ ἔχη σκοπὸν.

Νὰ ταξινομήσῃ τὰς ἀτάκτους δεσμίδας τμημάτων τινῶν.

Νὰ ἀνανεύσῃ μερικὰ ἔγγραφα, οὐχὶ εὐάριθμα, μάλιστα τὰ τοῦ Στρατηγοῦ Μωροζίνη (τοῦ ἐν Ἰερακλείῳ ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκηθέντος), τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν εἰς Βενετίαν μεταφορὰν ἐβροίχθησαν ἐν τῷ πλοίῳ.

Νὰ συμπληρώσῃ τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἀρχείου ἐκ τῶν ἄλλων Ἑνετικῶν ἀρχείων.

Νὰ καταρτίσῃ κατάλογον τοῦ ἀρχείου ὅσον ἐν δυνατὸν πληρέστερον.

Νὰ περισυλλέξῃ τὰς μέχρι τοῦ νῦν γενομένας μελέτας, πραγματείας καὶ ἄλλα ἐκ τοῦ ἀρχείου δημοσιεύματα διαφόρων ἱστοριοδιφῶν.

Νὰ ἀντιγράψῃ, ταξινομήσῃ καὶ καταγράψῃ τὰ μῆτω δημοσιευθέντα ἔγγραφα, ἔφ' ὅσον θὰ ἐκρίνοντο χρήσιμα.

Νὰ ἐπιμεληθῇ τέλος τῆς δημοσιεύσεως τῶν κριωτέρων ἐξ αὐτῶν ἢ περιλήψεων αὐτῶν.

Ἔργον δηλονότι μαζρὸν καὶ δαπανηρὸν, ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητον. Λιὰ τὴς δαπάνης τοῦλάχιστον τῆς δημοσιεύσεως τῶν συλλεχθησομένων ἀρχείων τῶν Ἑνετικῶν χρόνων καὶ τῆς ἄλλης αὐτῶν ἐπιμελείας δυνάμεθα, νομίζω, νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν χρηματικὸν ὑπόλοιπον (ἐκ δραχμ. 98,000 περίπου), τὸ ὁποῖον ἐπερίσσευσεν ἀπὸ τὰς ἀποζημιώσεις κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1896—1897 ζημιῶν καὶ τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται κατατεθειμένον ἀτόκως παρὰ τῇ Τραπέζῃ τῆς Κρήτης (ὑποκαταστήματι νῦν τῆς Ἑθνικῆς Τραπέζης) ἐπ' ὀνόματι τῆς Μικτῆς ἐπιτῶν ἀποζημιώσεων Ἐπιτροπῆς καὶ παρὰ τῷ Κοινῳ. Ταμείῳ.

Ἐκ τῶν ξένων μελῶν τῆς Λισβουῆς ἐπιτροπῆς ἢ συναίνεσις τοῦ

τῆς Ἰταλίας, ἐνδιαφερομένης ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῶν Ἑνετικῶν μνημείων, θὰ εἶναι πιθανότατα ἐξησφαλισμένη.

### Τουρκικὴ περίοδος.

Τὰ ἐπίσημα ἀρχεῖα τῆς ἐν Κρήτῃ Τουρκικῆς Κυριαρχίας φαίνεται ὅτι κατὰ καιροὺς μετεφέροντο εἰς Κων)πολιν· διὰ τοῦτο τίποτε ἐκ τῶν πρὸ τοῦ 1868 δὲν εὐρέθη ἀκόμη ἐν Κρήτῃ. Ἡ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1897 πυρπόλησις τοῦ ἐν Χανίοις διοικητηρίου κατέστρεψε πολλὰ ἀρχεῖα προσφάτων χρόνων. Τὰ δὲ ἐν ἰδιαίτερα ἀποθήκῃ παρὰ τὸ Ἰζαμίον Χανίων, τὸ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης ἐν συνοικίᾳ Καστελλίου, φυλαττόμενα τότε καὶ τὰ ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς διασωθέντα, ἀποκομισθέντα ἐκείθεν ἐπὶ Κρητικῆς Πολιτείας, δὲν περιέχουν εἰ μὴ ἀρχεῖα δικαστικῶν καὶ λογιστικῶν ὑπηρεσιῶν οὐχὶ ἀπομεμακρυσμένων ἐτῶν (1878—1876), πρὸς δὲ καὶ τὴν πρὸς τὴν Λισβουῆν τῶν Τελωνείων Κρήτης ἀλληλογραφίαν τοῦ ἐν Κων)πόλει Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἣ ὁποῖα δὲν μετεφράσθη οὐδὲ ἐταξινομήθη ἀκόμη, διὰ νὰ ἴδωμεν μέχρι ποῦ ἐτῶν ἐκτείνεται.

Ἐκ τῶν ἀρχείων τούτων τοῦ Ἰζαμίου πλεῖστα κατεστράφησαν ἐν τῇ ὑγρᾷ ἀποθήκῃ, εἰς ἣν μετεκομίσθησαν, εἰκοσι περίπου σάκκοι πλήρεις ἐξ αὐτῶν μετεβλήθησαν εἰς συμπαγῆ μάζαν πηλοῦ.

Ἐν συνόψει γραπτὰ μνημεῖα τῶν χρόνων τῆς Τουρκικῆς καὶ Αἰγυπτιακῆς κυριαρχίας ἔχουσιν εὑρεθῆ μέχρι σήμερον καὶ φυλαχθῆ εἰς τὸς ἀποθήκας τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τὰ ἐπόμενα.

### α') Λογιστικά.

Τοῦ Κεντρικοῦ Λογιστηρίου. Πρωτόκολλον ἀλληλογραφίας (1884—1889), Προϋπολογισμοί, μάλιστα δὲ Ἀπολογισμοί, λίαν περιεκτικοὶ καὶ καλῶς διατηρούμενοι τῶν ἐτῶν 1879—1893, πράξεις ἐπιτροπῆς παλαιῶν ἰδιωτικῶν χρεῶν τοῦ 1879, κατ' ἕνα διάφορα ὑπὲρ τὰ 600, ἀνεξέταστα ἀκόμη καὶ ἀτακτοποίητα ἐλλ' ἴφει μεταφραστοῦ. Κτηματολόγιον δημοσίων κτημάτων, ἐντάλματα, ἀποδείξεις καὶ πλεῖστα ἔντυπα καὶ διελύματα.

Τοῦ Λογιστηρίου Ρεθύμνης. Ἀλληλογραφία ὑπηρεσιακῆ ἐξ ὀκτακισχιλίων περίπου ἔγγράφων (1876—1897), ἀπολογισμοὶ ὑποδιοικήσεως, πίνακες, καταστάσεις, κατάλογοι «περιουσιῶν φυγάδων» τοῦ 1866. Κατάστιχα διάφορα, ἐν οἷς καὶ τινεῖς ἐξαιρετικῶς ἐπιμελημένης βιβλιοδετήσεως μὲ Ἀραβικὴν ἐπὶ τῆς ῥάχειος ἐπιγραφὴν «Ἐργεῖον Ναυτικῶν Ἰνιδος» καὶ μὲ περιεχόμενον πράξεων τοῦ Λογιστηρίου Ρεθύμνης (1871).

Τῶν Λογιστηρίων Ἱεροκλείου καὶ Λασηθίου. Κατάστιχα καὶ ἄλλα διάφορα, μὴπω λεπτομερῶς ἐξετασθέντα καὶ καταγραφηθέντα.

#### β') Δικαστικά.

Ἀποφάσεις τῶν πρώτων «Μικτῶν Δικαστηρίων» τῶν κατὰ τὸν ὀργανικὸν Νόμον τοῦ 1867 συγκροτηθέντων. Φάκελος διοικητικῶν καὶ Δικαστικῶν ἀνακρίσεων διὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἄγγλου Λευθοντοῦ τοῦ ἐν Ἱεροκλείῳ Τηλεγραφεῖου C. Anderson καὶ τοῦ ὑπαλλήλου αὐτοῦ Βλαχάκη (1868). Βιβλία διάφορα ὑπὲρ τὰ 1500 (πρωτόκολλα, πρακτικά, ἀποφάσεις κ.λ.) Ἐισαγγελιῶν, Ἐφετῶν, Πρωτοδικείου καὶ εἰρηνοδικείων τοῦ τμήματος Χανίων (1878—1896). Δικογραφίαι τῶν αὐτῶν Δικαστηρίων τοῦ τμήματος Χανίων, πολιτικαὶ καὶ ποινικαί, ὡς καὶ ἔγγραφα ἀλληλογραφίας περί τὸς 80.000.

#### γ') Δημοσίας ἀσφαλείας (χοροφυλακῆς—ἀστυνομίας).

Πρωτόκολλα ἀλληλογραφίας καὶ ἄλλα κατάστιχα, ἔγγραφα ὑπηρεσιακὰ εἰς πολλὰς χιλιάδας, μητρώα χοροφυλακῆς, πίνακες διάφοροι, ἐντάλματα συνέληψεων, ἐκθέσεις, δεκτῖα φυλακῶν, κατάλογοι φυλακισμένων καὶ λεπτῶν κ. λ. (ἀτακτοποιήτα).

#### δ') Διοικητικά.

Ἡ ἐπίσημος ἀλληλογραφία τῆς Γεν. Διοικήσεως Κρήτης κατεστράφη κατὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ Διοικητηρίου τῷ 1897. Μέρος τῆς ἀλληλογραφίας τῶν ὑποδιοικήσεων, ὅσον τοῦλάχιστον δὲν εἶχε μεταφερθῆ εἰς Χανία, ἐλπίζομεν γὰρ εὑρωμεν εἰς τὰ ἀρχεῖα τῶν σημερινῶν

Νομαρχιῶν. Ἐκ τῶν τῆς ὑποδιοικήσεως Ἱεροκλείου ἔχουσιν ἤδη εὑρεθῆ τινεῖς, ἢτοι αἰτήσεις Ἑλλήνων ὑπηκόων, ἐν Ἱεροκλείῳ διαμενόντων, ζητούντων τὴν Τουρκικὴν ὑπηκοότητα τῷ 1854, ὅτε ἡ Τουρκία ἐξεβίαζε τοὺς εἰς τὰ ἐδάφη αὐτῆς εὐρισκομένους Ἑλληνας ν' ἀπέλθωσιν ἢ γὰ ἀλλάξωσι τὴν ὑπηκοότητά των. Μεταξὺ τῶν τοῦ Ἑλλην. Προξενείου Χανίων, περὶ οὗ κατωτέρω γενήσεται λόγος, εὑρέθησαν καὶ τινεῖς ἔντυποι ἐγκύκλιοι τῶν χρόνων τῆς Αἰγυπτιακῆς κυριαρχίας, ἢτοι προκηρύξεις τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Διοικητοῦ Κρήτης Μουσταφᾶ πασᾶ, Ἐγειρονομικῆς Ἐπιτροπῆς (1831), τοῦ Ναυάρχου (Καπετὰν Πασᾶ) καὶ τοῦ ἐν Χανίοις Ἀντιβασιλικοῦ Συμβουλίου.

Μεταξὺ τῶν τοῦ αὐτοῦ Προξενείου εὑρέθησαν διεσπαρμένα καὶ στοιχεῖα ἰδιωτικοῦ ἀρχείου, ἀνήκοντος εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Ψαρουδάκη, Τιμόθεον καὶ Ἰωάννην, ὧν ὁ μὲν πρῶτος δημοσιογράφος καὶ ἐκδότης ἑφημερίδος «Ἀληθείας» (1881), ὁ δὲ δεύτερος Ἀντισαγγελεὺς τῶν ἐν Κρήτῃ Ἐφετῶν. Τὸ ἀρχεῖον τοῦτο, ὡς περὶ συνελέχθη, ἀποτελεῖται ἀπὸ μακρῶν οἰκογενειακῆν ἀλληλογραφίαν (1870—1893), ἀπὸ δικόγραφα καὶ ὑπηρεσιακὰ ἔγγραφα, ἀπὸ φύλλα πολιτικῶν ἑφημερίδων, Ἀθηναϊκῶν καὶ Κρητικῶν, ἀπὸ βιβλίον περιέχον βιογραφίαν τοῦ πατρὸς Γ. Ψαρουδάκη, συνδεομένην μὲ ἱστορικὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1789—1870.

Ἄλλ' εἶρημα ἀπροσδόκητον καὶ ἀξιολογώτατον ἀποτελεῖ τὸ ἀρχεῖον τοῦ Γενικοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως 1897—1898 ἐκυβέθη τὰς παραλίους καὶ ὠχυρωμένας πόλεις τῆς νήσου (ἀνευ συμμετασχῆς χριστιανῶν μελῶν), μέχρι τῆς ἐπὶ τῶν διεθνῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν ἐκδιώξεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν Τούρκων πολιτικῶν ὑπαλλήλων (Ν)βρίου 1898).

Τὸ ἀρχεῖον τοῦτο, ἵνα πιθανῶς παραληφθῆ εἰς Κων)πολιν, εἶχεν ἐγκλεισθῆ εἰς κιβώτιον στερεόν, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις, ἄγνωστον πῶς, ἔμεινε καὶ οὕτως εὑρέθη μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀρχείων. Ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου, 1011 τῶν ἀριθμῶν, ἐν καίῃ καταστάσει διατηρούμενα, ἀπὸ ἔγγραφα ἀλληλογραφίας, βιβλιοδετημένα καὶ μὴ, καὶ ἀπὸ τινεῖς κατάστιχα πάντα εἰς τὴν Τουρκικὴν.

## ε') Κυβερνητικοῦ Τυπογραφείου.

Φύλλα ἐπισημοῦ ἑφημερίδος «Κρήτη» διαφόρων ἐτῶν ἑλληπῆ. Ἀντίτυπα (συνδεδεμένα, ὡς καὶ ἀσύνδετα τυπογρ. φύλλα) Κρητικῶν κωδίκων περιεχόντων Διατάγματα τοῦ 1858, τὸν ὀργανικὸν νόμον τοῦ 1867, τὴν ἐν Χαλέπα Σύμβασιν τοῦ 1878 μετὰ τῶν σχετικῶν φιομαγίων. Προσέτι δὲ ἄπασαν τὴν Κρητικὴν Νομοθεσίαν ἀπὸ τοῦ 1868 μέχρι τοῦ 1893. Διάφορα βιβλιάρια, φύλλα πολιτικῶν ἑφημερίδων καὶ πλήρη σειράν, εἰς 4 τόμους δεδεμένην, τῆς ὑπὸ 'Ι. Γ. Παπαδιάκη ἐκδιδομένης ἑφημερίδος «Μεσογείου» 1892—1898.

Σειρὰ τῆς ἐπισημοῦ ἑφημερίδος «Κρήτης» εὐρίσκειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἰφρετείου Χανίων. Πληρεστέρα ταύτης σειρά, ἐκ 18 τόμων ἀποτελουμένη, εὐρίσκειτο ἄλλοτε παρὰ τῷ Γεν. Λογιστηρίῳ Κρήτης, ἐξ οὗ μετὰ τῶν λοιπῶν ὑπηρεσιακῶν ἀρχείων μετεκομίσθη εἰς Ἀθήνας. Πλήρης ἐπίσης σειρά (1868—1896) εὐρίσκειται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς Ἀθηνῶν, πωληθεῖσα τῷ 1897 ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Γ. 'Ι. Καλαϊσάκη.

## στ') Τελωνειακά.

Ἐκτὸς τῆς πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῶν Τελωνείων ἀλληλογραφίας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, περὶ ἧς ἔγενεν ἐν προηγουμένῃ σελίδι λόγος καὶ ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς ἑκατοντάδας ἐπιστολῶν, ἐντὸς τῶν φικέλων τῶν ἐγκλεισθέντων, οὐδὲν ἄλλο στοιχεῖον ἐκ τῶν τελωνείων κατέχομεν ἐν τῷ παρόντι.

## ζ') Τμηματικῆς Ἐφορείας.

Ἐν ταῖς ἀποθήκαις τῶν ἀρχείων εὐρέθησαν καὶ τῆς πρώην Χριστ. Δημογεροντίας καὶ Τμηματικῆς Ἐφορείας τοῦ τμήματος Σφρακίων ἀρχεῖα, τὰ ὁποῖα πιθανῶς εἶχον παραδοθῆ εἰς τὴν Κυβέρνησιν μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν Τμημ. Ἐφορειῶν. Ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ 1870 ἀποτελοῦνται ἀπὸ κατάστιχα λογαριασμῶν τῆς διαχειρίσεως ὀργανικῶν περιοριστῶν καὶ τῶν σχολειακῶν πόρων.

Τῶν ἄλλων τεσσάρων τμηματικῶν Ἐφορειῶν καὶ Χριστιαν. Δημογεροντιῶν τὰ ἀρχεῖα, ἐφ' ὅσον διασφύζονται, μένουσιν ἀκόμη εἰς τὰ Γραφεῖα τῶν σημερινῶν Μοναστηριακῶν Ἐπιτροπειῶν.

## η') Προξενικά.

Εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Τουρκικῆς περιόδου κατατάσσομεν καὶ τὰ ἀρχεῖα τοῦ πρώην ἐν Χανίοις Ἑλλην. Προξενείου.

Ἄμα τῷ Ἑλληνοτουρκικῷ πολέμῳ τοῦ 1897 ἀπερχόμενος ἐκ Χανίων ὁ Πρόξενος Ν. Γεννάδης ἀφῆκε τὰ ἀρχεῖα εἰς τὸν παρ' αὐτῷ διερχομένῳ Ἑμίαν. Καβαλιέρον. Οὗτος μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως, καταγωγῆντιος τοῦ Προξενείου, παρέδωκε μερικὰ ἀρχεῖα εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἀυτονομίου Κρητικῆς Πολιτείας. Ἄτυχῶς ὀλίγα κατορθώθη τώρα νὰ περισυλλεχθῶσι καὶ ταῦτα ἀνάμεικτα μετ' ἄλλων ἀρχείων, ποδοπατημένα καὶ ἐφθαρμένα.

Τὰ εὐρεθέντα ἀνιίγονται εἰς τὰ ἔτη 1834—1887 καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἑγγραφα ὑπηρεσιακά, ἀπὸ ἱστορικὴν σκόλογὴν (ἴτοι ἐγκυκλίους τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἐπὶ Αἰγυπτιακῆς κυριαρχίας, ὅσας ἐν προηγουμένη παραγράφῳ ἀνεγράψαμεν, ἀπὸ πολυτίμου ἱστορικῆς σημειώσεως ἐπὶ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως τοῦ 1821) καὶ ἀπὸ φύλλα ἐπισημοῦ ἑφημερίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Εὐρέθησαν καὶ τετράδιὰ τινα, περιέχοντα ἀνιίγραφα βῆθ' ἐξερχομένων ἑγγράφων πολλοῦ λόγου ἀξίον ὑπὸ ἑποικιν ἱστορικῶν.

Ἐγγραφα ὅμοια καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Προξενείου μένουσιν ἀκόμη, ὡς μανθάνομεν, παρὰ τῇ οἰκογενεῖᾳ Ἑμίαν. Καβαλιέρου.

## θ') Ἑπαναστατικά.

Τὰ ἀρχεῖα τῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης Προσωρινῶν Κυβερνήσεων, Ἐπιτροπῶν καὶ Συνελεύσεων κατετίθεντο συνήθως μετὰ τὸ πέρας ἐκείτης ἐπαναστάσεως παρὰ τῷ ἐν Ἀθήναις Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς ἀσφαλεστέρην φύλαξιν καὶ διατήρησιν. Ποῖα τώρα ἐξ αὐτῶν εὐρίσκονται ἀκόμη ἔκει, δὲν εἶναι γνω-

στόν. Επίσης δὲν ἐξακριβοῦται, ἂν ὁμοίως καὶ τὰ ἀρχεῖα τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1821 καὶ τοῦ 1866 κατετέθησαν παρὰ τῷ εἰρημένῳ Ὑπουργείῳ, διότι τὰ ἀρχεῖα αὐτὰ εὐρέθησαν κατόπιν εἰς χεῖρας ἰδιωτῶν, οἱ ὅποιοι τὰ περισυνέλεξαν ἀπὸ παντοπωλεία καὶ τὰ προσέφεραν ἀντὶ ἀμοιβῆς εἰς τὴν Κρητικὴν Κυβέρνησιν.

Τὸ ἀρχεῖον τοῦ 1821 ἠγοράσθη ἀντὶ δραχ. τρισχιλίων, ἀπετελεῖτο δὲ κατὰ τὴν ἀγορὰν του ἀπὸ 1700 ἔγγραφα, ἀνήκοντα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐν Γραμβούσῃ ἐπαναστατικὴν ἐπιτροπὴν. Ὀλίγα ἐξ αὐτῶν, 43, ἀνάγονται εἰς τὰ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἔτη 1830—1858. Σήμερον τὰ ὑπάρχοντα εἶναι κατὰ πολὺ ὀλιγότερα τῶν 1700· τὰ ἔλλείποντα, 651 τὸν ἀριθμὸν (1), ὑπάρχει ἐλπίς νὰ ἐπανακτηθῶσιν, ἴσως δὲ καὶ ἄλλα νὰ προστεθῶσιν ἐξ ὅσων παρ' ἰδιώταις εὐρίσκονται (παρὰ τῇ ἐν Χανίοις οἰκογενεῖα Καλεμικεράκη, ὡς ἐμιάθομεν, καὶ παρ' ἄλλοις).

Τὸ ἀρχεῖον τοῦ 1866 ἀπετελεῖτο ἀπὸ 1605 ἔγγραφα καὶ ἠγοράσθη ἀντὶ τετρακισχιλίων δραχμῶν, ἡ δὲ ταξινόμησις αὐτοῦ, γενομένη κατὰ τὸν τελειότερον τρόπον ταξινομήσεως ἱστορικῶν ἀρχείων, ἐστοίχισεν ὑπὲρ τὰς διαχίλιας δραχμάς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγράφων ἠὲξήθη, εὐρεθέντων καὶ ἄλλων τοιούτων (ἐκ τῶν τοῦ 1868) κατὰ τὸν χρόνον τῆς ταξινομήσεως. Σήμερον τὸ ἀρχεῖον ἐγκλείεται εἰς 14 χρυσοδέτους τόμους, ἐξ ὧν 9 μὲν περιλαμβάνουσι τὰ ἔγγραφα, 2 δὲ λησιμὸς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως, εἰς τὰς περιλήψεις καὶ τὸ γενικὸν εὐρετήριον τῶν ἐγγράφων καὶ 2 τοὺς πίνακας ὀνομάτων, τοπωνυμιῶν καὶ πραγμάτων. Συνοδεύεται δὲ καὶ ὑπὸ ἐκθέσεων ἐκτενῶν τοῦ ταξινομήσαντος αὐτὸ καὶ τῶν τὴν ταξινόμησιν ἐξελεγκασῶν ἐπιτροπειῶν.

Τὸ ἀρχεῖον τοῦ 1866 θὰ συμπληρωθῇ σημαντικῶς πρῶτον ἐκ τῶν ἀρχείων τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἐπιτροπῶν Κρητῶν (καὶ μάλιστα τῆς ἐν Σύρῳ), τὰ ὅποια τώρα εὐρίσκονται παρὰ τοῖς Γενικοῖς Ἀρχείοις τοῦ Κράτους καὶ παρὰ τῇ Ἱστορικῇ καὶ Ἐθνολογικῇ Ἐταιρείᾳ, ἔπειτα δὲ καὶ ἐκ τῶν παρ' ἰδιώταις εὐρισκομένων ἐγγράφων (Γ. Βολουδάκη ἐξ Ἀποκο-

(1) Ἐκ τῶν ἔλλειπόντων 623 μὲν ἐξέσθησαν πρὸς μελέτην (τῷ 1909) εἰς τὸν ἱστοριογράφον Γ. Κεῖμιον καὶ πρὸς εὖς ἐκπεριλημμένας ἐνεργείας δὲν κατορθώθη ἀκόμη τὰ ἀποδοθῶσιν, 131 δὲ ἔμειναν ἴσως παρὰ τινι ὑπ' ἀλλήλῳ, ὁ ὅποιος ἔτι δὲν ἀναλύει τὴν ταξινόμησιν τῶν ἐγγράφων αὐτῶν χωρὶς καὶ νὰ φέρῃ αὐτὴν εἰς πῶς.

ρόνου, Χατζῆ Μιχ. Γιάνναρη, Ἰμμ. Φιωτάκη καὶ ἄλλοις) καὶ τέλος ἐκ τῶν περὶ τῆς μακρᾶς καὶ καταστρεπτικῆς αὐτῆς ἐπαναστάσεως ἐκδοθεισῶν ἤδη μελετῶν, μονογραμῶν, ἱστοριῶν καὶ ἀπομνημονευμάτων.

Τῶν ἄλλων ἐπαναστάσεων τῆς Τουρκικῆς περιόδου ἐλάχιστα ἀρχεῖα ἔχουσιν ἔως τώρα περιέλθει εἰς τὸ ἱστορικὸν Ἀρχεῖόν μας.

Τῆς γνωστῆς ἐπαναστάτιδος καὶ λογίας Ἐλισάβετ Β. Κονταξάκη κατέχομεν πέντε σχέδια ἐπιστολῶν (πρὸς τὸν Γεν. Διοικητὴν, πρὸς Τοῦρκον Ὑπουργόν, πρὸς Ἀγγλον Πρεσβευτὴν καὶ Πρόξενον) 1858—1859. Ἐτέρου ἐκ Βάμου ἀνωγμένου ἀντεπαναστάτου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν διοικητὴν Σηακίων ἀπευθυνομένην καὶ καταγγέλλουσαν ἐπαναστατικὰς κινήσεις μέλους τῆς «Ἀδελφότητος Ἀθηνῶν» (1876). Ἐδωρήθησαν ὑπὸ Ν. Κ. Παπαδάκη.

Ἐκ τῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1878 θὰ εὐρίσκονται πιθανῶς μερικὰ ἔγγραφα ἢ πρακτικὰ παρὰ τοῖς κληρονόμοις τοῦ ποτῆ Ἀντωνίου Μενεγίδου, διατελέσαντος γραμματέως τῆς ἐπιτροπῆς. Ἐκ τῶν τοῦ 1889, τῶν τῆς Μεταπολιτευτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ 1895, ἐκ τῶν τοῦ 1896 καὶ τῶν τοῦ 1897—1898 εὐρίσκονται τινα, ὡς μαυθάνομεν, παρὰ τοῖς κ. κ. Λεκανίδη, Σήφακ, Παπαδεῶ (τὰ ἀφορῶντα τὴν κατὰ Μενεγάκη, Λούση καὶ Σταγάκι κατηγορίαν τοῦ 1898), παρὰ τοῖς κληρονόμοις τοῦ πρῶην Ἐπισκόπου Κυδωνίας Νικηφόρου καὶ (ἐκ τῶν τοῦ 1811) παρὰ τοῖς ἀπογόνους τοῦ Ἰακώβου Κομητῆ. Ταῦτα πάντα δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι θὰ περιέλθωσιν εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον εἴτε δωροῦμενα εἴτε τοποθετούμενα παρ' αὐτῶν πρὸς φιλαξίην καὶ χεῖριν. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ἄρτι ἐκδοθέντος Ἱμνηρολογίου τοῦ Μ. Ρ. Κουνδούρου θαυμάως ἀνακλήροῦται ἡ ἔλλειψις τῶν ἀρχείων αὐτῶν, μάλιστα τῶν τῆς Μεταπολ. Ἐπιτροπῆς.

Ἐκ τῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1897-98 τὰ σπουδαιότερα ἔγγραφα τῆς ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως ἔχουσι δημοσιευθῆ εἰς τὰ «Κρητικά» τοῦ Σ. Παπαντωνάκη καὶ δυαήμεθα νὰ ἔχωμεν αὐτὰ. Κατέχομεν δὲ καὶ ἀθηνευσικὴν περὶ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς συμβολήν, ἥτοι πρακτικὰ τῆς Ἑλλ. Βουλῆς τοῦ 1901—1902, ἐνθα λεπτομερῶς ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν δρᾶσιν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνευτικῆς Ἐταιρείας (συνεδρ. 36-40). Καὶ ἡμελλῶς σχετικῶν ἰδημοσιεύθη κατὰ Ἀθήριον 1898 ὑπὸ Στ. Σκουλούδη.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω περιληφθέντων ἔχομεν τῆς Τουρκικῆς περιόδου καὶ τὰ ἐπόμενα ἀρχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ παρόντι φυλάττονται εἰς ἄλλα δημόσια γραφεῖα, ἴτοι :

α') *Ἐν τῷ Μεταφραστικῷ Γραφεῖῳ Ἡρακλείου.* Κώδικας πεντακοσίου περίπου, τοῦ Ἰβρακίου καὶ Ἱεροδικείου Ἡρακλείου, δεδεμένους εἰς τόμους μεγάλου σχήματος καὶ περιλαμβάνοντας τίτλους ἰδιοκτησίας, χοιζέτια, φεραγάτια, ἀφιερωτήρια, διανεμητήρια, Ἱεροδικαστικάς ἀποφάσεις κληρονομικοῦ δικαίου, συμφωνητικὰ γάμων, βεράτια, φερμάνια, βεζυρικὰς διαταγὰς καὶ κτηματολόγιον τῶν ἐν τῷ Νομῷ Ἡρακλείου βακουφικῶν κτημάτων, ἔγγραφα ἐν ὄλῳ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος περίπου ἑκατομμυρίου, ὧν τὸ ἀρχαιότερον ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος Ἑγίρας 1084 (1668 μ. Χ.)

Ἐν τῷ αὐτῷ γραφεῖῳ ἔχουσι συγκεντρωθῆ καὶ τὰ ἀρχεῖα τῶν Ὀθωμανῶν Συμβολαιογράφων, ὡς καὶ τὰ τουρκόγλωσσα δικαστικά (1880—1897). Καὶ ἐν ἄλλοις Μεταφρ. Γραφεῖοις ὑπάρχουσι τινὰ παρόμοια ἀρχεῖα.

β') *Ἐν τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει Κρήτης.* Συμβόλαια διάφορα, ἀνήκοντα εἰς τὴν Μονὴν Προφ. Ἠλιοῦ Ρουσιζῶν, ἐξ ὧν δέκα μὲν, ὡς καὶ ἀλλαγῶν εἶπομεν, ἀνάγονται εἰς χρόνους τῆς Ἰννετικῆς περιόδου, ἴτοι εἰς τὰ ἔτη 1587—1645, τριάκοντα τρία δὲ εἰς τοὺς τῆς Τουρκικῆς (1650—1703). Ἔτερα συμβόλαια (26), ἀνήκοντα εἰς τὴν ἐξ Ἀνωπόλεως ἀρχαίαν οἰκογένειαν τοῦ Καπετὰν Γεωργίου Ζαμπετιάκη καὶ ἀναγόμενα εἰς τὰ ἔτη 1713—1733. Ταῦτα καὶ ἕξῃνα ἔχουσι δημοσιεῦθῃ ἐν τῷ Περιοδικῷ «Χριστ. Κρήτη» ὑπὸ Ἀνδρέου Βουρδουλάκη.

γ') *Ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου.* Ἱστορικὴν συλλογὴν τοῦ ποτὲ Στεφ. Νικολαΐδου, ἀγορασθεῖσαν ἐπὶ τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως, σχετιζομένην κυρίως πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἐπὶ Τουρκικῆς Διοικήσεως. Ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης ἐν ποίημα Παύλου Οἰκονόμου (1736) ἐδημοσιεύθη ἐν «Χριστ. Κρήτη» ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ρεθύμνης κ. Τιμοθέου Βενέρη καὶ τὰ «Κανονικὰ πεσζέσια Μητροπολίτου Κρήτης» (1786) ὑπὸ Στεφ. Ξανθουδίδου.

### Γ' Λιθνῆς περίοδος (1897—1899).

Ἄμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἐχθροπραξιῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1897 ἀπεβιβάσθησαν ἐν Χανίοις (τῇ 3 Φεβρουαρίου) διεθνῆ ἀγῆματα ἐκ τῶν πρὸ τῆς πόλεως σταθμευόντων πολεμικῶν πλοίων τῶν ἑξ Μεγ. Δυνάμεων μὲ σκοπὸν νὰ ματαιώσωσι πᾶσαν ἀπόπειραν πρὸς κατάληψιν τῶν Χανίων ὑπὸ τοῦ εἰς Κολυμβάρι ἀποβιβασθέντος Ἑλλήν. στρατοῦ καὶ νὰ θέσωσιν ἐμπόδιά τινα εἰς τὰς ἀγρίας τοῦ Τουρκικοῦ ὄχλου διαθέσεις, τὰς εἰς σφαγὰς καὶ πυρπολήσεις ἀπὸ τῆς 25 Ἰανουαρίου ἐκδηλωθείσας. Πρὸς περιορισμὸν δὲ καὶ τῶν ἀλλαγῶν τῆς νήσου ἐχθροπραξιῶν κατελήφθησαν καὶ ἄλλαι παράλιαι πόλεις, εἰς ἃς εἶχον καταφύγει οἱ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρα κατοικοῦντες Μουσουλμᾶνοι. Οὕτω κατελήφθη ἡ Ρεθύμνη ὑπὸ Ρωσικῶν, τὸ Ἡράκλειον ὑπὸ Ἀγγλικῶν ἢ Σητεία καὶ ἡ Ἱερίπετρα ὑπὸ Γαλλικῶν ἀγχημάτων. Τὰ Γερμανικὰ καὶ Αὐστριακὰ μόνον ἐπὶ ἐν ἔτος περίπου παραμείναντα ἐν Κρήτη ἀνεχώρησαν κατὰ Φεβρουάριον - Μάρτιον τοῦ 1898. Οὐδετέρα ζώνη ὁρίσθη περὶ ἐκείστης τῶν κατεχομένων πόλεων καὶ ἀγῆματα μετὰ χωροφυλακῆς ἐπέβλεπον νὰ μὴ παραβιάζεται ἡ ζώνη αὕτη. Οἱ εἰς τὴν ζώνην εἰσερχόμενοι ἐκανονιοβολοῦντο καὶ ὑπὸ τῶν πολεμικῶν πλοίων (οὕτως ἐκανονιοβολήθησαν καὶ οἱ ἐν Προφήτῃ Ἰλίῳ ἀκρωτηρίου συγκεντρωμένοι ἐπαναστάται καὶ οἱ ἐν Πισκοκέφαλῳ τῆς Σητείας) πάντες ἀβλαβῶς. Ἐξωτερικῶς ἡ Νῆσος ἐκηρύχθη ἐν ἀποκλεισμῷ ὡς πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διεθνῶν ἀγχημάτων ἐτάχθη εἰς Ἀνώτερος Διοικητῆς (Commandant Supérieur), ὁ ὁποῖος ἐλάμβανε διαταγὰς ἀπὸ τοῦ Συμβουλίου τῶν Ναυάρχων.

Αἱ μὲν καταληφθεῖσαι πόλεις ἐκυβερνοῦντο, ὡς καὶ πρότερον, ὑπὸ Τουρκικῶν Ἀρχῶν, ὧν προΐστατο ὁ Ἀνακλιρωτῆς τοῦ Γεν. Διοικητοῦ μετὰ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἡ δὲ ὑπαίθριος χώρα ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους ἐπαναστατικῶν ἐπιτροπειῶν, τειθειῶν πρῶτον μὲν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑποστρατήγου Τιμοτ. Βάσου, Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς (2 Φεβρουαρίου—14 Μαΐου), μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ἑλλήν. στρατοῦ ὑπὸ τὰς τῆς ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως

Τοῦ προσθέτου φόρου 3 % τοῦ ὑπὲρ τῶν ἀποζημιώσεων τῶν κατὰ τὸ 1896 ζημιῶν προσορισμένου, ἐφ' οὗ αἱ Τουρκικαὶ Ἀρχαὶ

ἀποροῦσαι χρημίτων ἔθηκαν χεῖρα, τὴν διαχείρισιν ἀνέλαβον οἱ ἐν Χανίοις Προξενοὶ τῶν Μεγ. Λυγόμεων μετατρέψαντες ἦν νομίμως εἶχον ἐπὶ τοῦ φόρου τούτου ἐπίβλεψιν (surveillance) εἰς διαχειριστικὴν ἐξουσίαν. Ὅτε βραδύτερον ἢ κατὰ Ἰούλιον 1898 γενομένη ἀπόκλιμα ἐφαρμογῆς Προσωρινοῦ Πολιτεύματος μὲ τὴν πενταμελῆ Κρητικὴν Κυβέρνησιν (Ἐπιτελεστικὴν) ἀπέτοχεν ἐξ αἰτίας κυρίως τῶν ἐν Ἡρακλείῳ σφαγῶν Ἀγγλῶν καὶ Κρητῶν Χριστιανῶν (25 Αὐγ.), ἡ ἐπόθεσις τῆς Κρήτης ἔλαβεν ὀριστικοτέραν κατεύθυνσιν πρὸς τὴν ἀμειψαν καὶ ὀλοσχερῆ τῆς νήσου ἐκκένωσιν Τουρκεζοῦ στρατοῦ καὶ Τούρκων ὑπαλλήλων (πραγματοποιηθεῖσιν τῇ 23 Ὀκτωβρίου | 1 Νοεμβρίου), ἡ ἐξουσία τῶν Λιεθνῶν Ἀρχῶν ἐπεξεκλήθη εἰς τε τὴν Διοίκησιν καὶ τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Διορίσθησαν πολιτικοὶ Διοικηταὶ ἐν ἐκάστῳ τῶν τεσσάρων διαμερισμάτων (Chargés d' affaires civiles), ὑπαχθέντες ὑπὸ τὸν ἀνώτερον Διοικητὴν τῶν Λιεθνῶν ατρατευμάτων ὡς Γενικὸν Πολιτικὸν Διοικητὴν. Κατελήφθησαν τὰ Τελωνεῖα καὶ τὰ Φορολογικὰ γραφεῖα (23 Ὀκτωβρίου) καὶ διορίσθη Ἀνώτερος Διευθυντὴς τῆς Οἰκονομικῆς ὑπηρεσίας, ἰδρύθησαν δὲ καὶ εἰς τὴν ὑπαίθριον χώραν σταθμοὶ ἀγρμιάτων καὶ χοροφυλακῆς πρὸς προστασίαν τῶν Ὀθωμανῶν, πρὸς δὲ καὶ στρατ. Δικαστήρια.

Ἡ τοιαύτη Διοίκησις ἐξηκολούθησεν ἡ αὐτὴ περίοδος καὶ μετὰ τὴν κάθοδον τοῦ Ὑπατου Ἀρμοστοῦ τῶν Λυγόμεων, τοῦ Πρίγκιπος Γεωργίου (9 Αὐβρίου), ἐπεματίσθη δὲ ὀριστικῶς τῇ 12 Ἰουλίου 1899, ὅτε συνεληφθῆθη ἡ παράδοσις τῶν λογαριασμῶν τῆς Οἰκονομικῆς διαχειρίσεως, ἡ Λιεθνὴς ἄμους κατοχὴ ἐξηκολούθησε κατὰ ξηρὰν μὲν καὶ κατὰ θάλασσαν μέχρι 13 Ἰουλίου 1909, ὅτε (ἐν ἔτος μετὰ τὴν ὀργάνωσιν ἐγγωρίου Πολιτοφυλακῆς) τὰ διεθνή ἀγήματα ἀπεχώρησαν, κατὰ θάλασσαν δὲ μέχρι τῆς ἐναρξέως τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας Βαλκανικοῦ πολέμου (Ὀκτωβρίου 1912), εἰς ὃν μετέσχε καὶ ἡ Κρήτη.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω συνοπτικῆς ἱστορίας προκύπτει ὅτι τὰ ἀρχεῖα τῆς περιόδου τῆς Λιεθνοῦς Κατοχῆς ἀποτελοῦνται.

α') Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖον τοῦ Πρωτάνεως τῶν Ναυάρχων, περιλαμβάνον τὴν μετὰ τοῦ Ἀνωτέρου Στρατιωτικοῦ καὶ Πολιτικοῦ Διοικητοῦ ἀλληλογραφίαν, τὴν μετὰ τοῦ Ὑποστρατήγου Γ. Βάσου, τὴν μετὰ τοῦ

Προεδρείου τῆς ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ πρακτικὰ τοῦ συμβουλίου τῶν Ναυάρχων.

β') Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἐν Χανίοις ἐδρεύοντος Ἀνωτέρου Στρατιωτικοῦ καὶ Πολιτικοῦ Διοικητοῦ, περιλαμβάνον ἔγγραφα τοῦ Πρωτάνεως τῶν Ναυάρχων, τῶν Προξένων, τῶν Στρατιωτ. Διοικητῶν τῶν τριῶν ἄλλων Διαμερισμάτων, τοῦ Τούρκου Ἀναπληρωτοῦ τοῦ Γεν. Διοικητοῦ, τῶν Ἀστυνομικῶν καὶ Δικαστικῶν, τοῦ ἐν Χανίοις παραμείναντος ἐπισκόπου Κυθωνίας καὶ ἰδιωτῶν (Τούρκων καὶ Χριστιανῶν), αἰτήσεις διαφόρους, προσέτι δὲ κατὰ τὴν β' περίοδον, τὴν τῆς Πολιτικῆς Διοικήσεως, καὶ ἔγγραφα τῶν πολιτικῶν Διοικητῶν καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Οἰκονομικῆς ὑπηρεσίας.

Ἐκ τούτων τὸ μὲν ἀρχεῖον τοῦ Πρωτάνεως τῶν Ναυάρχων παρεδόθη ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸν Ὑπατον Ἀρμοστὴν Πρίγκιπα Γεώργιον, τὸ δὲ τοῦ Ἀνωτέρου Στρατ. καὶ Πολιτ. Διοικητοῦ ἀφέθη μὲν, ἀλλὰ διασκορπισθὲν μετὰ τῶν ἀρχείων τῆς Νομαρχίας Χανίων μόλις κατορθώθη νὰ περισυλλεχθῆ κατὰ μικρὸν μέρος αὐτοῦ, ἤτοι περὶ τὰ 1500 ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1897, 1898 καὶ 1899, ἐνῶ μόνον τὰ τοῦ 1897 ὑπερέβαινον τὸν ἀριθμὸν 2318. Μέρος ὁμοίως καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συνελέχθη ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Πολιτικοῦ Διοικητοῦ τοῦ Ἰταλικοῦ Διαμερισματος (Χανίων). Πληρέστερον εὑρέθη τὸ ἀρχεῖον τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Οἰκονομικῆς ὑπηρεσίας.

Ἀπὸ ἐπισταμένην ἔρευναν, ἡ ὁποία πρέπει νὰ γίνῃ εἰς τὰ διαμερίσματα Ῥεθύμνης, Ἡρακλείου καὶ Λασηθίου, ἐλπίζομεν ὅτι καὶ τὰ ἤδη εὑρεθέντα ἀρχεῖα τῆς Λιεθνοῦς Κατοχῆς θὰ πλουτισθῶσι καὶ ἐκ τῶν Πολιτικῶν Διοικητῶν τῶν Διαμερισμάτων αὐτῶν θὰ εὑρεθῶσι πολλὰ στοιχεῖα.

#### Γ') Ἀὐτονομικὴ περίοδος (1899—1915).

Ἡ Ἀὐτονομικὴ περίοδος ἐπεματίσθη κατ' οὐσίαν μὲν τὴν 12 Ὀκτωβρίου 1912, ὅποτε ἡ Ἑλλὰς ἐπεμαρθε Διοικητὴν καὶ ἀντικατέστησε δι' αὐτοῦ τὴν Προσωρινὴν Ἐπαναστατικὴν Κυβέρνησιν Κρήτης, κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ τὴν 1 Νοεμβρίου 1913, χρονολογίαν τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς Συνθήκης. Ἐπειδὴ ὁμοῦς οὐδεμία ἄλλη τῶ Πολιτεύμα-

τος τῆς νήσου ἔγινε μεταβολή, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἑλληνοσ Λιοικητοῦ, Γενικοῦ Λιοικητοῦ κληθέντος, ἡ Κρήτη ἐκυβερνήθη συμφώνως κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τοὺς Κρητικούς νόμους μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1915, ὅτε κατηγορήθη ἡ Γεν. Λιοικήσις καὶ πλήρης ἐκῆλθεν ἀφομοίωσις τῶν ἐν Κρήτῃ πρὸς τὰς ἐν Ἀθήναις Ὑπηρεσίας, διὰ τοῦτο τὰ 2) 2) περίπτου ἔτη τῆς πρώτης ταύτης Γεν. Λιοικήσεως καὶ τὰ ἀρχεῖα αὐτῆς περιλαμβάνομεν εἰς τὰ τῆς Ἀυτονομιακῆς περιόδου, ἣν ἐκτείνομεν μέχρι τοῦ 1915.

Αἱ ἐν τῇ προπαιδείᾳ τῆς νήσου κεντρικὰ ὑπηρεσίαι, ἡγοῦν αἱ τῶν Ἀνωτέρων Διευθύνσεων, ἅμα τῇ συγχωνεύσει πρὸς τὰς ἐν Ἀθήναις μεταβαίνουσαι ἐκεῖ παρέλαβον μὲν ὅσα ἐκ τῶν ἀρχείων αὐτῶν ἔκρινον ὡς ἔχοντα ἀκόμη ὑπηρεσιακὴν χρησιμότητα, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα ἀρχεῖα κλείσασαι εἰς ἀποθήκας τοῦ Λιοικητικοῦ Μεγάρου ἀφῆκαν αὐτὰ ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς ἐν Χανίοις Νομαρχίας καὶ τῆς Εἰσαγγελίας τῶν Ἐφετών. Ἀλλ' αἱ ἀποθήκαι αὐταὶ δὲν ἐβράδυναν νὰ διαρρηχθῶσι καὶ νὰ διαρπαγῶσι κατὰ τρόπον βανδαλικόν. Μία μὲν τούτων ἐκενώθη καθ' ὄλοκληρίαν, ἑτέρα δὲ τὸ περιεχόμενον διεσκορπίσθη, κατεπατήθη καὶ ἐσκορπίσθη, καὶ αἱ ἄλλαι δὲν ἔμειναν ἄθικτοι προελήφθη μόνον ἀπὸ τοῦ νὰ λάβῃ τοιαύτην ἔκτασιν ἢ καταστροφὴ αὐτῶν.

Εἰς τὴν καταστροφὴν τούτων ἀρχείων συνετέλεσε τὸ μὲν ἢ ἐγκαταστάσις στρατιωτῶν εἰς αἰθούσας παραρτημένας ταῖς ἀποθήκαις τῶν ἀρχείων, τὸ δὲ ἢ ἐκεκλιθεῖσα ἐν τῇ ἀγορᾷ σπάνις καὶ ὑπερτίμησις τοῦ χάρτου τῶν παντοπωλείων καὶ τοῦ τῶν γραφείων.

### *Γ' Ἀρχεῖα Μικτὰ.*

Τὰ ἀρχεῖα τῆς Ἀυτονομιακῆς περιόδου, ὅσα περιεσωθήσαν, περιλαμβάνουσι μὲ τὰ τῶν Ἀυτονομιακῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ἀρχεῖα περιέχοντα στοιχεία τῆς Τουρκικῆς περιόδου ἢ περὶ γεγονότων τῆς περιόδου αὐτῆς πραγματευόμενα. Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἀρχεῖα τῶν ἐπιτελούντων ἐπιτροπειῶν 1) τῆς ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς Τουρκικῆς Λιοικήσεως, 2) τῆς ἐπὶ τῶν ἀποζημιώσεων Λιβανῶς ἢ Μικτῆς καὶ 3) τῶν ἐπὶ τῶν Ἀγωνιστῶν, τραυματιῶν, χηρῶν καὶ ὀρφανῶν.

Τῆς μὲν πρώτης ἐπιτροπείας, καταρτισθείσης τῷ 1901 πρὸς ἐκκα-

θάριαι τῶν ὑπὸ τῆς προκατόχου Λιοικήσεως εἰς διαφόρους πιστωτὰς (ὕπαλλήλους καὶ ἰδιώτας) διφειλομένων ποσῶν, τὰ ἀρχεῖα προζέλωσ ταξινομηθέντα καὶ ἀποτελούμενα ἀπὸ 2500 αἰτήσεις τῶν ἐνδιαφερομένων, ἀπὸ πρακτικὰ καὶ ἀποφάσεις, περιλαμβάνουσι καὶ διορισμοὺς καὶ πιστοποιητικὰ τῆς Τουρκικῆς Λιοικήσεως καὶ ἀναφέρουσι γεγονότα τῶν χρόνων αὐτῆς.

Τῆς δὲ ἐπὶ τῶν ἀποζημιώσεων Μικτῆς ἐπιτροπείας, τῆς ἐκ τῶν Προξενικῶν καὶ τῶν Κυβερνητικῶν μελῶν ἀποτελούμενης, καταρτισθείσης δὲ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1896 καὶ διὰ διελθούσας κρίσεως ἀναγεωθείσης τῷ 1901 πρὸς ἐξαρκίβωσιν, ἐκτίμησιν καὶ ἀποζημιώσιν τῶν ἐκ τῶν πολιτικῶν συμβάντων τῶν ἑπαναστάσεων 1896 καὶ 1897 - 98 ἐπεκλιθεῶν ζημιῶν, τὰ ἀρχεῖα, τὰ μόνον διασωθέντα ἄθικτα, ἀποτελούμενα ἀπὸ 19.000 περίπου αἰτήσεις, ἀπὸ ἰσαριθμοὺς ἀποφάσεις ἐπιτηρικῶν ἐπιτροπειῶν, ἀπὸ πρακτικὰ καὶ ἀποφάσεις τῆς Μικτῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀπὸ πρωτόκολλα καὶ κατῆστιχα διάφορα, περιλαμβάνουσι καὶ πιστοποιητικὰ καὶ ἀναφέρουσι γεγονότα προγενεστέρων χρόνων.

Τὰ ἀρχεῖα αὐτὰ δὲν παρεδόθησαν ἀκόμη ὀριστικῶς ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀλλὰ τοποθετημένα εἰς τοὺς διαδρόμους τῶν Δικαστηρίων περιέλαβεν ἁπλῶς ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν καὶ τὴν φύλαξιν αὐτῆς ἢ τοῦ ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ὑπηρεσίας, ἢ ὅποια συμβαίνει νὰ σχετίζεται πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ γραφείου τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς, νὰ γινώσκῃ δὲ λεπτομερῶς τὰ ἀρχεῖα αὐτῆς καὶ τὴν ἱστορικὴν σπουδαιότητα. Τὰ κατὰ τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην καὶ ἐν γενεῇ τὰ κατὰ τὰς ἀποζημιώσεις ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τοῦ 1864 καὶ ἐνεκῶν ἐκτείνονται ἔκτενῶς ἐν μακρᾷ μελέτῃ, ἐκδοθησομένη ἐν καιρῷ.

Καὶ τῶν ἐπιτροπειῶν τῶν Ἀγωνιστῶν κλπ., καταρτισθεισῶν τὸ πρῶτον τῷ 1899 διὰ τοῦ νόμου 83 καὶ συμπληρωθεισῶν ἢ ἀναγεωθείσῶν διὰ μεταγενεστέρων νόμων (137, 298, 326, 438, 540, 561, 565, 570 καὶ 749 τοῦ ἔτους 1908) πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ὑποδείξωσι τοῦς ἐκ τῶν ἐπιζώντων Ἀγωνιστῶν πολέμου δεομένους βοηθήματος τῆς Πολιτείας, ὡς καὶ τὰς χήρας ἢ καὶ τὰ ὀρφανὰ σύζυγου ἢ πατρὸς πασόντος ἐν μόχθῳ κατὰ τοῦ χρόνου, τὰ ἀρχεῖα περιουλλεγμένα καὶ προζέλωσ ταξιοποιηθέντα, ἀποτελοῦνται ἀπὸ αἰτήσεις τῶν ἐνδια-

φερομένων (ὕπερ τὰς ὀκτακισχιλίας), ἀπὸ πρακτικὰ καὶ ἀποφάσεις τῶν ἐπιτροπειῶν, ἀπὸ πρωτόκολλα κλπ., ἀλλὰ καὶ περιλαμβάνουσι «διπλώματα» βαθμοφόρων ἀγωνιστῶν, προχειρισθέντων ὡς ἀρχηγῶν ὑπὸ ἐπαναστατικῶν ἐπιτροπειῶν ἢ ἄλλων ἀρχηγῶν, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ ὑποστρατήγου Τιμ. Βάσσου, Ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς, ἀπὸ τοῦ 1857 μέχρι τοῦ 1897, ἐκθέτουσι δὲ καὶ γεγονότα ἀναγόμενα εἰς τὰς διαφόρους κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπαναστάσεις. Ἐλλείπουσι πολλὰ ἀρχεῖα ἐκ τῶν τοὺς τραυματίας τοῦ πολέμου, τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανὰ ἀφορῶντων καὶ αἰτήσεις, πρακτικὰ καὶ ἀποφάσεις, τὰ ὅποια πιθανὸν νὰ εὑρεθῶσι παρὰ τοῖς Πρωτοδικεῖσις.

### II. Ἀρχεῖα καθαρῶς Ἀυτονομιακὰ.

Ταῦτα ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀρχεῖα

α') Τῶν Ὑπᾶτων Ἀρμοστῶν, τὰ ὅποια εὐρίσκονται μὲν ἀκόμη παρ' αὐτοῖς τοῖς πρώην Ὑπᾶτοις Ἀρμοσταῖς, ἀλλ' ἀναμφίβολον εἶναι ὅτι, ἂν καταλήλως ζητηθῶσι, θὰ περιέλθουσιν εἰς τὸ Ἀρχεῖόν μας. Τὰ τοῦ Πρίγκιπος Γεωργίου μάλιστα, περιλαμβάνοντα τὸ Ἀρχεῖον τῶν Ναυάρχων, τὰ πρὸς τὰς Δυνάμεις ὑπομνήματά του, τὰ ὅποια δὲν ἐδημοσιεύθησαν, καὶ τὴν σχετικὴν ἀλληλογραφίαν περὶ τῆς Ἑθνετικῆς ἀποκαταστάσεως, ὡς καὶ περὶ ἄλλων ἐπιθέσεων τῆς Νήσου, ἐξαρτωμένων ἐκ τῶν Προστατῶν Δυνάμεων, ἐκθέσεις ποιήσας τῶν Συμβούλων του καὶ ἄλλα διάφορα, ἔχουσιν ἱστορικὴν σπουδαιότητα.

β') Τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἀρμοστῶν ἢ τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς ἢ τῆς Προσωπικῆς Ἐπιμαρτυρικῆς Κυβερνήσεως, τὰ ὅποια περιλαμβάνουσι: Ἐγγραφα τῶν Ἀνωτέρων Διευθύνσεων, ὡς καὶ ἰδιωτῶν, πρακτικὰ καὶ ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου, ἀνακοινώσεις τῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν ἑαυτῶν, πρωτόκολλα ἀλληλογραφίας, βιβλία βιβλιοθήκης κλπ.

Ἐκ τούτων τὰ περισσότερα μετεφέρθησαν εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἐκ τινος πρωτοκόλλου, περιλαμβανόντος περιλήψεις ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 1906—1910 καὶ ἐφεθέντος ἐσχισμένου ἐν λεηλατηθείῃ ἀποθήκῃ, συνάγομεν ὅτι μέρος τῶν ἀρχείων τοῦ Συμβουλίου ἀφῆθη ἐν Χανίοις καὶ καταστράφη.

γ') Τῶν Ἀνωτέρων Διευθύνσεων ἢ τῶν Τμημάτων τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως, ἦτοι:

1) Ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, περιλαμβόνον τὴν ἐπίσημον ἀλληλογραφίαν τῶν δικαιοδικῶν ἀρχῶν, τῶν Μεταφραστικῶν Γραφείων, τῶν Συμβολαιογραφείων καὶ Ὑποθηκοφυλακείων, τὰ ἐπίσημα κείμενα τῶν νόμων, τὰ Πρωτότυπα τῶν Διαταγμάτων καὶ Διαταγῶν, τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἐιδικοῦ Λογιστηρίου τῆς Διευθύνσεως, πρωτόκολλα καὶ βιβλία βιβλιοθήκης, προσέτι δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ 1908 ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιθέσεων ἀλληλογραφίαν κλπ.

Ἐκ τούτων, κλεισθέντων εἰς 32 κιβώτια καὶ εἰς τρεῖς μεγάλας ἀρχειοθήκας (δουλίτσας), ἐπελείφθησαν ἐφεθέντα τὰ εἰς 19 κιβώτια καὶ εἰς τὰς δύο ἀρχειοθήκας ἐγκλεισθέντα. Τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης (νομικὰ καὶ ἱστορικὰ συγγράμματα), ἂν μὴ μετεφέρθησαν εἰς Ἀθήνας, δεησάμεθα.

2) Ἐπὶ τῆς Παιδείας, τὰ πλεῖστα μετεφέρθησαν εἰς Ἀθήνας. Τὰ τοῦ Ἐιδ. Λογιστηρίου, ἀφεθέντα ἐν Χανίοις, καταστράφησαν πλὴν ἐλαχίστων (στυλεῶν ἐνταλμάτων μετὰ δικαιολογητικῶν), συδερμίαν ἀξίαν ἔχόντων. Τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης, παιδαγωγικὰ κατὰ τὸ πλεῖστον συγγράμματα, ἱστορικὰ, φιλολογικὰ καὶ διδακτικὰ, ἀπωλέσθησαν πρὸ τῆς εἰς Ἀθήνας μεταφορᾶς τῶν ἄλλων ἀρχείων.

Τὰ ἀρχεῖα τοῦ καταργηθέντος Ἑροδιδασκαλείου Κρήτης, ἀφεθέντα ἐν τῇ Μονῇ Ἁγίας Τριάδος, ἔδρα τοῦ Ἑροδιδασκαλείου, ἀποτελοῦνται ἀπὸ ὑπηρεσιακὴν ἀλληλογραφίαν, Μαθητολόγια, ἐπίσημον ἐφημερίδα, φυλλάδια νόμων καὶ διαταγμάτων, ἀπὸ κατάστιχα οἰκονομικῆς διαχειρίσεως, ἀπὸ βιβλία βιβλιοθήκης, ἐν οἷς καὶ τὰ Monumenta Historiae Hellenicae τοῦ Κ. Σάββα, ὡς καὶ ἄλλα ἐκδόσεις τῆς «Βιβλιοθήκης Μαρσαλῆ», ἀπὸ ὄργανα φυσικῆς, σήματα γεωμετρίας καὶ ἀπὸ ἔργα χειροτεχνικῶν ἀσχέσεων τῶν μαθητῶν.

3) Ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν. Ἐκ τῶν μὴ μετεφερθέντων εἰς Ἀθήνας ἐφεθέντων μόνον ἐν ταῖς γραφαῖς τῆς Νομισματικῆς 13 τόμοι τῶν πρωτοτύπων Διαταγμάτων τῶν ἐτῶν 1901—1911 καὶ ἕτεροι 13 τόμοι Μητρώων ὑπαλλήλων τοῦ 1902.

Ἄλλ' ἐκ τοῦ Ἑρ. Λογιστηρίου, τοῦ εἰς τὴν Διεύθυνσιν ταύτην ὑπαγομένου, ἐφεθέντων τὰ ἐκ τῶν Τελωνείων καὶ τῶν Ταμείων ὑποβλη-



θέντα πρὸς ἐξέλεγχιν δικαιολογητικὰ εἰσπράξεων καὶ πληρωμῶν, τὰ ὅποια πληροῦσι τρεῖς μεγάλας ἀποθήκας. Συνίστανται ταῦτα ἀπὸ καταστάσεις καὶ πίνακας εἰσπράξεων καὶ πληρωμῶν, ἀπὸ Δηλωτικὰ διάφορα, ἐντάλματα ἐξωφλημένα, κατὰστιχα, στελέχη διπλοτύπων καὶ ἄλλα διάφορα, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων ἐμπορικὴν μόνον ἀξίαν δύνανται πλέον γὰ ἔχουσιν. Ἀνάγονται δὲ εἰς τὰ μετὰ τὸ 1902 ἔτη, διότι τὰ πρὸ τοῦ 1902, ἤτοι τριῶν ἐτῶν, δικαιολογητικὰ τοιαῦτα, κλεισθέντα εἰς λεηλατηθεῖσαν ἀποθήκην κατεστράφησαν κατὰ τὸ πλεῖστον πλὴν ὀλίγων τῶν ἐκ τοῦ 1899.

Εὑρέθη ὁμοίως σχεδὸν πλήρης ἡ ἀλληλογραφία τῆς Διευθύνσεως τῶν Τελωνείων μέχρι Σ)βρίου 1901, ἤτοι μέχρι τῆς διὰ τοῦ Νόμου καταργήσεως τῆς ἀνωτέρας ταύτης Τελων. Ἀρχῆς. Ἐπίσης μέρος τοῦ ἀρχείου τοῦ Οἰκονομικοῦ Ἐλεγκτοῦ (Etienne de Bloney) ἀποτελούμενον ἀπὸ πρωτόκολλον ἀλληλογραφίας (1 Ἰουνίου 1899—13 Σ)βρίου 1900), ἔγγραφα, πίνακας, νομοσχέδια κ. λ.

Ἐκ τῶν τοῦ Κυβερνητικοῦ Τυπογραφεῖου, τοῦ εἰς τὴν αὐτὴν Ἀνωτάτ. Διεύθυνσιν διαγομένον, εὑρέθησαν φύλλα ἐπισήμου ἐφημερίδος (ὅπερ τὰς 1000 ὀκιάδας), ἀναγόμενα εἰς τὰ ἔτη 1899—1912, ἀλλὰ μὴ παρέχοντα πάντας τοὺς ἀριθμοὺς πλήρων ἑτησίων σειρῶν, ἄλλα τοσαῦτα περίπου ἀπωλέσθησαν ἐκ διαρραγῆς ἐκ τῆς οἰκείας ἀποθήκης. Εὑρέθησαν ὁμοίως φυλλάδια νόμων, Διαταγμάτων καὶ ἐκθέσεων οἰκονομικῶν, στατιστικῆς ἐμπορίου, ναυτιλίας καὶ μεταναστεύσεως.

4) Ἐκ τῶν Ἐπισημοῦ. Τὰ πλεῖστα ἀρχεῖα τῆς Διευθύνσεως μεταφέρθησαν εἰς Ἀθήνας, ἐκ τῶν ἐν Χανίοις ἀφελθέντων πολλὰ ἀπωλέσθησαν. Τὰ ὑπολειφθέντα συνίστανται ἀπὸ στελέχη ἐνταλμάτων καὶ καταστάσεις Εἰδ. Λογιστηρίου τῆς Διευθύνσεως, ἀπὸ ἔγγραφα ἕνα ἐκ τοῦ φακέλου τῶν ἐμπιστευτικῶν τοῦ 1907, ἀπὸ λείψανα τοῦ ἀρχείου τοῦ κατὰ τὸ 1907 καταργηθέντος Φιλανθρωπικοῦ Ἀσύλου Χανίων, ἀπὸ πρωτόκολλον ἀλληλογραφίας Νομικοῦ Συμβουλίου (1912—14) καὶ ἀπὸ ἄλλα διάφορα.

Εἰς τὰ ἀπολεσθέντα φαίνεται ὅτι ἐπιάγονται καὶ δύο γεωγραφικοὶ ἢ μᾶλλον γεωδαιτικοὶ χάρται δύο διαμερισμάτων τῆς νήσου, (τοῦ νομοῦ Λασηθίου καὶ τοῦ Ἡρακλείου), οἱ ὅποιοι ὑπῆρχον εἰς τὰ

γραφεῖα τῆς Α. Διευθύνσεως. Ὁ μὲν τῶν χαρτῶν τούτων ἐσχεδιάσθη τῷ 1907 ὑπὸ Εὔδουχ, Γάλλου λοχαγοῦ τοῦ Σώματος τῆς κατοχῆς, καὶ ἐξετυπώθη ἐν Παρισίοις (1910), ὁ δὲ ὑπὸ Ἀγγλοῦ ἀξιωματικοῦ, ἀμφότεροι εἰς κλίμακα ἀνωτέραν ἐκείνης τοῦ χάρτου Spratt.

Διὰ μὲν τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ πρώτου θὰ ἔδει ν' ἀποταθῶμεν πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Γαλλίας, ἡ δὲ ἀναπλήρωσις τοῦ τοῦ Νομοῦ Ἡρακλείου θὰ ἠδύνατο γὰ γίνῃ ἐκ τινος βιβλιοπωλείου Ἡρακλείου, παρ' ᾧ εὑρίσκονται, ὡς ἐμάθομεν, ἀντίτυπα πρὸς πώλησιν.

Τοῦ διαμερισματος Ἐπισημοῦ δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν παρεσκευάσθη χάρτης ὑπὸ τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς.

Τοῦ διαμερισματος Χανίων παρεσκευάσθη χάρτης ὑπὸ Ἰταλῶν ἀξιωματικῶν μικροῦ μόνον μέρους εἰς δύο φύλλα, ἤτοι τῶν Χανίων μετὰ τῶν πέριξ (1903) καὶ τοῦ Γαλατῆ μετὰ τῶν πέριξ (1904) ὑπὸ κλίμακα 1/25,000.

Ἀντίτυπα τῶν δύο φύλλων τοῦ χάρτου τούτου ἐδωρήθησαν εἰς τὸ Ἀρχεῖον ὑπὸ κ. Μιχ. Σαββιάκη.

Ἐκ τῶν εἰς Ἀθήνας μεταφερθέντων ἀρχείων εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ ἀρχεῖα τῆς Βουλῆς Κρήτης εὑρίσκονται ἐν ταῖς ἀποθήκαις τῶν Γενικῶν τοῦ Κράτους Ἀρχείων.

5) Ἐκ τῶν Δημ. Ἔργων καὶ τῆς Δημοσίας Ἀσφαλείας. Πλὴν στελεχῶν ἐνταλμάτων μετὰ δικαιολογητικῶν τῆς Χωροφυλακῆς τὰ λοιπὰ ἀρχεῖα τῆς Διευθύνσεως μεταφέρθησαν εἰς Ἀθήνας.

### III Ἀρχεῖα Ἐπαναστατικὰ.

1) Τῆς ἐν Θερσίῳ ἐπαναστατικῆς Συμβουλείας καὶ Προσωρινῆς Κυβερνήσεως (10 Μαρτίου—11 Νοεμβρίου 1905). Ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἔγγραφα ἀλληλογραφίας (πρὸς τὰς ὑφισταμένας ἐπαναστατικὰς ἀρχάς, πρὸς τὴν ταυτικὴν Κρητικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Βουλὴν, πρὸς τὰς Διεθνεῖς Στρατιωτικὰς Ἀρχάς, πρὸς τοὺς Προξένους τῶν Προστατίδων Δυνάμεων κ.λ.π.), ἀπὸ ψηφίσματα, Διατάγματα καὶ ἐγκυκλίους, ἀπὸ Κανονισμοὺς στρατιωτικοὺς, ἀστυνομικοὺς καὶ ταχυδρομικοὺς, ἀπὸ βιβλία οἰκονομικῆς διαχειρίσεως καὶ ἀπὸ Ἐπίσημον

ἔφημερίδα τῆς Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως», ἐκδοθεῖσαν εἰς 10 φύλλα (5 Ἰουλίου 24 Ὀκτωβρίου 1905). Εὑρίσκονται εἴτε παρὰ τῷ κ. Βενιζέλλῳ εἴτε παρὰ τοῖς ἀνεμοῖς αὐτοῦ.

2) *Τῆς ἐν Μαλάξῃ κατὰ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ πρώτου Ἐπαύτου Ἀρμυστοῦ, Πρίγκιπος Γεωργίου, Συγκεντρώσεως* (Αὐγούστος 1906), ἀποτελούμενα ἀπὸ πρακτικὰ καὶ ἀλληλογραφίαν τῆς ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς (Δασκαλογιάννη, Μυλωνογιάννη, Λιωνάκη). Ἄγνωστον ἐν τῷ παρόντι ποῦ θὰ ἠδύναντο γὰρ εὑρεθῶσιν· εἶναι ἄλλως τε πολὺ ὀλίγα.

Καὶ 3) *Τῆς ἐν Χανίοις Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως* (24 Νοεμβρίου 1911—12 Ἰανουαρίου 1912). Ἀποτελοῦνται ἀπὸ πρακτικὰ τῆς Συνελεύσεως, ἀπὸ ἔγγραφα ἀλληλογραφίας τοῦ Προεδρείου αὐτῆς καὶ ὑπομνήματα, ἀπὸ ἐκθέσεις τῶν εἰς Ἀθήνας Βουλευτικῶν ἀποστολῶν, ἀπὸ βιβλία διαχειρίσεως καὶ ἄλλα. Εὑρίσκονται παρὰ τῷ Ἀντιπροέδρῳ τῆς Συνελεύσεως κ. Γ. Πασαμιαστοράκη.

Τὰ ἀπὸ 21 Ἰανουαρίου μέχρι τῆς 26 Ἀθηνῶν καθόδου Λιουκρητοῦ τῆς Κρήτης (12 Ὀκτωβρίου 1912) φημίματα τῆς Συνελεύσεως, Διατάγματα καὶ ἀποφάσεις τῆς Προσωρινῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως ἢ ὅποια ἀπέβη πλέον τακτικῇ καὶ μόνῃ Κυβέρνησις τῆς Κρήτης, ἐδημοσιεύοντο ἐν τῇ ἑκδοθῆσῃ ἔφημερίδι.

#### Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη.

Διὰ τὴν συγκέντρωσιν, ἐκκαθάρισιν, ταξινόμησιν καὶ δημοσίευσιν τῶν ἱστορικῶν ἀρχείων ἀκαταίτητος εἶναι ἡ ἔκταξις τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν μέχρι σήμερον ἐκδοθέντων καὶ περὶ Κρήτης πραγματοποιμένων βιβλίων, περιοδικῶν καὶ ἔφημερίδων. Ἐν αὐτοῖς ἡ βιβλιοθήκη τῶν ἀρχείων θὰ εὑρίσκη τὰ σπουδαῖα, τὰ ἐστρεβλωμένα καὶ τὰ ἐλλειπῆ τῆς ἱστορίας μέρη καὶ θὰ καθοδηγῆται εἰς τὴν ἀναζήτησιν ἀρχείων ἀρδῆ διαφώτισιν, διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν μερῶν τούτων. Ἐν αὐτοῖς θὰ βλεῖται ποῖα ἀρχεῖα ἔχουσιν ἤδη χρησιμοποιηθῆ ἢ δημοσιευθῆ καὶ δὲν χρίζουσιν ἄλλης πολλῆς μερίμνης. Διὰ τῶν βιβλίων αὐτῶν θὰ διδαχθῆ τίμων ἀκριβῶς ἀρχείων ὑπάρχει μεγαλυτέρα χρεία, ὅσπερ γὰρ ἀποτραπῆ ἀπὸ ἀναζητήσεως, τακτοποιήσεως καὶ διατηρήσεως ἀρχείων πολλῶν καὶ περιττῶν, τὰ ὅποια θὰ δυσχεραίνωσι τὴν ἐργασίαν, ὡς καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀρχείου.

Πολλὰ τῶν διὰ τὸ ἀρχεῖον ἀναγκαιούντων βιβλίων δὲν εὑρίσκονται πλέον ἐν βιβλιοπωλείοις. Μόνον εἰς βιβλιοθήκας θὰ ἠδύναντο γὰρ εὑρεθῶσι. Τὸ ἀρχεῖόν μας λοιπὸν πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν ἀποβλέπει μόνον πρὸς φιλοτίμους προσφορὰς βιβλίων, ὧν τινες ἔχουσιν ἤδη πραγματοποιηθῆ. Τούτου ἕνεκα παρεσκευάσαμεν καὶ παραθέτομεν ἑνταῦθα πίνακα τῶν δυσευρέτων βιβλίων, ὡς καὶ τῶν περιοδικῶν καὶ τῶν ἔφημερίδων Κρήτης.

#### Ἱστορία καὶ Μονογραφίαι.

1) Βερνάδου Μανουὴλ τοῦ Κρητός, *Ἱστορία Κρήτης* ὑπὸ Δάσπερ (μετάφρ.)

2) Bolanaki-Eazy. Précis de l'histoire de Crète (1869).

3) Κονδυλάκη Ἰωάνν. Αἱ ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης.

4) Κριτοβουλίδου Κ. Ἀπομνημονεύματα τῆς Κρήτης τοῦ 1821.

5) Κρητικίδου Ἐμμ. Σύγχρονος Ἑλληνισμοῦ (1892).

6) Μενδελσῶνος Καρ. Οἱ περὶ ἐλευθερίας τῆς Κρήτης ἀγῶνες.

7) Ρενιέρη Μ. Ἱστορικαὶ μελέται.

8) Ψιλλίκη Β. Τοπογραφία ἀρχαίων πόλεων Κρήτης (1899).

9) Ψόχα Ν. Ἐπαναστάσεις Κρήτης (1869).

1) Valiero Andrea. Istoria della guerra di Candia.

2) Ballot Jules. L'insurrection de Crète (1866).

3) Βαρδίδου Ἐμμ. Κρητικαὶ ἐπιστολαὶ (1878).

4) Bernard Victor. Les affaires de Crète.

5) Βλαστοῦ Π. ὁ Γάμος ἐν Κρήτι.

6) Bondeumontii Cr. Librum insularum Archipelagii.

7) Γιάνναρη Ἀντ. Περὶ Ἐφοροκρίτου.

8) Gerland Ernest. Histoire de la noblesse Crétoise.

9) Ζυγομαλά Ν. Κρητικαὶ ἐπιστολαὶ (μετάφρασις).

10) Hippolyte Noiret. Documents inédits.

11) Κονδυλάκη Ἰ. Ἡ Γραμβούσα (1821).

12) Cornelii Flam. Creta Sacra.

13) Monumenti. La Storia di Venezia nella vita privata.

14) Ξανθουδίδου Στ. Ὁ Κρητικὸς πολιτισμὸς.

15) Ἀἱ Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαί.

- 16) Ξανθουδίδου Στ. Ὁ Ἐρωτόκριτος.
- 17) » » Ἡ Συνθήκη τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργη.
- 18) Ξηρουχάκη Ἀγαθ. Ὁ Κρητικὸς πόλεμος.
- 19) Paradopoli Comm. N. Historia gymnasii Patavini (1726).
- 20) Perrot G. L'île de Crète.
- 21) Satha C. Documents inédits (Monumenta historiae etc, 1888).
- 22) Σάθα Κ. Ἡ Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς.
- 23) Scaffini G. Notizie intorno ai primi anni etc.
- 24) Σκουλούδη Στεφ. Ἐπὶ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ (1897).
- 25) Sonnini S. C. Voyage en Grèce.
- 26) Σουρμελίη Ν. Ἐξοσι πέντε πλόες εἰς Κρήτην (1866).
- 27) Spatt. Travels in Crete.
- 28) Σταυράκη Ν. Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ Κρήτης τῷ 1881.
- 29) Tournefort P. M. Relation d'un voyage du Levant.
- 30) Foscariini Vinc. J. Codice per la Veneta.
- 31) Χουρμούζη Μ. τοῦ Βυζαντίου, Κρητικὰ (1842).

Ἄλλων ἱστορικῶν βιβλίων ἐπίσης ἀναγκαίων καὶ μὴ ἀναφερομένων ἐνταῦθα εἶναι εὐκολωτέρα ἢ εὐρεσις ἐν τοῖς βιβλιοπωλείοις.

#### Ἐφημερίδες Κρητικαί.

##### α' Ἐπὶ Τουρκοσουλτανικῆς Κυριαρχίας.

##### Ἐπίσημοι.

- 1) «Βασιλὶ - Γαληνί», ἐπὶ Αἰγυπτιακῆς Κυριαρχίας (ἀντίτυπον χειρόγραφον τοῦ ἐπ' ἀριθ. 40 τοῦ 1831 φύλλου εὑρίσκεται ἐν τῇ συλλογῇ Γ. Καλαϊτάκη).
- 2) «Κρήτη», ἐπὶ Τουρκικῆς Κυριαρχίας (1868—1897).
- 3) «Κρήτη», ἡμερησίως ἐπὶ Τουρκικῆς Κυριαρχίας (1868 - 1897)

##### Πολιτικά.

(ἀπὸ τῆς συμβίσεως τῆς Χαλέπας καὶ Ἑξῆς)

(ἐν Χανίοις).

- 1) Ἀλήθεια, ἐπὶ Τιμοθ. Γ. Ψαρουδάκη . . . . . 1881—1882
- 2) Ἀλήθεια, ἐπὶ Ἰωάν. Γ. Παπαδάκη . . . . . 1888—1889

- 3) Ἀμυνα, ἐπὶ Ἰωάν. Γ. Παπαδάκη (ἀριθ. 1—64) 1885—1886
- 4) Ἀμυνα, ἐπὶ Ἰωάν. Γ. Χ. Γεράκη (ἀριθ. 64 - 88) 1887—1888
- 5) Ἀπειρα, ἐπὶ Ἰωάν. Παπαδάκη . . . . . 1880—1881
- 6) Ἀργή, ἐπὶ Κ. Φούρη, Ἰ. Καψάλη . . . . . 1895—1896
- 7) Κίτσα, ἐπὶ Π. Χαϊδούλη (σατιρική) . . . . . 1881, 1885 καὶ 1887
- 8) Τὰ Λευκὰ ὄρη, ἐπὶ Κ. Μητσοτάκη (1 - 170) . . . . . 1881—1885
- 9) Τὰ Λευκὰ ὄρη, ἐπὶ Ι. Γ. Παπαδάκη (65—105) . . . . . 1886—1887
- 10) Τὰ Λευκὰ ὄρη, ἐπὶ Πωλογεώργη, Φούρη, Βενιζέλου καὶ Μιάτσου . . . . . 1888—1889
- 11) Μεσόγειος, ἐπὶ Ἰωάν. Γ. Παπαδάκη . . . . . 1891—1898
- 12) Πατρίς, ἐπὶ Γ. Κορνιάκη . . . . . 1881—1883  
(Ἐν Γεθύρῃ).
- 1) Ἀρηϊδίον, ἐπὶ Στ. Ἐμμ. Καλαϊτζάκη . . . . . 1884—1896 (.)
- 2) Ἴδη, ἐπὶ Θεμ. Παπαδάκη . . . . . 1888—1889
- 3) Νέος Ῥαδύμανθης, ἐπὶ Στ. Ἐμμ. Καλαϊτζάκη 1881, 1883 καὶ 1884.
- 4) Παροησία, ἐπὶ Στ. Ἐμμ. Καλαϊτζάκη . . . . . 1886—1889

(Ἐν Ἡρακλείῳ).

- 1) Ἐβδομάς καὶ Νέα Ἐβδομάς, ἐπὶ Στ. Ἀλεξίου . . . . . 1881—(.)
- 2) Ἐπόλις (σατιρική), ἐπὶ Χ. Π. Λυδάκη . . . . . 1881
- 3) Ἡράκλειον, ἐπὶ Ἀντ. Βορεάδου . . . . . 1893—1897
- 4) Κνωσός, ἐπὶ Κ. Σιββιάκη . . . . . 1895 (.)
- 5) Μίτρος, ἐπὶ Χ. Π. Λυδάκη . . . . . 1881—(.)

β') Ἐπὶ ἀνετομίας.

##### Ἐπίσημοι.

- 1) Ἐπίσημος ἐφημερὶς τῆς Κρητικῆς Πολιτείας . . . . . 1898—1908
- 2) Παράρτημα τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐν Κρήτῃ . . . . . 1908—1915
- 3) Ἐπίσημος ἐφημερὶς τῆς Ἑπαναστατικῆς Συνελεύσεως Θεσσαλον . . . . . 1905

## Πολιτικά

(Ἐν Χανίοις)

- 1) Ἀγών, ὑπὸ Ἀριστ. Κριάρη 1907—1909
- 2) Ἀλάτι, ὑπὸ Ἰωάν. Τσεπετάκη (σατυρική) 1908
- 3) Ἀνεξάρτητος, ὑπὸ Γ. Σ. Μαρκοπούλου 1912
- 4) Ἀσπίς, ὑπὸ Ν. Πιπλιῆ (διδασκαλική) . . . . 1910—1912
- 5) Βῆμα, ὑπὸ Ἑμμ. Α. Φρατζεσκάκη . . . . 1901—1905
- 6) Βῆμα Ἐλεύθερον, ὑπὸ Ἑμμ. Α. Φρατζεσκάκη . 1905—1915
- 7) Ἑλλάς, ὑπὸ Ψαρουδάκη, Λιονῆ, Ἰ. Γ. Παπαδάκη 1902—1905
- 8) Ἐπιθεώρησις, Γ. Παπαδοπέτρου καὶ Ἰ. Γ. Παπαδάκη 1899—1903
- 9) Ἐρευνα, ὑπὸ Ἀγκυσουλάκη, Σ. Μαλατάκη . 1899—1900
- 10) Ἐρευνα Νέα . . . . . 1901—1916
- 11) Ἰχώ, ὑπὸ Ἰμβραήμ Τσαφραντάκη (περιοδικὸν) 1911—1912
- 12) Κέντρον, ὑπὸ Γ. Πανηγυράκη . . . . . 1900
- 13) Κέντρον, ὑπὸ Χ. Πολογεώργη . . . . . 1909—1910
- 14) Κῆρυξ, ὑπὸ Κοτσαμπασάκη, Ἡλιάκη . . . . 1901—1903
- 15) Κῆρυξ, ὑπὸ . . . . . καὶ Ἰ. Γ. Παπαδάκη 1902
- 16) Κῆρυξ, ὑπὸ . . . . . καὶ Κ. Μητσotάκη 1908 καὶ ἔξῃς
- 17) Κρηγῆ, ὑπὸ Ἰμβραήμ Τσαφραντάκη . . . . . 1912
- 18) Κρήτη, ὑπὸ Ἰ. Γ. Ἡλιάκη . . . . . 1911—1912
- 19) Κρητικὸς Ἀστὴρ, Γ. Λελεδάκη (περιοδικὸν) . 1908—1911
- 20) Κρητικοῦ Ἀστέρως Δελτίον, ὑπὸ Γ. Λελεδάκη . 1907—1909
- 21) Λευκὰ ὄρη, ὑπὸ Ἰ. Γ. Παπαδάκη . . . . . 1905, 1909—1912
- 22) Λευκὰ ὄρη ἑτηγὰ, ὑπὸ Ἰ. Γ. Παπαδάκη . . . . 1906—1909
- 23) Νομική, ὑπὸ Γ. Πλουμίδου (περιοδικὸν) . . . . 1903—1904
- 24) Πατρις, ὑπὸ Ἀνδρ. Ν. Μοσχονᾶ . . . . . 1900—1901
- 25) Πατρις φιλολογική, ὑπὸ Ἀν. Μ. Μοσχονᾶ (περιοδ.) 1900
- 26) Πρόδοτος, ὑπὸ Κ. Γ. Παπαδάκη (περιοδικὸν παιδαγ.) 1901—1902
- 27) Σημαία, ὑπὸ Κ. Διγενάκη . . . . . 1901—1903
- 28) Σκαρπιός, ὑπὸ Βύαυ. Κληματασιάνη (ἔμμετρος σατυρ.) 1905—1906
- 29) Σπυθῆρ, ὑπὸ Ἀριεμ. Λανδράκη (περιοδ. Κοιν.) 1902
- 30) Σύνταγμα, ὑπὸ Ἰωάν. Γ. Χουλιοπούλου . . . . 1906—1916

- 31) Τὸ Θέρισον, ὑπὸ Ἰωάν. Γ. Παπαδάκη (ἑπαναστ.) 1905
- 32) Φλαγλατᾶς, ὑπὸ Δημ. Καλιγιάννη (ἔμμε. σατυρ.) 1906—1915
- 33) Φῶς, ὑπὸ Ἰ. Γ. Παπαδάκη (περιοδ.) . . . . 1904—1905
- 34) Χριστιανικὸν Φῶς, ὑπὸ Ἀγαθ. Νινολάκη (περιοδ.) 1908—1909

(Ἐν Ῥεθύμνῃ).

- 1) Διαγέννησις, ὑπὸ Θεμ. Παπαδάκη . . . . . 1899—1900
- 2) Ἀρχάδιον, ὑπὸ Στ. Ἑμ. Καλαϊτζάκη . . . . . 1900 (?)
- 3) Δρῦσις, ὑπὸ Λυκ. Κ. Καφράτου . . . . . 1909
- 4) Ἐλευθερία, ὑπὸ Στ. Ἑμ. Καλαϊτζάκη . . . . 1907
- 5) Ἐπιθεώρησις, ὑπὸ Γ. Παπαδοπέτρου . . . . 1904—1905
- 6) Θάρρος, ὑπὸ Μιν. Ἀνδρουλιδάκη . . . . . 1911
- 7) Κρήτη, ὑπὸ Συριάγα, . . . . . 1899
- 8) Κρητικὴ ἔφημερις, ὑπὸ Σ. Κωστογιάννη. . . . 1902—(?)

(Ἐν Ἡρακλείῳ).

- 1) Ἀλήθεια, ὑπὸ Στ. Ἀλεξίου . . . . . 1900—1901
  - 2) Γεωργικὰ Χρονικά, -Ἡλικίη Στοά, ὑπὸ Γ. Χ. Ἐλευθεριάδου (περιοδικὸν) . . . . . 1908—1909
  - 3) Γεωργικὴ ἀνθοδέσμη ὑπὸ Γ. Χ. Ἐλευθεριάδου (περιοδ.) 1907
  - 4) Ἐθνική, ὑπὸ Γ. Σ. Μαρκοπούλου . . . . . 1907
  - 5) Ἐλευθερία, . . . . . 1899—1902
  - 6) Νέα Ἐλευθερία, ὑπὸ Γ. Σ. Μαρκοπούλου . . . 1903—1906
  - 7) Ἐκπύς, ὑπὸ Σπυρ. Βιστιάκη . . . . . 1905—1911
  - 8) Ἐφημερις καὶ Νέα Ἐφημερις, ὑπὸ Γ. Α. Μουρέλλου 1910 καὶ ἔξῃς.
  - 9) Ἐφημερις τοῦ λαοῦ, ὑπὸ Γ. Κοκκινάκη . . . . . 1905
  - 10) Ἴδη, ὑπὸ Γ. Κατεργιαννάκη κλ. . . . . 1907 καὶ ἔξῃς
  - 11) Κρητικὴ ἀρχαιολογικὴ ἔφημερις, ὑπὸ Μ. Καλακαϊρινοῦ 1906—1907
  - 12) Κρητικὸς λαός, ὑπὸ Γ. Χ. Ἐλευθεριάδου (περιοδικὸν) 1909
  - 13) Παλιγγενεσία, . . . . . 1912—1916
  - 14) Ποιμῆν, ὑπὸ Ἱερᾶς Μητροπόλεως (περιοδ. θρησ.) 1910—1916
  - 15) Χριστιανικὴ Κρήτη, ὑπὸ Ξανθοουδίδου κλ. (περιοδικ.) 1912—1915
- Πολλὰ τῶν ἀνωτέρω σπανίων βιβλίων, ὡς καὶ σειρὰν περιοδικῶν

και έφημερίδων, θὰ ἠδύνατο νὰ εὐρεθῶσιν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἀποθανόντων λογίων Κρητῶν Ἄντ. Γιάνναρη, Γ. Πλουμίδου, Νικηφόρου Ἐπιτοκόπου, Ν. Α. Παπαδάκη, καὶ μάλιστα ἐν τῇ τοῦ ἱστοριοφίλου καὶ λογογράφου Γ. Ἰωάν. Καλαϊτάκη.

Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ τελευταίου πλὴν παλαιῶν βιβλίων, περιοδικῶν καὶ ἠμερηίδων περιλαμβάνει καὶ ἱστορικὰ χειρόγραφα καὶ ἔργασίαν ἰδικήν του πολλοῦ λόγου ἀξίαν, ποικίλων δὲ θεμάτων (λαογραφικῶν, ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν), δημοσιευθεῖσαν εἰς περιοδικά, ἠμερηίδας καὶ ἡμερολόγια ἐν Κρήτῃ καὶ τῷ Ἐξωτερικῷ, ἀναδεξασαν δὲ τὸν Συγγραφέα αὐτῆς δόκιμον καὶ ἀκούραστον ἔρευνητὴν τῆς Κρητικῆς ἱστορίας. Ἡ ἱστορικὴ αὕτη συλλογὴ τοῦ μακαρίτου Καλαϊτάκη ἀποχωρισμένη ἀπὸ ἄλλων στοιχείων καὶ ἐξαγοραζομένη θὰ ἀποτελεῖ καλὸν τοῦ ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρήτης ἀπόκτημα. Ἡ δὲ τῶν ποικίλων δημοσιευμάτων αὐτοῦ περισυναγωγὴ καὶ εἰς ἴδιον βιβλίον ἔκδοσις θὰ διευκόλυνε μεγάλως τὰς ἐν τῷ μέλλοντι σχετικὰς ἑρεῦνας ἄλλων ἔρευνητῶν τῆς πατρίου ἱστορίας.

Καὶ ἡ μὲν ἱστορικὴ συλλογὴ, ἡ ὁποία θὰ ἀποτελεῖτο ἀπὸ 150 παρτίκου σώματα (βιβλία, περιοδικά, σειρὰς ἠμερηίδων καὶ ἱστορικὰ χειρόγραφα) ἀξίας χιλίων περίπου δραχμῶν, θὰ ἔδει νὰ ἀγορασθῇ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Ἀρχείου. Ἡ δὲ τῶν ἔργων Καλαϊτάκη ἔκδοσις, ἡ ὁποία πιθανῶς δὲν θὰ ἐστολχίζε πλέον τῶν τρισχιλίων δραχμῶν, θὰ ἦτο δὲ ἐπωφελὴς εἰς τὸν ἐκδότην, θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ὑπὸ τινος ἐπιχειρηματίου ἢ διαπύγαις πλουσίου συμπολίτου, ὡς ἔγινε καὶ ἡ τῶν ἔργων Παπαδιαμαντῆ ἔκδοσις.

#### Ὀλίγα περὶ χρηματικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἱστορικοῦ Ἀρχείου.

Ἐυκόλως πᾶς τις ἐγγουεῖ ὅτι ἡ συγκέντρωσις τοσούτων ἀρχείων, τόσον πολὺ διεσκορμμένων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ ἀπαιτήσῃ μακρὰν ἔργασίαν καὶ προσωπικὸν ἐπὶ ξήλον πολλοῦ ἐμφαροῦμένου καὶ ζωντὸν ἔχον τὸ διαφέρον, θὰ ἐπισίρη καὶ δαπάνην οὐχὶ ἀσήμαντον δι' ὀδοιπορικὰ, δι' ἀναφορικά, δι' ἀγορὰν ἱστορικῶν συλλογῶν, δι' ἐκδόσεις σχετικῶν μελετῶν, διὰ δημοσιεύσεις ἱστορικῶν ἐγγράφων καὶ δι' ἄλλας ἀνατρεφύζτους ἀνάγκας.

Ἄλλ' ἐξ ἄλλου ἢ ἐκκαθάρσις τῶν ἀρχείων, μάλιστα τῶν τῆς Ἀυτονομιακῆς περιόδου, θὰ ἀποφέρῃ πρὸς τὴν δεκάδον χιλιάδων δραχμῶν ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου ἐξ ἐκποιήσεως ὕλικου χρησιμοποιήσιμου (χαρτὸν τοῦ ἀγράφου καταστίχων, διπλοτύπων, χαρτοφυλάκων κ. λ.) καὶ μάλιστα ἐκ χαρτίων ἀχρήστων εἰς χιλιάδας ὀκάδας ἀποχωρισθησομένων.

Ἀσχέτως πρὸς τὴν ἑκτακτον ταύτην πρόσδοσον καὶ πρὸς τὰς ἄλλας τακτικὰς προσόδους, τὰς ἐκ Κρήτης εἰσπρατομένας καὶ εἰς πούδον οὐχὶ μικρὸν κατ' ἔτος συμποσούμενας, ὁ περὶ «Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους» νόμος 380 ἐπιβάλλει εἰς τὸ Κράτος τὴν περὶ πάντων ἐν γένει τῶν δημοσίων ἱστορικῶν ἀρχείων μέριμναν, ἐξ ὧν τὰ τῆς Κρήτης, τῆς πρὸ μικροῦ ἐλευθερωθείσης, φαίνονται χερίζοντα τῆς μᾶλλον ἐπειγούσης ἐνεργείας διὰ τε τὸ πλῆθος, διὰ τὴν ἱστορικὴν σπουδαιότητα καὶ διὰ τὴν τοσαύτην αὐτῶν διασποράν, ἡ ὁποία ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καθιστᾷ δυσχερεστέραν τὴν συγκέντρωσιν καὶ διευκολύνει τὴν φθορὰν καὶ τὴν ἀπώλειαν.

Εἰς τὴν τοιαύτην ὁμῶς ὑποχρέωσιν καὶ τὴν ἀναμφισβήτητον προθυμίαν τοῦ Κράτους ἐπιπροσθεῖ δυστυχῶς δυσπερέβλητος ἡ σημερινὴ κατάστασις τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν. Διὰ τοῦτο πέραν τῆς διὰ τῶν ἀναγκαιῶν νομοθετικῶν διατάξεων συμπληρώσεως, διοργανώσεως καὶ συντηρήσεως τῆς τοῦ ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ὑπηρεσίας, αἱ ὁποῖαι δὲν θὰ ἐπισύρουν σημαντικὰς προσθέτους δαπάνας, οὐδὲν ἄλλο ἐν τῷ παρόντι δύναται τις νὰ προσδοκᾷ ἢ ν' ἀπαιτῇ ἀπὸ τοῦ Κράτους.

Ἡ συμπλήρωσις λοιπὸν τῶν κυριωτέρων καὶ τῶν ἐπειγουσῶν τοῦ Ἀρχείου ἀναγκῶν, ἰδίως δὲ τῆς περισυλλογῆς τῶν ἐν τῷ ἔξωτερικῷ ἀρχείων, πρέπει νὰ ζητηθῇ ἔξω τῶν πόρων τοῦ Κράτους. Τοῦτο ἄλλως τε φαίνεται καὶ τὸ πρακτικώτερον, ὅσῳκις μάλιστα ἐπιζητεῖται ἡ ταχύτερα διεξίτησις.

Κυριώτεραι δὲ ἀνάγκαι τοῦ Ἀρχείου εἶναι αἱ ἐπόμεναι.

1) Μεταρρύθμισις καὶ ἐπισκευὴ ἀποθηκῶν ὡς ἔγγιστα δρ. 10.000

2) Περισυλλογὴ τῶν ἐν Κρήτῃ εὐρισκομένων ἀρχείων

( ὀδοιπορικὰ, μεταφορικὰ, ἐξαγορὰ συλλογῶν κ.λ.π. ) » 35.000

3) Ἀποστολὴ εἰς Κων]πολιν πρὸς ἀναδίηψιν τῶν παρὰ τοῖς Πατριαρχείοις ἀρχείων (διὰ τὴν ἱστορίαν κυρίως τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας καὶ τῶν Μονῶν )

δρ. 15.000

4) 'Αποστολή εις 'Αθήνας πρὸς ἀναζήτησιν καὶ ἐπαναφορὰν τῶν ἐκεῖ μεταφερθέντων ἀρχείων. δρ. 10.000

5) Καταρτισμὸς μικρᾶς ἱστορικῆς βιβλιοθήκης > 10.000

6) "Εκδοσις ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν μελετῶν καὶ δημοσίευσίς ἐργασιῶν πρὸς διάδοσιν καὶ ἀναγνώσιν δρ. 20.000

Τὸ ὅλον δραχ. 100.000

Αἰ' ὅτι ἀφορᾷ τὴν εἰς περὶ τῶν ἐν Βενετίᾳ ἀρχείων μέριμναν ἔγινε λόγος ἐν προηγουμένῃ σελίδι.

'Αλλὰ ποῦ θὰ εὑρεθοῦν τὰ χρήματα αὐτά ;

Τὸ παράδειγμα τῆς "Υδρας εἶναι πολὺ διδακτικὸν καὶ μιμήσεως ἄξιον (1).

'Εν τῇ μεγαλονήσῳ Κρήτῃ, ἔνθα ἀπ' ἐνὸς μὲν οἱ δυνάμενοι καὶ θέλοντες θὰ εἶναι πάντως πλείονες τῶν ἐν "Υδρα, ἀπ' ἑτέρου δὲ τὰ ἀπαιτούμενα ποσὰ μόλις εἰς τὸ ἥμισυ τῶν ἐκεῖ δαπανηθέντων ἀνέρχονται (διότι ἀπαλασσομένη τῆς μεγάλης δαπάνης πρὸς ἴδρυσιν ἰδίων καταστημάτων), δικαιούται τις νὰ τρέψῃ ἐπερδιπλασίως ἐλάττω ἐξουρέσεως τῶν ἀπαιτούμενων πόρων καὶ πραγματοποιήσεως ἐνὸς ἔργου τόσοσπουδαίου, ἀπὸ μικροῦ χρόνου ἐπιδοσκομένου καὶ ἐπιβαλλομένου. Δικαιούται τις νὰ ἐλπίζῃ ὅτι μία δραστηρία καὶ ἐνδεδειγμένη ἐνέργεια θὰ ἀγάγῃ εἰς πέρας αἴσιον καὶ ταχὺ τὸ ἔργον αὐτό, τὸ τόσο ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἐνδοξὸν τῆς Κρήτης ἱστορίαν. Ἡ δὲ ἀπαιτούμενη δραστηριότης καὶ ἐπιμέλεια ἐλπίζομεν ὁμοίως ὅτι δὲν θὰ λείψῃ, θὰ τονοῦθῃ μάλιστα, ὅταν καὶ τὸ αἰθρονομικὸν ζήτημα δυσκολύνῃ τὸ ἔργον καὶ ἡ Σ. Κυβέρνησις ἐφοδιάσῃ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀρχείου μὲ τὴν δικαιο-

(1) Ἡ νῆσος "Υδρα κατέχουσα ἀρχαία αὐτῆς ἀναφερόμενα εἰς τὰς πρὸς τὴν Κυβερνοῦσαν Τουρκίαν σχέσεις τῆς Κοινοτήτός της καὶ εἰς τὴν κατολίαν κατὰ τὴν μεγάλην ἑπανάστασιν τοῦ 1821 πολυμικρὰν ὑπόθεσιν τῆς, ἴδρυσεν ἴδιον ἱστορικὸν Ἀρχεῖον. Ἀνήγειρε δι' αὐτὸ μέγαρον καὶ μετὰ τὴν ταξινόμησιν τῶν ἀρχείων ἤρξασεν ἤδη τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν δαπανήσασα μέχρι ταῦτα περὶ τὰς 200.000 δραχμάς. Τοῦ ποσοῦ τούτου τὸ μὲν μείζον μέρος διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μεγάρου (δραχμ. 150.000) προσέφερεν αἱ μόνον "Υδραῖος ὀνόματι Γκι' κας Κουλούρας, τὴν δὲ δαπάνην τῆς δημοσιεύσεως ἕτερος "Υδραῖος ὀνόματι Μπουσιγάκης Ἀθανασιάδης. Τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν κατίβηλεν ὁ φιλόστοργος ἱατρός Ἀγγ. Λιγγός,

δοσίαν ἐκείνην, ἣ ὅποια οὐχὶ ἀπαξ ἐζητήθη ἐκ μέρους τῆς Γ'εν. Διοικήσεως, ὑποβαλοῦσης καὶ τὸ κατάλληλον προσχέδιον νόμου, συνεστήθη δὲ ἐκτὸς ἀρμοδίων πολιτικῶν κύκλων καὶ ὑπὸ λογίων Κρητῶν.

**ΣΗΜ. ΔΙΕΥΘ. ΔΕΛΤΙΟΥ.** Ἡ Διεύθυνσις τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας θεωρεῖ καθῆκον αὐτῆς νὰ συστήσῃ τοῖς Ἀρμοδίοις τὴν ταχεῖαν ἴδρυσιν μονίμου τοπικοῦ Ἀρχείου ἐν Κρήτῃ.

Ἐχει τοῦτο νὰ ἐκτελέσῃ ἔργον μακρότατον καὶ δυσκολώτατον, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἀνωτέρω πραγματείας τοῦ κ. Παπαδάκη καὶ ὡς ἡμεῖς αὐτοπροσώπως ἀντελήφθημεν.

'Αλλὰ καὶ ἡ ἰδιωτικὴ ἀρωγή, ἠθικὴ καὶ ὕλική, εἶναι ἀπαραίτητος. Οἱ κατέχοντες ἱστορικὰς συλλογὰς ἔχουσι πατριωτικὸν καθῆκον νὰ παραδώσωσιν αὐτὰς εἰς τὸ Ἀρχεῖον καὶ οἱ δυνάμενοι ὀφείλουσι νὰ συνεισφέρωσι διὰ τὰς πολλαπλᾶς τοῦ Ἀρχείου ἀνάγκας.

Οὕτω μόνον θὰ γίνῃ δυνατὸν νὰ καταρτισθῇ πληρέστερον τὸ Ἀρχεῖον Κρήτης, τὸ ὅποῖον θὰ εἶναι ἀξιολογώτατον καὶ θὰ περιποιῇ τιμὴν καὶ εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς ὅλον τὸ ἔθνος.

K. N. P.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

(*Ιστορικαὶ ἐπανορθώσεις*)

ΥΠΟ ΤΟΥ

Μ. ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΥ ΑΘΗΝΑΓΓΡΑ

Περὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, τοῦ περιβοήτου πατριάρτου τῶν Τσιγγίνων, ἀπὸ ἐνὸς καὶ πλέον ἀκόλουθου πολλὰ ἐλέγχθησαν καὶ ἐγράφησαν ὑπὸ ἡμετέρων καὶ ξένων, ἀλλ' ὁ τελευταῖος λόγος περὶ αὐτοῦ δὲν ἐλέγχθη ἔτι σχεδὸν πάντες ἔγραψαν κατὰ τὸ δοκοῦν φιλοδοξήσαντες νὰ παραστήσωσιν αὐτὸν μὲ τὰ ἱεροφάνεια χροῖματα ὡς αὐτόχρημα τέρας τῆς ἀνθρωπότητος, ἀληθῆ τίγριν διψῶσαν τὸ ἀνθρώπινον αἷμα.

Ἀπὸ τινων ἐτῶν μελετῶν τὴν ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου καὶ μάλιστα τὰ γεγονότα τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐσηματίασα τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ πλείστοι ἔγραψαν μᾶλλον ἀπὸ ἡμπάθειαν ζινοῦμενοι καὶ ἀνοήτως. Ἰσως ἄλλοτε ὁ φοβερὸς Βεζύρης νὰ ἀποτελέσῃ θέμα ἰδιαίτερας μελέτης μου. Σήμερον θὰ προσπαθῆσω νὰ ἐπανορθώσω τὴν ἐσφαλμένην χρονολογίαν τοῦ θανάτου του καὶ καθορίσω τὸν τρόπον τῆς δολοφονίας του.

Πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ ἐκθέσω πρῶτον τί ἔγραψαν οἱ σύγχρονοι καὶ οἱ μεταγενέστεροι. Πρῶτος ὁ Rouquerville, τὸν ὁποῖον συνήθως ἀκολουθοῦσι πάντες οἱ γράφοντες περὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἰδοὺ πῶς ἐκθέτει τὰ λαβόντα χρόαν κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ θανάτου του. Ἦτο, λέγει, ἡ ὁ *Φεβρουάριος*. Τὸ πᾶν κατεῖχε σιγνὴ σιγῆ ὁ Βεζύρης ἐκάθητο ἔναντι τῆς θύρας τῆς εἰσόδου· εἶχε πρὸ ὀλίγου ἰδεῖ ἀνιέραιά τινα προχωροῦντα πρὸς τὴν νῆσον, ἣν δὲ ἡ ὁ θαλασπικὴ ὄρα, ὅτε ἐρίνησαν ἀρροσζόμενοι σιωπῶσιν οἱ *Ναὶν πιαῖς*, ὁ *Ὀλὸν Βουλόνης*, ὁ *Μεζ εἰ σιὰ γιάρης τοῦ Χουρσίτ*, ὁ *καρτανζή* αὐτοῦ, πλείστοι ἀρχηγοὶ καὶ πολυάριθμοι ἀκόλουθοι. Μόλις ἰδὼν αὐτούς, ἔγερθεῖς μεθ' ὀφρῆς ὁ Ἀλῆς καὶ θέτων τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ πιστολίου: Στήτε! Τί μοὶ φέρετε; χεῖρξαι πρὸς τὸν *Ναὶν* μετὰ βροντῶδους φωνῆς. —

Τὴν θύλησιν τῆς Α. Μεγαλειότητος γνωρίζετε τὰ σηκτὰ ταῦτα σηματα; Ἀπαντᾷ σὺτος ἐπαδεικνύων τὴν χρυσάστιλκτον ἀφρογίδα μετὰ

τῶν αὐτοκρατορικῶν σημάτων, ἅτινα ἐκόσμου τὸ φερμάνιον. — «Ναί καὶ τὰ σέβομαι». — «Λοιπὸν ὑποκύφατε εἰς τὸ πεπρωμένον, ἀγνίσθητε, προσευχήθητε εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Προφήτην ἡ κεφαλή σου ζητεῖται παρὰ...» Ὁ Ἀλῆς δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ περάνῃ τὴν φράσιν. — «Ἡ κεφαλή μου, ἀπαντᾷ παρὰφορος, δὲν παραδίδεται τόσον εὐκόλως».

Τὰς λέξεις ταύτας ἐπηκολούθησε βολὴ πιστολίου, ἣτις τραυματίζει εἰς τὸν μηρὸν τὸν *Χασίην Ταχὺς* ὡς ἀστραπὴ ὁ Ἀλῆς φρονέει τὸν *καρτανζήν*. Ὁ Ἀλῆς κεντραθεῖ τὸ αἷμα του ἕξου ἐπλήγη εἰς τὸ στήθος· *μυκάται* ὡς ταῦρος· πανταχόθεν πυροβολοῦσι κατὰ τοῦ περιπέρου (1). Τέσσαρα «καλληκάρια» πίπτουσι παρὰ τὸ πλευρόν του, δὲν γνωρίζει ποῦ νὰ προσέξῃ πρῶτον· ἀκούει τὸν θόρυβον τῶν ἐπιδρομῶν ὑπὸ τοὺς πόδας του, οἵτινες πυροβολοῦσι κατὰ τοῦ δαπέδου, ἔφ' οὐ πατεῖ πρὸ ὀλίγου ἐπλήγη ὑπὸ σφαίρας εἰς τὸ στήθος. Ἐτέρα σφαῖρα ἐκ τῶν κάτω ἔφραθησα τραυματίζει αὐτὸν κατὰ τὴν σποδυλικὴν στήλην· κλονοῦμενος στηρίζεται ἐπὶ τινος παραθύρου, εἶτα δὲ καταπίπτει ἀδρανῆς ἐπὶ τοῦ σοφᾶ... ὁ Σιλικιάρης τοῦ Χουρσίτ πασᾶ εἰσέρχεται ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν δημίων· ὁ Ἀλῆς ἔξῃ ἀκόμη. Οἱ δῆμιοι λαβόντες αὐτὸν ἐκ τῆς γενειάδος τὸν ἔστυραν ὑπὸ τὸ περιστύλιον καὶ ἐκεῖ στηρίζαντες τὴν κεφαλὴν του ἐπὶ τινος τῶν βαθμίδων τῆς κλίμακος μετὰ ἐπανειλημμένα πλήγματα δι' ἀμβλυστόμου μαχαίρας κατώρθωσαν νὰ ἀποκεφαλίσωσιν αὐτόν» (2).

Ἀλλ' ὁ Valsli ἄλλως ἐκθέτει τὰ κατὰ τὴν δολοφονίαν εἰς τὸ βιβλίον αὐτοῦ *Woyage en Turquie et à Constantinople*. «Ἦν ὁ *Φεβρουάριος*, λέγει, ὁ Λοικητής τοῦ Μωρέως *Μεχμέτ πασᾶς* ἦλθε νὰ χαιρετίσῃ τὸν Ἀλῆν, ἔσχε μετ' αὐτοῦ μακρὰν μυστικὴν συνομιλίαν καὶ ἀρροιβαία φιλία ἐφαίνετο ὅτι ἀποκατέστη μετὰξὺ των· ὁ *Μεχμέτ* παρεκάλεσε τὸν Ἀλῆν νὰ τῷ εἴπῃ κοῖα πράγματα τῷ ἀρέσουν διὰ τὴν τράπεζάν του νὰ τοῦ νὰ προμηθεύσῃ ὁ γέρον, ἀφοῦ τῷ ὠμίλησε διὰ τοὺς θρησκευτικούς του ἐνδοιασμούς, ἐζήτησε εἶδος τι οἴνου, τοῦθ' ὅπερ ἀμέσως τῷ ὑπεσχέθη.

(1) Ἐπὶ εἶλαι ἀγαντέρρητον ὅτι ὁ Ἀλῆς ἐλθὼν εἰς τὴν νῆσον κατῳήσαν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ὁ Rouquerville τὸν θάλει πάντοτε εἰς τὸ ἰδιαιτέρὸν του ἐπὶ τῆς λίμνης περιπαιρον.

(2) Rouquerville, *Régénération de la Grèce*.

Μετά τινες άλλους φιλοφρονητικούς λόγους ὁ Πασᾶς τοῦ Μωρέως ἠγέρθη, ἵνα ἀποχαιρετίσῃ τὸν Ἀλῆν, καὶ ἀμρότεροι ἀπηύθυνον πρὸς ἀλλήλους λόγους φιλικούς. Ἐπειδὴ ἀμρότεροι ἀνῆκον εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν, ἠγέρθησαν ταυτοχρόνως ἐκ τοῦ σοφᾶ, ἐφ' οὗ ἐκάθηντο. Ὁ Πασᾶς τοῦ Μωρέως ἀποσυρόμενος ἐχαιρέτα ἐπισημως ὑποκλινόμενος βαθέως· ὁ Πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων τῷ ἀνταπέδωκε τὸν χαιρετισμὸν ὑποκλινόμενος ἐπίσης, πρὶν ἢ ὅμως προφθάσῃ νὰ ὀρθωθῆ, ὁ Μεχμέτ ἐλκύσας τὸ ξίφος ἐνέπηξεν αὐτὸ εἰς τὸ σῆμα τοῦ Ἀλῆ με τὴν ὁρμήν, ὥστε διεπέρασε τὴν καρδίαν του· ὁ Ἀλῆς ἔπεσε νεκρὸς πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ δολοφόνου του<sup>(1)</sup>.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Walsh ἰσχυρίζεται ὅτι πάντα ὅσα ἐγράφησαν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ εἶναι ἐσφαλμένα καὶ ὅτι αἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτιθέμεναι λεπτομέρειαι τοῦ γεγονότος εἶναι αἱ μᾶλλον ἀκριβεῖς ὡς προσερχόμενοι ἐκ τοῦ Ρεῖζ ἐρένδη (ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας) καὶ ἄλλων αὐτοπτῶν μαρτύρων.

Ὁ Michaud σύγχρονος ἐπίσης εἰς τὴν Biographie universelle ancienne et moderne <sup>(2)</sup> λέγει ὅτι ὁ Ἀλῆς κατελείσθη ὑπὸ τῶν ψευδῶν ὑποσχέσεων τοῦ Χουροῦτ νὰ μεταβῆ εἰς τὴν νῆσον τῆς λίμνης, ἵνα ἐκεῖ ἀναμείνῃ τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐβράδυνον νὰ ἔλθωσι καὶ τὴν 5 Φεβρουαρίου 1822 ἦλθον νὰ ἀναγνώσωσιν εἰς τὸν δυστυχῆ Ἀλῆν τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν. Τότε ὁ Ἀλῆς βλέπων ὅτι ἐνέπεσεν εἰς παγίδα ἤρασε τὰ ὅπλα του κραυγάζων· «Σεῖς, οἱ ἀδελτοῦντες τόσοι ἀνδρῶς τὸν ὄρκον σας, νομίζετε ὅτι θὰ συλλάβετε τὸν Ἀλῆ ὡς γυναῖκα! καὶ ἐπιθὲς δι' ἐνὸς κυνηγήματος πληρώσει τὸν Σερρακέην καὶ φρονεῖ εἶνα τῶν ἀξιωματικῶν του· καὶ τότε συνάπτεται μεταξύ τῶν ἰδικῶν του καὶ τῶν Τούρκων μάχη, καὶ ἦν ὁ Πασᾶς κίπτει διαπερισσθεὶς ὑπὸ κελύετον σφαιρῶν».

Κατὰ τὸν Vaudoisouit ὁ Ἀλῆς ἐδολοφονήθη τῇ 28ῃ Ἰανουαρίου <sup>(3)</sup>, ὁ δὲ Γερβῖνος ἀναγράφον καὶ αὐτὸς τὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ λέγει· «ἐκ τῶν διαφόρων διηγήσεων περὶ τοῦ τέλους τοῦ Ἀλῆ μία μόνον

βασίζεται ἐπὶ ἐπισήμου ἐγγράφου κοινοποιηθέντος τῇ 12|24 Φεβρουαρίου 1822 ὑπὸ τοῦ Ρεῖζ ἐρένδη τῷ ἐν Κων)πόλει πρεσβευτῇ τῆς Ἀγγλίας, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀνασχυντος εὐλικρίνεια εἶναι ἐγγύησις τῆς ἀληθείας του» <sup>(1)</sup>.

Καὶ ταῦτα μὲν οἱ ξένοι· ἔλθομεν ἤδη καὶ εἰς τοὺς ἡμετέρους καὶ πρῶτον ὡς ἴδωμεν τί γράφει ἡ φυλλίδα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἡ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Legrand.

«Στὲς δέκα ὥρες τῆς ἡμερὸς Μεχμέτ πασᾶς ἐμπαίνει στὴ λίμνη με ἀνθρώπους του, εἰς τὸ νησί πηγαίνει... Τοῦ δύστυχου τ' Ἀλῆ πασᾶ τὴν εἶδησι τοῦ δίνου... εἰς τὸ ντιβάνι ἔτρεξε γὰ νὰ τὸν χαιρετίσῃ... Μεχμέτ πασᾶς ἀνέβηκε ἀπάνω στὸ ντιβάνι μαζί με τὸν καριάμπασην καὶ τεμενὰ τοῦ κάνει, καὶ τὸ σελάμι τοῦ ἔδωσεν καὶ ἡμερα τηριούντι... Μεχμέτ πασᾶς πρὸς λόγον του ὀλίγον τὸν ξεσέρονει, φωτιά τὸν ἔχει, τὸν βιαρεῖ εἰς τὸ ζερβὶ τὸ χέρι. Κι' ἀπὸ τῆ βγαί του ἐλάιδεφε καὶ ἐξώδεσμα τὸν παίρνει καὶ χύθηκε ὁ καριάμπασης τὸ αἶμα νὰ ρουφήσῃ τοῦ μαύρου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ νὰ τὸν πελεκήσῃ... Φερίμης Τζάμης τοῦ ἔδωσε φωτιά καὶ τὸν σοριάζει, ξαπλώνεται ὁ καριάμπασης, σὺν τὸ θεργιὸ βρουσάζει. Ἀνθρώποι τοῦ Μεχμέτ πασᾶ φωτιά στὸν Τζάμη δίνου, τὸν κέιτχαν, τὸν βίρεσαν, σὺν τόπον τὸν ἀφίνου· ὁ Μπαγιάμης ὁ πιστὸς με τ' ἄρματα στὰ χέργια κι' ὁ Μάνθος ὁ γραμματικὸς, σὺν γλήγορα ξεφτέρια, ἀρπάζου τὸν Ἀλῆ πασᾶν, εἰς τὸν ὄντᾶν ἐμπαίνου καὶ με τοὺς ἔξω πολεμοῦν καὶ τὴ πληγὴ του δένου· ὄχτῶ, καθὼς ἐμπήκανε, ρίχνου, τὸν πιτυχαίνου ἀνθρώποι τοῦ Μεχμέτ πασᾶ ἐκεῖ ὁποῦ τὸν δένου... ὁ γήλιος ὄχ τὸν οὐρανοῦ τραφέται, βασιλεύει κι' Ἀλῆ πασᾶς ξεψύχησε, Χάρος τὸν κυριεύει· δυὸ ὥρες τὸν ἐβιάσταξαν κ' ἕστερα ἐβγήκαν

(1) Germain, *Insurrection et Régénération de la Grèce*, τομ. Α' σελ. 329.

(1) *Voyage en Turquie et à Constantinople par Walsh*, μετ' ἑφθ. ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, τόμ. 1 σελ. 43.

(2) Michaud, *Biographie universelle A - V - A - N G*, τόμ. Α' σελ. 475.

(3) *Dictionnaire de la Conversation*, 1 σελ. 325.



κοί ἄνθρωποι τοῦ Μεχμέτ πασᾶ εἰς τὸν ὄντᾶν ἐμπήσαν, ἔκοψαν τὸ κεφάλι του καὶ τὸ κορμὶ τ' ἀφῆκαν (1)».

Τώρα ἄς ἀκούσωμεν καὶ τὴν χρονογραφίαν τῆς Ἡπείρου. «Τῇ μεσημβρίᾳ, λέγει, τῆς 24 Ἰανουαρίου, ἐνθ' ὃ Ἀλῆς πλήρης δεινῶν καὶ πικροτάτων συλλογισμῶν διέμεγεν ἐντὸς μικροῦ τινος κοιτῶνος τοῦ Μοναστηρίου, τῷ ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ πασᾶς πλησιάζει μετὰ ἐνόπλων ἀνδρῶν καὶ ἕτεροι τοιοῦτοι διὰ τῆς νήσου διηυθύνοντο εἰς τὸ Μοναστήρι. Ἀμέσως λοιπὸν ἐξῆλθε τοῦ κοιτῶνος καὶ ἀφοῦ εἶδε τὸν Χασᾶν πασᾶν προπορευόμενον καὶ κρατοῦντα ἠνεωγμένον φερμάνι, τῷ ἐφώνησε ἐπιτακτικῶς νὰ μὴ προχωρήσῃ, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπαντήσας ὅτι ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἐκείνῳ περιέχεται ἡ βασιλικὴ θέλησις προέβη καὶ πλησιάζας ὅπου ἴστατο ὄρθιος ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔκραξε μεγαλοφώνως «ὑποτάχθητι εἰς τὴν βασιλικὴν ταύτην θέλησιν καὶ κλῖνε τὸν ἀχένα». Ἀντὶ ἀπαντήσεως ἐξῆλθον τῶν χειρῶν τοῦ Ἀλῆ δύο θανατηφόροι βολίδες, ὧν ἡ μία ἐπλήρωσε τὸν ἠθρόντα Χασᾶν πασᾶ, ἡ δὲ ἑτέρα ἐφόνευσε τὸν Καφτᾶν ἀγᾶ. Ἦρξατο λοιπὸν ἤδη διαρκῆς πυροβολισμὸς καὶ πτώματα οὐκ ὀλίγα ἔκειντο ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Μοναστηρίου, ὥστε ἤρξαντο ὀπισθοδρομεῖν ἤδη οἱ βασιλικοὶ στρατιῶται, ἀλλὰ διὰ σφαίρας τουφεκίου πληγωθεῖς ὁ ἀθλιὸς Ἀλῆς εἰσῆλθεν αἱματόφυρτος εἰς τὸν κοιτῶνα... μία δεκάς ὀσμανλίδων, ἐλοδύσασα εἰς τὸ κατώγειον, ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν ἐν τῷ κοιτῶνι ὀλιγῶν τοῦ Ἀλῆ· ἐκ τῶν βολίδων τοῦ κατογείου ἠδυστόχησε μία διαπεράσασα τὴν κοιλίαν τοῦ Ἀλῆ· οὗτος μόλις ἀρθρώσας ὀλίγας λέξεις ἐξέκνευεν» (2).

Ἀλλ' ὁ Ἀρμενιανὸς καὶ ἄλλον τριπλὸν κάλιν ἐκθέτει τὸ συμβάν.

«Περὶ τὸν δαίτην, λέγει, τῆς 24 Ἰανουαρίου... πολυάριθμος ὀλιγῶν συνοδεία ἠγαγμένου τοῦ Κισσὲ Μεχμέτ Πασᾶ, κρατοῦντας ἀνοιχτὸ ἀπὸ τοῦ στήθους του τὸ φερμάνι, καὶ τοῦ Καφτᾶν-ἀγᾶ τοῦ Στρατιάρχου, εἰσέβαλεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μονῆς ἐκ τῆς ἀνατολικῆς θύρας· ὁ Ἀλῆς, ἰστάμενος μετὰ τῶν ὀλίγων σωματοφυλάκων του ἐπὶ τοῦ ἐξώστου (κρεββάτιος) τῶν δωματίων, ἅμα ἰδὼν τὴν συνοδείαν ἐρχομένην ἐπέταξε διὰ φωνῆς βροντώδους νὰ μὴ προχωρήσῃ μηδεὶς πρὶν ἢ ἰδίους ὀφθαλμοῖς βεβαιωθῆ περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ φερμανίου.

Ἀμέσως ὁ Μεχμέτ προβάς βήματά τινα ἀνέβη τὴν μικρὰν κλίμακα καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ μόνου τοῦ Καφτᾶν-ἀγᾶ ἀπετάθη πρὸς τὸν Ἀλῆν καὶ ἐπιδεικνύων αὐτῷ τὸ φερμάνιον τὸν συνεβούλευσε νὰ ὑποταγῇ ὡς πιστὸς μουσουλμᾶνος εἰς τὸ ὑψηλὸν πρόσταγμα. Δὲν ἐπρόφθασε ὅμως νὰ τελειώσῃ καὶ ὁ Ἀλῆς ἐκένωσε καὶ αὐτοῦ τὰ πιστόλια του, ἀλλ' ἄνευ ἐπιτυχίας· τότε δὲ ἀμέσως καὶ ὁ Μεχμέτ ἀντεπυροβόλησε καὶ ἡ σφαῖρα ἔτυχε τὸν Ἀλῆν κατὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ριφθεὶς δὲ συγχρόνως κατ' αὐτοῦ τὸν περιέτριψε διὰ τῶν βραχιόνων του φωνίζων πρὸς τὸν σύντροφόν του νὰ τὸν κτυπήσῃ. Ὁ Καφτᾶν-ἀγᾶς τότε ξιφουλκήσας κατήρυκε κατὰ τοῦ Ἀλῆ κτύπημα, καὶ θὰ ἐφόνευε βεβαίως αὐτὸν ἐὰν τὸ ξίφος δὲν συνήντα τὸν ὑποβαστάζοντα τὸ τοῦ ἐξώστου πρόστεγον ξύλινον στῦλον.

Ταυτοχρόνως ὅμως ὁ σωματοφύλαξ τοῦ Ἀλῆ Φεῖμ Τυάμης πυροβολήσας ἐβριψε νεκρὸν τὸν Καφτᾶν-ἀγᾶ... Καὶ ἀντηλλάγησαν μὲν τότε ἑκατέρωθεν πυροβολισμοί, ἀλλὰ καθορῶντες οἱ περὶ τοὺς δύο συμπλεγμένους ἀντιπάλους ὅτι πυροβολοῦντες κατὰ θατέρου τούτων θὶ ἐφόνευον καὶ τὸν ἕτερον ὥρμησαν ἑατέρωθεν καὶ διεχώρισαν αὐτούς. Καὶ οἱ μὲν σωματοφύλακες τοῦ Ἀλῆ ὤθησαν αὐτὸν ἐντὸς τοῦ δωματίου, οἱ δὲ τοῦ Μεχμέτ ἀπέσυραν τοῦτον πρὸς τὴν αὐλὴν. Τότε δὲ ὀχυρωθέντων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, σφοδρὸν ἤρξατο τὸ πῦρ καὶ ἔπεσαν ὀπλίται τινὲς τοῦ Μεχμέτ, ἕως οὗ τινὲς τούτων εἰσβαλόντες εἰς τὸ ὑπὸ τὸ δωμάτιον τοῦ Ἀλῆ ὑπόγειον ἐπυροβόλουν ἀσκόπως πρὸς τὰ ἄνω. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ Ἀλῆς, ὅστις βασταζόμενος ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων του εἶχε εἰσαχθῆ εἰς τὸ δωμάτιον, ἀπετέθη ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ στρωμνῆς φέρων κατὰ τὸν βραχίονα τραῦμα ἱκανῶς σπουδαῖον καὶ συστρεφόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ὡς ὄφρις πληγωμένος ἐκυλίετο ἐπὶ τοῦ δαπέδου. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην μία τῶν κάτωθεν ριπτομένων σφαιρῶν τυχοῦσα αὐτὸν διεπέρασε τὴν κοιλίαν του· ἐξηντλημένος καὶ ψυχορραγῶν ἐκάλεσε τὸν Βάγιαν, τὸν μετὰ τινῶν ἄλλων σωματοφυλάκων πυροβολοῦντα ἔτι ἐκ τοῦ παραθύρου, καὶ παρήγγειλεν αὐτὸν διὰ θνησκούσης φωνῆς νὰ φρονέσῃ τὴν εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον καταφυγοῦσαν Βασιλικήν· οὗτος ὅμως ἰδὼν τὸν Ἀλῆν ἐκπνέοντα ἤνοιξε τὸ παράθυρον καὶ διὰ φωνῶν καὶ σημείων ἐδήλωσε τοῖς ἐν τῇ αὐλῇ ὅτι παραδίδονται. Ἀμέσως τότε ἐπαύσαντο οἱ πυροβολισμοί,

(1) *La Grande Complainte d' Ali Pacha.*

(2) Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, σελ. 360.

καὶ οἱ μὲν ἐπιζήσαντες ἐκ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Ἀλῆ καταθέσαντες τὰ ὅπλα παρεδόθησαν, ὁ δὲ Μεχμέτ ἀνελθὼν ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀσπάροντος ἐπὶ Βεζύρου καὶ αἰμοσταγῆ ἐπέδειξεν αὐτὴν ἐκ τοῦ ἐξώστου πρὸς τοὺς ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μοναστηρίου στρατιώτας (1).

Ὁ δὲ Ἰωάννης Λαμπροῖδης Ἡπειρώτης γράψας καὶ αὐτὸς ἱστορίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ λέγει μαθὼν ἐκ σημειώσεων καθ' ὑπαγόρευσιν δῆθεν γεγραμμένων τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Κυρᾶ Βασιλικῆς Σίμου ὅτι «τὴν 24 Ἰανουαρίου 1822 μικρὸν μετὰ τὴν ὑπεξαίρεσιν τοῦ κομβολογίου ἐπεσκέφθη τὸν Ἀλῆν ὁ δορυφόρος τοῦ Χουροῦτ Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶς καὶ ἀποχαιρετῶν αὐτὸν μετὰ πεντηκοντάλεκτον τοῦλάχιστον συνδιάλεξιν ἔσυρε τὸ χαντζάρ καὶ ἐνέπηξεν εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἀποστάτου. Ἀμέσως δὲ τότε ὁ Ἀλῆς ἐπειράθη νὰ πράξῃ τὸ αὐτό, ἀλλὰ τὸ μπελχαντζάρ ὑψωθὲν κατὰ τοῦ δολοφόνου καὶ προσκρούσαν εἰς τὴν χαμηλὴν ὄροφὴν τοῦ δωματίου ἀπέτυχεν. Ὁ δὲ Μεχμέτ πασᾶς τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἐπωφεληθεὶς διέφυγε καὶ ἐσώθη· ὁ Ἀλῆς ὅμως παρηκολούθησεν αὐτὸν μέχρι τῆς θύρας τοῦ θαλάμου· ἰδὼν δὲ εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοκρατορικῶς καὶ τὸν Φεχίμ μετ' αὐτῶν ἐκραύγασε καὶ διέταξε νὰ φονεύσωσιν αὐθωρεὶ τὴν Βασιλικήν, ἣτις προλαβοῦσα εἶχε κρυβῆ εἰς τὸ παρακείμενον σπήλαιον τοῦ θαλάμου ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος. Αὐτὸς δὲ πυροβοληθεὶς ἐκ τοῦ ὑπὸ τὸν θάλαμον κατογείου ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν καὶ ἐκεῖ ἐπεισελθόντων ἔπεσε νεκρὸς (2).

Κατὰ τὸ χειρόγραφον ὅμως τοῦ Παρνασσῶ ἡ δολοφονία ἔλαβε χώραν ὡς ἑξῆς: «Ὁ Μεχμέτ Πασᾶς ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου μὲ 100 ἔκλεκτοὺς στρατιώτας ἀπῆλθε εἰς τὸ νησί, ὅπου ὁ Ἀλῆς εὐρίσκετο μόνον μὲ 60 στρατιώτας, οἵτινες θεωροῦντες τὴν ἔλευσίν του μὲ τοσούτους σωματοφυλάκας ὡς τὸ σὺνήθες εἰδοποίησαν τὸν αὐθέντην των. Ὁ δὲ μολογὸν ὑπόκρινε τὸν σκοπὸν τῆς ἐλεύσεώς του δὲν ἠδυνήθη εἰ μὴ νὰ προὑπαντήσῃ εἰς τὴν αἶσαν, καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους κατὰ τὴν Βεζυρικὴν συνήθειαν εἰσῆλθον ἀμφότεροι εἰς τὴν ὁπίαν κατῳκει κάμαραν· μετ' αὐτοὺς εἰσελθόντες ἕξ ἀμφοτέρων στρατιῶται ἐπλήσθη ἡ κάμαρα, καὶ περικυκλώσαντες τοὺς ἀνέμενον ἔντρομοι νὰ

(1) Ἀραβαντινοῦ Σπ., Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, σελ. 330.

(2) Ἰωάννου Λαμπροῖδου, ὁ Τεσσαλονικῆς Ἀλῆ Πασᾶς, σελ. 76.

ἀκούσουν τὴν αἰτίαν τῆς ἐλεύσεως καὶ ἕκαστον μέρος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ αὐθέντου του μὲ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ὅπλων ἴστατο προσεκτικώτερον. Μολαταῦτα δὲν ἔλειψεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς νὰ προστάξῃ τὴν ἀνήκουσαν ἀδλικῆς φιλοξενίας περιποίησιν (τζιμποῦκι, καφέ) καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς τεταραγμένης ταύτης φιλοξενίας ἤρξατο ὁ Μεχμέτ πασᾶς νὰ λέγῃ διάφορα παραδείγματα πλαγίως ἐκ τοῦ Ἀλκορανίου, δι' ὧν ἀπεδείκνυε ὅτι μακίριος ὁ μουσουλμᾶνος ἐκεῖνος, ὅστις τελειώνει τὴν περίοδον τῆς ζωῆς του μὲ τὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸν βασιλέα εὐπειθειαν... καὶ μετὰ τὴν δημηγορίαν ταύτην ἐκβαλὼν τοῦ κόλπου του τὸ φιορμάνιον ἐνεχείρησε τῷ Ἀλῆ Πασᾶ, ὁ Ἀλῆς λαμβάνων ἐκ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ φιορμάνιον σύρει διὰ τῆς ἐτέρας τὸ φιλὸν ὅπλον τῆς ζώνης του καὶ τὸ πέμπει εἰς τὸ στήθος τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, ὅστις χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἀναβολὴν κρᾶττει κατ' αὐτοῦ τὸ ἴδιον» (1).

Ὁ δὲ Λάμπρος Κουτσονίκας διηγοίμενος καὶ αὐτὸς ἐν ἐκτάσει τὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ εἰς τὴν ἱστορίαν του περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἐπαλέγει: «ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶς ἐξηκολούθει νὰ ἐπισκεπτήται κατ' ἐκάστην τὸν Ἀλῆν...μίαν δὲ τῶν ἡμερῶν μεταβαίνων εἰς τὴν μονὴν διέταξε νὰ συλλάβωσιν ἢ νὰ φονεύσωσιν ἐὰν ἀντισταθῶσι τὸν φρουρὸν καὶ ὑπηρέτας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ· προσέτι δὲ διέταξε ἐν μέρος τοῦ στρατοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ κατώγεια τὰ ὑπὸ τὰ δώματα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, αὐτὸς δὲ ὁ Μεχμέτ πασᾶς εἰσῆλθε εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, πρὸς ὃν ἐντόνως εἶπε ταῦτα: «Προσεύχου καὶ ὑποτάξου εἰς τὴν βασιλικὴν διάταξιν, ἣτις ζητεῖ τὴν κεφαλὴν σου», καὶ ἀμέσως ἔσυρεν ἐκ τοῦ κόλπου του τὸ δούταγμα καὶ τοῦ τὸ ἐπαρουσίασε· ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἔξαγριωθεὶς κατ' αὐτοῦ ἔκβαλε τὸ πιστόλι του καὶ πυροκροτήσας τὸν ἐπλήγωσε ἑλαφρῶς εἰς τὸν βραχίονα, ὁ δὲ Μεχμέτ πασᾶς ἀμέσως ἀπεσύρθη τοῦ δωματίου καὶ ἔκλεισε συγχρόνως τὴν θύραν ἔξωθεν· τοῦτ' αὐτὸ ἔπραξαν καὶ ἅπαντες οἱ ὄπαδοί του κλείσαντες ἐκείνους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐντὸς τοῦ δωματίου (κελλίου) ἀπαγορεύσαντες αὐτοῖς νὰ μὴ τολμήσῃ τις καὶ πυροβολήσῃ, διότι θὰ ἀναγκασθῶσιν ἄκοντες νὰ τοὺς φονεύσωσιν ἅπαντας, ἐνῷ ἄλλως τε μένουσιν ἀνενόητοι, διότι δὲν ὑπάρ-

(1) Παρνασσὸς τόμ. Ζ' καὶ Η', σελ. 950, 654.

χει οὐδεμία κατ' αὐτῶν διαταγή. Ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασῶς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐπυροβόλουν ἔξωθεν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασῶ, ὅστις προφυλαττόμενος ἀντεπυροβόλει ἔσωθεν, ἀλλὰ καὶ οἱ εἰσελθόντες τῇ διαταγῇ τοῦ ἀνωτέρου τῶν ὑπὸ τὰ δομάτια τοῦ Ἀλῆ πασῶ στρατιῶται ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι κατ' αὐτοῦ πρὸς τὰ ἄνω καὶ οὕτω ἐφόνευσαν τὸν Ἀλῆ πασῶν, μηδενὸς τῶν φρουρῶν του δυνηθέντος νὰ δώσῃ χεῖρα βοήθειας. ἀμέσως δὲ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασῶς διέταξε καὶ ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ... Ἐφρονεῦθη δὲ ὁ Ἀλῆ πασῶς τῇ 16 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1822»<sup>(1)</sup>.

Θὰ ἀναφέρω ἔτι τρεῖς μαρτυρίας καὶ θὰ ἀρκεσθῶ εἰς αὐτὰς μόνον ἢ πρώτη ἀναγράφεται εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας τοῦ Σταύρου Βουτυρά, ἢ δευτέρα εἰς τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τοῦ Ν. Πολίτου καὶ ἢ τρίτη εἰς τοῦ Α. Π. Κουτσαλέκη... Ὁ Χουρσίτ κατὰ τὸν Βουτυράν προσκαλεῖ τὸν Ἀλῆ εἰς τὴν ἐν τῇ λίμνῃ νῆσον πρὸς ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης· ἀλλ' ἄμα ἐλθόντος τοῦ Ἀλῆ, ὁ Χουρσίτ ἀποκλείει διὰ πιστῶν στρατιωτῶν τὴν νῆσον· τὴν δὲ 5 Φεβρ. ἀναγγέλλει φιλικῶς εἰς αὐτὸν ὅτι ἡ συγγνώμη του ἔφθασεν ἐκ Κων)πόλεως καὶ ὅτι, ἀφοῦ πλέον τὰ πράγματα ἔλαβον τὸ ποθοῦμενον τέλος, εἶναι καιρὸς νὰ διατάξῃ, ὅπως σθεσθῇ ἡ ἀπειλητικὴ θρυαλλίς. Ὁ Ἀλῆς ζητεῖ τὴν ἄδειαν ὅπως μεταβῆς αὐτοπροσώπως εἰς τὸ φρούριον διατάξῃ τὴν ἀπόσβεσιν τῆς θρυαλλίδος, ἀλλ' ὁ Χουρσίτ δὲν ἐνδίδει μὲν εἰς τοῦτο, ἐπαναλαμβάνει δὲ τὰς διαβεβαιώσεις καὶ ὑποσχέσεις του. Ἡ φιλοξωία καὶ ἡ παντελὴς ἀπόγνωσις πείθουσι τὸν Ἀλῆν νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Χουρσίτ φυλακτῆριόν τι, ὃ ἄμα ἰδὼν ὁ τὴν ἀνημμένην θρυαλλίδα κρατῶν ὑπηρέτης τοῦ Ἀλῆ ἔσβεσεν αὐτήν καὶ ἔπεισεν ἀμέσως φρονεῦθαι ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Χουρσίτ. Ὁ Ἀλῆς περιμένων ἐν ἀγωνίᾳ φυχῆς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Χουρσίτ ἐπὶ ὄρας ὀλοκλήρους ἤρχισεν νὰ καταλαμβάνηται ἐπὶ στυγνῆς ἀπελπισίας καὶ καθίσας πρὸ τῆς θύρας τοῦ περιττέρου, ἐν ᾧ ἐφυλάττετο, περιεσκόπει περὶ αὐτόν. Τὴν 5 ὄραν μ.μ. ὁ Ὁμέρ Βουδώνης καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἐλθόντες προέτρεπον αὐτὸν ὅπως ὑποταχθῇ εἰς τὴν μοῖραν αὐτοῦ καὶ προετοιμασθῇ πρὸς τὸν θάνατον ἐκπληρῶν τὰ θρησκευτικὰ αὐτοῦ καθήκοντα. Πεισθεὶς πλέον ὁ Ἀλῆς ὅτι ὁ θάνατος ἦτον ἀναπόδραστος ἀνεπήδησεν

ὡς ἄγριον θηρίον καὶ ἀρπάσας τὰ πιστόλια του ἀπήντησεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ἀκριβὰ θ' ἀγορεύσῃ τὴν κεφαλὴν του καὶ πυροβολήσας διὰ τῶν δύο χειρῶν ταυτοχρόνως ἐφόνευσεν ἕνα τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ ἐπλήγωσεν ἕτερον. Οἱ ὑπὸ τὸ περίπτερον τεθέντες προηγουμένως στρατιῶται καὶ οἱ ἔξω αὐτοῦ ἀξιωματικοὶ ἀρχίζουσι τότε γενικὸν πυροβολισμόν· τέσσαρες γενναῖοι στρατιῶται πύπτουσι νεκροὶ περὶ τὸν Ἀλῆ, καὶ αὐτὸς δὲ κατατροπυληθεὶς ὑπὸ τῶν σφαιρῶν πίπτει ἐπὶ ἀνακλινητῆρος· οἱ ἀξιωματικοὶ εἰσέρχονται, εἰς δὲ δῆμιος, ἀρπάσας τὸν Ἀλῆν ἐκ τοῦ πώγωνος, σύρει αὐτὸν ἔξω, ἀποκόπτει τὴν κεφαλὴν του καὶ παρουσιάζει αὐτὴν ἐντὸς ἐπιγράψου πινακίου εἰς τὸν Χουρσίτ.

Εἰς δὲ τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τοῦ Πολίτου ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς συγκεχυμένα καὶ ἀμελέτητα. «Τέλος μετὰ μακρὰν παρὰ τῆς Τουρκικῆς στρατιᾶς βομβοβόλησιν ἐξέλιπε μὲν τὸ θάρρος τῶν μετὰ τοῦ Ἀλῆ πολιορκουμένων, ἀνεφλέχθησαν δὲ αἱ πυριταποθῆκαι αὐτοῦ καὶ ἐπέκειτο ἴδιη ἢ τελευταία τῶν Τούρκων ἔφοδος, ὅτε διὰ προδοσίας παρεδόθη τὸ ἐπὶ τῆς νησίδος τῆς λίμνης φρούριον Λιθαρίτσα εἰς τοὺς πολιορκητὰς καὶ ὁ Πασῶς ἠγαγκάσθη νὰ περιορισθῇ μετὰ τῶν θησαυρῶν καὶ τοῦ χαρμίου του εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἴσο καλέ. Προσελθὼν δὲ εἰς τὸν Χουρσίτ ἐπὶ ὑποσχέσει ἀμνηστίας ἐκρατῆθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῇ 5 Φεβρουαρίου» ἄγων τὸ 81 ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐφρονεῦθη παρασπόνδως διὰ δόλου ὑπὸ τοῦ διορισθέντος ὡς διαδόχου τοῦ Χουρσίτ ἐν τῷ Πασαλικῷ τῆς Πελοποννήσου, τοῦ Μεχμέτ, ἐμπήξαντος τὸ γιαταγάνιον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ αἰχμαλώτου, οὗτινος ἡ κεφαλὴ ἀποκοπεῖσα ἐστάλη εἰς Κων)πολιν καὶ ἐξετέθη πρὸ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ σεραγίου».

Δὲν ξεύρω τίς ὁ γράψας τὸ περὶ τοῦ Ἀλῆ ἄρθρον, ἀλλ' ὅστις δῆποτε καὶ ἔν εἶναι, ποτὲ δὲν ἐπεσκέφθη τὰ Ἰωάννινα, ἀφοῦ «τὰ Λιθαρίτσα» τοποθετεῖ ἐπὶ τῆς νησίδος τῆς λίμνης· ἐνῶ δὲ παραπέμπει εἰς εἴκοσι περίπου συγγραφεῖς ἡμετέρους καὶ ξένους πραγματευθέντας περὶ τοῦ Ἀλῆ, φαίνεται ὅτι οὐδένα ἐξ αὐτῶν ἀνέγνωσεν ἢ ἐπιτόλαιον μόνον βλέμμα θὰ ἔρριψεν εἰς τὰ ἔργα των, διότι ἄλλως δὲν θὰ περιέπιπτεν εἰς τόσας ἀνακριθείας εἰς τόσον ὀλίγους στίχους. Ἡ ἀπροσεξία τοῦ συντάκτου καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς χρονολογίας 5 Φεβρουαρίου, τὴν ὁποίαν ἔχουν μὲν οἱ ξένοι ἀριθμοῦντες

(1) Λάμπρου Κουτσογιάννη, Γενικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως τόμ. δ' σελ. 190.

κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, δὲν ἐπιτρέπεται ὄμως εἰς Ἑλληνα γράφοντα εἰς ἑλληνικὸν λεξικὸν δι' Ἑλληνας προωρισμένον. Οἱ Τοῦρκοι συγγραφεῖς εἶναι πολὺ προσεκτικώτεροι. Ἔχω ὑπ' ὄψιν μου τὴν Βιογραφίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐρανοσθεῖσαν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Λξιβδὲτ Πασᾶ καὶ ἄλλην ὑπὸ τοῦ Ἀχμέδ Μουρίδ πρόην βουλευτοῦ Ἰωαννίνων. Ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτων τὰ κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ λαβόντα χώραν ἀκολουθεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον τὸν Ἀρσβαντινόν, ἀναφέρει ἅπαξ καὶ δις τὴν ἑλληνικὴν χρονολογίαν τῆς 24 Ἰανουαρίου καὶ ἀναιρεῖ τοὺς λέγοντας ὅτι ζῶντος τοῦ Ἀλῆ ἀπεκόπη ἡ κεφαλή του.

Ὁ Α. Π. Κουτσαλέξης ἐπὶ τέλους εἰς τὸ βιβλίον του «Διαφέροντα καὶ περίεργα τινὰ ἱστορήματα» ἀναφέρει καὶ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. «Διηγοῦνται, λέγει, καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀληθινά, ὅτι αἱ μεγάλαι στρατιωτικαὶ δυνάμεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χουρσίτ Πασᾶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκπολιορκήσουν τὸν Ἀλῆν· ὁ Χουρσίτ βλέπων ὅτι αἱ γενόμεναι περὶ πολιορκητικὰ ἔργασια εἰς οὐδὲν ὠφέλουν ἀπερίσπαστος νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν μέσων τῆς διπλωματίας ἐνδυσόμενος τὴν ἀλωπεκῆν. Βεβαίως ὁ Ἀλῆς δὲν ἦτο ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εὐκόλως ἀπατῶνται, ἀλλ' ἦτο πλέον γέρον καὶ ἀκούων ὅτι αἱ περὶ αὐτοῦ ἀναφθεῖσαι φλόγες δὲν ἦσαν διὰ λογαριασμόν του ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ ἀκρόασιν. Τῷ ἐπροτάθη ἡ συγγνώμη. Τὸ ἐδέχθη, ἀλλ' ἐζήτησε νὰ ἔχῃ εἰς χεῖρας του φερμάνιον βασιλικόν. Τὸ φερμάνιον μετὰ κάμποσον καιρὸν ἔφθασεν, ἀλλὰ θρυλεῖται ὅτι ἦτο πλαστόν... Ὁ Ἀλῆς λαβὼν τὸ φερμάνιον ἐγκατέλιπε τὸ φρούριον, εἰς ὃ εἰσῆλθον τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα. Τὸν Ἀλῆν μετέφερε πλοιάριον εἰς τὸ νησίον καὶ ἐν αὐτῷ ἦσαν δύο ὑπηρέται του, ὁ Λισευτόπουλος καὶ ὁ Ἀχμέτ... Τὸν Ἀλῆν ἐξελθόντα ἀπὸ τὸ πλοιάριον ὑποβασιάζουσιν οἱ εἰρημένοι ὑπηρέται· ἀνεβίβασαν εἰς τὴν κλίμακα τὴν φέρουσαν εἰς δωμάτιον τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ ὁποίου ἐπνίξε τὰς 18 γυναῖκας καὶ ἐκεῖ τὸν ἐξήλωσαν εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ δωματίου ἐπὶ πολλῶν στρωμάτων καὶ προσκεφαλαίων. Μόλις ὁ Ἀλῆς ἐξηπλώθη, διέταξε πάραυτα νὰ ἀμπαρώσουν τὴν θύραν· ἂν καὶ γεροντικὰ τὰ ὄμματά του, κατὰ τὴν ἀνάβυσιν παρετήρησεν ὅτι οἱ περὶ βράχοι ἦσαν στολισμένοι ἀπὸ στρατιώτας. Καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὑπηρέται του εἶχον ὄπλα εἰς τὰς ζώνιας καὶ ἰκανὰ πολεμοφόδια εἰς τὰς πυριτιδοθήκας των. Ὀλίγα στιγμὰς ἐπέρασεν

καὶ ἡ θύρα ἐκρούετο καὶ διαταγαὶ ἐδίδοντο, ὅπως ἀνοιχθῇ αὐτή, ἀλλ' ὁ Ἀλῆς δὲν δίδει ἀκρόασιν. Ἀπὸ τὴν φωνὴν ἐνόησεν ὅτι δὲν εἶναι ἄνθρωποι του, ἡ Βασιλικὴ δηλ., ὁ Ἀθανάσης Βάγιας καὶ ἄλλοι ὀπλοφόροι του, οὓς κατὰ τὴν ἐπιβίβασίν των δὲν ἠγνόησαν οἱ βασιλικοί. Οἱ κτύποι εἰς τὴν θύραν ἐπαναλαμβάνονται, οἱ δὲ ὑπηρέται ἀπὸ τὰ παράθυρα βλέποντες ἀπέρους στρατιώτας εἰς τὴν αὐλὴν καὶ τὰ ὑψώματα, φωνάζουν, «ὕψηλότατε, ἀσκέρι πολὺ!»—«Κλείστε τὸ παράθυρον, φωνάζει ὁ Ἀλῆς, καὶ ἔχετε ἔτοιμα τὰ πιστόλια σας, ἀλλὰ καθὼς εἶσθε αὐτοῦ στατὰ παράθυρα νὰ μείνετε». Διὰ πελέκεων συντρίβονται αἱ θύραι τῶν κατοικίων τῆς μονῆς. Ἀπειρα ὄπλα ἀδειάζονται ὑπὸ τὰ πατώματα. Ὁ Ἀλῆς δὲν χάνει καιρὸν, πολεμεῖ καθὼς ἦτο ἐξηπλωμένος, ἐκένωσε τὰ πιστόλια ἐξ τὸν ἀριθμὸν· μόνον εἰς τὸ γέμισμα ἠσχολοῦντο οἱ ὑπηρέται καὶ ἅμα ἐκενοῦτο τὸ ἐν πιστόλιον ἐγεμίζετο τὸ ἄλλο, ὥστε ὄχι ὀλίγην ὥραν διήρκεσεν ἡ μάχη. Τὸ βαρὺ ὄμως σῶμα τοῦ Ἀλῆ ἐξώκειλεν εἰς τὴν κίνησιν ἐπὶ τοῦ ἀστρώτου σανιδώματος καὶ σφαῖρα διετρύπησε τὸ στήθος του· ὁ Ἀλῆς ἐξέπνευσε. Τοῦτο ἰδόντες οἱ ὑπηρέται ἠνοιξαν τὰ παράθυρα καὶ ἐφώναζον «ράις». Ἡ θύρα ἠνοιξεν, εἰσελθόντες δὲ τότε οἱ Σουλτανικοὶ ἀπεκεφάλισαν αὐτόν». Ὁ Κουτσαλέξης τελειῶνων τὴν ἱστορίαν του προσθέτει καὶ τὰ ἑξῆς.

«Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἱστορία τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ, αὐτηκόου καὶ συμμετόχου τῆς λαβούσης χώραν μάχης διηγηθέντος μοι ταῦτα. Ὁ, τι ἄλλο διηγοῦνται εἶναι παραμύθια».

Καὶ τώρα τίνα ἐξ ὅλων τῶν συγγραφέων τούτων νὰ πιστεύσωμεν; Ὁ Χασάν Πασᾶς ἢ ὁ Μεχμέτ Πασᾶς ἦλθε πρὸς τὸν Ἀλῆν; Ὁ Μεχμέτ Πασᾶς πρῶτος κατὰ τοῦ Ἀλῆ ἢ ὁ Ἀλῆς πρῶτος ἔρριψε τὸ ὄπλον κατὰ τοῦ Μεχμέτ; Πόσα τοιαῦτα ἐρωτήματα γεννῶνται, εἰς τὰ ὅποια οὐδεμίαν ἀπάντησιν ἐπαρκῆς μᾶς δίδεται. Βεβαίως ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ Πασᾶς εἶναι ὁ δράστης τῆς δολοφονίας τοῦ φοβεροῦ Βυζύρου, ἀφοῦ αὐτὸν ἀναφέρουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν βιογράφων καὶ αὐτὴ ἡ ἐπίσημος τοῦ Ρεῖζ ἐφένδη ἐκθεσις, ἀλλὰ πῶς ἀκριβῶς ἔλαβε χώραν τὸ αἱματηρὸν δράμα, τοῦτο οὐδὲν διευκρινίζεται· εἰς ὅλας τὰς ἐκθέσεις ἐπικρατεῖ ἡ μεγαλειτέρα σύγχυσις. Ἐπειτα ποῖα ἀκριβῶς ἦτο ἡ ἡμέρα τῆς δολοφονίας τοῦ Ἀλῆ; Ὁ Rouquerville, ὁ Walsh, ὁ Michaud, πάντες οἱ ξένοι καὶ μετ' αὐτῶν οἱ συντάκται τῶν σχετικῶν ἄρθρων

περὶ τοῦ Ἀλῆ εἰς τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τοῦ Ν. Πολίτου, εἰς τὸ Ἱστορικὸν τοῦ Σ. Βουτυρᾶ θέλουσιν τὴν ἡμερᾶν Φεβρουαρίου, τὴν ὁποίαν ἀτυχῶς παραδέχεται καὶ ὁ πολὺς ἱστορικὸς Κούμας, ὁ Ἀραβαντινός, τὸ χρονικὸν τῆς Ἡπέρου, ὁ Ἰωάννης Λαμπρίδης, ὁ Δξιβδέτ καὶ ἄλλοι τὴν 24 Ἰανουαρίου, ἡ ὁποία εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν 5 Φεβρουαρίου κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον. Ἄλλ' ὁ Voucloueurs ἀντὶ τῆς 24 Ἰανουαρίου θέλει τὴν 28 Ἰανουαρίου καὶ ὁ Λάμπρος Κουτσονίκας τὴν 16ην Ἰανουαρίου. Ποίαν ἐκ τῶν τριῶν χρονολογιῶν νὰ δεχθῶμεν, τὴν 24 Ἰανουαρίου (5 Φεβρουαρίου) ἢ τὴν 28 ἢ τὴν 16 Ἰανουαρίου;

Εἶμαι πολὺ εὐτυχής, διότι εἰς τὸ σκοτεινὸν τοῦτο ζήτημα ἰδὼ δυνήθω νὰ ἐπιλύσω ὀλίγον φῶς. Κατὰ τὴν ὀλιγοήμερον διαμονήν μου εἰς Ἰωάννινα τὸ παρελθὸν ἔτος μετέβην δις καὶ τρις εἰς τὴν μικρὰν νῆσον τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐπεσκέφθην τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, εἰς τὰ κελία τῆς ὁποίας ἐσφραγίσθη ὁ Ἀλῆ Πασᾶς. Εἶδον τὸ διατήρητον ἔτι ἐκ τῶν σφαιρῶν τῶν στρατιωτῶν δωμάτιον τοῦ Ἀλῆ. Ἄλλ' ἐπὶ πλέον ἀναδιψῶσα τὴν λειτουργικὰ τοῦ Μοναστηρίου βιβλία ἠτύχησα νὰ εὕρω εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐξῆς σημείωσιν.

«Εἰς τοὺς 1822 Ἰανουαρίου 17 ἡμέρα Τρίτη ἔκοιψαν τὸν Ἀλῆ Πασᾶ μέσα εἰς τὸ νησι καὶ τὸ μοναστηρι εἰς τὸν ἀγρον παντελεήμονα μέσα εἰς τὸν ὄντᾶν του κυρ Ζήση κουτζιούνη Ἰωαννίτου (1) καὶ τὸν ἀβέρδου καὶ μετὰ τὸ τουφεκιὰ ἀποκατο ἀπο τὸ κατόγην καὶ νατερετὸν τὸν ἔκοιψαν καὶ ἦτον ὁ ἀνθρώπος ὁ βασηληκος ὁ ρεσῆτ πασηᾶς καὶ εσπηλεν ἄλον καὶ τὸν ἐκοιψαν ονομαζομενον μεμετ πασηᾶν καὶ ἦτον μέσα καὶ ἡ βασηλικὴ του Ἀλῆ Πασᾶ μέσα εἰς ἄλον ὄνταν καὶ κέρνοντας αὐτὸν τὸ σομα του καὶ τὸ κεφαλή του εἰς Ἰωαννίνα εβγαλαν τὸ ασκερι ἡστερας του μοναστηριου καὶ πόρτες καὶ σηδεριές καὶ ὅλα καὶ ἔμηνε μονὸ τὸ μοναστήρι μετὰ τοὺς τήχους οπου τὴ διηγησατε καὶ εγραψα εγὼ ὁ Ληανίας ἡγουμενος

(1) Ὁ Ν. Σηλιᾶδης εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του Τόμ. Α' σελ. 291 λέγει περὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ὅτι «Μετέβην εἰς τὴν νῆσον μετὰ εἰς αὐτὸν ἀνθρώπους εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος καὶ κατήκχον εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ», περαιτέρω δὲ σκιαγραφεῖ τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ τελεσθέντα τὴν 25 Ἰανουαρίου.

παντελεήμον' εὐχεστε καὶ μὴ καταραστε ἀδελφὴν διὰ τὸν κύριον Ἀμὴν» (1).

Τὸ ἀνορθόγραφον καὶ ἀπλοϊκὸν αὐτὸ σημεῖωμα ἔχει μεγίστην σημασίαν, διότι ἐγγράφη ἀπὸ αὐτόπτην μάρτυρα, ἀκριβῶς τὴν ἐπαύριον τοῦ τραγικοῦ δράματος, καὶ ἐξ αὐτοῦ πιστοποιεῖται ὅτι πρῶγματι ὁ Μεχμέτ Πασᾶς ἦτο ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν Ἀλῆ ἀπὸ μέρους τοῦ Στρατάρχου Χουρσίδ καὶ ὄχι ὁ Χασᾶν ἢ Ὁμέρ Βρυώνης.

Ἐπίσης τόσον ἐκ τῆς σημειώσεως ταύτης, ὅσον καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω πληροφοριῶν τῶν συγγραφέων, προάγομαι νὰ πιστεύσω ὅτι πάντα τὰ μετὰ τόσων ἀντιρᾶσεων λεγόμενα περὶ φριμανίων καὶ φιλοξενίας καὶ ἀμοιβαίων φιλοφρονήσεων καὶ τῶν ἐκατέρωθεν πυροβολισμῶν κατ' ἄλλους μὲν πρῶτον τοῦ Ἀλῆ πυροβολήσαντες καὶ κατ' ἄλλους πρῶτον τοῦ Χασᾶν ἢ Μεχμέτ διὰ μαχαίρας τὸν Ἀλῆν πλήξαντος εἶναι κατὰ συνθήκην γεγραμμένα, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀληθῆ. Καὶ πάλιν ἐρωτῶ ποῖον ἐξ ὄλων νὰ πιστεύσῃ τις; Τὸν Rouquerville καὶ τοὺς ἀντιγράψαντας αὐτὸν ἢ τὰ χειρόγραφα καὶ τὸν Ἀραβαντινόν; Διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν ἀλήθειαν, φρονῶ ὅτι πάντας τούτους πρέπει νὰ μελετήσωμεν, ἀλλὰ κανένα νὰ μὴ θεωρήσωμεν ὡς ἀθηντίαν, διότι τὸ μόνον ἀθηντικὸν ἔγγραφον εἶναι ἡ σημείωσις τοῦ Ἠγουμένου τῆς Μονῆς. Κατ' ἐμὲ ἰδοὺ τί συνέβη.

Ὅτε ὁ Ἀλῆς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν εἶδον τὸν Μεχμέτ Πασᾶν μετὰ πολυαριθμοῦ συνοδείας νὰ κατευθύνεται εἰς τὴν Μονὴν καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἤδη εἰς αὐτὴν διὰ τῆς ἀνατολικῆς θύρας, ἔμαθον δὲ προσέτι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐλεύσεως αὐτῶν, μετὰ τινας ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἀνταλλαγέντας πυροβολισμοῦς, ὁ εἶναι πιθανώτερον, ὁ Ἀλῆς ἐπληρώθη εἰς τὸν βραχίονα ἢ τὸ στήθος, αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐκλείσθησαν εἰς τὸν ὄντᾶν τοῦ κυρ Ζήση Κουτζιούνη καὶ ὡς ἐκ φρουρίου ἤρχισαν νὰ ἀμύνονται καὶ νὰ πυροβολῶσιν ἐκ τῶν παραθύρων κατὰ τῶν βασιλικῶν, τοὺς ὁποίους ἐπὶ τινα χρόνον ἠδυνήθησαν νὰ ἀντικρούσωσιν. Ὅτε ὅμως οὗτοι εἰσδύσαντες εἰς τὰ ὑπὸ τὸν ὄντᾶν κατόγεια ἤρχισαν νὰ πυροβολοῦν κατὰ τοῦ πατώματος καὶ ἐπλήρωσαν μάλιστα θανασίμους τὸν Ἀλῆν, οἱ περὶ αὐτὸν ἀρῆσαντες τὸν πυροβολισμόν διὰ κραυγῶν

(1) Εἰς τὸ τελευταῖον ἔγγραφον φύλλον Πεντηχοσταρίου τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος.

καὶ σημείων ἔδωσαν νὰ ἐννοήσουν εἰς τοὺς ἔξω καὶ κάτωθεν ἐχθροὺς ὅτι παραδίδονται, καθὼς καὶ παρεδόθησαν πράγματι μετ' ὀλίγην ὄραν, ὅτε πλέον καὶ ὁ Ἄλῆς εἶχεν ἐκπνεύσει. Τότε δὲ ἀνελθὼν εἰς τὸν ὄντᾶν ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Χουρσὶδ Μεχμέτ κασσᾶς ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἄλῆ καὶ ἀπεκόμισεν εἰς τὸν κύριόν του.

Ἐὰν δὲ μετὰ πιθανότητος πλησιαζούσης πρὸς τὴν ἀλήθειαν δηλώ ὅτι οὕτως ἔλαβον χώραν τὰ κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ Σατράπου τῶν Ἰωαννίνων, ἀκραδάντως ὁμῶς πιστεύω ὅτι ταῦτα πάντα συνέβησαν οὐχὶ τὴν 21 Ἰανουαρίου, ἀλλὰ τὴν 17 Ἰανουαρίου ἡμέρα, Τρίτη, τοῦ ἔτους 1822, διότι μὲν τὴν ἀλήθειαν ἀξιοπιστότερον ἀπὸ πάντα ἄλλον σοφὸν συγγραφεύα, ἀπόντα ὁμῶς καὶ ἐξ ἄλλου μετὰ πολλὰ ἔτη λαβόντα τὰς πληροφορίας αὐτοῦ, θεωρῶ τὸν ὀλιγογράμματον μὲν καὶ ἀλοῖκόν ἀλλὰ παρόντα καὶ ἀμέσως γράψαντα *Ἰγούμενον Ἀναρίαν*(1).

(1) Πρὸς τὸν ὁμηῖον παρεδόξος συγγραφεύα καὶ ὁ *Vandencourt*, διὰ τὴν 17 † 11 ... 28.



Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΑΜΑΛΙΑ ΤΟ 1837

(Εκ τῆς πανομοιότυπης τοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Ἐθνολογικοῦ Μουσείου.)

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΚΥΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ  
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΝ ΤΗΣ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΙ

(1837—1842)

Μετάφρασις ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΑΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἐγράφησαν ὑπὸ κυρίας (1), ἣτις διατελέσασα ἄλλοτε παιδαγωγὸς τῆς Δουκίσσης Ἀμαλίας τοῦ Ὀλδερβούργου συνώδευσεν εἰς Ἀθήνας τὴν νεαρὰν ἡγεμονίδα κατὰ τοὺς γάμους αὐτῆς μετὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ἐκπληροῦσα τοιοῦτοτρόπως ζωηρὰν καὶ πολλάκις ἐκδηλωθεῖσαν ἐπιθυμίαν τῆς αὐτῆς Μεγαλειότητος. Καίτοι δὲ ὑπεχρεώθη κατ' ἀρχὰς μόνον εἰς διεστῆ αὐτόθι παραμονήν, ἡ τρυφερὰ ἀγάπη πρὸς τὴν Βασίλισσαν καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ κάλλους τῆς νέας πατρίδος τῆς Ἀναίσης ἐδέσμευσαν αὐτὴν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε διαρκῶς νὰ ἀναβιάλλῃ τὴν ἀναχώρησίν της. Ἐν τούτοις οὐδέποτε παρητήθη τῆς ἰδέας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Γερμανίαν παρὰ τῇ οἰκογενεῖᾳ της, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτῆς διὰ τὴν Βασίλισσαν ἐκίστατε ἐμαιαίου τοῦτο, μέχρις ὅτου εὗρεν αὐτὴν ὁ θάνατος ἐν Ἀθήναις.

Ὅσα καὶ ἂν ἐγράφησαν ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος περὶ αὐτοῦ, οὐδὲν ἐν τούτοις λεπτομερὲς καὶ θετικὸν ἐγένετο γνωστὸν περὶ τῶν συνθηκῶν καὶ περιστάσεων, ὑπὸ τὰς ὁποίας εἶχε σχηματισθῆ ἡ αὐτὴ περὶ τὸν νέον τοῦτον θρόνον. Καὶ ἐφ' ὅσον θεωρεῖται τοῦτο ὡς κενὸν ἐν τῇ εἰκόνι τῇ παριστάσει τὴν τότε κατάστασιν, τὰ φύλλα ταῦτα βεβαίως εἶναι ἱκανὰ νὰ συμπληρώσωσιν αὐτό.

Ἐκ τῶν ἀπλῶν μὲν τούτων ἀλλὰ καὶ ζωντανῶν καὶ διὰ τῆς σφραγίδος τῆς ἀκριβολογίας καὶ ἀληθείας κεκυρωμένων γραμμῶν Κυρίας ἐπὶ τῶν Τιμῶν τῆς πρώτης Βασίλισσης τῆς Ἑλλάδος θέλει βεβαίως

(1) Τῆς δεσποινίδος *Julie von Nordenpflucht Hofdame des Königs von Griechenland* πρὸς τὴν φίλην της Κυρίαν *von Sahnst*, Κυρίας τῆς τιμῆς τῆς Μεγάλης Δουκίσσης τοῦ Ὀλδερβούργου.

μάθει οὐχὶ ἄνευ ἐνδιαφέροντος τὸ σύγχρονον κοινὸν εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκειτο κατὰ τὴν ἄφιξίν της ἐν Ἀθήναις ὁ κοινωνικὸς βίος καὶ τί ἀνεπτύχθη ἐν διαστήματι ὀλίγων ἔτων ἐκ τῆς ἐνώσεως τῶν τοπικῶν μετὰ τῶν ξένων στοιχείων. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον καὶ δι' αὐτὴν ἔτι τὴν μέλλουσαν ἱστοριογραφίαν θέλουσιν ὡς πηγὴ ἀκρας σαφηνείας θεωρηθῆ αὐταὶ σπουδαῖαι καὶ πολύτιμοι. Ἀπαιεῖ ὡς ἐγράφησαν μεταδίδονται ἀμετάβλητοι. Ὁ οἰκογενειακὸς βίος ἐν τῷ Βασιλικῷ Ἀνακτόρῳ, αἱ τελεταί, αἱ δεξιώσεις καὶ πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ διὰ τοῦς Ἕλληνας τὴν ἐννοίαν Βασιλικῆς Ἀδελφῆς, περὶ ἣς οὐδεμίαν εἶχον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰδέαν, ἢ περὶ τὴν τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν σθένος καὶ τὴν ὁλονὴν αὐξάνουσαν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, πάντα ταῦτα παρουσιάζονται ζωηρῶς ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Συνοδεύομεν τοὺς Βασιλεῖς εἰς διασκεδάσεις ἐξοχταῖς, εἰς ἐκδρομὰς ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ εἰς ταξείδια θαλάσσια καὶ ἀσθανόμεθα εὐχαρίστησιν βλέποντες ὅποσον δραστηριότητα, ὅποσον σθένος πρὸς δὲ καὶ ἀπλότητα καταβιάλλουσιν οἱ αὗτοι εἰς τὸ νέον τοῦτο μεστὸν κόπων, μόχθων καὶ στερήσεων περιβάλλον, ἀκατακόνητοι καὶ πλήρεις ζωῆς. Μιμνῶμεν ὁποίαν λατρείαν ἔτρεφεν ἡ συντάξις τῶν ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς Βασιλεῖς καὶ πόσον πιστῶς ἠγάπα αὐτούς. Περὶ τῆς ἀκείρου ταύτης ἀγάπης καὶ τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν νεαρὰν Κυρίαν της ἀναφέρει σχεδὸν ἐκάστη σελίς. Ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν λαόν, πρὸς ὃν ἤγαγεν αὐτὴν τὸ περρωμένον, μετ' οὗ πάλιν χρόνον ἀγαπᾷ ἐγκαρδίως. Ἀπλῆ καὶ νοσήμιον γνωρίζει καὶ διακρίνει μετὰ πολλῆς περισκέψεως τὸ καλόν, δοᾷκις συναντήσῃ τοῦτο, ὑποφέρει ἀγογγύστως καὶ χαριτολογούσα πᾶν ὅ,τι δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρῃ καὶ ἐν ταῖς ἀτελείαις ἔτι βελτίωσιν καὶ πρόοδον. Ἐπίσης ἡ τόλμη της κατὰ τὰς διακόλους περιπτώσεις, ἢ διαμονὴ της ἐν δεινταῖς ἀσθενείαις ἐπισύρουσιν ἐπ' αὐτῆς τὴν συμπάθειαν ἡμῶν. Ἀναγιγνώσκοντες λαοὺς τὴν ἀπλὴν ἀλλὰ καὶ τόσον τερπνὴν περιγραφὴν τῶν διαφόρων ἐντυπώσεών της δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ ἐκτιμήσωμεν καὶ ἐξάρισμεν τὸ εἰλικρινὲς γερμανικὸν φρόνημα τῆς συντάκτιδος.

1837

Ἐν Γεργέστη τῇ 29 Ἰανουαρίου.

Ἀπαιεῖ ἔτι, ἀγαπητὴ φίλη, ἐπιθυμῶ νὰ γράψω ὑμῖν πρὸ τοῦ ἀποπλου μας, ὃ ὁποῖος ἐπίκειται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν, καθ' ὅσον ὁ ἀνεμος μεταβλήθη καὶ εἶναι σίφιος. Ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβιβασθῶμεν ἤδη σήμερον τὴν προίαν, ἀλλ' ἡ τρικυμία δὲν ἐπέτρεψε τοῦτο καὶ ἠναγκάσθημεν ὡς ἐκ τούτου νὰ διέλθωμεν καὶ ἑτέραν ἡμέραν ἐνταῦθα δισταύοντες νὰ ἀναχωρήσωμεν. Ἀδημονῶ διὰ τοῦτο, διότι πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ ληφθῇ ἀπόφασις καὶ νὰ γίνῃ τὸ πρῶτον, ἀλλὰ καὶ τόσοσιν σημαντικὸν βῆμα πρὸς ἐπιβίβασιν.

Ἐν Βερώνη ἐλάβον τὴν τελευταίαν σὺς ἐπιστολὴν καὶ ἐκαρτίζω ὑμῖν μυρίας εὐχαριστίας. Ὑπερῆξεν αὐτῇ παρηγορία ἐν τῇ λύπῃ μου. Τὴν δυσάρεστον διαμονήν μας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ οὐδέποτε θέλω λησμονήσει. Ἀκάθαρτα οκοτεινὰ δοσιμίτια, ἐνθα ἠναγκαζόμεθα νὰ ἀνάπτωμεν καὶ τὴν μεσημβρίαν ἔτι φῶς καὶ τὰ ὅποια ἀτελῶς μόνον ἐθερμαίνοντο, ἦσαν αὐτὰ κλίμα καὶ διάφορα ἄλλα εὐχάριστα (!) τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἱκανὰ νὰ καταστήσωσι λίαν εὐάρεστον τὴν διαμονήν μας ! Πρὸς τοῦτοις εἶχομεν ἄθλιον καιρὸν, ἢ δὲ ἀδιαθεσία τοῦ Βασιλέως πολὺ ἀνησυχεῖ ἡμᾶς. ἠναγκάσθημεν νὰ μείνωμεν αὐτόθι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας.

Ἡ διαμονὴ ἐν Βενετίᾳ ὑπερῆξε μᾶλλον εὐχάριστος καὶ ἤγτων κοπιώδης, ἀπολύτως ὅμως οὐδ' αὐτὴ ἱκανοποίησεν ἡμᾶς. Καὶ δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι διὰ τὸ ἐδιόρθωθρον αὐτῆς, ὡς ὕαγμα παρεσχημένων χρόνων καὶ ἐπιβλητικὸν ἐρεῖταιον παρελθόντος μεγαλείου καὶ παρελθούσης λαμπρότητος, μοὶ ἐνεποίησε μεγάλην ἐντύπωσιν ἢ περιεργωτάτη αὐτῇ πόλιν τῶν Λογῶν, ἔγ' οὐδενὶ λόγῳ ὅμως δὲν ἠθέλῶν ποτε ἐπιθυμήσει νὰ κατοικῆ ἐν αὐτῇ. Ὅποια ἡσυχία, ὅποια μελαγχολία ! Ἐἶχον διαρκῶς τὸ αἰσθημα ὅτι εὐρισκόμην κεκλεισμένη ἐντὸς κλοβοῦ. Μόνη ἢ ἰδέε νὰ μεταχειρίζομαι ὡς μέσον μεταφορᾶς τὴν ἀπορῦβος ὀλισθαίνουσαν ἐπὶ τῶν ὑδάτων μέλαιναν γόνδοσαν, νὰ μὴ ἀκούω ἄμαξαν, νὰ μὴ βλέπω ἔκτους μοὶ εἶναι ἀφόρητος.

Κατὰ τὴν μετάβασιν ἡμῶν διὰ γόνδοσας εἰς τὸν χορὸν τοῦ Λιουκ-



μάθει οὐχὶ ἄνευ ἐνδιαφέροντος τὸ σύγχρονον κοινὸν εἰς ποίαν κατά-  
 σταςιν εὐρίσκειτο κατὰ τὴν ἄριξίν της ἐν Ἀθήναις ὁ κοινωνικὸς βίος  
 καὶ τί ἀνεπτύχθη ἐν διαστήματι ὀλίγων ἔτων ἐκ τῆς ἐνώσεως τῶν  
 τοπικῶν μετὰ τῶν ξένων στοιχείων. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον καὶ δι'  
 αὐτὴν ἔτι τὴν μέλλουσαν ιστοριογραφίαν θέλουσιν ὡς πηγὴ ἄκρας  
 σαφηνείας θεωρηθῆ αὐταὶ σπουδαῖα καὶ πολύτιμοι. Ἀπλαῖ ὡς ἐγρά-  
 φησαν μεταδίδονται ἀμετάβλητοι. Ὁ οἰκογενειακὸς βίος ἐν τῷ Βασι-  
 λικῷ Ἀνακτόρῳ, αἱ τελεταί, αἱ δεξιώσεις καὶ πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ διὰ  
 τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐννοίαν Βασιλικῆς Αὐλῆς, περὶ ἧς οὐδεμίαν εἶχον  
 μέγροι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰδέαν, ἢ πεποιθήσει τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς  
 Βασιλείας εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν σθένος καὶ τὴν ὅλον ἐν ἀξάνουσαν ἀγά-  
 πην τοῦ λαοῦ, πάντα ταῦτα παρουσιάζονται ζωηρῶς πρὸ τῶν ὀφθαλ-  
 μῶν ἡμῶν. Συνοδεύομεν τοὺς Βασιλεῖς εἰς διασκεδάσεις ἔξοχικὰς, εἰς  
 ἐκδρομὰς ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ εἰς ταξείδια θαλάσσια καὶ αἰσθανόμεθα  
 εὐχαρίστησιν βλέποντες ὁπόσην δραστηριότητα, ὁπόσον σθένος πρὸς  
 δὲ καὶ ἀπλότητα καταβάλλουσιν οὗτοι εἰς τὸ νέον τοῦτο μεστὸν κόπων,  
 μόχθων καὶ στερήσεων περιβάλλον, ἀκαταπόνητοι καὶ πλήρεις ζωῆς.  
 Μιανθάνομεν ὁποῖαν λατρείαν ἔτρεφεν ἢ συντάκτις τῶν ἐπιστολῶν  
 πρὸς τοὺς Βασιλεῖς καὶ πόσον πιστῶς ἠγάπα αὐτούς. Περὶ τῆς ἀείρου  
 ταύτης ἀγάπης καὶ τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν νεαρὰν Κυρίαν της ἀνα-  
 φέρει σχεδὸν ἐκάστη σελίς. Ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν λαόν, πρὸς ὃν  
 ἠγαγεν αὐτὴν τὸ περρωμένον, μετ' οὗ πᾶν χρόνον ἀγαπᾷ ἐγκαρδίως.  
 Ἀπλῆ καὶ νοήμιον γνωρίζει καὶ διακρίνει μετὰ πολλῆς περισκέψεως  
 τὸ καλόν, ὁσάκις συναντήσῃ τοῦτο, ὑποφέρει ἀγογγύστως καὶ χαριτο-  
 λογοῦσα πᾶν ὅ,τι δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρῃ  
 καὶ ἐν ταῖς ἀτελείαις ἔτι βελτίωσιν καὶ πρόοδον. Ἐπίσης ἢ τόλμη της  
 κατὰ τὰς δυσκόλους περιστάσεις, ἢ ὑπομονὴ της ἐν δειναῖς ἀσθενείαις  
 ἐπισύρουσιν ἐκ' αὐτῆς τὴν συμπάθειαν ἡμῶν. Ἀναγινώσκοντες λοι-  
 πὸν τὴν ἀπλὴν ἀλλὰ καὶ τόσον τερπνὴν περιγραφήν τῶν διαφόρων  
 ἐντυπώσεών της δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ ἐκτιμήσωμεν καὶ ἐξάρωμεν τὸ εὐλι-  
 χρινὲς γερμανικὸν φρόνημα τῆς συντάκτιδος.

1837

Ἐν Γεργέστη τῆ 29 Ἰανουαρίου.

Ἄπλαῖ ἔτι, ἀγαπητὴ φίλη, ἐπιθυμῶ νὰ γράψω ὑμῖν πρὸ τοῦ ἀκό-  
 πλου μας, ὃ ὁποῖος ἐπίκειται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν, καὶ ὅσον ὁ  
 ἄνεμος μεταβλήθῃ καὶ εἶναι αὐτός. Ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβιβασθῶμεν ἤδη  
 σήμερον τὴν προΐαν, ἀλλ' ἡ τρικυμία δὲν ἐπέτρεψε τοῦτο καὶ ἠναγ-  
 κίσθημεν ὡς ἐκ τούτου νὰ διέλθωμεν καὶ ἐξέραν ἡμέραν ἐνταῦθα  
 διατάζοντες νὰ ἀναχωρήσωμεν. Ἀθημονῶ διὰ τοῦτο, διότι πρόκει ἐπὶ  
 τέλους νὰ ληφθῆ ἀπόφασις καὶ νὰ γίνῃ τὸ πρῶτον, ἀλλὰ καὶ τόσον  
 σημαντικὸν βῆμα πρὸς ἐπιβίβασιν.

Ἐν Βερόνη ἔλαβον τὴν τελευταίαν σας ἐπιστολήν καὶ ἐκαρρῶζο  
 ὑμῖν μυρίας εὐχαριστίας. Ὑπῆρξεν αὕτη παρηγορία ἐν τῇ λύπῃ μου.  
 Τὴν δυσάρεστον διαμονήν μας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ οὐδέποτε θέλω λη-  
 σμονήσει. Ἀκάθαρτα σκοτεινὰ δομαῖα, ἐνθα ἠναγκαζόμεθα νὰ ἀνά-  
 πτομεν καὶ τὴν μεσημβρίαν ἔτι φῶς καὶ τὰ ὁποῖα ἀτελῶς μόνον ἐθερ-  
 μαίνοντο, ὑπαρσιὰ κλῖναι καὶ διάφορα ἄλλα εὐχάριστα (!) τοῦ αὐτοῦ  
 εἶδους ἱκανὰ νὰ καταστήσῃσι λίαν εὐάρεστον τὴν διαμονήν μας !  
 Πρὸς τοῦτοις εἶχομεν ἄθλιον καιρὸν, ἢ δὲ ἀδιαθεσία τοῦ Βασιλέως  
 πολὺ ἀνησυχεῖ ἡμᾶς. ἠναγκασθήμεν νὰ μείνωμεν αὐτόθι ἐπὶ τρεῖς  
 ἡμέρας.

Ἡ διαμονὴ ἐν Βενετίᾳ ὑπῆρξε μᾶλλον εὐχάριστος καὶ ἥττον κοπιώ-  
 δης, ἀπολύτως ὅμως οὐδ' αὐτὴ ἱκανοποίησεν ἡμᾶς. Καὶ δὲν ἄρνοῦμαι  
 ὅτι διὰ τὸ ἰδιόρρυθμον αὐτῆς, ὡς θαῦμα παρορρημένων χρόνων καὶ ἐπι-  
 βλητικὸν φρεῖλιον παρελθόντος μεγαλείου καὶ παρελθούσης λαμπρό-  
 τητος, μοὶ ἐνεποίησε μεγάλην ἐντύπωσιν ἢ περιεργωτάτη αὕτη πόλις  
 τῶν Λογῶν, ἐκ' οὐδενὶ λόγῳ ὅμως δὲν ἠθελὸν ποτε ἐπιθυμήσει νὰ  
 κατοικῶ ἐν αὐτῇ. Ὅποια ἡσυχία, ὅποια μελαγχολία ! Εἶχον διαρκῶς  
 τὸ αἰσθημα ὅτι εὐρισκόμην κακλεισμένη ἐντὸς κλωβοῦ. Μόνη ἢ ἰδέε  
 νὰ μεταχειρίζομαι ὡς μέσον μεταφορᾶς τὴν ἀθορύβως ὀλισθαίνουσαν  
 ἐπὶ τῶν ὕδατων μέλαιναν γόνδολαν, νὰ μὴ ἀκούω ἄραξαν, νὰ μὴ  
 βλέπω ἔππους μοὶ εἶναι ἀφόρητος.

Κατὰ τὴν μετάβασιν ἡμῶν διὰ γόνδολας εἰς τὸν χορὸν τοῦ Λιοικη-

τοῦ ἔσκεπτόμηγν τίνα ἐντύττωσιν θὰ προξένουγ εἰς ἡμᾶς αἱ τουαῦται περιπέτεια.

Φέρουσαι λευκὰ ἐξ ἀιλιᾶς ἠποδήματα κατήλθαμεν τὴν ὑψηλὴν ὑγρὰν καὶ ὀλισθηρὰν γλίμακα τοῦ ξενοδοχείου τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸ κανάλιον. Ἐκεῖ ἐπιβιβάσθημεν τῆς ἀναμενούσης γονδύλας ἀναγκασθεῖσαι νὰ κύψωμεν πρὸς τὸ βιάμας τοῦ στεγασματος αὐτῆς ἐκ φόβου μήπως θραύσωμεν τὰ πτερὰ τῆς κομμώσεως ἡμῶν. Ἐκαθήμεθα οὕτω τέσσαρες κυρίαὶ ἐντὸς τοῦ στεγοῦ καὶ ἀκοιταγοῦ τούτου χόρον μετ' ἔρρικνωμένων ἐγδιημασιῶν καὶ ριγοῦσαι ἐκ τοῦ ὕγραυ καὶ ψυχροῦ ἀέρου. Ἐξήλθομεν τῆς γονδύλας ὡς εἰσῆλθομεν, διήρκεσε δὲ τόσον πολὺ ἢ τοιαύτη διαδικασία, ὥστε κατὰ τὴν ἐξοδὸν μας δὲν εἴχομεν πλέον τοὺς Βασιλεῖς, οἵτινες εἶχον προχορήσει μετὰ τῶν συνοδευόντων αὐτοὺς κυριῶν καταλιπόντες ἡμᾶς μετὰ τὸν κτημανομένου πλήθους.

Διασχίσασαι τὰ διάφορα προαύλια καὶ τέσσαρες προθαλάμους χάρις εἰς τὴν δύναμιν τῶν ἀγκύρων μας ἐφθιάσαμεν τέλος εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ χοροῦ. Ἦτο δὲ αὕτη εἰσὶς πεπληρωμένη ἀσφαιτικῶς καὶ μετὰ κόπου πολλοῦ κατορθώσαμεν νὰ ἀνοίξωμεν ὁδὸν πρὸς τὸ μέρος τῆς οἰκοδομοῦνης, ἣτις ἐκαίθητο πλησίον τῆς Βασιλείου.

Μεταξὺ πάντων τῶν κτισμάτων δὲν ἐκείθεν οὐδ' ἓν γνωστὸν πρόσωπον πλὴν τῆς οἰκοδομοῦνης, ἣτις ὅμως ἐξ αἰτίας τοῦ μεγάλου συνωστισμοῦ δὲν εἴρισκεν εὐχαρίαν νὰ σοιήσῃ πρὸς ἡμᾶς τοὺς διαφόρους προσηκλήμενους. Ἀδυνατῶ νὰ ἐννοήσω πῶς κατορθώσαν ὁ κόσμος νὰ χορεύῃ εἰς τοιαύτην ἀνθρωποκλήμνησαν. Καὶ ὅμως ἐχόρευε. Πολλὰς ὄρας κυρία δὲν εἶδον. Ἡ Βασίλισσα διεκρίνετο διὰ τὴν χορευτικὴν δεινότητα αὐτῆς. Ἡ ἑορτὴ αὕτη διήρκεσε πέρα τοῦ μεσονυκτίου, ὁπότε ἐπιβιβάσθημεν πάλιν τῶν μελανῶν φρετροειδῶν λέμβων ἐξηγελημένα ἐκ τῆς ἀγορῆς τοῦ περὶ ἡμῶν καὶ τῆς πολλῆς ὀρθοστασίας. Λάβετε δὲ ἴσὰ σημεῖωσιν ὅτι ἤδη κατὰ τὴν μετάβασιν ἡμεῖθα οὐχὶ ὀλίγον κατασκευημένα ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τῶν διαφόρων ἐκκλησιῶν, τῶν καλαίων, τῶν Ροζζι<sup>(1)</sup> καὶ τῶν μολυβδίνων φυλακῶν.

Περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς πρωίας ἀναχωρήσαμεν διὰ θαλάσσης εἰς Τεργέστην. Ὁ καιρὸς ἦτο καλὸς καὶ ὁ ἄνεμος οὔριος, τὸ δὲ ταξείδιον ὑπέσχεεν ἐκτάκτως ὄρατον. Οὐδεὶς ἠσθάνθη τὸ ἐλάχιστον σύμ-

(1) Ροζζι, φυλακαὶ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῶν Λογῶν.

πτωμα ναυτίας. Περὶ τὴν ὀγδόην τῆς ἑσπέρας κατεπλεύσαμεν ἐνταῦθα. Ἦδη μακρόθεν ἐπέροιστε τὸ φῶς τῆς ζωηρῶς ἢ φρεγάττα, ἢ μέλουσα νὰ μεταφέρῃ ἡμᾶς εἰς Ἀθήνας. Ἡ θεὰ τῆς συνεκίνησε βαθύτατα τὴν Βασίλισσαν, ἔστρεψε δ' αὕτη τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ ἀποκρύψῃ τὰ δάκρυά τῆς. Ἦτο δὲ ἡ συγκίνησις τῆς Βασιλείου ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ σκάρους τούτου τοῦ πεπρωμένου, ὅσον εὐχαρίστως καὶ θαρραλέως καὶ ἂν μεταβάλῃ αὕτη εἰς Ἑλλάδα, λίαν εὐνόητος. Πρὸς τίνα περιστατικά, πρὸς τίνας δοκιμασίας θέλει ἀδηγήσει ἡμᾶς τὸ Portland<sup>(1)</sup> ;

Ἡ Τεργέστη ἀρέσκει εἰς ἡμᾶς πολὺ καὶ θλ. ἐπεθυροῦμεν νὰ μείνωμεν περισσότερον ἐν αὐτῇ καὶ ὅμως σπεύδομεν ν' ἀναχωρήσωμεν διὰ νὰ διανυθῇ οὕτω καὶ τὸ τελευταῖον βαρυσήμαντον τοῦτο στάδιον τοῦ ταξειδίου ἡμῶν.

Ἐπὶ τοῦ πλοίου παρὰ τὸ Ταίναρον (Ματαπᾶ)  
τῇ ἐνάτῃ Φεβρουαρίου.

Ἀφικόμεθα, φιλιότη<sup>(2)</sup>, τέλος ἐνταῦθα, ἀλλὰ κατόπιν πολλῶν κακουχιῶν. Τὸ επικίνδυνον ἀκρωτήριο καῖται ἔμπροσθεν ἡμῶν, ἀλλ' εἰσέτι δὲν περιεπλεύσαμεν τοῦτο, καὶ ἐν ὃ ἐναντίος ἄνεμος, πρὸς ὃν ἀπὸ τινων ἡμερῶν παλαίμεν, διατηρηθῆ, θὰ ἀναγκασθῶμεν ἐπὶ πολλὸν ἔτι χρόνον νὰ διασχίζωμεν τὰ Ἑλληνικὰ ἕδατα, πρὶν φθάσωμεν εἰς τὸ τέρμα τοῦ σχεδὸν ἀτελεστήτου ταξειδίου μας. Ἀπὸ δέκα ἡμερῶν ἤδη εὐρισκόμεθα ἐπὶ τοῦ Portland ἀπολαύοντες μὲν ἀπασῶν τῶν ἐπὶ πλοίου δυνατῶν ἀναταύσεων, καλῆς τροφῆς καὶ περιποιήσεως, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τῆς στερεᾶς γῆς ζῆ τις μᾶλλον εὐχαρίστως καὶ ταξειδεύει μετὰ περισσότερας ἀνέσεως.

Ἡ ἀπαισία ναυτία κατέβαλεν ἅπαντας πλὴν τοῦ Βασιλέως, ὅστις ἀνθίστατο γενναίως. Ἡ προσφιλεῖς Βασίλισσα ἐπὶ τέσσαρας ὀλοκλήρους ἡμέρας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν κλινὴν, νῦν ὅμως περιπατεῖ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐντελῶς ὑγιῆς καὶ ἀναζητεῖ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἐπὶ τῶν ὁρέων τοὺς πύργους καὶ τὰς πόλεις τοῦ Βασιλείου τῆς. Μόνον καθ' ἣν στιγμὴν ὑπέφερεν αὕτη δεινῶς, ἐδείκνυεν

(1) Portland, ἢ Βασιλικὴ φρεγάττα.

(2) Κυρία von Salorst, κυρία τῆς τιμῆς τῆς Μεγάλης Λουζίσσης τοῦ Ὀλδερμβούργου.

ἀποθάρρυνσάν τινα, ἀλλὰ καὶ τότε, καίτοι ὑπέκουπτε σωματικῶς, δι-  
τήρει ἐν τούτοις ἄκασαν τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς της.

Περὶ τοῦ θαλασσοῦ ταξειδίου μας θὰ διηγηθῶ πρὸς ὑμῖς ἐν ἐκ-  
τάσει, μόλις αἰσθανθῶ πάλιν στερεὸν ἔδαφος ὑπὸ τοῦς πόδας μου.  
Διήλθομεν ἤμιστα εὐχαρίστους στιγμῆς, ἐκεῖνην δὲ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας  
ἐν τῷ θαλάμῳ μου ἐν ἀκινήσει μὴ δυναμένη νὰ ἴδω τὴν προσφιλεῖ  
μου ἀσθενῆ Βασίλισσαν. Ἡ κυρία Wyllis (1) ἐν τούτοις περιεποιήθη  
αὐτὴν μετὰ πολλῆς στοργῆς. Τὴν παρελθούσας νύκτα εἶχομεν σφο-  
δροτάτην τρικυμίαν, διαρκέσασαν πλέον τῶν δεκατεσσάρων ὡρῶν. Τὰ  
κώματα ἐκλήττον τὸ κατεστρώμα, τὸ θέαμα δὲ ἀπέβη ὑπὲρ τὸ δέον  
ποιητικόν. Καίτοι δὲ εὐρισκόμεθα ἐπὶ τόσον μεγάλου καὶ καλοῦ πλοίου  
καὶ εἶχομεν τοιαύτους ναύτας καὶ ἐκπομένως οὐδαὶς ὑπέρχε κίνδυνος, ἐν  
τούτοις ἐνίοτε μὲ κατελαμβάνεν ἀνεξήγητος φόβος. Ὅσῳκις ἀναλογίζο-  
μαι τὴν ἀπόστασιν, ἤτις χωρῖζει ἡμῶς, νομίζω ὅτι ὄνειρεύομαι. Τὰ πάντα  
μοὶ φαίνονται φανταστικά, καὶ ὅμως κατέχομαι ὑπὸ σφοδρῆς λύπης.  
Τίς οἶδεν, ἐὰν θὰ ἐπιστρέψω ποτὲ εἰς τὴν πατρίδα! Ἐπιστρέφω μὲν  
θάρος διὰ νὰ μείνη τις, ἀλλ' ἔτι θάρρος διὰ νὰ φύγῃ. Εἶναι τόσον  
κοπιῶδες τὸ ταξίδιον, ὅπως εἰς ἐσχάτην καθ' ἣν ὁ ἄνεμος μεταβίβλε-  
ται ἐν ἑκαστῷ τέταρτῳ τῆς ὥρας! Καὶ ὅμως ἀπ' ἐτέρου παρουσιάζ-  
ει τὸ ταξίδιον τοῦτο πολλὰ τὰ κινῶντα τὰ ἐνδιαφέροντα, πολλὰ τὰ  
προκαλοῦντα τὴν ἐπιθυμίαν, πολλὰ δ' ἐπίσης τὰ διασκεδαστικά.

Ὁ κυβερνήτης ὡς καὶ ἄλλοι οἱ ἀπομακρῶς εἶναι ἄριστοι  
ἀγαθοὶ καὶ γενναῖοι ἄνδρες, ἡ δὲ παρουσία τοῦ νεαροῦ καὶ ἀφελοῦς  
Βασιλεῦς ξέγους ἐπὶ τοῦ πλοίου κολλῶν εὐχαρίστῳ αὐτοῦς. Ὅσῳκις  
ἀνέρχονται οἱ Βασιλεῖς ἐπὶ τοῦ κατεστρώματος, μεγάλη καὶ ἄδολος χα-  
ρὰ διαχέεται ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν ναυτικῶν ἀνδρῶν. Ἄς ἐλαίξω-  
μεν ὅτι ἡ προσοχὴ νῦν θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ πρὸς τὸ καλὸν καὶ εἶναι καιρὸς,  
διότι πρὸ 48 ἡδὴ ὡρῶν περιλαμβανόμεθα ἐν τῷ κελύκει ἄνευ οὐδενὸς  
ἀσφαλτοῦς ἀποτελέομεθα.

*Παρὰ τὸ ἀεροπόριον San Angelo (Μαδέας)*

*τῆ δεκάτῃ Φεβρουαρίου.*

Πολὸν δὲ ἐπροσχηθήμεν. Ἐν τούτοις διήλθομεν τὸ Ταίνισον καὶ

(1) Wyllis, Ἀγγλίς, μεγάλῃ κυρία της τιμῆς της Βασίλισσης.

εὐρισκόμεθα πρὸ τοῦ S. Angelo, τοῦ ἁπλοῦ ὁ περίπλους θὰ παρου-  
σιάσῃ ἐπίσης δυσκολίαν τινά. Ἡ Βασίλισσα ἔχει συνέλθει νῦν ἐντε-  
λῶς, ἡ δὲ θεὰ τῆς Ἑλλάδος πληροῖ αὐτὴν ἐνθουσιασμοῦ, οὐδ' αὐτὴ ἡ  
χθεσινὴ τρικυμία ἐπηρέασεν αὐτὴν, καίτοι ἐνίοτε ἐκλονίζετο σφοδρό-  
τατα τὸ πλοῖον. Πολλάκις ἠγγόει τις, πῶς καὶ ποῦ νὰ κρατηθῇ.  
Ἦδη πλέομεν θαρραλεότεροι πρὸς τὸ τέρμα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δὲν  
μᾶς χωρῖζουν εἰ μὴ ἑκατὸν ἀγγλικὰ μίλια. Ἐν τούτοις γότιον ἀνε-  
μον δὲν ἠσθάνθημεν εἰσέτι, τοῦναντίον ἔχομεν παγερὸν βορρᾶν.  
Ἄνευ αὐτοῦ ὁ καιρὸς θὰ ἦτο θαυμασίος, διότι ὁ ἥλιος ἔχει ἀρκετὴν  
δύναμιν. Ἐνίοτε ἐπικρατεῖ μεγάλη φαιδρότης ἐν τῷ μικρῷ μας κύκλῳ.  
Μόνον ὁ βαρῶνος W. καταλαμβάνεται πολλάκις ἐνδομύχως ὡς ἐκ τῆς  
ὑπερβολικῆς πικρατίαιος τοῦ ταξειδίου ὑπὸ ἀπελπισίας. Αὐτός, ὁ ἔξου-  
δετερωῶν συνήθως πᾶν ἐμπόδιον διὰ τῆς θαυμασίας ἐκείνης δραστη-  
ριότητος τοῦ οὐσαύρου, ἀναγκάζεται νῦν νὰ κἀθηται ἥσυχος, ὅπως οἱ  
λοιποί. Ἐὰν τυχὸν συναντήσωμεν πλοῖον, θέλω δώσει τὴν ἐπιστολήν  
μου αὐτὴν, ἄλλως θὰ τὴν ἀποστείλω ἀμέσως ἅμα τῇ ἀφίξει μας εἰς  
Ἀθήνας.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Φεβρουαρίου.*

Ἀφικόμεθα τέλος αἰσίως εἰς τὴν ἐνδοξὸν Ἀττικὴν καὶ τὰς νέας  
Ἀθήνας, αἵτινες ἤρξαντο ν' ἀνακόπτωσι θαλερὰ καὶ ἐπιβίβλουσαι ἐκ  
τῶν ἐρειπίων των. Τὰ τῆς ἀφίξεως καὶ ὑποδοχῆς δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι  
θὰ ἐμάθαστε παρ' τῶν Ὑψηλῶν γονέων τῆς Βασιλείσης, ἤτις βεβαίως  
θὰ διηγήθη αὐτοῖς τὰ πάντα λεπτομερῶς, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη ἀνάγκη  
συμπληρώσεως οἰασθήποτε ἐκ μέρους μου.—Ταύτην τὴν στιγμὴν ἀπέ-  
βυλλον τὸν ἐπενδύτην μου καὶ κἀθημαι ἐν τῷ μικρῷ δωματίῳ μου ἐπι-  
θυμοῦσα νὰ διηγηθῶ ὑμῖν περὶ τοῦ σημερινοῦ γεύματος, ὅπερ τιμᾶ  
ἀληθῶς τὸν κόμητα S. Ἡ μεγάλη αἴθουσα τῶν συμποσίων, ἣτις κεῖ-  
ται ἐν τῇ ἄλλῃ οἰκίῳ (καθὼς γνωρίζετε, ἀποτελεῖται ἐκ δύο κεχωρισμέ-  
νων ἀπ' ἀλλήλων οἰκοδομῶν), εἶναι κατεσκευασμένη μετὰ πολλῆς φιλο-  
καλίας. Ἐντελῶς δὲ κυκλοτερῆς ἡ αἴθουσα αὕτη διακοσμεῖται μεταξὺ  
τῶν ἡμικύκλων δι' ἐρυθροῦ ἐκ μετάξης ὑφάσματος. Ἡ λευκὴ ὄροφῃ  
ἐπενδύεται ὁσαύτως κατὰ διαστήματα δι' ἐρυθροῦ ὑφάσματος, ἀμφό-  
τερα δὲ τὰ χρώματα σχηματίζουν ἐν τῷ κέντρῳ κανονικώτατον ἀστὲρα.

Πέντε ὥραϊοι πολυέλαιοι κρέμονται ἀπὸ τῆς ὀροφῆς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἐν τῷ μέσῳ πρόκειται νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ μεγαλειτέρου τῶν 70 κη-  
ρίων. Τὰ παράθυρα ἔχουσιν ἐρυθρὰ παρακετάσματα μετὰ κροσσῶν καὶ  
θυσάνων ἐκ λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ χρώματος. Τὸ σύνολον εἶναι κομψότα-  
τον καὶ πολυτελέστατον. Εἰσέρχεται τις δὲ ἐκεῖ διὰ τριῶν ὥραίων αἰθου-  
σῶν ὑποδοχῆς. Ἐν τῇ αἰθούσῃ λοιπὸν ταύτῃ τῶν συμποσιῶν εἶχε στρωθῆ  
τράπεζα διὰ πενήτηκοντα ἄτομα, πράγματι λαμπρῶς καὶ βασιλικῶς δια-  
κεκοσμημένη. Τὰ πινάκια ἦσαν ἀργυρᾶ, τὰ δὲ σκεύη τῶν ἐπιδορπίων  
ἐπίχρυσα. Κύριον κόσμημα τῆς τραπέζης ὑπῆρξε μέγα ἐπιτραπέζιον δο-  
χεῖον καὶ ὀκτὼ ὑψηλὰ κηροπήγια, πρὸς τούτοις καὶ διάφορα ἀνθοδοχεῖα  
ἀργυρᾶ, παροψίδες καὶ τρυφιλία μετὰ καλυμμάτων. Ἀναφέρω δὲ τὰς  
τοιαύτας λεπτομερείας, διὰ νὰ σηματοποιήσῃτε ἰδέαν περὶ τῆς πολυτελείας  
τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Βασιλέως, ὅστις ἐφρόντισε νὰ μὴ ὑποβληθῇ τοῦ-  
λάχιστον ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ ζήτημα εἰς οὐδεμίαν στέρησιν ἢ σύζυγός του.  
Ἡ βασίλισσα κάθεται ἐν ταῖς δωματίοις της (καὶ ἐμπεριέχουσι ταῦτα  
πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ἢ καρδία) ἐπὶ χρυσοκεντήτων διβανίων, ἔχει δὲ ὄψος  
ἀνατολικῆς πριγκιπίσσης ἰδίως μετὰ τῆς ἑλληνικῆς τῆς ἐνδυμασίας.  
Σήμερον ἀκριβῶς ἔφερε ταύτην, καθ' ἣν δὲ στιγμὴν εἰσῆρχετο εἰς τὴν  
ἄμαξαν, συνώδευσαν αὐτὴν ζωηραὶ ζητωκραυγαὶ καὶ πάντα τὰ ἐρυθρὰ  
φρέσια ἀνυφοῦντο εἰς τὸν ἀέρα. Οἱ Ἕλληνας, καθὼς μανθάνω μετὰ  
χαρᾶς, εἶναι ἐνθουσιασμένοι μὲ τὴν ὥραϊαν καὶ νεαράν των βασί-  
λισσαν. Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν προξενεῖ αὐτοῖς ἡ εὐφυῆς καὶ ζωηρὰ  
ἐκφρασις τῆς εὐγενοῦς της φυσιογνωμίας. Μοὶ διηγεῖτο τοῦτο  
ἀκριβῶς σήμερον Ἕλληνα τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως, πλοῦσιον τοῦ  
ὁποίου ἐκαθήκημην εἰς τὸ γεῦμα. Εἶναι αὗτος Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερι-  
κῶν καὶ φίλος τοῦ Συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας νομ. Β., μετὰ τοῦ ὁποίου  
ἐσπούδασεν ἐν τῷ αὐτῷ Πανεπιστημίῳ καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον πέμπει  
δι' ἐμοῦ πολλὰς προσηρσεις. Πρὸς ἐμὸν θέλω γράφει πρὸς αὐτόν.

Εὐχαρίστως θὰ διηγούμην ὑμῖν σήμερον κλείονα, ἀλλ' ἡ ἐπιστολὴ  
πρέπει νὰ σταλῇ εἰς Πειραιᾶ, διότι τὸ πλοῖον ἀναχωρεῖ μετ' ὀλίγας  
ὥρας.—Εἰσέτι ἀγνοῶ ὅποια ὑφάσματα καὶ γυναικῆα εἶδη δύναται τις  
νὰ εὔρη ἐν τῇ ἐνταῦθα ἀγορᾷ, φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ παρακαταθήκη  
εἶναι πλουσιωτέρα παρ' ὅσον ἀνέμενον. Ἐπίσης δύναται τις νὰ προμη-  
θευθῇ εὐκόλως πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ἐκ Τεργέστης, ἐν ἣ εὐρον ὠραιότατα

πράγματα. Περὶ ἐμοῦ θὰ γράφω ὑμῖν ἄλλοτε. Εἰσέτι δὲν εἶμαι εἰς θέ-  
σιν νὰ κρῖνω, ἂν θὰ εἶμαι εὐχαριστημένη ἐκ τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς  
μου. Μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης οὐδενὸς ἐστερήθην. Ὅταν κάθηναι ἐν  
τῷ δωματίῳ μου, νομίζω ὅτι ζῶ ἐν ἔξοχῇ τοιαύτῃ ἐπικρατεῖ πέριξ ἐμοῦ  
ἡσυχία. Ἡ οἰκία, ἐνθα κατοικῶ, εὐρίσκεται σχεδὸν μεμονωμένη. Ἐμ-  
προσθέν μου ἔχω τὴν θεάν τοῦ Ὑμηττοῦ, παραπλεύρως δὲ αὐτῆς ὑπάρ-  
χει θαλασρώτατος ἀγρός. Τὰ ὄρη εἶναι ὅμως ἐντελῶς γυμνά. Ὑπὸ τὸ  
παράθυρόν μου εὐρίσκεται κῆπος μικρός, πρὸ ὀλίγου μόλις φυτευθεῖς,  
καὶ ὅμως ἤδη πλήρης ἀνθέων.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Φεβρουαρίου.*

Εἶμαι εἰσέτι ὀλίγον καταλεπονημένη ἐκ τοῦ χθισينوῦ χοροῦ, ἐν  
τῷ ὁποίῳ ἔλαβον μέρος περὶ τὰ 500 περίπου πρόσωπα ἐν ταῖς αὐταῖς  
ἀκριβῶς αἰθούσαις, ἃς περιέγραφον ὑμῖν ἐσχάτως. Κατ' ἀρχὰς ὁ συνω-  
στισμὸς καὶ ἡ συρροὴ τοῦ πλήθους ὑπῆρξαν τόσοι μεγάλοι, ὥστε ἀπέ-  
βαινε ἀδύνατος ἡ διάβασις ὅτε ὅμως ἐτακτοποιήθη ὁ κόσμος, ἔχο-  
ρεύθη ἡ Πολωνέζα καὶ ἀπεσύρθη μέρος τῶν προσκεκλημένων εἰς τὰ  
πλάγια δωμάτια, ἔμεινεν ἀρκετὸς χώρος διὰ τοὺς χορευτὰς ἐπίσης καὶ  
διὰ τοὺς θεατὰς.

Καὶ πράγματι ὑπῆρχον πολλὰ τὰ ἀξιοθέατα ἰδίως δι' ἡμᾶς. Ὅλο-  
σον ποικιλόχρους ἦτο ἡ εἰκὼν, ἡ ὁποία ἔξετυλίσσετο πρὸ τῶν ὀφθαλ-  
μῶν ἡμῶν. Ἐβλεπέ τις παρισινὰς περιβολὰς ἀκρας φιλοκαλίας καὶ κατὰ  
τὸν τελευταῖον συρμὸν ἐκ τοῦ petit Cirque, πλουσίας ἐκ μετὰξῆς ἀμ-  
φιέσεις τῶν νεωτεριζουσῶν Ἑλληνίδων μετὰ συνδυασμοῦ ἀλλοκότου  
χρωμάτων καὶ ἀτεχνίας κατεσκευασμένους, ἐπίσης δὲ καὶ ἀμφιέσεις ἐκ  
δαντελλῶν καὶ κομμώσεις πεποικιλμένους διὰ πτερῶν, ἦσαν ὅμως καὶ  
διάφοροι νεάνιδες καὶ μᾶλλον ἠλικιωμένοι Ἑλληνίδες φέρουσαι ἐθνι-  
κὴν ἐνδυμασίαν. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν κατήγοντο ἐκ τῶν νήσων. Ὑδραία  
τις μετὰ βαθυχρόου περὶ τὴν κεφαλὴν μανδηλίου ἦτο τύπος ἀρχαίας  
Ἑλληνίδος. Ἰδιάζοντος ὥραϊα ὑπῆρξεν ἡ νεαρὰ ἀνεψιὰ τοῦ Χατζάκου  
μας μετὰ τοῦ χρυσοκεντήτου χρώματος καφὲ κοντογουνίου της, τοῦ  
ποικιλόχρου φορέματος καὶ τοῦ ἐρυθροῦ φεσίου, τὸ ὁποῖον προσέδιδε  
μείζονα ἔτι χάριν εἰς τὸ κομψὸν καὶ λεπτοφυῆς αὐτῆς πρόσωπον καὶ  
τοὺς μέλανας ὀφθαλμοὺς καὶ βουτρώχους. Ἄλλαι πάλιν κυραὶ ἔφερον

χρυσοϋφάντους ἀμφιέσεις λίαν ἰδιορρυθμούς. Ἐχορεύθη valse, française & mazurka. Ἡ Βασίλισσα προεκάλεσε διὰ τοῦ χοροῦ της γενικὸν θαυμασμόν. Μόνη ἢ σύζυγος τοῦ Γάλλου πρέσβευος ἢ Κα de Lagrenée, τῆς αὐτῆς περιόπου πρὸς τὴν Βασίλισσαν ἡλικίας, ἦτο ἐφάμιλλος αὐτῆς. Ὁ χορὸς ὑπῆρξε ζωηρότατος διήρκεσε μέχρι τῆς δευτέρας πρωϊνῆς ὥρας. Ἡ δεσποινὶς W. καὶ ἐγὼ εἴχομεν μεταβῆ ἑνωρίτερον πρὸς ὑποδοχὴν καὶ διασκέδασιν τῶν κυριῶν, καθῆκον οὐχὶ πολὺ εὐχάριστον δι' ἡμᾶς, αἵτινες οὐδὲ τὸ ἐν δέκατον τῶν προσκεκλημένων ἐγνωρίζομεν οὐδὲ τὴν γλῶσσαν των ὀμιλοῦμεν. Ἐκ τῶν πρεσβυτέρων Ἑλληνίδων ὀλίγισται γνωρίζουσι τὴν Γαλλικὴν. Ὑπεδύθη λοιπὸν τὸ μέρος μου κατὰ τὸ ἐγὼν ἀποτείνουσα πρὸς ἀκάσας τὸ «καλὴ σπέρα» καὶ ἀπεκόμισα τοιουτοτρόπως πολλὰ μειδιήματα.

Λύριον εἶναι χορὸς παρὰ τῷ κόμητι Ἀρμανσπεργ, ὅστις ἀναχωρεῖ προσεχῶς μετὰ τῆς οἰκογενείας του.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Μαρτίου.*

Ἀφ' ἧς ἡμέρας σᾶς ἔγραψον τελευταίως, ἀγαπητῇ φίλῃ, ἤρχισα νὰ ἐξοικειοῦμαι πρὸς τὰς Ἀθήνας ἢ ὀρθότερον πρὸς τὸν ἐνταῦθα βίον καὶ τὰς ἐνταῦθα συνθήκας, καθόσον τὴν πόλιν πολὺ ὀλίγον γνωρίζω, ἐπισκέπτομαι δ' αὐτήν, μόνον ὁσάκις πρόκειται νὰ προμηθευθῶ τι ἢ ὁσάκις ἐξέρχομαι πρὸς ἐπίσκεψιν, ὅποτε ὅμως σπανίως ἐγκαταλείπω τὴν ἄμαξαν. Ἐἰς τοὺς τοιούτους ἐφ' ἀμάξης περιπίπτουσι πάντοτε ἀναμνησκομαι ὑμᾶς, παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἀγάπην, ἣν τρέφω δι' ὑμᾶς, δὲν θὰ ἐπιθύρουν νὰ σᾶς ἔχω εἰς τὸ πλευρόν μου, καθότι ἀπαιτεῖται περίγυρτος ἥρωισμός νὰ περιέρχεται τις ἐπὶ τεσσάρων τροχῶν τὰς διαφόρους ὁδοὺς καὶ γωνίας τῶν Ἀθηναίων, τὰς κλίσεις σαρῶν λίθων καὶ οἰκοδομησίου ἕλης καὶ τῶν στενῶν, ὥστε νὰ καθίσταται δυσχεροστάτη ἢ διάβασις ἀμάξης, ἀδύνατος δὲ ἡ στροφή. Γνωρίζετε ὅτι δὲν εἶμαι δειλὴ, καὶ ὅμως ἐνταῦθα πολλῶς μὲ κυριεῖ φόβος. Ἐπίσης καὶ αἱ πεζοπορίαι σφόδρως εἶναι εὐχάριστοι. Λέν συναντῶ τις εἰ μὴ λίθους, οὐδαμοῦ ὑπάρχει σκιὰ, πνέει δὲ τῶσον σφοδρὸς ἄνεμος, ὥστε παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας δὲν δύναται τις πολλῶς νὰ ἀμυνθῆ κατ' αὐτοῦ, εἶναι δὲ οὗτος συνάμα λίαν διαπεραστικὸς καὶ ψυχρὸς, ὥστε οὔτε ἐπανωφόριον οὔτε βαρέα ἐνδύματα δύνανται νὰ προφυλάξουσιν

ἡμᾶς ἀρκούντως. Σᾶς ἀκούω ἐπιφωνοῦσαν—Θεέ μου, ὅποια περιγραφή! Ἦσόν προτιμότερον εἶναι τὸ κλίμα τοῦ Ὀλδερβούργου καὶ ὁ εὐχάριστος καὶ ἀσφαλὴς περίπατος ἐπὶ τῶν ἐπιπέδων.—Μάλιστα, εὐτυχὴς θνητὴ, διὰ τοιοῦτον περίπατον ἀπὸ τοῦ Ἀνακτόρου μέχρι τῆς πύλης τοῦ Eneversteu θὰ ἔδιδά κάτι τι (εἰς μεγάλην ἠθέλον ὑποβληθῆ θυσίαν). Τοιαύτην σκιὰν δὲν εὐρίσκετε εἰς τὰ ἐγγύς περίχωρα τῶν Ἀθηναίων. Τοῦναντίον δὲν ἔχετε τὸν καινοῦν ἡλιόλουστον οὐρανόν, τὴν ὑπερήφανον Ἀκρόπολιν καὶ τὰ εὐγενῆ λείψανα τῶν ναῶν τῶν ἀρχαίων θεῶν, δὲν ἔχετε τὰ ὄρη μετὰ τῶν λαμπρῶν γραμμῶν καὶ τοῦ ἐξόχου χρωματισμοῦ οὔτε τὴν ἀφθονίαν τῶν ἐσπεριδοειδῶν καὶ πιτζέλια, τὰ ὅποια ἤδη ἔχουσι καρπὸν, καὶ πρὸ πάντων δὲν ἔχετε τὰς ἀκείρους καὶ ἐλευστικὰς ἐκείνας ἰδιορρυθμίας τοῦ τόπου καὶ τοῦ λαοῦ, αἵτινα πάντα παρ' ὅλας τὰς ἄλλας ἐλλείψεις καθιστῶσι τὴν ἐνταῦθα διαμονὴν μου εὐχάριστον. Τὰς ἐσπέρας διέρχομαι συνήθως μόνη, ἐκτὸς ἐὰν ἔλθωσι πρὸς ἐπίσκεψιν οἱ συνταξιδιωταί μου R, L. ἢ W. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως θὰ ἐπέλθῃ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων. Δὲς ἤδη διήλθον τὴν ἐσπέραν παρὰ τῷ Ρώσῳ πρεσβευτῇ, ὅστις δέχεται καθ' ἑκάστην Πέμπτην καὶ ὅπου διασκεδάζει τις καλῶς.

Γίνεται δὲ ἐκεῖ τακτικώτατα χορὸς. Ἀμρότεροι, ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία Κατακάζη, εἶναι λίαν περιποιητικοί. Ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀνεπτυγμένους κυρίους καὶ κυρίας συναντῶ τις ἐκεῖ. Ἀφοῦ γνωρισθῶ προηγουμένως, τότε θὰ δυνηθῶ νὰ κανονίσω τὰς σχέσεις μου. Κατὰ τὴν ἑβδομάδα ταύτην ἐπιχειρῶ τὴν πρώτην δοκιμαστικὴν ἱπποδρομίαν. Λέν ἀναμένω ἐξ αὐτῆς οὔτε μεγάλην τέρεψιν οὔτε δάφνας, ἀφοῦ ὅμως ἡ Βασίλισσα ἐπιθυμῶσι τοσοῦτον νὰ τὴν συνοδεύσω εἰς τοὺς ἐρίππους περιπάτους, θὰ δοκιμάσω, διὰ νὰ ἴδω τί δύναμαι νὰ κατορθώσω διὰ τῆς καλῆς θελήσεως. Ἠδυνήθην νὰ εὔρω ἐνταῦθα σχεδὸν ἅπαντα τὰ χρειώδη δι' ἐνδομασίαν ἱππασίας. Μὲ φαντάζεσθε ὡς ἄμαξονα. Καὶ ὅμως κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ταξιδίου ἔγινα ἰσχυρότερα. Εἴθε νὰ μένω εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον! Πρὸ δύο ἡμερῶν ἀφίκετο ὁ Brandes, μέλος τοῦ ἀνακτοβουλίου, μετὰ τῆς συζύγου του, ἐνὸς διδασκάλου καὶ τεσσάρων τέκνων καὶ προστίθενται οὕτως εἰς τὴν κοινωνίαν ἡμῶν νέα μέλη. Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἐνταῦθα καὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Bouthardt ἐλατίζω ὅτι θὰ καταστῆ ὁ κύκλος ἡμῶν μᾶλλον εὐχάριστος.

Σήμερον ἐγκαταλείπει τὰς Ἀθήνας διὰ παντός ἡ οἰκογένεια Ἄρμανσπεργ.

Κοῖμα οὐ ἀναχωρεῖ μετὰ τῶν γονέων της ἐπίσης καὶ ἡ ὕπανδρος θυγάτηρ προγκίπισσα Κατακουζηνοῦ. Εἶναι αἴτιον τόσον ὡραία, τόσον καλὴ κυρία! Τὰ σπάνια προτερήματα τοῦ κόμητος ἀναγνωρίζονται ὑφ' ἀπάντων ἐνταῦθα. Ἡ ὥρα, ἣν διέρχομαι καθ' ἐκάστην πρωΐαν παρὰ τῆ Βασιλείου, ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον μέρος τῆς ἐνταῦθα ἀπαύξεός μου καὶ μοὶ παρέχει εὐχαρίστησιν δι' ὅλοκληρον τὴν ἡμέραν. Νομίζω δὲ ὅτι, καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἂν ἔστερούμην, δὲν θὰ ἦμην δυσηρεστημένη. Ἐν τούτοις ἀσημάντων μόνον πραγμάτων στεροῦμαι. Τὸ μικρόν μου δωμάτιον εἶναι ἀρκετὰ καλόν, καίτοι δὲν ἔχει τὴν ἀξίωσιν γὰρ εἶναι κομψόν, καὶ τὸ ἐλάχιστον πρῶγμα, ὅπερ προστίθεται πρὸς καλλωπισμὸν του, μὲ εὐχαριστεῖ ἀπείρως. Ἐν γένει ἡ ἐνταῦθα διαμονὴ δὲν εἶναι τόσον δυσάρεστος, ὅσον τὴν φαντάζονται ἐν Γερμανίᾳ. Μοὶ εἶχον εἶπει κ. γ. ὅτι ἡ πλῆθὺς τῶν ἐνδυμάτων ἐδῶ ἀποβαίνει ἀδύνατος ἢ ἄλλως στοιχίζει κοσμὸν ὑπέρογκον. Ἐν τούτοις κατόπι ἀκριβοῦς ὑπολογισμοῦ εὗρισκω ὅτι δὲν πληροῦνει τις περὶ σῶστερον παρ' ὅ,τι ἐν Ὀλδερβούργῳ, μάλιστα εἶδη τινὰ εἶναι εὐθηνότερα ἐνταῦθα. Δὲν πρέπει ὅμως γὰρ ἀπατῆ τις τὰ πάντα ἀμέσως καὶ ἰδίως ὀφείλει γὰρ μὴ κρίνειν πρὶν ἢ λάβῃ εὐκαιρίαν γὰρ ἐξετάσῃ καὶ ἀνακαλύψῃ τὸ καλόν. — Οὐδεμίαν εἰσέτι ἔλαβον ἐνταῦθα ἐπιστολήν. Πόσον θὰ ἐπεθόμουν γὰρ ἔχω συντόμως ὀλίγας γραμμὰς σας! Ὑποθέτω ἡ ἀσφαλεστέρα ὁδὸς πρὸς ἀποστολὴν ἀλληλογραφίας εἶναι διὰ μέσων Ἀγγλίας. Ἐκεῖ τοῦλάχιστον δὲν διατρέχει τις τὸν κίνδυνον γὰρ ἀνοιχθῶσιν αἱ ἐπιστολαί. Κλείω λοιπὸν τὴν παροῦσάν μου κέλευσιν ὑμῖν ἀπὸ τῆς ὄχθης τοῦ Ἰλισσοῦ πολλοὺς καὶ ἐγκαρδίους χαιρετισμοὺς.

*Ἐν Ἀθήναις τῆ 31 Μαρτίου.*

Δυστυχῶς ἡ χαρὰ ἐπὶ τῆ ἀφίξει ἀριστοῦ κομίζοντος ἐπιστολὰς ἐκ Γερμανίας δὲν εἶναι ἀμικτος λύπη, διότι εἰς τοιαύτας ἀκριβῶς στιγμὰς αἰσθάνεται τις ζωηρότερον τὴν μακρὰν ἀπόστασιν, ἣτις χωρίζει ἡμᾶς. Καὶ ἄρα γε εἰς αὐτὰς μόνον τὰς στιγμὰς ἢ καὶ εἰς τίσας ἄλλας προσέτι καὶ σχεδὸν διαρκῶς;! Πολὸν φοβοῦμαι μήπως σὺν τῷ χρόνῳ ἐπιταθῆ τὸ αἰσθημα τοῦτο. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπιθυμῶ γὰρ φαίνο-

μαι δύσθυμος, διότι οὐδενὸς στεροῦμαι καὶ εἶμαι εὐτυχῆς ἐν τῆ ἀποκτίσει τοῦ ὑπερτάτου ἀγαθοῦ, τῆς εὐδαιμονίας τῆς ἀγαπητῆς Βασιλείουσης, ἣτις διαρκῶς διὰ τῆς ἀγάπης καὶ ἐμπιστοσύνης της μὲ κάμνει γὰρ λησιμονῶ πᾶν πρῶγμα, οὐτινος ἴσως θὰ ἔστερούμην. Μετὰ τὴν πρωΐνήν μου παρ' αὐτῆ ἐπίσκεψιν, εὐχαριστημένη ἐκ τῶν τερπνῶν της λόγων, κλείω τὸν λογαριασμὸν τῆς ἡμέρας, ἣτις ἄλλως οὐδὲν πλεον ὧς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μοὶ παρέχει. Καὶ ὅμως παρ' ὅλην τὴν μονοτονίαν των εὗρισκω τὰς ἡμέρας ἐνταῦθα πολὺ βραχείας καὶ ἰδίᾳ γῦν, ὅτε πρὸς τῆ ἐνασχολήσει μου εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν μὲ ἀπασχολεῖ συγχρόνως ἡ ἰσπασία. Τὸ ἀποτέλεσμα ἀρὶ γε θὰ εἶναι ἱκανοποιητικόν; Τίς οἶδε; Φόβον δὲν ἀσθάνομαι ποσῶς, εἶμαι ὅμως τόσον ἀφηρημένη, ὅστε πολλάκις παύω γὰρ προσέχω εἰς τὸν ἵππον καὶ διατρέχω τοιουτοτρόπως τὸν κίνδυνον γὰρ κατακριθῆσθαι. Τὸ τοιοῦτον παρ' ὀλίγον γὰρ συμβῆ πρὸ τινων ἡμερῶν, τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν, ὅτε ἐξηρχόμην μετὰ τῆς Βασιλείουσης εἰς περίπατον ἐφ' ἀμάξης, διότι οἱ ἵπποι ἀρηνίασαν, τὰ ἵνία ἐκόπησαν καὶ ὁ ἀμαξηλάτης δὲν ἠδυνήθη γὰρ συγκρατήσῃ τὰ ζῶα. Ἡ ἀμαξα ἐτινάσσετο τῆδε κακείσε καὶ ἀπορίας ἀξίον εἶναι πῶς δὲν ἀνετράπη, ὅτε βεβαίως ἠθέλομεν κρ μινισθῆ ἐντὸς χάνδακος. Κατόπι, ὅτε εἰσῆλθουμεν ἐντὸς θάμνων, οἱ ἵπποι ἔτρεχον μετ' ὀλιγοτέρας ὁρμῆς καὶ τέλος διὰ τῆς τολμηρότητός του κατώρθωσεν ὁ πιστὸς Μάρκος (θαλαμηπύλος τῆς βασιλείουσης) γὰρ ἀναχαιτίσῃ τὰ ἀρηνιασμένα ζῶα. Γνωρίζετε πόσον εἶμαι ἄφοβος, ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔβλεπον τὸν ἀναπόφρευκτον θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν ἢ μᾶλλον οὐδεὲν ἀντελαμβανόμεν πλεον καὶ μόνον ἤκουον τὰς κραυγὰς τοῦ ἀμαξηλάτου. «Δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τί θὰ γίνωμεν; Οὐδὲ λέξις ἐξῆλθε τοῦ στόματος τῆς Βασιλείουσης καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐκαθήμην ἄφωνος. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἔλαβεν ἡμᾶς ὑπὸ τὴν εὐμενῆ του σκέλην καὶ οὐδ' αὐτὸς ὁ τρόμος εἶχε δυσαρέστους συνεπείας. Ἡ ἡμέρα αὕτη θὰ μείνῃ ἀνεξίτηλος εἰς τὴν μνήμην μου. Τοῦ ἐπεισοδίου τούτου εἶχε προηγηθῆ ἡ ἐπιβλητικωτάτη τελετὴ τῆς διανομῆς τῆς θείας μεταλήψεως ἐντὸς δωματίου τῆς παραπλεύρου οἰκίας, διασκευασθέντος προσωρινῶς εἰς παρεκκλήσιον κατ'ἀλληλον διὰ τὰς λειτουργίας τοῦ μικροῦ κύκλου τῶν διαμαρτυρομένων αἰλικῶν. Παρίσταντο μόνον εἴκοσι πρόσωπα. Ἡ βασίλισσα ἦτο λίαν συγκεκι-

νημένη, συνετέλει δὲ πολὺ εἰς τοῦτο ἡ ἀνάμνησις τῆς πατρίδος, δι' ὃν λόγον καὶ ἠσθάνετο διαπλασῶς τὸν πόνον ὅτι κατὰ τὴν ἱερὰν ταύτην στιγμήν δὲν ἠδύνατο νὰ εὐρίσκηται πλησίον τῶν γονέων της. Ὅπόσον μὲ εὐχαρίστησεν ἡ μετὰ τόσον χρόνον συμπετοχὴ εἰς τοιαύτην ἐκκλησιαστικὴν τελετὴν. Ἐν τῇ χώρῃ ταύτῃ, ἣς αἱ ἰδιοτροπίαί συνεπάγονται τόσους κινδύνους ἀγνώστους παρ' ἡμῖν, ἔχει τις ἀνάγκην μείζονος ἢ ἀλλαγῆς θρησκευτικῆς ἐξάφρατος καὶ ἀκριδάντου πεποιθήσεως πρὸς τὴν θρησκείαν. Οὕτως ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐβδομάδων ἔχομεν καθ' ἑκάστην σχεδὸν σεισμὸς καὶ ὅτε μὲν ἰσχυροτέρους, ὅτε δὲ ἥπιωτέρους καὶ μέχρι στιγμῆς, δόξα τῷ Θεῷ, ἄνευ ἀνευκαταίου διὰ τὴν πόλιν μας. Τοῦναντίον εἰς τὴν πλησίον νῆσον Ὑδραν κατέρρευσαν περὶ τὰς ἑκατὸν οἰκίαι, αἱ δὲ ἐπιβλήτοι ὑπέστησαν σχεδὸν ἅλαιαι βλάβην. Ἡ Βασίλισσα εἰς πάντα ταῦτα τὰ συμβάντα δεικνύει μέγα θάρρος. Ἐἶθε ὁ Θεὸς νὰ προωλήτῃ αὐτὴν ἐκ δεινῶν δοκιμασιῶν.

Ἐγεννήθη αὐτῇ πράγματι διὰ τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον καὶ δὲν θὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ οὐδενὸς ἐμποδίου, προκειμένου νὰ κατέχη τὴν θέσιν της ταύτην ἀξιοπρεπῶς.

Κθὲς πρὸ μεσημβρίας ἐξῆλθον μετὰ τοῦ κόμητος S. ἔριπτος εἰς μικρὸν περίπτεον μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἦτο περὶ τὴν ἐβδόμην πρωτὴν ὥραν, ἡ δὲ ἀτμόσφαιρα θαῆρξεν ἐκτάκτως γλυκεῖα καὶ ἐλαφρά. Ἡ ὁδὸς ἐξετείνετο διὰ μέσου καλλιεργημένων ἀγρῶν, διήρχετο παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ διέσχίζε κατόπιν τὸν ἔλαιῶνα. Ἐμπροσθέν μας βλέπομεν τὰς νήσους Σαλαμίνα καὶ Ἀίγινα, ἅπαντα δὲ τὰ ὄρη τὰ πλησίον καὶ τὰ ἀπομακρυσμένα ἐχρωματίζονται θαυμασίως. Καὶ εἶρον μὲν πάντα ταῦτα ὠραῖα καὶ ἔξοχα, ἀλλ' ἐν τῇ σκέφῃ μου ἀνεκόλουν τὰς πλουσίας γαίας τῆς Γερμανίας καὶ τοὺς ἐργαζομένους κατοίκους της, καὶ εὐρισκον ὅτι ἡ ἔλλειψις οἰασοθήποτε καλλιεργείας ἐπὶ τοῦ ἐνταῦθα ἀρίστου ἐδάφους προξενεῖ λύπην. Παρ' ὅλην δὲ τὴν μαθηγυρίαν καὶ παρ' ὅλον τὸν ἐνθουσιασμόν, οὕς ἔμπνεει ἡμῖν ἡ ἐλπίς νὰ ἴδωμεν πάντα ταῦτα μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἑτῶν εἰς διάφορον κατάστασιν, ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἀντίθεσις εἶναι τόσον αἰσθητὴ, ὥστε δὲν δύναται τις νὰ εἶναι εὐχαριστημένος. Ἐπίσης ἀμφιβίβλω, εἰάν θὰ μείνω ἐκὶ πολὺ ἐνταῦθα, διὰ νὰ ἴδω τὴν τοιαύτην πρὸς τὴν πρόδοον

μετατροπὴν. Λέον λοιπὸν νὰ ἀπολαύσω τὸ ἐνεστὸς ὑπὸ τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν μοὶ παρουσιάζεται.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 3 Μαΐου.*

Καὶ μένω εὐχαριστημένη ἐκ τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς μου, προσφιλέ; μοι φίλη, διότι αἰσθάνομαι τὴν ἀγαπητὴν μοι Βασίλισσαν εὐτυχῆ καὶ εὐχαριστημένην. Συνεπιμορφώθη αὐτῇ κατὰ τρόπον ἀξιοθαύμαστον πρὸς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, αἵτινα εἶναι τόσον ἀνόμοια πρὸς τὰς παλαιάς της ἔξεις καὶ ἐπιβήλοισιν εἰς αὐτὴν ὑπὸ πολλὰς ἐπόμεναι δυσχεροῦσαι, κατὰ τῶν ὁμοίων πνεῦμα κατωτέρας μορφώσεως καὶ χαρακτῆρ ἦντον ἰσχυρὸς οὐδόπως ἠδύνατο νὰ ἀντεπεξέλθῃ. Ἄγει βίον λιτόν, τὰ δὲ μικρὰ γεύματα, αἵτινα δίδει δις τῆς ἐβδομάδος καὶ εἰς τὰ ὅποια δὲν καλεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰ μὴ Ἑλληνας, ἀποτελοῦσι τὴν μόνην ποικίλιαν.

Τὸ περιορισμένον τοῦ οἰκήματος δὲν ἐπιτρέπει μεγάλας συναναστροφάς, πλὴν εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις καὶ προκειμένου περὶ συναθροίσεως ἑκατοντιῶδων τιῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ χοροῦ. Ὡς ἐκ τῶν πολλῶν ἐνταῦθα κομμίων, αἵτινα ἔχουσι τὴν ἀξίωσιν νὰ μὴ κενηρῶνται, ἡ ἐκλογὴ στενοτέρου κύκλου εἶναι δυσχερῆς. Ὁ Βασιλεὺς καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν συνεργάζεται μετὰ τῶν Ὑπουργῶν του οὐδ' εὐκαιρεῖ νὰ συνοδεύσῃ τὴν σύζυγόν του εἰς τοὺς ἐφίππους περιλάτους της καὶ μεταβαίνει συνήθως μόλις παρὰ τὴν Ὁ. μ. πρὸς συνάντησίν της. Ὡς ἐκ τούτου γρηματίζομεν τὴν περὶ τὴν ἐβδόμην καὶ μόνον μετὰ τὸ γεῦμα εἰσέρχεται τὸ βασιλικὸν ζεύγος καιρὸν νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὸν οἰκογενειακὸν βίον. Ὡς ἠδυνήθηεν νὰ ἀντιληφθῶ καλῶς, οἱ ἔριπτοι περίστατοι παρέχουσι πολλὴν τέρψιν, διότι δι' αὐτῶν γνωρίζει τις τὰ κέρει τῶν Ἀθηναίων, τὰ ὁποῖα εἰς ἀπύσπασιν μαζίς ἡ δύο ὄρων παρουσιάζουσι πολλὰ ὠραῖα σημεῖα ἐγίστε καὶ σκυώδη μέρη ἐξ ἔλαιῶν, συκῶν καὶ μωρεῶν. Πολλάκις ἡ Βασίλισσα ἔλπει μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἐκεῖ ὑπάρχει μέρος τι, τὸ ὁποῖον ὀνομάζει Βόρειον Πήλασσαν, καὶ πράγματι ὡς ἐκ τῶν πολλῶν σοφῶν ἄμμου ἔχει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὰς παραλίας τῆς Βορείου θαλάσσης. Ἡ ἰδέα τοῦ μέρους τούτου προξενεῖ εἰς τὴν ἀγαπητὴν μοι Ἀναίαν νοσταλγίαν. Συμμερίζομαι τὸ αἶσθημα τοῦτο. Δὲν τὸ ἀντιλαμβάνεσθε ἐγίστε; —Εἶναι ἄντως ἀξιοθαύμαστον καὶ

ἀξιοζήλευτον, πῶς ἐκ τοῦ μηδενὸς ἀντιλεῖ αὕτη εὐχαρίστησιν, πόσον εὐκόλως ὑπομένει πᾶν δυσάρεστον ἀκολουθοῦσα μετὰ πλήρους πεποιθήσεως πρὸς τὸν Θεὸν ἠρέμως καὶ γαληνιαίως τὴν ὁδὸν τῆς. Ἄπο τινων ἡμερῶν προκαλεῖ ἐνταῦθα ἡ εἰδήσις περὶ ἐνοκηρώσεως ἐν Πόρῳ πανόλους μεγάλας ἀνησυχίας. Καίτοι δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ ἐπεκταθῇ αὕτη μέχρις ἡμῶν, ματαιοῦται ἐν τούτοις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ἕνεκεν τοῦ αὐξήσαντος καύσαντος μελειώμενον ἀνὰ τὰς νήσους ταξειδίου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ πολλοῦ ἤδη μετὰ τούτης χαρᾶς ἀνέμενεν ἡ Βασίλισσα. Σήμερον τὴν πρωΐαν λοιπὸν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ταξειδίου μετὰ τσαύτης ἡρεμίας, ὡς νὰ ἐματαιώθη ἀπλῶς μόνον ἐκδρομῇ, καὶ ἔλεγεν ὅτι πιστεύει καὶ ἡ διαμονὴ ἐν Ἀθήναις νὰ καταστῇ ὑποφερτὴ. Καὶ ὅμως πάντες οἱ εἰδήμονες μᾶς παριστόνουσι τὴν ἐνταῦθα διαμονὴν κατὰ τὸ θέρος ὡς λίαν δυσάρεστον. Ἡ ἐπιρροὴ τῆς νεαρᾶς ἡγεμονίδος ἐκ τοῦ συζύγου τῆς εἶναι προφανὴς καὶ ἔχει καλὰς συνεπειάς. Ὁ Βασιλεὺς εἶναι νῦν μᾶλλον κοινωνικὸς καὶ λίαν φιλόπονος, προσπαθεῖ δὲ ἡ Βασίλισσα διὰ παντὸς τρόπου νὰ τὸν φαιδρύνῃ καὶ οὕτω κατέστησεν αὐτὸν λίαν εὐτυχῆ. Λύσασθε νὰ φαντασθῆτε ὅτι εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῶν κομματικῶν ἀνταγωνισμῶν δὲν λείπουσιν αἱ ραδιοργάναι καὶ τὰ σκάνδαλα. Ἀποφεύγω ἕσπον τὸ δυνατόν πᾶσαν ἀνίμωξιν καὶ μόνον εἶς τινὰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἀνέλαβον νὰ συμβιβάσω τὰ διαμαχόμενα μέρη. Νὰ εὐχαριστήσῃ τις ἅπαντα τὰ κόμματα εἶναι πράγμα φύσει ἀδύνατον. Ὁ βαρῶνος Weiss ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ἀρτίξεως του φαίνεται πολὺ μεμειωμένος καὶ ἐκφυλακτικὸς. Ἐν τούτοις δεικνύει ζῆλον ὑπέρομετρόν πως· ἀλλὰ τίς δύναται νὰ τὸν μεμριθῇ λαμβάνων ὑπ' ὄφιν ὅτι ἡ αἰτία τοῦ τούτου ζήλου εἶναι ἡ τάσις πρὸς ἐκαλήρωσιν τοῦ καθήκοντος καὶ ἡ ἀρροσίσις πρὸς τὸ βασιλικὸν ζεῦγος; Εἶναι ὁ μόνος, μετὰ τοῦ ὁποῖου δύναμαι νὰ ὁμιλήσω περὶ παντὸς πράγματος ἀπροκαλύπτως. Ἡ τριακῆ ἀρροσίσις αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀνασσίαν του αὐξάνει ἐν ταῦτῳ μετὰ τῆς ἐκτιμήσεως, ἣν τῷ ἐμπνέει ἡ ἀταραξία αὐτῆς, ἡ διαύγεια τοῦ πνεύματός τῆς, ἡ ἐγκράτεια καὶ τὸ εὐσταθὲς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας. Ἡ οἰκογένεια Weiss μοι εἶναι λίαν συμπαθὴς, ἡ δὲ κυρία Weiss εἶναι ὑπὸ πᾶσαν ἔκδοσιν πρότυπον τελειότητος. Προσεχῶς θὰ μετακοπήσουν καὶ θὰ γίνωμεν γείτονες, χαίρω δὲ πολὺ διὰ τοῦτο. Ἐντὸς τοῦ μηνὸς

ἀφικνεῖται ἐπίσης ἡ οἰκογένεια Ruthardt, ἥτις θὰ κατοικήσῃ ὡσαύτως πλησίον μας. Τοιοῦτοτρόπως πιθανὸν νὰ σχηματισθῇ ἐν τῷ μέλλοντι μικρὸς εὐχάριστος κύκλος, ἡ ἀρχὴ μου ὅμως θὰ μένη πάντοτε ἡ αὐτὴ, δηλαδή νὰ μὴ ἀναμιγνύωμαι πλέον τοῦ δέοντος. Τοιοῦτοτρόπως δὲν ἀποκροῦω οὐδεμίαν πρόσκλησιν εἰς συναναστροφὴν. Λέγομαι ἐν τούτοις πολλάκις τριακῆν ἀπλῶς καὶ διὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι ἐκωλύθη νὰ προσέλθω τὴν παρελθούσαν ἑβδομαΐδα, καθότι ἄλλαι υποχρεώσεις μὲ ἠνάγκαζον νὰ μεταβῶ ἄλλασ. Αὐτοὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες εἶναι διηρημένοι εἰς δύο μεγάλα κόμματα. Οἱ Φαναριῶται ἡ οἰκογένεια κατοικοῦσαι πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μόνον βραδύτερον ἐλθοῦσαι ἐνταῦθα, καὶ οἱ πρῶγματι ἀγωνισθέντες ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας καὶ Πατρίδος, οἵτινες διὰ τῆς ἀνδρείας των, τῶν θυσιῶν καὶ δεινῶν τοῦ πολέμου, ἃ ὑπέστησαν, δικαιοῦνται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὸ ἕτερον, τὸ ἀναμφισβητήτως μᾶλλον ἀνεπτυγμένον καὶ ἐντελὸς εὐρωπαϊκὸν κόμμα. Ὡς ἐκ τούτου παρουσιάζονται διαρκῶς ἔριδες καὶ παρεξηγήσεις καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ ἔτι βίω. Εἶναι πολυλίκις λίαν δυσχερὲς νὰ εὕρῃ τις διέξοδον. Μέχρι τοῦδε δὲν εἶχομεν ποσῶς καύσαν· τὸ ἑσπέρας φασὶ εἰσέτι τὸ Ἐπαναφόριόν μου, ἔαν δ' εὐρισκόμην ἐν Ὀλδερβούργῳ, βεβαίως θὰ ἐθέριμαι τὸ δωμάτιόν μου. Ἐν τούτοις ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν ἐπῆλθεν αἰσθητὴ καὶ λίαν εὐχάριστος μεταβολὴ τῆς ἀτμοσφαιρῆς. Ἡ δύσις τοῦ ἡλίου εἶναι πάντοτε θαυμασία, ὁ δὲ χροματισμὸς τοῦ Ἑρμῆτος κατὰ τὰς στιγμὰς φαίνεται ἀπεριγράπτου λαμπρότητος. Οἱ βράχοι του ἔχουσι καὶ φαίνει ἐρυθρόφαιον χρομῆν. Ὁ κῆπος, ὁ ὅπουθεν τῶν ἀνακτόρων κείμενος, εἶναι ἤδη ἀρκοῦντως εὐπρόσποπος, ἂν καὶ ἡ σκιὰ τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν ἐκεῖ, δὲν ἀρεῖλεται εἰ μὴ εἰς ἀναδεδροῦδας. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἑβδομαΐδων οὕτε αὐτὴ ἡ σκιὰ δὲν θὰ ὑπάρχῃ καὶ ὁ ἥλιος θὰ ἔχῃ κατακαύσει τὰ πάντα. Τί δυσάρετος τῷ ὄντι προσδοκία! Οἱ σεισμοὶ ἔπαισαν ἤδη ἐντελῶς. Ἐκὶ δέκα ἡμέρας εἶχομεν σχεδὸν καθ' ἑκάστην δύο δονήσεις.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Ἰουνίου.*

Ἦναγκασθῆν νὰ διακόψω τὴν ἐπιστολήν μου ἐπὶ τινὰς ἡμέρας. Ἡ Βασίλισσα ἐπιθυμεῖ νὰ σᾶς γράψω περὶ τῆς τελετῆς τῶν γενεθλίων τοῦ Βασιλέως διὰ νὰ εἴσθε ἐνήμερος. Ὁ προσχεδιασθεὶς μέγας χορὸς



δὲν ἔλαβε φυσικῶς χώραν λόγῳ τοῦ ἀναγγελθέντος ἕξ Ὀλδερβούργου πένθους. Ἐν τούτοις τὴν παραμονὴν εἶχομεν παρίστασιν ἑρασιτεχνῶν. Ἐπαύθησαν δύο μικρὰ τεμύχια. Ἡ Βασίλισσα εἶχε καλέσει πρὸς τοῦτο τεσσαράκοντα πρόσωπα. Τὸ θέατρον ἀπετελεῖτο ἀπλούστατα ἐκ κροχέιρου τινὸς σκιμῆς, διότι, πρὶν κατασκευασθῆ ἴδιον θέατρον, ἠθέλωμεν νὰ ἴδωμεν, ἂν θὰ ἐπειόγγαυεν ἡ δοκιμὴ αὕτη.

Καὶ ἐπέτευξαν ὡραία παρὰ προσδοκίαν, διεκρίθη δὲ ἰδίῳ ὁ πρόξενος τῆς Νεολόκως μαρτῶνας Martucelli, ὡσαύτως καὶ ἡ δεσποινὴς W. καὶ ἡ κυρία von Wyllis διέπρεψαν εἰς τὰ μέρη των ἰδίως ἢ τελευταία. Τὴν ἐπιούσαν ἔλαβε χώραν ἡ μεγάλη προσδοχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν παρίστατο καὶ ἡ Βασίλισσα. Ἐφόρει αὕτη τὴν ἐθνικὴν τῆς Ἰνδυμιαίαν, ἣτις προσδίδει εἰς τὸ ἀληθὲς χάριτος προσώπων τῆς ἔκφρασιν Παναγίας. Εἰς τὸ γαῖμα παρουσιάσθη φέρουσα ἐπιθήτα ροδόχρουν ἀργυροκέντητον, πρὸς δὲ καὶ τὸ παράσημον τῆς Λίκατερίνης καὶ διαδήμα ἕξ ἀδιμάντων. Τινὲς ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον ἴδει εἰσέτι τὴν Βασίλισσάν των, παρετήσαν αὐτὴν μετ' ἀπορίας καὶ θαυμασμοῦ, διότι ἦτο ἀπεριγράπτου καλλονῆς καὶ μεγαλείου. Ἡ γαίρως δὲ ἡ ἰδία πρόσωπον ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως ἑλληνιστί. Ἡ ἐορτὴ ἐπερατώθη διὰ φροντισίως. Ἰσως ἀναιγιγνώσκετε εἰς τὰς ἑφημερίδας πολλά περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι κατακόλου, ἣτις δὲν ἐξέλιπε μὲν ἐν Πόρῳ, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔφθασε καὶ μέχρι τῆς Στερεᾶς. Ἐν τούτοις καθ' ἑκάστην διασπείρουσι φήμας περὶ ἐπιστηβάντων ἐν Πειραιεῖ θανάτων ἐκ πανόλους καὶ διαδίδουσι τὰς ἀπισσιωτέρας εἰδήσεις. Εἰς τὰ τοιαῦτα συνηθίζει τις εἶδῶ. Γενικῶς εἰπεῖν, ἐνταῦθα ἐπικρατεῖ τὸ ψεῦδος, ἐξικνοῦνται δὲ εἰς τὸ μυθώδες τὰ ὑπὸ τοῦ ἐνὸς κόμματος περὶ τοῦ ἑτέρου γραφόμενα καὶ διηγούμενα. Συνήθισα τόσων πολὺ εἰς πάντα ταῦτα, ὥστε πολλάκις καὶ ἐγὼ ἀπορῶ καὶ ἐκπλήσσομαι διὰ τὴν φυχραιμίαν μου. Λιάφοροι παρουσιάζονται ἐνταῦθα κίνδυνοι. Οὕτω ἀπὸ τινων ἡμερῶν εἶχομεν πάλιν νέον ἰσχυρὸν σεισμόν, προχθὲς δὲ μετὰ μεσημβρίαν, ἐνῶ συνομιλοῦν πρὸ τοῦ παραθύρου μετὰ τοῦ κυρίου von W., αἰσθάνομαι αἴφνης νὰ σεισῆται τὸ δωμάτιον μετὰ ἰσχυροῦ κρότου. Ἀμφότεροι ἐρρίφθημεν ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου προσπλαθοῦντες νὰ στηριχθῶμεν. Κατ' ἀρχὰς ἐνόμισα ὅτι πρόκειται περὶ νέου σειρμοῦ, ἕξ οὗ κατέρρευσεν οἰκοδομὴ τις, διότι ἔβλεπον νὰ ἐγείρεται ἐκ τοῦ μέρους τῆς πόλεως νέφος κονιορτοῦ, ἐνῶ συγ-

χρόνως ξύλα καὶ λίθοι διεσκορπίζοντο τῆδε κάκεισε. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἠκολούθησε τὸν κονιορτὸν καπνός, ἐκ τῶν φωνῶν δὲ τοῦ συνωστιζομένου πλήθους ἀντελαμβάνετό τις ὅτι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἐρμοῦ ἀνεφλέχθη ἕξ ἀπροσεξίας πυρῆτις καὶ ἀνετινάχθη μέρος οἰκίας τινὸς εἰς τὸν ἀέρα, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ὅποιος τρόμος, ὁποῖαι στιγμαὶ ἀγωνίας καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν παροῦσαν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν πυροσβεστικῶν μέσων καὶ τοῦ ἀδυνάτου ταχείας βοηθείας ἔνεκεν τῆς ἐλλείψεως ὕδατος! Πρὸς τούτοις οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ πλησιάζῃ τὴν οἰκίαν ἐκ φόβου μήπως εὐρίσκεται εἰσέτι ἐν αὐτῇ πυρῆτις (καὶ ἀπεδείχθη βραδύτερον ὅτι ἐπέηχε τοιαύτη). Μετ' αὔξανούσης στενοχωρίας παρεκκολούθηον ἐκ τοῦ κήπου τὸν ὑφούμενον καπνόν, διαρκῶς ἐν φόβῳ μήπως ἢ ἐκ τῶν ἐρείπειων καὶ τῆς καταστροφῆς ἀναστηθεῖσα ὁδὸς Ἐρμοῦ μετὰ τῶν ὀραίων τῆς οἰκοδομῶν γίνῃ λεία τοῦ πυρός. Ἐὐτυχῶς ἡ οἰκία ἦτο μεμονωμένη καὶ τοιουτοτρόπως κατωρθώθη διὰ τῆς κατεδαφίσεώς της νὰ σωθῶσιν αἱ γειτνιαίζουσαι οἰκοδομαί. Δύο ἦσαν τὰ θύματα κατὰ τὸ ἀτυχὲς τοῦτο γεγονός, γυνή τις ταφεῖσα ὑπὸ τὰ ἐρείπια καὶ παιδίον, ἐκ τῆς ἀμελείας τοῦ ὁποίου εἶχε προκληθῆ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὁποῖον ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα διαμελισθέν. Ὁ τόπος καὶ ἡ ἀξίανουσαι πρόσδος κινουοὶ ζωηρῶς τὸ ἐνδιαφέρον μου, πᾶσα δὲ νέα οἰκοδομὴ μοὶ προξενεῖ τέρψιν. Ἡ ἐκμάθησις τῆς γλώσσης μὲ ἐνθουσιᾷ τόσον πολὺ, ὥστε νὰ εὔχωμαι ἑμαυτῇ μακροβιότητα διὰ νὰ ἴδω τὰ εὐχάριστα ἀποτελέσματα τῶν καρόντων μου κόπων, καίτοι δὲν αἰσθάνομαι μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ τερματίσω τὸν βίον μου ἐνταῦθα. Παραμοιάζω τὴν Ἑλλάδα πρὸς παιδίον ὄρφανόν, ὑφιστάμενον τὸς συννεκείας μακροχρονίου βαρείας νόσου καὶ ἐμπιστευθὲν εἰς τὴν φροντίδα πιστῶν θεοσιπόντων περιποιημένων αὐτὸ μετὰ πολλῆς στοργῆς καὶ φροντίδος ἐκ φόβου ὑποτροπῆς τῆς ἀσθενείας καὶ ἐκ τῆς μᾶλλον ἀσημάντου ἀφορμῆς. Λι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον καὶ τὸ μᾶλλον ἀσημαντον γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐν ἄλλῳ παγίῳ κράτει οὔτε κἂν θὰ ἐγένετο αἰσθητόν, παρέχει ἐνταῦθα ἀφορμὴν πρὸς ταραχάς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Ἰουνίου.

Ἄπαντες ὑγιαίνομεν, ἀλλ' ὁ καύσων κατέστη λίαν ὀχληρός. Ἡ Βασίλισσα ἐν τούτοις ὀλίγον μόνον ἐνοχλεῖται ἕξ αὐτοῦ. Πόσον εὐχά-

ριστον θὰ ἦτο μικρὸν ταξίδιον ἀνὰ τὰς νήσους! Αὐστυχῶς τινες ἐξ αὐτῶν εὐρίσκονται ἔνεκεν τῆς ἐπικρατούσης πινώλους ὑπὸ καθαρίσιν, τὸ δὲ μᾶλλον δυσάρεστον εἶναι ὅτι τὸ ἀτμόπλοιον, τὸ ναυπηγηθὲν ἐν Πόρῳ καὶ προοριζόμενον διὰ τὸ ταξίδιον τοῦτο, ἀπεδείχθη ἐντελῶς ἄχρηστον. Πάντα ταῦτα ὀφείλει τις καίτοι ὀχληρὰ γὰρ ὑποφέρη μεθ' ὑπομονῆς, ἀρ' οὐ μάλιστα δὲν εἶναι ἢ παροδικά. Καὶ μήπως κατερχόμενοι εἰς Ἑλλάδα δὲν ἀνεμένομεν πολλὰς στερήσεις, εἴσομεν δὲ κατόπιν πολλὰ πράγματα ἀνώτερα τῶν προσδοκιῶν μας; Δυσχερεστέρα ἐν τούτοις πασῶν τῶν εἰρημένων δοκιμασιῶν ἀποβιάζει ἢ προσπάθεια ἡμῶν, ὅπως ἐξέλθομεν ἐκ τοῦ γίους τῶν ἀναληθειῶν, τῶν ψευδῶν φημιῶν, τῶν ὑποψιῶν, τῶν κομματικῶν ἐρίδιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὰ πάντα συμψύρονται. Ἑλλάξω ὅμως καὶ αὐτὸ θὰ παρελθῆ. Ἡ καλὴ θέλησις τοῦ Ἄνακτος καὶ ὁ εὐγενὴς αὐτοῦ ζῆλος θέλουσιν ἀνταμειφθῆ. Τοιοῦτοτρόπος οἱ Βασιλεῖς, εὐτυχεῖς ἐκ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν ελλικρινῶν διαθέσεων αἰτιῶν, βαδίζουσιν ἡσυχῶν τὴν ὁδὸν των.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Ἰουλίου.*

Ἦλπιζον πάντοτε ὅτι τὸ ἀτμόπλοιον θὰ ἐφθανε πρὸ τῆς ἀποστολῆς τῶν γραμμῶν τούτων. Αὐστυχῶς ὅμως φαίνεται ὅτι ἤπαιθθη. Ὅπως θὰ εἰεθέομεν γὰρ ἦτο δυνατὸν ἐκείνη ἡμέρα γὰρ φέρη πρὸς ἡμᾶς εἰδήσεις! Τὸ καλὸν μου Ὁλδερβούργον! Μετὰ πόση ἀγάπης ἀναμνησκόμεθα αὐτοῦ! Πολλίαις ἀναπολῶ μετὰ τῶν κορίτων τῆς συνοδείας τοῦ Βασιλέως τὸν τελευταῖον χρόνον τῆς ἐν αὐτῷ διαμονῆς μου. Αὐστυχῶς ἦδη συναντῶ αὐτοῖς αἰσχυρότερον πλῆθὸς τοῦ W. καὶ τοῦ R καὶ τοῦ κήμητος S, τοὺς ὁποίους βλέπω βεβαίως κατ' ἐκείτην κατὰ τὸ γεῦμα. Μετὰ τῶν ἄλλων, τοῦ P., τοῦ R., τοῦ W. καὶ τοῦ I, ἀγεδῶν δὲν συναντῶμαι. Οὗτοι ἀποτελοῦσι κύκλον, τοῦ ὁποίου αἱ ἀρχαὶ δὲν σιφρονοῦσι πρὸς τὰς ἰδικὰς μου καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποφεύγομεν γὰρ πλησιάζομεν ἀλλήλους, καίτοι δὲ αἱ σχέσεις ἡμῶν φαίνονται ἄμεμπτοι, αἰσθανόμεθα ἐν τούτοις ὅτι δὲν ὑπάρχει μετὰ ἡμῶν ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη. Ἐγὼ εἰς ἐν καὶ μόνον κόμμα ἀνίστω, τὸ κόμμα τῆς Βασιλείας καὶ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῆς Σούζου. Καὶ δὲν ἐπιθυμῶ γὰρ εἶπω διὰ τούτων ὅτι δὲν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι ἐξ ἴσου ἀφροσιωμένοι εἰς αὐτούς,

ἀλλ' αἱ ἐγωῖστικά των διαθέσεις, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἐνίοτε ἀντιληπταί, μοι ἀπαρέσκουσι. Μετὰ τὸ Βασιλικὸν ζεῦγος ἔρχονται δι' ἐμὲ οἱ Ἕλληνες, δῆλα δὲ ὁ λαὸς ὡς σύνολον, τοῦ ὁποίου ὁ πυρὴν ἀναμφιβόλως εἶναι καλός. Πᾶς ὅστις ἐπιθυμεῖ γὰρ ὑπηρετήσῃ ελλικρινῶς τὸν Βασιλέα ὀφείλει γὰρ ἐπιζητήσῃ τὴν βελτίωσιν καὶ διαμόρφωσιν τοῦ λαοῦ τούτου, τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν πρέπει γὰρ κρίνῃ ἀπὸ εὐρωπαϊκῆς, οὕτως εἰπεῖν, ἀπόψεως ἢ μᾶλλον ἀπὸ Βαυαρικῆς τοιαύτης.

Ἐἶθε ἡ Βασίλισσα γὰρ προσλάβῃ ταχέως κυρίαν τῆς τιμῆς Ἑλληνίδα! Ἐἶναι τοῦτο ὁ διακαέστερος πόθος μου. Καὶ εἶμαι βεβαία ὅτι θὰ γίνῃ, ἀλλ' ἢ ἀντιζηλία τῶν διαφόρων οἰκογενειῶν εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἢ ἐκλογὴ γὰρ ἀποβιάσῃ δυσχερῆς. Ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν ἡ μεγάλη βραδύτης. Ἐπὶ τέλους, ἀγαπητὴ μοι φίλη, σᾶς ἐξεμυστηρεύθην καὶ ἡσθάνομην πράγματι τὴν ἀνάγκην πρὸς τοῦτο. Ἦδῶ θὰ ἐξυγίζον ἐκάστην μου λέξιν. Μὴ δίδετε λοιπὸν πίστιν εἰ μὴ εἰς τὰς ἰδικὰς μου μόνον εἰδήσεις, διότι κυκλοφορεῖ σωρεία ὅλη ἀναλήθων εἰδήσεων. Προσεβλήθημεν ἅπαντες ἐξ ἐξανθήματος, προκλήθέντος ἐκ τοῦ καύσωνος. Πολλὰ ἐκ τῶν νεαρῶν ὑπηρετριῶν μας εἶναι ἐντελῶς παραμορφωμένοι. Κατὰ τὰς θερμὰς ἰδίως νύκτας ὑποφερόμεν δεινῶς.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Ἰουλίου.*

Καὶ διὰ τὰ ὀλίγα ἔτι, ἅτινα ἔχω γὰρ σᾶς διηγηθῶ σήμερον, ἀπαιτεῖται συντομία. Μὲ 32 βαθμοὺς θερμοκρασίαν ὑπὸ σκιᾶν ἀναλύονται αἱ σκέψεις καὶ αἱ πνευματικά μας δυνάμεις εἰς βαθμόν, ὥστε γὰρ μὴ μένη τίποτε στερεόν. Ἀπὸ 8 ἡμερῶν ὁ καύσων κατήντησεν ἀφόρητος καὶ πνιγηρός· οὐδ' αὐταὶ αἱ νύκτες εἶναι δροσερώτεραι. Πρὸς τούτοις πνέει ἐνίοτε καυστικώτατος λίπ, ἐγείρων οὐρανομήκη πυκνὰ νέφη κομποροῦ. Εἰς τοιαύτας στιγμὰς ὁ ἥλιος ἔχει ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν ὄψιν, ὅπως ἐν Ὁλδερβούργῳ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πυρπολήσεως τῶν τελμάτων, εἶναι δῆλα δὲ συγχρόνως κατέρουθος καὶ ὄχρρος, ὁλόκληρος δὲ ἢ ἀτμόσφαιρα φαίνεται κεκαλυμμένη ἐξ ὑδρατμῶν. Πρὸ τῆς ἕκτης ἐσπερινῆς ὥρας δὲν δύναται τις γὰρ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας, ἐπειδὴ δὲ ὁ ἥλιος δύνει ἤδη μόλις περὶ τὴν ὀγδόην, ὡς ἐκ τούτου οἱ περίπατοί μας νῦν εἶναι ὀλίγον τι σύντομοι. Καὶ δὲν μὲ δυσαρσσεῖ τὸ τοιοῦτον, διότι μὲ τὸν ἰσχυρὸν καύσωνα καὶ τὰς πολλὰς μυῖας οἱ ἡμερώτεροι ἵπποι

ἐνίοτε ἀφηνιάζουσιν. Ἴσως δὲ νὰ ἐμετριάσθῃ τὸ θάρρος μου ὡς ἐκ τῆς σωματικῆς κοπώσεως, ἢν αἰσθάνομαι. Τέλος ἡ ἱππασία δὲν μὲ εὐχαριστεῖ πλέον, ὅπως ἄλλοτε, χαίρω δέ, ὅταν ἡ ἡμέρα τῆς ὑπερησείας μου συμπλήτῃ πρὸς ἡμέραν ἐξόδου ἐφ' ἀμάξης. Τὴν 13 τοῦ μηνός, ἡμέραν τῶν γενεθλίων τοῦ Μεγάλου Λουκός, ἐπαίχθησαν πάλιν ἐπὶ τῆς προχείρου σκηνῆς 2 μικρὰ τεμάχια. Καίτοι αἱ δοκιμαὶ διεκόπησαν ἐπανειλημμένως λόγῳ ἀσθενείας τῶν ἐρασιτεχνῶν, ἢ παρὰστάσις ἐν τούτοις ἐπέτυχε πολὺ ὄραμα. Τὴν προσεχῆ φορὰν θὰ δοκιμῶσω καὶ ἐγώ, ἐὰν ὑφίσταται εἰσέτι τὸ δραματικόν μου τίλιον, περὶ οὗ τόσοσ ἐγένετο λόγος. Χθὲς ἐπεχειρήσαμεν ὄραιοτάτην ἐκδρομὴν. Εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου ὥρων ὑπάρχει λαμπρὰ κοιλὰς ἔχουσα πλουσιωτάτην φυτεῖαν. Τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου διηγήσαμεν ἐφ' ἀμάξης, κατόπιν ἠναγκάσθημεν νὰ ἀνέλθωμεν ἐφ' ἵππων, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο μέσον μεταφορᾶς. Ἡ συνοδεία ἀπετελεῖτο ἐκ τεσσάρων κυριῶν καὶ δώδεκα κυριῶν. Τὴν ὁδόν, ἣτις ἐξετείνεται διὰ μέσου γλοερῶν ἰμασιῶνων διέκοπτον πολλαχοῦ ὑψώματα καὶ χαράδραι, ἐνθα διημεύοντο ἐναλλάξ ἠγνισμένοι ἀμυγδαλιῖ πρὸς κωνυφίλους κωνῆς καὶ μορέας. Πικροδάφνη καὶ μυρσίνα ἐσχημάτιζον σκιερὰς λόχμας, ἢ δὲ ἀπέπνοιά των σιγηνοῦτο μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ ἀρώματος τοῦ θύμου. Βασιδὴ ἐβραδύναμεν νὰ ἀνιχωρήσωμεν, κατέλαβεν ἡμᾶς ἡ νύξ. Τὴν κεντηρὴν ἡμέραν διεδέχετο θαιμισα παναέλιος. Ἡ ἐπιτροπὴ παρουσιάσεν εἰκόνας πλήρης ρωμαϊσμοῦ. Μεταξὺ τῶν ἵππων ὑπῆρχον πολλοὶ λευκοί, αἱ δὲ κυρίαι ἔφερον λευκοὺς ἐκκενδύτας. Ἄν ἔχετε ἰδεῖν ὁμοίαν αἰσθάνεται τις τέρψιν νὰ εἶπῃ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης διὰ μέσου σκοτεινῶν δένδρων, φαντάσθῃτε τοὺς κυρίους μὲ τὰς στολὰς των, τὰς ἀσπαστραπταίνας ἐπιμήδους καὶ τὰ ἐκ κερῶν λυγρὰ κρημαίζοντα, τὰς κυρίας μὲ ἀναρραιζομένα, ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἐσθῆται τῆς ἱππασίας, ποὺ μὲν πολλοὺς, ποὺ δὲ ὀλίγους, ἀναζητοῦντας δια μίσου τῶν θύμων τὴν ὁδόν καὶ ἀνερχομένους ἐν καλασμοῦ καὶ κατ' ὀμίδα ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, εἶτα δ' ἐξαφανιζομένους τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου εἰς τὰ βάθη τῶν χαράδρων, καὶ ἔχετε ἠμυδρὴν εἰκόνα τῆς νυκτερινῆς ταύτης παρελάσεως. Ὑπῆρξε δὲ ὁ οὐρανὸς τὴν νύκτα ἐρείνην βαθυκύανος καὶ ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου νέφους, πρὸς τούτοις εἴχομεν λαμπρὰν σελήνην φαινοτέραν τοῦ ἡλίου, ὅπως οὐδέποτε εἶδον εἰς τὸν βίον

μου. Ἀπασαὶ αἱ ἀπέραντοι πέριξ τοποθεσίαι κατηυγάζοντο ὑπὸ μαγικοῦ φωτός· ἐπεκράτει δὲ περὶ ἡμᾶς εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τοιαύτη σιγή, ὅστε δὲν ἠκούετο εἰ μὴ μόνον ὁ κρότος τῶν πετάλων ἐπὶ τῆς βραχέδους ὁδοῦ, τὸ τερέτισμα τοῦ τέτιγος, ἐνίοτε δὲ καὶ φωνὴ προσερχομένη ἐκ τῆς νυκτερινῆς μας συνοδείας ἢ καὶ μακρόθεν ἡχός τις ἀποσβεννύμενος καὶ διακόπτον τὴν σιγὴν τῆς θελκτικῆς ταύτης θερινῆς νυκτός. Ἀνασχηματίσατε πάντα ταῦτα ἐν τῇ φαντασίᾳ σας ἢ μᾶλλον ἔλθετε ἐνταῦθα διὰ νὰ ἐπιχειρήσωμεν πρὸς τιμὴν σας ὁμοίαν ἐκδρομὴν. Σὰς ἐγγυῶμαι ὅτι θὰ μείνητε κατενθουσιασμένη. Μόλις περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπιστρέψαμεν εἰς Ἀθήνας καὶ μόνον ὅτε κατήλθον τοῦ ἵππου ἠσθάνθημεν ποικίαν τινα κόπωσιν μετὰ τρίωρον ἱππασίαν.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 6 Σεπτεμβρίου.*

Ἐντυχῶς εἴμεθα ἁλιάντες καλὰ καὶ ἰδιαιτέρως ἡ Βασίλισσα, καίτοι βεβαίως ὑποφέρει ἄρκετὰ ἔνεκεν τοῦ παραιτηνομένου καύσωνος. Ἐν τούτοις οὐδόλος οὗτος ἐκόλυσεν ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας πρόσκλησιν εἰς χορὸν ἐπὶ τοῦ «Portland», τὸ ὁποῖον ἦτο προσσηρμομένον μέχρι τοῦδε ἐν Πειραιεῖ, ἐγκαταλείπει ὁμοίως τῶν διὰ παντός τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κυβερνήτης καὶ ἅπαντες οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς φρεγάττας κατέκτησαν διὰ τῆς προθυμίας καὶ τῆς εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς των κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀπὸ Τεργέστης πλοῦ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὰς συμπαιθείας τῶν Α. Α. Μεγαλειοτήτων καὶ τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν, ὅστε ἡ ἀνίκησις τοῦ πλοῦ προκαλεῖ ἡμῖν λύπην. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον ἀμφότεροι, ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα, ἐδέξαντο προθύμως τὴν πρόσκλησιν ἐπὶ τοῦ «Portland», ὅπου εἴχε προετοιμασθῆ ὄραιοτάτη ἐορτή. Περὶ τὸ τέλος τῆς πόσον ἐπιτυχῶς ἐορτῆς πυροτέχνημα ἀναρθρὸν ἐποίησεν ἡμᾶς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν. Τὴν ἐπομένην ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ἔδωκε πρὸς τιμὴν τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πλοῦ μέγαν ἀποχαιρετιστήριον χορὸν ἐν τῇ ἐξοχικῇ του ἐπαύλει, ἀπεχούσῃ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἐξ Ἀθηγῶν. Εἰς τὸν χορὸν τοῦτον παρίστατο καὶ ἡ Ἀδελφὴ, εἶχον δὲ προσέλθει πολλοὶ προσκεκλημένοι. Ἡ Βασίλισσα κατεγοήτευσεν πάντας διὰ τῆς προσηνείας, τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀφελοῦς καλωσύνης αὐτῆς. Καὶ ἦτο τόσοσ ὄραμα μετὰ τὴν ὁδοχόρον ἐκ κρηπίου ἐσθῆτά της, ὅστε καὶ χωρὶς νὰ εἶναι τις

κυρία τῆς τιμῆς δὲν δύναται ἢ νὰ εἶπῃ ὅτι ἦτο ὠραία ὡς ἄγγελος. Ἄπαντες ὁμολόγουν τοῦτο. — Πρὸ 8 περιόλου ἡμερῶν ἐδόθη ἡ λίαν ἐπιτυχὴς παράστασις τῆς κοιμοφδίας καὶ τῆς παντομίμας μας. Ἰδίως ἡ δευτέρα αὕτη ἐπέτυχεν ἐκτίκτως. Οὐδέποτε ἀνέμενον ἀπὸ ἐρασιτέχνας νὰ παίξωσι μετὰ τοσαύτης εὐχερείας καὶ τόσου θάρρους. Αἱ ἐνδυμασίαι ἦσαν πολὺ ὠραῖαι, ἔλαβον καὶ ἐγὼ μέρος καὶ δὲν ἤμην διόλου κακὴ εἰς τὸν ῥόλον τῆς Νίναιδιε. Τὴν παράστασιν ἐπικολούθησε χορὸς, εἰς ὃν εἶχον κληθῆ 200 πρόσωπα. Διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ Βασιλέως μελετῶμεν δύο νέας κοιμοφδίας. Αἱ Α. Α. Μ. εὐχαριστοῦνται πολὺ κατὰ τὰς παραστάσεις ταύτας, διότι μεταλλάσσουσι πρὸς τὴν μονοτονίαν τοῦ βίου καὶ γίνονται ἀφορμὴ πρὸς ἀνάπτυξιν σχέσεων καὶ βίου κοινωνικοῦ, ὅστις ὡς καὶ τόσα ἄλλα εἶναι ἀνίγκη νὰ δημοσυρηθῆ ἑνταῦθα.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ὀκτωβρίου.*

Εἶχομεν λοιπὸν πάλιν κοιμοφδίας καὶ πάλιν ἑφιππον ἐκδρομὴν, ἀμφότερα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Βασιλέως. Τὴν μὲν παραμονὴν ἐπαλχθησαν αἱ κοιμοφδίαί, αἱ ὁποῖαι ὑπερήρεσαν καὶ ἐγένοντο ἔδεκται μετὰ πολλῶν ἐπευφημιῶν, τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς διοργανώθη μετὰ τὴν μεγάλην τελετὴν ἐκδρομὴ εἰς μοναστήριον τι κείμενον παρὰ τὸν Ὑμηττόν, εἰς τὸ ὁποῖον μόνον ἑφιππος δύναται νὰ μεταβῆ τις. Ἡ συνοδία ἀπετελεῖτο ἐκ τεσσαράκοντα προσώπων, μεταξύ τῶν ὁποίων ἦσαν 5 κυρία. Ἡ Βασίλισσα, ἡ κυρία W., ἡ δεσποινὶς v. K., ἡ δεσποινὶς v. W. καὶ ἐγὼ. Ἀνεχωρήσαμεν περὶ τὴν 2αν ὥραν εὐνοηθέντες ὑπὸ ἐκτίκτως ὠραίου καιροῦ. Τὸ διάστημα μέχρι τῶν πρώτων βράχων διηλύσαμεν ἐν καλπισμῷ. Ὁ Βασιλεὺς ἀγαπᾷ νὰ ἱππεύῃ ταχέως καὶ πολλάκις, ὅταν ἡ Βασίλισσα δὲν ἔχη διάθεσιν νὰ ἀκολουθῆ μὲ τὸ αὐτὸ βῆμα, προχωρεῖ οὗτος ἀρκετὸν διάστημα πρὸ τῶν ἄλλων. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ δρόμος ἦτο τόσον ἀθλιός καὶ στενός, ὥστε μόνον εἰς ἕκτος κατόπιν τοῦ ἄλλου ἠδύνατο νὰ βαδίσῃ. Ὅσον ὑψηλότερα προεχωροῦμεν, τόσον μᾶλλον ῥομαντικὴ ἀπέβιαιεν ἡ τοποθεσία, ἀλλὰ καὶ τόσον πλέον ἐπικίνδυνος. Ἰσβαδίζομεν εἰς τὸ ἄκρον ἀποτόμιον βράχων, θὰ ἤρκει δὲ καὶ τὸ ἐλάχιστον τοῦ ἵππου ὀλισθηθῆ διὰ νὰ εδρεθῆ τις ἀναμεριβόλως εἰς τὸ βιάθος, ἐκ τοῦ ὁποίου μετὰ δυσκολίας θὰ ἀνήσχοτο ζῶν. Μετὰ δύο ὥρας ἀφικόμεθα εἰς τὸ τέρας τῆς ἐκδρομῆς

ἡμῶν. Ἐπὶ ὠραίας πλατείας μεταξύ παλαιῶν ἔλαιῶν καὶ πευκῶν εἶχε στηθῆ μέγα ὑποστέγασμα ἐστολισμένον διὰ μυρτῶν καὶ πικροδάφνης. Ἐδῶ εἶχε στηθῆ ἡ τράπεζα. Τὸ γεῦμα ἦτο ἑκτακτον, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὸν τόπον καὶ τὰς περιστάσεις, ὑπ' ἃς διεξήχθη. Πάντα τὰ ἀναγκαιοῦντα διὰ τοιαύτης ἐκστρατείας κομίζονται ἐπὶ ὄγων. Ὑπὸ ἐξέχοντα βράχον ἦτο ἐστημένον τὸ μαγειρεῖον καὶ λάκκος τις ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη. Οἱ Βασιλεῖς εἶναι συνήθως εἰς τοιαύτας ἐκδρομὰς πολὺ φαιδροὶ καὶ εὐχίριστοι, διαχέουσι δὲ γενικὴν εὐθυμίαν περίε αὐτῶν. Σήμερον μάλιστα ὑπῆρξαν ἐκτίκτως εὐθυμοὶ, κατηναλώθησαν δὲ πρὸς τιμὴν τῆς ἡμέρας ἀρκετὰ φαίλα καμπανίτου. Μετὰ τὸ γεῦμα μέρος τῆς συνοδείας ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα. Ἐγὼ δὲν ὑπεβλήθην εἰς τὸν κόπον τοῦτον καὶ ἔμεινα ὀπίσω, δὲν ἤμην ὅμως διόλου εὐχαριστημείη ἐκ τῆς ἀπομονώσεώς μου ταύτης. Ἐἶχεν ἐγερωθῆ ἄνεμος διαπεραστικώτατος καὶ εἰς μάλιστα ἀνεξήτουν ὀπισθεν τῶν βράχων προφύλαξιν ἐκ τοῦ φύχους. Ἐν τῷ μεταξύ προητοιμάσθη ἡ πλατεία διὰ τὸν χορὸν. Ἀνηρτήθησαν ἐπὶ τῶν ἐκ κορμῶν πικροδάφνης καὶ μυρτῶν σκύλων φανοί, ἡ δὲ ἐπελθοῦσα νύξ ἠνάγκασε τοὺς ἀνὰ τὰ ὄρη ἐκδραμόντας νὰ ἐπιστρέψωσι. Περὶ κοπώσεως οὐδὲ λόγος. Ὁ χορὸς ἤρχισεν ἀμέσως, αἱ κυρία ὑψωσαν τὰς μακρὰς τῆς ἱππασίας ἐσθῆτάς των στερεώσασαι αὐτὰς ἐκατέρωθεν διὰ ταινιῶν. Ἀπὸ τῶν σπηλαίων καὶ τῶν ἀπέναντι βράχων ἀντήχει ζωηρῶς ἡ μουσικὴ, εἰς ἣν ἀνεμυγνύοντο ἐνίοτε οἱ ἡχηροὶ χρεμετισμοὶ τῶν ἵππων. Οὗτοι, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ φορητὰ ζῶα ἐν συνόλῳ ἄνω τῶν πενήκοντα, ἐπατάμερον οὐχὶ μακρὰν ἡμῶν μεταξύ τῶν ἔλαιῶν καὶ τῶν βράχων ἔχοντες πλησίον των τοὺς ἱπποκόμους ἐν στολῇ καὶ ἄλλους ὑπερήρετας Ἑλληνας, φέροντας φέσιον καὶ φουστανέλλαν. Ἀπετέλει δὲ τὸ σύνολον εἰκόνα ἀρκούντως ποικίλην καὶ ζωηράν. Τοιοῦτοτρόπος παρήλθον τέσσαρες ὥραι, καίτοι ὁ ἄνεμος καὶ τὸ φύχος ἐνεδυναμοῦντο. Πρὸς τοῦτοις εἶχε νυκτώσει ἐντελῶς καὶ ἐβασίλευε σκότος. Πράγματι πολὺ ἐνθαρρυντικὸν προσίμιον διὰ τὴν ἐπιστροφὴν μέσῳ τῆς βραχώδους καὶ ἀποτόμου ὁδοῦ. Ἰδιαιτέρως δυσάρεστον διὰ τὴν ἀνάβασιν τῶν ἵππων ὑπῆρξε τὸ στενὸν τοῦ χώρου, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶχον συγκεντρωθῆ τόσα ζῶα. Ἰμεθα λοιπὸν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐξοικνευθῶμεν πρὸς τὸ σκότος. Καὶ εἶχομεν μὲν

πρὸς φωτισμὸν δᾶδας, ἀλλὰ πῶς νὰ ἀρκέσωσιν αὐταὶ διὰ τόσον μεγάλην συνοδείαν; Ἐπὶ τέλους ἐξεκινήσαμεν καὶ προεχωροῦμεν παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καλῶς. Ἄπαξ μόνον ἀφηγίασεν ὁ ἵππος μου ἐκ τοῦ κρότου τῆς σπάθης ἀξιωματικοῦ τινος καὶ ἐπήδησε πρὸς τὰ πλάγια, πράγμα πολὺ δυσάρεστον, διότι ἡ μαύρη χαίνουσα ἄβυσσος εὗρισκετο ἀκριβῶς ὑπισθὲν μου καὶ δὲν ἔβλεπον μὲν ταύτην, ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο ἠϋξανε ἐτι πλέον τὸν κίνδυνον.

Βαθμηδὸν αἱ φωτίζουσαι ἡμᾶς δᾶδες ἐσβέσθησαν καὶ ὅμως μόλις τὸ ἥμισυ τῆς ὁδοῦ εἴχομεν διανύσει. Εἰς τὸ τέλος δὲν ἔμεινεν εἰ μὴ μία μόνον δᾶς διὰ τοὺς Βασιλεῖς. Ἀφέθημεν λοιπὸν εἰς τὴν τύχην μας καὶ εἰς τὴν πείραν τῶν εἰθισμένων εἰς τὴν ὀρειβάσειαν ἵππιον μας καὶ πράγματι περὶ τὸ μεσονύκτιον εὗρισκόμεθα ἅπαντες σῶοι καὶ ἀβλαβεῖς εἰς τὸν οἶκόν μας καὶ ἀνεπολοῦμεν κατὰ τὸ εὐθυμιον δειπνον ἀστεϊζόμενοι τοὺς διαφόρους κινδύνους, οἷς διειρέξαμεν. Θὰ διεσκεδάσετε πολὺ, ἂν παρευρίσκεσθε. Σᾶς φαντάζομαι σταυροκοπομένην τρίς διὰ τὰς ἀφηγήσεις μου ταύτας ἐν τούτοις ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀντεπεξέρχεται τις κατὰ τοιούτων περιπετειῶν. Εὗρισκόμεθα ἐνταῦθα ἐν ἐμπολέμῳ σχεδὸν καταστάσει, ὡς εἴην ἡ προφυλακὴ ἦτο ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἔτοιμος εἰς ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Διὰ τὰ μεθεόρτια τῆς ὀνομαστικῆς ἑορτῆς τοῦ Βασιλέως ὁ Κύριος v. Rudhardt ἔδωκε χθὲς καὶ ἕτερον χορὸν, εἰς ὃν εἶχον κληθῆ περὶ τοὺς τριακοσίους. Ὁ χορὸς διήρκεσε μέχρι τῆς τρίτης πρωινῆς ὥρας. Ὑπῆρξε λαμπρὸς καὶ ἅπαντες ἦσαν εὐθυμότεροι. Ἄλλ' ἀναγκάζομαι νὰ διακόψω τὴν ἐπιστολήν μου, διότι μὲ ἀναμένει γεῦμα μὲ μόνον Ἑλληνικὰς κεκλημένους. Πολὺ διασκεδαστικὸν δὲν εἶναι βεβαίως νὰ ἅπαντᾷ τις ὡς ἐγὼ τόσας δυσκολίας εἰς τὴν γλώσσαν καὶ ὅμως νὰ ἔχη πλησίον του ἐν τῇ τραπέζῃ φουσταγελλοφόρον ὀμιλοῦντα μόνον τὴν Ἑλληνικὴν, ὥστε κατ' ἀνάγκην νὰ μένομεν ἀμφοτέρω ἀφρονι, ὅπερ ἐν τούτοις δὲν μὲ ἀπαλλάσσει τῆς ὑποχρεώσεως νὰ φέρω κατὰ τὸ γεῦμα ἐπίσημον ἔνδυμα. Διὰ τοὺς εἰρημένους λοιπὸν λόγους κύριόν μου μέλημα ὀφείλω νὰ ἔχω τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μιμουμένη τὴν Βασιλισσαν, ἣτις καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα, ὡς καὶ εἰς τόσα ἄλλα, παρέχει ἑαυτὴν ἄξιον μιμήσεως παράδειγμα εἰς πάντας τοὺς ἐνταῦθα διαμένοντας Γερμανούς.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Ὀκτωβρίου.*

Χθὲς μοὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσω τὴν ἐπιστολήν μου. Τὴν πρωίαν ἠσχολήθην εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, κατόπιν ἐξήλθομεν ἡ Βασιλισσα, ἡ δεσποινὶς v. W. καὶ ἐγὼ ἔφιπτοι εἰς μακρὸν περὶπατον πρὸς τὴν θάλασσαν μέχρι τῆς ἐναντι τῆς Σαλαμῖνος ἀκτῆς, ἐνθα ὄρμεϊ νῦν Ἑλληνικὸς στόλος, ὃν ἀκριβῶς ἐπεθυμοῦμεν νὰ ἴδωμεν. Καὶ ἐπῆλθε μὲν εἰς ἡμᾶς κόπωσης ὡς ἐκ τῆς σπουδῆς ἡμῶν νὰ διανύσωμεν ταχέως τὸν δρόμον, ἀλλ' ἡ θεὰ τῶν παμμεγέθων ὑπερηράνιον πλοίων ὑπῆρξεν ἀρκοῦσα ἀμοιβή. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἀνέμενεν ἡμᾶς εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡ ἄμαξα, ὅπερ πολὺ μὲ εὐχαρίστησε, διότι ἡμῖν κατάκοπος καὶ πρὸς τοῦτοις ἐσπεύδομεν νὰ ἐπιστρέψωμεν, διότι ἐπρόκειτο νὰ παρευρεθῶμεν εἰς τὸ πυροτέχνημα, τὸ ὁποῖον εἶχον ἐτοιμάσει οἱ Βαυαροὶ ἀξιωματικοὶ ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ ἑορτῇ τοῦ Βασιλέως. Αὐστυχῶς ἔβραχε, πράγμα ἀσύνηθες διὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν, ἀπαραίτητον ὅμως ὁσάκις πρόκειται περὶ πυροτεχνημάτων. Ἐν τούτοις δὲν ἐματαιώθη ἡ ἑορτή.

Ἦρξεν ἤδη ἐνταῦθα τὸ ψῦχος καὶ ὁποῖον ψῦχος! Ἐπιτρέπεται τὸ τοιοῦτον διὰ τὰς Ἀθήνας; Ἀπὸ τοῦδε σκέπτομαι πῶς νὰ θερμαίνω τὸ δωμάτιόν μου. Τὴν πρωίαν καὶ τὸ ἑσπέρας κάθημαι πάντοτε μὲ ἐπανωφόριον. Ὁ ἀνεμος ἐνταῦθα ὑπερβαίνει πᾶν ἐξ Ὀλδεμβούργου γνωστὸν εἰς ἡμᾶς ὄριον. Πρὸς τούτοις ἡ οἰκία μας δὲν εἶναι στερεῶς ἐκτισμένη. Ἡ αἰθουσα τῆς Βασιλισσῆς ἔχει τέσσαρας θύρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία φέρει πρὸς τὸν ἐξώστην, κλείουσι δὲ ἅπασαι τόσον κακῶς, ὥστε μὲ τὸν ἰσχυρὸν τοῦτον ἀνεμον νὰ προξενῶσι θόρυβον ὅμοιον πρὸς τὸν κρότον καλιαοῦ μύλου. Ἄλλ' ὅμως πάντα ταῦτα δὲν ταράττουσι τὴν Βασιλισσαν, ἥτις μετὰ μεγίστης ἠρεμίας ἀκολουθεῖ τὸ Ἑλληνικὸν τῆς μίθημα.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ ἡματισμοῦ ἡμῖν μέχρι τοῦδε τελείως ἐφωδιασμένη, νῦν ὅμως ἀναγκάζομαι νὰ φέρω διάφορα εἶδη ἐκ Γερμανίας. Καὶ εὗρισκει τις καὶ ἐνταῦθα πολὺ καλὰ πράγματα, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει μεγάλη ποικιλία, πρὸς τούτοις οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ὑστεροῦσιν εἰσέτι πολὺ ὅσον ἀφορᾷ τὴν φιλοκαλίαν καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τὰ εἶδη τοῦ συρροῦ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὰς Ἑλληνίδας κυρίας, αἵτινες

φέρουσι μὲν ὄραϊα καὶ πολύτιμα ὑφάσματα, ὑπερβαλλόντως ὄμως ζωηρῶν χρωμάτων, ἰδίως κίανᾶ καὶ ἐρυθρά. Ἐν τούτοις ἀγαπῶσι νὰ στολίζονται καὶ δὲν ὑστεροῦσιν ἡμῶν κοσῶς ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν τῶν φορεμάτων. Τινὲς βεβαίως παρουσιάζονται ἐπίσης μὲ μάλ्लινον ἀπλῶς ἐπενδύτην καὶ μὲ χρωματιστὸν μανδύλιον περὶ τὴν ἀτημέλητον κόμην. Πολὺ ὄραϊα ἐνδύονται αἱ Ὑδραῖαι. Τοιοῦτόν τι φόρεμα ἐκ πρασίνης μετάξης ἀπαιτεῖ περὶ τοὺς ἑκατὸν κήχεις ὑφάσματος, ἔχει πέριξ βαθύχρουν ἐρυθρὰν παρυφήν πλάτους τριῶν δακτύλων, πρὸς τούτοις δὲ πεντήκοντα ἐπερραμιμένας πτυχάς. Πλὴν τούτου φέρουσι μικρὸν κοντογούνιον ἐκ χρωματιστῆς μετάξης μετὰ στενῶν περιχειρίδων καὶ πολύπτυχον ἐπενδύτην, ὅστις διὰ τὸ εἶδος τοῦ ἀνοιγμα προσαρμόζεται ὄραϊα εἰς τὸ πρόσωπον. Πολλὰ τῶν ἐνδυμασιῶν τούτων εἶναι λίαν κομψαὶ καὶ πλούσιαι. Περιβιάλλουσι δὲ αἱ Ὑδραῖαι τὴν ὁσφὺν αὐτῶν, ὡς ἡμεῖς τὸν λαιμὸν διὰ τῶν μανδηλίων, διὰ χρωματιστῆς τινος ζώνης μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι αἱ ἄκραι αὐτῆς κρέμονται πρὸς τὰ πλάγια. Τὴν κεφαλὴν κοσμεῖ ὀρειώτατον τουρκικὸν σάλιον (μπουλέτσι) τύσον γραφικῶς προσηρμοσμένον, ὥστε καλύπτει τοῦτο ὡς πέπλος Σφιγγὸς μέρος τοῦ προσώπου. Ἄκουσαι αἱ Ὑδραῖαι ἔχουσι ἐκφραστικωτάτην φυσιογνωμίαν, εὐγενῆ καὶ εὐφυᾶ χαρακτηριστικά, ὄραλους πόδας καὶ κομψὰς χεῖρας, ἐπὶ τῶν ὀποίων φέρουσι πολλοὺς δακτυλοὺς, ἔξ αἰτίας τῶν ὀποίων ἀφαιροῦσι συχνὰ τὰ χειρόκτιά των. Ἐπειδὴ τρεῖς ἐκ τῶν συζύγων τῶν ὑπουργῶν εἶναι Ὑδραῖαι, κατέχουσι αὐταὶ κατὰ τὰς τελευτὰς καὶ τὰ γνήμια τὰς πρώτας θέσεις. Φαντάζεσθε λοιπὸν κατὰ πόσον συμβιβάζεται ὁ ποικιλόχρους καὶ ἐντελῶς διάφορος οὗτος στολισμὸς πρὸς τὰς ταινίας, τὰ πτερὰ, τὰς διαγτέλλας καὶ τὰ ἀνθη μας. Ἄλλ' ἀκριβῶς τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ὄραϊον. Καὶ αἱ τρεῖς νησιώτισαι ὁμιλοῦσι μόνον Ἑλληνικὰ καὶ αὐτὰ ἐπίσης ὄχι καλῶς. Ἐν τούτοις διασκεδάζουσι θαυμάσιαι εἰς τὰς δραματικὰς μας παραστάσεις, γελῶσι δὲ πολλάκις ἀπὸ καρδίας. Τοὺς γνησίους Ἑλληνας προτιμῶ κατὰ πολὺ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἀνατραφέντων.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 21 Ὀκτωβρίου.*

Καίτοι τὸ πλοῖον δὲν ἐφθάσεν εἰσέει, οἷς γράφω ἐν τούτοις, ἀγαπητὴ φίλη, ἀπὸ τοῦδε. Βραδύτερον ἴσως νὰ μὴ λάβω καιρὸν. Ὁ πρίγκιψ

καὶ Λύγουστος τῆς Πρωσσίας καὶ ὁ δοῦξ τοῦ Leuchtenberg ἀφίκαντο, ἀφοῦ δὲ περιτόσωσι τὴν ἐν Πειραιεὶ κἀθαρίν, θὰ ἔχωμεν ἀρχοῦντως ζωηρὰν κίνησιν ἐνταῦθα. Ὁ ἀρχιδουξ Ἰωάννης καὶ ὁ πρίγκιψ Ἀδαλβέρτος τῆς Πρωσσίας ἀναμένονται βραδύτερον. Πολλοὶ Ἀυστριακοὶ καὶ Πρωσσοὶ ἀξιωματικοί, οἵτινες ἤλθον εἰς Ἀθήνας εἴτε ὡς συνοδοὶ τῶν πριγκίπων εἴτε ἄλλως, ἀναμένουσιν ὡσαύτως ἐν Πειραιεὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν των. Εὐτυχῶς ἔχομεν τὸν λαμπρότερον καιρὸν, ὃν δύναται τις νὰ φαντασθῆ, πραγματικὴν ἀνοιξιν. Ὑπόθερμοι βροχαὶ προκαλοῦσι τὴν βλάβησιν τρυφερᾶς γλώσσης, ὁ οὐρανὸς εἶναι διαφανὴς καὶ αἴθριος, ὁ δὲ χρωματισμὸς κατὰ τὴν πρῶταν καὶ τὸ ἐσπέρας πλήρης μαγείας. Οἱ κύριοι νομίζω θὰ στενοχωρῶνται ὑπερβολικὰ εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριο. Ἀσφαλῶς θὰ στερῶνται καὶ πάσης ἀνέσεως. Ἄλλ' ἐλπίζω ὅτι τοῦτο θὰ ἔχη καὶ καλὸν ἀποτέλεσμα, νὰ προβάλωσι δῆλα δὴ οὗτοι ὀλιγοτέρας ἀξιώσεις διὰ πᾶν ὅ,τι θὰ παράσχουσιν αὐτοῖς αἱ Ἀθῆναι. Μὲ τὸν ὄραϊον καιρὸν θὰ ἔχωμεν καὶ πάλιν ἐκδρομὰς. Εὐτυχῶς ἡ νέα μου ἐνδυμασία τῆς ἱππασίας εἶναι ἕτοιμος. Τὰ ὄρικὰ αὐτῆς ἠγόρευσα ἐνταῦθα, ἀνέθεσα δὲ τὴν κατασκευὴν τῆς εἰς ἐγχόριον οἰκίτην, ὅστις ἔγραψεν αὐτῆν πολὺ καλῶς. Πρὸ τινῶν ἡμερῶν ἐπαίχθη εἰς τὸ μικρὸν μας θέατρον δρᾶμα εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὸ ὁποῖον ἐπέτυχε πολὺ καὶ μὲ εὐχαρίστησεν ἰδιαιτέρως, διότι ἤδη ἐννοῶ ὀλίγον τὰ Ἑλληνικά. Σᾶς ἐσωκλειῶ τὸ Ἑλληνικὸν πρόγραμμα μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀκροπόλεως ἐν ἀρχῇ. Κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην ἐδοκίμασε καὶ ἡ Βασίλισσα νὰ ὁμιλήσῃ λέξεις τινὰς Ἑλληνιστί, ὅπερ φυσικὰ ἐγεθοουσίασεν ἅπαντας. Καταγίνεται πολὺ εἰς τὴν μελέτην τῆς γλώσσης καὶ προσκαθεῖ νὰ τὴν ἐκμάθῃ κατὰ βάθος. Ἐγὼ ὄμως εἶμαι ἠναγκασμένη νὰ καταγαλάσσω διὰ τὴν σπουδὴν τῆς αὐτῆς γλώσσης, εἰς τὴν μελέτην τῆς ὁποίας ἐπεδύθην, πολὺν χρόνον.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Ὀκτωβρίου.*

Πρὸ μιᾶς ὥρας ἀνήγγειλαν κανονιοβολισμοὶ τὴν ἀφίξιν τοῦ ἀρχιδουκὸς Ἰωάννου καὶ τοῦ πρίγκιπος Ἀδαλβέρτου εἰς Πειραιᾶ. Μετ' ὀλίγον θὰ ἔχωμεν ἐνταῦθα κίνησιν καὶ αἱ Ἀθῆναι θὰ λάβωσιν ὄψιν ἐορτάσιμον, διότι πλὴν τῶν πριγκίπων καὶ τῆς συνοδείας των εὐρίσκονται καὶ πολλοὶ Πρωσσοὶ καὶ Ἀυστριακοὶ ἀξιωματικοὶ ἐν τῇ πόλει

μας. Είμαι πολὺ περίεργος νὰ μάθω πῶς θὰ ἐξευρεθῇ θέσις δι' ὄλους αὐτούς, τοὺς ἄλλως λίαν πεθνητοὺς ξένους.

*Ἐν Ἀθήραις τῇ 22 Νοεμβρίου.*

Σήμερον ἐπέτειον τῶν γάμων τοῦ προσφιλοῦς Βασιλικοῦ ζεύγους αἰσθάνομαι ἔτι περισσότερον τὴν ἀνάγκην νὰ σᾶς γράψω, ἀγαπητὴ φίλη, καθ' ὅσον εἶμαι κακοδιάθετος καὶ εὐρίσκομαι ἐντελῶς μόνη, θὰ ἦτο δὲ ἄδικον νὰ μὴ παρίσχω καὶ ἐγὼ εἰς ἑμαυτὴν εὐχαρίστησιν τινα. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα μετὰ τῶν αὐλικῶν καὶ τῶν κυρίων, οἵτινες παρέστησαν πρὸ ἔτους κατὰ τὴν τελετὴν τῶν γάμων, ἐξέδραμον ἔφ' ἀμύξης εἰς τινα ἐξοχίην, ἔνθα πρόκειται νὰ γευματίωσιν ἐν ὑπαίθρῳ. Ὁ οὐρανὸς προσφέρει τὰς φωτεινότερας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἔχομεν δὲ ἀληθῶς ἥσυχον ἡμέραν. Ἐγὼ δυστοχῶς ἀναγκάζομαι ἕνεκεν κρυολογήματος νὰ σκευρῶ, ὅπερ πολὺ μὲ λυπεῖ. Δὲν πειράζει ὅμως, ἀρκεῖ οἱ Βασιλεῖς νὰ διασκεδάξωσι καὶ νὰ εἶναι εὐθυμοί. Τίς ἡ ἀνάγκη νὰ παρευρίσκωμαι καὶ ἐγὼ; Θὰ ἦτο ἐγωϊστικόν, εἶν ἐσκεπτόμην διαφορετικῶς. Τὸ γεγονός, ὅτι ὁ W. δὲν εὐρίσκεται πλέον ἐν τῷ κόλῳ μας, μὲ λυπεῖ πολὺ καὶ θὰ λυπηθῶ ἐπίσης καὶ τὴν Βασίλισσαν, ἥτις εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ καλέσῃ εἰς τὴν ἐκδρομὴν τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἔφ' ὅσον βεβαίως δὲν θὰ ἦτο δυσάρεστον εἰς αὐτὴν νὰ παρευρεθῇ ἄνευ τοῦ συζύγου της. Καὶ ἀνεγνώρισε μὲν ἡ Κυρία W. τὴν καλὴν πρόθεσιν τῆς Ἀνάσσης, προσέτησεν ὅμως νὰ μὴ ἐλθῇ. Ἡ εὐγενὴς ἐν τούτοις πρόσκλησις προῦξήνησεν αὐτῇ μεγάλην εὐχαρίστησιν. Ἐγένετο ἐπὶ τέλους δεξιὴ ἢ παραίτησις τοῦ κόρητος Σαρόρτα καὶ ἀναχωρεῖ οὕτως τὸν Ἰανουάριον, ἀναχωρεῖ δ' ἑλπίως καὶ ὁ P... Ἡ θέσις τοῦ πρώτου ὡς καὶ ἡ τοῦ W. εἶναι ἀσυναληθήσονται. Ἐπὶ τοῦ παρὶντος ἀνακληροῦ ἀμφότερους ὁ ταγματάρχης Σοῦτος. Εἶναι δὲ οὗτος εἰσέτι ἄλλογον νέος, ἀλλ' ὅμως πρὸ πολλῶν ἡδὴ ἐτῶν ἔργατος. Ὀμιλεῖ τὴν γερμανικὴν καὶ γαλλικὴν μετὰ τῆς εὐχερείας, μεθ' ἧς καὶ τὴν μητρικὴν γλώσσιν, ἔχει περιηγηθῆ τὸν κόσμον καὶ διακρίνεται διὰ τοὺς εὐγενεῖς του τρόπους, ἰδίως δὲ διὰ τὸ σφαιρὸν καὶ μεμειωμένον τοῦ χαρακτῆρός του, ἔξ ὧ φαίνεται προεβλίτερος παρ' ὅ,τι εἶναι. Πρὸς τούτοις κέζηται πολὺν νοῦν, εἶναι προσεκτικῶς εἰς τοὺς λόγους του καὶ προξενεῖ τὴν ἐντύπωσιν ἐντιμοτάτου ἀνδρός. Ἀλλ' ὅμως μεθ' ὅλα

ταῦτα ἡ θέσις του δὲν θὰ εἶναι εὐκόλος, διότι ἀμρότεροι, αὐτὸς τε καὶ ἡ σύζυγός του, κατὰγονται ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Κατακουζηνῶν, ἀνήκουσι δὴλα δὴ εἰς τοὺς φανασιώτας. Μικροτέραν δ' ἐμπιστοσύνην δεκνύουσι πρὸς αὐτοὺς ἢ πρὸς τοὺς ξένους οἱ ἐγγύωροι, διότι φοβοῦνται τὴν ἐπιρροήν των. Καὶ ὅμως οὐδεὶς ἐπιάρχει ἱκανὸς νὰ τῷ ἀμφισβητήσῃ τὴν θέσιν. Φρονῶ δὲ ὅτι ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐμπιστευθῶσιν οἵανδήποτε θέσιν εἰς τὸν ἱκανὸν νὰ διοικήσῃ ταύτην. Εἰς τοῦτο δέον νὰ συνηθίσωσιν οἱ ἐνταῦθα.

*Ἐν Ἀθήραις τῇ 21 Νοεμβρίου.*

Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐπιστρέφω ἀπὸ τοῦ γεύματος, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε προσκληθῆ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος. Οἱ ἐπίσκοποι οὗτοι βεβαίως εἶναι πολὺ σοβαροὶ καὶ πεπαιδευμένοι ἄνδρες, ἀλλὰ δι' ἐμὲ μὲ τὰς ἐλαχίστας γνώσεις μου τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν ἦτο ποσὸς εὐχάριστος ὑποχρέωσις νὰ ἔχω ἑκατέρωθεν γείτονας μὴ ὁμιλοῦντας εἰ μὴ μόνον τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐν τούτοις ἔλαβον θάρρος καὶ διὰ νὰ ἱκανοποιήσω τὸν διδασκαλόν μου ὀμίλων, ὅπως ἠδυνάμην. Οἱ Ἕλληνες παρακολουθοῦσι φυσικὰ μετ' εὐχαριστήσεως τὰς προσπάθειάς μας πρὸς ἐκμύθησιν τῆς γλώσσης των. Ἡ Βασίλισσα κατώρθωσε νὰ φέρῃ εἰς πέρας κατὰ τὸ γέῤῥα ἀρκετὰ καλὴν συνομιλίαν μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθηνῶν.

*Ἐν Ἀθήραις τῇ 23ῃ Δεκεμβρίου.*

Χθὲς αἱ σκέψεις μου ἦσαν διαρκῶς ἐν Ὀλδερβούργῳ, ἐπίσης δὲ καὶ τὴν 21, ἡμέραν τῶν γενεθλίων τῆς προσφιλοῦς μοι Βασιλίσσης. Ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐκείνων γενεθλίων πᾶσα δὲν ἐγένοντο. Ἡ Βασίλισσα ὑπὸ ἀγνοῦ ἄρημοκεοτικοῦ παρακινουμένη ζήλου ἐπεθύμει νὰ ἐγκαινιάσῃ τὴν ἡμέραν ταύτην διὰ τῆς ἐπισκέφείας της εἰς τὸν ναὸν συνοδείουσα ἐκεῖσε τὸν Βασιλέα. Ἐσκόπει νὰ παρουσιασθῇ μὲ ἔθνικὸν ἔνδυμα, διὰ νὰ προξενήσῃ εὐχαρίστησιν εἰς τὸν λαόν. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς ἦτο ἄλλης ἰδέας. Ἐροβεῖτο ἄρα γε τὰς παρεξηγήσεις; Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι μετέβη μόνος, ἔμεινα δ' ἐγὼ παρὰ τῇ Βασιλίσσῃ. Ἡ δεσποινὴς W. παρίστατο ἐπίσης εἰς τὴν δοξολογίαν. Ἡ ἐκκλησία ἦτο τόσον πεπληρωμένη, ὥστε οὐδεὶς πλέον νὰ δύναται νὰ εἰσέλθῃ, πολλοὶ δὲ ἄνθρωποι ἠναγκάσθησαν νὰ σταθῶσι πρὸ της θύρας. Μετὰ ταῦτα ἀπὸ τῆς

10 π. μ. ἤρξαντο αἱ παρουσιάσεις ἐνώπιον τῶν Α. Α. Μεγαλειοτήτων. Ἡ ὑποδοχὴ ἐγένετο εἰς εἴκοσι τμήματα· τὸ διπλωματικὸν σῶμα, οἱ ὑπουργοί, οἱ σύμβουλοι τῆς ἐκτετακτικῆς κ. λ. π., αἱ σύζυγοι τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἄλλαι τινὲς ξένοι κυρίαί. Τὰς κυρίας ἐδέξατο μόνον ἡ Βασίλισσα. Αἰτήθησε δὲ ἡ τελετὴ μὲν τῶν τριῶν περιπτῶν. Μέχρις αὐτῆς τῆς ὥρας μεταβαίνομεν ἀπὸ τῆς μιᾶς οἰκίας εἰς τὴν ἄλλην σύρουσαι τοὺς ἐπευδύτας μας.

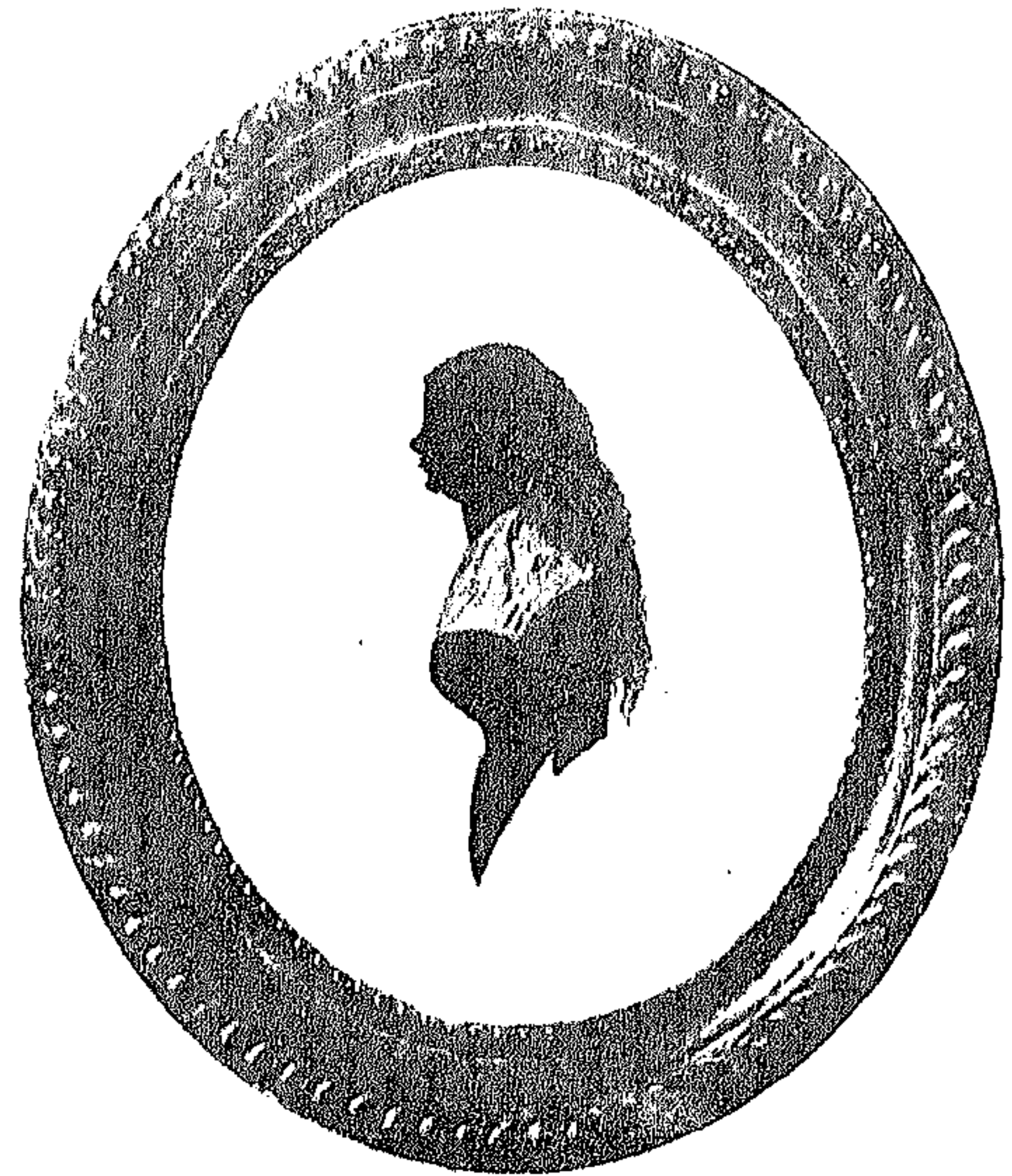
Ἰὼς τίνα κατάστασιν εὐρίσκοντο οἵνοι κατόπιν τοιαύτης κορείας δύνασθε νὰ φαντασθῆτε. Περὶ τὴν τρίτην ὥραν ἐπερατώθησαν ἐπὶ τέλους αἱ παρουσιάσεις καὶ ἠδυνήθημεν νὰ ἀναπαύσω τοὺς ἐξηνητημένους πόδας μου ἐντὸς ἀμιάξης. Αἰρηθύνθημεν πρὸς τὴν Πεντέλην. Ἡ ὁδὸς εἶναι πολὺ καλὴ (κατὰ τὰς ἐνταῦθα βεβαίως περὶ ὁδῶν ἰδέας). Λεξιᾶ ὁ Ὑμηττός λουόμενος ἐν τῇ πορφύρᾳ τοῦ δύνοντος ἡλίου περιεβάλλετο ὑπὸ μαγευτικῆς ῥοδόχρου ἀνταγωγίας (καὶ δὲν πρόκειται περὶ ἀπλῆς ποιητικῆς φράσεως, ἀλλὰ περὶ πραγματικότητος), ἀριστερᾷ αἰλίμπουσαι πλήρεις χιόνος κορυφαὶ τῆς Πάρνηθος. Αἱ ἰσχυραὶ βροχαὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν εἶχον ὀσσεὶ νέαν ἀπόχρωσιν εἰς τὰς ἐλαίας καὶ πικροδάφνας, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δὲ μεταξὺ τῶν θύμων εὐρίσκοντο ἐρυθραὶ καὶ ἰσχροὶ ἀνεμῶνες. Πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἐπιμελὴς χεὶρ τοῦ χωρικοῦ ἀπὸ τινος ὀμολογουμένως κατόρθωσε πολλά. Ἐκτεταμένοι ἄγροὶ τέρπονται τὸν ὀφθαλμὸν διὰ τῆς γλῶσσης ἐκεῖνης, τὴν ὁποίαν ἀπλώνει εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν ὁ ὑγρὸς Μάϊος ἐπὶ τῶν πεδιδίδων! Ὁραῖα περιρροήματα ἐγζέλουσι νεοφύτους ἀμπέλους, πινταχοῦ βλέπει τις ἐσαμμένας γαίας, αἵτινες ἀπὸ τοῦ προσηχοῦς ἔαρος πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν. Ἰὼς κάμψιν πρὸς τῆς ὁδοῦ ἔστρεψα τὸ βλέμμα πρὸς τὴν πόλιν μετὴν ὑπερήφανον Ἀκρόπολιν καὶ πρὸς τὴν ἀπομακρυσμένην θάλασσαν, ἐπὶ τῆς λαμπρᾶς ἐπιφανείας τῆς ὁποίας παρουσιάζετο περιεργότατον οὐράνιον φαινόμενον. Καὶ δὲν δύναμαι μὲν νὰ ἀποκαλέσω τοῦτο ἀντιζατοπτρισμόν, ἐν τούτοις ἦτο, ὡς εἴαν ἡ Ἀκρόπολις ἐσκιαγραφεῖτο ἐλαφρῶς κατὰ τὰς κυρίας γραμμὰς ἐπὶ τῶν κερυσομένων νεφῶν. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τοῦ περιαιάτου παρετέθη γεῦμα (ἐν ἐπισημῶ βεβαίως περιβολῇ). Μετὰ τὸ γεῦμα ἤρξαντο αἱ προετοιμασίαι διὰ μεγάλην συναναστροφὴν. Ἠναγκάσθημεν λοιπὸν νὰ ἀλλάξω ἐκ νέου περιβολὴν. Ἰὼς

ἔμὲ εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ φροντίς νὰ ὑποδεχθῶ εἰς τὸ ἄλλο ἀνάκτορον τοὺς προσκεκλημένους, οἵτινες ἀνήρχοντο εἰς τριακασίους. Ἄμα τῇ ἀφίξει τῶν Μεγαλειοτήτων ἐγένετο ἑναρξίς τῆς παραστάσεως τῆς κομψῆς Visite à Bedlam, ἐγὼ δὲ ἐξῆλθον, ἵνα προετοιμασθῶ διὰ τὸ δεύτερον μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον καίτοι δὲν ὑπεκρινόμην εἰ μὴ μικρὸν μέρος, ἤμην ἐν τούτοις ἠναγκασμένη νὰ ἀλλάξω καὶ πάλιν ἐνδυμασίαν. Ἡ κομψὸν μας Le pouceau Routinesignate εἶχε μεγάλην ἐπιτυχίαν, ἐπαίχθη δὲ πολὺ καλὰ καὶ τοῦτο χάρις εἰς τὴν τελείαν ὑπόκρισιν Γάλλου τινός, ὅστις εἶχεν ἀναλάβει τὸ κύριον πρόσωπον. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸ πέρας τῆς παραστάσεως τὰ πρόσωπα, τὰ λαβόντα εἰς ταύτην μέρος, παρεκάθισαν ἐπίσης εἰς δεῖπνον, ἡ κοπιώδης αὕτη ἡμέρα ἐτελείωσε μόλις περὶ τὴν δευτέραν μεταμεσονύκτιον ὥραν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἶχον ἀλλάξει ἐπτάκις περιβολὴν. Τὴν ἐπιούσαν ἔδωκεν ὁ Ρῶσσοις πρέσβης πρὸς τιμὴν τῶν Α. Μεγαλειοτήτων χορόν. Περὶ τὸ μεσονύκτιον παρετάθη εἰς πολλὰς τραπέζας τὸ δεῖπνον. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα ἦσαν εὐθυμοὶ καὶ φιλόφρονες, ἐπεκράτει δὲ γενικὴ εὐθυμία καὶ φαιδρότης. Μόλις περὶ τὴν τετάρτην προινήν ὥραν ἐπεστρέψαμεν οἴκαδε. Ὅταν λάβητε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, θὰ ἔχετε βεβαίως ἤδη ἀναγνώσει εἰς τὰς ἐφημερίδας τὴν παραίτησιν τοῦ κυρίου v. Rutilardt, τὴν ὁποίαν εἶχεν οὗτος ζητήσει πρὸ πολλῶν ἑβδομαδῶν. Οἱ ἀληθεῖς λόγοι βεβαίως εἶναι δι' ἐμέ, ἥτις δὲν ἀναμνησθῆμι εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὰς θεοθεσίας τοῦ Κράτους, ἄγνωστοι, ἐξ ὧν ἀντιλαμβάνομαι ἴσως ἢ ἀποχώρησίς του θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀπόδειξις συνέσεως καὶ ἰσχυρᾶς θελήσεως τοῦ Βασιλέως, ὅσοι αὐξάνει τὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς αὐτόν. Ὁ Rutilardt εἶναι ἀναμφιβόλως ἀνὴρ ἐκτανότατος καὶ εὐφυής· τοῦτο ἀνομολογοῦσι καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἀλλὰ λέγουσι, διατὶ νὰ διοικώμεθα ὑπὸ Βασιλεῦς ὑπαλλήλου; Δὲν γνωρίζομεν ἡμεῖς κάλλιον τῶν ξένων τὸν τόπον μας καὶ τὰς ἀνάγκας του; Σὺν τῇ ἐναρξί τοῦ νέου ἔτους ἐλπίζω νὰ ἐπιτευχθῆ καὶ ἡ ἐκλογή Ἑλληνίδος Κυρίας τῆς τιμῆς. Ἡ σκέψις τῆς Βασιλείσεως νὰ προσλάβῃ νεάνιδα ὀμιλοῦσαν μόνον τὴν ἑλληνικὴν καὶ φέρουσαν τὴν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν εἶναι πράγματι πολὺ εὐφυὲς καὶ ὀρθοτάτη καὶ δὲν δύναται εἰ μὴ νὰ ἐπιταχθῆ τὴν καλύτεραν ἐντύπωσιν. Ἐπίσης ἐλπίζω νὰ συσταθῆ συντόμως ὁ σύλλογός μας τῶν Κυριῶν. Εἶμαι πολὺ περι-



εργος τίνος υποδοχῆς θὰ τύχη καὶ πῶς θὰ ἐξοικειωθῶσιν αἱ Ἑλληνίδες πρὸς αὐτόν. Ὅσον ἀφορᾷ ἐμέ, θέλω εὐχαριστηθῆ πολὺ, ἐὰν δυνηθῶ νὰ παράσχω τὴν συνδρομὴν μου καὶ νὰ ἐργασθῶ δι' αὐτόν. Ἐπ' οὐδενὶ ἄλλῳ λόγῳ, καὶ ἂν ἐτι ἐκμάθω τὴν γλῶσσαν, θέλω δεχθῆ τὴν διευθύσιν ἢ ἄλλην τινὰ θέσιν. Τὸ τοιοῦτον δέον νὰ ἀφεθῆ εἰς τὰς Ἑλληνίδας. Ἡ Βασίλισσα δεικνύει ἐν πᾶσι τοιαύτην ἠρεμίαν καὶ διαύγειαν πνεύματος, ὥστε καὶ ἐπὶ τούτου νὰ γίνῃ τὸ πρέπον. Καταστέλλει πᾶσαν ραδιουργίαν καὶ πᾶσαν κακόβουλον φήμην μηδεμίαν δίδουσα εἰς ταύτας προσοχὴν. Ἡ ἐκλογὴ καταλλήλου προσώπου διὰ τὴν θέσιν τῆς Μεγάλης Κυρίας τῆς τιμῆς θέλει ἐπίσης βραδύνει ὀλίγον. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δύναμαι ν' ἀναπληρώσω αὐτήν· τοῦτο δὲν θὰ εἶναι δύσκολον. Δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἄρθρον νὰ διαιωρισθῆ τὸ πρᾶγμα.

Ὁμολογῶ εἰλικρινῶς ὅτι οὔτε εἴχομαι οὔτε θαυμάζω νὰ μείνω περισσότερο χρόνον ἐνταῦθα, πολὺ δ' ὀλιγότερον καθ' ὄλον μου τὸν βίον. Σᾶς φαίνεται ἴσως τοῦτο ἀγνωμοσύνη; Ἡ Βασίλισσα εἶναι τόσο καλὴ καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη, ἣν δεικνύει πρὸς ἐμέ, μὲ καθιστᾷ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν εὐτυχῆ, ὥστε μόνη ἡ ἰδέα ὅτι θὰ ἐπρόκειτο νὰ τὴν ἐγκαταλείπω μὲ φοβίξει. Σεῖς γνωρίζετε πόσον ἀφροσιωμένη ἦμην ἀνεκαθεὶν πρὸς αὐτήν καὶ πόσον τὴν ἀγαπῶ. Τὴν αὐλικὴν ὅμως ζωὴν ἐβαρύνθη· νὰ κανονίσω δὲ ἐνταῦθα καὶ ἕτερον βίον σημερινῶς πρὸς τὰς ἀρεσκείας μου, τοῦτο εἶναι ὑπὸ τὰς συνθήκας τοῦ τόπου πρᾶγμα ἀδύνατον. Μόνον εἰς τὰς οἰκίας τῶν πρέσβειων καὶ τῶν φαναριστῶν συναντᾷ τις πρόσωπα ἔχοντα ἀνάπτυξιν, οἷαν ἐννοοῦμεν ἡμεῖς καὶ εἰς ἣν εἴμεθα συνηθισμένοι. Ἀλλ' ἡ θέσις μου ὡς Κυρίας τῆς Τιμῆς δὲν μοὶ ἐπιτρέπει νὰ ἔχω πολλὰς σχέσεις πρὸς τὰς δύο ταύτας τάξεις. Τοῦλάχιστον ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ συνδυάσω ἀμφοτέρω. Ἐπίσης ἔχω ἀνάγκην ἰσυχίας. Καὶ ἀδιαφορῶ μὲν, ἂν πρόκειται περὶ ἕξ μηνῶν πλέον ἢ ἔλαττον, νὰ τερματίσω ὅμως τὸν βίον μου ἐνταῦθα, τόσο μακρὰν τῶν ἰδικῶν μου, ἄνευ ἐλπίδος νὰ συζήσω κάλλιν ἢ εἰς τινα χρόνον μαζί των καὶ νὰ ἀνήκω καὶ εἰς αὐτοὺς ὀλίγον, τοῦτο μοὶ εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον καὶ οὔτε πιστεύω ποτὲ νὰ μεταλλάξω γνώμην. Ὁ κόμης I. ἐτοιμάζεται διὰ ταξίδιον εἰς Αἴγυπτον, ἐκεῖθεν δὲ θὰ ἐπιστρέφῃ εἰς Βαυαρίαν. Τοιοῦτοτρόπως φεύγει εἰς κατοίκιον τοῦ ἄλλου. Τὸ τοιοῦτον καὶ ἀναγκαῖον γίνεται, ἴσως δὲ νὰ εἶναι καὶ καλόν, δὲν



Σταυροτύπημα τῆς Κυρίας τῆς Τιμῆς τῆς Βασίλισσας Ἀμαλίας.  
 Ἰουλίος Χάουτσελντ, ἐκ παλαιῆς διασκευῆς αὐτῆς.

ἐμποδίζει ὅμως νὰ λυπηταί τις διὰ τὴν στέρησιν καλῶν γνωρίμων, καίτοι σπανίως ἐβλεπόμεθα. Ἄκριβῶς τοῦτο συμβαίνει εἰς ἐμὲ ἀναφορικῶς πρὸς τὸν κόμητα, ὅστις ἦτο πάντοτε πολὺ εὐγενὴς καὶ περιποιητικὸς πρὸς ἐμέ, καίτοι δὲν ἤμεθα στενωῶς συνδεδεμένοι. Ἄλλ' ὅμως ποῦ τῆς ὑψηλοῦ ὑπάρχει αὐτὴ ἄνευ τῶν ἀπαραιτήτων ῥαδιουργιῶν! Καὶ μάλιστα ἐνταῦθα! Ἐὰν ἤθελέ τις νὰ δυσανασχετῇ διὰ πάσας τὰς ψευδολογίας καὶ τὰς ἀναλήθεις κατηγορίας, αἵτινες περιδινοῦνται περὶ ἡμᾶς, ταχέως θὰ ἀπέβαλον τὸ λογικόν. Ἰὺς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἀπαιτεῖται μεγάλη ἀταραξία καὶ ἀδιαφορία. Καθημερινῶς προσπαθῶ νὰ τὰς ἀποκτήσω· ἀκολουθῶ δὲ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς τὸ παράδειγμα τῆς Βασιλίσσης.

Ἄπορεῖτε ὅτι ἠγόρασα τὴν ἐνδυμασίαν πρὸς ἑκπαισίαν ἐνταῦθα. Σᾶς διαβεβαιῶ ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ καταστήματα νεωτερισμῶν καὶ ἄλλων ἐμπορευμάτων, ποιοῦνται μεγάλας προόδους αἱ Ἀθῆναι. Ἐγόρασα πάντα τὰ δῶρα τῶν Χριστουγέννων διὰ τὰς θαλαμηπόλους ἐδῶ, εὖρον δ' ἐπίσης ὄφραιοτάτην κάρισινην ἀμφοσειν διὰ χορὸν, τὴν ὁποίαν κίπου ἡ Βασιλίσσα ἐδώρησατο πρὸ τινῶν ἡμερῶν.

---

1838

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Ἰανουαρίου.*

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔστρεφον ματαίως τὸ βλέμμα πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ ν' ἀνακαλύψω τὸ ἀναμενόμενον πλοῖον. Ἐπὶ τέλος ἀρνεῖται, ἀλλ' ἄνευ ἐπιστολῶν. Ὁ κομίζων αὐτὰς διὰ ξηρᾶς μέσῳ Πατρῶν ταχυδρόμος ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐσώθησαν μὲν αἱ ἐπιστολαί, ἀλλ' εὗρισκονται ἐν Βοστίτση (Λίγιον) πρὸς στέγγωσιν καὶ οὕτως εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ διδάσκωμεν διὰ τῆς φαντασίας ἡμῶν τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ ἐγένετο δυσανάγνωστος ἕκ τοῦ ὕδατος. Ταλαίπωρος ταχυδρόμος! Ἀναγκάζομαι λοιπὸν νὰ σᾶς γράψω πρὶν λάβω τὴν ἐπιστολήν σας, διότι ἄλλως θέλει μὲ προλάβει ἡ ἀναχώρησις τοῦ πλοίου. Οὐδὲ ἔχω νὰ σᾶς ἀνακοινώσω τίποτε νέον. Ζῶμεν βίον λίαν μονότονον καὶ, εἰάν δὲν παρουσιάζοντο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ζητήματα πολιτικά, προκαλοῦνται τὸ γενικὸν ἐγδιαφέρον

δὲν θὰ εἶχον τί νὰ σᾶς γράψω. Ἐπίσης ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τῆς οἰκογενείας W, δὲν ἐξέρχομαι πολὺ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνον ὁσάκις πρόκειται περὶ τῶν ἀπαραιτήτων ἐπισκέψεων. Ἀκριβῶς δὲ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας μετέβην εἰς ἐπίσκεψιν πολλῶν γνωρίμων, ἵνα συγχαρῶ αὐτοὺς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ νέου ἔτους. Αἰδουσα δὲ ἐνταῦθα πολλὴν σημασίαν εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐθιμοτυκίας ταύτης. Ἐκπληρῶ τὸ καθήκον τοῦτο τῆς φιλοφρονήσεως σχεδὸν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς μου. Αἱ ὁδοὶ τῆς καλῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, ἂν ἐξαιρέση τις τὰς κυρίας τοιαύτας, εὐρίσκονται εἰς τοιαύτην ἐλεεινὴν κατάστασιν, ὥστε νὰ καθίσταται ἀδύνατος ἡ διαβάσις ὀχήματος καὶ ἰδίως διότι ἔνεκεν τῶν πολλῶν οἰκοδομῶν ἔχουσιν ἀποκλεισθῆ αὐταὶ ἀπανταχοῦ διὰ σωρῶν ὀλοκλήρων ἐκ λίθων. Μὲ μεγάλην ἄμαξαν εἶναι ἀδύνατον νὰ διέλθῃ τις. Μεταχειρίζομαι λοιπὸν μικράν τινα καὶ ὁσάκις εἶναι δυνατὸν διὰ τοῦ γόρου τῆς πόλεως εἰσέρχομαι εἰς τὰς διαφόρους στενωπούς. Τὸ τοιοῦτον ὅμως ἐνίοτε ἔνεκεν τοῦ σφοδροῦ ἀνέμου δὲν εἶναι πολὺ εὐχάριστον. Πρὸς τοῦτοις ἔχω Γερμανοὺς ἀμαξιλάτους ἀδυνατοῦντας νὰ λάβωσι πληροφορίας περὶ τῆς κατοικίας τῶν Ἑλλήνων. Ἀναγκάζομαι νὰ σταματῶ τὴν ἄμαξαν, νὰ καλῶ τὸν πρῶτον τοχόντα διαβίτην καὶ νὰ ζητῶ παρ' αὐτοῦ ἐν μέρει εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐν μέρει εἰς τὴν γερμανικὴν ἢ γαλλικὴν τὸς δεούσας πληροφορίες. Ἄλλ' ὅμως πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ ἐνταῦθα βίου καὶ ποικίλλουσι τοῦτον. Ἐὰν θὰ ἐλέγετε ἴσως, εἴην ἡ προσηχὴς μου ἐπιστολὴ ἀπρηθόνετο ἐκ Καίρου ἢ ἀπὸ τοὺς πρότοδας τῶν πυραμίδων; Παρ' ὀλίγον νὰ ἐπραγματοποιεῖτο τὸ τοιοῦτον. Εἶχον μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ συνοδεύσω τοὺς χθὲς εἰς Αἴγυπτον ἀναχωρήσαντας κυρίως I. καὶ K., τὰς γυναικιδέλφιας τοῦ τελευταίου καὶ τὴν ἀδελφὴν τῆς δεσποινίδος W. Ἡ Βασίλισσα, καίτοι ὄχι πολὺ εὐχάριστος, μοὶ εἶχε δώσει ἐν τούτοις τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν. Τὴν τελευταίαν ὅμως στιγμὴν εἶχον ἐνδοιασμούς, οἵτινες δὲν μὲ ἄφησαν νὰ ἐγκαταλείψω τὴν προσφιλεῖ μοι Ἄνασσαν. Ποῦ θὰ καταλήξῃ αὐτὸ τὸ ζήτημα καὶ ἐγὼ δὲν γνωρίζω, τοῦτο μόνον εἶναι βέβαιον ὅτι ἔχω μεγάλα σχέδια περὶ ταξιδίου, τὰ ὅποια θάπτον ἢ βραδυτέρον πρέπει νὰ πραγματοποιηθῶσι. Νομίζω ὅτι μετὰ τοιαύτην πολυετῆ ὑπηρεσίαν δικαιῶμαι νὰ ζητήσω ἄδειαν ἀναφυχῆς.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Ἰανουαρίου.*

Αὔριον θὰ ἔχομεν κοπιαστικὴν ἡμέραν. Ἐορτάζομεν τὸ Νέον ἔτος τῶν Ἑλλήνων. Τὴν ἐνάτην τῆς πρωΐας θὰ μεταβῶμεν εἰς τὴν δοξολογίαν ἐν ἐπισήμῳ λεοκῆ, ἐξ ἀτλάζης περιβολῆ μετὰ πύλου κεκοσμημένου διὰ πτερῶν. Αἱ ἐσθῆτες εἰς τοιαύτας περιστάσεις φθείρονται πολὺ, ἀλλ' ἐν τούτοις εἶμεθα ὑποχρεωμένοι, ὁσάκις ἡ Βασίλισσα παρουσιάζεται ἐν ἐθνικῇ ἐνδυμασίᾳ, νὰ φέρομεν τὰς ἐπισημοτέρας περιβολάς. Τὴν δοξολογίαν θὰ ἐπακολουθήσῃ δεξιῶσις μέχρι τῆς τρίτης μ. μ. Τὸ ἑσπέρας δὲ θὰ ἔχομεν μίγαν χορὸν. Κατόπιν θέλω ἀναπαυθῆ καὶ ἐλπίζω τοιοῦτοτρόπως νὰ διέλθω καλῶς. Ἀνάγκην ἀναπαύσεως ἰδίως ἔχει ὁ Βασιλεὺς, ὅστις ἐργάζεται νῦν τόσον πολὺ, ὥστε δὲν ἔχει καιρὸν οὔτε πρὸς περίπατον. Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀργόμισθος εἶναι δύο πράγματα, τὰ ὅποια δὲν συμβιβάζονται. Οἱ ἐν Γερμανίᾳ διάγουσι βίον πολὺ ἀναπαυτικώτερον.

Καὶ ὁ I. ἐπίσης σκέπτεται περὶ ἀναχωρήσεως, ἀγνοῶ ὅμως, ἂν θὰ τὸ κατορθώσῃ. Ἐκ τῆς παλαιᾶς ἀκολουθίας τῶν Βασιλέων δὲν ὑπάρχει σχεδὸν οὐδεὶς κλέον. Φαίνεται ὅτι δὲν ἠδυνήθησαν οὕτω νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὰ ἤθη τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ πάντως ὀφείλον νὰ πράξουσιν. Εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαιτήσωμεν, ὥστε χώρα καὶ λαὸς νὰ προσανατολισθῶσι πρὸς ἡμᾶς; Καὶ δὲν εἶναι βεβαίως εὐκόλον νὰ συνδεθῇ τις πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἄπαντᾷ τις παρ' αὐτοῖς τόσον ὀλίγην εἰλικρίνειαν! Πόθεν λοιπὸν νὰ πηγιάσῃ ἡ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη; Νέος τις ὀνόματι Μαυρομυχάλης, ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως, εἶναι ὄραιότατος καὶ εὐγενέστατος καὶ ὁμιλεῖ πολὺ καλὰ τὴν γαλλικὴν ὡς διατρίψας ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς Παρισίους. Οἱ λοιποὶ ὑπασπισταὶ τοῦ Βασιλέως εἶναι ἀναμφιβόλως καλοὶ καὶ ἀρωπιωμένοι εἰς τὸν Κύριόν των ἄνδρες, εἶναι ὅμως δι' ἡμᾶς ξένοι καὶ τοῦτο, διότι δὲν ὁμιλοῦσι παρὰ μόνον τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ αὐτὴν εἰς διάλεκτον καὶ ἰδιωτισμούς καὶ ἐν Ἀθήναις ἔτι ἀσυνήθεις. Ἐξαιρετικὴν βεβαίως ποιεῖται ὁ Σοῦτσος, ὁ προσωρινός μας ἀυλιάρχης καὶ τελετάρχης, τοῦ ὁποίου ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ζῆν πλησιάζει πρὸς τὸν ἰδικόν μας καὶ ὅστις διὰ τοῦ νοήμονος καὶ ἠρόμου χαριεκτήρος του κτᾶται καθ' ἑκάστην πλείονα ἐμπιστοσύνην.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Ἰανουαρίου.*

Παρήλθε καὶ ἡ χθεσινὴ ἡμέρα μὲ τὰς κοπώσεις καὶ μὲ τὴν λαμπρότητα αὐτῆς. Πρὸ μεσημβρίας παρουσιάσθησαν ἵππασαι αἱ ἀρχαί, ὡς καὶ πολλαὶ κυρίαι, ἵνα υποβάλωσι τὰ συγχαρητήρια αὐτῶν, ὕπερ ἐγένετο ἀπλούστατα δι' ὑποκλίσεως καὶ χειροφιλήματος. Πρὸς τὰς κυρίας τῶν πρεσβευτῶν καὶ τῶν προξένων οἱ Βασιλεῖς ἀπέτεινον φιλοφρόνως τὸν λόγον. Ὁ χορὸς διαρκέσας μέχρι τῆς τρίτης τῆς πρωίας ὑπῆρξε λαμπρός, ἔλαβον δὲ μέρος εἰς αὐτὸν ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Ἰανουαρίου.*

Μετὰ πολλῆς χαρᾶς προετοιμάζομαι διὰ ταξιδιῶν τι, τὸ ὅποιον θὰ εἶναι διὰ τὸ Βασιλικὸν ζεῦγος, ὡς καὶ δι' ἅπαντας τοὺς αὐλικοὺς ἀληθῆς ἀναψυχή. Ὑπολογίζομεν ὅτι θὰ ἀπουσιάσωμεν περὶ τὰς τρεῖς εβδομάδας, θέλομεν δὲ κάμει χρῆσιν πάντων τῶν κατὰ θάλασσαν καὶ ξηρὰν μεταγωγικῶν μέσων, ἧτοι πλοίων, ἁμαξῶν, ἵππων, ὄνων. Δυσχερείας τινὰς δὲν θὰ δυνηθῶμεν βεβαίως ν' ἀποφύγωμεν. Θὰ τὰς ὑποστῶμεν λοιπόν. Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ταξειδεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀφείλει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰ τοιαῦτα. Ἡ ἐποχὴ εἶναι κατάλληλος καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀποζημιῶμαι ἀδρότατα διὰ τὸ ματαιωθῆν εἰς Αἴγυπτον ταξιδίον, καθ' ὅτι μὲ ἐνδιαφέρει πολὺ περισσότερον νὰ γνωρίσω τὴν Ἑλλάδα. Ὁ χειμὼν φαίνεται ὅτι παρήλθεν ἤδη· τὸσον γλυκὺς καὶ θερμὸς εἶναι ὁ καιρὸς, ἐν τούτοις τὸν Φεβρουάριον καὶ Μάρτιον ἀναμένουσιν ἡμᾶς θυελλώδεις καὶ ψυχραὶ ἡμέραι. Ὁ P. λοιπὸν ἐγκαταλείπει ἐπίσης τὴν Ἑλλάδα ἀναχωρῶν διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀτμοπλοίου. Λυποῦμαι ὅτι δὲν ἔμεινεν εὐχαριστημένος ἐκ τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς του, διότι τὸν θεωρῶ ὡς χρησιμώτατον ἄνθρωπον καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων. Ὁ S. καὶ ὁ P., ὡς ἐ πληροφορήθη, ὑπέβλήθησαν εἰς κάθαρσιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πράγμα ὅχι πολὺ εὐχάριστον διὰ τοιοῦτον ταξιδίον. Ὁ σύμβουλος Brandes μετὰ τῆς οἰκογενείας του κατοικεῖ νῦν πολὺ πλησίον μας. Ἐκεῖ διέρχομαι ἐνίοτε τὰς ἐσπέρας μου. Εἶναι δὲ οὗτοι καλοὶ καὶ πολὺ πεπαιδευμένοι καὶ μένουσιν εὐχαριστημένοι ἐν Ἑλλάδι.

Ἐνδιαφέρονται πρὸς τούτοις διὰ τὸν τόπον καὶ συμμορφοῦνται πρὸς τὰς ἰδιορρυθμίας αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ.

Πολὺ θὰ χαρῶ, ἂν/απητῆ φίλη, ἐὰν εἴτε πρὸ τοῦ ταξιδίου εἴτε μετὰ τὸ πέρας αὐτοῦ εὐρεθῶ εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ σᾶς γράψω νεώτερόν τι μᾶλλον ἐνδιαφέρον. Ὁ ἐνταῦθα βίος δὲν ἔχει οὐδὲν τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὸν μὴ γνωρίζοντα τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ συνθήκας, εἰς ἡμᾶς ὅμως τοὺς παρατηροῦντας ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πράγματα καὶ λαμβάνοντας ἐνεργὸν μέρος παρέχει ἀρκετὴν ποικίλλαν καὶ ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ προσωπικὸν τῆς αὐτῆς. Αἱ συχναὶ μεταλλάγαι τούτου θὰ ἦσαν ἐν Γερμανίᾳ πράγματα πρωτοφανές, ἐνταῦθα ὅμως ἀποτελοῦσι τὸν κανόνα καὶ τοῦτο, διότι πρὶν ἢ εἰσαχθῆ τι καὶ τὸ ἐλάχιστον, ἀπαιτεῖται προηγουμένως νὰ δοκιμασθῇ. Καὶ παρέχει βεβαίως τὸ τοιοῦτον πολλὰς δυσχερείας καὶ περιπλοκάς εἰς τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ὀφείλει τις ἔτι μᾶλλον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὸν εὐκρινῆ ζῆλον τοῦ ἀνακτος.

*Ἐν Ναυπλίᾳ τῇ 8 Φεβρουαρίου.*

Εἰς τὰς 4 τοῦ μηνὸς περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἐπεβιβάσθημεν ἐν Πειραιεῖ τοῦ μικροῦ ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου «Μαξιμιλιανοῦ» μὲ ὥρατον καιρὸν καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ταξιδίου οὖριον ἄνεμον. Τὸ πλοῖον διὰ τόσον ἀριθμὸν ταξειδιωτῶν ἦτο πολὺ στενόχωρον, ἐνεκα δὲ τῆς μεγάλης δυσαναλογίας τῆς μηχανῆς πρὸς τὴν χωρητικότητα τοῦ σκάφους ὑφίστατο μεγάλους κλονισμοὺς, ὕπερ ταχέως ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν ἐπιβατῶν. Πάντες κατελήφθησαν ὑπὸ ναυτιάσεως. Ἡ δεσποινὶς W. κατεκλίθη ἤδη μετὰ τὴν πρώτην ὥραν ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μας εἰς γωνίαν τινὰ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, καθ' ὅσον ἢ ἐν τοῖς θαλάμοις διαμονὴ ἀπέβαινε ἀδύνατος. Ὁ,τε Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα ὑπέφερον ἐπίσης πολὺ, ἅπαν τὸ προσωπικὸν εὗρισκετο ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει, ἐγὼ δὲ ὅτε μὲν ἠγειρόμην, ὅτε δὲ συνεπτυσσόμην εἰς τινα γωνίαν, μέχρι οὗ παρέλθῃ ἡ ἀδιαθεσίᾳ. Πρὸς τούτοις ὁ ἄνεμος ἦτο ἐναντίος, ἢ δὲ θάλασσα τρικυμιώδης, ὥστε νὰ μὴ διανύωμεν πλέον τῶν 5 μιλίων καθ' ὥραν. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν ποικίλην πρὸς τὰς νήσους Αἴγινα, Σαλαμίνα καὶ τὰ Μέθανα

θέαν. Περὶ τὴν ἕκτην ἀφικόμεθα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πόρου, ὅστις κεῖται μεταξὺ βράχων, ὅστε σχεδὸν γὰ περιβάλλεται ὑπ' αὐτῶν. Ἡ πόλις, ἣν ἔβλέπομεν εἰσερχόμενοι πρὸς τὰ ἀριστερά, ἐπεξετείνετο ἀμφιθεατρικῶς μὲ τὰς παλλεύκους γραφικὰς οἰκίας ἐπὶ τοῦ παρακειμένου ὄρους. Εἰς ἀπόστασιν τινα διεκρίναμεν δάσος ἐκ λεμονεῶν, τὸ μεγαλύτερον ὅπερ ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι. Ὁ ἥλιος ἔβαινε πρὸς τὴν δύσιν του, ὅτε μετ' ὀλίγον ἀφίκοντο ἀπεσταλμένοι τῆς πόλεως κομίζοντες διὰ τοὺς Βασιλεῖς κλάδους ἔσπεριδοειδῶν πλήρεις καρπῶν σπανίου μεγέθους καὶ ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως αἱ Α. Α. Μεγαλειότητες ἀποβιβασθῶσιν ἐπὶ τῆς νήσου. Εἷς ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀνέκραξε: «Βασιλεῦ, οἱ κάτοικοι τῆς πόλεώς Σου Πόρου δὲν θὰ κοιμηθῶσι τὴν νύκτα ταύτην, διότι αἰσθάνονται ὅτι εὗρισκεσαι πλησίον των καὶ δὲν ἐξέρχεται γὰ τοὺς ἐπισκεφθῆς. Τὸ τοιοῦτον θλίβει αὐτοὺς πολὺ». Ὁ Βασιλεὺς ἀπήγγησε φιλοφρονέστατα ὑποσχεθεὶς γὰ τοὺς ἐπισκεφθῆ εἰς τὴν ἐπιστροφὴν. Ὅτε ἠγκυροβόλησε τὸ πλοῖον καὶ δὲν ἐκινεῖτο πλέον, ἅπαντες ἐζήτησαν ἐν τῷ μικρῷ τοῦ πλοίου χώρῳ γωνίαν τινὰ πρὸς ὕπνον. Ἐκοιμήθημεν δὲ ἀναπαυτικώτατα μέχρι τῆς δευτέρας πρωϊνῆς ὥρας, ὅποτε ἐπανεληφθῆ ὁ θόρυβος τῆς ἀτμομηχανῆς καὶ ἡ ταλάντευσις. Ἐν τούτοις διήλθομεν καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς νυκτὸς καλῶς. Τὴν πρωΐαν ἀφικόμεθα εἰς τὴν νήσον Σπέττας, διεκρίναμεν δὲ εἰς ἀπόστασιν τινα καὶ ὀπισθὲν μας τὴν Ὑδραν, πρὸ τῆς ὁποίας εἶχομεν διέλθει. Αἱ κακουχίαι τῆς προηγουμένης ἡμέρας ἐπανεληφθῆσαν, ἀλλ' ἡμιώτερον. Ἡ θάλασσα ἦτο ὀλιγότερον τεταραγμένη καί, ἐρ' ὅσον ἐπλησιάζομεν εἰς τὸν ὠραῖον καὶ εὐρὺν κόλπον τοῦ Ναυπλίου, καθίστατο εἰ μᾶλλον ἡσυχωτέρα. Ἦδη διεκρίνομεν τὸ φρούριον τοῦ Παλαμηδίου καὶ τὸ Ἴτσαλέ. Εἶναι δὲ τὸ πρῶτον βράχος ὕψους 600 περὶπου ποδῶν, τοῦ ὁποίου ὁ τοῖχος ὑφροῦται καθέτως ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ εἶναι κεκαλυμμένος καθ' ὅλοκληρίαν ὑπὸ κάκτων, ὧν τὰ ἐρυθρὰ ἀνθῆ θὰ παρουσιάζωσι κατὰ τὸ θέρος ὠραῖον θέαμα. Ἐκαστὸν φύλλον ἔχει τὸ μέγεθος πινακίου. Καὶ ἀνθῆ μὲν δὲν εἶδομεν, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν διὰ μέσου τῶν φυλλωμάτων διεκρίνομεν τὰ ἐρυθρὰ φέαια τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες εἶχον καλύψει ἀπίστας τὰς κορυφὰς τῶν βράχων διὰ γὰ παρατηρήσασθαι καλύτερον τοὺς Βασιλεῖς καὶ ζητωκραυγίσωσιν ὑπὲρ αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ φρουρίου ἐβρόντων

οἱ κανονιοβολισμοὶ ἀντηχοῦντες ἐκ τῶν πέριξ ὄρεων. Ὁ ἤχος ἐξετείνετο εὐρύτατα ἀπὸ ὄρους εἰς ὄρος, ὥς ἐὰν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχεν ἰδίαν φωνήν. Μία εἰσέτι στροφή καὶ ἰδοὺ τὸ Ναύπλιον ἔμπροσθέν μας μὲ τὰς σειρὰς τῶν κανονικῶν του οἰκιῶν καὶ τῶν ὑψηλῶν οἰκοδομῶν. Θεωρῶ περιττὸν γὰ σᾶς περιγράψω τὴν ὑποδοχὴν. Τὰ τοιαῦτα ἐπαναλαμβάνονται πανταχοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἐν τούτοις ἡ ὑποδοχὴ αὕτη παρουσίαζε καὶ τι τὸ ἰδιόρρυθμον. Κωδωνοκρουσαὶ (ἤχος λίαν εὐχάριστος δι' ἐμέ), τὰς ὁποίας ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἐκ Γερμανίας δὲν εἶχον πλέον ἀκούσει, ἀσπίδες καὶ τόξα ἐκ μυρσινῶν καὶ δαφνῶν κτλ., πλουσία δὲ ἐπίσης μουσικὴ ὑπεδέξατο τοὺς Βασιλεῖς εἰς τὴν ἀποβάθραν. Νεάνιδες φέρουσαι τὰ ἑλληνικὰ χρώματα προσήνεγκον αὐτοῖς στεφάνους ἐξ ἐλαιῶν. Μετὰ ταῦτα ἄπειρον πλῆθος διηθύνθη διὰ τῆς πύλης τῆς πόλεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὗρισκεται εἰσέτι ὁ λέων τοῦ Ἀγίου Μάρκου, τὸ σύμβολον τῆς παλαιῆς κυριαρχίας τῆς Βενετίας. Τὸ Βασιλικὸν ζεῦγος ἔβαινε πεζῆ καὶ ἦτο ὠραῖον θέαμα γὰ βλέπει τις τὴν χαριτόβρυτον ἀγασσαν γὰ διέρχεται τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως διὰ τῆς μιᾶς μὲν χειρὸς στηριζομένη ἐπὶ τοῦ βραχίονος τοῦ νεαροῦ συζύγου, διὰ δὲ τῆς ἄλλης κρατοῦσα τὸν στέφανον. Ἄπαντα τὰ παράθυρα καὶ οἱ ἐξῶστα ἦσαν κατάμεστοι κυριῶν, εἶχον δὲ πανταχοῦ ἀναρτηθῆ τάπητες καὶ ὑφάσματα παντὸς χρώματος. Μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν Α. Α. εἰς τὸ ὀρισθὲν πρὸς ὑποδοχὴν αὐτῶν ἀνάκτορον ἐπηκολούθησε πολύωρος δεξίωσις, μεθ' ἧ ἀνήλθομεν ἐπὶ τοῦ Ἴτσαλέ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ φρουρίου. Ὁ βράχος οὗτος δὲν εἶναι πολὺ ὑψηλός. Ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς, τὰ ἄπειρα φῶτα καὶ οἱ φανοὶ τῆς ἐν φωταψίᾳ πόλεως ἀνέπεμπαν μέχρις ἡμῶν τὴν λάμπιν των ὑπομιμνήσκοντες ὅτι ἦτο πλέον καιρὸς πρὸς ἐπιστροφὴν. Μετὰ τὸ δεῖπνον κατεκλίθημεν, ὅπως ἀποκτήσωμεν δυνάμεις διὰ τὴν ἐπιούσαν. Καὶ πράγματι εἶχομεν ἀνάγκην οὐ μόνον τῆς τοιαύτης ἀναπαύσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπομονῆς καὶ ἐγκαρτερήσεως, καθ' ὅσον τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἔβρεχεν, ἐξ οὗ ἔματαιώθη ἡ τελετή, ἢ παρὰ τὴν ἀποβάθραν γενομένη κατ' ἔτος τὴν 6ην Φεβρουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως. Ἐν τούτοις προσήλθον οἱ Βασιλεῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν δοξολογίαν. Ἐλλείπει καταλλήλου ὀχήματος ἠναγκάσθησαν οἱ Βασιλεῖς γὰ ἐπιβῶσι μικρᾶς ἀνοικτῆς ἀμάξης καὶ τοιοῦτοτρόπως εἶχε τὴν εὐχαρί-

στησιν ὁ λαὸς νὰ ἴδῃ αὐτοὺς ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Ἡ λειτουργία ὑπῆρξεν ἐπιβλητικωτάτη, ἦτο δὲ ἡ ὥραία ἐκκλησία πλουσιώτατα διεσκευασμένη καὶ ὑπερπληρωμένη. Εἰς μάτην ἀνεμένομεν νὰ παύσῃ ἐπὶ τέλους ἡ βροχή, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἴδωμεν ὀλίγον τὰ πέριξ. Ἐξηκολούθει νὰ πίπτῃ αὕτη λεπτή καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, ὁ δὲ χορὸς ὁ δοθεὶς τὴν ἑσπέραν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνταμείψῃ ἡμᾶς διὰ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἡμέραν, τοῦλάχιστον ἐμέ. Ἡ πόλις τοῦ Ναυπλίου ἔδιδε τὸν χορὸν τοῦτον πρὸς τιμὴν τῶν Βασιλέων ἐντὸς οἰκοδομῆς, ἣτις ὑπῆρξεν ἄλλοτε τουρκικὸν τέμενος. Οἱ Βασιλεῖς διητυθύνθησαν ἐκεῖ ἐπιβαίνοντες καὶ πάλιν τῆς μικρᾶς ἀμάξης, ἡμεῖς δὲ αἱ κυρίαὶ ἠκολουθοῦμεν ἐντὸς ὁμοίου ὀχήματος. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ διὰ τὸν χορὸν τέμενος ἔκειτο εἰς τὸ τέλος ὁδοῦ τινος, μὴ ἐχούσης διέξοδον, ἡ ἄμαξα ἡ φέρουσα τὰς Μεγαλειότητας δὲν ἠδύνατο νὰ στρέψῃ, πρᾶγμα ὅπερ ἠμπόδισε τὴν ἰδικὴν μας νὰ προχωρήσῃ. Ἡμεῖθα λοιπὸν ἠναγκασμένοι νὰ κατέλθωμεν εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία πλήρης ἦδη βορβόρου ἔνεκεν τῆς στενότητός της ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἰσῶρου βροχῆς ἀφ' ἑτέρου εἶχε μεταβληθῆ ἐκ τῶν διασπαρέντων τὴν προτεραιὰν καὶ σεσηπότεων νῦν φύλλων δάφνης καὶ μυρσίνης εἰς πραγματικὸν ἔλος. Διὰ τοῦ ἔλους λοιπὸν αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ διέλθωμεν μὲ τὰ ἐξ ἀτλάξης ὑποδήματα ἡμῶν. Καὶ ὡς ἐκ περισσοῦ ἡμεῖθα ἠναγκασμένοι νὰ ἀνέλθωμεν πρὸς τούτοις τὰς εἴκοσι ἑξήκοντα βραβείων τοῦ τουρκικοῦ τεμένους· τέλος ἀφικόμεθα εἰς τὴν αἴθουσαν· ἄλλη ὅμως δυσχέρεια μᾶς ἀνέμενεν ἐκεῖ. Πῶς νὰ διασχίσωμεν τὸ ἐξ ὀκτακοσίων ἀνθρώπων πλῆθος καὶ νὰ φθάσωμεν μέχρι τῆς Βασιλίσσης; Ἐκὶ τέλους κατορθώσαμεν νὰ πλησιάσωμεν καὶ εὔρομεν αὐτὴν ἐν μέσῳ πεντήκοντα κυριῶν, τὰς ὁποίας παρουσίαζεν εἰς αὐτὴν κυρία τις ἐκ τῶν γνωστοτέρων τοῦ Ναυπλίου. Ἡ συνδιάλεξις παρουσίαζε πολλὰς δυσκολίας, διότι πλὴν τινῶν κυριῶν Γερμανῶν ἀξιωματικῶν δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμίαν ὁμιλοῦσα ἄλλην γλῶσσαν ἢ τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ἰταλικήν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χοροῦ παρετήρουν τὴν αἴθουσαν κεκοσμημένην γραφικώτατα καὶ πλουσιώτατα διὰ σημαιῶν καὶ ποικιλοχρόων ταπήτων. Περὶ τὸν θόλον ὑπῆρχεν ἐξώστης, ὅστις λαμπρότατα φωταγωγημένος καὶ δι' ἀνθηρῶν κλάδων ἐστολισμένος περιελάμβανε πλῆθος θεατῶν. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ἦτο τοιοῦτος συγκομισμὸς, ὥστε σχεδὸν δὲν ἠδύνατό τις νὰ σταθῇ. Ἐνίοτε

ἡ ὄθησις ἦτο τοσαύτη, ὥστε ἐνόμιζον ὅτι μὲ ἔφερον ἐπὶ τῶν χειρῶν. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ χορὸς διεξήχθη ζοηρότατος. Κατὰ τὰ διαλείμματα ἡ Βασίλισσα συναμίλει κατὰ τὸ ἐφικτὸν μετὰ τῶν προσκεκλημένων ἐκφράζουσα εἰς ἅπαντας τὴν χαρὰν τῆς διὰ τὴν ἐγκάρδιον ὑποδοχὴν, ἣς ἔτυχε. Κυρία τις ἰσταμένη παρ' ἐμοὶ ἔλεγε πρὸς ἄλλην τινὰ (ἐννοῶ δὲ τόσα ἑλληνικά, ὥστε νὰ ἀντιλαμβάνωμαι τῶν λεγομένων): «οἱ Ἕλληνες δύνανται πράγματι νὰ λογίζωνται εὐτυχεῖς, διότι ἔχουσι τόσον καλὸν Βασιλέα καὶ τόσον χαριτόβρυτον καὶ ἀγαπητὴν Βασίλισσαν». Καὶ ἡ καλλονὴ μόνη τῆς Βασιλίσσης θὰ ἦρκει νὰ προσελκύσῃ ταύτη τὰς καρδίας λαοῦ, τοῦ ὁποίου κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ ματαιοδοξία! Εἶναι δὲ οὗτος εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ματαιόδοξος καὶ διὰ πᾶν τὸ ἀνῆκον καὶ ἀφορῶν εἰς αὐτὸν ὑπερήφανος, ὥστε καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως ζητωκραυγὰς ἔτι οὐδέποτε παραλείπει νὰ προσθέσῃ «... τῆς Ἑλλάδος». Ὁ χορὸς διήρκεσε μέχρι τῆς δευτέρας τῆς πρωίας. Ἐπὶ ἕξ ὥρας δὲν ἐλάβομεν εὐκαιρίαν νὰ καθίσωμεν. Καὶ εἶχον μὲν τεθῆ ἐπὶ ὑψώματος ὑπὸ τὸ παραπέτασμα τοῦ θρόνου ἔδραι τινές, ἀλλ' αἱ ἐκεῖσε ἀγούσαι βαθμίδες ἦσαν κατειλημμέναι ὑπὸ θεατῶν, οἱ δὲ Βασιλεῖς οὐδόλως ἐπεθύμουν νὰ ἐνοχλήσωσιν τινὰ. Χθὲς περὶ τὴν ἑβδόμην πρωϊνὴν ἠρχίσασμεν τὴν ἡμέραν μας διὰ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Παλαμηδίου. Ἡ εἰς αὐτὸ ἀνάβασις εἶναι ἐν μέρει λίαν δυσχερής, ἀνέρχεται δὲ τις πολλὰς βαθμίδας. Οἱ κόποι ὅμως ἀνταμείβονται ἀδρῶς ἐκ τῆς λαμπρᾶς θέας, τὴν ὁποίαν ἔχει τις ἐπὶ τῆς πόλεως, τοῦ λιμένος καὶ τῆς εὐφόρου ἀργολικῆς πεδιάδος, ἣν μετ' ὀλίγον ἐγνωρίσαμεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς, καθ' ὅτι ἀμέσως μετὰ τὸ πρόγευμα ἐξεδράμιμεν ἐκεῖσε ἐφ' ἀμάξης. Ἀξιοπεριεργότατον εἶναι τὸ θέαμα τῶν ἐν μέσῳ διαφόρων ἀγρῶν διεσπαρμένων πελωρίων βράχων, οἷτινες ἐξέχουσιν ὡς νῆσοι ἐκ τῆς θαλάσσης. Ἡ γῆ ἐνταῦθα εἶναι εὐφρορωτάτη καὶ καλλιεργεῖται δις τοῦ ἔτους παράγουσα κατ' ἀρχὰς μὲν δημητριακοὺς καρπούς, κατόπιν δὲ πέπονας. Ὁπισθεν τοῦ Ναυπλίου ἀπηντήσαμεν πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν Τίρυνθα, πόλιν ποτὲ τοῦ Ἡρακλέους, νῦν δὲ σωρὸν μόνον λίθων, ἀλλ' ἔνεκεν τῶν ἔτι σφισσόμενων κυκλωπέων τειχῶν προκαλοῦσαν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν. Καὶ ἠδυνάμην νὰ σᾶς γράψω λεπτομερέστερον, ἀν δὲν ἦμην βεβαία ὅτι εἰς οἶονδῆποτε σχετικὸν βιβλίον θὰ εὔρητε πολλῶν τελειότεραν περιγραφὴν τοῦ ἐνδιαφέροντος

τούτου μέρους. Τὸ Ἄργος, ἀπέχον περὶ τὰς τρεῖς ὥρας τοῦ Ναυπλίου, δὲν εἶναι σήμερον παρὰ ἀπλοῦν χωρίον, ἔχει ὅμως πλεόν τῶν χιλίων κατοίκων καὶ θεωρεῖται πλούσιον. Ἄπασα ἡ ὁδὸς ἦτο πλήρης χωρικῶν, οἱ ὅποιοι ἐχαιρέτων μετὰ χαρᾶς τοὺς Βασιλεῖς. Πάντες ἐκίνουν κλάδους ἐλαίας ἢ ἡνθισμένης ἀμυγδαλῆς. Ἐν Ἄργει ὁ Βασιλεὺς ἐπεθεώρησε τοὺς στρατῶνας, ἡ δὲ Βασίλισσα ἐν τῷ μεταξὺ μετέβη εἰς τὸ ἀρχαῖον θέατρον, τοῦ ὁποῦ αἱ βαθμίδες διατηροῦνται εἰσέτι καλῶς. Κριμα μόνον ὅτι διηρχόμεθα διὰ τῶν μερῶν τούτων μετὰ τόσης βίας. Τὸ τοιοῦτον μετριάξει πολὺ τὴν ἀπόλαυσιν. Τὴν τρίτην περίπου ὥραν ἐξεκινήσαμεν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ τάφου τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῶν Μυκηνῶν. Τὴν ἐκδρομὴν ταύτην ἐπεχειρήσαμεν ἔριπποι καὶ ὀλίγον κατεσπευσμένως, διὰ νὰ μὴ μᾶς καταλάβῃ ἡ νύξ. Ἡ συνοδεία ἀπετελεῖτο ἐξ εἴκοσι πέντε ἵππων, ἦτο δὲ λίαν ἐπίμοχθον δι' ἡμᾶς τὰς κυρίας νὰ προχωρῶμεν διὰ μέσου τόσον ἀνωμίλων, δυσβάτων καὶ ἐντελῶς ξένων πρὸς ἡμᾶς ὁδῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὅτε μὲν ἐξ ἀριστερῶν, ὅτε δὲ ἐκ δεξιῶν παρουσιάζοντο ἐν ὄρητικῷ καλκασμῷ ἵππεῖς προκαλοῦντες τὸν ἀφηνιασμὸν τῶν ἵππων ἡμῶν.

Ἡ Βασίλισσα βεβαίως οὐδὲν ἀντελήφθη ἐκ πάντων τούτων, διότι αὐτὴν οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ πλησιάσῃ, εἶχε δὲ πλὴν τούτου καὶ δύο συνοδοὺς πλησίον της, οἵτινες ἀπεμάκρυνον πάντας τοὺς τοιούτους ἵππεῖς.

*Ἐν Λιμένι τῇ 20 Φεβρουαρίου.*

Ζῶμεν ἔτι ἅπαντες καὶ εἴμεθα καλά, ὅπερ εἶναι θαῤῥμα, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰς ταλαιπωρίας, τὰς ἀθλίους ὁδοὺς καὶ τὸ ἄστατον τοῦ καιροῦ. Προχθὲς ἐπιστρέφοντες ἐκ Σπάρτης εἰς Μαραθωνίαι διήλθομεν πλεόν τῶν 9 ὥρῶν ἔριπποι. Ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς δὲ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ διαμονῆς ἡμῶν καὶ ἐνεκεν τῶν ὑπὸ τῆς βροχῆς κατεστραμμένων ὁδῶν ἐβραδύνομεν καὶ οὕτω κατέλαβεν ἡμᾶς ἡ νύξ. Διηγύσαμεν λοιπὸν τὰς τελευταίας τρεῖς ὥρας ἐν μέσῳ τόσον βαθέος σκότους, ὥστε νὰ μὴ δύναμαι νὰ διακρίνω εἰς ἀπόστασιν δέκα βημάτων τὴν Βασίλισσαν. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκάλουν αὐτὴν διὰ νὰ βεβαιωθῶ, ἂν εὗρισκεται εἰσέτι πλησίον μου. Τοιοῦτοτρόπως προεχωροῦμεν ἀνερχόμενοι καὶ κατερχόμενοι τὰ ὄρη, τίς οἶδε διὰ τίνων κρημνῶν καὶ ἀβύσσων.

Εὐτυχῶς δὲν διακρίνομεν αὐτούς. Τοῦναντίον πῶς νὰ μὴ ἀντιληφθῶμεν τὸν ὄρητικὸν χείμαρρον, διὰ τοῦ ὁποῦ διήρχετο ἡ ὁδὸς μας! Καὶ ἰδίως ἐγώ, τῆς ὁποίας ὁ ἵππος ἐδείκνυε μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ κυλισθῇ ἐν τῷ ὕδατι. Πρὸς τούτοις δὲν ἤμην εἰς θέσιν νὰ συνεννοηθῶ μετὰ τοῦ Ἀλβανοῦ ὁδηγοῦ, ὅστις ἐβιάδιζε πλησίον μου. Ἡ βροχὴ ἐπιπτεν ἐπὶ πέντε ὥρας ἀδιακόπως. Σᾶς βλέπω νὰ κινήτε μετ' ἀπορίας τὴν κεφαλὴν σας. Τί θὰ ἐλέγετε ὅμως, ἐάν ἠδύνασθε νὰ εὗρητε βλέμμα εἰς τὸ κατάλυμα τῆς νυκτός, ὅπερ μᾶς ἀνέμενε μετὰ τοιαύτην βροχερὰν ἔριππον ἐκδρομὴν! Ἀρκεῖ νὰ σᾶς εἶπω ὅτι τὸ τελευταῖον ξενοδοχεῖον οἰουδήποτε χωρίου τῆς πεδιάδος τοῦ Λινεβοῦργ εἶναι ἀνάκτιον παραβαλλόμενον πρὸς τὸ οἶκημα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐστέγασε τοὺς Βασιλεῖς. Ἀλλὰ μὴ ἐκκληίτεσθε καὶ τόσον. Ἴδῶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχωσιν ἄλλως τὰ πράγματα. Ἐπίσης ἐγνωρίζομεν τοῦτο ἐκ τῶν προτέρων. Καὶ ναὶ μὲν ἐπρόκειτο τὸ ταξίδιον νὰ γίνῃ τὸ πλεῖστον διὰ θαλάσσης, ἀλλ' ἡ Βασίλισσα, ἀδυνατοῦσα νὰ ὑποφέρῃ τὸ ταλάντευμα τοῦ μικροῦ ἀτμοπλοίου, προτιμᾷ νὰ ὑποστῇ ἀπάσαις τὰς κακουχίας καὶ στερήσεις τοῦ διὰ ξηρᾶς ταξιδίου. Ἐπίσης παρέχει τοῦτο πλείονας ποικιλίας καὶ μείζον ὄφελος, διότι παρέχεται εὐκαιρία νὰ γνωρίσῃ τις τὸν λαὸν καὶ τὰ ἔθιμά του. Ἐάν ὅμως μὲ ἐρωτήσητε, ἀγαπητὴ φίλη, διατί ἐπιχειροῦμεν ἀκριβῶς τώρα, κατὰ τὴν χειροτέραν ἐποχὴν, τόσον ἐπίμοχθον ταξίδιον, δύναμαι νὰ σᾶς εἶπω ἐμπιστευτικῶς ὅτι δὲν ἐγένετο τοῦτο ἀπλῶς πρὸς εὐχαρίστησίν μας, ἀλλ' ἐνεκεν λόγων σοβαρωτέρας φύσεως. Ὁ Βασιλεὺς ἐπιθυμεῖ νὰ βεβαιωθῇ ἰδίως ἡμῖσι περὶ τῆς διοικήσεως ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, θέλει νὰ γνωρίσῃ κατὰ πόσον ἐκτελοῦνται αἱ διαταγαὶ του. Λιὰ τοῦτο φθάνει σχεδὸν πανταχοῦ ἄνευ προειδοποιήσεως. Ὁμιλεῖ δὲ μὲ ἕκαστον, ἀπὸ τοῦ ἐπισημοτέρου μέχρι τοῦ ἀπλουστερου, ὅπερ δὲν δύναται ἢ καλὰ νὰ ἔχῃ ἀποτελέσματα. Ὡσαύτως ἡ παρουσία τῆς χαριτοβρούτου Βασίλισσης, ἣτις συνοδεύει τὸν σύζυγόν της εἰς τὸ ἀνά τὸ Βασιλεῖον ταξίδιον του ἀνηφοῦσα τὰς κοπώσεις καὶ τοὺς κινδύνους, προξενεῖ φυσικὰ ἀρίστην ἐντύπωσιν. Πρὸ τινων ἡμερῶν ἔλεγε χωρικὴ τις: «τώρα μόνις ἔπου ἦλθε νὰ μᾶς ἰδῇ, ἐνοήσαμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι ἔχομεν Βασίλισσαν». Ὅσάκις φθάνομεν εἰς κοινόπολιν τινα, περικυκλώνουν ἑκατοντάδες ἀνθρώπων τοὺς Βασιλεῖς καὶ ὅταν εἰσέρχονται

οὔτοι εἰς τὴν διασκευασθεῖσαν δι' αὐτοὺς οἰκίαν, ὀλόκληρος ἢ συγοδία εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ δωματίου καὶ ἀναγκάζονται πολλῶν οἱ Βασιλεῖς μόνις ἀπὸ τοῦ ἵππου κατελθόντες καὶ ἐκ τῆς βροχῆς κάθυγροι νὰ τοὺς δέχωνται ἀμέσως. Περὶ ἐθιμοτυπίας οὐδὲ λόγος, καὶ εἶναι τοῦτο εὐτύχημα. Ἡ Βασίλισσα εἶναι λίαν εὐχαριστημένη ἐκ τοῦ ταξιδίου καὶ εἶναι ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστος διὰ τὴν καλὴν διάθεσιν καὶ τὸ ἠθικὸν σθένος αὐτῆς.

Ἡσθένησα ἐνταῦθα μίαν ἡμέραν, ἐξ οὗ καὶ ἠναγκάσθην νὰ μείνω κλινήρης. Κατὰ τὸ ἑλληνικὸν δὲ ἔθιμον εὐρίσκοντο διαρκῶς περὶ τοὺς εἰκοσιν ἄνθρωποι ἐντὸς τοῦ δωματίου μου, οἱ ὅποιοι μὲ παρατήρουν μὲ ὀφθαλμοὺς ἐκφράζοντας ἄλλοτε μὲν περιέργειαν, ἄλλοτε δὲ ἀδιαφορίαν. Οὐδεμίαν λέξις ἀντηλλάγη μεταξὺ μας, καὶ ὅμως ἐθεώρουν καθήκον των νὰ μείνωσι πλησίον μου. Ὡς καὶ τὴν νύκτα ἐπίσης δὲν μὲ ἀφηνον μόνην. Ἦτο ἀπελπισία.

*Ἐν Τριπόλει τὴν 8 Μαρτίου.*

Εὐρισκόμεθα εἰσέτι καθ' ὁδόν, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου ἐπιστρέφομεν, διότι μόνις ἐπιτρέψῃ ὁ καιρὸς ἀναχωροῦμεν ἐντεῦθεν μεταβαίνοντες δι' Ἀργούς εἰς Κόρινθον, ἐλπίζομεν δὲ τὴν 14 τοῦ μηνὸς νὰ ἐπανακάμψωμεν εἰς τὰς προσφιλεῖς μας Ἀθήνας. Ἐδῶ διατρέψαμεν περισσότερον χρόνον παρ' ὅτι ἀρχικῶς ὑπελογίζομεν. Ἡ Βασίλισσα ἐκ τῶν πολλῶν κοπώσεων καὶ ἐκ κρυολογήματος ἦτο λίαν καταβεβλημένη. Μὴ ζητεῖτε, παρακαλῶ, περιγραφὴν τοῦ ταξιδίου μας, διότι θὰ ἀπέβαινε αὕτη πολὺ ἐκτενὴς καὶ ἐν μέρει μὲν ποικίλη, ἐν μέρει δὲ μονότονος. Ἀλλὰ πλὴν τούτου στεροῦμαι ἐπίσης τῆς ἀπολύτως ἀναγκαίας πρὸς ἐπιστολογραφίαν ἀνέσεως. Ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸ θαλάσσιον ταξίδιον, καθ' ὅσον μόνις ἐν Καλαμίαις παρὰ τὸν κόλπον τῆς Κορώνης εἶχομεν ἐπιβιβάσθῃ τοῦ ἀναμένοντος ἡμῶς πλοίου, ἀμφοτέρω οἱ Βασιλεῖς εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ ἰσχυροτάτης ναυτίας. Μεγάλην λοιπὸν ἠσθάνθημεν εὐχαρίστησιν, ὅτε ἀφικθέντες εἰς Κορώνην ἐπατήσαμεν ἐκ νέου ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους. Ἀπεφασίσαμεν λοιπὸν νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸ ταξίδιον μας διὰ ξηρᾶς. Καὶ βεβαίως δὲν ἀπηλλάγημεν τοιουτοτρόπως καὶ τῶν κακουχιῶν καὶ στερήσεων, τὸ ταξίδιον ὅμως ἀπέβαινε ποικιλώτερον παρουσιάζον ἀπόψεις ἀξίας λόγου.



*Ἡ μεγάλη Κυρία Πιούρακιβ  
καὶ ἡ δαστανίς Νούραηλεχι.*



*Ἡ δαστανίς Ρόζα Μαύρανη  
Πρώτη ἑλληνίς κυρία τῆς Βασιλείας Ἀραβίας.*



Διασχίσαμεν λαμπρὰς τοποθεσίας τῆς εὐφόρου Μεσσηνίας εὐνοηθέντες ὑπὸ τοῦ ὠραιότερου καιροῦ. Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἄλφειοῦ ἤκουσα τὴν πρώτην Μαρτίου νὰ ἄδη τὸ πρῶτον ἢ ἀηδῶν. Ἐπίσης πολὺ μὲ εὐχαρίστησεν ἐκεῖ ἡ θεὰ μεγάλων δασῶν ἐκ δρυῶν, τὰ ὁποῖα μᾶς ὑπενθύμιζον τὰ τῆς Γερμανίας. Κρῖμα μόνον ὅτι δὲν εἶχον εἰσέτι φύλλα! Διήλθομεν ἐπίσης διὰ λαμπρῶν ἐλαιῶνων, διὰ λοχμῶν ἐκ δαρνῶν καὶ μυραινῶν, πολλὰ τῶν ὁποίων εἶχον τὸ μέγεθος δένδρου, εἶχε δὲ ὁ κορμὸς των ἄνευ ὑπερβολῆς περιφέρειαν δύο ἀνδρῶν ὁμοῦ. Τὰς πεδιάδας καὶ τὰ ὄρη ἐστόλιζον πανταχοῦ λευκαὶ ἐρεῖκαι ὕψους πέντε ἕως ἕξ ποδῶν, εὐωδιάζουσαι ὡς ἡλιοτρόπιον. Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ὠραίαν τινὰ κωμόπολιν μὴ ἀπέχουσαν πολὺ τοῦ συνωνύμου αὐτῆς κόλπου, ἐμείναμεν μίαν ἡμέραν. Ἐδῶ εὔρεν ἡ Βασίλισσα τὰς ἀνυπομόνως ἀναμενομένας ἐπιστολάς τῶν προσφιλῶν τῆς γονέων καὶ ἀνέγνωσεν εἰς τὰς ἐφημερίδας τὴν ἀπροσδόκητον εἶδησιν τοῦ θανάτου τοῦ ἀγαπητοῦ μας Weiss, ὅστις μᾶς εἶχεν ἐγκαταλίπει τόσον αἰφνιδίως. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ πιστοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς προεκάλεσε πικρὰ δάκρυα ἕξ ὠραίων ὀφθαλμῶν. Τὴν ἐπομένην κατὰπιν ὠραιοτάτου ταξειδίου διὰ μέσου λαμπρῶν τοποθεσιῶν διήλθομεν τὴν νύκτα εἰς ἄθλιόν τι κατάλυμα. Ἀναχωρήσαντες δ' ἐντεῦθεν ἀφικόμεθα μετὰ κοιῶδες ταξειδίον, διαρκέσαν ὀλόκληρον ἡμέραν, εἰς τινὰ μονὴν κειμένην ἐπὶ ὄρους. Ὁ δρόμος πρὸς τὸ τέρμα ἦτο πολὺ ἀνωφερὴς, δύσβατος, πρὸς τοῦτοις καὶ ἐπικίνδυνος. Τρέμοντες ἐκ τῆς βροχῆς καὶ τοῦ ψυχροῦ ἀνέμου ἀφικόμεθα περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰς τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν μονὴν μετὰ τῶν μελανῶν καὶ ὑγρῶν θαλάμων τῆς. Τὸ σκοτεινὸν κελλίον, τὸ ὁποῖον παρεχωρήθη εἰς ἐμέ, μοι ἐνέπνεε τοιοῦτον φόβον, ὅστε δὲν ἠδυνήθην νὰ κλείσω τοὺς ὀφθαλμούς μου καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Καὶ ἦτο τὸ τοιοῦτον οὐ μόνον δυσάρεστον, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ φρόνιμον. Πόσον προτιμότερον θὰ ἦτο, ἂν ἠδυνάμην νὰ κοιμηθῶ, ὅποτε καὶ κόπωση καὶ φόβον θὰ ἐλησμόνουν! Τὴν ἐπομένην ἐπεχειρήσαμεν μακροτάτην πορείαν. Προεχωροῦμεν ἀνερχόμενοι διαρκῶς ὑψηλότερα μέχρι τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς Μεσσηνίας. Τὰ φαιὰ ταῦτα λείψανα παραχρημένων χρόνων ἔχουσι ἀληθῶς τι τὸ ἐπιβάλλον. Ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου κατήλθομεν πάλιν εἰς τὴν πεδιάδα, ἐνθα ἐριθάσαμεν μετὰ ὀκτὼ ὄρων πορείαν διασχίσαντες δεκάκις καὶ πλέον βομβοῦντας χειμάρρους καὶ ὄρητικοὺς καὶ πλημμυ-

ροῦντας ποταμούς. Περὶ γεφύρας οὐδὲ λόγος· τοιαύτη παλυτέλεια δὲν ὑπάρχει ἐνταῦθα. Διερχόμεθα λοιπὸν διὰ μέσου αὐτῶν. Ἡ Βασίλισσα ἠσθάνετο μεγάλην κόπωσιν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνωμεν περισσότερον εἰς τὸ χωρίον, ἐνθα εἶχομεν διαγυκτερεύσει. Ἐθεωρήσαμεν λοιπὸν ἑαυτοὺς εὐτυχεῖς, ὅτε ἀφικόμεθα εἰς Τρίπολιν, ὅπου ἡ Βασίλισσα μετ' ὀλίγην ἀνάπαυσιν ἐπανέκτησε δυνάμεις. Ἐνταῦθα τὸ ψῆχος εἶναι δριμύτατον. Ἡ πόλις εὐρίσκεται ἐπὶ τινος ὄροπεδίου εἰς ὕψος 2000 ποδῶν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, περικυκλοῦται δὲ αὕτη ὑπὸ γυμνῶν ὄρέων. Τελευταίως ἔχουσιν οἰκοδομηθῆ πολλὰ οἰκίαι, ἀλλ' ἐν τούτοις, ὅπου δῆποτε καὶ ἂν στρέψη τις τὸν ὀφθαλμόν, βλέπει εἰσέτι λείψανα καὶ ἔχνη τῆς καταστροφῆς. Ἄλλοτε εἶχεν αὕτη περὶ τοὺς 30000 κατοίκους, ἤδη μόνις ἀνέρχονται οὗτοι εἰς 7000. Αἱ νεόδμητοι οἰκίαι δὲν εἶναι ποσῶς ἀνακαινικαὶ τοῦλάχιστον κατὰ τὴν περὶ τούτου ἐν Γερμανίᾳ ἀντίληψιν, δὲν παρέχουσι δὲ οὐδεμίαν προστασίαν ἐναντίον τοῦ ἀνέμου καὶ ψύχους. Περὶ θερμιστρῶν οὐδὲ σκέψις πρέπει νὰ γίνεται, ἢ μᾶλλον σκεπτόμεθα αὐτάς, ἀλλ' ὅμως δὲν τὰς ἔχομεν, τὰ δὲ πύρινον μόνις δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην. Πρὸς τούτοις εἶναι τὰ ὄρη κεκαλυμμένα ὑπὸ χιόνων, τὰ δὲ παράθυρα καὶ αἱ θύραι ἐπιτρέπουσιν εἰς τὰ ρεύματα ἐλευθέρως εἰσοδοῦν. Πλὴν τούτου ἔχομεν καὶ ἔλλειψιν βιβλίων καὶ ἀπασχολήσεων, καθ' ὅσον ἔνεκεν τῆς μεταφορᾶς τῶν ἀποσκευῶν μας διὰ ζῶον ἔλαβεν ἕκαστος τὰ ἀπολύτως μόνον ἀνγκαῖα μεθ' ἑαυτοῦ, δηλαδὴ ὅσων εἶχεν ἀνάγκην δι' ὀκταήμερον ἀπουσίαν. Ἦδη παρήλθεν ὁ διπλάσιος χρόνος καὶ εἰσέτι περιδεύομεν ἀνά τὰ ὄρη. Πόσον ἐπεθύμησα τὰς Ἀθήνας! καὶ πόσον χαίρω ὅτι θὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸ ἀγαπητὸν καὶ ἀνακαινικὸν μου δωμάτιον! Διὰ νὰ μὴ μένω δὲ ἐντελῶς ἄνευ ἀσχολίας, ἠγόρασα βαμβακερὸν ὕφασμα καὶ ἤδη κάθημαι ἐγὼ καὶ ἡ δεσποινὶς W. ἐδῶ εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Μορέως καὶ βλέπομεν ὑποκάμισα διὰ πτωχὰ παιδία.

*Ἐν Ἀργεὶ τῇ 12 Μαρτίου ὥραν 6 π. μ.*

Κατόπιν κοπιωδεστάτου ταξιδίου, διαρκέσαντος ὀλόκληρον ἡμέραν, ἀφικόμεθα χθὲς τὸ ἑσπέρας ἔρωικοι ἐνταῦθα ὑπὸ ραγδαιοτάτην βροχήν. Ἄπαντες ὑγιαίνομεν καὶ εἰμῶθα ἔτι πλέον εὐχαριστημένοι,

διότι μετὰ ἐβδομάδας ὀλοκλήρους διὰ πρώτην φορὰν διήλθομεν ἀνακαινικῶς τὴν νύκτα. Ἰήμεθα ἔτοιμοι πρὸς ἀναχώρησιν ἐφ' ἀμάξης εἰς Κόρινθον καὶ ἐπομένως τὸ τέλος τῆς περιγραφῆς τοῦ ταξιδίου θέλω σᾶς γράφει ἐξ Ἀθηνῶν.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Μαρτίου.*

Ἐφθάσαμεν αἰσίως ἐνταῦθα καὶ κάθημαι πάλιν εἰς τὸ προσφιλέσ μοι δωμάτιον ὑπὸ τὸν αἴθριον κυανοῦν οὐρανὸν τῆς Ἀττικῆς ἀνακαινικῶς εὐαρέστως τοὺς κινδύνους, οἷς διетρέξαμεν. Τὸ τέλος τῆς ἐκδρομῆς μας ὑπῆρξε πολὺ εὐχάριστον, τὸ δὲ ἐφ' ἀμάξης ταξίδιον εἰς Κόρινθον παρ' ὅλην τὴν ἐλεεινότητα τῶν ὁδῶν (καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ φαντασθῆτε εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκονται αὐταὶ) ταξίδιον ἀναφυγῆς. Ὁ κρότος τῶν τροχῶν, τὸν ὁποῖον εἶχον νὰ ἀκούσω τόσον χρόνον, μὲ εὐχαρίστει τοσοῦτον, ὥστε θὰ μοὶ ἦτο ἀδιάφορον, καὶ ἂν μὲ ἔρριπτεν ἡ ἄμαξα. Ἡ ἡμέρα αὕτη, καθὼς καὶ ὁ ἀπὸ Κόρινθου μέχρις ἐδῶ θαλάσσιος πλοῦς μὲ ὄρατον καιρὸν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης κακοδιαθεσίας, ἦτο ἀπόλαυσις καὶ ἀναψυχή. Μετὰ τὴν ἀφίξιν μας εἰς Πειραιᾶ, ἐνθα εἴχομεν τὸ πλοῖον μετὰ τῶν ἀποσκευῶν μας, ἠλλάξαμεν ἐνδυμασίαν, ἐφορέσαμεν πέλους ἐξ ἀτλάξης μετὰ πτερῶν καὶ, ὡς ἂν νὰ ἐπιστρέφομεν ἐξ ἀπλοῦ περιπάτου ἐφ' ἀμάξης, ἐπεβιβάσθημεν τῶν ἀμαξῶν, ὡς ἀπέστειλαν ἡμῖν ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ μετὰ ἡμισίαν ὥραν εὐρισκόμεθα ἐν τῇ προτεκνούσῃ. Σχεδὸν ἅπαντες οἱ πρόσβεις ἦλθον πρὸς προῦπάντημον τῶν Α. Μεγαλειότητων, καίτοι ἡ ἀφίξις των δὲν ἐγένετο γνωστὴ εἰ μὴ δια τῶν πρὸς χαιρετισμὸν ριφθέντων κανονιοβολισμῶν, καθ' ὅσον ὁ Βασιλεὺς ἐπανέκαιψε μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς πρὸς ἐπιστροφὴν ὀρισμένης.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Μαρτίου.*

Πόσον μὲ εὐχαρίστει ἡ ἀνάπαυσις κατόπιν τόσων κακουχιῶν. Καὶ βεβαίως εἶναι ἀσήμαντοι αὐταὶ ἀπέναντι τῶν ποικίλων διαδόσεων, ὡς ἐξύφραναν, εἰς βάρος ἡμῶν. Οὕτω διηγοῦντο ὅτι τινὲς τῆς ἀκολουθίας ἐπνίγησαν, ὅτι ἡ Βασίλισσα πνέει τὰ λείψανα, ὅτι ἡ δεσποινὶς W, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ μετακομισθῆ, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Βασιλεὺς ἐξεστράτευσεν ἐναντίον συμμορίας ληστῶν, ὅτι ἡ σύζυγός του εἶχε τοσαύτην ἔλλειψιν ἐνδυμασιῶν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ δανεισθῆ τοιαύτην παρὰ τῆς

θαλαμηπόλου της και τίς οἶδε ποίας ἄλλας ἀνοησίας. Καὶ ἰδοὺ ἐπιστρέφοντα τὰ 28 πρόσωπα, τὰ μετασχόντα τοῦ ταξειδίου, σῶα καὶ ἀβλαβῆ μηδὲν ἔχουσ κοπώσεως φέροντα. Ἀργότερον μόλις ἠδυνήθην νὰ ἐξηγήσω τὴν ἐκπληξιν, μετὰ τῆς ὁποίας παρετήρουν ἡμᾶς κατὰ τὴν ἀποβίβασίν μας ἐν Πειραιεῖ. Ἀνέμενον νὰ ἴδωσι βρυκόλακας ὄχρους καὶ καταβεβλημένους, ἡμεῖς δὲ ἀπεναντίας ἡμεῖθα τόσον εὐθυμοὶ καὶ καλά, ὡς ἐὰν εἴχομεν ἐξέλθει εἰς ἀτλοῦν περιπατοῦν. Πολὺ ὠφέλησε τὸ ταξίδιον τὸν Βασιλέα. Ἐπάχυνε καὶ εἶναι ζωηρότερος παρ' ὅσον ὑπῆρξέ ποτε. Νῦν ἐσιώπησαν ἅπαντες οἱ καλοθεληταὶ καὶ οὐδεὶς τολμᾷ νὰ προφέρῃ οὐδὲ λέξιν. Τὸ καλὸν μας παράδειγμα ἐπέδρασεν ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ διπλωματικοῦ σώματος. Ἄπαντες οἱ κύριοι ἀνεχώρησαν εἰς ταξείδιον, διὰ τὸ ὁποῖον εὐχομαι καλὴν ἐπιτυχίαν. Ὁ καιρὸς εἶναι εὐνοϊκώτατος. Ἀκριβῶς τώρα εἶναι ἡ ὠραιότερα ἐποχὴ. Δικαίως, ἀγαπητῆ μοι φίλη, ἔχετε ἐνδοιασμοὺς ὡς πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν συστάσεως ἐνταῦθα συλλόγου κυριῶν. Αἱ Ἑλληνίδες οὐδὲ τί θὰ εἴπη τοιοῦτον γνωρίζουσι. Καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι, καίτοι ἡ περὶ συλλόγου ἰδέα προετίθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τιγῶν κυριῶν, τίς οἶδε παρὰ τίνος προκληθεισῶν, οὐδέποτε ἐν τούτοις ἐσκέφθησαν αὐταὶ σοβαρῶς περὶ τῆς ἐκτελέσεως.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Μαρτίου.*

Πρὸ 12 περίπου ἡμερῶν προσελήφθη ἡ μικρὰ μας Βότσαρη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ὡς κυρία τῆς τιμῆς τῆς Βασιλίσσης. Φέρει αὕτη τὸ ἐθνικὸν ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον προσαρμόζεται τόσον ἐπιτυχῶς πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς νέας καὶ ὠραίας ταύτης κόρης. Ἡ Ρόζα Βότσαρη εἶναι θυγάτηρ τοῦ περιφήμου Σουλιάτου, ὅστις ἔπεσεν ἡρωικῶς μαχόμενος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος του κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Καρπενησίου τὴν 9 Αὐγούστου 1823. Χθὲς ἐξῆλθον μετ' αὐτῆς εἰς ἐπισκέψεις καὶ ἀντελήφθη πόσῃ εὐχαρίστησιν ἠσθάνετο ἅπας ὁ λαὸς βλέπων αὐτὴν καθημένην πλησίον μου ἐν τῇ βασιλικῇ ἀμάξῃ. Ἐκ τῶν διαφόρων καταστημάτων ἐξήρχοντο οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ ἴδωσιν. Ἐχαιρέτων δὲ ἀλλήλους μετὰ χαρᾶς καὶ μὲ βλέμμα βαρυσήμαντον, ὡς ἂν νὰ ἴθελον νὰ εἴπωσιν· «ἰδοὺ ἡ Ρόζα Βότσαρη, ἡ κυρία τῆς τιμῆς τῆς Βασιλίσσης μας !!» Καὶ δὲν εἶχον ἄδικον, διότι ἡ πρώτη Ἑλληνὶς κυρία τῆς τιμῆς

τῆς πρώτης Βασιλίσσης τῆς Ἑλλάδος ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως πρόσωπον κοινῶ ἐνδιαφέροντος καὶ φυσικῶ τῷ λόγῳ λίαν ἀγαπητὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ὅσον ἀφορᾷ αὐτὴν τὴν ἰδίαν, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἦτο πολὺ ὀλιγώτερον συνεσταλμένη παρ' ὅ,τι ἀνέμενον. Κατὰ τὰς ἐπισκέψεις μας δέ, ὁσάκις δὲν μᾶς δέχονται, ἐγχειρίζει πρὸς τὸν ὑπὲρ τὸ ἐπισκεπτήριόν της μετὰ πολλῆς ἀφελείας καὶ μὲ ἕφος κυρίας συνηθισμένης ἐκ τῆς Βιέννης ἢ ἐκ τῶν Παρισίων εἰς τὰς τοιαύτας ἐφ' ἀμάξης πρὸς ἐπίσκεψιν περιουσίας. Σήμερον θὰ μεταβῶμεν ὁμοῦ εἰς τὸ γεῦμα παρὰ τῷ Ἀγγλῷ πρεσβευτῇ καὶ εἶμαι πολὺ περίεργος τίνα ἐντύπωσιν θὰ προξενήσῃ. Ἡρξισεν ἤδη νὰ μανθάνῃ γαλλικά, ἔχει δὲ νῦν ἀνάγκην καλοῦ διδασκάλου τοῦ χοροῦ. Ἡ ὄσον θὰ ἐπεθύμουν νὰ εἴχομεν ἐνταῦθα τὸν Gaspari. Εἰς τὸν τελευταῖον ἀνακτορικὸν χορὸν τὴν παρελθούσαν ἐβδομάδα ἦτο εἰσέτι θεατῆς. Ὁ χορὸς οὗτος ἀντήμειψεν ὅπως δήποτε τὴν ἀγαπητὴν Βασιλίσσαν διὰ τὴν παντελῆ στέρησιν τῶν διασκεδάσεων τῶν ἀπόκρεω. Ἐπῆρξαν πολλοὶ προσκεκλημένοι, ἐπίσης καὶ πολλοὶ ξένοι, καθ' ὅτι ἀφίκοντο διὰ τῶν τελευταίων πλοίων διάφοροι Ἴταλοὶ καὶ Ἀγγλοὶ ταξειδιῶται, ὡς καὶ τινες ἐκ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἡ διαρκὴς αὕτη συρροὴ ξένων μᾶς φέρει ἀρετὰ συχνὰ πρόσωπα πολλοῦ ἐνδιαφέροντος, ἐνίοτε δὲ καὶ λίαν πρωτοτύπους μορφάς, δι' ὧν ποικίλλεται ὁ ἄλλως ἀρκούντως μονότονος βίος μας. Χθὲς ἀφῆκετο τέλος καὶ ὁ καθηγητῆς Γ. ἐξ Ὀλδεμβούργου. Μέχρι τοῦδε δὲν ἀντιλλάξαμεν εἰ μὴ μόνον ὀλίγας λέξεις καὶ ἐν τούτοις κατὰ τὰς ὀλίγας ταύτας στιγμὰς τῆς συνομιλίας μας ἐπανέζησα ὀλόκληρον περίοδον τοῦ βίου μου.

Ἀνενεώσαμεν πάλιν τὰς παλαιὰς ἀναμνήσεις, καὶ μοι φαίνεται αἴφνης ὅτι ἦμην πλησιέστερον τῆς προσφιλοῦς πατρίδος. Ἐκ τῶν ἀφηγήσεών του ἀντελήφθη ὁποῖαν περιεργον καὶ ἐσφαλμένην ἰδέαν ἔχουσιν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ περὶ τοῦ τόπου τούτου καὶ τοῦ λαοῦ, περὶ τῶν προσώπων καὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως. Τὸ τοιοῦτον μὲ λυπεῖ καὶ ἰδίως ἐνεκεν τῶν γονέων τῆς Βασιλίσσης, οὔτινες ἐκ τῶν ἀβασίμων τούτων φημῶν θὰ στενοχωρῶνται. Ἐκ τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Ἑλλάδα ξένων οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ μὴ εὐρίσκων πολλῶ πλείονα τῶν ὅσων ἀνέμενον. Ἐπίσης εἶναι ἡ διαφορὰ μετὰ τοῦ παρελθόντος ἔτους καὶ τοῦ παρόντος ἀρκούντως αἰσθητῆ. Τὸ ἔδαφος καλλιεργεῖται ἐπι-

μελῶς. Πανταχοῦ σχηματίζονται κῆποι καὶ δενδροφυτεῖαι, αἱ δὲ οἰκίαι φυτρώνουσιν ὡς βλαστοὶ ἐκ τῆς γῆς. Εἰς τὰ καταστήματα τῶν ἐμπόρων δὲν ὑπάρχουσι μόνον ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ ἤρξαντο εἰσαγόμενα καὶ εἶδη πολυτελείας ὅπερ εἶναι ἔτι μᾶλλον εὐχάριστον, διότι εἶναι σημεῖον εὐημερίας. Ἡ Βασίλισσα καὶ ἐγὼ ἠγοράσαμεν ἐνταῦθα πῖλους, τοὺς ὁποίους θὰ ἠδυναίμεθα κάλλιστα νὰ φέρωμεν καὶ ἐν Παρισίοις. Κατὰ 15 ἡμέρας ἔρχονται ἐκ Μασσαλίας πλοῖα κομίζοντα νέα εἶδη τοῦ συρμιῦ, ἅτινα πωλοῦνται αὐτοστιγμῆ. Ἐν γένει αἱ Ἑλληνίδες κλίνουσιν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐνδυμασίας, εἰς τὴν πολυτέλειαν. Καὶ βεβαίως οὐδὲ εἰσήγαγεν οὐδὲ προεκάλεσεν αὐτὴν ἡ βασίλισσα. Καὶ διὰ τὴν ἐθνικὴν τῶν ἔτι ἐνδυμασίαν συνηθίζουσιν αἱ Ἑλληνίδες νὰ μεταχειρίζονται πλούσια καὶ βαρέα ὑφάσματα, τὸ αὐτὸ πράττουσι καὶ διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐνδυμασίαν, λανθάνουσα δὲ δύναται τις νὰ ἴδῃ αὐτὰς τὴν προίαν κατὰ τὰς τελευτὰς νὰ περιπατῶσιν ἐνδεδυμέναι ἐρυθρᾷ, κυανᾷ ἢ κιτρίνας ἐσθῆτας. Πρὸ τινῶν ἡμερῶν εἰς ἑσπερίδα τιμὰ τοῦ Ἄγγλου πρέσβευος ἠρτίθησα πλησίον μου οὐχὶ ὀλιγότερον τῶν ἐπτὰ φορεμάτων ἐκ βελούδου. Ἄνευ βραχέων περιχειρίδων καὶ περιλαιμίου ἐκ διαντέλλας δὲν ἐπισκέπτονται αἱ κυρίαι τὰς τοιαύτας συναναστροφάς. Ἐγὼ ἀποτελῶ συνήθως ἐξαίρεσιν λαμβάνουσα τὸ θάρος (πλὴν ἐὰν προηγουμένως ἤμην προκεκλημένη εἰς γεῦμα) νὰ ἐμφανίζομαι μετὰ βαθυχρῶου ἀπλοῦ ἐκ μετάξης φορέματος καὶ καλῆματος ἐκ διαντέλλας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦτο, διότι ἐννοῶ νὰ ἔχω ἐπὶ πλεονεξία καὶ διὰ τὴν ἀνακτορικὰς τελετὰς κατὰ τὰς ἐπισήμους περιστάσεις. Εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην θὰ μείνω πιστῆ, ὅ,τι καὶ ἂν εἴπῃ ὁ κόσμος. Ἐὰν ἤμην νεότερα ἢ ἐὰν ἐσχόπουν νὰ μείνω πολλὰ ἔτη ἐνταῦθα, θὰ παρήγγελλον διὰ τὰ ἀνακτορικὰ γεύματα, τοὺς χοροὺς καὶ δι' ἐπισήμους περιστάσεις ἐθνικὸν ἐνδυμα, διότι καὶ Ἑλληνικὸν εἶναι καὶ οἰκονομικώτερον, καθόσον ἀπαλλάττεται τις τῆς διαρκοῦς ἀλλαγῆς τῶν ἀμφιέσεων. Λιὰ τὸν ἄνω εἰρημένον λόγον ὅμως εἶναι ὅλος περιττὰ τὰ τοιαῦτα μεγαλεπήβολα σχέδια. Πόσον σᾶς ζηλεύω διὰ τὰς τεῖοποσίας σας. Δὲν ἀκητεῖτο ἢ ἐν ἀπλοῦν νεῦμά σας καὶ θὰ ἤρχόμην καὶ ἐγὼ. Αἱ τοιοῦτου εἶδους διασκεδιάσεις δὲν ἐπιτυγχάνουσιν εἰσέτι ἐνταῦθα. Πανταχοῦ ἐν πάσαις ταῖς συναναστροφαῖς χορεύει ὁ κόσμος, αἱ δὲ ἠλιξιωμένοι κυρίαι κἀθιγνται περίεξ ἐπὶ διβανίων. Τὸ

τοιοῦτον εἶναι πολλάκις ὀχληρὸν καὶ ἰδίᾳ, ἐὰν δὲν ἔχη τις διάθεσιν νὰ ὀμιλήσῃ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἄλλην γλῶσσαν. Ἐργόχειρον δὲν ἀνεκάλυφα οὐδαμοῦ ἐνταῦθα, καίτοι δὲν ἀμφιβάλλω περὶ τῆς ἐργατικότητος τῶν κυριῶν ἐν τῷ στενωτέρῳ οἰκογενειακῷ κύκλῳ. Καὶ εἰς τοῦ W. ἀκόμῃ ἐσυνήθιζεν ὁ κόσμος νὰ περιφέρηται ἐντὸς τῆς αἰθούσης συναμιλῶν ἢ νὰ ἀποσύρονται οἱ φίλοι εἰς τὰς διαφόρους γωνίας. Καὶ προσφέρετο μὲν τέτοιον, ἀλλ' αἱ κυρίως τεῖοποσῆαι, ὅπως τὰς συνηθίζομεν ἡμεῖς, δὲν ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ β' Ἀπριλίου, 25 Μαρτίου.*

Σήμερον εἶναι ἡ ἐπέτειος τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Βασιλεὺς τὴν ἀνεκήρυξεν ἐθνικὴν ἑορτήν, ἡ δὲ σκέψις αὕτη, γενομένη ἀποδεκτὴ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπ' ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων, θέλει ἐπαυξήσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ ἀγάπην τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν ἄνακτα. Ἡδὴ περὶ τὴν πέμπτην τῆς προίης ἀνήγγειλαν κανονιοβολισμοὶ καὶ μουσικὴ τὴν ἑορτήν. Εἰς τὰς ἐννέα διηυθύνθησαν οἱ Βασιλεῖς φέροντες τὸ ἐθνικὸν ἐνδυμα ἑρ' ἀμάξης εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἐβράλη δοξολογία. Ἐκ πάντων τῶν περίεξ χωρίων εἶχον προσέλθει οἱ χωρικοὶ μὲ τὰς κυανολεύκους τῶν σημαίας πρὶ τὰς εἴκοσι περίπου, ὡς παρουσίασαν εἰς τοὺς Βασιλεῖς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἐκ τοῦ Ναοῦ καὶ κατέθεσαν κατόπιν εἰς τὴν θύραν τῶν ἀνακτόρων πρὸ τῶν ποδῶν των. Ἄπαντες οἱ χωρικοὶ ἦσαν καλῶς καὶ καθαρὰ ἐνδεδυμένοι. Ἐπὶ τῶν προσώπων των ἔλαμπεν ἡ χαρὰ καὶ εὐχαρίστησις. Μετὰ ταῦτα συνηθροίσθησαν ὑπὸ τὸν ἐξώστην, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου οἱ Βασιλεῖς ἕσαντο, καὶ μετ' ὀλιγον ἤρχισεν ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς χωρικῆς μουσικῆς ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ὄτε μὲν ὑπὸ δύο, ὄτε δὲ ὑπὸ πλειόνων προσώπων χορευομένου τοσοῦτον ἰδιορρυθμοῦ ἑλληνικοῦ χοροῦ. Ἐσχηματίσθησαν διάφοροι κύκλοι χορευτῶν ἐπὶ τῆς μεγάλης πλατείας πρὸ τῶν ἀνακτόρων, ἔλαβε δὲ χώραν καὶ ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον μοὶ ὑπενθύμισε τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Ὅπως πάντοτε, ἐξετελέσθη καὶ ταύτην τὴν φορὰν ὁ ἑλληνικὸς χορὸς ὑπ' ἀνδρῶν μόνον. Αἴφνης προσέρχεται γυνὴ τις μεταξὺ δύο χορευτῶν καὶ καταλαμβάνουσα τὴν θέσιν τοῦ ἐνὸς λέγει· «Σήμερον δικαιοῦμαι καὶ ἐγὼ νὰ χορεύσω καὶ ἴσως περισσότερον ἀπὸ σᾶς, διότι ἀπώλεσα εἰς τὸν περὶ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς υἱούς μου!»

Πῶς σᾶς φαίνεται τοῦτο ; Δὲν εἶναι αὐταὶ λέξεις ἀρχαίας Σπαρτιάτιδος ; Δυστυχῶς περὶ τὴν μεσημβρίαν ἡ ὥραία ἑορτὴ παρεκωλύθη ὑπὸ τῆς πρὸ πολλοῦ μὲν ἀναμενομένης, σήμερον ὅμως ὅλως ἀκαίρως ἐπελιθούσης βροχῆς. Περὶ τὴν ἑσπέραν ἐν τούτοις ἐγένετο εὐδία καὶ ἠδυνήθημεν νὰ ἀπολάσσωμεν ἀκωλύτως τὴν φροταψίαν. Ἐννοεῖται ὅτι ἐρωταγωγῆθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις. Ὁραίαν ἰδίως ἐντύπωσιν προουξένησε μέγας σταυρὸς σχηματισθεὶς ἐκ καιομένων σωρῶν ξύλων καὶ ὅστις ἐξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ τινῶν ἀποτόμων βράχων, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὁποίων εὐρίσκεται μικρὰ ἐκκλησία (Λυκαβηττός). Εἰς σκέψεις βεβυθισμένη προσέβλεπον τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς πίστεώς μας, τὸ δὲ αἰσθημα, τὸ ὁποῖον μὲ κατελάμβανε, μοὶ ἐνέπνευσε τοὺς ἑξῆς στίχους, τῶν ὁποίων παρακαλῶ νὰ κρίνητε εὐμενῶς τὴν ποιητικὴν ἀξίαν.

*« Βλέπω σταυρὸν ἐστριμμένον πρὸς ἀνατολὰς,  
Φλογερὸν σύμβολον, λαμπρὸν καὶ ἐπιβλητικόν,  
Σκορπίζον μακρὰν τὴν λάμπην τῶν ἀκτίων του  
Διὰ μέσου ζοφεροῦ σκοτίου πρὸς τὴν ἀπομεμακρυσμένην θάλασσαν.  
Φῶς γλυκὸν, φωτίζον καὶ μὴ θαμβῶνον,  
Ἐρὸν ἐχέγγυον εὐτυχαιτέρου μέλλοντος.  
Πᾶν τὸ βαρέως εἰσέτι στενάζον ἐν τῇ σκοτίει πνευματικῆς νυκτός  
Θέλει ταχέως στρυφῆ μετὰ χαρῆς πρὸς τὰς ἀκτῖνάς σου ».*

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ἀπριλίου.*

Ἡ νέα μας κυρία τῆς τιμῆς, ἡ ὥραία Ἰόζα Βότσαρη, εἶναι πραγματικῶς χαριεστία. Τὴν πρῶτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα θέλει ἀναλάβει τὴν ὑπηρεσίαν της. Παρεχώρησα εἰς αὐτὴν τὰ δωμάτιά μου καὶ μετεκομίσθην εἰς ἄλλα κελίενα παραπλεύρως αὐτῶν. Ἦδη ἐλπίζω ὅτι θὰ προοδεύσω ταχύτερον εἰς τὴν γλῶσσαν, καθ' ὅτι δὲν ὀμιλεῖ αὕτη εἰ μὴ τὴν Ἑλληνικὴν. Πολὺν περίεργος εἶμαι νὰ ἴδω, ἂν ἡ νεαρὰ κυρία θὰ συνηθίσῃ εὐκόλως τὸν ἀβλικὸν βίον καὶ πῶς θὰ κανονίσῃ τὴν ὑπηρεσίαν της. Ἡ μήτηρ της ἐμίσησεν οὐδὲν παρὰ τὰ ἀνάκτορα, ἐν τῇ ὁποίᾳ πρόκειται νὰ κατοικήσῃ μετὰ τῆς μεγαλειτέρας θυγατρὸς της. Φαίνεται νὰ εἶναι σεβαστὴ καὶ ἀγαθὴ κυρία, ἡ δὲ μεγάλη της θυγάτηρ εἶναι ἑλπίσης ὥραία κόρη ἡλικίας 19 ἐτῶν, εὐγενὴς καὶ σεμνὴ ὁμιλοῦσα

τὴν Γαλλικὴν καὶ Ἰταλικὴν. Δὲν γίνεται ἐν Ὀλδεμβούργῳ οὐδεμίαν σκέψιν περὶ ταξειδίου διὰ τὸ προσεχὲς θέρος ; Πόσον θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἐπιθυμία τῆς προσφιλοῦς Βασιλίσης, ἥτις ὀνειρεύεται ἐνλοτε περὶ συναντήσεως μετὰ τῶν ἀγαπητῶν γονέων ἐν Τεργέστη ! Δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ τοῦτο ; Ἡ χαρὰ θὰ ἦτο μεγάλη δι' ἅπαντας. Ἡ μεγάλη Δούκισσα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ γάμου της δὲν ἐπεσκέφθη πλέον τὴν Βιέννην, ἀκείθεν δὲ μέχρι Τεργέστης εἶναι τόσον βραχεῖα ἢ ἀπόστασις ! Ὁ L., ὅστις ἐπρόκειτο ἐπίσης νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν Ἀπρίλιον τὸς Ἀθήνας, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ παρατείνῃ τὴν ἐνταῦθα διαμονὴν του. Νομίζω ὅτι ὁ Βασιλεὺς κέκτηται ἐν τῷ προσώπῳ του ἰκανώτατον καὶ πιστὸν ἐπιμελητὴν τῶν υποθέσεων του. Ὁ νέος μας τελετάρχης καὶ ἀβλάρχης ἀποδεικνύεται λίαν πρακτικὸς. Ἔχει τὸ ἐξαίρετον προτέρημα νὰ ἐνεργῇ τὰ πάντα ἀθορύβως καὶ μετὰ πολλῆς ἀπλότητος. Καὶ ὑπῆρξε τοῦτο πολὺ εὐχάριστον διὰ τὸ ταξειδίον μας. Ἐπίσης μεγάλως ὠφέλησεν ἡμᾶς ἡ τελεία αὐτοῦ γνώσις τῆς χώρας. Ἦτο εἰς θέσιν νὰ προσδιορίξῃ τὰς ἀποστάσεις μέχρι λεπτοῦ. Πρὸς τούτοις ἦτο γνώστης τῶν ἐθίμων καὶ ἀναγκῶν τῶν κατοίκων τῶν διαφόρων πόλεων καὶ χωρίων καὶ κατέβαλλε πᾶσαν φροντίδα πρὸς ὅσον οἶόν τε μείζονα τῶν Α. Μεγαλειότητων ἄνεσιν. Ἀλλὰ καὶ ὁσάκις παρουσιάζοντο ἀπρόοπτα κωλύματα καὶ δυσχέρειαι καὶ τότε δὲν ἀπέβαλλε τὴν ἀταραξίαν του, ἀλλ' ἐδείκνυε τὴν ἐπιτηδειότητα ἀβλικοῦ, γηράσαντος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ.

Καὶ ἐνταῦθα ὁ καιρὸς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ψυχρὸς, ὥστε εἶμαι ἠναγκασμένη νὰ θερμαίνω τὸ δωμάτιον τὸ ἑσπέρας. Ἐν τούτοις τὰ δένδρα καὶ οἱ ἄγροὶ καλύπτονται ἤδη ὑπὸ τρυφερᾶς χλόης, μετὰ τινος δὲ ἡμέρας θὰ ἀνθίσωσι καὶ τὰ τριαντάφυλλα. Ἔχω τόσον πολὺ συνηθίσαι εἰς τὸ ὥραϊον κλίμα, ὥστε νεφελώδης καὶ ψυχρὰ ἡμέρα μὲ καθιστᾷ μελαγχολικὴν. Πῶς θὰ συνηθίσω πάλιν εἰς τὸν νεφελώδη μας Βορρᾶν ; Ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ταύτῃ αἰσθάνομαι ῥίγος.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Μαΐου.*

Περὶ τῶν ἐπεισοδίων ἐν Ὑδρᾷ δὲν σᾶς ἔγραψα, διότι δὲν εἶχον ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῶν λαβόντων χώραν καὶ δὲν ἐπεθύμουν νὰ μεταβιβάσω ἀτελεῖς, ἴσως δὲ καὶ ἐσφαλμένας, εἰδήσεις. Ἦδη ἐπι-

κρατεῖ ἐκ νέου ἄκρα ἡσυχία, ἔδω δὲ οὐδὲν ἐγένετο τοῖς πολλοῖς ἀντιληπτόν. Πολιτικός τις λίαν σεβαστὸς μοι ἔλεγεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἔδειξεν ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἀταραξίαν καὶ σύνεσιν τοιαύτην, οἷαν ἡγεμὸν γηραιότερος καὶ μᾶλλον πεπειραμένος δυσκόλως ἤθελε δεῖξει. Καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα ἔμεινε πάντοτε ὁ αὐτός. Καὶ ἀπέδειξε τοιουτοτρόπως ἐκ νέου πόσον εἶναι ἄξιος τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Ἔθνους. Ἦδη εἰς τὰς ἕξ τῆς προίας ἄρχεται τῆς ἐργασίας του, ὡσάκις δὲ πρόκειται περὶ ἐπειγουσῶν ἐργασιῶν, δὲν ἔχει οὐδὲ πρὸς περιπατον καιρόν. Ὅταν ὅμως ἐπιστρέφῃ ἐκ τῶν συνεχῶν καὶ βεβαίως πολλάκις δυσκόλων καὶ δυσαρέστων ἐργασιῶν του εἰς τὴν Βασίλισσαν, εἶναι ὡραῖον καὶ συγκινητικὸν θέαμα νὰ βλέπῃ τις πῶς τὸν ὑποδέχεται αὕτη, πῶς γνωρίζει διὰ τῆς εὐφυοῦς ζωηρότητός της νὰ τὸν φαιδρύνῃ. Εἶναι δὲ πολὺ φυσικόν, ὅτι λόγῳ τῶν πολλῶν ἀσχολιῶν του ἢ σύζυγός του ἐπὶ πολλάς ἡμέρας δὲν κατορθοῖ νὰ τὸν ἴδῃ, εἰ μὴ ἐπ' ὀλίγον, ἀναγκασομένη νὰ ἄγῃ βίον ἡρεμον καὶ μονότονον. Καὶ εἶναι ἔτι μᾶλλον ἀξιοθαύμαστος, διότι οὐδέποτε σκέπτεται περὶ ἑαυτῆς, ἀλλ' ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν μέγαν προορισμόν, ὅστις δι' ἀμφοτέρους κατέστη τὸ πρόβλημα τοῦ βίου των.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Μαΐου.*

Ἐπανειλημμένος ἦδη σᾶς ἔγραψα περὶ τοῦ σχεδίου πρὸς σχηματισμὸν συλλόγου τῶν Κυριῶν, ὅπερ ὅμως δυσκόλως θέλει ἐκτελεσθῆ. Τὸ προέβλεπον. Διὰ τοιαύτην καλλιέργειαν δὲν εἶναι εἰσέτι ἀρκούντως προητομασμένον τὸ ἔδαφος ἐνταῦθα. Καὶ ἤρχισαν αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι, ὁ καταρτισμὸς καταπαικτοῦ, ἐγένετο λόγος περὶ ἐκλογῆς προέδρου καὶ ἀντιπροέδρου καὶ τέλος οὐδεμίαν τῶν κυριῶν ἐγνωρίζε τί ἤθελεν. Ἴσως δύο μόνον ἐξ αὐτῶν νὰ εἶχον ἀμυδρὰν ἰδέαν περὶ τοιούτων ἰδρυμάτων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡσυχολοῦμένη ἡσυχῶς κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χειμῶνος εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων ἐνδυμάτων διὰ νεογνά, διότι εἶχον ἀκούσει ὅτι ἀπὸ ἑλλειψιν τοιούτων ἀπέθνησκον τόσα ταλαίπωρα ὄντα εἰς τρυφερὴν ἡλικίαν. Ἡ διάσωσις κατοίκων τινῶν τῆς στερουμένης πληθυσμοῦ ταύτης χώρας μοι ἐφαινετο πολύτιμος καὶ ἀντὶ νὰ μὲ βλέπητε, ὅπως ἄλλοτε, περιστοιχισμένην ἀπὸ σκέδια κεντημάτων καὶ ποικιλοχρόμων μαλλίων δὲν θέλετε εὔρει

νῦν ἐπὶ τοῦ μικροῦ τραπεζίου μου εἰ μὴ σπάργανα, ὑποκάμισα καὶ παιδικὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς. Ἄμα συνεσώρευσα ἱκανὴν προμήθειαν, ἔδειξα ταύτην εἰς τὴν ἀγαπητὴν μοι συμπατριώτιδα Κυρίαν C. R. B. καὶ τὴν ἠρώτησα, ἐὰν δὲν θὰ ἦτο καλλίτερον νὰ σχηματίσωμεν μικρὸν σύλλογον πρὸς διανομὴν τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου ἱματισμοῦ εἰς νεογνά τῆς πτωχοτέρας λαϊκῆς τάξεως. Ἡ ἰδέα ἐγένετο μετὰ χαρᾶς ἀσπαστή, ἔλαβον καὶ τινες ἄλλαι κυρίαι μέρος καὶ τοιουτοτρόπως ἀπὸ τῶν Χριστουγέννων συνερχόμεθα ἕκαστον Σάββατον, ἵνα ἐργασθῶμεν διὰ τοὺς μικροὺς μας προστατευομένους. Ἐκάστη κυρία φέρει τι μεθ' ἑαυτῆς, κατὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ δίδει ἕκαστη κατὰ βούλησιν μικρὸν χρηματικὸν ποσόν, ἐκ τοῦ ὁποίου σκέπτομαι νὰ συστήσω σὺν τῷ χρόνῳ μικρὸν ἀποθεματικὸν κεφάλαιον δι' ἀπροβλέπτους ἀνάγκας. Ἰατρός τις ἐκ τῶν ἐνταῦθα, ὅστις ἤκουσε περὶ τοῦ ἔργου μας καὶ ἐνδιαφέρεται διὰ τοῦτο, λαμβάνει πρὸς διανομὴν τὰ διάφορα πράγματα. Ἐὰν μεγαλότερα ἰδρύματα δὲν προῆλθον πολλάκις ἐκ τοῦ μηδενός; Ἡ ἰδέα αὕτη μᾶς ἐνθαρρύνει διὰ τὸ μέλλον. Ὅσα προσφέρομεν καὶ ὅ,τι πρᾶττομεν εἶναι βεβαίως εἰσέτι ἐλάχιστον, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἡ ἀξία ἐπιχειρήσεώς τινος δὲν ἔγκειται ἐν τῇ ἐκείσει, ἀλλ' ἐν τῇ καλῇ διεξαγωγῇ αὐτῆς, καὶ ἐν προκειμένῳ ἐθεώρησα ἀναγκαῖον ἄνευ πολλῶν λόγων καὶ θορύβου νὰ ἐπιληφθῶμεν ἔργου, ὅπερ ἤθελεν ἀμέσως ἀποφέρει τὸ ἀναμενόμενον πρακτικὸν ὄφελος.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Μαΐου.*

Πῶς σᾶς ἐφάνη ὁ θάνατος τοῦ Ruthard; Δὲν εἶναι φοβερόν; Καὶ ἦτο ἤδη ἀσθενής, ὅτε ἀνεχώρησεν ἐντεῦθεν. Ἡσθένησε συνεπείᾳ ἐκδρομῆς, ἣν ἐπεχείρησε μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπεπλανήθησαν ἐπὶ τοῦ Πεντελικοῦ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ διέλθωσιν ὀλόκληρον τὴν νύκτα ἐν ὑπαίθρῳ καὶ εἰς ὕψος, ὅπου ὁ ἀῆρ εἶναι λίαν διαπεραστικός. Ἐκεῖ φαίνεται προσεβλήθη ὑπὸ σφοδροτάτου κρυολογήματος, διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ὁποίου δὲν κατέβαλε τὴν δέουσαν προσοχὴν. Ἦτο δὲ ἤδη κακοδιύθιστος ἕνεκα θαλασσίου λουτροῦ, τὸ ὁποῖον ἔλαβε κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐπιστροφῆν του πρὸς spolio, ὡς λέγουσιν ἐνταῦθα, δηλ. ἀπολύμανσιν πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ χρόνου τῆς καθάρσεως. Καὶ δὲν εἶναι κατάλληλος ἐποχὴ διὰ τοιαῦτα πράγματα

αί πρώται ἡμέραι τοῦ Μαρτίου. Τίς οἶδεν εἰς τίνας ἀφορμὰς θὰ ἀποδίδουσι νῦν τὸν θάνατόν του; Περὶ δὲ τῆς ἀπλῆς καὶ φυσικῆς ἀφορμῆς οὐδεὶς ποιεῖται λόγον. Πόσον λυπηρὸν εἶναι, ὅταν τοσοῦτον ἐργατικὸς ἄνθρωπος ἀποσπᾶται εἰς ἀνθηροτάτην ἡλικίαν ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκογενείας του! (χίρας μετὰ ἑννέα τέκνων).

Ἐπιθυμεῖτε νὰ μάθετε νέα; Τὸ νεώτερον λοιπὸν εἶναι ἡ ἐνδυμασία τῆς Ἰτασίας, τὴν ὁποίαν παρήγγειλα διὰ τὴν Βασίλισσαν ἐκ Παρισίων. Ἐπέτυχε πολὺ, ἔφθασε δὲ ἐπὶ ἑβδομάδας ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς παραγγελίας, ἐξ οὗ βλέπετε ὅτι δὲν εἶναι καὶ τόσο δύσκολον νὰ προμηθευώμεθα ἐκεῖθεν πράγματα. Ἐλπίζω τὸν προσεχῆ χειμῶνα νὰ ἀπολαύσωμεν ἐνταῦθα ἰταλικὸν θέατρον. Ὁ διευθυντὴς θιάσου τινὸς ἐκ Ζακύνθου ἔλαβε τὴν ἄδειαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως πρὸς ἀνέγερσιν κτιρίου, νῦν δὲ ἀσχολοῦνται διὰ τὴν ἐξέυρεσιν καταλλήλου χώρου. Καλὸν θὰ ἦτο, ἂν ἐπετύγχανε τὸ πρῶγμα. Ὁ κόσμος θὰ εἶχε τότε περισσοτέραν διασκέδασιν, θὰ εἶχε θέμα συζητήσεως, ἐνασχόλησιν τινα κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς καὶ δὲν θὰ ἐφιλονίκει περὶ πολιτικῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ὁμιλίας οὐδὲν ὠφέλιμον κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἀπορρέει.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Ἰουλίου.*

Τὰ γενέθλια τῆς Μεγάλης Δουκίσσης ἐωρτάσαμεν χθὲς ἐκδραμόντες εἰς Ἐλευσίνα. Φέρει πρὸς τὰ ἐκεῖ ὄρατα ἀμυξιτὴ ὁδός. Ἡ ἀπόστασις εἶναι περίπου 1 1/2 ὥρας. Ὁ κύκλος ἦτο ὀλιγάριθμος, κυρίαι δὲ μόνον Ἑλληνίδες ἔλαβον μέρος. Ἐπὶ ὑψώματος παρὰ τὴν θάλασσαν εἶχε στηθῆ κομψὴ σκηνή, ἐξελέγη δὲ ἡ θέσις τοιοῦτοτρόπως, ὥστε νὰ ἔχωμεν ὀπισθὲν μας τὰ εῖρηνα τῆς ἄλλοτε περικλεοῦς πόλεως τῆς Δήμητρος (νῦν πτωχοῦ χωρίου), ἔμπροσθέν μας τὴν λαμπρὰν βαθυκύανον θάλασσαν, τὴν νῆσον Σαλαμίνα καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ θαυμασίως φωτιζόμενα ὄρη. Ὅποιαις ἱστορικαῖς ἀναμνήσεσι προκαλεῖ ἡ θεὰ αὕτη! Καὶ πόσον ζωηρὰς καθιστᾷ αὐτὰς ἡ ἐπίσκεψις τῶν τοίχων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, τὰ ὀλίγα λείψανα τῶν ὁποίων μᾶς ἐνθυμίζουσι τὴν παρρηχημένην λαμπρότητα! Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μας περιπάτου παρεκάθισαμεν ἅπαντες οἱ κεκλημένοι εἰς γεῦμα. Ἐσκεπτόμην δέ, πῶς ἴσως τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἐν Ὀλδεδμβούργῳ θὰ εἰσήρχοντο αἱ κυρίαι μὲ τὰς μακρὰς οὐρὰς εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συμποσίων, καὶ

ἀφηρούμεν εἰς παραβολὰς περὶ τῶν ἀντιθέσεων τῶν ἐκεῖ πρὸς τὰ ἐνταῦθα, τῶν τόσο ἀπομεμακρυσμένων καὶ τόσο διαφόρων πρὸς ἀλλήλους τόπων. Καὶ ἰδοὺ ἐγείρεται ὁ Βασιλεὺς, ἵνα προπῆ εἰς ὑγείαν τῆς Μεγάλης Δουκίσσης. Αἱ σκέψεις μου τότε ἐπετεύγισαν πρὸς τὴν λευκὴν αἴθουσαν, ὀλόκληρος δὲ ὁ στόλος τοῦ Ξέρξου, εἰς ἀντιτάσσεται ἐκ νέου εἰς μάχην, δὲν ἤθελε μὲ ἐξεγείρει ἐκ τοῦ βαθέος καὶ τερπνοῦ ρεμβασμοῦ, ὃν εἶχε προκαλέσει παρ' ἐμοῦ τὸ αἶσθημα τῆς ἐκτιμήσεως, μετὰ τοῦ ὁποίου συνήγουν τὴν στιγμὴν ταύτην ὁμοῦ μετὰ τῆς Βασίλισσης τὰς εἰλικρινεστέραις μου εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῆς ἀγαπητῆς μητρὸς. Εἰς ποῖον βαθμὸν συνεδουάζετο παρὰ τῆ Βασίλισση τὸ αἶσθημα τοῦτο πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπανίδῃ τὴν μητέρα της, ἡδυνάμην νὰ ἀναγνώσω εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της, ἀλλ' ἀπέφυγον νὰ συναντήσω τὸ βλέμμα της, διότι ἀμφοτέραι ἠθέλομεν συγκινηθῆ. Πόσον μοι ἔλειπε τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ καλὸς μας W! Οὐδεὶς ἐξ ἐκείνων, οὔτινες συνώδυσαν τὸν Βασιλέα εἰς Ὀλδεδμβούργον, ἦτο παρών, ἐπομένως οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν παρευρισκομένων πλὴν τοῦ Βασιλικοῦ ζεύγους καὶ ἐμοῦ ἐγνώριζε τὴν εὐγενῆ καὶ ὄραϊαν Μεγάλην Δούκισσαν. Τὸ γεῦμα ἐπηκολούθησε χορὸς ἐν τῷ ὑπαίθρῳ. Ἦσαν δὲ μᾶλλον πηδήματα ἢ χορὸς, τὰ ὁποῖα παρ' ὕλην τὴν συνοδεύουσαν αὐτὰ μουσικὴν οὐδένα εἶχον ρυθμόν. Ἡ Βασίλισσα κατώρθωσε νὰ μεταδώσῃ εὐθυμίαν καὶ ζωὴν εἰς ἅπαντας παρακινήσασα καὶ γηραιὸν ἔτι ναυτικὸν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν χορὸν. Καίτοι ἔπνεεν ἰσχυρὸς ἄνεμος, ὁ δ' οὐρανὸς ἐκαλύφθη τὸ ἑσπέρας ὑπὸ νεφῶν, ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν μας ἀπεφασίσσαμεν νὰ ἐπανέλθωμεν ἐν μέρει διὰ θαλίσης. Σκότος βαθὺ ἐπεκράτει περὶ ἡμῶν, ἡμεῖθα δὲ ἅπαντες συγκεντρωμένοι ἐντὸς μεγάλης λέμβου, φωτιζομένης δι' ἐνὸς καὶ μόνου φαναῦ τοποθετημένου ἐν τῷ κύτει τῆς λέμβου. Πάντα ταῦτα ἐνεῖχον μυστηριώδη τινὰ γοητεῖαν. Πρὸς τούτοις ἡ μεσονύκτιος σιγὴ καὶ ὁ φόβος, μήπως ἐπιταθῆ ὁ ἄνεμος ἢ προσκρούσῃ ἡ λέμβος μας ἐπὶ τινος βράχου, ὁ ρυθμικὸς καὶ μονότονος κρότος τῶν κωπῶν καὶ τὸ θαυμάσιον ἑλληνικὸν ἄσμα τοῦ Μαυρομυχάλη καὶ τῶν ἀδελφῶν του μετὰ τῶν ἰδιορρυθμῶν βαθέων τόνων, τῶν ἰσχυρῶς ἐκτεινομένων, ἐπηύξησε τὸ καταλαβὸν ἡμᾶς ὄϊγος. Τέλος πάντες ἐσιώπησαν, τινὲς δὲ ἐκ τῶν προσκεκλημένων εἶχον ἀποκοιμηθῆ ἐκ τῆς κοπώσεως. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην μοι ἐφάνη ὅτι ἐπλεον ἐπὶ τῶν

μελανῶν ὑδάτων τῆς Στυγός, τὰ μεμονωμένα δὲ παρὰ τὴν ἀκτὴν φῶτα ἐξελάμβανον ὡς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Κερβέρου. Ἄλλ' ὅμως ποῦ βαδίζω! Ἐὰν ἡ πορεία μας ἠκολούθει τὴν φαντασίαν μου, δὲν ἠθέλομεν φθάσει καὶ μετὰ ὥρας ὀλοκλήρους εἰς Ἀθήνας, καὶ ὅμως εἶμαι βεβαία ὅτι ὀλίγον μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἀσφαλῶς ἅπαντες εὕρισκοντο εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὕπνου. Ἡ πόλις μας τῶν Ἀθηναίων προσδεύει ἡμέρα τῆ ἡμέρα καὶ ἀποκτᾷ σὺν τῷ χρόνῳ περισσότερον ὕψος πρωτεύουσας. Τὰς Κυριακὰς παίζει ἐπὶ μεγάλης πλατείας πολὺ ὥραία μουσικὴ. Ἐξ περίπου περίπτερα ἀνηγέρθησαν ἐπ' αὐτῆς διὰ κίφρα. Χιλιάδες ἀνθρώπων περιφέρονται τὸ ἑσπέραις ἐκεῖ εἰς μικρὰς τραπέζας κάθηνται διάφοροι ὄμιλοι· οἱ ὑπηρεταὶ τρέχοντες φέρουσι ποτήρια ψυχροῦ ὕδατος καὶ λεμονιάδας. Νομίζει τις ὅτι εὕρισκεται εἰς μεγαλούπολιν. Ἐπίσης ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα μεταβαίνουν ἐφ' ἀμάξης ἢ συνήθως ἱκετεύουσιν ἐκεῖ δι' ὀλίγα λεπτὰ, ἵνα ἀκούσωσι τὴν μουσικὴν καὶ ἀπολαύσωσι τὸ ποικίλον θέαμα. Ὡς σύνολον θὰ ἀπετέλει ὥραϊαν εἰκόνα. Εἰς τὸ βάθος ἡ Ἀκρόπολις καὶ ὑπεράνω ὁ λαμπρὸς κυανοῦς οὐρανός. Θὰ ἐπεθύμουν πράγματι νὰ τὰ ἔβλεπε ζωγράφος καὶ νὰ ἀπεικόνιζεν αὐτὰ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνταῦθα γνωστῶν μου ἠραιώθη ἐλαισθητῶς. Ἦδη πάλιν πρόκειται νὰ ἀπολέσωμεν καλὸν φίλον. Ὁ ἀδελφὸς σύμβουλος Brandes μᾶς ἐγκαταλείπει ἐπίσης μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ παρόντος ἔτους. Ὁ ἀποχωρισμὸς ἀπὸ τὴν εὐγενῆ ταύτην οἰκογένειαν μὲ πληροὶ ἀπὸ τοῦδε λύπης, καίτοι εἶχε δηλώσει αὕτη ὅτι δὲν θὰ ἔμενε πλέον τῶν δύο ἐτῶν ἐνταῦθα. Σὰς ὀμιλήσα ἐπίσης ἐνίστατε περὶ τοῦ προξένου τῆς Νεαπόλεως Martuccelli, ὅστις ὑπεκρίνετο τόσον ὥραϊα εἰς τὰς κομφιδίας. Ἦτο οἰκογενειακὸς φίλος τῶν W. καὶ ἐκεῖ τὸν ἔβλεπον κατ' ἐκάστην. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν μὲ ἐπεσχέπτετο συχνά, ὀμιλοῦμεν περὶ παροφημένων χρόνων, περὶ τῶν ἀπομακρυσμένων φίλων, ἐπειδὴ δὲ εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἐχεμύθειάν του, ἐτόλμων νὰ ἐκφραζομαι περὶ τῶν γεγομένων ἐν τῷ κύκλῳ μας μεταβολῶν. Καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἀναχωρεῖ διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄντ' αὐτῶν θὰ ἔλθοσι βεβαίως ἄλλα ἀγνωστα πρόσωπα. Πρὸ ὀλίγου ἀφίκετο οἰκογένειά τις ἐκ Σκωτίας μετὰ τεσσάρων θυγατέρων, ἵνα διατρίψῃ ἐνταῦθα ἐὰν τινα χρόνον. Διάφοροι ἀγγλικαὶ οἰκογένειαι ἀναγγέλλονται διὰ τὸν χειμῶνα. Κυρία, μετὰ τῆς ὁποίας πολὺ θὰ

ἐπεθύμουν νὰ συνάψω σχέσεις, εἶναι ἡ σύζυγος τοῦ Ἀγγλου πρέσβευτος, ἣτις πολὺ μὲ ἐλκύει· ἐν τούτοις αἱ σχέσεις μας περιορίζονται εἰς τυπικὰς ἐπισκέψεις. Ἄλλη εὐγενεστάτη Ἀγγλίς, ἡ σύζυγος τοῦ στρατηγοῦ Γουόρτς ἐγκατέλειπε τὴν Ἑλλάδα, διότι τὸ κλῆμα ἔβλαπτεν αὐτήν. Δὲν τὴν ἐγνώριζον πολὺ, ὁσάκις ὅμως τὴν συνήντων εἰς τὰς συναναστροφάς, μοι ἦτο πάντοτε εὐχάριστος καὶ ἐφαίνετο ὅτι μὲ συνεπάθει. Καταγομένη ἐκ τῶν πρώτων τῆς Ἀγγλίας οἰκογενειῶν, συνηθισμένη δὲ ἐκ τῆς μακροχρονίου ἐν Παρισίοις διαμονῆς της εἰς εὐρὸν περιβάλλον καὶ εἰς βίον πολυτελεῖ, ἦτο αὕτη ὕψ' ὄλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως κυρία τοῦ κόσμου, ἀπλουσιότης καὶ εὐχάριστος. Πρὸ πάντων ὅμως εἶχε τὸ προτέρημα νὰ μένη πάντοτε ἡ αὐτὴ. Τοιαῦτα πρόσωπα δὲν ἀναπληροῦνται ἐδῶ εὐκόλως. Αἰδοῦμαι πάντοτε θλίψιν, ὁσάκις ἐκ τῶν συναναστροφῶν μας ἔλλείπουσι τοιαῦτα ἀγαπητὰ πρόσωπα καὶ συναντῶ ἀντ' αὐτῶν ἄλλα, τὰ ὁποῖα πρέπει πρῶτα νὰ σπουδάσω.

*Ἐν Ἀθήναις τῆ 10 Ἰουλίου.*

Ὅσον ὀλιγοτέρας ἐλπίδας εἶχον ταύτην τὴν φορὰν νὰ λάβω ἐπιστολήν σας, τόσον μᾶλλον εὐχαριστήθη, διότι ἔλαβον τοιαύτην ἐκ Βερολίνου, ὅπου εἶσθε τόσον πολὺ ἀπηχολημένη. Καὶ ὁποῖαν ἐπιστολήν! Πόσον ἐγκάρδιον, πόσον εὐφυᾶ, πόσον ἐνδιαφέρουσαν! Πῶς νὰ σᾶς ἀνταποδώσω αὐτήν; Πᾶν ὅτι θὰ ἠδυνάμην νὰ σᾶς γράψω μοι φαίνεται ξηρόν, κατὰξηρον, ὅπως αἱ κεδυίδες τῶν Ἀθηναίων παραβαλλόμεναι πρὸς τὴν κατὰρυτον νήσον τῶν ταῶν (Pfauceninsel) μὲ τὰς ὥραϊας δένδροφυτείας καὶ τὴν δροσερὰν σκιάν. Καὶ ἤμην βεβαία ὅτι ἠθέλετε συναντηθῆ μετὰ τοῦ κυρίου von Bonin καὶ ὅτι θὰ σᾶς διηγεῖτο οὗτος πολλὰ ἐξ Ἑλλάδος νέα. Ἡ ἱστορία τῶν θῶων, οὔτινες ὠρῶντο κάτω εἰς τοὺς βράχους, ἐγὼ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἡ Βασίλισσα καὶ ἡ συνοδεία αὐτῆς ἐχόρευον, εἶναι τῶν ἀστυειοτάτη. Δὲν νομίζετε; Πῶς θὰ σᾶς ἐφαίνετο τοιαύτη μουσικὴ συνοδεία διὰ τὸν χορὸν τῆς française; Σχετιζομένη ἄλλοτε στενῶς μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ κυρίου von Bonin ταχέως συνήψα σχέσεις μετ' αὐτοῦ· καὶ ἔνεκεν ἀκριβῶς τοῦ λόγου τούτου συνδιελέχθη μετ' αὐτοῦ περισσότερον ἢ μετὰ τῶν ἄλλων κυρίων τῆς συνοδείας τοῦ πρίγκιπος Ἀδαλβέρτου.

Ἐνθυμεῖσθε προσέτι, πῶς πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐσκόπου νὰ ταξειδεύσω



πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀδελφοῦ μου ; Ἦμην ἀρκετὰ ἀνόητος νὰ τὸ ἀναβάλλω μετὰ τῆς ἐλπίδος ὅτι θὰ κατορθώσω τὸ τοιοῦτον ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐκτοτε δὲ οὔτε μετέβην οὔτε ὑπάρχει ἐλπίς νὰ μεταβῶ καὶ εἶμαι ἀπαρηγόρητος, διότι ἀπώλεσα τὴν εὐκαιρίαν ταύτην. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει τις ν' ἀναβάλλῃ ὅ,τι εἶναι δυνατὸν νὰ πράξῃ. Ὅστις φρονεῖ ὅτι εὐχερῶς ἐπανέρχονται αἱ εὐκαιρίαι, ματαιοπονεῖ. Διὰ τὴν Βασίλισσαν εἶναι εἰσέτι εὐκόλον νὰ ταξειδεύσῃ. Τὸν Λύγουστον θὰ εἶναι ἔτοιμον νέον ἑλληνικὸν ἀτμόπλοιο. Δι' αὐτοῦ θὰ ἦτο εὐκόλον νὰ φθάσῃ ἐν διαστήματι ὀλίγων ἡμερῶν εἰς Ἀγκῶνα. Πιστεύσατέ με διὰ τὴν ὑγείαν τῆς Βασίλισσης ἀλλαγὴ ἀέρος θὰ ἦτο πολὺ ὠφέλιμος. Καὶ πόσον θὰ ἔχαιρεν αὕτη καὶ αἱ γονεῖς τῆς ἐπαναβλέποντες ἀλλήλους!

Πρὸ τινῶν ἡμερῶν συνήντησα ἐνταῦθα γνώριμόν σας, ὅστις μετὰ τῶν θερμοτήτων προσρήσεών του μὲ ἐπιφόρτισε νὰ τὸν ἐπαναφέρω εἰς τὴν μνήμην σας. Εἶναι δὲ οὗτος ὁ Λυστρικὸς συνταγματάρχης Karl von Kuhlmbach, ὅστις διατρίβει παρὰ τῷ ἐνταῦθα πρέσβει τῆς ἀδελφῆς του. Ἄνθρω εὐθύμος καὶ λίαν διασκεδαστικὸς εἶναι παρ' ὅλα τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη τοῦ ἐκτάκτου ζωηρότητος. Συνεδέετο στενῶς μετὰ τοῦ Weiss, τὸν ὁποῖον ἐπανείδεν ἐν Βιέννῃ. Φαίνεται δὲ ὅτι γνωρίζει καλῶς τὰ τῆς καταστάσεώς του. Κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν αὐτοῦ ὁ Weiss ὑπῆρξεν ἰκανώτατος καὶ πρακτικώτατος γεωπόνος, ὅστις ἐβελτίωσε κατὰ πολὺ τὰ κτήματά του, ἅτινα ἐν ἀρχῇ εἶχεν ἐπιβαρύνει διὰ πολλῶν χρεῶν, ὥστε αἱ μέλλουσαι ἐσοδεῖαι οὐ μόνον θὰ καλύψωσι τὰ χρέη ταῦτα, ἀλλὰ θὰ ἀποδώσωσι καὶ περισσεύμα. Καὶ συμφωνοῦσι τὰ τοιαῦτα πληρέστατα πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Weiss λεχθέντα. Τοιοῦτοτρόπως ὁ κύκλος μας σὺν τῷ χρόνῳ ἀδξάνει, γίνεται ὅμως καὶ σιγά σιγά πλεον κακίλος. Σήμερον π. χ. παρουσιάσει εἰς τὴν Βασίλισσαν κόμησάν τινα ὀνόματι Βαλσαμιάκη ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων. Ἀγγλικῆς καταγωγῆς ἡ κυρία αὕτη εἶχε συζευχθῆ Ἀγγλον ἐπίσκοπον ἐν Καλικούτ τοῦ Μαδρῆς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποῖου ὑπανδρεύθη μετὰ τοῦ Ἑλληνος κόμητος Βαλσαμιάκη, μεθ' οὗ καὶ διατρίβει ἐν Κεφαλληνίᾳ. Αἱ δύο τῆς θυγατέρες ἐκ τοῦ πρώτου γάμου ἔχουσιν ἐκάστη, ὡς λέγουσι, περιουσίαν ἐκ 40000 λιρῶν ἀγγλικῶν. Καλαὶ νύμφαι! Θὰ ἐπεθύμουν νὰ ὑπανδρεύοντο ἐνταῦθα. Τοιοῦτου εἴδους πρόσφυγες εἶναι πολὺ εὐχάριστοι καὶ δύνανται ἀσφαλῶς πανταχοῦ νὰ ἀποκτήσωσι τὴν

ἰθαγένειαν καὶ διπλῆν, ἂν θέλωσι. Δι' ἡμᾶς ἐνταῦθα ὅμως εἶναι καὶ ἀναγκαιόταται, διότι συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου. Βεβαίως, ὅταν σκέπτομαι πόσον ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ἀφίξεώς μας διωρθώθη ἡ ὅλη κατάστασις, νομίζω ὅτι ὄνειρεύομαι εἶναι σχεδὸν ἀπίστευτον. Χθές, ὅτε περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου διήλθον ἐφ' ἀμάξης τὴν ὁδὸν Πειραιῶς, μοὶ ἐπροξένησεν ἑκπληξιν ἡ μεγάλη ἐν αὐτῇ κίνησις. Μία ἄμαξα κατόπιν τῆς ἄλλης καὶ ὄχι τὰ μικρὰ ἑκείνα δίτροχα ὀχήματα, ἃ εὕρομεν κατὰ τὴν ἀριξίαν μας, ἀλλ' ἄμαξαι πολυτελεῖς καὶ κουπὲ μὲ ἀπαστρέπτοντας καὶ τριτίζοντας τὴν ὁδὸν φανούς, πληθώρα ἱππέων, διάφορα μικρὰ καθιστοῦλα, ὀγκώδη κάρρα φέροντα ἄσκους πλήρεις οἴνου, οἰκοδομικὴν ὕλην, τρόφιμα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν φορτωμένοι ὄνοι καὶ ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους τούτου μακραίχενες κάμηλοι ἐβάδιζον μετὰ σοβαροῦ βήματος. Τὸ σύνολον ἀπετέλει ποικίλην καὶ ὡραίαν εἰκόνα. Εἶναι δὲ ἡ ὁδὸς Πειραιῶς ὁ ἀγαπητός μου περίπατος, καίτοι ἐπιστρέφω ἔξ αὐτοῦ πάντοτε πλήρης κονιορτοῦ. Διὰ τὸν σταλέντα κατάλογον τῶν βιβλίων τὰς ἀπείρους μου εὐχαριστίας. Τινὰ ἔξ αὐτῶν γνωρίζω ἤδη, διὰ τὰ ἄλλα θὰ λάβω σημειώσεις καὶ θὰ τὰ παραγγείλω. Πρὸς ἀνάγνωσιν βεβαίως δὲν μοὶ μένει πολὺς καιρὸς. Καὶ ἐγὼ δὲν ἠξέυρω, πῶς παρέρχεται οὗτος τόσον ταχέως. Πολλάκις νομίζω ὅτι δὲν ἔπραξα τίποτε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας καὶ εἶμαι δυσηρεσχημένη. Συμφώνως πρὸς τὸν νῦν κρατοῦντα κανονισμόν προγευματίζομεν εἰς τὰς δώδεκα, εἰς τὰς τέσσαρας δὲ γευματίζομεν. Ἄλλ' ὁ Βασιλεὺς εἶναι πολλάκις τόσον ἀπησυχολημένος εἰς τὴν ἐργασίαν, ὥστε καταντᾷ συχνότατα νὰ μὴ προγευματίσωμεν πρὸ τῆς 2 μ. μ. ὥρας, ἐνίοτε δὲ καὶ βραδύτερον, ὁσάκις συνεδριάζει τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Βασιλεὺς προγευματίζει μόνος μετὰ τῆς Βασίλισσης. Ὡς ἐκ τούτου μένω πολλάκις μέχρι τῆς 2 μ. μ. παρὰ τῆ Βασίλισση. Τὸ βραχὺ δὲ διάστημα, ὅπερ ὑπολείπεται τότε μέχρι τῆς ὥρας τοῦ γεύματος, καταναλίσκεται εἰς παρουσιάσεις, ἐπισκέψεις καὶ ἀλλαγὴν ἐνδυμασίας. Μετὰ τὸ γεῦμα περὶ τὴν 6ην μ. μ. μοὶ μένουσιν, ὁσάκις δὲν ἔχω νὰ συνοδεύσω τὴν Βασίλισσαν, ὥραί τινες ἐλεύθεραι, ἀλλὰ πλησιάζει τότε ἡ νύξ, ὅτε ἐνεκεν τῆς ἀδυναμίας τῶν ὀφθαλμῶν μου δὲν μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ ἐργασθῶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς λυχνίας εἰ μὴ δι' ἰπλοῦν τι ἐργόχειρον. Γράφω ἐπι-

σης πολύ. Τὸ πλεῖστον τῶν ἀπαντήσεων εἰς ἀναφορὰς τῆς Βασιλίσσης γίνεται εἰς τὴν γαλλικὴν ἢ ἀγγλικὴν γλῶσσαν. Πλὴν τούτου ὅμως εἶμαι καὶ πάντοτε παροῦσα κατὰ τὰς παρουσιάσεις κυρίων εἰς τὴν Βασίλισσαν, ὅπερ συμβαίνει νῦν καθ' ἑκάστην. Πρῶτον οἱ πολυάριθμοι περιηγηταί, οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν ἀγκυροβολούντων πλοίων, ὅσκις μένουσιν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὸν λιμένα, ἔπειτα οἱ ὑπάλληλοι τῶν ἐπαρχιῶν ἢ τῶν νήσων ἢ οἱ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως στέλλόμενοι. Οὐδεὶς ἔρχεται, οὐδεὶς φεύγει, χωρὶς νὰ παρουσιασθῇ, χωρὶς νὰ χαιρετίσῃ τὴν Βασίλισσαν. Πλὴν τούτου ἔχω νὰ μεταβῶ εἰς τὸς διαφόρους ἐπισκέψεις καὶ τοιουτοτρόπως παρέρχεται ἡ ἡμέρα ἀνεπαισιθήτως. Καὶ ναί μὲν ἐκπληρῶ τὰ ἐπιβεβλημένα μοι καθήκοντα, ὅπερ καὶ θὰ μοὶ ἦτο ἀρκετόν, ἀν ὁ βίος οὗτος ἐκανοποιῇ κατὰ τι περισσότερον τὰς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς μου ἀξιώσεις.

... Προστίθῃμι ἔτι ἐν βίῃ γραμμὰς τινὰς, αἵτινες, ἀγαπητὴ φίλη, θέλωσι σὰς ἐκδηλώσει τὴν χαρὰν μου περὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐλπίδων μας ἐν σχέσει πρὸς τὸ εἰς Ἰλβετίαν ταξίδιον. Οἱ ἐνδοιασμοὶ σχεδὸν ἐξέλιπον παντελῶς καὶ τοιουτοτρόπως θὰ ἠδυνάμην νὰ σὰς εἶπω ἀπὸ τοῦδε καλὴν ἀντάμωσιν, ἐὼν καὶ αἱ παρ' ὑμῶν ἐπικρατοῦσαι εἰσέτι ἀμφιβολίαι καὶ δισταγμοὶ εἶχον ἤδη διασκεδασθῆ. Σκοπεῖω νὰ μὴ παρακινήσω τοὺς Βασιλεῖς (θὰ μὲ πιστεύσετε ἀρά γε;), ἀλλὰ νὰ ἀναμείνω μεθ' ὑπομονῆς τὴν ἀπόφασίν των, καθ' ὅτι δὲν θεωρῶ ὀρθὸν νὰ ἀναμυχθῶ εἰς ζητήματα, ὧς πρὸς τὰ ὁποῖα ἀσπασταί ἢ ἀνεπλήρωτος κρίσις τῶν Α. Μεγαλειότητων. Νομίζω, ὅταν συνδέηταί τις μεθ' ὑψηλῶν προσώπων, ἢ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ ἡ συνείδησις του τῷ ἐπιβιάλλουσι πολλοὺς περιορισμοὺς καὶ ἰδίως νὰ μὴ παριστάνῃ πᾶν τὸ εὐχάριστον αὐτοῖς ὡς εὐκόλον ἐκ φόβου, μήπως δυσχεραίσῃ αὐτά! Ὡς πρὸς τὸ παρὸν λίαν εὐλογον ἄλλως ταξίδιον, τὸ ὁποῖον δέον νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ὑπαγορευόμενον ὑπὸ καθήκοντος, θὰ ἠδύνατο ἡ Βασίλισσα κάλλιστα νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν της. Καὶ ὅμως ὑπάρχουσι σιγμᾶι, καθ' ἃς παρουσιάζονται δισταγμοί, προκαλοῦντες τὴν ἀνάγκην σοβαρᾶς σταθμίσσεως τῶν πραγμάτων, ὁπότε ὀφείλω νὰ μὴ ἐπιηρείσω τὴν Βασίλισσαν, ἵνα μόνη ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ πρακτέου. Θὰ ἠδελον νὰ πετάξω πρὸς ὑμᾶς συντομεύουσα τὴν ἀπόστασιν, ὥπως φθάσω ταχέως πλησίον σας. Ἄλλ' ὅχι, δὲν τὸ ἐπιθυμῶ ἀρκετὰ ταχέως

τρέχει ὁ χρόνος! Μήπως ἡ χαρὰ καὶ ἡ προσδοκία, ἃς αἰσθάνεται τις τὸς παραμονὰς τοιαύτης εὐτυχίας, πρὸς συνάντησιν τῆς ὁποίας βαδίζει, δὲν ἀποτελοῦσιν ὡσαύτως εὐτυχίαν; Δὲν πρέπει νὰ ζητῇ τις τὰ πάντα διὰ μᾶς.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Αὐγούστου.*

Καίτοι συνήθως δὲν παραλείπω εὐκαιρίαν χωρὶς νὰ σὰς γράψω, ἐν τούτοις ἀναγκάζομαι σήμερον νὰ περιορισθῶ εἰς ὀλίγας λέξεις, καθ' ὅτι πρόκειται νὰ ἐκδράμωμεν εἰς τὸν Ὑμηττόν. Ἐπίσης τὸ πλοῖον δὲν θὰ ἀναχωρήσῃ πρὸ τῆς ἑσπέρας τῆς αὔριον καὶ τοιουτοτρόπως θὰ δυνηθῶ νὰ περατώσω τὴν ἐπιστολὴν μου. Πόσον ζωνηρῶς εἶναι προσηλωμένοι νῦν αἱ σκέψεις μου εἰς τὸ ἐγγὺς ὄραϊον μέλλον! Ἐν μόνον βλέμμα πρὸς ἐκεῖ καὶ ἐνθουσιάζομαι ἀμέσως, καὶ ὅμως δὲν δύναμαι νὰ ἀπαλλαγῶ προαισθημάτων τινος, ὅπερ μὲ ἔχει κατακυριεύσει. Ἦδη ὑπελογίσθησαν καὶ ἐκανονίσθησαν τὰ πάντα. Ἄλλ' εἶναι καὶ ἀνάγκη νὰ πραγματοποιηθῶσι ταῦτα; Βασανίζω τὸν ἑαυτὸν μου διὰ μυρίων σκέψεων καὶ δὲν πρίττω ὀρθῶς. Ἐν τούτοις προσέχω, διὰ νὰ μὴ ἐννοήσῃ οὔτε τὸ παραμικρὸν ἡ Βασίλισσα καὶ λυπηθῇ ἢ εὐγενὴς αὕτη καὶ νῦν ὑπερευτυχῆς καρδία. ἔχω καταληφθῆ τελευταίως ὑπὸ φοβερᾶς νευρικῆς ταραχῆς, αἱ δὲ προετοιμασίαι τοῦ ταξειδίου μοὶ προκαλοῦσι σχεδὸν πυρετόν. Ἄς ἐφθάνεν ἐπὶ τέλους ἐκεῖνη ἡ ἡμέρα. Σεῖς τὸ ἔτος τοῦτο δὲν ἀνεπαύθητε σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν. Εὐτυχῶς εἴσθε συνηθισμένη νὰ εὐρίσκεσθε διαρκῶς ἐν κινήσει. Ἐνθυμεῖσθε εἰσέτι, τοῦ εὐρισκόμεθα τὴν ὥραν ταύτην σήμερον πρὸ δύο ἐτῶν; Ἐπὶ τῆς δεινροστουχίας, τῆς ἀγοῦσης εἰς τὴν ἀλατουῦχον πηγὴν παρὰ τὸ Franzensbrunn (ὀρεῶν τοῦ Φραγκίσκου). Τί περίεργος ἡμέρα! Πόσον σπουδαία ὡς πρὸς τὰς συνεπειὰς της! Ἠδυνάμην τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην νὰ ὑποθέσω ποτὲ ὅτι θὰ προητοιμαζόμεν σήμερον πρὸς ἐκδρομὴν εἰς τὸν Ὑμηττόν; Καὶ πόσα ἄλλα πράγματα εἶδον ἔκτοτε! Πλησιάζει νὰ παρέλθῃ ἡ δυσίρεστος διὰ τὰς Ἀθήνας ἐποχὴ. Καὶ ναί μὲν ὁ καύσων εἶναι εἰσέτι πνιγηρὸς, πνέει δ' ἐπίσης ὁ σφοδρὸς ἐκεῖνος καὶ ἐπίμονος βορειοδυτικὸς ἄνεμος, ὁ ἐγείρων νέφη ὀλόκληρα κονιορτοῦ, τὸ ἑσπέρας ὅμως καὶ τὴν νύκτα δροσιζέται ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ τοιουτοτρόπως ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῆς ἐγγιζούσης καλλιτέρας ἐποχῆς παρέρχεται ὁ χρόνος.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 12 Ἀθροούτου.*

Σπεύδω νὰ τελειώσω τὴν ἐπιστολὴν ταύτην. Τὸ πλοῖον ἀναχωρεῖ ἐντὸς ὀλίγου. Διήλθομεν γῆρας πολὺ ὥραϊα ἐπιστρέψαντες μόνις μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ὁ συνταγματάρχης Κ..., ὅστις ἐπέστρεψεν ἐκ τοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν ταξιδίου του, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκδρομὴν καὶ ἦτο λίαν διασκεδαστικός. Ὁ γηραιὸς καὶ εὐρωστος οὗτος στρατιωτικὸς ἐχόρευεν ὡς νεανίας ἦτο ἀκούραστος. Ἔλναι πλήρης ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν Βασιλίαν. Ἔλεγεν ὅτι εἶναι αὕτη ἐκ τῶν μᾶλλον ἀξιολατρεῖτων ἡγεμονίδων, ἅς ποτε εἶδε, προσθέτων διὰ τοῦ ἀρελοῦς αὐτοῦ τρόπου καὶ τῆς Βιενναίας προφορᾶς «*πράγματι χαριτόβρυτος, χαριτόβρυτος*». Ἔχει σκοπὸν μόνις ἐπιστρέψῃ εἰς Βιέννην νὰ ἐπισκεφθῇ ἀμέσως τὴν Α. Μ. τὴν αὐτοκράτειραν μητέρα, διὰ νὰ διηγηθῇ εἰς αὐτὴν τὰ πάντα. Ἡ Α. Μεγαλειότης ζητεῖ τακτικώτατα πληροφορίας περὶ τοῦ Βασιλικοῦ ζεύγους τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὸ ὅποιον δεικνύει μέγαν ἐνδιαφέρον. «*Ἔχω, μοι ἔλεγεν ὁ Κ..., νὰ διηγηθῶ πρὸς αὐτὴν πολλά*». «*Ἐμὲ δὲ δύναται νὰ πιστεύσῃ, καθ' ὅτι ἔχω ὀξύτατους ὀφθαλμοὺς καὶ οὐδὲν διαφεύγει τὴν διορατικότητά μου*». Περισσότεραν ὅμως καλωσύνην ἀπὸ τὴν τοῦ Βασιλικοῦ ζεύγους καὶ ὡραιότεραν ἁρμονίαν ἀμφιβάλλω ἂν θὰ δυνηθῇ εὐκόλως νὰ συναντήσῃ οὗτος ἀλλαγῶν. Λιβερίμια διὰ τοῦ καλοκαγαίου ἀνδρὸς πολλοὺς χαιρετισμοὺς πρὸς τὴν ἀδελφὴν σας.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἀθροούτου.*

Σᾶς γράφω, ἀγαπητὴ μοι φίλη, ἐφ' ὅσον εὐρισκόμεθα εἰσέτι ἐπὶ στερεοῦ ἐδιάφους. Πέριξ ἐμοῦ τὰ πάντα εἶναι εἰς κίνησιν. Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐκκινεῖ ἡ ἄμαξα, ἡ κομίζουσα τὰς ἀποσκευὰς μας εἰς Πειραιᾶ πρὸς ἐπιβίβασιν. Ἡμεῖς αὐτοὶ ἀναχωροῦμεν τὴν 27 διὰ γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου διὰ Καλαμιάκιον, ὅπουθεν ἐφ' ἀμάξης θὰ διασχίσωμεν τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου ἐπιβιβαζόμενοι ἐπὶ τοῦ μικροῦ ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου. Ὁ Θεὸς διαφυλάττει ἡμᾶς! Τὸ πλοῖον δὲν εἶναι ὥραϊον καὶ διὰ τὸσον μακρὸν ταξίδιον οὐχὶ πολὺ κατάλληλον. Ἐν περιπτώσει κακοκαιρίας θὰ χορεύσωμεν τρομερά. Ἦ νὰ γίνῃ ἐν τούτοις! Τὴν παρελθούσαν ἑβδομάδα ἐπεχειρήσαμεν διὰ τοῦ «*Μαξιμιλιανοῦ*» μικροῦ ταξίδιον μέχρι Πόρου, ὅπερ ὑπῆρξε λίαν εὐχάριστον. Ἐπεβιβάσθημεν

τὴν ὀγδόην τὸ ἑπέρασ καὶ ἐν μέσῳ εὐθυμοτάτης συντροφίας παρήλθον ταχέως ἕξ ὥραϊα. Περὶ τὸς δύο μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἠγκυροβολήσαμεν, ἅπαντες δὲ μετέβημεν τότε εἰς τοὺς κοιτῶνας πρὸς ἀνάπαυσιν. Ἔστάθη ὅμως ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ ἡσυχάσωμεν ἕνεκα τῆς πληθύος τῶν γνωστῶν ζωῦριον. Ἐπίσης, μόνις ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἤρχισαν οἱ κανοβολλισμοὶ πρὸς χαιρετισμὸν τῶν Βασιλέων. Περὶ τὴν ὀγδόην τῆς πρωΐας αἱ Αὐτῶν Μεγαλειότητες ἀπεβιβάσθησαν μεταβᾶσαι ἀμέσως εἰς τὸ ναυπηγεῖον, ἵνα παρευρεθῶσιν εἰς τὴν καθέλκυσιν τῆς νέας φρεγάττας, πλοίου 28 τηλεβόλων. Ἐλαβε δὲ τοῦτο τὸ ὄνομα «*Λουδοβίκος*». Ὁ καύσων ὑπῆρξε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸσον μᾶλλον πνιγηρὸς, ὅσον ὁ λιμὴν τοῦ Πόρου περιλείεται ἐντελῶς ὑπὸ ὄρεων. Ἡ πόλις ἠροῦται ἀμφιθεατρικῶς ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ ὄρους, ἐπεκτεινομένης καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ἦδε κίκεῖσε βλέπει τις γιγαντιαίους καὶ γραφικῶς συσσωρευμένους βράχους. Ἡ κυρίως πόλις εἶναι ἔρημος, πολλὰ δὲ ἀρκούντως καλαὶ οἰκίαι εἶναι σχεδὸν ἀκατοίκητοι. Ἡ ἐνδυμασία τῶν κατοίκων ὁμοιάζει ἐντελῶς πρὸς τὴν τῶν Ὑδραίων. Περὶ τὴν ἑσπέραν οἱ Βασιλεῖς μετέβησαν διὰ λέμβου πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν τῆς Πελοποννήσου κειμένου δάσους λεμονεῶν. Ἐνναῦθα ἐκεῖ ποτε ἡ παλαιὰ Τροαζήν. Μικρόθεν διεκρίνομεν τὴν νέαν πόλιν. Ἡ παραλία τοῦ Πόρου εἶναι ἐν μέρει κατάφυτος καὶ ὥραϊα, ἐν μέρει βραχάδης μετὰ σπηλαίων. Ἐν μέσῳ τῶν χλοερῶν ἀμπελών ὑψοῦνται ἔλαϊα, λεμονεῖα καὶ ἄλλα ὀποροφόρα δένδρα ἐν ἁρμονίᾳ χρωματισμοῦ ἐναλλασσόμενα πρὸς τὰς μελανὰς κυπαρίσσους. Διήλθομεν πλησίον τοῦ φρουρίου καὶ τῆς νήσου, ἐνθα τὸ παρελθὸν θέρους εὐρίσκετο τὸ λοιμοκαθαρητήριον. Ὀλίγον ἀπωτέρω εἶδομεν πρὸς ἀριστερὰ βράχον, ὅστις ἐξέχων τῆς θαλάσσης εἶχεν ἐντελῶς τὸ κολοσσαῖον σχῆμα λέοντος μὲ ἐκτεταμένους τοὺς ἐμπροσθίους πόδας. Φθάσαντες εἰς τὴν ἀκτὴν διηυθύνθημεν ἀμέσως πρὸς τὸ δάσος τῶν λεμονεῶν, τὸ ὅποιον ἐκτείνεται εἰς ἀπόστασιν δύο ὥρων ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους. Ὑπῆρξε δὲ ἐν αὐτῷ πλησμονὴ ἑξαισίων καρπῶν, ἐπίσης καὶ συκαὶ καὶ καρύαι. Εἶδομεν τὴν ὥραϊαν ταύτην τοποθεσίαν ἀκριβῶς εἰς τὴν λάμψιν τοῦ δυσμένου ἡλίου καὶ ἡτοιμάσθημεν κατόπιν διὰ τὴν ἐπιστροφὴν. Ὁ οὐρανὸς εἶχεν ἑπιτείνει τὸν ἀκτινοβόλον του μανδύαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἥτις ὁμοιάζει πρὸς γαλινιαίαν λίμνην. Τὸσον διαφανῆ καὶ διαυγῆ

ἦσαν τὰ κύματα, αἵτινα ἔφερον τὴν βασιλικὴν λέμβον ἰ Λίβνης, ἀφοῦ εἶχομεν προχωρήσει ὀλίγον, νέον λαμπρὸν θέαμα προεκάλεσε τὸν θαυμασμόν μας. Πολλὰ κτίρια τῆς πόλεως, ὡς καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι ὁρμοῦντα πλοῖα, ἦσαν φωταγωγημένα. Ἡ ἀντανάκλασις ἐπὶ τῆς γαληνιαίας ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἦτο μαγευτικῆς καὶ ἀπεριγράπτου καλλονῆς. Τινὲς παρέβαλλον τὴν θέαν ταύτην πρὸς τὸν Βόσπορον, ἄλλοι πάλιν πρὸς τὴν Νεάπολιν. Πράγματι ἡ Ἑλλάς ἔχει πλοῦτον καὶ ποικιλίαν εἰς φυσικὰς καλλονάς!

*Ἐν Ἀγκῶνι τῇ 4 Σεπτεμβρίου.*

Πρὸ ὀλίγων ὡρῶν ἀφικόμεθα μετὰ θαυμάσιον ταξίδιον ὑγιεῖς ἐνταῦθα καὶ ἤδη ἔχω εἰς χεῖράς μου τὴν φιλιτάτην μοι ἐπιστολήν σας, διὰ τὴν ὁποίαν σᾶς εὐχαριστῶ ἀπὸ καρδίας. Μετὰ τρόμου ἐμάθομεν ὅτι εἶμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ υποβληθῶμεν ἐνταῦθα εἰς ἕξι-ήμερον κάθαρσιν. Τὸ τοιοῦτον μᾶς δυσαρεστεῖ πολὺ. Ἐν τούτοις δὲν θὰ ἐγκαταλείψωμεν τὸ πλοῖον, καίτοι εἶναι ἄρκετὰ στενόχωρον. Ὡστε μόνις τὴν Δευτέραν θὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸ ταξίδιόν μας διευθυγόμενοι κατεσπευσμένως πρὸς τὸ τέμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐλπίζω νὰ φθάσωμεν αἰσίως. Ὅταν συλλογίζωμαι τὴν χαρὰν τῶν γονέων καὶ τῆς θυγατρὸς, μὲ καταλαμβάνει σχεδὸν ἕλιγος. Ἦσον εὐτυχεῖς θὰ εἶναι ἀμρότεροι. Σπεύδω, διότι ἀναχωρεῖ τὸ ταχυδρομεῖον. Νῦν δὲν μᾶς χωρίζουν εἰ μὴ μόνον ὀλίγα ἡμέραι.

(Εἰς τὸ μεταξὺ τῆς ἀπὸ 4 Σεπτ. ἐπιστολῆς ἐξ Ἀγκῶνος καὶ τῆς πομπῆς ἀπὸ 11 Ὀκτωβρίου ἐκ Βαυερο καίμενον διάστημα ἐγένετο ἡ συνάντησις τῆς Α. Μεγαλειότητος τῆς Βασιλίσσης μετὰ τῶν γονέων τῆς τοῦ Μεγάλου Δουκῆ καὶ τῆς Μεγάλης Δουκίσσης τοῦ Ὁλδερβούργου ἐν Βέρνη, ἥτις διήρκεσεν ἀπὸ τῶν μέσων Σεπτεμβρίου μέχρι τῆς ὀγδόης Ὀκτωβρίου. Ἡ Α. Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ συμμετάσχη τοῦ ταξιδίου, καθ' ὅσον ἡ κατάστασις τοῦ Βασιλείου καὶ ἡ πληθὺς τῶν κυβερνητικῶν ἐργασιῶν δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἐκ τοῦ κράτους ἀπομάκρυνσίν του).

*Βαυερο πρὸς τὸ Lago Maggiore τῇ 11 Ὀκτωβρίου.*

Δύο λέξεις μόνον, καλὴ μοι φιλίη, ὥπως ἐκαίληρόσω τὴν ἀπόσχεσίν μου καὶ σᾶς εἰδοποιήσω περὶ τῆς αἰσίας διαβάσεως τοῦ Σεμπλόν.

Ἄπαντες ἀπολαύουσιν ἄκρας ὑγείας. Ἡ Βασίλισσα μόνον αἰσθάνεται ποιάν τινα κόπωσιν, διότι κατὰ τὰς δύο τελευταίας νύκτας δὲν ἐκοιμήθη σχεδὸν ποσῶς. Εἰς ἅπαντας τοὺς σταθμοὺς ἠναγκάσθημεν νὰ ἀναμελῶμεν ἐπὶ πολὺ τοὺς ἵππους καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐφθάσαμεν πολὺ ἄργα εἰς τὸν σταθμὸν τῆς διανυκτερεύσεως. Ἐκ Τρέντου, ἐνθα ἡ Α. Μεγαλειότης θὰ συναντηθῇ μετὰ τῆς Βασιλίσσης τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς συζύγου τοῦ διαδόχου τοῦ Μεγάλου Δουκάτου τῆς Ἑσσης, θέλετε λάβει νεωτέρας μου εἰδήσεις. Ἐνταῦθα ἐσταθμεύσαμεν ἁπλῶς πρὸς ἀλλαγὴν ἵππων καὶ μόνις εὗρισκω εὐκαιρίαν νὰ σᾶς γράψω τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμὰς.

*Ἐν Τρέντω τῇ 14 Ὀκτωβρίου.*

Περὶ τῶν πρώτων ὡρῶν τοῦ ταξιδίου μας καλλίτερον νὰ μὴ ἀναφέρω τίποτε. Ἡ Βασίλισσα εὗρισκετο ὑπὸ τὸ κράτος τῶν συγκινήσεων καὶ τῆς λύπης ἐπὶ τῷ ἀποχαιρετισμῷ. Βραδύτερον ὁ ὡραῖος καιρὸς καὶ ἡ λαμπρὰ τοποθεσία ἐφαιδρουναν αὐτὴν ὀλίγον ἦτο ὅμως πολὺ καταβεβλημένη, ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς Venay. Τὴν ἐπομένην ἔνεκεν ἐλλείψεως ἵππων ἠναγκάσθημεν νὰ δαπανήσωμεν ἱκανὸν χρόνον εἰς St. Maurice καὶ μόνις περὶ τὴν δευτέραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Brieg, ἐνθα ἐμείναμεν μόνον μέχρι τῆς ἀέριπτης τῆς πρωίας, ἵνα ἐπιχειρήσωμεν κατόπιν ἐρ' ἀμάξης τὴν διάβασιν τοῦ Σεμπλόν. Ἀφικόμενοι εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον ἠναγκάσθημεν καὶ πάλιν νὰ περιμελῶμεν ἐπὶ πολλὰς ὥρας διὰ ἵππους καὶ τοιουτοτρόπως διηνύσαμεν τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς καταβάσεως ἐν σκότει. Ἐφθάσαμεν ὅμως μέχρι τοῦ τελευταίου σταθμοῦ πρὸ τοῦ Βαυερο. Καὶ ἦτο πολὺ ἄργα, ὅτε ἀφικόμεθα εἰς τὸν σταθμὸν τοῦτον τῆς διανυκτερεύσεως, τὸν ἀθλιέστερον τῶν ὅσων ἔχω ποτὲ ἰδῆ, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὅλος ἀκατάλληλον πρὸς ἀνάπαυσιν. Ἐκεῖθεν ἰσκόπουν νὰ σᾶς γράψω, ἀλλ' ὅμως μοι ἦτο τοῦτο ἐντελὸς ἀδόνατον μὲ ἐν μόνον κηρίον καὶ ἄνευ τῆς ἀναγκαίας ἀνάσεως. Ἐξηκολούθησαμεν κατόπιν, ἄνευ διακοπῆς τὸ ταξίδιόν μας μέχρι Μιλάνου, ἐνθα ἀφικόμεθα περὶ τὸ μεσονύκτιον. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οὔτε ἰδέα περὶ ἀναπαύσεως. Καὶ δύνασθε νὰ κρίνητε, ἐὰν σᾶς εἶπω ὅτι ἤδη εἰς τὰς πέντε τῆς πρωίας εὗρισκόμεθα πάλιν ἐντὸς τῆς ἀμάξης, καθ' ὅσον εἶχομεν νὰ διαγύσωμεν 26 μίλια. Ἐνα σταθμὸν

μετὰ τὴν Βρέσκιαν συνηγήσαμεν καθ' ὁδὸν τὸν διάδοχον τῆς Ῥωσσίας, ὅστις περιηγεῖται τὴν Ἰταλίαν συνοδευόμενος ὑπὸ 16 ἄμαξῶν. Δύο μόνον λεπτὰ ἐὰν ἀφικνεῖτο ἡ Α. Μεγαλειότης ἐνωρίτερον, θὰ συνηγ- τῆτο μετὰ τοῦ Μεγάλου Δουκός. Καὶ τότε τί ὄφειλε νὰ γίνῃ; Νὰ προσ- ποιηθῶσιν ὅτι δὲν γνωρίζονται ἢ νὰ χαιρετισθῶσιν; Ἄμφοτερα θὰ ἦσαν δυσάρεστα. Προερχόμενοι ἐκ Βερώνας ἐφθάσαμεν ἐνταῦθα δύο ὥρας πρὸ τῆς Βασιλίσσης τῆς Βαυαρίας, ἣτις συνοδεύετο καὶ ὑπὸ τῆς συζύγου τοῦ Διαδόχου τοῦ Μεγάλου Δουκός τῆς Ἑσσης. Ἡ συνάν- τησις ὑπῆρξεν ἐγκαρδιωτάτη. Φαντάζεσθε δὲ τὴν χαρὰν μου, ὅταν ἔμαθον ὅτι ἡ κόμησσι Ι... εδρίσκετο εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἡγεμονί-δος. Ἐφθάσε δὲ αὕτη μὲν δύο ὥρας βραδύτερον. Χθὲς τὴν ἑσπέραν ἔλαβεν ἡ Βασίλισσα ἐπιστολὰς τοῦ Σεπτῶ τῆς συζύγου. Οὗτος σκοπεῖ νὰ μεταβῇ πρὸς προὔλιάντησιν τῆς μέχρι Μεσολογγίου καὶ τοιοῦτο-τρόπως θὰ ἔχη τὴν εὐχαρίστησιν νὰ τὸν ἴδῃ ταχύτερον παρ' ὅτι ἀνέμενον.

*Ἐπὶ τῆς Φρεγάτας « Ἀρμυλίας » τῆ 21 Ὀκτωβρίου.*

Ἐσκόπιον νὰ σαῖς γράψω εἰσέτι πρὸ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος ἀπόπλου μας, ἀλλ' ὅμως μοι ἦτο τοῦτο ἀδύνατον ἀρ' ἑνὸς μὲν ἐλλείπει χρόνου, ἀρ' ἑτέρου διὰ τὸν λόγον, ὅτι τὸ πλοῖον, καίτοι ἠγκυροβολημένον, ἐκινεῖτο εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὅστε μὲν ἠδυναμίην νὰ σταθῶ ἐπὶ τῶν ποδῶν μου. Ἐπίσης οὐδέποτε μὲ ἠνώγλησεν ἡ θάλασσα τόσον πολύ, ὅσον τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ ταξιδίου τούτου, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις ἔλαβεν ὄχι ὑπὸ ἑκαμὴν ταχύτητος, ἀλλ' ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ἴσως εὐχάριστον τροπὴν. Τὴν πρώτην ἡμέραν ἠσθένησαν ἅπαντες, διότι δὲν ἔκνεε παντελῶς ἄνε-μος, ἦτο δὲ ἡ θάλασσα ὡς ἐκ τῶν προηγηθειῶν καταγίδων καὶ τῶν κα-ρουσιασθέντων ἀντιθέτων ρευμάτων λίαν τεταραγμένη. Τὸ ταξίδιον τῆς ἐπιστροφῆς ἐξετελέσθη μετὰ τοιαύτης ταχύτητος καὶ ἀκριβείας χρόνου, ὅστε ἐφθάσαμεν εἰς Ἀγκῶνα σχεδὸν κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς Βασι-λίσσης προσδιορισθεῖσαν ὥραν. Ἡ νεαρὰ ἄνασσα δεικνύει ἀξιοθαύ-μαστον δύναμιν θελήσεως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀπορρασιθέντων. Οὕτω π. χ., ἀντὶ νὰ ἀναπαυθῇ τὴν νύκτα ἀγέτως ἐν τινι ξενοδοχείῳ, ἐπεβιβάσθη ἀμέσως τὴν ἐνάτην ἑκτερινήν ὥραν ἐπὶ τῆς φρεγάτας, τῆς ὁποίας αἱ λέμβοι ἀνέμενον ἡμῶς. Δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀφίξεώς μας

εἰς Ἀγκῶνα ἠγέρθη σφοδρότατη καιταιγίς. Οἱ ἵπποι ἔτρεχον μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος σχεδὸν διαρκῶς παρὰ τὴν παραλίαν. Οἱ κε-ραυνοὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐπετείνοντο, ἐνίοτε δὲ ἐνόμιζέ τις ὅτι ὀλόκληρος ὁ οὐρανὸς ἔμελλε νὰ διαρραγῇ. Ἀλλ' ὅμως ἀπεφύγομεν τὴν καιταιγίδα, διότι εἶχεν ἐκσπάσει αὕτη ἐν Ἀγκῶνι πρὸ τῆς ἀφίξεώς μας, πρὸς δὲ ἠγέρθη σφοδρότατος ἄνεμος λίαν εὐνοϊκὸς διὰ τὸν ἀπό-πλουν ἡμῶν. Ἡ ἀναχώρησις ὅμως ἐβράδυνε, διότι ὁ Σ. εἶχε νὰ περα-τώσῃ εἰσέτι διαφόρους ἐργασίας μετὰ τοῦ προξένου, ἦτο δὲ πρὸς τούτοις ἀνάγκη νὰ προβῶμεν εἰς ἀγορὰν προμηθειῶν. Τοιοῦτοτρόπως μὲν περὶ τὴν δεκάτην τῆς πρωίας καταρθώσαμεν νὰ ἀναχωρήσωμεν. Τὴν πρώτην ἡμέραν ὑπέφερε καὶ ἡ Βασίλισσα οὐκ ὀλίγον· ἦδη τὰ πάντα βαλνοῦσι κατ' εὐχὴν. Ἀὔριον θὰ διέλθωμεν πρὸ τῆς Κερκύρας, ἐκεῖθεν δὲ τὸ ταξίδιον μέχρι Μεσολογγίου, ἐνθα ἡ Βασίλισσα θὰ συ-ναντηθῇ μετὰ τοῦ συζύγου τῆς, εἶναι εὐκολώτατον. Πόσον εὐχάριστον ὑπῆρξε μέχρι τῆς στιγμῆς, ἀγαπητὴ φίλη, τὸ ταξίδιον τοῦτο! Πόσον ἱκανοποιητικὸν ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του! Ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ τὴν συνάντησιν ἐν Τρέντῳ. Διήλθομεν ἐκεῖ δύο εὐτυχεῖς ἡμέρας, ἐχω-ρισθημεν δὲ μετ' ἀγάπης, ἀφοσιώσεως καὶ ἀκραδάντου πεποιθήσεως ὡς πρὸς τὸ μέλλον.

*Πρὸ τῆς νήσου Κερκύρας τῆ 22 Ὀκτωβρίου.*

Ὁ καιρὸς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὥραϊος καὶ ὁ ἄνεμος οὐριος, ἐὰν καὶ χθὲς προσχωροῦμεν μόνον μετὰ μεγάλης βραδύτητος. Τὸ θαλάσσιον ταξίδιον ὅμως, ἐὰν παρατείνεται ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἀποβαίνει ὄγληρόν, ἰδίως ἐπὶ πλοίου, ὁποῖον τὸ ἡμέτερον, οὐ αἱ πλευραὶ εἶναι τόσον ὑψηλαί, ὅστε νὰ μὴ δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ ἐκτός. Πρὸς τούτοις αἱ μακρὰ ἑσπέρας ἄνευ ἀσχολίας τινὸς ἀποβαίνουσιν ἀνιαραί. Ἡ Βασίλισσα μένει καὶ πάλιν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος δωμάτιον καὶ δὲν κατέρχεται ποσῶς. Τὴν ἡμέραν διέρχεται κατακεκλιμένη ἐπὶ στρώμα-τος κειμένου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Καὶ δὲν ἐννοᾷ πῶς ἀντέχει εἰς τὸν σφο-δρὸν πολλακίς ἄνεμον. Δὲν δύναμαι νὰ τὴν συντροφεύσω ἐπὶ πολλὴν ὥραν, διότι ἀισθάνομαι ὑπερβολικὸν φῦχος. Χαίρω ὅτι θὰ ἐπιστρέψω εἰς τὰς Ἀθήνας· βαρύνεται τις εἰς τὸ τέλος τὰ ταξίδια. Ἡ φρεγάτα μας εἶναι πολὺ ὥραϊον πλοῖον καὶ ἐκ τῶν ταχυτέρων ἰστιοφόρων. Ὅτε

εὐρίσκετο εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀγκῶνος, προσῆλθον ταξειδιῶται πανταχόθεν, ἵνα ἴδωσιν αὐτὴν καὶ τὴν θαυμάσωσιν, ὡς καὶ ἀπὸ τὴν Ῥώμην ἔτι ἤλθόν τινες. Κινεῖται δὲ αὕτη πολὺ ἠρέμως, ὥστε καὶ αὕτη ἡ Δεσποινὴς Β., ἣτις συνήθως δὲν ἀντέχει πολὺ εἰς τὴν θάλασσαν, δὲν ὑπέφερεν εἰ μὴ τὴν πρώτην ἡμέραν. Ξενοδοχεῖον ἀπεριγράπτου ἀθλιότητος ἐγνωρίσαμεν εἰς τὴν Φαέντσαν. Παρόμοιον πρῶγμα δὲν εὐρίσκει τις ἐκ δευτέρου οὔτε εἰς αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ἤξιζε νὰ τὸ ἴδῃ τις ἀπλῶς ἐκ περιεργείας. Τοιαύτη ἀκαθαρσία δὲν περιγράφεται. Ἐπεξεστίνετο δὲ αὕτη ἐξ ἴσου ἐπὶ πάντων τῶν ἀντικειμένων. Ἐτυλίχθημεν λοιπὸν εἰς τὰ ἐπαναφορία μας, καθ' ὅτι μόνον δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἦτο δυνατόν νὰ κατακλιθῶμεν. Φαντάσθητε, τὸ προσκεφάλαιον τοῦ δόκτορος R. ἀπετελεῖτο ἐκ δέματος ἀκαθάρτων ἀσπρορροούχων. Ἐμφαγητὸν δὲν ἐτρόγετο. Ὠραία τῷ ὄντι ἀμοιβή, ὅταν διῆλθέ τις ὁλόκληρον ἡμέραν ἀπὸ τῆς κέμιτης τῆς πρωίας μέχρι τῆς δεκάτης τῆς νυκτὸς ἐντὸς ἀμάξης καὶ προσδοκᾷ δεῖπνον λαμπρὸν. Θὰ προστίμων νὰ εἴχομεν ἐξακολουθήσει τὴν νύκτα τὸ ἐφ' ἀμύξης ταξίδιον, ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ μὴ μείνω οὐδ' ἐν λεπτὸν ἐν τῇ ἀκαισίᾳ ταύτῃ τρώγῃ. Καὶ ὅμως μᾶς εἶχον συστήσει τὸ ἄνω ξενοδοχεῖον ὡς τὸ καλλίτερον καὶ ἐμείγαμεν ἐκεῖ, διότι ἡ Βασίλισσα δὲν ἠθέλησε νὰ διανυκτερεύσῃ ἐν Forlì, ἐνθα θὰ παρουσιάζοντο εἰς αὐτὴν ὁ Αὐστριακὸς διοικητὴς καὶ ὁ καρδινάλιος νούτσιος, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐνοχλητικῆς ἐθιμοτυπίας ἐπεθύμει νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτὴν τε καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν λόγῳ κυρίως. Οὐδεὶς εἶναι περισσότερον εὐχαριστημένος τοῦ Σούτσου διὰ τὴν τόσο ἐπιτυχῆ ἐκβασιν τοῦ ταξιδίου. Ἐπῆρξε δὲ οὗτος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπιστροφῆς εὐθυμώτατος καὶ λίαν περιποιητικὸς. Πολὺ φυσικὰ, διότι πλὴν τῆς εὐχαριστήσεως ὅτι καθ' ὅλον τὸ ταξίδιον οὐδὲν συνέβη τὸ δυσάρεστον, πλησιάζει μὲν' ἐκάστην κίνησιν τοῦ κλοίου πρὸς τὴν πατρίδα, ἐνθα τὸν ἀναμένουσιν ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ταξιδίου εἶχον εὐκαιρίαν νὰ ἐκτιμίσω τὸν καλοκαίγαθον τοῦτον ἄνδρα. Ὁ καλὸς μας, ἀλλὰ διαρκῶς ἀφηρημένος R., ἠνείγκασεν ἡμᾶς πάλιν νὰ τὸν ἀναμένωμεν μίαν ὥραν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀγκῶνος. Εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν πόλιν. Τέλος ἀνεχωρήσαμεν. Εἰς μίαν προσηπαθοῦμεν νὰ τὸν ἀνακαλύψωμεν. Οὐδεὶς ἤρχετο. Ὁ Μάρκος, τὸν ὁποῖον ἠρώτησεν ἡ Βασίλισσα, ἐὰν διέκρινέ τι, ἔτρεχε μετὰ τραγικοῦ

ῥφους ἐπὶ τοῦ καταστρώματος φωνάζων ἑλληνιστί : «Θὰ τὸ λησιμόνησε ! Θὰ τὸ λησιμόνησε !». Ἐπὶ τέλους, ὅτε πλέον ἀπεβάλλομεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνευρέσεως αὐτοῦ, εἶδομεν αἴφνης λέμβον διευθυνομένην πρὸς ἡμᾶς. Ἐκοπίασε δὲ οὐκ ὀλίγον διὰ νὰ μᾶς φθάσῃ.

*Μεσολόγγιον τῆ 28 Ὀκτωβρίου.*

Ἐπὶ τέλους ἀφικόμεθα χθὲς τὸ ἑσπέρας ἀργὰ μὲν, ἀλλ' αἰσίως ἐνταῦθα. Ἐπίσης αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ ταξιδίου ἡμῶν δὲν ὑπῆρξαν τόσο ἐυχάριστοι, ὅσον αἱ πρώται· εἴχομεν νὰ παλαιίσωμεν εἰσέτι οὐχὶ ἀκινδύνως πρὸς τὸν ἄνεμον καὶ τὰ κύματα. Καὶ ἔχει δίκαιον ὁ σοφός, ὅστις λέγει : «Μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακίριζε !» Ἄλλ' ἤδη πλέον τὰ πάντα παρήλθον. Ἡ Βασίλισσα συνήντησε πάλιν τὸν προσφιλεῖ σύζυγον, εὐρισκόμεθα ἐκ νέου ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ ἐλπίζω ἐντὸς ὀλίγου νὰ εἴμεθα ἐν Ἀθήναις. Ἐκεῖθεν θὰ σᾶς γράψω ἐκτεταμένως. Σήμερον δὲν εὐκαιρῶ, διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ σταλῶσιν εἰς Πάτρας αἱ ἐπιστολαί, ἵνα προφθάσωσι τὸ ἀτμόπλοιον. Ἐνταῦθα μένομεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μάρκου Βότσαρη. Ἡ χήρα του, τὸ χαριτόβρυτον θυγάτριόν του καὶ ἡ μικρά μας κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν ὑπεδέξαντο τοὺς Βασιλεῖς ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς οἰκίας.

*Ἐν Ἀθήναις τῆ 8 Νοεμβρίου.*

Χθὲς μετὰ μεσημβρίαν ἀφικόμεθα ἐπὶ τέλους ἐνταῦθα καὶ οὕτως ἐπερατώθη τὸ μακρὸν καὶ ἐν μέρει δυσχερὲς ταξίδιον μας καὶ εἴμαι εἰς θέσιν νὰ διευθύνω ἐκ νέου ἐντεῦθεν τὰς ἐπιστολάς μου. Τὸ τελευταῖον μέρος αὐτοῦ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ νῦν ἐγνοῶ πῶς κατώρθωσεν οὗτος ἐπὶ ἔτη ὁλόκληρα νὰ περιπλέῃ τὰ ἑλληνικὰ ἕδατα. Ἐδνυχῶς τὸ ταξίδιον ἀπὸ Πατρῶν ὑπῆρξε ταχὺ καὶ ὠραῖον, εἶναι δὲ τοῦτο τόσο μᾶλλον εὐχάριστον, ὅσον ἡ διαμονὴ ἐν τῇ σημαντικωτέρῃ ταύτῃ μετὰ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ Ναύπλιον πόλει πᾶν ἄλλο ὑπῆρξεν ἢ διασκεδαστικῆ. Ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας ἔβραχεν ἀκαταπαύστως, τὸ δὲ οἶκημα, ἐν ᾧ ἐμένομεν, ἦτο ἐντελῶς ἀκατάλληλον. Οὕτω π. χ. ἐγὼ μετὰ τῆς δεσποινίδος Βότσαρη καὶ τῆς ὑπερηστρίας μου εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ μένωμεν καὶ νὰ κοιμηθῶμεν ἐντὸς μικροῦ δωματίου. Ὁ Βασιλεὺς ὑπέφερεν ἐξ ἐλαφροῦ

τραύματος εἰς τὸν πόδα, ὅπερ τὸν ἐκόλυε νὰ ἐξέλθῃ, ἡ δὲ Βασίλισσα εἶχε προσβληθῆ ὑπὸ κρουολογίματος. Πάντα ταῦτα συνέτεινον εἰς τὸ νὰ εὐχόμεθα ἅπαντες τὴν ταχεῖαν ἐπιστροφὴν εἰς Ἀθήνας. Τὸ ἀπὸ Πατρῶν ταξείδιον ἠὲνοήθη ὑπὸ τοῦ ἀνέμου καὶ ἐν γένει τοῦ καιροῦ, ἄλλως θὰ περιεπλανώμεθα ἐκ νέου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἡ Βασίλισσα, μόλις ἐπλησιάσαμεν τὴν ξηρὰν καὶ ὑγιεινὴν ἀτμόσφαιραν τῶν Ἀθηναίων, ἠσθάνθη ἀμέσως βελτίωσιν τῆς καταστάσεώς της. Μετὰ προφανοῦς χαρᾶς ἐχαιρέτισεν ἤδη μακρόθεν τὰς κορυφὰς τοῦ Ἰμηττοῦ καὶ τῆς Πεντέλης, ἡ δὲ ἐγκάρδιος ὑποδοχὴ ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ἐνέπλησεν αὐτὴν ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ ἀφιξις τῶν Βασιλέων ἐωρτάσθη μετὰ τοσαύτης ἐπισημότητος, ὥς ἐὰν ἦρχοντο διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν πόλιν. Ἐν Πειραιεῖ καὶ πρὸ τῶν Ἀθηναίων εἶχον ἀνεγερθῆ τόξα καὶ διαδρομαὶ ἐκ μυραινῶν. Αἱ οἰκίαι τῶν κυριωτέρων ὁδῶν ἦσαν φωταγωγημέναι, αἱ δὲ ἄμαξαι ἠδύναντο μόνον βῆμα πρὸς βῆμα νὰ προχωρήσωσι διὰ τοῦ ζητωκραυγάζοντος πλήθους. Ὅποιαν ἠσθάνθη χαρὴν, ἀγαπητὴ φίλη! Ἐνωρίζετε ὅτι δὲν ἀγαπῶ μόνον ἀπὸ καρδίας τοὺς Βασιλεῖς, ἀλλ' εἶμαι καὶ ὑπερήφανος δι' αὐτοὺς καί, ὅσάκις νομίζω ὅτι δὲν ἀπανεμίεται αὐτοῖς τὸ δίκαιον καὶ ὁ ἱμπρέπων σεβασμός, αἰσθάνομαι ψυχικὴν ὀδύνην. Καθὼς ἀκούω, εὐχαριστήθησαν οἱ Ἕλληνας πολὺ, διότι ἀπέκρουσεν ἡ Βασίλισσα τὰ ξένα πλοῖα ἅπαντα προτιμήσασα ἑλληνικόν. Ἐκτιμῶσι δὲ τοῦτο τόσο μᾶλλον, ὅσον γνωρίζουσι κάλλιστα ὅτι θαλάσιον ταξείδιον κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν καὶ μάλιστα ἐπὶ ἰστιοφόρου δὲν εἶναι μικρὸν πρᾶγμα, καθ' ὅσον καὶ ἄνευ τρικυμίας καὶ ἀβιαιῶν ἀρκεῖ ἀπλῶς ἐναντίος ἄνεμος, ὅπως ἐπιφέρῃ βραδύτητα καὶ ἄλλα πολλὰ δυσάρεστα. Καὶ τῷ ὄντι τὸ τελευταῖον τοῦτο ταξείδιον πολλὰς παρουσίασε τοιαύτας δυσκολίας. Ἐὐκόλως βεβαίως δὲν θὰ συνηθίσω ἐκ νέου εἰς τὴν ἐνταῦθα ζωὴν, τὴν πλήρη ἐπιδείξεως καὶ κενῶν τύπων, τὴν στερουμένην εὐλοκρινεῖας καὶ ἐμπιστοσύνης. Ἡ διαμονὴ μου ἐν Βέρνῃ μὲ κατέστησε δύσκολον ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο... Ἔχω συντάξει πρόγραμμα τοῦ χειμερινοῦ μου βίου μὲ προτίμησιν ὀρισμένου εἴδους ἐργασίας καὶ ὀρισμένων βιβλίων. Ἐν τούτοις δὲν δύναμαι νὰ ἀπόσχω ἐντελῶς τῶν συναναστροφῶν, ὅσον ὀχληρὸν καὶ ἐὰν εἶναι δι' ἐμὲ νὰ ἴσταμαι κατὰ τρεῖς ἑσπέρας τῆς ἐβδομάδος πολλὰς ὥρας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου

καὶ νὰ παρατηρῶ τὸν χορὸν. Αἱ συναναστροφαι ἤρχισαν πλέον ἐνταῦθα καὶ ἤδη διὰ μεθαύριον εἶμαι κεκλημένη εἰς γεῦμα καὶ χορευτικὴν ἑσπερίδα παρὰ τῷ Ἀγγλῷ πρεσβευτῇ. Ἡ πρόσκλησις αὕτη συνεπάγεται καὶ πρόσκλησιν διὰ πάσας τὰς Δευτέρας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς χειμερινῆς ἐποχῆς. Τὴν λαίδην Λάυενς εὖρον πρὸς μεγίστην μου χαρὰν ἀναρρώσασαν ἐκ τῆς σοβαρᾶς τῆς ἀσθενείας. Τὴν ἐκτιμῶ πολὺ καὶ λυποῦμαι ὅτι αἱ περιστάσεις δὲν μοι ἐπιτρέπουν νὰ ἔχω στενωτέρας σχέσεις μετ' αὐτῆς. Τῆς ἀφίξεως τῶν Βασιλέων προηγήθη καὶ πάλιν σωρεία ἀναληθειῶν. Οὕτως ἐλέχθη ὅτι ἡ Δεσποινὶς Β. ἠναγκάσθη ἤδη κατὰ τὴν μετάβασίν μας νὰ μείνῃ ἐνεκεν ἀσθενείας ἐν Ἀγκῶνι, ὅτι ἡ Βασίλισσα προσέλαβε νέαν ἐπὶ τῶν τιμῶν κυρίαν, ὅτι ὁ Βασιλικὸς ἰατρὸς Ρ. ἐνωμρεύθη αἴφνης ἐν Ἑλβετία, ὅτι κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐρρήθημεν ἐκ τρικυμίας ἐπὶ τινος ἐρήμου γήσου, ἔνθα ὑπέστημεν κακουχίας καὶ περιπετείας πρὸς τούτοις διεδόθησαν καὶ ἄλλα πολλὰ, τὰ ὁποῖα ὅμως εὐρίσκοντο ἅπαντα εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἰδικάσ μας ἀφηγήσεις, αἵτινες ἐφαίνοντο τόσο ἀπλᾶ καὶ τόσο συνήθεις.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Νοεμβρίου.*

Ταύτην τὴν στιγμὴν λαμβάνω τὴν ἐπιστολήν σας, τὴν ὁποῖαν ἀνέμενον ἤδη μίτην πρὸ δύο ἡμερῶν. Λιτὰ τῆς καθυστερήσεως θὰ ὑπῆρξε τρικυμία καὶ σφοδρὸς ἄνεμος. Δὲν φαντάζεσθε πόσον εὐχάριστον εἶναι νὰ μὴ εὐρίσκεται τις εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ σκέπτηται, ἂν θὰ πνεύσῃ βόρειος ἢ νότιος ἄνεμος, ἀνατολικὸς ἢ δυτικὸς. Συγγνώμην, ἀγαπητὴ φίλη, μειδιῶ, διότι βλέπω ὅτι δὲν ἐλησμονήσατε εἰσέτι τὰς ἀναξίας λόγου κακουχίας ἐν Βέρνῃ. Ἦ θὰ ἐλέγατε ὅμως, ἐὰν εἰσθε μαζί μας ἐν Πάτραις ἢ διήρχεσθε τὰς τελευταίας νύκτας ἐπὶ τῆς φρεγάτις, ὅπου ὡς ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Βασιλέως μετὰ τῆς συνοδείας του, ἐπίσης δὲ καὶ τῆς δεσποινίδος Βότσαρη καὶ τῆς θαλαμηπόλου της, τοιαύτη ἐπεκράτει στενότης χώρου, ὥστε δὲν ἠδυνάμεθα νὰ κινήθωμεν! Ἐκέλιμεθα φύρδην μίγδην μετὰ τῶν θαλαμηπόλων ἐπὶ τοῦ πατώματος, οἱ δὲ κύριοι, οἱ μένοντες ἐντὸς τῶν μικρῶν τοῦ διαμερίσματος θαλάμων, ἠναγκάζοντο νὰ διέλθωσιν ἄνωθεν ἡμῶν διὰ νὰ φθάσωσιν εἰς τὰς κλῖνας των. Ἐπειδὴ δὲ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς οὐδεμίαν ἐκ τῶν θυρῶν ἦτο κεκλεισμένη, ἔτριζον αὐται καὶ συνεκρούοντο διαρκῶς, οἱ δὲ ναῦται καὶ ἀξιωματικοὶ εὐρίσκοντο εἰς

ἀέναον κίνησιν. Μόλις εὔρομεν παρ' ὄλην τὴν ταραχὴν ὀλίγην ἰσχυρίαν καὶ ἰδοὺ πλησιάζει ἡ ἕκτη τῆς πρωΐας, καθ' ἣν ἡμεῖς ὑποχρεωμένοι νὰ ἐγερθῶμεν, ὅπως ἀρήσωμεν ἐλεύθερον τὸν θάλαμον, ἐν ᾧ ἐνδύεται ὁ Βασιλεύς. Εἰς ἡμᾶς λοιπὸν οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο εἰ μὴ ν' ἀνέλθωμεν παρ' ὄλον τὸν ἀνεμον καὶ τὸ ψῦχος ἐκ τοῦ ἄρτι καθαρισθέντος καταστρώματος καὶ λάβωμεν ἐκεῖ τὸ πρόγευμα τρέμουσαι καὶ ὀιγοῦσαι. Ἐδῶ θὰ ἔλεγεν ἡ Βασίλισσα «ὦ! Ν... Πόσον ποιητικαί εἶναι αἱ ἀφηγήσεις σου!» Καὶ ὅμως ἡ περιγραφή μου δὲν εἶναι εἰ μὴ ἡ καθαρὰ ἀλήθεια καὶ μάλιστα εἰς ὕψος πεζότατον.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Νοεμβρίου.*

Τὸ ἀτμόπλοιο καθυστερεῖ ἐκ νέου καὶ ὅμως αἱ τελευταῖαι ἡμέραι ἦσαν τόσοσ ὥραται, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκωλύθῃ ἐκ τρικυρίας. Κατὰ τὴν ἐν Βέρνη διανοήν μας τοιαύτην γλυκεῖαν ἀτμόσφαιραν καὶ τοιοῦτον θερμὸν ἥλιον ἔπρεπε νὰ εἴχομεν. Εἶναι ἀπόλαυσις νὰ παρατηρῇ τις πανταχοῦ βλάστησιν γλοερῶν. Χθὲς ἔδωκα εἰς τὴν Βασίλισσαν ἀνθοδέσμην ἐξ ἠνθισμένης μυρσίνης, μυροβόλου ἰάσμου, ῥόδων, οἰνάνθης καὶ τινων ὀρίμων χαμαικεράσων, ἀπάντων προερχομένων ἐκ τοῦ μικροῦ ὑπὸ τὰ παράθυρά μου κήπου. Τὴν ἐβδομάδα ταύτην ἠγομεν, οὕτως εἰπεῖν, βίον μεγαλουπόλεως. Ἡμεῖς προσκεκλημένοι εἰς διπλωματικὸν γεῦμα, εἰς χορευτικὸν τίτον παρὰ τῷ Ἄγγλῳ πρέσβει, εἴχομεν ἀνακτορικὸν χορὸν, σήμερον δὲ λήγει ἡ ἑβδομὰς μὲ χορευτικὴν ἐσπερίδα εἰς τοῦ Κατακάζη. Καὶ ἀρκεῖ πλέον, διότι ἀπέκαμον καὶ δὲν αἰσθάνομαι ἐμαυτὴν ἐν καλῇ καταστάσει. Ἐν τούτοις εἶναι ἀδύνατον ν' ἀπορύγῃ τὴν ὑπηρεσίαν μου. Σήμερον π.χ., ὅτε θὰ ἠδυνάμην ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἀπουσιάσω ἀπὸ τοῦ Γάσσου πρέσβεως προηγείται τοῦ χοροῦ ἀνακτορικὸν γεῦμα. Αἰδεῖται δὲ τοῦτο πρὸς τιμὴν εὐγενῶν τινων Ἄγγλων, παρεπιδημούντων ἐνταῦθα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκεται καὶ ὁ λόρδος Canning, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Canning, τοῦ εὐεργέτου τῆς Ἑλλάδος, ὅστις πρῶτος ἐπέτυχεν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας της. Ὁ υἱὸς περιηγεῖται νῦν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῆς νεαρῆς του συζύγου, ὀραιοτάτης κυρίας. Παρίστατο αὕτη προχθὲς εἰς τὸν βασιλικὸν χορὸν. Φαντάσθητε κεφαλὴν κλασσικῆς καλλονῆς μετὰ χαρακτηριστικῶν ἐκφραστικωτάτων, καὶ ὀφθαλμῶν

ὀραίων καὶ ρεμβωδῶν, σκιαζομένων ὑπὸ θαυμασίων βλεφαρίδων. Εἰς τὰς κινήσεις της διέκρινέ τις τὴν προσιδιάζουσαν ἐκείνην εἰς τὰς εὐγενεῖς Ἀγγλίδας ἀφέλειαν, τὴν highly fashionable, τὴν προσδιδομένην καὶ ἐκ τῆς στάσεως καὶ τῆς ἐνδυμασίας της, ἥτις ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Παρισινὸν συρμὸν ἦτο ἀπλουσιότη περιβάλλουσα ἀφελῶς τὸ σῶμά της. Ἐν τούτοις τὸ σύνολον ἐνεῖχε πολλὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ χάριν, ἡ δὲ παρουσία της προεκάλει ἀναμφιβόλως τὸ ἐνδιαφέρον. Χαριεστάτη ὅμως ὑπῆρξε τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἐπίσης καὶ ἡ Βασίλισσα. Ἐφερε δ' αὕτη λευκὴν ἐκ τουλλίου ἐσθῆτα καὶ παρόμοιον περίβλημα, ἀμφοτέρω κεκοσμημένα διὰ πτερῶν. Ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς της εἶχε τοποθετήσῃ ἐν μόνον πτερὸν, τὸ ὁποῖον ἐκλίνε γραφικώτατα ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ στήθους. Τὸ μέτωπον αὐτῆς ἐκόσμηε σειρὰ ἀδαμάντων, τὸ δὲ πτερὸν ἐστηρίζετο ὑπὸ συμπλέγματος ἐκ πολυτίμων λίθων. Οἱ ὄμοι, ὡς καὶ τὸ ἔμπροσθεν τῆς ἐσθῆτος μέρος μέχρι τῆς ζώνης, ἐκαλύπτοντο ἐπίσης ὑπὸ ἀδαμαντίνων κερφίδων. Καὶ οὕτως εἰσῆλθε μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῆ χάριτος εἰς τὴν πλουσιῶς φωταγωγημένην καὶ πεπληρωμένην κόσμου αἴθουσαν. Ἦτο δὲ τόσοσ εὐπροσήγορος, ὅσον ὥραία. Ἀπέτεινε σχεδὸν πρὸς ἕνα ἕκαστον τὸν λόγον καὶ ἐχόρευεν—ἐνόμιζέ τις ὅτι ἐπέτα ἐν τῇ αἰθερίᾳ της περιβολῆ, τὸ δὲ πτερὸν ἐκυμάτιζε περὶ τὴν χαριτόβρυτον κεφαλὴν ὡς ἀργυροῦν νέφος. Περιγράφω πάντα ταῦτα τόσοσ ἐκτενῶς, διότι γνωρίζω πόσον σῶς εὐχαριστεῖ νὰ φαντάζεσθε τὴν Βασίλισσαν τόσοσ ὥραϊαν.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Δεκεμβρίου.*

Ἡ τελευταία αὕτη ἑβδομάς ὑπῆρξε πλήρης ἀναμνήσεων δι' ἐμέ. Τὰ γενέθλια τῆς Βασίλισσης καὶ αἱ ἑορταὶ τῶν Χριστουγέννων μοὶ ἀναμνησκουσι πάντοτε τὸ Ὀλδερμποῦργον. Πρὸς τιμὴν τῶν γενεθλίων ὁ σύλλογος τῶν ἐρασιτεχνῶν μας ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν δύο μικρῶν θεατρικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπαλξίθησαν τὴν 19ην τοῦ μηνός. Ἡ παράστασις ἐπέτυχεν ἐξόχως, διεκρίθη δὲ καὶ πάλιν Γάλλος τις ἀξιωματικός. Ἠράγματι οἱ Γάλλοι εἶναι ἀπαράμιλλοι εἰς τὴν ὑπόκρισιν. Κατόπιν ἐχορεύσαμεν καὶ ἔληξεν ἡ ἡμέρα ἐν εὐθυμίᾳ. Τὴν 21 μετέβημεν περὶ τὴν ἐνάτην τῆς πρωΐας εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐπηκολούθησεν ἡ μεγάλη ὑποδοχὴ, βραδύτερον δὲ παρεκαθίσαμεν εἰς γεῦμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαβον μέρος 50 πρόσωπα. Ἡ Βασίλισσα ἔφερε



τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην τὴν νυμφικὴν τῆς ἐνδυμασίαν καὶ μανδύαν, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ παρόσημον τῆς Αἰκατερίνης. Λυστυχῶς ὅμως δὲν ἦτο ἐντελῶς καλά, ὑπέφερεν εἰσέτι ἐκ κρυολογήματος. Ἐν τούτοις ἐφαινετο χαριεστάτη. Τοιουτοτρόπως ἐορτάσθη ἡ ἡμέρα αὕτη μετὰ πολλῆς ἐπισημότητος, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἦτο ἰδιαιτέρως εὐχάριστος. Θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐορτάζομεν αὐτὴν κατ' ἄλλον τρόπον.

Τὰ Χριστούγεννα ἐνταῦθα δὲν ὁμοιάζουν πρὸς τὰ ἰδικά μας, κατὰ τὰ ὅποια ἕκαστος αἰσθάνεται χαρὰν καὶ ἐκτελεῖ ἐν τῷ κρυπτῷ τὰς μικρὰς τοῦ προετοιμασίας. Ἐν δένδρον καλῶς διακεκοσμημένον καὶ διάφορα μικρὰ ἐργόχειρα ἦτο ὅ,τι ἠδυνήθην νὰ προσφέρω εἰς τὴν Βασίλισσαν, ἣτις ὅμως ἐδέχθη αὐτὰ μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἀνταμείψασα ἅπαντας πλουσιοπαρόχως. Ἐγγέλα δὲ ἡ Βασίλισσα, διότι εὑρισκόν ὅτι τὰ δοθέντα μοι δῶρα ἦσαν κλέον τοῦ δέοντος πλούσια. Τὰς ἐορτάς διήλθομεν πολὺ ἡσυχῶς, ἐν τούτοις τὴν πρώτην ἡμέραν ἐδόθη παρὰ τῷ Λάθηνς μέγας καὶ λαμπρὸς χορὸς καὶ τοῦτο, διότι οἱ Ἄγγλοι, οἱ ἄλλως τόσον ἀσπληρῶς τηροῦντες τὰς διατάξεις περὶ ἀπαγορεύσεως τοῦ χοροῦ κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἐορτὰς, ποιοῦνται ὡς πρὸς τὰ Χριστούγεννα ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος τούτου. Πράγμα, ὅπερ πολὺ μὲ ἐνοχλεῖ, εἶναι ὅτι δὲν ἐορτάζεται παρὰ πάντων ἐνταῦθα ἡ ἐορτὴ αὕτη, ἀλλὰ βλέπει τις ἀνθρώπους νὰ ἐργάζονται, νὰ κτίζουν καὶ ἐν γένει ἀπασαν τὴν βιομηχανίαν εἰς κίνησιν. — Ἐχομεν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ὑπερβολικὸν ψῦχος. Τὴν 17ην ἔπεσε τόσον κυκνὴ χιόν, ὥστε ἐπεστρέψαμεν ἡ Βασίλισσα καὶ ἐγὼ κάθυγροι ἐκ τοῦ περιλάτου. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἡ γῆ ἦτο ἐντελῶς λευκὴ καὶ παγωμένη. Ἀπὸ χθὲς ἐν τούτοις ἔχομεν πάλιν ὠραῖον θερμὸν καιρὸν. Παρ' ὅλας δὲ τὰς προηγηθείσας ψυχρὰς ἡμέρας ἀνθίζουσι εἰς τὸ ὑπαιθρον γάρκισσοι καὶ ἴα, εἰς δὲ τὰς τριανταφυλλέας παρουσιάζονται ἤδη κάλυκες.

1839

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Ἰανουαρίου.*

Ναὶ μὲν οἱ ἄγροὶ περὶ ἐμοῦ εἶναι ἴδη πράσινοι καὶ ἀπειρία ἀνεμῶν σχηματίζει πολύχρσον κάπητα, ἀλλ' ὁ ἀῆρ εἶναι ψυχρὸς καὶ ὁ καιρὸς πολὺ ἀνώμαλος. Χθὲς εἶχομεν θύελλαν μετὰ χιόνος, πρὸ τινῶν δὲ ἡμερῶν ἠγέρθη τὴν νύκτα ἀφοδρότατος τυφὼν, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὁποίου κατὰ τινὰς ἐσείσθη ἐπανελημμένως τὸ ἔδαφος. Σήμερον ἔχομεν πάλιν ἥλιον, ἀλλ' ὄχι καὶ θερμότητα. Βλέπετε λοιπὸν πόσον δύσκολος κατήγησα, ὥστε νὰ ἔχω τοιαύτας ἀξιώσεις εἰς τοιαύτην ἐποχὴν; Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς κατοικίας, καίτοι δὲν ἔχομεν πολλὰς ἀξιώσεις, ἐν τούτοις αἰσθάνομαι συχνὰ τὸν ὑπερβολικὸν περιορισμὸν τοῦ χώρου. Ὡ, πόσον θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἦτο ἤδη ἔτοιμον τὸ νέον ἀνάκτορον! Ἀλλὰ τίς οἶδε πότε θὰ περατωθῇ ἡ οἰκοδομὴ!

Ἡ πρώτη τοῦ ἔτους παρηλθεν ἐνταῦθα πολὺ ἡσυχῶς, ἐορτάσθη ὅμως εἰς τὸν οἶκον τοῦ Λάθηνς μετὰ πολλῆς λαμπρότητος. Ἐγὼ ἐν τούτοις ἀπουσίασα, διότι εἶχομεν ἀνακτορικὸν γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ ἀρτι ἀφικομένου διπλωματικοῦ πρέσβητος τῆς Πρωσσίας Κυρίου Brassier de St. Simon. Οὕτως ἀπεκτίσαμεν νέον διπλωμάτην, ὅτε δὲ θὰ ἔλθῃ καὶ ὁ ἀναμενόμενος Βέλγος τοιοῦτος, συμπληροῦται πλέον ἡ «ἀγία ἐννεΐς».

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Φεβρουαρίου.*

Ἡ ἐπέτειος τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως (εὑρίσκεται δὲ οὗτος πρὸ ἐξ ἴδῃ ἐτῶν ἐνταῦθα) ἐορτάσθη διὰ δοξολογίας. Τὴν μεσηβρίαν παρεκάθισαν εἰς γεῦμα εἰς τὸ ἄνω ἀνάκτορον περὶ τὰ πενήκοντα πρόσωπα, ἅπαντες Ἕλληνας. Ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ σώματος οὐδεὶς παρίστατο. Ἐγὼ ἐκαθήμην μετὰ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ... ἀμφοτέρωθεν λίαν ἀξιότιμοι ἄνδρες μὴ ὁμιλοῦντες ὅμως εἰ μὴ τὴν ἑλληνικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν γλώσσαν μέχρι στιγμῆς δὲν διαπρέπω. Ἐν τούτοις προσεκάθουν νὰ διασκεδάσω τὸν πρὸς τὰ ἀριστερὰ μου γείτονα, καὶ ὅτι τὸν πρὸς τὸ ἕτερον μέρος εἶχε παραλάβει ἡ Βασίλισσα, ἣτις ὁμίλει μετὰ τοσαύτης εὐχερείας, ὥστε νὰ προκαλῆ τὸν θαυμασμὸν μου. Καὶ δὲν ὑπῆρξεν εὐκολον νὰ διασκεδάσῃ τις αὐτούς,

καθ' ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι φύσει σιωπηλοὶ καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὰς κυρίας. Εἶναι εὐγενεῖς πρὸς αὐτάς, ὄχι ὄμως καὶ ὁμιλητικοί. Ἐπειδὴ ἡ Βασίλισσα ὑπέφερεν εἰσέτι ὀλίγον ἐκ κρουολογήματος, ἐφοβήθη μὴ πως ἀσθενήσῃ, καὶ τοῦτο, διότι ἡ μέγιστη αἴτη αἵθουσα δὲν θερμαίνεται. Πῶς σὰς φαίνεται τὸ τοιοῦτον, τὴν 11 Φεβρουαρίου γεῦμα ἐντὸς τόσον ἐκτεταμένου χώρου, μὴ θερμαινομένου ποσῶς; Ἐὐτυχῶς ἡ προσφιλὴς ἀνασσα δὲν ἔπαθε δυσίρεστόν τι, τοῦναντίον εὐρίσκεται εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀναρρώσεως. Πολὺ θὰ εὐχαριστηθῶ, φιλιότη, εἰάν ἀναλάβητε τὴν ὑποστήριξιν τῆς παρακλήσεώς μου ἀναρρηκῶς πρὸς τὸν Σύλλογον τῶν Κυριῶν. Οὗτος ἠδύξθη τὸν χειμῶνα τοῦτον, ἀνέλαβον δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐγὼ αὐτὴ τὴν διεύθυνσιν, δῆλα δὲ συλλέγω τὰς συνδρομίας, δέχομαι τὰς προμηθείας λινοῦ ὑφάσματος καὶ ἐτοίμου ἱματισμοῦ, καταβάλλω δὲ καὶ προσωπικὴν ἐργασίαν ὑπάκουσα μετὰ ζήλου ἐνδύματα διὰ μικρὰ παιδιά, μικρὰ ὑποκάμισα, καλύμματα κ.τ.λ., ἅτινα διανέμω πάντα εἰς τοὺς πτωχοὺς. ἔχουσα δὲ ἀποταμιεύσει ἤδη μικρὸν κεφάλαιον πλησιάζω νὰ πραγματοποιήσω τὴν ἴδρουν σχολείου διὰ πτωχὰ παιδιά, ἐπίσης καὶ ὀρφανοτροφείου. Λιὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον δέχομαι εὐχαρίστως τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος βοήθημα. Θέλω ὄμως περιωρίσει εἰς αὐτὸ τὰς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἐνεργείας μου ἀποφεύγουσα οἰονδήποτε διάβημα, ὅπερ ἠδύνατο νὰ θίξῃ τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἑλλήνων θὰ καταβάλλω δὲ πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως διὰ τῶν πενιχρῶν τούτων μέσων ἐξοικονομήσω τὰς ἀνάγκας μου. Ἡ Βασίλισσα ὑποστηρίζει τὴν ἰδέαν μου ἐνθέρμως, ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐκτιμᾷ τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς καὶ θὰ παράσῃ ἐπίσης τὴν συνδρομήν του, διὰ τοῦτο ἔχω ὑπ' ὄψει νὰ ἀνακοινώσω λίαν προσεχῶς τὰς σκέψεις μου προβαίνουσα συνάμα εἰς γενικὴν πρόσκλησιν πρὸς ἀπάσας τὰς Κυρίας τῶν Ἀθηναίων. Ἦδη πολλά κυρία ἐκ τῶν πρώτων οἰκογενειῶν ἐνεγράφησαν μέλη τοῦ συλλόγου, ὅστις ἀριθμεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος 20 τοιαῦτα, ἔχω δὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ συμμετάσχῃ καὶ ἄλλαι πολλαί. Εἶναι ὄμως ἀνάγκη νὰ γένη τι πρακτικόν, δυνάμενον νὰ ἀποδώσῃ ἀμέσως καρπὸς καὶ ὑποπίπτων εἰς τὴν ἄμεσον πάντων ἀντίληψιν. ἔχω πλήρη γνώσιν τοῦ ζητήματος ὅπερ ἄλλως μὲ ἀπασχολεῖ διαρκῶς καὶ διὰ τὸ καταναλίσκω ὀλόκληρον τὸν χρόνον μου. Τὸ παρελθὸν ἔτος ἠσχολήθην εἰς τὴν παροχὴν ἱματισμοῦ τῶν νεογνῶν μόνον, ἤδη διανέμω τοιοῦτον καὶ εἰς παιδιά

τριετῇ, δηλ. μέχρι τῆς ἡλικίας ἐκείνης, καθ' ἣν συντελεῖται ἡ ὀδοντοφυΐα καὶ παύεται οὕτω τὸ κρίσιμον τοῦτο στάδιον τῆς ζωῆς. Πολλὰ δυστυχῆ ὄντα ὀφείλουσι τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν εἰς τὴν τοιαύτην περίθαλψιν καὶ τοῦτο εἶναι ἀρκοῦσα ἀμοιβὴ τῶν κόπων μας.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Φεβρουαρίου.*

Ἐπίστε αἱ Ἀθηναῖαι ἔχουσιν ἕνος μεγαλουπόλεως καὶ ἐπικαλοῦμαι ὡς παράδειγμα τὸν τελευταῖον χορὸν τῶν ἀπόκρου. Παρευρέθησαν ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους κειλημένοι, ἦσαν δὲ καὶ πολλαὶ κομφαὶ ἐνδυμασίαι, αἱ ὁποῖαι ὑπὸ τὴν λάμπην τοῦ νέου ἀκτινοβολοῦντος πολυελαίου ἐπεδεικνύοντο ἔτι μᾶλλον. Ἐπίσης ὁ κόσμος κατενόησε πλέον ὅτι ἀνακτορικὸς χορὸς δὲν εἶναι καφεῖον, ἐνθα δύναται ἕκαστος νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ ἀναχωρήσῃ κατὰ βούλησιν, καὶ μένει μέχρι τέλους, ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ εὐπρέπεια. Ἡ Βασίλισσα, ὡς πάντοτε, ὑπῆρξε χαριστάτη. Ὁμίλει πρὸς ἀπαντας ἐκ περιτροπῆς καὶ κατὰ προτίμησιν ἑλληνιστί. Μετὰ τινὰς ἡμέρας εἴχομεν ἵπποδρομίας, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ μὲν Γ. ἐκέρδισε τὸ πρῶτον, ὁ δὲ βαρῶνος Β., ὑπασπιστῆς τοῦ Βασιλέως, τὸ δεύτερον βραβεῖον. Τὰς ἵπποδρομίας ἐπηκολούθησε τὸ τζιρῆτι τὸ γνωστὸν ἀγώνισμα τῶν ἐφιππῶν λογχοφόρων, ὅπερ θὰ ἦτο βεβιαῶς πολὺ ὀφραύτερον, εἰάν εἶχον λάβει μέρος εἰς αὐτὸ περισσότεροὶ ἵππεις. Ἀλλ' ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες γνωρίζουσι τοῦτο, ἰδίᾳ τῶν παλληκαρίων, ἐλάχιστοι εὐρίσκονται ἐν Ἀθήναις. Ὁ Γ. διέπρεψε καὶ ἐνταῦθα διὰ τῆς δεξιότητος καὶ εὐαγροφίας του. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐνδυμασία μὲ τὸ φέσιον, τὴν φέρμελην, τὰς εὐρυτάτας περιχειρίδας, τὴν πτωχόδη κυματίζουσαν φουρτανέλλαν προσδίδει τι τὸ ἀλαζονικόν, τὸ ὀφραῖον, ἐπὶ τοῦ ἡψηλοῦ δὲ τουρκικοῦ ἐφιππίου φαίνονται οἱ ἵππεις ὑψηλότεροι. Τὴν μεγαλειέταν εὐχαρίστησιν μοὶ ἐπροξένησεν ἡ θέα τοῦ παρεκρησσομένου κόμου ὅστις εἶχε προσέλθει ἀθρόος. Πολλὰ κομφαὶ ἄμαξαι ἐπατάθμευον ἀλησίον τοῦ ἵπποδρομίου, ἀπαντες οἱ ἐξῶστα ἦσαν κλήρεις καλοενδεδυμένον κυριῶν, τὸ δὲ πλήθος, τὸ εὐφροσύμενον πέριξ τοῦ ἵπποδρομίου, παρουσίαζεν εἰκόνα τάξεως, εὐμαρείας καὶ εὐτυχίας, προξενούσαν τέρφην εἰς τε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν καρδίαν μου. Πᾶν καλόν, ὅπερ ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Ἑλλάς, καὶ πᾶσα ἐπὶ τὰ βελτίω μεταβολὴ μοὶ φαίνονται ὡς ἄνθη ὀφραῖα ἐπὶ

τῆς ὁδοῦ τῆς ἄλλως ἀρκούντω; ἀκανθόδους τοῦ εὐγενοῦς Βασιλικοῦ ζεύγους.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Μαρτίου.*

Ὁ Βασιλεὺς ἀνέρωσε πλέον ἐντελῶς, ἐξακολουθεῖ ὅμως, ὡς πάντοτε, νὰ καταπονῆται ἐκ τῆς ἐργασίας του. Ἄλλ' οἱ εἰλικρινεῖς του κόποι ἔχουσι καὶ τὰ κατιόδηλα τοῖς πᾶσι εὐχάριστα ἀποτελέσματα. Ἄπαντες οἱ ξένοι, οἱ γνωρίζοντες τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ Βασιλείου ἐποχῆς, ἀποροῦσι διὰ τὴν μεγάλην πρόοδον ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου. Τὴν παρελθούσαν ἐβδομάδα ἀφίκοντο πάλιν πολλοὶ ἐπίσημοι περιηγηταὶ ἐνταῦθα, μεταξὺ ἄλλων ὁ Λουὲς τοῦ Devonshire ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ὅστις κατόκει ἀπέναντι ἡμῶν ἐν Βέρνῃ καὶ Brieg, ὅστις κατόπιν εἰς τὸ Μπριέγ προλαβὼν παρέλαβε τοὺς ἐν τῷ σταθμῷ ἵππους, ὥστε, ὅπως κατορθώσωμεν νὰ προηγηθῶμεν αὐτοῦ, ἠναγκάσθημεν νὰ διαβῶμεν ἐν καιρῷ νυκτὸς τὸ Σεμπλόν. Ἐν Ἀθήναις ἐν τούτοις ἦτο πράγματι ὁ εὐγενὴς Ἄγγλος φέρων τὸ παράσημον τῆς Περικνημίδος μετὰ τοῦ ἀστέρος, πρὸς δὲ τὸ παρόσημον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐπὶ ἀλύσεως, πάντα κεκοσμημένα ὑπὸ λαμπρῶν ἀδαμάντων. Εἶχον τὴν τιμὴν κατὰ τὸ γεῦμα νὰ κάθηναι πλησίον του, ὅπερ ὅμως δὲν μοὶ ἐχρησίμευσε πολὺ, διότι πρῶτον εἶναι λίαν βαρῆκος καὶ δεύτερον εἶχεν ἐστραμμένην ἀπασαν τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν Βασίλισσαν, ἥτις προσεπάθει νὰ τὸν διασκεδάσῃ. Εἰς τὴν ἐσπερίδα τοῦ Λαύενς παρίστατο ἐπίσης φέρων καὶ πάλιν τὸν ἀδαμαντοκόλλητον ἀστέρα καὶ τὴν ἄλυσιν. Παρετήρουν αὐτὸν χορεύοντα μαζοῦρικαν, τὰ δὲ κηδίσματα καὶ οἱ ἐλιγμοὶ ἐλάχιστοι συνεφώνουν πρὸς τὸ σοβαρὸν τῆς περιβολῆς του. Ἦτο θέαμα περιεργότατον. Καὶ ἕτερος εὐγενὴς Ἄγγλος, ὁ Λόρδος Κάρναρβον, μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀφίκετο ἐνταῦθα καὶ παρουσιάσθη γῆδς εἰς τοὺς Βασιλεῖς. Σκέπεται νὰ διέλθῃ ἐνταῦθα ὀλίγους μῆνας. Ἐν Ἀθήναις διατρίβει πάντοτε κληθὸς Ἄγγλων. Καὶ τέλους ἀφίκετο ἐκ Παρισίων ἐπίσης ἡ οἰκογένεια Σούτσου, πατήρ, μήτηρ καὶ δύο θυγατέρες, ἀμφοτέραι χαρίεσαι καὶ εὐφραεῖς. Ἄλλη θυγάτηρ αὐτῶν, ἡ πρεσβυτέρα, εὐρίσκεται ἀπὸ πολλοῦ ἐν Ἀθήναις, συνεξέχθη δὲ πρὸ 3 ἐτῶν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἡμετέρου Σούτσου. Δι' αὐτῶν ἀποκτᾷ ἡ κοινωνία μας νέα ἐπιλεκτὰ μέλη, οἱ δὲ χο-

ροὶ μας προικίζονται διὰ δύο νέων καὶ ὠραίων χορευτριῶν. Τέλος πολὺ μὲ εὐχαριστεῖ ὡσαύτως ἡ ἐπιστροφή τοῦ συνταγματάρχου καὶ ὑπασπιστοῦ τοῦ Βασιλέως Hess, ὅστις εἶχεν ἀναχωρήσει τὸν παρελθόντα Λύγουστον συγχρόνως μετὰ τῆς Βασιλίσσης. Τοιουτοτρόπως βλέπομεν διαρκῶς νέα πρόσωπα, ἡ δὲ ἀλλαγὴ αὕτη μᾶς διασκεδάζει τόσον μᾶλλον, ὅσον στεροῦμεθα εἰσέτι πολλῶν ἄλλων πραγμάτων καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα, καθ' ὃν ὁ καιρὸς δὲν ἦτο καθόλου εὐχάριστος. Ἐχομεν εἰσέτι ψῦχος, ὁ δὲ οὐρανὸς εἶναι πολλάκις νεφελώδης, ὅπως ἐν τῇ Βορείῳ Γερμανίᾳ. Ἐξακολουθῶ νὰ σχεδιάζω ταξείδια, καὶ ὅτε μὲν σκέπτομαι νὰ μεταβῶ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτε δὲ εἰς Ἰταλίαν ἢ Γαλλίαν ἢ καὶ εἰς τὸν ἀδελφόν μου ἀκόμη, καίτοι τὸ τελευταῖον τοῦτο ταξείδιον ἐνεκεν τῆς μεγάλης ἀποστάσεως εἶναι καὶ τὸ μᾶλλον δύσκολον. Ἐν τούτοις ἤθελον τὸ προτιμήσει πάντων τῶν ἄλλων. Τὸ θαλάσσιον ταξείδιον δὲν μὲ πτοεῖ ποσῶς, δύναμαι δ' εὐκολώτατα νὰ εὔρω συντροφίαν. Ἐπίσης εἶχον θέσει ὡς ὅρον, οὔτως εἰπεῖν, μακρᾶς ἐνταῦθα διαμονῆς τὴν παροχὴν πολυμήνου ἀδείας. Καὶ ὅμως μοὶ λείπει τὸ θάρρος νὰ σκεφθῶ σοβαρῶς περὶ τούτου. Καθ' ὅλον τὸν τελευταῖον χειμῶνα διέμενον ἡ ἀγαπητὴ φίλη μου, ἡ κυρία von R., ἐν Ρόμῃ. Πόσον εὐκόλως θὰ ἠδυνάμην νὰ διέλθω καὶ ἐγὼ ὀλίγους μῆνας ἐκεῖ! Ἐνεκεν ὅμως τῆς ἀσθενείας τῆς Βότσαρη ἡ ἀπομάκρυνσίς μου ἀπέβαινε δυσχερής. Καὶ νῦν κατ' ἀνάγκην θὰ λάβω μέρος εἰς τὸ ἀνά τὴν Ροῦμέλην ταξείδιον. Πολὺ περιέργον θὰ μοὶ ἐφαίνετο, εἴαν ἡ Βασίλισσα προσελάμβανε καὶ τὰς τρεῖς κυρίας τῆς τιμῆς μετ' ἑαυτῆς εἰς τὸ ἐπίκουρον τοῦτο ταξείδιον ἀνά τὰ ὄρεινά καὶ δασώδη ἐκεῖνα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἐνθα στερεῖται τις πάσης ἀνέσεως καὶ πολλάκις εἰς ἀπόστασιν ἕξ καὶ ἑπτὰ ὡρῶν δὲν εὐρίσκει χωρίον. Ἐν τούτοις ὅμως θὰ ἤμην ἀσυγχώρητος, εἴαν δὲν ἐπωφελοῦμένη τῆς παρουσίας εὐκαιρίας νὰ γνωρίσω καὶ αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ Βασιλείου. Λέχομαι ὡς ἐκ τούτου ἄνευ δισταγμοῦ νὰ συνοδεύσω τοὺς Βασιλεῖς εἰς τὸ ταξείδιόν των, εἴαν καὶ ἐφ' ὅσον ἔχουσαν ἀνάγκην ἐμοῦ, ὅπερ ἄλλως τε εἶναι καὶ τὸ καθήκόν μου. Ἡ Αἰκατερίνη ἔλαβεν ἐπίσης πρότασιν γάμου. Πῶς σᾶς φαίνεται τὸ τοιοῦτον; Βιάζεται ἐνταῦθα πολὺ ὁ κόσμος. Αἱ Γερμανίδες μας τοσοῦτον ἀρέσκουσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὥστε ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης

ὑπανδρεύονται καὶ εὐρισκόμεθα διαρκῶς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ φροντί-  
ζωμεν περὶ νέας προμηθείας.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Μαρτίου.*

Ἐπωφελοῦμαι τῶν ὀλίγων λεπτῶν, ἅτινα εἰσέτι μοὶ ὑπολείπονται, ἵνα σᾶς γράψω τοῦλάχιστον γραμμῶς τινάς, καθ' ὅτι τὸ πλοῖον ἀνα-  
χωρεῖ ἤδη αὔριον. Μετ' ὀλίγον φθάνει ἡ ἄμαξα, ἥτις θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ  
εἰς Πειραιᾶ, ἐνθα ἀφίκετο σήμερον τὸ νέον ἑλληνικὸν ἀτμόπλοιον. Οἱ  
Βασιλεῖς ἐπιθυμοῦσι νὰ τὸ ἐπισκεφθῶσι κατὰ τῆς ἀναχωρήσεώς του,  
καθ' ὅσον πρόκειται νὰ παραλάβῃ τοῦτο τὸν διαδόχον τῆς Βασιλείας  
ἐξ Ὀυριάντου. Ἐπαινοῦσι τὸ σιῶδες ὡς ἔξοχον, χιῶρον δὲ ὅτι θὰ τὸ  
ἴδω, καθ' ὅσον εἶμαι ὑπερήφανος διὰ πᾶν τὸ ἰσχυρὸν καὶ χρήσιμον,  
ὕπερ ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Ἑλλάς. Πάντοτε τὸ καλὸν πλοῖον κινεῖ τὸ  
γενικὸν ἐνδιαφέρον καὶ εἶ μᾶλλον ἐν σχέσει πρὸς μέλλοντα ταξείδια  
τῆς προσφιλοῦς Βασιλείας. Νέον τι πολὺ ἐνδιαφέρον ἀπασχολεῖ τὰς  
ἡμέρας ταύτας τὸν ἰδιαιτέρῳ μας φίλον, δηλ. τὸ συνοικέσιον τῆς  
νεωτέρας θυγατρὸς τοῦ Ἀγγλοῦ πρέσβει· μετὰ τοῦ Λόρδου Fitz-Al-  
lan, ἐγγόνου τοῦ δούκους τοῦ Norfolk, τοῦς τίτλους καὶ τὸν βαθμὸν  
τοῦ ὁποίου θέλει κληρονομήσῃ σὺν τῆς ἀμέσως μετὰ τὴν θάνατον τοῦ  
πατρὸς του. Ὁ νέος Λόρδος ἦτο κατὰ τὸν τελευταῖον χειρῶνα ἐνταῦθα  
καὶ συνεκάθησεν ἀμέσως τὴν δεσποινίδα Μίαν Lyons. Νεαρά,  
ὡραία, εὐφυῆς καὶ πλήρης ζωῆς συνάει γάμον ἐκ τῶν λαμπροτέρων  
τῆς Ἀγγλίας. Ἡ μήτηρ τῆς ἀναχωρεῖ διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀεροπλοίου  
ἵνα παρουσιάσῃ τὴν θυγατέρα εἰς τὴν δουρικὴν οἰκογένειαν τοῦ γαμι-  
βροῦ. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ Lyons ἀφίκετο ἐνταῦθα, εὐνοεῖται διαρκῶς  
ὑπὸ τῆς τύχης. Δὲν ἔχει λοιπὸν καθῆκον νὰ ἀμαξῇ τὴν Ἑλλάδα ἐξ  
ὅλης καρδίας;

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἀπριλίου.*

Μετανομίζομαι αὔριον ἐξ νέου εἰς τὰ δοσιμιά μου, ἀφοῦ εἶχον  
παραχωρήσει ταῦτα διὰ πρόσωπόν τι ἐκ τῆς συνοδείας τοῦ διαδόχου  
τῆς Βασιλείας καὶ τοῦτο ἄνευ λόγου, διότι ὁ διάδοχος δὲν ἔρχεται. Τὸ  
ἀτμόπλοιον, ὕπερ εἶχε σταλῆ εἰς προῦπαντήσιν του καὶ τὸ ὁποῖον

τὸν ἀνέμενον ἐπὶ 10 ἡμέρας ἐν τῷ λιμένι τῆς Μεσσήνης, ἐπέστρεψε  
χθὲς ἄνευ αὐτοῦ. Διατί; Ἄγνοῶ τὸν λόγον καὶ οὔτε κατ' εἰκασίαν  
δύναμαι νὰ σᾶς γράψω τι. Καὶ δὲν λέγω μὲν τίποτε, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς  
εἶναι ὅτι πολὺ ἐλυπήθην διὰ τὸν καλὸν μας Βασιλέα, τοῦ ὁποίου αἱ  
ἐλπίδες ἐματαιώθησαν. Μετὰ πόσου πόθου ἀνέμενον οὔτος τὸν προ-  
φιλεῖ ἀδελφόν, μετὰ πόσης στοργῆς εἶχε φροντίσει δι' ὅλας τὰς ἀνα-  
παύσεις ἐν τῷ πλοίῳ! Λυστυχῶς ὅμως τὰ πάντα ἀπέβησαν εἰς μάτην.  
Νῦν λοιπὸν ἐτοιμαζόμεθα διὰ τὸ ταξίδιον τῆς Ρούμελης ἐλπίζοντες  
ὅτι δὲν θὰ ματαιωθῇ καὶ τοῦτο. Σκεπτόμεθα νὰ ἀναχωρήσωμεν τὰς  
πρώτας ἡμέρας τοῦ προσεχοῦς μηνός. Ἡ Βασίλισσα εἶναι πλήρης  
χαρᾶς, ὅσον δ' ἀφορεῖ ἐμέ, σᾶς ὁμολογῶ ἐμπιστευτικῶς ὅτι καὶ διὰ  
τοὺς ξένους θεωρῶ καλύτερον καὶ δι' ἡμᾶς προτιμότερον ὅτι μέλλο-  
μεν νὰ ταξειδεύσωμεν ἄνευ αὐτῶν, καίτοι ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ἡ παρουσία  
των θὰ ἦτο δι' ἡμᾶς λίαν εὐχάριστος. Εἶμαι βεβαία ὅμως ὅτι καὶ ἐπὶ  
τῇ ὑποθέσει ὅτι θὰ εἶχον οὗτοι τὸν ἀπαραίτητον ἐνθουσιασμόν, ὅπως  
αἰσθανθῶσι τέρψιν εἰς τοιούτου εἶδους ταξίδιον, ἐν τούτοις μετὰ  
τινας ἡμέρας ἤδη θὰ ἠδύνατο νὰ διαγνώσῃ τις ἐπὶ τῶν πλείστον  
δυσθυμίαν, πλῆξιν καὶ ἀπογοήτευσιν, ὕπερ ἠθέλε μετριάσει καὶ τὴν  
ἰδικὴν μας εὐχαρίστησιν· οὐδὲ λαμβάνω ὑπ' ὄψιν ὅτι διὰ τῆς αὐξή-  
σεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ταξειδιωτῶν θὰ ἐπολλαπλασιάζοντο καὶ αἱ  
πρὸς ἐξεύρεσιν τοῦ καταλλήλου καταλύματος δυσχέρειαι. Οἱ ξένοι,  
οἵτινες ἔρχονται ἐξ ἄλλων μᾶλλον πεπολιτισμένων καὶ κάλλιον ὀργα-  
νομένων χωρῶν, ἐν αἷς αἱ καλαὶ ὁδοί, τὰ ξενοδοχεῖα κ. τ. λ.  
εὐκολύνουσι τοσοῦτον τὰ ταξείδια, ὁφείλουσι πρῶτον νὰ συνηθίσωσιν  
εἰς τὰς στερήσεις καὶ τοὺς κόπους, οὓς ὅμως ἀνηφοῦμεν ἡμεῖς, διότι  
ἔχομεν συνηθίσει. Ἄλλως δὲ καὶ λόγῳ τῆς ἀγάπης, ἣν τρέφομεν πρὸς  
τὴν χώραν μας, ὑποφέρομεν ἀγογγύστως ταῦτα πάντα. Τοιαῦτα αἰσθή-  
ματα ὅμως καὶ τοιαύτην αὐταπάρησιν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναμένωμεν  
παρ' ἄλλων, θὰ ἦτο μάλιστα ἀδικαιολόγητον νὰ ἔχομεν τοιαύτην  
ἀξίωσιν. Ὁ καιρὸς μετεβλήθη καὶ φαίνεται εὐνοϊκὸς διὰ τὸ ταξίδιον  
μας. Ἔχομεν καθαρὸν οὐρανόν, ἡ δὲ δύσις εἶναι θαυμασία. Μετὰ  
πόσης χαρᾶς ἀνέμενον τὸν διάδοχον διὰ νὰ ἴδω τὴν ἔκπληξιν του ἐπὶ  
τῇ θέᾳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν περιχώρων, τῶν τόσον μεταβληθέντων  
ἀπὸ τῆς τελευταίας του ἀπὸ ἐξαιτίας ἐνταῦθα διαμονῆς! Μετὰ πόσης

υπερηφανείας παρετήρουν προχθές, ὅτε μετέβημεν πρὸς προὔπαντησίν του, τοὺς παρὰ τὴν ὁδὸν Πειραιῶς θαλαροὺς ἀγρούς, τὸν ἀνανεωθέντα ἐλαιῶνα, τὴν κίνησιν εἰς τὰς ὁδοὺς, τὰς νεοδημήτους οἰκίας, τὰς φυτείας! Πάντα ταῦτα ἐσκόπουν νὰ δείξω εἰς τοὺς ξένους μας καὶ νὰ εἶπω. Αὐτὰ εἶναι ἔργον τοῦ Βασιλέως. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐργάζεται πολλάκις κατὰ συνέθειαν δέκα καὶ δώδεκα ὥρας τὴν ἡμέραν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἡ θεὰ τοῦ μέχρι τοῦδε ἐπιτευχθέντος καὶ αἱ ἐλπίδες, ὡς τρέφουσιν οἱ Βασιλεῖς διὰ τὸ μέλλον, ἀποτελοῦσι, δι' αὐτοὺς ἀντιστάθμισμα τῶν τόσων ἄλλων στερήσεων. Δυστυχῶς ὅμως ἡ χαρὰ μου ἀπέβη εἰς μάτην, ἡσθάνθη δὲ λύπην ἐπὶ τῇ σκέψει, ὅτι τόσον συχνὰ ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀπογοήτευσις συμβαδίζουσιν. Ἄλλ' εἰς τοιαύτας ἀκριβῶς στιγμὰς αἰσθάνομαι ἐπίσης ζωηρότερον ὅτι συσφίγγεται ὁ σύνδεσμος, ὅστις με ἐνώνει μετὰ τὸν Βασιλέα καὶ τὴν σύζυγόν του, οὔτινες εἶναι τόσον ὑπέρτεροι τῶν ἄλλων ὡς πρὸς τὴν εὐγένειαν τοῦ φρονήματος καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος. Ὁ Βασιλεὺς εἶχε μεταβῆ πρὸς προὔπαντησιν τοῦ ἀδελφοῦ του φέρων τὴν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν· ἐξῆλθε δὲ κατόπιν διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τὴν αὐτὴν περιβολὴν πεζῇ εἰς περίπατον. Καὶ ἡ Βασίλισσα ἐπίσης ἔφερε τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην τὸ ἐθνικὸν ἐνδυμα, παρουσιάσθη δὲ οὕτω μετὰ τοῦ Βασιλέως εἰς τὸ γεῦμα. Φέρει μετὰ πολλῆς χάριτος τὴν ἐνδυμασίαν ταύτην καὶ φαίνεται πολὺ ὡραιότερα ἢ μετὰ τὴν διὰ τὰς ἐπισήμους περιουσίας καλυτελῆ τοιαύτην. Πόσον θὰ χαρῶσιν οἱ Ἕλληνες βλέποντες τοὺς Βασιλεῖς τῶν ταξειδεύοντων ἐν ἐθνικῇ περιβολῇ.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Ἀπριλίου.*

Εἰς λόγος ἐπὶ κλέον νὰ ἐαιθρηῶ τὸ ταξίδιον καὶ νὰ ζητῶ νέας ἐντυπώσεις εἶναι τὸ τελευταῖον λυπηρότατον ἐπισημόδιον, ὅπερ συνέβη εἰς τινα τῶν πληρωσιτέρων μας γνωρίμων. Θὰ ἐνθυμηθεῖσθε βεβαίως ἐκ τοῦ μικροῦ θεατρικοῦ προγράμματος, τὸ ὁποῖον οὕτως εἶχον στείλει, τὸ ἴδιον τοῦ Κ... αὐτοῦ τούτου, ὅστις μετεἶχε τακτικῶς τῶν παραστάσεων. Κατήγετο ἐκ..., ἦτο δὲ ἀκόλουθος τῆς... προσφείας καὶ νέος ἀγαπητὸς ἡλικίας εἶκοσιν ἐξ ἐτῶν. Εἰς τὸν οἶκον τοῦ κυρίου..., ἐνθα ἔμεγεν ἀπὸ τεσσάρων ἡδὴ ἐτῶν, ἐθεωρεῖτο ὡς υἱὸς καὶ ἠγαπᾶτο ὡς τοιοῦτος. Μοὶ προῦξένοι πάντοτε τὴν ἐντύπωσιν εὐθύμου, φλεγματικοῦ ἀνθρώ-

που, ὅστις προετίμα νὰ ὑποκρίνεται εἰς τὰς παραστάσεις μας κωμικὰ πρόσωπα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἐπετύγγανε πολὺ περισσότερον παρὰ εἰς τὰ κύρια καὶ αἰσθηματικὰ μέρη. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν εἰρημένων παραστάσεων καὶ τῶν καθημερινῶν του ἐπισκέψεων παρὰ τῷ Β. ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ γνωρίσω αὐτὸν πλησιέστερον. Τὴν 28 ἔτι Φεβρουαρίου ἔλαβε μέρος εἰς κωμῳδίαν, ἀλλ' ὀλίγον ἤδη χρόνον μετὰ ταῦτα παρουσιάσθησαν εἰς αὐτὸν σημεῖα ἐντεινομένης μελαγχολίας, ἣτις συνωδεύετο καὶ ὑπὸ νευρικῆς ταραχῆς. Αὐτὸς οὗτος δὲ ἦτο πεπεισμένος ὅτι πρόκειται περὶ ἀνιάτου νοσήματος καὶ ὅτι ἐπίκειται τὸ τέλος του. Ἐπειτα ὅμως πάλιν ἐπὶ πολλὰς ὥρας καὶ ἄλοκλήρους ἡμέρας ἦτο ἐκ νέου εὐθύμος, ὥστε νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἀπλοῦν ταξίδιον εἰς τὴν πατρίδα του ἤθελεν ἀποκαταστήσει ἐντελῶς τὴν υἰείαν του. Τὰς τελευταίας ἐν τούτοις ἑβδομάδας ἡ κατάστασις του αἰφνιδίως ἐτρέπη ἐπὶ τὰ χεῖρω, κατελαμβάνετο συχνότατα ὑπὸ σκοτοδινιάσεων, τὴν τοιαύτην δὲ καταστασιν ἐπηκολούθει μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ὡρῶν τελεία ἐξάντησις, μεθ' ἧς ἐπανήρχετο εἰς τὰς αἰσθήσεις του. Προέλεγε μάλιστα ἀκριβῶς τὴν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ κατελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ παροξυσμοῦ καὶ ἦτο ἐντελῶς ἀπηλπισμένος. Ἐν τούτοις δὲν εἶχομεν ἀπολέσει πᾶσαν ἐλπίδα, διότι τὰς τελευταίας ἡμέρας ἡσθάνετο τὴν κατάστασιν του βελτιωθεῖσαν, ἡδύνατο δὲ καὶ νὰ ἐξέρχεται. Φαντάζεσθε λοιπὸν τὸν τρόπον μου καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν ἐνόμιζον αὐτὸν σχεδὸν θεραπευθέντα νὰ μάτω ὅτι καταληφθεὶς αἴφνης ὑπὸ σφοδροτάτου παροξυσμοῦ ἀπέθανεν. Εἶναι φοβερὸν νὰ βλέπη τις ἀποθνήσκοντα νέον τόσον ὡραῖον καὶ τοσαύτης ἀξίας. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὅμως ὁ θάνατός του ὑπῆρξεν εὐεργέτημα, διότι, καθὼς ἀπεδείχθη, ἐπασχεν οὗτος ἐξ ἀνιάτου ἐγκεφαλικοῦ νοσήματος. Τοιοῦτοτρόπως ἐξέλιπε τόσον σκληρῶς νέον πάλιν πρόσωπον ἐκ τοῦ εὐθύμου κύκλου, τοῦ συχνάζοντος παρὰ τῇ οἰκογενεῖᾳ τοῦ Β. Ἄδυνατῶ νὰ σῆς περιγράψω πόσον με ἐτάραξεν ὁ θάνατος αὐτός! Καὶ ἄλλο τι ἐπεθύμουν νὰ προσθέσω. Ἀποφεύγετε τὸν ἀριθμὸν 13, ὅταν παρακίθησθε ἐν τῇ τραπέζῃ, ἔστω καὶ ἂν ἡ φρόνησις ὑπαγορεύῃ ὑμῖν τοῦναντίον. Καὶ δὲν πρόκειται ἀπλῶς περὶ δεισιδαιμονίας, διότι τὸ ἔσπερας, καθ' ἧς ἐπαίξομεν διὰ τελευταίαν φορὰν κωμῳδίαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Β., ἐδειπνήσαμεν κατόπιν 13 πρόσωπα, ἐγὼ δὲ χάριν ἀστεϊσμοῦ διέταξα νὰ προστεθῇ καὶ 14ον κάθισμα, ἐφ' οὗ ἔθεσα ῥάβδον

μετὰ πίλου ἐπ' αὐτῆς. Δέκα περίπου ἑβδομάδας βραδύτερον ἀπέθανεν ὁ Β... Κατὰ τὴν 28 Φεβρουαρίου ἐπίσης, ὅτε διὰ τελευταίαν φορὰν μετέσχομεν θεατρικῆς παραστάσεως, ἡμεῖθα κατὰ σύμπτωσιν ἐν τῷ δέλνῳ δέκα τρεῖς. Ὁ Κ... ἀντιληφθεὶς τοῦτο ἠρώτησε τὴν παρακαθήμενὴν κυρίαν, εἰς τίνα ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἐπιπτεν ὁ κλῆρος. Ὁ δυστυχῆς ἠγγόει τὴν στιγμὴν ἐκείνην τί τῷ ἐπεφυλάσσειτο. Παρετήρησα δὲ πολλάκις ὅτι ὁ κακὸς δαίμων, ὁ παρακολουθῶν τὸν ὀλέθριον τοῦτον ἀριθμὸν, ἐκλέγει συνήθως ὡς θυμὰ του τὸν εἰρωνικῶς ποιούμενον λόγον περὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἀρκετὰ ἔγραψα περὶ τῶν λυπηρῶν τούτων συμβάντων.

Πῶς σᾶς φαίνεται ὅτι καὶ ἄλλη πάλιν θαλαμηκόλος τῆς Βασιλείσεως, ἡ ὠραία Σεραφίνη, ἐτοιμάζεται διὰ γάμον; Τῇ ἀληθείᾳ οἱ Ἕλληνες ὑπερβαίνουν πᾶν ὄριον, ἀποσπῶσι τὰς κόρας μας, τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης, καὶ οὕτως εἰμεῖθα ἠναγκασμένοι καὶ πάλιν νὰ φροντισωμεν περὶ ἀντικαταστάσεως. Γνωρίζετε τί προσόντα ἀπαιτοῦνται καὶ ποῖοι εἶναι οἱ ὄροι μας. Εἰς τοὺς τελευταίους ὅμως τούτους προστίθεται ἡ σοβαρὰ ὑπόσχεσις, ὅτι δὲν θέλουσιν ὑπανδρευθῆναι πρὸ τῆς παρελεύσεως τριετίας ἀπὸ τῆς ἀρξέσεός των. Τὸ τοιοῦτον θὰ σᾶς φαίνεται ἴσως ὀλίγον κωμικόν, ἔχει ὅμως τὸν σοβαρὸν καὶ ἐνδύητον λόγον του.

*Ἀθῆναι (ἄνευ ἡμερομηνίας).*

Προκειμένου ν' ἀναχωρήσωμεν μεθαύριον, καὶ μὴ γνωρίζουσα, ἂν καθ' ὁδὸν κρημνισθῶ πον ἢ ἂν μὲ ὄβρη ὁ ἵππος καὶ θραύσω τὴν κεφαλήν μου, ἐπιθυμῶ, ἀγαπητὴ φίλη, νὰ δείξω προηγουμένως σημεῖον ζωῆς. Δὲν ἀναμένομεν πλέον εἰ μὴ τὴν ἀφίξιν τοῦ ἀεροπλοίου τοῦ κομίζοντος τὰς ἐπιστολάς ἐκ Γερμανίας, καὶ ὅτι ἄλλως ἢ Βασίλισσα θὰ παρεκλίνει πρὸς ταχύτεραν ἀναχώρησιν. Ἄλλὰ καὶ ὁ Βασιλεὺς ἔτι ἔχει πολλὴν ἐργασίαν. Ἐργάζεται νῦν 12-14 ὥρας τὴν ἡμέραν, εἶναι δὲ τοῦτο ὑπερβολικὸν καὶ ἔχει ἀνίγκην ἀναπαύσεως.

Ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπεται νὰ συγκρίνω τὰς μικράς μου φροντίδας πρὸς τὰς τοιαύτας μεγάλας τοῦ Βασιλέως, ὀφείλω νὰ σᾶς γράψω ὅτι καὶ ἐγὼ ἐκοπίασα ἐσχάτως οὐκ ὀλίγον μὲ τὸν Σύλλογον τῶν Κυριῶν, ὅστις ἀποτελεῖται νῦν ἐκ τριάκοντα μελῶν. Σήμερον τὸ ἑσπέρας τὰ κλεῖστα ἐξ αὐτῶν συνήλθον ἐν τῷ δωματίῳ μου. Ἐκαθήμεθα εἰς τέσσαρας

τραπέζας καὶ ἐρράπτομεν ἐνδύματα, τὰ ὅποια ἐγὼ εἶχον προηγουμένως κόψει. Τὰς συναθροίσεις ταύτας θεωρῶ λίαν χρησίμους καὶ μάλιστα ἀναγκαίας, διότι δίδουσι ζωὴν εἰς τὴν κοινωνίαν. Εἶναι δὲ τοῦτο ὁ κύριος σκοπὸς των, ἢ δὲ ἐργασία ἁπλῶς τὸ μέσον. Ἐξ ἄλλου προκύπτει καὶ τὸ ἐξῆς καλόν, ὅτι συνιάπτω στενωτέρας σχέσεις μετὰ κυριῶν, ἅς διαφορετικὰ δὲν θὰ ἔβλεπον εἰ μὴ ἅπαξ ἢ δις τοῦ ἔτους. Πλὴν τούτου ὁμῶς συνηθίζουσιν αἱ Ἑλληνίδες ὡς πρὸς τὰς κοινωνικὰς των σχέσεις εἰς τὸ ἐπικρατοῦν παρ' ἡμῖν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ σύστημα. Γεννᾶται ἡ ἀγάπη πρὸς παντοειδεῖς ὀφελίμους ἐργασίας, τὸ δὲ καλὸν παράδειγμα, τὸ προσερχόμενον ἐκ τῶν ἀνακτόρων, συντείνει τόσον μᾶλλον εἰς τὴν εὐόδουσιν παντὸς καλοῦ ἔργου, ὅσον τὰ μέλη τοῦ μικροῦ μας ἰδρύματος μανθάνουσι μέχρι τίνος σημείου ἐνδιαφέρεται δι' αὐτὸ ἡ Βασίλισσα καὶ πόσον πλουσίως ἐπέρχεται ἀρωγός. Ἡ ὀφείλεια, ἣν παρέχομεν, εἶναι εἰσέτι μικρά, ἐν τούτοις πᾶν πρῶγμα ἔχει καὶ τὴν ἀρχὴν του· ἡ τελειοποίησις ἀπόκειται εἰς τὸν χρόνον. Εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένη διὰ τὸ ταξείδιον παρ' ὅσας τὰς κοπώσεις, αἵτινες μὲ ἀναμένουσι καὶ αἱ ἀποῖαι ἴσως νὰ ὦσι μεγαλύτεραι παρ' ὅσον τὰς φραντζόμας. Θὰ διέλθομεν διὰ λιμνηρῶν τοποθεσιῶν ἐπαμύλλων πρὸς τὰς τῆς Ἑλβετίας. Ἐξ ἄλλου τὸ θέρος δὲν εἶναι εὐχάριστον ἐνταῦθα, πολλαὶ δὲ οἰκογένειαι μεταβαίνουν εἰς τὴν ἐξοχὴν ἢ ταξειδεύουσι. Θὰ ἐπιθύμουν νὰ ἐπισκεπτόμεθα βραδύτερόν τινας εἰσέτι νήσους. Μέχρι τοῦδε δὲν γνωρίζω εἰ μὴ τὸν Πόρον. Ὁ ἱματισμὸς μου ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς ἐνδυμασίας τοῦ ταξειδίου, ἣν ἠγόρασα ἐπὶ τούτῳ ἐν Βέρνη, ἐξ ἑτέρας ἐνδυμασίας ἐκ μετὰξῆς λεπτῆς, δύο μεταξοτῶν ἐπανωφοριῶν καὶ δύο πίλων ἐκ κοινῆς ψαίθης. Πάντα ταῦτα ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐσωρούχων ἐτακτοθέτησα ἐντὸς κανίστρου ὁμοίου πρὸς τὸ ἐτοιμασθὲν διὰ τὴν δεσποινίδα Βόντσαρη· ἀμυρότερα δὲ θὰ φορεθῶσιν ἐπὶ ἵππου. Πολὺ μὲ εὐχαριστεῖ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὸ ταξείδιον τοῦ βασιλικοῦ συμβούλου Brandis. Ἡ παρουσία τοῦ ἀρισταίου τούτου ἀνδρὸς ἔχει τι τὸ εὐχάριστον, ἢ ὁμιλία του εἶναι τερπνὴ, διακεδαιστικὴ καὶ δὲν ἔχει οὐδὲν τὸ ἀποπνέον σχολαστικότητα ἢ κομματομὸν. Ἰδίως κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀναπαύσεως ἢ παρουσίας του θὰ ἀποτελῆ ἀληθὴ παρηγορίαν. Περὶ τῶν ὁδῶν ἐμάθομεν ὅτι εἶναι αὐταὶ ἀθλια. Σήμερον τὴν πρωίαν ἀνεχώρησαν ἤδη 60 ἵπποι κομίζοντες τὰς ἀποσκευάς, προστίθενται δὲ εἰς τούτους

καὶ οἱ τῆς ἵπκασίας ἵπποι. Τὸ σύνολον θὰ ἀποτελέσῃ καλὸν παραβά-  
νιον. Ἀύριον περὶ τὴν ἑβδόμην τῆς πρωΐας ἀναχωροῦμεν ἐντὸς πέντε  
ἡμερῶν.

Μετὰ ἐξάωρον ἐφ' ἡμέρας ταξειδίον ἀφικνούμενοι εἰς τὸ τέρμα  
τῆς ἡμαξίτης ὁδοῦ θέλομεν ἀνέλθει ἐπὶ τῶν ἵππων, μετὰ πάροδον δὲ  
ἐτέρων ἕξ ὥρων θὰ εὐρισκόμεθα ἐν Θήβαις. Τί μέλλει γενέσθαι κατό-  
πιν ἀγνοῶ, καὶ ἀκολουθῶ ἀφροντις καὶ εὐθυμος, ὡς ὁ κυνηγὸς στρα-  
τιότης τοῦ Wallenstein τὸ μέγα ἔσθημα. Ἀύριον δὲν ἔχω εἰ μὴ νὰ πε-  
ριβληθῶ τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ταξειδίου καὶ εἶμαι ἕτοιμος. Ἴσως σὰς  
γράψω ἐκ Θερμοπυλῶν. Πόσον ποιητικὸν θὰ εἶναι τοῦτο. Ἴσως ἐμ-  
πνευσθῶ καὶ γράψω στίχους. Δι' οὐδὲν ἐγγυῶμαι.

*Πατριζίκιον τῇ 15 Μαΐου.*

Δὲν ἀμφιβάλλω, ἀγαπητὴ φίλη, ὅτι οὐδεμίαν θὰ ἔχητε ἰδέαν περὶ  
τοῦ μέρους, ἐκ τοῦ ὁποίου σὰς γράφω σήμερον. Ὁμολογῶ δὲ ὅτι πράτ-  
τω τοῦτο ἀπλῶς καὶ μόνον, ἵνα ἔχητε νὰ ἐπιδείξητε ἐπιστολὴν μου ἐκ  
τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου σημείου. Κιῶμαι ὑπὸ τινα συκῆν παρὰ  
τὴν Οἴτην ἐμπροσθεν τῶν τουρκικῶν συνόρων, ἀκολουθούντων τὴν  
ἀπέγαντι ὁροσειρᾶν. Εἰς τὸ βάθος βλέπω θαυμασίαν κοιλάδα ἐφάμιλλ-  
ον τῆς ὠραιότερας τοιαύτης ἐν Ἑλβετία, ἣν διασχίζει ὁ Σπερχειὸς.  
Πανταχόθεν ἐκρέουσι πηγαὶ ὕδατος, ὑπάρχουσι δὲ, καθὼς μᾶς εἶπον,  
πολὺ πηλοὶ διάφοροι ὠραῖοι καταρράκται, οὓς ὅμως δὲν εἶδον. Ἡ  
ἀνάβασις πολὺ μὲ κουράζει. Ἀλλὰ σπεύδω εἰς τὴν ἀφήγησίν μου καὶ  
φθάνω εἰς τὸ τέλος, πρὶν ἢ διηγηθῶ τὴν ἀρχήν. Προκειμένου ἐν τού-  
τοις περὶ νομαδικοῦ βίου, τόσον εὐχαρίστου δι' ἡμᾶς, δὲν πρέπει ν'  
ἀναμένητε τακτικὴν περιγραφὴν. Δι' ἀνομιῶν καὶ δυσβάτων ὁδῶν  
προχωροῦμεν βαίνοντες τῆδε κάκεισε καὶ διερχόμενοι ἔφιπτοι διὰ χει-  
μάρων καὶ οὕτως ἀφικόμεθα ἐνταῦθα ὡδοὶ καὶ ἀβλαβεῖς. Ὁ καιρὸς  
ἦτο λίαν εὐνοϊκὸς πλὴν καταιγίδων τινῶν, καθ' ὅς μόνη ἐγὼ ἐβράχην,  
διότι ὁ ὁδηγός μου κατὰ σύμπτωσιν εἶχεν ἀπομακρυνθῆ ἄφρονι μεθ'  
ἑαυτοῦ τὸ ἀλεξίβροχον καὶ τὸν ἐπενδύτην μου. Κιῶμαι ἐπὶ ἐριπύλου  
ἑλβετικοῦ συστήματος, ὁμοιάζει δὲ τοῦτο πρὸς κάθισμα καὶ εἶναι λίαν  
ἀναπαυτικόν. Δὲν μοι ἐπιτρέπει ὅμως νὰ συμβαδίζω μετὰ τῶν ἄλλων,  
ὡσάκως οὗτοι τρέχουσι. Τὰς πρώτας δύο ἡμέρας ἤλπιζον ὅτι θὰ τὸ κα-

τώρθωνον. Ἐπίσης καὶ ὁ ἵππος μου δὲν ἠδύνατο νὰ συγκρατηθῆ ὡσά-  
κως ἔβλεπε τοὺς ἄλλους ἵππους καλπάζοντας ἔτρεχε καὶ αὐτός. Ἀδυ-  
νατοῦσα λοιπὸν νὰ διευθύνω τὰ ἵνία εἶχον ἀρσθῆ, ὡς δεύτερος Μαζίπ-  
πας τοῦ Βύρωνος, ἐντελῶς εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἵππου, ὅστις ἔτρεχε δρο-  
μαίως πρὸς συνάντησιν τῶν ἄλλων. Τέλος ὅμως τὸ πρᾶγμα κατήντη-  
σεν ἀνυπόφορον, τοιοῦτοι δὲ μὲ κατέλαβον πόνοι κατὰ τὴν ὀσφύν,  
ὥστε προστίμησα ἢ νὰ ὑπολειφθῶ τῶν ἄλλων ἢ νὰ προπορευθῶ αὐτῶν.  
Ὁ βαρῶνος Würzburg, ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως, εἶχε τὴν καλω-  
σύνην νὰ ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν μου, οὐχὶ πολὺ διασκεδαστικὴν δι'  
αὐτόν. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισα πλέον νὰ μὴ δεχθῶ εἰς τὸ μέλλον τὴν  
τοιαύτην θυσίαν, θὰ προσπαθῆσω δὲ αὐριον νὰ ἱππεύσω ἐπὶ ἐφιππίου  
ἀγγλικῆς κατασκευῆς. Μέχρι τοῦδε εὐρισκόμεθα εἰσεῖτι ἐπὶ τῆς πεδιά-  
δος, ἣτις εἶναι μὲν εὐφοροτάτη, στερεῖται ὅμως δυστυχῶς πληθυσμοῦ.  
Ἐν Θήβαις καὶ Λεβαδείᾳ εὗρομεν καλὸν κατάλυμα καὶ σεῖς βεβίως  
θὰ εὐρίσκετε τοῦτο ἔλευνόν, ἡμεῖς ὅμως εἴμεθα ἥττον ἀπαιτητικοί.  
Δύο νύκτας ἐν τούτοις διήλθομεν εἰς πολὺ ἀθλια χωρία, ἰδίως τὴν πα-  
ραμονίην τῆς ἐνταῦθα ἀφίξεώς μας, καθ' ἣν διενυκτερεύσαμεν εἰς ἑλῶ-  
δες παρὰ τὴν θάλασσαν μέρος. Εὐρισκόμεθα ἐκεῖ ἴδιη ἀπὸ τῆς τετάρ-  
της ὥρας μ. μ., ἐπειδὴ ὅμως ἔβρεχε, δὲν ἠδυνάμεθα νὰ μείνωμεν ἐν  
ὑπαίθρῳ. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰς οἰκίας ἦτο ἀδύνατος ἡ διαμονή μας ἐλ-  
λείπει χώρου. Φαντάζεσθε λοιπὸν τὴν συντροφίαν μας ὡς δεκατέσσαρα  
πρόσωπα ἰστάμενα ἐπὶ ὥρας ὀλοκλήρους ἐπὶ τῆς κλίμακος μικροτάτης  
οἰκίας καὶ μένοντες ἀκίνητα ἐκ φόβου, μήπως πέσωσι. Πάντα ταῦτα  
ὅμως δὲν ἠλάττωσαν τὴν εὐθυμίαν τῶν παρευρισκομένων, ἣτις καὶ  
ἐπεκράτησε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐσπέρας. Τὴν ἐπιούσαν ἡ πο-  
ρεῖα μας ἀδήγησεν ἡμᾶς διὰ τῶν ὠραιότερων τοποθεσιῶν διήλθομεν  
τὰς Θερμοπύλας καὶ προχωροῦντες ἀνηρχόμεθα βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλί-  
γον εἰς ὑψηλότερα μέρη. Ἡ πλουσιωτάτη βλάστησις καὶ ἡ θαυμασία  
χλόη ἔτερον τοὺς ὀφθαλμούς μας. Πελώρια πανύψηλοι πλάτανοι, ἐφ'  
ῶν ἀνερριχῶντο κισσοὶ καὶ ἀναδενδράδες, ἐπίσης δὲ καὶ συκαὶ τοῦ αὐ-  
τοῦ μεγέθους ἐπέριπτον πέριξ τὴν σκιάν των. Πανταχόθεν κατέρρεον  
ὑδατα παρλάζοντα, οὐχὶ σπανίως δὲ ἀλέβαινε δυσχερεστάτη ἢ διάβα-  
σις τῶν ὀρητικῶν ποταμῶν. Εὐτυχῶς μόνον ὁ ἵππος, ὁ κομίζων τὰς  
ἀποσκευάς μου καὶ τὰς τῆς δεσποινίδος Βότσαρη, ὀλισθήσας κατέπεσεν,

ἅπαντα δὲ τὰ ἐπ' αὐτοῦ ἐβράχνησαν. φαντίζεσθε πόσον εὐχάριστον ἦτο τοῦτο δι' ἡμᾶς. Αἱ ὀλίγαι καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖαι δι' ἐμὲ ταῖναι πρὸς συγκράτησιν τῆς καλύπτρας μου ἦσαν πρὸς στρώγγισιν, τὰ δὲ διάφορα χρώματα αὐτῶν συνηνώθησαν. Τὰ χειρόκτιί μου πάντα κατεστράφησαν ἔντελῶς. Τί θὰ ἐλέγετε, ἐὰν μᾶς ἐβλέπετε; Ἡμεῖθα ἄξιοι οἴκτου! Εὐτυχῶς θὰ μείνωμεν ἐνταῦθα πρὸς ἀνάκαισιν ἡμέρας τινας, ἄλλως καὶ ἐγὼ δὲν γνωρίζω τί θὰ ἐπραττον. Διὰ τὸ Πατραδζίκιον ὅμως εἶμαι καὶ εἰς τοιαύτην ἔτι κατάστασιν πρότυπον κομψότητος, καίτοι εἰς τὸν πῖλόν μου γίνονται μεταλλαγαὶ ἀπάντων τῶν χρωμάτων, ἔχει δὲ οὗτος ἀποκτήσει τὸ σχῆμα πολυγώνου.

*Καρπενήσιον τῆ 18 Μαΐου.*

Μοὶ ὀφείλετε χάριτας, ἀγαπητὴ φίλη, ὅτι σᾶς γράφω ἀμέσως μετὰ τὴν ἀφίξιν μας, καὶ ταύτην τὴν φορὰν οὐχὶ καθημένη ὑπὸ σικτῆν, ἀλλ' ἐντὸς μεγάλου ἀχανοῦς καὶ ἐκ τοῦ καινοῦ μαύρου δωματίου. Καὶ ἐννοῶ τοὺς γυμνοὺς αὐτοῦ τοίχους τοὺς μηδέποτε λευκανθέντας. Πανταχοῦ εἰς τοὺς παγεῖς τούτους τοίχους ἔχουσιν ἀνοιχθῆ κολεμιστραί, ὥστε νὰ εἰσέρχεται ἐλευθέρως ὁ ἀνεμος. Εἰς τρία μέρη ὑπάρχουσιν ἀνοίγματα ἄνευ ὑαλοπινάκων καὶ μετὰ ξυλίνων παραθυροφύλλων. Τὸ πάτωμα δὲν ἔχει σανίδας, ἡ δὲ ὀροφή δὲν εἶναι κεκαλυμμένη ἐξ ἀσβέστου διὰ μέσου τῶν δοκῶν καὶ τῶν λεπτῶν ξυλίνων πήχσον εἰσέρχεται τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Θὰ γελᾶτε βεβαίως μετὰ τὴν τοιαύτην κατάστασιν, ἢν θὰ νομίζετε ἴσως καὶ εὐχάριστον δι' ἡμᾶς ὡς προφυλακτικὸν μέτρον ἐναντίον τοῦ ἐλληνικοῦ καιώσαντος. Ὁραῖος καιώσων, φίλη μου! Τίπατε ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ χόρτου καὶ θὰ ἴδητε ὅτι τὸ λαμπρὸν τοῦτο οἴκημα κεῖται ἐπὶ ὄρους. Ἐξοικονομεῖται εἰς ὄρος βουνοποδῶν ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἐμπεροσθὲν μας ἔχομεν τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τοῦ ψηλοῦ Βελούζη (Γουρρησεῦ). Ἀνίπτω τὴν ἐστίαν ἀπὸ τῆς ἑκτης πρωϊνῆς ὥρας, ὁ δὲ καινός της μοὶ προξενεῖ πόνους εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ὅμως κἀθίημαι πλησίον ἐπὶ ξυλίνου ἑδωλίου ἔχουσα τὸ παρὸν φύλλον ἐπὶ τοῦ γόνατος καὶ προσπαθοῦσα διὰ τῶν παγωμένων δακτύλων μου νὰ σᾶς διαβεβαιώσω καὶ πάλιν περὶ τῆς σταθεραῖς πρὸς ὑμᾶς φιλίας μου. Δὲν σᾶς ἐνδιημῖζει τὸ τοιοῦτον τὸν ἠρωϊσμὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ δὲν εἶμαι ἄξια

τῆς ἀνωτάτης δι' ἐμὲ ἀμοιβῆς, ἦτοι ἑξασελίδου ἐκ μέρους ὑμῶν ἐπιστολῆς συνταχθείσης ἐν τῷ ἀναπαυτικῷ δωματίῳ σας; Ἀλλὰ διατί μόνον σελίδας καὶ ὄχι ἐξ φύλλα; Δυστυχῶς τὴν φορὰν ταύτην θὰ μείνωμεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἄνευ εἰδήσεων ἐξ Ὀλδεμβούργου. Τὸ τοιοῦτον με λυπεῖ πολὺ, ἀλλ' ὅμως τί νὰ γίνῃ;

*Καρπενήσιον τῆ 21 Μαΐου.*

Ἡ παρίτασις τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς μας δὲν συντείνει εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ ταύτην ἄλλοιον εὐχάριστον. Πρὸς τούτοις ὁ καιρὸς εἶναι ἄθλιος, βρέχει καθ' ἑκάστην, ἀναγκάζομαι δὲ νὰ κἀθίημαι φέρουσα τὸν μανδύαν μου καὶ περὶ τὸν καιμὸν τὴν γοῦνάν μου. Ἀῦριον ἀναχωροῦμεν ἐντεῦθεν διευθυνόμενοι πρὸς τὸν ἄγριον καὶ ὄρεινόν Βάλτον, ἐνθα δὲν ὑπάρχουσι κατάλληλοι οἰκίαι. Ὡς ἐκ τῆς ἀθλιότητος τῶν δρόμων δὲν θὰ ἐπιχειρῶμεν εἰ μὴ βραχείας μόνον πορείας, τὸ πολὺ ἐξ ὠρῶν καθ' ἑκάστην. Σᾶς ἀνέφερα ἤδη ὅτι κατὰ τὸ μέχρις ἐνταῦθα ταξιδίον μας διήλθομεν τὰ τουρκικὰ σύνορα ἐπιχειρήσασαι περίπατον εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Προεγευματίσαμεν ἐπὶ τῆς Ὀθρουοῦς ἐντὸς ἐλληνικοῦ στρατῶνος ἐν τῇ θέσει Λερβένι Καρυᾶ. Πολὺ πλησίον καὶ ἀκριβῶς ἀπέναντι κεῖται τουρκικὸς στρατῶν, ἡ φρουρὰ τοῦ ὄπου ἐκράυγαζε πρὸς ἡμᾶς. Τί ὅμως ἔλεγε δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀντιληφθῶμεν. Ὑποθέτω ἐν τούτοις ὅτι οὔτε περὶ τῶν συνήθων κατὰ τὰ ταξίδια τοῦ Βασιλέως ἐπευφημιῶν οὔτε περὶ ὑμῶν ὑποδοχῆς ἐπρόκειτο. Τί κριμα ὅτι ἀκριβῶς τὴν ὥραν ἐκείνην ἔβραχεν, ὥστε νὰ μὴ δυνηθῶμεν εἰ μὴ μόνον δι' ὀλίγας στιγμὰς νὰ διακρίνωμεν διὰ μέσου τῶν διαλυομένων νεφῶν τὴν χιονοσκεπῆ κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου! Ἡ ἐπιστολή μου αὕτη εἶναι λίαν συγκεχυμένη. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ εἶναι τοιαύτη; Ἐκ Μεσολογγίου, ὅπου θὰ εὐρισκώμεθα μετὰ 12 περίπου ἡμέρας, θὰ προσπαθῆσω νὰ σᾶς εὐχαριστήσω δι' ἐκτενεστέρας μου ἐπιστολῆς. Ἐκεῖ ἐλπίζω νὰ εὕρω τράπεζαν καὶ κἀθισμα. Ἡ Βασίλισσα ἔχει ἄριστα. Ὁ τοιοῦτος τρόπος τοῦ ταξιδίου προξενεῖ αὐτῇ μεγάλην εὐχαρίστησιν. Νῦν μόλις συνεπλήρωσε τὸ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας της ἔτος καὶ εἶναι ἤδη Βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος. Δὲν φαντίζεσθε πόσον καλῶς ὀμιλεῖ πλέον τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τόσον ἀπλᾶ, ὥστε ὁ λαὸς νὰ ἐννοῇ αὐτὴν



εὐκολώτερον ἢ τὸν Βασιλέα, ὅστις μεταχειρίζεται μῖλλον ἐπιμεμελημένην γλῶσσαν. Ἐπειτα φέρει αὕτη πάντοτε τὸ Ἑλληνικὸν ἔνδυμα, μεθ' οὗ φαίνεται χαριεστάτη καὶ παραδόξως πῶς πολὺ ὑψηλότερα. Μετὰ τῆς συντροφου μου Ῥόζας Βότσαρη συνεννοούμεθα τελείως, μετὰ διδάσκει Ἑλληνικά, εἶναι δὲ νέα ἀγαπητὴ καὶ ὄρατα, ἐπίσης εὐφυῆς καὶ ἐπιτηδεῖα. Ἄγνοῶ πόσα ἐκ τῶν παρόντων κακογραφημάτων μου θὰ δυνηθῆτε νὰ ἀναγνώσητε. Ἄλλ' ὅλον τὸ γραφεῖον τοιαύτη καὶ ἡ γραφή.

*Μεσολόγγιον τῆ 4 Ἰουνίου.*

*(Γραφεῖσα διὰ μολυβδοκοινδύλου)*

Ὅτε, προσφιλῆς μοι φίλη, ἔγραψον πρὸς ὑμᾶς τὴν τελευταίαν μου ἐπιστολὴν στηρίζουσα τὸ φύλλον ἐπὶ τοῦ γόνατος καὶ παρακονοιμένη διὰ τὴν τόσον ἀκατάλληλον ταύτην στάσιν μου, δὲν θὰ ἐπίστευον ὅτι τὴν προσεχῆ ἐπιστολὴν μου θὰ διηύθυνον ἀπὸ τῆς κλίνης. Καὶ ὅμως οὕτως ἔχουσι τὰ πράγματα. Μάλιστα, ἀγαπητὴ μοι! Δὲν ἀμφιβάλω ὅτι θὰ ἐμάθατε τὰ καθέκαστα περὶ τοῦ δυστυχήματος, ὅπερ μοι συνέβη, καὶ ὅτι ἠναγκάσθην νὰ μείνω μόνη ἐνταῦθα, μέχρις ὅτου δυνηθῶ τοῦλάχιστον νὰ πατήσω πάλιν τὸν πόδα. Ὁ ἰατρὸς μοι ἔδωκεν ὑπόσχεσιν ὅτι τοῦτο θὰ γίνῃ μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἑβδομαδῶν. Ἄς ἔχω λοιπὸν ἕπομονήν. Δὲ πρῶται σοβαρὰ ἡμέραι παρήλθον, ὁ πόνος ἠλιετώθη, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ πυρετός (1). Κατοικῶ ἐδῶ καλὸν διαμέριον ἐν τῷ οἴκῳ τῆς μητρὸς τῆς δεσποινίδος Βότσαρη καὶ ἔχω μεγάλην περιποίησιν. Ἡ χθεσινὴ ἡμέρα ἦτο ὀλίγον τι ἐπίκουρος. Ἐν Αἰτωλικῷ, ἔνθα ἔμεινα μίαν ἡμέραν περισσότερο ἀπὸ τοὺς Βασιλεῖς, ἐλεβηβάσθην μικροῦ καϊκίου. Ἐπὶ στρωμάτων ἐξηλωμένη μετηνέχθη ἐπὶ τοῦ κλοῦου καὶ ἐτοποθετήθη ἐν τῷ κάτω διαμέριον. Ἦτο ὅμως τοῦτο τόσον στενόν, ὥστε δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐξαπλωθῶ, ὁ δὲ πούς μου

(1) Ἡ συντάξις τῶν ἐπιστολῶν εἶχε τὸ ἀτέχημα καθ' ἣν στιγμὴν ἐπεχείρει εἰς τὰ ὄρη νὰ ὑπερσηδῆσθαι μέγαν λίθον, εὐρισκόμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, νὰ πέσῃ μετὰ τοῦ ἵππου τῆς καὶ νὰ θραύσῃ τὸν ἀριστερὸν πόδα ἀνοίθων τοῦ ἀστραγάλου. Τὸ μέρος, ἔνθα ἔπεσε, δὲν ἀναφέρεται οὐδαμοῦ καὶ οὕτε ἦτο δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῆ.

μετὰ τὸν ἐπίδεσμον μέχρι τοῦ γόνατος ἔκειτο τόσον ἀσχημα, ὥστε νὰ μοὶ προκαλῆ ἰσχυροὺς πόνους. Πρὸς τοῦτοις ὑπέφερον ἐκ τοῦ πολλοῦ καύσωνος, ἐκ πυρετοῦ καὶ ναυτίας, εὐρισκόμεν ἔν ἀθημονίᾳ πότε νὰ φθάσω. Εὐτυχῶς ἤρκεσαν πρὸς τοῦτο ἔνδεκα περίπου ὥραι. Καὶ ὁποῖα σύμπτωσις! Νὰ ἀποδώσω ταύτην εἰς τὴν συμπάθειάν μου πρὸς τὴν προσφιλῆ Βασίλισσαν; Ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἀπεβιβαζόμεν εἰς τὴν ξηράν, ἀνιγγεῖλεν ὁ πρῶτος κανονιοβολισμὸς τὴν ἀφίξιν τῶν Βασιλέων. Δυστυχῶς ἑξακολουθοῦσιν οὗτοι ἤδη αὔριον τὸ ταξειδίον των, ἐγὼ τοῦναντίον μόλις περὶ τὰς 20 τοῦ μηνὸς θὰ εἶμαι εἰς θέσιν νὰ μεταβῶ διὰ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου εἰς Πάτρας. Διὰ τὴν προσφιλῆ μοι ἐπιστολὴν σας, ἣν ἔλαβον ἐν Καρβασαρά, τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας. Ἐκεῖ ἐκ τινος λιθίνης κλίμακας ὠλισθήσεν ἡ Λουίζα καὶ ἐκτύπησε τόσον σοβαρά, ὥστε ὑπῆρχε φόβος, μήπως ἀναγκασθῆ καὶ αὕτη νὰ μείνῃ. Τεσσαράκοντα ἐν τούτοις βδέλλαι καὶ ἀνάκαυσις μιᾶς ἡμέρας ἐπὶνεγκον θαυμάσια ἀποτελέσματα. Καὶ ὁ ἰδικός μου πούς ὠρισμένως θὰ ἐρλογίζετο, ἐὰν δὲν ἐπετίθεντο ἐκ' αὐτοῦ περὶ τοὺς πενήκοντα ἐκ τῶν ἀγαπητῶν ἐκείνων σκολήκων. Μετὰ τὴν πτώσιν καὶ θραῦσιν τοῦ ἀστραγάλου μου ἠναγκάσθην νὰ ἱππεύσω σχεδὸν τέσσαρας εἰσέτι ὥρας φαντάζεσθε λοιπὸν τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὐρίσκετο ὁ πούς μου. Σήμερον, προσφιλῆς φίλη, μὴ ἀναμένετε ἐκτενεστέραν περιγραφὴν τοῦ ταξειδίου μας' εἶμαι εὐχαριστημένη ὅτι κατώρθωσα νὰ σᾶς γράψω ὅσα ἔγραψα' πρέπει νὰ κινῶμαι ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον. Τὴν προσεχῆ φρορὰν ἐλπίζω νὰ εὐρίσκωμαι εἰς καλυτέραν κατάστασιν.

*Μεσολόγγιον τῆ 20 Ἰουνίου.*

Περὶ χρήσεως τοῦ ποδός μου οὐδὲ λόγος εἰσέτι δύναται νὰ γίνῃ καὶ ὅμως ἄρχεται ἤδη ἡ τετάρτη ἑβδομῆς ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ δυστυχήματος. Ἄλλ' ἡ ἴασις προχωρεῖ. Σήμερον ἀφηρέθη ἐπὶ τέλος ὁ ἐπίδεσμος καὶ εὐρίσκομαι ἐν ἀναπαυτικωτέρῃ θέσει. Ἦτο δὲ καιρός, καθ' ὅτι μετὰ τὸν τόσον ἀποτόμως ἐνσκήψαντα καύσωνα (27 βαθμοὶ ὑπὸ σκιάν) ἡ τήρησις τῆς αὐτῆς διαρκῶς στάσεως ἦτο ἀνυπόφορος πλέον. Ἀπὸ τινῶν ἐν τούτοις ἡμερῶν μετὰ μεταφέρουσι μετὰ μεσημβρίαν ἀπὸ τῆς κλίνης μου εἰς τὸ παρὰ τὸ παράθυρον ἀνάκλιτρον καὶ ὀνομάζω τὴν μεταφορὰν ταύτην «τὸν περίπατόν μου εἰς τὴν παραλλίαν». Ἐκεῖ



σίον μας. Μάλιστα, προσφιλῆς μου φίλη· ἐὰν ἐπιθυμῆτε νὰ ἀπολαύσητε τὰς τέρψεις τοῦ ταξιδίου μας, ὀφείλετε νὰ διέλθητε καὶ τὰς νύκτας μεθ' ἡμῶν, ὀφείλετε δὲ ἐπίσης νὰ λησμονήσητε τὸ ἀνακαυτικόν σας ἀνάκλιτρον, τὸ κεκαλυμμένον διὰ τουρκικοῦ ὑφάσματος, τοὺς λαμπρῶς κεκοσμημένους τοίχους καὶ τὰς κορυφάς σας ἐνδυμασίας. Δὲν πρέπει νὰ φοβῆσθε ὡσαύτως τὴν νυκτερινὴν δροσὸν, πρέπει νὰ ἐπιχειρήσητε ἀργὰ τὸ ἑσπέρας περίπατον εἰς τὰ εἰρεῖνια παλαιοῦ τινὸς φρουρίου, ὅπου ὄφεις πολύχρωμοι καὶ ὑπερμεγέθεις, οὐχὶ δὲ πάντοτε ἀκίνδυνοι, φεύγουσιν ἐντρομοὶ καὶ ταχέως διὰ τῶν ὑψηλῶν χόρτων. Ἀντικαταστήσατε τὴν ἐκ δαντελλῶν καλύτεραν σας διὰ παλαιοῦ τινος καὶ παραμεμαρρωμένου ἐκ τῆς χρήσεως ταξιδιωτικοῦ πύλου, παραιτηθῆτε τῆς θέσεώς σας ἐν τῷ θεωρείῳ ἢ ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ παιγνιδίου καὶ ἔλθετε μεθ' ἡμῶν. Θὰ σᾶς δείξω σκηναί, ἃς οὐδεμία ἐκ τῶν σκηνογραφιῶν σας παρουσιάζει τόσον λαμπράς, τόσον φυσικῆς. Ἐπί τινος ἐκ τῶν ὠραιότερων ὄρεινῶν τοποθεσιῶν θέλετε ἶδει ὀλίγας τινὰς οἰκίας ἐν μέσῳ ὑψηλῶν δένδρων καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὴν ἀρχοντικὴν οἰκίαν Ἕλληνας ἀρχηγοῦ, εἰς τοῦ ὁποίου διενυκτέρευσαν οἱ Βασιλεῖς. Καὶ πρὸ πολλοῦ δὲν εὗρομεν τόσην περιποίησιν, ὅσης ἐτύχομεν ἐκεῖ. Τὰ δωμάτια ἦσαν καθαρὰ καὶ φωτεινά, ὑπῆρχον δ' ἐπίσης σκεπάσματα καὶ στρώματα, κρυστάλλινα φιάλα πλήρεις ὕδατος, λεκάνη καὶ μακρὸν χειρόμακτρον κεκοσμημένον εἰς ἀμφοτέρων τὰς ἄκρας τῶν δύο πλευρῶν διὰ γνησίου ἐκ χρυσοῦ καὶ μετάξις τουρκικοῦ κεντήματος. Αἱ γυναῖκες τοῦ μέρους ἐκεῖνου εἶναι εὐσωμοὶ, σοβαραί, ἔχουσι δὲ τι τὸ συνεσταλμένον καὶ δειλὸν ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ προσώπου των, πρᾶγμα ὅπερ πολλάκις συναντᾷ τις εἰς κατοίκους μεθορίων μερῶν. Οἱ ἄνδρες εἶναι ῥωμαλέοι μετ' ἀγρίας φυσιογνωμίας, φέρουσι δὲ ἅπαντες τὴν ὠραίαν τοικιλόχρον καὶ πλουσίαν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν. Καίτοι ὅμως διεκρίνετο ἡ κατοικία μας αὕτη ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἄλλας μέγχοι τοῦδε τοιαύτης ἐπὶ μεγέθει καὶ κομψότητι, ἐν ταύταις εἰς οὐδὲν ἐκ τῶν δωμάτων αὐτῆς ὑπῆρχεν ἀρκετὸς χώρος πρὸς τοποθέτησιν εἰκόσιν ἀνθρώπων. Ἐστρώθη λοιπὸν ἡ τραπέζα εἰς τὴν πρὸ τῆς οἰκίας μικρὴν πλατείαν καὶ κατασκευάσθη ταχέως ὑποστέγασμα ἐκ κλάδων πρὸς προφύλαξιν ἐναντίον τοῦ ψυχροῦ ἀνέμου τῆς νυκτός. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐκαθίσταμεν εἰς τὸ γεῦμα, ἔλαβε δὲ ἕκαστος θέσιν, ὡς ἔτυχεν· περὶ ἡμῶν

ἴσταντο πολλοὶ περίεργοι χωρικοὶ ψιθυρίζοντες καὶ χάσκοντες. Παρμεγέθης καρυὰ ἐξήπλωνεν ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς μας τὸ ἐκ φύλλων στέγασμα. Ὅτε ὁ ἄνεμος τῆς νυκτός ἤρξατο πνέων ἰσχυρότερον διὰ μέσου τῶν κλάδων, οἱ δὲ μανδύαι καὶ τὸ ἐπανωφόριον δὲν ἤρκουν πρὸς προφύλαξιν, ἀνήφθη μεγάλη πυρὰ, τῆς ὁποίας αἱ φλόγες ἐξικνοῦντο ὑψηλὰ φωτίζουσαι μαγευτικῶς ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν, ἰδίως δὲ τὴν ὠραίαν κορυφὴν τῆς καρυᾶς. Ἀπετελέσαμεν ἅπαντες στενὸν κύκλον περὶ τὴν πυρὰν, φουσταγελλοφόροι δὲ Ἕλληνες ἀνερρίπιζον αὐτὴν κομίζοντες φύλλα δαργῶν καὶ μυρσινῶν. Ὑπήρξεν δὲ τὸ θέαμα θαυμασία νυκτερινὴ φαντασμαγορία. Ὁ Βασιλεὺς εὐθυμὸς καὶ εὐχαριστημένος ἴστατο πλησίον τῆς πυρᾶς, οἱ δὲ ὠραῖοι τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐσκιάζοντο ὑπὸ τοῦ ἐρυθροῦ φεσίου. Ἡ χαριτόβρυτος Βασίλισσα στηριζομένη ἐπὶ τοῦ ὄμου του ἔφερε κυανὴν ἐνδυμασίαν τῆς Ἰπασίας, εἶχεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔλαφρον ἐκ δαντελλῶν κάλυμμα, ἐπὶ δὲ τῆς βαθυχρόου κόμης δύο λευκὰ ῥόδα. Αἱ ἄβραι αὐτῆς παρειαὶ μὲ τὸ ῥόδινον τῆς ὑγείας χρῶμα ἐφωτίζοντο ζωηρῶς ὑπὸ τῆς ἀνταυγείας τῆς πυρᾶς. Πλησίον ἴσταντο ὁ ἠρωικὸς καὶ φιλοπόλεμος Γρίβας, ὁ Σούτσος, ὁ γενναῖος Κολοκοτρώνης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι Ἕλληνες φέροντες τὸ ἐθνικὸν ἐνδυμα, ἀξιωματικοὶ ἐν γερμανικῇ στολῇ μετὰ λευκῶν μανδυῶν, χωρικοὶ μὲ τὰς τρυχοτάς κάπας· δὲν ἔλειπον δὲ ἐν τῇ ἀποκέντρῳ ταύτῃ γωνίᾳ τῶν Αἰτωλοακαρνανικῶν ὄρέων οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐξηγουμένου ἐνδύματος, ἦτοι τοῦ μακροῦ ἐπενδύτου καὶ τοῦ στρογγύλου πύλου. Μετ' ὀλίγον πολλοὶ ἐκ τῶν παρευρισκομένων ἤρξαντο ἄδοντες διάφορα ἴσματα, ἄνευ ὅμως ρυθμοῦ καὶ τάξεως συμφώνως ἄλλως πρὸς τὸ περιβιάλλον, οὐ εἰκόνα σᾶς περιέγραψα. Ἕλληνικαὶ λέξεις προσαρμολογεῖσθαι εἰς γερμανικὰς μελωδίας, ἴσματα φοιτητῶν, λαϊκὰ ἴσματα, χοροὶ κυνηγῶν, μονωδία θεατρικῶν ἔργων ἐκ τῆς προσφιλοῦς πατρίδος, ἕκαστος ἔφαλλεν, ὅτι ἐγνώριζεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἠκολούθουν κατὰ τὸ ἐνόν. Ἄλλ' ἰδοὺ ἀναφαίνεται ὀπισθεν τῶν δένδρων ἡ πανσέληνος, ἡ δὲ σκηνὴ καθίσταται τόσον μαγευτικὴ, ὥστε πᾶσα περιγραφὴ ὠχρᾷ πρὸ τῆς πραγματικότητος. Ἄλλὰ καὶ ἡ γραφὴ ἐπίσης ἐκφεύγει τῆς χειρὸς μου· γράφω ἤδη οὐχὶ ἄνευ κόπου πρὸ μιᾶς καὶ ἡμισείας περιπτου ὥρας, ὃ δὲ βραχίον μου ἀπέκαμεν. Ἄλλ' ὁποία ἀπότομος μετάπτωσις πρὸς τὴν στυγνὴν πεζότητα! Μάλιστα, ἀγαπητὴ φίλη, κατὰ τοῦ

πραγματικῶ πόνου οὐδὲν δύναται ἢ ποιήσῃς! Ἐπιτρέφατέ μοι νὰ ἀναπαυθῶ μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ ἐξακολουθήσω προσεχῶς τὴν περιγραφὴν μου. Ἐὰν αἱ ἐν τῷ ἡμερολογίῳ μου σημειώσεις εἶναι ἀκριβεῖς, τὸ χωρίον, ἐνθα δηλώθωμεν τὴν γραφικὴν ταύτην νύκτα, ὠνομάζετο Φλωριάδα.

*Ἐν ὄρω Πατρῶν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἡμολίας «Αἰδῆς  
Κόδριγκιον τῆ 5 Ἰουλίου.*

Ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκομαι, καλὴ φιλίη, εἴτε ἐν τῇ τύρβῃ ἀνακτορικῶ χοροῦ εἴτε ἐπὶ χιονοσκεπῶν κορυφῶν εἴτε ἐπὶ τῆς κυριατιζούσης θαλάσσης οὐδέποτε παρημέλησα εὐκαιρίαν νὰ σῶς γράψω. Σήμερον δ' ἐπίσης σῶς ἀπευθύνω χαιρετισμὸν ἀπὸ τοῦ πλοίου «Αἰδῆ Κόδριγκτων», ἐνθα εὐρίσκομαι ἐξηπλωμένη ἐπὶ κλινοστρωμνῆς. Χθὲς ἀπέπλευσα ἐκ Μεσολογγίου ἐπιβαίνουσα ἰστιοφόρου καὶ μετὰ βραχὺν ἐξάωρον πλοῦν ἀφικόμην ἐνταῦθα. Ἐσκόπον νὰ ἀναμῆνω ἐδῶ τὸ αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον καὶ νὰ ἐξακολουθήσω ἐπ' αὐτοῦ τὸ εἰς Ἀθήνας ταξείδιόν μου. Τὸ πλοῖον ὅμως, ὅπερ ἐστάλη εἰς Μεσολόγγιον, εἶναι τόσον ὠραῖον, ὅ δὲ κυβερνήτης τόσον βέβαιος περὶ τοῦ εὐνοϊκοῦ ἀνέμου, ὥστε ἀπεφάσισα νὰ ἐξακολουθήσω δι' αὐτοῦ τὸ ταξείδιόν μου ἀναχώρουσα ἀμέσως εἰς Λουτρίκιον παρὰ τὴν Κόρινθον, ἐκεῖθεν δὲ θὰ μεταβῶ διὰ τοῦ ἰσθμοῦ εἰς Καλαμίκιον, ὅπου θὰ ἀναμῆνη ἕτερον βασιλικὸν πλοῖον. Ἡ οἰκογένεια Βότσαρη ἐρχομένη εἰς Ἀθήνας ἐζήτησε τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ. Θὰ συνταξιδεύσωμεν λοιπὸν καὶ τοιοῦτοτρόπως θὰ ἔχω καλὴν συντροφίαν. Ἐὰν ὁ Πασεῖδων μᾶς ἐνηύξη, θὰ εἶμαι αὔριον ἢδη πλησίον τῆς ἀγαπητῆς μοι Βασιλίσσης. Ἡ ὑγεία μου βαίνει καλῶς· καίτοι ὀλίγους μόνον πόντους αἰσθάνομαι κατὰ τὸν πόδα, ἐν τούτοις δὲν δύναμαι νὰ κινήσω οὐδὲ τολμῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ προβῶ εἰς τιαύτην ἀπόπειραν. Λοξίζω τὸν Θεὸν ὅτι ἐφθασα μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου. Ἦδη ἀνασφύεται ἢ ἀγκυρα καὶ κολυθύνται τὰ λευκὰ ἰστία ὑπὸ τοῦ ὄροσεροῦ ἀνέμου, ὅστις τάχιστα θὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὸν κόλπον τὸν Κορινθιακόν.

*Ἐν Ἀθήραις τῆ 8 Ἰουλίου.*

Μετὰ δυσάρεστον κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον, ἀλλ' αἴμιον ἐν τούτοις, ταξείδιον κἀθήμαι ἐκ νέου εἰς τὸ δαμασίον μου. Προχθὲς περὶ

τὴν δεκάτην τῆς πρωίας ἀφικόμην εἰς Πειραιᾶ, οὐχὶ ἐπὶ τοῦ βασιλικῶ κοτέρου, ὅπως ἠλπίζον, ἀλλ' ἐπὶ μικροῦ ἰστιοφόρου, τοῦ ὁποίου ἐπεβιβάσθην ἐν Καλαμακίῳ. Μὴ εὐροῦσα ἔκεἰ πλοῖον ἀνέμενον εἰς μάτην μίαν ἡμέραν καί, ἐπειδὴ οὐδ' ὑπῆρχεν ἐλπίς διὰ τὰς δύο πρώτας τοῦλάχιστον ἡμέρας νὰ ἔλθῃ τοιοῦτον καὶ δὲν ἠδυνάμην ἕνεκεν τοῦ ποδός μου νὰ ἀναμῆνω ἐντὸς χθαμαλοῦ οἰκήματος μόλις δέκα ποδῶν μήκους καὶ πλάτους, ἐν ᾧ ἐν ἀφθονίᾳ ὑπῆρχον μικρὰ ζουφία, ἀπεφάσισα νὰ ἐξακολουθήσω μόνη μου τὸ ταξείδιον. Διὰ τὴν οἰκογένειαν Βότσαρη λόγῳ τῆς σωρείας τῶν ἀποσκευῶν τῆς δὲν ὑπῆρχε χῶρος ἐντὸς τοιοῦτου μικροῦ πλοίου. Μὴ νομίζετε ὅμως ὅτι ἤμην διὰ τοῦτο ἐντελῶς ἐγκαταλειμμένη! Πλὴν τῆς Καρολίνας, ἣτις ὑπῆρξε δι' ἐμὲ ἢ πλέον πιστὴ νοσοκόμος, εἶχον μετ' ἐμοῦ ἰκανότατον ὑπηρέτην, τὸν μάγειρον, ὅστις εἶχε παραμῆνει ἐν Μεσολογγίῳ πρὸς περίθαλψίν μου, πρὸ πάντων ὅμως εἶχον συνοδὸν τὸν ἰατρόν μου, καθ' ὅτι ἄνευ τῆς προστασίας ἀνδρός, ὅστις ἐν ἀνάγκῃ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῆ εἰς τοὺς ναύτας, δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἐπιχειρήσω τὸ ταξείδιον. Μετὰ μεσημβρίαν ἐπῆλθε καταιγίς, ἣν ἐπιμαλούθησε περὶ τὴν ἑσπέραν εὐδία, προάγγελος ὄρατος σελιγοφωτίστου νυκτός. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας ἠλπίζεν ὁ πλοίαρχος ὅτι θὰ εὐρισκόμεθα ἤδη τὴν Πέμπτην τῆς πρωίας ἐν Πειραιεῖ, ἀνεχωρήσωμεν λοιπὸν περὶ τὴν δεκάτην τῆς νυκτός καὶ μέχρι τῆς δευτέρας πρωινῆς ὥρας προσεχωροῦμεν καλῶς μὲν, ἀλλ' οὐχὶ ταχέως, αὔρνης ὅμως ἠγέρθη φοβερὰ δύελλα μετὰ βροχῆς ἐξ ἐκείνων, ἃς μόνον ἐν Ἑλλάδι ἐγνώρισα. Συνοδεύετο δὲ αὕτη ὑπὸ τρικυμίας. Τὸ μικρόν μας πλοῖον ἐζόρευε δαιμονιοδῶς ἐπὶ τῶν κυμάτων. Σεῖς, ἣτις γνωρίζετε τὸν παιδαριώδη φόβον μου πρὸς τὰς καταιγίδας, φαντάζεσθε τί ὑπέφερον εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν, καθ' ἣν στιγμὴν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν μου σίμπας ὁ αὐθιγὸς ἐκυριακεῖτο, ἀθρόως δὲ ἐπιπτον εἰς τὴν μαινομένην θάλασσαν δοκοῦντες κεραυνοί, οἵτινες ἐξόργιζον αὐτὴν ἐναντίον τῶν μεγάλων νεφῶν. Πάντα ταῦτα δὲν διήρκεσαν εἰ μὴ ὀλίγας ὥρας, ἠδυνήθην δὲ περὶ τὴν δεκάτην τῆς πρωίας νὰ ἀναγγέλω εἰς τὴν Βασιλισσαν τὴν ἀφιξίν μου. Τὸ ταξείδιον δὲν μὲ ἔβλαψε, νῦν δὲ ὀφείλω νὰ ἀναμῆνω ἐνταῦθα μετ' ὑπομονῆς τὴν τελευτὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας μου, ἣτις θὰ ἀπαιτήσῃ ἀρκετοὺς εἰσέτι μῆνας. Πόσον λογίζω ἑμαυτὴν εὐτυχίῃ ὅτι εἶμαι κάλιν πλησίον τῆς προσφιλοῦς μοι Βασιλίσ-

σης, ἦν εὖρον χαίρουσαν ἀκραν ὑγείαν. Καθ' ἑκάστην πρωίαν μὲ φέρουσι πλησίον της, σήμερον δέ, χωρὶς νὰ ἀναμένω τοῦτο, μοι ἐδώρησεν ὠραῖον τροχοφόρον κάθισμα, δι' οὗ δύναμαι νὰ περιφέρωμαι ἐντὸς τῶν δωματίων μου. Πῶς ἐν γένει νὰ εἴρω λέξεις νὰ σᾶς περιγράψω τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἀμφότεροι οἱ Βασιλεῖς μοι δεικνύουσι! Δις τῆς ἑβδομάδος εἶχον ἐν Μεσολογγίῳ τὴν εὐτυχίαν νὰ λαμβάνω ἐπιστολάς τῆς Βασιλίσσης καὶ πόσον ἐγκαρδίους ἐπιστολάς! Ἀπέναντι τῆς αὐτῆς καλωσύνης καὶ ἀγάπης λησμονεῖ τις ὅτι ἔθραυσε τὸν πόδα του! Αἱ Ἀθηναῖαι μοι ἐφάνησαν πάλιν ἐντελῶς νέαι καὶ ἐξωραϊσμέναι. Ἡ οἰκοδομὴ τῶν ἀνακτόρων προχωρεῖ πολὺ, ἤρχισεν ἐπίσης ἡ οἰκοδόμησις τοῦ θεάτρου, τίθεται δὲ κατ' αὐτὰς καὶ ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ Πανεπιστημίου.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Σεπτεμβρίου.*

Ἡ χθερὴν ἡμέρα ὑπῆρξε πάλιν ἀληθῶς δοκιμασία διὰ τὴν ὑπομονήν μου. Τὸ ἀτμόπλοιον ἀφίκετο τὴν πρωίαν, ἀλλ' ἄνευ ἐπιστολῶν, αἴτινες τίς οἶδεν ἐξ αἰτίας τίνος λάθους εἶχον σταλῆ εἰς Κόρινθον. Ἐπίσης μέχρι τῆς μεσημβρίας εὕρισκόμεθα ἐν ἀμφιβολίᾳ περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἱερέως τοῦ Βασιλέως. Εἶχον μόλις κατέλθει εἰς τὸν μικρὸν μου κῆπον δυσανασχετοῦσα, διότι δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐρωτήσω αὐτὴν ἢ ἰδίᾳ εἰς τὰ διάφορα ξενοδοχεῖα, ὅτε αἴφνης παρουσιάζεται οὗτος ἐνώπιόν μου, Ἡ εἰλικρινὴς του φυσιογνωμία καὶ τὸ γερμανικὸν του βλέμμα κατέκτησαν ἀμέσως τὴν συμπάθειάν μου. Ἐζήτησα νὰ ἴδω τὴν Δ.... ἣτις ἐφαίνεται ὠχρὰ καὶ καταβεβλημένη ἐκ τοῦ ταξειδίου. Ἦ καλὸν δι' αὐτὴν ὅτι παρηλθεν ὁ καύσων! Αὐτὴ τοῦναντίον ἐξεπλήσσετο διὰ τὴν καλὴν μας ὕμιν. Εὕρισκει τὴν Βασίλισσαν ὠραιότεραν παρὰ ποτέ, ἐμὲ δὲ παχύτεραν. Δὲν κινουῖμαι ἄρκετὰ καὶ πρέπει νὰ ἐπαναλάβω τὴν ἰπκασίαν. Ἀσφαλῶς, θὰ ἀπορῆτε μὲ τὴν τόλμην μου. Ὁ πούς μου σχεδὸν ἰάθη· δύναμαι ἤδη νὰ μεταβαίνω πεζῇ εἰς τὰς ἐπισκέψεις μου, ἀλλὰ βεβαίως μόνον εἰς τὰς γειτονικάς καὶ χωλαίνουσα ὀλίγον. Θὰ διέλθητε λοιπὸν τὸ φθινόπωρον εἰς τὸ ὠραῖον Eutin (1). Ἄχ! δὲν μᾶς στέλλετε ὀλίγα δένδρα ἐκ τοῦ ὠραίου ἐκ φηγῶν ἄλλους πλησίον τοῦ Liebeck παρὰ τὴν λίμνην Keller! Οἰκίας ἔχομεν ἄρκετὰς ἐνταῦθα, καθ' ἑκάστην οἰκοδομοῦνται νέαι—πολλάκις νομίζει τις ὅτι κατα-

σκευάζονται αὐταὶ τὴν νύκτα ὑπὸ ἀφανῶν χειρῶν. Ἀλλὰ ποῦ σκιά;

Αἱ φυτεῖαι, ἐφ' ὅσον δὲν περιποιεῖται τις αὐτὰς καὶ δὲν τὰς ποτίζει, προοδεύουσι πολὺ βραδέως. Καὶ ἀκριβῶς περὶ τῶν τοιούτων πολλάκις δὲν καταβάλλεται ἡ δέουσα φροντίς. Ἀπὸ τριῶν ἤδη μηνῶν δὲν ἔβρεξε. Φαντάζεσθε λοιπὸν τὸν ἐκ τῶν πολλῶν οἰκοδομῶν κονιορτόν. Καὶ ὅμως δὲν κωλύει οὗτος κατὰ τὰς Κυριακάς τοὺς Ἀθηναίους νὰ συρρέωσι κατὰ ἑκατοντάδας ἢ μᾶλλον κατὰ χιλιάδας εἰς τὴν μεγάλην γυμνὴν πλατείαν, ἐνθα τακτικῶς περὶ τὴν ἑκτην τῆς ἑσπέρας παιανίζει μουσική. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα σπανίως ἀπουσιάζουσι. Παρουσιάζονται δὲ ἐπίσης ἐκεῖ ἅπαντες οἱ κάτοχοι ἰδιωτικῶν ἀμαξῶν, οἱ ἔχοντες τὰ μέσα νὰ ἐνοικιάσωσιν ἀμαξάν, ὡς καὶ πολλοὶ ἔφιπποι κύριοι καὶ κυραὶ καὶ τὸ πλῆθος τῶν περιπατητῶν. Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν προξενοῦσιν αἱ ὠραῖαι Ὑδραῖαι, ἰδίως δὲ τὰ πολύπτυχα φορέματα αὐτῶν (δι' ἕκαστον ἀπαιτοῦνται ἑκατὸν πήχεις) καὶ τὰ πλουσίως ἐξυφασμένα ἐκ μετάξης τουρκικὰ μαγδήλια, διὰ τῶν ὁποίων περιβάλλουσι τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν λαιμὸν εἰς τρόπον, ὥστε μόλις νὰ διακρίνη τις τὴν ὠραῖαν κατατομὴν καὶ τοὺς βαθυχρόους ὀφθαλμούς. Αἱ νησιώτιδες αὐταὶ διατηροῦσι τὸ δέρμα των λευκότερον. Ἄλλαι κυραὶ πάλιν φέρουσι τὸ ὑψηλὸν ἑλληνικὸν ἢ τὸ χαμηλὸν σμυρναϊκὸν φέσιον, συνοδεύονται δὲ αὐταὶ πολλάκις ὑπὸ κυριῶν ἐν εὐρωπαϊκῇ ἐνδυμασίᾳ ἢ Ἑλλήνων μετὰ παραστήματος ἀγερῶχου ἐν πλουσίᾳ ἐθνικῇ περιβολῇ μετὰ παλλεύκου φουστανέλλας καὶ λυγηρᾶς ὀσφύος ἐσφιγμένης διὰ μεταξωτῆς συνήθως κυανολεύκου ζώνης. Πλησίον αὐτῶν βαδίζει γαλλίζουσα Ἑλληνὶς φέρουσα ῥοδόχρουν ἢ πρασίνην ἐξ ἀτλάζης ἐνδυμασίαν καὶ πῖλον κιτρίνου ἀνοικτοῦ χρώματος, ἐπὶ τοῦ ὀποίου εὕρισκεται ὀλόκληρος ἀνθὼν, ἢ εἶδος σαρκίου πράσινον ἐκ λεπτοῦ ὑφάσματος πλάτους τοῦλάχιστον 3/4 τοῦ πήχεως, πρὸς τούτοις δὲ πυρρόχρουν ζώνην. Αἱ Ἑλληνίδες ἀγαπῶσι τὰ ζωηρὰ χρώματα· ἀλλ' ὑπὸ τόσον ἐκ φωτὸς καταυγάζοντα οὐρανὸν καὶ μὲ τόσον πλούσιον χρωματισμὸν ὁλοκλήρου τῆς φύσεως καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ὀρέων εἶναι ταῦτα ἀνεκτά. Ἐνίοτε συναντᾷ τις καὶ μελανιμονούσας οἰκοδεσποίνας σεβαστὰς ἀλλ' ἀσίμου ἐξωτερικοῦ, φερούσας ὅμως σάλια τουρκικά, ἅτινα πολλὰ Παρισίνα κυραὶ ἠθέλον ἐπιθυμήσει. Μεταξὺ τοῦ πλῆθους αὐτοῦ διακρίνει τις Ἄγγλους μετὰ λευκῶν ἐνδυμάτων, ἱερεῖς φέροντας

(1) Eutin, πρωτεύουσα τοῦ Ὁλδερμβουργικοῦ δουκάτου Liebeck.

μέλανα ράσα και μακράς γενειάδας· τέλος στρατιωτικάι στολαί διαφόρων ειδῶν και ξέναί ναυτικάι ἐνδυμασίαι συμπληροῦσι τὴν ποικιλόχρουν ταύτην εἰκόνα.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Σεπτεμβρίου.*

Ταύτην τὴν στιγμήν ἐπιστρέφω ἀπὸ τῆς νεαρᾶς συζύγου τοῦ ἱερέως τοῦ Βασιλέως. Φροντίζω πολὺ νὰ εὔρω δι' αὐτοὺς καλὴν και εὐθηνὴν κατοικίαν, ὑποθέτω δὲ ὅτι τὸ κατώρθωσα τοῦλάχιστον διὰ τοὺς πρώτους μῆνας. Ἐν γένει ἐπιθυμῶ πολὺ νὰ φανῶ χρήσιμος και βοηθήσω αὐτούς, ὅπως παρακάμψωσι τὰς δυσκολίας, αἰτινες συνήθως παρουσιάζονται πρὸς τοὺς ξένους κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς των και δύνανται νὰ προκαλέσωσι τὴν δυσθυμίαν αὐτῶν. Διὰ τὴν ἐσπέραν τῆς σήμερον ἐκάλεσα εἰς τὸ δωμάτιόν μου τὸν ἱερέα μετὰ τῆς συζύγου του και τῆς ἀδελφῆς του, ὅπως συστήσω αὐτοὺς εἰς τὰς οικογενείας U... και F...

Ἐλπίζω ὅτι αἱ κυρίαί αὗται θὰ συμπαθήσωσιν ἀλλήλας, ὥστε αἱ ἴδιαι ἐγκατεστημένοι ἐνταῦθα νὰ βοηθήσωσι τὴν νεοσιτὶ ἀφικουμένην Ἀθιδά παρέχουσαι αὐτῇ τὰς δεούσας ὁδηγίας ἐν σχέσει πρὸς τὰ διάφορα ζητήματα τῆς ἐγκαταστάσεως. Τὸ δυσκολώτερον δι' αὐτὴν θὰ εἶναι νὰ εὔρη καλὰς ὑπηρετίας. Εἶναι τοῦτο ἐνταῦθα οὐχὶ μικρὰ φροντίς. Αἱ Ἑλληνίδες δὲν ἔχουσιν ἰδέαν περὶ ὑπηρεσίας, Γερμανίδες δὲ ὑπάρχουσιν ὀλίγαί μόνον, αἰτινες ὅμως οὐχὶ σπανίως ἀποβιάλλουσι ἐνταῦθα τὴν σοβαρότητά των. Διὰ τὴν Λ...δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει τοιοῦτος φόβος. Ἡ περὶ γάμου ἐν τούτοις ἔγγραφος ὑπόσχεσίς της ἐνέχει τι τὸ ἀστεῖον. Θὰ εἶχε τὸ τοιοῦτον σημασίαν, ἂν ἡ ὑπόσχεσις αὕτη ἠδύνατο νὰ τὴν προφυλάξῃ ἐπίσης ἀπὸ τῶν ἐνοχλήσεων τῶν διαφόρων μνηστήρων. Εἰς πολλὰ ζητήματα δέον ἐνταῦθα νὰ δεικνύεται τις πλεον ἐπιεικῆς ἢ παρ' ἡμῖν. Πολλὰ μοὶ προξενουῦσιν ἐδῶ ἐντύπωσιν και ὅμως βλέπω ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μεταβληθῶσι. Τοῦτο π. γ. Οὐδεμία νέα ἐνταῦθα δύναται νὰ ἐξέρχεται μόνη και ἄνευ συνοδοῦ πρὸς προστασίαν της. Ἐὰν λοιπὸν αὕτη εἶναι ὠραία και χαρῆσσα, ἡ προστασία φυσικῶ τῷ λόγῳ μετατρέπεται συντόμως εἰς ἐρωτοτροσίαν. Ἡ Κ... φαίνεται πολὺ τακτικὴ και φρόνιμος. Ἔχω λόγους νὰ εἶμαι εὐχαριστημένη μαζί της, ἀλλὰ και αὕτη ἐπίσης εὔρεν ἤδη ἱπκότητα και θαυμα-

στήν μετὰ λαμπρᾶς στολῆς, ὅστις σὺν τῷ χρόνῳ θέλει μεταβληθῆ εἰς σύζυγον. Ὁ Σοῦτσος πέμπει πρὸς ὑμᾶς δι' ἐμοῦ τὰς προσρήσεις του. Εἶναι λίαν ἀκησολημένος μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν ἀνακτόρων, ἥτις πράγματι ἔχει προχωρήσει σημαντικῶς και ὑπάρχει ἐλπίς συντόμως νὰ περατωθῆ.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Νοεμβρίου.*

Συγχρόνως σχεδὸν μετὰ τοῦ διορισμοῦ μου ὡς κλειδούχου μοὶ παρεχωρήθη πρὸς κατοικίαν μου νέον διαμέρισμα ἐν τῇ μικρᾷ οἰκίᾳ τοῦ κήπου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ προθάλαμος δὲν εἶναι τόσο εὐρύχωρος, ὅσον ὁ τοιοῦτος τῆς παλαιᾶς μου κατοικίας, ἀλλ' ὅμως ἔχω φαινετὸν δωμάτιον ὑπνου ἀσυγκρίτως ὠραιότερον τοῦ ἄλλου, ὅπερ ἐστερεῖτο αἴρος και φωτός. Ὑποθέτω ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν Μεγάλην Κυρίαν ἐπὶ τῶν τιμῶν ὡς ἱματιοθήκη, ἐλπίζω δὲ νὰ εἶναι αὕτη εὐχαριστημένη μετὰ τὴν νέαν της κατοικίαν. Ἡ αἰθουσα τῆς ὑποδοχῆς ἔχει πολὺ ὠραία ἐπιπλα και τὸ σύνολον ἐν γένει εἶναι κομψόν. Πολὺ χαίρω διὰ τὴν προσεχῆ ἀφιξίν τῆς κυρίας νοι Ρηίσκου<sup>(1)</sup>. Ἐλπίζω ὅτι θὰ γίνωμεν κακαὶ φίλοι. Πρωτίστως ὅμως ἀφείλει αὕτη νὰ σπουδίᾳ τὴν Βασίλισσαν και νὰ ἀγαπήσῃ αὐτὴν εὐκρινῶς. Πρὸ τίνος ἀφίκοντο πάλιν διάφοροι ἐπίσημοι ξένοι, μετὰ δὲ ἄλλων ὁ ναύαρχος Roussin, ἐρχόμενος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Σήμερον θὰ παρουσιασθῆ ὁ ἐν Περσίᾳ Γάλλος πρέσβυς κόμης Ferrét. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ὑποθέτω ὁ παρὼν χειμὼν θὰ ὑστερήσῃ τοῦ παρελθόντος εἰς διασκεδάσεις. Ἡ κυρία P... θὰ μείνῃ ἐν Βιέννῃ, ὁ Γάλλος πρεσβευτῆς μετὰ τῆς συζύγου του ἐν Παρισίοις. Ἡ κόμησσα W... δὲν προσέρχεται πλέον εἰς συναναστροφάς. Ἐνίοτε μόνον μετὰ μεσημβρίαν ἐπισκέπτεται τὴν Βασίλισσαν, ἥτις πολὺ τὴν ἐκτιμᾷ. Αἰσθάνομαι πάντοτε μεγάλην εὐχαρίστησιν, ὡσάκις βλέπω ὁμοῦ τὰς δύο νεαρὰς κυρίας. Καὶ ἡ Βασίλισσα ἐπίσης ἔχει ἀνάγκην συνομιλήκου, ἥτις δύναται νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τοιαύτην εὔρεν ἐν τῷ προσώπῳ τῆς κομήσσης, ἥτις εἶναι τόσο σόφρων, τόσο λεπτὴ και ἐντελῶς ἀφροσιωμένη εἰς τὴν Βασίλισσαν. Πρὶν ἢ κενώσω τὸ δωμάτιόν μου, ἐκάλεσα ἅπαξ εἰσέτι τὸν μικρόν μας σύλλογον τῶν Κυριῶν εἰς συνέλευσιν, εἰσήγαγον δὲ

(1) Ρηίσκου, μεγάλη κυρία τῆς βασιλίσσης Ἀμαλλίας.

συγχρόνως εἰς αὐτὸν τὴν σύζυγον τοῦ ἱερέως τοῦ Βασιλέως. Ἐπίσης κατώρθωσα νὰ παρακινήσω διαφόρους Ἕλληνίδας, ὅπως συναινέσουν νὰ γίνωνται αἱ συνεδριάσεις τοῦ συλλόγου καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις των. Ἐὐ τοιοῦτον θὰ εἶναι δι' αὐτὰς ὅλος καινοφανές, διότι αἱ κοινωνικαὶ των συνήθειαι εἶναι ἐντελῶς διάφοροι τῶν ἰδικῶν μας. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι πάντα ταῦτα θὰ ἐπιδράσωσι καλῶς, ὥστε ἐκτὸς τοῦ κυρίου σκοποῦ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ ἕτερον ὡσαύτως πολὺ σπουδαῖον.—Νέον πάλιν ἔχω νὰ σᾶς ἀναγγέλω συνοικέσιον. Πρόκειται περὶ τῆς Καρολίνας μου, ἣτις ὅμως μοι ὑπεσχέθη νὰ μὴ μὲ ἐγκαταλίπῃ, ἐρ' ὅσον εὐρίσκομαι ἐν Ἑλλάδι. Πολὺ θὰ δυσηρεστούμην, ἐὰν ἐστερουίμην αὐτῆς, διότι εἶναι φιλόκονος, ἐπιτηδεῖα, λίαν πιστὴ καὶ ἐντελῶς ἀρωσιωμένη εἰς ἐμέ. Πράγματι οἱ διάφοροι οὗτοι γάμοι κατήντησαν κυριολεκτικῶς πληγὴ δι' ἡμᾶς. Ἴί γενήσεται μὲ τὴν R... καὶ ἐγὼ δὲν γνωρίζω πολὺ φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ ἀναμείνῃ ἐπὶ τρία ἔτη. Καθὼς ἀντιλαμβάνομαι, ἔχει καὶ αὐτὴ ἤδη τρωθῆ ὑπὸ τοῦ ἔρωτος. Αὐτοὶ αἱ ἐπωμίδες ἀναμφιβόλως ἔχουσὶ τι τὸ ἐλκυστικόν. Ἄλλ' ἄρά γε θὰ δοθῆ εἰς αὐτὴν ἄδεια; Πολὺ ἀμφιβάλλω!—Συνέπεια τῶν τοιούτων εἶναι φυσικῶ τῷ λόγῳ ὅτι εἶναι αἴτια πολλὰκις ἀρρηρημένη καὶ ἀπρόσεκτος. Κατὰ τὰ λοιπὰ εἶναι καλὴ καὶ ἀγαπητὴ νέα μὲ ὑπερευαίσθητον μόνον καρδίαν. Εἰς πάντα ταῦτα συντελεῖ οὐκ ὀλίγον καὶ τὸ ἀκατάλληλον τῆς οἰκίας, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιβλημὴν ἡμῶν, καταλληλοτάτης ὁμως διὰ τὰς ἐρωτοτροπίας τοῦ προσωπικοῦ. Ἐὐ ζήτημα τῶν νεαρῶν ὑπηρετριῶν ἀπέβη βασανιστήριον δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ τί δυνάμεθα νὰ πράξωμεν; Ταύτην τὴν στιγμήν ἐπιστρέφω ἀπὸ τῆς κυρίας R. τῆς πρόην μας οἰκονόμου. Ἐχει ἀποκατασταθῆ αἴτια πολὺ καλὰ. Εἶναι κυρία ὠραιότατης μικρᾶς οἰκίας ἐντὸς κήπου, ὁ δὲ σύζυγός της κατέχει καλὴν θέσιν, ἐκ τῆς ὁποίας δύνανται νὰ ζῶσιν ἀνέτως. Πάντα ταῦτα ἀντιλαμβάνονται αἱ ἄλλαι, καὶ ἂν τὸ προσφιλές πρόσωπον εἶναι ὡς ἐκ περισσοῦ καὶ Ἄδωνις, φαντάζεσθε, ἂν δύναιται τις νὰ τὰς συγκρατήσῃ.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 15 Νοεμβρίου.

Ἐπρεπε χθὲς νὰ εὐρίσκεσθε ἐδῶ. Ἐὐ ἑσπέρας ἡ Βασίλισσα καὶ ἐγὼ ἐπιστρέφουσαι ἐκ περιπάτου εὗρομεν τὰς ἐκτάκτως ἐπιτυχεῖς εἰκόνας τῶν σεβαστῶν γονέων τῆς Βασιλίσσης, αἵτινες εἶχον ἤδη ἐξαχθῆ

τοῦ κηρωτίου καὶ τοποθετηθῆ. Ἡ χαρὰ τῆς Βασιλίσσης ἦτο ἀπερίγραπτος. «Ὁ καλός μου πατήρ! Ἡ καλή μου μήτηρ!» Καὶ γονυπετῆς καὶ πλήρης χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως, ὡς παιδίον παρετήρει ὅτε μὲν τὴν λίαν, ὅτε δὲ τὴν ἄλλην εἰκόνα παραβάλλουσα αὐτὰς καὶ εὐρίσκουσα διαρκῶς νέας ὁμοιότητας. Πράγματι ὅμως ἡ ὁμοιότης εἶναι καταπληκτικὴ. Καὶ ἐγὼ δὲν γνωρίζω τίνα τῶν δύο νὰ προτιμήσω.— Ἐν διαστήματι πέντε λεπτῶν εἶχεν ἐτοιμασθῆ ἡ Βασίλισσα διὰ τὸ γεῦμα καὶ εὐρίσκτο ἤδη ἐν τῇ αἰθούσῃ διηγουμένη πρὸς τὸν κόμητα W... καὶ τοὺς λοιποὺς συνδαιτυμόνας περὶ τῶν εἰκόνων.— Μετὰ ταῦτα ὄφειλον ἅπαντες νὰ τὴν ἀκολουθήσωσιν, ἵνα ἴδωσιν αὐτὰς καὶ τὰς ἐπαιγέσωσιν.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 24 Δεκεμβρίου.

Σᾶς γράφω καταγοητευμένη εἰσέτι ἐκ τῆς ὠραίας ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, ἣτις ἔφερε τὴν φορὰν ταύτην κυριολεκτικῶς γερμανικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐνεθύμιζε πρὸς ἡμᾶς τόσον χαρμωσύνης καὶ μετὰ τινος μελαγχολίας τὴν προσφιλὴ πατρίδα. Καὶ βεβαίως παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας δὲν δύνανται ἡ μικρὰ αἴθουσα τῆς ὑποδοχῆς τῆς Βασιλίσσης νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν ἐρυθρὰν αἴθουσαν τοῦ Ὁλδεδμβούργου, τὸ δένδρον ὅμως οὐδὲν ὡς ὑστέρει. Ὁ Σοῦτσος εἶχε στείλει ἐκ τοῦ κτήματός του δένδρον ἐλάτης ἐξόχως ὠραῖον, τὸ ὁποῖον λαμπρῶς διακοσμηθὲν καὶ φωταγωγηθὲν διεσκορπιζεν εἰς ἅπαντα τὸν οἶκον τὴν εὐχάριστον ἐκείνην ῥητινώδη ὄσμην τῶν Χριστουγέννων. Ἡ καλὴ Βασίλισσα καταγοητευμένη ἠσθάνετο ἀληθῆ παιδικὴν χαρὰν. Ἀκολουθοῦσα δὲ πιστῶς τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου «μείζων γὰρ ὁ δίδων τοῦ λαβόντος» ἔδωκε πρὸς ἡμᾶς ἄφθονα καὶ πλούσια δῶρα. Ἦτο δὲ χαρακτηριστικὴ ἡ λεπτότης, μεθ' ἧς ἐξέλεγε δι' ἕνα ἕκαστον τὸ κατάλληλον δι' αὐτὸν δῶρον. Καὶ ἔτσι ἀνεχωρήσαμεν μόλις περὶ τὴν δεκάτην ἐπεσκέφθη ἐν τούτοις εἰσέτι τὴν κόμησσαν W... διὰ νὰ δεῖξω εἰς αὐτὴν τοὺς θησαυρούς μου. Εὐχαριστήθη δὲ αὕτη τόσον πολὺ, ὥστε μοὶ ἐφαίνετο, ὡς ἐὰν ἐκ νέου μοὶ ἐχαρίζοντο τὰ ὠραῖα ταῦτα δῶρα. Ἡ καλὴ μου Βασίλισσα πόσον εὐμενῶς ἀπεδέξατο τὰ μικρά μας ἐργόχειρα! Βλέπει τις πῶς ὀσημέραι κερδίζει αὕτη εἰς καλωσύνην καὶ φιλανθρωπίαν ἢ μᾶλλον πῶς αἱ ταιαῦται ιδιότητες ἀναπτύσσονται περισσότερο καὶ γίνονται ἀντιληπταί, διότι κατὰ τὸ βάθος

ἀνέκαθεν ἐκέκτητο αὐτῇ ἀνεκτίμητον θησαυρὸν αἰσθημάτων. Τοιοῦτου πνεύματος ἐμφορουμένη ὑπεδέξατο τὴν ἄρτι ἀφικομένην κυρίαν von Plüskow μετὰ τῆς θυγατρὸς τῆς, αἵτινες καὶ ἐγένοντο οἰκεῖαι ἤδη ἐν τοῖς ἀνακτόροις. Τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ἐπεχείρησα μετὰ τῆς κυρίας von Plüskow περιοδεῖαν ἀνὰ τὴν πόλιν πρὸς ἐπίσκεψιν διαφόρων κυριῶν, νομίζω δὲ ὅτι ἤρρεσεν αὐτῇ παντοῦ πολὺ. Καὶ ἐγὼ πολὺ συμπαθῶ τὸν χαρακτήρα τῆς, ἐλπίζω δὲ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ συνδεδῶμεν στενωτέρον, ὅπερ πολὺ θὰ ἐπιθυμῶμεν. Καὶ ἡ θυγάτηρ ἐπίσης εἶναι λίαν εὐχάριστος καὶ ἀγαθὴ νέα. Χθὲς ἔλαβε χώραν ὁ γάμος τοῦ βαρῶνου von Würzburg μετὰ τῆς δεσποινίδος Lyons, εἵχομεν δὲ προσκληθῆ καὶ αἱ τρεῖς κυρίαι τῆς τιμῆς μετὰ τοῦ Σ. Ἡ τελετὴ τοῦ γάμου ἐγένετο πρῶτον κατὰ τὸ καθολικὸν δόγμα, κατόπιν δὲ κατὰ τὸ τῆς ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας. Παρίσταντο μόνον πολὺ ὀλίγοι προσκεκλημένοι. Ἀμέσως μετὰ τὸ πρόγευμα ἀνεχώρησε τὸ νεαρὸν ζεῦγος εἰς μικρὸν τι χωρίον, ἀπέχον ἐντεῦθεν μίαν ὥραν, ἐνθα θέλει διέλθει τὸν μῆνα τοῦ μέλιτος. Τοῖς εὐχομαι ἀπὸ καρδίας εὐτυχίαν, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὸν βαρῶνον, ὅπως ἐν σχέσει πρὸς τὴν θέσιν του ὡς ὑπασπιστοῦ τοῦ Βασιλέως καὶ ὡς γαμβροῦ τοῦ Ἀγγλοῦ πρεσβευτοῦ νὰ μὴ προκύψῃ τι δυσάρεστον δι' αὐτόν. Εἶναι οὗτος τόσον λαμπρὸς νέος!

Τὸ θέατρόν μας τέλος ἐκπερατώθη. Ἀφίκετο δ' ἐπίσης ἤδη μέρος τοῦ θιάσου. Εἶμαι πολὺ περίεργος νὰ ἴδω τί θὰ μᾶς φέρωσι. Λέγουσιν ὅτι ἡ ἐναρξὶς τῶν παραστάσεων γενήσεται τὸν Ἰανουάριον, θὰ παιχθῶσι δὲ μόνον μελοδράματα, ἡ Λουκία δε Λαμερμούρ, ἡ Νόρμα, ἡ Ἄννα Βολένα, ὁ Κουρεὺς τῆς Σεβίλλης κ. τ. λ. Πολὺ ὠραία! διότι ἀποκτῶμεν τοιοῦτοτρόπως νέον εἶδος διασκεδάσεως καὶ νέαν θέμα συζητήσεων.— Καὶ δὲν θὰ ἀρκεθῶ σήμερον μόνον εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν ἐνὸς γάμου, ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς ἀναγγείλω καὶ ἀρραβῶνα, δηλ. τὸν τῆς R... μετὰ τοῦ προσφιλοῦς τῆς ἀξιωματικοῦ B... Καὶ οὕτε ἦτο δυνατὸν διὰ τὸν προσήκοντα διακαγωνισμόν τῶν σχέσεών των νὰ γίνῃ ἄλλως. Ἡ Βασίλισσα ἔδωκε τὴν συγκατάθεσίν τῆς καὶ τοιοῦτοτρόπως μέχρι τοῦδε βαίνουσι καλῶς τὰ πράγματα. Τὸ μέλλον ὅμως εἶναι εἰσέτι ἄδηλον. Ἄλλ' ὅταν ἀγαπᾷ τις καὶ ἐν καλύβῃ ἔτι εἶναι εὐτυχῆς. Εἴθε κάποτε νὰ προσμειδιᾷ αὐτοῖς ἡ εὐδαιμονία!

1840

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Ἰανουαρίου.*

Ἀῦριον τοποθετεῖται ἡ πρώτη δοκὸς τῆς στέγης τῶν ἀνακτόρων. Μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου ἔχει λοιπὸν προχωρήσει ἡ οἰκοδομὴ καὶ πλησιάζομεν τοιοῦτοτρόπως πρὸς τὸ μετὰ τόσου πόθου ἀναμενόμενον τέρας. Θὰ μετακομισθῶμεν ἄρα γε εἰς αὐτὰ ἐντὸς τοῦ 1840; Τί θὰ φέρῃ εἰς ἡμᾶς τὸ ἔτος τοῦτο; Τίς οἶδεν;! Ἡ ἀρχὴ του βεβαίως δὲν ὑπῆρξεν ἐνταῦθα πολὺ εὐχάριστος. Περισσότερα δὲν δύναμαι νὰ σᾶς εἶπω. Λεπτομερείας θὰ μάθετε ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτῆς τῆς ἰδίας Βασίλισσης, ἔφ' ὅσον ἀναφέρει αὐτῇ τι ἐν αὐταῖς. Ἐὰν ὅμως παραλείψῃ νὰ πράξῃ τοῦτο, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ ἐγὼ οὐδένα ποιῶμαι ὑπαινιγμόν. Ἡ κυρία von Plüskow φαίνεται πολὺ εὐχαριστημένη ἐκ τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς τῆς. Εἶναι λίαν συμπαθῆς κυρία μετὰ εὐθύμου καὶ κράου χαρακτήρος. Αἱ σχέσεις μας εἶναι πολὺ φιλικαί, καίτοι τηρεῖ αὐτῇ ποιάν τινα ἐπιφυλακτικότητα, ἀποδοτέαν ἴσως εἰς τὸν χαρακτήρα τῆς ἢ εἰς ἀρχὰς ἀπορρευούσας ἐκ τῆς ἐν τοῖς ἀνακτόροις θέσεώς τῆς, ὅπερ ὅμως μὲ ἀναγκάζει νὰ εἶμαι ἐπίσης ἐπιφυλακτικῆ. Ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ὡσαύτως εἶναι λίαν ἀγαπητὴ ἐνταῦθα. Ἀμφότεραι καταγίνονται πολὺ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μετ' ὀλίγον δὲ θὰ μὲ ὑπερτερήσουν.— Τὸ θέατρόν μας εἶναι πλέον ἐντελῶς ἔτοιμον, φαίνεται δὲ νὰ εἶναι πολὺ ὠραῖον. Διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀτμοπλοίου ἀναμένεται ἡ πρωταγωνίστρια καὶ ἀμέσως τότε θὰ ἀρχίσουν αἱ προαγγελθεῖσαι διὰ τὸν χειμῶνα παραστάσεις. Δὲν ἐγνοῶ εἰσέτι πῶς θὰ κατορθώσῃ ὁ Βασιλεὺς νὰ μεταβῇ εἰς τὸ θέατρον. Δεικνύομεν πάντοτε πολὺ ἀργά, ἄλλοτε εἰς τὰς ὀκτώ, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν ἡγδόην καὶ ἡμίσειαν. Ὁ Βασιλεὺς πολὺ κοπιᾷ, ἀναγκάζεται δὲ ἡ πτωχὴ Βασίλισσα νὰ μένῃ ἐπὶ πολὺ μόνη. Εὐτυχῶς σπανίως στενοχωρεῖται ἢ μᾶλλον δὲν στενοχωρεῖται ποτέ. Ἡ κυρία von Plüskow ἐγένετο ἐπίσης μέλος τοῦ μικροῦ μας συλλόγου, ὅστις ἀριθμεῖ νῦν 32 μέλη, ἄνευ ἐνδείξεων ἐν τούτοις ἰκανῆς προόδου. Ἀναγκαζόμεθα εἰσέτι νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν διανομὴν ἐνδυμάτων διὰ μικρὰ παιδία. Ἐντὸς ἑξ μηνῶν διενείμαμεν κατ' ἀκριβῆ σημεῖω-



σιν 760 τεμάχια, ἅπαντα ἔργα τῶν χειρῶν μας. Τὰ κεφάλαιά μας ἀποτελοῦνται νῦν ἐκ δραχμῶν... Δὲν πρέπει ὅμως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ εἶναι τις ἀπαιτητικός, ἀλλ' ἀπεναντίας ὀφείλει νὰ σκεφθῆ ἴσον δύσκολος εἶναι ἐνταῦθα ἡ καλλιέργεια φυτοῦ τόσο ξένου.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Ἰανουαρίου.*

Τὴν παραμονὴν τοῦ νέου ἔτους εἰς τὰς τρεῖς μετὰ μεσημβρίαν εἶχεν ὁ Σοῦτσος τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἴδῃ τιθέμενον τὸν πρῶτον ἦλον τοῦ στεγάσματος τῶν ἀνακτόρων ὑπ' αὐτῶν τῶν Μεγαλειότητων. Εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τοῦ στεγάσματος εἶχε στηθῆ ἑξέδρα ἐν εἴδει σκηνῆς, τῆς ὁποίας ὀλόκληρος ἡ πρόσοψις ἦτο κεκοσμημένη διὰ μυριανῶν, πικροδάφνης καὶ κλάδων δάφνης. Ἡ ἀνάβασις ἐγένετο ἐν μέσῳ μεγάλου συνωστισμοῦ. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀπεδείχθη καὶ ἡ τελεία ἀποκατάστασις τοῦ ποδός μου, καθ' ὅσον δὲν ὠδήγουν εἰς τὴν στέγην βαθμίδες, ἀλλὰ σανίδες πλαγίως τοποθετημέναι μετὰ προσηλωμένων ἐπ' αὐτῶν στενῶν πύλων. Ἐπὶ τῆς στέγης ἔπνεε ψυχρότατος ἄνεμος, ἐφοβούμην δὲ μήπως ἡ Βασίλισσα, ἥτις πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν κλίνην, προσβληθῆ ὑπὸ κρουολογήματος. Ὁλόκληρος ἡ τελετὴ δὲν διήρκεσε πλέον τῆς ἡμισείας ὥρας. Ὑπὸ τὰς ζωνῆς ἐπευφημίας τοῦ συναθροισθέντος πλήθους κατήρχοντο τῆς στέγης οἱ Βασιλεῖς ἐπιβιβαζόμενοι τῶν ἀμαξῶν. Παρετέθη εἰτα γεῦμα εἰς ἅπαντας τοὺς ἐργάτας, ἠτοιμάσθησαν δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πεντήκοντα ὀβελλοί. Πρὸς τούτοις παρεχωρήθησαν 4000 φιάλαι οἴνου, πρὸς γενικὴν δὲ τέρψιν ἐκαιάνιζε μουσικὴ. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, καθ' ἣν τόσοι ἄνθρωποι διετέλουν ἐν παροξυσμῷ χαρᾶς καὶ ἐν μέθῃ, ὑπῆρχε βεβαίως διὰ τὴν νύκτα τοῦ νέου ἔτους φόβος τις περὶ διαταράξεως τῆς τάξεως, ἐν τούτοις ὅμως ἐπεκράτησεν ἄκρα ἡσυχία. Τὴν ἐπιούσαν ὁ καιρὸς ἦτο ψυχρότατος· ἀπὸ τοῦ παραθύρου ἔβλεπον ὅτι νεκρικὴ σιγὴ ἐπεκράτει εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ πῶς ὁ ἄνεμος ἀνετίναζεν ἐν στροβίλλῳ κονιορτοῦ τὰ ἄρτι πεσόντα φύλλα τῶν πλατάνων. Τὴν δεκάτην μετέβημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐν ταῖς ὁδοῖς εἰσέτι ἔρημια καὶ ἡσυχία, ὅτε ὅμως ἐπλησιάσαμεν τὴν ὁδόν, ἐπὶ τῆς ὁποίας κεῖται ἡ Ἁγία Εἰρήνη, εὗρομεν ἐκεῖ συναθροισμένην ὀλόκληρον τὴν πόλιν. Ζωνηραὶ καὶ ἐνθουσιώδεις ζητωκραυγαὶ «Ζήτω ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος! Ζήτω

ἡ Βασίλισσα!» ὑπεδέξαντο τοὺς Βασιλεῖς καὶ ἐξηκολούθησαν, μέχρις οὗτου εἰσῆλθον οὗτοι εἰς τὸν ναόν. Καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ἔτι τῆς λειτουργίας ἤκουέ τις ἐκτὸς τοῦ ναοῦ ζητωκραυγὰς. Κατὰ τὴν ἔξοδον ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ λαοῦ ἦτο τόσο γενικός, ὅσον δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς μας νὰ εἶδον παρόμοιον. Ἐπηκολούθησε μετὰ ταῦτα ἡ συνήθης ὑποδοχὴ εἰς τὸ ἄνω ἀνάκτορον. Ἦτο συγκινητικὸν θέαμα νὰ βλέπῃ τις τοὺς νεαρὸς Βασιλεῖς ἰσταμένους ὑπὸ τὸ παράτασμα τοῦ θρόνου μὲ ἡρεμον ἀξιοπρέπειαν καὶ μὲ πρόσωπον ἐκφράζον χαρὰν, λίαν δὲ φιλόφρονας πρὸς ἅπαντας. Ἡ μόλις πρὸ ὀλίγου ἐνισχυθεῖσα ἐκ νέου πεποίθησις περὶ τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ λαοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ εἰσχωρήσῃ νικηφόρος εἰς τὰς καρδίας των καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ πᾶν αἴσθημα πικρίας καὶ ἀπέναντι ἔτι λίαν ὑπόπτων προσώπων, ἅτινα ἐπλησίαζον αὐτούς. Καὶ κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐπίσης ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ χοροῦ ἦσαν οὗτοι λίαν φιλόφρονες καὶ πλήρεις χαρᾶς. Ὁ χορὸς ὑπῆρξε λίαν ζωηρός. Διέκρινέ τις μεταξὺ ἄλλων κομποτάτας ἐνδυμασίας. Ἄπαντες οἱ προσκεκλημένοι ἔμειναν μέχρι τῆς τρίτης ὥρας τῆς πρωίας.

Οἱ Ἕλληνες ἐνόησαν ἐπὶ τέλους ὅτι δὲν τοῖς ἐπιτρέπεται νὰ φεύγωσιν ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ χοροῦ, ὡς ἀπὸ καρτείου, καθ' οἵανδήποτε στιγμήν. Εἰσῆλθομεν λοιπὸν καὶ εἰς τὸ 1840. Τίς οἶδε τί κρύπτει τοῦτο ἐν ἑαυτῷ. Πολὸν φοβοῦμαι μήπως τὰ δυσάρεστα συμβάντα, δι' ὧν ἐπερατώθη τὸ παρελθὸν ἔτος, ἐπαναληφθῶσιν εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον εἰς βαθμὸν μᾶλλον ἐπικίνδυνον. Ἐν τούτοις ἔχω τὴν σταθερὰν πεποίθησιν ὅτι, ἀφοῦ ἀναβράσωσιν ἀρκούντως αἱ διάφοροι οὐσίαι καὶ σχηματίσωσιν ἄφρον καὶ φουσαλλίδας, θέλουσι βαθμηδὸν ἐξαφανισθῆ, τὰ δὲ ὑγιᾶ στοιχεῖα θὰ συμπηχθῶσιν εἰς στερεὸν σῶμα. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει οἱ Βασιλεῖς ἔχουσι τὰ ἀπαιτούμενα ἐφόδια πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ κινδύνου. Τὸ θάρρος, τὸ πηγάζον ἐκ τῆς νεότητος, ἡ συναίσθησις τῆς ἀμέμπτου διαγωγῆς, ὡς καὶ αἱ εἰλικρινεῖς τῶν προθέσεις, καὶ ἡ σταθερὰ εἰς τὸν Θεὸν πίστις ἀποτελοῦσιν ἰσχυρὸν δι' αὐτοὺς ὄπλον. Ἔλθε ὁ Θεὸς νὰ διαφυλάττῃ αὐτοὺς καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς μᾶλλον διακαεῖς αὐτῶν πόθους. Τὴν 6ην Ἰανουαρίου ἐγένετο τέλος πάντων καὶ ἡ ἔναρξις τοῦ θεάτρου μας. Ἦμην λίαν περιεργός, διότι δὲν εἶχον εἰσέτι ἴδει τὸ ἐσωτερικὸν του. Ὁφείλω δὲ νὰ ὁμολογήσω ὅτι

ἔμεινα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πολὺ εὐχαριστημένη. Εἶναι πράγματι πολὺ ὥραϊον μετὰ τῶν τεσσάρων σειρῶν θεωρείων, τῆς μιᾶς ἐπὶ τῆς ἄλλης, τοῦ μεγάλου βασιλικοῦ θεωρείου εἰς τὸ μέσον καὶ τοῦ μικροῦ θεωρείου ἀμέσως παραπλεύρως πρὸς τὴν σκηνήν. Ἡ σκηνὴ εἶναι ἄρκετὰ μεγάλη, τὰ δὲ σκηνακὰ ὁμολογουμένως ἔκτακτα. Ἡ ἔναρξις ἐγένετο διὰ τῆς Λουκίας Λαμερμούρ, ἣτις κατὰ τὸ ἰταλικὸν ἔθιμον θέλει παιχθῆ δέκα πέντε φορὰς κατὰ σειράν. Ἀλλὰ θὰ εἶναι ἄρα γε δυνατόν γὰ προσελκύσῃ ἐπὶ τασοῦτον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ μας; Ἡ παρίστασις βεβαίως ὑπὸ ἔποψιν φωνῶν καὶ ὑποκρίσεως ὑστέρει κατὰ πολὺ, ἐν τούτοις ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι εἰδήμονες τῶν θεατρικῶν, οἵτινες ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ θέατρον μας δὲν εἶναι κατώτερον τῶν τῆς Φλωρεντίας, Πίζης, Βερόνης καὶ ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων. Τί περισσότερον δυνάμεθα γὰ ζητήσωμεν; Πάντως εἶναι τοῦτο μεγάλη πρόοδος καὶ δυνάμεθα ἀληθῶς γὰ ὑπερηφανευόμεθα ὅτι εἰς πόλιν, ἣτις πρὸ τεσσάρων ἔτι ἐτῶν δὲν εἶχε γὰ ἐπιδείξῃ εἰ μὴ λείψανα καταστροφῆς, ἀνέρχεται τις σήμερον ἐπὶ ἀμάξης καὶ διατάσσει τὸν ἀμαξηλάτην γὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὸ θέατρον. Καὶ ἄνευ ὑπερβολῆς πρὸ τοῦ θεάτρου κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐξόδου ὑπάρχει τοιοῦτος συνωστισμὸς παντὸς εἴδους ἀμαξῶν, ὅσον εἰς προηγουμένας ἔποχὰς οὐδὲ γὰ φαντασθῆ τις ἠδύνατο. Οἱ Βασιλεῖς πολλάκις σκέπτονται γὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ θέατρον μετὰ τὸ δείπνον, ἔστω καὶ διὰ ἡμίσειαν ὥραν, ὅπερ θὰ δώσῃ ὄψην καὶ ἐνθάρρουν αἰσθητικότητας πρὸς εὐδόωσιν τῆς ὕλης ἐπιχειρήσεως.

*Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 7 Φεβρουαρίου.*

Ὡς βλέπετε, ἀγαπητὴ φίλη, εὐρίσκομαι πλέον ἐν παρῆι. Ἀμφιβίλλω δέ, ἂν ἡ εἰδησίς μου αὕτη θὰ προξενήσῃ εἰς ὑμᾶς μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν ἢ ὅσον ἐξέπληξεν ἐμὲ ἡ ἀπόφασις τοῦ ὅλου ἀπροσδοκῆτου τούτου ταξιδίου. Ἡ Βασίλισσα ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν γὰ προσλάβῃ πλὴν τῆς Κυρίας νομ Πλίσκων καὶ ἐμὲ εἰς τὸ ταξίδιον. Μεθ' ὅσης ὅμως προθυμίας καὶ ἀφοσιώσεως καὶ ἂν συνοδεύω συνήθως πανταχοῦ τὴν προσφιλῆ ἡγεμονίδα, ἐθεώρησα ἐν τούτοις ταύτην τὴν φορὰν φρόνιμον ἕνεκεν ἐλλείψεως ἰκανοῦ χώρου, ἰδίως δὲ καὶ ἕνεκεν τοῦ ποδός μου, ὅστις εἶναι εἰσέτι ἀδύνατος καὶ μὲ ἐμποδίζει πολλάκις γὰ ἐκτελέσω τὴν ὑπηρεσίαν μου μὲ τὴν συνήθη ἀφοσίωσιν,

γὰ μὴ μετάσχω τοῦ ταξιδίου. Ἀλλ' ὅμως τὴν παραμονὴν τῆς ἀναχωρήσεως ἀσθενεῖ ἡ Κυρία νομ Πλίσκων καὶ οὕτως ἠναγκάσθην γὰ ἀναπληρώσω αὐτήν. Ἐπίσης εἶχε βελτιωθῆ ἐν τῷ μεταξύ ἡ κατάστασις τοῦ ποδός μου, καίπερ δὲ χολαίνουσα εἰσέτι, ἐπεβιάσθην μετὰ τῶν Βασιλέων εἰς τὰς 4 τοῦ μηνὸς περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου. Τὸ ταξίδιον ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς εὐχάριστον, περὶ τὴν πρωΐαν ἐν τούτοις ἠγέρθη σφοδρὸς ἐναντίος ἄνεμος προκαλέσας ἐντὸς ὀλίγου τρικυμίαν. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε γενικὴ ναυτία ἀπάντων, ἣτις ἐξηνάγκασεν ἡμᾶς ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει γὰ κατακλιθῶμεν. Ἐγὼ αὐτὴ οὐδέποτε εἰς προηγουμένον ταξίδιον ὑπέφερα τόσον πολὺ, ὅσον ἐν τῷ παρόντι. Περὶ τὴν 4 μ. μ. ἀφικόμεθα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου. Καταβεβλημένοι ἐκ τῆς τρικυμίας καὶ μὲ ἀσταθῆς βῆμα ἠναγκάσθησαν οἱ Βασιλεῖς γὰ διασχίσωσιν ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν πόλιν, ἀμέσως δὲ κατόπιν ἔλαβον χώραν αἰ παρουσιάσεις, διαρκέσασαι μέχρι τῆς ὥρας τοῦ δείπνου. Ἡ Βασίλισσα, καίτοι μόλις ἰσταμένη ἐπὶ τῶν ποδῶν της, συνεκρατήθη ἐν τούτοις μετὰ σθένους, τοῦ ἀείποτε χαρακτηρίζοντος αὐτήν, καὶ μόνον μετὰ τὸ πέρας τῶν παρουσιάσεων ἐπεχείρησε γὰ ἀναπαυθῆ ὀλίγον. Δὲν σᾶς γράφω περὶ τῆς πανηγυρικῆς ἡμῶν εἰσόδου εἰς τὴν πόλιν οὔτε περὶ τοῦ χοροῦ τῆς δημαρχίας, καθ' ὅτι τὰ πάντα ἦσαν, ὅπως τὴν προηγουμένην φορὰν, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι ἡ παρὰ τὴν ἀποβάθραν τελετὴ, ἣτις ἕνεκεν τῆς βροχῆς δὲν ἠδύνατο γὰ λάβῃ τότε χώραν, ἠβνοήθη νῦν ὑπὸ θαυμασίου καιροῦ. Δὲν γνωρίζω εἰσέτι πόσον θὰ μείνωμεν ἐνταῦθα. Ἡ Βασίλισσα πολὺ θὰ ἐπεθύμει γὰ ἐπιστρέφωμεν ἔννοῶ τοῦτο, διότι ἡ κατοικία μας ἐνταῦθα εἶναι ἀθλία οὐδὲ εἶναι δυνατόν γὰ θερμαίνῃ τις τὰ δωμάτια. Ἐπίσης γνωρίζει ἀπὸ τὸ προηγουμένον ταξίδιον πάντα τὰ ἀξιοθέατα, ἢ δὲ διαμονὴ εἰς τὴν στενὴν καὶ ἀκάθαρτον ταύτην πόλιν δὲν εἶναι πολὺ εὐχάριστος. Ἀλλ' αἱ διάφοροι ὑποθέσεις θὰ ἀναγκάσωσι τὸν Βασιλέα γὰ μείνῃ εἰσέτι ἐπ' ἀρκετὸν ἐνταῦθα.

*Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 8 Φεβρουαρίου.*

Χθὲς μετέβημεν εἰς Ἄργος, ἀπέχον δύο ὥρας τοῦ Ναυπλίου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Βασιλεῖς ἐσκόπουν ἐκεῖθεν γὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔφιππον ἐκδρομὴν, μετέβησαν ἐκεῖσε ἐφ' ἀμάξης. Ἡ ὁδὸς εἶναι ἄρκετὰ καλὴ, τὸ δὲ μικρὸν τοῦτο ταξίδιον διὰ μέσου ὄραϊον καὶ εὐφόρον πεδιάδων

λίαν εὐχάριστον. Καθ' ὃ διάστημα ὁ Βασιλεὺς μετὰ τῆς Βασιλίσσης ἐξέδραμον ἔφιπποι εἰς τὰ λερναῖα σπήλαια, πλησίον τῶν ὀποίων εὗρίσκειται νῦν ἐργοστάσιον πρὸς κατασκευὴν νίτρου καὶ πυρίτιδος, ἐγὼ ἔμεινα εἰς τὸν οἶκον Ἑλληνοσυνταγματάρχου ἐντὸς δωματίου, ἔχοντας ὄραϊαν διακόσμησιν καὶ πάσας τὰς ἀπαραιτήτους σήμερον διὰ κομψὴν αἰθουσαν ἀνέσεις. Μὲ τὸν Παυσανίαν ἀνά χειρὰς ἐκαθήμην ἐπὶ μεγάλης καὶ ἀναπαυτικῆς ἔδρας πλησίον τῆς μαρμαρίνης ἑστίας, ἐνθα ἔκειτο πρὸ ἐκ κλάδων μυρσίνης, ἐλαίας καὶ λεμονέας. Ἐμπροσθέν μου εἶχον τὴν παλαιὰν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους, Λάρισαν, ἐκ τῆς ὀποίας σφίζονται εἰσέτι λείψανα, καθὼς καὶ ἐρείπια ἀμφιθεαίτρου τινός. Ὅτε ἔστρεφον τὸ βλέμμα μου ἐντὸς τοῦ μικροῦ καὶ ἀναπαυτικοῦ τούτου δωματίου καὶ παρετήρουν τὸν ὑπερβολικὸν πλοῦτον εἰς εἰκόνας, ἀγυεῖα, ὀρειχάλκινα ἀγαλμίτια καὶ διάφορα ἐκ κρυστάλλου ἀντικείμενα, τὸ ὄραϊον πολυτελὲς κατὰ τὸ τελευταῖον σύστημα κατασκευασμένον γραφεῖον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δωματίου, ἔβλεπον δ' ἔπειτα ἔξω τὸ κλασσικὸν περιβάλλον τὸ τόσον πλούσιον εἰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καὶ ἀνεπόλουν ἐν τῇ φαντασίᾳ μου τὰ διάφορα γεγονότα, τὰ λαβόντα χώραν ἐν τῇ παλαιᾷ ταύτῃ πόλει, τὰ τόσον ζωηρῶς ἀναπαρασταθέντα διὰ τῶν ἀρχαίων τρομερῶν τραγωδιῶν περὶ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὅτε ἀνέμενον ἐκάστην στιγμήν νὰ ἴδω ἐξερχόμενα τοῦ ἐδάφους αὐτὰ ταῦτα τὰ πρόσωπα τῆς κλασσικῆς ἐκείνης ἐποχῆς καὶ αἰρνης μετέπιπτον εἰς τὴν ὄλως ἀντίθετον πραγματικότητα, τότε τὰ πάντα διεσκεδάζοντο περὶ ἐμὲ ὡς ὄνειρον, ἡ δὲ παρουσία μου εἰς τὸ μέρος τοῦτο μοὶ ἐφαίνετο ὡς μῦθος. Ἄλλ' ἄρα γε δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου διαρκῶς εἰς ἕκαστον βῆμά μας συναντῶμεν τὰ ἔχνη τῶν μεγάλων ἐκείνων παροφημένων χρόνων; Σήμερον δίδεται καὶ ἔτερος χορὸς ὑπὸ τοῦ σώματος τῶν ἀξιωματικῶν πρὸς τιμὴν τῶν Βασιλέων, τὴν ἐν αὐτῷ παρουσίαν μου θεωρῶ ὄλως περιττὴν καὶ ὅμως δὲν δύναμαι νὰ μὴ μετάσχω. Φαντάσθητε τὴν Βασιλίσσαν φέρουσαν ἐνδυμασίαν ἐκ κρεπίου μετὰ παρυφῶν ἐκ πτεροῦ ἐν μέσῳ βροχῆς διευθυνομένην ἐντὸς κοινῆς ἀμάξης εἰς τὸν χορὸν καὶ δύνασθε τότε νὰ σχηματίσετε ἀμυδρὰν ἰδέαν περὶ τοῦ ὀχήματος, ὅπερ θέλει περιλάβει ἡμᾶς. Ὅτε ἐπέστρεφον προχθὲς μετὰ τῆς δεσποινίδος Βότσαρη ἀπὸ τοῦ χοροῦ τῆς δημαρχίας, αἱ ἐνδυμασίαι μας ἦσαν μέχοι τῆς ζώνης κατερ-

ρουπωμένοι. Καὶ ναὶ μὲν δὲν λαμβάνω εἰς τὰ ταξίδια μετ' ἐμοῦ εἰ μὴ ἀντικείμενα, ἅτινα ἐν ἀνάγκῃ δύναμαι νὰ θυσιάσω, ἀλλ' ἐπὶ τέλους λυπεῖται τις καὶ δι' αὐτὰς τὰς ἀσημάντους θυσίας.

*Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 10 Φεβρουαρίου.*

Ἐτοιμαζόμεθα, διότι πρόκειται νὰ ἀναχωρήσωμεν αὔριον. Δόξα σοὶ ὁ Θεός! Τὸ Ναύπλιον δι' ὀλίγας ἡμέρας εἶναι εὐχάριστον, διὰ πολὺν ὅμως χρόνον μονότονον, πρὸ πάντων διότι εἶναι πόλις περιβαλλομένη ὑπὸ τειχῶν, ὥστε νὰ ἀναγκάζεται τις νὰ εἰσέρχεται καὶ νὰ ἐξέρχεται διαρκῶς διὰ τῆς αὐτῆς πύλης. Ἐπίσης στερεῖται περιπάτων, αἱ στεναὶ δὲ καὶ ἀκίθαρτοι αὐτῆς ὁδοὶ ἐν καιρῷ βροχῆς προξενοῦσιν οἰκτρὰν ἐντύπωσιν. Ἐισέτι ἀγνοῶ, εἴν θὰ ἀναχωρήσω ἤδη σήμερον μετὰ μεσημβρίαν διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου ἢ εἴν θὰ συνοδεύσω αὔριον τὴν πρωΐαν ἔφιππος τοὺς Βασιλεῖς εἰς Ἰεπίδαυρον, ἐνθα θέλει ἀναμείνει αὐτοὺς τὸ ἀτμόπλοιον. Πολὺ θὰ ἐπιθύμουν νὰ πράξω τὸ δεύτερον, διὰ νὰ μὴ ἀποχωρισθῶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον τῆς Βασιλίσσης. Ἐν τούτοις ἡ Ἄνασσα φροβεῖται, μήπως ἕνεκεν τῆς ἀθλιότητος τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ ποδός μου καταπονηθῶ καὶ δὲν δυνηθῶ νὰ παρικολοῦθῆσω ἔφιππος, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ παρεκωλύοντο οἱ Βασιλεῖς νὰ ἀναχωρήσουν, ὅπερ θὰ ἦτο βεβαίως πολὺ δυσάρεστον, καθ' ὅτι τὸ ἀτμόπλοιον ἀναμένεται ἐν Πειραιεῖ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ θὰ πράξω ὅ,τι ἀποφασίσωσιν οἱ Βασιλεῖς, διότι δὲν ἐπιθυμῶ νὰ γίνωμαι ὀχληρά.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Φεβρουαρίου.*

Νῦν, προσφιλὴς μοι φίλη, δύναμαι καὶ ἐγὼ νὰ ἀντιτάξω εἰς τὰς Ὀλδερβουργικὰς σα; θεατρικὰς σημειώσεις τὰς Ἀθηναϊκὰς μας τοιαύτας. Πλὴν τῆς Λουζίας δι' Ἐπισημοῦ εἶδομεν ἐπίσης τὴν Chiara di Rosenberg, χθὲς δὲ τὸν Κουρέα τῆς Σεβίλλης. Τὴν 15 τοῦ μηνὸς εἶχε φουαγογηθῆ τὸ θέατρον καὶ ἐφαίνετο οὕτως ὡραιότατον. Αἱ παραστάσεις εἶναι συνήθως ὀλίγον θορυβώδεις, τὰ δὲ χειροκροτήματα ὁμοιάζουσι πολλὰκις πρὸς σεισμὸν ἢ θύελλαν. Διὰ τὸ ἐπίσημον τῆς ἑσπέρας ἐκείνης ἐπάλλη πρὸς τούτοις ὕμνος. Ὡς χιῶν ἔπιπτον ἀνωθεν λευκὰ προγράμματα, ἅτινα συνέλεγοντο ὑπὸ τῶν κάτω ἱσταμένων μετὰ κραυγῶν

καὶ χειροκροτημάτων. Ἡ αἰδοῦς ἠναγκάσθη κατόπιν νὰ ἐπαναλάβῃ τοσάκις διάφορα μέρη, ἰδίᾳ τὴν σκηνὴν τοῦ θανάτου, ὥστε ἐπὶ τέλους κατελήφθη ὑπὸ δυσπνοίας. Ἐσχηματίσθησαν ἤδη κόμματα, ἔλαβε δὲ ἑκάτερον ὑπὸ τὴν προστασίαν του μίαν τῶν δύο πρωταγωνιστριῶν. Τὰ κόμματα ταῦτα διάκεινται ἐχθρικῶς πρὸς ἄλληλα, ὡς οἱ Capuletti καὶ οἱ Montague. Αἱ δύο ἠθοποιοὶ ἐπωφελοῦνται τῆς περιστάσεως καὶ δέχονται εὐχαρίστως πλὴν τῶν στεφάνων· ἐκ μυρσινῶν καὶ ἀνθέων τὰ ἀθρόως ἐπὶ τῆς σκηνῆς πίπτοντα περιλαίμια, μεταξοτὰ ὑφάσματα, βραχιόλια καὶ ἀδαμαντίνους δακτυλίους. Ἀποδεικνύεται λοιπὸν καὶ πάλιν ὅτι ἡμεῖς ἐνταῦθα εἴμεθα ποιητικώτεροι ὑμῶν τῶν κατοίκων τοῦ Βορρᾶ. Οὕτω π.χ. δύνασθε νὰ ἴδητε λευκὰς περιστεράς, ἀγγέλους τοῦ ἔρωτος, κομιζούσας ἀνθή καὶ δῶρα, θαυμάσια μικρὰ κανάρια καὶ πολυχρόμους σπίνους κεκοσμημένους δι' ἐρυθρῶν ταιγιῶν πετῶντας τῆδε κάκεισε καὶ φέροντας ποιήματα αἰσθηματικὰ καὶ πλήρη τρυφερότητος. Τελευταίως μάλιστα κοινὸς καὶ ἀνεπιτήδειος στρουθίος, τοῦ ὁποῖου ἡ φαιὰ κερβόλη εἶχεν ἐπιτυχῶς διακοσμηθῆ. ἀπεπλανήθη εἰς τὸ θεωρεῖόν μας. Χθὲς ἐν τούτοις εἶχον μετριάσθῃ πολὺ τὰ χειροκροτήματα, ἴσως ἐπειδὴ δὲν ἤρεσαν ἡ καρδιάστις καὶ ὁ ὑψίφωνος, ἴσως ὅμως καὶ διότι τὸ κοινὸν ὑπέθετεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς δυσηρεστήθη ὑπὸ τοῦ ἀπερβολικοῦ θορύβου καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν παρουσιάσθη κατὰ τὰς τελευταίας παρουσιάσεις. Ἄν ὁ τελευταῖος οὗτος λόγος ὑπέθετεν ἢ ἀφορμὴ τοῦ μετριασμοῦ τοῦ θορύβου, τοῦτο τιμᾷ τὸ κοινόν, διότι ἐκδηλοῦται οὕτως ἢ πρὸς τὸν Βασιλέα ὡς ἰδρυτὴν τοῦ θεάτρου εὐγνωμοσύνη.

*Ἐν Ἀθήναις τῆ 14 Μαρτίου.*

Ὁ Σοῦπτος καταγίνεται νῦν πολὺ εἰς τὴν διαρροήμειν τοῦ ἀνακτορικοῦ κήπου. Ἐὰν διάφορα δένδρα ἐστάλησαν ἐξ Ἰταλίας καὶ ἔχουσιν ἤδη ἀρκούντως ἀναπτυσθῆ. Αἱ νέα φύτευσι θὰ συντελέσωσι πάλιν οὐκ ὀλίγον εἰς τὸν ἐξοραϊσμὸν τῆς πόλεως. Αἱ Ἀθῆναι ὁσημέραι προσδεύουσι. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν οἰκοδομημένων οἰκιῶν φθάνει μέχρις ἀπιστεύτου, ἂν καὶ αἱ πλεῖστα αὐτῶν δὲν παρέχουσι δείγματα μεγάλης φιλοκαλίας. Ὁ ἐπικρατῶν εἰσέει ἐνταῦθα τουρκικὸς ἑσθμὸς προσδίδει εἰς αὐτὰς πολλαίς τι τὸ ἰδιόρρυθμον καὶ μὴ συμμετρικόν,

Αἱ τοιαῦται ὅμως οἰκίαι εἶναι προτιμότεραι τῶν ἀπαισίων σωρῶν τῶν λίθων. Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ ἀναμένωμεν τὴν σημερινὴν πόλιν τόσον ὥραϊαν, ὅσον τὴν μετ' αὐτὴν οἰκοδομηθησομένην. Τὸ χείριστον πάντων ὅμως εἶναι ἡ ἔλλειψις καλῶν καὶ καθαρῶν ὁδῶν. Περὶπατος ἐφ' ἀμάξης ἀνὰ τὴν πόλιν συνδέεται εἰσέτι μὲ κίνδυνον ἀνατροπῆς. Ἄς ἐλπίζωμεν ὅτι ὁ νέος ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργός, ἀνὴρ δραστηριώτατος καὶ ἀρίστων διαθέσεων θὰ λάβῃ οἴκτον περὶ ἡμῶν. Ἄλλ' ὅμως ἐν τῷ ἔσωτερικῷ τοῦ Κράτους εἶναι ἀνάγκη νὰ πραγματοποιηθῶσι τόσα ἐπείγοντα καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἔργα, ὥστε οὐδὲ λόγος πρέπει νὰ γίνεται περὶ τῆς ἀθλιότητος ἀστικῆς τινος ὁδοῦ.

*Ἐν Ἀθήναις τῆ 9 Ἀπριλίου.*

Εἶμαι καὶ πάλιν ὀλίγον ἀσθενής. Κρουολόγημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐν ἀρχῇ δὲν ἀπέδωκα τὴν δέουσαν σημασίαν, ἐξεδικήθη προσβαλὼν τοὺς ὀφθαλμούς μου. Ἐκραξα ὡς φιλιόγυρος οἰκοδομητῆς, ὅστις δὲν προσβαίνει εἰς τὴν ἐπισκευὴν τῆς βλαβείσης οἰκίας του, μέχρις ὅτου καταρθεύσῃ αὐτὴ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του καὶ ἢ τὸν φρονεῦσῃ ἢ τὸν ἀναγκάσῃ εἰς τὴν πληρωμὴν τετραπλασίας δαπάνης. Καὶ ἀναγκάζομαι νὰ μένω ἐν τῷ δωματίῳ ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον διατρέβει ἐνταῦθα ὁ καλὸς ἀρχιδουξ Φρειδερίκος, τοῦ ὁποῖου ἡ παρουσία προξενεῖ τοσαύτην χάραν εἰς τὰς Αὐτῶν Μεγαλειότητας. Κατὰ τὸ τελευταῖον ἐνταῦθα ταξείδιόν του ἡμῶν χωλὴ, νῦν δὲ εἶμαι σχεδὸν τυφλὴ. Ἐὰν τὸ ἐμάνθανε, θὰ ἐσχηματίζε βεβαίως ἀρίστην ἰδέαν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι γερμανίδος Κυρίας τῆς τιμῆς. Μὴ τυχὸν λοιπὸν εἴπητέ τι εἰς αὐτόν. Φαίνεται ὅτι ὁ νεαρὸς πρόκειται εἶναι κατευχαιοποιημένος ἐκ τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς του. Ἄλλὰ καὶ οἱ Βασιλεῖς προσπαθοῦσι πάσῃ δυνάμει νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν εἰς μᾶλλον εὐχέλυστον. Εὐτυχῶς καὶ ὁ καιρὸς εἶναι λίαν εὐνοϊκός, καίτοι ὁ οὐρανὸς εἶναι νεφελοδής καὶ ἐπὶ τῶν ἡμέρων δὲν διελύθησαν εἰσέτι αἱ χιόνες. Οὐδέποτε ἐν τῇ ζωῇ μου ἐνθυμοῦμαι ἀθλιώτερον καιρὸν τῆς προῦτα τῆς 6 Ἀπριλίου (25 Μαρτίου), ἡμέρας τῆς Ἑθνικῆς μας ἑορτῆς. Τὴν ἑκτὴν ἀκριβῶς τῆς προῦτα ἐγένεθη σφοδρότατη καταιγίς, συνοδευομένη καὶ ὑπὸ δονήσεων τῆς γῆς, αἷτινες ὅμως ἐνεκεν τοῦ τυφῶνος καὶ τῶν φοβερῶν κεραυνῶν μάλισ ἐγένοντο αἰσθηταὶ εἰς ἡμᾶς. Ἐπηκολούθησε μετὰ ταῦτα ραγδαιότατη βροχὴ,

μετατρέψασα τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας εἰς λίμνας. Οἰκία, ἣτις οἰκοδομεῖται εἰς ἀπόστασιν μόλις 20 βημάτων τοῦ παραθύρου μου καὶ εἶχεν ἤδη καλυφθῆ ὑπὸ σανίδων, κατέρρευσεν εἰς δύο πλευράς. Παρηκολούθουν μετὰ φόβου τὴν βροχὴν, καθ' ὅτι τὴν ἐνάτην ἐπρόκειτο νὰ μεταβῶσιν οἱ Βασιλεῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπερ μοὶ ἐφαίνετο πρᾶγμα ἀδύνατον. Ἄλλ' ἰδοὺ ἡ θύελλα ἐκόπασε καὶ ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμήν οἱ Βασιλεῖς ἐπέβαινον τῆς ἀμάξης διέσχισεν ἀκτὶς ἡλίου τὰ νέφη καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἶχομεν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ὥραϊον καιρόν. Δι' ἐμὲ ἡ ἡμέρα αὕτη συμβολίζει τὸν βίον τῶν προσφιλῶν μοι Βασιλέων, ὅστις ἐν ἀρχῇ τόσον τρικυμιώδης θέλει ἀποβῆ εἰς τὸ μέλλον αἰθριὸς καὶ γαλήνιος. Χθὲς διῆλθον ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν μετὰ μόνης τῆς κυρίας νοῦ Ρίϊσκων, καθότι οἱ λοιποὶ εἶχον ἐκδράμει ἔριπτοι εἰς πλησίον ὄρος. Εἶχε δ' ἐπίσης λάβει μέρος μετὰ τῶν κυριῶν, αἰτινῶς συνώδευον τὴν Βασίλισσαν, καὶ ἡ δεσποινὶς νοῦ Ρίϊσκων. Ἀνάται αὕτη νὰ εἶναι λίαν εὐχαριστημένη, διότι ἐγένετο ἐνταῦθα δεκτὴ ὑπ' ἀπάντων μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης. Εἶναι ὅμως φρόνιμος καὶ πεπειδευμένη καὶ κόρη καλῆς ἀνατροφῆς. Ἐρωτᾶτε περὶ τοῦ συλλόγου μας, ἀγαπητὴ φίλη! ἀκριβῶς πρὸ ὀλίγου διένεμα ἐνδύματά τινα εἰς πτωχὴν μαίσην, ἣτις ἴσταιτο πρὸ τοῦ παραθύρου μου μετὰ δύο ρακενδύτων παιδίων, καὶ εἶχον κατόπιν τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἴδω πόσον εὐμορφοὶ ἐφαίνοντο οἱ μικροὶ οὗτοι αἰθίοπες μετὰ τὰ λευκὰ ὑποκάμισα καὶ τὰς χρησιμοποιεῖς ἐνδομυαίας αὐτῶν. Τοιαύτη μικρὰ ὅμως κατὰ καιρὸν παρεχομένη βοήθεια δὲν ἔχει μεγάλην σημασίαν καὶ ἀποβλέπει ἀλλῶς εἰς τὸ νὰ διατηρῆ ζοηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μελῶν. Ἔχω διαρκῶς πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν κύριον σκοπὸν καὶ πρὸς ἐπίτευξιν τούτου συλλέγω συνδρομὰς μετ' ἀληθοῦς πλεονεξίας. Ἔχω δὲ ἤδη καταθέσει ἐντόκος δραχμὰς . . . καὶ βεβαίως δὲν θὰ μείνω διὰ παντὸς ἐν Ἑλλάδι, ἴσως μάλιστα οὐχὶ καὶ κολὸν εἶτι, ἐν ταιαύτῃ ὅμως περιπτώσει θὰ εὐρεθῆ ἄλλη τις κυρία, ἣτις θὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἀρξάμενον ἔργον καὶ θὰ ἀγάγῃ αὐτὸ εἰς πέρας. Πᾶσα ἀρχὴ εἶναι δυσχερὴς, ἀδιαφόρως δὲ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν θέλει χρησιμοποιηθῆ τὸ χρήμα, τὸ καθ' ἐκείστην ἀξανατόμενον γεφύριον πάντοτε θὰ εἶναι ἀσφαλές. Ἐπίσης δύναται, ὅπερ ἀπεύχομαι, νὰ γίνῃ πάλιν πόλεμος καὶ τότε θὰ εἶναι εὐκολωτέρα ἢ ἕδρατις συλλόγων κυριῶν διὰ τοῦς

διαφοροτρόπως πάσχοντας, καθ' ὅτι ἐν τῇ μεταξὺ οἱ Ἕλληγες ἀνεπαισθήτως θὰ ἔχωσιν ἀποκτιῆσαι πείραν τῶν τοιούτων. Τὰς ὥρας, καθ' ἃς εὐρίσκομαι μακρὰν τῆς Βασιλείσης ἔχω ἀφιερῶσαι διὰ τοὺς πτωχοὺς μου, εὐρίσκω δὲ εἰς τὸ νὰ ράπτω χονδρὸν λινὸν περισσοτέραν εὐχαρίστησιν παρὰ εἰς τὸ κέντημα ἐπὶ κανεβὰ, ὕπερ καὶ πολὺν χρόνον καὶ χρήματα καὶ κόπον ἀπαιτεῖ καὶ βλάπτει συνάμα τοὺς ὀφθαλμούς. Ἀριθμοῦμεν πλέον τῶν 30 μελῶν. Πολλὰ μὲν ἐξ αὐτῶν οὐδέποτε παρουσιάζονται εἰς τὰς ἑσπερινὰς μας συναθροίσεις, ἄλλα πάλιν πολὺ εὐχαριστοῦνται εἰς αὐτάς.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Ἀπριλίου.*

Βελτιωθεῖσης παρ' ἐλπίδα ταχέως τῆς καταστάσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ μου, ἠδυνήθην νὰ λάβω μέρος εἰς ἐκδρομὴν τινα καὶ νὰ γνωρίσω ἐπὶ τέλους τὸν ἀρχιδούκα. Εἶναι οὗτος λίαν εὐχάριστος καὶ εὐθύμου χαρακτῆρος κύριος, ἐδείκνυε δὲ ἔμφανῶς ὅτι πολὺ διεσκέδαζεν εἰς τὴν ὑπὸ θαυμασίου καιροῦ εὐνοηθεῖσαν ἐκδρομὴν μας. Πρὸ ἡμερῶν εἶχομεν ἐπίσης ἐνταῦθα τὸν πρίγκιπα Ἐρρίκον τῆς Ὀλλανδίας, ὅστις ἀπὸ δεκαετίας ἤδη ἐπιχειρεῖ διαρκῶς μακρὰ θαλάσσια ταξείδια. Ἐπεσκέφθη τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν. Εἶναι πολὺ σοβαρὸς, ὑψηλοῦ ἀναστήματος καὶ ἰσχνός, τὰ δὲ χαρακτηριστικὰ του ἔχουσι τι τὸ ἐνθυμίζον τοὺς Πρώσσους πρίγκιπας. Ὁ Βασιλεὺς προσηνέχθη νὰ τὸν φιλοξενήσῃ, οὗτος ὅμως προετίμησε νὰ παραμελνῇ ἐν τῇ πλοῖῳ του, καὶ τοιουτοτρόπως δὲν εἶδομεν αὐτὸν ἐπὶ πολὺ. Ὡς βλέπετε, δὲν στερούμεθα ἐπισκέψεων ὑψηλῶν προσώπων, πρᾶγμα πολὺ φυσικὸν εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἅπας ὁ κόσμος ταξειδεύει εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ διὰ τὸν ὁποῖον αἱ Ἀθῆναι ἀποτελοῦσι σταθμὸν λίαν τερπνόν. Ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς ἐπίσης, οὔτινες κατὰ περιόδους διύγομεν ἐνταῦθα βίον ὑπὲρ τὸ δέον μονότονον, εἶναι τὸ τοιοῦτον λίαν εὐχάριστον.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Ἀπριλίου.*

Παρηλθον ἤδη ἡ πρώτη τριμηνία τοῦ νέου ἔτους, ὅπερ δὲν ἀνεμνον νὰ διέλθῃ εἶτι ἐνταῦθα, καὶ γῶν, ὅποτε ἐπέστη ὁ καιρὸς πρὸς ἀναχώρησιν —ἐὰν τῇ ὄντι ἐπραγματοποιεῖτο τὸ σχέδιόν μου— εὐρίσκομαι εἰσέτι ἐνταῦθα καὶ ἅπαντα τὰ ὄνειρά μου, τῶν ὁποίων τὴν

ἐκπλήρῳσιν ἐθεώρουν τόσον εὐκόλον, ματαιοῦνται. Σήμερον Μεγάλην Παρασκευὴν τῶν Ἑλλήνων θέλομεν ἀναμείνει ἐκ νέου περὶ τὴν 10ην τῆς νυκτὸς μετὰ τῆς ἱερᾶς λαμπάδος ἀνὰ χειρας εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἀνακτόρων τὴν διέλευσιν τῶν ἐπιταφίων καὶ αὔριον τὸ μεσονύκτιον θὰ συνοδεύσω τοὺς Βασιλεῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τὸν λόγον, δι' ὃν ἀρχίζω σήμερον τὴν ἐπιστολήν μου διὰ τῶν τοιούτων σκέψεων, θὰ ἐξηγήσητε ἐντελῶς φυσικόν, ἐὰν μάθετε ὅτι ἐπιστρέφω τὴν στιγμήν ταύτην ἐκ τοῦ μικροῦ προγεύματος, ὅπερ παρέθεσεν ἡμῖν ὁ Πρωσσὸς πρεσβευτῆς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν δοκιμῶν διὰ τῆς δαγεροτυπικῆς μηχανῆς, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὁποίου μοὶ διηγήθη ὅτι ἀναχωρεῖ διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀτμοπλοίου εἰς Γερμανίαν καὶ ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἀναχωρήσῃ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐπίσης ὁ κόμης W. μετὰ τῆς συζύγου του ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν πατρίδα των. Ἀνεμνήσθη τὴν στιγμήν ταύτην τῶν ἐπιμόνων παρακλήσεων τῶν ἰδικῶν μου, ὅπως παρευρεθῶ εἰς τοὺς γάμους τῆς ἀνεμνίας μου, ὡς καὶ τῆς ἐπὶ τοσοῦτον φλογερᾶς ἐπιθυμίας νὰ ἐπανίδω τοὺς προσφιλεῖς συγγενεῖς, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἐπληρώθησαν δακρύων. Καὶ ἡδυνάμην νὰ εὕρω καταλληλοτέραν περιστάσιν, καλλιτέραν συντροφίαν ; Τοιαύτη εὐκαιρία δὲν παρουσιάζεται δευτέραν φοράν. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν ὀλόκληρος ἡ πρὸς τὴν Βασίλισσαν ἀγάπη μου, διὰ νὰ ὑπερνικήσω τὸ αἰσθημὶ τῆς νοσταλγίας. Καὶ ὅμως δὲν σᾶς ἀποκρύπτω οὐδ' ὑπάρχει ἀνάγκη ἐκ μέρους μου τοιαύτης θυσίας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ Βασίλισσα σκοπεῖ νὰ ἐπιχειρήσῃ ταξείδιον, εἰς τὸ ὁποῖον μεθ' ὅλην τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν τῆς θὰ ἀδυνατῶ νὰ τὴν συνοδεύσω. Καὶ δὲν πρόκειται μόνον περὶ τοῦ ἀν' ὃν θὰ δυνηθῶ νὰ ὑπερέσω· γνωρίζετε ὅτι ἀνῆκω ὀλοφύχως εἰς τὴν Βασίλισσαν καὶ ὅτι ὑποφέρω καὶ πράττω εὐχαρίστως τὰ πάντα, φοβοῦμαι ὅμως ὅτι θὰ εἶμαι αὐτῇ κώλυμα μᾶλλον ἢ βοήθεια, ἄλλως δὲ οὐδ' ἡ φύσις αὐτῆ ἀνέχεται ἑξαναγκασμούς. Θὰ ἡδυνάμην λοιπὸν ἀντὶ νὰ μένω ἐδῶ, νὰ χρησιμοποιήσω λαμπρῶς τὸν χρόνον τοῦτον διὰ τὸ ταξείδιόν μου. Ἐπίσης ἔχω πεποιθήσιν ὅτι ἡ Βασίλισσα εὐρίσκει διὰ τὰς τοιαύτας περιστάσεις εἰς λίαν καλὰς χειρας. Ἡ μεγάλη Κυρία τῆς Τιμῆς, εἶναι πράγματι πολὺ ἀξιοσέβαστος κυρία καὶ θὰ εἶναι πιστῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὴν Ἀνασσαν· πρὸς τούτοις κέκτηται προσόντα, ὧν ἐγὼ στεροῦμαι. Εἶναι διασκεδαστικὴ, περιεσκεμμένη, εὐφυὴς καὶ σχεδὸν διαρκῶς εὐ-

θυμος. Φρονῶ ἄλλως ὅτι ἡ ἀγαπητὴ Βασίλισσα οὐχὶ ἐπὶ πολὺ θὰ ἐστενοχωρεῖτο διὰ τὴν σιέρησίν μου. Ἡ ἀγάπη, ἣν τρέφει αὐτὴ δι' ἐμέ, μὲ συγκινεῖ πολὺ, τὸ αἰσθάνομαι καὶ ἀνταποδίδω ταύτην μετ' εὐγνωμοσύνης, προσφιλεῖς φίλη, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει πρέπει ἅπαξ νὰ ἀποχωρισθῶμεν. Διὰ τὸ λοιπὸν νὰ μὴ γίνῃ τοῦτο κατὰ τὴν πρέπουσαν στιγμήν; Καταλληλοτέρα δὲ τῆς παρουσίας ἀμφιβίβλω ἀν' ὃν θὰ ὑπάρξῃ. Διὰ τῆς ἀναχωρήσεως τῆς οἰκογενείας W. στεροῦμαι πάλιν τῶν στενωτέρων μου φίλων, ἀλλ' ὅμως δὲν πρέπει νὰ εἶμαι ἐγωίστρια, ἀπ' ἐναντίας ὀφείλω νὰ χαίρω δι' αὐτούς. Καὶ ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα ἐπίσης θὰ αἰσθανθῶσι τὴν ἀπομάκρυνσίν των. Πολὺ φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ ἐπιστρέψωσι.—Σεῖς, προσφιλεστάτη, δὲν γράφετε οὐδὲν περὶ τῶν θερινῶν σας σχεδίων. Δὲν θὰ ταξειδεύσητε διόλου; Πόσον θὰ ἐπεθύμουν νὰ μοὶ γράψητε : «Τὴν... ἀναχωροῦμεν δι' Ἀθήνας». Καίτοι δὲν πιστεύω νὰ ἴδω τοῦτο πραγματοποιούμενον, ἐν τούτοις τὸ φαντάζομαι πολλάκις ζωηρότατα καὶ βλέπω τὸν λαμπρόν μας Μέγαν Λοῦκα περιπατοῦντα ἐνταῦθα. Τὸ πανεπιστήμιον προχωρεῖ μετὰ σπουδῆς (καὶ ἐννοῶ τὸ κτίριον καὶ οὐχὶ τοὺς φοιτητάς)· ἐπίσης τὸ ἀνάκτορον, εἰς δὲ τὸν ἄρτι φυτευθέντα κήπον προσδεύουσι καλῶς τὰ δένδρα καὶ αἱ πασχαλέαι ἀνθίζουσιν ἤδη. Τὰ καλὰ καὶ ταχέα ταῦτα ἀποτελέσματα ἀποτελοῦσι τὴν πλούσιαν ἀνταμοιβὴν τῶν κόπων καὶ τῶν φροντίδων τοῦ Σούτσου. Ὁ ἱερεὺς τοῦ Βασιλέως καὶ ἡ οἰκογένειά του ἔχουσι καλῶς. Τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων ὑπὲρ τὰ 200 πρόσωπα. Ἐξεφώνησεν ἤδη ἐνταῦθα διαφόρους ἀληθῶς ἐξόχους ἐκκλησιαστικούς λόγους. Τὴν ἐκκλησίαν μας ἐπισκέπτονται τακτικῶς πολλοί, πρὸς τούτοις δὲ καὶ καθολικοί. Τὸ παρῆδειγμα τῆς Βασιλίσσης ἔχει ἐπὶ τῶν ἄλλων μεγάλην ἐπιρροήν. Οὐδέποτε λείπει αὐτὴ καὶ ἡ ἀληθῆς αὐτῆς εὐλάβεια εἶναι πράγματι ἐπιβίβλουσα. Οὕτω λ. γ. ἐπαναλαμβάνει κατ' ἔτος τὸ θερησκευτικὸν μάθημα, τὸ ὁποῖον τῇ ἐδίδαξεν ὁ ἱερεὺς T... καὶ ἐξετάζει, ἀν' τὰ θεῖα διδάγματα εὐρίσκονται εἰσέτι ἐρριζωμένα ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς. Πρὸς τούτοις δεικνύει τοιοῦτον ζῆλον καὶ τοιαύτην ἀφοσίωσιν, ὡς ἐὰν ἠσχολεῖτο εἰς ταῦτα διὰ πρώτην φοράν. Ἀλλὰ καὶ τὴν μικρὰν κοινότητα συγκρατεῖ οὐ μόνον προσερχομένη τακτικῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ παρατηροῦσα τὰς ἀπουσίας τῶν ἄλλων. Ἐπίσης

οὐδόλως παραλείπει νὰ καθοδηγῇ τὸν ἱερέα διὰ τὴν ἀπαραίτητον ἐν-  
ταῦθα μεταξὺ τῶν διαφόρων προσώπων ἁρμονίαν συνιστῶσα συνάμα  
αὐτῷ διὰ πάσας τὰς περιστάσεις ὅσον τὸ δυνατὸν πλεονα προσοχὴν  
καὶ ἀταραξίαν. Διὰ πάντα ταῦτα δεικνύει αὕτη μέγα καὶ εἰλικρινὲς  
ἐνδιαφέρον. Ἡ R..., ἡ πρόφην οἰκονόμος ἡμῶν, εὗρίσκειται εἰς τὸ στά-  
διον τῆς ἀναρρώσεως, ἡ δὲ νεωτέρα της ἀδελφῆ, ἣν ἐκάλεσα πρὸ 2 μη-  
νῶν νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα πρὸς βοήθειαν καὶ περιποίησίν της, τί νομίζετε  
ὅτι ἔπραξεν; Ἡραβωνίσθη καὶ ὑπανδρεύεται τὸν Ἰούνιον μετὰ τινος  
σιτιστοῦ τοῦ στρατοῦ, ἐξ ὧν δὲ μανθάνω φαίνεται νὰ εἶναι οὗτος  
ἐξαιρετος ἄνθρωπος. Ἡ Δ... ἐπίσης δεικνύει πολὺ ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς  
μέλανας ὀφθαλμοὺς τοῦ ὄραλου Στ..., τὸν ὁποῖον ἴσως νὰ ἐνθυμῆσθε  
εἰσέτι ἐκ Βέρνης. Καὶ δὲν ἀπομακρύνεται οὗτος οὐδέποτε αὐτῆς. Δὲν  
πρόκειται βεβαίως εἰσέτι περὶ πραγματικοῦ ἔρωτος, ἀλλὰ πιθανὸν  
τὸ μὴ γενόμενον γενήσεται· δὲν ἐγγυῶμαι διὰ τὸ μέλλον.— Ἡ Καρο-  
λίνα μου τοῦλάχιστον δὲν ἐπισπεύδει τὸν γάμον αἰσθανομένη πόσον  
εὐχάριστον βίον διέρχεται πλησίον μου· ἐπίσης καὶ ἐγὼ δὲν ἀποχωρί-  
ζομαι αὐτῆς εὐχαρίστως. Φαντάσθητε, καθ' ὅσον τὸ διάστημα τῆς  
Μεγάλης Ἑβδομάδος τῶν καθολικῶν ἐπαιξεν ἐνταῦθα τὸ θέατρον.  
Αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα ὅμως μένει κλειστόν. Μετὰ τὸ Πάσχα θὰ ἔχω-  
μεν νέον μελόδραμα. Εἰς τὴν παροῦσίν μου ἐπιστολὴν οὐδὲν νέον  
ἀναφέρω, καὶ τοῦτο διὰ τὸν ἀπλοῦστατον λόγον ὅτι οὐδὲν ἐγένετο.  
Τὸ τοιοῦτον, καίπερ μονότονόν πως, εἶναι ἐν τούτοις δι' ἡμῶς τὸ  
προτιμότερον. Τὰ νέα μας πολλάκις δὲν εἶναι ποσῶς εὐχάριστα. Κα-  
θὼς μανθάνω, ἀφίκοντο τὴν τελευταίαν ταύτην ἑβδομάδα πάλιν πολλοὶ  
ξένοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς Φλώρας Hastings. Θὰ  
ἐπεθύμουν πολὺ νὰ τὴν ἴδω! Ἐπίσης ἐπέστρεψεν ὁ γραμματεὺς τῆς  
ἀγγλικῆς πρεσβείας M. Griffith. Εἶθε νὰ ἐκόμιζε τοῦλάχιστον εὐχαρί-  
στους ἐκ Λονδίνου εἰδήσεις.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Μαΐου.*

Τί θὰ ἐλέγετε, εἰάν ἐβλέπετε τὴν ἄστατον φιλίαν σας ἰσπεύουσαν  
ἐκ νέου παρ' ὅσα ὑπέστη καὶ λαμβάνουσαν μέρος εἰς τὸ ταξίδιον, τὸ  
ὁποῖον θὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν 9ην τοῦ μηνός; Ἡ παροιμία «τὰ  
παθήματα γίνονται μαθήματα!» δὲν δύναται λοιπὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ

πάντοτε ἢ πιθανὸν τὸ πάθημα νὰ μὴ ἦτο ἀρκούντως σοβαρὸν. Ὡς  
θέλετε ἴδει, τὰ πάντα ἔχουσι τὸν λόγον των. Ἦδη ἐν τῇ προηγουμένῃ  
μου ἐπιστολῇ σᾶς ἔγραφον περὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς Βασιλίσσης νὰ συ-  
νοδεύσω αὐτὴν κατὰ τὸ ταξίδιον της, ἐγὼ ὅμως ἐνόμιζον ὅτι ὡς ἐκ  
τοῦ ποδός μου δὲν θὰ ἦμην εἰς θέσιν νὰ ἐκπληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν  
ταύτην· ἐπίσης δὲν ἐπίστευον ὅτι θὰ ἀνεχωροῦμεν τόσον ἐσπευσμένως.  
Ἐν τούτοις ὅμως ἡ ἀναχώρησις ἐπεταχύνθη καὶ τοῦτο διὰ νὰ δυνηθῇ  
ὁ Σούτσος, ὅστις ἐξήτησε τετραήμερον ἄδειαν πρὸς μετάβασιν μετὰ  
τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του εἰς Ἰάσιον νὰ ἐπιληφθῇ τῶν προετοι-  
μασιῶν τοῦ ταξιδίου μας καὶ φροντίσῃ περὶ πάντων. Ἐν πάσῃ πε-  
ριπτώσει δὲν θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἔλθῃ μαζί μας ὡς ὑποφέρων ἐκ τοῦ  
ποδός του, διότι ἐλακτίσθη ὑπὸ ἵππου. Τί ὅμως σημαίνει ταξεί-  
διον ἄνευ Σούτσου, βεβαίως δὲν δύνασθε νὰ ἐννοήσητε. Οὐδ' ἐγὼ  
τὸ φαντάζομαι· ἰδίως δὲν γνωρίζω τί θὰ πράξῃ ἡ Βασίλισσα, τῆς ὁποίας  
ὁδηγεῖ ἐπὶ ὄρας ὀλοκλήρους τὸν ἵππον. Ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ  
γίνῃ κατ' ἄλλον τρόπον. Ἐπίσης ἔχει αὐτὸς οὗτος ἀνάγκην ἀναπαύσεως,  
καθ' ὅσον παρ' ὅσας τὰς ἐπανειλημμένας ἐλαφροὺς ἀσθενείας κατὰ τὸν  
τελευταῖον τοῦτον χειμῶνα ἐξετέλει διπλὴν ὑπηρεσίαν διευθύνων πρὸς  
τούτοις τὴν οἰκοδομὴν τῶν ἀνακτόρων. Ἄντ' αὐτοῦ θὰ ἀναλάβῃ ὁ  
συνταγματάρχης Hess τὴν διεύθυνσιν τοῦ ταξιδίου. εἶναι δὲ οὗτος  
ἀνὴρ χρηστὸς καὶ νοήμων, πρὸς δὲ ἀφωσιωμένος εἰς τοὺς Βασιλεῖς.  
Ἐν τούτοις εἰς πολλὰ θὰ εἶναι εἰσέτι ἀπειρος. Ὑπὸ τοιαύτας περι-  
στάσεις δὲν ἠδυνάμην φυσικὰ νὰ ἀποσυρθῶ καὶ ἐγὼ· ἦρχισα λοιπὸν  
ἀπὸ τοῦδε τὰς προετοιμασίας καὶ σᾶς γράφω ἐκ τῶν προτέρων, διὰ νὰ  
εἶμαι ἔτοιμος ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ ἀτμοπλοίου. Μετὰ δύο ἡμέρας μετα-  
φέρονται ἅπαντα αἱ ἀποσκευαί μας. Πολὺ θὰ ἐπεθύμουν νὰ παρευ-  
ρίσκεσθῆ ποτε κατὰ τὰς τοιαύτας προετοιμασίας, διὰ νὰ ἴδητε τί γίνε-  
ται διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐνδυμάτων, ἅτινα πρόκειται νὰ λάβωμεν μεθ'  
ἡμῶν. Καὶ τῶν μᾶλλον καλαιῶν ἔτι φειδόμεθα πολλάκις, διότι συνήθως  
καταστρέφονται ἅπαντα καὶ ἐκτὸς τούτου δὲν ἔχομεν καὶ πολὺν χῶρον.  
Ἐν τούτοις ὅμως δὲν δύναμεθα νὰ μὴ ἔχομεν πολλὰς καὶ διαφόρους  
ἐνδυμασίας μεθ' ἡμῶν. Ἀπὸ δύο ἡμερῶν φροντίζω καθ' ὅλην τὴν  
κόλιν νὰ εὔρω καταλλήλους πύλους ταξιδίου διὰ τὴν Βασίλισσαν καὶ  
ἐμέ. Καὶ εὗρίσκει μὲν τις ἑκατοντάδας πύλων, ἀλλὰ προτιμότερον θὰ

ἦτο γὰρ φορέσει τις μικρὰν καλύπτραν πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ἡλίου παρὰ τοὺς πῖλους τούτους, οἵτινες λόγῳ τῆς σμικρότητος αὐτῶν καταντῶσι γελοῖοι καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ προσεχὲς ἔτος τὰ πράγματα θὰ ἀντιστραφῶσι καὶ θὰ ἐξέρχονται πλέον οἱ πῖλοι μετὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς περίπατον καὶ οὐχὶ οἱ ἄνθρωποι μετὰ τῶν πῖλων. Ἦν νῦν ἐπικρατοῦντα συρμὸν μόνον αἱ περιηγήτριαι Ἀγγλίδες ἠδύνατο γὰρ ἐφεύρωσιν, αἱ μὴ βλέπουσαι ἥλιον ἐν τῇ πατρίδι των καθ' ὅλον τὸ ἔτος πλείονας τῶν δέκα ἡμερῶν καὶ περιοριζόμεναι κατὰ τὰς ἀνὰ τὸν κόσμον περιουσίας των εἰς τὰς ἀπολύτως ἀναγκαίας ἀποσκευὰς νομίζουσαι ὅτι πανταχοῦ εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν ὀμιχλώδη οὐρανὸν αὐτῶν. Εὐτυχῶς ἔχω εἰσέτι ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους κατάλληλον διὰ τὸν ἥλιον πῖλον, τοῦ ὁποίου ἔνεκεν τοῦ δυστυχήματος, ὅπερ μοι συνέβη, μικρὸν μόνον ἐγένετο χρῆσις. Ὁ πῖλος οὗτος μεγάλως θὰ χρησιμεύσῃ κατὰ τὸ ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον ταξίδιον. Διὰ τὴν ἐπιστροφὴν ὅμως ἠγόρασα ἓνα ἕξ ἐκείνων τῶν γελοίων μικρῶν καὶ ἀναμένο καὶ δεύτερον τοιοῦτον ἐκ Τεργέστης. Ὁ Σοῦτσος ἀναχωρεῖ τὴν αὐτὴν, ὡς ἡμεῖς, ἡμέραν. Καίτοι τὸ ταξιδίδιον του εἶναι τόσον φυσικόν, δὲν δύνασθε γὰρ φαντασθῆτε πόσῃ τροφῇ πρὸς σχόλια καὶ ποικίλας διαδύσεις παρέχει τὸ μᾶλλον ὅμως λογικὸν πολλοὶ δὲν θέλουσι γὰρ ἐννοήσωσιν, ἀκριβῶς διότι εἶναι πολὺ λογικόν. Διέδωσαν λοιπὸν ὅτι ὑπέπεσεν εἰς δυσμένειαν καὶ μὴ δυνάμενος ὡς ἐκ τούτου γὰρ συνοδεύσῃ τοὺς Βασιλεῖς ἠτήσατο ἄδειαν. Ὅποια ἀθλιότης! Πράγματι ἐνίοτε μὲ καταλαμβάνει ἀηδία διὰ τὰς φλυαρίας καὶ τὰς σπερμολογίας καὶ ἀπαιτεῖται ἅπασα ἡ ὑπομονή μου διὰ τὸ συγκρατηθῆναι. Τὸ προσφιλὲς Βασιλικὸν ζεῦγος παρ' ὅλην τὴν καλωσύνην του καὶ τὰς ἀρετάς του διαθέσεις ἀδυνατεῖ γὰρ εὐχαριστήσῃ τοὺς πάντας. Λοικόν, ἀγαπητὴ φίλη, μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπιστολῆς μου, τίς οἶδε πόθεν, χαίρετε! Ἐν τῷ μεταξὺ παρακαλῶ γὰρ μὲ φαντάζεσθε διατρέχουσαν καὶ πάλιν μετὰ τοῦ συντρόφου μου τοῦ παρελθόντος ἔτους, βαρόνου von Wützburg, τῆς Καρολίνης καὶ ἐνὸς χωροφύλακος τὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅτε μὲν προηγουμένην τῶν ἄλλων, ὅτε δὲ ἐπομένην αὐτῶν.

*Ἐν Πόρτῳ τῇ 22 Μαΐου.*

Ἐπίσειαν εἰσέτι ἡμέραν θὰ διέλθω ἐνταῦθα πρὸς ἀνάπαυσίν μου.

Ἐν τῷ μεταξὺ προεπορεύθησαν οἱ Βασιλεῖς, σήμερον δὲ μετὰ μεσημβρίαν ἀναχωρῶ καὶ ἐγὼ διευθυνομένη διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ, ἐνθα πρόκειται γὰρ διανυκτερεύσωμεν. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἔγραφον ὑμῖν, τελευταίως διήλθον πάλιν ἕθ' ὥρας ἔριππος, διήνυσσα δὲ ταύτας μετὰ μείζονος εὐκολίας παρ' ὅσον ἠλπίζον. Καὶ ὅμως δὲν ἀρνούμαι ὅτι παρὰ τὴν θέλησίν μου συμμετέσχον τοῦ παρόντος ταξιδίου, διότι, ὅσον μεγάλη καὶ ἐὰν ἦτο ἡ χαρὰ μου γὰρ συνοδεύσω τὴν ἀγαπητὴν μοι Βασίλισσαν, ἐφοβούμην ὅτι δὲν θὰ εἶχον τὴν ἀπαιτουμένην ἀντοχὴν καὶ ὅτι μᾶλλον βάρος θὰ ἦμην ἢ χρήσιμος. Οὐδὲ νῦν βεβαίως δύναμαι γὰρ εἶπα ὅτι εἶμαι χρήσιμος, ἀλλ' ἡ Βασίλισσα εἶναι ἤδη εὐχαριστημένη ὅτι εὐρίσκομαι παρ' αὐτῇ. Ἐὰν ὅμως δὲν ἐλάμβανον ἐγὼ μέρος εἰς τὸ ταξίδιον, θὰ ἠναγκάζετο αὐτὴ γὰρ προσλάβῃ ἄλλην συνοδόν, ἢ ὅποια ἀσθενεστεράς ἴσως κρῖσως θὰ ἀντεῖχεν ὀλιγότερον ἐμοῦ εἰς τὰς κακουχίας. Καὶ ἀληθῶς ὑπέστημεν οὐκ ὀλίγας τοιαύτας κατὰ τὰς πρώτας τοῦ ταξιδίου ἡμέρας, ἡ δὲ ἀθλιότης τῶν λίαν ἐπικινδύνων ὁδῶν εἶναι ἀπερίγραπτος· ὑπερβαίνουσιν αὐταὶ κατὰ τὴν ἀθλιότητα καὶ αὐτὰς τὰς ὄρεινὰς τῆς Ρούμης ἀτραπούς. Ἰδιαιτέρως ἐπίπονος ὑπῆρξεν ἡ μετάβασις εἰς τὸ περιβόητον μοναστήριον τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου. Δώδεκα ὥρας ἵππευσα τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὀκτάκις καὶ πλέον διήλθομεν δι' ὄρητικῶν χειμάρρων, τῶν ὁποίων ἡ διάβασις ἦτο δυσχερεστάτη. Ἡ ἀτραπὸς, ἡ ἄγουσα ἀπὸ ἀνωφερείας εἰς κατωφέρειαν καὶ τὰν ἀπαισίαν, ἦτο ἐπὶ πολλὰ σημεῖα τοσοῦτον ἀπότομος, ὥστε μόλις καὶ μετὰ βίας ἠδύνατο ἄνθρωπος ἢ ζῷον γὰρ βαδίσωσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ πλείστοι τῶν τῆς συνοδείας ἡμῶν διήνυσαν μέγα μέρος τοῦ δρόμου πεζῇ. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγὼ δὲν ἠδυνάμην γὰρ ἀκολουθῆσω τὸ παράδειγμα των, ἠναγκάσθην γὰρ ἐμπιστευθῆναι ἐμαυτὴν εἰς τὸ ζῷον μου. Ἐέλθον τὸ περιεργότατον τοῦτο ἐν μέρει ἐν τῷ βράχῳ ἐκτισμένον μοναστήριον ἐνώπιόν μας εἰς τεράστιον ὕψος. Πρὸ τῶν ποδῶν μας ἔρρεεν ὄρητικὸς χειμάρρος. Πρὸς στιγμὴν μοι ἐφαίνετο ὅτι δὲν εἶχομεν εἰ μὴ γὰρ διαβῶμεν αὐτὸν ἐπιχειροῦντες κατόπιν τὴν ἀνάβασιν τοῦ ἀποτόμου ὕψους. Ἀλλὰ τὰ πράγματα δὲν ἦσαν τόσον ἀπλᾶ. Ἐπ' ἀρκετὸν εἰσέτι διάστημα ἐπεξετέλεστο ἡ ἀτραπὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους σχηματίζουσα χιλίους καὶ πλέον ἐλιγμούς, ἦτο δὲ τόσον στενὴ, ὥστε ἐκάστην στιγμὴν ἐφοβούμην μήπως κρημνισθῶ μετὰ τοῦ ἵππου εἰς τὴν ἀβυσσον. Ἐπειτα



πάνιν ἔφ' ἱκανὸν διάστημα ἢ ὁδὸς ἦτο κατοφερῆς καὶ ἤγε διὰ μέσου πυκνῶν θάμνων. Ὁ ἥλιος ἔβαινε πρὸς τὴν δύσιν του, τὰ δὲ ἐξηγητημένα ζῶά μας σχεδὸν δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρήσωσιν. Ὁ ἵππος μου ἐκ μὲν τῶν ἔμπροσθεν ἐσύρετο διὰ τοῦ σχοινίου, ὄπισθεν δὲ ὠθειτο ῥαβδιζόμενος, ἐνῶ ἐγὼ δι' ὄλης μου τῆς δυνάμεως προσεπάθουν νὰ κρατηθῶ διὰ νὰ μὴ πέσω ἐκ τοῦ ἐφιππίου. Ἐν τῷ μεταξύ ἐπῆλθεν ἡ νύξ, ἀλλ' εὐτυχῶς μετ' αὐτῆς ἀνέτειλε καὶ ἡ σελήνη. Τέλος μετὰ νέαν ἀνάβασιν ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου ὄρους ἢ ἀτραπὸς ἐγένετο ὀμαλωτέρα καὶ μετ' ὀλίγον ἀφικόμεθα εἰς τὸ τέρμα τῆς πορείας μας δι' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Ἐσταματήσαμεν πρὸ τῆς θύρας τοῦ μοναστηρίου, ἐκ τῶν διαδρόμων τοῦ ὁποίου ἐφώτιζον ἡμᾶς λύχνοι καὶ κηρία. Ἦμην εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐξηγητημένη, ἡσθάνομην δὲ κατὰ τὸν πόδα τόσον δριμὺν πόνον, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ μὲ καταβιβάσωσι τοῦ ἵππου καὶ νὰ με κηρίσωσιν ὀλίγα βήματα ἐπὶ τῶν χειρῶν, μέχρις οὐ μετὰ πολλοῦ κόπου κατώρθωσα ἐπὶ τέλους νὰ βαδίσω μόνη. Ἀλλ' ὅμως μοι ἦτο ἀδύνατον νὰ φθάσω μέχρι τῆς Βασιλείσης, ἥτις ἔμενε εἰς τὸ τέταρτον πύτωμα. Μοι ἐδόθη εὐρύχωρον μὲν, ἀλλὰ σκοτεινὸν δωμάτιον πεπληρωμένον πνιγροῦ καπνοῦ, πρὸς τούτοις ἀκάθαρτον καὶ παντὶ ἀνέμῳ ἀνακεπταμένο· καὶ τοῦτο, διότι, ὅπως πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι, ἀντὶ παραθύρων ὑπῆρχον μόνον φεγγίται. Τὸ μοναστήριον τοῦτο, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατοικοῦσι πλέον τῶν 200 μοναχῶν, εἶναι πολὺ περίεργον καὶ τὸ κλουσιώτερον ἐν Ἑλλάδι. Νομίζω, ἀγαπητῆ φίλη, ὅτι θὰ μὲ ἀπαλλάξητε τῆς λεπτομεροῦς αὐτοῦ περιγραφῆς, ὅποσον ἄλλως θὰ λάβητε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ καταλληλοτέρας ὁδοῦ. Ἐγὼ βλέπω καὶ ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν μου μόνον εἰς ὅσα ἀπὸ τοῦ ἵππου μου δύνανται νὰ παρατηρήσω, καθ' ὅσον ἡ κατάστασις τοῦ ποδός μου δὲν μοι ἐπιτρέπει εἰσεῖν νὰ περιπατῶ. Ἐπίσης ἐκλέγω ἐνίοτε διάφορον τῶν Βασιλέων ὁδὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου μοῦ διαφεύγουσι πολλὰ ἀξιοθέατα. Ὀφείλω λοιπὸν νὰ εἶμαι ἤδη εὐχαριστημένη, ἐάν συναντῶμαι τὴν κροῖαν μόνον ἢ τὸ ἑσπέρας μετὰ τῆς Βασιλείσης. Ἐν τούτοις ἐννοεῖτε, ὅποια ἀνησυχία μὲ καταλαμβάνει, ὁσάκις βραδύνει νὰ ἔλθῃ αὕτη φαντάζομαι τότε μυρία ὅσα δυστυχήματα. Αἱ ἀθλιέστεραι ὁδοὶ οὐδεμίαν μοῦ προξενούσιν ἐντύπωσιν, ἐφ' ὅσον αἰσθάνομαι τοὺς Βασιλεῖς πλησίον μου. Ὀσάκις ὅμως προπορεύομαι αὐτῶν εἰς ἕκαστον ἐπικίνδυνον μέρος, σκέπτομαι, μήπως

συμβῆ τίποτε εἰς αὐτούς. Τοιουτοτρόπως προχωρῶ ἐν διαρκεῖ φροντίδι, ἀφηγοῦσα κόπους, πείναν καὶ δίψαν, ὅπερ οὐχὶ σπανίως συμβαίνει, ἰδίως ὁσάκις ἀποπλανώμεθα τῆς ὁδοῦ ἢ τοῦ μέρους, ἐνθα πρόκειται νὰ προγευματίσωμεν. Αἱ ὄραιοτεραι τοποθεσίαι οὐδεμίαν μοι προξενούσιν αἰσθησιν, ὁσάκις καταλαμβάνομαι ὑπὸ τοιαύτης ἀνησυχίας. Γνωρίζω ἀπειναντίας ὅτι οἱ Βασιλεῖς εἶναι πλησίον ἢ μανθάνω εἰς τι χωρίον ὅτι διῆλθον ἐκεῖθεν σῶοι καὶ ἀβλαβεῖς, τότε τὰ πάντα μὲ ἐνδιαφέρουσι, τὰ πάντα προκαλοῦσι τὴν προσοχὴν μου. Μόνον ἐφ' ὅσον εὐρίσκομαι ἐπὶ τοῦ ἵππου μου, εἶμαι εὐχαριστημένη, διότι ἡ διαμονὴ ἐντὸς τῶν ἀθλίων οἰκιῶν εἶναι ἀνυπόφορος ἰδίως ἕνεκεν τῶν ἀπελπιστικῶν ζουκρίων, τὰ ὅποια ὡς ἐκ τῆς ἐκκρατούσης θερμότητος πληθύνονται καταπληκτικῶς. Τὸ ἀκατάβλητον θάρος καὶ ἡ ἀντοχὴ τῆς Βασιλείσης προκαλοῦσι θαυμασμόν. Πολλάκις ἀναγκάζομαι νὰ ἀναφέρω αὐτὴν ὡς καλὸν παράδειγμα εἰς τὰς θαλαμηκόλους, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν παραπονεῖται ὅτι δὲν ἐφαιτάζετο τὸ μέρος τόσον ἄγριον καὶ φοβερόν, ἢ ἄλλη ὅτι οὐδεμία ἐγένετο διάκρισις μεταξύ τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἠναγκάζετο αὕτη νὰ παρακαθίσῃ εἰς τὴν κοινὴν δι' ἅπαντας τράπεζαν. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τί νὰ εἶπω ἐγὼ, ἥτις μένω καὶ κοιμῶμαι πολλάκις μετὰ τῆς Καρολίνης καὶ ἐτέρων πέντε ὑψηροτέρων ἐντὸς τρώγλης, χωρὶς νὰ εἶπω λέξιν, ἀφοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἄλλως; Καὶ μήπως οἱ Βασιλεῖς ἐπίσης δὲν συμπεριζόνται πύσας τὰς κακουχίας καὶ στερήσεις; Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν, ἰσοθέτω, δυνάμεθα νὰ υποφέρωμεν αὐτὸς καὶ ὀφείλομεν νὰ σιωπῶμεν. Ἡ Βασίλισσα γνωρίζει κάλλιστα ὅτι δίδω πάντοτε τὸ καλὸν παράδειγμα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπομονὴν καὶ αὐταπάνησιν, καὶ διὰ τοῦτο μὲ προτιμᾷ ὡς συνοδὸν τῆς. Καὶ πράγματι τὸ παράδειγμα μου ἔχει ἐπιρροὴν διὰ τοὺς ἄλλους. Γνωρίζετε ἀρκούντως τοὺς ὑψηρέτας καὶ ἠξέρετε πῶς πρέπει τις νὰ μεταχειρίζεται αὐτούς. Ἡ μικρὰ Βότσαρη μοι εἶναι πολὺ συμπαθὴς, ἀντέχει δὲ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης εἰς τὰς κοπώσεις περισσότερο παρ' ὅτι ἀνέμενον παρὰ τῆς λεπτομεροῦς καὶ τρυφεροῦς ταύτης κόρης. Εἶναι δὲ τόσον ἐπιτηδεῖα καὶ γενναία ἀμαζόν, ὥστε νὰ ἀρηρῆ πάντα κίνδυνον. Εἰς τὰ μᾶλλον ἐπικίνδυνα μέρη μόνον κατόαιν ρητῆς διαταγῆς κατέρχεται τοῦ ἵππου. Διὰ τὴν Βασίλισσαν εἶναι χρησιμοτάτη εἰς τὸ ταξίδιον τοῦτο. Ἡ ὄρατα καὶ εὐφυὴς κόρη ἔχει ἀποκτήσει ἀπάντων τὴν συμπάθειαν. Εἰς ἐμὲ ἐνεπιστεύθη ἰδιαι-

τέρως αὐτὴν ἢ μήτηρ της καὶ ὡς ἐκ τούτου δεικνύω δι' αὐτὴν διπλοῦν ἐνδιαφέρον. Νῦν, ὅτε εὐρισκόμεθα πάλιν ἐπὶ πεδιάδος, αἰσθάνομαι ἑμαυτὴν ἄριστα, ἵππεύω μετ' εὐχαριστήσεως, ἢ δὲ κίνησις μὲ ἀφελεῖ καὶ μὲ τέρπει.

*Ἀνδρίτσαινα τῆ 24 Μαΐου.*

Ἦλπιζον ὅτι ἠθέλον κατορθώσαι νὰ γράψω ἐντεῦθεν ἐκτεταμένως, ἀλλ' ὅμως ἐπισπεύδεται ἡ ἀναχώρησις τοῦ ταχυδρομείου, διὰ νὰ προφθάσῃ τὸ πλοῖον. Περιορίζομαι λοιπὸν νὰ ἀναγγείλω ὑμῖν ὅτι ἔκτοτε διήνυσσα προσέτι 15 ὥρας καὶ εἶδον τὴν ἀρχαίαν Ὀλυμπίαν ἢ μᾶλλον τὴν πεδιάδα, ἔνθα ἐτελοῦντο οἱ περίφημοι ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, καὶ ὅτι, καίτοι διενυκτέρευσα οὐχὶ μακρὰν αὐτῆς ἐντὸς ἀθλάς ἐκ κλίνθων καλύβης, αἰσθάνομαι ἑμαυτὴν ἄριστα.

*Καρύτωνα τῆ 8 Ἰουνίου.*

Διπλὴν ἔχω ἀφορμὴν, ὅπως γράψω ὑμῖν σήμερον, πρῶτον μὲν, ἵνα σᾶς εὐχαριστήσω διὰ τὴν πρὸ ὀλίγου ληφθεῖσαν ἐπιστολήν σας, καὶ δεύτερον, διὰ νὰ διηγηθῶ ὑμῖν ἐν ἐκτίσει περὶ τῆς περαιτέρω πορείας τοῦ ταξειδίου μας καὶ τῆς ὑγείας τῶν Βασιλέων· καὶ τῷ ὄντι πῶς θὰ ἠδυνάμην νὰ διαθέσω καταλληλότερον τὰς ὥρας τῆς σχολῆς μου; Ἐπίσης δὲν στεροῦμαι τῆς πρὸς τοῦτο καλῆς διαθέσεως. Ἀλλ' ὅμως, προσφιλεῖς φίλη, ὅταν εὐρίσκεται τις ἤδη πέντε σχεδὸν ἑβδομάδας ἐν πορείᾳ, κοιμᾶται δὲ ἐκαστοτε εἰς διάφορα μέρη καὶ διέρχεται τὴν ἡμέραν ἐφιππος ἢ ὑπὸ τι δένδρον, καταβάλλεται εἰς τὸ τέλος πνευματικῶς καὶ σωματικῶς καὶ ἡ φαντασία στερεύει.

Καὶ μέχρι τοῦδε τὸ ταξειδίον μας ἀπέβη καλῶς, ὑπολείπονται ὅμως τεσσαράκοντα εἰσέτι ὥραι μέχρις Ἀθηνῶν, ἔνθα θέλομεν φθάσαι περὶ τὴν 17ην τοῦ μηνός. Καὶ λέγω· Λόξα σοι ὁ Θεός! Ἐξ ὅλων τούτων ἴσως νὰ υποθέσητε ὅτι τὸ ταξειδίον τοῦτο δὲν μοι ἦτο εὐχάριστον ὅσον τὰ προηγούμενα τοιαῦτα. Καὶ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα. Ἐν τούτοις πολὺ ἐχάρην διὰ τὴν ὀλονὲν αὐξανομένην εὐεξίαν καὶ πρόοδον τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ὡς ἐπίσης διὰ τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὸν σεβασμὸν, μεθ' ὧν ὑποδέχονται πανταχοῦ τοὺς Βασιλεῖς. Πάντα ταῦτα ὅμως δὲν μοὶ ἦσαν ἐπαρκῆ, ὅπως λησιμονήσω τὰ τόσα ἄλλα δυσάρεστα τοῦ ταξειδίου τούτου. Φέρω πρὸς παντὸς βαρέως ὅτι καθ' ἕνα τὸ ἀπὸ

τῆς ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεώς μας διάστημα οὐδέποτε εὐρίσκομαι πλησίον τῆς Βασιλείσης, ἀλλὰ πάντοτε προηγοῦμαι ἢ ἔπομαι αὐτῆς. Ἀφ' ἑτέρου οὐδ' εἰς τοὺς περιπάτους δύναμαι νὰ τὴν συνοδεύσω ἕνεκεν τοῦ ποδός μου, ἀλλ' ἀναγκάζομαι νὰ μένω συνήθως περιορισμένη ἐντὸς τῶν ἀθλίων ἐκείνων οἰκιῶν καὶ τοῦτο, διότι ἅπαντα τὰ μέρη, ἔνθα ἐσταθμεύσαμεν, πλην τῆς Καλαμιάτας κείναι μεταξὺ ὀρέων καὶ βράχων καὶ ὑπάρχει καὶ διὰ τὸν ἰσχυρότερον ἔτι ἀνθρώπον κίνδυνος νὰ θραύσῃ ἤδη μετὰ τὰ δέκα πρῶτα βήματα τοὺς πόδας του. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ αἱ περιοδεῖαι αὗται προξενοῦσι τοιαύτην εὐχαρίστησιν εἰς τὴν Βασιλίτισσαν, προθύμως παραβλέπω τὰς κακουχίας καὶ τὰ τόσα ἄλλα δυσάρεστα, ἃ ὑφίσταμαι, εὐχομαι ὅμως νὰ λήξωσιν ἐπὶ τέλους. Εἶναι ἐκτὸς πίσεως ἀμφιβολίας ὅτι πολλὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα θὰ ἔχη τὸ παρὸν ταξειδίον καὶ τοῦτο, διότι ὁ Βασιλεὺς ἀντιλαμβάνεται ἰδίους ὄμμασι πολλὰ τρωτά, τὰ ὅποια ἄλλως θὰ ἔμενον κεκρυμμένα. Εἶναι ἀπίστευτον πρᾶγμα πόσαι καταχρήσεις παντὸς εἴδους γίνονται ἐκ μέρους πολλῶν ὑπαλλήλων καὶ μέχρι τίνος σημείου ὑφίστανται εἰσέτι ἰδιοτέλεια κομματικὴ καὶ οἰκογενειακὴ ἔχθρα. Ταῦτα ὅμως πάντα πολὺ ἀπασχολοῦσι τὸν Βασιλέα, καθ' ὅτι ἕνεκεν τῶν πολλῶν ἀκροάσεων καὶ τῶν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν πραγμάτων ἐρευνῶν οὐδὲ στιγμὴν ἀνακαύσεως εὐρίσκει. Ἐν τούτοις παρ' ὅλας τὰς κοπιώσεις, αἵτινες δὲν τῷ ἐπιτρέπεται νὰ ἀποκομίσῃ τὸ διὰ τὴν ὑγείαν του ἄφελος ἐκ τοῦ ταξειδίου, ἔχει ἄριστα. Μεταύριον ἀναχωροῦμεν εἰς Τριπολιτσάν. Ἡ διαμονὴ ἐνταῦθα εἶναι φρικώδης, ὡς ἐκ περισσοῦ δὲ ἔχομεν καὶ ἄθλιον καιρὸν.

*Ἐν Τριπολιτσᾷ τῆ 11 Ἰουνίου.*

Μετὰ μικρὸν καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἐπισκήφαντος καύσωνος κοπιῶδες ταξειδίον ἀφίκοντο οἱ Βασιλεῖς ἐνταῦθα ἀφ' ἐνός μὲν παρασχόντες πρὸς τοὺς κατοίκους τὴν χαρὰν νὰ ἴδωσιν αὐτοὺς ἐν τῇ πόλει των, ἀφ' ἑτέρου δὲ κορίσαντες μεθ' ἑαυτῶν τὴν ἀμεισον τοῦ οὐρανοῦ εὐλογίαν ἐν εἶδει ἀναξωογονητικῆς, πρὸ πολλοῦ ἀναμενομένης, βροχῆς, ἣτις ἐληκολοῦθησεν εἰς τὴν σφοδροτάτην καταιγίδα, τὴν πρὸ τῆς ἀφίξεώς μας καταλαβοῦσαν ἡμᾶς καθ' ὁδόν. Ὅτε πρὸ δύο ἐτῶν ἦλθομεν ἐνταῦθα, ὀλόκληρος ἡ πόλις ἦτο κεκαλυμμένη ὑπὸ χιόνος. Ἐντελῶς διάφορον ἕμιν παρέχει νῦν περιβαλλομένη ὑπὸ χλοερῶν ἀγρῶν καὶ ἀμ-

πέλων. Ἐνεκεν τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐνταῦθα ψύχους καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος δὲν προσέβησαν εἰσέτι εἰς τὸν θερισμόν. Ἀνακαλύπτω πολλὰς προόδους καὶ ἐξωραϊσμούς. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν τελευταίων δύο ἐτῶν ἐκτίσθησαν ἄνω τῶν 120 οἰκιῶν. Κατὰ τὸ 1834 δὲν ὑπῆρχον εἰ μὴ δέκα τοιαῦται· ἤδη ἡ Τριπολιτσὰ προξενεῖ τὴν ἐντύπωσιν καλῆς πολιχνῆς. Πόσον εὐχαριστημένη ἦμην χθές, ὅταν ἐφωτόμεν ἐκ Καρυταίνης! Ἐκάστη ὥρα ἐκεῖ μοὶ ἐφαίνετο ὀλόκληρος ἡμέρα. Ἴσως γὰρ ἐμίθαστε ἐξ ἄλλων ἐπιστολῶν περὶ τῶν ληστῶν, τοὺς ὁποίους συνέλαβον ἐκεῖ. Ἐφ' ὅσον ἠσθαινόμην ὅτι εὕρισκοντο ἐν ᾧ τόπῳ καὶ ἡμεῖς, ἦμην ἀνήσυχος. Ὀλόκληρον τὸ χωρίον ὁμοιάζει πρὸς φολκὰν ληστῶν, ἐλάσης οἱ κάτοικοι αὐτοῦ ὑπῆρξάν ποτε λησταὶ καὶ κλεπταποδόχοι. Καὶ νῦν ὑπάρχουσιν εἰσέτι τοιοῦτοι. Ὁ Βασιλεὺς ἀπὸ σκοποῦ συμπεριέλαβεν εἰς τὸ δρομολόγιόν του καὶ τὸ ὑποπτον τοῦτο μέρος, διὰ νὰ βεβαιωθῇ ἰδίῳις ὅμιασι περὶ τοῦ κακοῦ καὶ ἐξεύρη τὸν τρόπον τῆς καταστολῆς του. Ἀναμιμνήσκω τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο τοῦ Ἀνακτος θὰ συντελέσῃ οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν μετὰ μείζονος δραστηριότητος καταδίωξιν τῶν ληστῶν.

Προχθὲς ἐκαθήμεν εἰς τὸ γεῦμα πλησίον Ἑλλήνων, μετεωρομένου ἄλλοτε τοιοῦτον ἐπάγγελμα. Ἡ μεγάλη του σπαίθη ἔφθανε μέχρι τῶν ὄμων μου, ἀκουσίως δὲ ἐκάστην στιγμὴν ἠγγίζον τὴν λαβήν. Ὅτε κατὰ τὸ διάστημα τοῦ γεύματος ἀνεσύρθησαν αἱ εὐρεῖαι περικειρῖδες καὶ παρετήρησα τὴν ὀγκώδη πυγμὴν του καὶ τὸν ἰσχυρὸν βραχίονα, κατελήφθη ὑπὸ ῥίγους. Μεθ' αὐτῶν ἀναχωροῦμεν εἰς Ἄργος. Ἀπὸ τινῶν ἡμερῶν ἔχω ὡς ὀδηγὸν μαῦρόν τινα, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν εἶναι τόσοσιν περιποιητικός, εἰθιμὸς καὶ ὁμιλητικός, ὅπως ὁ πρὸ αὐτοῦ ἀγωγιάτης. Ἠμὴν πολὺ εὐχαριστημένη μαζί του καὶ πολλὰκις πρὸς ἀνταμοιβὴν διὰ τὴν προθυμίαν του τὸν ἔτρεφον διὰ φραντζόλας, τὴν ὁποῖαν ἐφύλαττον ἀπὸ τὸ πρόγευμα, καίτοι ἐνίοτε μοὶ ἐγεννᾶτο ἡ ὄρεξις νὰ τὴν φάγω ἐγὼ αὐτή. Μειδιῶ, ὅσάκις ἀναλογίζομαι νῦν τοὺς δυσκόλους ταξειδιώτας, οὔτινες ἀμέσως μεγάλως παραπονοῦνται, προκειμένου περὶ ἀσημάντου πολλάκις ἐλαττώματος ὁδοῦ τινος ἐν Γερμανίᾳ. Θὰ ἐπεθῆμιον νὰ ἐπεχέλουν οὗτοι ἡμισεῖας ἡμέρας πορείαν ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν καλύτερων ὁδῶν ὑπὸ θερμοκρασίαν 38 βαθμῶν ἄνω τοῦ μηδενικοῦ ὑπὸ σκιῶν ἐπὶ τοῦ πρώτου τυχόντος ἀγοραίου ἵππου μεταξὺ

τῆς πρώτης καὶ τρίτης μεταμεσημβρινῆς ὥρας ὑπὸ ἑλληνικὸν ἥλιον καὶ κατόπιν νὰ καθίσωσι μεθ' ἡμῶν ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ὥρας εἰς ὁ μέρος γευματίζομεν, δηλ. κορμὸν δένδρου τινός, καθήμενοι ἐπὶ τῶν ριζῶν καὶ ἀναζητοῦντες σκιάν. Εἶμαι βεβαία, ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν θὰ παρεπονοῦντο πλέον, ἀλλὰ θὰ τοῖς ἐφαίνετο πᾶσα θέσις κατάλληλος πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ πᾶσα ὁδὸς ἀκίνδυνος.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Ἰουνίου.*

Χθὲς τέλος περὶ τὴν ὀγδόην τῆς ἑσπέρας ἐπανήλθομεν ἐκ τῶν ἀγρίων, οὗτοις εἰπεῖν, ἐκείνων μερῶν, κάθισαι δὲ καὶ πάλιν ἐν τῷ γραφείῳ μου καὶ μένω ἐκκληκτος πρὸ τῆς κοιμότητος καὶ πολυτελείας τοῦ περιβάλλοντος. Ἐν Ἄργει ἐμείναμεν δύο ἡμέρας ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ αὐτοῦ συνταγματάρχου, περὶ οὗ ἤδη ἔγραφον ὑμῖν. Καὶ τὴν φροῦν ταύτην ἐπίσης εἶχεν ἄριστα προετοιμάσει τὰ πάντα. Ἐφωταγώγησεν ἅμα τῇ ἀφίξει μας τὸν κῆπὸν του καὶ ἐπανέλαβε τὸ τοιοῦτον κατὰ τὰς ἐπομένας ἑσπέρας. Τὰ γεύματα παρετίθεντο πάντοτε ἐν ὑπαίθρῳ, ἀνέκρουε δὲ στρατιωτικὴ μουσικὴ ἐκλεκτὰ τεμιάγια καὶ τοιοουτοτρόπως εὐρισκόμεθα ἐν περιβάλλοντι πεπολιτισμένῳ.

Ἀπὸ τοῦ Ἄργους μετέβημεν εἰς Κόρινθον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς Κακῆς σκιάλας εἰς Μέγαρα. Κατὰ τὴν διάβασιν τῆς ἐπικινδύνου ταύτης ὁδοῦ, ἣτις ἐν μέρει μὲν ἦτο παράλιος, ἐν μέρει δὲ ἦγε διὰ βράχων καὶ σωρῶν μικρῶν λίθων εἰς ἀπότομον ὕψος, ἐπεχειρήσαμεν παραπλεύρως τοῦ κρημοῦ καὶ πάλιν νέον ἐπικίνδυνον ἄθλον, δηλ. διήλθομεν ταύτην ἐν καιρῷ νυκτὸς σεληνοφώτου, τῆς ὁποίας τὸ ὄραϊον, ἀλλ' ἀπαιτηλόν, φῶς δὲν παρεῖχε μεγάλην ἀσφάλειαν κατ' αἰφνιδίου κατακρημνίσματος καὶ μάλιστα μὲ τοὺς ἐξηνητημένους ἐκείνους ἵππους, οὔτινες διαρκῶς ὀλίσθαινον. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἵππευον μετὰ τινος δισταγμοῦ, κατόπιν ὅμως, ὅτε εἶδον ὅτι ὁ ἵππος μου ἐβιάδιζε καλῶς, ἀπέκτησα θάρρος καὶ δὲν κατήλθον οὐδὲ ἀπαξ αὐτοῦ. Παρελθόντος τοῦ κινδύνου, μοῦ εἶναι εὐχάριστος ἡ ἀνάμνησις αὐτοῦ. Ἐν συνόλῳ τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος τοῦ ταξειδίου μου ὑπῆρξε λίαν ρομαντικόν. Πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ θάλασσα ἠσυχος καὶ ἤρεμος μετὰ ἐλαφρῶν κυμάτων, ἐφ' ὧν ἀντανεκλάτο μεγαλοπρεπῶς καταυγάζουσα ἡ σελήνη, πρὸς τ' ἀριστερὰ οἱ βράχοι κατάφυτοι πεύκων καὶ ἄλλων δέν-

δρων, ἡ δὲ ἀτραπὸς ἐκτεινομένη ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου χείλους καὶ κατερχομένη εἴτα ἐλικσειδῶς μέχρι τῆς παραλάς, ὥστε τὰ κύματα νὰ βρέχουσι τοὺς πόδας τῶν ἵππων. Ἡ διὰ μέσου βράχων ἄγουσα ἀτραπὸς ὑπῆρξεν εἰς πολλὰ σημεῖα καὶ ἰδίως κατὰ τὰς ἀποτόμους στροφὰς τοσοῦτον κατεστραμμένη, ὥστε ἴσκει καὶ ἀπλοῦν βῆμα πρὸς τὸ ἄκρον, ὅπως ἐπέλθῃ ἀναποφεύκτως δυστύχημα. Μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν κατήλθον τοῦ ἵππου καὶ θεωρῶ τὸ τοιοῦτον κατόρθωμα, διότι ἕνεκα τῶν συχνῶν ὀρμητικῶν κινήσεων τοῦ ἵππου μου μόλις καὶ μετὰ βίας ἐκρατούμην ἐπὶ τοῦ ἐριππίου, οἱ δὲ ἰσχυροὶ κλονισμοὶ μου ἐπροξένουν πόνους κατὰ τὴν ὀσφύν. Νῦν ὅμως, πιστεύσατέ με, αἰσθάνομαι ἑμαυτήν, ὡς εἴαν νὰ μὴ συνέβῃ τι· πᾶσα κόπωση παρήλθεν, εἶμαι δὲ ἕτοιμος νὰ ἱππεύσω ἔκ νέου.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Ἰουλίου.*

Χθὲς μετέβημεν πάλιν εἰς τὸ θέατρον καὶ εἶδομεν τὸν Βελισάριον Ἰμμενα δὲ ἔκ τῆς λίαν ἐπιτυχοῦς παραστάσεως κατευχαριστημένη. Τὰ σκηνακὰ ἦσαν τέλεια καὶ πρῶγματι καλλιτεχνικώτατα, προέδιδον δὲ βαθείας γνώσεις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αἱ ἐνδυμασίαι ἦσαν καινουργαῖς καὶ ἀρμόζουσαι, τὸ δὲ ἄσμα καὶ ἡ ὑπάκουαις ἐν μέρει πολὺ καλαί. Μεταξὺ τῶν σκηνογραφιῶν ἦτο ἰδιαζόντως ὄραία ἡ σκηνὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἑτέρα πάλιν σκηνογραφία ἰδιαιτέραν προξένησεν εἰς ἡμῖς εὐχαρίστησιν. Πιρρίστα αἴτη ὄρεινὴν τοποθεσίαν μετὰ γερύρας, συνδεούσης τοὺς δύο βράχους· ἐκεῖθεν κατήρχετο μεταξὺ πετρῶν καὶ πυκνῶν θάμνων. Ἡ ἀπομίμησις ἦτο τόσον τελεία, αἱ δὲ ἀναμνήσεις τῶν διαφόρων εἰκόνων τῆς μεγαλοπρεποῦς πραγματικότητος, τὴν ὁποῖαν μόλις πρὸ ὀλίγου εἶχομεν ἐγκαταλείπει, τόσον ζωηρά, ὥστε πρὸς στιγμὴν ἐνόμιζον ὅτι εὐρίσκομαι πάλιν μεταξὺ τῶν ἀγρίας καλλονῆς ἐκείνων τοποθεσιῶν.

Προσεχῶς θὰ παιχθῇ ἡ Σομμανιθουκα καὶ μετὰ ταῦτα, νομίζω, θὰ κλείσῃ τὸ θέατρον μέχρι τοῦ χειμῶνος. Ἦς οἶδεν, εἴαν θὰ ἀνοίξῃ πάλιν· πολὺ ἀμφιβάλλω, διότι ὁ καιρὸν θιάσος ἀδυνατεῖ νὰ κρατηθῇ.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν μας νέα ἐγένοντο πάλιν προσπίθαια πρὸς καλλοπισμὸν τῆς πόλεως, ἀποκεῖ δὲ αὕτη ὁσημέραι ὄραιότεραν ὄψιν. Τὰ δένδρα τοῦ νέου βασιλικοῦ κήπου προοδεύουσι λαμπρῶς, παλλὰ δὲ ἔξ

αὐτῶν εἶναι πλήρη ἀνθέων. Ὁ Σοῦτσος θὰ χαρῇ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του. Πρὸ τινῶν ἡμερῶν εἶχον ἐπιστολὴν του. Αὐτός, ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα του χαίρουσιν ἄκραν ὑγείαν, εἶναι δὲ κατευχαριστημένος ὅτι εὐρίσκεται πάλιν πλησίον τῶν ἀδελφῶν του, οἷς δὲν εἶχεν ἴδει ἀπὸ 17 ἐτῶν. Τοὺς εὐνοήτους τούτους λόγους τοῦ ἐκεῖσε ταξειδίου του δὲν παραδέχονται πολλοὶ καλοθεληταί, οἵτινες ἰσχυρίζονται ὅτι ὑπέπεσεν οὗτος εἰς δυσμένειαν.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Αὐγούστου.*

Νέον μικρὸν ταξειδίον ἔχω νὰ σᾶς ἀναγγείλω πάλιν, εἴαν δύναται νὰ ὀνομασθῇ οὕτως ἡ ἐκδρομὴ, ἣν ἐπεχείρησα μετὰ τῆς δεσποινίδος P. εἰς Νεγροπόντε (Νύβουιν), ἔνθα διήλθομεν ἡμέρας τινὰς ἐν Χαλκίδι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ συνταγματάρχου Fabricius. Ὑπῆρξε δὲ λίαν εὐχάριστος ἡ ἐκεῖ διαμονὴ ἡμῶν ἐν τῷ κύκλῳ τῆς τόσον εὐγενοῦς οἰκογενείας καὶ ἐν πόλει, ἣτις μετὰ τῶν τζαμίῶν καὶ τῶν μιναρέδων αὐτῆς, τῶν φοινίκων καὶ τῶν κυκαρίσων παρουσιάζει ἀνατολικὴν ὅλως χαρᾶκτῆρα. Ἐπίσης οἱ κάτοικοι, Τοῦρκοι, μαῦροι, Ἰβραῖοι, προσαρμόζονται τελείως ὡς συμπλήρωμα τῆς ποικίλης ταύτης εἰκόνας. Μετέβημεν ἐκεῖ ἐν μέρει διὰ ξηρῶς καὶ ἑριπποι, ἐν μέρει δὲ διὰ θαλάσσης ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ κοιτῆρου, τὸ ὁποῖον εἶχε παραχωρηθῆ ἡμῖν ὑπὸ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος. Ἐπεστρέψαμεν διὰ θαλάσσης ἐν διαστήματι ἐλάσσονι τῶν 2 ἡμερῶν εὐνοηθεῖσαι ὑπὸ λαμπροτάτου καιροῦ καὶ οὐρίου ἀνέμου, οὕτως ὥστε, καίτοι εὐρισκόμεθα ἐπὶ τοῦ περιβοήτου διὰ τε τὴν ταχύτητα, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς σφοδροὺς κλονισμοὺς, τούτου πλοίου, ἐν τούτοις οὐδεμίαν ἐνόησιν ἠσθάνθημεν.

Τὴν προσφιλεῖ μοι Βισσίλισσαν εὗρον κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν μου ἔχουσαν ἄριστα, φιλομειδῆ καὶ χαρίεσσαν ὡς πάντοτε. Μεταβαίνει νῦν κατ' ἐκίαν πρὸς θαλάσσια λούτρα. Χθὲς συνώδευσα καὶ ἐγὼ αὐτήν, ἐκολύμβησα δὲ τολμηρῶς ἐφ' ἱκανὸν διάστημα. Καὶ ἡ πρώτη μὲν στιγμὴ, κατ' ἣν πλέτω εἰς τὴν θάλασσαν, μοι εἶναι πάντοτε δυσάρεστος, ἐν τούτοις δὲν με ἐμποδίζει τούτο καὶ εὐτυχῶς ἡ ὑγεία μου μοι ἐπιτρέπει τὰ πάντα.

Μεγάλην ἐντύπωσιν προξένησεν ἐνταῦθα ὁ θάνατος τοῦ καθηγητοῦ Otfried Müller, ὅστις δυστυχῶς ἔπεσε θύμα τῆς σπουδῆς του

περὶ τὴν ἐπιστήμην, μᾶλλον ὅμως τῆς ἀπρονοησίας του. Ἐν Ἑλλάδι ὁ ἐπιχειρῶν ταξείδια δὲν ὀφείλει νὰ πράττῃ ταῦτα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ σφοδροτέρου καύσωνος οὐδὲ νὰ ἐνδύηται καὶ διαιτᾶται κατὰ βούλησιν περιφρονῶν τὰ διδάγματα πολυχρονίου πείρας. Οἱ ἰατροὶ ἐπίσης τὸν ἀπέτρεψαν, αὐτὸς ὅμως βασιζόμενος εἰς τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ καρδίαν οὐ μόνον ἔξετέθη πολλαίκις εἰς τὸν ὑπερβολικὸν τῆς μεσημβρίας καύσωνα, ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἐβάρυνε καὶ τὸν στόμαχόν του διὰ δυσπέπτων τροφῶν καὶ δὲν προσεφυλάχθη, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὰς ἐρεῦνας του, καίτοι ἦτο ἀδιάθετος. Τόσον ἔξοχος ἀνὴρ δὲν ἔπρεπε τόσον σκληρῶς νὰ ἐκλείψῃ ἐκ τῆς οἰκογενείας του, τῆς ἐπιστήμης καὶ ὀλοκλήρου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, τοῦ ὁποίου ἀπετέλει ἐπίλεκτον μέλος. Ὀλίγας εἰσέτι ἡμέρας πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἔκαθήμεν παρ' αὐτῷ εἰς τὸ γεῦμα καὶ νῦν ἐπιστρέψουσα εὗρισκω τὸν τάφον του. Ὁ θάνατος οὗτος θὰ γίνῃ πάλιν αἰτία νέων δυσφημιῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ εὐνόητος αὕτη συνέπεια τῆς ἀπρονοησίας του θὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ κλίμα.

Τὸν Βασιλέα εὗρον πάλιν ὑπὲρ τὸ δέον ἀκησυχολημένον. Ἐν τούτοις ἔχει καλῶς. Ἴσως εἶναι τοῦτο συνέπεια τῶν θαλασσίων λουτρῶν, αἵτινα λαμβάνει καθ' ἐκάστην ἑσπέραν.

*Ἐκ' τῆς νήσου Τήνου τῇ 6 Ὀκτωβρίου.*

Εἶναι πεπρωμένον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο νὰ ἐπιχειρῶ ἀλλεπαλληλα ταξείδια. Ἐν τούτοις φρονῶ ὅτι τὸ παρὸν θὰ εἶναι καὶ τὸ τελευταῖον τῶν ταξιδίων μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἢν ἄλλως τε ἐξαιρέσει ὀλίγων μερῶν ἐγνώρισα καθ' ὀλοκληρίαν. Καίτοι τὴν φορὰν ταύτην ἦτο ἡ σειρή μου νὰ μείνω εἰς τὴν οἰκίαν, καθότι συνοδεύει τοὺς Βασιλεῖς ἡ κυρία νομ Πήσκω, ἐν τούτοις ἡ Βασίλισσα ἔκρινεν ὀρθόν, ἀροῦ ὑπέστην μεθ' ὑπομονῆς τὰς τόσας κακουχίας ταῦ εἰς Πελοπόννησον ταξιδίου, νὰ λάβω μέρος εἰς τὴν ἀνετον ἀνὰ τὰς νήσους ἐκδρομὴν. Οὕτω δὲ εὗρισκομαι πάλιν ἐν κινήσει, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην μᾶλλον πρὸς ἀναφυγὴν μου. Καὶ ὑπῆρχεν ἀκριβῶς μία εἰσέτι θέσις ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου. Ἦδη ἐπεσκέφθημεν τὰς νήσους Κέα, Σῦρον καὶ Ἄνδρον, ἀπὸ τῆς χθὲς δὲ εὗρισκόμεθα ἐνταῦθα, ἐν Τήνῳ, ἥτις πολὺ μοὶ ἀρέσκει. Πλὴν καὶ ἡ Σῦρος μοὶ προῦξένησεν ἐντύπωσιν, διότι εἶ-

ναι πολὺ σημαντικώτερα καὶ ὠραιότερα ἢ νῆσος αὕτη παρ' ὅσον ἐνόμιζον. Ἡ πόλις ἀριθμεῖ σχεδὸν 2000 κατοίκους καὶ εἶναι ἐκτιμημένη ἀμφιθεατρικῶς παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους, τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ὑψηλὴ κορυφή, ἐπὶ τῆς ὁποίας κεῖται ἡ παλαιὰ πόλις καὶ ὑπεράνω αὐτῆς τὸ μεγαλοπρεπὲς μέγαρον τοῦ ἐπισκόπου. Ἀξιοσημεῖωτον μνημονεύσεως εἶναι ἐν Σύρῳ τὸ νεόδμητον καὶ καλῶς ὀργανωμένον λοιμοκαθατήριον καὶ τὸ ναυπηγεῖον, ὅπου κατεσκευάσθησαν ἐφέτος ἄνω τῶν ἑξήκοντα νέων πλοίων. Οἱ Βασιλεῖς ἐπεσκέφθησαν τὰ πάντα, μετέβησαν εἰς 6 ἢ 7 σχολεῖα, τὴν δὲ ἑσπέραν παρετέθη χορὸς, ἐνθα ἐπεκράτει ἀσφυκτικὴ θερμοκρασία.

Καὶ ἡ Ἄνδρος ἐπίσης εἶναι ἀρκετὰ σημαντικὴ νῆσος. Ὡς αἱ πλεῖστα τῶν νήσων καὶ τῶν ὄρεων τῆς Ἑλλάδος, εἶναι αὕτη ἔξωθεν ξηρά, εἰς τὰ ἐνδότερα ὅμως εἶναι πλουσιωτάτη εἰς κήπους ἐκ λεμονεῶν, πορτοκαλεῶν καὶ συκῶν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ὑφοῦνται πελώρια κυπάρισσοι, ὑπολίμπουσι δὲ μεταξὺ σκοτεινῶν φύλλων οἱ ἐρυθροὶ καρποὶ τῆς ροιᾶς. Ἡ πόλις Ἄνδρος κεῖται ἀμέσως παρὰ τὴν θάλασσαν, ἔχει δὲ λίαν περιέργους οἰκίας μετὰ στεγῶν ἐπιπέδων καὶ στενωπιτίων ὁδῶν. Οἱ Βασιλεῖς ἐγένοντο πανταχοῦ δεκτοὶ μετὰ πολλῆς ἀγαλλιᾶσεως, ἰδιαιτέραν δὲ ἐγκαρδιότητα ἐπεδείξαντο οἱ Τήνιοι. Δυστυχῶς ἡ χαρὰ ἡμῶν ἐμειώθη ὡς ἐκ τῆς ἀδιαθεσίας τῆς Βασιλίσσης, ἥτις ὑπέφερεν ἐξ ὀδονταλγίας καὶ ὀνίτιδος, κακοῦ ἀγνώστου αὐτῇ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀπότομον μεταλλαγὴν ἀπὸ τοῦ μεγάλου καύσωνος εἰς τὸν ψυχρὸν ἄνεμον, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ ἄλλως τὸ πρᾶγμα; Ἀφορμὰ δὲ πρὸς ὑποτροπὴν πλεῖστα ὅσα παρουσιάζονται.

Εἰς ἔτι χορὸς ὑπολείπεται νὰ γίνῃ, θὰ γίνῃ δὲ οὗτος σήμερον, τίς οἶδεν ὅμως εἰς ποῖον περιορισμένον μέρος! Θὰ ἀναγκασθῶμεν λοιπὸν πάλιν νὰ ἀνοίξωμεν παράθυρα καὶ θύρας, διὰ νὰ μὴ πάθωμεν ἐξ ἀσφυξίας. Εἶναι θαῦμα πῶς ἡ κυρία νομ Πήσκω ἀντέχει εἰς πάντα ταῦτα. Χθὲς ἐπεχείρησεν ἐπὶ ἡμιόρου περίπατον διαρκέσονται τρεῖς ὥρας. Μετὰ ταῦτα κατῆλθε περὶ ἐπικίνδυνον βραχὴν ὁδόν, μετέβη εἰς τὸ πλοῖον, ἐνθα ἔμεινε 5 ὥρας, ἀπεβιβίσθη ἐκ νέου ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἀνῆλθε μεθ' ἡμῶν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος, ἐνθα κεῖται ἡ ἐκκλησία καὶ ὅπου ἐτελεῖτο ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν ἐκείνην λειτουργία (ὑπάρχουσι δὲ πρὸς τούτοις πρὸ τῆς ἐκκλησίας 60 μαρμάρινα βαθμίδες), ἔμεινε ὀρθὴ ἐν

τῷ ναῷ περὶ τὴν ἡμισίαν ὥραν, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν μας δὲ περίπου τοσοῦτον χρόνον κατὰ τὴν ὑποδοχὴν καὶ παρεκάθισε κατόπιν μετὰ νέας ἐνδυμασίας εἰς τὸ γεῦμα. Ἡ εἰς πάντα ταῦτα ἀντοχὴ τῆς εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἀποκατασταθείσης ὑγείας τῆς. Εἶθε ἅπασαι αἱ κοπέσαι αὐταὶ νὰ μὴ ἔχωσι δι' αὐτὴν ἐπιβλαβεῖς συνεπειάς!

*Ἐν Νάξῳ τῇ 23 Ὀκτωβρίου.*

Χθὲς ἀργὰ τὴν νύκτα καὶ μετὰ τὸν χορὸν, ὅστις διὰ τοὺς κατοίκους τῆς μικρᾶς ταύτης νήσου ὑπῆρξεν ἀρκετὰ καλὸς καὶ ἀξιοπρεπής, δὲν διήρκεσεν ὅμως πλέον τοῦ μεσονυκτίου, ἐπιβιβάσθημεν πάλιν τοῦ ἀτμοπλοίου καὶ εὐρισκόμεθα σήμερον τὴν πρωΐαν ἐν Νάξῳ. Καὶ αὐτὴ ἐπίσης ἡ νῆσος προξενεῖ μακρόθεν τὴν ἐντύπωσιν τόπου ξηροῦ καὶ βραχώδους. Ἡ πόλις ἐκτείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης. Περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου δὲν δύναμαι νὰ κρίνω, ἐν ἧ, ὡς λέγουσιν, ὑπάρχουσι μαγνητικαὶ κοιλάδες, κῆποι, ὡς καὶ πεδιάδες ἔτι, καὶ ὅσον μικρὰ ἀδιαθεσία μὲ ἠνάγκασε νὰ μὴ συνοδεύσω τὴν κυρίαν von Plüskow εἰς τὸν ἐκεῖσε ἐπὶ ἡμιόνου περίπατόν τῆς. Ὅφειλω ἐπομένως νὰ ἀρκεσθῶ εἰς τὴν θέαν τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ λιμένος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ναυλοχοῦσιν ἡ κορβέττα Ἀμαλία καὶ τὸ ἀτμόπλοϊόν μας, ὡραῖα ἐστολισμένα πρὸς τιμὴν τῆς ὀνομαστικῆς ἑορτῆς τῆς Βασιλίσσης. Ἐν συνόλῳ πᾶσαι αἱ εἰρημέναι νῆσοι δὲν μὲ εὐχαριστοῦσι πολὺ. Αἱ ὁδοὶ τῶν εἶναι σχεδὸν ἔτι ἀθλιώτεραι τῶν ἐπὶ τῆς Στερεᾶς τοιούτων, πρὸς εὐρεσίαν δὲ συνδένδρου μέρους ἀναγκάζεται τις νὰ ἀναρριχᾶται ἐπὶ βράχων δίκην αἰγός. Ἀφοῦ ὅμως κατορθώσῃ μετὰ πολλῶν κόπων καὶ προχωρήσῃ μέχρις ἐκεῖ, εὐχαριστεῖται πράγματι ἐκ τῶν θελητέων τῶν τοποθεσιῶν ἐκείνων τῶν τόσοσιν πλουσίαν εἰς φύτεϊας καὶ διάφορα ἐξάρετα ὀπωρικά. Ἐν τούτοις εὐρίσκω ὅτι δὲν ἀρκεῖ τὸ τοιοῦτον· θὰ ἐπεθύμουν τὸ σύνολον νὰ παρεῖχε πλείονα τέρψιν διὰ τὸν ὀφθαλμόν. Πρὸς τούτοις ἡ διαμονὴ ἡμῶν εἶναι βραχυτάτη. Τὰ πάντα γίνονται μετὰ περισσῆς βίας καὶ οὕτω δὲν ὑπολείπεται κἄν χρόνος πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν καλλονῶν. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἤμεθα χελιδόνες καὶ τότε μόνον θὰ ἠδυνάμεθα ταυτοχρόνως νὰ ἱπτάμεθα καὶ νὰ τερπόμεθα. Λυστυχῶς παρ' ὄλον τὸν πόθον μας δὲν ἀπεκτίσαμεν εἰσέτι τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς τοῦτο ἱκανότητα.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Ὀκτωβρίου.*

Χθὲς τὸ ἑσπέρας ἐπεστρέψαμεν πάλιν ἐνταῦθα κατόπιν τρικυμιωδεστάτης νυκτός, συνεπεία τῆς ὁποίας ἡ θάλασσα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἦτο λίαν τεταραγμένη. Τὰ κύματα διήρχοντο ὑπὲρ τὸ κατάστρωμα καὶ ἔβρεχον τὴν καπνοδόχον. Ἐν τούτοις ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα ὀλίγον μόνον ὑπέφερον ἐκ ναυτίας, ἡ δὲ κυρία von Plüskow οὐδὲν ἠνοχλήθη καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠδυνήθη νὰ μείνῃ ἐπὶ τοῦ καταστώματος, ἐνῶ ἐγὼ ἠναγκάσθη νὰ κατακλιθῶ. Ἄλλ' ἐπιθυμῶ νὰ σῶς διηγηθῶ εἰσέτι τινὰ περὶ τῶν νήσων. Ἡ Σαντορίνη ἀποτελεῖ ἀξιοπερίεργον φαινόμενον ἠφαιστειώδους φύσεως. Αἱ ράχεις τῶν ὄρέων τῆς παρουσιάζουσι ἅπαντα τὰ χρώματα, καὶ τοῦτο ὡς ἐκ τῶν διαφόρων στρωμάτων ἐκ λίβας, σιδήρου, σιδηρούχου χρώματος, ὄχρας καὶ κισήρεως. Εἰς τοὺς κόλπους, ἐκ τοῦ μέσου τῶν ὁποίων ἐγείρονται μέλανες βράχοι περιεργοτάτης μορφῆς, ἡ θάλασσα ἔχει βαθύτατον χρῶμα καὶ μοῖ παρουσιάζει εἰς τὴν φαντασίαν μου τὴν εἴσοδον τῆς Στυγὸς εἰς τὸν Ἄδην. Ἐντὸς τῶν βράχων κατεσκευάσαν οἱ κάτοικοι οἰκίματα ἢ καταστήματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων διατηροῦσι τὸν ἐξάρετον καὶ τόσον γνωστὸν οἶνον τῶν. Εἰς τὴν πόλιν, ἣτις κεῖται ἐπὶ τοῦ ὕρους, ἄγει ὡραῖα ὁδός, τὴν ὁποίαν δύναται τις πολὺ καλὰ καὶ πεζῇ ἢ ἐφ' ἡμιόνου νὰ ἀνέλθῃ. Αἱ οἰκίαι εἶναι ἅπασαι λίαν ὑψηλαί, πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἔχουσι ἀψιδωτὰς στέγας, εἶναι δὲ χρώματος λευκοῦ. Ἐπὶ τῶν σκοτεινῶν βράχων φαίνονται αὐταὶ ὡραῖαι. Ἐὴν παρουσίαν τῶν Βασιλέων οἱ κάτοικοι ἐθεώρησαν ὡς θαῦμα. Ζῶσιν οὗτοι τόσον ἀπομεμονωμένοι ἀπὸ πάσης συγκοινωνίας, ὥστε οὐδέποτε εἰσέτι εἰσέκλευσεν ἀτμόπλοϊον εἰς τὸν λιμένα των. Ἐπίσης προσῆλθον ἅπαντες διὰ νὰ θαυμάσουν τὸ νέον τοῦτο πλοῖον.

Ἀρχικῶς ὠνομάζετο ἡ νῆσος Saint Eirini (Ἁγία Εἰρήνη), ἐξ οὗ ἐγένετο ἀργότερον Σαντορίνη. Μέρος τῶν κατοίκων εἶναι ἰσπανικῆς καταγωγῆς, ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ πολλοὶ γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς προελεύσεως. Ἐπῆρξαν δὲ ἅπαντες εὐγενέστατοι καὶ περίεργοι ὡς μικρὰ παιδία. Φαντασθῆτε ὅποιαν τιμὴν μοῖ ἀπέδωκαν. Μὲ ἐξέλαβον ἅπαντες ὡς μητέρα τοῦ Βασιλέως ἢ τῆς Βασιλίσσης ἢ ὡς τροφὸν αὐτῆς. Αἱ νηιοιώτιδες αὐταὶ, αἱ πλεῖστα τῶν ὁποίων ἐν τῇ βίῳ των οὐδὲ ἄλλο πλὴν τῆς πετροδόου των νήσου εἶδον, δὲν δύνανται γὰ φαντασθῶσι πῶς

εἶναι δυνατόν νέα γυνὴ νὰ ταξειδεύῃ ἄνευ τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν αὐτῆς. Οἱ Βασιλεῖς ἐπεχείρησαν μακρὸν περίπαιτον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, ἔνθα ὑπάρχουσι θαυμαστοὶ ἀμπελώνες. Ἐπέστρεψάν πολὺ ἄργα καὶ καθ' ἣν ὥραν ἡ κυρία νοῦ Ρήσκω καὶ ἐγὼ εὕρισκόμεθα πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου. Ἀπεπλεύσαμεν περὶ τὸ μεσονύκτιον καὶ ἀφικόμεθα τὴν πρωΐαν εἰς Ἀντίπαρον, τῆς ὁποίας ὁ λιμὴν εἶναι πλήρης σκοπέλων καὶ λίαν ἐπικίνδυνος διὰ τὸν μὴ πεπειραμένον ναυτικόν. Ἐκεῖ ἐπεσκέφθησαν οἱ Βασιλεῖς τὸ περίφημον ἐκ σταλακτιτῶν σπήλαιον, ἐν τούτοις μόνον ὁ Βασιλεὺς κατήλθε μέχρι τοῦ κατωτάτου σημείου, ἦτοι εἰς βιάθος 250 ὀργυίων. Ἡ Βασίλισσα ἐσταμάτησε ἐπὶ τῆς πρώτης κλίμακος, ἡμεῖς δὲ ἰστάμεθα καὶ ἐβλέπομεν τὸ ζοφερὸν καὶ ἐμποιοῦν τρόπον χάσμα. Πόσον ἐχάρην, ὅταν εἶδον ἐπιστρέφοντα τὸν Βασιλέα, μὴ δισταύσαντα νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ βάρανθρον δεδεμένος διὰ σχοινίων. Μετὰ μεσημβρίαν οἱ Βασιλεῖς μετέβησαν εἰς Πάρον καὶ ἐπεσκέφθησαν τὰ δυσπρόσιτα λατομεῖα μαρμάρου. Τοιούτου εἶδους περίπαιτοι μοῦ προξενοῦσι πάντοτε φόβον, ἀλλ' ὅμως ὁ καλὸς δαίμων προφυλάττει τὴν προσφιλῆ Βασίλισσαν, ἥτις μετὰ νεανικῆς ἀμεριμνησίας ἀψηφεῖ τοὺς κινδύνους. Ἐνίοτε, ἐὰν μοι ἐπετρέπετο, θὰ ἐκράτουν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ ἐνδύματος αὐτῆς, διὰ νὰ τὴν ἐμποδίσω. Ὅτε τῆ διηγούμην αὐτὸ πρὸ τινῶν ἡμερῶν, ἐγέλασεν ἀπὸ καρδίας.

*Ἐν Ἀθήναις τῆ 23 Ὀκτωβρίου.*

Σήμερον εἶναι ἡ κατάλληλος ἡμέρα πρὸς ἐπιστολογραφίαν. Ὁ οὐρανὸς εἶναι φαιός, ὅπως παρ' ἡμῖν τὸν Νοέμβριον. Ὁ Ὑμητὸς κεκαλυμμένος ὑπὸ ὀμίχλης καὶ νεφῶν, πίπτει δὲ ραγδαίως βροχὴ. Τοιαύτη βροχὴ ἡμέρα προξενεῖ ἐδῶ γενικὴν δυσθυμίαν. Μόνον τὸν Σοῦτσόν μας βλέπω ἡρεμὸν καὶ μειδιῶντα μετ' εὐχαριστήσεως διότι ὁ τοιοῦτος καιρὸς εἶναι ὠφελιμώτατος εἰς τὰς φρενίστας τοῦ ἐν τῷ βασιλικῷ κήπῳ. Καὶ βεβαίως ἐνταῦθα ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἀπολαύσῃ τοῦ ἡλίου δέον νὰ λάβῃ πρόνοιαν περὶ σκιᾶς. Ἀντιθέτως ἐν τῇ μικρᾷ μου οἰκίᾳ, ἔνθα ἡ ὑγρασία γίνεται πάντοτε αἰσθητὴ, τὰ ἀποτελέσματα τῆς βροχῆς ὑπεῖραν δυσάρεστα. Πρὸ τινῶν ἡμερῶν ἀνεκάλυψα ἄργα τὴν νύκτα ὅτι ὕδατα ἀνορθεν εἰσερχόμενα ἔρρεον εἰς τὴν ἡμαιοθήκην μου. Εὐτυχῶς τῇ βοηθείᾳ ἀπάντων τῶν διαθέσιμων τὴν στιγμὴν ἐκείνην χειρῶν προέλαβον καὶ

ἐξησφάλισα τὰς ἐνδυμασίας μου. Ἦτο εὐτύχημα ὅτι ἀντελήφθην εἰσέτι πρὶν ἢ κατακλιθῶ τὴν πλημμύραν, ἄλλως θὰ εὕρισκον τὴν ἄλλην πρωΐαν τὰς ἐνδυμασίας μου κατεστραμμένας ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Ἐκ τοιούτων δυσαρέστων θὰ ἀπαλλαγῶμεν μετὰ τὴν εἰς τὰ νέα ἀνάκτορα μετοίκησιν ἡμῶν. Ἀλλὰ ἡ ἡμέρα αὕτη εἶναι εἰσέτι μακράνι Ἀρά γε θὰ προφθάσω αὐτήν; Ἀφίκετο κατ' αὐτὰς εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ὁ γαλλικὸς στόλος. Πρὸς τιμὴν τῶν ἀξιωματικῶν παρετέθη εἰς τὸ ἄνω ἀνάκτορον μέγα γεῦμα. Ἐνεκα τοῦ μικροῦ πένθους, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγας ἡμέρας λήγει, ἔφερεν ἡ Βασίλισσα μέλαιναν ἐκ δαντελῶν ἐνδυμασίαν καὶ σειρὰν ἀδαμάντων περὶ τὸν λαιμόν, ὁμοίαν ἐπίσης περὶ τὸ μέτωπον. Ἦτο δὲ αὕτη ἀπειρογράφτου καλλονῆς καὶ μεγαλοπρεπείας καὶ χάριτος. Οἱ Γάλλοι εἶχον ἠλεκτρισθῆ, ἴσως δὲ πλεον τοῦ δέοντος. Ἐξ αὐτῶν τις ἰστάμενος παρ' ἐμοὶ καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ συγκαταθῆ εἶπε μετὰ τῆς χαρακτηριστικῆς ἐκείνης γαλλικῆς ζωηρότητος. Ὅποια θαυμασία γυνὴ! Ἐχει κατακτήσει ἅπαντας ἡμᾶς. Ἐὐ τοιοῦτον μοι ἐράνη ὀλίγον ἀναιδές. Ὁ ναύαρχος La Susse, ἀνὴρ παρὰ τὰ πεντήκοντα ἔτη του νεάζων εἰσέτι καὶ φημιζόμενος ὡς δεινὸς χορευτής, καρηκολούθει τὴν Βασίλισσαν οὐ μόνον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καὶ ἔτρεχεν ὡσαύτως κατόπιν, καθ' ἣν στιγμὴν περιήρχετο αὕτη τὴν αἰθουσαν. Πόσον μὲ εὐχαριστεῖ πάντοτε εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς Βασιλίσσης, ἥτις εὕρισκεται τότε εἰς τὸ ὕψος ἀληθοῦς ἀνάσσης. Ὅσον ζωηρὰ καὶ εὐθυμὸς καὶ ἂν εἶναι πολλάκις ἐν στενωτέρῳ κύκλῳ, εἰς τὰς ἐπισήμους παρουσιάσεις ἐπιβάλλεται αὕτη διὰ τῆς ἀπλότητος καὶ τοῦ μεγαλείου διατηροῦσα ἐν ταῦτῳ καὶ τὴν καλωσύνην αὐτῆς. «Ἡ Βασίλισσα δὲν πρέπει νὰ ὑποκρίνεται καλωσύνην», μοι ἔλεγε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς τοιαύτας παρουσιάσεις. Τὴν γνώμην ταύτην τῆς Ἀνάσσης εὕρισκω ἔτι μᾶλλον ὀρθήν, διότι φρονῶ ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἐκτὸς αὐτῆς ἔχει μεγαλυτέραν καλωσύνην. Καὶ εἰς πάντα ταῦτα προστίθενται ἀφροσύσεις ἀκατάβλητος πρὸς ἐπιτέλειαν τοῦ καθήκοντος, πρὸς δὲ εἰλικρίνεια ἄδολος καὶ ἀγνότης αἰσθημάτων, αἵτινες ὀδηγοῦσιν αὐτὴν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τοῦ ὀρθοῦ.

*Ἐν Ἀθήναις τῆ 8 Νοεμβρίου.*

Ἡ ἐπικρατοῦσα τάξις σχετικῶς πρὸς τὴν μεταφορὰν τῆς ἀλληλο-

γραφίας ἡμῶν ὑπὸ τῶν ἀτμοπλοίων εἶναι πράγματι λίαν εὐχάριστος δι' ἡμᾶς καὶ ἰδίως δι' ἐμέ, ἵτις δυστυχῶς δὲν δύναμαι νὰ σᾶς ἀνταμείψω διὰ τὰς τόσον εὐχαρίστους ἐπιστολάς σας καὶ νὰ ἀνακρινώσω ὑμῖν ἐπίσης τὰ διάφορα συμβάντα καὶ τὰς εἰδήσεις. Ὅσον δὲ γόνιμος καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐποχὴ μας εἰς τοιαῦτα γεγονότα καὶ ὅσον εὐκόλως καὶ ἀπροόπτως καὶ ἂν προσαρμόζονται ταῦτα καθ' ἑκάστην στιγμήν, παρ' ὅλην δὲ τὴν ἀνυπομονησίαν, μεθ' ἧς ἀναμένονται ἑκάστοτε τὰ κομίζοντα νέας εἰδήσεις ἀγγλικά καὶ γαλλικά ἀτμόπλοια, ἐπίσης καὶ τὰ ἐκ Τεργέστης ἢ ἐξ Ἀλεξανδρείας προερχόμενα τοιαῦτα, ἐνταῦθα, ἐν τῇ προσφιλεῖ πόλει τῶν Ἀθηναίων, τὰ πάντα εἶναι ἡρεμὰ καὶ μονότονα, ἡ μία δὲ ἡμέρα εἶναι ἀντίγραφον τῆς ἄλλης. Καὶ μακαρίζω ὑμᾶς διὰ τοῦτο πολλάκις, διότι ἐνταῦθα τὰ πλεῖστα μέχρι τοῦδε νέα συμβάντα πᾶν ἄλλο ἢ εὐχάριστα ὑπῆρξαν.

Εἰς τὴν ἐρώτησίν σας περὶ τοῦ μελοδράματος ἡμῶν εἶχον λησμονήσει νὰ ἀπαντήσω καὶ ἐξηγεῖται τοῦτο, διότι οὐδεὶς μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἐγένετο λόγος περὶ τούτου. Ἐγὼ εὐκόλως θὰ παρηγορηθῶ, διότι, καὶ ὅτε ἐλειτούργει τοῦτο, μετεβαίνομεν πάντοτε βραδύτερον καὶ οὐχὶ συνήθως πρὸ τῶν ἐννέα, δηλ. εἰς ὥραν, καθ' ἣν θὰ προετίμων νὰ μένω εἰς τὴν κατοικίαν μου. Ἐν τούτοις τὸ θέατρον ἐπιφέρει μεταλλαγὴν τῶν διασκεδάσεων ἡμῶν καὶ τοῦτο εἶναι ἰδίως ἀπαραίτητον ἐνταῦθα, ἐνθα πρέπει τις νὰ ἀποφεύγῃ πολιτικὰς συζητήσεις, δὲν ὑπάρχει δὲ ἐξ ἄλλου εὐκαιρία νὰ ὀμιλῇ περὶ νεωτέρας φιλολογίας, καλλιτεχνίας καὶ παρομοίων θεμάτων. Ὅπως μακαρίζω ὑμᾶς, τὴν ὁποίαν ἐπισκέπτονται τόσον πολλοὶ καλοὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι! Ἐνταῦθα ἴσως, ὅπου διάλασαι ὀλόκληρος ἐξαπλώνει τὴν ἀπεραντον ἐπιρρίνευιν αὐτῆς μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνων, οὗς ἀγαπᾷ ἡ καρδιά μας, πόσος δύσκολος εἶναι ἡ συνάντησις! Πολλάκις συναισθάνομαι τοῦτο καὶ ἰδίως λυκοῦμαι τὴν προσφιλεῖ Βασίλισσαν, ἵτις πολλάκις πρὸ παντὸς τὸ θέρος θὰ ἐπεθύμει νὰ ταξιδεύσῃ, διότι ἡ κατοικία της οὐδεμίαν παρέχει εἰς αὐτὴν προφύλαξιν ἐναντίον τοῦ καύσωνος, τὸν δὲ χειμῶνα ἐναντίον ρευμάτων καὶ ψύχους. Καὶ δὲν μεταβαίνει κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας πᾶσα Ἑλληνὶς εἰς τὴν ἔξοχὴν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν δυσίρεστον ἐνταῦθα ἐποχὴν; Δὲν ζητοῦσι σχεδὸν ἅπαντες οἱ Γερμανοὶ ἕκαστον δεύτερον ἢ τρίτον ἔτος ἄδειαν διὰ νὰ ἐπισκε-

φιλῶσι τὴν πατρίδα, τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους; Δὲν εἶναι ἐπομένως φυσικὸν νὰ ἔχῃ καὶ ἡ Βασίλισσα τὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν; Ἄν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ αὕτη, θὰ ἀποδείξῃ τὸ μέλλον. Ἄς ἐλπίζομεν ὅτι κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος θὰ εἶναι τοῦτο δυνατόν. Σήμερον ἔχομεν σφοδρότατον καύσωνα καὶ πνιγηρὰν ἀτμόσφαιραν. Οἱ περὶ ταῦτα εἰδικοί ὑποθέτουν ὅτι ἐπίκειται σεισμός. Ὡραία προφητεία! Εἰς τὴν Ζάκυνθον εἶχον πρὸ τινος τόσον δυνατόν σεισμόν, ὅστε κατέρρευσαν 3000 οἰκίαι. Τοιουτοτρόπως ἐνταῦθα δὲν ἐκλείπουσιν ποτε οἱ παντσειδεῖς κίνδυνοι, καὶ ὅμως, ὅταν στρέφω τὸ βλέμμα μου πρὸς τὰς ἄλλας ἀκτὰς τῆς Μεσογείου καὶ παρατηρῶ τὸν πολιτικὸν ὄριζοντα τῆς Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας, εὐρίσκω ὅτι ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς χώρας ταύτας ζῶμεν ἐνταῦθα βίον ἔτι ἰσχυρότερον.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Νοεμβρίου.*

Ἐκορτάσαμεν χθὲς τὴν ἐπέτειον τῶν γάμων τῶν Βασιλέων δι' ἀνακτορικοῦ χοροῦ. Καὶ ἀπουσίασαν πολλαὶ κυραὶ ἕνεκα τοῦ θανάτου γνωστοτάτου μέλους τῆς ἐνταῦθα κοινωνίας, ὅστε κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κατιλλιὸν δὲν ἐχόρευον εἰ μὴ μόνον 30 ζεύγη. Δὲν μοι λέγετε, παρακαλῶ, μήπως καὶ ἐν τῇ Βορβίω Γερμανίᾳ ὁ χορὸς εὐρίσκεται ἐν ὑφέσει; Παρ' ἡμῖν βαρύνονται νὰ χορεύσουν καὶ, καθὼς μανθάνω, τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν Βιέννῃ. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν μοι ἀρέσκει τὸ τοιοῦτον καὶ μακαρίζω τὰ ἔτη ἐκεῖνα, ὅτε ἤρχιζεν ὁ χορὸς εἰς τὰς 7 καὶ διήρκει μέχρι τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου. Ἡ Βασίλισσα ἐχόρευε χθὲς ἀδιακόπως, ἴσο δὲ εὐθυμὸς καὶ προσηνὴς μεταδίδουσα εἰς ἅπαντας ζωὴν καὶ συμπαρασύρουσα αὐτούς. Τόσος δὲ ὑπῆρξεν ὁ ἐνθουσιασμός ἁπάντων, ὅστε καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Τοῦρκος ἐπιτετραμμένος παρεκινήθη νὰ εἴπῃ. «Ἐἶναι πολὺ φυσικὸν ἐν τῇ πατρίδι τῶν Χαρίτων νὰ ὑπάρχῃ τοιαύτη Βασίλισσα!» Δὲν σᾶς φαίνεται ἱπποτικώτατος αὐτὸς ὁ Τοῦρκος; Ἐγὼ εὐρίσκω πολὺ ὥραϊαν τὴν παρατήρησίν του, εἰς τὸν προσεχῆ δὲ χορόν, ὅταν χορεύσω καὶ πάλιν τὴν κολωνέζαν μαζί του, θὰ εἶμαι φιλοφρονεσάτη πρὸς αὐτόν, καὶ ὡς φέρῃ οὗτος φέσιον, τὸ ὅποιον φέρει καὶ ὅταν χορεύῃ. Τὴν ἀδυναμίαν, ἣν ἀπὸ τινος αἰσθάνεται ἡ Βασίλισσα, καὶ τὴν νευρασθένειαν ἀποδίδω εἰς τὸν ἐξαιρετικῶς θερμὸν καιρὸν, ὅστις ἐπεκράτει μέχρι τῆς προχθὲς. Χθὲς ἔτι ἐξῆλθον μετ' αὐτῆς εἰς



περίπατον ἐφ' ἀμάξης καὶ δὲν ἔφερον εἰ μὴ λεπτοτάτην στενήν ἐσάρπαν καὶ οὐδὲ ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην βαρυτέρου καλύμματος, καίτοι μόλις περὶ τὴν ὁ μ. μ. ἐπιστρέψαμεν. Φαντάζεσθε τὸ τοιοῦτον εἰς τὰς 22 Νοεμβρίου. Καὶ ἐγὼ δὲν γνωρίζω πῶς θὰ συνηθίσω πάλιν εἰς τὸ ἰδικόν μας κλίμα! Πολλάκις σκέπτομαι τοῦτο, διότι εἰσέτι δὲν ἀπώλεσα τὴν ἐλπίδα νὰ συνοδεύσω ἴσως κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος τὴν Ἄνασσαν εἰς Γερμανίαν. Καὶ ναὶ μὲν οὐδὲν μοὶ ἀνεκόνωσεν εἰσέτι ἡ βασίλισσα περὶ τοῦ ταξιδίου της, ἀλλ' οὐδ' εἶναι δυνατὸν νὰ πράξῃ τοῦτο ἤδη ἀπὸ τοῦδε. Ὅτι ὅμως καὶ ἂν λεχθῆ περὶ τοῦ ταξιδίου τούτου, φρονῶ ὅτι οἱ μόνοι ἀρμόδιοι νὰ ἀποφασίσωσι περὶ τούτου εἶναι οἱ Βασιλεῖς, οἵτινες γνωρίζοντες καλῶς τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου καὶ τὰς περιστάσεις εἶναι εἰς θέσιν νὰ κρίνωσι τί πρέπει νὰ πράξωσιν. Εἶμαι δὲ βεβαία ὅτι τὰ πάντα θὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ δὲν θὰ γίνῃ τίποτε τὸ βεβιασμένον. Ἀπὸ μηνῶν ἤδη πληροῖ τὴν καρδίαν τῆς Βασιλίσσης χαρὰ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ τοιούτου ταξιδίου, καὶ πιστεύσατέ με, προσφιλεῖς φίλη, ἔνταῦθα οὐδεὶς θέλει παρεξηγήσει τὸν λίαν φυσικὸν τοῦτον πόθον της. Πρέπει νὰ ἔχη τις ζήσει, ὡς ἐγὼ, 4 ἔτη ἔνταῦθα, διὰ νὰ ἀσθάνθῃ καλῶς τὴν ἀνάγκην τοιούτου ταξιδίου. Καὶ βεβαίως δὲν ἀποτελεῖ τοῦτο ἀντίρρασιν πρὸς ὅσα σὰς ἔχω τοσάκις διαβεβαιώσει, δηλ. ὅτι οὐδέποτε μετενόησα ὅτι συνώδευσα ἔνταῦθα τὴν Βασίλισσαν. Ἄλλ' ὁ χρόνος θέλει διευκρινήσει τὰ πάντα. Πολλάκις δὲ ἀρκεῖ μία καὶ μόνη στιγμή πρὸς λύσιν ζητήματος, ὅπερ ἐπὶ μακρὸν ἐβασάνιζεν ἡμῶς.

Σήμερον ἀφίκετο ἐπὶ τέλους καὶ ὁ βασιλικὸς ἀρχιτέκτων Gärtner ἐκ Μονάχου, νῦν δὲ θέλει ἐπισπευσθῆ ἢ ἀποπεράτωσις τῶν Ἄνακτόρων. Ἡ ἰδέα νὰ κατοικήσω ἔν αὐτοῖς, ἐάν ποτε ἤθελε γίνεαι τοῦτο, δὲν μὲ ἐνθουσιάζει, διότι, ἂν καὶ ἔχει σκόλλως ἐλλείψεις ἢ νῦν κατοικία μου, σκέπτομαι ἔν τούτοις τὰ ὑψηλὰ μεγάλα δωμάτια, ἐντὸς τῶν ὁποίων βεβαίως δὲν θὰ εἶναι ἐνῆμερος ἡ διαμονή. Μεγάλαι ἰδιαιτέρως δυσκολαὶ θὰ προσκύψωσι διὰ τὴν ὑπηρεσίαν, αἱ δὲ ὑπηρέτριαί καὶ θαλαμηπόλοι θὰ ἀντιληφθῶσιν ἀμέσως τὴν διαφορὰν. Ἐδῶ ὑπάρχει μεγάλη εὐκολία, δὲν ἔχουσιν εἰ μὴ μόλις 20 βήματα μέχρι τῆς Βασιλίσσης. Εἰς τὰ νέα Ἄνακτορα ἀπεναντίας θὰ ἀναγκάζονται αὐταὶ νὰ ἀνέρχονται καὶ κατέρχονται διαρκῶς τὰς κλίμακας.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Νοεμβρίου.*

Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐπιστρέφω ἐκ τοῦ γεύματος, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε κληθῆ ὁ κύριος Gärtner. Μετ' αὐτοῦ ἀφίκοντο καὶ εἴκοσι καλλιτέχναι. Χθὲς οὗτος ἐπεθεώρησε τὴν οἰκοδομὴν καὶ εὔρεν ὅτι αὕτη οὐ μόνον προεχώρησε περισσότερον παρ' ὅτι ἀνεμένετο, ἀλλ' ἐξέφρασε συνάμα τὴν εὐαρέσκειάν του διὰ τὴν τελείαν ἐκτέλεσιν, ἣτις, καθὼς ἔλεγε, τιμῆ μεγάλως τὸν διευθύνοντα τὰς ἐργασίας. Πόσον μὲ εὐχαριστεῖ τοῦτο διὰ τὴν Δ. Σοῦτσον, ὅστις τόσους κατέβαλε κόπους, τόσα ὑπέστη δυσάρεστα ἕνεκα τῆς οἰκοδομῆς! Ἐπίσης αἱ κυκλοφορήσασαι ἐν Μονάχῳ εἰδήσεις ἦσαν τόσον ψευδεῖς καὶ κακόβουλοι, ὥστε πρὸς στιγμὴν ἐδίστασεν ὁ κύριος Gärtner νὰ ἐπιχειρήσῃ ἔνταῦθα τὸ ταξιδιον του. Καὶ ἐν Κερκύρῳ εἰσέτι ἤκουσεν ὅτι τὰ ἀνάκτορα δὲν ἐστεγάσθησαν ἔτι, ἐν ᾧ ἔχουσι ταῦτα τόσον προχωρήσει, ὥστε ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν δύναται νὰ γίνῃ ἔναρξις τῆς διακοσμήσεως τῶν δωματίων. Ὡσαύτως ἔμεινε ἐκκληκτος ἐκ τῆς θεᾶς τῶν Ἀθηνηῶν καὶ τῶν προσόδων, ὡς ἐποιήσαντο αὐταί, καὶ τοῦτο, διότι ἐν Γερμανίᾳ ἔχουσιν ἐντελῶς ἐσφαλιμένας ἰδέας περὶ τῆς ἔνταῦθα καταστάσεως. Τοιουτοτρόπως τὰ πάντα παραμορφοῦνται καὶ διαστρέφονται. Πῶς λοιπόν, φιλιτάτη μοι, νὰ δώσῃ τις μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς ποικίλας διαδόσεις; Καὶ νομίζετε ὅτι ἔπρεπε νὰ ρυθμίσωσιν οἱ ἐν Ἑλλάδι τὰς πράξεις αὐτῶν συμφώνως πρὸς τὰς ἐσφαλιμένας ταύτας ἰδέας τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ μᾶλλον συμφώνως πρὸς τὰς σπερμιολογίας κακοβούλων τινῶν, οἵτινες εὐχαριστοῦνται νὰ διαβλέπωσι πανταχοῦ τὸ κακόν;

Τοιαύτη θυσία θὰ ἦτο ὑπερβολικὴ!

Φαντασθῆτε πρό τινον ἡμερῶν ἀφίκετο ἔνταῦθα ἐξ Ἀλεξανδρείας κυρία μετὰ τεσσαράκοντα περίπου τουρκικῶν σαλίων. Καὶ ἀποτελοῦσι ταῦτα ὁλόκληρον περιουσίαν. Ὅσον ἀπορῶν ἐμὲ, θὰ προστίμων τὸ χρῆμα, ὅπερ ἀντιπροσωπεύουσι ταῦτα. Ἐπανέλαβον καὶ πάλιν μετὰ πολλοῦ ζήλου τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Φιλίππου Ἰωάννου, ὅστις προσέρχεται τακτικώτατα καθ' ἑκάστην. Ἡ ἐλπίς μου ὅμως ὅτι θὰ ἡδυνάμην νὰ ἐκμάθω τελείως τὴν γλῶσσαν ὀσημέραι ἐλαττοῦται. Καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ κόποι, οὓς καταβάλλω, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ δυσθυμία, ἣν αἰσθάνομαι λόγῳ τῆς ἀσθενοῦς μου μνήμης, με-

γάλως μὲ ἐνοχλοῦσι. Πρὸ ἐκάστου μαθήματος μὲ καταλαμβάνει φόβος, μὲθ' ἑκαστον δὲ μάθημα κεφαλαλγία.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Δεκεμβρίου.*

Τὴν τελευταίαν μου ἐπιστολήν ἐπερίετοιν διὰ τῆς εἰδήσεως τῆς ἀφίξεως τῆς Κλάρας εἰς Σῆρον. Φαντάζεσθε μετὰ πόσης ἀνυπομονησίας ἀνέμενον αὐτὴν τὴν ἐπομένην. Εἰς τὰς ἐννέα κατῆλθον εἰς Πειραιᾶ, καθόσον δὲν ἐπεθύμουν νὰ στερηθῶ τῆς εὐχαριστήσεως νὰ εἰσαγάγω αὐτὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ συμμετάσχω τῆς χαρᾶς, ἣν θὰ προῦξενεῖ εἰς αὐτὴν ἢ πρῶτη ἐντύπωσις, ἣτις ἤδη ὡς ἐκ τοῦ θαυμασίου καιροῦ θὰ ἦτο ἀρίστη.

Ὅτε ἐκάθητο αὐτὴ πλησίον μου ἐν τῇ ἀμάξῃ, μοὶ ἐφαίνετο ὄνειρον ὅτι ἐβλεπον αὐτήν, ὅτι τῇ ὀμίλουν καὶ ὅτι ἐμελλε νὰ μείνῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον πλησίον μου. Ἐπίσης καὶ ἡ Βασίλισσα ἀνέμενε αὐτὴν μετὰ μεγάλης ἀνυπομονησίας καὶ ὑπεδέξατο αὐτὴν ἐγκαρδιώτατα. Ἐκτοτε ἡ Κλάρα ἐπεσκέπτετο ἡμᾶς δις τῆς ἡμέρας, φαντάζεσθε δὲ πόσα ἔχομεν νὰ ἐρωτήσωμεν καὶ πόσα ἔχει αὕτη νὰ διηγηθῇ.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Δεκεμβρίου.*

Τὰς ὀλίγας στιγμᾶς, κατὰ τὰς ὁποίας εἶμαι σήμερον, ἡμέραν τῶν γενεθλίων τῆς Βασίλισσας, ἐλευθέρα, θέλω μεταχειρισθῆναι πρὸς ἑξακολούθησιν τῆς ἐπιστολῆς μου.

Ἡ ἡμέρα ἦρξατο διὰ τῆς συνήθους τελετῆς, μεταβίσεως εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὑποδοχῆς ἐν τοῖς ἀνακτόροις, θέλει δὲ περατωθῆναι δι' ἐπισήμου γεύματος, εἰς ὃ ἔχουσι κληθῆναι ἕξ πρόσωπα.

Χθὲς ἠνοίξεν ἐκ νέου τὸ θέατρον, ἐκαίζετο δὲ ἑλληνικὴ τις τραγωδία, ἣτις, καίτοι μόνον ὀλίγα ἐνόουν, μ' ἐνδιέφερε περισσότερο ἀπὸ πολλὰ νέα μελοδράματα, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἐγνοῶ τίποτε. Ὁ ἠθοποιός, ὁ ὑποκρινόμενος τὸ κύριον πρόσωπον, ἐσπούδασε πολλὰ ἔτη τὴν δραματικὴν τέχνην, ἀκοπεῖ δὲ νὰ ἰδρῶσῃ Ἑλληνικὸν θέατρον καὶ νὰ διδάξῃ τοὺς μέλλοντας ἠθοποιούς. Ἐξ ὅσων εἶδον χθὲς, μοὶ φαίνεται ἱκανὸς διὰ τοῦτο. Πολλάκις αἰ κινήσεις καὶ αἰ στάσεις του εἶχόν τι τὸ ἀληθῶς κλασσικόν. Ἡ Κλάρα, ἣτις ἦτο μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ μεγάλῳ θεωρεῖῳ ἐβεβαίωσεν ἡμᾶς ὅτι ἐγνοεῖ πολλά. Πῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν, δὲν ἐν-

νοῶ, ἐν τούτοις ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς τελείας ὑποκρίσεως. Ἐπίσης προσεχῶς ἐπαναλαμβάνει τὰς παραστάσεις τὸ ἰταλικὸν μελόδραμα, ὡς λέγεται, διὰ τοῦ Ρωμαίου καὶ τῆς Ἰουλιέτας.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Δεκεμβρίου.*

Σὺν τῇ ἀφίξει τοῦ ἕαρος θὰ ἀποδειχθῇ, ἂν θὰ καταστῆ δυνατόν τὸ ταξιδιον τῆς Βασίλισσας. Μέχρις αὐτῆς τῆς στιγμῆς μόνον περὶ ἀπλῆς εὐχῆς δύναται νὰ γίνεται λόγος, μοὶ φαίνεται δὲ λίαν φυσικῆ. Καὶ ἐπὶ τέλους δὲν εἶναι ὁ Βασιλεὺς ὁ μᾶλλον ἀρμόδιος κριτῆς τῶν περιστάσεων καὶ τῆς καταστάσεως; Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Βασιλεὺς τῇ προέτεινε νὰ ταξιδεύσῃ ἢ τοῦλάχιστον ὑπεστήριξε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Βασίλισσας, διὰ νὰ δυνηθῇ τέλος πάντων νὰ ἀποδώσῃ εἰς τοὺς ἔστεμμένους πενθεροῦς αὐτοῦ τὴν πρὸ πολλοῦ ὑποσχεθεῖσαν ἐπίσκεψιν. Ἡ Κλάρα δὲν εὐρίσκει λέξεις ἱκανὰς πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς χαρᾶς αὐτῆς διὰ τὸν εὐθυμον χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀνθηρότητα τῆς Βασίλισσας, πρὸς δὲ καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν, ἣν εὗρεν ὑπὸ πᾶσαν ἐπιφάνειαν. Εἶναι αὕτη ἡ προσωποποιήσις τῆς γυναικείας χάριτος. Τὸ τοιοῦτον θὰ ἦτο δυνατόν, ἐάν δὲν ἦτο αὕτη εὐτυχίς; Καὶ μήπως ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ἐθνοῦς, ζητοῦντος, ὅπως ἡ Βασίλισσα μεταβῇ εἰς τὰ λουτρά τῆς πατρίδος της, δὲν ἔχει μελζονα σημασίαν τῆς ἐκ προκαταλήψεως σχηματισθείσης ἐναντίας ἰδέας πολιτικῶν τινων; Ἐάν εὐρίσκασθε ἐνταῦθα εἰς τὴν θέσιν μου, ἀσφαλῶς θὰ ἐκρίνατε τὰ πράγματα, ὅπως ἐγώ, καὶ θὰ ἐστενοχωρεῖσθε βλέπουσα τὴν προσφιλῆ Ἀνασσαν τεθλιμμένην, καὶ οὐχὶ κυρίως διότι ἀναγκάζεται νὰ παραιτηθῇ διακαοῦς πόθου, ἀλλ' ἐπειδὴ βλέπει ἑαυτὴν παρεξηγουμένην.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Δεκεμβρίου.*

Καὶ πῶς διήλθετε τὴν χθεσινὴν ἐσπέραν; Ἡμεῖς ἡμεῖθα πολὺ εὐθυμοί. Ἡ προσφιλεῖς Βασίλισσα, ὡς πάντοτε, ὑπῆρξε καὶ πάλιν πολὺ γενναιοδωρος εὐχαριστήσασα ἅπαντας. Τὸ δένδρον μας ἦτο λαμπρόν, οἱ δὲ ἐκτεταμένοι κλάδοι του εἶχον πλουσίως διακοσμηθῆναι δι' ἀριστοτεχνημάτων, ἔργων τοῦ ἐπιτηδεῖου ζαχαροπλάστου μας. Παραπλεύρως τοῦ δένδρου εἶχε τοποθετηθῆναι τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχομεν θέσει ἡμεῖς αἱ κυρίαι τὰ διάφορα μικρὰ δῶρα καὶ ἐργόχειρά μας.

Ἡ διανομὴ τῶν δώρων ἐγένετο μετὰ τὸ δεῖπνον, ὑπῆρξε δὲ τὸ

θέαμα πράγματι ωραιότατον καὶ λαμπρὸν καὶ διήρκεσεν ἡ εὐθυμος αὐτῆ ἑορτὴ μέχρι τῆς δωδεκάτης. Μετὰ τῶν Χριστουγέννων ἐνέσκηψεν ἐπίσης καὶ ὁ χειμὼν· κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν δέ, καίτοι ἐτελέσθη αὐτῆ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ, ἐπεκράτει δριμύτατον ψῦχος. Ἡ Κλάρα προσῆλθε φέρουσα μποὰ καὶ μανδύαν ἐκ γούνας, ἐν τούτοις καὶ πάλιν ἠσθιάνετο ψῦχος.

I 34 I

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Ἰανουαρίου.

Φοβουμένη μήπως ὡς ἐκ τῆς ἀρίξεως τοῦ διαδόχου τῆς Βαυαρίας δὲν εὐκαιρήσω νὰ γράψω ὑμῖν προσεχῶς πρῶττω τοῦτο ἀπὸ τοῦδε. Ἀφιερῶσαμεν λοιπὸν ἡ Κλάρα καὶ ἐγὼ σήμερον ὁλόκληρον τὸ ἀκόγευμα εἰς τὴν ἐπιστολογραφίαν κλεισθεῖσαι ἐν τῇ οἰκίᾳ κατὰ τὴν ἐκτάκτως ὡραίαν ταύτην ἡμέραν. Συνήθως ὕμεις ἐξερχόμεθα ὁμοῦ συχνὰ εἰς περίπατον. Μέχρι τοῦδε δὲ ἔλαβε μέρος μετ' ἐμοῦ εἰς δύο ἑσπερίδας. Ἐδόθησαν αὐταὶ κατὰ τῶν πρέσβειων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ ἰδίως πρὸς τιμὴν τοῦ λόρδου καὶ τῆς λαίδης Londondery, οὔτινες ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν ταξειδίου τῶν διῆλθον ἡμέρας τινὰς ἐνταῦθα. Περὶ τοῦ μεγάλου αὐτῶν πλοῦτου εἶχαν καὶ πρότερον κυκλοφορήσει πλεῖστα ἴσα φανταστικαὶ διαδόσεις καὶ μυθώδεις εἰδήσεις· π. χ. ὅτι ἡ λαίδη ἐφόρει ἀδαμαντοκολλητοὺς περικημίδας καὶ χειρόκρια καὶ ὅτι εἶχεν ἐπίσης ἐνδυμασίαν πεποικιμένην διὰ μαργαριτῶν.

«Τί νὰ φηρέση τις ἀπέναντι τοιαύτης πλουσίας ἐνδυμασίας;» με ἠρώτα ἐντρομος κυρία τις. «Τὸ ἀπλούστερόν σας ἐνδυμα», ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησίς μου. «Φαντάζεσθε λοιπὸν πόσον ἤμην περιεργος νὰ ἴδω τὴν πλουσίαν ταύτην λαίδην! Καὶ εὖρον ὑψηλὴν καὶ εὔσωμον κυρίαν μέσης ἤδη ἡλικίας, διατηροῦσαν ἐν τούτοις τὰ ἴχνη καρφωμένης καλλονῆς. Ἡ στάσις τῆς προσέδιδε μεγάλην ὑπερηφάνειαν, ἔφερε δὲ ἐσθῆτα ἐκ λευκοῦ ἀτλαζίου μετ' ἐξυφασμένων ἐκ χρυσοῦ καὶ μετάξης ἀνθέων καὶ πεπλουτισμένην διὰ λωρίδων ζιβελινίου ἰστίδος. Ὁμοίαν διακόσμη-

σιν εἶχον τὸ στῆθος καὶ αἱ περιχειρίδες. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔφερε διάδημα ἐξ ἀνθέων, ἐπὶ τοῦ μετώπου μαργαρίτας μεγέθους μικρῶν λεπτοκαρῶν, ἐπίσης δὲ ὡς ἐνώτια μεγάλους μαργαρίτας σχήματος ἀπίου. Τὴν κόμην τῆς ἐκόσμη βέλος ἐξ ἀδαμάντων καὶ μαργαριτῶν, τέσσαρες δὲ σειραὶ μαργαριτῶν ἐστηριγμέναι διὰ πολυτίμου καρφίδος ἐπιπτον μέχρι τῆς ὀσφύος καὶ ἔτι κατωτέρω. Ἡ ἐντύπωσίς μου κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἦτο ὅτι ἡ εὐγενὴς αὐτῆ λαίδη ἦλθεν ἀπλῶς καὶ μόνον, ὅπως θαυμάση αὐτὴν ὁ κόσμος. Ὅτε ὅμως τὴν ἐπιούσαν παρουσίασεν αὐτὴν ἡ λαίδη Lyons εἰς τὴν Βασίλισσαν, εἰσήγαγον δὲ ἐγὼ τὰς κυρίας παρὰ τῇ Βασίλισσῃ ἔνεκεν ἀδιαθεσίας τῆς κυρίας von Plüskow, ἀντελήφθη ὅτι αὐτῆ δὲν ἦτο μόνον κάτοχος πλοῦτου καὶ μεγάλων μαργαριτῶν, ἀλλ' ὅτι ἔχει ἐπίσης πολλὴν χάριν ἐν τῇ συνδιαλέξει τῆς.

Τὸ ἐσπέρας παρεκάθισε μόνον ὁ λόρδος εἰς τὸ βασιλικὸν γεῦμα, μοι διηγεῖτο δὲ ὅτι εἶχεν ἐντολήν τῆς συζύγου του, ὅπως τῇ περιγράφῃ λεπτομερῶς τὴν ἐνδυμασίαν τῆς Βασίλισσης. Τὸ τοιοῦτον, ἀπήνητα, δὲν εἶναι πολὺ δύσκολον, διότι ἡ Βασίλισσα ἐνδύεται πάντοτε ἀπλούστατα. Καὶ πράγματι ἔφερεν αὐτῆ ἐσθῆτα ἐξ ἐρυθροῦ βελούδου μετὰ δύο σειρῶν δαντελῶν καὶ μιᾶς μόνον καρφίδος ἐξ ἀδαμάντων ἐν εἶδει συμπλέγματος ἀνθέων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ περὶ τὸν λαιμὸν τὸ μέλαν ἐξ ἀδαμάντων κόσμημα, ὅπερ γνωρίζετε. Ἐφαίνετο δὲ αὐτῆ ἐν τῇ εὐγενεῖ ἀπλότητί τῆς ἐξόχως ὡραία. Ὁ λόρδος ἐνεθουσιάσθη ἐκ τῆς χάριτος τῆς Βασίλισσης. Ἐπίσης ἀντελήφθη μετ' εὐχαριστήσεως ὅτι πολλοὶ Βαυαροὶ κύριοι ἐκ τῆς συνοδείας τοῦ διαδόχου εὐρίσκουσι τὴν Βασίλισσαν ἐντελῶς διάφορον ἀπὸ ὅτι ἐνόμιζον καὶ ὅτι ἐν γένει βλέπουσι τὸν ἐνταῦθα βίον καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου ἐντελῶς ἀλλοίαν ἀπὸ ὅτι εἶχε παρασταθῆ αὐτοῖς διὰ κακοβούλων διαδόσεων.

Τὰ συνήθη γεύματα ἡμῶν ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ διαδόχου καὶ τῆς συνοδείας του ἐκέρδηται πολὺ εἰς ζσηρότητα. Ἡ Α. Ὑψηλότης εἶναι εὐθυμιάτατος, εὐφυῆς καὶ εὐπροσήγορος, διηγεῖται δὲ διάφορα πράγματα μετὰ πολλῆς χάριτος. Ἐκ τῆς συνοδείας του θὰ σᾶς εἶναι, νομίζω, γνωστοὶ ὁ βαρῶνος von Zolleru καὶ ὁ βαρῶνος von Camperberg. Τὴν προσεχῆ Κυριακὴν ἔχομεν πάλιν ἐπίσημον γεῦμα, εἰς ὃ ἔχουσι κληθῆ 60 πρόσωπα. Καθὼς ἤκουσα, ἀγαπᾷ ὁ διάδοχος τὸν χορὸν καὶ τοιαυτοτρόπως ἐπιβίβω ὁ τοῦ νέου ἔτους νὰ διεξαχθῇ τὴν

φορὰν ταύτην λίαν ζωηρός. Συνοδεύουσι τὸν διάδοχον διάφοροι χορευ-  
ται πρώτης τάξεως καὶ τοιουτοτρόπως δὲν θὰ ὑπάρχη, ὅπως συνήθως,  
ἔλλειψις τοιούτων.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Ἰανουαρίου.*

Οὐδὲ κὰν νὰ φαντασθῶ δύναμαι τὰς περὶ πάγου, ψύχους καὶ πα-  
γοδρομίας ἀφηγήσεις ὑμῶν. Ἐνταῦθα ἔχομεν νῦν θαυμάσιον καιρὸν.  
Αἱ Ἀθηναὶ περιεβλήθησαν, φαίνεται διὰ τὸν διάδοχον, τὸ ὀραιότε-  
ρον αὐτῶν κόσμημα, ἐπειδὴ δὲ φρονῶ ὅτι οὐδεμίαν ἐπίσης τῶν κυριῶν  
μας θὰ θελήσῃ νὰ ὑστερήσῃ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, προμηνύεται ὁ  
προσηχὴς ἀνακτορικὸς χορὸς ἐκτάκτως λαμπρός, καίτοι θὰ ἀπουσιάζω-  
σωσιν ἕνεκα πένθιτους διάφοροι ἐκ τῶν μᾶλλον ὀραίων κυριῶν, ἰδίως  
ἐκ τῆς πολυαρίθμου οἰκογενείας Σούτσου. Ὁ διάδοχος μετέβη δις  
εἰς αὐτὸ θεάτρον, κρίνει δὲ αὐτὸ ἀρκετὰ ἐπιεικῶς ὡς οὐκ κακὸν  
διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ ἕνεκα πολλῶν λόγων θεωρῶ ὠφέλιμον τὸ  
ἴδρυμα τοῦτο, μὲ εὐχαριστεῖ ἡ ὑπαρξίς του, καίτοι οὐδεμίαν παρέχει  
εἰς ἐμὲ ἀπόλαυσιν, διότι μεταβαίνομεν εἰς αὐτὸ συνήθως μόλις περὶ τὸ  
τέλος τῆς παραστάσεως, ὁμολογῶ δὲ ὅτι περὶ τὴν δεκάτην τῆς νυκτὸς  
προτιμῶ μυριάκις τὴν συντροφίαν τῆς Κλίρας ἀπὸ δευτέραν τιμὴν ἢ  
τρίτην πράξιν μελοδράματος.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας κυριέχεται κατιάλληλος εὐκαιρία εἰς τὰς  
ἐνταῦθα κυρίας πρὸς ἐπίδειξιν τῶν κομμῶν αὐτῶν ἐνδυμασιῶν. Καθ'  
ἐκάστην λαμβάνομεν προσκλήσεις. Οἱ ξένοι κύριοι ἔμειναν ἐκπληκτοὶ  
ἐκ τῆς πολυτελείας τῶν Ἀτιθίδων, ἡτις ἀληθῶς ὑπερβαίνει πᾶν ὄριον.  
Καὶ εὐτυχῶς δὲν δίδει ἡ Βασίλισσα τὸ κακὸν παράδειγμα. Σὰς διαβε-  
βαιῶν δὲ ὅτι, διὰ γὰρ μεταβῶ εἰς ἑσπερίδα πρεσβείας τινός, ὁρεῖλω, ἐὰν  
προηγηθῇ ἰδιαιτέρα πρόσκλησις, νὰ φέρω ἐσθῆτα κατὰ πολὺν πλουσιο-  
τέραν ἐκείνης, ἣν θὰ ἔφερον ἐν μεγάλῃ ἀνακτορικῇ συναυλίᾳ τοῦ Ὀλ-  
δεμβούργου.

Ἄφ' ἑτέρου ὅμως οὐδεμίαν ποιεῖται ἐνταῦθα ὁ κόσμος διάκρισιν  
τὸ αὐτὸ ἔγδυμα φέρει καὶ εἰς ἀνακτορικοὺς χοροὺς καὶ εἰς ἀπλήν ἰδιω-  
τικὴν συναναστροφὴν. Ἐν γένει εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἐνδυμάτων παρα-  
τηρεῖ τις ἐνταῦθα συγχρόνως ἀφθονίαν καὶ ἔλλειψιν. Οὕτω π. χ. εὐρί-  
σκετε ὀραιοτάτην συλλογὴν ὑφασμάτων, ἀνθῆων, ταινιῶν, δαγτελλῶν

κ.λ.π., ἐνῶ πολλάκις ἀδυνατεῖτε νὰ εὐρητε κλωστήν ἐκ μετάξης. Ἐν  
τούτοις πόσα πράγματα ἔχομεν νῦν, τῶν ὁποίων οὐδὲ ἕγχοις ὑπῆρχε  
πρὸ δύο ἐτῶν ; Ὡς καὶ ἐργόχειρα ἐν μέρει ἐπεξεργασμένα βλέπει τις ἐν  
τοῖς καταστήμασι. Δὲν νομίζετε λοιπὸν ὅτι συμβαδίζομεν πρὸς τὸ  
πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ πρὸς τὸν πολιτισμὸν ;

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Φεβρουαρίου.*

Δικαίως θέλετε μὲ μακαρίσει, ὅταν μάθετε ὅτι σὰς γράφω καθη-  
μένη παρὰ τὸ ἀνοικτὸν παράθυρον. Ἦδη νῦν περὶ τὰς τέσσαρας μετὰ  
μεσημβρίαν ἔχομεν τοιαύτην θερμοκρασίαν, ὥστε σχεδὸν ὑποφέρει τις  
ἐκ τοῦ καύσωνος καὶ ἀναζητεῖ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ σκιάν. Καὶ εἶναι τοῦτο  
ἔτι μᾶλλον εὐχάριστον, καθόσον εἶναι σήμερον Κυριακὴ καὶ δύναται ὁ  
κόσμος νὰ ἐξέλθῃ εἰς περίπατον, Χθὲς ἦτο ἡ ἐπέτειος τῆς ἀφιξέως τοῦ  
Βασιλέως εἰς Ἑλλάδα, ἑορτάσθη δὲ αὕτη διὰ λαμπροῦ χοροῦ. Ἀπὸ  
τῆς ἀφιξέως του παρήλθον νῦν ἵδη ὅκτὼ ἔτη. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο  
πολλὰ μετεβλήθησαν ἰδίως ἐν τῷ κύκλῳ ἡμῶν. Ἡ ἡμέρα ἐγκαινιάσθη,  
ὡς συνήθως, διὰ κανονιοβολισμῶν, κατόπιν μετέβημεν εἰς τὴν ἐκκλη-  
σίαν, ἐπηκολούθησεν ἔπειτα μεγάλη τελετὴ, περὶ τὴν ἑβδόμην πυρο-  
τεχνήματα, τὴν ἐνάτην δὲ ἤρξατο ὁ χορὸς. Ἐπεκράτει κατ' αὐτὸν  
μεγάλῃ ζωηρότητι, ἅπαντες ἦσαν φαιδροὶ καὶ τοιουτοτρόπως δὲν ἔστε-  
νοχωρήθη, καίτοι μόλις περὶ τὴν τρίτην τῆς πρωίας ἐπέστρεψα εἰς  
τὴν κατοικίαν μου μετὰ τὸ πέρας τοῦ χοροῦ. Ἡ Βασίλισσα ἦτο ἐνδε-  
δυμένη ἀπλούστατα μὲν, ἀλλὰ κομψῶς. Ἐφερον ἐσθῆτα ἐκ λευκῆς  
γάζης μετ' ἀνθῶν ἀμυγδαλῆς, καταλληλοτάτων πρὸς τὴν ἐποχὴν,  
πράγματι δὲ ἐνόμιζέ τις ὅτι μόλις πρὸ στιγμῶν τινῶν εἶχε κόψει τὰτα  
ἐκ τινος τῶν πολλῶν δένδρων, ἅτινα ἀκριβῶς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας  
ἦσαν κατάμισα ἀνθῶν. Ἡ παρουσία τοῦ διαδόχου διασκεδάζει πολὺ  
τὸν Βασιλέα. Πολλάκις βλέπω αὐτὸν ἵδη τὴν ἑβδόμην τῆς πρωίας νὰ  
μεταβαίῃ παρὰ τῷ ἀδελφῷ του, διότι βραδύτερον δὲν ἔχει καιρὸν  
ἕνεκα τῆς πολλῆς ἐργασίας. Ἐἰς τὰ γεύματα παρακάθηνται νῦν 17 πρό-  
σωπα. Ὁ εὐχάριστος καὶ εὐπροσῆγορος διάδοχος μεταδίδει εἰς ὅλους  
ζωὴν. Ἐκ τῶν προαγωγῶν, αἵτινες ἔλαβον χώραν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ  
τῆς ἐορτῆς τῆς ἀφιξέως τοῦ βασιλέως, μὲ νῆχαρίστησεν ἰδιαιτέρως ἡ  
τοιαύτη τοῦ ἀυλάρχου μας Σούτσου εἰς ἀντισυνταγματάρχην. Ἐσχά-

τως ἐβυθίσθη ἡ οἰκογένειά του καὶ πάλιν εἰς βαρὺ πένθος. Ὁ πενθερός του πρόγκνιψ Καντακουζηνός, ὅστις εὐρίσκετο ἔνταῦθα πρὸς ἐπίσκεψιν, ἀπέθανε πρὸ τινῶν ἡμερῶν. Αἱ θυγατέρες του εἶναι ἀπαρηγόρητοι. Ὁ Σοῦτσος συγκρατεῖται, εἶναι ἐν γένει κίρσιος ἑαυτοῦ καὶ θεωρεῖται ὡς ἐκ τούτου παρὰ πολλοῖς ψυχρὸς καὶ ἐγωϊστής. Ἐγὼ δὲν τὸ πιστεύω, ἀπ' ἐναντίας θεωρῶ αὐτὸν ὡς ἀνθρώπον εὐλαβῆ καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων, ἀποφεύγοντα ὅμως καὶ πολλὰς σχέσεις. Εἶναι φυσικὸν εἰς ἡν θέσιν εὐρίσκεται νὰ ἔχη ἐχθρούς, οἵτινες, ἂν ἠδύναντο, εὐχαρίστως θὰ ἔβλαπτον αὐτόν. Ἀμφιβάλλω ὅμως, ἐάν τις ἐξ ἐκείνων θὰ ἠτό σποτε ἱκανὸς νὰ τὸν ἀναπληρώσῃ.

Τὸ θέατρόν μας ἐφέτος δὲν εἶναι ἄξιον λόγου, κατ' ἀνάγκην δὲ μόνον μεταβαίνω εἰς αὐτό. Ἐπὶ πολλὰς κατὰ συνέχειαν Κυριακάς ἐδόθησαν ἐν τῷ θεάτρῳ χοροὶ μετημριεμένων. Καθὼς ἔμαθον, ὑπῆρχον πολλὰ ὠραῖα ἐνδυμασίαι καὶ εὐρυεῖς μεταμριέσεις. Ἐγὼ οὐδὲν ἐκ πάντων τούτων εἶδον καὶ τούτο, διότι δὲν προσῆλθον οἱ Βασιλεῖς εἰς τὸ θέατρον πρὸς παρακολούθησιν τοῦ χοροῦ ἐκ τοῦ μεγάλου θεωρείου. Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι δὲν ἤξιζεν αὐτὸς τοιαύτης προσοχῆς. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον δυσκόλος θὰ ἀποφασίσωσιν οἱ Βασιλεῖς νὰ παρευρεθῶσιν εἰς παρόμοιον χορόν.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 24ῃ Μαρτίου.*

Σήμερον ἐπισκέφθη τὰ νέα ἀνάκτορα ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν τοῦ ἀρχιμηχανικοῦ Cirtner, ὅστις ἐπεθύμει νὰ μοὶ δείξῃ τὰς διαφόρους ἡμιτελεῖς τοιχογραφίας. Τὰ δωμάτια τοῦ βεγον καὶ τοῦ κομρωτηρίου τῆς Βασιλίσσης εἶναι ἐξόχως ὠραῖα. Εἰς τὸ τελευταῖον ἀνακαιρίσεται ἡ ἱστορία τῆς Ψυχῆς. Ἐπίσης τὸ γραφεῖον τῆς Βασιλίσσης θὰ γίνῃ πολὺ καλόν, ἔχει δὲ θέαν, ἥς ὁμοίαν δυσκόλος θέλει εὔρει τις. Τὴν θάλασσαν μετὰ τῶν νήσων εἰς τὸ βάθος, τὴν Ἀκρόπολιν, τοὺς οὐλοὺς τοῦ Ὀλυμπίου Λιῶς μετὰ τῆς πόλεως τοῦ Ἀδριανοῦ, τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ τὰ παραθύρα τὸν νέον Βασιλικὸν κήπον. Τὰ δωμάτια εἶναι ὀψηλά, εὐρύχωρα καὶ ὡς ἐκ τοῦ αλίτους τῶν τοίχων δροσερά, ἡ δὲ ζωογόνα θαλασσία αὔρα διεισδύει διὰ τῶν παραθύρων. Πόσα ὅμως ὑπολείπονται εἰσέτι μέχρι πέρας τοῦ ἔργου! Ὁ διάδοχος ἐξακολουθεῖ νὰ ἀρέσκειται ἐνταῦθα. Ἡ ἀναχώρησις του θὰ γίνῃ πολὺ αἰσθητὴ εἰς τὸν στενωτόν.

ἡμῶν ἀνακτορικὸν κύκλον. Ἐπίσης καὶ ὁ Cirtner ἀναχωρεῖ διὰ τοῦ ἀεροπλοίου τῆς σήμερον. Ἔχει μέγαν διὰ τὴν Βασιλίσσαν ἐνθουσιασμόν καὶ αἰσθάνεται ἑαυτὸν εὐτυχῆ, διότι ἐργάζεται δι' αὐτήν. Μετὰ χαρᾶς δὲ θέλει διηγηθῆ περὶ αὐτῆς ἐν Μονάχῳ, ἔνθα ἀγνοοῦσι τελείως πόσον ἔξοχος καὶ πλήρης εὐγενῶν αἰσθημάτων εἶναι ἡ Βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ νευρική ταραχή, ἣτις μὲ κατέχει ἐκ νέου, σχεδὸν δὲν περιγράφεται. Αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς ἐπιμένει εἰς τὸ ταξείδιον, ὅπερ καὶ γενήσεται. Τῆς εὐκαιρίας ταύτης θέλω ἐπωφεληθῆ πρὸς πραγματοποίησιν τῆς πρὸ πολλοῦ ἤδη σχεδιασθείσης ἐπισκέψεως τῆς οἰκογενείας μου, ἔλαβον δέ, καίτοι μετὰ δυσκολίας, τὴν πρὸς τοῦτο συγκατάθεσιν τῆς Βασιλίσσης. Τὸ εὐκλότερον καὶ προτιμότερον δι' ἐμὲ θὰ εἶναι νὰ συνοδεύσω τὴν Κλάραν. Ἀναχωροῦμεν λοιπὸν διὰ Τεργέστης, Βιέννης εἰς Πράγαν, ὅπου θὰ ἔλθῃ ὁ ἀνεμιός μου πρὸς προῦπάντησίν μου. Ἡ προσφιλέτης μοι Βασίλισσα ἐπεθύμει κατ' ἀρχὰς νὰ συνοδεύσω αὐτήν μέχρι Μονάχου, ἐπειδὴ ὅμως ἐν πάσῃ περιπτώσει πρόκειται νὰ ἀποχωρισθῶμεν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ προσεχοῦς ταξειδίου, θεωρῶ δευτέρον ὁ ἀποχωρισμός μας οὗτος νὰ γίνῃ ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον, ὅπως ἐκλίπωσιν οἱ δισταγμοὶ καὶ παύσωσιν αἱ συγκινήσεις. Τὸ ταξείδιόν μου ἔχει ἅπαξ ἀποφασισθῆ καὶ ὀφείλει νὰ γίνῃ, αἰσθάνομαι ἐν τούτοις ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ καὶ μόνῃ τοῦ ἀποχωρισμοῦ θλίψιν, καίτοι πρόκειται νὰ ἐπανέλθω. Καὶ εἴθε ὑμεῖς πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς θέσιν νὰ μὲ ἐννοήσετε. Εἶμαι βεβαία καὶ εἰς ὑμᾶς θὰ συνέβαινε τὸ αὐτό.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ἀπριλίου.*

Ἐτοιμίζομαι λοιπὸν μετὰ σπουδῆς πρὸς ἀναχώρησιν, θέλω δὲ συνοδεύσει τὴν Βασίλισσαν μέχρι Ἀγκῶνος. Ἀπεφασίσθη κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἡ συνάντησις ἡμῶν νὰ γίνῃ ἐν Ὀλδεμβούργῳ, ὅπουθεν διὰ τελευταίαν φαρὰν θὰ ἐπιστρέψω μετὰ τῆς Ἀνάσσης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ πρᾶττω τοῦτο, ἐπειδὴ τὸ ἐπιθυμεῖ ἡ Βασίλισσα. Ἐὰν κατ' ἀρχὰς ἐδίσταζον, τούτο ἐγένετο, οὐχὶ διότι δὲν μοὶ ἀρέσκει ἡ ἐν Ἑλλάδι διμιομή, ἀλλὰ ἁπλῶς διότι θεωρῶ ἑμαυτὴν ἐντελῶς περιττήν. Ἡ κυρία νομ Πλίσκων ἀναμφιβόλως εἶναι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἄξια τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς προσφιλοῦς Ἀνάσσης, κέκτηται δὲ πείραν ἀνωτέ-

ραν και ἔχει πνεῦμα πρακτικώτερον ἐμοῦ. Ὅσον περισσότερο ἀναγνωρίζω τοῦτο, τόσο μᾶλλον εὐχομαι νὰ μένη αὕτη πλησίον τῆς Βασιλείας και νὰ συνδεθῇ στενώτερον μετ' αὐτῆς. Ὑπὸ τοιαύτας ὅμως συνθήκας δὲν ἔχει πλέον ἡ Βασίλισσα ἀνίγκην ἐμοῦ, ὅσον σκληρὸς και ἂν εἶναι δι' ἐμέ ὁ ἀποχωρισμός. Ἐάν λοιπὸν παρ' ὅλα ταῦτα ἐπιμείνῃ ἢ προσφιλῆς Ἄνασσα εἰς τὴν ἐπιστροφὴν μου, αἰσθάνομαι τὰς δυνάμεις μου ἀρκούντως ἀκμαίας, ὅπως ἐπιχειρήσω και πάλιν τὸ ταξείδιον, καίτοι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλω καθαρίσει ὀρισμένην και ἀμετάκλητον προθεσίαν πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν οἰκογένειάν μου και θέλω θέσει ἐπίσης και ἄλλους τινὰς ὅρους. Ἡ Βασίλισσα θὰ λάβῃ μεθ' ἑαυτῆς και τὴν δεσποινίδα Βότσαρη, εἶμαι δὲ βεβαία ὅτι ἡ ὀραία Ἑλληνὶς πολὺ θὰ ἀρέσῃ. Αὕτη θὰ ἔχῃ εἰσέτι πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς της τὴν εὐχαρίστησιν νὰ παρευρεθῇ εἰς τοὺς γάμους τῆς μεγαλύτερας της ἀδελφῆς μετὰ τοῦ συνταγματάρχου Σισίνη, καλοῦ και καταλλήλου γαμβροῦ. Ἀναφορικῶς τῶν Ἑλληνικῶν οἰκιστῶν αὐδεμίαν εἰσέτι θετικὴν πληροφορίαν δύναμαι νὰ σᾶς δώσω. Ἀμέσως ὅμως ὑπέθεσα ὅτι οἱ Ἕλληνας δὲν θὰ ἔχουσιν οἰκίσματα, καθὼς δὲ με διεβεβαίωσαν, ἡ σκέψις μου αὕτη εἶναι ὀρθή. Ἐκαστος σφραγίζει κατὰ βούλησιν τὰς ἐπιστολάς του δι' ἀρχαίου δακτυλιολίθου, ὁ δὲ πατήρ κατὰ διάφορον τοῦ υἱοῦ τρόπον. Ἐν ταύτοις θὰ φροντίσω νὰ σᾶς προμηθεύσω τοῦλάχιστον ἀντίτυπα τῶν σφραγίδων, ἃς μεταχειρίζονται οἱ διασημότεροι ἐνταῦθα ἄνδρες.

(Μεταξὺ τῆς 8 Ἀπριλίου, ἡμερομηνίας τῆς ἀποστατολῆς, και τῆς 7 Νοεμβρίου, ἡμερομηνίας τῆς προσεχούσ τοιαύτης, ἐγένετο τὸ ταξείδιον τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλείας. Ἡ Α. Μ. ἀναγκασθεῖσα νὰ ὑποβληθῇ εἰς κἀθαρσιν ἐγκατέλειπε τὸν Ἀγζῶνα τὴν 11 Ἰουνίου διεπυθνεῖσα εἰς Μόναχον. Ἐκ Μονάχου μετέβη εἰς Βιεννᾶ και μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν λοιπτῶν εἰς Ὁλδεμβούργον, ἔνθα ἀφίκετο τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἀυγούστου, τὴν 21ν δὲ Ὀκτωβρίου ἐγένετο ἡ ἀναχώρησις εἰς Ἑλλάδα. Διερχομένη διὰ τοῦ Arolson, Darmstadt, Μονάχου, Hohen-Schwangan και Τυρόλου ἀφίκετο εἰς Βενετίαν, ἔνθα ἐπεβιβάσθη τοῦ ἀτμοπλοίου).

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Νοεμβρίου.*

Δυστυχῶς ἡ διαμονὴ μας εἰς Hohen-Schwangan ὑπῆρξε πολὺ βραχεῖα. Τὰ πάντα ἦσαν ἐκεῖ θαυμάσια, μαγευτικά, τὸ δὲ ἀνάκτορον μοι ἐφάνη ὡς ἐκ μυθικοῦ διηγήματος μετατεθὲν εἰς τὴν πραγματικότητα. Καὶ ὅμως πόσον ἐπιπολαιῶς εἶδον τὰς φυσικὰς ταύτας καλὸνὰς και τὰ ἀριστουργήματα τῆς καλλιτεχνίας! Ποσον ἐγκαρδίως ὑπεδέξατο ἡμᾶς ὁ ἡγεμονικὸς αὐτοῦ ἰδιοκτήτης. Ἐξηκολούθησαμεν μετὰ ταῦτα τὸ ταξείδιόν μας διασχίσαντες τὸ ὀραῖον Τυρόλον, τὸ τόσον μαγευτικὸν και τόσο μεγαλοπρεπές. Εἰς τὴν ὀρεινὴν ταύτην φύσιν μετὰ τῶν πλουσίων δασῶν και τῶν εὐθαλῶν λειμώνων πόσῃ ζωὴν παρέχουσιν ὁ θόρυβος τῶν ὀρητικῶν χειμάρρων και ἡ βοή τῶν ἀφρίζοντων καταρρακτῶν! Καθ' ἦν ὅμως στιγμὴν οἱ ἤχοι οὗτοι προεκάλλον τὸν ἐνθουσιασμόν μου, δὲν ἐφανταζόμην ὅπως φοβερὸς θὰ μοι ἦτο μετ' ὀλίγον ὁ θόρυβος τῶν κυμάτων. Τὸ ταξείδιον ἀπὸ Hohen-Schwangan μέχρι Βενετίας διηύσαμεν ἐν διαστήματι δύο και ἡμισείας περίπου ἡμερῶν. Τὴν ἀγδόν τῆς προίας ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Βενετίας ὑπὸ τοιοῦτον σφοδρὸν ἀνεμόν, ὥστε ὁ πηδαλιούχος ἠρνήθη νὰ ὀδηγήσῃ τὸ πλοῖον ἐκτὸς τοῦ λιμένος. Μέχρι τῆς μεσημβρίας ἐν ταύτοις προσχωροῦμεν οὐχὶ κακῶς. Μετὰ ταῦτα ὅμως ἠγέρθη τρικυμία, ἀναγκάσαμεν ἅπαντας νὰ κατακλιθῶσι. Περὶ τὴν ἕκτην τῆς ἑσπέρας κατεκλίθη και ἡ Βασίλισσα. Ἐπηκολούθησε κατόπιν νύξ ἐκ τῶν τρομεροτέρων, ἃς ποτε διῆλθον ἐν τῷ βίῳ μου. Ὁ ἐναντίος ἀνεμός εἶχε προκαλέσει σφοδροτάτην τρικυμίαν, ὁ δὲ κρότος τῆς κατὰ τῆς θαλάσσης παλαιούσης μηχανῆς ἐνούμενος μετὰ τοῦ θορύβου τῆς θαλάσσης ἀπετέλει ἀληθὲς πανδαιμόνιον. Ἡ ἐν ἀρχῇ ραγδαία βροχὴ κατέληξεν εἰς κατακλυσμόν' ὅτε δὲ περὶ τὴν προίαν ἐπεχειρήσαμεν νὰ κατασκευάσωμεν τονωτικόν τι, ἐστάθη ἀδύνατον ἐκ τῆς κακοκαιρίας και τοῦ ἀνέμου νὰ ἀνάψωμεν πυρᾶν. Τοιοῦτοτρόπως ἐταλαιπωρήθημεν ἐπὶ δύο ὀλοκλήρους ἡμέρας. Θυελλώδης νύξ, κατὰ τὴν ὀποίαν ὁ οὐρανὸς εἶχε μεταβληθῇ εἰς πέλαγος φλογῶν, ἐνῶ ἐκινδυνεύομεν νὰ καταποντισθῶμεν ὑπὸ τῶν κυμάτων, ὑπῆρξε τὸ κατακορύφωμα τοῦ περιπετειώδους τούτου πλοῦ. Καθ' ἦν στιγμὴν ἐπιπτον ἀκαταπαύστως φοβεροὶ κεραυνοὶ, ἠκούσθη αἶφνης περὶ τὸ μεσονύκτιον κρότος, ὡς

ἐὰν εἶχε συντριβῆ τὸ πλοῖον. Ἐπίσης, καθὼς μᾶς διεβεβαίωσαν οἱ ναῦται, ὁ κεραυνὸς ἤγγισε τὸ πλοῖον προκαλέσας βλάβην εἰς τὸ περίβλημα τῶν τροχῶν. Πρὸ τῆς Ραγουῦτης ἠγκυροβολήσαμεν πρὸς ἀνθρώκευσιν καὶ διεισρέψαμεν ἐκεῖ ἡ ὥρα. Ἡ ἐπίσκεψις τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς ἐχθρίστος καὶ εὐεργετικὴ ἀνακούφισις. Τέλος ἤρχισεν ἡ τρικυρία νὰ κατευνάζεται, καίτοι ἡ καταγωγὴ ἐξηκολούθει καθ' ὅλην τὴν νύκτα, καὶ ἤδη ἠλπίζομεν ὅτι παρήλθε τὸ κακόν. Δυστυχῶς ὅμως ἠπατήθημεν! Κατὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν κόλπον τῆς Κορίνθου ἐνέσκηψε νέα τρικυρία, συνοδευομένη ὑπὸ ταύτης καταγίδος, ὥστε ἐληρημόρησε τὸ κατεστραφέν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐν τούτοις ἡ Βασίλισσα ἐξηκολούθει νὰ μένη διαρκῶς μεταλλάσσουσα θέσιν πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῆς βροχῆς. Τοιοῦτοτρόπος ἐπῆλθεν ἡ νύξ. Ἄν μὴ ἴτο κακοκαιρία, πρὸ πολλοῦ ἦδη θὰ εὐρασκόμεθα ἐν τῷ λιμένι. Ὁ οὐρανὸς ἴτο μέλας. Αὔρης ἤρχισαν νὰ ρίπτωνται κανονισβολισμοί, οὐχὶ ἐχθρίστοι ἠχοὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, διότι ἠδύνατό τις νὰ ἐκλάβῃ αὐτοὺς ὡς σημεῖα κινδύνου ἐν καιρῷ ναυαγίου, συγχρόνως δὲ ἀνομοῦντο πύραυλοι. Μετ' οὗ πολὺ εἶδομεν μακρόθεν σειρὰν φάτων, ἅτινα διεκρίνομεν πρὸς τὴν παραλίαν καὶ τέλος διεκρίνομεν τὸν Βασιλέα. Ὄλιγα ἐτι λεπτά καὶ τὸ ὑψηλὸν ζεῦχος συνηγαῖτο ἐκ νέου κατόπιν μακροῦ ἀποχωρησιοῦ. Διὰ μίαν στιγμὴν εἶχον λησιμανηθῆ ἅπαντα τὰ δεινὰ καὶ αἱ καρδίαι, αἱ πρὸ ὀλίγου εἰσέτι τρέμουσαι ἐκ φόβου, ἐπάλλοντο νῦν ἐκ χαρῆς καὶ εὐχαριστήσεως. Μετὰ τοὺς πρώτους ἐναγκαλισμοὺς καὶ χαιρετισμοὺς ἠτοιμάσθημεν ἀμέσως πρὸς ἀποβίβασιν. Εἰς τὴν παραλίαν ἀνέμενον διάφοροι ἄμαξαι. Ἐν τῷ μεταξύ ἀνέταλεν ἡ σελήνη ἐπισημαίνουσα φῶς ἐπὶ τῆς εἰκόνας ταύτης τῆς πλήρους ζωῆς, κινήσεως καὶ εὐθυμίας, ἡ δὲ ἐπικρατοῦσα ἐν αὐτῇ σύγχυσις ὑπὸ τὴν λάμψιν τῆς σελήνης καὶ τῶν λιμπκάδων ἐνεῖχέ τι τὸ ἀπεριγράπτως μαγευτικόν καὶ ποιητικόν. Φαντασθῆτε τοὺς Βασιλεῖς, τὴν συνοδείαν, τὴν ἀποβίβασιν, τὴν ἐποδοχὴν, τὴν συνάντησιν, τὴν παραλίαν ἐν νοκτερινῇ ὥρᾳ, τὸ ἀτριόπλοιον ἀναπαυόμενον μετὰ τὸ τρικυμιῶδες ταξίδιον, ἐπὶ τῆς προκομαίας ἐν μακρᾷ σειρᾷ, τὰς ἄμαξας καὶ τοὺς ἱππεῖς φάρον μίγδην, ἐκείστων προσπαυθόντων νὰ ἔλιθῃ πρῶτος, καὶ ἔχετε τελείαν ἀναλαμπύρασιν τῆς ἀφίξεως ἡμῶν. Περὶ τὸ μεσονύκτιον διήλθε τὸ καραβιένιον τὸν Ἰσθμὸν

τῆς Κορίνθου καὶ οἱ μὲν ἔφιπποι, οἱ δὲ ἔρ' ἀμάξης. Μεταξὺ τῶν ἀμαξῶν ὑπῆρχε καὶ λεωφορεῖον, τὸ ὁποῖον διεκρίνονεν ὁ Σοῦτσος καὶ ἔρ' οὗ ἐπέβαινον πλὴν αὐτοῦ ἐννεὰ πρόσωπα, ἴτοι ἅπασαι αἱ κυρίαί τῆς τιμῆς καὶ αἱ θαλαμηπόλοι. Βλέπω τὸ πρόσωπόν σας κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς μου! Ἐὰν περαιτέρω, δηλ. πῶς ἐκινδύνευσεν νὰ ἀνατραπῆ τὸ ὄχημα, πῶς ἔντρομοι ἐρρίψαμεν κραυγὰς, πῶς ὁ Σοῦτσος ἀδιαφορῶν παρώρμα τοὺς ἵππους, ὡς ἐὰν εὐρίσκοντο ὅπισθεν αὐτοῦ αἱ Ἐρινύες καὶ οὐχὶ ἡμεῖς, πῶς διερχόντο οἱ διάφοροι ἵππεῖς ἐν ἀστραπιαίῳ καλπασμῷ ἔμπροσθεν ἡμῶν, πῶς ἔδω εἰς προχωρήσας ἐπέστρεψε πρὸς ἀναζήτησίν μας, ἐκεῖ δὲ ἄλλος ἔπιπτε μετὰ τοῦ ἵππου του, δὲν περιγράφονται, δύνασθε ὅμως νὰ τὰ φαντασθῆτε. Εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν τοῦ Ἰσθμοῦ ἔλαμπε μακρόθεν φωταγωγημένη ἡ κορβέττα Ἄραλία. Ἐσπεύσαμεν πρὸς αὐτὴν κατάκοποι καὶ πεινῶντες, διότι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἶχομεν μείνει ἄνευ τροφῆς, καὶ ἐπεβίβασθημεν ἀμέσως αὐτῆς. Πόσον περιπετειώδης θὰ φανῆ εἰς ὑμᾶς ὁ τοιοῦτος βίος! Μόλις ἀπαλλαγέντες τοῦ κινδύνου ἠτοιμάσθημεν πάλιν πρὸς νέον πλοῦν.

Ἐὐτυχῶς τὴν φορὰν ταύτην ὑπῆρξεν εὐνοϊκότερος ὁ καιρὸς, κατακλιθέντες δὲ μετ' ὀλίγον ἀνεπαυόμεθα ἐν τῇ συναισθήσει πλήρους ἀσφαλείας ἐπὶ τῶν σκληρῶν στρωμάτων. Οὐδέποτε ἐν τούτοις ἐν τῷ βίῳ μου ἀνεπαύθη ἀνετότερον. Τὴν ἐπιούσαν τὸ Γαλλικὸν ἀτμόπλοιον παρέλαβε καὶ ἐρρημιούλησεν ἡμᾶς μέγροι Πειραιῶς, ἐνθα ἀφικόμεθα περὶ τὴν ἕκτην. Καὶ οὕτως εὐρασκόμεθα πάλιν ἐνταῦθα.

Ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τῶν Ἀθηνῶν ὀλίγον μόνον μετεβλήθη κατὰ τὴν ἀπουσίαν μας. Ἐν τούτοις ἐκτίσθησαν διάφοροι νέοι οἰκοδομαὶ καὶ ἄλλαι οἰκοδομοῦνται νῦν. Τὸ μικρόν μου ἄνδρον ἐν τῷ κήπῳ μου παρέχει ἤδη μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν διπλασίαν εὐχαρίστησιν. Ἐχρηματίσθη καὶ φαίνεται πολὺ ὄρατον. Ὄταν εὐρίσκομαι ἐν αὐτῷ, ἀρηφῶ καὶ βροχὴν καὶ ἀνέμους, οὔτινες εἰσέτι ἐξακολουθοῦσιν. Ἐπίσης στεροῦμαι τοῦ ὄραίου Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ, ὅστις οὐδὲ κατὰ τὴν ἀφίξιν μας ἀπεκαλύφθη.

Ὁ Βασιλεὺς χαίρει ἄκραν ὑγείαν καὶ εἶναι εὐθιμος, ἡ δὲ παρουσία τῆς Βασιλίσσης καθιστᾷ αὐτὸν εὐτυχῆ. Τὸ βλέμμα καὶ οἱ τρόποι του ἀποανέουσιν ἀποπεποιθήσιν καὶ τὸ τοιοῦτον μὲ πληροῦ τῶσον

μᾶλλον χαρᾶς, ὅσον μὲ ἐστενοχώρει ἄλλοτε ἢ σκυθρωπή καὶ πλήρης φροντίδων ἔκφρασις του.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἔχομεν πολλές διασκεδάσεις αὐτὸν τὸν χειμῶνα. Τὸ Ἰταλικὸν μελόδραμα ἤρχισεν ἤδη μὲ τὴν Beatrice di Tonđa. Ὁ θίασος ὅμως δὲν εἶναι τόσον καλός, ὅσον ὁ προηγούμενος.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Νοεμβρίου.*

Ἡ Βασίλισσα εἶναι εὐτυχής, διότι εὐρίσκεται ἐκ νέου εἰς τὴν ἀγαπημένην τῆς Ἑλλάδα. Καὶ δὲν πιστεύω νὰ εἴχετε περὶ τούτου ἀμφιβολίαν τινα. Πλέον ἢ ἀπαξ ἠκούσατε αὐτὴν μετὰ πόσου θαυμασμοῦ ὁμιλεῖ περὶ τῆς νέας τῆς πατρίδος. Νῦν εὐρίσκει πάλιν τὰ πάντα λαμπρὰ καὶ ἀπαράμιλλα.

Καὶ εἶναι τοῦτο εὐτύχημα, διότι μόνον τοιούτων αἰσθημάτων ἐμφορευμένη δύναται νὰ καταστήσῃ αἴτη καὶ ἄλλους εὐτυχεῖς.

Πρὸ δύο ἡμερῶν ἐορτάσαμεν τὴν ἐπέτειον τῶν γάμων τῶν Βασιλέων διὰ λαμπροῦ χοροῦ. Ἄπαντες ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσι τὴν Βασίλισσαν, νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς αὐτήν. Ὁ χορὸς ὑπῆρξεν ἐκτάκτως ζοηρὸς, δὲν διήρκεσεν ὅμως ὅσον συνήθως, καὶ τοῦτο, διότι ἡ Βασίλισσα δὲν ἐχόρευσεν εἰ μὴ ὀλίγον.

Τὸ διπλωματικὸν σῶμα εὐρίσκεται ἐκ νέου ἐνταῦθα πλήρες εἶναι δὲ τόσον πολυάριθμον, ὥστε καὶ μόνον αὐτὸ δύναται νὰ πληρώσῃ σχεδὸν ὀλόκληρον αἴθουσαν. Ἀποτελεῖται ἐκ πενήκοντα καὶ πλέον προσώπων, μὴ συμπεριλαμβανομένων εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον τῶν ἐννέα ἢ δέκα προξένων μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των. Ὁ Katakatzy προέβη εἰς τὴν μίσθωσιν μεγαλυτέρας κατοικίας. Ὡς λέγουσιν, ἔχει σιωπὸν νὰ δώσῃ πολλάς συναναστροφάς. Ὁμοίως διαθέσεις ἔχει καὶ ὁ κόμης Bray. Πρὸ τριῶν ἡμερῶν εἶδομεν νέον μελόδραμα, τὸν Gemio di Vergy τοῦ Donizetti. Ἡ παράστασις ὑπῆρξε μετριωτάτη, ὑπὸ ἔποψιν μουσικῆς δὲ ἡ Beatrice εἶναι ἀνωτέρα.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Δεκεμβρίου.*

Περὶ τοῦ βίου ἡμῶν δὲν ἔχω πολλὰ νὰ ἀνακοινώσω ὑμῖν καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ τελευταίου βαρέος πένθους, διότι ἐκτοτε ἐπικρατεῖ παρ' ἡμῖν μεγάλη ἡσυχία καὶ παρακαθήμεθα εἰς τὸ γεῦμα φέρουσαι μακρὸν μέ-

λανὰ πέπλον, ὅστις, καίτοι πένθιμος, καθιστᾷ τὴν Βασίλισσαν ἐπιωραιότεραν. Καὶ ἄλλας ἐκ τῶν κυριῶν ἡμῶν κολακεύει οὐκ ὀλίγον τὸ πένθιμον τοῦτο κάλυμμα. Ἐξαίρεσις ἐγένετο μόνον διὰ τὴν τελετὴν τῶν γενεθλίων τῆς Βασιλίσσης. Ἡ ἡμερησία διαταγὴ προσδιώριξε λευκὴν ἐνδυμασίαν καὶ τοιουτοτρόπως ἐφέρομεν ἤδη κατὰ τὴν πρωϊνὴν δοξολογίαν λευκὰς ἐκ μουσελίνης ἐσθίητας. Εἵχομεν εὐτυχῶς ἀληθῆ ἔαρινὴν ἡμέραν, καὶ δὲν ἐννοῶ Γερμανικὴν τοιαύτην μὲ ὀλίγον ἥλιον καὶ ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ψῦχος, τοῦναντίον καθ' ὅλην τὴν πρωΐαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ δὴ ἐν τῇ πλακοστρώτῳ αὐλῇ, ἐνθα ἀνεμένομεν ἐπιῆμισιαν ὥραν πρὸ τῆς μεταβάσεως ἐκεῖ, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ ἐξώστου, ἐνθα ἐθεώμεθα ἐπὶ μακρὸν τὴν μεγάλην τελετὴν, ἐφέρομεν λευκὰς ἐξ Ἰνδικῆς μουσελίνης ἐνδυμασίας μὲ ἐσάρπας μὴ αἰσθανόμεναι ψῦχος οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον. Πόσον ὠραία εἶναι ἐνταῦθα ἡ παρούσα ἐποχὴ, δύνασθε νὰ ἐννοήσητε, ἐὰν εἴπω ὑμῖν ὅτι πρὸ τριῶν ἡμερῶν μᾶς ἔφεραν ἐκ τοῦ κήπου ἀνθη καὶ καρποὺς πίσου, δηλ. ὡς παρ' ἡμῖν τὸν Ἰούνιον.

Ὡς πάντοτε, διήλθομεν καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐν ὑγείᾳ καὶ χαρᾷ τὴν ἐορτὴν τῶν Χριστουγέννων, ἐλάβομεν δὲ πάλιν πλούσια δῶρα. Ἡ Βασίλισσα ἀρέσκειται νὰ παρέχῃ δῶρα, πράττει δὲ τοῦτο μετὰ περισσῆς λεπτότητος. Εἶναι εὐχαρίστησις νὰ βλέπη τις αὐτὴν τακτοποιοῦσαν τὰ πάντα καὶ ἐξευρίσκουσαν δι' ἓνα ἕκαστον τὸ κατάλληλον δῶρον.

Ἀπὸ ἀπόψεως κοσμημάτων καὶ πλοῦτου ἀμφιέσεων μεγάλην ἐντύπωσιν μοὶ προξενεῖ νεαρά τις Ῥωσσίς, συζευχθεῖσα πρὸ ὀλίγου μετὰ τινος Σούτσου καὶ διήγουσα τὸν μῆνα τοῦ μέλιτος ἐνταῦθα παρὰ τοῖς πενθεροῖς. Ἀδύνατον νὰ φαντασθῆτε τὸν πλοῦτον εἰς δαντέλλας, μαργαρίτας καὶ ἀδάμαντας! Ὡς λέγουσιν, ὑπερβαίνει ἡ ἀξία αὐτῶν τὰς 400.000 φράγκων. Ἐν γένει ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ κομψότης ἀποκτῶσιν ἐνταῦθα καθ' ἐκάστην μεγαλείτερον ἔδαφος. Καὶ τελευταίως ἐτι κατὰ τὰ γενέθλια τῆς Βασιλίσσης παρετήρησα εἰς ἐσπερίδα, δοθεῖσαν πρὸς τιμὴν τῆς ἐορτῆς αὐτῆς κατὰ τοῦ πρέσβους τῆς Λωβαρίας καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ὀλίγοι μόνον ἐχόρευσαν, τοσοῦτον πλοῦτον ἀμφιέσεων εἰς ἀπίστας τὰς κυρίας, ὥστε κάλλιστα θὰ ἠδύναντο μὲ τὰς αὐτάς ἐσθίητας νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς ἀνακτορικὸν χορὸν.



1842

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Ἰανουαρίου.*

Καὶ οὐχὶ μόνον ὑμεῖς ἐν Γερμανίᾳ, ὡς εἰκός, ἔχετε ἀπὸ τοῦ νέου ἔτους χιόνια καὶ παγετόν, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα. Οὕτως ἀπὸ τῆς πρώτης Ἰανουαρίου αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων ἔχουσι καλυφθῆ ὑπὸ χιόνος, ἐπικρατεῖ δὲ ἀπὸ τινῶν ἡμερῶν τοιοῦτον ψῦχος, ὥστε τὸ νέον περιλαίμιον μοὶ παρέχει μεγάλας ὑπηρεσίας. Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ παρελθόντος ἔτους τοιαῦτα ἐνέσκηψαν καταγίδες καὶ βροχαί, ὥστε σχεδὸν ἐφοβήθημεν ἐπανάληψιν τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε. Κατὰ τὰς τοιαύτας βροχὰς καταρρέουσι συνήθως ἐνταῦθα, ἐὰν μὴ ὀλοτελῶς, τοῦλάχιστον ἐν μέρει διάφοροι οἰκίαι. Καὶ τῆς οἰκίας μου, ἀποτελουμένης ἐξ ὀλιγῶν οὐχὶ ἀρκούντων στερεῶν, ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀγέμενον τὴν κατὰπτωσιν, ἰδίως ὁσάκις εἰς τὴν δόνησιν τῶν κεραιῶν ἐσείετο αὕτη μέγρι θεμελίων. Ἐὐτυχῶς παρήλαε καὶ ὁ κίνδυνος οὗτος καὶ ἤδη ἐλπίζω νὰ διατηρηθῆ αὕτη μέγρι τῆς μεταβάσεως ἡμῶν εἰς τὰ νέα Ἀνάκτορα, ὧν ἡ οἰκοδομὴ προβαίνει νῦν γοργῶ τῷ βήματι πρὸς τὸ τέλος.

Ὅσον στενοχωρημένη ὄμως καὶ ἂν εἶμαι ἐν τῇ μικρᾷ μου κατοικίᾳ, ἡ ἰδέα τῆς μετοικίσεως δὲν μὲ εὐχαριστεῖ, ἰδίως διότι φοβοῦμαι ὅτι τὰ μεγάλα καὶ ὑψηλὰ δωμάτια δυσκόλως θὰ δύνανται νὰ φωτισθῶσιν, οὐδὲν δὲ μοὶ εἶναι τάσον ὀχληρόν, ὅσον ἡ ἔλλειψις φωτός.

Αἱ ἑσπερίδες ἐνταῦθα ἀποκτῶσιν ὀλονέν μεγαλοπρεπέστερον χαρακτήρα. Πρὸ τῆς ἐνάτης οὐδεὶς προσέρχεται, οἱ δὲ ἐπιθυμοῦντες νὰ θεωρῶνται «fashionable», δὲν παρορῶνται πρὸ τῆς ἐνάτης καὶ ἡμισείας καὶ παρακολουθοῦσιν ἐξημεροῦν ἐπὶ τῶν ἐδρῶν τὴν κίνησιν, ἐφ' ὅσον βεβαίως δὲν ἔχουσι καταληφθῆ ἅπαντα αἱ θέσαι ὑπὸ τῆς νεολαίας, ἥτις οὐχὶ εὐκόλως καταλείπει αὐτάς. Τὸ νὰ παραγορήσῃ νεανὲς τις δεκαεπταετής τὴν θέσιν τῆς εἰς προσήνεραν τινὰ κυρίαν ἢ νὰ ἐγεθῆ, καθ' ἣν στιγμὴν συνομιλεῖ μετ' αὐτῆς, εἶναι πράγμα ἀσύνηθον ἐνταῦθα, ἀφοῦ οἱ κύριοι αὐτοὶ δὲν ἐννοοῦσι νὰ ταράξωσι τὴν ἡσυχίαν αὐτῶν. Μήπως καὶ παρ' ἡμῶν συμβαίνει νῦν τὸ αὐτό;

Διὰ τοῦ τελευταίου χοροῦ παρὰ τῷ Ρώσσῳ πρεσβευτῇ ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας αὐτοῦ κατοικίας, ἥτις δὲν εἶναι μὲν πολὺ μεγάλη,

εἶναι ὄμως θαυμασίως διακεκοσμημένη. Πρόσωπον κινουὺν ἰδιαιτέρως τὸ ἐνδιαφέρον μου ἦτο ὁ διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν προωρισμένος Ἀγγλος πρεσβευτῆς λόρδος Stratford Canning, ὅστις μεταβαίνων εἰς τὴν νέαν του θέσιν διέτριψεν ἡμέρας τινὰς ἐνταῦθα. Ὑπερβᾶς τὸ πεντηκοστὸν ἔτος φαίνεται συμπαθὴς καὶ εὐχάριστος ἄνθρωπος. εἶναι ὑψηλοῦ ἀναστημάτων, λεπτὸς καὶ μιῶιστα ὀλίγον τι ἰσχνός. Τὸ ἦθος του, τὸ ὁποῖον πολλάκις ἐκδηλοῖ καλωσύνην, ἔχει τι τὸ ἡρεμιον, τὸ σοβαρόν, οἱ δὲ ὄξυδερκεῖς ὀφθαλμοὶ του ὑπὸ τὸ προεξέχον μέτωπον δεικνύουσιν ἄνθρωπον ὀρθῆς καὶ ταχείας ἀντιλήψεως. Πρὸς τοῦτοις ἡ ἐν γενεῇ σμηπεριφυροῦ του εἶναι ἡ τοῦ ἀληθοῦς πολιτικοῦ ἀνδρός, ἀνδρός πολυταίρου. Διὰ τοιοῦτων προσόντων περηνοκισμένος δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ ἀρέσῃ. Ἐν γενεῇ εὐρίσκονται νῦν πολλοὶ Ἀγγλοὶ ἐνταῦθα. Κατὰ τὸν τελευταῖον ἀνακτορικὸν χορὸν παρίσταντο πλέον τῶν τριάντα, μεταξὺ δ' αὐτῶν ἐπίσης νεαροὶ τινες δόκιμοι τοῦ ἐν τῷ λιμένι μας ὀρμούντος πολεμικοῦ πλοίου. Ἐξ αὐτῶν εἰς βεβαίως δὲν ὑπερέβαινε τὸ δωδέκατον ἔτος, ἐν τοῦτοις ἦτο εὖσωμος καὶ τολμηρὸς ὁ μικρὸς οὗτος ναυτικός.

Παρίστατο κατὰ τὸν χορὸν ἐκτάκτως πολλὸς κόσμος. Ἡ Βασίλισσα ἠναγκάσθη νὰ χορεύσῃ δέκα Πολωνέζας. Εἰς τὸν χορὸν τοῦτον σπανίως συμμετέχει Ἑλλην πλὴν τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ Βασιλέως. Συμβαίνει δὲ πολλάκις ἐκτὸς τῶν πρεσβευτῶν, τῶν συζύγων των καὶ τῆς κυρίας von Pliskow καὶ ἐμοῦ νὰ μὴ ἀκολουθῶσι τοὺς Βασιλεῖς εἰ μὴ 2 ἢ 3 ζεύγη, ὅπου φαίνεται λίαν κοινικόν. Ἡ προσφιλέη Βασίλισσα ἦτο πάλιν ὄρασιόατη, φιλόφρων δὲ καὶ προσηνής, ὡς πάντοτε. Δὲν ἔπαυε νὰ διατρέχῃ τὴν αἴθουσαν πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ἄλλου, εἰς τινα γωνίαν καθήμενου, γηραιοῦ συμβόλου τῆς ἐπικρατείας. Ἐν γενεῇ ὑπεδέχετο αὕτη τοὺς κεκλημένους μετὰ πολλῆς προσηνείας καὶ χάριτος.

Διὰ τοῦ τελευταίου ἀποπλοίου ἀφίκετο ἐπίσης ἡ εἰκὼν τῆς Βασιλίσσης, δηλαδὴ ἀντίγραφον τῆς εἰκόνης τοῦ Stieler, τὸ ὁποῖον εἶχε παραγγεῖλει αὐτῇ διὰ τὸν Βασιλέα. Ἡ ἐντύπωσις, ἣν μοὶ προῤξένυσαν ἡ εἰκὼν, εἶναι ὅτι πράγματι αὕτη εἶναι ὀραία, ὅσον ἀφορᾷ ὄμως τὴν ὁμοιότητα, δὲν μὲ εὐχαριστεῖ. Καὶ κατὰ γενικὸν κανόνα διὰ πᾶσαν προσωπογραφίαν δὲν εἶναι τοῦτο εὐκόλον, ἰδίως ὅταν ἔχομεν πρὸς

παραβολὴν ἐνώπιόν μας τὸ πρωτότυπον. Φαντάζεσθε λοιπὸν πόσον ἔτι μάλλον δύσκολον θὰ εἶναι διὰ τὸν ζωγράφον νὰ ἀποτυπώσῃ ἐπὶ τῆς ἀθόνης τὰ τόσον ζωηρὰ καὶ πλήρη ἐκφράσεως χαρακτηριστικὰ τῆς Βασιλίσσης.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Ἰανουαρίου.*

Πόσον σᾶς ζηλεύω διὰ τὴν θεατρικὴν σας ἐσπερίδα ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, ἣν μετὰ τόσης χάριτος μοὶ περιγράφετε, ὡς ἐπίσης διὰ τὸ ὄραϊον θέατρον. Τὸ ἰδικόν μας ἐνταῦθα εὐρίσκεται νῦν εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν. Προχθὲς ἐπεσκέφθησαν αὐτὸ οἱ Βασιλεῖς διὰ πρώτην φοράν μετὰ τὸ πένθος. Ἐλάχιστοι μόνον παρευρίσκοντο θεαταί. Σχεδὸν ἅπαντες οἱ πρόσβειοι παρήτησαν τὰ θεωρεῖά των, αἳ δὲ ἐγκαταλειμμένα θέσει προξενούν λυπηρὸν θέαμα. Ἄλλ' οἱ ἠθοποιοὶ εἶναι, καὶ ἐκφράζομαι ἐπιεικῶς, τόσον μέτροι, ὥστε ἀπαιτεῖται πράγματι θάρρος διὰ νὰ ἀκούσῃ τις αὐτούς. Τοῦναντίον δίδονται τὸ ἔτος τοῦτο συχνάκις ἐσπερίδες ὑπὸ τῶν διαφόρων προσβειῶν, δὲν συναντᾷ τις ὅμως ἐκεῖ εἰ μὴ Ἄγγλους καὶ ἐλάχιστους ἐκ τῶν λοιπῶν ξένων. Ἀναμένομεν κατ' ἐκάστην τὴν ἄριξιν τοῦ Γαλλικοῦ στόλου, ὅστις θὰ δόσῃ ζωὴν εἰς τὴν πόλιν καὶ ποικιλίαν εἰς τὰς διασκεδάσεις ἡμῶν.

Σὺν τῇ ἐνάρξει τοῦ παρόντος ἔτους θέλει λειτουργήσῃ καὶ ἡ νέα ἐνταῦθα τράπεζα. Θὰ συντελέσῃ δὲ αὕτη ἀσφαλῶς πρὸς αὔξησιν τῆς πίστεως καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου. Ἀνάται τις νὰ καταθέσῃ τὰ χρήματά του πρὸς 9 καὶ 10 ο/ο, πρὸς τοῦτους δὲ ἔχει τὴν ἐλπίδα νὰ κερδήσῃ ἐπὶ τῶν μετοχῶν. Ἐλπίζομεν ὅτι τοιοῦτους εὐνοϊκοὺς ὄρους ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ τοιοθετήσῃ καὶ ξένοι τὰ κεφάλαια αὐτῶν ἐνταῦθα, καθόσον περὶ τῆς ἀπάρξεως καὶ εὐημερίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ὅπερ τοσούτον ἐπικινδύνους κρίσεις ἀντιμετώπισεν αἰσίως, οὐδεὶς πλέον θὰ ἀμφιβάλλῃ, καίτοι δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι κατεστάλη πᾶσα ταραχὴ καὶ πᾶς ἐσωτερικὸς καὶ ἔξωτερικὸς κίνδυνος. Ἄλλ' ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασιλίσσα εἶναι νέοι, ἀγαπῶσι τὸν λαόν, ὁ δὲ λαὸς ἀνταποδίδει τὴν ἀγάπην ταύτην διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης του. Ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ὅμως νομίζω ὅτι δὲν εἶναι ἄλλως δυνατόν ἢ νὰ προαδεύσῃ τὸ ἔθνος.

Ἡ Βασιλίσσα ἀσχολεῖται τελευταίως μετ' ἐπιμονῆς εἰς τὴν ἀνά-

γνωσιν τῆς ἱστορίας τῶν Hohenstaufen. Εἰς τὰς τοιαύτας αὐτῆς μελέτας λαμβάνω συνήθως καὶ ἐγὼ μέρος, καὶ πρόκειται περὶ ἀληθοῦς παραδόσεως, διότι ἡ προσφιλὴς Ἀνασσα ἐπεδόθη μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ συστηματικῶς εἰς τὸ ἔργον τῆς, τακτικώτατα δὲ ἐπαναλαμβάνει τὰ διάφορα κεφάλαια συμβουλευομένη καὶ χάριτας καὶ πίνακας.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Ἰανουαρίου.*

Τελευταίως ἠσθιάνθημεν ἐπανειλημμένως σεισμικὰς δονήσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως οὐδεμία ὑπῆρξεν ἰσχυρά. Ἔχω αἰσθανθῆ ἐνταῦθα πολὺ ἰσχυροτέρας. Πρὸς τούτοις βρέχει ἄκαταπαύστως, αἱ συνεχεῖς δὲ αὐταὶ βροχαὶ ἐπήνεγκον τοιαύτην εἰς τὰς ὁδοὺς βλάβην, ὅσπερ οὐδ' ἡ ἐαρινὴ ἀτμόσφαιρα οὐδ' αὐτὴ ἡ γλοάζουσα φύσις εἶναι εἰς θέσιν νὰ μὲ παρακινήσωσι νὰ ἐξέλθω εἰς περίπατον.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Μαρτίου.*

Ἐλησιμόνησα νὰ διηγηθῶ ἡμῖν περὶ χοροῦ μετημριεσμένων, ὅστις ἐδόθη πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐν τῷ θεάτρῳ. Ἐπειδὴ αἱ ἐξ αὐτοῦ εἰσπράξεις εἶχον προορισθῆ διὰ τοὺς πτωχοὺς, ἐτίμησαν αὐτὸν οἱ Βασιλεῖς διὰ τῆς παρουσίας των. Κατ' ἀρχὰς ἐθεῶντο οὗτοι τοῦ χοροῦ ἐκ τοῦ μεγάλου θεωρείου, κατόπιν κατήλθον εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐνθα ὅμως δὲν ἔμειναν ἐπὶ πολὺ. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπεστρέψαμεν εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Τὸ θέατρον λαμπρῶς φωταγωγημένον ἐπαρουσίαζεν ὄραϊον θέαμα, καίτοι δὲν ὑπῆρχον ἐν τῇ αἴθουσῃ εἰ μὴ ὀλίγοι προσωπιδοφόροι καὶ μεταξὺ τούτων ἐλάχιστοι εὐφυῶς μετημριεσμένοι. Πάντως ὅμως ὁ χορὸς οὗτος ὡς ἀπαρχὴ τοιοῦτου εἶδους διασκεδάσεων ὑπῆρξεν ἀγχι κακός. Τὸν προσεχῆ χειμῶνα θὰ ἐπιτύχῃ ἔτι καλλίτερον.

Ἡ προσφιλὴς Ἀνασσα χαίρει ἄκραν ὑγείαν, εἶναι ὡραιότερα καὶ μάλλον εὐρωστος ἢ πρότερον, εἶναι δὲ ἀείποτε φαιδρά. Τὸ αὐτὸ ἐπίσης συμβαίνει καὶ διὰ τὸν Βασιλέα. Ἐὰν ἐβλέπετε αὐτόν, ἠθέλετε ἀνακαλύψει ὅτι μετεβλήθη πολὺ. Ἀφοῦ ὑπέστη μετὰ θάρρους τόσα δυσάρεστα, κατόρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ ἐπιβληθῆ. Οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐκφράζουσιν ἠρεμίαν καὶ αὐτοπεποίθησιν, ἡ ὀμίλια του εἶναι ζωηροτέρα καὶ ὁ τόνος τῆς φωνῆς του ἰσχυρότερος, ὁ μύσταξ δ' αὐτοῦ αὐξηθεὶς καθιστᾷ αὐτὸν ὡραιότερον.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ἀπριλίου.

Ἐξακολουθούσης τῆς κακοκαιρίας μέχρις ἐσχάτων, ἠναγκαζόμεν νὰ θερμαίνω τὸ δωμάτιόν μου, διότι κατὰ τὴν πρωΐαν καὶ τὸ ἑσπέρασ ἐπεκράτει δριμύτατον ψῦχος, ἐντελῶς ἀσύνηθες ἐνταῦθα διὰ τοιαύτην ἐποχὴν. Εὐτυχῶς δὲν ἦλθε παρ' ἐμοὶ τὰς ἡμέρας ταύτας ἡ Βασίλισσα, ἣτις, καθὼς σὰς ἔγραφον, δὲν ἐθέρμαινε τὰ δωμάτιά της καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα. Τὸ τοιοῦτον θὰ φαίνεται εἰς ὑμᾶς, τὴν κατοικοῦσαν βόρειον κλίμα, φοβερόν. Ἐν τούτοις τὸ ψῦχος ἐνταῦθα εἶναι ἀνεκτόν, καίτοι ὁμολογῶ ὅτι ὑπέφερον πολλάκις οὐκ ὀλίγον ἐξ αὐτοῦ ἐν τοῖς δωματίοις τῆς Ἀνάσης καὶ ἀπορῶ πῶς ἢ ἀπότομος ἀλλαγὴ τῆς θερμοκρασίας δὲν μὲ ἔβλαψεν. Ἡ Βασίλισσα ἐξέρχεται καθ' ἐκάστην ἐπὶ πολλὰς ὥρας περὶ μὲ οἰονδήποτε καιρόν, ἐπιστρέφει δὲ κατόπιν ἐφ' ἀμάξης. Οἱ περίπατοι οὗτοι εἶναι διδακτικοὶ διὰ τοὺς ἀμαξηλάτας, καθ' ὅσον ἀναγκάζονται οὗτοι πολλάκις νὰ διασχίζωσιν ὁδοὺς, αἰ ὁποῖαι θὰ ἐνεκοίλουν εἰς ἡμᾶς φόβον καὶ τρόμον. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν τοιούτων περιπάτων εἶναι ἢ ἐπισκευὴ ὁδοῦ τινος ἢ ἢ ἐπισκευὴ κατεστραμμένης γεφύρας. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος δὲ τούτου ἡ Βασίλισσα, ἣτις εἰς πάντα δίδει προσοχὴν καὶ τοὺς ὀξυδερκεῖς ὀφθαλμοὺς τῆς ὀποίας οὐδὲν διαφεύγει, διὰ καταλλήλου πολλάκις συστάσεως πρὸς τὰς ἀρμοδίας ἀρχὰς οὐχὶ ἀσημάντους παρέχει ὑπηρεσίας. Προχθὲς ἑορτάσαμεν ἐνταῦθα τὴν ἐπέτειον τῆς Ἐθνικῆς ἑορτῆς. Ἄπας ὁ λαὸς κατείχετο ὑπὸ χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ, μεγάλη δὲ ἦτο ἡ συρροὴ τοῦ κλήθους εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς. Ὁ Βασιλεὺς ἀπένειμε τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς πολλὰς οἰκογενείας, τῶν ὁποίων οἱ πατέρες εἶχον πέσει κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα, βοηθήματα, ἐπροίκισε τὰς θυγατέρας των, ἐφρόντισεν ὑπὲρ τῶν ἀπομάχων καὶ διένειμεν ἀρειδῶς ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου του ταμείου δωρεὰς πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς. Πρὸς τούτοις ἐχορηγήθη ἄδεια οἰκοδομῆς νέας Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἐνεκρίθη τὸ σχέδιον αὐτῆς καὶ ἐξεπληροῦτο τοιοῦτοτρόπως διακαισιπτόδος τοῦ λαοῦ. Ἐπίσης ἐπεδοκιμασθή γενικῶς ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τοῦ Ἀνακτος, ἢ δὲ ἐμαιωτοσύνη καὶ ἀγάπη πρὸς αὐτὸν ὁσημέραι ἀξάνουσι. Τὴν ἑσπέραν ἐφωταγωγῆθησαν λαμπρῶς ἡ Ἀκρόπολις καὶ ἡ πόλις, ἦτο δὲ ἔξοχον θέαμα νὰ βλέπῃ τις τὸ ἐν εὐθυμίᾳ διατελοῦν κλήθος νὰ κυμα-

τίζη μὲ μουσικὰς καὶ ἄσματα διὰ τῶν φωταγωγημένων ὁδῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Ἀπριλίου.

Χθὲς ἐπεχειρήσαμεν ὄραιοτάτην ἐκδρομὴν, ἐπεστρέψαμεν ὁμως πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου καὶ τοῦτο ἐνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος εἰσέτι κατὰ τὸ ἑσπέρασ ψύχους καὶ τῶν ἀθλίων καὶ οὐχὶ ἀκινδύνων ἐν καιρῷ νυκτὸς ὁδῶν. Οἱ συμμετασχόντες εἰς τὴν ἐκδρομὴν ἦσαν περὶ τοὺς εἴκοσιν, ἐτοποθετήθησαν δὲ ἐντὸς ἐξ ἀμαξῶν. Ἐγὼ εὐρισκόμην ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἀμάξης μετὰ τῆς κυρίας Ἑλένης Σούτσου, θυγατρὸς τοῦ συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας, ἣτις ἔχει συζευχθῆ ἐπίσης μετὰ Σούτσου. Θεωρεῖται αὕτη ἐκ τῶν ὄραιοτέρων Ἀθηίδων, εἶναι δὲ κυρία λίαν πεπαιδευμένη, εὐφυῆς καὶ λεπτῆς ἀνατροφῆς. Ἐχει περιηγηθῆ τὸν κόσμον καὶ εἶδε πλείονας πατρῶσαν ἄλλην κυρίαν χώρας. Ἐπεσκέφθη τοὺς Παρισίους, τὴν Περουπόλιν, τὴν Στοκχόλμην, τὴν Κοπεγχάγην, ἔζησεν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ καὶ προκαλεῖ ὡς ἐκ τούτου τὴν προσοχὴν ἀπάντων. Καθ' ἣν στιγμὴν συνομίλου μετ' αὐτῆς, ἔβλεπον ἐκ νέου ἐπιβεβαιωμένην τὴν γνώμην, ἣν καὶ ἄλλοτε εἶχον σχηματίσει περὶ τῶν Φαναριωτῶν, ὅτι ἅπαντες σχεδὸν εἶναι πεπαιδευμένοι καὶ κέκτηνται πλοῦτον γνώσεων. Οἱ Ἕλληνες ὁμως οὐδεμίαν ἀποδίδουσι σημασίαν εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ μισοῦσι τοὺς Φαναριώτας διὰ τὴν θέσιν, ἣν αὐτοὶ κατέχουσι ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καίτοι αὐτοὶ οὗτοι εἶναι ὅλως ἀνίκανοι νὰ τοὺς ἀναπληρώσουν. Καὶ διακρίνω κάλλιστα τὰς ἀρετὰς τῶν γνησίων Ἑλληνίδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων γνωρίζω πολλὰς ἐριτίμους κυρίας, ἐπειδὴ ὁμως πάντοτε προσπαθῶ νὰ εἶμαι ἀμερόληπτος, ἠρεῖλω νὰ ὁμολογήσω καὶ περὶ τῶν Φαναριωτισσῶν τὴν ἀλήθειαν. Ἰδιαιτέρως μοὶ ἀρέσκει μεταξὺ αὐτῶν ἡ σύζυγος τοῦ ἀδιάρχου, ἣτις συνδυάζει ὄραλαν μορφὴν μετὰ λεπτῆς ἀνατροφῆς καὶ εὐφυΐας καὶ μετριοφροσύνης. Εἶναι δὲ ἐν ταῦτῳ καὶ ὡς οἰκοδέσποινα καὶ ὡς μήτηρ ἔξοχον παράδειγμα γυναικείας ἀρετῆς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Ἀπριλίου.

Καίθημαι πάλιν κλησίον τῆς ἀνημιμένης θερμοστάτας καὶ τὸ τοιοῦτον ἐν Ἑλλάδι περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου εἶναι ὄντως πρωτοφανές. Ἀφοῦ ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας εἶχομεν σφοδρότατον καύσωνα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἠσθιάνθημεν διαφοροὺς ἰσχυροὺς δονήσεις, ἐπηκο-

λούθησε ῥαγδαία βροχή, ἣν διεδέξατο σφοδρότατος βορρᾶς. Ἐλπίζω νὰ μὴ διαρκέσῃ οὗτος ἐπὶ πολὺ, ἄλλως θέλομεν στερηθῆ τῆς ὥραιότερας ἐποχῆς τοῦ ἔτους. Οἱ ἀγροὶ ἐνταῦθα ἔχουσι ἤδη στάχυς, τὰ ῥόδα ἀνθίζουσι, τὰ δὲ περίχωρα τῶν Ἀθηνῶν παρουσιάζουσι ἕξοχον ἀληθῶς θέαμα. Ἐὰν ἡμῶν ὀλιγότερον εὐαίσθητος εἰς τὸ ψῆχος, περίπατος ἐφ' ἀμάξης ἀκριβῶς ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ ἤθελε μέγας μ' εὐχαριστήσει, ἰδίως ἐὰν ἐλαμβάνετε καὶ ὑμεῖς μέρος εἰς αὐτόν. Μάλιστα, ἀγαπητὴ φίλη! πῶς θὰ ἐπεθύμουν τοῦτο! Ἄρα γε θὰ σᾶς ἤρεσκεν ὁ τόπος; Φρονῶ ναί!

Τὸ βλέμμα σας θὰ περιεφέρετο μετ' εὐχαριστήσεως διὰ μέσου τῶν στύλων τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ὑπεράνω τοῦ κυανοῦ πελάγους πρὸς τὴν νῆσον Αἴγιναν ἢ εἰς τοὺς χλοεροὺς κήπους καὶ ἐλαιῶνας. Ἀλλὰ φεῦ! ἡ ἀμαξα κλονίζεται καὶ ἀπειλεῖ νὰ ἀνατραπῇ ἢ προσκόπται πρὸς λίθον καὶ παρ' ὀλίγον νὰ σᾶς ῥίπῃ. Ἀνεμοστρόβιλος ἐγείρει αἶφνης πυκνὰ νέφη κονιορτοῦ καὶ καλύπτει ὑμᾶς ὡς φαῖος μανδύας καταστρέφων τὸν νέον Παρισινὸν πῖλον καὶ τὸν κομφὸν ἐκενδύτην. Πᾶν αἰσθητικὸν λεπτὸν ἐξαφανίζεται! Καθ' ἣν στιγμήν διὰ τοῦ λεπτοῦ δαντελλωτοῦ ρινομάκτρον ἐκτινάσσετε τὴν κόβιν ἀπὸ τῶν ἐνδυμάτων, οὐδὲ ὄρη οὐδὲ θάλασσαν ἐπιθυμεῖτε νὰ ἴδῃτε πλέον, ἀλλὰ διατάσσετε τὸν ἀμαξηλάτην, ὅπως ἐπιστρέψῃ. Ἄλλ' ὅμως δὲν ἐφθιάσατε εἰσέτι. Εἶς τινα στενὴν ὁδὸν συναντᾶτε ἀγέλην ὄνων μετὰ φορτίου λίθων καὶ ξύλων. Λιὰ νὰ παραμερίσῃ ἡ ἀμαξα, ἀναγκάζεται νὰ εἰσέλθῃ εἰς χιόνδακα καὶ νέος πάλιν γεννᾶται κίνδυνος! Τέλος ἀρέσκεται ὁ ἀμαξηλάτης νὰ διέλθῃ μεθ' ὑμῶν ἀκριβῶς δι' ἐκείνων τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, ἐνθα ἔχουσι συσσωρευθῆ διάφορα ὄλκα πρὸς ἀνοικοδόμησιν νέας οἰκίας ἢ ἔχει σκαρῆ τὸ ἔδαφος καὶ αἶφνης ἐγγώριον ἐλαφρὸν ὄχημα κάμπτει τὴν γωνίαν, ἐρχόμενον μετ' ἀστρακίας ταχύτητος καὶ ἀδιαφορεῖ, ἐὰν θὰ πέσῃ ἐφ' ἡμῶν, ἢ ἕτερον ὄχημα διέρχεται μεθ' ὄρμῆς ἐμπροσθεν τῆς ἀμάξης σας, ὡς εἰ ἐπρόκειτο περὶ ἀγῶνος ἀμαξοδρομίας. Ἐν γένει οἱ ἀμαξηλάται τρέχουσι ἐνταῦθα, ὡς ἐὰν νὰ κατεδίωκεν αὐτοὺς ὁ Χάρων.

Προσπαθεῖτε λοιπὸν νὰ λοξοδρομήσητε διὰ νὰ διέλθητε δι' ἄλλης ὁδοῦ. Ὁ ἀμαξηλάτης εἰσέρχεται εἰς τὸν παρακείμενον δρομίσκον καὶ παρουσιάζονται νῆαι πάλιν δυσχέρεια. Ἀκριβῶς τὴν στιγμήν ταύτην

γίνεται ἐκεῖ πλειστηριασμός. Φωναὶ καὶ θόρυβος! ; ; Οὐδεὶς ὑποχωρεῖ. Μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἐὰν δὲν εὐρεθῶσι σχεδὸν ὑπὸ τοὺς τροχοὺς, δὲν ἀπομακρύνονται. Καὶ ταῦτα περὶ τῶν καθημερινῶν ἐπεισοδίων. Περὶ τῶν ἐκτάκτων οὐδὲ ποιῶμαι λόγον, διότι εἰς τὸ τέλος τῆς περιγραφῆς μου νομίζω ἑμαυτὴν ἀνόητον νὰ προβαίνω εἰς τοιαύτας ἀρηγήσεις, δι' ὧν ἀποθαρρύνω ὑμᾶς νὰ ἐλθῃτε ἐνταῦθα πρὸς ἐπίσκεψιν ἡμῶν.

Οὐδὲν νέον ἔχω νὰ σᾶς ἀναγγείλω πλὴν τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ναυάρχου La Susse, περὶ τοῦ ὁποίου ἔχω ἤδη γράψαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ τινων Γαλλικῶν πολεμικῶν, τὰ ὅποια ὅμως εὐρίσκονται εἰσέτι ὑπὸ κάθαρσιν. Καλὸν θὰ ἦτο νὰ μείνωσιν ἐπὶ τινα καιρὸν ἐνταῦθα, ὅπως δώσωσι ζωὴν τινα εἰς τὴν μονοτονίαν ἡμῶν.

Προσεχῶς θὰ ἐμβολιασθῇ ὀλόκληρον τὸ προσωπικὸν τῶν Ἀνακτόρων, διότι ἐσημειώθησαν κρούσματα τινα εὐλογίας εἰς διάφορα πλοῖα. Τὸ δυσάρεστον εἶναι ὅτι ὁ δαμαλισμός ἐνταῦθα δὲν ἔχει προφυλακτικὴν δύναμιν εἰ μὴ δι' ἑκτὰ μόνον ἔτη.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Ἀπριλίου.*

Ὁ σεισμός, ὃν ἠσθάνθημεν πρὸ τινων ἡμερῶν ἐπίσης ἐνταῦθα, ἐπεξετάθη ἐφ' ἀπάσης τῆς Πελοποννήσου προσβαλὼν ἰδιαιτέρως τὴν Μεσσηνίαν. Οὐχὶ μακρὰν τῆς Καλαμιάδας κατέρρευσαν τεσσαράκοντα οἰκίαι. Τὴν παρελθούσαν νύκτα εἶχομεν νέαν δόνησιν. Εἶθε νὰ ἦτο ἡ τελευταία! Ἡ ἐντύπωσις εἶναι λίαν δυσάρεστος, ἢ δὲ σκέψαι, ὅτι θὰ ταρῆ τις ὑπὸ τοὺς τοίχους τοῦ ἰδίου του δωματίου, ἐφ' οὗ ὑπάρχουσι αἱ εἰκόνας φίλων ἀγαπητῶν, εἶναι ἥμισυ παρήγορος. Φαντασθῆτε τὴν εἰκόνα σας αἰκτουσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου!

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Μαΐου.*

Ἡ ἐπιστολὴ ὑμῶν, ἣν ἔλαβον σήμερον Κυριακὴν, μέγας μὲ εὐχαρίστησεν, ἀπαντῶ δὲ αὐθημερόν. Πρὸ ὀλίγου ἐπεσκεπθῆν διαφόρους κυρίας, πολλὰ τῶν ὁποίων ἀπουσάζον, καθ' ὅτι ἕνεκα τοῦ ὥραιου καιροῦ πάντες προσέρχονται εἰς τὴν μουσικήν.

Ἡ πόλις βρῖθει ξένων, οὕτως ὥστε διάφοροι ταξιδιωτὶ ἀφικόμενοι σήμερον ἐκ Γεργέστης δὲν εὗρον θέσιν ἐν τοῖς ξενοδοχείοις καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Σῦρον. Καὶ εἶναι γῶν ἀκριβῶς ἡ ἐστοχῆ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπισκέπτονται ἡμᾶς πολλοὶ ξένοι. Τί κρῖμα

να μὴ δίδωσιν οἱ Βασιλεῖς μέγαν χορόν· θὰ ἐστέρητο οὗτος ὑπὸ μεγάλης ἐπιτυχίας. Αὐριον ἔχομεν μικρὸν χορόν ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, εἰς δὲν ὅμως ἔχουσι κληθῆ περὶ τὰ 150 μόνον πρόσωπα.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Μαΐου.*

Ὁ χορὸς ἦτο λαμπρὸς καὶ ἐκτάκτως ζωνηρός. Πολλοὶ ξένοι παρουσιάσθησαν εἰς τοὺς Βασιλεῖς, μεταξὺ ὧν δύο νέοι Γαλλίδες μετὰ τῶν συζύγων των, ἄρτι ἀφικόμενοι ἐκ Παρισίων. Καὶ ὅποια ἐκπλήξις! Δὲν ἔφερον αὐταὶ κρινολίνον. Ἄλλ' εἰπέτε μου, φαντάζεσθ' ἴτε ὅτι δύναται ἄνευ αὐτοῦ νὰ υπάρξῃ ὁ κόσμος; Πρὸ πολλοῦ ἤδη ἔχομεν προειδοποιηθῆ ἔμπιστευτικῶς περὶ τῆς ἀνατροπῆς ταύτης, ἀλλ' οὐδ' ἠδυνάμεθα οὐδ' ἠθέλομεν νὰ πιστεύσωμεν τοῦτο. Καὶ ἰδοὺ δύο κυρίαί, ἐμφανιζόμεναι ἐκ Παρισίων πρὸ τῶν ἐκπλήκτων ὀφθαλμῶν ἡμῶν, παρουσιάζουσι τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ὡς γεγονὸς τετελεσμένον. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν ἔφερεν ὠραῖον ἔνδυμα ἐκ τουλίου, ἐφαρμοζομένου ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ σώματος, ἐφαίνεται δὲ τοῦτο λίαν στενόν. Καὶ φυσικώτατα, διότι ἄνευ τοῦ κρινολίνου δὲν χρησιμοποιοῦνται ἔξ πῆχαις ὠραματος, οὔτινες ἀπαιτοῦνται δι' αὐτό.

Τί δὲν βλέπει τις εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον! Ἄπαντες ἀνεξαιρέτως ἐν τοῖς; Ἀνακτόροις ἐνεβολιάσθησαν πρὸ τινῶν ἡμερῶν. Ὑπεβλήθη καὶ ἐγὼ εἰς τὸ προφυλακτικὸν τοῦτο μέτρον, καίτοι φρονῶ ὅτι οὐδεὶς κίνδυνος ὑπάρχει νὰ προσβληθῶ ὑπὸ τῆς νόσου. Λιὰ τὸ γενικὸν καλὸν ἐν τούτοις δέχομαι εὐχαρίστως τὴν μικρὰν ταύτην παρακέντησιν.

Ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν ἔχομεν ἐνταῦθα σφοδρὸν καύσωνα. Τῶν τελευταίων ἡμερῶν ἡμερῶν ἐπαυρήθημεν δι' ἐκδρομὴν εἰς Πεντέλην. Ὁ κύκλος ἡμῶν ἀπετελεῖτο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ νέων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπεκράτει μεγάλη φαιδρότης. Μετὰ τὸ γεῦμα μετέβημεν ἅπαντες πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς νεοδημιουργίας ἐπαύλειος τῆς δουκίσσης τῆς Πλακεντίας (Plaisance), ἣτις κεῖται εἰς ὠραισιώτην τοποθεσίαν. Ἦσως ἠκούσατε ἤδη περὶ τῆς ἰδιορρυθμίας ταύτης γυναικός, ἣτις συγκαταλέγεται μετὰ τῶν μᾶλλον περιέργων τύπων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν καὶ ἣτις ἕνεκα τῶν ἰδιοτροπιῶν της προκαλεῖ τὰ σχόλια τοῦ κόσμου. Ζῶσα μακρὰν τοῦ συζύγου της, διαμένοντος ἐν Παρισίῳ (ἀγνοῶ, ἂν εἶναι διεξερρημένη ἢ μή), διήλθε πολλὰ ἔτη ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔνθα ἀπόλασε

τὴν μονογενῆ θυγατέρα αὐτῆς, τῆς ὁποίας τὸ πτώμα φέρει μεθ' ἑαυτῆς. Ἐκάστην Κυριακὴν κλείεται μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ δωματίῳ της. Καίτοι ἔχει αὐτὴ εἰσόδημα ὑπερβαῖνον τὰς 100,000 φράγκα, ζῆ οικονομικώτατα, δηλ. ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἑαυτὸν της, διότι διὰ τοὺς κύνας της (καὶ ἔχει ἄνω τῶν εἴκοσιν), ὡς ἐπίσης διὰ τινὰ πρόσωπα καὶ τινὰς οἰκογενείας, ἃς ὑποστηρίζει διὰ τὰς πολιτικὰς τῶν ιδέας ἢ ἐπειδὴ κατάγονται ἐξ Ἀγγλίας, Γαλλίας ἢ Ἑλλάδος, εἶναι λίαν σπάταλος. Τοὺς Γερμανοὺς πλὴν τοῦ ἀρχιάτρου μας μισεῖ σχεδὸν ἅπαντας. Καὶ αὐτοὶ οἱ Βασιλεῖς καὶ ἡ ἀκολουθία των δὲν τυγχάνουσι τῆς εὐνοίας της. Ἐξαίρεσιν φυσικῶ τῷ λόγῳ ποιεῖται ὡς πρὸς τὴν δεσποινίδα Βότσαρη, ἣν ἀγαπᾷ ὡς Ἑλληνίδα. Πρὸς τινὰς ἐκ τῶν εὐνοουμένων της εἶναι αὐτὴ λίαν γενναϊόδωρος· δωρεῖται εἰς αὐτοὺς χρήματα, γήπεδα, ἵππους μεγίστης ἀξίας· οὐδέποτε ὅμως δίδει τι εἰς πτωχόν. «Ἐίμαι γενναϊόδωρος» λέγει, «δὲν δίδω ὅμως ἐλεημοσύνην».

Ἡ ἐνδυμασία αὐτῆς εἶναι ὅλως ἰδιόρρυθμος· οὕτω φέρει συνήθως κυανὴν ἢ λευκὴν ἐσθῆτα, εἰδὸς τι σάκκου ἐρραμιμένου μόνον κατὰ τοὺς ὄμους, πρὸς δὲ ζώνην περὶ τὴν ὀσφύν, πέπλον ἐπὶ τῆς πολιᾶς κόμης καὶ τέλος περὶ τοὺς ὄμους λευκὸν βουρνούζιον. Ἐξέρχεται καθ' ἐκάστην εἰς περίπατον ἢ διοργανοὶ ἐκδρομᾶς εἰς τὸ Πεντελικόν, εἰς ἃς καλεῖ τοὺς εὐνοουμένους της. Ἀλλὰ καὶ τότε προηγοῦνται πάντοτε εἰς τὸ γεῦμα οἱ κύνες, οὔτινες λαμβάνουσι τὰ καλλίτερα τεμάχια. Διαδίδεται ὡσαύτως περὶ αὐτῆς ὅτι ἠσπασθῆ ἐν Παλαιστίνῃ τὸν Ἰουδαϊσμίαν. Καὶ βεβαίως δὲν πρесеβύει φανερῶς τὸ τοιοῦτον θρησκεῖμα, ἀλλ' ἐκ τῶν θρησκευτικῶν της δοξασιῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ κύριον θέμα τῆς ὀμιλίας της, συναίγει τις τοῦτο. Ἐν τῷ ζητήματι τῆς θρησκείας οὐδεμίαν δέχεται ἀντίρρησην, ἐπίσης δὲν ἐπιτρέπει διάφορον τῆς ἰδικῆς της πολιτικῆς γνώμην. Ἔνεκα τούτου οὐχὶ σπανίως συμβαίνει νὰ περιπέσῃ τις ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς εὐνοίας της εἰς δυσμένειαν. Ἡ ἰδιορρυθμία λοιπὸν αὕτη κυρία εἶχε διοργανώσει διὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκδρομὴν ἐν τούτοις ἠλπίζομεν καθ' ἣν ὄραν μετεβαίνομεν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ μεγάρου της νὰ εὗρωμεν αὐτὴν ἐκεῖ. Ἀλλ' οὐδένα συνηντήσαμεν. Ἡ δούκισσα ἄμα τῇ ἀφίξει τοῦ Βασιλέως ἐγκατέλιπε τὴν οἰκίαν. Εἰς αὐτὴν ἀφείλεται ἡ ἀμαξιτὴ ὁδός, ἡ ἄγουσα ἀπὸ τῆς μεγάλης ὁδοῦ μέχρι τοῦ μοναστηρίου, οὐδέποτε δὲ διέρχομαι αὐτήν, χωρὶς

νά εὐλογῶ τὴν δοέκισσαν, καθ' ὅσον εἶναι πράγματι εὐεργεσία κατόπιν κοπιώδους ἐκδρομῆς νὰ δύναται τις νὰ διέλθῃ ἐπὶ ὀχήματος τὴν ὁδὸν ταύτην. Καὶ τὴν ἐσπέραν ἐκέλευεν ἐκαθήμην πάλιν ἐν τῇ ἀμαξίῃ εὐγνωμονοῦσα πρὸς αὐτήν, καίτοι ἐπανειλημένως διεδρέξαμεν τὸν κίνδυνον παρ' ὅλας τὰς κραυγὰς ἡμῶν νὰ ἀνατραπῶμεν. Πόσον θὰ ἐπεθύμουν, ἀγαπητὴ φίλη, νὰ ἐλαμβάνετε καὶ ὑμεῖς μέρος εἰς ὀλίγας τοιαύτας ἐκδρομὰς! Εἶμαι βεβαία ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐγίνεσθε ἡρώεις. Ἡ ἐσπερα ἦτο τόσον μαγευτικὴ, ὥστε μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἀφήκαμεν τὴν ὄραϊαν ἐξοχὴν ἐπιστρέψαντες περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς Ἀθήνας. Ὑπῆρξε δὲ ἡ ἐπιστροφή ἡμῶν ἐφ' ἀμαξίης ἀληθῆς ἀπόλαυσις κατὰ τὴν γλυκεῖαν ταύτην νύκτα ὑπὸ τὸν βαθυκύανον ἀστεροφεγγῆ οὐρανὸν τῆς Ἀττικῆς.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Μαΐου.*

Δικαίως, προσφιλὴς φίλη, ἀποκαλεῖτε εἰδύλλιον τὴν μικρὰν μου οἰκίαν, περίξ τῆς ὁποίας ἀνθίζουσι ρόδα, ἴασμοι, ροιὰ, πορτοκαλέαι καὶ πασχαλέαι καὶ ἥτις σκιάζεται ὑπὸ πλατάνων, συκῶν, καρυῶν καὶ ἀμυγδαλεῶν. Πάντα ταῦτα εἶναι ὄραϊα, ἐν τούτοις ὄραιότερος ἐτι παρουσιάζεται ἐν τῇ φαντασίᾳ μου ὁ ἀπέναντι τοῦ παραθύρου ἡμῶν μικρὸς κήπος, τῶν δένδρων τοῦ ὁποίου τὰ πυκνὰ φυλλώματα, τὰ πλήρη καλλικελάδων ἀηδόνων, διατηροῦνται καθ' ὅλον τὸ θῆρος χλοερὰ. Τοῦ νῦν ἐπικρατοῦντος ὄραϊου καιροῦ ἐπωφελούμεθα πρὸς ἐπιχειρησιν διαφόρων ἐκδρομῶν. Τελευταίως εἶχεν ἐκλέξει ὁ Σοῦτσος θωμασίαν τοποθεσίαν οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰς Ἐλευσίνα ἀγοῦσης ὁδοῦ. Ἡ σκηνὴ εἶχε στηθῆ ἐπὶ ὑψώματος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐβλεπέ τις ἐκατέρωθεν τὴν θάλασσαν περικεκλειομένην, ὡς εἰ ἦσαν δύο μεγάλα λίμνα. Εἰς τὸ βάθος διέκρινέ τις τὰς νήσους. Τὸ μέρος, ἔνθα εὐρισκόμεθα, ἐκοσμεῖτο ὑπὸ τινῶν μόνον σατύρων καὶ ἐλαιῶν, μέχρι τῆς θαλάσσης δὲ ἐπεξετείνοντο ἀγροὶ ἐσπαρμένοι. Ἄπαντες οἱ κεκλήμενοι εἶχον καταγοητευθῆ ἐκ τῶν περιποιήσεων τῶν Βασιλέων. Ἐν τῇ ἀμαξίῃ ἐκάθητο παρ' ἐμοὶ πολὺ καλὴ κυρία ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, συζευχθεῖσα Γάλλον ὑπάλληλον τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν καὶ κατοικοῦσα πρὸ δεκαετίας καὶ πλέον ἐνταῦθα. Ἡ κυρία αὕτη ἦτο ἐνθουσιασμένη ἐκ τῆς θέας τῶν ὄραϊων τοποθεσιῶν, ὡς ἠγγόει. Περὶ τῶν τέρψεων, ὡς παρέχουσιν αἱ τοιαῦται ἐκδρομαί, οὔτε κἀν ἰδέαν εἶχε καὶ ἐν τούτοις

ἀνήκει αὕτη εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνεπτυγμένων καὶ εἶναι λίαν κοινωνικὴ. Παρόμοια παραδείγματα εὐρίσκει τις πλεῖστα ὅσα ἐνταῦθα. Ὑπάρχουσι πολλαὶ κυρίαι τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως, αἵτινες οὐδέποτε ἐξέρχονται τῆς ζώνης τῶν Ἀθηναίων καὶ μόνον ἀπαξ τοῦ ἔτους μεταβαίνουσιν εἰς Πειραιᾶ. Οἱ Βασιλεῖς λοιπὸν καὶ ἰδίως ἡ Βασίλισσα κατορθοῦσι κατὰ τὰς τοιαύτας ἐκδρομὰς νὰ συγκεντρώσωσι τοὺς πάντας καὶ νὰ εὐχαριστήσωσιν αὐτούς. Καὶ βλέπει τις τὴν Ὑδραϊαν μετὰ τῆς βαρείας ἐνδυμασίας (ὡς γνωρίζετε, ἀπαιτοῦνται 100 πήχεις διὰ τὸ φόρεμα) καὶ τῆς ὀγκώδους κομμώσεως αὐτῆς νὰ ἀναβαίνει εὐχερῶς μετὰ τῶν λεπτῶν καὶ κομψῶν ἱπυδημάτων τὰ ἀπόκρημνα ὄρη, νὰ διέρχεται στηριζομένη ἐπὶ ταλαντευομένων λίθων τοὺς ρύακας, χωρὶς νὰ βραχῶσιν αἱ μεταξωταὶ περικνημίδες, ἐπίσης διακρίνει τὴν ἀρχόντισσαν Ἑλληνίδα μετὰ τοῦ θερμοῦ διὰ παρυφῶν ἐκ γούνας ἐστολισμένου κοντογουνίου ἐξ ἀτλίτζης, ὅπερ συγκρατεῖται δι' ἀδαμαντοκολλήτου καρφίδος, μετὰ τῶν χρυσοῶν περὶ τὸν λαιμὸν ἀλύσεων καὶ τοῦ φροῦλου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κεκοσμημένου διὰ καρφίδου ὄραιότητας, τινὲς τῶν ὁποίων ἔχουσι σχῆμα ἡμισελήνου, νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς πεδιάς δρόμου καὶ νὰ ἐκτελῇ τοὺς ποικίλους ἐλιγμούς τοῦ Γαλλικοῦ χοροῦ ἀνευ δυσχερείας στηριζομένη ἐπὶ τοῦ βραχίονος τοῦ Βασιλέως καὶ νὰ κουράζεται μὲν, ἀλλ' ἐν τούτοις νὰ εἶναι μεμαγευμένη ὑπὸ τῆς γοητείας, ἣν διέχεον περίξ αὐτῶν οἱ Βασιλεῖς. Εὐρισκόμεθα ἤδη ἐν τῇ ἐποχῇ, καθ' ἣν ἐγκαταλείπουσιν ἅπαντες τὰς Ἀθήνας, ὥπως μεταβῶσιν εἰς Γερμανίαν, Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς τινα πλησίον δροσερὰν ἐξοχὴν, καὶ καθίσταται τότε ὁ βίος ἐνταῦθα λίαν μονότονος. Ἐσχάτως μετεβιάλλομεν τὸ πρόγραμμα τῆς ἡμέρας καὶ γευματίζομεν περὶ τὴν πέμπτην ὥραν παρατείνοντες τοιοῦτοτρόπως τὴν ἐσπέραν. Οὐδεὶς μένει ἐν τῇ οἴκῳ του πρὸς ὑποδοχὴν ἐπισκεπτῶν. Περὶ τὴν 8ην ἀρχεται ἡ νύξ. Ἡ διαμονὴ ἐντὸς τῶν θερμῶν δωμάτων μετὰ κλειστῶν παραθύρων προκαλεῖ ἀσφυξίαν, καὶ ὅμως δὲν δύναται τις νὰ ἀνοίξῃ αὐτά, διότι τὸ φῶς προσελκύει μυριάδας κωνώπων καὶ ἄλλων πτερωτῶν ἐντόμων, τὰ ὁποῖα παρεμποδίζουν τὸν ὕπνον.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Ἰουνίου.*

Τέλος πάντων εὐρομεν ὀλίγην ἡσυχίαν, ἣς πράγματι εἶχομεν ἀνάγκην. Λάβετε ὑπ' ἑσπῆν τὸν βίον, ὃν διηγόμεν τελευταίως. Ἐν διαι-

στήματι 9 ἡμερῶν τέσσαρες χοροὶ καὶ τρεῖς γεύματα. Δὲν ὑπερβαίνει τοῦτο πᾶν ὄριον; Καὶ βεβαίως ἀπὸ τὸν ἓνα χορὸν ἀπηλλάγην, διότι ἐζητοῦντο δι' αὐτὸν ἀποκλειστικῶς χορευτριά, μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν ἐτόλμησαν νὰ μὲ συγκαταλέξωσιν, ἀπ' ἐτέρου ὅμως ὁ χορὸς ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς ναυαρχίδος ἰσοδυναμεῖ πρὸς δύο τοιούτους. Προηγήθη θεατρικὴ παράστασις. Ἡ πρόσκλησις ἦτο διὰ τὴν πέμπτην μετὰ μεσημβρίαν ὥραν, διήρκεσε δὲ ὁ χορὸς μέχρι τῆς πρώτης τῆς πρωίας. Πιστεύετε ὅτι εἰς τὸ τέλος εἶχον ἀπανδήσει; Τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων τοῦ Βασιλέως δὲν ἐδόθη χορὸς, ἀλλ' ἀπλῶς γεῦμα εἰς 70 πρόσωπα, τὸ δὲ ἐσπέρας ἐκάησαν ὡραιότατα πυροτεχνήματα. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἀπὸ τῆς πρωίας μέχρι τῆς ἐσπέρας ἤλλαξα πεντάκις ἐνδυμασίαν. Τὴν παρελθούσαν ἐβδομάδα ἐγενόμην ἀνάδοχος βαπτίσασα μικρὸν Ἑλληνόπαιδα. Ἡ τοιαύτη τελετὴ δὲν τελεῖται ἐνταῦθα μετὰ τῆς δεούσης εὐλαβείας. Ὁ κόσμος ἔρχεται καὶ φεύγει, διαρκουῦντος τοῦ μυστηρίου, ὁμιλεῖ κατ' ἀρέσκειαν, τοιοῦτος δὲ ἐπικρατεῖ θόρυβος, ὥστε νομίζει τις ὅτι εὗρίσκεται ἐν καπηλείῳ. Ἐν τῷ μεταξὺ λέγει ὁ ἱερεὺς τὰς προσευχάς του, γυμνοῦται τὸ παιδίον, βυθίζεται τρεῖς ἐν τῷ ὕδατι καὶ παραδίδεται κατόπιν εἰς τὸν ἀνάδοχον. Ἀκολουθεῖ ἡ μύρωσις καὶ ἐνδύεται τὸ παιδίον τὸ ὑποκάμισον καὶ τὰ ἐνδύματα, τὰ ὅποια εἶναι δῶρα τοῦ ἀναδόχου καὶ εὗρίσκονται ἤδη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς βαπτίσεως ἐκτεθειμένα ἐπὶ τῆς τραπέζης. Τέλος κρατῶν τὸ βρέφος ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιφέρει τοῦτο ὁ ἀνάδοχος τρεῖς περὶ τὴν τράπεζαν. Πάντα τὰ ὡς ἄνω ἔπραξα ἀκολουθοῦσα μετ' ἀκριβείας τὰς δοθείσας μοι ὁδηγίας καὶ εὐχομαι πᾶσαν εὐτυχίαν εἰς τὸν μικρὸν μου ἀνάδεκτον.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Ἰουνίου.

Μετ' ἐκπλήξεως ἀνέγνωσα εἰς τὰς σημερινὰς ἀγγλικὰς ἐφημερίδας τὸ λυπηρὸν συμβεβηκὸς ἐν Ἀγγλίᾳ. Πόσον πρέπει νὰ προσέχη εἰς τὸ μέλλον ἡ νεαρὰ Βασίλισσα πρὸς ἀποφυγὴν παρομοίων ἐπιθέσεων! Ἐνῶ ἐκαθήμεν χθὲς τὴν νύκτα ἐν τῷ δωματίῳ μου καὶ ἐσκεπτόμην περὶ πάντων τούτων, εἶχε δὲ παρέλθει ἡ 11η, ἤκουσα αἴφνης τὸν Βασιλέα ἐπιστρέφοντα ἔριππον εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ συνοδευόμενον ὑπὸ μόνου τοῦ ὑπασπιστοῦ του, ἀμέσως δὲ κατόπιν τὴν Βασίλισσαν ἐπιβαίνουσαν μετὰ τῆς δεσποινίδος Βάτσαρη ἀμάξης στήμιτος φαειῶνος.

Οἱ Βασιλεῖς ὁμοῦ εἶχον ἐξέλθει ἐφ' ἀμάξης περὶ τὴν ἐβδόμην, εἶχον κατέλθει αὐτῆς παρὰ τὸν ἐλαιῶνα, ἐπεχείρησαν δίωρον περίπατον, εἰς ἀπόστασιν δὲ μιᾶς ὥρας ἀπὸ τῆς πόλεως συνήντησεν ὁ Βασιλεὺς τοὺς ἵππους του, ἡ δὲ Βασίλισσα τὴν ἀμαξάν. Τὸ τοιοῦτον συμβαίνει νῦν κατ' ἐκάστην, ἐνίστε δὲ ὑπὸ βαθύτατον σκότος. Ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου φόβου περιπατοῦσιν οἱ Βασιλεῖς μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν εἰς ἀπόστασιν ἀρκετῶν ὥρῶν, δύνανται δὲ ἡσύχως νὰ πράξωσι τοῦτο καὶ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ἐν τῇ δυσφημιμένῃ Ἑλλάδι οὔτε στρατιωτικῆς συνοδείας οὔτε ἄλλων προφυλακτικῶν μέτρων. Ἐν τούτοις δὲν εἶμαι ἡσυχος, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχουσιν ἐπιστρέφει καὶ ὁ φόβος μου πηγάζει ἐκ τῆς ἀθλίης καταστάσεως τῶν ὁδῶν, δικαιολογεῖται δὲ οὗτος τόσον μᾶλλον ὅσον ἡ Βασίλισσα ὀδηγεῖ συνήθως μόνη τὸ ἐλαφρὸν ὄχημα. Τὰ εἰς τοὺς τοιούτους περιπάτους χρησιμοποιηθέντα ὑποδήματα ἐπιστρέφουσι πάντοτε κατεστραμμένα ἐκ τῶν ἀλχηρῶν λίθων καὶ τῶν ἀκανθῶν. Χθὲς εἰσέτι παρεπονεῖτο ὁ Βασιλεὺς ὅτι, καίτοι ἐφόρει τὰς περικνημίδας τῆς ἑλληνικῆς του ἐνδυμασίας, αἱ ἀκανθαὶ ἐπλήγωσαν τοὺς πόδας του. Μέχρι τοῦδε ἀπέφρευεν ἡ Βασίλισσα τὴν ἵππασίαν, νῦν ὅμως ὁ καύσων κατέστη τόσον ἰσχυρὸς, ὥστε δὲν δύναται αὕτη πλέον νὰ ἐπιχειρῇ μακρὰς πεζοπορίας. Λί σεληνόφωτοι ἐνταῦθα νύκτες εἶναι ἀπεριγράπτου καλλονῆς. Ἔχομεν σήμερον καταιγίδα, κατόπιν δὲ ἀναζωογονητικὴν βροχήν καὶ εἶναι τὸ τοιοῦτον πρωτοφανὲς μὲν διὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν, θεία ἐν τούτοις εὐεργεσία διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ σφοδροῦ καύσωνος τοῦ ἡλίου κατακαεῖσαν σχεδὸν γῆν.

*Σημ. Μ. Παρὰ τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἀνω ἐπιστολῆς παρέθηκεν ἰδιωχείως ἡ ἀποδέκτις «τελευταία ἐπιστολὴ τῆς φίλης μου». Ἡ συντάκτις τῶν ἐπιστολῶν ἠσθένησεν ἐν κρ. ολογήματι, εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἔδωκε κατ' ἀρχὰς σημασίαν. Μετὰ πενθήμερον μόνον ἀσθένειαν ἀπεβίωσεν αὕτη τὴν νύκτα τῆς 10ης πρὸς τὴν 11ην Ἰουλίου πρὸς μεγίστην θλίψιν τῆς τόσον τρυφερῶς ὑπ' αὐτῆς ἀγαπωμένης Βασίλισσης, ἧς μέχρι τῆς τελευταίας προῆς τῆς πιστῆς φίλης τῶν παιδικῶν καὶ νεανικῶν τῆς χρόνων δὲν ἀπεμακρύνθη τῆς νεκρικῆς κλίνης.*

Ἐν τῷ παρὰ τὸ Ζάππειον ἀγγλικατικῷ νεκροταφείῳ ἐσφύζεται εἰσεῖ μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς μετακομιδῆς τῶν ἐν αὐτῷ λειψάνων τὸ ὑπὸ τῆς Βασίλισσης Ἀμαλλίας ἐγεγερθὲν αὐτῇ περικαλλὲς μνημεῖον. Ἰστιάται νῦν

ἐν τῷ πρώτῳ νεκροταφείῳ Ἀθηνῶν καὶ παρέχομεν φωτογραφικὴν εἰκόνα του. Ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου σταυροῦ διακρίνεται ὁ διαβάτης τὴν ἐξῆς γερμανικὴν ἐπιγραφήν :

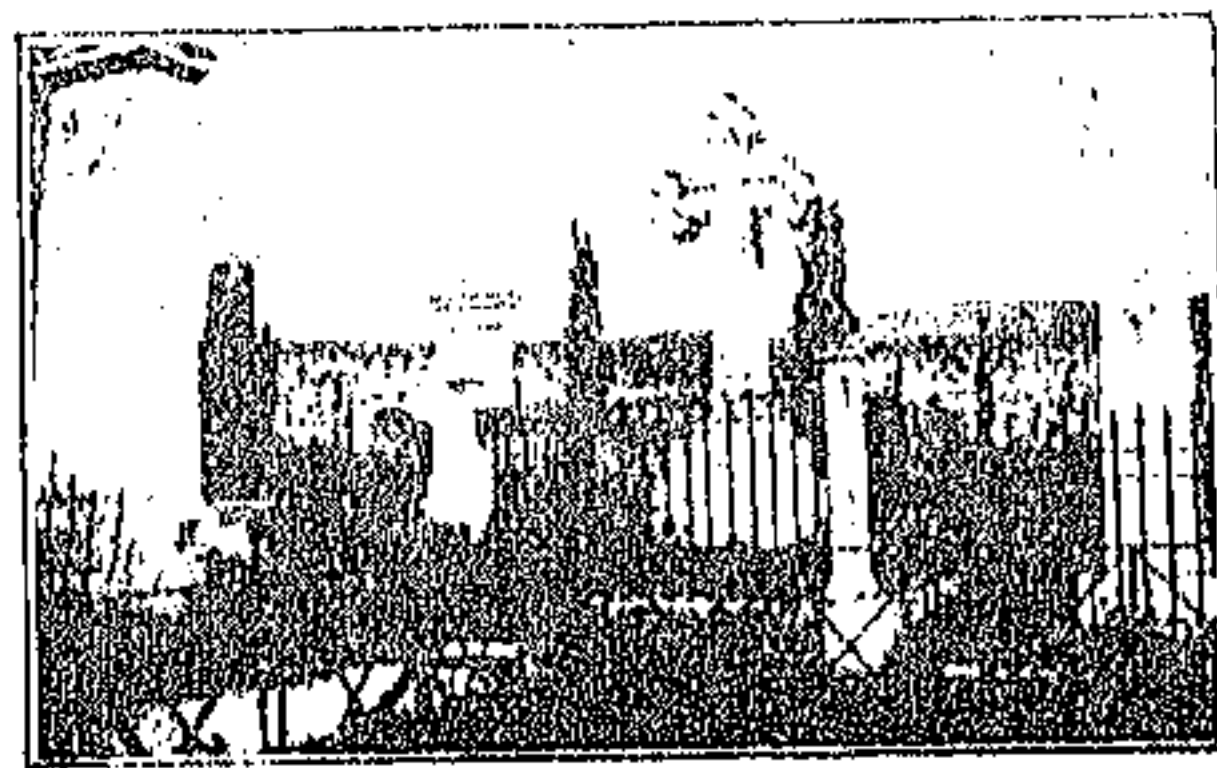
Ἰουλία von Nordenpflucht

γεν. τῇ 14 Ἀπριλίου 1787

ἀποβ. τῇ 10 Ἰουλίου 1842

«Μαζί μου οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες» (Ἀποκ. 14. 13).

Κατὰ τὴν μικρὰν ἀνεπιάν τῆς συγγραφέως τῶν Ἐπιστολῶν, τὴν νῦν βαρωνίδα τοῦ Νορδενφλύχτ Ὀλγα, ἀντλοῦσαν τὰς πληροφορίες τῆς ἐκ παλαιότερων σημειώσεων, αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀπησθένοντο πρῶτα πρὸς τὴν ἐν τῇ ἀδελῇ τοῦ Ὀλδερμβούργου μεγάλην κυρίαν von Scheele, ἧς καὶ προτίσει, ἐγκρίσει δὲ τοῦ Μ. Λιουκόδ τ Ὀλδερμβούργου ἦλθον εἰς φῶς. Καὶ περὶ τῆς ὀρθογραφίας δὲ τοῦ ὀνόματος ἡ βαρωνὶς παρατηρεῖ ὅτι τὸ Nordenpflucht οὕτως ἀπλῶς πρέπει νὰ γράφεται, οὐχὶ δὲ Nordenpflucht μετὰ τοῦ ρ, ἐκ τοῦ σουηδικοῦ προερχόμενον καὶ ἀπὸ τοῦ fliegen, ἴπιασθ.ι, παραγόμενον. Τὸ ὄνομα Sahorst ἢ εἶναι ψευδώνυμον ἢ κακῶς ἀντεμίχθη.



Ἐν τῷ Α' νεκροταφείῳ τάφος τῆς Νορδενφλύχτ.



Π ΕΝ ΤΩ ΦΡΟΥΡΙΩ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ  
Δ Ε Σ Π Ο Τ Ω Ν

( Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Κ Α Ι Ε Π Ι Α Ν Ο Ρ Θ Ω Σ Ε Ι Σ )

Υ Π Ο

Μ. Π Ρ Ω Τ Ο Σ Υ Γ Κ Ε Λ Λ Ο Υ Λ Ο Η Ν Α Γ Ο Ρ Α

Περὶ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις Σχολῶν πολλοὶ Ἑπειῶται καὶ ἄλλοι λόγιοι πολλὰ ἔγραψαν, καὶ πολλὰ ἔτι θὰ γραφῶσι, διότι μεθ' ὅλα τὰ γραφέντα ἐλάχιστα ἔτι περὶ αὐτῶν γινώσκομεν. Ἴσως ποτὲ καὶ ἐγὼ ἀσχοληθῶ περὶ αὐτῶν, παρέχων μικρὰν συμβολὴν εἰς τὸν μέλλοντα νὰ καταρτίσῃ τὴν πλήρη ἱστορίαν τῶν φωτεινῶν τούτων φάρον τῆς παιδείας κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μου θὰ πραγματευθῶ περὶ μιᾶς οὐχὶ ἀσήμου Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων, τὴν ὁποίαν πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ γράψαντες *τοποθετοῦσιν ἐν τῷ φρουρίῳ*, καὶ τῆς ὁποίας τὴν ἴδρυσιν ἀνάγουσι μέχρις αὐτῶν τῶν πρώτων Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου.

Εἶμαι πολὺ εὐτυχής, διότι πρὸ ἔτους μεταβὰς εἰς Ἰωάννινα χάριν τῶν Ἠπειρωτικῶν μου μελετῶν ἠδυνήθην νὰ μελετήσω ἐπιτοπίως καὶ νὰ ἐξεύρω πληροφορίας πολυτίμους διὰ τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὰς Σχολὰς αὐτῆς κατὰ τὰς παρελθούσας γενεάς. Ἄλλ' ἴδομεν ἐν πρώτοις τί λέγουσι περὶ τῆς Σχολῆς *τῆς αὐτῆς τοῦ φρουρίου* οἱ περὶ τῆς παιδείας ἐν Ἠπείρῳ καὶ δὴ ἐν Ἰωαννίνοις ἀσχοληθέντες.

Πρώτη ἡ χρονογραφία τῆς Ἠπείρου ἢ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ γνωρίζομένη ἀναφέρει τὰ ἐξῆς: «Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 157<sup>ης</sup> ἑκατονταετηρίδος φαίνεται διδάσκαλος ἐγκατεστημένος *ἐν τῷ φρουρίῳ* ὁ Ἱερομόναχος Μανασσῆς Πλέσσας (1).

Λεύτερος ὁ ἀκίμνηστος διδάσκαλός μου Μ. Παφανίκας εἰς τὸ Σχεδιάσμα αὐτοῦ ἐπαναλαμβάνων τὴν αὐτὴν πληροφορίαν προσθέτει,

(1) Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου τομ. Β', σελ. 275.

«Πρὸ τῆς [ΣΤ'] ἑκατονταετηρίδος φαίνεται ὑφισταμένη Σχολὴ Ἑλληνικὴ ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Ἰωαννίνων, ἰδρυθεῖσα ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς Ἀγγελωνύμου γενεᾶς», καὶ ὅτι ἡ Σχολὴ αὕτη «διετηρήθη ἀνεμάλα καὶ μετὰ τὴν τοῦ Διογενίου τοῦ φιλοπόρου ἐπανάστασιν (1612) μέχρι τῶν μέσων τῆς [Ζ'] ἑκατονταετηρίδος· καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ «ἐδίδαξαν Μακάριος Ἰεζεκούλης ὁ Ἰαζουλίτης μέχρι τοῦ 1543 καὶ ὁ Μανασσῆς Πλέσσας μέχρι τοῦ 1555 καὶ ὅτι μαθηταὶ αὐτῆς μνημονεύονται Σωφρόνιος ὁ μετὰ ταῦτα Ἐπίσκοπος Χειμάρου (1500), Ἐπιφάνιος ὁ Ἰγούμενος ἐξ Ἰωαννίνων (1600), Νικόλαος ὁ Γλυκὸς (1610), Νικόλαος Κεραιεὺς (1630), Νικόλαος (ὁ μετὰ ταῦτα) Νικηφόρος Πριγγιλεὺς Ἀθηναῖος (1645) (1).

Ἐσχέτια κατὰ τὴν ὁ Ἰωάννης Λιμπριδῆς, ὁ πολλαὶ γράφας περὶ τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῶν Σχολῶν αὐτῶν, ὅστις· Πρῶτος, λέγει, Σχολὴν ἰδρύσαστο (1206) ἐν τῷ φρουρίῳ ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος Λεσπότης διατηρηθεῖσαν μέχρι τοῦ 1612 διὰ τῆς ἀπαρμιᾶλλον τῶν Ἰωαννιτῶν φιλογενεῖας (2). Καὶ πάλιν· οἱ Λεσπῶται τῆς Ἀγγελωνύμου γενεᾶς, οἱ ἰσχυροὶ οἱ τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρόμαχοι, συνέστησαν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Ἰωαννίνων τὸ 1209 δημοσίαν Ἑλληνικὴν Σχολὴν μετεθετίσαν τὸ 1612 εἰς τὸ ἄσπε τῶν Ἰωαννίνων καὶ μέχρι τῶν μέσων τῆς [Ζ'] ἑκατονταετηρίδος διὰ θουσιῶν φιλογενῶν, ἀγνώστον ἡμῖν διατελούντων, διατηρηθεῖσαν. Τῆς Σχολῆς ταύτης τῷ μὲν 1600 μαθητῆς ἀναφέρεται ὁ ἰδρυτῆς νέος ἐν Ἰωαννίνοις Σχολῆς Ἐπιφάνιος ὁ Ἰγούμενος, τῷ δὲ 1645 ὁ ἐξ Ἀθηνῶν Νικόλαος ὁ Πριγγιλεὺς (3).

Μετ' αὐτὸν ὁ P. Xasiotis εἰς τὸ ἔργον του, «L' instruction publique chez les Grecs depuis la prise de Constantinople par les Turcs jusqu' à nos jours», λέγει· «La ville de Jannina possédait une autre école non moins importante que la précédente (ἡ τῶν φιλανθρωπινῶν δηλονότι) dans l'enceinte du château, qui ne devait pas être habitée par les Turcs aus terme du traité de reddition de la ville en 1431. Nous n'en connaissons que deux directeurs Macarius Tzechoulis jusque en 1543 et Manassis Plessas

(1) Σχεδιάσμα σελ. 62.

(2) Ἰωάννου Λιμπριδίου «Περιγραφή τῆς πόλεως Ἰωαννίνων» σελ. 64.

(3) Ἰωάννου Λιμπριδίου «Περὶ τῶν ἐν Ἡσίῳ ἀγαθοεργημάτων» σελ. 79.

jusque en 1555, cette école fut fermée, ou pour mieux dire détruite en 1612, époque ou les habitants du château, à la suite d'un insurrection perdirent le privilège d'y sejourner» (1). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ Δημήτριος Χασιώτης (2) καὶ ὁ Ν. Τσιγαροῦς (3).

Καὶ τέλος ὁ ἀείμνηστος Σπυρίδων Λάμπρος μελετήσας πάντας τοὺς προηγουμένους γράφει καὶ αὐτός· «Ἦδη, πρὶν ἢ διαλυθῆ ἡ Σχολὴ τῶν Φιλανθρωπινῶν, ὑφίστατο παραλλήλως καὶ ἄλλη Σχολὴ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων, ἧς δύο καὶ μόνους γινώσκωμεν διευθυντάς, τὸν Μακάριον Ἰεζεκούλην μέχρι τοῦ 1543 καὶ τὸν Μανασσῆν Πλέσσαν μέχρι τοῦ 1555, ἔπειτα δὲ ἡ Σχολὴ αὕτη ἐν τῷ φρουρίῳ, ὅπερ συμφέρονος τῇ συμφύσει τῆς εἰς τοὺς Τούρκους παραδόσεως τῆς πόλεως τῷ 1431 δὲν εἶχε καταληφθῆ ὅτι αὐτῶν καὶ ἐχρησίμειεν ἀντὶ κατοικίας τῶν χριστιανῶν. Ἀλλ' ὅτε τῷ 1612 ἔξεροράγη καὶ ἐπνίγη εἰς τὸ αἶμά της ἡ πολυθρόνητος ἐκείνη ἐπανάστασις, ἧς ἡγέτης εἶχαν ὑπάρξει ὁ πρῶτον ἐπίσκοπος Γρόκης Λιονύσιος ὁ ἐπονομαζόμενος Σκυλόσοφος τότε κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης ἐξοσθήσαν οἱ χριστιανοὶ ἐκ τοῦ φρουρίου. Σηκε τελέθῃ ἄρα τότε ἡ σχολὴ ἐκείνη ἢ ἐξηκολούθησε μὲν ὑφισταμένη, ἀλλ' ἐν τῷ ἄσπε τῶν Ἰωαννίνων; (4)

Καὶ ὅπως πάντες οὗτοι ἠπατήθησαν θέτοντες ἐν τῷ φρουρίῳ τὴν ἐν λόγῳ Σχολὴν, ἐν τῇ ὁποία ἐδίδαξαν ὁ Ἰεζεκούλης καὶ ὁ Πλέσσας καὶ ἐξ ἧς ἀπεροίθησαν Σωφρόνιος ὁ Χειμάρου, Ἐπιφάνιος ὁ Ἰγούμενος, ὁ Γλυκὸς, ὁ Πριγγιλεὺς καὶ ἄλλοι.

Βεβαίως ἐπὶ τῶν Λεσποτῶν ἐν τῷ ἄσπε τῶν Ἰωαννίνων — ὅπερ κατὰ τὸ χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου μεμύστωται οὐκ ἐπιτόρον, ἀκριβεῖς πλουτοὶ καὶ πᾶσιν ἄλλοις ἐναφθόνεται καὶ δάκιμόν ἐστιν, οἷσπερ ἄρα τῶν πόλεων ἐδάριθμοι — θὰ ὑπῆρχε Σχολὴ ἀνταξία τοῦ ἄσπεος καὶ τῶν φιλομουσῶν Λεσποτῶν τῆς Ἡπείρου, ὅπως θὰ

(1) Σελ. 47.

(2) Δημητρίου Χασιώτου Διατριβὰ καὶ ὑπομνήματα περὶ Ἡπείρου, Ἀθῆναι 1887, σελ. 9.

(3) Ν. Τσιγαροῦ Ἡπειρωτικά ἐν Ἡμερολογίῳ Ἑλληνικοῦ Ἀσπασίου 1886 σελ. 326 ὑποσημείωσις.

(4) Νέος Ἑλληνομνημῶν τόμος II', τεύχος I', σελ. 282. Ἐκ τῶν ἄλλων, τὰς ὁποίας παραλείπει καὶ ὁ ἀείμνηστος Κ. Παπαρηγόπουλος, τίθεται ἐν τῇ ζοῇ καὶ τῇ ἐν λόγῳ Σχολῇ.

ὑπῆρχε πιθανότατα καὶ πρὸ τῶν Δεσποτῶν, ἀπ' αὐτῆς τῆς κτίσεως τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων· ἀλλ' ἀναγνωρῆτως ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Ἰωαννίνων οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἡ Σχολή, περὶ τῆς ὁποίας μᾶς ἀναφέρουσιν ὁ Ἀραβαντινὸς καὶ ὁ Λαμπροῖδης, οἱ Χαισιῶται καὶ ὁ Λάμπρος καὶ πάντες ὅσοι ἔγραψαν περὶ αὐτῆς· ἀποροῦ δὲ πῶς πάντες ἐπλανήθησαν καὶ μάλιστα ὁ βαθὺς μελετητὴς τῶν ἀνεκδότων παραδόσεων ἀείμνηστος Σπυρίδων Λάμπρος, ὁ μελετήσας καὶ ἐκδώσας μάλιστα διὰ τοῦ Ν. Ἑλληνομνημονοῦ τοὺς Κώδικας τῆς πάλαι ποτὲ περιδόξου Μονῆς καὶ ἤδη ἐνοριακῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ἐν ὁμοίᾳ ἱστοριοδίφης ἐπίστα τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ σημεῖα τῶν Κωδίκων αὐτοῦ καὶ μάλιστα τοῦ ΙΖ' Κώδικος, τοῦ περιλαμβάνοντος Ἐπιτομὴν ἐξ τῶν Πράξεων τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, δὲν θὰ περιέλιπτε καὶ αὐτὸς εἰς τὸ σφάλμα τῶν προγενεστέρων καὶ δὲν θὰ μᾶς παρουσίαζε καὶ αὐτὸς περιφανῆ Δεσποτικὴν Σχολὴν ἐν τῷ φρουρίῳ λειτουργοῦσαν.

Ἄλλ' ἀφοῦ ἡ Σχολὴ αὕτη δὲν ἦτο ἐν τῷ φρουρίῳ ποῦ ἦτο λοιπὸν; Διὰ τὸ εἰρησόμενον, ὡς μελετήσομεν καὶ ἡμεῖς τοὺς αὐτοὺς κώδικας τῆς Μονῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἀλλ' ὡς μελετήσομεν αὐτοὺς μᾶλλον ἐπισταμένως· καὶ πρῶτον ὡς ἴδωμεν τὸν ΙΖ' Κώδικα αὐτῆς. Ἴδου τί ἀναγιγνώσκωμεν εἰς τὸ 115β φύλλον αὐτοῦ: † ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ μακάριος μοναχὸς ὁ κατὰ κόσμον Γεωργίου ἔτους ζ' (7033 = 1525) ἐν μηνί Ἰουλ. η. ἡμέρα σαββάτου.

† ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ μοναχὸς ἱερομόναχος ὁ κατὰ κόσμον κλέων ἔτους ζ' (7051 = 1543) ἀργιῶν 25 ἡμέραι πέμπτη (τὸ πέμπτη δὲ ἄλλης χειρὸς).

† ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ βίοναφας· μὴν νοεμβρίου· ἡμέραι σαββάτου ἔτους ζ'β' (= 7052 = 1544). † ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ νέφρον ἱερομόναχος· ὁ κατὰ κόσμον μεταξῶν, ἐν αὐτῇ τῇ ἐμέραι, ἐκοιμήθη, καὶ ὁ γεώσιμος ὁ γεωργίου ὁ θυὸς του κατὰ κόσμον νέφρον· ἔτους ζ'δ' (= 7054 = 1546) ἀργιῶν εἰς τὰς 28 ἡμέραι τρίτη.

† ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ Θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος χειμάρρας καὶ σοφρόνιος ὁ καὶ μαθητὴς χορημασίας τοῦ ἱερομοναχοῦ καρυὸς μινασί, ἐπίπτη δὲ ἐν τῷ νόῳ του μεγάλου μου νικολάου τοῦ στρατηγοπούλου (ἐπίπτηδες ὑπογραμμίζω τὰς λέξεις ταύτας) εἰς τὸ νόμο-

θηκοῦ πλησίον τοῦ αὐτοῦ γέροντος (ἐπίσης ὑπογραμμίζω) ἐπὶ ἔτους ζ'ξβ' (= 7062 = 1554), κατὰ μὴν φεβρουάριος 19 ἡμέρα γ' ἕρα πρότι της νικτου· δευτερα ἐβδομάδα τῆς ἀγίας τεσσαρακοστής (1).

Ἦδη ὡς ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν μας εἰς τὴν τελευταίαν σημείωσιν· ἐκοιμήθη, λέγει, ὁ Ἐπίσκοπος Χειμάρρας Σοφρόνιος καὶ ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀγίου Νικολάου τοῦ Στρατηγοπούλου πλησίον τοῦ Γέροντος αὐτοῦ Μινασί· ὡστε Σοφρόνιος ὁ Χειμάρρας, Νήφων ὁ Μεταξῶν, Γεώσιμος καὶ Μικάριος οἱ Τσεχούλι, Μιχαὴλ καὶ Μινασί οἱ Πλέσσα καὶ ὁ Βαρνάβας, πάντες οὗτοι ἐτάφησαν εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν τοῦ ἀγίου Νικολάου τοῦ Στρατηγοπούλου. Ποῦ ἔκειτο ὅμως ὁ ναὸς οὗτος Νικολάου τοῦ Στρατηγοπούλου; Ἡ χρονογραφία τῆς Ἠπαύρου μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ ναὸς οὗτος εὕρισκετο ἐν τῷ φρουρίῳ(2), ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶνε ἀληθές. Ἴσως ἐν τῷ φρουρίῳ, ὅπου τοποθετοῦνται περὶ τοὺς δέκα καὶ ὀκτὼ ναοί, γὰρ ὑπῆρχε καὶ ναὸς τοῦ ἀγίου Νικολάου, ὅπως καὶ μέχρι σήμερον ἐν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων ὑπάρχουσι τρεῖς ναοὶ τιμώμενοι ἐπ' ὄνομα τοῦ Ἁγιοσμένου ἐπισκόπου τῶν Μύρων. Ἄλλ' ὁ ναὸς τοῦ Στρατηγοπούλου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐτάφη ὁ Σοφρόνιος, καὶ οἱ λοιποὶ διδάσκαλοι μοναχοὶ δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἐν τῷ φρουρίῳ.

Τὸν Ναὸν τοῦτον ἢ κάλλιον τὴν μονὴν τοῦ ἀγίου Νικολάου Στρατηγοπούλου καὶ τὴν ἐν αὐτῷ Σχολὴν, ὅπου ἐδίδαξαν καὶ ἐτάφησαν οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι διδάσκαλοι, ἀλλὰ ποῦ πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν ἀλλὰ ποῦ;

Ἄς λάβωμεν κάλλιν εἰς χεῖρας τὸν αὐτὸν ΙΖ' κώδικα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ ὡς ἀναγιγνώσκωμεν τὴν ἐπὶ τῆς τελευταίας πινακίδος αὐτοῦ σημείωσιν. Ἴδου τί λέγει: «Ἐκουτο το βιβλιον ηγε του αγιου νηκολιου και οποιος να το περοξενεσε και να το διαβασι να εχη τη καταρα του Χριστου και τῆς Παναγίας του αγηου νηκολιου και ηστερα τον αγηον αποστολον και τον αγηον ολινον» (3).

Ὁ ἀθάνατος συντάκτης τῆς σημειώσεως κατήργησε καὶ πνεύματα καὶ τόπους καὶ στιγμὰς καὶ τελείας καὶ ὀρθογραφίαν καὶ τὰ πάντα!

(1) Νέος Ἑλληνομνημονοῦ, Τόμος Γ', Τεύχος Α', σελ. 414.

(2) Χρονογραφία τῆς Ἠπαύρου ὑπὸ Π. Α. Π. ἐν Ἀθήναις, 1856, σελ. 242.

(3) Νέος Ἑλληνομνημονοῦ, Τόμος Γ', ἐνθα ἀνωτέρω 413.

τοῦ τὰ συγχωρῶ ὅμως ἄλλα καὶ εὐχομαι νὰ ἔχη ἀνάπαυσιν ἡ ψυχὴ του, ἀφοῦ ἀπὸ τὴν σημείωσίν του μανθάνομεν ὅτι ὁ πολύτιμος οὗτος κώδιξ, ὁ παρέχων εἰς ἡμᾶς τὰς ἱστορικὰς πληροφορίας ἦτο *κεῖμα τοῦ ἁγίου Νικολάου*. Τώρα ἂς ἐξετάσωμεν τὸν 18 κώδικα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχιμανδρείου ὁ κώδιξ οὗτος — Μηναιῶν τοῦ Ἰουνίου — ἂν καὶ εἶναι ἐφθαρμένος ὑπὸ τιμωρῶν καὶ νοτίδος μᾶς εἶνε ἐπίσης πολύτιμος διὰ τὴν ἐξῆς σημείωσιν, τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ 253β φιλόν αὐτοῦ: «† Ἡλίθα κἀγὼ ὁ Θεόδωρος τοῦ καλοῖσιαννου τοῦ ἡγουμένου ἐπὶ ἔτους ζνβ' ινδ. ζ ἡλίου κύκλος κς σελήνη; κύκλος γ', εἰς τοῦ πνευματικοῦ τοῦ κῆρ Μανασση (καὶ αὐτὸ τὸ ὑπογραμμίζω). Ἡγουμενευόντων, νέφρωνος, καὶ πορφρονίου, τῶν ἱερομνηστῶν εἰς τὸ κελίον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου τοῦ μεγάλου.

μήν, Ἰουνίου εἰς τὰς 10 Ἰνδικτιῶνος η ἡμερᾶ ε. τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἰούδα» καὶ κατωτέρω «Ἐπὶ ἔτος ζνβ' ινδ. β' ἡλίου κύκλοι κδ σελήνη; κύκλοι γ. μηνὶ Ἰουνίου 10 Ἰνδ. η.» (1).

Καὶ πάλιν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου ἀπαντῶμεν, ἀλλ' ὄχι πλέον ἀπλοῦν ναόν, ἀλλὰ καὶ κελλίᾳ μὲ μοναχοὺς καὶ ἡγουμένους, δηλ. τελείαν μονήν, καὶ εἰς τὴν μονήν ταύτην τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅπου ἐδίδασκε καὶ ἐτίθη ὁ πνευματικὸς κῆρ Μανασση καὶ συνεπὸς πάντες οἱ ἐν κῆρ 12 κώδικι ἀναμφερόμενοι μοναχοὶ καὶ ἡγουμένοι διετέλειαν κατὰ τὸ ἔτος ζνβ' ὁ Νήφων καὶ ὁ Σωφρόνιος, θὰ ὁδηγήσαι πλέον τοὺς ἀναγνώστας μᾶς δὲν θὰ κατετάσωμεν νὰ τὸν εἴρωμεν ἀνάγκη μόνον νὰ κἀρωμεν μίαν μικροῦν ἐκδοσὴν. θὰ περιάσωμε μὲ μίαν: ἀλλ' αὖ τὴν θρυλικὴν λήνη κατ' ἔναρξιν τῆς δεκαετίας μὲ τὴν Κυρὰ Φροσόνη, καὶ θὰ ἀπεψιφασθῶμεν μετ' ὀλίγα λεπτὰ εἰς τὴν περιήρημον νηαῖδα τῶν Ἰωαννίνων. Ἐδοῦ εἰς τὴν μικροῦν αὐτὴν *θηβαῖδα* (2) θὰ ἀναζητήσωμεν τὴν μονὴν μᾶς ἀλλὰ πῶς νὰ τὴν εἴρωμεν; Ἐπὶ τῆς νησιδὸς ἐκ τῶν ἐπτὰ μονῶν, αἶ ὅποια εἰσὲν ὑφίστανται, αἶ τρεῖς τιμῶνται ἐκ' ἀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου: α) ἡ τῶν Γκουσιάντων ἡ

(1) Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. Γ, ἐνθα ἀνωτέρω 413.

(2) Πενταία (τὴν καλεῖται τῶν Ἰωαννίνων) Μοναζόπολιν εἴ τις ἐπωνομάσειεν οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ δειντοῦ μοναχοῦν γὰρ ἔμαλιστα θεασαίεν καὶ ἁγίων μοναζουσῶν καὶ μαρτύρων ἀλλὰ καὶ εὐθηνάστα καὶ ἀγαθοῖς. (Βίος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἰωαννίνου. Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. ΓΣΤ', τεύχ. Δ', σελίς 138.

Μεθοδάντων, ἡ κατόπιν λαβοῦσα τὴν ἐπωνυμίαν τῆς Ἐλευούσης. β) Ἡ τοῦ Σπανοῦ, ἡ πολυῦμνητος δηλαδὴ μονὴ τῶν Φιλανθρωπινῶν καὶ γ) ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ Ντίλιου εἰς αὐτὴν ἂς εἰσελθῶμεν καὶ ἡμεῖς: δὲν θὰ ἐξετάσωμεν τὰ κελλίᾳ τῆς, ἀφοῦ οὐδὲν τὸ ἐνδιαφέρον μᾶς παρουσιάζουσιν, ἂν καὶ μᾶς συγκινοῦσαι πολὺ αἶ φωναὶ τῶν μικρῶν νησιωτῶν μαθητῶν, οἱ ὅποιοι διδάσκονται ἐν αὐτῇ τὰ πρῶτα γράμματα ὑπὸ μᾶς διδασκαλίᾳς ἀλλ' αὐτε θὰ ἐντροπήσωμεν εἰς τὴν θεωρίαν τῶν θαυμασίων ἀγιογραφιῶν τοῦ ναῖσκου, αἶ ὅποια παρουσιάζουν τὸ μεγαλεῖτερον ἐνδιαφέρον εἰς τοὺς ἐπισκέπτας αὐτοῦ ἡμεῖς ἂς σταθῶμεν εἰς τὴν θύραν τοῦ ναοῦ καὶ ἂς ἀναγινώσκωμεν ἐπισταμένως τὴν ἀνοθεὴν τῆς θύρας δυσανάγνωστον τῇ ἀληθείᾳ ἐπιγραφὴν. Ἴδοῦ τί ἀναγινώσκωμεν.

Οὗτος ὁ πάνσεπτος ναὸς παμμάκαρος Μυρέων Ἁγίου Νικολάου τε κλεινοῦ Ἀρχιερέως ἐξογραφηθή εὐκλειῶς, στέλπνῶς, ἐπισταμένως παρ' ἱερῶν δυοῖν ἀνδρῶν ἡ ἐξόδος ποιμένος (\*) δαιωτάτου Νήφρωνος καὶ κυροῦ Σωφρονίου τοῦ μνημονεύεσθαι αἰεὶ καιροῦ πολυχρονίου ἅμα δὲ καὶ ἡ ἐκλεκτὴ, σὺν ταύτοις συνοδία, ἐν ἔχουσι τὸν ἅγιον ψυχικῇ ὠφελείᾳ ἐπὶ ἔτους μέγα τρέχοντος χιλιάσιν ἐπτάκις μετὰ καὶ πρώτῃ γε μικρῇ σὺν τοῖς πεντακοσίοις (=7051=1543) (1).

Καὶ τόρῳ οὐδεὶς πλέον δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι ὁ ναός, ἡ μονὴ δηλ., ὅπου ἐδίδαξαν ὁ Μαιάριος Ἰζεχούλης καὶ ὁ Μανασση Πλέσσας καὶ ἡ λοιπὴ χορεία τῶν μακαρίων ἐκείνων διδασκάλων καὶ ὅπου ἐτάφησαν αὐτοὶ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν δὲν εἶναι ἀλλῆ εἰ μὴ ἡ μονὴ αὐτὴ, ἡ ὁποία σήμερον μὲν ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν Ντίλιον, ἀλλ' εἰ τῆς ἐποχῆς τῶν Λεσποτῶν καὶ μετ' αὐτοὺς ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον αἰῶνας ἐκαλεῖτο μονὴ τοῦ Στρατηγόπουλων ἀπὸ τοῦ πρώτου ἱδρυτοῦ, πιθανότατα δὲ καὶ πρώτου διδασκάλου αὐτῆς καὶ οὕτως εὐρίσκομεν ὀλίγα βήματα ἀπὸ

(\*) δηλ. δι' ἐξόδου.

(1) Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. ΙΑ', τεύχ. Ι', σελ. 317.

τῆς Μονῆς τῶν εὐγενῶν Φιλανθρωπινῶν καὶ τῆς ἑξακοῦστου Σχολῆς αὐτῶν καὶ ἄλλην Μονὴν καὶ Σχολὴν ἀνεγερθεῖσαν ὑπὸ ἄλλης ἐξίσου εὐκλεοῦς Βυζαντινῆς Οἰκογενείας τῶν Στρατηγοπούλων, ἣτις φεύγουσα καὶ αὐτὴ τὴν τυρανίδα τοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν φιλόξενον πόλιν τῶν Ἰωαννίνων καὶ εἰς τοὺς ἑλληνοκρατοὺς Δεσποτάς αὐτῆς ἦλθε νὰ εὕρη φιλοξενίαν καὶ προστασίαν.

Ὅτι δὲ ἡ Μονὴ αὕτη εἶναι Βυζαντινὴ καὶ σήμερον ἔτι μεθ' ὅλας τὰς ἐπισκευὰς καὶ προσθήκας, ὅσαι μένου τόσον αἰώνιον ἐπιμελοῦθησαν, σαφῶς καταφαίνεται ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1914 ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἡεῖρῳ κ. Δημήτριος Εὐαγγελίδης ἰδιῶν τί γράφει περὶ αὐτῆς: «Ὁ Ναὸς τῆς Μονῆ: τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ Νεῖλου εἶνε ἴσως ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆν ἔκδοσιν ὁ σπουδαιότερος (τῆς τῶν Φιλανθρωπινῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῇ νήσῳ ναῶν) διὰ τὰ πολλὰ λείψανα τῆς καθαρᾶς Βυζαντιακῆς αὐτοῦ τέχνης. Τὸ πλεῖστον τῆς τοιχοδομίας εἶναι διὰ πολλῶν κεραμίων καὶ λίθων ἐκτισμένον, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ κατ' ἐπιπέδον ἰσοδομικὸν σύστημα. Κατὰ τὴν β. πλευρὰν ἐξωτερικῶς ἐπιόχουσαν ἐξέχουσαι παραστάδες διὰ τόξων ἄνω ἐκτισμένα ὡς καὶ κεφάλαιον ἐκτισμένον. Ἡ κόγχη δὲ εἶναι ἐξόχως διηρημένη διὰ κερμοπλαστικῶν κοσμημάτων, ἐν αἷς πλεονάζουσι τὰ τριγωνοειδῆ σχήματα. Ἀριστερὰ τῆς σημερινῆς εἰσόδου τῆς ἀκμολίας σφίξεται θύρα πρὸς τὴν νῦν κατοικίαν τοῦ Ἡγουμένου, διατηροῦσα εἰσὶν αὐτῆς πρὸς τὴν ἀφροσύνην τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς μορφὴν. Στέγασται ἐκ κεντρικοῦ τόξου, πρὸς δ' ἐρείδονται ἐκατέρωθεν δύο ἱεμεῖα, ὁλοκλήρως διὰ κεραμίων κατεσκευασμένα. Ἡ στέγη εἶνε νέα.

Εἶναι πιθανότατον ὅτι πᾶν τὸ λείψανον ταῦτα προέρχεται ἐκ τῆς πρώτης ἀναδόσεως τοῦ ναοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Διακωνίου τῆς Ἡεῖρου (τὸν 17 αἰῶνα), ἀπὸτε πλεονεκτήσασιν ἰδρυθεῖσαν ἐν τῷ Ἰωαννίνῳι καὶ ἀλλαγῆναι τῆς Ἡεῖρου.

Ὁ ναὸς αὐτοῦ ἔπεσον ἐπὶ τῆ βραδύτητος, πιθανῶς ὅτε καὶ ἐξοργισθῆναι τῷ 1543, μετασκευασθῆναι δ' ἐκ νέου ὑστερον πολλοχῶς ἀπολέσας τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αὐτοῦ μορφὴν (1). Ἡδὲ συνέβη ἴσως ὅπως ἡ μονὴ ἢ ἐπιβόνημος τόσον περιφανοῦς οἰκογενείας γ' ἀποβίβη τὸ ἐν-

δοξον ὄνομά της καὶ νὰ προσλάβῃ ὄνομα κοινὸν καὶ ἄσημον καὶ νὰ γνωρίζεται ὡς ναὸς καὶ μονὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ Νεῖλου; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην θ' ἀπαντήσω εἰς ἄλλην μελέτην μου «Αἱ ἐν τῇ Νήσῳ τῶν Ἰωαννίνων Μοναὶ τηλαυγεῖς φάροι τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας μετὰ τὴν Ἑλωσην», ἥδη δὲ συγκεφαλαίων τὰ περὶ τῆς Σχολῆς Ἰσχυροῦ καὶ Ἰλέσσι ἐπαναλαμβάνω ὅτι αὕτη οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Ἰωαννίνων, ἀλλ' ἀνέκαθεν ἐλειτούργει εἰς τὴν ἐν τῇ νήσῳ μονὴν τὴν σήμερον μὲν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Νεῖλου, ἀρχαῖα δὲ ὄνομα τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς σημεῖον ὑμένην ἐπ' ὄνοματι τοῦ κτήτορος, Ἰσως δὲ καὶ πρώτου διδασκάλου αὐτῆς, τοῦ εὐσεβοῦς καὶ φιλομούσου Στρατηγοπούλου.

Ἄλλ' ἀτυχῶς τόσον ἡ Μονὴ αὕτη τοῦ Στρατηγοπούλου, ὅσον καὶ ἡ γείτων αὐτῆς, ἢ τῶν Φιλανθρωπινῶν, τὰ δύο ταῦτα ἰδρύματα εὐκλεῶν προγόνων, καθὼς καὶ ἡ ἐπίσης ἀρχαία Μονὴ τῆς Ἐλεούσης, αἱ πλήρεις σπουδαιότητων τοιχογραφιῶν, ἀληθῶν ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης, κινδυνεύουσι νὰ ταφῶσιν ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῶν καὶ ἀπολεσθῆν οὕτως ὁλόκληρος κόσμος ἀνεκτιμήτων κειμηλίων!

(1) Νέος Ἑλληνομνημον. τόμ. 1Α', σελ. 1', σελ. 311.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ  
ΤΗΣ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ ΦΩΣΚΟΛΙΑΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

ΥΠΟ

Ν. ΒΕΗ

Ἐν ἔτει 1886 ὁ δῆμος Ζακυνθίων ἠγόρασε τὸν μικρὸν ἐκείνον οἰκίσκον, ἔνθα ἐγεννήθη τῇ 26 Ἰανουαρίου 1778 ὁ ποιητὴς τῶν ΤΑΦΩΝ καὶ ΧΑΡΙΤΩΝ, ὁ Οὔγος Φώσκολος. Ἐν τῷ οἰκίσκῳ τούτῳ—κατ' εἰσήγησιν τοῦ δημάρχου Ζακυνθίων Λουκᾶ Καρρῆ—ἐγκατέστη ἐν ἔτει 1888 δημοτικὴ φερώνυμος τοῦ Φωσκόλου βιβλιοθήκη, ἐν ἣ ἔκτοτε ἀπεθησαυρίθησαν ἐκ φιλοτίμων μάλιστα προσφορῶν καὶ ἰκανὰ ἐνδιαφέροντα χειρόγραφα, ἑλληνικὰ καὶ ξενόγλωσσα (1). Τῶν χειρογράφων τούτων τὰ μὲν λατινικὰ καὶ ἰταλικά περιγραφίσονται προσεχῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐφόρου τῆς Φωσκολιανῆς βιβλιοθήκης κ. Σπυρίδωνος Δε-Βιάζη, τὰ δ' ἑλληνικὰ—καθ' ἃ ἤδη ἐν ἰδίῳ ἄρθρῳ ἐδήλωσα(2)—ἐξήτασα καὶ περιέγραψα κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1906 καὶ τὸν περιγραφικὸν τούτων κατάλογον, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς κώδικας, παρέχω κατωτέρω.

Καὶ ἐν τῇ καταγραφῇ καὶ διατάξει τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐνταῦθα κωδίκων ἠκολουθήσαμεν τῷ αὐτῷ περίπτῳ συστήματι, καθ' ὃ ἤδη ἐξεδόκαμεν τοὺς καταλόγους τῶν χειρογράφων ἄλλων βιβλιοθηκῶν(3), περὶ

(1) Ἠρβλ. Σπυρίδωνος Δε-Βιάζη, Κανονισμὸς τῆς Δημοτικῆς Φωσκολιανῆς βιβλιοθήκης μετὰ προομίου καὶ παραρτήματος. Ἐν Ζακύνθῳ 1890, σ. 4 κ. ἑ. — [Σπυρίδωνος Δε-Βιάζη], Τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς ἀναθηματικῆς πλακῶς ἐπὶ τῆς γενεθλίου οἰκίας Οὔγου Φωσκόλου. Ἐν Ζακύνθῳ 1892, σ. 22 κ. ἑ. κλ. κλ.

(2) Νίκου Α. Βέη. "Εἰσθεσις ἱστοριοδομητικῶν καὶ παλαιογραφικῶν ἐρευνῶν ἐν Ζακύνθῳ. Ἐν τοῖς «Παναθηναίοις», ἔτος Ζ', τεύχος 161-2, (15—30 Ἰουνίου 1907) σ. 160 κ. ἑ.

(3) Νίκου Α. Βέη. Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Φεαρίαισι μονῆς τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα [ἀνατύποις ἀκ τῆς ἀπειρηίδος τοῦ Παρνασσοῦ Η' ἔτους]. Ἐν Ἀθήναις 1901. — Νίκου Α. Βέη, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν. Μέρος Α', κώδικες 1-80. [Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ 5' Δελτίου τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολο-

σμικρά τινα κατ' ἀνάγκην νεωτερίσαντες διὰ λόγους τυπογραφικούς. Οὕτω δὲ ἀκέφαλον ἐκάλεσα τὸν ἄνευ ἀρχῆς κώδικα, κολοβὸν τὸν ἐστερημένον τοῦ τέλους, ἑλλιπῆ τὸν ἀπεστερημένον τινῶν ἐν τῷ μέσῳ φύλλων καὶ ἀτελῆ τὸν μὴ τελειωθέντα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ γραφέως. Διὰ γραμμῶν παχέων δηλοῦνται ἐν τῷ καταλόγῳ τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων. Ἐν εἰσαγωγικοῖς περιελήφθησαν ἐπιγραφαὶ συγγραφῶν ἢ καὶ κεφάλαια αὐτῶν ἀντιγραφόμενα αὐτολεξεὶ ἐκ τῶν κωδίκων. Διὰ κωτῶν δὲ γραμμῶν ἐκδίδονται σημειώματα ἢ ἄλλα χωρία ἐκ τῶν κωδίκων παραλαμβανόμενα ἀπαράλλακτα ὡς ἐν αὐτοῖς ἔχουσι, δῆλον ὅτι μετὰ τῶν ἀνορθογραφικῶν κλ. κλ. Δι' ἀποσιωπητικῶν σημείων ἐδήλωσα τοῦτο μὲν μέρος τοῦ κειμένου τῶν κωδίκων θεωρηθὲν περιττὸν (π. γ. μητροπολίτου ἀγίου Ἡρόδοτου... Μελετίου), τοῦτο δὲ τὴν ἐν ἀρχῇ κωδίκων ἀκεφάλων ἢ ἐν τέλει κωδίκων κολοβῶν ἀπουσίαν ἐκ τοῦ κώδικος τῶν προηγουμένων ἢ ἐπομένων οὕτως: ("Αρχ...ον" παριδῶν μου τὰ ἄμετρα πταίσματα σῶσον μικρόθυμῳ ὁ μόνος ὑπάρχεις εὐδιήλακτος. (Τελ.): ὁ κλίνας τοῦς οὐρανούς τῇ ἀφράστῳ σου κενώσει καταφιλήσω τοῦς ἀχράντους σου...)

Ἐντὸς ὀρθογωνίων ἀγκυλῶν, [ ], ἐνέκλεισα λέξεις ἢ καὶ γράμματα προσθετὰ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ἢ τὸ κείμενον τῶν κωδίκων, ἐντὸς δὲ ὀβυγωνίων τὸ σχῆμα ἀγκυλῶν, [ ], ἐνέκλεισα τὰ διαγεγραμμένα, ἐν τῷ κώδικι καὶ ἐντὸς παρενθέσεων ( ) ἐσημείωσα τὰ παλαιογραφικῶς συντετηρημένα καὶ τὰς βραχυγραφίας. Συνεχεῖς κἀθετοὶ γραμμῆς δηλοῦσιν ἀπεξεσμένα ἐν τῷ κώδικι, συνεχεῖς δὲ εὐθεῖαι ————— δηλοῦσιν ἐλλείποντα ἐκ τοῦ κώδικος γράμματα σχισθέντος τοῦ χάρτου, ἐφ' ᾧ ἦσαν ταῦτα γεγραμμένα. Δι' ἀπλῶν κἀθετων | δηλοῦν τὰς κατὰ στίχους διαμέσεις τῶν κειμένων ἐν τῷ κώδικι. Ἐν τέλει δὲ σημειῶ ὅτι ἐκ ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάστης περιγραφῆς κώδικος ἀριθμῶν ὁ μὲν διὰ παχέος τύπου εἶναι ἐκεῖνος, ὑφ' ὃν ἐγὼ ἔταξα τὸν κώδικα, ὁ δ' ἐν ἀγκύλαις

λομῆς: Ἐταιρείας Ἀθηνῶν]. Ἐν Ἀθήναις 1906—Νίκου Α. Βέη, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Ἀρσανεῖσι μονῆς τῶν Ἀγίων Θεοδώρων [ἀνατύποις ἐκ τῆς ἑκατηετῆδος τοῦ Παρνασσοῦ Θ' ἔτους]. Ἐν Ἀθήναις 1906. Νίκου Α. Βέη, Verzeichniss der griechischen Handschriften des Peloponnesischen Klosters Mega Spilaeon. Leipzig 1915, §....

διὰ λεπτοῦ τύπου εἶναι ὁ ἀριθμὸς, ὑφ' ὃν τέτακται ὁ κώδιξ ἐν τοῖς εὐρετηρίοις τῆς βιβλιοθήκης.

Ταῦτα πρὸς ὁδηγίαν καὶ γνῶσιν τοῦ ἐντευξομένου. Καταστρέφων δὲ τὴν προδιόκησιν ταύτην ἀφείλω καὶ πάλιν, ἐντεῦθεν, νὰ ἐκφράσω πολλά; καὶ ἐγκαρδιωτικὰς χάριτας τῷ ἀγαπητῷ φίλῳ καὶ συναδέλφῳ κ. Σπυρίδωνι Δε-Βιά, ὅστις μετὰ τῆς παραδειγματικῆς καὶ ἐξειδικυμένης αὐτοῦ προθυμίας συνέβηλε κατ' ἐξοχήν, ὅπως ἐν βραχεῖ χρόνῳ συντελεσθῆ τὸ κατὰ κόδας φρόντισμα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Μαρτίου 1911

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ

Ἐν Βερολίνῳ τῇ 26 Φεβρουαρίου 1923

1

Χάρτης λεῖος. Διάστ. 0,29Χ0,218. Λιδὸν XV. Φ. 298

Ἀκολουθία τοῦ Τριφδίου.

Ἀκέφαλος καὶ κολοβὴ κατ' ὀλίγα φύλλα.—"Ἀρχ. : . . . ὅν' παριδῶν μου τὰ ἄμετρα πταίσματα' σῶσον μακρόθυμε' ὁ μόνος ὑπάρχεις εὐδι-ἀλλακτος...

Τελ : . ὁ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς τῇ ἀφράστῳ σου κενώσαι' καταφι-λήσω τοὺς ἀγράντους σου...

Ἡ μὲν ἀρχὴ ἀνήκει εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου, τὸ δὲ τέλος εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς Μεγάλης Τετάρτης.

Ὁ κώδιξ εἶναι γεγραμμένος κατὰ δύο σελίδας· κλήν ὅμως ἔχει βλαβὴ ὑπὸ τῆς νοτίδος κ' ἐνιαχοῦ ὑπὸ τῶν τιλιφῶν.

Ἐν φ. 1α, ἐν τῇ κάτω αὐτοῦ ὄσῳ, γέγραπται ὑπὸ χειρὸς τοῦ XVIII αἰθαινοῦς αἰθαινοῦς τὸ ἐξῆς σημεῖωμα: Questo libro del Signor russo.

Ὁ κώδιξ διατηρεῖ ἐκ τῆς σταχῶσεως μόνον τὴν πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ξυλίνην πινακίδα μετὰ τοῦ βυρσίνου τούτου ἐπικαλύμματος.

2<sup>101</sup>

Χάρτης. Διάστ. 0,205Χ0,308. Λιδὸν XVI. Φ. 125.

[Τὰ κατὰ Βαυλαρὶ καὶ Ἰωάννου (1)]

Ἀκέφαλον.—"Ἀρχ. . . . Σὺν ὑπάρχει αὐτοῖς ἡ ταλαιπωρία' πολλὴ ἢ λύπη' πολλὴ καὶ ἀδιάσπαστος ἢ μέριμνα' τῇ γὰρ εὐφροσύνῃ αὐτῶν καὶ ἀπολαύσει, πᾶσα συνέξενεται καιήρια καὶ ὀδύνη' ὁ πλοῦτος αὐτῶν,

(1) Περὶ τοῦ ἔργου κρβλ. τὰ γεγραμμένα μοι ἐν τοῖς «Byzantinische-Neugriechischen Jahrbüchern» τόμ. 1<sup>ο</sup> (1922) σελ. 399 κ. ε.

πρωχέει ἐστί' καὶ τὸ ὕψος αὐτῶν ταπεινώσις ἐσχίτη' . . .

Τάπεσχιόμενα ἐν ἀρχῇ φύλλα δὲν εἶναι πλέον τῶν ἑξ.

Ὁ κώδιξ γέγραπται ἐπιμελῶς κ' ἐνιαχοῦ φέρει παρασβλίδιους, παρεμβολάς. Δυστυχῶς εἶναι τιλιφόβρωτος καὶ μάλιστα ἐν τέλει καὶ ἰδίως κατὰ τὸς ὄσας. Περιβιάλλεται δὲ διὰ σταχῶματος ἐκ χάρτου γαστοῦ μετὰ περιγαμηνοῦ ἐπικαλύμματος καὶ βυρσίνων θηλυκωτήρων. — Περιῆλθον εἰς τὴν Φωσκολιανὴν Βιβλιοθήκην ἐκ προσφορᾶς τοῦ κ. Στ. Μιχαλίτζη.

3<sup>101</sup>

Χάρτης σιλανός. Διάστ. 0,20Χ0,281. Λιδὸν XVIII. Φ. 36.

[Τυπικὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ, τῆς καθιδρυθείσης ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ τῷ 1118 [φ 1136].

Ἀκέφαλον.— Ἄρχ... Καὶ πάσης ἐνέδρας καὶ μηχανῆς ὑπέριτερον ἀναδείξασα' καὶ πρὸς τὸν αυτοκράτορα σωτήρα τῆς πατρικῆς ἀσύνων ἀρχῆς ἀνοδύνως κατὰ καιρὸν ἐμβιβάσασα' συνδρομῶς ὡσάν τις εἴποι τῷ ἐπιτελευτῶν νεύματι καὶ βουλήματι τῆς θείας ἐκείνης τοῦ τεκόντος ψυχῆς.

Ἐν τέλει, φ. 34α, γέγραπται : Χ ἰ ὦ' ἐν χά τῷ θῶ | πιστὸς βασι-λεὺς | πορφυρογένητος | .Καὶ αυτοκράτωρ | βωμαίων ὁ κομνη | νός. Ὁ βιβλιογράφος πειρᾶται νὰ πομιμηθῆ τὴν ἐν τέλει τοῦ ἀρχετύπου αυτοκρατορικὴν ὑπογραφήν.

Τὰ φ. 1β — 3β, 34β — 36β τελείως ἀγραφα. Μεταξὺ τῶν φ. 34 καὶ 35 ἀσκήπη ἐν φύλλον. Ὁ κώδιξ ἐνιαχοῦ τιλιφόβρωτος.

Ὁ βιβλιογράφος εἶναι ὀλοσδήποτε ἐπιμελής. Πραφανῶς ὅμως ἰδυσκολεῖται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀρχεγράφου, ἅτε ἑσπερημένος καλλιογραφικῶν γνώσεων ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῶν' ὡς ἐκ τούτου πολλαχοῦ περιέπεσεν εἰς παραναγνώσεις καὶ εἰς ἄλλα πταιίσματα. Τὸ κείμενον τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος τυπικοῦ βλέπε προχέλωος παρὰ Α. Δημήτριγετμῆς, Τυπικά, ἐν Κιέβῳ 1895. Περὶ ἄλλων κωδίκων, ἐν οἷς παραδέδοται τὸ τυπικὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, κρβλ. τὰ γεγραμμένα μοι ἐν τῷ «Ἐκκλησιαστικῷ Φόρῳ» Ἀλεξανδρείας...

Ὁ κώδιξ ἀστιάχωτος.

Ἐκ δωρεᾶς Στ. Μιχαλίτση.

4 [180]

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,272Χ0,188. Αἰῶν XIX. Φ. 384.

*Διάφορα ἔγγραφα ἀπευθυνόμενα πλὴν ὀλίγων τινῶν πρὸς τὸν Πρύ-  
τανιν εἴτε Πρόεδρον Ἰθάκης Ἰωάννην Κονερίνην.*

Εἶναι πάντα τοῦ ἔτους 1806, τὰ πλεῖστα ἰταλιστὶ γυγραμμένα, τὰ  
δ' ἑλληνικὰ προέρχονται ἀπὸ τῶν ἐξῆς προσώπων εἴτε ἀρχῶν :

1) Ἀπὸ τῶν προεστώτων Μεσολογγίου Ἀναστασίου Ραζῆ, Ἀνα-  
στασίου Καφάλη καὶ Σταθάκη Καλογερά.

2) Ἀπὸ Ἰμραϊμὴ Βεκίλη τοῦ ἐνδοξοτάτου Σαλαῶρ Σαλέκ-Ἀγα, βοῖβόντα «Μεσολογγιοῦ καὶ Ἀνατολικοῦ».

3) Ἀπὸ Βαγγέλη Καραβία βίτξε κονσόλου ὀθωμανικοῦ Ἰθάκης.

4) Ἀπὸ Καρούζου Φωτεινοῦ ἐκ Δραγαμέστου.

5) Ἀπὸ Σανδικαγᾶ μουσελίμη Κάρλελι ἐκ Βραχωρίου.

6) Ἀπὸ Καρούζου Φωτεινοῦ ἐκ Βασιλοπούλου.

7) Ἀπὸ Ἀναγνώστη Γιαννοπούλη ἐκ Καλάμου.

8) Ἀπὸ Κωνσταντίνου Καραπάνου καὶ Γληγόρη Στάμου ἐκ Ζάβιτζας.

9) Ἀπὸ Γιάννη Νηφόρου ἐκ «Καλαμοπούλη»

10) Ἀπὸ Καρούζου Φωτεινοῦ ἐκ Βασιλοπούλου.

11) Ἀπὸ Χασναντάρη Ἰσοῦρ Ἀράλη ἐκ Χαλικιάπουλου.

12) Ἀπὸ Σενδικαγᾶ «Καρλέλη μουσελίμη» ἐκ Βραχωρίου.

14) Ἀπὸ Καρούζου Φωτεινοῦ ἐκ Βασιλοπούλου.

15) Ἀπὸ Γεωργάκη Νικολοῦ ἐκ Κατούνας.

16) Ἀπὸ Κωνσταντίνου Καραπάνου καὶ Γληγόρη Στάμου ἐκ Ζάβι-  
τζας.

17) Ἀπὸ Καρούζου Φωτεινοῦ ἐκ Βασιλοπούλου

20) Ἀπὸ Ἰησοῦφ Χασναντάρη ἐκ Πατρατζίκι.

22) Ἀπὸ Σανδικαγᾶ μουσελίμη Κάρλελι ἐκ Βραχωρίου.

23) Ἀπὸ Κωνσταντίνου Καραπάνου καὶ Γληγόρη Στάμου ἐκ Ζά-  
βιτζας.

24) Ἀπὸ Κωνσταντίνου Γεωργάκη Νικολοῦ καὶ Κωνσταντίνου  
Καραπάνου ἐκ Κατούνας.

26) Ἀπὸ Ἀναγνώστη Γιαννοπούλη ἐκ Καλάμου.

27) Ἀπὸ Σανδικαγᾶ μουσελίμη Κάρλελη ἐκ Βραχωρίου.

28) Ἀπὸ Σαλαῶρ Σαλιαγᾶ καὶ βοῖβόντου Ἀνατολικοῦ καὶ Με-  
σολογγίου ἐξ Ἀνατολικοῦ.

29) Ἀπὸ Τάτζη Καρούζου Φωτεινοῦ ἐκ Βασιλοπούλου.

30) Ἀπὸ Καρούζου Φωτεινοῦ ἐκ Βραχωρίου.

31) Ἀπὸ Σανδικαγᾶ μουσελίμη Κάρλελη «ἐκ Βραχωρίου».

32) Ἀπὸ Καρούσου Φωτεινοῦ ἐκ Βασιλοπούλου.

33) Ἀπὸ Σανδικαγᾶ μουσελίμη Κάρλελη ἐκ Βραχωρίου.

34) Ἀπὸ Σαληῶρα Ἀλκαγᾶ βοῖβόντα «Μεσολογγιοῦ καὶ Ἀνα-  
τολικοῦ» ἐξ Ἀνατολικοῦ.

36) Ἀπὸ Σαντικαγᾶ μουσελίμη Κάρλελη ἐκ Βραχωρίου.

37) Ἀπὸ Τάτζη Καρούσου ἐκ Βασιλοπούλου.

39) Ἀπὸ Κωνσταντίνου Καραπάνου καὶ Γληγόρη Στάμου ἐκ Ζά-  
βιτζας.

40) Ἀπὸ Σαντικαγᾶ μουσελίμη Κάρλελη ἐκ Βραχωρίου.

41) Ἀπὸ Μουσταφᾶ Ματήζη.

42) Ἀπὸ Μουσταφᾶ Μέτζη ἐκ Χωρίτζας.

43) Ἀπὸ Σαντικαγᾶ μουσελίμη Κάρλελη ἐκ Βραχωρίου.

44) Ἀπὸ Ἰσοῦφ Χασναντάρη ἐκ Καρπενησίου.

45) Ἀπὸ «Χασναντάρ Ἰσοῦφ» ἐκ Νσοχωρίου.

46) Ἀπὸ Βαγγέλη Καραβία κονσόλου ὀθωμανικοῦ ἐξ Ἰθάκης.

47) Ἀπὸ Ἀγαπίου ἱερομονάχου Παξινοῦ ἐκ Μαβρωνᾶ.

48) Ἀπὸ Κωνσταντίνου Καραπάνου καὶ Γληγόρη Στάμου ἐκ Ζά-  
βιτζας.

49) Ἀπὸ Σαντικαγᾶ μουσελίμη Κάρλελη ἐκ Βραχωρίου.

50) Ἀπὸ Σαντικαγᾶ μουσελίμη Κάρλελη ἐκ Βραχωρίου.

51) Ἀπὸ Μπεκίρ Νζογαδοῦρος ἐκ Ζάβιτζας.

52) Ἀπὸ Κωνσταντίνου Καραπάνου καὶ Γληγόρη Στάμου ἐκ  
Ζάβιτζας.

53) Ἀπὸ Ζουλφροῦ Κεραγᾶ σπαῖ τῆς Κατοχῆς, Ἰσοῦφ Μπερησπαῖ  
τῆς Κατοχῆς, Γιάννου Γουλέμη, Χρίστου Μπότζου, Γιώργου Ζαχαρία  
καὶ Κωνσταντῆ Πενεζῆ ἐκ Κατοχῆς.

54) Ἀπὸ Γεωργάκη Νικολοῦ ἐκ Ζακύνθου.

55) Ἀπὸ Ἰσοῦφ Χασναντάρη ἐκ Καρπενήσι.

56) Ἀπὸ Ἰσοῦφ Χασναντάρη ἐκ Βληροῦ (:) Βλουζανᾶ;



57) 'Απὸ Ἀναγνώστη Γιαννοπούλου ἐκ Καλάμου.

58) 'Απὸ Παπα-Δανιὴλ ἠγοιμένου Λεοντῆ, Πέτρου Σωτήρη ἐφημερίου Παλαιοκατούνας, Παπα-Εἰδοιαθίου ἐφημερίου Παλαιοκατούνας, Ἀνασιᾶση Καζάνα, Θανάση τοῦ Χριστοῦ Καζάνα, Γιαννάκη Σφορδῆ ἐκ Παλαιοκατούνας. Τὸ δὲ περιεχόμενον τῶν ἀνωτέρω παραλειφθέντων ἐστὶ ἀριθ. 13, 18, 19, 21, 25, 35, 38 ἐγγράφων ἔχει ὡς ἑξῆς :

13) Ὁμολογία Γιαννάκη Μήτζου Γεροδήμου ὅτι ἔλαβεν «ἀπὸ τὸν Μήτσο Μαρίνη μουλοῦμαση γρόσια : 278 καὶ παρᾶδες 16...»

18) Ὁμολογία ὅτι «ἔλαβεν ὁ Ἀντριάς Βερωνίτης ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Παξῶν, καλῶτα ἐγνωρισμένος ἀπὸ τὸν εὐγενῆ Κύριον Ἰωάννην Καλογερά σερρετάριον ταύτης τῆς Διοικήσεως γρόσια ἑκατὸν ὀγδοήντα, ὅπου εἰς χεῖρας του εἶχε παραδώσει ὁ ἀρματολὸς Μιακογιώργος...»

19) Ὁμολογία ὅτι «Καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Κυρίου Καρούζου Φωτεινοῦ, προσειώτας τοῦ Ἀρκαμῆσιου... ὁ εὐγενὴς κύριος Βαγγέλης Καραβίας, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν εὐγενῆ Κύριον Ἰωάννην Καλογεράν σερρετάριον ταύτης τῆς Διοικήσεως δύο τουφέκια, τέσσερα γάντζα ἀσημένια, ἓνα ζωνάρι σκουρο μπαμπακερὸ παλιό, καὶ πέντε γρόσια διὰ νὰ τὰ στεῖλῃ τοῦ αὐτοῦ Καρούζου...»

21) Ὁμολογία Κωνσταντῆ Μοναστηριώτη καὶ Μήτζης Ἱεροσολίμου ὅτι ἐδανείσθησαν «ἀπὸ τὸν Μουσταφᾶ μουλοῦμαση Μήτση γρόσια τριακόσια σαράντα...»

25) Ὁμολογία ὅτι «... ὁ εὐλαβέστατος παπᾶς καὶ Ἀθανάσιος Κατξέγος γαστουριώτης, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν εὐγενῆ Κύριον Ἰωάννην Καλογερά σερρετάριον τῆς Ἑγγέντας γρόσια πενήντα... ὅπου εἶχε ντεποζιτάδα εἰς χεῖρας του διὰ μίαν ἀγκυλὰ ὁ Χρῆστος Μανγουλιάνος, διὰ νὰ ἔξῃ νὰ παραδώσῃ τὸν προσειώτην τοῦ Ἐφομέρου κείνου Γεωργίου Νικολοῦ καὶ Κωνσταντῆν Καραμάνου...»

35) Ὁμολογία ὅτι ὁ «Μεταμὲν ἀγὰς Τοῦζκος, ἀτελιμένος ἀπὸ τὸν ἐνδοξότατον βιββόντα τοῦ Μισολογγινοῦ, μὲ μερικὸς Ῥαγιαδες Ὀθωμανικοῦ... ὁμολογεῖ «... ὅτι τὰ πρόγραμμα γίδια, καὶ πρόβιατα, ὅπου εἰς εἰρημένον Ῥαγιαδες ἤβραν εἰς ταύτην τὴν Νῆσον (Ἰθάκη) γνωρισμένα ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς, διὰ ἴδια ἰδικὰ τους, ὅπου τοὺς ἠρπάχθησαν ἀπὸ τοὺς κλέπταις καὶ διὰ προσταγῆς τῆς δικαιοσύνης ταύτης

τῆς Νῆσου, τὰ ἐπῆρεν μὲ λόγου τους, ἦτον εἰς τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν ἐνενηντα ἓνα, ὑπόσχεται περιπλέον ὁ εἰρημένος ἀγὰς, ὅτι εἰς περίστασιν, ὅπου καμμίαν φορὰν ἠθελε φανεροῦσθαι ἐπάνω εἰς ἀναζήτησας τινὸς ἢ πῶς μέρος, ἢ ὅλα ἀπὸ τὰ αὐτὰ τὰ πρόγραμμα, δὲν ἦτον ἴδια ἰδικὰ τους τῶν εἰρημένων Ῥαγιαδῶν ὑπόσχεται αὐτομολογίως νὰ πληρώσῃ ἀπὸ λόγου του...»

38) Ὁμολογία ὅτι «...ὁ... Γεώργης Καβαλλιεράτος ἀπὸ Κεφαλληνία, ἔλαβεν ἀπὸ τὴν σερρεταρίαν τῆς Διοικήσεως ταύτης τῆς νῆσου γρόσια ἑξήντα, τὰ ὅποια εἶναι διὰ πλεονεχθὲν ἐναὺ ἀλόγων, ὅπου τοῦ ἐπάρθη ἀπὸ Ῥαγιαδες Ὀθωμανικοῦ ὡς ἰδίον του ἀγορασμένο ἀπὸ τὸν εἰδιον παρὰ τοῦ ἀρματολοῦ Καρακώστα ὀνόματι... Ὑπογράφει τὴν ὁμολογίαν ὁ «Θεόδωρος Ἀνίνης παρακαλεστὸς ἀπὸ τὸν ἀνωθεν Καβαλλιεράτο...»

Τὰ ἐγγραφα τοῦ περὶ αὐτοῦ ὁ λόγος κώδικος εἶναι ἀξιολογώτατα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀρματολοικοῦ βίου τῆς Αἰτωλοακαρνανίας. Ἀναφέρονται ἐν αὐτοῖς ἐπίσημοι ἀρματολῶι καὶ κλέπται τοῦ 18' ἀρχομένου αἰῶνος, π.χ. ὁ Γεωργιάκης Βαλακαϊώτης, ὁ Μήτσης Κοντογιάννης, ὁ Αἰπάλας, ὁ Δημήτριος Ἰσκιος, ὁ Καραχιῶτης, ὁ Νεζοῦλης Κολέτσης, ὁ Καρυστιῶτης, ὁ Θανάσης Κασβίτης, ὁ Θανάσης Σαλταούρας, οἱ Ἀρσενάϊοι, ὁ Πάνος Κλιτζιγιάννης, ὁ Μιακόλλας, ὁ Καζουροθανάσης (39), ὁ Καρακώστης, Πουλιμένος, ὁ Χρῆστος Μανγουλιάνος, οἱ Μιχαηλιτσοκαῖοι, ὁ Καζάνας, ὁ Κωνσταντῆς Μουραυσάκης, οἱ Μερκασιῶται, ὁ Χρῆστος Στρατίτσας κ. κ. πρόδρομοι τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως<sup>(1)</sup>. Ἐπίσης κατ' ἐπιπλέον ἀναφέρεται ὁ Ἀλῆ Πασαῦς τῶν Ἰωαννίνων. Τὰ πλείστα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐγγράφων ἀντέγραφα αὐτοῦσια πρὸς ἐκδοσιν.

Πλείστα φύλλα τοῦ κώδικος περιέμεναν ἀγγραφα. Ἡ δὲ στάχσις αὐτοῦ εἶναι ἐκ πινακίδων χάρτου γαυτοῦ μετὰ βυρσίνου ἐπιμαλθόμετος κατὰ τὴν ῥάβδον.

(1) Περὶ τινῶν ἐκ τούτων εἰδήσεις περιέχονται καὶ ἐν σπανίῳ τινὶ φυλλαδίῳ, οὗ ὁ τίτλος «Πεντηκονταετηρὶς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ ἔτους 1821 ὑπὸ Ἀθῆν. Παιδαγωγικησὺν Ἀσφαλῆσι. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ν. Ρουσσουοῦλου 1873» εἰς δασ. Σελ. 291.

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,197Χ0,283. Αἰών XVIII-XIX. Φ. 198.

Κώδιξ τοῦ ναοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Ἀντιόχει.

Ἐν αὐτῷ ἀναγράφονται πράξεις τῶν ἐτῶν 1756—1814.

Ἐν φ. 1<sup>α</sup> — 11<sup>β</sup> σημειώματα ἰταλιστῶν γεγραμμένα.

Πλείστα φύλλα ἄγραφα.

Στάχους ἐκ πινακίδων χίρτου νασιτοῦ.

Ἐκ δωρεῆς Χ. Μπαχόρη.

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,205Χ0,30. Αἰών XIX. Φ. 24.

«Διήγησις τῆς δευτελειότητος τῶν ποπολάρων ἡγουν τοῦ λαοῦ τοῦ νησιῦ Ζακύνθου ὅπου ἔγινε εἰς τοὺς 1628. Τὴν παροῦσαν διήγησιν ἐβουλήθη γέ μου ἐμὲ τοῦ Ἀντιόχου Σουμμίκη τοῦ ποτὲ σιτιῶς Τζόρτζη ἀπὸ τὸ ἄνωθεν νησί τῆς Ζακύνθου γὰρ τὴν βάλλω εἰς θύματα διὰ ποία ἀφορμὴ καὶ αἰτία ὁ λαὸς ἕλος τῆς χώρας τοῦ ἄνωθεν νησιῶν ἐσημώθηγεν κατωπάνω τοῦ Πριντζίπου τῆς καὶ τῶν ἀρχόντων τους, μὲ βουλή καὶ γνώμη γὰρ κόπον τοὺς ἀρχοντίς τους, καὶ εἰς ποῖον καιρὸν ἐσυνέβη ἢ ὑπόθεσις ἐπιότης»(1).

Ἄρχ. Στὸν χρόνον τῶν χιλίων ἑξακοσίων εἶχαν οἱ Ἀφρικαὶ τόποι, ἡγουν τῆς Μπαρμπαρίας εὐρισκόμενοι γὰρ ἔχουν πλεῖστον λαὸν καιρσάρων...

Ἄνωθεν τῆς ἐπιγραφῆς σημειοῦται: (Ἐπιγραφοῦ). Ἐν φ. 2<sup>η</sup> σημειοῦται περὶ τοῦ ἀντιβόλαιου: (Ἐδῶ λείπον δύο κατεβανί). Τὸ χάσμα εἶναι μετὰ τῶν λέξεων: ... ὁ ἕστος κατεβανίς μὲ τοὺς Σκλαβούρους γὰρ στέκεται μέσα εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου εἰς φύλαξιν. Οἱ φυλακόμενοι ἀποῦ μὲ μεγάλῃν ἐπιθυμίαν διὰ γὰρ ἀγροικῆσαν...

(1) Ἐκεῖ ἐκδόθη τοῦτο ὑπὸ Κ. Ν. Σάββα, Ἑλληνικά Ἀνέκδοτα. Τόμ. Δ' Ἐν Ἀθήναις 1867, σ. 157-193. Ὅθεν ἀνετυπώθη μετὰ προλογισμένον καὶ εἰς ἕβρον τῆς ἐκδόσεως: Ἐν Ζακύνθῳ ἀρχοντολόγιον καὶ οἱ ποπολάροι ὑπὸ Κωνσταντίνου Σάββα. Ἐν Ἀθήναις... 1867. - Περὶ δὲ τοῦ κώδικος τούτου τῆς Φωσκολιανῆς βιβλιοθήκης ἰδὲ τὰ σημειωθέντα ὑπὸ Ν. Α. Βέη, Ἐκθεσις ἱστοριοδιφικῶν καὶ παλαιογραφικῶν ἐρευνῶν ἐν Ζακύνθῳ, Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σ. 161.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπόγραφον ἔχει φιλοπονηθῆ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Πελεκάση.

Ἐκ δωρεῆς ἀστέχουτος.

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,205Χ0. Αἰών XIX. Σ. 32.

1 (σ. 1) «Διήγησις περὶ τῆς δευτελειότητος ἐναντίον τῶν ἑβραίων».

Ἄρχ: «1712. Ἀπριλίου 13. Κυριακὴ τῶν Βαίων εἶχε μία γυναῖκα ὀνόματι Νικολέτα, κάτοικη εἰς τὴν κοντράδα τῆς Θεοτόκου Φανερωμένης, ἕνα παιδί ὀνομαζόμενον Νικολῆς υἱὸς τοῦ Θεοδώρου Βαλαμάκη...

2 (σ. 5) «Διήγησις περὶ τῆς παρουσίας τῆς Ζακύνθου σιτιῶς 1728.»

Ἄρχ: Εἰς τοὺς 1726 Φεβρουαρίου 16—τὸν αὐτὸν χρόνον εἶχαν κλέψουν ταῖς κάτωθεν ἐκκλησιαίς καὶ ἔγδυσαν καὶ πολλὰ ἅγια...

3 (σ. 25) Χρονολογικὰ σημειώματα τῶν ἐτῶν 1762, 1771, 1784, 1785, 1786, 1788, 1789.

4 (σ. 31) Σημείωμα διαγεγραμμένον περὶ τῶν μεγάλων σεισμῶν ἐν Ζακύνθῳ.

Αἱ σ. 29, 30, 32 τελείως ἄγραφοι.

Ἐκ δωρεῆς ἀστέχουτος.

Χάρτ. στιλπνός. Διάστ. 0,194Χ0,29. Αἰών XIX. Φ. 4.

«Περιγραφή τῆς χειροτονίας τοῦ πατρισταίου Μητροπολίτου Ζακύνθου Νικολάου Κοσκινίου» (1838 Ἰουλίου 29).

Ἄνευ περικαλύμματος.

Ἐκ δωρεῆς Α. Μισόνη.

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,202Χ0,29. Αἰών XIX. Φ. 9.

Σαβόγιας Σουμερλίη «Ἱστορία τῆς κωστῆς Λιῆς».

Συχοῦρημα διαλογικὸν μετὰ ἀνοχότητων βιομολογιῶν.

Ἄρχ. Λιῆ Καλῶς σῶζομαι Μηλιά μου

Μηλ. Καλῶς ἦρθες κυρὰ Λιῆ μου

Λιῆ Κάτεχε πῶς σ' ἀποθύμου

νά χαρῶ ψυχῆ, ζωή μου,  
 ἡμορφή μου κοπελιά.  
 Μὰ ἔντα δὲ τί νὰ σοῦ κάμω  
 ὅπου βροσκομαι ἢ φτωχὴ  
 ἄνανδρη δίχως βοήθεια  
 λέγω σου τὴν πᾶσα ἀλήθεια  
 ἄκληρη καὶ μοναχί.

Τὸ χειρόγραφον ἄνευ τινὸς περιχιάλματος.  
 Ἰκ δωρεῆς Σπ. Ἰ-Βαίζη.

(ἀνέχεται εἰς τὸν θαν τόμον)

## ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

### ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΝ ΤΗΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΝ ΤΟΥ ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ ΕΙΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΝ ΤΟ 1821.

ΥΠΟ

F. H. MARSHALL M. A.

Καθηγητοῦ ἐν Λονδίῳ.

Εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον ὑπάρχει χειρόγραφον (Add. M.S. 35-072) δωρηθὲν τῷ 1897 ὑπὸ τοῦ Sir Theodore Martin. Εἶναι ἀπόσπασμα τῶν ἐγγράφων τοῦ Θεωμᾶ Γόρδωνος (1788-1841), ὅστις ἦτο μέραρχος τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ καὶ ἐχρημάτισεν ἐπιτελάρχης τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ 1821. Ἦ κατὰ τὸ 1832 ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθεῖσα «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» βασίζεται ἐπὶ αὐτόπτου γνώσεως τοῦ ἀγῶνος. Ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Ἐκστρατείας τοῦ Ὑψηλάντου ὑπάρχει ἐκτὸς τῆς ἀφηγήσεως καὶ σειρά ποιημάτων Ἑλληνιστῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν Ἐπανάστασιν. Τὸ ὅλον αὐτοῦ παρουσιάζει, νομίζω, πολλὰ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα. Ἐν τούτοις εἶναι μνημεῖον σύγχρονον (τὸ μόνον, καθόσον δύναμαι νὰ ἐξακριβώσω, τὸ περιέχον πλήρη ἀφήγησιν τῆς ἐκστρατείας) συγγραφὴν παρ' ἀνδρὸς διατελέσαντος εἰς στενὴν ἐπαφὴν μετὰ τῶν περιγραφομένων συμβάντων, καίτοι προτιμᾷ νὰ μένη ἄγνωστος ὑπογραφόμενος «Ἀνώνυμος Πατριώτης».

Τὸ σύγγραμμα χρονολογεῖται «Παδοῦρι. Νοέμβριος 1821». Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι τὸ εἰς τοὺς χάρτας ἀναφερόμενον *Padure* πρὸς

βορρῶν τοῦ Πλοεστίου ἐν Βλαχίᾳ. Ὑπόδειγμα τοῦ ὕφους τῆς ἀφηγήσεως δύναται νὰ ληφθῆ ὁ σύντομος πρόλογος τοῦ ἔργου, ὃν καταχωρίζω ἐδῶ αὐτολεξεί. Ὅφελω νὰ προσθέσω ὅτι ἡ γραφή τοῦ χειρογράφου εἶναι δυσανάγνωστος καὶ ἡ τοῦ Προλόγου γίνεται ἔτι δυσκολωτέρα ἐκ τῆς τριβῆς τῆς ἐπιφανείας τοῦ χάρτου. Νομίζω ἡ ἀκόλουθος ἀντιγραφή αὐτοῦ εἶναι ἀρκετὰ ἀκριβής.

«Ἄνδρες Ἕλληνες, ὅσοι τὴν σήμερον συγκροτεῖτε τὴν σύγενῆ ὁμήγουρην τοῦ ἔθνους μας, ἄς μὴ νομίσαιτε ὅτι τὸ παρὸν μου ποιημάτιον ἐγγράφη παθητικῶς αὐτῶς ὅχι, ὁμνῶ ἐμπροσθεὶν ἡμῶν ἄλλο τι προξενεῖ ταῦτα μύρια εἰς τοὺς Γριακοὺς κακὰ καὶ ἀνίατα κίθη τοῦ Ὑψηλάντη ἐποίησαν τὸ φιλαληθές κονδύλιόν μου νὰ εἴπῃ ὅσα ὀφθαλμοφανῶς ἴδον, καὶ ὅσα παρὰ διαφόρων ἀνδρῶν, τῶ ὄντι φιλοπατρίδων καὶ ἐν πράγμασιν χρηματισάντων, ἤκουσα ἀληθῆ ἢ ἐπίμονος ἀνίγνωσίς σας, αἱ πληροφορίαι (ἄς) ἀπὸ διαφόρους αὐτόσε ἐλθόντας ἐλάβετε, θέλει παρὰβιάσων τὴν ἀφιλοπροσοπίαν σας νὰ μὴν μὲ καταδικάσῃτε ὡς ματαίως καταναλώσαντα τοὺς κόπους εἰς ψευδῆ περιγραφὴν πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν μας ὅσοι κατὰ δυστυχίαν ἐχρημάτισαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ὑψηλάντη ἀρχηγοῦ, θέλει πειραχθοῦν ἴσως, διὰ τὴν ἀληθῆ ἐκθεσιν τῶν ἐπιχειρημάτων των. Θέλετε τοὺς εἰπεῖ ὅμως ὅτι τὰ χρέη ἐνὸς ἀληθοῦς ἱστορικοῦ εἶναι τοιαῦτα καὶ τὸς δικαίας των ἀπολογίας ἄς τὰς δώσω εἰς τὴν ἐνδοξὸν σας ὁμήγουρην, ὅπου θέλει γένη ἡ δικαία διάλυσις των ἔγὼ δὲ ἀν κλειόνα τῆς ἀληθείας εἶπον, ταχέως ἐλείσομαι αὐτόσε καὶ γνωστοποιήσω ἐμμαντὸν καὶ καταδικασθήσομαι.

Ἐβρωσθε καὶ κραταιοῦσθε.

Τῆ 22 Νοεμβρ. 1821. Παδοῦρι.

Πατριώτης ἀνόνομος.

Ἐλαχίστη ἀμφιβολία ἀπομένει ὅτι τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφον εἶναι τὸ ὡς ἀκόλουθος μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰω. Φιλίμωνος εἰς τὸ «Λοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἑπαναστάσεως» (Ἀθήναι 1859), Τόμος Β, σ. 1'.

«Τοῦ Δούκα ἡ προσηγορία οὐκ ἐδημοσιεύθη ἰδιαιτέρα, διότι ἀγορασθεῖσα παρὰ τοῦ Θεοφῶ Γόρδωνος ἀντὶ χιλίων ταλλήρων συνεχῶς κενεῖται ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ τούτου. Ἄλλ' ἡμεῖς, πρότερον ἰδόντες αὐτὴν χειρόγραφον, ἐλάβομεν ἐν ἀντίγραφον.»

Τὸ ἀντίγραφον τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου καθιστᾷ δῆλον ὅτι ὁ Φιλίμων εἶχε δίκαιον λέγων ὅτι συνεχωνεύθη ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Γόρδωνος, καίτοι ἀρκετὸν μέρος (ἴσως τὸ περισσότερον) παρελείφθη. Ὁ Γόρδων ἴσως φρονίμως ποιῶν παραλείπει τοὺς κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἐμπαθεῖς λιβέλλους, ὃν βρίθκει ἡ ἀφήγησις. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον βεβαίως ὁ Φιλίμων, τοῦ ὁποῦ τοῦ ἔργου εἶναι ἀπολογία διὰ τὸν Ὑψηλάντην, δὲν ἐχρησιμοποίησεν αὐτό, καίτοι εἶχεν ἀντίγραφόν του.

Ἄν γνωρίζω διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ Φιλίμων ἀποδίδει τὴν ἀφήγησιν ταύτην εἰς τὸν Δούκαν. Κρίνων ἀπὸ τὸ καθόλου ὕφος αὐτῆς νομίζω τοῦτο ἐντελῶς ἀπίθανον, καίτοι φαίνεται καθαρὰ ὅτι τὸ ἔργον ἐγράφη ὑπὸ αἰκίου ὀπαδοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου. Ἄν ὀρθῶς ἐτοποθέτησα τὸ μέρος Παδοῦρι, ἢ ὑπόθεσις ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἦτο ὁ Δούκας εἶναι ἐντελῶς ἀσπίρηκτος. Ἐπειδὴ εἶναι ἀπίθανον νὰ εὑρίσκετο εἰς τὸ βάθος τῆς Βλαχίας εὐθὺς μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ κινήματος.

Αὐτοὶ εἶναι τὰ προεξέχοντα στοιχεῖα τῆς ἀφηγήσεως, ἢ ὑψίστη κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀπέχθεια καὶ προσέχουσα θέσις, ἢ ἀποδιδομένη εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν, ὅστις μακρὰν τοῦ νὰ εἶναι ὁ «λιποτάκτης», ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν τελευταίαν ἡμερησίαν διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου, παρίσταται τοῦναντίον ὡς ὁ ἐνεργητικώτατος καὶ προβλεπτικώτερος τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀτυχοῦς ταύτης ἐκστρατείας, καίτοι αἱ προσπάθειαι του ἐξεμηδενίσθησαν πρὸ τῆς ἀνικανότητος τοῦ ἀρχιστρατήγου. Στρατιωτικαὶ λεπτομέρειαι δίδονται ἀφθόνως ἐν τῇ ἀφηγήσει, ὡς καὶ ὑποδείξεις τῶν διαφόρων τοποθεσιῶν. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ συγγραφεὺς συμφωνεῖ μὲ τὴν γενικὴν ἐτυμολογίαν περὶ τοῦ ἀκραφνοῦς χαρακτήρος, τοῦ ἀφιλοκερδοῦς πατριωτισμοῦ καὶ τοῦ ἀτρομήτου θάρρους Γεωργάκη τοῦ Ὀλυμπίου.

Ὑπερασπιζόμενος τὸν Δούκαν, περιγράφων τὸν ἡρωϊσμόν τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Σκουλενιοῦ καὶ τὴν ἐσχάτην ἀντίστασιν τοῦ Γεωργάκη ἐγκαταλείπει τὰς πικρὰς λοιδορίας καὶ ἀνυψώνεται εἰς πραγματικὴν εὐγλωττίαν.

(Μιστάφρασις Δ. II, II.)

## ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΕΡΓΟΝ

## ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ ΙΕΡΕΜΙΟΥ ΚΑΚΑΒΕΛΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΖ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ Κοσ' Ἀλέξανδρος Παύλλης εὐηρεστήθη νὰ μᾶς ἀνακοινώσῃ ἐκ Λίβερπουλ τὸ ἐξῆς σημείωμα τοῦ ἐν Λονδίνῳ καθηγητοῦ Κου F. H. Marshall.

Εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον εὑρίσκεται χειρόγραφον (Add. MS. 38,890), ἀποκτηθὲν τῷ 1914, ἑλληνικῆς μεταφράσεως ὑπὸ Ἱερεμίου Κακαβέλα (1) ἰταλικοῦ ἔργου. Εἰς χειρόγραφον σημείωμα ἐπισυννημένον εἰς τὴν μετάφρασιν καὶ γραμμένον εἰς τὴν Ρωμανικὴν μὲ Κεραιλικούς χαρακτήρας ὁ μεταφράσας Κακαβέλας ἀναφέρεται ὡς Πιγυόμενος καὶ Διδάσκαλος τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Πλανισανί καὶ ὁ ἀντιγράψας τὴν μετάφρασιν ὡς ὁ ἱερεὺς Νικόλαος. Τὸ σημείωμα ἕχει ἡμερομηνίαν Νοεμβρίου 1687. Εἰς τὸ τέλος τῆς μεταφράσεως ὑπάρχει ἑλληνιστί, «Ἐτελείωσαν εἰς Βουκουρέστιον τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1687».

Ἐρωτήσας τοὺς Διεθύνοντας τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐν Βενετίᾳ ἐπληροορηθὲν φιλοφρόνως πρὸς αὐτῶν ὅτι τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον εὑρίσκεται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην καὶ φέρει τὸν τίτλον: *Ragguaglio historico della Guerra tra l'Armi Cesaree e Ottomane dal Principio della Ribellione degli Ungari fino l'anno corrente 1683...* Alf. Illustriss. Eccell. Sig. Giulio Giustiniano cavaliere. Venetia MDCLXXXII J. Presso Gio Giacomo Hertz.

Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν περιλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ H. Kahlke εἰς τὴν περὶ τῶν δύο πολιτικῶν βιβλιογραφίαν του, καίτοι ὁ ἀριθμὸς 339 (σ. 130) φαίνεται νὰ εἶναι δευτέρη ἔκδοσις αὐτοῦ.

Ἐκ τοῦ παρατιθεμένου προλόγου τοῦ χειρογράφου φαίνεται ὅτι ἡ μετάφρασις ἔγινε κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου Μπρακοβάνου.

(1) Βλ. Σάβα, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία* σ. 383 ἠ. *Constantinople—Histoire des Romains*, II σ. 162, 173. *Grüber—Grundriss der romanischen Philologie* II 3, σ. 278.

νου, χρηματίσαντος ἀργότερα Βοεβόδα τῆς Βλαχίας (1688—1714) καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὸν Σερβᾶνον Καντακουζηνὸν (Βοεβόδαι κατὰ τὰ 1679—1688).

Τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον περιέχει λέξεις καὶ φράσεις ἀποδεικνυούσας τὴν ἐκ Κρήτης καταγωγὴν τοῦ Κακαβέλα, γέμει δὲ τουρκικῶν, σλαβικῶν καὶ ἄλλων ξένων λέξεων.

Μάϊος 1922

Δ. Π. Π.

P. 2

Γαλυνώτατε, εὐσεβέστατε, καὶ κράτιστε ἡγεμῶν, πάσης οὐγροβλαχίας, κύριε, κύριε, Ἰωάννη, σερβάνε βοηβόνδα, καντακουζηνέ, ἔντεινε καὶ κατ' εὐδοοῦ, ἔνεκεν τῆς τῶν χνῶν πίστεως.

Ἐκ προτροπῆς τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου σας ἀνεψιοῦ, καὶ πρωτοπαθαρίου, κυρίου κωνσταντίνου μπρακοβάνου, τὸ παρὸν βιβλιᾶριον ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν, εἰς τὴν ἡμετέραν τῶν γραικῶν ἀπλὴν διάλεκτον πιστὰ ἔμεταγλώττησα, τὸ ὅποῖον ἄλλον δὲν περιέχει, παρὰ μίαν ἂν καὶ σύντομον, ἀλλὰ ἀληθεστάτην καὶ καθαρὰν ἱστορίαν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς περιφήμου πόλεως βιέννας, ἀπὸ τοὺς κατὰ πάντα ἀπίστους καὶ ἀθέους μουσουλμάνους, συλλογιζόμενος τὸ λοιπόν, τίνος νὰ ἀφιερῶσω τοῦτον μου τὸν κόπον, διὰ νὰ ἔχει περισσοτέραν τιμὴν, σιμὰ εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας, ἄλλο δὲν ἐδιάλεξα παρὰ τὸ σεβαστὸν σας ὄνομα, τὸ ὅποῖον ἢ χριστιανικὴ καὶ βασιλικὴ σας διαγωγὴ, τόσον λαμπρὸν καὶ χαριτωμένον τὸ ἐκήρυξεν εἰς τὸν κόσμον, ὅπου ὅλοι σχεδὸν τὸ εὐφημίζου καὶ σέβονται.

P. 3

Πολλὰ παραδείγματα ἄξια στοχασμοῦ, καὶ μυμήσεως διαλαμβάνει ἡ ἱστορία, καὶ ἀρῆνοντας τὴν ἀήττητον ἀνδρείααν τῶν στρατάρχων Ἰωάννου ῥηγὸς τῆς λεχίας, καὶ τοῦ δουκὸς λορένας τοῦ θαυμαστοῦ καὶ ἀξιοπρεπεστάτου λοταρύγκου, στοχάσου ἡ γαλυνότης σου, καὶ θαῦμασε τὴν δεδοξασμένην πρόνοιαν τοῦ θυ', ἡ ὅποια μὴν ὑποφέρωντας πλέον τὴν σκληροτάτην, καὶ διαβολικὴν τυραννοίαν, ὅπου κατὰ τῶν εὐσεβῶν τόσους χρόνους ἔδειξεν, ἡ ἀπονία τῶν ἀγαρηνῶν, ἔξαφνα, καὶ παρελπίδα ἐξύπνησε εἰς ταῖς καρδίαις ὄλων τῶν χνῶν βασι-

λέων, πνᾶτα ὀργῆς, διὰ νὰ συκωθοῦν ὅλοι συμφῶνως μὲ τὴν δύναμιν τοῦ στροῦ, νὰ συντρίψουν τὴν φαρμακρῆν κεφαλὴν τῶν τυραννοῦντων ἀγαρηνῶν, καὶ ἰδοῦ ὅπου βοήθεια, καὶ νεύσει τῆς αὐτῆς θείας προνοίας, κείται θεάμα ἐλεηγόν, ὁ ὑπερίφανος, ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ ὀνόχια τῶν εὐσεβῶν, καὶ κινδυνεύει νὰ ψωφήσῃ παντάπασιν· ἀλλὰ παρακαλῶ, δὲν εἶναι καὶ ὁ σερβάνος βοηθόνδας, καὶ υἱὸς βασιλέων, καὶ ἂν εἰς παρὰ μικρὰν ἐπαρχίαν αὐθέντης, καὶ βασιλεύς; ναί βέβαια μὲ τὸ ἔλκος τοῦ θυ'. ἄς μυμηθῆ τὸ λοιπόν, καὶ ἄς λάβῃ τὸν ζῆλον τῶν προγόνων της, διὰ νὰ διαφεντεύσῃ ὅταν καλέσῃ ὁ καιρὸς, τὴν χριστιανωσύνην, ἄς μὴν δειλιάσῃ, ἄς μὴν φοβισθῆ, διατὶ τοῦ θυ' εἶναι ἡ νεῦσις, καὶ ἡ προτροπή, ὅπου μὲ φανερὰ σημεῖα φωνάζει, καθὼς ἕναν καιρὸν τοῦ μοῦσέως, τοῦ ἰησοῦ τοῦ ναυί, τοῦ γεδεῶν, τοῦ δαβίδ, καὶ τῶν ἄλλων, ἐγείρεσθε ἰδοῦ γὰρ δέδωκα τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν, μὴ φείσεσθε αὐτῶν, οὕτως ἐλπίζω καὶ ἐγώ, καὶ ὅλον τὸ ταλαίπωρον καὶ κατασκλαβωμένον, γένος τῶν ρωμαίων, νὰ ἰσχύσῃ ὁ θυ' ἕως τέλους τὴν γαλυνοτητά σου, καὶ ὅλην τὴν χριστιανωσύνην, διὰ νὰ προσκυνῆται ἐν μιᾷ θεότητι, ὁ πῆρ, ὁ υἱός, καὶ τὸ ἅγιον πν'α, ἡ ἁγία καὶ προσκυνητὴ τριάς, εἰς τὴν ὁποῖαν δεόμενος ἐγώ, τῆς γαλυνοτητός σου, εὐτυχεῖαν, μακροημέρευσιν, καὶ νίκην κατὰ τῶν ὀρατῶν, καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν, ἀσπάζομαι τὴν ἄκρην τῆς σεβαστῆς σας πορφύρας, καὶ ὑπογράφομαι.

δοῦλος εὐτελεῖς καὶ εὐχέτης θερμότατος  
Ἱερεμίας κακαβέλας ὁ ἱεροκέρυξ.

## Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΛΙΘΟΓΡΑΦΙΑ

Υ Π Ο

Δ. Γ. Ρ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ

Ἡ λιθογραφικὴ τέχνη, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀγῶνος καὶ τοῦ Καποδιστρίου ἀνέτειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐμεσουράνησε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀθωνος καὶ ἔδυσεν ἐπισήμως μετ' αὐτοῦ, δικαιούται μεγάλης προσοχῆς καὶ ἐπισταμένης μελέτης διὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἐμφανισθέντων ἐκάστοτε λιθογραφημάτων, ἀλλ' ἰδίως διὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος παρ' ἡμῖν, ἣτις πρωτίστως εἰς αὐτὴν ὀφείλεται.

Καὶ τεχνοκριτικὴν μὲν μελέτην ἡμεῖς τοῦλάχιστον δὲν ἀπηντήσαμεν εἰς τὰς ἐρεῖνας ἡμῶν· θὰ εἶναι δὲ τὴν ἐργασία δυσχερεστάτη αὕτη, ὄχι ἔρευνα πλέον, ἀλλὰ κυριολεκτικῶς ἐξερεύνησις, πρὸς συγκέντρωσιν ἰδίως τῶν μὴ συνεσταχωμένων ἐν συγγράμμασιν ἀπεικονίσεων μνημείων, κτιρίων, ἀρχαιοτήτων ποικίλων, προσώπων, μεταλλίων, νομισμάτων, τίτλων καὶ διακοσμητικῶν γραμμῶν, ἐγγράφων καὶ ἔργων ἐν γένει καὶ ἰδίως χαρτῶν, οἵτινες θ' ἀπασχολήσωσι ἡμᾶς εἰς ἴδιον σημεῖωμα.

Ἡ ὑπηρεσιακὴ, ὡς εἶπεῖν, ἱστορία τῆς λιθογραφίας εὐρίσκεται στοιχειωδῶς ἐγκατεσπαρμένη εἰς τὰς γενομένας ἤδη καὶ δημοσιευθείσας ὄχι ὀλίγας ἐργασίας περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἴπου καὶ τῶν τυπογραφείων ἐν γένει καὶ τῶν ὁποίων ἐργασιῶν βιβλιογραφικὸν πίνακα ἔχομεν καταρτίσει. Ἴδιον δημοσίευμα οὕτε ὑπὸ τοιαύτην ὑπηρεσιακὴν ἔπομην γνωρίζομεν περὶ τῆς Λιθογραφίας.

Ἄγνωστοι δὲ παραμένουσι βιογραφικῶς καὶ οἱ κινήσαντες τὴν καλλιτεχνικὴν τὸν χεῖρα εἰς σχετικὰ δημιουργήματα (\*).

(\*) Σημ. — Ὁλύμπια τοῦ 1859. Γενικὴ ἐκθεσις ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων Ἐπιτροπῆς. Ἀθῆναι 1860. ... Κλάσις 20. Τυπογραφία καὶ Λιθογραφία, φωτογραφία κ.λ.π.

... Λιθογραφία Ἐξαίρετος μναία εἰς τὸν Ν. Στερογιάννην, εἰς τὴν λιθογραφίαν

Εἰς τὸ Σημείωμα ἡμῶν τοῦτο καὶ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὴν ἐπὶ Ὀθωνος Βασιλικὴν Λιθογραφίαν, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ γράφομεν ἄλλοτε περὶ τῆς λιθογραφίας ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος καὶ κατὰ τοὺς Καποδιστριακοὺς χρόνους.

Δὲν γνωρίζω, ἂν ἐτίμησε δημοσίσκον τινὰ τὸ ὄνομα τοῦ ὑπερόχου διδασκάλου τῆς τέχνης ταύτης, ἐπιστήμονος καὶ καλλιτέχνου Φόρστερ\* γνωρίζω μόνον, ὅτι αἱ γραμμαὶ τοῦ ὄραίου, αἱ ὁποῖαι ἔχουν θέλει τὴν προέλευσιν, ἀπαθανατίζουσαι καὶ τὸν εὐτυχῆ μύστην τῆς τέχνης, εἶρον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Φόρστερ ἕνα τῶν μᾶλλον ἐμπνευσμένων ἱεροφαντῶν της.

Προκειμένου περὶ τῆς ἱστορίας τῆς λιθογραφικῆς τέχνης κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀθωνος, ὑπ' ἣν ἔννοϊαν διεγράψαμεν ἤδη, ἡ Βιβλιογραφία γνωρίζει κυρίως ὡς πρώτην μίαν τοιαύτην ἐργασίαν.

Ἀνήκει αὕτη εἰς τὸν προῶρος ἀποθανόντα ἐρευνητικώτατον νέον Φρειδερίκον Βίλμπεργ, ὅστις καὶ ἀνέκδοτον ἐργασίαν κατέλιπεν. Οὗτος εἰς τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ διδάκτορος Γουλιέλμου Μπάουτ θαυμαστὸν περιοδικὸν «Ἀρμονία», ἐδημοσίευσεν εἰδικὰ περὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου ἄρθρα, ἐν οἷς παρέχονται συγκεντρωμένα ὀπωσδήποτε καὶ ἱκανὰ στοιχεῖα σχετικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τῆς Βασιλικῆς Λιθογραφίας (\*).

φραν· διὰ διάφορα δείγματα λιθογραφικὰ, ἐκ τῶν ἐν τῇ Βασιλικῇ Λιθογραφίᾳ ἔργων του. Ὁ κ. Ν. Στερογιάννης, ἀξίος μαθητὴς τοῦ Φόρστερ, ἐκτελεῖ ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἔργων ἐκείνου ἐπὶ δεκαῆξ ἤδη βτη μετὰ μυγίστης φιλοκαλίας καὶ φιλοπονίας».

Ἐπειδὴ ὁ Ν. Στερογιάννης εἶναι καὶ Ἑλληνοδίκη· ἀντὶ τοῦ ἀργυροῦ μεταλλίου ἔτυχε μόνον τῆς ἐξαιρέτου μνείας.

Προτάσσεται βραβεῖα πλήν ἀπουδισιότητι ἀναγραφῆ σχετικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Τυπογραφίας καὶ Λιθογραφίας.

(\*) Τὸ Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον ἱστορικαὶ σημειώσεις [ὑπὸ Φ. Βίλμπεργ] «Ἀρμονία», τόμ. Β', 1901.—σ. 135—141 καὶ 145—159. Τὰ τῆς Λιθογραφίας, ἐν σελ. 156—158.

Ὁ αὐτὸς ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν Γ' τόμον τῆς «Ἀρμονίας» ἄρθρον ἐπιγραφόμενον «Τὰ τυπογραφεῖα τοῦ Ἀγγλοῦ Συνταγματάρχου Leicester Stanhope, 1824—1826», ἐν σελίσαι 178—189· σχετικὰ τινὰ πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν ἐν γένει ἐν σελίσαι 188—189.

Ὁ συγγραφεὺς, ὅστις, ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ τῷ προαναγραφέντι, παρέχει

Στοιχειῶδες ἀτυχῶς σημεῖωμα, ἀλλὰ σημαντικὸν ὡς ἐκ τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν τοῦτο, περικλείεται καὶ εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν Ἐκθεσὶν τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων τοῦ 1859.

Ἐν τῇ ἐκθέσει αὕτῃ δηλ. γίνεται λόγος καὶ περὶ τῶν ὑποδειγμάτων τῆς λιθογραφίας, εἰσηγηθέντος τοῦ ποτὲ διευθυντοῦ τῆς Ἐθν. Τυπογραφίας περιηρήμου Γεωργίου Ἀποστολίδου Κοσμητοῦ, ὅστις πολλὰ καὶ καλὰ ἤδύνατο νὰ καταλίπη ἡμῖν (\*).

Πρὸ τινων ἔτῶν ὅμως εἶδε τὸ ἴδιον ὡς καὶ ἐπίσημόν τι τεῦχος πραγματευόμενον περὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου καὶ τῶν συναφῶν ὑπηρεσιῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ Λιθογραφία.

Ἄλλ' ἐν τῷ χρησιμωτάτῳ τούτῳ τεύχει ἡ μὲν σχετικὴ νομοθεσία ἐκτίθεται μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀληθῶς λεπτομερείας καὶ ἀκριβείας. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς λιθογραφίας ἰδίως, ἀναγράφεται συντομώτατα, ἅτε τοῦ τεύχους ἐνηρμονισμένου κυρίως πρὸς τὸν σύγχρονον ὑπηρεσιακὸν προορισμὸν του, ὀφελόντος δὲ νὰ παρακο-

καὶ ἀξιολόγους βιβλιογραφικὰς πληροφορίας, ὑπόχρησις ὅτι θὰ δημοσιεύσῃ καὶ ἐργασίαν του περὶ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ὑδρας.

Ὁ αὐτὸς περὶ τῶν ἀνωτέρω ἔργων του εἶχε δηροσιύσει εἰς τὸν Γ' τόμον τῆς «Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς» (1900) καὶ ἄρθρον ἐπιγραφόμενον: Ἡ Ἑλληνικὴ Δημοσιογραφία, 1791—1836 (σελίδες 345—348 καὶ 354—357).

(\*) Ἐξετυπώθη ἡ ἐκθεσις αὕτη ἐν Ἀθήναις τῷ 1860 ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου. Τὰ σχετικὰ ἐν σελίσαι 91—95.

Ὁ Γ', Ἀποστολίδης Κοσμητὴς ἀπέθανεν ὡς ὑπάλληλος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.

Γενομένου δὲ ἰπαξ λόγου περὶ τοῦ ἰδρύματος τούτου, θεωροῦμεν ὄχι ἀπροσδιόνυσον τὸ νὰ σημειώσωμεν ὅτι πρῶτος κατήρτισεν ἀξιόλογον Συλλογὴν Γραφοειπιῶν, περισυλλέξας τὰς παρερριμμένους εἰς τὰς ἀποθήκας τῶν ἀχρήστων, ἀποκτήσας τοιαύτας ἐξ Ἑυρωπαϊκῶν παλαιοπωλείων, προσελκύσας δὲ καὶ ἀξιολόγους δωρεάς, ὁ ἀπὸ τοῦ 1904—1917. Ἐφορος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ὁ αὐτὸς κατήρτισε τὸ πρῶτον καὶ συλλογὴν φυλλαδίων παρερριμμένων καὶ αὐτῶν· γνωστὸν δὲ εἶναι, ὅτι πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ καθημερινοῦ ἰδίως τύπου πᾶσα πολεμικὴ διεξήγετο διὰ φυλλαδίων. Ὁ αὐτὸς ἐπιμελητὴς τῶν χειρογράφων ἀπὸ τοῦ 1892—1901 ὦν κατήρτισε καὶ τὸ ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης συγκεντρῶσας δυσυπολογίστου ἀξίας ἔγγραφα δι' ἀπιστεύτως εὐτελοῦς τιμῆς καὶ διὰ γενναίων δωρεῶν. Ἀγνωσθῶμεν τίς ἦτο ὁ Ἐφορος καὶ Ἐπιμελητὴς οὗτος.

λουθῆ τὴν τυπογραφικὴν τὸναισιν τοῦ Κράτους καὶ ὄχι νὰ συμπονή τὴν λιθογραφικὴν ἀτομίαν του.

Ἡ ἀξιέπαινος ἐργασία αὕτη ἀφείλεται εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ τότε τμηματάρχου κ. Κορινῶ, ἐργασθέντων πρὸς τοῦτο καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὑπαλλήλων κ. κ. Γεωργαντῆ καὶ Τσεκουροπούλου. (\*) Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων καθίσταται προδήλον, ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἀπυκνίσεται, ἀλλὰ πως καὶ ἐπιβάλλεται ποιῆ τις συστηματικώτερα καὶ πληροτέρα ἱστορικὴ ἐρευνα περὶ τῆς ἐπισήμου λιθογραφίας ἐν Ἑλλάδι, ἧς τὰ στοιχεῖα νὰ προσπαθήσωμεν νὰ παρῶσχομεν ἐν τῷ Σημειώματι ἡμῶν τούτῳ.

Πρὸς τοῦτο λαμβάνομεν πρῶτον τὴν πρὸς τὸ Ἑθνικὸν Ὑπουργεῖον ἄγουσαν, ὅπως τίχομεν τῆς ἀδείας περὶ τῆς εἰς τὰ ἀρχεῖα του ἐρεῦνης. Ἐῖχομεν δὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι πλὴν τῶν ἱστορικῶν στοιχείων περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ μετ' αὐτοῦ συνηνωμένου ἀρχικῶς σχεδὸν Λιθογραφείου ἢ ἀνευρίσκομεν ἴσως καὶ πρωτότυπα ὑποδείγματα ἢ προαγεδαίγματα τῶν ἐκείνῳτε καλλιτεχνηθέντων ἔργων, μετὰ τῆς χρονολογίας τῶν καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ καλλιτέχνου.

Ὁ Διευθυντὴς ὅμως τοῦ Ἑθνικοῦ Ὑπουργείου κ. Χαϊμαντῆς διεβεβαίωσε ἡμῖς ἐν πλήρει συναισθήσει τῆς προσγενομένης ζητίας ὅτι τὰ παλαιὰ τοῦ Λιθογραφείου ἀρχεῖα ἀπὸ μετακομίσεως εἰς μετακόμισιν ἀπὴλλαξαν τέλος τὸ σημερινὸν κατᾶστημα τοῦ Ἑθνικοῦ Ὑπουργείου τοῦ βίου τους.

Ὁ κ. Βλαχογιάννης διεβεβαίωσε ἡμῖς ὅτι δὲν περισηνέλεξε τοιαῦτα ἔγγραφα. Καὶ μετεκομίσθησαν μὲν εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ἔγγραφα καὶ τοῦ Λιθογραφείου, ἀλλὰ ταῦτα προερχόμενα ἐκ τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου δὲν δύνανται νὰ εἶναι εἰ μὴ διαχειριστικῆς μόνον φύσεως, οὐδ' ἐταξινομήθησαν ταῦτα ἄλλως.

Πρὶν λάβωμεν δὲ τὴν πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν ἄγουσαν ἐσκέφθημεν περὶ ἐρεῦνης εἰς τὰ χαρτῖα τῶν οἰκογενειῶν τῶν

(\*) Τὸ Ἑθνικὸν Ὑπουργεῖον, ἢ Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὸ Ἑθνικὸν Στρατιωτικόν, ἢτοι ἱστορία καὶ νομοθεσία αὐτῶν (Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν· Τμῆμα II' φέρων καταναλώσεως, μονοπωλίων, καὶ μεταλλείων). Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ Ἑθνικοῦ Ὑπουργείου, 1906. Τὰ τοῦ Λιθογραφείου εἰς τὸ Γ' μέρος τοῦ τεύχους.

παλαιῶν λιθογράφων, παρὰ ταῖς ὁποίας δυνατόν νὰ περιεσώθησαν καὶ κατὰ παράδασιν σχετικαὶ τινες πληροφορίαι.

Οὔτε τοῦ Φόρστερ ὅμως οὔτε τοῦ Χούφερ οἰκογένεια, καθ' ὅσον ἐκ πληροφορήθημεν, περιεσώθησαν ἐν Ἀθήναις.

Μόνον ἡ τοῦ Καρόλου Κόλμαν, μεταγενεστέρου τῶν ἀνωτέρω, οἰκογένεια ὑρίσεται καὶ συνεχίζεται.

Ἡ σύζυγος τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Κόλμαν, υἱοῦ τοῦ Καρόλου διεβεβαίωσε τὸν κ. Μάισνερ, προθύμως μεταβάντα παρ' αὐτῆ κατὰ παράκλησιν ἡμῶν, ὅτι βαρυνθεῖσα τὰς μετακομίσεις ἔκανε τὰ λιθογραφικὰ χαρτῖα τῆς οἰκογενείας τοῦ συζύγου της.

Κατόπιν ἐσκέφθημεν μήπως πληροφορία τις δύναται ν' ἀποβῆ χρήσιμος καὶ μετέβημεν καὶ ἡμεῖς παρὰ τῆ εὐγενεστάτη πρεσβυτίδι.

Ἐμείθομεν δὲ τὰ ἑξῆς.

Ὁ Κάρολος Κόλμαν ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ ἐλθὼν μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ Βαυαρικοῦ σώματος τοῦ Ὀθωνος. Κατήγετο ἀπὸ τὰς παρὰ τὸν Ρῆνον χώρας καὶ διεκρίνετο καὶ ὡς ἐπιστήμων καὶ ὡς καλλιτέχνης.

Ἀνατραπίσης ὅμως κάποτε τῆς ἀμείξης, διὰ τῆς ὁποίας μετέβαινε εἰς Ἐρεῖς Πύργους (Παλαιὸν Φάληρον) χάριν ἀναφυχῆς, ἔπαυε κάταγμα τοῦ ποδός· ἐπειδὴ δὲ ἐχώλαινε, ἀπεχώρησε τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐγκατέστησε τὸ πρῶτον ἰδιωτικὸν λιθογραφεῖον τῶν Ἀθηνῶν.

Οὐδὲν ἄλλο ἀπὸ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης ἀποκομίσαντες διητυβήθημεν πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν.

Τὸ λαβυρινθῶδες ἀρχεῖον τοῦ Ὑπουργείου τούτου ὅπως ἐπισκεφθῆ τις καὶ ἐρευνήσῃ τὰ ἐν αὐτῷ, δὲν ἔχει ἀνάγκην Ἀριαδνείου νήματος.

Ἐμφωλεύει ἐκεῖ ὁ παλαιὸς ἀρχαιοφύλαξ κ. Ἀδαμόπουλος. Οὗτος προθύμως διέταξε καὶ μετεκομίσθησαν κατόπιν ὑπουργικῆς ἀδείας—οἱ σχετιζόμενα πρὸς τὸ Βασιλικὸν Λιθογραφεῖον φάκελοι, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1835 καὶ ἑξῆς χρονολογούμενοι.

Ἄτυχῶς καὶ οὗτοι, ὡς εἶναι φυσικόν, περιέχουν πιστώσεις εἶναι ὅμως χρησιμώτατοι εἰς τὸν θελήσοντα νὰ καταρτίσῃ λεπτομερῆ ἀναγραφὴν τοῦ προσωπικοῦ ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου, κατὰ τὴν χρονολογικὴν



ἐξελίξιν τοῦ καθιδρύματος, ὡς καὶ τῶν ἐκτελεσθέντων ἔργων, ἀλλὰ καὶ ὑποδείγματα τινὰ περισφύζονται ἐν τοῖς φακέλοις σχετικῶς πρὸς τὰς ἐκάστοτε ζητούμενας πιστώσεις δι' ἔργα ἢ μηχανήματα καὶ ἰδίως διὰ τὴν προμήθειαν τοῦ ἀναγκαιοῦντος χάρτου.

Εἰς ἓνα τίτλον ἐγγράφου λ. γ. ὑπῆρχε λιθογραφικῶς καὶ διὰ λεπτοτάτης ἐργασίας σύμπλεγμα τῶν μηχανημάτων τῆς Βασιλικῆς Λιθογραφίας.

Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν καὶ τὴν προθυμίαν τῆς ὑπηρεσίας δὲν κατέστη δυνατόν—ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα καὶ ὁ δυνάμενος νὰ διατεθῇ πρὸς ἐργασίαν γῶρος—νὰ ἐρευνηθῶσι ταῦτα χωρὶς τὴν κατανάλωσιν μακροῦ χρόνου.

Οἱ εὐτυχεῖς τοῦ μέλλοντος ἐρευνηταὶ μετὰ τὴν κατάταξιν τῶν ἐγγράφων πηγῶν τοῦ παρελθόντος ἐν εἰδικῷ καθιδρύματι, πολλὰ καὶ καλὰ θ' ἀνεύρωσι διὰ πάντα κλάδον πάσης κατηγορίας.

Πρὸ παντὸς ὅμως χρειάζεται κτίριον οὐδέποτε δέ, κατὰ πᾶσαν ἐνδίδωσιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καὶ μουσειακοῦ ἐν γένει πολιτισμοῦ, πρέπει νὰ λησιμονηθῇ τὸ Ἀβδηριτικὸν ἀντιθέτως ἀνάλογον πᾶνθημα, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ πρῶτον ἴδρυσαν περικαλλεστάτην καὶ μνημειώδη μαρμαρένην Δημοσίαν Κρήνην, εἶδον κατόπιν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸν τόπον τῶν νερόν.

Εἰς τοὺς φακέλους ἐν τούτοις κατωρθώσαμεν γὰνθεύωμεν ἐν ἐγγράφῳ πολύτιμον ἀληθῶς διὰ τὴν εὐκρινῆ καὶ ἀσφαλῆ διατύπωσιν του παρὰ πᾶσαν ἀτυχῶς τὴν σχετικὴν συντομίαν του καὶ τὴν περὶ γνωστὰ καὶ ἄλλοθεν ἡμῖν στοιχεῖα κατὰ τὸ πλεῖστον περιστροφὴν του.

Εἶναι τοῦτο ἐκθεσις ζητηθεῖσα, ὡς φαίνεται, διὰ τινὰ προσανατολισμὸν περὶ τῆς Βασιλικῆς Τυπογραφίας καὶ Λιθογραφίας μέχρι τοῦ ἔτους 1840 λήγοντος.

Κατ' αὐτὸ λοιπόν :

Ἐθνικὴ Τυπογραφία ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἕως ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπὶ τοῦ Καποδιστρίου ὀργανώθη τὸ Κατάστημα τοῦτο τακτικώτερον, ἔτι ἀνεπτυγμένην μορφῶν ἔλαβε μετὰ τὴν ἀφίξιν τῆς Βασιλικῆς Ἀρχῆς διὰ τοῦ ἀπὸ 10)22 Δεκεμβρίου 1833 Β. Διατάγματος.

» Διὰ τοῦ Διατάγματος τούτου ἡ Βασιλικὴ Τυπογραφία ἐτέθη ὑπὸ

τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Γραμματείας, διηρέθη εἰς δύο τμήματα, ἐπὶ τῶν δημοσίων καὶ ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐργασιῶν, καὶ διωρίσθησαν δύο Πρῶτοι ἢ Διευθύνται ἐνὸς ἐκάστου τῶν τμημάτων, ἴσοι μεταξὺ τῶν καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, προϊσταμένου ἐκάστου τῶν ἐργασιῶν τοῦ τμήματός του καὶ διαχειριζομένου τὸ ἴδιον ὑλικόν.

» Τὸ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐργασιῶν τμήμα ἐτύπωνε παντὸς εἶδους ἰδιωτικὰ συγγράμματα δι' ἀδείας πάντοτε τῆς Γραμματείας τῆς Ἐκπαιδεύσεως. Αἱ συμφωνίαι ἐγένοντο μεταξὺ τοῦ ἐκδότου καὶ τοῦ ἀρμοδίου Πρώτου κατὰ προσδιορισμένους τινὰς ὅρους.

» Ὁ Πρῶτος αὐτὸς ἐνέμετο τὸ δέκατον τοῦ ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν ἐργασιῶν καθαροῦ εἰσοδήματος, ἀλλ' ἡ μισθοδοσία του ἦτο κατὰ τοῦτο κατὰ ἓν τέταρτον ἐλάσσων τῆς τοῦ ἐπὶ τῶν Δημοσίων ἔργων Πρώτου.

» Ἡ Βασιλικὴ Λιθογραφία δὲν συνείχετο τότε μὲ τὴν τυπογραφίαν, ἀλλ' ἐν μέρος αὐτῆς ἦτο παρὰ τῇ Ἀντιβασιλείᾳ καὶ ἐν ἄλλο παρὰ τῇ Γραμματείᾳ τῶν Στρατιωτικῶν.

» Διὰ τοῦ ἀπὸ 17)24 Μαΐου 1835 Β. Διατάγματος ἡ Τυπογραφία καὶ αἱ δύο Λιθογραφίαι ἠνώθησαν ὑπὸ μίαν ἐξουσίαν.

» Ἐλείφεν ἡ διάρρηξις τῆς τυπογραφίας εἰς δύο τμήματα, διωρίσθησαν δύο Διευθύνται εἰς τῆς Τυπογραφίας καὶ ἄλλος τῆς Λιθογραφίας, καὶ ἀνώτερος ἀμφοτέρων εἰς ἔφορος τοῦ Καταστήματος.

» Ταυτοχρόνως διωρίσθη ἰδιαίτερον ταμεῖον καὶ ἰδιαιτέρα οἰκονομία τοῦ Ὑλικοῦ, μὲ τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα, τὰ διαγεγραμμένα εἰς τὸ περὶ Ταμείων Β. Διάταγμα.

» Ἰδιωτικαὶ ἐργασίαι τυπογραφικαὶ καὶ λιθογραφικαὶ συναφνοῦντο μὲ τὸν ἀνήκοντα Διευθυντὴν καὶ μὲ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Ἐφόρου.

» Διὰ τοῦ ἰδίου Διατάγματος ὁρίσθη, ὅτι ὅλαι αἱ Ἀρχαὶ τῆς Πρωτεύουσῃς ἢ ἄλλου τυπώνη ἀποκλειστικῶς ὅλα τὰ δημόσια αὐτῶν ἐγγραφα εἰς τὸ Βασιλικὸν Τυπογραφεῖον.

» Τὸ Κατάστημα ἔμενε πάντοτε ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τῆς Γραμματείας τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως, μέχρις ὅτου διὰ τοῦ ἀπὸ 10)22 Νοεμβρίου 1836 Διατάγματος ἐτέθη ὑπὸ τὴν Γραμματείαν τῶν Οἰκονομικῶν.

» Ὁ σήμερον (τῷ 1841 δηλ.) ἐν ἰσχύϊ ὀργανισμὸς τοῦ Καταστή-

ματος καθιερώθη δια τοῦ ἀπὸ 26 Αὐγούστου ) 7 Σεπταμβρίου 1838 Β. Διατάγματος.

»Διὰ τοῦ Διατάγματος τούτου ἡ Ἐφορεία καὶ τὸ ἰδιαιτέρον Ταμείον τοῦ Καταστήματος κατηργήθησαν. Διωρίσθη εἰς μόνος Διευθυντῆς καὶ διὰ τὸ Ὑλικὸν εἰς Οἰκονόμος, ἐν ταῦτῳ καὶ Γραμματεὺς.

»Αἱ εἰσπράξεις δὲ καὶ αἱ πληρωμαὶ ἐναπετέθησαν εἰς τὰ Κοινὰ τοῦ Κράτους Ταμεία. Τὸ προσωπικὸν τῶν ἐργατῶν ἠλαττώθη καὶ οἱ μισθοὶ ἐν μέρει ἠλαττώθησαν ἐπίσης. Δύο δὲ πρωτεργάται, ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐργοστασιάρχαι, ἐπεφορτίσθησαν τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν ἐργασιῶν τῆς τυπογραφίας καὶ λιθογραφίας.

»Προσετέθη εἰς λιθογράφος ἀνώτερος, ὑποχρεούμενος νὰ διδάσκη τὴν λιθογραφίαν εἰς ὅσους ἤθελε προσδιορίσει ἡ Κυβέρνησις μ' ἀπολαυὴν ἐκτὸς τοῦ μισθοῦ του, καὶ τὸ ἥμισυ τῆς τιμῆς τῶν παρ' αὐτοῦ λιθογραφηθέντων σχεδίων. Καὶ προσέτι εἰς πρωτεργάτης τῆς στοιχειοχυσίας, ἀποτελούσης καὶ ταύτης μέρος τῆς Τυπογραφίας.

»Εἰς τὴν Βασιλικὴν Τυπογραφίαν σήμερον [1841] τυπώνονται: α') ἡ Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, β') ὁ Ἑλληνικὸς Ταχυδρόμος, γ') ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς, δ') διάφορα ἔντυπα τῶν ἐν τῇ Πρωτεύσει Ἀρχῶν, ἀποκλειστικῶς καὶ ἐπὶ πληρωμῇ τῆς κατὰ τὴν διατίμησιν τιμῆς, ε') ἔντυπα τῶν ἐκτὸς τῆς Πρωτεύσεως Ἀρχῶν, ὅταν αὐταὶ ζητήσωσι τοῦτο, στ') ἐγνωσμένως ἐπωφελεῖ συγγράμματα, ὅσα ἡ Κυβέρνησις ἤθελεν ἐκδώσει, καὶ ζ') συγγράμματα ἢ μεταφράσεις, τὰ ὅποια ἤθελεν ἀναλάβει ἡ Κυβέρνησις νὰ τυπώσῃ δι' ἐξόδων τοῦ Δημοσίου διὰ τὰ δημόσια Σχολεῖα, συναινέσει καὶ τῶν συγγραφέων ἢ μεταφραστῶν καὶ μὲ ρητὴν τοῦ Βασιλέως ἄδειαν.

»Εἰς τὴν Λιθογραφίαν, ἐκτὸς τῶν ἔργων τοῦ Δημοσίου, γίνονται καὶ παντὸς εἴδους ἐργασίαι ἰδιωτικαί, ὅταν δὲν βλάπτεται ἡ δημόσιος ὑπηρεσία.

»Ἡ διατίμησις τῶν ἐργασιῶν τῆς Τυπογραφίας καὶ Λιθογραφίας γίνεσθαι καὶ ἀνακοινοῦται κατ' ἔτος, ἀναλόγως τῶν τρεχουσῶν εἰς τὴν Πρωτεύουσιν τιμῶν, μὲ τὴν ἔγκρισιν τῆς Γραμματείας.

»Κατὰ τὸ ἔτος 1840 τὰ ἔσοδα τοῦ Καταστήματος τῆς Β. Τυπογραφίας καὶ Λιθογραφίας ἀνέβησαν εἰς δραχμὰς 127.891, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς δραχμὰς 74.925. Ἐγνωεῖται ὅτι εἰς τὴν τελευταίαν ποσότητα δὲν

περιέχεται ὁ τόκος τῶν δαπανηθέντων εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Καταστήματος χρημάτων, οὔτε ἡ φθορὰ καὶ ὁ ἐκπαισμός τοῦ προπληρωθέντος ὕλικου».

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προμνημονευθέντων καὶ μὴ δημοσιευμάτων καὶ τῶν σημειωμάτων ἡμῶν δυνάμεθα ἐν σχέσει πρὸς τὴν Λιθογραφίαν νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰς ἐξῆς πληροφορίες.

Ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς ἐνώσεώς των ὑπὸ μίαν διεύθυνσιν τῷ 1835 προσωνομῖα τῆς Βασιλικῆς Τυπογραφίας καὶ Λιθογραφίας μετατρέπεται τῷ 1842 εἰς Βασιλικὸν Τυπογραφεῖον καὶ Λιθογραφεῖον, ἀτονίσαντος δὲ μαθητῶν τοῦ δευτέρου, τέλος ἀπὸ τῆς 10 Ὀκτωβρίου τοῦ 1862 τὸ Κατάστημα ἀναγνωρίζεται ὡς «Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον» μόνον.

Ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἠνωμένην τῷ 1835 ἐμφάνισίν των πρῶτος Ἐφορος κατέστη ὁ διδάκτωρ Anselm. Ὡς Διευθυνταὶ δὲ ὠρίσθησαν τῆς μὲν Τυπογραφίας ὁ παλαιμάχος ἐν τῇ τυπογραφικῇ καὶ ἐκδοτικῇ δράσει Γ. Ἀποστολίδης Κοσμητῆς, τῆς δὲ Λιθογραφίας ὁ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιβασιλείαν τοιοῦτος, ὁ πολὺς Φόρστερ, φέρων καὶ τὸν τίτλον τοῦ ὑπουργικοῦ Παρέδρου, ἀλλὰ καὶ ὑψηροτέρων ἐνόησε εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, πάντοτε δὲ εἰς τὸ ἰδιαιτέρον Γραφεῖον τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος.

Τῷ 1838 εὐρίσκομεν διευθυντὴν τῆς Λιθογραφίας τὸν Ἄνσελμον καὶ λιθογράφον (διδάσκαλον) τὸν Φόρστερ, ἐργοστασιάρχην δὲ τὸν Χοῦφερ.

Ἄλλ' ἡ ἀξιοδίακρυτος πενιχρότης τῆς ἀμοιβῆς φαίνεται ὅτι ἀπεμάκρυνε τοὺς πρωτεργάτας τῆς ὥραίας τέχνης καὶ τοὺς ἀνωτέρους ταύτης ἐπόπτας.

Ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1841 τὸν μὲν Ἄνσελμον εὐρίσκομεν γυμνασιάρχην ἐν Ναυπλίῳ, λιθογράφον δὲ ἀντὶ τοῦ Φόρστερ, τὸν μαθητὴν του Ν. Στερογιάννην.

Τεχνῖται λιθογράφοι εἶναι ἤδη τρεῖς καὶ βοηθοὶ μαθητευόμενοι τέσσαρες. Μεταξὺ τῶν μαθητευομένων καλλιτεχνῶν - λιθογράφων εἶχομεν εἶρει τῷ 1837 καὶ τὸν Νικόλαον Κοδρικῶν (Μπενιζέλον), υἱὸν τοῦ ἐκ τῶν τριῶν τελευταίων (1821) δημογερόντων τῶν Ἀθηνῶν Προκοπίου Μπενιζέλου. Ὁ Νικόλαος (Κοδρικῶς, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῆς μάμμης του λαβὼν ὡς δευτερότοκος τὸ ἐπώνυμόν της, κατὰ τὰ

ἐπικρατοῦντα εἰς τὴν ἀρχοντικὴν τάξιν τῶν Ἀθηναίων) ἐσπούδασε κατόπιν τὴν ἰατρικὴν γενόμενος καὶ ἀξιωματικὸς τοῦ Στρατοῦ.

Ἐκ τῶν ἀρχεῖακῶν προχείρων ἐρευνῶν μου προέκυψε καὶ τι, μὴ ἐστερημένον ποιᾶς φαιδρότητος κατὰ τὰς συγχρόνους ἡμῶν ἀντιλήψεις· ὅτι τὸ Λιθογραφεῖον ἱστορικῶς συνδέεται ὄχι μόνον μετὰ τοῦ Τυπογραφείου ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Βασιλικοῦ Βιβλιοπωλείου.

Ὁ ἐρευνητὴς θὰ μάθῃ ὅτι πλὴν τῶν ὑπηρεσιακῶν, ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἔργων ἐξετυποῦντο ἐξ εὐρυτέρας μερίμνης διὰ τὸν φωτισμὸν τοῦ ἐκ τοῦ σκότους ἀρπυγισθέντους Κράτους καὶ ἐφημερίδες καὶ ποιήματα ἀκόμη.

Μὲ ἄλλα λόγια: Ὅταν τὸ Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον δὲν ὠνομάζετο, ἦτο πράγματι, Ἐθνικόν.

Πάντα δὲ τὰ ἐν τῷ Βασιλικῷ Τυπογραφείῳ ἐκτυπούμενα ἢ λιθογραφούμενα ἔργα κατόπιν σχετικῆς ἀδείας ἐπωλοῦντο εἰς τὸ Βασιλικὸν Βιβλιοπωλεῖον, ἢ περὶ τοῦ ὁποῖου ἐρευνα ἀνήκει εἰς ἄλλον κύκλον ἀσχολίας.

Κατὰ τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν εὗρομεν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν φέρουσαν χρονολογίαν ἡ Μαΐου 1838 αἰτησὶν δι' ἧς ἐξήτει τὴν δωρεὰν ἐκτύπωσιν τοῦ ἔργου του καὶ ὁ ποιητὴς Γ. Ἐξαρχόπουλος.

Ἀφοῦ διασκεδασθῆ τὸ μείδιμα τοῦ ἀναγνώστου, ἐξακολουθοῦντος καὶ μετὰ τὰς τόσας ἐμμέτρους ἀνοησίας, τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἀναγνώσῃ τις καθ' ἑκάστην, νὰ θεωρῆ τὸν Ἐξαρχόπουλον ὡς συμβολίζοντα τὸ «ἐρ μεταέρ», διαβεβαιοῦμεν αὐτὸν—καὶ ἔχομεν ἕτοιμον τὸ σχετικὸν Σημείωμα—ὅτι ὁ Ἐξαρχόπουλος τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς ζωῆς του, ὅτε εἶχεν ἵποστὴ μείωσιν τῆς διανοητικῆς του διαυγείας, δὲν ἦτο ὁ Ἐξαρχόπουλος τῆς νεότητός του, ὄχι μόνον ἀξιότιμον καθ' ὅλα πρῶτωπον, ὡς πᾶντοτε, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ποιητικῶς ἄριστος.

Τὸ Σημείωμα ἡμῶν τοῦτο κύριον σκοπὸν καὶ φιλοδοξίαν ἔχει νὰ κινήσῃ τὴν συμπληρωτικὴν καὶ λεπτομερῆ ἐρευνητικὴν ἄρεξιν τῶν μεθ' ἡμᾶς, περὶ τῆς πρώτης ταύτης διὰ τοῦ Λιθογραφείου καλλιτεχνικῆς ἐστίας.

Ὁ ἐρευνητὴς δὲ μὴ λησιμονήσῃ ὅτι καὶ εἰς τὰ ἠρειπωμένα καὶ μ-

κρὰ σπιτάκια, καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη, ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ περισωζόμενα κάπου κάπου παλαιὰ λιθογραφήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἢ καλὴ γερόντισσα εἶχε στολίσῃ τὸν τοῖχον τοῦ δωματίου τῆς ὑποδοχῆς τῆς καρφώνουσα αὐτὰ μετὰ τῶν φωτογραφιῶν τῶν παιδιῶν τῆς, τῶν ἐγγόνων τῆς, διαφόρων συγγενῶν καὶ γνωρίμων καὶ ἰδίως τοῦ μακαρίτου τοῦ γέροντος τῆς.

Λ Ι Ε Ν Ν Ε Δ Ε Φ Ε Σ Ω Σ Φ Α Γ Α Ι ( 1 8 2 1 ) (\*)

Υ Π Ο

† ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΛΙΜΠΡΙΤΗ

Ὅλιγα ἔτη πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως διαβληθεὶς εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὁ πρὸς πατρός πάππος μου Ἰωάννης Λιμπρίτης, ἱερέυς, ἐκ τοῦ χωρίου Ἁγίου Θωμᾶ τῆς Κρήτης (Ἐπαρχίας Μονυφαταίου) καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῆ καὶ ἀπολέσῃ πλὴν τῆς περιουσίας, εἰς ἣν ἀπέβλεπον οἱ διώκται του, καὶ τὴν ζωὴν, ἀπέδρα λάθρα καὶ διπεραιώθη εἰς Νέαν Ἐφεσον (Κουσάντασι), ὅπου ἐγένετο ἐφημέριος τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ. Ἐκεῖ μετ' οὐ πολὺ κατέφυγε καὶ ὁ πρωτότοκος αὐτοῦ υἱός, ὁ πατήρ μου Φραγκίσκος Λιμπρίτης, ὅστις διδασκόμενος πρῶτον παρὰ διασήμου μουσικοδιδασκάλου Κρητὸς τὴν βυζαντινὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ καλλιφῶνος ὢν προσελήφθη εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν ὡς δεξιὸς ψάλτης. Καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἄλλως ἀμφοτέρω, διότι ἡ περιουσία τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας, ἀποτλούμενη ἐκ πολλῶν ἀκινήτων κτημάτων ἐδημεύθη μετὰ τὴν φυγὴν του ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Ἐξουσίας, διαρπαγείσης καὶ τῆς κινητῆς, ἢ δὲ οἰκογένειά του περιήλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν.

Ἄλλ' ἐπῆλθεν ἡ μεγάλη Ἐπανάστασις, ἣν καὶ ἡ Κρήτη ἠσπᾶσθη διὰ μαρτυρικῶν θυσιῶν καὶ ἀγῶνων ἡρωϊκῶν. Ἐν ἀρχῇ τῆς Ἐπανάστασεως ἑλληνικὸς στόλος κατὰ τὰς διηγήσεις τοῦ μακαρίτου πατρός μου, περιπολῶν ἀπέναντι τῆς Ν. Ἐφέσου, κατέστρεψε τουρκικά τινα πλοῖα μεταγωγικά, ἅτινα εἶχον μεταφέρει καὶ ἀποβιβάσει τουρκικὸν στρατόν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐξηγητῶσιν καὶ ἐφανείτωσιν τὸν Ὀθωμανικὸν πληθυσμὸν τῆς Ν. Ἐφέσου, ὅστις προέβη εἰς τὴν σφαγὴν τῶν Χριστιανῶν τῆ συμπαράξει καὶ τῶν Ἰβραίων.

(\*) Περὶ τῶν σφαγῶν τούτων δὲν γίνεται, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, μνεία παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως.

ΣΗΜ. Διευθ. «Ἀστῆου». Περὶ τῶν ἐν Νέῳ Ἐφέσῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐθνεγεσίας τοῦ 1821 τραγικῶν συμβάντων, ἔγραψε λεπτομερῆ ἀφήγησιν ἐν τοῖς ἔν' ἀριθ. 1516—1540 φύλλοις τῆς «Μερίμνης», ἐξέδωκε δὲ καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει τῷ 1877, ὁ Δ. Εἰρηίδης, ὅπερ διέφυγε βεβαίως τὸν συγγραφεὶ τοῦ ἀνω ἱστορικοῦ σημειώματος.

Ἡ σφαγή ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ πάππου μου, ὑποστάντος μαρτυρικὸν θάνατον. Τὴν ὥραν τοῦ ἐσπερινοῦ, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἱερεὺς Ἰωάννης περιβάλλετο τὸ πετραχίλιον αὐτοῦ πρὸ τῆς Ἀγίας Τραπέζης καὶ ἐξεφώνει τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς . . .», ἀγριαὶ ὄρδαι Ὀθωμανῶν ἐνόπλων εἰσώρμησαν εἰς τὸν ναόν, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ, τὸν ἐφόνευσαν καὶ διαμελίσαντες εἰς τεμάχια τὸ σῶμα αὐτοῦ παρέδωκαν εἰς Ἑβραίους, οἵτινες δέσαντες αὐτὰ διὰ σχοινίων τὰ ἔσουρον θηριωδῶς ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως βλασφημοῦντες καὶ ἐξερεθίζοντες τὸν μαινόμενον ὀθωμανικὸν ὄχλον ἐπὶ τὴν σφαγὴν τῶν χριστιανῶν.

Ἐκατοστὺες χριστιανῶν ἀνθρώπων παντὸς γένους καὶ ἡλικίας κατεσφάγησαν, ὁ δὲ πατήρ μου, ὅστις δὲν εἶχεν ἔτι καταβῆ εἰς τὸν ναόν, ἐγένετο ἀθέατος μάρτυς ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ ὄρφῳ τῆς οἰκίας τοῦ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ἐκκλησίας παραθύρου τοῦ φρικαλέου μαρτυρίου τοῦ ἀοιδίου πατρὸς του.

Μόλις περὶ λύχνων ἀφάς, ὅτε οἱ αἰμοχαρεῖς Ὀθωμανοὶ ἐκόρεσαν ἱκανῶς τὸ ἀγριὸν αὐτῶν μῖσος καὶ ἐφάνη πως ἐπελθούσα σχετικὴ ἠσυχία, ἐτόλμησε νὰ κατέλθῃ ἐκ τῆς κρύπτῃς του, νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν ὁδὸν καὶ ν' ἀποπειραθῆ ν' ἀπέλθῃ ἔξω τῆς πόλεως. Εὐτυχῶς φιλάνθρωπος Ὀθωμανός, ὀνόματι Λεζαγᾶς,<sup>1</sup> πλουσιώτατος δὲ καὶ ἰσχυρός, εἶχεν ἀνοίξει τὰς πύλας τῶν μεγάρων καὶ τοῦ κήπου του καὶ ἔδωκεν ἄσυλον εἰς πολλοὺς χριστιανούς, οἵτινες εὖρον σωτηρίαν ἀπὸ τῆς σπάθης τῶν σφαγῶν. Εἰς τὴν φιλάνθρωπον ταύτην οἰκίαν κατέφυγε καὶ ὁ πατήρ μου, ὅπου διεσώθη. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ ἐπὶ πολὺ. Μετὰ τινὰς ἡμέρας, ὅτε καὶ ἡ δίωξις ἐχαλαρώθη πλέον, ὁ Λεζαγᾶς ἐξαπέστειλεν ἐκτὸς τῆς πόλεως τὸν φυγάδα πατέρα μου, ὅστις μετὰ κοπιῶδη τριήμερον πορείαν ἐν μέσῳ κινδύνων καὶ στρεψέων ποικίλων κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς ἐπιθαλάσσιον μονὴν, ἧς τὸ ὄνομα δὲν διετήρησα ἐν τῇ μνήμῃ μου, νὰ τύχῃ ἐκεῖ περιθάλψεως καὶ νὰ διαπεραιωθῆ ἐκεῖθεν εἰς Κρήτην, ὅπου μετέσχε τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ 1830 σπουδαίας παρασχῶν τῇ πατρίδι ὑπηρεσίας καὶ δις ἀντιπροσωπεύσας τὴν Κρήτην ὡς πληρεξούσιος αὐτῆς εἰς δύο Ἐθνοσυνελεύσεις.

Γράφων «ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ βίου μου» διετέλουν ἐν ἀμηχανίᾳ περὶ τὴν ἐξακριβώσιν τῆς χρονολογίας, καθ' ἣν ὁ πάππος μου ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Ν. Ἐφέσῳ, καθὼς καὶ τὸ γεγονός, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σφαγὰς, μὴ εὖρισκων σχετικὰς πηγὰς. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἀνεῦρον μεταξὺ ἄλλων οἰκογενειακῶν κειμηλίων παρὰ τῇ ἀδελφῇ μου Μαρούσῃ Ζ. Ρώση βιβλίον τι, ὅπερ ἐφύλαττεν ὁ πατήρ ἡμῶν λαβὼν αὐτὸ παρὰ τοῦ πατρὸς του, ἐπιγραφόμενον δὲ «Ἐἰρημολόγιον σὺν Θεῷ Ἀγίῳ, περιέχον... Ἐνατίησιν 1770». Ἐπὶ ἐξωφύλλου τοῦ ἱεροῦ τούτου βιβλίου γράφει ὁ πάππος μου ἰδιοχειρῶς καὶ κατ' ἔθος ὅτι τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον ἀνήκει αὐτῷ καὶ «ὁ ξενώσας αὐτὸ» ἐκ τῆς γυνεᾶς αὐτοῦ ἔστω ἀσυγχώρητος». Ἐπὶ δὲ τοῦ τελευταίου

(1) Ὁ Εἰρηνίδης λέγει ἀκριβέστερον Ἐλλέρογλου, ὅστις ἦτο καὶ ὁ διοικητὴς τῆς Ν. Ἐφέσου.

ἐξωφύλλου ἀναγινώσκω τὴν ἐξῆς σημείωσιν, ἰδιόχειρον τοῦ πατρὸς μου, λύουσαν τὴν ἀπορίαν μου.

«1821 Ἰουλίου 9

» ἔκαψαν τοῦ Γούρκου τὴν ἀρμάδα τὰ Ῥωμαίικα παράβια, ἀνάμεσο » Σάμο καὶ Ἀνατολή ἡμέρα Σάββατο. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔγεινε καὶ τὸ » ῥεμπελιὸν εἰς τὸ Κουσάντασι καὶ ἐβάσταξεν ἡμέρας 6 καὶ ἐσκότωσαν » ἀνθρώπους ἕως: 300 καὶ ἐτότε ἐσκότωσαν καὶ τὸν πατέρα μας τὸν » μακαρίτην, μόνο 9 ἔκαψαν.

Ἐπογράφεται δὲ Ἰταλιστὶ

«Francisco Limbri».

Πρὸς τῇ διαφωτιστικῇ ταύτῃ σημειώσει, εἰς ἣν ἔχω ἀπόλυτον πεποίθησιν διὰ τὸ ταυτόχρονον αὐτῆς καὶ τῶν γεγονότων, ἀναγινώσκω ἐν τῇ βιογραφίᾳ τῶν ἀδελφῶν Τομπάζη (σελ. 58) τὴν κατωτέρω περιγραφὴν τῆς μνημονευομένης ἐν τῇ σημείώσει τοῦ πατρὸς μου δράσεως τοῦ Ἑλλ. στόλου εὐλημμένην ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Maximie Raybaud «Mémoires sur la Grèce.»

«... Μετὰ δὲ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Γούρκος ναύαρχος ἀπέστειλε πολλὰ πλοῖα εἰς Κουσάντασι τῆς ἀσιατικῆς παραλλίας... πρὸς τὸν αὐτὸν τόπον διηυθύνθησαν καὶ οἱ πληροφορηθέντες τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ Ἕλληνες, οἵτινες φθάσαντες εἰς τὸ Τσανακλί εἶδον ὀκτὼ μεταγωγικὰ ἐξερχόμενα καὶ μεταβαλόντα ἐν τῷ ἄμα πορείαν, ὅπως ἐπιστρέψωσιν. Ἐν ἀπόσπασμα τοῦ στόλου διετάχθη νὰ ἐπιτεθῆ κατ' αὐτῶν... Ἐὰ ἐπὶ τῶν τουρκικῶν μεταγωγικῶν στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν ἐσπευσμένως καὶ ἐτοποθετήθησαν ὀπισθεν δάσους, ὀπόθεν ἤρξαντο ζωηροῦ τουφεκισμοῦ, ἀλλὰ τὰ μυδροβόλα τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων δισκόρπισαν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα, ἅτινα ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν. Λέμβοι δὲ τινες τοῦ στόλου πλησιάσασαι τότε ἀκινδύνως τὰ μεταγωγικὰ ἐνέπρησαν αὐτὰ καὶ ἐν διαστήματι μικροτέρῳ τῶν τριῶν ὡρῶν ἐγένοντο ἐντελῶς παρανάλωμα τῶν φλογῶν...»

Δὲν μένει οὕτω ἀμφιβολία ὅτι τὰ μεταγωγικὰ ταῦτα εἶναι τὰ μνημονευόμενα ἐν τῇ σημείώσει τοῦ πατρὸς μου (9 καὶ οὐχι 8). Δὲν εὖρον ἄμας που μνείαν τῶν σφαγῶν τῆς Νέας Ἐφέσου (Κουσάντασι), ὡν πρῶτον μαρτυρικὸν θύμα ὑπῆρξεν ὁ πάππος μου. Καὶ ὅμως αἱ σφραγαὶ αὗται εἶναι ἄξιαι μνείας ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (\*).

(\*) Οἱ ἐν Κουσάντασι διασωθέντες χριστιανοὶ ὑπὸ τοῦ φιλανθρώπου Μωαμεθανοῦ ἀπεκρήθησαν ἐν τινὶ οἰκίᾳ ἀνηκούσῃ τούτῳ, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ μεταξὺ τῶν κεισωθέντων ἐν ταύτῃ ἦτο καὶ τις γυνὴ μετὰ τοῦ θηλυχομένου βρέφους τῆς οἴκου, οἱ κλαυθμηρισμοὶ ἦτο κίνδυνος νὰ προδώσῃ τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ κειμένους ἀποκρυπτομένους πρὸς στιγμὴν ἐσκέφθησαν νὰ ἀποπνέξωσι τὸ βρέφος πρὸς σωτηρίαν τῶν τὸ μητρικὸν φλιτρον τὸ ἔσωσεν. Ἐν τούτοις πάντες περιεσώθησαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὀδηγηθέντες τότε διὰ μέσου δασῶν πυκνοτάτων, ἅτινα καλύπτουσι τὴν βουνώδη χερσόνησον τὴν ἀπολήγουσαν εἰς τὸ ἄκρωτήριον τῆς Μυκάλης ἀντικρὺ τῆς Σάμου, ὅπου διεπεραιώθησαν διὰ πλοιαρίων. Νομίζω ὅτι τὸ ὄρος ἀνομάζεται Μεσογιγ.

Τὸ βρέφος ἐπέζησε καὶ ἐγένετο ἀνὴρ χρήσιμος καὶ φιλόπατρις, ὁ πασίγνωστος ἐν Ἀθήναις βιβλιοδότης Πετρεφῆς, ἀποθανὼν πρὸ τινῶν ἐτῶν.

## ΕΓΓΡΑΦΑ ΛΛΗ ΠΑΣΑ

ΥΠΟ

Π. Η. ΠΟΥΛΙΤΣΑ

[ Ο έταίρος κ. Π. Πουλίτσας άπηύθυνε πρό πολλού πρός τήν Έταιρειαν τήν έξής έπιστολήν :

Κύριε Πρόεδρε,

Κατά τόν χρόνον τής ύπηρεσίας μου έν τῇ πρωτοδικείῳ Ἀργυροκάστρου έσχον τήν εὐκαιρία νά αντιγράψω πλήν άλλων πολλών έγγραφων και έπιγραφών χριστιανικῶν χρόνων και τινά έγγραφα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τοῦ Γεπελενλή και άλλων. Ἐὰ τελευταία ταῦτα, έχοντα ἴσως ένδιαφέρον και χρησιμότητά τινά εις τοὺς μελετῶντας τήν ἱστορίαν τής Ἠπειρου κατά τοὺς χρόνους εκείνους, πέμπω ἔμιν πρός δημοσίευσιν έν τῇ δελτίῳ τής Ἑμετέρας Ἑταιρείας, εάν τυχόν δέν έχωσιν ἤδη ἀλλαχού δημοσιευθῆ. Πέντε έκ τῶν έγγραφων τούτων συναποστέλλω και τὰ πρωτότυπα, δοθέντα μοι ὑπό τῶν κατόχων αὐτῶν, ἵνα κατατεθῶσιν έν τῇ ἀρχείῳ τής Ἑταιρείας.

Μετά τιμῆς

Παναγ. Π. Πουλίτσας.

Μετά τῶν έγγραφων τούτων ὁ κ. Πουλίτσας εἶχεν έπιστελεῖ ἡμῖν έκτοτε και σημείωμα, δι' οὗ έπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν και εἰδήσεων, συλλεγισῶν ὑπ' αὐτοῦ έπιτοκίως έν τῇ γενετείρᾳ τοῦ Ἀθανασίου Βάγια Δέκκλη και τοῖς πέριξ αὐτῆς χωρίοις, ἀνεσχεύαζε τήν γνώμην, δι' οὗτος ὑπῆρξεν, οἷος ὑπό τῶν πλείστων περι αὐτοῦ γραφάντων εἶχει παρασταθῆ, δήλα δὴ ὁ κύριος ὑπαίτιος τής κατατροφῆς τῶν Γαρδικιωτῶν, ἀρνησίπατρις και προδότης και εκδικαστής και δῆμιος τοῦ Ἀλῆ.

Κατά τήν ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Πουλίτσα ὁ Βάγιας κατά τήν σφραζομένην εκεί παράδοσιν οὐδέως ὑπῆρξεν αἴτιος τής τραγικῆς εξουτώσεως τῶν Γαρδικιωτῶν έν τῇ κατά τήν δέωρον τοῦ Ἀργυροκάστρου ἀπέχουσαν θέσιν « Βχλιαρῆς » μένδρα, ὡς δέν ὑπῆρξεν αἴτιος και τής καταστροφῆς τοῦ πολυπαθοῦς Χορμόδου, τοῦ κταφύτου και καταρρότου και εὐδρωσάτου τούτου χωρίου τής Βορείας Ἠπειρου, ἀποκλειστικῶς ὑπό χριστιανῶν οἰκουμένου τότε και πατρίδος τοῦ ἡρωικοῦ και μαρτυρικοῦ θάνκτον ὑποστάντος Ἰσαούς-Πρίφτη και τοῦ περιφήμου μηχανικοῦ τής Ἑλλάης, Ἐτναστᾶσεως Κώστα Χορμόβλου τοῦ Λαγουμιτζῆ. Ἡ καταστροφή ἀμφοτέρων τῶν χωρίων τούτων και ἡ εξολόθρευσις τῶν κατοίκων αὐτῶν ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εις τόν ἄσβεστον πόθον τής εκδικήσεως, τόν ὑπάρχοντα έν τῇ ψυχῇ τοῦ Ἀλῆ διὰ τήν ὑπ'

εκαίνων κατά τής μητρός του, τής φοβερᾶς Χάμκως, και τής ἀδελφῆς του Σικχισᾶ (Χαϊνίτσας) γενομένην ὕδριν, ἀναρριπιζόμενον διαρκῶς ὑπ' αὐτῶν, ὑπό δὲ τής μητρός του και μετά θάνατον έτι δι' έπισκέψεως έν ὄνειροις. Τοσοῦτη δὲ σφοδρὴν ἦτο τὸ πάθος τοῦτο παρ' αὐταῖς, ὥστε κατά τήν παράδοσιν ἡ Χαϊνίτσα, μὴ κορευθεῖσα εις τόν ὄλεθρον τοσοῦτων δυστυχῶν Γαρδικιωτῶν, διέταξε νά εξαναγκάσῃ τὰς ὄλοφυρομένας γυναῖκας αὐτῶν, ἵνα γυμνόποδες ἀλω γίσωσι τὰς ἀκάνθιας τῶν παρὰ τήν τραγικὴν μάδραν ἀγρῶν, και ἀφοῦ αὐταὶ κατέπεσον λιπόθυμοι διέταξε νά κείρωσι τὰς κόμας αὐτῶν, δι' ὧν ἐπλήρωσε τὰς στρωμνάς και τὰ προσκεφάλαια τοῦ έν Λιμποχόδῳ μεγάρου τής, τοῦ έξωτερικῶς πορφυρόχρου, ὡσαί, ὡς και σῆμερον ἀκόμη πιστεύουσι πολλοί, ὁ πρός οἰκοδομήν αὐτοῦ χρησιμοποιηθεὶς πηλὸς εἶχε παρασκευασθῆ διὰ τοῦ αἵματος τῶν θυμάτων εκαίνων αντί ὕδατος !

Πρό τοιαύτης ἀγρίας δέψης εκδικήσεως, (ὁ θεσμὸς τής ὀλοίας και σῆμερον έτι διατηρεῖται ἀκμαῖος παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς) εἶναι φανερόν ότι οὐδεὶς οὐδέ ὁ Ἀθανάσιος Βάγιας ἠδύνατο νά πράξῃ τι ὑπὲρ τοῦ Γαρδικίου και τοῦ Χορμόδου. Εἶναι δὲ θαῦμα ότι ἠδυνήθη νά επιτύχῃ τήν διάσωσιν ἀπό ὀμοίως εκδικήσεως και καταστροφῆς τής γενετείρας αὐτοῦ Λέκλης, ἔναντι τοῦ Γεπελενίου και έντεθεν τοῦ Ἀῶου και τοῦ Δρίνου κειμένης, ἥς κάτοικοι τινες εἶχον συμπράξει εις τήν κατά τής μητρός και τής ἀδελφῆς τοῦ Ἀλῆ γενομένην προσβολήν.

Ἡ σωτηρία αὐτῆς ὀφείλεται ἀναμφιδόλως εις τήν μεσολάβησιν και τὰς προσπαθείας τοῦ Ἀθανασίου Βάγια. Ἀλλ' οὐ μόνον ὑπὲρ τής γενετείρας αὐτοῦ, ἀλλὰ και ὑπὲρ άλλων χριστιανικῶν χωρίων τής Βορ. Ἠπειρου και ἰδίᾳ ὑπὲρ τῶν αὐτόθι χριστιανικῶν μοναστηρίων ἐπραξε πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο ὁ Ἀθαν. Βάγιας οὐ μόνον ἀποτρέπων ἀπειλούμενα κατ' αὐτῶν κακά, ἀλλὰ και προκαλῶν ενεργῶν πολλάκις τὸ ένδιαφέρον και τήν προστασίαν τοῦ Ἀλῆ ὑπὲρ εκαίνων. Ἐάν δὲ αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἀθ. Βάγια δέν ὑπῆρξαν πάντοτε ἀποτελεσματικαί, δέν πρέπει νά λησμονῆται ότι ὁ δεσποτικός και ἀγέρωχος χαρακτήρ τοῦ Ἀλῆ δέν κατίστα πάντοτε ἐπιεκτὴν τήν μεταβολήν τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ.

Ἐν επιλόγῳ δὲ συνεπείραινεν ὁ κ. Πουλίτσας ότι ὁ Ἀθαν. Βάγιας δικτελέσας έν τῇ ὕπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ πιστὸς και ἀφωσιωμένος αὐτῷ μέχρι τοῦ θανάτου του δέν ἦτο δυνατόν ἢ πολλάκις ἴσως νά συνέπραξεν εις τήν εκτέλεσιν σκληρῶν διαταγῶν και ἀδίκων ἀποφάσεων εκαίνου. Ὅσονδήποτε δὲ και εάν τυχόν αὐτὸς προσωπικῶς ἀντετίθετο πρός αὐτάς και συνέπραττε μόνον ἀκῶν και κατ' ἀνάγκην, πάντως ἡ τοιαύτη ὕπηρεσία του δέν συντελεῖ πρός εὐφημισμὸν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἀπό τοῦ σημείου τούτου μέχρι τοῦ νά χαρακτηρισθῆ ἄνευ θετικῶν στοιχείων και ἀποδείξεων μιὰρὸς και επικατάρατος, ἀρνησίπατρις και προδότης και εκδικαστής και δῆμιος, ὡς ὑπό τῶν πλείστων περι αὐτοῦ γραφάντων περιγράφεται, ζωηρότερον δὲ και τραγικώτερον ὑπό τοῦ έξόχου ποιητοῦ Ἀρ. Βαλαωρίτου στηλιτεύεται και εις τὸ πανελλήνιον ἀνάθεμα παραδίδεται, παροραθειςῶν έντελῶς τῶν ἀγαθῶν πράξεων εκαίνου, ἡ ἀπόστασις εἶναι μεγάλη. Πρὸς ἀποκατάστασιν τής ἱστορικῆς ἀληθείας και ἀπόδο-

σιν όφειλομένης δικαιοσύνης εις τήν μνήμην του 'Αθαν. Βάγια έπι-  
βάλλεται αναθεώρησις τής περι αυτού ουχι μετά τής προσηκούσης έπι-  
στασίας ίσως έξενεχθείσης και παραδοθείσης αύστηροτάτης και δυσμε-  
νεστάτης γνώμης επί τή βίσει πληρεστέρως και άμερολήπτου μελέτης  
των πράξεων αυτού.

Και προς τον σκοπον τουτον έθεώρησε καθήκον του δ κ. Πουλίτσας  
νά προκαλέση δια του παρόντος σημειώματος την προσοχήν των άρμο-  
δίων Ιστορικών.

Μη έκδοθέντος από του έτους 1917, δε έστάλη ήμιν τó σημείωμα  
του κ. Πουλίτσα, «Δελτίου» τής 'Εταιρείας, κατ' ανάγκην δέν έδημοσιεύθη  
και τó σημείωμα. 'Η ευχή όμως του κ. Πουλίτσα περι αναθεωρή-  
σεως τής κατά του 'Αθ. Βάγια αύστηροτάτης και δυσμενεστάτης γνώ-  
μης έξεπληρώθη έν τή μεταξύ δια τής ύπó του λογιου και φιλοστορος  
Μ. Πρωτοσυγκέλλου Κυριου 'Αθηναγόρα δημοσιευθείσης μελέτης περι  
του 'Αθανασίου Βάγια. Κατόπιν τής μελέτης ταύτης δ κ. Πουλίτσας  
έθεώρησε περιττεύουσιν πλέον την δημοσίευσιν του έν λόγω ση-  
μειώματος αυτού. Χάριν τής αληθείας όμως επιθυμεί νά ανακοινώση  
ότι ή έν τή μελέτη έκείνη δημοσιευομένη πληροφορία του κ. Χ. Χρη-  
στοδασίλη, ότι έν Λέκλη σφίζεται δήθεν άκόμη ó τάφος του 'Αθ. Βά-  
για, δέν είναι άκριθής. 'Ο κ. Πουλίτσας τρις έπισκεφθείς την Λέκλην  
μόνον τά έρείπια τής οικίας του 'Αθ. Βάγια ειδε, τάφος δ' αυτού δέν  
ύπάρχει, διότι δέν απέθανεν εκεί. 'Ωσαύτως παρέχει την πληροφορίαν,  
ότι ó 'Αθανάσιος Βάγιας πλόν των άλλων τέκνων του κτέλιτε και  
υίόν όνόματι 'Ιωάννην, Ιατρόν και λόγιον, έκπαιδευθέντα έν 'Ιταλία  
και δημοσιεύσαντα μικράν «Συλλογήν λέξεων διαφόρων τής Λατινικής  
γλώσσης», τās όποίας νομίζει ως διασωθείσας έν τή νύν λαλουμένη  
άλδανική. 'Ο υίός του εύτεος αποδιώσας έν 'Αργυροκάστρω κατέλιπεν  
υίόν, Ιατρόν ώσαύτως, διαμένοντα έν Κορυτσά.]

1

ο αλή πασιαις  
(τουγρας και σφραγίς)

«δίνω το μπουγιουρντή' μου και φανερόνο εγο προς εβαλι τον παπᾶ  
κοῦστα ήγοούμενον του μαναστηριου στο χόριμοβα στον άγιον νηκολα  
και φανερόνο προς του χάρισα όσον τοπον όριζε προτα αυτό το μανα-  
στήρι άμπεληα χοριάια και ήτη αλα ήχε του χίρια του μαναστηριου  
και του παπᾶ κοῦστα ακόμα και τó σπήτι του βήτο κόλιάικη με τᾶ  
αμπεληα του και με τα χοριάια του και κήπους' και ήτα αλα όριζε  
αυτός ακόμα και ένα αμπέλη όπηο του αρέση του παπᾶ κοῦστα έχη ή  
ξηνη² νά το παῖρι και νά το έξουσιάση τó μαναστήρη ακόμα του χά-  
\* 'Η έπιστολή αυτη και ή έκτιμένη εύρισκεται παρᾶ τή κ. Φ. Παπαζήση  
έν 'Αργυροκάστρω

- (1) «Μπουγιουρντί» == προσαγή.
- (2) «'Ιζίνι» == άδεια.

ρια νά βγάλη και τᾶ πρόβατα του και τᾶ πραματά του του μαναστη-  
ριου στο βουνή και καένας τήποτα πλερομην νά μην του γιορη μίτε  
λιανό ακομα του έχάρια και πενήντα πρόβατα και διό αγελάδια όλα  
αυτᾶ οσα εχο γραψη άνοθεν τᾶ έχαρια του μαναστηριου του αγιου  
νηκολάου ις το χόριμοβο και έχη ηξηνη με το μπουγιουρντή μου νᾶ  
τᾶ έξουσιάσι εος τó κημέτη' και καμήα πηραξη ποτε να μην έχη  
μητε απο τε μένα μητε απο τα πεδιά μου μητε απο τó τζάκη² μου  
εος τó κημέτη και δια την αλιθηα εδοσα το μπουγιουρντή μου στα  
χερια του παπα κοῦστα να βρίσκατε ης τó μαναστήρι παντοτηνά οχι  
αλο ακομα του χάρισα και ένα ζευγάρι βοήδια καλα οχι αλλο.

1Γ0Σ³ φλεβαριου

(=1204) Λ=8

ης Τεπελένι γραφο

2

«δῆνο τó μπουγιουρντή μου εγὼ ο αλή πασιαις τον ρομόν ντραγο-  
τηνόν' μετά νά μετά νά με παρακάλεσαν δηᾶ νά γένουν όλος δηόλου  
ιδηκη μου και νό ερθουν να φτηάσουν τε χορηο εις την δόθε μεργηα  
του ποταμηου κοντα στο μαναστήρη τους εδοσα και εγὼ ηξηνη και  
εχο να τους έπιμεληθό' και έσημόνησα με αυτοῦς και τó τηνα πλε-  
ροσουν απο δέκα γρόσηα το κάθε σπήτη ντεπτόρη και χαράτζη και  
οχη αλο τίποτας δόσημο αυτην την πλερομή θελα εχουν ης τó κάθε  
σπητη εος το κημετη πεδηόν προς πεδηόν αυτα εχουν να γηρεφουν  
και πεδηᾶ προς πεδηόν μου και δηᾶ ταῦτο τους δῆνο την βούλα μου  
όπου μήτε να τους άνέβη η πλερομή μήτε να τους κατεβη και εστο εις  
ένηξη ετους 1Γ07 γεναριου

(=1206) (ντουγρας και σφραγίς) γηάνενα

('Εν τή περιθωρίᾳ):

όσα σπήτηα και να γνουν απο δεκα γροσια θελα δόσουν εις το  
τζακη του μουτζο χουσο τον καθε χρονο όχη παράνο ελαβα απο πεντε  
σπητηα ντραγοτηνόν όπου τους επουλησα απο την κηρα⁴ της τρευ-  
ζηες εος τα δεντρα στην εκλησα και ος την σπελα⁵ του κοντη πεντε  
χηλαδες και πτακοσα πενήντα γροσηα ητη: 5750: τουτο το σηγορο  
τους εδοσα οχη αλο

(1) Μέχρι συντελειας του κόσμου.

(2) Οίκοςγένεια (εὐγενής).

(3) 1201 - 1788 1Γ0Σ

(4) Κάτοικοι του χωριου Λραγότι, κειμένου παρᾶ των 'Αφών ποταμόν,  
έναντι του Τεπελενίου.

(5) Κιαφα = ράχις.

(6) Σπήλαιον.

3

\* « Δίνω το πουγιουρτι μου εγω ο Βεζιρ Αλη πασας  
(μονόγραμμα)

τῶν λεκλιωτων καὶ χορμοβιτων δια το συνορον οπου συνορευουν ενας με τον αλλον απο την σημερον και εις το εξης εχουν συνορον τα δυο χωρια απο ποταμι και εις το ξηρολακον και ως την κορυφην του βουνου εις τα τρια λιθαρια και συνορο με το μαλεσοβο<sup>1</sup> και να καθηση το καθε χωριον λεκλη και χορμοβον<sup>2</sup> εις το συνορο οπου προσταζω εγω ως τουβατζιδες<sup>3</sup> μου οπου εινε τα δυο μερη να περασουν καλα οτι δεν ειμαι καήλης<sup>4</sup> να πειραξουν ενας τον αλλον, εξ αποφασεως.

1803

Ιουνιου: 11

Ιωαννινα. ».

4

\*\* « Ίγω ο αλη πασας (σφραγίς)

διδω το πουγιουρτι μου τον καλογηρων οπου ειναί στα σεμηχηλή<sup>5</sup> μοναστηρι ζαγοριας<sup>6</sup> οπου να πηγαινουν ελευθερα να κοφτουν ξυλα στο τριμαζι τσοςον δια καψιμο ξυλα, ωσαν και δια κερεστε,<sup>7</sup> και κανενας μανης<sup>8</sup> να μη τους γνη, και εσεις τριγιρινα χωρια οπου εχετε να καμετε σαυτον τον λογγον να μη τους εμποδιστε, εξ αποφασεως.

Κε οσοι συνορεβεστε με το μοναστηρι να μη ντο κουντατε στον τοπον του οτι τζεβαπι<sup>9</sup> δεν με διδετε.

κς' Ιανουαριου 18: Ιωάν. ».

5

« Ρουμελι βεζιρ αλι πασια (μονόγραμμα).

Ορησιμος τοῦ υψηλοτατου.

Εις εσενα διμα γγιοκα και διμα κεντρο σας δινο ηδισιν οσα ηδι-

<sup>5</sup> Εύρίσκειται παρά τῆ ἐκ Λέκλης διδασκάλου κ. Θ. Μαρκοπούλου.

(1) Χωρίον τῆς Βορ. Ἰπ. Ἰρου.

(2) Τὰ γνωστά χωρία τῆς Βορ. Ἰπείρου ἔναντι Τεπελενίου. Ἡ Λέκλη ἦτο ἡ ἰδιαιτέρα πατρὶς τοῦ Ἀθανασίου Βάγια.

(3) Εὐχέται, ὑπὶ κσοι.

(4) «Καήλης» = συγκατατεθειμένος. «δὲν εἶμαι καήλης» = δὲν στέργω.

<sup>6</sup> Ἡ ἐπιστολή αὐτῆ ὡς καὶ αἱ ἐπόμεναι ἡ εὐρίσκονται παρά τῆ κ. Π. Χαρίτω ἐν Νίβανη.

(5) Τοῦ ἁγ. Μιχαήλ.

(6) Ζαγοριά, τμήμα τῆς Βορ. Ἰπείρου.

(7) Οἰκοδομήσιμος ξυλεία.

(8) «Μανῆς» = πρόσκομμα, ἐμπόδιον.

(9) Ἀπάντησις, ἀπολογία, δηλ. «θὰ εἶσθε ἀδικαιολόγητοι».

σματα<sup>1</sup> να σας δοκι ο εδικος μου ο Θανασις νικας να του τα κρατι-  
σεται αυτου εις τα αργαστιρια σας και να φυλαχθιτε να μην το ηπιται  
κανενου να μιν απικαστι πουθενα αυτου και το μαθουν και το ακο-  
λουθισι τιποτις ξεραρι<sup>2</sup> και ειστερα πληρονεταί εις λιακου να τα  
κυβερνισεται καλα να μην του χαθη ουδε βελουι οτι εις το ξερεται  
καθως σας γραφω ετζι καμεται οτι τζεβαπι δεν μου δινεται οχι αλο.

1803 μαρτιου 16; Ιωαννινα. ».

6

« (Μονόγραμμα).

Εγώ ο Βεζιρ Αλη πασιās

ἔδωκα το πουγιουρδι μου του ηγουμενου εις το μοναστήρι του  
ταξιαρχου Μιχαήλ, ὅτι με τὸ νὰ τοῦ ἔχαλασεν τὸ ποτάμι, τὸ ἀλάκι  
τοῦ μύλου καὶ τοῦ ταμπάνου,<sup>3</sup> του εδωκα το ἴζνι<sup>4</sup> μου δια να βαλη  
μαστορους να το φθιμιση ὅπου καὶ ἂν απεραση καὶ κανένας να μη τον  
εμποδιση οὔτε να του γείνη μανῆς ὅτι αυτο το μοναστηρι ηξευρετε  
οπου ειναί ἐδικον μου και τὸ αγαπῶ, ἐξ αποφάσεως. Ἀλλεως μη κα-  
μετε ὅτι τζεβαπι δὲν μου δίδετε.

Ιωα. 24 αὐγουστου 1808. »

7

« (Μονόγραμμα).

Εγώ ο βεζιρ αλη πασας

εδωσα το πουγιουρδι μου των σαριντζηδων δια να πηγαινουν να  
κοψουν κερεστεν δια το μοναστηρι νίβανης ὅθεν εὔρουν εις ζέγηλιαση,  
νίβανη<sup>5</sup> και σὲ καθε ἄλλο μερος και κανένας να μην τους σταθῆ  
ἐνάντιος, και οἱ δύο λεῦκες οπου εἶναι στὴν βρύσιν να κοποῦν και  
αὐταῖς δια το μοναστήρι και νὰ πληρωθοῦν και κανένας μανῆς νὰ  
μὴν γίνη ὅτι τζεβαπι δὲν με δίδει ἐξ αποφάσεως.

1809, Τεπελενι, νοεμβριου 12.

8

« Βεζιρ αλι πασι

(μονόγραμμα).

Ορησιμος τοῦ υψηλοτατου

προστε σενα κγικα<sup>7</sup> λενα (βλεποντα; το πουγιουρτη μου, να

(1) Εἶδη, πράγματα.

(2) «Ζεράρι» = ζηρία.

(3) «Ταμπάν» = πάτωμα.

(4) «Ἰζνι» = ἴδεια.

(5) Ἰωάννινα.

(6) Χωρία πέριξ τῆς Μονῆς Ταξιαρχῶν. Τὸ πρῶτον καλεῖται Ζέη.

(7) Γκίκας.

τραβήξισ χερη απο το χοραφη του Νανο Στοκαπετζη οτη εχη δωσι ι  
 μανα του πατριος τις κε της μανας της δεκα πεντε χηληαδες λεγω  
 15000 κε του αφησεν ο πατερας της κε η μητερα της αφτω το χο-  
 ραφη δια τασπρα οπου του ηχεν δωση δια τουτο το μουγιου να  
 ηνε τελος κληρονομος κε οτη ασπρα εχης δωση να τα παρης απο το  
 αλο το μουлки οπου τρωσ οτη οπηος παραυι τιν προσταγην μου τζε-  
 βαπη δεν μου δινει. εξ αποφασεως.

1811 γενουαριου 17. Τεπελενι ».

9

« Ο Βεζύρ Αλή πασᾶς  
 (μονόγραμμα).

Εγώ δίδω το παρον μου μουγιουρδη τοῦ εδικου μου μοναστη-  
 ριου των Ταξιαρχων της νίβανης<sup>1</sup> δια το χωράφι τοῦ ῥίστα πόγα  
 ὁποῦ εἶχε δώσει ται γαμβροῦ του να τὸ δουλεύσει καὶ μὲ τὸ να εμει-  
 νεν ἄκληρος ὁ αὐτός ῥίστως πογας αφιερωθή το αὐτὸ χωράφι εἰς το  
 μοναστήριον εἰς μνημόσηνόν του, εἰς τὸ ἐξῆς να μὴν ἐχη να κάμη τι-  
 νας ἀπὸ τοὺς ἐδικούς του κληρονόμους εἰς αὐτὸ τὸ καθόλου εἰς αἰῶνα  
 τὸν ἅπαντα. ἐξ ἀποφάσεως.

1813 σεπτεμ: 18: Ἄργυροκ:<sup>2</sup>

10

\* Μένζε μπόνο \* να δώσης τοῦ παρόττος ἀνθρώπου γρόσια 100  
 ἦτη ἕκατὸ τὰ ὁποία εἶναι διὰ τὸ χουσιμέτι<sup>4</sup> τοῦ χοντζα καανη ὁποῦ  
 ἦλθεν διὰ τὸν ξεπεσιμόν μονέδος, ἀπὸ ἀργυρόκαστρον, καὶ σοῦ στέλω  
 να τὰ κάμης ταξήλι<sup>5</sup> ἀπὸ τὸ βιλαέτι τοῦ ἀργυροκαστρον χωρὶς ἄλλο.

1819 σεπτεβρ. 2

(Σφραγις)

Ἰωάν.<sup>6</sup>

Βελή  
 μπλν. Ἄλῆ»

11

** « ρουμελη	χασαν	μαχιμουτ	ησαιφ	ησιμηλ
βαλεση	πασᾶ	πασᾶ	πασα	πασα

(ἰσάριθμοι σφραγιδες).

διδωμε τον ημιλον μουγιουρδι μας τον ραγιαδον χορμιοβητον τους

(1) Χωρον ἐν Ζαγορα τῆς Βορ. Ἡκείρου.

(2) Ἀργυρόκαστρον.

\* Ἐὐρίσκειται παρὰ τῷ κ. Δ. Κάση ἐν Λέκλῆ.

(3) Στρατηγὸς τοῦ Ἄλῆ πασᾶ.

(4) Χουζμέτ—ὑπηρεσία.

(5) Τασιλ—εἰσπραξις.

(6) Ἰωάννινα.

\*\* Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εὐρίσκειται παρὰ τῷ ἐκ Κόδρου κ. Δημ. Βασιλειάδῃ.

οπηους ραγιαδες τους ηχε χαλαση ο αλι πασας και εις τον χορμον  
 αυτον ηχε φερη τουρκους γολειδες<sup>1</sup> και μερηκους ραγιαδες μαλιε-  
 σοβητες<sup>2</sup> και κατα τον φερμανη του σεφκετλη<sup>3</sup> βασιλέος μας οπου  
 μας προσταζει και εκαμε ηναετη<sup>4</sup> εις ολον του ουλκε<sup>5</sup> του δια να πι-  
 γενι ο καθε ενας εις το βατανι<sup>6</sup> του και να κημουν ζαπη<sup>7</sup> το χορμον  
 τους τωσον ηρημενι ρηγιαδες χορμιοβητες τους εδοσαμε τρουσατη<sup>8</sup> δια  
 το λεγομενον χορμιοβον χορμον οσων και αλο χορμον τωπηον ηταν σι-  
 κομενα απο αλι πασια εις τον ηρημενον καζα τεπελενιου εχη να κα-  
 θησῃ ο καδης γεργριντεν<sup>9</sup> ος καδης ηταν πρην και να κημουν χαηρ  
 τουβα<sup>10</sup> του δοβηλετιου<sup>11</sup> προσεχτε καλα εις γολειδες που εχετε  
 κατικηση αυτου εις το χορμον χορμιοβον μι τηχη και κανετε κανενα  
 μουχαλεφουτι<sup>12</sup> και δεν τους αδιαζετε το χορμον να ξεβρετε οπου  
 τζεβαπι δεν μας διδετε. εξ αποφασεως.

1820 »

12

ρεσητ	και Μεχμέτ ρουσιτ:	Ούμεν πασᾶ
μεχμέτ πασᾶ	πασᾶ	

(σφραγις) και (σφραγις)

« ἀπὸ τοὺς ὑψηλοτάτους βεζιράδες

εἶδησις πρὸς εἰσᾶς τοῦ; λιουντζιουργιώτες<sup>13</sup> ὅτι τῆς: 60000: ἦτοι ἐξήν-  
 τα χιλιάδες γρόσια ὁποῦ χρωστούσατε τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τὰ ἐκαμε  
 χαβαλᾶ<sup>14</sup> τὸ κραταιὸν ντοβλέτι<sup>15</sup> μὲ ὑψηλὸν φερμάνι καὶ μὲ βουλλο-  
 μένον δευτέρι<sup>16</sup> διὰ να περιλάβωμεν ἡμᾶς διὰ τὸν ὀλουφέν<sup>17</sup> τῶν  
 ἄσκεριῶν<sup>18</sup>, καθὼς θέλατε πληροφορηθῆ καὶ τὰ ἀπὸ την κατῆ βουλλο-  
 μένα σουρέτια<sup>19</sup> αὐτῶν. Ὅθεν αἴς προσταζομεν καὶ ἡμεῖς καὶ σῆς

(1) Κάτοικοι τοῦ χωριου Γολειου.

(2) Κάτοικοι τοῦ χωριου Μαλεσόβου.

(3) Σεφκετλης—ἐνδοξότατος.

(4) Ἴναγέτ—εὐσπλαγγία.

(5) Οὐλκε—κόσμος.

(6) Βατάνι—πατρίς.

(7) Ζάπι—κατοχή.

(8) Ῥουσατι—ἄδεια.

(9) Γεργερνιτέν—εἰς τὸν τόπον του.

(10) Νά εὐχονται.

(11) Δοβλέτι—Κράτος.

(12) Μουχαλιφέν—ἀντίστασις.

(13) Κάτοικοι τῆς Λυντζιουργίας ἢ Λιούντζης, τμήματος τῆς Βορ. Ἡκείρου.

(14) «Τὰ ἐκαμε χαβαλᾶ»—τὰ ἐξεχώρησε.

(15) «Ντοβλέτι»—κυβέρνησις.

(16) Ἐσφραγισμένον κατάστιχον.

(17) «Ὀλουφές»—μισθοδοσία.

(18) «Ἄσκεριῶν»—τῶν στρατευμάτων.

(19) «Σουρέτια»—ἀντίγραφα. Καθὼς θέλατε πληροφορηθῆ καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ κατῆ ἐσφραγισμένων ἀντιγράφων.



είδοποιούμεν ὅτι ἀπὸ τὰς ἀνωθεν ἐξήντα χιλιάδες γρόσια ἔπεσαν εἰς τὸ μερίδιον τοῦ ἀδελφοῦ μου βεζιρ Μεχμέτ ῥουσὶτ πασᾶ γρόσια : 39000: ἴγουν τριάντα ἐννέα χιλιάδες, διὰ τὰ ὅποια στέλνω τοὺς ἐπιφέροντας τὰς παρούσας διαταγὰς, καὶ καθὼς σᾶς γράφομεν εἰς τὸ τούρκικον μπουγιουρδί μας<sup>1</sup> ὅπου φέρουν νὰ κάμετε νικᾶτι<sup>2</sup> καὶ ἰχτιμάμι<sup>3</sup> διὰ νὰ συναχθοῦν μπὶρ σαῦτ ἔββλ<sup>4</sup> καὶ με ἀτζελέ<sup>5</sup> καὶ νὰ τὰ κάμετε τσελλήμι<sup>6</sup> τῶν κάτωθεν κατ' ὄνομα μπουλουκμπασάδων του, καὶ κάμνωντές τα τους τσελλήμι νὰ κρατήσητε διὰ λογαριασμὸν τοῦ κραταιοῦ ντοβλετιοῦ, μὴ κάμετε παντελῶς ἄργητα καὶ μουπαλιαάδες<sup>7</sup> ὅτι δὲν ἔχομεν... ἔξ ἀποφάσεως.

γρ :

14991 : ντζελλήλαγα πίτζαρη<sup>8</sup>

15323 : μουρτζάγα γρίβα<sup>9</sup>

4188 : βλιάππεγη πέτρα<sup>10</sup>

2802 : ἀλῆκο δρόπολι<sup>11</sup>

1695 : μπανούζ μουράτης

39.000 ἴγουν τριάντα ἐννέα χιλιάδες γρόσια.

1823

μαΐου : 17

πρέβεζα.

13

Βεζήρ Οὐμέρ Πασᾶ

(σφραγίς)

Ἔορισμος του ὑψηλοτάτου

Εἶδησις πρὸς ὅλα ἔσας τὰ χωρῖα λιγιτζίρας<sup>12</sup> ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ ἀλατζάκια<sup>13</sup> ὅπου ἔχετε ἐπάνου σας νὰ δόσειτ ἔξη χιλιάδες καὶ ἑξακόσια

(1) «Μπουγιουρδί» = προσταγή.

(2) «Νικᾶτι» = προσοχή, δηλ. νὰ προσέξητε.

(3) «Νὰ κάμετε ἰχτιμάμι» = νὰ ἀποτελειώσητε.

(4) «Μπὶρ σαῦτ ἔββλ» = μπὶρ ὅραν ἄνωγίτερον, δηλ. τὸ ταχύτερον.

(5) «Νὰ κάμετε με ἀτζελέ» = νὰ κάμητε με σπουδήν, νὰ σπεύσητε.

(6) «Τσελλήμι» = παράδοσις. «Νὰ κάμετε τσελλήμι» = νὰ παραδώσητε.

(7) «Μουπαλιαάδες» = συζητήσεις.

(8) «Πίτζαρη» = ἓξ ἐκ τοῦ χωρίου Πιτζάρι τῆς Βορ. Ἰπείρου.

(9) «Γρίβα» = ὄρος ἐν τῇ Βορ. Ἰπείρῳ.

(10) «Πέτρα» = τοποθεσία καὶ περιφέρεια Βορ. Ἰπείρου μεταξὺ Ἀργυροκάστρου καὶ Τεπελενίου.

(11) «Δρόπολις» = τὸ μεσημβρινῶς τ. ὀ. Ἀργυροκάστρου ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Δρόνου διαρροέμενον τμήμα τῆς Βορ. Ἰπείρου.

(12) Λυγιτζουριά ἢ Λιούντζη τμήμα περιφέρειας Βορ. Ἰπείρου, περιλαμβάνουσα ὀρισμένα χωρῖα, ἐναντι τοῦ Ἀργυροκάστρου.

(13) Ἀλατζάκια = φειλόμενα.

ἑβδομηντα : γ : 6670 του ἀγαπητοῦ μου χασάν ἑφέντη, αὐτὸν νὰ τὸν κάμετε τσελλήμι<sup>1</sup> καὶ βαστάτε τὸ παρόν μου ὅπου νὰ σᾶς πιαστοῦνε εἰς λογαριασμὸν σας ὄχι ἄλλο : 823

18: Ἰουνίου

Πρέβεζα

14

«Κονησκιώτες λιαριῦτες καὶ τοποβητες<sup>2</sup>

σας φανερόνω ὅτι στὸ δριμάσι καθὼς προσταζή τὸ μπουγιουρδί τοῦ ἀφεντὸς μας δια τον πακασκέβη<sup>3</sup> νὰ μὴν του γένη κανέννας μανῆς<sup>4</sup> ντὸ διὰ ξήλα ντὸ διὰ καθετὶ χῶρια ἀπο κερεστε<sup>5</sup> κατὰ τὴν ἀδυνατικὴν προσταγὴν μὴν καμὴ κανέννας ἀλεως χωρὴς ἄλλο :

1811 ἀπριλλ : 12 :

Ἰσοῦρ α-  
ράπη:

(σφραγίς)

Τεπελένι

»

15

« Ἀγαπητε μου παπα λεκα μετα τον χειριστιμον σου φανερόνω, ὅτι του Ντεντε διατι τον πειραζεις, τι εχεις με τον φουκαρα μου λεγει οτι του κρατισες και σαραντα γροσια ηπεροι οπου μου τα στείλονται ἑμένα και ἂν σου χρεωστάγη τίποτας καλα εκαιες και τα κρατησες, ἡδὲ και δεν σου χρεωστάγη ὁ ἀφεντης<sup>6</sup> δεν πέρονη τιποτας, ἐγὼ δὲν περνω, ἐσὶ διατί τοὺς περνεις, καὶ ὄγίαινε

1811 νοεμβ ὁ

γροῖκα καὶ δια τα πιστολα ετουτος πηγεν στην δουλειάν του ἐσὶ διατι τον πειραζεις.

Ἰσοῦρ αραπης (σφραγίς) »

(1) Τσελλήμι = παράδοσις. «Νὰ τὸν κάμετε τσελλήμι» = νὰ τὸν παραδώσητε.

(2) Κάτοικοι τῶν χωρῶν Κόνισκας, Λιάρης καὶ Τοπόβου.

(3) Πακᾶ-Παρλακευᾶν.

(4) μανῆ = πρόσκομμα, ἑμπόδιον.

(5) κερεστε = ολιγοδομήσιμος ξυλεία.

(6) (δηλ. ὁ Ἀλλή-Πασᾶς).

## ΤΑ ΕΚ ΧΑΛΚΙΔΟΣ ΚΡΑΝΗ

## ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Υ Π Ο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΡΑΔΟΥ

Ἐν ἔτει 1840 ἔλθον ὄλος τυχαίως εἰς φῶς πολλά διαφόρων σχημάτων πολεμικὰ κράνη καὶ ἄλλα ὀλίγα ἀμυντικῶν πανοπλιῶν τεμάχια τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἀνήκοντα εἰς χρόνους πολὺ παλαιότερους τῆς 11<sup>ης</sup> ἑκατονταετηρίδας. Ἐνὰ τῶν ἀντικειμένων τούτων εἶνε μάλιστα καὶ τοῦ ἐν λόγῳ αἰῶνος μεταγενέστερα. Ἐπιῆμα τι τῆς ἔσω πλευρῆς τοῦ παρὰ τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον τείχους τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος καταρρεῦσαν ἀπεκάλυψε θαλασσινὴ ἀποθήκη ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρέθησαν λινοὶ τινες σάκκοι περιέχοντες ἑκατοντάδα<sup>1</sup> περίτεχνα πολεμικῶν περικεφαλαίων μεσαιωνικοῦ τύπου καὶ τινὰ νεότερον, πυρίσιμα, τεμάχια καὶ θραύσματα θωράκων καὶ κνημίδων καὶ αἰχμῆν δόρατος ἐκ τῶν καλουμένων halberdes αἵτινες εἶναι τὸ τελευταῖον ἐκλιπὸν εἶδος δοράτων ὑπερ ἀφ' οὗ ἐχρησίμευσεν εἰς μωρίας συμπλοκὰς εἴγε μετὰ τὴν ἐπινόησιν τῶν πυροβόλων ὀπλίων καταλήξαι νὰ χρησιμεύῃ εἰς χεῖρας τῶν μικρῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πεζικοῦ διὰ τὴν ζύγησιν καὶ εἰς ἐπιανόρθωσιν τῶς χαλαρωμένων γραμμῶν τοῦ ἐν πυκνῇ τάξει μετώπου τῶν λόγων. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ εἴπη τις περὶ αὐτῆς ὅτι εἶναι λίαν ἀρχαία.<sup>2</sup>

(1) Ἐκ τῶν διπλῶν καὶ τριπλῶν τῆς συλλογῆς ταύτης παρεχομένηται πρὸ ἐτῶν ὀλίγα εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν Μουσεῖον τῆς Ν. Ὑόρκης ἀντὶ σπουδαίων ἀνταλλαγμάτων, συνισταμένων εἰς εἰκόνας, ὅπλα καὶ σμαλτά πρὸς συμπλήρωσιν κενῶν ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ Μουσεῖῳ.

(2) Τοιαύτην halberde, ἀληθῆ, φέρει τὸ ἐν τῇ πρώτῃ εἰκόνι παριστώμενον ὑποθετικὸν ὁμοίωμα πανοπλίας, τὸ εὐρισκόμενον ἐν τῇ μεσημβρινῇ πλευρῇ τοῦ ἡμετέρου Μουσεῖου.

Ἐβδομάδας τινὰς μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην κατήλθεν εἰς Ἑλλάδα ὁ περιώνυμος ἱστοριοδίφης Μπυσσὸν (J. A. Buehon) ὅστις καὶ ἐξήτασε καὶ ἐμελέτησε τὰ λείψανα ταῦτα παλαιῶν πανοπλιῶν, κομισθέντα διαταγῇ τοῦ βασιλέως Ὀθωνος εἰς Ἀθήνας καὶ ἀποτεθέντα ἐν μιᾷ τῶν αἰθουσῶν τῶν νεοκτιστῶν μεγαλόπρεπῶν αὐτοῦ ἀνακτόρων.

Ἐκτοτε περιεπλανήθη ἡ συλλογὴ αὕτη ἀπὸ αἰθούσης εἰς αἰθουσαν, ἀνήλθε δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τί νὰ ἐξήτει ἄρα γε εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐνῶ κατεδαφίζετο ὁ ἐπ' αὐτῆς φραγκικὸς πύργος;— ὅπου τὴν ἐνθυμοῦμαι μικρὸν παιδίον ἀποκειμένην μετὰ ξὺ λειψίων τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐν οἰκίσκῳ τινὶ ἔσω τῆς καταρριφθείσης παλαιᾶς εἰσόδου τῶν Φράγκων, τῶν Καταλανῶν καὶ τῶν Τούρκων, εἰς τὸ κάστρο τῆς Ἀθήνας. Τέλος ἡ ἕδρυσίς τῆς ἡμετέρας Ἐταιρείας παρέσχε μόνιμον στέγην εἰς τὰ μνημεῖα ταῦτα τῶν προτελευταίων ἐπιδρομῶν καὶ κατακτητῶν τῆς γῆρας ἡμῶν.

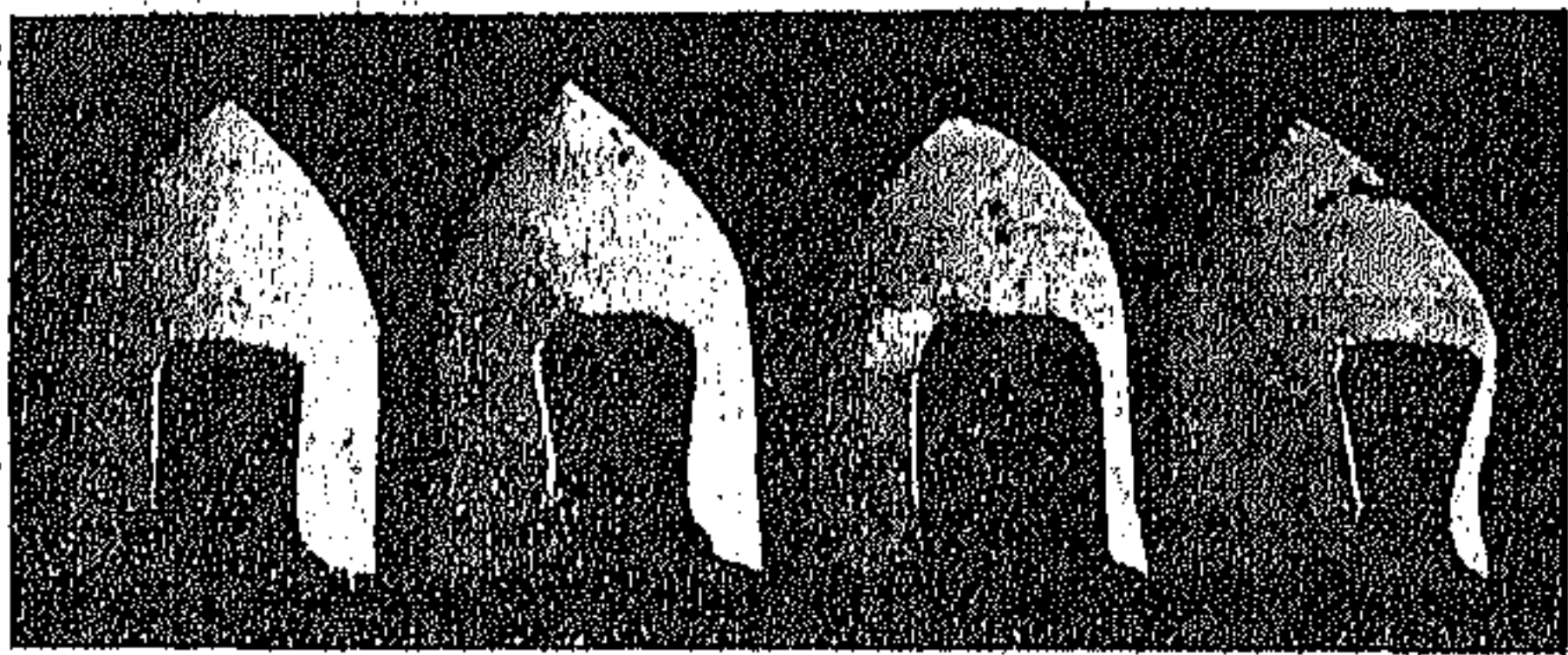
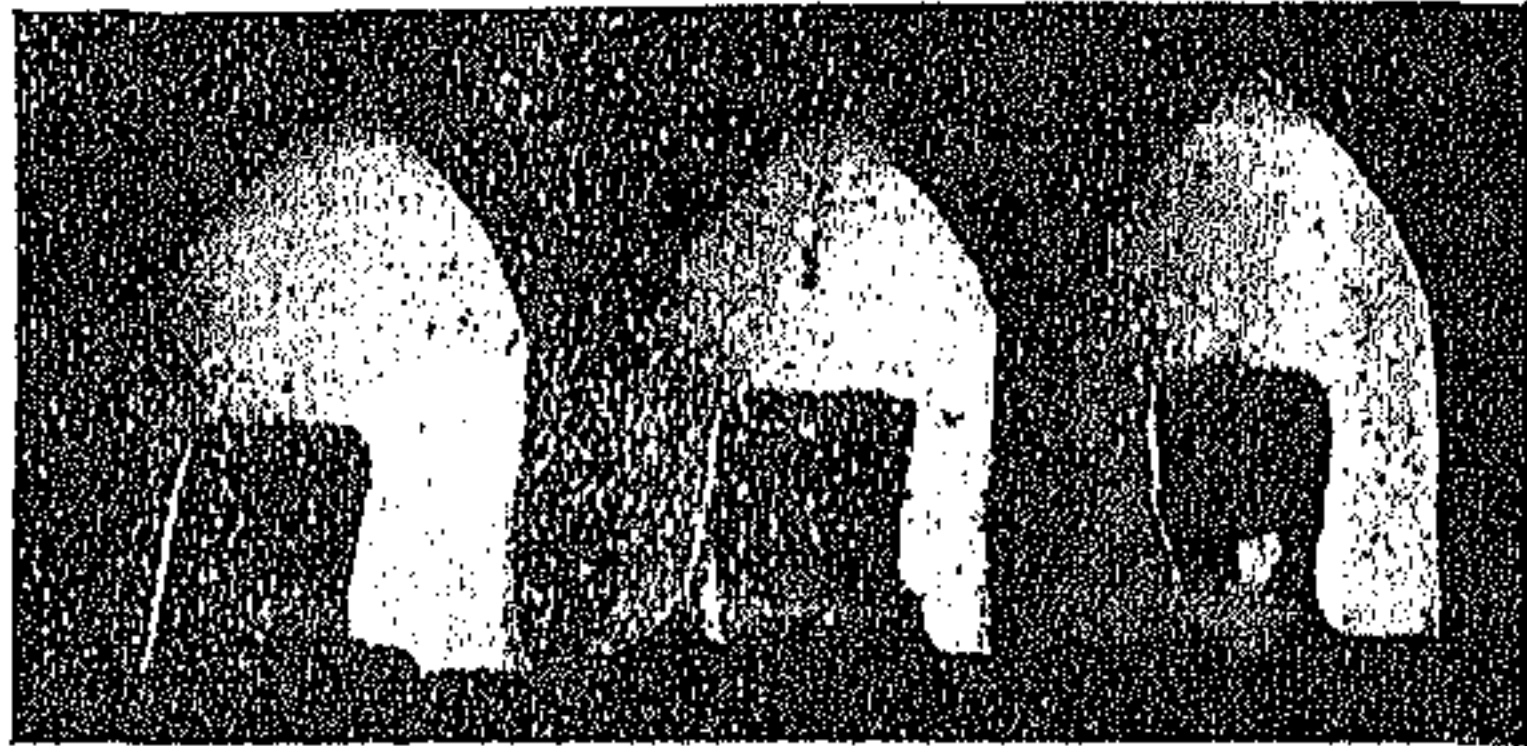
Τὰ κράνη τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συλλογῆς ἀνήκουσι κατὰ τὸν Μπυσσὸν εἰς πολεμιστὰς Φράγκους, Καταλανοὺς καὶ Τουρκοπούλους, εἰς τρεῖς γενικώτερον τύπους δυνάμενα νὰ διαιρεθῶσιν. Τὰ τῶν τελευταίων ἐλαφρότερα, ὅμοια τῶν πολλῶν τοιούτων ἄτινα εὐρίσκονται ἀκόμη ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ καὶ Περσίᾳ. Ἐκ τῶν λοιπῶν, λέγει, τὰ μὲν εἶναι ὑπερμεγέθεις μονοκόμιοι πολιορκίας περικεφαλαῖα, τοσοῦτον βαρεῖα ὅσπερ ρωμαεὸς ἐκ Μελίτης ἀχθοφόρος, ἐκ τῶν ὁποίων ἐβρίθον τότε αἱ Ἀθῆναι, δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ ταύτας πέραν τῶν δέκα λεπτῶν. Εἶναι δὲ καὶ ἄλλα ἐλαφρότερα. Τοιμηρῶς δὲ συνδέει ὁ Μπυσσὸν τὰ πολεμικὰ λείψανα ταῦτα καὶ τὰ λοιπὰ μετ' αὐτῶν θραύσματα μετὰ τῆς μεγάλης κατὰ τὴν Κορναῖδα μάχης, ἣτις ἀφῆρσε τὸ δουκῆτον τῶν



Μουσεῖον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρείας.  
Ὑποθετικὴ συμπλήρωσις τῶν ἐκ Χαλκίδος  
πανοπλιῶν.

Ἀθηνῶν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Γάλλων διὰ τὸ δῶσθαι εἰς τοὺς Καταλανούς, *Ei ducado Catalan de Atenas*, 1309 π. X.

Ἡ ἐκ τοῦ ἑγγύς ἐν τούτοις ἐπιμελῆς παρατήρησις τῶν ἀντικειμένων τούτων ἀποδεικνύει ὅτι γενικῶς πρόκειται περὶ ἀμυντικῶν καλυμμάτων μεταγενεστέρης ἑποχῆς, προελεύσεως δ' ἰταλικῆς· τὰ δὲ χαρα-



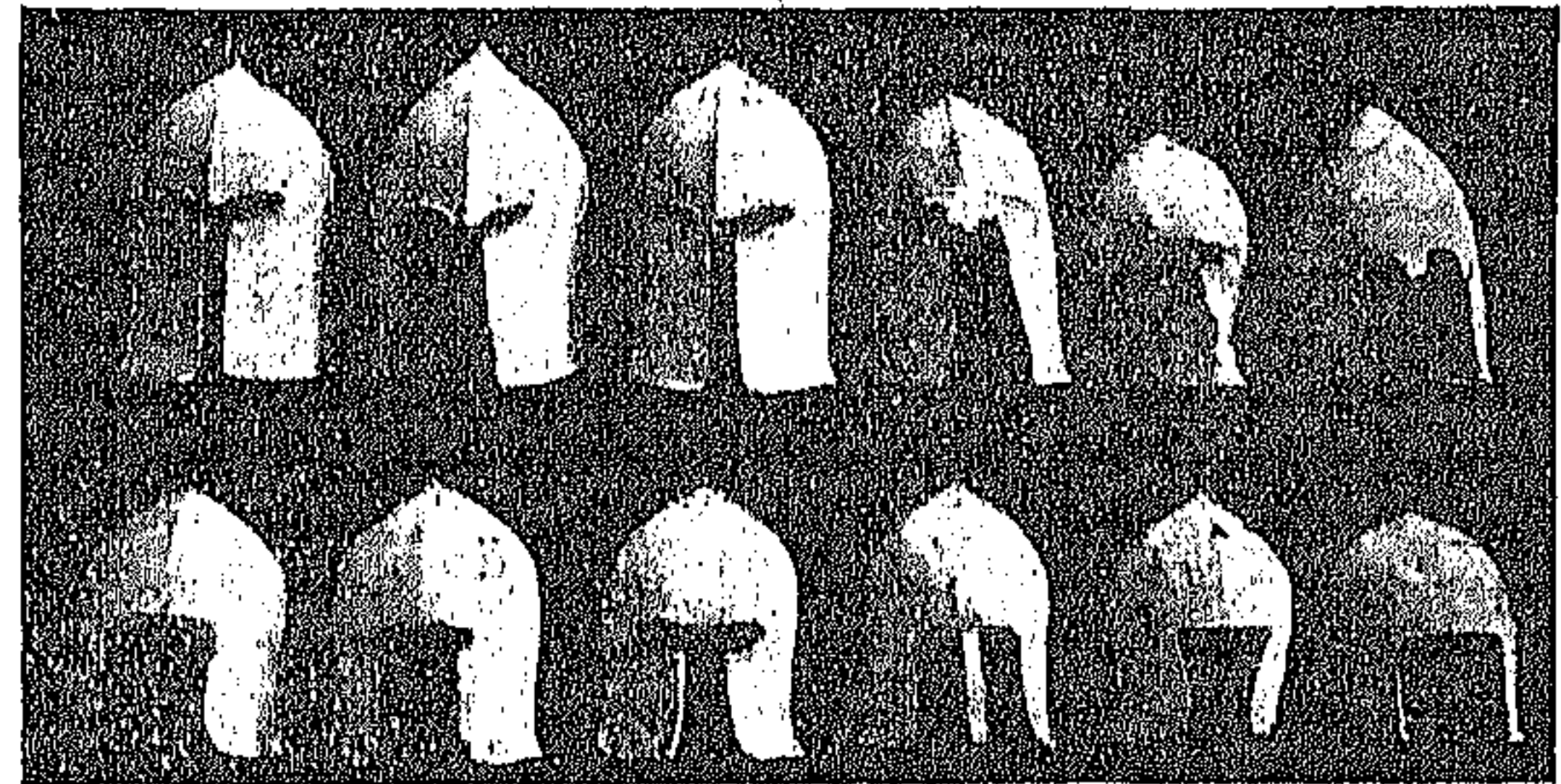
Τὰ βαρῆα κράνη τῆς ἐκ Χαλκίδος συλλογῆς.

κτηριστικοῦ τύπου βενετικὰ κράνη ὡς τὸ πρῶτον, δεύτερον, τρίτον, τέταρτον τῆς πρώτης σειρᾶς τῆς ἐν σελ. 609 εἰκονιζομένης ομάδος καὶ ἰδίως τὸ ὠραῖον καὶ καλῶς διατηρούμενον τρίτον κράνος τῆς δευτέρας σειρᾶς, ἡ *salade venitienne*, βενετικὸν σιδηροῦν κράνος, ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν ὀπλοργῶν τῆς Δύσεως<sup>1</sup>, ἦσαν ὡς ἦτο φυσικόν, ἀφοῦ εὑρέθησαν ἐν ἀποθήκῃ βενετικοῦ φρουρίου, παλαιὰ ἐφθαρμένου

(1) Τοῦ ἐνθυμίζοντος τὸ ἀρχαῖον βιωτικὸν κράνος τούτου ἡμέτερον ὑπόδειγμα εἶνα ἐκ τῶν σωζομένων τὸ ἀριστενὸν μετὰ τὸ ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Πύλης τοῦ Χάλλ τῶν Βρυξελῶν ἀποκεκλιμένον. *Salade*, ἐν τῇ ὀπλικῇ σημαίνει εἶδος περικεφαλαίας πολυμικῆς προασπιζούσης τὴν κεφαλὴν κατὰ τῶν πληγμάτων. Ἐκ τοῦ λατ. *salare* κρύπτειν· στέγειν.

ὀπλισμοῦ ἀχρηστα πλέον τεμάχια ἅτινα κατετέθησαν ἐν ἀποθήκῃ μέχρι νεωτέρας διαταγῆς. Οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ταῦτα εἶχον χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς πεζοὺς, τοὺς φάντι, τοῦ βενετικοῦ στρατεύματος, τοὺς ὑπερμαχίσαντας κατὰ περιόδους τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος.

Ἐπάρχουσιν ἄλλως ἐν τῇ συλλογῇ καὶ ἐκ τῶν λεγομένων μορίων καὶ δὴ μορίων italiens, ἅτινα ἔφερον κατὰ τὴν ΙΖ' ἔτι ἑκατονταετηρίδα οἱ τοξαυλισταί, ἀρμπαλετιέροι καὶ οἱ ἀρκεβουζοφόροι τυφεκισταί, οἱ χειριζόμενοι τὸ πρῶτον μετὰ θρυσάλιδος φορητὸν πυροβόλον ὄπλον.



Κράνη βενετικοῦ τύπου τῆς συλλογῆς τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρείας.

Ὁ κ. Τράκουερ, περιεργασθεὶς πρὸ ἐτῶν τὴν ἡμετέραν συλλογὴν ἐφάνη κλίνων πρὸς τὴν γνώμην ὅτι τὰ κράνη ταῦτα προέρχονται τὰ μὲν, τὰ βαρύτερα, ἐξ ἱπποτικῶν πανοπλιῶν χρησίμων εἰς ἱππικοὺς ἀγῶνας, τουμποῖς, τὰς ἱππαιχμίας τοῦ Πινδάρου, τὰ δ' ἐλαφρότερα ἐχρησισμένον εἰς τὸν πόλεμον. Ἄλλ' ἔχομεν ἀφθονα ὀπλισμοῦ ὑποδείγματα ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς μουσείοις διὰ τὸ μὴ παραδεχθῶμεν τὴν σκέψιν ταύτην. Εἶνε προφανές ὅτι τὰ κράνη ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὰ μισθοφόρα στρατεύματα τῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου, προέρχονται δὲ πάντα ἐκ τῆς ἰταλικῆς ὀπλοργίας, ἄλλα παλαιότερα καὶ ἄλλα μεταγενέστερα, μὴ μακρυνόμενα ἐν τούτοις ἢ τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, εἰς ἣν ὁ δεινότητος τῶν συγχρόνων «armuriers» Μπάσφορδ Λήν, curator of armor τοῦ Metropolitan Museum of art τῆς Νέας Ὑόρκης,

ἀδιστάκτως γνωματεύει ὅτι ἀνήκουσιν. Τοιαῦτα δ' ἀνευρέθησαν εἰς πάντα τὰ βενετικά φρούρια τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἡ βενετικὴ Πολιτεία ὡς καλὴ οἰκοκυρὰ συνεκέντρον καὶ ἀπεθῆκεν τὸ ἀχρηστεύσαν πολεμικὸν ὑλικὸν τὸ ὅποιον ἠδύνατο καὶ πάλιν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρώτη ἕλη διὰ τὴν ἀναγένεσιν τοῦ ὅπλισμοῦ τοῦ στρατεύματος αὐτῆς. Δυστυχῶς τὸ ἀφθονὸν τοῦτο ὑλικὸν, ὡς καὶ τὸ πυροβολικὸν τῶν φρουρίων τούτων, τὰ ὅποια τέλος περιῆλθον εἰς τὴν ἔξουσίαν ἡμῶν, διεσκορπίσθη καὶ κατεστράφη. Μεγάλως δ' ἠδικήθησαν αἱ συλλογαὶ τοῦ ἡμετέρου Μουσείου διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν πολλαπλῶν ὑποδειγμάτων παλαιᾶς ὀπλοουργίας· τὰ ὅποια ἐπέτρεψεν ὁ Ἄγγλος ἀρχηγὸς εἰς ταὺς Γούρκους ἀπερχομένους τῶν Χανίων νὰ παραλάβωσιν ἐκ τοῦ ὀπλοστασίου φαντασθεὶς ὅτι ὁ ἱστορικὸς οὗτος πλοῦτος ἀνήκεν εἰς τὸ πολεμικὸν ὑλικὸν τοῦ τουρκικοῦ στρατεύματος, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ συναδέλφου Γεντράλη καὶ ἄλλων Κρητῶν λογίων. Ἐν Κρήτῃ δὲν ὑπάρχει νῦν οὐδὲ ἐν ἓκ τῶν ἀντικειμένων τούτων.

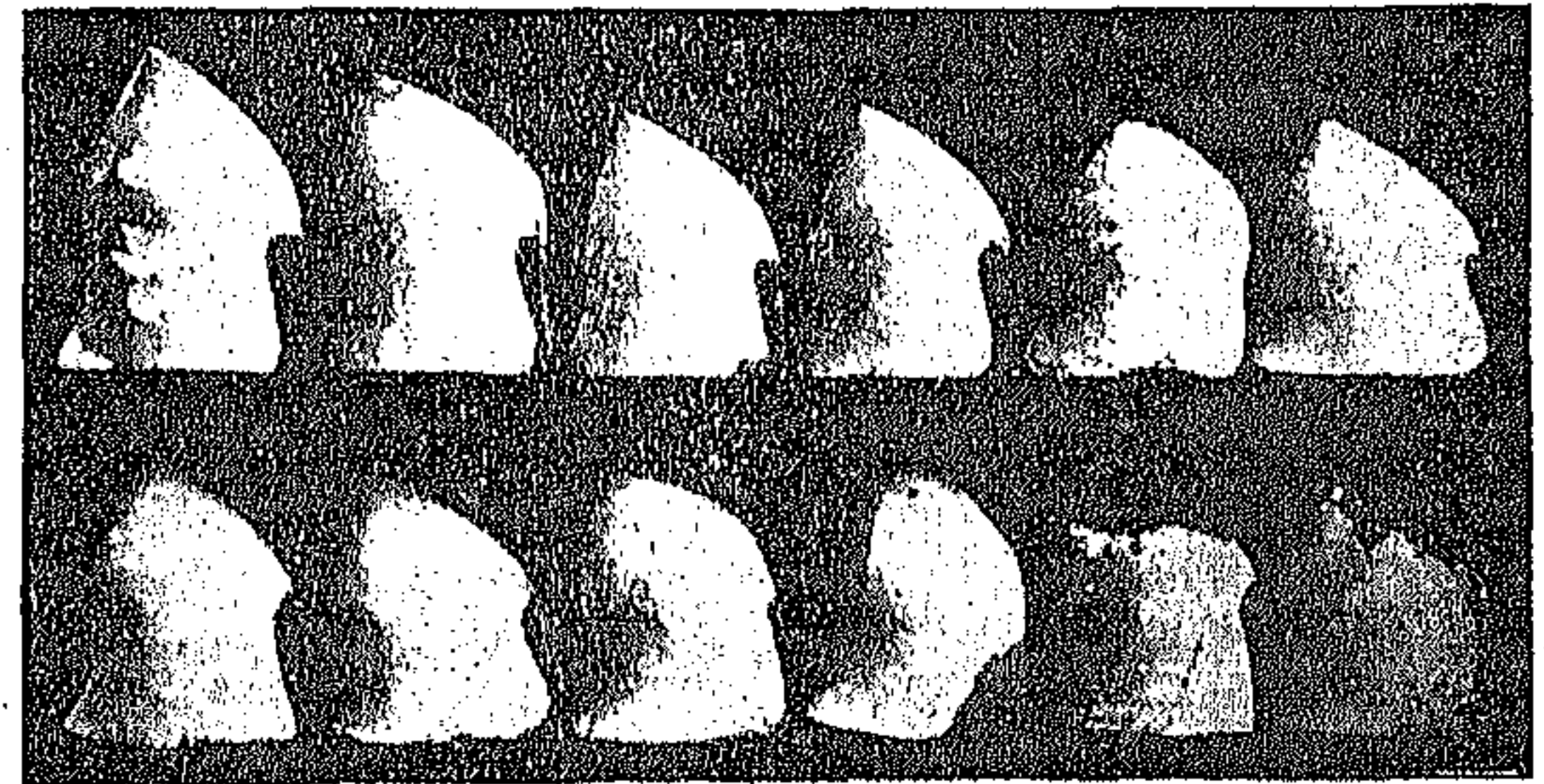


Ὁμοίωμα πανοπλίας Χαλκίδος ὡς θὰ ἦτο ἂν ἐσώζοντο πάντα τὰ τεμάχια αὐτῆς.

Ἐκτὸς τῶν κρανῶν καὶ ἄλλων τινῶν τμημάτων ἀμυντικοῦ ὀπλισμοῦ ὑπάρχει ἀριθμὸς ἀκίδων βελῶν καὶ αἰχμῶν δοράτων καὶ πλήθος τῶν μικρῶν ἐκείνων αἰχμηρῶν τριβόλων «τῶν σιδηρῶν ἐκείνων ἀστέρων, λέγει ὁ Μπυσσῶν, τῶν ριπτευμένων ἐπὶ ξηροῦ ἐδάφους» ὅπως ἀνακόψωσι τὴν ὀρμὴν τοῦ ἵππικοῦ. Ἀφίνομεν αὐτόν, ὑπολαμβάνοντα ὅτι πάντα τὰ περὶ ἃν ὁ λόγος λείψανα προέρχονται ἐκ τῆς κατὰ τὴν Κωπαΐδα μάχης, νὰ συμβιβάσῃ τὴν χρῆσιν τοῦ πολεμικοῦ τούτου βπλου καὶ τὸ ξηρὸν ἔδαφος πρὸς τὸν βόρβορον τῶν παροχθίων τοῦ Κηφισσοῦ καὶ τῆς λίμνης εἰς ἣν ἐβυθίσθησαν μέχρι στέργου οἱ ἵπποι τῶν Γάλλων τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Ἦ ἀκτινωτὰ ταῦτα σιδήρια, ὀλίγων ὕψκατομέτρων διαμέτρου, ἢ δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν τῷ βορείῳ διαμερίσματι τοῦ μουσείου ἡμῶν, εἶνε ἄλλως ἐντελῶς ἀνίκανα νὰ σταματήσωσιν ἵππικὸν ἐφ' οἴουδήποτε ἐδάφους σπειρόμενα καὶ κακῶς συγκέονται μετὰ τῶν ἐχίνων, cheneux de ferre, οἵτινες ὄντως ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσωσι καθ' ἵππικόν. Χρήσιμα βεβαίως ἦσαν ἐγκατασπειρόμενα ἐπὶ τοῦ γλοιώδους καταστρώματος τῶν γαλερῶν ἵνα παρη-

λύωσιν τὴν εἰσπήδησιν πολεμίου πληρώματος εἰς τὸ κάτεργον καὶ δὲν εἶνε παράδοξον ὅτι εὑρίσκονται τοιαῦτα ἐν τοῖς ὀπλοστασίοις τῆς ναυτικῆς Βενετίας. Δὲν εἶνε λοιπὸν καὶ ταῦτα λείψανα τῆς ἐν τοῖς βαιωτικοῖς πεδίοις συγκροτηθείσης περὶωνύμου μάχης.

Εὐκόλον καὶ δημιουργικὴν ἔχων τὴν φαντασίαν ὁ συγγραφεὺς τῆς «Grèce Continentale et la Morée» ὑπέλαβεν ὅτι εὑρίσκεται πρὸ τῶν θραυσμάτων τῶν πανοπλιῶν τῶν περὶ τὴν Κωπαΐδα θανόντων πολεμιστῶν. Ἄλλὰ πῶς ταῦτα διαπλεύσαντα τὸν Εὐριπον εὑρέθησαν ἐντὸς μιᾶς ὀπλαποθήκης τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος; «Τὰ συμπερά-



Ἡδεῖα κρᾶνη τῆς συλλογῆς ἐκ πλινθίου ὑγρώμενα.

σματά μου», λέγει, (σ. 142 τοῦ σημειωθέντος ἔργου) εἶνε πολὺ φυσικὰ. Τὸ πεδίων τῆς μάχης εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τῆς Κωπαΐδος, εἰς δεκάδα λευγῶν ἀπὸ τῆς Χαλκίδος, κατὰ τὰ τελματώδη ἐδάφη τῆς δυτικῆς ὄχθης τῆς Κωπαΐδος, ὑπὸ τὴν Σκριποῦ (τὸν ἀρχαῖον Ὀρχομενὸν), μεταξὺ Κηφισσοῦ καὶ Ἐρκύνης ἐγγὺς τῶν πρὸς τὴν λίμνην ἐκβόλων των... Τῆς μάχης ἐπιζῆ εἰς ἵππότης ἐκ τῶν φεουδαρχικῶν ἡγεμόνων τοῦ Μωρέως, ὁ κύριος τῆς Χαλκίδος, Βονιφάτιος δέλλε Κάρτσερ τῆς Βερώνης, ὅστις καὶ καλεῖται (κατὰ τὸν χρονογράφον τῶν Καταλανῶν Ραμὸν Μουντάνερ καὶ διὰ λόγους εὐνοίας οὐ; ἐκθέτει) ὑπὸ τῶν νικητῶν τοῦ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν καὶ τὸ δουκάτον ἀλλ' οὗτος ἀρνείται... «Δὲν εἶνε ὅμως φυσικόν, ἐπιλέγει ὁ Μπυσσῶν, νὰ υποθέσωμεν ὅτι ὁ ἀρχὸν τῆς Χαλκίδος, συμπαθῆς εἰς τοῦ; Καταλανούς, μετὰ τὴν

μεγάλην μάχην καθ' ἣν ἔπεσαν οἱ φίλοι του, ἔτυχε τῆς ἀδείας γὰ ἐκτελέσει καθῆκον εἰς ὃ οἱ μᾶλλον ἀδιάλλακτοι τῶν πολεμίων δὲν θ' ἀντετάσσοντο ποτέ; Οἱ Καταλανοὶ ἐλαφυραγῶγον γενναίως τοὺς νεκροὺς μετὰ τὴν μάχην. Βεβαίως δὲν ἔλειψαν ν' ἀφαιρέσωσι τοὺς χρυσοῦς πτεροιστήρας τῶν ἵπποτων καὶ τὰ πολύτιμα ὄπλα, ἐπίσης τ' ἀγγέμαχα. Τ' ἀμυντικὰ ὄπλα, βαναυσότερον εἰργασμένα, ἀφείθησαν (;) ἐπὶ τοῦ βορβορώδους ἐδάφους. Αὐτὰ εἶνε τὰ ὄπλα τὰ ὅποια κατ' ἑμέ, ὁ κύριος τῆς Χαλκίδος, ἀφοῦ ἔθαιψε τοὺς ἰδικούς του, συνέλεξεν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ μετέφερον εἰς τὸ φρούριον αὐτοῦ ἐν Χαλκίδι». Πᾶς τις δύναται εὐχερῶς νὰ κατανοήσῃ ὅτι οἱ Καταλανοί, οἵτινες ἤξευρον τάσον καλῶς νὰ πολεμῶσι, δὲν ἤθελον ἐπιτρέψῃ τοιαύτας ἀστειότητας εἰς πολεμικὸν γείτονα ἔχοντα εἰς τὰ πλευρὰ των μεγάλην καὶ ἀντίρρητην γῆσον καὶ ἰσχυρότατον φρούριον. Διότι τὰ κράνη καὶ οἱ θώρακες τῶν πεσόντων ἦσαν ἀξιόλογος ὄπλισμός. Καὶ δὲν ἐξηγεῖται ἐπίσης διατὶ οἱ Τούρκοι ἀφῆκαν τὸν Βονιφάτιον νὰ παραλάβῃ τὰ αἰχμηρὰ κριὴν τῶν συμμαχητῶν των καὶ δὲν τὰ παρελάβανον αὐτοί <sup>1</sup>.

«Πιθανόν, ἐξακολουθεῖ ὁ Μπισσών, τὰ ὄπλα ταῦτα ἐκλείσθησαν εἰς κρύπτην τοῦ τείχους ὑπὸ τῶν Βενετῶν καθ' ἣν στιγμήν, ἐν ἔτει 1470, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον εἰς τοὺς Τούρκους. Δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ μεταχειρισθῶσι δὲν ἤθελον ὁμοίως καὶ νὰ καταλίπωσι τὰ ἱστορικὰ ταῦτα ἐνθύμια εἰς τοὺς Τούρκους κ.λ.π.».

Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην τὰ ὄπλα ταῦτα ἀπεκρύβθησαν ὑπὸ τῶν Βενετῶν ἐλπίζόντων ν' ἀνακτίσωσι ποτε τὴν Χαλκίδα. Λέν εἶναι δ' ἀληθὲς ὅτι τοῦ εἴδους τούτου τὰ ὄπλα δὲν ἦσαν πλέον χρήσιμα κατὰ τὸν ΠΕ' αἰῶνα, διότι κατὰ τὰς μάχας τοῦ 1610 οἱ Χριστιανοὶ πολεμιστὰὶ ἔφερον παρομοίους ὄπλισμούς ἀκόμη.

ὑπὸ τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς οἰονεὶ ἀνθεντίας τοῦ Μπισσῶν παρασυρθεὶς καὶ ὁ ἡμέτερος Λάμπρος ἀνέγραψεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ του (τ. σ', 491). «Τῆς φοβερῆς παρὰ τὸν Κηφισὸν καταστροφῆς δὲν ἐξέλιπεν πᾶν ἱστορικὸν λείψανον. Κατ' εὐτυχίᾳ τῆς τύχης φορῶν διεσώθησαν ὀλίγα θραύσματα ὄπλων, εἰς θώραξ καὶ μάλιστα πολλὰ κράνη Φριάγκων μα-

χητῶν, ἀνευρεθέντα τῷ 1830 (;) ἐν τινι κρύπτῃ τοῦ μεσαιωνικοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος, ἐν ἣ πόλει πιστεύεται θάψας τοὺς νεκροὺς τῶν ἐπιφανῶν συμμαχητῶν ὁ Βονιφάτιος Δαλλεκάρτσερη. Ἐναποκειμένη σήμερον ἡ πολύτιμος αὕτη συλλογὴ ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας εἶναι περιφανὲς κειμήλιον τῶν χρόνων καθ' οὓς οἱ κατάφρακτοι ἵπποται τῆς Ἑσπερίας ἐδέσποζον τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν».

Ἡ ἀξία ἐν τούτοις τῆς συλλογῆς πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐκεῖ ὅπου ἀληθῶς ὑπάρχει. Ἡ συλλογὴ ὄντως ἐνέχει πολλὴν ἀξίαν. Πρῶτον, γενικῶς, διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ὀπλικῆς καὶ τὴν πρόοδον τῆς ὀπλοουργίας κατὰ τὴν ΙΑ' καὶ ΙΕ' ἑκατονταετηρίδας ἐν Ἰταλίᾳ. Εἶτα δὲ καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Βενετοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, τῆς συλλογῆς περιεχοῦσης ποικίλα ὑποδείγματα ἀμυντικῶν κρανῶν ἅτινα ὑπῆρξαν ἐν χρήσει εἰς τὰ στρατεύματα τῶν παρ' ἡμῖν προβεδιτόρων τῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Ταῦτα εἶναι τὰ βέβαια καὶ διὰ τοῦτο ἀντὶ τῆς προτέρας ἐπιγραφῆς τῆς ἐν ἣ ἡ συλλογὴ προθήκης, περὶ λειψάνων τῆς ἐν τοῖς πεδίοις τῶν Φθιωτῶν Θεβῶν, δηλαδὴ τοῦ Ἁλμυροῦ, <sup>1</sup> μάχης, μεταξὺ τῶν Γάλλων τοῦ Δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Καταλανικῆς Ἑταιρείας, ἐτέθη νέα χαλκίνη ἐπιγραφὴ πληροφοροῦσα ἀπλῶς περὶ τῆς ἐκ τοῦ βενετικοῦ ὀπλοστασίου Χαλκίδος προελεύσεως τῶν κατολοίων τούτων πανοπλιῶν, ἵτις εἰς οὐδένα δύναται νὰ εἴψῃ δισταγμὸν τοὺς εἰδικούς τοὺς ἐπισκεπτομένους τὸ ἡμέτερον Μουσεῖον.

(1) Αὕτη περὶ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ συγκροτήσεως τῆς μάχης ὑπόθεσις εἶναι ἄλλως ἀστήρικτος καὶ εὐρίσκειται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς εἰδήσεις τῶν πηγῶν.

(1) Ἡ παρουσία τουρκικῶν κρανῶν, ἐξ ἐκείνων τῶν ὅποια ἐφέροντο, περιτετυλιγμένα ὑπὸ τῆς κιθάρας, ἐξηγεῖται εὐκόλως. Ταῦτα προήρχοντο ἐξ αἰχμημάτων Τούρκων κατὰ τοὺς συχνούς Βενετοτουρκικοὺς πολέμους.

ΠΡΑΞΕΙΣ  
ΤΗΣ  
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ  
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ  
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

## ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΑΙ ΠΛΑΚΕΣ

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συμπληρώσεως τῆς πρώτης ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἑκατονταετηρίδος ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἐταιρεία τῆς Ἑλλάδος ἀνεστήλωσε ἢ ἐνετείχισε πλάκας τινὰς καὶ ἄλλα μνημεῖα εἰς μνήμην καὶ δόξαν ἱστορικῶν, γεγονότων ἢ προσώπων, συνεχίζουσα ἔργον ὃ κατήρξατο διὰ τῆς πρὸ ἐτῶν ἀναστηλώσεως ἐν Ἀστρεὶ ἀναμνηστικῆς πλακὸς τῆς Β' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως.

Παρασκευάζει δ' ὁμοίως νῦν τὰ δέοντα εἰς μνήμην τῆς ἐν Καλτεζαῖς συνελθούσης πελοποννησιακῆς Γερουσίας (26 Μαΐου 1821), συνεργασίᾳ τῶν ἐγγύς τοῦ ἱστορικοῦ ταύτου σημείου Δήμων καὶ Κοινοτήτων, ὡς καὶ ἐν Δρέμισσᾳ τῆς Παρνασσίδος, εἰς μνήμην τοῦ Γκούρα, τοῦ Μαμιούρη, τῶν Πανουργιάδων καὶ τοσοῦτων ἄλλων ἡρώων τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος, ὧν τὸ μικρὸν τοῦτο χωρίον ὑπῆρξεν ἡ γενέτειρα. Φροντίδι τῆς ἑταιρείας ἀνεστηλώθη ἐν Ἰθάκῃ πλάξ ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐν ἣ ἐγεννήθη ὁ ἴσως τοῦ χανίου τῆς Γραβιάς υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου, καὶ ἐν ἣ ἀνεδέχθη αὐτὸν ἐκ τῆς κολυμβήθρας ὁ Λάμπρος Κατσώνης ὀνομάσας αὐτὸν Ὀδυσσεύς. Τὰ τῆς ἐντειχίσεως ταύτης διενήργησεν ὁ ἐν Ἰθάκῃ ἀντεπιστέλλον ἑταῖρος κ. Χαράλ. Π. Καραβιάς βοηθείᾳ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν. Εἰς Ἰσπελόβον δὲ τοῦ Ζαγορίου τῆς Ἠπείρου ἀπεστεύλαμεν ἑτέραν πλάκα εἰς μνήμην τοῦ ἐκεῖ θανόντος καὶ ταφέντος ποιητοῦ Βηλαμῖ, ἣν καὶ ἀνεστήλωσεν ἐπιτροπὴ ἐντοπίων προκρίτων, τῶν κ. κ. Ἀν. Λιάπη, Κ. Σέτζη καὶ Χρ. Μαστορίδου. Ἐν Σαλαμῖνι δέ, τῇ πόλει, ἐν ἣ κατὰ τελευταίων αὐτοῦ θέλησιν εἶχε ταφῆ ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὁ Καραϊσκάκης καὶ ἡ ἐπιγραφή τοῦ κενοῦ μείναντος μετὰ τὴν μετακομιδὴν τῶν λειψάνων του τάφου εἶχε φθαρῆ, ἐτοποθετήθη ἀναμνηστικὴ πλάξ, ἄλλην δ' ἐνετειχίσσαμεν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἣτις ἐχρησίμευσεν ὡς ἐνδιαίτημα καὶ στρατηγεῖον αὐτοῦ· καὶ ἐν ἣ ἐσχεδίασε τὰς περιωνύμους εἰς Ἀττικὴν καὶ ἀνατολικὴν Στερεὰν ἐκ-

στρατείας του. Τέλος ἐν τῇ κεντρικῇ πλατείᾳ τῆς μικρᾶς πόλεως τῆς Σαλαμίνας ἠγέρθη ἀξιόλογον μνημεῖον μετὰ προτομῆς τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος διὰ δαπάνης τεσσαρακοντακισχιλίων περὶπου δραχμῶν προσερχομένων ἐκ παλαιότερου ἐριίνου, κατατεθειμένου ἐν τῷ Κεντρικῷ Ταμείῳ, ἐπιμελείᾳ Ἐπιτροπῆς, συγκροτηθείσης ἐκ μελῶν τῆς ἡμετέρας Ἐταιρείας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Προέδρου αὐτῆς, ἐπινεύσει τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν,

Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη εἶχε συγκροτηθῆ ὡς ἑξῆς: Κωνσταντῖνος Ν. Ράδος, καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, Πρόεδρος, Πάτροκλος Κοντογιάννης ἀντιστράτηγος, Ἀθανάσιος Βρυζάκης Γραμματεὺς τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου, Νικόλαος Βότσης ὑποναύαρχος, Γεώργιος Τυπάλδος, Σύμβουλος τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας, Γεώργιος Σ. Καραϊσκάκης, Βουλευτῆς καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος Σαλαμίνας. Αὕτη ἐν καιρῷ ὑπέβαλε διὰ τοῦ Προέδρου αὐτῆς τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν τὰ δικαιολογητικὰ τῆς δαπάνης τοῦ ἐκ τοῦ Κεντρικοῦ Ταμείου ἀναληφθέντος, δυνάμει τῆς ὑπ' ἀριθ. 38145 καὶ ἀπὸ 12 Σεπτεμβρίου 1920 ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργείου, χρηματικοῦ ποσοῦ. Τὸ μνημεῖον ἀνεγερθὲν καὶ κατὰ πάντα συντελεσθὲν παρεδόθη εἰς τὴν πόλιν τῆς Σαλαμίνας, ἥτις ἀνέλαβε τὴν συντήρησιν καὶ περιφρούρησιν αὐτοῦ, τελεσθέντων μετὰ μεγάλης πομπῆς τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῇ 28 Μαΐου 1922, παρουσίᾳ τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως. Κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια ὁ Πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος κ. Κωνσταντῖτος Ράδος ὁμίλησεν ὡς ἑξῆς περὶ τοῦ ἥρωος τῆς Ροῦμέλης:

«Ἡμέραν τινα τοῦ ἔαρος τοῦ 1835, βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας ὀριστικὴν ἐγκατάστασιν τῆς καθέδρας τοῦ Κράτους καὶ πρὸ τῆς ἐνηλικιώσεως ἀκόμη τοῦ Βασιλέως Ὀθωνος, ἐπιμελείᾳ δὲ τῆς Ἀντιβασιλείας, θαυμασίᾳ ἐκκλησιαστικῇ καὶ ναυτικῇ πομπῇ ἐξεκίνησεν ἐκ τῆς συμπαθοῦς ταύτης πολίχνης ἦν τόσον ἠγάπησε καὶ ἐν ἣ ἐπεθύμησε νὰ ταφῆ ὁ Καραϊσκάκης, πλεύουσα πρὸς τὸν Πειραιᾶ.

Ἐκρίθη ὅτι τὰ λείψανα τοῦ ἀειμνήστου στρατηγοῦ ἔπρεπε νὰ κατατεθῶσιν ἐν κοινῷ τάφῳ μετὰ τῶν συμπολεμιστῶν αὐτοῦ, οὔτινες ἔπρεσαν

πρὸ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων καὶ οὔτινες ἀνεπαύοντο ἐν Ἀθήναις περὶ τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης.

Ἐκ Σαλαμίνας συνώδευσαν τὰ λείψανα ὁ Ἐπίσκοπος Αἰγίνης, αἱ θυγατέρες τοῦ στρατηγοῦ καὶ οἱ συνταγματάρχαι. καθ' ὃν βᾶθμὸν ἔφερον τότε Κριεζώτης, Νικηταρᾶς, Βάσσος Μαυροβουνιώτης, Μακρυγιάννης, Χατζηπέτρος, Καλλέργης, Σπυρο-Μήλιος καὶ ὁ ταγματάρχης τῶν ἑλαφρῶν σομάτων Γεώργιος Βάγιας.

Ἡ κάλπη ἦτο κεκαλυμμένη ὑπὸ μελανοῦ μεταξωτοῦ. Τὴν ἐπαύριον ὑπὸ τοὺς κρότους τῶν πυροβόλων ἀπεβιβάσθησαν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἠγουμένου τοῦ κλήρου οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται τῶν παλαιῶν χιλιαρχῶν καὶ ἀποσπάσματα τοῦ νεωτέρου στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος συνώδευσαν αὐτὰ μέχρι Φαλήρου φερόμενα ἐπὶ πενθισκεποῦς πεδινοῦ πυροβόλου.

Παρὰ τὸ ἀνεγερθὲν μνημεῖον, ὅπερ γνωρίζετε, ἐν Φαλήρῳ ἀνέμενον ὁ Βασιλεὺς Ὀθων, ἡ Ἀντιβασιλεία, Ἄρμανσπερ, Κόβελλ, Ἐϋδεκ ὅστις τόσα ἔχει γράψει περὶ Καραϊσκάκη, οἱ πρέσβεις καὶ αἱ ἀρχαί. Πάντες ἔφερον τὴν πένθιμον ταινίαν ἐπὶ τοῦ βραχίονος.

Συγχρόνως ἄλλη πένθιμος πομπή, στρατιωτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ, μετὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν κιλιβάντων τῶν πυροβόλων, μεταφέρουσα ἐξ Ἀθηναίων τὰ λείψανα τῶν λοιπῶν ὑπερμάχων αὐτῶν συνήντα τὴν πρώτην πρὸ τοῦ μνημείου. Μετὰ σύντομον δέησιν ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ οἱ Κριεζώτης, Βάσσος, Νικηταρᾶς καὶ λοιποὶ τοῦ Καραϊσκάκη συναγωνισταὶ κατέθεσαν τὰ λείψανα εἰς τὸν τάφον ἐνῷ τὸ πυροβολικὸν ἔρριπτεν «τεσσαράκοντα πέντε βολὰς κανονίων ὅσοι ἦσαν οἱ χρόνοι τῆς ἡλικίας τοῦ Καραϊσκάκη.»

Ὁ Βασιλεὺς Ὀθων ἔδωκε τὸν σταυρὸν του εἰς τὴν πρεσβυτέραν τῶν θυγατέρων τοῦ Καραϊσκάκη ἀφοῦ ἔθεσεν αὐτὸν πρῶτον ἐπὶ τῶν λειψάνων αὐτοῦ, εἰς δὲ τὴν δευτέραν χρυσάβουλλον ἐνδιαλαμιστῆρον περὶ δωρεᾶς πρὸς αὐτάς. (1)

Οὕτως ἀπῆλθον ἐκ Σαλαμίνας τὰ λείψανα τοῦ ἥρωϊκοῦ καὶ μεγαλοφυοῦς ἀρχηγοῦ καὶ ὁ ἐν τῷ Ἁγίῳ Δημητρίῳ τάφος ἀπέμεινεν ὡς κενοτάφιον. Ἡ ἐπιγραφή ὅμως ἐφθάρη, νῦν δ' ἐπιμελείᾳ τῆς ἡμετέ-

(1) Εἰς τὸν κ. Ἀριστοτέλ. Κουρτίδην ὀφείλῃται ἡ ἀνεύρεσις τοῦ μοναχικοῦ πυροβόλου προγράματος τῆς μετακομιδῆς.



ρας 'Ιστορικῆς καὶ 'Εθνολογικῆς 'Εταιρείας ἐνετειχίσθη ἐν τῇ ναυῖ πλάξ ἀναμνηστική.

Χρόνους τινὰς μετὰ τὴν μετακομιδὴν οἱ παλαιοὶ συμμαχηταί, πολλοὶ δ' Ἀθηναῖοι καὶ Σαλαμῖνιοι, μ' ὄλον ὅτι δὲν εἶχον ἀκόμη συνέλθῃ ἐκ τῶν συμφορῶν τοῦ πολέμου, προέβησαν εἰς ἔρανον ὅπως ἀνεγείρωσι μνημεῖον τι ἐν τῇ πόλει ἐν ἣ ἐξήτησεν αὐτὸς οὗτος νὰ ταφῇ. Ἀπεβίωσαν ὅμως μὲ τὸν καιρὸν τῶν καὶ τὰ μέλη τῆς 'Επιτροπῆς τῶν ἐράνων ἐκείνων καὶ τὸ πρᾶγμα ἐλησμονήθη, μέχρις οὗ ἢ ἡμετέρα 'Εταιρεία ἀνεῦρε τὸ προῖον τοῦ ἐράνου πιστῶς φυλασσόμενον ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐν τῷ Κεντρικῷ Ταμείῳ καὶ ἐπραγματοποίησε τὸν πόθον τῶν παλαιῶν τοῦ στρατάρχου τῆς Ρούμελης συναγωνιστῶν.

Ἦτο τοῦτο ἐν καθῆκον πρὸς τὴν σκιάν τοῦ μεγάλου πολεμικοῦ τούτου ἀρχηγοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Δὲν ἔχω καιρὸν σήμερον οὐδὲ νὰ σᾶς σκιαγραφήσω κἄν ὑπλῶς τὸν ἀρειότολμον, ἀλλὰ καὶ βαθυγνώμονα στρατάρχην τῆς Ρούμελης. Εἶχεν ὅλα τὰ προσόντα τοῦ μεγάλου στρατιωτικοῦ ἀνδρὸς καὶ βίον μαστὸν πολεμικῆς ἐνεργείας παραταθέντα ἐπὶ τριάκοντα σχεδὸν ὅλα ἔτη, εἰ καὶ, ὡς ἠκούσατε, ἐσβέσθη ἐνδόξως ἀλλὰ λαν προῶτως εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα πέντε μόνον ἔτων. Διότι μόλις ἔφηβος ἐστρατεύθη, εἰσελθὼν εἰς τὸ στράτευμα τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ, τὸ ὅποιον τόσον δικαιολογημένως χαριτολόγος Ἰωαννίτης εἶχεν ἀποκαλέσει τὸ Σαιν-Σὺρ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Πολλοὶ Ἕλληνες στρατιωτικοὶ χάρις εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Ἀλῆ ἀπέκτησαν πείραν καὶ γνώσεις χρησίμους εἰς μεγαλυτέρας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Πολλοὶ ἐστράτευσαν μετὰ Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν κατὰ τοῦ Πασᾶ τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου. Μεγάλως δ' ἀφελήθησαν ἐκ τῶν μαθημάτων τῶν ξένων στρατιωτικῶν, οἷς ὁ Ἀλῆ-πασᾶς εἶχεν προσλάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του καὶ δὴ ἐκ τῆς διοργανωτικῆς ἀποστολῆς, ἣν εἶχε συγκροτήσει ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Ἰωσήφ Βασιλάκης καὶ εἶχε τάξει ὑπὸ τὸν Ἕλληνα συνταγματάρχην τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ Νικόλαον Παπάζογλου, τοῦ colonel Nicole, ὅστις βραδύτερον ὑπερήσπισε τὴν Πάργον κατὰ τῶν Ἄγγλων καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη, ὑπαρχηγοῦ τότε τῶν δύο συνταγμάτων ἐλαφροῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ τοῦ δουκὸς

τῆς Ὑόρκης, ὧν τὴν στολὴν καὶ τὸ κράνος ἔφερε καὶ κατόπιν οὗτος εἰς ἐπισήμες ἡμέρας.

Τὸν Καραϊσκάκην ἔφερε πρὸς τὸν Ἀλῆ-πασᾶν αὐτὴ ἡ πολυπαθὴς μήτηρ του, ἣτις Ἱππειρωτικοῦ γένους, περικαλλῆς γυνὴ, εἶχεν ἀσπασθῆ τις εἰξέσει διατὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα, βραδύτερον δ' ὡς πολλοὶ λόγοι πείθουσιν νὰ παραδεχθῶμεν περιελθοῦσα εἰς ἐρωτικὰς σχέσεις μετὰ περιωνύμου ἀρματωλοῦ, τοῦ Καραϊσκού, ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον— εἰς τὴν Ρούμελην καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα,—τὸν ἦρωα τοῦ ὀποῖου τὰ ἀδρᾶ καὶ γενναῖα χαρακτηριστικὰ θὰ καταυγᾶσωσιν ἡμᾶς μετ' ὀλίγον λαξευθέντα μετ' ἐμπνεύσεως καὶ ἀγάπης ὑπὸ τῆς σμίλης τοῦ ἡπειρώτου γλύπτου Ἰωάννου, βασισθέντος κυρίως ἐπὶ τῆς εἰκόνας ἣν εἶχε γράψει ποτὲ ἐπὶ χάριτος ἐκ τοῦ φουρτικοῦ φιλέλληνα Βιβαρός, ὑπηρετήσας τὸν ἡμέτερον ἀγῶνα. ( 1 )

Ἡ νεαρὰ μήτηρ ἔφυγε πρῶτον μετὰ τὸν μικρὸν υἱὸς εἰς τὰ βουνὰ καὶ διὰ θαυμάτων ἀληθῶν κατόρθωσε νὰ τὸ σώσῃ καὶ τὸ ἀναπτύξῃ, τὸ Καραϊσκάκι. Ὑποχωροῦσα βραδύτερον εἰς τὸν πρὸς τὰ πολεμικὰ ἔρωτα τοῦ υἱοῦ τῆς, αὐτὴ ἡ Ἰδία τὸν ἔφερε πρὸς τὸν Ἀλῆν, ὅπερ καὶ μόνον ἵσκει νὰ τῇ προσπορίσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ σατραπῆ, καταθελχθέντος ἐκ τοῦ γενναίου παραστήματος τοῦ πολεμικοῦ νεανίσκου. Ὁ Καραϊσκάκης ἔφυγε βραδύτερον πρὸς τ' ἀρματολήκια καὶ δὴ πρὸς τοὺς ὀμαίμονας κλέφτας, τοὺς ἐν ρήξει πρὸς τὸν Βεζύρην εὐρισκομένους. Ἐν τούτοις οὐδὲ τοῦτο ἵσκεισε νὰ τὸν ῥίψῃ εἰς τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ δυσμένειαν, ἀφοῦ καὶ πάλιν τὸν ἐδέχθη εἰς τὸ στράτευμά του καὶ μάλιστα κατέλεξεν αὐτὸν μετὰ τῶν ἰδίων σωματοφυλάκων, τῶν Τσοχανταραίων, ὅπου ὑπηρέτουν ὁ Διάκος, ὁ Μποῦσος, ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ τὸ ἀνθὸς τῶν Ἑλλήνων ἀρματολῶν.

Ταῦτα συνέβαινον ἱκανὰ ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, καθ' οἷς χρόνους δηλαδὴ ἐξυμοῦτο ἡ ὑπέροχος ἐκείνη γενεὴ τῶν πολεμικῶν ἀνδρῶν, ἀνευ τῶν ὀποίων δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀρχίσῃ τὸ ἀτελευθερωτικὸν ἔργον τοῦ τόπου τούτου.

Κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν παρεσκευάζοντο οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἦσαν ὄριμοι νὰ μυηθῶσιν εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἀφοῦ πρῶτον ἐμυήθησαν εὐτυχῶς εἰς τὴν τέχνην τῶν ὀπλων, τοῦ ἀληθινοῦ

(1) Τὸ πρόπλασμα τῆς προτομῆς εὐρίσκεται εἰς κοινὴν θέαν ἐν τῷ Μουσείῳ.

φυλαχτοῦ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν λαῶν. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ὡς γνωστόν, καὶ ἰδίως ἡ κεντρικὴ καὶ ἡ δυτικὴ πολλοὺς ἠρθίμους ἀξίους λόγου πολεμικοὺς κατ' ἐπαρχίας ἀρχηγούς. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπῆρχον πολλὰ ὀνόματα, τὰ ὅποια ἤδη αἱ περιστάσεις καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν εἶχον καταστήσει ἱστορικά. Ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ καὶ εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Ἑπαναστάσεως εὗρισκετο καὶ εἰς καλειάνος, μνηστήρ τοῦ ἀρματοληκίου τῶν Ἀγρῶν, ὅστις μέγιστα ἀπ' ἀρχῆς μελετῶν ἐπεδίωκε δικαίως νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν τῇ πολεμικῇ ταύτῃ ἐπαρχίᾳ, ὅπου τόσα εἶχε δικαιώματα. Τοῦτο δὲ διότι ἄνευ καπετανληκίου τότε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχῃς καὶ στρατεύματα καὶ νὰ καθίστασαι χρήσιμος ἐν πολέμῳ.

Τὰ Ἄγγραφα τὰ ἠθέλε διατῆν Ἑλλάδα τὰ δὲ περὶ διψίμου μετουσιώσεως τοῦ Καραϊσκάκη ἀπὸ δαίμονος εἰς ἄγγελον εἶναι εὐάρεστα ἀναγνώσματα καὶ κακοποιὰ μυθεύματα μὴ ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν ἀληθειαν τῶν πραγμάτων.

Ὁ Καραϊσκάκης, ὃν ἡ τύχη ἔρριψεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ἐν ταῖς προφυλακαῖς καὶ ἔγγυς τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Ἡπείρῳ κέντρων τῶν δυνάμεων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἔπραξεν ἀπ' ἀρχῆς μετὰ καρτερίας, δεξιότητος καὶ φρονήσεως τὸ καθῆκον του. Τὸν εὗρισκομεν εἰς Μακρυνόρος, τὸν εὗρισκομεν πανταχοῦ ὅπου ἐκρότησαν κατὰ τὴν Βορειοδυτικὴν Στερεὰν τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα· ὅτε δὲ ὀλίγον βραδύτερον δὲν εἶχε νὰ κάμῃ μόνον μὲ τὰς ἀντιξηλίας τῶν καπετανάτων, ἀλλὰ καὶ μὲ τῆς νεοτεύκτου Ἑλληνικῆς πολιτικῆς τὰς ἀντιθέσεις δὲν ἔπαθεν ὅτι ὁ Ὅδυσσεὺς καὶ ἐξηκολούθησε μὲ ψυχραιμίαν, ἀξίαν ἀρχαίου φιλοσόφου, νὰ ὑπηρετῇ τὴν πατρίδα του, κρύπτων τὰς πικρίας του διὰ τῶν θαυμαστῶν χαροτολογημάτων του καὶ ἀνομένων ἀπὸ τὸν χρόνον νὰ καθαρῶσιν τὸ στερέωμα. Εἶχεν ἄλλως συναίσθησιν τῆς ἰδίας ἐπιτοῦ ἀξίας καὶ ἠξέφερε νὰ ὑπομένῃ.

Ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Καραϊσκάκη ἐπὶ πάντων τῶν Στερεοελλαδιτῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν Σουλιωτῶν, ἡ βαθεῖα πρὸς αὐτὸν ἐκτίμησις τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Νικίτα καὶ τῶν ἄλλων διαπρεπῶν ἀρχηγῶν τοῦ Μωρέως ἐπήγαγε κυρίως ἐκ τοῦ χαρακτηῆρος του, ὄχι δ' ὀλιγώτερον ἐκ τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ γνώσεων καὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ πείρας. Ἴσως φαίνεται παράδοξος κάπως ἡ χρῆσις τῆς λέξεως γνώσεων προκειμένου

περὶ τοῦ ὄρειβίου τούτου ἀρχηγοῦ τῆς Πίνδου καὶ τῶν Ἀγρῶν. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ διαύγεια τῆς ἀντιλήψεως αὐτοῦ καὶ ἡ ἰδιοφυΐα του, ἀκάματον δὲ βεβαίως παρατηρητικόν, τὸν ἐπροόκισαν δι' ἐκπληκτικῶν ἀληθῶς γεωγραφικῶν καὶ τοπογραφικῶν γνώσεων. Γινώσκει ὅλας τὰς στρατηγικὰς ὁδοὺς τῆς Ἑλλάδος, γνωρίζει τὴν ἀξίαν πάσης διαβάσεως ἢ πεδίου πρὸς σύγκρουσιν καὶ δὲν ὑπάρχει ἀρχηγὸς ὁ ὁποῖος δὲν ζητεῖ τὴν συμβουλὴν του, καὶ πᾶσα κυβέρνησις καὶ αὐτοὶ οἱ ξένοι πολεμικοὶ ἄνδρες ὡς ὁ Κόχραν, ὁ Τσώρτε ἢ ὁ Γόρδων, ὄχι μόνον διὰ ζητήματα χειρισμοῦ τῶν ἐντοπιῶν στρατευμάτων τὰ ὅποια δὲν γινώσκουν ἐπαρκῶς, ἀλλ' ἐπὶ ἐγχειρημάτων στρατηγικῆς σημασίας καὶ δέχονται τὴν γνώμην του περὶ προσβολῆς καὶ καταλήψεως τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος Πειραιῶς. Μακάρι νὰ τὰς ἐδέχοντο ὅλας. Ὅταν δὲ ἀφίεται μόνος του εἰς τὰς ἰδίας ἐμπνεύσεις σχεδιάζει ἐκστρατείας, ὡς ἐκείνην τῆς Ἀτατολικῆς Ἑλλάδος, ἣν συνέλαβε καὶ ἐσχεδίασε ἐν τῷ μικρῷ ἔγγυς οἰκίσκῳ, ἔφ' οὗ ἡ ἡμετέρα Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἱστειρία ἐνετείχισεν ἀναμνηστικὴν πλάκα, καὶ ἐν τῷ ὅποιῳ ὁ Καραϊσκάκης ἔστησε δις τὸ στρατηγεῖον του πρὸ τῆς ἀποβάσεως εἰς Κερατοῖνι καὶ εἶτα πάλιν πρὸ τῆς νικηφόρου πορείας του πρὸς τὴν Ράχοβαν καὶ τὸ Δίστομον.

Μεγάλαι εἶναι αἱ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι τοῦ Καραϊσκάκη καὶ θὰ ἴηκει ἀπλῆ αὐτῶν ἀπαρίθμησις διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀξίαν τοῦ πολεμικοῦ του ἔργου, τοῦ τόσον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν διδακτικοῦ καὶ χρησίμου. Τὰ τρία μεγαλύτερα, ὡς γνωστόν, κεφάλαια τῆς ἱστορίας αὐτοῦ εἶναι ἡ ὑπὲρ διασώσεως τοῦ Μεσολογγίου προσπάθεια αὐτοῦ, ἡ εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατεία του καὶ ἡ ἐν Ἀττικῇ.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 2ῷ προσβάλλει νικηφόρως ἐν Κραβάροις ἱεράζει, 350 καμήλους καὶ καταλαμβάνει τὸ κάστρον. Αἱ δυνάμεις του ἦσαν ἀκόμη τότε μικραὶ, ἔξήρχετο δὲ κ' ἐκ μακρῶς ἀσθενείας. Ἦτο δ' ἄλλως, ὡς γνωστόν, ἡ συνήθης αὐτοῦ κατάστασις. Σαθρὸν σκῆνωμα, ἂν καὶ χρυσοστόλιστον, ἐγκρύπτει καρδίαν λέοντος καὶ ἔξοχον νοῦν. Τὸν Νοέμβριον μεταξὺ Λάσπης καὶ Ἐρεβίου Δερβένι καταστρέφει τὸν Δελήμπαση τοῦ Κιουταχῆ.

Τὴν 25 Μαρτίου 1826 κατορθώνει νὰ ἐγκαταστήσῃ τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἔγγυς τοῦ Μεσολογγίου καὶ ῥίπτει τὸν Κώστα Μπότσαρη ἐντὸς

αὐτοῦ. Ὑποχωρεῖ εἶτα μετὰ πεντακισχιλίων μόνον ἀνδρῶν εἰς Κράβαρα βραδέως πρὸ τοῦ Κιουταχῆ, τοῦ ὁποῦ ἀπορρίπτει τὰς προτάσεις.

Τὰ τῆς Ἀττικῆς εἶνε γνωστότερα. Εἰς τὸ Χαϊδάρι οἱ ἐκ Σαλαμῖνος ἐξορμήσαντες δίδουσι τὴν πρώτην σπουδαίαν μάχην πρὸς τοὺς πολιορκητὰς τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καὶ ἐνῶ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν πειθαρχίαν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ στρατοπέδῳ καὶ πρώτην φοράν ὄντως νὰ ὀργανώσῃ ἀρκούντως μέγα τοιοῦτον καταλαμβάνεται ὁπὸ δεινῆς οἰκογενειακῆς συμφορᾶς ἀποθανούσης τὸν Αὔγουστον τοῦ 1826 τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ συζύγου, ἐνῶ τὰ ὄρφανά του εἶναι σχεδὸν ἐγκαταλελειμένα ἐν Καλαμίται. Ὑπαγορεύει τότε τὴν ἐξῆς θαυμασίαν ἐπιστολὴν ἣ ὁποία δίδει ὀλόκληρον τὸ μέτρον τοῦ ἀναστήματος τοῦ ἥρωος: Πρὸς τὴν Διοίκησιν. «Κάθε πολίτης χρεωστῆ νὰ θεωρῆ ὡς δεύτερα τὰ μερικὰ σχετικῶς μὲ τὰ κοινὰ τοῦ ἔθνους. Ἀπεφάσισα νὰ προτιμήσω καὶ ἀντὶς τῆς οἰκίας μου τὴν παντελῆ καταστροφὴν διὰ νὰ μὴν παραιτήσω εἰς αὐτὰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τόπου μου ὑπὲρ τοῦ ὁποῦ θέλω θυσιάσῃ καὶ αὐτὸ τὸ ὀλίγον αἷμα μου».

Ἐτήρησε τὸν λόγον του. Ἡ ἐνδοξοτέρα στρατεία του ἤρχισεν ἐκ Κουντοῦρων. Διαβαίνει τὴν Κάζαν ἀσθενῆς καὶ ἐπὶ φροσέλου. Ἀλλὰ τὴν 27 Ὀκτωβρίου ἵππεύει καὶ συνάπτει πρὸς τοὺς Δελήδες λιμπρὴν ἵππομαχίαν κυκλούμενος ἀπὸ τὸ ἀνθος τῶν ἐφίππων ἀξιωματικῶν τσε, Καλλέργη, Πανουργιά, Σουλτάνη, Ρούκη, Νικήτα Τουργοφάγου καὶ ὀλίγων ἵππέων, φρονεῖ ἓνα ἵππέα ἰδίᾳ χειρὶ καὶ οἱ Τούρκοι φεύγουν εἰς Θήβας. Εἶναι ἡ σπάθη αὐτῆ τὴν ὁποίαν ὁ Καποδίστριας ἔστειλε διὰ τοῦ ἱπασπιστοῦ του Καλλέργη εἰς τὸν στρατάρχην Μουκῶν ὅτε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Μωρέως ἀπέπλεεν οὗτος ἐπὶ τῆς φρεγάτας «Διδούς» ἐκ Νεοκάστρου.

Αἱ παρὰ τὴν Ράχοβαν μάχαι ἐπανηγυρίσθησαν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ Τρικούπης ἐξεφώνει τὸν πανηγυρικὸν ἐν τῷ ὁποίῳ παραβάλλον τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον πρὸς βαρεῖαν πυγμὴν ἐπιλέγει:

«Ἀλλὰ τὸ στιβαρὸ τοῦτο χέρι ἔπρεπε νὰ τὸ διευθύνῃ ἐπιχειρηματικὸς καὶ ἐμπειροπόλεμος ἀνθρωπος. Τοιοῦτος ἐπαρουσιάσθη ὁ ἀρχηγὸς Καραϊσκάκης».

Δυστυχῶς δὲν ἔζησε πέραν τῆς 23 Ἀπριλίου 1827. Δὲν θὰ ἐπαναλάβωμεν τὰς δραματικὰς περιπετείας τοῦ ἐν Φαλήρῳ ἀτυχήματος καὶ τὸ ἄξιον τοῦ βίου του τέλος τοῦ ἀρχηγοῦ, τὸ ὁποῖον ὁ χιλίαρχὸς του Γαζῆς Δελβινακιώτης ὁ Περραιβὸς καὶ ὁ Αἰνιῶν τόσον συγκινητικῶς περιέγραψαν. Ἡ Ἑλλὰς τί ἔχασε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη τὸ ἐνόησε, βαθύτατα τὸ ἠσθάνθη καὶ πικρῶς ἔκλαυσεν ἐπὶ τοῦ τάφου του.

Τὸ μνημεῖον, ὕπερ ἀνήγειρε καὶ θὰ ἀναγείρῃ καλύτερον εἰς αὐτὸν ἢ Ἱστορία, τὸ ἀφθιτον καὶ μέγα, ἀρκεῖ τόσον εἰς διαιώνισιν τῆς δόξης του, ὥστε μεγάλα πράγματα δὲν δύνανται ἴσως νὰ προσθέσουν τὸ κενοτάριον, ἢ προτομή, ἢ ἀναμνηστικὴ πλάξι, ὁ χάλκινος ἔφιππος ἀνδριάς, ὃν ὀνειροπολοῦμεν πάντες νὰ ἴδωμεν ὑψούμενον ἐν Φαλήρῳ, ἐν ᾧ σημείῳ ἐτραυματίσθη θανατηφόρως ἐπὶ τοῦ ἵππου του. Ἀλλ' ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἐταιρεία τῆς Ἑλλάδος ἐνόμισεν ὅτι, ἀναλαμβάνουσα τὴν πρωτοβουλίαν τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ πόθου τῶν διενεργησάντων ποτε εἰσφορὰς τινὰς Ἀθηναίων καὶ Σαλαμινίων διὰ τὴν ἀνάγεισιν μνημεῖου εἰς τὸν Καραϊσκάκην ἐν τῇ μικρᾷ πόλει, ἣν ἠγάπησε καὶ εἰς ἣν ἠνυχήθη νὰ ταφῆ, εὐαρεστεῖ τῇ ψυχῇ τοῦ Καραϊσκάκη παρέχει δὲ καὶ τι μικρὸν δείγμα ὅτι οἱ νεώτεροι δὲν λησμονοῦμεν τὸ καθήκον ἡμῶν ἀπέναντι τῆς μεγάλης γενεᾶς, ἣτις κατήρξατο τοῦ ἔργου τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως καὶ συντέλεσε τὸ δυσκολώτερον αὐτοῦ μέρος.



σὴν ἀδαμαντοκόλλητον ταμιβακοθήκην τοῦ διασήμου Ἴνδολόγου Γαλανοῦ τοῦ Ἀθηναίου. Τὴν μεταλλικὴν μετ' ἐγχρώμων ἀνθέων ταμιβακοθήκην ἦν οἱ ἔμποροι Πατρῶν, εὐγνωμοσύνης ἕνεκα, προσέφεραν τῷ νομάρχῃ των Ι. Σούτζοφ. Τὸ μετάλλιον ὕπερ μετ' ἐπιγραφῆς ἀδαμαντοκόλλητου προσέφεραν τῷ ἰδίῳ, ὡς διοικητῇ Σύρου, οἱ Ἑρμουπολίται καὶ χρυσοῦν δακτύλιον μετὰ μανογράμματος.

Διεύθυνσις Πυροβολικοῦ Ναυστάθμου, σπαΐθην ναυτικὴν καὶ 13 τρομπόνια τοῦ ἀγῶνος.

Ἀθ. Τυλπάδος Μπασιάς, Πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῶν ἐκθεμάτων Ἐπιτροπῆς τῆς ἐν Ἀγίῳ Φραγκίσκῳ ἐκθέσεως, δύο εἰκόνας παριστώσας τὸν Σωτήρα καὶ τὴν Θεομήτορα, δύο γιαταγάνια καὶ τέσσαρα παλαιὰ ὄπλα τῆς πρὸ τοῦ Ἀγῶνος ἐποχῆς.

Ἰωάννης Γεννάδιος, συλλογὴν 400 ὡς ἔγγιστα χαλκογραφικῶν καὶ ἀποκομιμάτων περιοδικῶν.

Χήρα Κωνσταντίνου Σάλλα, προσωπογραφίαν, τοῦ ἀεμινήστου συζύγου της.

Μαρία Παναγὴ Μαμούρη, τὸ ξίφος καὶ τὸ τρίπτυχον τοῦ ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ «Ἀβέρωφ» κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῶν Δαρδανελλίων τραυματισθέντος καὶ ἐκ τῶν τραυμάτων ἀποβιώσαντος ὑποπλοιάρχου Γκούρα Μαμούρη, υἱοῦ της.

Γ. Κρίτσας, σφραγιδα τῆς Βουλῆς Σιμίων, τεμάχια βομβῶν ριφθέντα ὑπὸ ἐχθρικοῦ ἀεροπλάνου, τῷ 1918, κατὰ τοῦ Τηγανίου καὶ Βαθέως Σάμου.

Περικλῆς Ζερλέντης, εἰκόνα τοῦ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως μαρτυρήσαντος ἐν Σύρῳ Καθολικοῦ Ἐπισκόπου Κάργα.

Ἀνώνυμος, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτάκου εὐρεθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ἐνδόξου «Ἀρχαδίου», ρηματοκλήθέντος ἡμικαύστου εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον.

Ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ὀπλαρχηγοῦ τῆς Κρήτης Χατζῆ-Μιχάλη Γιάνναρη, ἡ ἀργυροποίκιλος σπαΐθην ἥτις εἶχε δωρηθῆ αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἐν Ταϊγανίῳ Ἑλλήνων καὶ τὸ μετάλλιον του τῶν Κρητικῶν ἀγῶνων.

Ἐξ ἀγορᾶς, ἐκ τῆς συλλογῆς Ζαλλώνη προερχομένη, μικρὰ εἰκονογραφικὴ εἰκὼν Ρήγα τοῦ Φεραίου.

Ἐμμ. Μπενάκης, χρυσοκέντητα ἐνθύμια τοῦ Ἀλῆ πιστῶ πρὸς τὸν στρατηγόν του Μέτσιο Μπόνο.

Μεχμέτ Τεφίκ μπέη Ντάκλιας, πιστόλιον ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ δωρηθὲν εἰς τὸν Ἑλμάξ Ἀγῶν Μέτσιο Μπόνο.

Ὁ Διοικητῆς τοῦ 30 Πεζικοῦ Συντάγματος, σημαίαν φέρουσαν ἐπιγραφὴν «ὁ ὀθωμανικὸς στόλος, τοῦ ἔθνους προστασία, 1325 6 Ἰουνίου» καὶ κατατεθειμένη ἐπὶ τοῦ ἐν Πλαγιαρίῳ τάφου τοῦ κατακτητοῦ τῆς Καλλιπόλεως Σουλεϊμάν υἱοῦ τοῦ Σουλτάνου Ὁρχάν καὶ τῆς Ἑλληνίδος πριγκηπίσσης Νυλοφέρ, πρώτου διαβάντος εἰς Εὐρώπην.

Α' Μεραρχία, τὴν σημαίαν τοῦ 135 Τουρκικοῦ Συντάγματος κυρσευθεῖσαν ἐν Κιόσχ.

Λοχαγὸς Στεφ. Μπακόπουλος, ἐνθύμια τῆς εἰς Ρωσσίαν ἐκστρατείας. Ν. Τρικούπης ὑποστράτηγος, τὸ σῆμα τῆς γ' Μεραρχίας.

Κ. Ν. Ράδος, εἰκόνα τοῦ φιλέλληλος στρατηγοῦ Σεβαστιάνη.

Ἐποστράτηγος Κ. Λεβίδης, εἰκονογραφικὴν εἰκόνα τῆς δουκίσσης τῆς Πλακεντίας.

Φιλ. Ἀργέντης, ἐκμαγεῖον καὶ εἰκόνα Εὐστρατίου Ἀργέντη συναθλητοῦ τοῦ Ρήγα καὶ συμμαρτυρήσαντος ἐν Βελιγραδίῳ.

Γεώρ. Μπαλτατζῆς, εἰκόνα Ἰω. Μαυροκορδάτου.

Δημ. Μαυρογένης, δύο εἰκονογραφίας παριστώσας ἐγκατάστασιν ἡγεμόνος ἐν Σάμῳ καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ Νικολάου Μαυρογένους ἡγεμόνος Οὐγγρο-Βλαχίας, κατὰ τῶν Νέμτσων, ὡς ἀρχηγοῦ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων (1789).

Γεωρ. Ροιλός, προσωπογραφίαν τοῦ στρατηγοῦ Γκούρα, ἔργον του.

Ἐποναύαρχος Ραζικότσικας, εἰκονογραφικὴν εἰκόνα Ἀθανασίου Ραζικότσικα ἀγωνιστοῦ.

Ἀναστ. Λιάπης, φωτογραφίαν τοῦ εὐεργέτου Ἐσοῦφλη.

Νικ. Λεβίδης, εἰκόνας δημοσιογραφῶν Κωνσταντίνου Λεβίδου καὶ Σταματίου Λεβίδου τοῦ Μεσελογγίου.

Ἐφορία Ἐλικοῦ Πολέμου, ὄπλα καὶ ξίφη, λάφυρα πολέμου.

Ἐπουρ. Στρατιωτικῶν, πυροβόλον Μαξίμ, ἕτερον ἐπὶ τρίποδος, καὶ δύο πυροβόλα χαρκαωμάτων λάφυρα πολέμου.

Γενικὸν Στρατηγεῖον, ὀμβροβόλον λάφυρον τοῦ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ ἀγῶνος καὶ 8 ὄπλα.

Στρατιὰ Θράκης, δύο σουλτανικοὺς θυρεοὺς.

Συνταγματάρχης Ν. Λεβίδης, τρίπτυχα ἐκ Μακεδονίας.

Π. Κούμαρης, θυρεὸν καὶ τρεῖς σφραγιδας ἡγεμονίας Σάμου.

Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν, προσωγραφίαν ἀντιναυάρχου Κοινοτου-  
ριώτου.

Ματθαῖος Βαφιαδάκης, εἰκόνα τοῦ ἐθνομάρτυρος Λωροθέου Πρωΐου  
Μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως.

Στρατιὰ Μ. Ἀσίας, δύο σημαίας τουρκικὰς ἀτάκτων κυριευθείσας.  
Ἑλένη Καρατζᾶ, προσωπογραφίαν τοῦ Ρίγγα Παλαμῆδη.

Συνταγματάρχης Μπουκουβάλας, εἰκόνα τοῦ ἀρματολῶ Ἰνῆνι  
Μπουκουβάλα.

Δημ. Πετροκοκκίνος, οἰκόσημον καὶ γενεαλογικὸν πίνακα Λουκῆ  
Πετροκοκκίνου.

Ἐ. Πρωΐος, μικρὰν εἰκόνα Λωροθέου Πρωΐου Ἀδριανουπόλεως.

[Ἐξ ἀγορᾶς δὲ τὸ Μουσεῖον ἀπέκτησε παλαιὰν εἰκόνα Ἀθηναίων  
τέσσαρας χαλκογραφίας Ἀθηναίων Τουρκοκρατίας, δώδεκα ἀγιογραφ.  
εἰκόνας].

Χρ. Ν. Τσιριγώτης, δύο ζεύγη χρυσῶν ἐνωτίων ΙΖ' αἰῶνος, τρεῖς  
νομίσματα, ζευγὸς ἐπωμίδων καὶ ὄσκολον ταγματάρχου ἐπὶ Ὀθωνος.

Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, ἐννέα χάρτας Μακεδονίας.

Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν, ἕξ τουρκικὰς σημαίας, λάφυρα πολέ-  
μου 1912-1913.

Στέφανος Ζῶτος, μικρὰν κλεῖδα κιβωτίου, περιέχοντος τὰ ὀστέα  
τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου 5', μετάλλιον ἀναμνηστικὸν ἑκατονταετη-  
ρίδος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναοῦ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου,  
τοπογραφικὸν χάρτην Σατραπείας Ἰκονίου ὑπὸ Πατριάρχου Κυρίλ-  
λου 5' (ἐκδοθέντα ἐν Βιέννῃ ὑπὸ Ἀνθίμου Γαζῆ 1812).

Κληρονόμοι Πρινοπούλου προτομὴν Σ. Τρικυύπη.

Ἐ. Κόπιτσας, ἔμβλημα τουρκικόν, λάφυρον πολέμου Προύσης.

Ἰω. Ἀθηνογένης, χαλκογραφικὴν εἰκόνα τοῦ φιλέλληνοσ Καρόλου  
τοῦ Γ'.

Α. Ἀσημακόπουλος, εἰκόνα τοῦ στρατηγοῦ Διονυσίου Ἰδύμορφο-  
πούλου.

Στέφανος Ζῶτος, φωτογραφίαν Ἀδριανουπόλεως κατὰ τὴν κατο-  
χὴν τῆς ὑπὸ Ἐμβέρ, φωτογραφίαν ἀρχαιοτήτων Ἀναζάρβου καὶ Σόλων  
Κιλικίας, φωτογραφίαν τῆς μονῆς τῆς Χώρας ἐν Κωνσταντινουπόλει,  
Καχριέ Τζαμί καὶ τῶν ἐν αὐτῇ μωσαϊκῶν καὶ νομίσματα ἑλληνικά.

Α. Ἀνάργυρος, διὰ διαθήκης, ἐλαιογραφικὴν εἰκόνα καὶ τὸ κα-  
καροφύλλι, τὴν σπάθη, τὸ χρυσοῦν ὥρολόγιον, τὸ κομβολόγιον, τὴν

ταμβακοθήκη, τὸ μετάλλιον τοῦ Ἀγῶνος καὶ τὸ μετάλλιον τῆς Συνε-  
λεύσεως τοῦ Ἀνδρέου Χατζηαναργύρου καὶ ἐλαιογραφικὴν εἰκόνα τοῦ  
Νικολάου Στ. Μπουντούρη.

Κωνστ. Ράδος, φωτοτυπικὴν εἰκόνα τοῦ Λοπέξ Διάξ, προέδου τῆς  
Ἑλληνοδίκου ἐπιτροπῆς τῆς βραβευσάσης ἐν Βορδῶ τὸ Ἑλληνικὸν  
τριῆμα τῆς ἐκθέσεως τοῦ 1907 καὶ πλήρεις χάρτας τῆς Ἑλλάδος ἐκ  
φύλλων ἑπτὰ.

[Ἀπέκτησε προσέτι τὸ Μουσεῖον ἕξ ἀγορᾶς ἐλαιογραφικὴν εἰκόνα  
τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ].

Φιλ. Σκόκος, χειρόγραφον ἱστορικὸν Καταρτζῆ, Μανουήλ Γεδεών,  
δέκα ἱστορικὰ ἔγγραφα. Ἰ. Μαυρίκος, Βασίλ. Διάταγμα Ὀθωνος τοῦ  
1835. Α. Ζώης ἐκ Ζακύνθου, τρία ἱστορικὰ ἔγγραφα. Γ. Τυπάλδος,  
διάφορα ἑπτανεσιακὰ ἔγγραφα. Στέφανος Ζῶτος, 3 ἱστορικὰ ἔγγραφα.  
Δ. Καμποόρογλους, ἑπτὰ ἱστορικὰ ἔγγραφα. Κ. Παπαμιχαλόπουλος, ἐν  
ἱστορικὸν ἔγγραφο. Ν. Καρνέσης, ἑκατὸν δέκα ὀκτὼ ἱστορικὰ ἔγγραφα  
[Ἐξ ἀγορᾶς δ' ἀπεκτήθη αὐτόγραφον τοῦ Λάμπρου Κατσώνη].

Βιβλία δ' ἐδωρήθησαν ὑπὸ Κ. Ν. Ράδου 152, Γ. Μπαλτατζῆ 1, Δ.  
Πετροκοκκίνου 2, Α. Λεοντίου 1, Συλλόγου Ἑλληνίδων Φαναρίου 1,  
Λίμ. Ζολώτα 1, Κ. Α. Καρούσου 1, Α. Α. Λιγνοῦ 2, Σκ. Ζερβοῦ 5,  
Ἄγ. Ὀρλιάνδου 1, Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 2, Ἄννης Λάμπρου 1,  
Γ. Τυπάλδου 8 πλήρεις τόμους τοῦ περιοδικοῦ «Rivista Araldica»  
(1912-1919), 5 τεύχη τοῦ περιοδικοῦ «Bollettino Araldico» τῆς Βε-  
νετίας καὶ 27 διάφορα.

Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, (ἐπιμελεία τοῦ κ. Λαγγοβάρδου τοῦ  
τριμήματος τῆς Ἐθιμοτυπίας), σειρὰν τῶν ἑλληνικῶν παρασήμων καὶ  
μεταλλίων καὶ 119 φωτογραφικὰς εἰκόνας, παριστώσας διάφορα ἐν-  
θύμια στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων (ἐπιμελεία κ. Φαλτάιτς).

Κ. Παπαμιχαλόπουλος, στέφανον κατατεθέντα εἰς τὸν νεκρὸν  
Γεωργίου τοῦ Α' ἐκ μέρους τῆς ἐν Ἀμερικῇ Πανελληνίου Ἐνώσεως.

Hélène Lefort Diodati, ἐνθύμια τοῦ μεγάλου φιλέλληνοσ Ἑυνάρο.

Γεώρ. Ι. Ἀγγελόπουλος, τὴν ἱστορικὴν ράβδον τοῦ καθηγητοῦ  
Ἀφεντούλη.

Μονὴ Ἀρκαδίου, τεμάχιον τουρκικῆς ὀβίδος, ἐκ τῶν βληθεισῶν  
κατὰ τῆς μονῆς τὸ 1866, ὀράριον διακόνου, ὑπόδειγμα παλαιότητος  
ποιικτικῆς τέχνης τῆς μονῆς, πόλον φελονίου τῆς αὐτῆς τέχνης, εἰκόνα  
ἐλαιογραφικὴν τοῦ ἡρώϊκοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Γαβριήλ, συντα-

φρέντος μετά τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῆς ὑπὸ τὰ ἑρείπια, κρανίον ὑπερασπιστοῦ τῆς μονῆς μὲ τὰ ἴχνη τῶν τραυμάτων ἐπ' αὐτοῦ καὶ εἰκόνα φωτογραφικὴν τῆς ἐπιζώσης Ἑλένης Σφακιανῆ, διασωθείσης ὡς ἐκ θαύματος κατὰ τὴν ἀνατίναξιν τῆς μονῆς.

Μ. Πρωτοσύγγελος Ἀθηναγόρας, δύο εἰκόνας τῆς Κυρὰ Βασιλικῆς καὶ ἑννέα ψήφους ἐκ τῶν ψηφιδωτῶν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς μονῆς τῆς Χώρας.

Δ. Μπουγιουκλῆς, διὰ διαθήκης, δύο ὅπλα, ξίφη καὶ πιστόλια ἀνήκοντα εἰς τὸν πάππον του ἀγωνιστῆν τοῦ 1921.

Β. Καψαμπέλης, δύο ὅπλα, δύο πιστόλια, μίαν πάλαν καὶ ἓν γιαταγάνιον τοῦ πάππου του ἀγωνιστοῦ Ἰωάννου Καψαμπέλη.

Ἰω. Δρόσος, εἰκόνα τοῦ Θεοδώρου Δηλιγιάννη.

Τὸ θεωρητικὸν «Ἀβέρωφ», ἑννέα ἱστορικὰς ἐλαιογραφικὰς παραστάσεις ἐκ Μ. Ἀσίας λάφυρα πολέμου.

Ναυτικὴ Σχολὴ τῶν Δοκίμων, πυροβόλον ὀπισθογεμὲς ἀνήκον εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος, ἀνελκυσθὲν ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ λιμένος τῆς Ναυπάκτου.

Ἐπιχειρήματα τῶν Ναυτικῶν, τὸ ἀκρόπρωρον τοῦ ἐν Σφακτηρίᾳ ἀθλήσαντος «Ἀρεως» καὶ ὁμοίωμα τοῦ σκάφους τοῦ «Ἀρεως» κατασκευασθὲν ἐν τῷ Β. Ναυστάθμῳ ὑπὸ τοῦ ἀριστοτέχνου μοδελοποιοῦ Δέδε.

Ἐπιχειρήματα Στρατιωτικῶν, χρυσοποικίλον ἀκινάκην τοῦ ὀπλαρχηγοῦ ἀτάκτων Σαλήμ-βέη, λάφυρον, κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις Κυδωνιῶν, τοῦ 33ου Πεζικοῦ Συντάγματος.

Ἐπιχειρήματα Οἰκονομικῶν, τὸ πρῶτον πιστήριον τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου (ἐπιμελεία τοῦ διευθυντοῦ κ. Χαϊμάντᾶ) δῶρον τοῦ Διδότου πρὸς τὸν ὀνομαστὸν τυπογράφον τῆς Ἐπαναστάσεως Τόμπραν.

Ἐπιχειρήματα Ἐσωτερικῶν, 23 τεμάχια ἀνδρικῆς καὶ γυναικείας ἑλληνικῆς ἐνδυμασίας χρυσοποικίλα καὶ ἀργυροποικίλα, τὰ πλεῖστα προερχόμενα ἐκ τῆς τελευταίας ἐκθέσεως τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου τῶν Ἐνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Εὐδρομον «Δάρνη» (κυβερνήτης Χόρς), ἑνδεκα ὅπλα λάφυρα ἐκ τουρκικῶν ρηκτῶν ἀποκλεισμοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ.

Ἀντιγόνη Γκόλφη Πυροβόλου, εἰκόνα τοῦ κατὰ τὴν μάχην τῆς 19 Μαρτίου 1921 ἐν Ἐσκῇ Σεχῆρ πεσόντος λοχαγοῦ Πυροβόλου.

Ἑλένη Leune, τὴν σημαίαν τοῦ ταγμ. τῶν Κυνηγῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀνδρέας Σκιαῆς, γιαταγάνιον καὶ τσότραν τοῦ ἀγωνιστοῦ Σκιαῆ καὶ λιμπαντὲν τουρκικὸν ἐκ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσιᾶς.

Ἀναστ. Γραμματικός, Πρόεδρος τῆς Κοινότητος Σερῶν, μανδήλιον μετσῶτον ἐκ Γιαννιτσῶν καὶ λεύκωμα ἡρωϊκῶν σκηνῶν τῆς Ἐπ.

Βασιλικὴ Ν. Ζορμπᾶ, προσωπογραφίαν τοῦ στρατηγοῦ Ν. Ζορμπᾶ, στολήν, τὰ διάσημα τῶν παρασῆμων καὶ μεταλλίων αὐτοῦ καὶ τὰ ὅπλα τοῦ ἀγωνιστοῦ τοῦ 1921 Γεωργίου Ζορμπᾶ.

Δ. Χ. Δουκάκης, χαλκογραφικὴν εἰκόνα τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου.

Κ. Γαρουσίπουλος, τὰ ἐπὶ Ὄθωνος νεώτερα μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ Μαρίνου Βρετοῦ.

Κωνστ. Καρζῆς, τὸ κρανίον τοῦ κατὰ τὸ δεύτερον ἐμφύλιον πόλεμον φονευθέντος ἔξωθεν τῆς Τριπολιτσιᾶς φρουράρχου τοῦ Ναυπλίου Πάνου Κιλοκοτρῶνη υἱοῦ τοῦ ἀντιστρατήγου, διάτρητον ἐκ τῆς κατὰ αὐτοῦ βληθείσης σφαίρας.

Πονηρόπουλος, διὰ διαθήκης του, τρεῖς προσωπογραφίας τοῦ ἀγωνιστοῦ Νικολάου Πονηροπούλου.

Ἰωάννης Μπριαμιτζάκης, δύο τουρκικὰ ἐμβλήματα, λάφυρον πολέμου τοῦ 1912.

Ἐξ ἀγορᾶς, φωτογραφίαν τῆς ἐν Ἀργοστολίῳ καὶ ἐν Πανακοθήκῃ Ἀννίνου ἀποκειμένης προσωπογραφίας τοῦ στρατηγοῦ τοῦ τέλους τοῦ 18 αἰῶνος Γεωργίου Χωραφᾶ τοῦ εὐδοκμήσαντος ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς Βενετίας καὶ τῆς Νεαπόλεως ὅπου ἔδρασε καὶ τὸ Β. Μακεδονικὸν Σύνταγμα καὶ ἐλαιογραφικὴν εἰκόνα, παριστῶσαν τὴν μεγάλην τῆς Ζακύνθου πλατεῖαν ἐν ἔτει 1821 ἐπὶ Ἀγγλοκρατίας].

Γ. Δελάνης, ἔγγραφα τέσσαρα, Ι. Ἀθηνογενῆς, τρία, μεταξὺ τῶν τῶν ὁποίων ἀνακοίνωσις τῷ Νομάρχῃ Θεσσαλονίκης τῆς κηρύξεως τοῦ Στρατιωτικοῦ Νόμου ἐν τῷ ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Συνενοήσεως κατεχομένῳ ἐδάφει τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σαράϊγ, Κ. Παπαμιχαλόπουλος, δέκα, μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὸ ζήτημα τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀντιοχείας, τρία περὶ τῆς παρὰ τὴν Λεϊβαδίαν μονῆς τῆς Ἱερουσαλήμ (τοῦ 1766) καὶ ἐπιστολήν Π. Σούτσου πρὸς Καποδίστριαν, καὶ Ι. Ἰωαννίδης, δεκατρία σαμιακὰ ἔγγραφα, Σταμάτιος Ἀντωνόπουλος, Κ. Παπαμιχαλόπουλος, Φ. Ἀντωνίου Χατζῆς, Κ. Ράδος καὶ Ἐμ. Βουτσινᾶς, βιβλία ἱστορικὰ.

Κ. Δρούκας διὰ Χ. Καρύλλου 350 ἱστορικὰ ἔγγραφα, Ν. Γιαννόπουλος χειρόγραφον τοῦ 18 αἰῶνος, Θωμᾶς Βελλιανίτης ἑπτὰ ἱστο-

ρικά έγγραφα, Κυρία Ήλία Ποταμιάνου συλλογήν ἐγγράφων καὶ ἐντύπων τοῦ πολιτευτοῦ Ἐλία Ποταμιάνου ἀναγομένην εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς τὴν μεταγενεστέρα πολιτικὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου, Λορέντιος Μπατῆς ἐν ἱστορικὸν ἐγγράφον, Π. Τσαμούρας δύο, Ἀχιλλεὺς Διαμαντάρας συλλογήν χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἐγγραφα Αἰγίνης, Ι. Δρόσος Συντ. σημείωμα γενεαλογίας οἰκογενείας Δεληγιανναίων, Δ. Καμπουρόγλου, ἐντυπον ἰταλικὴν μετάφρασιν ἐλληνικοῦ ποιήματος Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, Μ. Πρωτοσύγγελος Ἀθηναγόρας τὸ πανεπ. δίπλωμα τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ', Πονηρόπουλος (διὰ διαθήκης) ἑπτὰ ἱστορικὰ ἐγγραφα, Ἀναστ. Πανογιαννόπουλος παλαιὸν χειρόγραφον ἀρχιτεκτονικὴν, Κ. Ταουσόπουλον χειρόγραφον μετάφρασιν τῶν ἐπιστολῶν τῆς βαρονίδος Νορδενφλύχτ κυρίας τῆς τιμῆς τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, Ἀριστοτέλης Κουρτίδης τὸ δυσεῦρετον πρόγραμμα τῆς ἀνακομιδῆς ἐκ Σαλαμῖνος εἰς Φάληρον τῶν λειψάνων τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη καὶ τῶν λοιπῶν πρὸ τῆς Ἀκροπόλεως πεσόντων μετὰ ὀπισθογράφου διαγράμματος τοῦ μνημείου καὶ τῆς τάξεως τῆς τελετῆς καὶ σημειώσεων ἀγνώστου συγχρόνου αὐτόπτου.

Βιβλία δ' ἐκ νέου: Κ. Ν. Ράδος 18, Θ. Α. Θωμᾶς 5, Α. Καλλιτσούνης 4, Μαρία Σουχλάκη 2, Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου 2, Ἀν. Ὁρλάνδος 1, Φραγκῖσκος δὲ Σιμόνε 1, Ἐμμανουὴλ Ταμπάκης 1, Ἀνδρέας Μπαίρας 1, Κ. Ρέντης 1, Μ. Πρωτοσύγγελος Ἀθηναγόρας 1, Ι. Λαγγοβάρδος 1, Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία 1, Πάτροκλος Κοντογιάννης 1, Γ. Ἀσπρέας 1. Ἠγοράσθησαν δὲ καὶ τόμοι δέκα ἐπτά.

Συνταγματάρχης Σαριγιάννης καὶ Γ. Φιλάρτος τὸ σῆμα τοῦ ἐν Θράκῃ ἀρχιστρατήγου Τζαφέρ-Ταγιάρ.

Π. Γρυπάρης, εἰκόνα Δ. Μαυρογένη πατρὸς τῆς Μαντιός.

Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, μεγάλην ἐλαιογραφικὴν εἰκόνα παριστώσαν τὴν σφαγὴν τῆ Χίου. (Ἀντίγραφον Λακροῦ ὑπὸ Κογεβίνα).

Διοικητὴς τῆς II Μεραρχίας Β. Κουρσόπουλος, τὴν σημαίαν τοῦ ὄβου Τουρκικοῦ συντάγματος κυριευθεῖσαν ἐν Ταμποῦρ-Ὀγλου.

Μάρκος Μίνδλερ, μελανοδοχεῖον καὶ ἀμμοδοχεῖον ἐκ τῆς χαρτοθήκης τοῦ Βασιλέως Ὀθωνος.

Ἄγγελος Τανάρας (Ἐθαγγελίδης), σημαίαν τουρκικὴν, σῆμα ὀγειονομικόν, ὄθωμ. Κλαζομενῶν, μέγα στραγγύλον τουρκικόν ὄρολόγιον, σφραγίδα τουρκικὴν, ἐν σῆμα ὀρειχάλκινον λοιμοκαθαρηρίου.

Χριστιανικὸν Μουσεῖον, πίνακα τῆς ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου τοῦ 1571 μ. Χ. (ἐγχρωμον) χρονολογούμενον ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ναυμαχίας.

Κυρία Παναγιωτοπούλου (τὸ γένος Μαμούρη) εἰκόνα τοῦ Νάκου Πανουργιά.

Θ. Α. Θωμᾶς, ἐκ νέου πέντε βιβλία.

Αλ. Α. Ρ. Ραγκαβῆς, τὴν κλίτην στρατοπεδείας τοῦ λόρδου Βύρωνος ἐφ' ἧς ἀπέθανεν ἐν Μεσολογίῳ.

Χρ. Ἐθαγγελᾶτος καὶ Σῶχος, ἐκμαγεῖον τοῦ Ἰωσήφ Ρωγῶν, καὶ εἰκόνα τοῦ μνημείου αὐτοῦ. (Ἐξ ἀγορᾶς δὲ προσεκτήθη εἰκὼν τοῦ Ἀλ. Χαντζερῆ Μ. Διερμηγέως, ὑπασπιστοῦ Ἀλῆ πασᾶ, υἱοῦ τοῦ ἀπαγχονισθέντος ἡγεμόνος Μολδοβλαχίας).

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω ἀποκτημάτων ἡ Ἑταιρεία ἐγένετο κάτοχος καὶ ἐγκατέστησεν ἤδη ἐν τῷ Μουσείῳ αὐτῆς τὴν συλλογὴν ἣν κατήρτισεν ἐν τῇ Ναπολεοντείῳ Ἐκθέσει τῆς Μαλμαζῶν, ὁ Πρόεδρος τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας κ. Κωνσταντῖνος Ράδος, ἀντιπροσωπεύσας τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ Ἐκατονταετηρίδι Ναπολέοντος. Αὐτὴ αὕτη ἡ ἐν Παρισίοις Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς ἑορτασμὸν τῆς πρώτης ἐκατονταετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, συνέστησεν εἰς τὴν ἡμετέραν Κυβέρνησιν ὅπως ἡ συλλογὴ κατατεθῇ ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ Μουσείῳ, ὅπου πράγματι ἔχει τὴν θέσιν αὐτῆς, διὰ τοῦ ἐξῆς ἐγγράφου:

Η ΥΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΙΜΟΝ ΠΡΟΕΔΡΕΙΑΝ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΑΡΧΟΥ FOCH  
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑΣ  
ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ Μ. ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἐν Παρισίοις τῇ 16 Ἀυγούστου 1921.

Πρὸς τὸν Κύριον ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸν τῆς Ἑλλάδος  
Ἀθῆναι.

Κύριε Ὑπουργέ,

Αἰτήσῃ τῆς ἐπὶ τῆς ἐκατονταετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ναπολέοντος Ἐπιτροπῆς, ἣν εἶχον τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω Ὑμῖν, διενηργήσατε τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος ἐν ταῖς τελεταῖς ἡμῶν καὶ ὑπεδείξατε ὡς ἀντιπρόσωπον αὐτῆς ἐν Παρισίοις τὸν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ Καθηγητὴν τῆς Ἱστορίας κ. Κωνσταντῖνον Ράδον, Γεν. Γραμματέα τῆς



Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ εὐτυχεστέρην ἐκλογὴν. Χάρις εἰς τὸν κ. Ράδο, ἡ Ἑλλὰς ἐξεπροσωπήθη κατὰ τὰς ἐορτὰς τῆς ἑκατονταετηρίδος κατὰ τρόπον ὄλως ἐξαιρετον.

Ὁ κ. Ράδος συνέγραψε πρῶτον ἐπὶ τοῦ θεάματος τούτου ἀξιόλογον μελέτην, φέρουσαν τὸν τίτλον «Napoléon et la Grèce», ἣτις διαδοθεῖσα μεταξὺ τῶν πεφωτισμένων ἐν Γαλλίᾳ κύκλων, κατέστησε γνωστοὺς τοὺς δεσμούς, οἵτινες ἐνοῦσι τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Ναπολεοντείου ἱστορίας, ἰδίως διὰ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς πιστῶς διατηρουμένων ἀναμνήσεων.

Ἐν Παρισίοις ὁ κ. Ράδος μετέσχεν ἐνεργῶς τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ἱστορικοῦ Συνεδρίου τῆς 30ῆς Ἀπριλίου, 2ας καὶ 3ης Μαΐου, ἐποιήσατο μετὰ προσοχῆς ἀκουθεῖσαν ἀνακοίνωσιν ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ναπολέοντος ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐξήνεγκε τὴν ἰδέαν τῆς ἰδρύσεως τοῦ Μουσείου Ναπολέοντος, ἣν τὸ Συνέδριον ἐκράτησεν ὑπὸ σημείωσιν καὶ ἦν ἐλπίζομεν νὰ πραγματοποιήσωμεν. Ὁ κ. Ράδος ἀντεπροσώπευσε κατόπιν τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ Σορβώνῃ καὶ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς λήξεως τῶν ἔργων τοῦ Ἱστορικοῦ Συνεδρίου ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ ἐπισημῶν τελετῇ τῆς Notre Dame, τὴν 4 Μαΐου ἐν τῇ Θριαμβευτικῇ Ἀμῆδι τοῦ Ἀστέρου καὶ τέλος ἐν τῷ μεγάλῳ τῶν Ἀπομάχιων καὶ πρὸ τοῦ τάφου τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὄργανοῦτο ἡ ἐν Malmaison, ἐν τῇ διαμονῇ ἐκείνῃ τῇ μεστῇ τῶσων συγκλητικῶν ἀναμνήσεων τῆς Ὑπατείας, ὡς καὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ σταδίου τοῦ Ἀυτοκράτορος, ἐκθέσεις, εἰς ἣν ὁ κ. Ράδος προσέβηκεν ἐν δυοὶ προθήκαις, ἄριστα συντεθειμέναις, λίαν ἐνδιαφέροντα ἑλληνικὰ ἐνθύμια τῆς Ναπολεοντείου ἐποποιίας.

Γινώσκομεν ὅτι διήγειρον τὸ πλεόν ζωνηδὸν ἐνδιαφέρον πάντων τῶν ἐπισκεπτῶν καὶ ὅτι ὁ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, εἰς ἣν ὁ κ. Ράδος ἠομήνευσε τὰ τῆς συλλογῆς, περιεργάσθη αὐτὴν μετὰ ἰδιαιτέρας ὄλως προσοχῆς. Τῇ 19 Ἰουλίου τέλος, παρουσία ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου καὶ τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας, ὁ Ἰωάννης Bourguignon, διευθυντῆς τοῦ Μουσείου Malmaison, καὶ ὁ κ. Ράδος ὠμίλησαν περὶ τῆς ἀξίας τῆς Συλλογῆς ταύτης.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεως ἡ Ἐπιτροπὴ εὐχαίεται, ὅπως τ' ἀντικείμενα ταῦτα, ἐπανερχόμενα εἰς Ἀθήνας, καταλάβωσιν ἀδιασπᾶστος τὴν θέαν αὐτῶν ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ Μουσείῳ «et nous sou-

haitons qu'ils y soient conservés, sous la direction si éclairé de M. Rados, dans un cadre special qui rappellera la souvenir du Centenaire de 1821».....

(Ἐπονται αἱ εὐχαριστίαι τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ὑπογράφονται)

Ὁ Πρόεδρος  
Edouard Driault

Ὁ Γ. Γραμματεὺς  
Contamines de la Tour.»

Ἡ συλλογὴ, τοποθετηθεῖσα πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Μουσείου, συνίσταται ἐκ δύο μεγάλων πινάκων καὶ τεσσάρων προσόψεων, αἵτινες καλύπτονται ὑπὸ εἰκόνων καὶ ἱστορικῶν δοκουμένων, ἀναγομένων εἰς σχέσεις τοῦ Βοναπάρτου καὶ τῆς πρώτης Γαλλικῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τῶν Ἑλλήνων.

## ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΓΕΝΙΚΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΝ

Γενικὴ συνέλευσις (ΑΖ') τῶν Ἐταίρων, 27 Φεβρουαρίου 1922.

(Προβλημῆς)

Προεδρία: Κ. Βυζαντινοῦ, ὑποστρατήγου, πρεσβυτέρου τῶν μελῶν.

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἐταιρείας ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν τῶν πράξεων τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κατὰ τὸ ἔτος 1921. Εἰδικὰς δ' ἐκθέσεις περὶ τοῦ Μουσείου, Ἀρχείου καὶ Βιβλιοθήκης οἱ οἰκεῖοι ἔργοι. Ὁ κ. Ταμίης ὑποβάλλει τὸν ἀπολογισμὸν τοῦ 1921, καθ' ὃ τὸ Ταμεῖον εἰσέπραξε δραχ. 29,891.15, ἐδαπάνησε δὲ δραχ. 29,588.20, με ὑπόλοιπον μετρητῶν ἐν τῷ ταμείῳ δραχ. 308.25. Τὸ πραγματικὸν χρηματικὸν κεφάλαιον τῆς Ἐταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1921 ἀνήρχετο εἰς δραχ. 18,081.60. Μετὰ τοῦτο ἀνεγνώσθη καὶ ἡ ἐκθεσις τῆς τριμελοῦς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν κ. κ. Α. Κούμαρη, Β. Λαμπίκη καὶ Σπ. Κοκόλη, εὐρόουσις τὸ ταμεῖον τῆς Ἐταιρείας ἐν τάξει καὶ τὰ πάντα σύμφωνα μετὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ Ταμίου καὶ τοὺς συνοδεύοντις αὐτὴν ἀναλυτικοὺς πίνακας, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῆς χρηματικῆς παρουσίας τῆς Ἐταιρείας. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐξέφρασε τὰ συγχαρητήρια αὐτῆς πρὸς τὸν Ταμίαν διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τάξιν, ἣτις διακρίνει τὴν διαχείρισιν αὐτοῦ. Ἐκλέγεται δ' εἰτα διὰ βοῆς ἐκτίμιος Πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας ὁ ἐπὶ τριάκοντα τρία ἔτη διατελέσας τακτικὸς αὐτῆς Πρόεδρος κ. Ἰωάννης Ν. Μπότσης, ὅς, ἀποχωρῶν τῆς ἀρχῆς, ἀπηύθυνα πρὸς τὰ μέλη τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν:

Ἀγαπητοὶ Συνάδελφοι,

Μετὰ τριάκοντα τριῶν ἐτῶν συνεχῇ προεδρίαν, ἣν ὑπέβην εἰς τὴν πάντοτε εὐμενῆ ψῆφον καὶ τὴν ἀμέριστον ὑμῶν ὑποστήριξιν, λόγοι

υγείας και τὸ βίαιος τῶν ἐτῶν μὲ ἀναγκάζουν ν' ἀπόσχω ὀριστικῶς τοῦ προσφιλεστάτου τῶν ἔργων τῆς ζωῆς μου ἐν τῇ ἀληθῶς δ' ἐπισημῶ ταύτῃ δι' ἐμὲ στιγμῇ ἐν ἀποκλειστικῶς πλημμυρεῖ τὴν καρδίαν μου αἴσθημα, ἢ πρὸς Ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ συνάδελφοι, εὐγνωμοσύνη διὰ τὴν πρὸς με ἐμπιστοσύνην, ἣς ἀνευ δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ ἐκτελέσω τὴν ἀνατεθεισάν μοι ἐντολήν, συντηρῶν καὶ προάγων τὸ ἐθνικὸν ἴδρυμα, ὅπερ ἐν σπαργάνοις παρέλαβον καὶ μόνον ἐν σχεδίῳ, οὕτως εἰπεῖν, ὑπάρχον. Τί ἀληθῶς ἦτο τοῦτο ἐν ἔτει 1889; Τί ἦσαν τὸ Μουσεῖον, τὸ Ἀρχεῖον καὶ τᾶλλα, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται τὸ λαμπρὸν νῦν ἡμέτερον ἔργον, στοιχεῖα; Ἄν δὲ συνετελέσθῃ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι σήμερον, λόγου τι ἄξιον, Ὑμεῖς εἴσθε εἰς θέσειν κάλλιον παντὸς ἄλλου νὰ κρίνετε. Εἰς ἐμὲ δ' ὑπολείπεται νῦν ἀφοῦ εὐχαριστήσω Ὑμᾶς καὶ πάλιν διὰ τὴν ἡμετέραν συνεργασίαν, νὰ εἶπω πλήρη τὴν γνώμην μου περὶ τοῦ κατάλληλοτέρου μεταξὺ τῶν Ἑταίρων, ὅπως διαδεχόμενος τὸν ὑποφαινόμενον ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἔργων τῆς Ἑταιρείας, ἣν ἄλλως καὶ πραγματικῶς ἀσκεῖ, ἀφ' ἣς ὁ ἡμέτερος Πρόεδρος δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ διαθέτῃ ἴσας τῷ ζήλῳ αὐτοῦ δυνάμεις.

Καὶ ταῦτα λέγων ὠνόμασα ἤδη, νομίζω, τὸν Γενικὸν Γραμματέα τῆς Ἑταιρείας, καθηγητὴν τῆς Ἰστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κ. Κωνσταντῖνον Ν. Ράδου, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1896 ὡς Ἐφορὸς τοῦ Μουσείου, ὡς Γραμματεὺς, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑταιρείας ἐν τῇ Λιθῆνι Ἐκθέσει τοῦ Βορδῶ (ἐν ἣ ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν ἔλαβε τὸ Μέγα Βραβεῖον), ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῆς ἐν τῇ Ἰκατονταετηρίδι τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας τῶν Παρισίων, ὡς ἀναδιοργανωτὴς τοῦ Μουσείου καὶ εἰς πλείους ἴσας ἄλλας περιστάσεις παρέσχε τὰς πλέον πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας, ἣν ἠγάπησεν ὡς τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον, ἐγένετο σπουδαίων δωρημάτων εἰς τὸ Μουσεῖον, εἰς τὸ Ἀρχεῖον καὶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην δωρητῆς καὶ χρηματικῶς ἐτι βοηθήσας τῇ Ἑταιρείᾳ ἀνεγνώριμῃ δικαίως μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν αὐτῆς. Εἰργάσθη δὲ δραστηρίως καὶ ἐπιτυχῶς εἰς οἰκονομικὴν ἀνόρθωσιν αὐτῆς καὶ εἶναι τέλος πεπρωτισμένος δι' ὅλον ἐκείνων τῶν προσόντων καὶ γνώσεων, αἵτινες εἶναι ἀπαραίτητοι εἰς τὸν διεθυντὴν τῶν ἔργων ἐπιστημονικοῦ ἔθους καὶ ἐθνικοῦ ἴδρυματος, ὡς τὸ ἡμέτερον. Δίδω διὰ πάντων ταῦτα τὴν ψῆφόν μου ὑπὲρ τοῦ κ. Κωνσταντῖνου Ν. Ράδου ὡς προέδρου τῆς «Ἰστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος» καὶ ἐλπίζω ὅτι ἡ γνώμη μου αὕτη θέλει εὔρει ἀπήχη-

σιν ἐν τοῖς κόλποις τῆς Ἑταιρείας, ἣς ἐπὶ μακρὸν προέστην. Πέποιθα δ' ὅτι τοῦτο ἔσεται πρὸς ὄφελος αὐτῆς.

Ἐυχόμενος Ὑμῖν, ἀγαπητοὶ Συνάδελφοι, τὰ βέλτιστα θέλω διατελέσει κατὰ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ βίου μου ἀρωαιομένος Ὑμῖν καὶ τῷ ἐθνικῷ Ὑμῶν ἔργῳ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Φεβρουαρίου 1922

Μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης  
(Ὑπογε.) ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΜΠΟΤΑΣΗΣ

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐκθέσεων ἢ συνέλευσις προέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν νέων ἀρχῶν τῆς Ἑταιρείας δια τὴν τριετὴ διοικητικὴν περίοδον 1922-1924 καὶ τῆς νέας ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὸ ἔτος 1922. Κληθέντων δ' ὡς ψηφολεκτῶν τῶν κ. κ. Α. Τσακίρη κ. Γ. Μ. Μαρίνου ἐγένετο ἡ διά ψηφοδελτίων ψηφοφορία καὶ ἐξελέγησαν αἱ νῦν ἀρχαὶ καὶ ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ ὡς ἑξῆς:

Πρόεδρος Κ. Ν. Ράδος	διὰ ψήφων 155
Ἀντιπρόεδροι Γ. Δούμας	» 143
» Θ. Μαρίνος	» 142
Γεν. Γραμματεὺς Α. Ὁρλιάνδος	» 175
Ἐξδ. » Ἐθαγ. Χατζηϊωάννου	» 144
» » Ν. Καρᾶς	» 143
Ταμίαις Γεώρ. Τυπιάδος	» 176
Ἐφορὸς Μουσείου Μ. Μίνδλερ	» 145
» Ἀρχεῖου Α. Κουρτίδης.	» 144
» Βιβλιοθήκης Π. Καλογερόπουλος	» 144
Σύμβουλοι Ἰπ. Καραβίας	» 173
» Β. Λαμπίκης	» 142
» Α. Βλαντῆς	» 142
» Ἀθ. Βρυζάκης	» 169
» Σ. Παπαφράγκος	» 139
Μέλη ἀναπληρ. Δημ. Νικολαΐδης	» 145
» » Ἰω. Κυριακὸς	» 144
» » Ἐύστρ. Πίσσας	» 143
» » Γεωρ. Κορομηλῆς	» 143
» » Ν. Μαυρομιμάτης	» 143
Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ Ἀν. Πέτρος Μπότσης	» 175
» » Γ. Κωνσταντινίδης	» 144
» » Α. Κούμαρης	» 144

Ἀναπληρωματικοὶ Δ. Χρυσανθακόπουλος διὰ ψήφιον 145  
 » Ἰ Καμπύρης » 145

**ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΙ ΓΡΑΦΕΙΟΥ.** Ἐπιμελητής: Χρῆστος Βλασόπουλος (ἀπὸ τριακονταετίας), Βοηθός: Χρῆστος Μπαζός, Δακτυλογράφος: Κ. Φραγκάκη, Ὑπάλληλοι Μουσείου Στ. Κάμπουρας, Π. Μυλωνόπουλος, Χρ. Τσέρκοβιτς, Γ. Καλεμκερίδης, Κ. Σορότου.

**Γενικὴ Συνέλευσις (ΛΗ΄) τῶν Ἐταίρων, 5 Φεβρουαρίου 1923.**  
 (Περλήφεις)

**Προεδρία:** Κωνσταντίνου Ράδου, Προέδρου τῆς Ἐταιρείας.

Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Ἐταίρων, ἐπὶ λογοδοσίᾳ τοῦ Διοικ. Συμβουλίου διὰ τὸ ἔτος 1922, ἐμπροθέσμως συζητηθεῖσα, ἤτοι τὴν 29 Ἰανουαρίου 1923, δὲν ἠδυνήθη νὰ συνεδριάσῃ, ἐλλείπει ἀπαρτίας. Διὰ τοῦτο, ἐπαναληφθεῖσας τῆς συγκλήσεως, συνήλθεν ἐντὸς ὀκταήμερου καὶ ἡ ὀριστικὴ αὐτῆς συνεδρία ἐγένετο τῇ 5 Φεβρουαρίου 1923, συμφῶνως τῇ τε Καταστατικῇ καὶ τῇ περὶ Σωματείων Νόμῳ. Μετὰ βραχείαν εἰσήγησιν τοῦ Προέδρου, καθ' ἣν οὗτος ἀνήγγειλε καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀναπροέδρου τῆς Ἐταιρείας κ. Θεμιστοκλέους Μαρτίνου γενομένην ἐκ πεντακισχιλίων δραχμῶν δωρεάν ὑπὲρ τοῦ ἔργου τῆς Ἐταιρείας, ὁ Γεν. Γραμματεὺς κ. Α. Ὀρλάνδος ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσὶν τῶν πράξεων τοῦ Διοικ. Συμβουλίου κατὰ τὸ ἔτος 1922. Μετὰ τοῦτο ἀναγινώσκουσι τὰς ἐκθέσεις αὐτῶν οἱ ἔφοροι τοῦ Μουσείου, τοῦ Ἀρχείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης κ. κ. Μ. Μινδλερ, Α. Κουρτίδης καὶ Π. Καλογερόπουλος.

Ὁ Ταμίας τῆς Ἐταιρείας κ. Γεώργιος Ὑπαύδου ἀναγινώσκει τὴν ὑπ' αὐτοῦ πρὸ τῆς Συνελεύσεως ὑποβληθεῖσαν ἐκθεσὶν τοῦ περὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς χρηματικῆς οὐσίας, τῆς Ἐταιρείας ἔχουσαν ὡς ἑξῆς:

Κύριε Πρόεδρε,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλλω τὸν ἰσολογισμόν τῆς Ἐταιρείας ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1922 μέχρι 31ης Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα εἰσῆχθησαν εἰς τὸ ταμεῖον δρα. 72.139, ἐξήχθησαν δὲ 68.363 καὶ 10, ἐξ ὧν ἀφαιρουμένων τῶν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν κατατεθέντων ποσῶν ἐκ δρα. 27.912.40 ἔδαπανήθησαν διὰ τὰ ἐν γένει ἔξοδα τῆς Ἐταιρείας, εἰς μισθούς, ἐνοίκια καὶ φιλοδωρήματα τοῦ προσωπικοῦ, πλουτισμὸν, τακτοποιήσιν καὶ συντήρησιν τοῦ Μουσείου, τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Ἀρχείου, ἐκτύπωσιν τοῦ «Δελτίου» καὶ διάφορα ἄλλα γενικὰ ἔξοδα, ἅτινα λεπτομερῶς ἀναγράφονται εἰς τὸν ἀπὸ στοιχ. Α' ἐπισυναπτόμενον ἀναλυτικὸν πίνακα, εἰς δρα. 40.460,70

Ὁ πίναξ οὗτος δ' ὑπὸ στοιχ. Α' παριστᾷ τὴν εἰς χρῆμα κίνησιν τοῦ ταμεῖου κατὰ τὸ λήξαν ἔτος.

Ἐπισυναπτῶ καὶ ἕτερον ἀναλυτικὸν πίνακα ἀπὸ στοιχ. Β' (1) καθορίζοντα ἐπακριβῶς τὴν κατὰ τὴν 31ην παρελθόντος μηνὸς Δεκεμβρίου περιουσίαν ἐν γένει τῆς Ἐταιρείας μας ἀποτελουμένης.

1) Ἐκ μετρητῶν, 2) ἐκ λαχειοφόρων ὁμολογιῶν, 3) ἐκ προσωρινῶν τίτλων τοῦ τελευταίου ἀναγκαστικοῦ δανείου, δηλαδὴ στεμμάτων.

Μετρητὰ, Δρα. 27.307,75, ἐξ ὧν 23.551,85 κατατεθειμένα παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπέζῃ καὶ 3.755,90 εἰς τὸ ταμεῖόν μας.

**Λαχειοφόροι ὁμολογίαι.**

Ὁ τοῦ δανείου 200 ἑκατ. 5 <sup>1</sup>/<sub>100</sub> σειρὰ 1 ἀριθ. 66697=97, 1 τοῦ ἰδίου δανείου σειρὰ 2 ἀρ. 37035 δωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Γ. Πετρόφ.

1 τοῦ δανείου 30 ἑκατ. 2 <sup>1</sup>/<sub>2</sub> <sup>1</sup>/<sub>100</sub> ἀρ. 63181 δωρὸν τοῦ ἐκ τῶν ἐταίρων κ. Ε. Πρωΐου.

Αἱ ὁμολογίαι αὗται κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἀαίκην Τράπεζαν.

**Στέμματα.**

292 προσωρινοὶ τίτλοι εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν.

36 ὅμοιοι εἰς τὸ ταμεῖόν μας.

Εἰς τὸν Β' τοῦτον ἀναλυτικὸν πίνακα ἀναγράφονται καὶ τὰ ποσὰ τῆς πωλήσεως τῆς οἰκίας τῆς μεγάλης εὐσεργετιδος τῆς Ἐταιρείας ἀειμνήστου Ρωξάνης Κοζάκη Ὑπαύδου ἤτοι δρα. 515.000 εἰς μετρητὰ κατατεθειμένα παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπέζῃ, δραχ. 20.891 παρὰ τῇ Τραπέζῃ Βιομηχανίας εἰς μετρητὰ καὶ δρα. 20.000 εἰς Στέμματα ἐπίσης παρὰ τῇ Βιομηχανικῇ. (1)

Μετὰ πάσης τιμῆς

Ὁ Ταμίας

(Ὑπογ.) Γ. Ε. ΤΥΠΑΛΔΟΣ

Μεθ' οὗ ἀναγινώσκειται ἡ ἐκθεσις τῆς Ἐλεγκτικῆς Επιτροπῆς τοῦ ἔτους 1922 ἔχουσα ὡς ἑξῆς:

Ἀξιότιμοι κύριοι Ἐταῖροι,

Συμφῶνως τῇ ὑμετέρᾳ ἐντολῇ κατὰ τὴν ΑΖ'. Γεν. Συνέλευσιν τῶν Ἐταίρων, προσέβημεν εἰς τὴν ἐξέλεξιν τοῦ Ταμείου τῆς Ἐταιρείας, καὶ τῶν σχετικῶν βιομηχανικῶν βιβλίων διαχειρίσεως, λήξαντος ἔτους καὶ εὔρομεν ταῦτα ἐν πληρεστάτῃ ἀκριβεῖ καὶ τάξει, συμφωνοῦντα καθ' ὅλα πρὸς τὴν ὑποβαλλομένην ἐκθεσὶν τοῦ Ταμείου κ. Γεωργίου Ὑπαύδου καὶ τοῦς συνοδεύοντα ταύτην ἀναλυτικοὺς πίνακας ὑπὸ στοιχ. Α' καὶ Β'.

(1) Οἱ ἐν λόγῳ πίνακες εἶναι κατατεθειμένοι εἰς τὸ ὑπηρεσιακὸν ἀρχεῖον τῆς Ἐταιρείας καὶ εἰς διάθεσιν τῶν Ἐταίρων.

Κατὰ τὸν Α. ἀναλυτικὸν πίνακα αἱ εἰσπράξεις ἀνήλθον εἰς Δρχ.: 72.139, αἱ δὲ δαπάναι καὶ καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ εἰς δραχμὰς 68.373.10 τὰ δὲ ἐν τῷ Ταμείῳ μετρητὰ ἀνήρχοντο τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1922 εἰς δραχ.: 3.765.90.

Εἰς τὸν πίνακα Β' ἀναγράφεται λεπτομερέστατα ἅπαντα ἡ χρηματικὴ περιουσία τῆς Ἐταιρείας καὶ ἡ κίνησις ταύτης. Τὰ μετρητὰ ἐκ Δρ. 23.541.85 εἶναι κατατεθειμένα παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ χρεώγραφα φυλάσσονται παρὰ ταῖς Τραπέζαις Ἐθνικῇ Λαϊκῇ καὶ Βιομηχανίας.

Ἐπίσης εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τραπέζαν εἶναι κατατεθειμένα μετρητὰ 515.000 ἐκ τῆς ἐκποιήσεως οἰκίας Τυπάλδου Κοζάκη καὶ εἰς τὴν Τραπέζαν Βιομηχανίας ἐπίσης μετρητὰ 20.891.40 καὶ Δρχ. 20.000 εἰς προσωρινὸς τίτλους ἀναγκαστικοῦ δανείου 1922 προερχόμενα ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας. (2)

Ἐδχαρίστως παρατηροῦμεν ὅτι τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἐταιρείας, προάγονται κρίνομεν δὲ ἐπιβαλλόμενον ἡμῖν καθήκον νὰ προτείνωμεν τὴν ἔκφρασιν εὐαρεσκείας ἐκ μέρους τῆς συνελεύσεως πρὸς τὸν Ταμίαν κ. Γεώργιον Τυπάλδον διὰ τὴν παραδειγματικὴν τάξιν, ἀκρίβειαν καὶ σαφήνειαν τῶν τε βιβλίων καὶ λογαριασμῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30ῇ Ἰανουαρίου 1923

(Ὑπογραφαί) Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, Ι. ΚΑΜΠΙΡΗΣ, Δ. ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Μετά τοῦτο ἡ Συνέλευσις προσέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς νέας ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὸ ἔτος 1923 καὶ ἐξελέγησαν: Ἐλεγκταὶ Α. Κούμαρης, Γ. Κωνσταντινίδης, Ι. Καμπίρης, ἀναπληρωματικοὶ Δ. Χρυσανθακόπουλος, Τ. Χέλμης.

## ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ ΕΚΛΙΠΟΝΤΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ.—ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΕΤΡΩΦ.

Ὁ Θεμιστοκλῆς Χρήστου Νικολαΐδης Φιλαδελφεὺς ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἰδρυτῶν τῆς Ἐταιρείας. Μετέσχε τοῦ πρώτου αὐτῆς Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐν ἔτει 1882 καὶ, μετ' ἐπιμελείας διαχειρισθεὶς τοὺς πρώτους αὐτῆς μικροὺς πόρους, ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς οἰκονομικῆς τῆς ὑπάρξεως, ἣτις ἐπέτρεψε τὴν ἀνάπτυξιν ἔργου, ὅπερ σήμερον δύναται νὰ καυχήθῃ ὅτι ἔσωσε τὰ κειμήλια τῆς ἔθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ἐν μὲν ἱστορικῇ ἀρχαίᾳ σοφίᾳ ἐγγράφιον καὶ παντοίων ἱστορικῶν μνημείων τῆς ἀπὸ Τουρκοκρατίας ἱστορίας τοῦ ἔθνους, εἰς δὲ τὸ Μουσεῖον ὑπερτρισχίλια ἀντιτείμενα καὶ διασχίλια εἰκόνας, χιλκογραφίας καὶ ἔκτυπα. Τοῦ Μουσείου τούτου ὁ Φιλαδελφεὺς ἐχορηγίασεν ἔφορος καὶ προσεπάθησε, καθόσον ἦτο δυνατόν νὰ συμπληρώσῃ καὶ ἐπιστημονικῶς κατατάξῃ τὰς συλλογὰς αὐτοῦ. Ἡ θέσις τοῦ Φιλαδελφεοῦ ἐν τῷ ἰδρύματι ἡμῶν ἦτο ἀληθῶς ἐνδεδειγμένη ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς θεμελιώσεως αὐτοῦ καὶ οὐδεὶς τῶν συγχρόνων, λόγῳ χαρακτῆρος, μορφώσεως, αἰσθηματικῶν καὶ τάσεων, ἦτο περισσώτερον αὐτοῦ κατάλληλος νὰ ἐπιληφθῇ τοιούτων ἔργων, ἐν ἐποχῇ μάλιστα, καθ' ἣν ὀλίγοι ἐνόουν τὴν σημασίαν τῶν ἐρευνῶν, αἵτινες σκοπὸν ἔχουν νὰ φροτίσουν τὰς σελίδας νῆς μεσαιωνικῆς καὶ μεταγενεστέρης ἡμῶν ἱστορίας, δηλαδὴ τῆς ἱστορίας τῆς γενέσεως καὶ ὑπάρξεως τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος. Τοὺς σκοποὺς τούτους ὁ Φιλαδελφεὺς ἐπεδίωξε καὶ πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἱστορικῆς Ἐταιρείας, εἶναι γνωστὰ αἱ ὑπηρεσίαι, ἃς παρέσχε εἰς τὰς ἱστορικὰς ἐρεῖνας ὅχι ὅμως ὀλιγοτέρας καὶ εἰς τὴν σύγχρονον ἔθνικὴν φιλολογίαν ὅτι ἦτο πρὸς ἀμφότερα τὰ ἔργα κλιῶς παρεσκευασμένος. Εἰς τὴν δημιουργικὴν φιλολογίαν παρέσχε καὶ παρέχει ἀκόμη ὑπηρεσίαις διὰ τῶν σελίδων τοῦ θανουμένου αὐτοῦ περιοδικοῦ τῆς «Χρυσολίδος», εἰς ἃς δὲν ὑπάρχει λόγιος Ἕλλην νὰ μὴ προσέφυγεν ἐπισημῶς καὶ νὰ μὴ τὰς ἀπήλαυσε μαγευμένος. Αὐτὸς οὗτος, διαπρεπὴς λογογράφος, διακρινόμενος διὰ τὸ ἀνθηρὸν τοῦ ὕψους, τὴν χαριτολογίαν καὶ τὴν πολυμάθειαν, ἤξευρε νὰ συγκεντρούνη περὶ ἑαυτὸν τοὺς λογοτέχνας τῆς ἐποχῆς του. Οὐδὲν φιλολογικὸν περιοδι-

(1) Ταῦτα πάντα εἶναι γὰρ κατατεθειμένα ἐν τῇ Ἐθν. Τραπέζῃ.

(2) Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι μετὰ τὴν τελευταίαν ταύτην συνέλευσιν ἡ περιουσία τῆς Ἐταιρείας ἠῤῥησε κατὰ 220 ἀκόμη χιλιάδας δραχμῶν ἐκ τῆς πωλήσεως τῆς συλλογῆς ξένων γομμματοσήμων Μάρκου Λιβανίου.

κόν, μετὰ τὴν «Πανδώραν», ἀπήλαυσέ ποτε τοσαύτης ὑπολήψεως ἐν Ἑλλάδι ὅσον ἡ «Χρυσολίς».

Ἄλλ' αἱ ἱστορικαὶ ἰδίως ἔρευναι διακρίνουσι τὸν Θ. Φιλαδέλφειαν. Τὸ ἄριστον αὐτῶν προῖον εἶναι ἡ Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1400—1800). Οὐδεὶς θέλει ὁμιλήσει πλέον περὶ τῆς περιόδου ταύτης τῆς ἱστορίας τοῦ κλεινοῦ Ἄστεως χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὸ βιβλίον του.

Τοιοῦτον μὲ δύο λέξεις τὸ ἔργον τοῦ ἀξίου τέκνου τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου Χρήστου Νικολαΐδου Φιλαδέλφειος, οὗ παραδειγματικαί καὶ παροιμιώδεις ἔχουσι μείνει αἱ πρὸς τὰ γράμματα, τὴν ἱστορίαν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν θύραθεν φιλολογίαν τῆς ἀρτιγεννήτου Ἑλλάδος ὑπηρεσία. Ἐνθερμος πατριώτης, ὑπῆρξεν ἰδρυτὴς διαγωνίσματος λυρικῆς ποιήσεως, σκοποβολῆς ἐν τῷ ναυτικῷ, πεντήκοντα χιλιάδων δραχμῶν κληροδοτήματος ὑπὲρ τῶν ἀπόρων κορασίων τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος ἐν Μικρασίᾳ Φιλαδέλφειας.

Ἄνευ ἰσχυροῦ βαλαντίου ἐφοπλιστοῦ κατώρθωσε νὰ διδάξῃ τὴν εὐστοχὸν καὶ γενναίαν διάθεσιν τοῦ πλοῦτου ὑπὲρ ἐθνικοφελῶν ἔργων.

Ἡ συμπαθὴς αὐτῆ φυσιογνωμία ἠὲ μείνη εἰς τὴν μνήμην ὅσων ἠτύχησαν νὰ τὸν γνωρίσουν· βαθυτάτη δὲ ἡ θλίψις παρὰ τοῖς ἑταίροις τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἤτις καὶ κατὰ τὸν ἐνταφιασμὸν ἀπηύθυνε, διὰ τοῦ Προέδρου αὐτῆς κ. Κωνσταντίνου Ράδου, τὸν ὑστατον χαιρετισμὸν πρὸς τὸ ἐκλεκτὸν τοῦτο μέλος τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, ἣτις ὄντως τιμᾶται τοιαῦτα πνεύματα ἐκτρέφουσα.

**Ὁ ἐκ Μόσχας Ἰωάννης Πετρόφ**, ἐγεννήθη ἐν Μόσχᾳ τῷ 1849, ἐσπούδασε ἐν τῷ Στρατιωτικῷ λυκείῳ δαπάναις τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐγένετο ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, διατελέσας καὶ διευθυντὴς τμήματος ἐν τῇ Πανρωσικῇ ἐκθέσει τῆς Μόσχας τῷ 1882. Παρατηθεὶς τοῦ στρατιωτικοῦ σταδίου ἐπεδόθη εἰς ἱστορικὰς καὶ ἐθνολογικὰς μελέτας καὶ τὴν δημοσιογραφίαν, διατελέσας ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη συνεκδοτῆς τοῦ ἐν Μόσχᾳ περιοδικοῦ «ἡ Ἀνατολή». Κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξεπόνησε τὸν ἱστορικὸν Ἄτλαντα τῆς Κρήτης, ἐκτυπωθέντα ἐν Λευρίᾳ δαπάναις τῶν μονῶν τῆς νήσου, βιβλία ἀφορῶντα εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἑλλην. Ἐθνους πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ τουρκοῦ ζυγοῦ, τὴν «Πατρίδα», πατριωτικὸν παίγνιον ἐγκριθέν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρὸς

διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, Ἄτλαντα τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος ἀρωγῆ (1887) τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Γ' καὶ ἱστορικὸν ἐθνολογικὸν Ἄτλαντα τῆς Μακεδονίας μετὰ πλουσιωτάτης βιβλιογραφίας, οὗ μόνον ὁ α' τόμος ἐδημοσιεύθη δαπάναις τῆς Ἑλλην. Κυβερνήσεως. Εἶχε περιέλθει ἀπασαν τὴν Ἑλλάδα, Κύπρον, Αἴγυπτον μαχόμενος διὰ διαλέξεων ὑπὲρ τῆς ἑλληνικότητος τῆς Μακεδονίας. Εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ 40 ἔτη. Κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ζωῆς του ἐδωρήσατο ἀπασαν σχεδὸν τὴν βιβλιοθήκην του εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Βουλῆς μετὰ τῶν διπλωμάτων καὶ οἰκίσημων του. Κατὰ τὴν τελευταίαν δ' εἰς Ἀθήνας εἰσροὴν τῶν Ρώσων προσφύγων, ἐποιήσατο δέκα πέντε πρὸς αὐτοὺς διαλέξεις, πειρώμενος νὰ ἐκριζώσῃ ἐστρεβλωμένας πανσλαυϊστικὰς ἀντιλήψεις.

Τόσον ἐξ ὀνόματος τῆς ἑταιρείας ὅσον καὶ ἐξ ὀνόματος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς ἀπεχαιρέτισε τὸν μεταστάντα ὁ διευθυντὴς αὐτῆς καὶ μέλος τοῦ Λοικητικοῦ ἡμῶν Συμβουλίου κ. Παναγιώτης Καλογερόπουλος δι' εὐγλώττων καὶ συγκινητικῶν φράσεων. Διατελέσας μαθητὴς καὶ φίλος τοῦ ἐκ Μόσχας Ἰωάννου Πετρόφ, ἐγκαταστάνας ἐν Ἑλλάδι καὶ νυμφευθέντος Ἑλληνίδα, διηρμήνευσε ὡς ἄριστα τὰ αἰσθήματα πάντων τῶν Ἑλλήνων πατριωτῶν, πρὸς τὸν τοσοῦτον μοχθήσαντα ὑπὲρ τῆς πατρίδος μας Ρώσσον λόγιον, ὅστις ἠγωνίσσατο ὡς ὁ γεννησιώτερος τῶν Ἑλλήνων, μαχόμενος ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων. «Ἐὐχῆς ἔργον εἶπεν ὁ κ. Καλογερόπουλος, θὰ ἦτο, αἱ πολυτεῖς ἔρευναι τοῦ Ρώσσου συγγραφέως νὰ ἴδωσι πᾶσαι το φῶς διὰ κυβερνητικῆς ἢ ἰδιωτικῆς ἀρωγῆς, διότι ἐκ τῆς τυπώσεως αὐτῶν μετὰ 14000 σχεδὸν βιβλιογραφικῶν τίτλων περὶ Μακεδονίας θὰ προέκυπτε ὑπὸ Ρώσσου ἀποδεικνυομένη ἢ ἀναμφίρητος περὶ Μακεδονίας ἀλήθεια».

Ὁ Πετρόφ, ἐν τῷ ἑλληνισμῷ του, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λησμονήσῃ τὴν Ἱστορικὴν καὶ Ἐθνολογικὴν ἑταιρείαν. Προσέφερε πολλὰ δωρήματα εἰς τὸ Μουσεῖον καὶ βιβλία, μετέφρασε δὲ πολλὰ ρωσσικά ἔγγραφα ἐνδιαφέροντα τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ κατατεθειμένα παρ' ἡμῖν. Ὑπῆρξεν ὁ ἀφιλοκερδὴς ρωσιστὴς καὶ σλαυϊστὴς τῆς ἡμετέρας ἑταιρείας. Καλὴ εἰκὼν αὐτοῦ, ὑπάρχει ἀνηρτημένη ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ Προέδρου αὐτῆς.

## ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ν. ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ θάνατος τοῦ ἀπελθόντος ἐκ τοῦ μέσου ἡμῶν, τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Ὀκτωβρίου, Ἑταίρου Κωνσταντίνου Ν. Παπαμιχαλοπούλου ἐγυξε βαθύτατα τὴν Ἑταιρείαν, ἐν ἣ ὁ αἰόδιμος ἀνὴρ ὄλως ἐξαιρετικὴν κατεῖχε θέσιν. Οὐδεὶς ἐδγλωττότερον τοῦ Παπαμιχαλοπούλου ἀνέπτυξε τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἐθνικοφελῆς τοῦ ἡμετέρου ἰδρυμάτος καὶ πολλὰ τῶν σπουδαιότερων διορημάτων τοῦ Μουσείου ὀφείλονται εἰς τὸ ἐμπνευσμένον αὐτοῦ κήρυγμα καὶ τὰς προσπάθειάς του. Μολονότι δ' ὡς ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ σταδίου, τῆς προεδρίας τοῦ Πανελληνίου Γυμναστικοῦ Συλλόγου καὶ ἄλλων ἰδρυμάτων, ὧν ἦτο ἡ ψυχὴ, ἦτο πολυασχολώτατος, ἀνέλαβε διαφόρους λειτουργίας ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ καὶ ἐπὶ μακρὸν διετέλεσε σύμβουλος καὶ ἔφορος τοῦ Μουσείου, μετὰ παραδειγματικοῦ ζήλου ἐργαζόμενος. Ἄλλως καὶ τὸ ἐν γένει ἔργον τοῦ Παπαμιχαλοπούλου ὑπῆρξε σύμμορφον πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἐργασιῶν τῆς ὁποίας μετεῖχεν ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως σχεδὸν αὐτῆς. Ἡ «Πολιορκία καὶ Ἄλωσις τῆς Μομφρασίας» ἦν ἐξέδωκε εἰς ἡλικίαν ἐικοσιδύο ἐτῶν (1874), ἡ «Περὶ ἡγεσιῶν εἰς τὸν Πόντον», αἱ «Ἑλληνικαὶ Νῆσοι», ἡ «Κωνσταντινούπολις Ἑλληνικὴ ἐπὶ 2576 ἔτη», τὸ ἀνέκδοτον αὐτοῦ μέγα ἔργον περὶ Ὅρουσ Σινᾶ καὶ πλεῖστα ἄλλα μικρότερα ἐν περιοδικοῖς καὶ ἑφημερίαι δημοσιεύματα, ἀποδεικνύουσι τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων ἡμῶν, ὡς καὶ αἱ πασίγνωστοι αὐτοῦ περιηγήσεις καὶ πατριωτικαὶ ἐκδρομαὶ εἰς Αἴγυπτον, εἰς Σινᾶ, εἰς Ἱερουσαλήμ, εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὸν Πόντον καὶ ἡ διετής αὐτοῦ ἐν Ἀμερικῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν δρασίς (1911-1913). Ἐπίσης τὸ ἐν Γραβιᾷ μνημεῖον εἰς τὸν Ὀδυσσεῆα. Ἄλλὰ τοῦ γονιμότητος Παπαμιχαλοπούλου τὰ φρονίσματα δὲν περιορίσθησαν μόνον εἰς τὴν μέσην καὶ νεωτέραν ἱστορίαν. Ἐν ἔτει 1881 ἔγραψε τὸν «Ἄρειον Πάγον ἐν Ἀθήναις» καὶ βραδύτερον τοὺς «Χιλιούς Πλαταίεις ἐν Μαραθῶνι». Φύσει ἀφατρίαστρος ψυχῇ ὁ Παπαμιχαλόπουλος καὶ ἐλάχιστα δουλεύων εἰς τὰ κόμματα, παρὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ περιβάλλοντος, ἀπαξ μόνον ἐγένετο ὑπουργὸς καὶ ἐπὶ βραχὺ, κατέλιπε ὅμως τὰς λαμπροτάτας τῶν ἀναμνήσεων ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν υποθέσεων, ὡς ἡ Πολιτεία τῷ ἐνεπιστεύθη. Ἐτίμησε δ' ἀληθῶς ἑαυτὴν ἡ Λακωνία, ἐπανειλημμένως τιμήσασα διὰ τῆς ψήφου τῆς ἀνδρα ὅστις πρὸ ὀφθαλμῶν δὲν εἶχε

ποτὲ τὰ τέλη τῆς μικροπολιτικῆς, ἀλλὰ γενικωτέρους σκοποὺς καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἔθνους.

Ὁ χρόνος δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ καταρτίσωμεν πλήρες βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Παπαμιχαλοπούλου. Παρέχομεν δ' ἐνταῦθα προχείρως, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων καὶ τοὺς τίτλους ἄλλων τινῶν, ὡς ἔρχονται εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν: Ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Χίου (1881), Ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Μόναχον (1883), Ἐν δάκρυ εἰς τὸν τάφον τοῦ Βασιλέως Ὀθωνος (1883), Ἐντυπώσεις του κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλίας. Πάντα ταῦτα εἰς τεύχη δυσεύρετα.

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ ΚΑΙ ΔΩΡΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Μεγάλοι εὐεργέται

Ρωξάνη Γ. Τυπάλδου Κοζάκη  
Μάρκος Λιβάνιος  
Τὸ Κράτος  
Τὸ Πανεπιστήμιον  
Κωνσταντῖνος Ν. Ράδος  
Θεμιστοκλῆς Μαρίνος  
Δῆμος Καβάλλας

Εὐεργέται

Ἰωάν. Ν. Μπότασης  
Δῆμος Ἀθηναίων  
Λουίζα Ριανκούρ  
Θ. Πετροκόκκινος  
Α. Συγγρός  
Κ. Ζάππας  
Θ. Μαυρογορδάτος  
Σπ. Μεταξῆς  
Ἄντ. Ἐμπειρῆκος  
Σπύρος Α. Ν. Κριεζώτης  
Σταμ. Ἐμπειρῆκος  
Ἄναστ. Ἀκίλλογλους  
Α. Λοβέρδος (Βιοκειλώνης)

Δωρηταί (1)

Κυρ. Μαυρομιχάλης  
Τράπεζα Ἀθηνῶν  
Περικλ. Ἀργυρόπουλος  
Ἰριγένεια Συγγοῦ  
Μιλτ. Νεγροπόντης  
Ἄντ. Μορφερράτος  
Πέτρος Κανάκης  
Ἰω. Σόλων  
Λημ. Μ. Καλλιφρονῆς  
Ἄλ. Λαμπρινούδης \*  
Σπυρ. Λάμπρος  
Σ. Στρέιτ  
Γ. Ἀθηνογένης  
Σ. Σκουλούδης  
Ν. Τριανταφυλλῆκος  
Κ. Μάνος  
Λῆμος Πειραιῶς  
Παν. Ἐζωρτζάκης  
Π. Σαββίδης  
Φερδινάνδος Γκιόλ  
Στρατηγὸς Νεγροπόντης  
Λῆμος Χίου  
Διον. Σταθαῖος  
Οὐρανία Σοκόλη  
Ἰω. Ἀθηνογένης  
Ἰω. Ν. Μεταξῆς (Μασσαλίας)

ΠΡΟΞΑΡΟΙ

ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐταιρείας

Τιμολέον Φιλήμων, 1882—1885.  
Γ. Κοζάκης Τυπάλδος, 1888.  
Ἰωάννης Ν. Μπότασης ἀπὸ τοῦ 1889.  
Κωνσταντῖνος Ν. Ράδος ἀπὸ τοῦ 1922.

ΑΝΤΙΠΡΟΞΑΡΟΙ

Σπυρίδων Λάμπρος, 1882—1887.  
Ἰωάννης Ν. Μπότασης, 1888.  
Ἰω. Σακελλίων, 1891.  
Ν. Γ. Πολίτης, 1892—1919.  
Π. Δαγκλῆς 1919—1922.  
Α. Κόρακας » » » »  
Γ. Δούμας ἀπὸ τοῦ 1922.  
Θεμιστ. Μαρίνος » »

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΣ

Νικόλαος Γ. Πολίτης, 1882—1890.  
Ἄντωνιος Μηλιαράκης, 1891—1905.  
Κωνστ. Ν. Ράδος ἀπὸ τοῦ 1906, Γενικὸς  
Α. Ὀρλάνδος ἀπὸ τοῦ 1922, Γενικὸς

ΕΦΟΡΟΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Ἄλ. Ν. Μελετόπουλος, 1882—1888.  
Θεμ. Νικολαΐδης Φιλαδέφειος, 1888—1890.  
Ἄλέξ. Ἄλ. Ραγκαβῆς, 1890—1892.  
Γ. Περβάνογλους, 1892—1893.  
Ἄλέξ. Μαυρογορδάτος, 1893—1895.  
Ἀσημάκης Θ. Ζαΐμης, 1895—1896.  
Κων. Ν. Ράδος, 1896—1906.  
Κωνστ. Ν. Παπαμιχαλόπουλος, 1906—1919.

(1) Εἰς τὸν κατάλογον τοῦτον δὲν συμπεριλαμβάνονται οἱ δωρηταὶ ἀντικειμένων, ἐγγράφων καὶ βιβλίων εἰς τὸ Μουσεῖον, τὸ Ἀρχεῖον καὶ τὴν Βιβλιοθήκην, ὧν τὰ ὀνόματα ἀναγράφονται κατ' ἔτος ἐν ταῖς ἐκθέσεσι τῶν οἰκείων Ἐφόρων. (Ἐν ἄνωτέρῳ κατάλογον δωρημάτων).

Ίω. Ἀθηναγένης, 1919—1922.  
Μάρκος Μίνδλερ ἀπὸ τοῦ 1922

## ΕΦΟΡΟΙ ΑΡΧΕΙΟΥ

Γ. Κρέμος, 1882—1885.  
Ἄντ. Μηλιαράκης, 1885—1890.  
Ἄντ. Μομφερράτος, 1890—1896.  
Σπυρ. Π. Λάμπρος, 1896—1919.  
Θεμ. Βολίδης, 1919—1922.  
Ἀριστοτέλης Κουρτίδης, ἀπὸ τοῦ 1922.

## ΕΦΟΡΟΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

Μαρίνος Σιγοῦρος, 1919—1922 (1).  
Παν. Καλογερόπουλος ἀπὸ τοῦ 1922.

## ΤΑΜΙΑΙ

Θ. Ν. Φιλαδέλφειος μέχρι τοῦ 1885.  
Δαμ. Βορές μέχρι τοῦ 1888.  
Σπυρ. Π. Λάμπρος μέχρι τοῦ 1896.  
Π. Κανάκης 1896—1919.  
Γ. Τυπάλδος ἀπὸ τοῦ 1919.

## ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΤΙΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

- Σελ. 19 σημ. 4 Πρόσθετε : σελ. 85—86.  
» 26 στίχ. 21 ἀποκοσθέντες, γράψε : ἀποικισθέντες.  
» 31 » 3 βυζαντιακὸν ναὸν, γράψε : βυζαντιακοῦ ναοῦ.  
» 32 » 21 ἐν φ̄, γράψε : ἐν η̄.  
» 47 » 9 νδόντων, γράψε : ἐνδόντων.  
» 60 σημειώσ. 2 στίχ. 1 Κυκάριος, γράψε : Κουάριος.  
» 61 στίχ. 22 Κοκάριος, γράψε : Κουάριος.  
» 61 » 26 Κοκάριος, γράψε : Κουάριος.  
» 62 » 1 Γενιτζή, γράψε : Γεντζελ.  
» 69 » 4 *yge la Patria*, γράψε : *y de la Patria*.  
» 381 » 16 γενναῖος, γράψε : Γενναῖος (κύριον ὄνομα).  
» 608 » 2 1309 π. Χ., γράψε : 1311 μ. Χ.  
» 610 » 16 Γεντράλης, γράψε : Γενεράλης.  
» 612 » 17 Μπισσών, γράψε : Μπυσσών.  
» 613 σημ. 1 πρόσθετε : Ἡ ὑπὲρ τῆς ἀντιθέτου ταύτη γνώμης εὐ-  
γλωττος συνηγορία τοῦ ἐλλογιμοῦ κ. Γιαννοπούλου (ὄρα τὴν πρῶ-  
την τῶν διατριβῶν τοῦ τόμου τούτου) δὲν μὲ ἐπεισεν, εἰ καὶ δύνα-  
ται νὰ παρίσχη εὐνοϊκωτάτην λύσιν εἰς τὸ ἐμὸν ζήτημα μακρύνουσα  
τῆς Χαλκίδος τὸ πεδῖον τῆς νίκης τῶν Καταλανῶν.

(1) Χωρισθέντος τοῦ Ἀρχαίου ἀπὸ τοῦ 1919.



## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Η' ΤΟΜΟΥ

	Σελ. α'—δ'
<i>Κωνσταντίνου Ράδου,</i>	'Ο ὕψους τόμος τοῦ Δελτίου . . . . .
<i>Ν. Ι. Γιαννοπούλου,</i>	'Η μεσαιωνικὴ Φθιώτις καὶ τὰ ἐν αὐτῇ μνημεῖα . . . . .
<i>Στεφ. Θωμοπούλου,</i>	'Ο Π. Πατρῶν Θεοφάνης Α' καὶ τὰ ὁ- μοφῶρια αὐτοῦ (1612—1638) . . . . .
<i>Περικλ. Γ. Ζερλέντη,</i>	Περὶ τῆς ἐν Λιβόρον Ἑλλην. Σχολῆς
»	Φιλόθεος ὁ Καισαρείας Καππαδοκίας .
»	Θεοφάνης ὁ ἀπὸ Ἀρκαδίας Χίου . . .
<i>Α. Ξυγγοπούλου,</i>	Μεγάλῃ Παναγίᾳ . . . . .
<i>Γ. Ε. Τυπάλδου,</i>	Οἱ ἀπόγονοι τῶν Ηλιαυολόγων μετὰ τὴν ἄλωσιν . . . . .
<i>'Αχιλ. Σ. Διαμαντᾶρα,</i>	Ἱστορία τῆς Νήσου Καστελλορίζου . .
<i>Φαίδωνος Κουκουλέ,</i>	'Ο ἐν Μεγάλῳ Ρεθύματι ναὸς τῶν Τα- ξιαρχῶν . . . . .
<i>Γ. Ε. Τυπάλδου,</i>	'Ο εἰκαζόμενος τῆρος τοῦ Delatocche
<i>Γ. Κ. Βογιατζίδου Δ. Φ.,</i>	Νεοελληνικὰ Ἀνέκδοτα (1812—1831) .
<i>'Αναστ. Κ. Ὁρλάνδου,</i>	Ἐρεῖς Βυζαντινοὶ καὶ τῶν περιχώρων τῆς Ἄρτης . . . . .
<i>Ν. Ι. Παπαδάκη,</i>	Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα Κρήτης (1201—1615)
<i>Μ. Πρωτοσ. Ἀθηναγόρα,</i>	Ἡ τελευταία ἡμέρα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ . .
<i>Βαρωνίδ. Νορδενπφλύχτ,</i>	Ἐπιστολαὶ Κυρίας τῆς Τιμῆς τῆς Βα- σιλείας τῆς Ἑλλάδος Ἀμαλίας . . .
<i>Μ. Πρωτοσ. Ἀθηναγόρα,</i>	Ἡ ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Ἰωαννίνων σχο- λῆ τῶν Δεσποτῶν . . . . .
<i>Ν. Βέη,</i>	Κατάλογος τῶν ἑλλην. χειρογράφων κωδίκων τῆς Φωσκολιανῆς Βιβλιοθήκης
<i>'Ιστορικὰ Σημειώματα,</i>	Μάρσιλλ, Ἀνέκδοτα χειρόγραφα Βρετ. Μουσείου . . . . .
»	Καμπούρογλου, Ἡ Βασιλικὴ λιθογρα- φία . . . . .
»	Λιμπρίτη, Αἱ ἐν Ν. Ἐρέσῳ σφραγαὶ (1821) . . . . .
»	Πουλίτσι, Ἐγγραφα Ἀλῆ πασᾶ . . .

Κωνσταντίνου Ράδου,	Τὰ ἐκ Χαλκίδος κρήνη τοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Ἐθνολογικοῦ Μουσείου . . . . .	306
Παράρτημα,	Πράξεις τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογι- κῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος (χωριστὴ ἀρίθμησης) . . . . .	Σελ. 1

## ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Μονὴ Ἁγ. Γεωργίου ἐν Μύλοις ἄνω Γαρδικίου . . . . .	Σελ.	17
Τὸ Ἱτελεὸν . . . . .	»	21
Ἄλατόπυργος, Βενετικὸς Πύργος ἐν τῇ παραλίᾳ . . . . .	»	27
Ἐρείπια πύργου Βενετικοῦ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως Ἱτελεοῦ . . . . .	»	29
Μονῆς Παλαιο - Ξενιάς ἐρείπια . . . . .	»	30
Ἄνω μονὴ Ξενιάς. Ἄποψις Β. πλευρᾶς . . . . .	»	31
Ἐρείπια Παλαιο-Ξενιάς παρὰ τὸ Ἱτελεὸν . . . . .	»	33
Ἡ φραγκόβρυσις ἐν Τσεγγελλῷ Ἄλμυροῦ . . . . .	»	33
Ἐρείπια βυζαντινῆς ἐκκλησίας Ἁγ. Τριάδος (Σούρη) . . . . .	»	36
Κιονόκρανα βυζαντ. Ἁγίας Τριάδος . . . . .	»	37
Χάρτης τῆς Μεσημβρινῆς Φθιώτιδος . . . . .	»	57
Βυζαντιακὰ τελεῖα Νοτίου μεσαιωνικοῦ Ἄλμυροῦ . . . . .	»	76
Διάγραμμα Νοτίου βυζαντ. Ἄλμυροῦ . . . . .	»	78
Πύργος βυζαντ. φρουρίου ἐν Τσεγγελλῷ . . . . .	»	79
Τετράγωνος βυζαντιακὸς πύργος Τσεγγελλίου . . . . .	»	80
Νόμισμα Ἀρμενικόν . . . . .	»	81
Ἐπίγραφον χρυσαυτ. νοῦ ἐνεπίγραφον . . . . .	»	82
Βόρειος Ἄλμυρός. Τὸ φραγκοπέριον . . . . .	»	84
Ἀρμενικὴ ἐπιγραφή . . . . .	»	85
Πόρπη φραγκικὴ . . . . .	»	92
Πανομοιάτυπον ὑπογραφῆς Θεοφάνους Π. Πατρῶν . . . . .	»	97
Ἐμοφόριον Κρυπτοφέρρου. Ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτήρος . . . . .	»	102
Παναγιῆριον Μ. Ξηροποτάμου (κεντρικὴ παράσταση) . . . . .	»	123
Ἐλεφάντινος δίσκος. Cabinet des Medailles Παρισίων . . . . .	»	124
Εἰκὼν συλλογῆς Lichshehen . . . . .	»	125
Τοιχογραφία Παναγίας Βρονταχίου ἐν Μιστρῷ . . . . .	»	126
Εἰκὼν Μιχαὴλ Παπασιλόγου ἐν Δημωρχεῖς Βιτέρπου . . . . .	»	130
Γενεαλογικὸν Δένδρον Παλαιολόγων . . . . .	»	155
Ἄποψις Καστελλορῖζου ἐκ τοῦ πελάγους. Χωρικὴ Καστελλορῖζου . . . . .	»	161
Ἐρείπια τοῦ φρουρίου Καστελλορῖζου. Ἐπίθεσις τοῦ στόλου τοῦ Μοροζίνη κατὰ τοῦ Καστελλορῖζου . . . . .	»	193
Ἐπιτύμβιος πλάξ τοῦ Διωνίου . . . . .	»	266
Βυζαντινὸν κόσμημα ἐν τῇ ἔργῳ τοῦ Millet . . . . .	»	270
Βυζαντινὸν κόσμημα ἐν Δαρνίῳ . . . . .	»	271
Τομὴ Ἁγ. Βασιλεῖου περιχώρον Ἄρτης . . . . .	»	313
Κιονόκρανον . . . . .	»	315
Ἅγιος Δημήτριος Κατσούρη Τομὴ . . . . .	»	318
Ἀνατολικὴ ὄψις Ἁγ. Δημητρίου . . . . .	»	320

Παράθυρα ἀψίδος Ἁγ. Δημητρίου . . . . .	»	320
Κιονόκρανον τῶν παρὰ τοὺς τοίχους κίωνων . . . . .	»	321
Θωράκιον εἰκονοστασίου . . . . .	»	322
» . . . . . καὶ κόσμημα γραπτὸν νοτίου καμάρας . . . . .	»	323
Ἁγίου Νικολάου ὄψις ἀπὸ ΝΔ. . . . .	»	324
Ἁγ. Νικολάου τῆς Ροδιᾶς τομὴ . . . . .	»	325
» . . . . . ὄψις ἀπὸ ΝΑ. . . . .	»	326
Λεπτομέρειαι τοῦ τρούλλου . . . . .	»	327
Κιονόκρανον Ἁγ. Νικολάου . . . . .	»	328
Ἄτερον κιονόκρανον Ἁγ. Νικολάου . . . . .	»	329
Ἄτερον κιονόκρανον καὶ ἐπίθημα . . . . .	»	330
Κιονόκρανον Ἁγίου Νικολάου . . . . .	»	331
Ἡ βασίλισσα Ἀμαλία κατὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτῆς εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον . . . . .	»	383
Σκιαγράφημα τῆς Ἰουλίου Νορδενπφλύχτ ἐκ διαγκεροτυπίας . . . . .	»	417
Ἡ μεγάλη Κυρία Πλοῦσκωβ καὶ ἡ δεσποινὶς Νορδενπφλύχτ. Ἡ δεσποινὶς Ρόζα Μπότσαρη, κριότη Ἑλληνίς κυρία τῆς τιμῆς τῆς βασίλισσας Ἀμαλίας . . . . .	»	420
Ὁ ἐν τῷ Α' Νεκροταφείῳ τάφος τῆς Νορδενπφλύχτ . . . . .	»	555
Ὁμοίωμα πανοπλίας ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολο- γικῆς Ἑταιρείας . . . . .	»	607
Τὰ βαρεῖα κράνη τῆς ἐκ Χαλκίδος συλλογῆς . . . . .	»	608
Κράνη βενετικῶν τύπου τῆς αὐτῆς συλλογῆς . . . . .	»	609
Ἐπιθετικὴ συμπλήρωσις πανοπλίας Χαλκίδος . . . . .	»	610
Βαρεῖα κράνη τῆς συλλογῆς ἐκ πλαγίου δρώμενα . . . . .	»	611